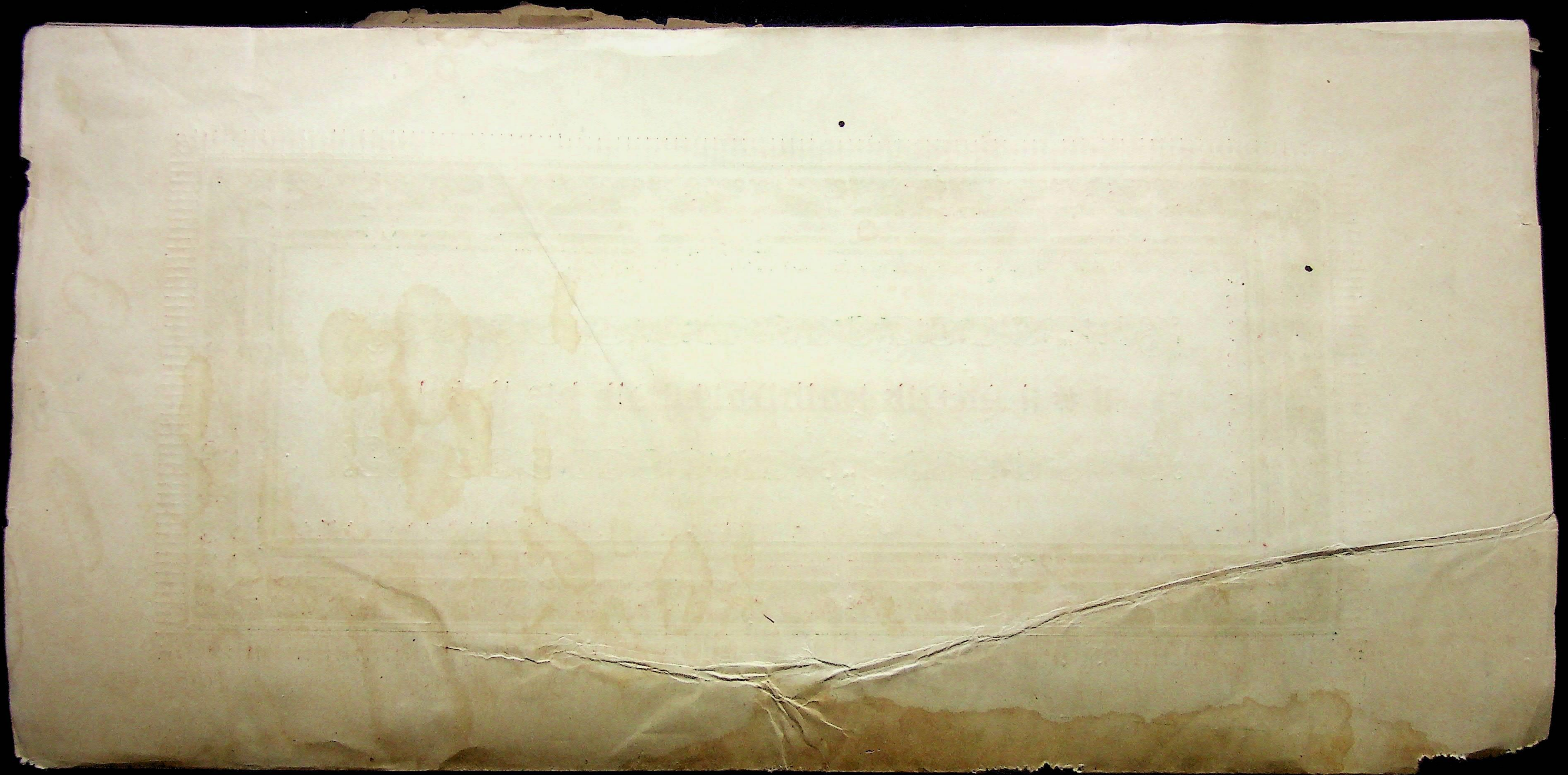
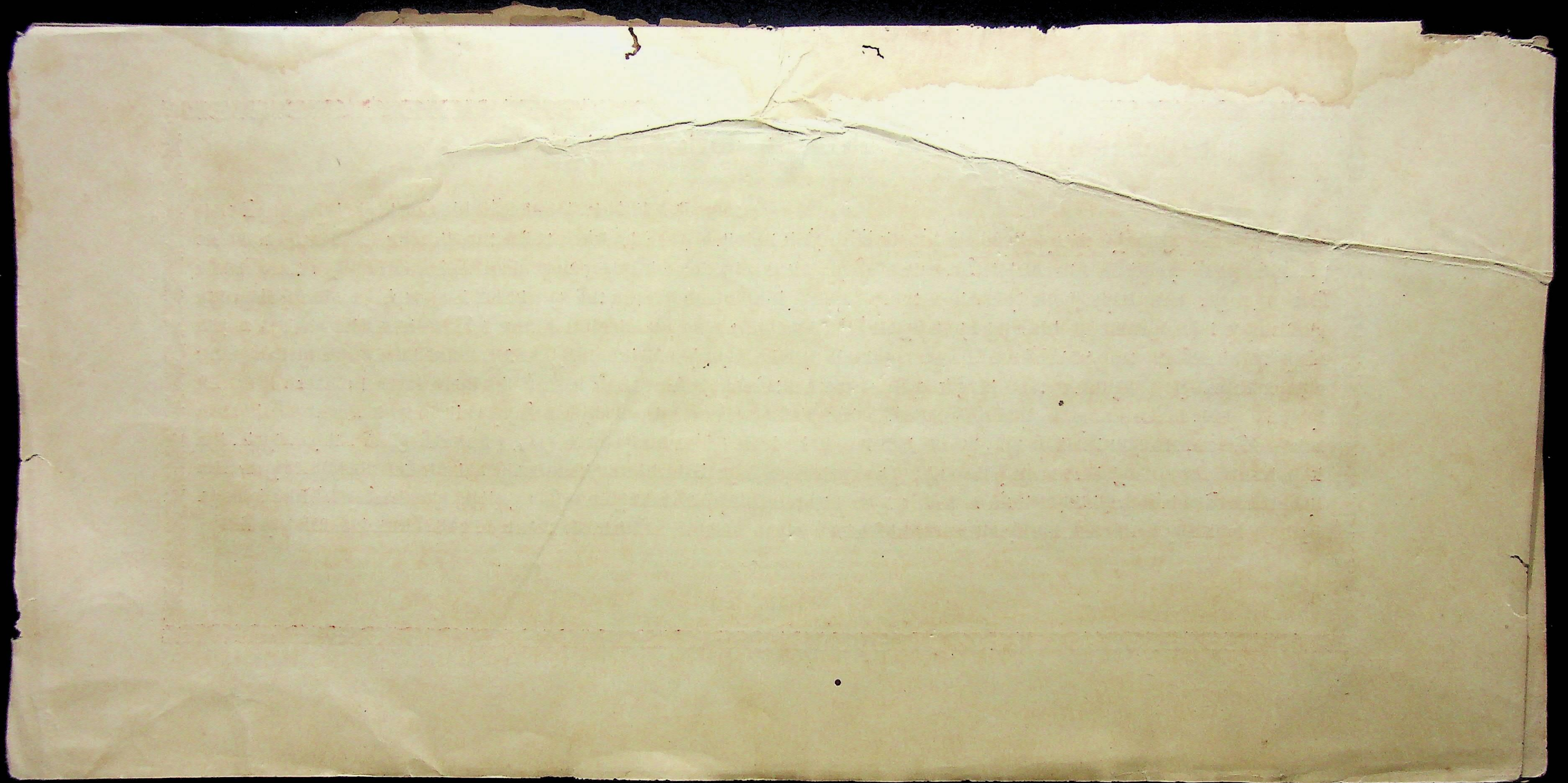
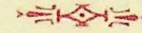
॥ * ॥ अथ वाल्मीकीयरामायणं प्रारभ्यते ॥ * ॥

धन्यवादः ।

सन्तु कोटिशस्तस्यानन्तजगदुत्पादकस्य भगवतः श्रीरामचन्द्रस्य धन्यवादाः यस्यात्र सकलकलुषमयकलिमलविध्वंसनाय कृतावतारस्य विचित्राणि पवित्राणि चरित्राणि सर्वसद्भक्तजोघुष्यमाणानि निखिलैहिकामुष्मिकचतुर्विधपरमपुरुषार्थसार्थसंसाधकानि भवंति । तस्य च भूतभाविवर्तमाननिःशेषगुणगणगुम्फनैकनिपुणो भगवान्महर्षिर्वाल्मीकिर्नाम सकलजगज्जनपावनैकपरायणतया रामायणनाम्ना प्रसिद्धं चारित्रकाव्यप्रबंधं निबबंध । सैषा हि श्रीरामचन्द्रकीर्तिरक्षरनिबद्धा भुवनत्रयं पवित्रयति "कीर्तिरक्षरसंबद्धा पुनाति भुवनत्रयम् ।" इति काव्यादर्शप्रामाण्यात् । अतश्च "स्वयं तरन्नन्यांश्च तारयाति" इति शास्त्रोपलक्षितादिकाव्यरचनागुरुलक्षणाय भगवत्प्रेमरसाविचक्षणाय जगज्जननीजानकीदेवीसुरक्षणदक्षिणाय सच्छिष्यकुशलशिक्षणप्रख्यातविलक्षणावलक्षभूरियशसे काव्यरचनाचतुराय भगवते वाल्मीकये संतु शतशो धन्यवादाः । यदीयां काव्यरचनां गुरूकृत्य भूतलेऽस्मिन्वृत्तनिबंधनपुरःसरकाव्यरचनासरणिरप्रातिहता सर्वतः प्रसृतास्ति । तदेतच्छ्रीमद्वाल्मीकीयरामायणमद्यावधि सर्वैरपि परमपवित्रतया पंडितजनैर्नित्यनियमविहितप्रबंधादिवाचनावसरे पाठ्यमानं, सकलसद्भक्तसद्गृहस्थप्रातिभिः श्रोतृजनसमाजैः शोश्रूयमाणं च दरीदृश्यते तत्तद्भक्तजनसमाजेषु । अस्माच्च रामायणादनंतरं बहूनि रामायणानि महानुभावैर्विरचितानि निखिलाघौघविघातकानि सर्वतो जेगीयमानानि संति । तेषां संख्यापि कर्तुं कैश्चिदपि न शक्यते । किं पुनः प्रत्येकशो वाचयितुमिति विजयते समन्ततः सन्तोषजनको जानकीजानेश्चरित्रस्य गरिमा । अस्तु प्रकृतमनुसरामः । श्रीसीतारामपरमेष्टदेवभक्तानां श्रीवाल्मीकीयरामायणपाठशीलानां प्रवासादिपुस्तकभारजन्यदुःखनिराकरणाय लघुरूपेणेदं पुस्तकं मुद्रितम् । अस्त्वतो भक्तसज्जनसुखाय ममायं परिश्रमः सफलः अन्यच्च इदं पुस्तकं ये सज्जनाः सादरं संगृह्य प्रतिदिनं वाचयिष्यन्ति तेभ्यः सर्वेभ्योऽपि सन्तु सहस्रांता धन्यवादाः सुमंगलं वर्द्धतां श्रीरामचन्द्रो जयताद्भक्तपक्षपाती भगवानिति शं सर्वतः ।

क्षेमराज श्रीकृष्णदासः "श्रीवेङ्कटेश्वर" स्टीम्-मुद्रणालयाध्यक्षः मुम्बईस्थः ।

श्रीमद्वाल्मीकीयरामायणप्रधानविषयानुक्रमणिका रसिकजनानामनुसन्धानसौकर्याय संग्रहेण प्रकाश्यते ।

सर्गाः विषयाः

अथायोध्याकाण्डविषयानुक्रमणिका २.

सर्गाः　　विषयाः

सर्गाः विषयाः

११४ अथ भरतस्यायोध्यानिरानन्दतादर्शनेन शोकोत्पत्तिवर्णनम् ।

११५ अथ भरतस्यायोध्यां विसृज्य नन्दिग्रामे रामपादुकापुरस्करणपूर्वकं राज्यपरिपालनक्रमकथनम् ।

११६ अथ चित्रकूटे रामं प्रति तत्र राक्षसकृतोपद्रवकथनपूर्वकमृषिसंघैः सहर्षिकुलपतेस्तदाश्रमं विसृज्याश्रमान्तरगमनवर्णनम् ।

११७ अथ श्रीरामस्यात्र्याश्रमप्रवेशप्रस्तावः ।

११८ अथ सीतयानुसूयोपदिष्टपातिव्रत्यधर्मप्रतिपादकवचनानुमोदनपूर्वकं तत्पृष्टस्वस्वयंवरकथनवर्णनम् ।

११९ अथ रामस्यात्र्याश्रमे रात्रिमुषित्वा प्रभाते नित्यकर्मानुष्ठानानन्तरमृषिगणदर्शितमार्गेण दण्डकारण्यं प्रति प्रस्थानकथनम् ।

एवमयोध्याकाण्डविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ।

अथारण्यकाण्डविषयानुक्रमणिका ३.

१ श्रीसीतालक्ष्मणसमेतस्य प्रविष्टदण्डकारण्यस्य श्रीरामस्य तत्रत्यऋष्याश्रममण्डलदर्शनम्, मुनिभिर्यथोचितं श्रीरामपूजनं च ।

२ अथ वनमध्ये विराधदर्शनं, विराधेन सीताग्रहणपूर्वकं रघुनन्दनवेषनिन्दनपूर्वकं च तन्नामगोत्रादिप्रश्नः, स्वनामकथनं, सीताभयदर्शनदुःखितेन रामेण लक्ष्मणं प्रति तदवस्थाप्रदर्शनं, लक्ष्मणेन सधैर्यं विराधवधसौलभ्यप्रत्युक्तिश्च ।

३ अथ पुनःपृच्छन्तं विराधं प्रति रामेण स्वनामकुलादिकीर्तनं, ततो रामपृष्टेन विराधेन च स्वमातापितृकथनपूर्वकं स्वस्य ब्रह्मवरलब्धशस्त्रावध्यत्वकथनपूर्वकं च स्वबलगर्वप्रलेपनं, ततो राममुक्तसप्तबाणताडितं सीतां भुवि त्यक्त्वा शूलमुद्यम्याभियान्तं विराधं प्रति बाणान् वर्षतोः रामलक्ष्मणयोः स्वस्कन्धारोपणपूर्वकं विराधेन वनमध्यगमनं, ताभ्यां गंतव्यमार्गानुकूलत्वात्तत्सहनं च ।

४ अथ स्नेहाद्रुदन्तीं सीतां दृष्ट्वा रामलक्ष्मणाभ्यां वेगेन विराधबाहुच्छेदनं, तेन च रामपादस्पर्शजनितज्ञानेन स्वपूर्वजन्मवृत्तान्तादिकथनं, शरभङ्गाश्रमोक्तिरूपवाचिककैङ्कर्यकरणं, तस्य स्वर्गप्राप्तिश्च ।

५ अथ श्रीरामस्य सभार्यस्य सानुजस्य शरभंगाश्रमसमीपे शरभंगब्रह्मलोकनिनीषागतसरथसानुचरवासवदूरदर्शनपूर्वकं शरभंगाश्रमगमनं शरभंगेण पूजनं, ततः शरभंगेण रामस्य सुतीक्ष्णाश्रममार्गोपदेशपूर्वकं रामसन्निधावग्निप्रवेशनेन परमव्योमप्राप्तिश्च ।

६ अथ शरभंगाश्रममुनिजनैः शरणागतिपूर्वकं रामाय राक्षसोपद्रवानिवेदनं, रामेण तेषां राक्षसवधप्रतिज्ञानं च ।

७ अथ रामस्य सुतीक्ष्णाश्रमे तत्संदर्शनं, ततः सुतीक्ष्णेन रामाय तत्रत्यमृगोपद्रवकथनं, ततो रामेण मृगवधप्रतिज्ञापूर्वकं तस्मिन्नाश्रमे तद्रात्रौ निवासकल्पनं च ।

८ अथ सुतीक्ष्णानुज्ञया रामस्याश्रममण्डलदर्शनाय प्रस्थानम् ।

९ अथ मुनिजनसन्निधौ रामकृतां निखिलराक्षसवधप्रतिज्ञां श्रुत्वा धर्महानिभीतया सीतयातिप्रेम्णा रामं प्रति निर्वैरनिखिलराक्षसवधनिवर्तनाय सविनयं विज्ञापनम् ।

१० अथ रामेण सीतां प्रति आर्तरक्षणस्य क्षत्रियधर्मतया शरणागतविरोधिनां स्वविरोधितया स्वाराधनभूतयज्ञकर्मविघटनरूपमहापराधेन च प्रतिज्ञातनिखिलराक्षससंघवधस्यावश्यकर्तव्यत्वेन प्रत्युत्तरकथनम् ।

११ अथ वनमध्ये स्वसहानुयायिधर्मभृन्नामकमुनिसकाशान्माण्डकर्णिनिर्मितपञ्चाप्सरोनामकसरःप्रभावं श्रुतवता सर्वेष्वपि ऋषीणामाश्रमेषु कंचित्कालं निवासं कृतवता पुनः सुतीक्ष्णाश्रममागतवता रामेण सुतीक्ष्णं प्रत्यगस्त्याश्रमस्थानप्रश्नः, ततः सुतीक्ष्णेनागस्त्यभ्रात्राश्रममार्गेणागस्त्याश्रमगन्तव्यता, तन्मार्गचिह्नादिकथनं ततस्तेनैव मार्गेण गच्छता लक्ष्मणं प्रति वातापील्वलाविध्वंसनरूपागस्त्यकथां कथयतागस्त्यभ्रातुराश्रमे एकां रात्रिमुषित्वा प्रातः पुनर्लक्ष्मणं

सर्गाः विषयाः

न्याय्यवचननिदर्शनं, ततः खरेण पित्तोपहतक्षीरन्यायेन तत्प्रतिक्षेपपूर्वकं सालवृक्षेण रामप्रहरणसमुद्योगस्तात्रता तं शतशश्छिन्दतः शरसहस्रेण स्वसर्वांगमर्माणि कृन्ततो रामस्यातिसमीपे खरस्याभिपतनं, शरसन्धानावकाशलाभाय तत्क्षण एव रामेण किंचित्पश्चाद्द्वित्रिपदक्षेपपूर्वकमतिशीघ्रसहितेन अगस्त्यदत्तेन बाणवरेण खरहृदयभेदनं, ततः खरवधपरितुष्टमहर्षिगणकृतरामस्तुतिः, देवैर्नभसः कुसुमवर्षाभिष्टवनादिकं, ततो लक्ष्मणपूजितं श्रीरामं गिरिगुहातो लक्ष्मणसाहाय्येन निर्गत्य स्वभर्तृविक्रमनिरीक्षणानिर्भराविस्मयानन्दया जानक्या वीरव्रणश्रमजलरोमाञ्चशबलश्रीरामदिव्यमंगलविग्रहस्य गाढालिंगनं च ।

३१ अथाकम्पनमुखेन जनस्थानस्थापितखरदूषणात्रिशिरःप्रभृतिनिखिलराक्षसवधं श्रीरामकृतं श्रीरामस्यानन्यसाधारणं महिमानं तस्य युद्धेनासाध्यत्वं सीतापहारस्यैव तद्व्यसनहेतुत्वं च श्रुतवतो रावणस्य रथेन मारीचाश्रमगमनं, तं प्रति सीतापहारे साहाय्यकरणप्रार्थनं, ततो मारीचेन श्रीरामेण वैरकरणे तव सकलरक्षःकदम्बेन सह विनाशः सिद्धः, अतः किमर्थं लंकाराज्यसुखं स्वयमेव हातुमिच्छसीति प्रतिबोधनेन पुनर्लंकां प्रति निवर्तनं च ।

३२ अथ खरदूषणात्रिशिरःप्रभृतीन् राक्षसप्रधानान् चतुर्दशसहस्रसंख्याकान् घटिकात्रयेण तृणपूललावं लुवतः श्रीरामस्य विक्रमवैखरीं स्वचक्षुषा प्रत्यक्षितवत्यास्तत एव त्यक्तधृत्यास्त्वरितगत्याः शूर्पणखायाः लङ्कायां पुष्पकविमानोपरि निखिलपरिजनपरिच्छदपरिवृतस्य निःसाधारणभुजबलवरबलदुर्ललितस्य दशग्रीवस्य स्ववैरूप्यकरणप्रदर्शनपूर्वकं दर्शनम् ।

३३ अथ शूर्पणखया जनस्थानस्थितयावद्राक्षसानिःशेषविनाशेऽपि तूष्णीमवस्थानेनातिक्रुद्धया रावणाविनिन्दनम् ।

३४ अथ रावणेन रामस्य नामरूपायुधपराक्रमप्रकारान् पृष्टया शूर्पणखया श्रीरामलक्ष्मणयोर्यावत्स्वभावान् विशेषतोऽचिन्त्यं पराक्रमं च कथितवत्या सीतासौन्दर्यकथनपूर्वकं तज्जिघृक्षोत्पादनम् ।

३५ अथाचिरभाविमृत्युदृढीकृतसीतापहारनिश्चयेन रावणेन प्रच्छन्नतया कामगरथातातमहार्णवेनातिरमणीयतमसिन्धुराजानूपदर्शनं, तथा तत्रत्यस्य शतयोजनप्रमाणनानाशाखावृतस्य स्वकरगृहीतभक्ष्यार्थमहाप्रमाणगजकच्छपमहाबलसुपर्णारोहणमात्रभग्नकशाखस्य तत्क्षणसावधानगृहीततच्छाखाकृतपापिष्ठतमनिषाद्ग्रामानिर्मूलनशाखाधःप्रदेशनिवासिना—नामुनिजनशाखापतनभयमोक्षणरूपदुष्टनिग्रहशिष्टपरिपालनलाभप्रहर्षद्विगुणिताचिन्त्यबलवैभवकृतदुष्प्रेक्षनानावरणरक्षणसुगुप्तमहेंद्रभवनस्थाय्यमृतकलशाहरणसुपर्णापदानभूततच्छाखाभंगचिह्नस्य सुभद्रनाम्नो न्यग्रोधस्य दर्शनं, ततः क्वचित्पुण्यतमे देशे आश्रमे मुनिवेषस्य मारीचस्य दर्शनं, तेन रावणपूजनपूर्वकं शीघ्रागमननिमित्तप्रश्नश्च ।

३६ अथ रावणेन मारीचं प्रति जनस्थानवृत्तान्तकथनपूर्वकं स्वचिकीर्षितसीतापहारे विचित्रमृगरूपेण साहाय्याभ्यर्थनम् ।

३७ अथ मारीचेनासकृदनुभूतरामपराक्रमेण रावणाहितैषिणा लोकातीताचिंत्यवीर्यादिगुणशेवधिभूतस्य श्रीरामस्य प्राणदयितायाः स्वपातिव्रत्यमहिम्ना इच्छायां सत्यां सर्वमपि जगत् भस्मीकर्तुं शक्तायाः सीतायाः हरणं तव यावद्राक्षसजातीययुक्तस्य निर्मूलनामोघकारणम्, अतस्ताचिन्तां मा कुर्विति रावणं प्रति हितोपदेशः ।

३८ अथ पुनर्मारीचेन पूर्वं स्वेन विश्वामित्रयागवेद्याक्रमणप्रयत्नसमये अतिबालेनाकृतास्त्रेण श्रीरामेण कृतं स्वनिपातनं, स्वसहायभूतयावद्राक्षसहननं च निदर्श्य, रामविप्रियकरणे सर्वथा तव विनाशः सिद्ध इति रावणं प्रति बोधनम् ।

३९ अथ पुनर्मारीचः इदानीं रामस्य प्रौढतादशायां स्वयं मृगरूपस्य तादृशराक्षसद्वयसहितस्य तापसवेषं रामं परिबि-

सर्गाः विषयाः

भावयिषतः तावदेव राममुक्तशरेण राक्षसद्वयमरणं पश्यतः स्वस्य रामपराक्रमज्ञतया तत्क्षणमेव पलायनेन पलायितं, रामशराप्रवृत्तेः कथंचिज्जीवनं, तदाप्रभृति त्यक्तराक्षसव्यापारतया तपोनिष्ठया चावस्थानं, स्वस्य रेफादिनामोच्चारणेऽपि महाभयं च प्रदर्श्य, रावणं न रामवैरे प्रवर्तस्वेत्यबोधयदिति ।

४० अथ मारीचवाक्यं श्रुतवता रावणेन परुषोक्तिभिर्मारीचोक्तप्रत्याख्यानपूर्वकं बलात्कारेण सीतापहारकार्यसाहाय्यनियोजनम् ।

४१ अथ भवितव्यतावशेन सीतापहारबद्धाग्रहस्य रावणस्य वचनं श्रुतवतापि मारीचेन पुनरपि ममैकस्य मरणं प्रति न शोचामि किंतु तव सपुत्रमित्रबान्धवपरिवारस्य मरणं प्रत्येव, त्वं च भवितव्यतावशेन मद्वाक्यं नांगीकरोषि, आसन्नमरणजनाः हितं न गृह्णन्ति हीत्यादिरूपेण रावणं प्रति प्रतिवचनम् ।

४२ अथ स्वस्य रावणेन वधाद्रामेण वधं श्रेयस्करं मन्वानेन मारीचेन रावणवाक्यमंगीकृतवता रावणेन साकं रथेन नानानगरादिनिरीक्षणपूर्वकं दण्डकारण्यस्थरामाश्रमप्रवेशः, तत्र रावणाभ्यर्थनेन क्षणेन विचित्रमृगरूपकरणपूर्वकं रामाश्रमसमीपे गतागतनिवर्तनमृगयूथानुसरणादिविचित्रचेष्टितकरणं, तदैव तस्य तत्र कुसुमापचयार्थमागतया जानक्या अत्याश्चर्यभरिततया निरीक्षणं च ।

सर्गाः विषयाः

४३ अथ सीताहूतयो रामलक्ष्मणयोस्तादृशविचित्रमृगदर्शनं तदैव मारीचमायैवेयामिति लक्ष्मणेन कथनं, ततः श्रीरामेण सीतोक्तरीत्या साक्षाच्चित्रमृगत्वेऽपि भवदुक्तरीत्या मारीचमायात्वेऽपि तादृशमृगत्वग्रहणार्थं राक्षसहननार्थं च मया प्रवर्तनीयमेव त्वं तु सीतामाश्रमे स्थित्वा प्रतिक्षणं सर्वतः शंकितः सन्नप्रमत्तो रक्षेत्युवाच ।

४४ अथैवं लक्ष्मणं संदिश्य सशरचापासितूणीरं निर्गतेन मृगरूपमारीचनानाविधगतिभेददूराकृष्टेन ततः स्वबाणेन मारीचहननसमये स्वस्वरसदृशं मारीचकृतं हा सीते लक्ष्मणेत्येवंरूपं शब्दं च श्रुत्वा किं भविष्यतीति भीतेन रामेण स्वाश्रमाभिमुखतया आगमनम् ।

४५ अथ मारीचविसृष्टमार्तस्वरं रामाक्रन्दनं मन्वानया सीतया लक्ष्मणं प्रति रामसमीपगमनचोदनं, तद्राक्षसमायाकृतमिति तूष्णीं स्थितं लक्ष्मणं प्रति तव रामस्य व्यसनमिष्टं यतस्त्वमीदृशसमयेऽपि तूष्णीं तिष्ठसि त्वं तु स्वयमेव वा भरतनियुक्तो वा रामव्यसनसमये मज्जिघृक्षयैव राममनुगतः कथमन्यथा भार्यादिकं विसृज्यैकाकिनो रामानुगमनम्, अहं तु रामं विना क्षणमपि स्थातुं प्राणान् धर्तुं च न शक्नोमि रामादन्यं क्षुद्रं पुरुषं कदापि न स्पृशामि अतो भरतस्य तव च मनोरथो न सिध्यतीत्यादिपरुषभाषणम् ।

सर्गाः विषयाः

पुनर्लक्ष्मणेन रामस्य निखिललोकवर्तिसमस्तसुरासुरमानुषगंधर्वकिन्नरपिशाचपतगमृगप्रभृतिभिः संघीभूतैरपि न किंचिदपि कर्तुं शक्यं वृथा शंकां त्यज अयं शब्दस्तु मृगरूपस्य मारीचस्यैवेत्यादि प्रतिवचनं, ततो द्विगुणकोपया सीतया पूर्वोक्तरीत्या अतिपरुषभाषणं, गोदावरीपतनविषपानभृगुपतनोद्बंधनादिकरणवचनं, ततस्तामाश्वास्य किंचित्प्रणम्य स्त्रीणां स्वभावं च विनिंद्य कथमेकाकिनी वने मया विसर्जनीया किमहं करोमीति बहुशो विचिंतयता लक्ष्मणेन रामसमीपगमनम् ।

४६ अथ रामलक्ष्मणापगमनं प्रतीक्षमाणेन तस्मिन् समये धृतपरिव्राजकवेषेण रावणेन रामाश्रमे सीतासमीपमागतेन सीतालावण्यदर्शनविवशहृदयेन सीतारूपप्रशंसादिपूर्वकं तन्नामभर्तृनामदेशादिप्रश्नः, तदा धर्मज्ञश्रेष्ठजनकवंशजननिसर्गसिद्धधर्मज्ञानया जानक्या तं ब्राह्मणपरिव्राजकं मन्वानया तस्य रावणस्यार्घ्यपाद्यादिभिः पूजनं च ।

४७ अथ सीतया परिव्राजकपृष्टस्य उत्तरानुक्तौ स शपेदिति मत्वा स्वकुलगोत्रभर्तृनामादिकथनं, तत्कुलनामादिप्रश्नः तदवसरलाभत्वरितेन रावणेन स्वकुलनामपौरुषादिप्रकटनपूर्वकं स्वांगीकरणप्रार्थनं, तावता अतिकुपितया सीतया श्रीरामोत्कर्षरावणनिकर्षयोर्नानानिदर्शनप्रदर्शनपूर्वकं रावणं प्रति धिक्कारवचनजातं च ।

सर्गाः विषयाः

च्छता तत एव बलात्सीतां गृहीतवता तस्यै स्वकीयानां नानारत्नखचितविचित्रप्रासादमण्डपगोपुरवापीकूपोद्यानप्रभृतिभोगस्थानानां प्रदर्शनम्, एतादृशसंपत्समृद्धं मां भजस्वेति प्रार्थनं च ।

५६ अथ रावणवाक्यश्रवणकुपितया अतिक्षुद्ररावणाभिमुखभाषणजुगुप्सया तृणं किंचिदन्तरतः कृतवत्या सीतया स्वश्वशुरकुलगारिम्णः स्वभर्तृगतसर्वमंगलगुणभूम्नः तत्र च वाङ्मनसागोचरस्य निखिलचराचरात्मकजगत्समूलनिर्मूलनपुनरुत्पादनादिलीलालेशस्य श्रीरामपराक्रमस्य च प्रदर्शनेन तत्प्रतिभटरावणगतदोषराशिप्रदर्शनेन च धिक्करणं, निखिलराक्षसकदम्बसहितस्य तव विनाशः सिद्ध इत्येवमादिशपनं, ततः कुपितेन रावणेन द्वादशमासान्तर त्वं यदि मद्वशगा न भविष्यसि तदा त्वां तु प्रातरशनार्थं सूदाश्छेत्स्यन्तीति प्रत्युक्त्वा राक्षसीः प्रति सीताया अशोकवनिकानयनपूर्वकं तत्र तर्जनभर्त्सनादिभिः स्ववशीकरणाज्ञापनं तावता राक्षसीभिरशोकवनिकां नीतायाः सीतायास्तत्कृततर्जनभर्त्सनादिविवृद्धशोकायास्तत्र वासश्च ।

५७ अथ मृगरूपं मारीचं हत्वा प्रतिनिवृत्तेन क्रूरगोमायुस्वरादिदुर्निमित्तदूयमानमानसेन तत एव नानाविधचिन्तादन्तुरितान्तःकरणेन रामेण मध्येमार्गं विवर्णवदनस्य

सर्गाः विषयाः

लक्ष्मणस्य दर्शनं तत्समागमः, कथं लक्ष्मण राक्षसभूयिष्ठे वने सीतामेकाकिनीं विसृज्यागतोसीत्यादिवचनं, पुनःपुनर्दुर्निमित्तदर्शनेन सीताया हरणमरणाद्यन्यतमं सिद्धमिति निश्चितवतानुशोचनं च ।

५८ अथ लक्ष्मणं प्रति दुर्निमित्तादिभिः सर्वथा सीता नष्टेत्यनेकमुखमाक्रोशता असकृल्लक्ष्मणं पृच्छता अतिदूरधावनकृतश्रमापपासादिपीडितेन रामेण स्वाश्रमसमीपप्रदेशं स्वाश्रमं क्रीडास्थानानि च शून्यानि दृष्ट्वा अननुभूतपूर्वव्यथान्मथमावेशः ।

५९ अथ पूर्वसंगृहीतं विस्तरेण विवक्षुर्मध्येमार्गं समागतं लक्ष्मणं प्रति किमर्थं विजने राक्षससेविते वने सीतां विसृज्यागतोऽसीति रामेण प्रश्नः, ततो लक्ष्मणेन आर्तस्वरं श्रुतवत्या तावत्सञ्जातमहाशोकया असकृन्मया समाश्वासितयापि मामतीवोग्रैर्मदभिलाषेणैव त्वं राममनुगच्छसीत्यादिभिर्वचनैरधिक्षिप्तवत्या सीतयैव प्रेषितोहमागच्छामिति लक्ष्मणस्य प्रत्युक्तिः । ततो रामेण तथापि क्रुद्धायाः स्त्रिया वाक्यं श्रुत्वा मां निखिलराक्षससंहरणसमर्थं जानतापि भवता तां तादृशवने विसृज्य यदत्रागतं तदपनय एवेति पुनरुक्तिश्च ।

६० अथ पुनःपुनर्दुर्निमित्तदूयमानमानसेन रामेण निजाश्रमसमीपादिविचयनपूर्वकं नानाविधवृक्षलतादीनचेतनानपि

सर्गाः विषयाः

पदार्थानाहूयाहूय सीतागतिकथनाभ्यर्थनं,ततस्तेषु निरुत्तरेषु मृगगजशार्दूलाद्यभ्यर्थनं तेष्वपि निरुत्तरेषु सर्वत्रादर्शनेनात्यन्तमवसादनं, पुनःपुनर्मार्गणप्रयत्नश्च ॥

६१ अथ पुनः पर्णशालादिकं सीतारहितं दृष्ट्वा उच्चैः स्वरेण सीताह्वानपूर्वकं रामस्य नानाविधप्रलापः,ततो लक्ष्मणेन समाश्वासनपूर्वकं पुनः सम्यक् सर्वतो मार्गणप्रयत्नकरणप्रार्थनं ततः सर्वतः काननस्य प्रस्रवणाख्यस्य पर्वतस्य सम्यग्विचयनं, तत्र सर्वत्र सीतालाभाभावेनातीव रामस्य वैक्लव्यपूर्वकमुच्चैः प्रलापः पुनर्लक्ष्मणेन सान्त्वनं, तदनादृत्य रामस्य पूर्ववत्प्रलापश्च ।

६२ अथ पुना रामेण कामपरवशेन सीतामपश्यतापि पुरतः पश्यतेव नानाविधपरिदेवनं, सीताव्यसनेन स्वमरणमपि सिद्धं मत्वा कैकेय्या मनोरथसिद्धिकथनं, सीतया सहागतस्य स्वस्य तया विना नगरगमनाशक्यतां गमने जनकदर्शनाशक्यतां स्वस्य मरणेप्यधीरत्वापप्रथां प्रति चानुशोच्य त्वमिह मां विसृज्यायोध्यां गत्वा रामेणानुज्ञातस्त्वमयोध्यां पालयेति भरतं प्रति कथय मदुक्त्या कैकेयीसुमित्राकौसल्या अभिवादय सीतानिमित्तं मद्विनाशं विशेषेण मज्जनन्यै कौसल्यायै कथय इति लक्ष्मणं प्रति नियोजनं तत एतादृशीं रामदशां दृष्ट्वा लक्ष्मणस्य वाचामगोचरवैक्लव्यावाप्तिश्च ।

सर्गाः विषयाः

६३ अथ पुनर्लक्ष्मणशोकविवृद्धशोकेन रामेण राज्यप्रणाशपितृनाशजननीवियोगबन्धुवियोगवनवासादिभिः सीताव्यसनाम्रेडितैश्चिन्त्यमानैरप्यतीव शोकपारवश्यं, तत्तादृशगुणवन्ति सीतावदनकण्ठबाहुप्रभृतीन्यंगानि राक्षसैर्भक्षितानि भवेयुरिति परिदेवनं, गोदावरीजलमध्यस्थविशालशिलातलदर्शनेन तत्रानुभूतपूर्वं सीतासरसलीलाविहारवचनादिकं, लक्ष्मणसाक्षिकमिदानीमनुस्मृत्यातीव शोचनं, गोदावरीगमनवनगमनपद्मिनीगमनादिकमाशङ्क्यातिभीरुतया, एकाकितया गमनासंभावनया पुनस्तदभावनिश्चयः पुनरादित्यवाय्वादीन् प्रति सीतागतिकथनायाभ्यर्थनम्, एवमियत्तारहितशोकार्णवपरिप्लुतं श्रीराममवेक्ष्य स्वशोकमप्यनादृत्य लक्ष्मणेन रामाश्वासनं, तदनादृत्य विमुक्तधैर्येण रामेण पुनर्महाव्यसनावाप्तिश्च ।

६४ अथ दीनेन रामेण लक्ष्मणं प्रति गोदावरीनिचयनायाज्ञापनं, ततो लक्ष्मणेन गोदावरीतीरं सर्वं विचित्य क्वापि सीता न दृश्यत इति कथनं, ततो रामेण स्वयमेव सीतागतिं ब्रूहीति गोदावरीप्रार्थनम्, तावतापि रावणभयेन गोदावर्या तूष्णींभावेनावस्थानम्, अथ रामेणातीव जनकादिनिरीक्षणाशक्यतादिकं प्रत्यनुशोचता आश्रमभुवि परिचितपूर्वान् मृगान् प्रति सीतागतिप्रश्नः, ततस्तैर्दक्षिणस्यां दिश्याकाशमुद्वीक्ष्य स्वयं च किंचित् गत्वा तादिङ्गितेन तद्दिशि सीता हृतेति सूचनं तावदेवातिबुद्धिना लक्ष्मणेन दक्षिणां दिशं प्रति गमने सीताधिगमोपायो दृश्यते अत इमां दिशं गच्छावेत्यग्रजप्रार्थनं, तथैवोभाभ्यां गमनं, तत्र मार्गे सीताधृतानि पतितानि कुसुमानि दृष्ट्वानुशोचनं तत्र सन्निहितं प्रस्रवणाख्यं गिरिं प्रति सन्निहितां नदीं सीतागत्यकथनात्त्वां विध्वंसयामीति वचनम्, अथ तत्र महतो राक्षसपदविन्यासस्य तत इतो धावनं कृतवत्याः सीतायाः पदन्यासानां च दर्शनं ततः सर्वथा राक्षसैर्भक्षितेत्यनुशोचनं ततस्तत्र महद्धनुर्विशीर्णं तूणीरौ महान्तं रथं रथाश्वान् सारथिं च भग्नान् दृष्ट्वा सर्वथा सुन्दोपसुन्दवत् सीताविषये द्वयोर्विग्रहः समजनि । सर्वथा सीता भक्षितेति निश्चित्य महाशोकपरिणतेन महता कोपेन धर्मं धर्मफलप्रदान् देवान् स्वस्रदिमादिगुणांश्च प्रति जुगुप्सनम् अथ विवृद्धकोपेन निखिलमपि ब्रह्माण्डं पिण्डीकरिष्यामीति जगन्निर्मूलनाय बाणसंधानं च ।

६५ अथ लक्ष्मणेन नैकस्यापराधेन सर्वलोकविध्वंसनं युक्तमित्यादिरूपेण संग्रहेण रामसमाधानम् ।

६६ अथ पुनर्लक्ष्मणः त्वं दशरथरचितानन्यसाध्यसुकृतफलरूपतया निखिललोकदुर्लभकल्याणगुणगणनिधिः समवतीर्णः तादृशगुणगणत्वद्विश्लेषदुःखेन राजा प्राणमपि जहौ अतस्तादृशस्य तव निरपराधनिखिलजगदुन्मूलनः कोपो न युक्तः इह लोके ययातिनहुषनलमांधातृप्रभृतिभिर्महानुभावैरपि वसिष्ठादिभिर्दुर्दशासु किंकिं दुःखं नान्वभूयत अतस्तत्त्वबुद्ध्या सम्यग्विचार्य स्वापराधिसमुद्धरण एव प्रयतस्व त्वयैव बहुशो ममैवमुपदिष्टम् समतीतगीष्पतिप्रभृतिकनिखिलविज्ञानधुरंधरस्य तव केन किमुपदेश्यम् अतस्त्वमेव वधानर्हं सात्त्विकं दिव्यं प्राणिजातं मानुषं च ब्राह्मणादिकम् आत्मनः सकलजगन्निर्मूलनक्षमं पराक्रमं चावलोक्यापराधिनमेवोद्धर्तुमर्हसीति प्रार्थयामास ।

६७ अथ लक्ष्मणवचनप्रतिष्ठापितधैर्येण रामेण तेन साकं किंचिद्दूरगमनं, तत्र रुधिरार्द्रं गृध्रं शयानं दृष्ट्वा तस्यैव सीताभक्षकगृध्ररूपराक्षसविशेषत्वेन संशयः, तद्वधाय तत्समीपगमनं, तावता गृध्रराजेन रावणकृतस्वमारणसीताहरणकथनम्, तच्छ्रवणेनानन्तदुःखावाप्तिः, लक्ष्मणं प्रति परिदेवनं च ।

६८ अथातिशोकेन रामेण मुमूर्षुं गृध्रराजं प्रति सीतागतिकथनप्रश्नः, ततस्तेन संग्रहेण रावणकृतसीताहरणादिकथनम्, सीताहरणमुहूर्तबलेन पुनःसीतामवाप्स्यसीति कथयित्वा रावणस्थानादिकथनारंभ एव जटायोःप्राणोत्क्रमणं, तादृश-

सर्गाः	विषयाः

जटायुदर्शनविवशहृदयेन रामेण बहुधा परिदेवनं, ततस्तस्योत्तमगातिप्रार्थनपूर्वकं संस्कारकरणम्, उदकदानं च ।

६९ अथ रामलक्ष्मणौ पुनः प्रस्थितौ दण्डकारण्य तत क्रौञ्चारण्यं चातिक्रम्य मतंगाश्रमपूर्वदिग्वनदर्यामयोमुखीनामकराक्षस्याः शूर्पणखाया इव कर्णनासादिच्छेदेन निरसनं कृतवन्तौ तादात्मिकदुर्निमित्तानि चिन्तयन्तौ अतिबीभत्सभीममहाकलेवरस्य योजनायतबाहुकस्य कवन्धस्य बाहुपाशबद्धावन्वशोचताम् ।

७० अथ देशकालोचितज्ञेन लक्ष्मणेन रामं प्रति कवन्धबाहुद्वयच्छेदनाभ्यर्थनं, तच्छ्रवणकुपितेन कवन्धेन रामलक्ष्मणभक्षणप्रयत्नः,तावद्द्वाभ्यां रामलक्ष्मणासिभ्यां कवन्धदक्षिणसव्यबाहुच्छेदनं, तावत्स्मृतपूर्वजन्मवृत्तान्तेन कवन्धेन कौ युवामिति प्रश्नः लक्ष्मणेन स्वस्वरूपवृत्तान्तादिकथनं तावतातिसंतुष्टेन कवन्धेन अतिसम्मोदनपूर्वकं स्वस्य विरूपशरीरप्राप्तिहेतुकथाकथनारम्भश्च ।

७१ अथ कवन्धेन पुरा स्वस्य स्वतः सोमसूर्यशक्रादीनामिव दिव्यरूपवत्त्वं तादृशस्यापि स्वस्य भयंकरराक्षसरूपपरिग्रहेण ऋषिसंघवित्रासनं, ततः कदाचित्तथैव स्थूलशिरोनामकमुनिधर्षणं, ततः क्रुद्धेन तेनर्षिणा राक्षसरूपमेव तवास्त्विति शापः, ततो याचितेन तेन यदा रामस्त्वद्भुजौ छित्त्वा त्वां दहेत्तदा तव स्वीयरूपप्राप्तिरिति शापमोक्षकथनम्, अथ पुनः स्वस्य तादृग्रूपस्यैव स्वकुलद्वेषीन्द्रजयाय पितामहमुद्दिश्य तपःकरणम् तेन च स्वस्य दीर्घायुःप्रदानं तद्गर्वेण स्वस्य शक्रप्रधर्षणम्, तावत् क्रुद्धेन वासवेन वज्रेण भग्नशिरःसक्थिताकरणम् तदास्वयाचितेन तेन स्वस्यामारणम्, भग्नशिरःसक्थितया आहारसंपादनाय योजनायतबाहुद्वयदानं कुक्षावास्यकल्पनम्, तदा प्रभृति स्वस्य तादृशबाहुद्वयेन स्वपुरस्थयावज्जन्तुग्रहणभक्षणं, शक्रेणापि यदा राम एतौ भुजौ छिन्द्यात्तदा तव स्वर्गप्राप्तिरिति कथनात् स्वस्य सदा रामागमप्रतीक्षणम्, इदानीं भुजद्वयनिकृन्तनेन युवां रामलक्ष्मणावेव एवं महोपकारकयोर्भवतोरहं बुद्धिसाचिव्यं करिष्यामीति कथनं तावद्रामेण रावणनिलयादिकथनप्रश्नः पुनः कवन्धेन नाहं रावणं जाने अपि तु अदग्धस्य मम दिव्यज्ञानाभावात् भवद्भ्यामस्य देहस्य दाहे कृते पश्चादुत्पन्नदिव्यज्ञानः सन् भवतो जानकीलाभहेतुभूतं सन्मित्रं कथयामीति कथनं च ।

७२ अथ संस्कृतः कबन्धः स्वरूपं प्रत्यापन्नः वालिनिरस्तमृष्यमूकगिरिस्थितं सूर्यपुत्रं सुग्रीवं सखायं कुरु सीतां स विचित्य दास्यतीत्यब्रवीत् ।

७३ अथ कबन्धेन सुग्रीवस्थानमार्गं दर्शयित्वा गमनम् ।

७४ अथ कबन्धदर्शितमार्गेण रामलक्ष्मणयोः पम्पातीरस्थशबर्याश्रमगमनं, तत्र शबर्या पूजनम्, रामाय शबर्या स्वाचार्यभूतमतंगशिष्याश्रमदेवपूजास्थानादिप्रदर्शनम्, ततो रामानुज्ञातया तया आत्मसमाधिबलेन स्वगुरुस्थानभूतपरमपदगमनं च ।

७५ अथ लक्ष्मणेन शबर्याश्रमतदाचार्यमाहिमवृत्तान्तं कथयता सीतामार्गणत्वराविवृद्धसुग्रीवादिदृक्षायुक्तेन श्रीरामेण नानाविधवृक्षगुल्मलतादियुक्तपम्पामार्गवनदर्शनपूर्वकं मार्गमध्यस्थमतंगसरसि स्नानपूर्वकं पुनः पम्पातीरसमीपवनदर्शनपूर्वकं च पम्पाप्रवेशः ।

एवमारण्यकाण्डविषयानुक्रमणिका समाप्ता ।

अथ किष्किन्धाकाण्डविषयानुक्रमणिका ४.

१ अथ रामस्य सलक्ष्मणस्यातिरमणीयपम्पासरोदर्शनं तत्तादृशरमणीयपुष्करणीदर्शनोद्दीपितसीताविरहालस्य तस्य चित्तक्षोभपूर्वकं लक्ष्मणं प्रति नानाविधवृक्षलतागुल्मरमणीयपुष्पादिवर्णनं, नानाविधहंससारसक्रौञ्चमद्गुमयूरदात्यूहप्रभृतिपक्षिणां मिथुनीभूय चरतां दर्शनेन स्वस्य कामोद्दीपनकथनम्, एतादृशवसन्तऋतुसमये अतिमनोहरमलयमारुतसंचारे कथं सीतां विना मम जीवितधारणमित्यादिरीत्या अतीवावसादनं, ततो लक्ष्मणेन भवादृशानामेव

सर्गाः विषयाः

मातरेवं चेत्कथमितरे वर्त्तेरन् प्रियजने अतिस्नेहो महोपद्रवाय भवेत् अतो धैर्यमवलम्ब्य सीताधिगमसाधनप्रयत्नं कुर्वित्याश्वासनं, तावता रामस्य सधैर्यस्य लक्ष्मणेन साकं पम्पामतीत्य ऋष्यमूकसमीपगमनं, तौ द्वौ विलक्षणरूपलावण्यौ महौजसौ सर्वभयंकरशरचापासिधरौ दृष्ट्वा सुग्रीवस्य ससचिवस्य वालिप्रेरितबुद्ध्यातीव त्रासश्च ।

२ अथ रामलक्ष्मणौ दृष्ट्वा त्रस्तस्य सुग्रीवस्य तयोः स्वरूपपरिज्ञानार्थं तत्समीपं प्रति हनुमत्प्रेषणम् ।

३ अथ सुग्रीवप्रेषितस्य हनुमतो भिक्षुरूपस्य रामसमीपगतस्य रामलक्ष्मणरूपलावण्यतेजःपराक्रमायुधादिप्रशंसाव्याजेन तयोः कुलगोत्रनामादिप्रश्नः, तावत्तद्वाक्यनैर्दोष्यगुणपौष्कल्यपरवशहृदयेन श्रीरामेण स्वयं लक्ष्मणं प्रति तद्वाक्यश्लाघापूर्वकं तत्प्रतिवचनकथनाय लक्ष्मणनियोजनम्, ततोऽतिचतुरेण रामानुजेन संग्रहेण सुग्रीवदर्शनार्थमेवावयोरागमनमिति प्रत्युक्तिश्च ।

४ अथातिनिपुणं सौमित्रिवचनं श्रुतवता तत्क्षण एव सुग्रीवस्य राज्यागमनं सिद्धं मन्वानेन हनुमता सामान्यतः कार्यार्थित्वे दर्शितेपि पुनः कुलनामराज्यभ्रंशनिमित्तादिप्रश्नः तदा नियुक्तेन लक्ष्मणेन पितुर्दशरथस्य तस्य ज्येष्ठपुत्रस्य स्वाग्रजस्य रामस्य तद्दास्यैकनिरतस्य स्वस्य च यथोचितं गुणनामादिकथनपूर्वकं श्रीरामस्य राज्यभ्रंशं स्वेन सीतया च सह वने वासं रक्षसा केनापि तस्याहरणं, तन्नामाद्यपरिज्ञानम्, एतादृशस्य रामस्य विषये सुग्रीवेणैव साहाय्यं कर्तव्यमिति तच्छरणवरणप्रयत्नं चोक्त्वा वचःसमापनं, ततो हनुमता सुग्रीवो युवयोः साहाय्यं करिष्यतीति प्रतिकथनं, ततो लक्ष्मणेन श्रीरामं प्रति सुग्रीवसमीपगमनप्रार्थनं, ततो हनुमता रामलक्ष्मणाभ्यां साकं सुग्रीवसमीपगमनं च ।

५ अथ हनुमता ऋष्यमूके राघवौ प्रतिष्ठाप्य समीपस्थमलयागिरिं गतवतः सुग्रीवस्य समीपं गत्वा रामवृत्तान्तमावेद्य तेन साकमृष्यमूकागमनं, ततो रामस्य सुग्रीवेण अग्निप्रदक्षिणपूर्वकं सख्यकरणम् । अथ सुग्रीवेण वालिसकाशादभयप्रार्थनं रामेण वालिवधप्रतिज्ञानं च ।

६ अथ सुग्रीवेण श्रीरामं प्रति सीतामानीय दास्यामीति प्रतिज्ञानं, ततः सीतात्यक्ताभरणप्रदर्शनं, ततः श्रीरामेण तद्दर्शनकृतपरिदेवनं, ततस्तेन रावणवासस्थानादिप्रश्नश्च ।

७ अथ सुग्रीवेण स्वस्य रावणस्थानापरिज्ञानेपि रावणं हत्वा सीतामानीय दास्यामीति प्रतिज्ञानं, ततो रामेण सीतान्वेषणकरणनियोजनं, ततः पुनर्वालिवधशपथेन सुग्रीवस्य सन्तोषणं च ।

८ अथ सुग्रीवेण देहादित्यागं कृत्वा मित्रकार्यं कर्तव्यमिति कथनं, ततः श्रीरामेण पुनः शपथपूर्वकं वालिवधप्रतिज्ञानं, ततः सुग्रीवेण स्वीयं यौवराज्यदारहरणादिकथनं, ततः श्रीरामेण सुग्रीवस्य वालिना साकं वैरकारणप्रश्नः,ततःसुग्रीवेण वैरकारणकथनारम्भश्च ।

९ अथ सुग्रीवेण पुरा स्वपितृमरणानन्तरं ज्येष्ठतया वालिने मन्त्रिभी राज्येभिषेचनं, ततः कदाचिन्मायाविनाम्नोसुरस्य रणाय वाल्याह्वानं, ततः स्वेन साकं वालिनिर्गमनं,वालिभीतस्य मायाविनः बिलप्रवेशनं, ततो वालिना बिलद्वारे स्वनिक्षेपपूर्वकबिलान्तःप्रवेशनं, ततो महतो रक्तप्रवाहस्य दर्शनेनासुरनिर्घोषश्रवणेन च वालिनं मृतं मत्वा बिलद्वारं गण्डशैलेनाच्छाद्य स्वस्य नगरागमनं, ततो मन्त्रिभिः स्वस्य राज्याभिषेचनम्, असुरं निहत्य नगरं प्रत्यागतस्य वालिनो नमस्कारादिपूर्वकमज्ञानकृतमिदमिति च सान्त्वनेपि प्रसादाकरणं कथितं च ।

१० अथ पुनः सुग्रीवेण कुपितस्य वालिनः बहुशः सांत्वनेपि प्रसादाकरणं, प्रकृतीरानीय मायावियुद्धे राज्यकांक्षया बिले मां रुरोधेत्युक्त्वा मां निर्यासितवानिति कथनपूर्वकमभयप्रार्थनं, ततो रामेण तथैव करिष्यामीति प्रतिज्ञानं तच्छ्रवणेन सुग्रीवसन्तोषश्च ।

सर्गाः — विषयाः

इति किष्किन्धाकाण्डविषयानुक्रमणिका समाप्ता ।

अथ सुन्दरकाण्डविषयानुक्रमणिका ५.

सर्गाः विषयाः

सर्गाः विषयाः

६२ अथ हनुमदङ्गदाभ्यां पुनर्दत्तावलम्बैर्वानरैर्मधुवनभञ्जनं, पुनर्दधिमुखेन तेषां निवारणपूर्वकं वनपालैः सहागत्य सुग्रीवचरणयोर्वेदनं च ।

६३ अथ दधिमुखेन सुग्रीवायांगदादिभिर्मधुवनभञ्जनवृत्तान्तनिवेदनम्, ततः सुग्रीवेण अंगदादिभिर्मधुवनस्य प्रभग्नत्वात् सीतादर्शनं सिद्धमिति लक्ष्मणाय कथनं, ततो दधिमुखं प्रति तान् द्रुतमेव प्रेषयेत्युक्तिपूर्वकं मधुवनं प्रति तत्प्रेषणं च ।

६४ अथ पुनर्दधिमुखेन अंगदादीन् प्रति सुग्रीवसमीपगमने, ततो हनुमता श्रीरामादिवन्दनपूर्वकं दृष्टा सीतेति कथनं, ततः श्रीरामेण सबहुमानाद्धनुमदवेक्षणं च ।

६५ अथ हनुमता श्रीरामसन्निधौ सीतावृत्तान्तनिवेदनपूर्वकं चूडामणिदानम् ।

६६ अथ मणिदर्शनेन रामविलापः ।

६७ अथ हनुमता विस्तरेण सीतासंदेशकथनम् ।

६८ अथ पुनरपि हनुमता सीताकृतवानरसमुद्रतरणोपायप्रश्नकथनं, ततस्तेषां समुद्रलंघनशक्तिकथनपूर्वकं रामलक्ष्मणौ मत्पृष्ठमारूढावेवागमिष्यतः ततः सर्वथा रामः

सर्गाः विषयाः

क्षिप्रमेव रावणं हत्वा त्वां प्राप्य पट्टाभिषिक्तो भविष्यतीति प्रतिकथितमिति रामसन्निधौ विज्ञापनं च ।

इति सुन्दरकाण्डविषयानुक्रमणिका समाप्ता ।

अथ युद्धकाण्डविषयानुक्रमणिका ६.

१ अथ श्रुतसीतावृत्तान्तः श्रीरामः सुग्रीवादीनामुत्साहं वर्धयन् समाहृतसीतावृत्तान्तं हनुमन्तं सर्वस्वदानात्सहस्रशोतिशयितेन श्रीमज्जनकराजतनयानुभूतेन निजपरिष्वंगेण सत्करोति स्मेत्याह ।

२ अथ दुस्तरसागरादिचिन्तया सीतासंश्लेषत्वरया च शोचन्तं श्रीरामं सुग्रीवः समाश्वासयामासेत्यवोचत् ।

३ अथ सुग्रीववचनप्रतिष्ठापितधैर्येण रामेण हनुमन्तं प्रति संहार्यशत्रुपुरदुर्गस्वरूपादिप्रश्नं, तस्य हनुमता लंकानगरप्राकारदुर्गसेनागुप्तिपरिघादीन् विविच्य प्रतिपादयता उत्तरदानं चाभ्यधत्त ।

४ अथ श्रुतलङ्कादुर्गगुप्तिवृत्तान्तेन श्रीरामेण तदानीमेव विजयमुहूर्ते सुग्रीवं प्रति सकलवानरसेनया सह प्रस्थानाय नियोजनं, वानरसेनाया मुखपार्श्वद्वयकुक्षिजघनप्रदेशरक्षणाय तदुचितयूथपतिनियोजनं ततः श्रीरामाज्ञया निखिलवानरसेनया सह सुग्रीवस्य प्रस्थानं रामलक्ष्मणयोर्हनुमन्तमङ्गदं चारूढयोः प्रस्थानं, तदा सञ्जातानि शुभनिमित्तानि सूचयता लक्ष्मणेन श्रीरामं प्रति हर्षसम्वर्धनवचनजातम्, अथ मार्गमध्ये स्थितान् विविधान् वृक्षादीन् भञ्जयतामसंख्यानां वानराणां गमनकोलाहलम्, एवमहोरात्रं गच्छन्त्या वानरसेनायाः सह्याद्रिसमुपतोलनपूर्वकं महार्णवसमीपगमनम्, अथ सुग्रीवाज्ञया नीलेन समुद्रतीरे निवेशिताया वानरसेनायाः समुद्रप्रेक्षणकोलाहलश्च ।

५ अथाद्भुततरंगमृदंगरवमहार्णवमहारंगसमीक्षणसमुपजातसीतास्मृतेः श्रीरामस्य शोकवचनजातं, लक्ष्मणेन तत्समाधानं चाचख्यौ ।

६ अथ लङ्कायां हनुमत्कृतविविधव्यथावेपितहृदयेन रावणेन मन्त्रिणः प्रति मन्त्रप्रकारविवेचनपूर्वकम् आगामिष्यत्ससैन्यरामप्रतिघातोपायरूपविषयप्रदर्शनपूर्वकं च कर्तव्यहितविचाराय नियोजनं चादर्शयत् ।

७ अथ विज्ञातरामशरवेगवैभवै राक्षसैः पूर्वं रावणकृतदिग्विजयादिनिदर्शनेन रावणप्रशंसापूर्वकमिन्द्रजिन्मात्रेणैव रामजयस्य साध्यताकथनेन निगमनमचीकरत् ।

सर्गाः विषयाः

प्रति स्वस्वामिमतकथनाय नियोजनम, अथांगदादिभिः शत्रुपक्षाददेशकाले समागतोऽयं विभीषणः सर्वथा परीक्षार्ह एवेति कथनं, ततो हनुमता सुग्रीवन्यायेन राज्याभिलाषेणैवायमागतो विभीषणः परिग्राह्य एवेति निगमितामित्यभ्यधत्त ।

१८अथ श्रीरामेण शरणागतसंरक्षणमेव स्वस्य महाव्रतमिति कथितवता स्वप्रेमकलुषितं सुग्रीवहृदयं स्वकीयसर्वशक्तताप्रदर्शनेन कपोताख्यानकण्डुगाथाप्रदर्शनादिभिश्च निष्कल्मषीकृतवता सुग्रीवं प्रति विभीषणानयनाय नियोजनं च ।

१९ अथ विभीषणस्य श्रीरामसमागमः, तदैव श्रीरामनियुक्तेन लक्ष्मणेन विभीषणस्य सर्वबानरमध्ये लंकाराज्याधिराजतया समुद्रजलेनाभिषेचनम्, अथ सुग्रीवलक्ष्मणाभिमतस्य विभीषणोपदिष्टस्य समुद्रतरणोपायस्य तच्छरणागतिरूपस्य श्रीरामेणांगीकरणं च ।

२० अथ शार्दूलाख्येन चारेण समुद्रतीरमागतं ससैन्यं रघुनन्दनं श्रुतवता रावणेन प्रेषितस्य शुकस्य शुकरूपस्य राक्षसस्य रामसेनावकाशमागतस्य सुग्रीवं प्रति रावणोक्तभेदकवचनसमर्पणम्, तावदेव वानरैस्तद्धननाय प्रयत्नं, ततस्तदीयार्तघोषश्रवणद्रुतहृदयेन सदयेन श्रीरामेण तन्मारणहरणं चाह ।

सर्गाः विषयाः

२१ अथ सागरतीरे त्रिरात्रं दर्भेषु शायितस्य जानकीदयितस्य तावताप्यप्रत्यक्षं समुद्राध्यक्षं देवमुद्दिश्यातिकोपेन सागरोपरि कालानलकल्पानां वेगेनानल्पानां बाणानां प्रयोगस्तेन संजातसमुद्रक्षोभः, तावल्लक्ष्मणेन रामकोपानलनिर्वापणाय प्रयत्नश्च ।

२२ अथ तथाप्यनाविर्भूतं प्रभूतमदमुद्रं समुद्रं प्रति श्रीरामेण ब्रह्मास्त्रमन्त्रितस्य नियमयन्त्रितस्य शरवरस्य धनुषि संधानं, ततः सर्वलोकसंक्षोभं, ततः प्रत्यक्षतामागतेनापांनिधिना विधिना राममुपपन्नेन सेतुबन्धनाय नलं नियोजितवता स्वात्मोपरि प्रतिसंहितं ब्रह्मास्त्रं कस्मिंश्चिन्मरुदेशे वियोजितवतान्तर्धानम्, ततो वानरैर्नलमुपधाय नानावृक्षलतागुल्मगण्डशैलशिखरशिखरिनिकरपरिकरैः पञ्चभिरहोभिरासुवेलमतिविशालस्य सकललोकक्षेमहेतोः सेतोर्निर्माणम्, अथ हनुमन्तमंगदं चाधिरूढाभ्यां रामलक्ष्मणाभ्यां सुग्रीवेण निखिलवानरसेनया च सह तेनैव सेतुना सागरतरणम्, सेनायाः सुवेलप्रान्ते निवेशनं, तत्तादृशं सेतुबन्धनं निरीक्ष्य विस्मयपरवशैर्निर्जरव्रातैः श्रीरामसंस्तवश्च ।

२३ एवं रामो नलसेतुना तीर्णमहार्णवो महासमरसूचकान् महोत्पातान् दृष्ट्वा चिरप्रार्थिताभीष्टसिद्धिर्भविष्यतीति संतुष्टो दृष्टानि निमित्तानि लक्ष्मणायादर्शयदिति वर्णनम् ।

सर्गाः विषयाः

२४ अथात्युन्नतत्रिकूटशिखरिशिखराग्रभुवि विश्वकर्मणा निर्मितां लङ्कां लक्ष्मणाय सम्प्रदर्शयता तद्दर्शनजनितसीतादुर्दशास्मरणकन्दलितसमरत्वरेण रघुवरेण बलौघस्य शिरःपक्षपुच्छादिरूपेण विभागपूर्वकं सुग्रीवं प्रति रावणचारभूतशुकमोचनाय नियोजनम्,ततो विमुक्तेन शुकेन रावणसमीपं गतेन वानरसेनाया असाध्यतां सागरेण सेतुबन्धनं तन्मार्गेण तीर्णसमुद्रस्य श्रीरामस्य ससैन्यस्य सुवेलोपान्ते निवेशनं च निवेद्य रामाय सीताप्रदानमेव कर्तव्यमिति रावणाय विज्ञापनं, तावत्परिकुपितेन रावणेन तदधिक्षेपणं चाह ।

२५ अथ पुना रावणप्रहिताभ्यां शुकसारणाभ्यां वानरसैन्यं प्रविष्टाभ्यां विभीषणेन गृहीत्वा वध्यत्वेन रामसमीपं नीताभ्यां तदा यथार्थवचनप्रीतेन श्रीरामेण विभीषणमेव सहायीकृत्य सर्ववानरसेनापरिज्ञानपूर्वकं यथेष्टं गमनाय नियुक्ताभ्यां पुनरागताभ्यां रावणाय संग्रहेण सर्ववृत्तान्तो न्यवेदीति कथा ।

२६ अथ वानरसेनादिदृक्षयात्युन्नतं प्रासादमधिरूढाय रावणाय सारणेन वानरयूथपतीनां वीर्यादिकथनपूर्वकमङ्गुल्या निर्दिश्य तत्तत्प्रदर्शनम् ।

२७ अथ पुना रावणाय सारणेन उक्तेभ्योत्युत्कृष्टाः प्रधानयूथपतयः प्रदर्शिताः ।

सर्गाः विषयाः

सर्गाः विषयाः

सर्गाः विषयाः

सर्गाः	विषयाः

सर्गाः विषयाः

सर्गाः विषयाः

पुनर्द्वित्रिदिनपर्यन्तं लंकायामवस्थितिप्रार्थनं, तस्यापि रामेण भरतदिदृक्षात्वरया निवर्तनं, ततो रामाज्ञया विभीषणेन पुष्पकानयनं चाकथयत् ।

१२४ अथ रामाज्ञप्तेन विभीषणेन सर्ववानरबहुमानं, ततः स्वेन सहागन्तुमिच्छाद्भिः सुग्रीवादिभिर्वानरवृन्दैः ससचिवेन विभीषणेन च सहाङ्कालंकारभूतजनकराजतनयेन सानुजेन श्रीरामचन्द्रेण पुष्पकमधिरूढेनायोध्यां प्रति गमनमुपक्रान्तमित्यदर्शयत् ।

१२५ अथ पुष्पकस्थेन श्रीरामेण सीतायै लंकापुरप्रभृत्ययोध्यापुरपर्यन्तान् प्रदेशान् दर्शयता मध्ये किष्किन्धासमीपगमनसमये सीताप्रार्थनेन सुग्रीवादिवानरपत्नीरपि पुष्पकमारोपितवता यथागतं भरद्वाजाश्रमः संप्राप्त इत्यभ्यधत्त ।

१२६ अथ भरद्वाजाश्रमे भरद्वाजमुखादयोध्यास्थमातृभरतादिक्षेमवार्ताश्रवणं, ततस्तेन महर्षिणा प्रार्थितस्य श्रीरामस्य तस्मिन् दिने तत्रावस्थानं, ततो भरद्वाजेन स्वाश्रममारभ्यायोध्यापर्यन्तमार्गवर्तिसर्वपादपानामकालफलमधुकुसुमादिविवृद्धिरूपवरदानं चाकथयत् ।

१२७ अथ श्रीरामेण भरतं प्रति स्वागमनवृत्तान्तकथनाय हनुमत्प्रेषणं, हनुमता नन्दिग्रामं गतेन भरताय रामागमनवृत्तान्तकथनं, तच्छ्रवणेन भरतस्य महानन्दावाप्तिं चाह ।

सर्गाः विषयाः

१२८ अथ भरतपृष्टेन हनुमता रामस्य चित्रकूटनिर्गमप्रभृति पुनर्भरद्वाजाश्रमागमनपर्यन्तवृत्तान्तकथनपूर्वकं श्वः पुष्पयोगेन रामं ससीतं लक्ष्मणादिपरिवारं द्रक्ष्यसीति कथनं, तच्छ्रवणेन भरतस्य परिपूर्णमनोरथत्वेन स्वात्मनि महानन्दावाप्तिं चाचख्यौ ।

१२९ अथ भरताज्ञया निखिलनगरवीथीगोपुरवेश्माद्यलंकरणपूर्वकं सर्वेषामन्तःपुरजनादीनां नटनर्तकान्तानां राजपरिजनानां नागरिकाणां च श्रीरामसेवार्थं शत्रुघ्ननियुक्तानां नन्दिग्रामप्रवेशः, अथ सर्वैः साकं श्रीरामसिषेविषया भरतस्य प्रत्युद्यानम्, अथ भरतस्य श्रीरामसमागमः अथ श्रीरामस्यातिप्रेम्णांकारोपितभरतस्य पुष्पकविमानेन नन्दिग्रामस्थभरताश्रमप्रवेशः, अथ पुष्पकं धनदाय प्रतिप्रेषितवता श्रीरामेणाभिरताश्रमे वसिष्ठादिभिः सह यथोचितं पृथगासने समुपवेशनकथनञ्च ।

१३० अथ तस्मिन् सदसि भरतेन चित्रकूटे पूर्वं स्वकृतप्रपत्तिसूचकाञ्जलिबन्धनपूर्वकं श्रीरामं प्रति राज्याभिषेकांगीकरणप्रार्थनं, ततः श्रीरामेण तदनुमोदनपूर्वकं विशोधितजटेन कृतमंगलस्नानेन तादृशैर्भरतलक्ष्मणशत्रुघ्नैः सुग्रीवादिभिश्च सह दिव्यरथेनायोध्याप्रवेशः, तत्र महामाणिक्यमण्डपे दिव्यसिंहासने जाम्बवद्धनुमदादिसमानीतैर्निखिलनदीसमुद्रसम्बन्धिभिः समस्तमांगलिकश्रुतिमन्त्रगणपठनसंभृतवैभवैः रत्नकाञ्चनमयकलशसंभृतैस्तीर्थोदकैः श्रीरामस्य वसिष्ठादिभिर्दिव्याभिषेकः, तत्र श्रीरामेण सर्वेषां विभीषणसुग्रीवांगदहनुमदादीनां संमाननं, तेषां यथागतं स्वस्वनगरगमनम्, अथ भरतं यौवराज्येऽभिषेचितवतः श्रीरामस्य राज्यपरिपालनवैभवं, श्रीरामायणपठनश्रवणादिफलं च विस्तरेण प्रत्यपादयत् ।

इति युद्धकाण्डविषयानुक्रमणिका समाप्ता ।

अथोत्तरकाण्डविषयानुक्रमणिका ७.

१ अथ राक्षसवधानन्तरं प्राप्तराज्यस्य रामस्य समीपे रावणिवधजानितानन्दविकासितहृदयपुण्डरीकमुन्यागमनं, सौमित्रिप्रशंसकमुनीन्प्रति रावणकुम्भकर्णाद्यतिक्रमेणेन्द्रजित्प्रशंसने रामप्रश्नः ।

२ अथ कुम्भसंभवः शक्रजित्प्रभावं वक्तुमुद्युक्तः स्वशापात् पाण्डुरीभूतविग्रहां धृतदौर्हृदलक्षणां तृणबिन्दुतनयां पुलस्त्य उद्वाह्य तस्यां विश्रवसमजीजनदित्यवोचदित्याचष्ट ।

३ अथ विश्रवसो भरद्वाजसुतायां देववर्णिन्यां वैश्रवणोत्पत्तिः पुनस्तस्य तपःसंतुष्टेन पितामहेन लोकपालत्वनिध्यधिपतित्वरूपवरद्वयेन साकं पुष्पकप्रदानं, ततः पित्रा

सर्गाः विषयाः

निवेदितितलंकानिवासश्च, तेनैव विमानेन पितुः समीपगमनं च ।

४ अथ श्रीराघवप्रश्नानुगुणं पद्मसंभवनिर्मितसत्त्वानां राक्षसत्वनामकरणं, तेषु हेतिप्रहेतिसंभवः, हेतेर्विद्युत्केशजननं. विद्युत्केशरताभिलाषिण्या सालकटंकटया त्यक्तशिशुरोदनजातघृणापूरितान्तःकरणयोर्गौरीशंकरयोः सान्निध्यं, गौरीप्रीत्यै शंकरेण सुकेशायाकाशगपुरप्रदानं, गौर्या राक्षसानां सद्यो गर्भोत्पत्तिरूपमातृवयःसमानरूपपरिचयदानं च।

५ अथ सुकेशभार्यायां देववत्यां माल्यवत्सुमालिमालिनामुद्भवः तेषां तपसा सन्तुष्टेन ब्रह्मणा वरप्राप्तिः, विश्वकर्मनिर्मितलंकावासः, माल्यवतः सुन्दर्यां वज्रमुष्टिविरूपाक्षदुर्मुखसुप्तघ्नयज्ञकोपमत्तोन्मत्तानामनलायाश्च सम्भवः, सुमालेः केतुमत्यां प्रहस्ताकम्पनविकटकालिकामुखधूम्राक्षदण्डसुपार्श्वसंह्रादिप्रभसभासकर्णानां राकापुष्पोत्कटाकैकसीकुम्भीनसीनां चोत्पत्तिं,मालेर्वसुदायामनलानिलहरसंपातीनां विभीषणामात्यानामुद्भवं च प्राचीकशत् ।

६ अथ माल्यवदादीनां बाधामसहमानानां देवानां महादेवलब्धमन्त्राराधितत्रियुगलब्धामयानां जयाय तेषां निशिचराणां युद्धयात्रां, ततो गरुडारूढस्य विष्णोरागमनं, तैः सह युद्धं चाह ।

सर्गाः विषयाः

७ अथ राक्षसैरभिहन्यमानो विष्णुः शंखरवेण रक्षोगणान्विद्राव्य मालिसारथेः शिरश्छेदनपूर्वकं तुरगहननात् विरथीकृतेन मालिना गदयाभिहतस्य सुपर्णस्य पृष्ठे तिर्यगास्थितो हेतिराजेन तस्य शिरोऽच्छिनदिति प्राचीकशत् ।

८ अथ राक्षसनिःशेषीकरणाभिलाषेण वज्रहस्तानुजेन ध्वंसितं स्वबलं निरीक्ष्य माल्यवान् पराङ्मुखवधं माकार्षीरिदमयुक्तमित्युक्त्वा स्वकरशक्त्या स्वमयेवाभिहतःसंमूर्छितः पुनर्विष्णुरथपक्षानिलविक्षोभितानकिः सुमालिना सह लंकां विहाय सपत्नीकः सपरिच्छदः पातालमगमदित्यकथयत् ।

९ अथ कदाचित्पातालान्निर्गत्य महीतले विचरता माल्यवता पुष्पकेण पितरं द्रष्टुमभियान्तं यक्षराजं वीक्ष्यायं प्रभावोऽस्य विश्रवस इति निर्धार्य प्रेषिता कैकसी विश्रवसः समीपमागत्य पादांगुष्ठेन भूमिं लिखन्ती तेन का त्वं किमर्थमागतेति पृष्टा स्वाभिप्रायमनिवेदितवत्यपि पुत्राभिलाषिणीति विज्ञाता निजागमनसमयोचिताः पुत्रा उत्पद्येरन्निति तेनोक्ता पुनः प्रसादयन्ती कश्चिद्धर्मिष्ठोपि जायेतेत्यनुगृहीतोत्पातैः सह: विंशतिभुजं दशग्रीवं कुम्भकर्णं शूर्पणखां धार्मिष्ठं विभीषणं चाजीजनदित्याचष्ट ।

१० अथात्युग्रतपसां दशग्रीवकुम्भकर्णविभीषणानां मध्ये दशमुखस्य शिरोहोमसंतुष्टेन ब्रह्मणा मानुषादृते सर्वावध्य-

सर्गाः विषयाः

त्वरूपवरप्रदानपूर्वकं छिन्नानां शिरसां पुनरुत्पत्तिरूपवरप्रदानम्, विभीषणस्य धर्मेऽचञ्चलबुद्धित्ववरदानं च, कुम्भकर्णानने सरस्वतीप्रवेशान्मोहितेन तेन निद्रावरणं, तथैवानवरतनिद्रत्ववरप्रदानं तेषां श्लेष्मातकवनानिवासश्च ।

११ अथ माल्यवता कुबेराध्युषितलंकापहरणाय बोधितेन दशकण्ठेन तदनंगीकरणं, पुनः प्रहस्तेन बोधितेना—ग्रजाय प्रहस्तप्रेषणं, ततः प्रहस्तवाक्यश्रवणसमनन्तरं यक्षराजपितृसमीपगमनं, पित्रनुज्ञया लंकाविसर्जनपूर्वकं कैलासस्थानगमनं, ततो दशग्रीवादीनां लंकाप्रवेशं चाह ।

१२ अथ दशवदनस्य लंकायामभिषेचनं, शूर्पणखाविद्युज्जिह्वयोः परिणयःततो मृगयायै विपिनेऽटमानेन दशकण्ठेन सदुहितृकस्य मयस्य दर्शनं, ततोन्योन्यवंशविचारपूर्वकमग्नेः पुरस्तान्मन्दोदरीपाणिग्रहणं, कुम्भकर्णेन वैरोचनदौहित्र्या विद्युज्जिह्वायाः पाणिपीडनं, विभीषणेन गन्धर्वराजस्य पुत्र्याः सरमायाःपाणिग्रहणं मन्दोदर्यां मेघानादजननं चाह।

१३ अथ ब्रह्मशापान्निद्राविष्टस्य कुम्भकर्णस्याग्रजप्रेरितैः शिल्पिभिः शयनगृहनिर्माणम्, वरदानप्राप्तदशवदनकदनदूयमानात्रिभुवनदुःखशमनाय वैश्रवणेन स्वदूतमुखेन स्वस्य तपश्चरणकालसन्निहितगौरीनिरीक्षणदग्धेक्षणस्यात्युग्रतपसाराधिताच्छंकरात्पिंगलेक्षणत्वप्राप्तिः, तेन मैत्रीलाभनिदर्शन-

सर्गाः	विषयाः

३२ अथ कार्तवीयार्जुनभुजसेतुपूरितजलप्रवाहसंप्लावितार्धनिर्वर्तितमहादेवपूजोपकरणस्य मन्त्रिभ्यां शुकसारणाभ्यां विज्ञातवृत्तान्तस्य रावणस्य कार्तवीर्येण बन्धनं, माहिष्मतीनगरप्रवेशश्च ।

३३ अथार्जुनबद्धं रावणं विज्ञाय पुलस्त्येन विमोचनं, तयोरग्निसाक्षिकं सख्यकरणं च ।

३४ अथ युयुत्सया रावणस्य किष्किंधायां संध्यार्थं वालिनो दक्षिणसमुद्रगमनं श्रुत्वा तत्र गमनं, तत्रास्पष्टपदाविन्यासं वालिनं गृहीतुमुद्युक्तस्यास्य वालिना कक्षपुटे ग्रहणं, पश्चात्पश्चिमसमुद्रयानं, तत उत्तराधिगमनं, पूर्वसमुद्रे तेनैव सह विगाह्य संध्यामुपास्य किष्किन्धोपवनसीमानि प्रक्षेपणं, ततः कुतः किमर्थमिति च प्रश्नानन्तरमुभयोर्मैत्री, किष्किन्धायामेकमासावधिवासश्च ।

३५ अथ श्रीरामेणातिबलशालिनो हनुमतः साचिव्ये सत्यपि सुग्रीवविप्रवासकारणप्रश्नः, पुनः कुम्भसंभवेन केसरिणः क्षेत्रेऽञ्जनायां जगत्प्राणेनास्य जननं, क्षुधितेन शिशुना फलबुद्ध्योदितस्यादित्यस्य जिघृक्षा, सूर्यबिम्बसमीपे सूर्यं ग्रहीतुमागतस्य विधुन्तुदस्य ग्रहणोद्यमनं, तस्य रोदनमभिज्ञायेन्द्रागमनमिन्द्रवाहनस्यैरावतस्यापि जिघृक्षां वीक्ष्य वज्रिणा कुलिशेन शिशुहननं, ततो भगवतो वायोर्जगतां प्राणैः सह शिशुं हृत्वा उदयगुहाप्रवेशं जगतो निश्चेष्टाव्यापारभीतैरमरैः सह सर्वभूतैः प्रार्थितस्य पितामहस्यागमनम्, गुहायां वायुना नीतस्य शिशोर्वीक्षणञ्च ।

३६ अथ मातरिश्वना पादावेशितस्य शिशोर्ब्रह्मणो हस्तस्पर्शनोज्जीवनम्, ततः सर्वदिक्पालकैः स्वस्वास्त्रैरवध्यत्वम्, आदित्येन स्वतेजसः शततमांशदापूर्वकं स्वस्मिन्विद्याभ्यासयोग्यतायै वरप्रदानम्, विश्वकर्मणा स्वसृष्टायुधैरवध्यत्वं ब्रह्मास्त्रपाशुपतास्त्रैरप्यवध्यत्ववरप्रदानं, तेषामन्तर्धानं, वज्रप्रहारेणास्य हनुमत्संज्ञालाभः पुनरस्य ऋष्याश्रमध्वंसनजनितऋषिशापेन स्वबलविस्मरणम्, स्तोत्रेण स्वबलस्फुरणानुग्रहप्रसङ्गः, पुनरनेन हनुमता सूर्योन्मुखेन पृष्ठंगमेन ससूत्रवृत्त्यर्थपदानां नवव्याकरणानामध्ययनं चोक्तवतागस्त्येन गमनानुज्ञायाचनं, दाशरथिना यज्ञायागमनप्रार्थनं च ।

३७ अथ प्रभाते बन्दिभिर्मागधैर्वैतालिकैर्विरचितस्तोत्रस्य श्रीरामस्य शयनादुत्थानं, ततो निर्वर्तितनित्यकृतस्य सभाप्रवेशः भ्रातृभिः सुग्रीवविभीषणादिभिः कथालापश्च ।

३८ अथ रामेण भरतेन सार्धं मिथिलायै जनकप्रेषणं, लक्ष्मणेन सह युधाजितो राजग्रहाय प्रेषणं, ततः सख्युः प्रतर्दनस्य काश्यै प्रेषणं च ।

३९ अथ राज्ञां स्वपुरगमनं, भरतलक्ष्मणशत्रुघ्नैस्तदत्त, संमानद्रव्यानयनं, तद्द्रव्याणां सुग्रीवविभीषणयोः समर्पणं-अङ्गदहनुमतोः प्रशंसापूर्वकं सुग्रीवानिवेदनम्, तयोः स्वाभरणान्यवमुच्यार्पणम, नीलनलकेसरिकुमुदगन्धमादनसुषेणपनसमैन्दद्विविदजाम्बवद्गवाक्षविनतधूम्रप्रजंघसन्नाददरी–मुखादीनां प्रशंसापूर्वकं वस्त्राभरणकनकादिभिः संमानं, तैः सह बहुकालयापनं च ।

४० अथ सुग्रीवादीनां किष्किन्धायै प्रेषणं, हनुमतोऽभिमतवरप्रदानं, लंकायै विभीषणप्रेषणं, हनुमते हारप्रदानम, ततस्तेषां रामवियोगजनितदुःखपूरितनेत्राणां प्रयाणप्रशंसनं च ।

४१ अथापराह्णे धनदप्रेषितपुष्पकागमनं, पुष्पकाविमानेन रामवहनाय प्रार्थनं, पुना रामेण स्वस्मरणकालसान्निध्यनियोजनपूर्वकं कुबेरं प्रति प्रेषणम्, अमानुषविमानकृतप्रार्थनाविलक्षेण भरतेन रामराज्यप्रजानन्दविषयप्रशंसनं च ।

४२ अथ कदाचिच्चम्पकाशोकपुन्नागपनसपाटलिलोध्रकोविदाररसालतालहिंतालतमाल–कुरबकमरुबकतिन्दूका–द्यनोकहजालमन्थिते पद्मोत्पलकुवलयकुमुदकह्लारनिवहनिबिडितवापीकूपोपकण्ठे धिक्कृतनन्दनचैत्ररथरामणीयके मल्लिकामालतीकुसुमसुरभिगन्धवहविजिते प्रमदावने जन

सर्गाः	विषयाः

५६ अथ विदेहेन वसिष्ठेन पितुर्ब्रह्मणः समीपे धर्मसंरक्षणार्थं स्वस्य शरीराभ्यर्थनं, तेन मित्रावरुणयोः रेतः प्रपद्यस्वेति नियोजनं, क्षीरसागरे वरुणलोकराज्याधिपत्यं प्राप्तेन मित्रेण पूर्ववृताया ऊर्वश्या वरुणेन पुनर्वरणं, तस्या अङ्गीकाराद्वरुणेन कुम्भे रेतस उत्सर्जनं, ततो मित्रेणोर्वश्याः पृथ्व्यां पुरूरवसप्राप्तये शापोत्सर्गे पुरूरवसो नहुषोत्पत्तिश्च ।

५७ अथ तस्मात्कुम्भान्नाह तव सुत इति मित्रमुक्त्वागतस्य निर्गमनं, ततो मित्रावरुणयोर्वासिष्ठसंभूतिः जातमात्रस्य वसिष्ठस्येक्ष्वाकुणा पौरोहित्याय वरणं, निमेर्देहं गन्धतैलादिभिः संरक्ष्य मुनिभिर्यागपूरणं, तुष्टेन भृगुणा चोदितैर्दैवैर्निमेः सर्वप्राणिनेत्रेपु वासाय वरप्रदानम्, ऋषिभिर्मथिताक्तदेहादुत्पन्नस्य मिथिरिति जननाज्जनक इति विचेतसो देहाज्जन्मना वैदेह इति च नाम्नां लाभे मिथेरावासभूतस्य पुरस्य मिथिलेति नामप्राप्तिश्च ।

५८ अथ लक्ष्मणेन निमेरक्षमाया हेतुप्रश्नः रामेण सर्वे ययातितुल्या न भवेयुः पुरा ययातेर्द्वे भार्ये तयोरेका दैत्यतनया शर्मिष्ठा अन्या शुक्रदुहिता देवयानी तयोः क्रमेण पूरुर्यदुरिति द्वौ पुत्रावास्तां राज्ञः शर्मिष्ठापूर्वोः प्रीतिमसहमानयोर्दुहितृदौहित्रयोः प्रीत्यै शुक्रेण ययातिर्जरापीडितशरीरो भवेति शप्त इति कथनम् ।

५९ अथ ययातेरुशनःशापप्राप्तां जरां पूरौ विनिमय्य यौवनग्रहणं, राज्ञः प्रार्थनामनंगीकुर्वते यदवे राक्षसत्वाय शापदानं, पूरोर्यौवनं पुनर्दत्त्वा राज्याभिषेकवर्णनञ्च ।

६० अथ कदाचिद्वसन्तसमये सभायां श्रीरामसन्निधौ सुमन्त्रेण यमुनातीरवासिनां भार्गवच्यवनादितपस्विनामागमननिवेदनं, पुनर्द्वाःस्थेनान्तःप्रवेशितानामुपायनग्रहणपूर्वकमागमनकारणप्रश्नः श्रीरामकृतकार्यनिर्वहणसंगरश्रवणसंतुष्टैर्विरचितराघवप्रशंसनं च ।

६१ अथ भार्गवेण ब्रह्मण्यस्य शरण्यस्य देवप्रियस्य लोलापुत्रस्य मधोस्तपसाराधितेन भगवता शंकरेण स्वशूलप्रदानम्, अथ तेन स्ववंश्यानामपि पारम्पर्येण शूलस्थैर्याभ्यर्थनम्, एतच्छूलं तव पुत्रस्यैकस्यैव तिष्ठतु तथापि यदा बहिर्निर्गत्य शूलविरहितो युद्ध्येत तदा स मरिष्यति शूलं मत्समीपमागमिष्यतीति महादेववरप्रदानमपि निवेदितवता दृप्तस्य तत्पुत्रस्य लवणस्य दुश्चेष्टितं किं ब्रूमो वयं बाधिताः रावणवधं श्रुत्वा लवणान्तकस्त्वमेवेति मनसि त्वां शरणं भजाम इति निवेदनम् ।

६२ अथ रामेण लवणः किमाहारः किमाचारः कुत्रास्त इति पृष्टैर्मुनिभिर्लवणस्याहारो ब्राह्मणा मानुषाः सत्त्वानि सर्वाणीति कथितं श्रुतवता लवणवधः कस्यांशोयमिति पृष्टयोर्भरतशत्रुघ्नेन लवणो ममैवांश इति प्रार्थितेन रामेण शत्रुघ्नस्य मधुपुराभिषेचननियोजनम् ।

६३ अथाभिषेचनायाग्रजनियोजितेन शत्रुघ्नेनाग्रजयोः स्थितयोरयमभिषेको मम व्रीडाकरोऽप्यग्रजाज्ञाकैङ्कर्यनिर्वहणे मम दोषो न भवेदिति प्रार्थितेन श्रीरामेण ब्राह्मणैर्वासिष्ठादिभिर्ऋत्विग्भिर्नैगमैर्मन्त्रिभिः कन्याभिश्चाभिषेचितस्य शत्रुघ्नस्य पुरा मधुकैटभवधार्थं भगवता नारायणेन सृष्टस्य शरस्य प्रदानपूर्वकं लवणवधोपायबोधनम् ।

६४ अथाग्रजदत्तचतुरंगबलमग्रतः प्रस्थापय वर्षाकाले लवणे बहिर्निर्गते मधुपुरद्वारं सेनां पृष्ठतः कृत्वा त्वमेक एव निरुन्त्स्वेति रामेण बोधितः शत्रुघ्नः सेनां प्रस्थाप्य मासात् परं सर्वान्नमस्कृत्य प्रयाणोद्युक्तोऽभूत् ।

६५ अथ साकेतान्निर्गतेन पथि द्विरात्रमुषित्वा वाल्मीकेराश्रमं गतेनानेन शत्रुघ्नेन तत्रत्ययज्ञविभूतिं वीक्ष्य पृष्टेन वाल्मीकिना युष्माकं पूर्वकेण सुदासपुत्रेण वीरसहेन बाल्य एव मृगयायां शार्दूलरूपिणोर्द्वयोर्निशाचरयोर्निर्मृगीकृतवन-

योरन्यतरस्य वधेनावशिष्टो राक्षसो वसिष्ठवेषं धृत्वा सौदासं वसिष्ठ इव सामिषमन्नं याचित्वा महानसे रूपान्तरेण सूदो भूत्वा मानुषमांसं पक्त्वा वसिष्ठाय दापयित्वान्तरधात्, तदन्नदानरुष्टेन वसिष्ठेन शप्तेन राज्ञा प्रतिशापाय जलाहरणं, तत्पत्न्या मदयन्त्या निषिद्धेन स्वपादावोक्षणात् कल्माषपादाभिख्यां गतेन पुनः प्रार्थिताद्वसिष्ठाच्छापविमोचितेन विरचितेयं यज्ञभूमिरिति कथनम् ।

६६ अथ शत्रुघ्नस्य पर्णशालानिवासरात्रौ सीताया दारकद्वयप्रसवं श्रुतवता वाल्मीकिना येन कुशमुष्टिना लवेन च रक्षाबन्धनं कृतं ताभ्यां कुशलवाभ्यामेव तयोः कुशलवाविति नामकरणं तयोर्जननं श्रुत्वानन्दपरवशस्य शत्रुघ्नस्य मुनिभिः सह प्रयाणं च ।

६७ अथ शत्रुघ्नेन लवणः कीदृक्प्रभावस्तस्य शूलेन के निहता इति पृष्टेन भार्गवेण च्यवनेन पूर्वं सर्वविजयी युष्मत्कुलकूटस्थो मांधाता स्वरिन्द्रेणार्धासनगतो भूमौ सर्वजेता त्वं न भवसि मधुपुरे लवणासुरस्त्वया न निर्जित इत्युक्तो युवनाश्वस्ततो मधुपुरं गत्वा तेन शूलेन ससेनो भस्मीकृतः, त्वञ्च विजयी भविष्यसीत्युत्साहित इत्यादि ।

६८ अथ प्रभाते स्वाहारसंग्रहार्थं पुराद्बहिर्लवणगमनं, ततः सायुधस्य शत्रुघ्नस्य यमुनानदीतरणपूर्वकं मधुपुरद्वारनिरोधनम्, अर्धदिवसे बहूनां सत्त्वानां भारमुद्वहता पुरद्वारमागतेन लवणेन शत्रुघ्ननिर्भर्त्सनं, ततो रोषाविष्टस्य लक्ष्मणानुजस्य गात्रादर्चिर्निर्गमनं, दिवि भुवि समानप्रभावस्य दशरथस्य रावणहन्तुर्भ्रातुश्च प्रभावसंकीर्तनेन सह स्वनामसंकीर्तनं च श्रुतवता स्वमातृष्वसुर्भ्रातुर्दशवदनस्य हननश्रवणातिकुपितेन लवणेनायुधाहरणार्थमवकाशप्रदानाय याचनं, तदनंगीकुर्वतानेन जीवलोकं सुदृष्टं कुरु प्राणास्तव दुर्लभा इति प्रतिवचनम् ।

६९ अथ लवणशत्रुघ्नयोर्द्वन्द्वयुद्धे लवणकरविसृष्टमहातरुताडितस्य मूर्च्छितस्य राघवस्य भूमौ पतनं, तदन्तरेऽस्य स्वायुधाहरणाभिलाषं विना भक्ष्योद्वहनं, तदन्तर एवोत्थितेन शत्रुघ्नेन मार्गनिरोधनपूर्वकं संवर्तसमयसमुज्ज्वलत्सूर्यमण्डलसवर्णस्यातिभीषणस्यामोघबाणधारणेन बिभ्यतो लोकान्वीक्ष्य ससंभ्रमं पितामहमुपगतवतां देवानां नारायणबाणप्रभाववर्णनपूर्वकं युद्धवीक्षणार्थं विधातुरागमनम्, तत आकर्णाकृष्टविमोचितस्य बाणस्य लवणोरो भित्त्वा रसातलं प्रविश्य पुनः शत्रुघ्नकरप्रवेशं, तत्क्षण एवाहंपूर्विकया निर्गतयोर्लवणप्राणशूलयोरन्तकान्तकयोः समीपगमनं, ततः शत्रुघ्नशिरसि पुष्पवर्षपतनं, राघवजयनिरीक्षणविकसितहृदयपुंडरीकाणां देवर्षिसिद्धचारणगन्धर्वाणां जयशब्दश्च ।

७० अथ विनिपातितं लवणं वीक्ष्याभ्यागतैः पुरुहूतपुरःसरैर्देवैः शत्रुघ्नाय ससैन्याय धर्मपुरप्रवेशानुज्ञाप्रदानं, ततो विविधपण्योपशोभितापणचत्वरचैत्योद्यानाभिरामायां नानाविधतरुजालशोभिततीरया विकसितकमलकह्लारकुवलयकुमुदखंडमण्डितया यमुनानद्या समेतायां मधुपुर्यां राघवानुजराज्यकरणं च ।

७१ अथ रामदर्शनाभिलाषेण शत्रुघ्नेनायोध्यां प्रति प्रयाणं, मध्येमार्गं वाल्मीक्याश्रमगमनं, ततोभिवादितेन वाल्मीकिना लवणवधश्रवणसन्तुष्टेन विरचितशत्रुघ्नप्रशंसनम्, अनुगैः सह रामचरितगानाकर्णनपरवशहृदयस्य शत्रुघ्नस्योपकार्याप्रवेशश्च ।

७२ अथ रात्रौ वाल्मीकिशिष्यकृतरामचरितगानश्रवणस्मरणादलब्धनिद्रः शत्रुघ्नः प्रभाते निर्वर्तितनित्यकृत्यो वाल्मीकिमभिवाद्य तेनाश्लिष्य विसर्जितो लब्धानुज्ञश्चायोध्यां प्रविश्य श्रीरामं दृष्ट्वाभिवाद्य तेन विरचितकुशलप्रश्नो नाहं मधुपुरीं गन्तुमभिलषाम्यत्रैवार्यसमीपे स्थातुमिच्छामीति रामं संप्रार्थ्यात्र स्थातुं नोचितं सप्तरात्रमिहोषित्वा ततो

सर्गाः — विषयाः

पथिशाल्यन्नादिभिरातिथ्यं, तत्रैव रात्रियापनं, प्रभाते विरचितकाल्यकृत्येनागस्त्यस्तोत्रमगस्त्येनापि ऋषिनिकटे रामस्तवः, पुनरगस्त्याभिवादनपूर्वकं, पुष्पकारोहणमर्धदिवसेऽयोध्यागमनं, गृहमध्यकक्ष्यायां पुष्पकादवरोहणं, पुष्पकविसर्जनं, भरतलक्ष्मणाभ्यां द्वाःस्थप्रेषणं च ।

८३ अथ द्वाःस्थेन कुमारयोरानयनं, तयोरालिंगनपूर्वकं रामेण राजसूययागकरणाय बोधनं, भरतेन वश्यानां सर्वराज्ञां सर्वप्रजानां हिंसामसहमानेन तन्निरोधनमवरजेनोक्तं पूर्वजेनांगीकृतम् ।

८४ अथ लक्ष्मणेनाश्वमेधयागकरणाय बोधनं,पूर्वं वृत्रे लोकत्रयं स्ववशे कृत्वा कदाचित्तपःकृतमतौ पुत्रं मधुरेश्वरं राज्ये निवेश्य दुष्करं तपः कुर्वति शक्रो विष्णुशरणं गत्वा वृत्रोऽतीव बलवान् किंच दुष्करं तपश्चरति तद्धननविषये त्वया विना नान्या गतिरिति प्रार्थितवानिति ।

८५ अथ वृत्रवधमशेषेण वदेति रामनियोजितेन लक्ष्मणेनेन्द्रप्रार्थितो. विष्णुस्तेनाहं पूर्वं स्तुतस्तस्य हननं कर्तुं मम नोचितं मया विना युष्माकं नान्या गतिस्तस्मादुपायं वच्मि, आत्मानं त्रेधा विभज्यैकेनांशेन वज्रमेकेनेन्द्रमन्येन भूतलं प्रविशामि तेन वृत्रं हनिष्यतीन्द्र इति देवानुक्त्वान्तरधात् ततो देवाः सेन्द्रा यत्र वृत्रस्तपति तत्र गत्वा दुःखिता बभूवुस्तदेन्द्रो वज्रेण वृत्रमहनत्, ततो वासवं ब्रह्महत्यानुव्रजद्देवा विष्णुं स्तुत्वा विष्णुनात्मीयाश्वमेधयागकारणाय बोधिता इति ।

८६ अथ ब्रह्महत्यया परीते वासवे विप्रनष्टेन्द्रं लोकं शून्यं ध्वस्तां भूमिं निरानन्दाः प्रजा दृष्ट्वा देवा विष्णूपदिष्टं वैष्णवमश्वमेधं यत्रेन्द्रः स्थितस्तत्र समाचरन्, ततो ब्रह्महत्या दुर्वासापुरत आगत्य क मे स्थानं विधास्यथेत्यवोचत्, ततो देवेभ्यः स्वात्मानं चतुर्धा विभज्यैकेनांशेन पूर्णासु नदीषु चतुरो वार्षिकान्मासान्दर्पघ्नी वसिष्याम्येकेन भूम्यां सदा वसिष्यामीतरेण युवतिषु मासि मासि त्रिरात्रं दर्पघ्नी निवसिष्याम्यनेन ये ब्राह्मणहन्तारस्तत्र वसिष्यामीति वराँल्लब्ध्वागच्छद्देवा इन्द्रं प्रणम्य विज्वरं स्वर्गमानिन्युरिति कथाशेषः पूरितो लक्ष्मणेनाश्वमेधप्रभाव एतादृश इति प्रकाशितश्च ।

८७ अथ लक्ष्मणेन वृत्रघातचरिते समापिते रामोऽप्येनां कथां वक्तुमारभमाणः पूर्वं कर्दमप्रजापतेः सुत इलो नाम धर्मिष्ठो राजा धर्मेण प्रजाः पालयन् कदाचिन्मृगयां पर्यटन् गुहोत्पत्तिस्थानं गतस्तत्र देव्योमया रममाणेन नारीरूपेण शंभुना स्त्रीभूतं तत्रत्यपुरुषवर्गं दृष्ट्वा सानुगमात्मानं च स्त्रीकृतं वीक्ष्यातिचकितमतिस्तमेव वृषभध्वजं तुष्ट्वा पुरुषत्वं विनान्यं वरं वरयेत्युक्तः, पुनरुमाप्रसादेन मासमेकं पुंस्त्वं मासमेकं स्त्रीत्वं च प्रतिपद्य मासं पुरुषो भूत्वा पुनर्मासं त्रिलोकसुन्दरीला नाम पुरन्ध्र्यभूदिति ।

८८ अथ भरतलक्ष्मणयोः कथायां कौतूहलं वीक्ष्य श्रीरामः कथां पूरयमाणः स्त्रीभूतेला सानुगा तत्र वने रममाणातिरमणीयं कंचित्सरोवरं वीक्ष्यानुगताभिर्विहर्तुकामा जलमध्ये तपन्तं सोमसुतं बुधमपश्यत् । सोपीमां दृष्ट्वा कामपरवशो बुद्ध्या विचार्य ताः स्त्रिय आहूय तासां किंपुरुषसुखानुभवसदृशं किंपुरुषीरूपं प्रादादित्यवादीदिति ।

८९ अथ किंपुरुषोत्पत्तिं श्रुतवतोर्भरतलक्ष्मणयोर्भूयोपि कथां कथयता रामेण विद्रुताः सर्वा दृष्ट्वा बुध इलां सर्वांगसुन्दरीं मोहपरवशोरमयत् मासे पूर्णे सुप्तोत्थित इलस्तपन्तं सोमसुतं वीक्ष्य मामनुगताः कुत्र गता इत्यपृच्छत् सोपि अश्मवर्षेण सर्वे निपातिता इत्यवोचत् , इलोपि राज्यगमनाय नैच्छत् बुधेन संवत्सरान्तं वसेत्युक्तो मासं पुरुषो भूत्वा मासं स्त्री भूत्वा नवमे मासि पुरूरवसं नाम पुत्रं जनयित्वा बुधाय दत्त्वा संवत्सरान्ते पुरुषत्वप्राप्तिकाले तेन कथाभिरभिरञ्जित इति ।

९० अथ पुंस्त्वं प्राप्त इले बुधाहूतेन संवर्तेन सह च्यवनारिष्टनेमिप्रमोदनमोदकरदुर्वासःप्रभृतीनां मुनीनामागमनं,

सर्गाः विषयाः

तेष्वखिलवृत्तान्तनिवेदनम्, तेषामन्योन्यं संवदतां कर्दमस्य पुलस्त्यक्रतुवषट्कारोंकारैः सहागमनमागतानां द्विजानामिलहितैषिणामन्योन्यसंभाषणम्, एतैः सह कर्दमेन प्रजापतिना महादेवप्रीत्यै अश्वमेधयागकरणं, प्रसन्नेन शंभुनेलस्य स्त्रीत्वविमोचनम, शशबिन्दुनाम्ना पुत्रेणाधिष्ठितं बाह्लिकमुत्सृज्येलेन मध्यदेशे प्रतिष्ठाननगरे राज्यकरणम्, अन्ते पुरूरवसं प्रतिष्ठाप्य ब्रह्मलोकगमनम, अश्वमेध एतादृश इति रामेण वर्णनं च ।

९१ अथ रामप्रेरितेन लक्ष्मणेन वसिष्ठादीनामृषीणामानयनं, रामेणाभिवादनपूर्वकमश्वमेधकरणाय स्वाभिप्रायनिवेदनम, आशीर्वादपूर्वकं तेषामंगीकारे रामेण सुग्रीवविभीषणयो राज्ञां चाह्वानाय लक्ष्मणनियोजनं, नैमिषारण्ये यज्ञवाटकरणाय नियोजनं पुनस्तण्डुलमुद्गमाषतिलसूपस्नेहाज्यादिपूरितयागसामग्रीं पुरस्कृत्य सुवर्णप्रतिकृत्या सीतया मातृभिश्च सह भरतप्रेषणं, तत्रागच्छतां राज्ञामृषीणामुपकार्यनिर्माणाय बोधनं च ।

९२ अथ सर्वं संस्थाप्य रामेण कृष्णसारमृगवर्णाश्वमोचनं तद्रक्षणायाश्वचर्यायै च ऋत्विग्भिर्बलैश्च सह लक्ष्मणप्रेषणं ततो नैमिषे यज्ञवाटदर्शनविकसितहृदयपुण्डरीकेण रामेण तत्र निवसतां राज्ञामुपायनस्वीकारप्रत्यर्चनापूर्वकमुपकारिकानिवेदनं, सानुगानां तेषां शत्रुघ्नसहायेन भरतेनान्नदानवस्त्राणां प्रदापनं, ततः प्रणतैर्वानरैः सुग्रीवेण च विप्राणां परिवेषणम्; उग्रतपसामृषीणां विभीषणे पूजाविधानमेवमहरहरुपचीयमानाया यज्ञसमृद्धेः संवत्सरान्तं प्रवर्तनञ्च ।

९३ अथ यज्ञवाटं प्रति सशिष्यस्य वाल्मीकेरागमनम्, ऋषिवाटनिकट उटजपरिकल्पनं, तत्र फलमूलपूरितवनेभ्यो यथारुचि फलभक्षणनियोगपुरस्सरं समागतर्षीणां भगवच्छ्रीरामचन्द्रस्य चेच्छया तत्पुरस्तालयसमन्वितं वीणागानपुरःसरं रामायणमादितो विंशतिसर्गक्रमेणान्यूनातिरिक्तं प्रतिदिनं यथाक्रमं गायेथाम, कौ युवामिति पृष्टौ चेद्वाल्मीकिशिष्याविति ब्रूतामिति कुशलवयोर्नियोजनम् ।

९४ अथ तयोर्गानमाधुर्यश्रवणपरवशहृदयेन रामेणाहूतानां चतुर्वेदपारगाणां मूर्च्छारोहणादिस्वरलक्षणज्ञानांपुराणज्ञानां सर्वशास्त्रकुशलानां पुरतस्तयोर्गानारम्भे नारदोपदिष्टसंक्षेपगानपूर्वकं यागाभ्यन्तरे विंशतिसर्गसमापनावसरे रामतुल्ययोरेतयो रामेण अष्टादशसहस्रसुवर्णदानाय भ्रातरि नियोजिते फलमूलाशिनोरावयोः किमनेनेति ताभ्यां तन्निरोधनं, ततो रामेण ग्रन्थकर्ता कुत्रास्ते किं प्रमाणं का प्रतिष्ठा तस्येति पृष्टयोः कर्ता भगवान् वाल्मीकिरत्रैवागतः, चतुर्विंशतिसहस्रश्लोकाः प्रमाणं पञ्च सर्गशतानि काण्डानि षट् सोत्तराणि, गाने श्रवणेच्छा चेद्विस्रब्धं श्रृणुतेति प्रतिवचनं, बाढमित्युक्त्वा श्रुत्वा च रामस्य ऋषिभिः सह कर्मशालायां गमनम् ।

९५ अथैवं बहुष्वहःसु गायतोस्तयोर्ग्रन्थान्तरे सीतापुत्रत्वविज्ञानेन सीताशपथनिमित्तं वाल्मीकये दूतप्रेषणं, मुनिना तथैवांगीकारे राज्ञामृषीणां तन्निवेदनं, तै रामगुणश्लाघनं, ततस्तेषां विसर्जनं च ।

९६ अथ रामाहूतानां वसिष्ठादीनामृषीणां सर्वेषां जनानां दोषप्रयोक्तॄणां च मध्ये वाल्मीकिना सीतानयनपूर्वकं सीताशुद्धिं ज्ञातवता सीतेयं निर्दोषा ममान्तरात्मा मनःषष्ठानि भूतानि च शुद्धां विदन्ति इयमशुद्धा चेदहं जन्मप्रभृत्यनुष्ठीयमानतपःफलं नानुभवामि, शुद्धेति रामोपि विज्ञाय लोकापवादं प्रमार्ष्टुकामःसीताशुद्धेर्दृढीकरणं चकार ।

९७ अथ वाल्मीकिनैवमुक्ते ब्रह्मवासवादिसर्वदेवेष्वागतेषु राजभिः पृथ्वीसुरैर्नागरैः शोभितायां सभायां साञ्जलिबन्धे रामे मुनिवाक्यैरेवाकल्मषैर्भम प्रत्ययेपि सीताशपथात् सर्वेषां प्रत्यये सति मम प्रीतिरस्तीति निवेदयति दिव्यगन्धयुतस्य वायोः प्रचारः ततो रामं विना नान्यं मनसा स्मरामि यदि मनसा वाचा वपुषा राममेव समर्चये यदि माधवी मे विवरं दास्यतीति काषायवासि-

सर्गाः — विषयाः

१०५ अथ राजद्वारि दुर्वाससोऽभिगमनं, स्वागमनं रामाय निवेदयितुं लक्ष्मणप्रेषणं, लक्ष्मणेनाभिवादनपूर्वकं किंकरोस्मि महामुने साधयेहं तवार्थमद्य रामो व्यग्रस्तद्दर्शनायासमयोयमिति प्रार्थितस्याप्यस्य शापारम्भमसहमानेन सौमित्रिणा रामायात्रेयागमननिवेदनं, कालविसर्जनं दुर्वाससो दर्शनाभिवादनपूर्वकमागमनकारणप्रश्नः, वर्षसहस्रसमापिततपसो मम सिद्धमन्नं दातुमर्हसीति तस्य प्रतिवचनोत्तरक्षणे सिद्धान्नोपाहरणं, भुक्त्वा सन्तुष्टस्यर्षेर्गमनं, दुःखसन्तप्तेन रामेण कालवाक्यस्मरणं च ।

१०६ अथ प्रतिज्ञास्मरणदुःखितमग्रजं वीक्ष्य लक्ष्मणेन निजप्रतिज्ञानिर्वहणेन लोकान्पावयेति सहर्षं प्रार्थितेन रामेण मन्त्रिपुरोधसामाकारणं, पुरोधसादिष्टेन स्वानुजविसर्जनं, ततो लक्ष्मणेन सरयूगतेन स्नातेन प्राणापानसमीकरणपूर्वकमिन्द्रियवशीकरणं, तत्समयसमागतैर्देवैः सशरीरस्यास्य स्वर्गप्रापणं च ।

१०७ अथ लक्ष्मणविरहासहिष्णुना रामेण मंत्रिणां वसिष्ठस्य पुरतो भरतं राज्येऽभिषिच्य स्वयं वनं गत्वा लक्ष्मणगतिं गमिष्यामीति निवेदनं, तच्छ्रवणमूर्च्छितानां प्रकृतीनामधःपतनम्, मूर्च्छितेन भरतेन कोसलेषूत्तरकोसलेषु च कुशलवयोरभिषेककरणाय शत्रुघ्नाय दूतप्रेषणाय च प्रार्थनं, वसिष्ठेन भूमौ पतितानां प्रकृतीनां निरीक्षणाय रामे निवेदनं, राघवेण तासामभिमतप्रश्ने, ताभिः प्रकृतिभिर्दारैः पुत्रैः सहानुयात्रावरणं ततः कोसलेषु कुशमुत्तरकोसलेषु लवं चाभिषिच्यांके निधाय मूर्ध्न्युपाघ्राय चतुरंगबलसहाययोरुभयोः स्वपुराभ्यां प्रेषणं च ।

१०८ अथ रामप्रेषितानां दूतानां मथुरागमनं, शत्रुघ्नाय लक्ष्मणत्यागकुशलवाभिषेचनस्वर्गगमनोद्यमनादिनिवेदनं, ततः शत्रुघ्नेन स्वपुत्रयोः सुबाहुशत्रुघातिनोर्मथुरायां वैदिशे चाभिषेचनपूर्वकं समांशेन बलप्रदानं, यथाभागं धनप्रदानं, तत एकेन रथेनागतस्य शत्रुघ्नस्यायोध्यायां रामाभिवादनं, रामे स्वानुयात्रानिवेदनं, ततो वानराणामनुगमनांगीकरणं, सुग्रीवप्रार्थनाभ्युपगमः, विभीषणस्य यावच्चन्द्रसूर्यौ तिष्ठतो यावन्मेदिनी वर्तते तावत्सर्वदेवाराध्यं रङ्गनाथमाराधयन् राज्ये प्रजा धारयस्वेति नियोजनं, हनूमतो यावद्रामकथा लोके तावत्सुखं तिष्ठेति नियोजनं, जाम्बवन्मैन्दद्विविदानां कलियुगावधिवर्तनायानुज्ञा, तथैव तैः पञ्चभिरङ्गीकारश्च ।

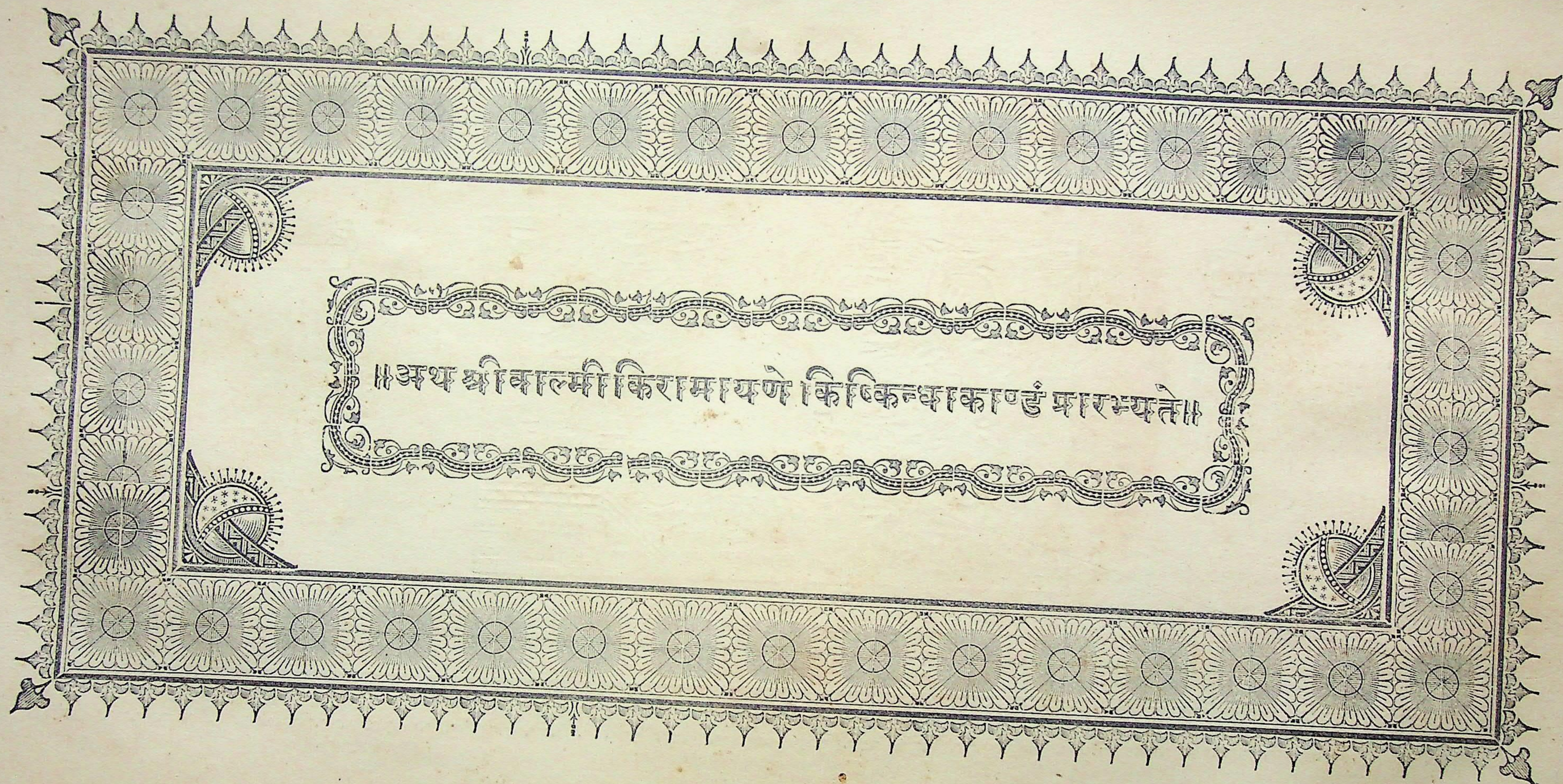
१०९ अथायोध्यावासिभिः सर्वप्राणिभिश्चराचरैर्भरतशत्रुघ्नाभ्यां च पुरो वसिष्ठाधिष्ठिताग्निहोत्रेण साकं पार्श्वयोरधिगताभ्यां श्रीह्रीभ्यां रामस्य महाप्रस्थानम् ।

११० अथाध्यर्धयोजने सरय्वां श्रीरामेण पादयोर्विन्यस्तयोः सतोर्ब्रह्मागमनं, ब्रह्मणा वैष्णवं शुद्धसत्त्वमाकाशं प्रपद्यस्वेति प्रार्थितेन श्रीरामेणानुगतानां सर्वेषां पुण्यलोकप्राप्तये नियोजनं, ततः सरयूत्यक्तशरीराणामभिगतदिव्यवपुषां ब्रह्मनिदर्शितसान्तानिकलोकप्राप्तिः, वानराणां स्वस्वयोनिषु देवेषु प्रवेशः सुग्रीवस्य सूर्यमंडलगमनं यच्च किंचित्तिर्यगपि मां मनसास्मरन्मुञ्चति कलेवरं तत्सर्वमपि सान्तानिकं लभेतेत्यनुगृह्णन्नागतान् सान्तानिके स्वर्गे संस्थाप्य भगवतो देवदेवस्य श्रीभूमिलीलासमेतस्याचिन्त्याद्भुतशक्तेर्दिव्यतेजसो नारायणस्य स्वलोकगमनं च ।

१११ अथैतदाख्यानं पाठितॄणां श्रोतॄणां च फलवैभवमाहैकादशोत्तरशततमे ।

इत्युत्तरकाण्डकथानुक्रमणिका ।

॥ इति वाल्मीकीयरामायणस्यानुक्रमणिका समाप्ता ॥

॥अथ श्रीवाल्मीकिरामायणे किष्किन्धाकाण्डं प्रारभ्यते॥

किष्किन्धाकाण्डम्-४.

श्रीसीतारामचंद्राभ्यांनमः ॥ सतांपुष्करिणींगत्वापद्मोत्पलझषाकुलाम् ॥ रामःसौमित्रिसहितोविललापाकुलेंद्रियः ॥ १ ॥
तत्रदृष्ट्वैवतांहर्षादिंद्रियाणिचकंपिरे ॥ सकामवशमापन्नःसौमित्रिमिदमब्रवीत् ॥ २ ॥ सौमित्रेशोभतेपंपावैदूर्यविमलोदका ॥
फुल्लपद्मोत्पलवतीशोभिताविविधैर्द्रुमैः ॥ ३ ॥ सौमित्रेपश्यपंपायाःकाननंशुभदर्शनम् ॥ यत्रराजंतिशैलावाद्रुमाःसशिखराइव ॥ ४ ॥
मांतुशोकाभिसंततमाधयःपीडयंतिवै ॥ भरतस्यचदुःखेनवैदेह्याहरणेनच ॥ ५ ॥ शोकार्तस्यापिमेपंपाशोभतेचित्रकानना ॥ व्यवकी
र्णाबहुविधैःपुष्पैःशीतोदकाशिवा ॥ ६ ॥ नलिनैरपिसंछन्नाह्यत्यर्थंशुभदर्शना ॥ सर्पव्यालानुचरितामृगद्विजसमाकुला ॥ ७ ॥
अधिकंप्रविभात्येतन्नीलपीतंतुशाद्वलम् ॥ द्रुमाणांविविधैःपुष्पैःपरिस्तोमैरिवार्पितम् ॥ ८ ॥ पुष्पभारसमृद्धानिशिखराणिसमंततः ॥
लताभिःपुष्पिताग्राभिरुपगूढानिसर्वतः ॥ ९ ॥ सुखानिलोऽयंसौमित्रेकालःप्रचुरमन्मथः ॥ गंधवान्सुरभिर्मासोजातपुष्पफल
द्रुमः ॥ १० ॥ पश्यरूपाणिसौमित्रेवनानांपुष्पशालिनाम् ॥ सृजतांपुष्पवर्षाणिवर्षंतोयमुचामिव ॥ ११ ॥ प्रस्तरेषुचरम्येषुविविधाः
काननद्रुमाः ॥ वायुवेगप्रचलिताःपुष्पैरवकिरंतिगाम् ॥ १२ ॥ पतितैःपतमानैश्चपादपस्थैश्चमारुतः ॥ कुसुमैःपश्यसौमित्रेक्रीडतीव
समंततः ॥ १३ ॥ विक्षिपन्विविधाःशाखानगानांकुसुमोत्कटाः ॥ मारुतश्चलितस्थानैःषट्पदैरनुगीयते ॥१४॥ मत्तकोकिलसन्नादै
र्नर्तयन्निवपादपान् ॥ शैलकंदरनिष्क्रांतःप्रगीतइवचानिलः ॥ १५ ॥ तेनविक्षिपताऽत्यर्थंपवनेनसमंततः ॥ अमीसंसक्तशाखाग्राग्रथि
ताइवपादपाः ॥ १६ ॥ सएवंसुखसंस्पर्शोवातिचंदनशीतलः ॥ गंधमभ्यवहन्पुण्यंश्रमापनयनोऽनिलः ॥ १७ ॥ अमीपवनविक्षिप्ता
विनदंतीवपादपाः ॥ षट्पदैरनुकूजद्भिर्वनेषुमधुगंधिषु ॥ १८ ॥ गिरिप्रस्थेषुरम्येषुपुष्पवद्भिर्मनोरमैः ॥ संसक्तशिखराःशैलाविराजंति
महाद्रुमैः ॥ १९ ॥ पुष्पसंछन्नशिखरामारुतोत्क्षेपचंचलाः ॥ अमीमधुकरोत्तंसाःप्रगीताइवपादपाः ॥ २० ॥ सुपुष्पितांस्तुपश्यैता
न्कर्णिकारान्समंततः ॥ हाटकप्रतिसंछन्नान्नरान्पीतांबरानिव ॥ २१ ॥ अयंवसंतः सौमित्रेनानाविहगनादितः ॥ सीतयाविप्रहीणस्य
शोकसंदीपनोमम ॥ २२ ॥ मांहिशोकसमाक्रांतंसंतापयतिमन्मथः ॥ हृष्टंप्रवदमानश्चसमाह्वयतिकोकिलः ॥ २३ ॥ एषदात्यूहकोहृष्टो

रम्येमांवननिर्झरे ॥ प्रणदन्मन्मथाविष्टंशोचयिष्यतिलक्ष्मण ॥ २४ ॥ श्रुत्वैतस्यपुराशब्दमाश्रमस्थाममप्रिया ॥ मामाहूयप्रमुदिता परमंप्रत्यनंदत ॥ २५ ॥ एवंविचित्राःपतगानानारावविराविणः ॥ वृक्षगुल्मलताःपश्यसंपतंतिसमंततः ॥२६॥ विमिश्राविहगाःपुंभि रात्मव्यूहाभिनंदिताः ॥ भृंगराजप्रमुदिताःसौमित्रेमधुरस्वराः ॥ २७ ॥ अस्याःकूलेप्रमुदिताःसंघशःशकुनास्त्विह ॥ दात्यूहरतिवि क्रंदैःपुंस्कोकिलरुतैरपि ॥ २८ ॥ स्वनंतिपादपाश्चेमेममानंगप्रदीपकाः ॥ अशोकस्तबकांगारःषट्पदस्वननिःस्वनः ॥ २९ ॥ मांहि पल्लवताम्रार्चिर्वसंताग्निःप्रधक्ष्यति ॥ नहितांसूक्ष्मपक्ष्माक्षींसुकेशींमृदुभाषिणीम् ॥३०॥ अपश्यतोमेसौमित्रेजीवितेऽस्तिप्रयोजनम् ॥ अयंहिरुचिरस्तस्याःकालोरुचिरकाननः ॥ ३१ ॥ कोकिलाकुलसीमांतोदयितायाममानघ ॥ मन्मथायाससंभूतोवसंतगुणवर्धितः ॥ ३२ ॥ अयंमांधक्ष्यतिक्षिप्रंशोकाग्निर्नचिरादिव ॥ अपश्यतस्तांवनितांपश्यतोरुचिरान्द्रुमान् ॥ ३३ ॥ ममायमात्मप्रभवोभूयस्त्व मुपयास्यति ॥ अदृश्यमानावैदेहीशोकंवर्धयतीहमे ॥ ३४ ॥ दृश्यमानोवसंतश्चस्वेदसंसर्गदूषकः ॥ मांहिसामृगशावाक्षीचिंताशोका बलात्कृतम् ॥ ३५ ॥ संतापयतिसौमित्रेक्रूरश्चैत्रवनानिलः ॥ अमीमयूराःशोभंतेप्रनृत्यंतस्ततस्ततः ॥ ३६॥ स्वैःपक्षैःपवनोद्धूतैर्ग वाक्षैःस्फाटिकैरिव ॥ शिखिनीभिःपरिवृतास्तएतेमदमूर्छिताः ॥ ३७ ॥ मन्मथाभिपरीतस्यममममन्मथवर्धनाः ॥ पश्यलक्ष्मणनृत्यं तंमयूरमुपनृत्यति ॥ ३८ ॥ शिखिनीमन्मथार्तैषाभर्तारंगिरिसानुनि ॥ तामेवमनसारामांमयूरोऽप्यनुधावति ॥ ३९ ॥ वितत्यरुचिरौ पक्षौरुतैरुपहसन्निव ॥ मयूरस्यवनेनूनंरक्षसानहताप्रिया ॥ ४० ॥ तस्मान्नृत्यतिरम्येषुवनेषुसहकांतया ॥ ममत्वयंविनावासःपुष्पमासे सुदुःसहः ॥ ४१ ॥ पश्यलक्ष्मणसंरागस्तिर्यग्योनिगतेष्वपि ॥ अधुनाशिखिनीकामाद्भर्तारमभिवर्तते ॥ ४२ ॥ ममाप्येवंविशाला क्षीजानकीजातसंभ्रमा ॥ मदनेनाभिवर्तेतयदिनापहृताभवेत् ॥ ४३ ॥ पश्यलक्ष्मणपुष्पाणिनिष्फलानिभवंतिमे ॥ पुष्पभारसमृद्ध नांवनानांशिशिरात्यये ॥ ४४ ॥ रुचिराण्यपिपुष्पाणिपादपानामतिश्रिया ॥ निष्फलानिमहींयांतिसमंमधुकरोत्करैः ॥ ४५ ॥ नदंतिकामंशकुनामुदिताःसंघशःकलम् ॥ आह्वयंतइवान्योन्यंकामोन्मादकराऽमम ॥ ४६ ॥ वसंतोयदितत्रापियत्रमेवसतिप्रिया ॥

नूनंपरवशासीतासापिशोचत्यहंयथा ॥ ४७ ॥ नूनंनतुवसंतस्तंदेशंस्पृशतियत्रसा ॥ कथंह्यसितपद्माक्षीवर्तयेत्सामयाविना ॥ ४८ ॥
अथवावर्ततेतत्रवसंतोयत्रमेप्रिया ॥ किंकरिष्यतिसुश्रोणीसातुनिर्भर्त्सितापरैः ॥ ४९ ॥ श्यामापद्मपलाशाक्षीमृदुभाषाचमेप्रिया ॥
नूनंवसंतमासाद्यपरित्यक्ष्यतिजीवितम् ॥ ५० ॥ दृढंहिहृदयेबुद्धिर्ममसंपरिवर्तते ॥ नालंवर्तयितुंसीतासाध्वीमद्विरहंगता ॥ ५१ ॥
मयिभावोहिवैदेह्यास्तत्त्वतोविनिवेशितः ॥ ममापिभावःसीतायांसर्वथाविनिवेशितः ॥ ५२ ॥ एषपुष्पवहोवायुःसुखस्पर्शोहिमावहः ॥
तांविचिंतयतःकांतांपावकप्रतिमोमम ॥ ५३ ॥ सदासुखमहंमन्येयंपुरासहसीतया ॥ मारुतःसविनासीतांशोकसंजननोमम ॥ ५४ ॥
तांविनाथविहंगोऽसौपक्षीप्रणदितस्तदा ॥ वायसःपादपगतःप्रहृष्टमभिकूजति ॥ ५५ ॥ एषवैतत्रवैदेह्याविहगःप्रतिहारकः ॥ पक्षीमां
तुविशालाक्ष्याःसमीपमुपनेष्यति ॥ ५६ ॥ पश्यलक्ष्मणसंनादंवनेमदविवर्धनम् ॥ पुष्पिताग्रेषुवृक्षेषुद्विजानामवकूजताम् ॥ ५७ ॥
विक्षिप्तांपवनेनैतामसौतिलकमंजरीम् ॥ षट्पदःसहसाभ्येतिमदोद्धूतामिवप्रियाम् ॥ ५८ ॥ कामिनामयमत्यंतमशोकःशोकवर्धनः ॥
स्तबकैःपवनोत्क्षिप्तैस्तर्जयन्निवमांस्थितः ॥ ५९ ॥ अमीलक्ष्मणदृश्यन्तेचूताःकुसुमशालिनः ॥ विभ्रमोत्सिक्तमनसःसांगरागानरा
इव ॥ ६० ॥ सौमित्रेपश्यपंपायाश्चित्रासुवनराजिषु ॥ किन्नरानरशार्दूलविचरंतियतस्ततः ॥ ६१ ॥ इमानिशुभगंधीनिपश्यलक्ष्मण
सर्वशः ॥ नलिनानिप्रकाशंतेजलेतरुणसूर्यवत् ॥ ६२ ॥ एषाप्रसन्नसलिलापद्मनीलोत्पलायुता ॥ हंसकारंडवाकीर्णापंपासौगंधिका
युता ॥ ६३ ॥ जलेतरुणसूर्याभैः षट्पदाहतकेसरैः ॥ पंकजैःशोभतेपंपासमंतादभिसंवृता ॥ ६४ ॥ चक्रवाकयुतानित्यंचित्रप्रस्थव
नांतरा ॥ मातंगमृगयूथैश्चशोभतेसलिलार्थिभिः ॥ ६५ ॥ पवनाहतवेगाभिरूर्मिभिर्विमलेंभसि ॥ पंकजानिविराजंतेताड्यमानानि
लक्ष्मण ॥ ६६ ॥ पद्मपत्रविशालाक्षींसततंप्रियपंकजाम् ॥ अपश्यतोमेवैदेहींजीवितंनाभिरोचते ॥ ६७ ॥ अहोकामस्यवामत्वंयो
गतामपिदुर्लभाम् ॥ स्मारयिष्यतिकल्याणींकल्याणतरवादिनीम् ॥ ६८ ॥ शक्योधारयितुंकामोभवेदभ्यागतोमया ॥ यदिभूयोवसं
तोमांनहन्यात्पुष्पितद्रुमः ॥ ६९ ॥ यानिस्मरमणीयानितयासहभवंतिमे ॥ तान्येवारमणीयानिजायंतेमेतयाविना ॥ ७० ॥ पद्मको

शपलाशानिद्रष्टुंद्दष्टिर्हिमन्यते ॥ सीतायानेत्रकोशाभ्यांसदृशानीतिलक्ष्मण ॥ ७१ ॥ पद्मकेसरसंसृष्टोवृक्षांतरविनिःसृतः ॥ निश्वास
इवसीतायावातिवायुर्मनोहरः ॥ ७२ ॥ सौमित्रेपश्यपंपायादक्षिणेगिरिसानुषु ॥ पुष्पितांकर्णिकारस्ययष्टिंपरमशोभिताम् ॥ ७३ ॥
अधिकंशैलराजोऽयंधातुभिस्तुविभूषितः ॥ विचित्रंसृजतेरेणुंवायुवेगविघट्टितम् ॥ ७४ ॥ गिरिप्रस्थास्तु सौमित्रेसर्वतःसंप्रपुष्पितैः ॥
निष्पत्रैःसर्वतोरम्यैःप्रदीप्ताइवकिंशुकैः ॥ ७५ ॥ पंपातीररुहाश्चेमेसंसिक्तामधुगंधिनः ॥ मालतीमल्लिकापद्मकरवीराश्चपुष्पिताः॥७६॥
केतक्यःसिंदुवाराश्चवासंत्यश्चसुपुष्पिताः ॥ मातुलिंगाश्चपूर्णाश्चकुंदगुल्माश्चसर्वशः ॥७७॥ चिरिबिल्वामधूकाश्चवंजुलाबकुलास्तथा॥
चंपकास्तिलकाश्चैवनागवृक्षाश्चपुष्पिताः ॥ ७८ ॥ (नीपाश्चवरणाश्चैवखर्जूराश्चसुपुष्पिताः ॥) पद्मकाश्चैवशोभंतेनीलाशोकाश्चपु
ष्पिताः ॥ लोध्राश्चगिरिपृष्ठेषुसिंहकेसरपिंजराः ॥ ७९ ॥ अंकोलाश्चकुरंटाश्चघूर्णकाःपारिभद्रकाः ॥ चूताःपाटलयश्चापिकोविदाराश्च
पुष्पिताः ॥ ८० ॥ मुचुकुंदार्जुनाश्चैवदृश्यंतेगिरिसानुषु ॥ केतकोद्दालकाश्चैवशिरीषाःशिंशपाधवाः ॥ ८१ ॥ शाल्मल्यःकिंशुकाता
वरक्ताःकुरबकास्तथा ॥ तिनिशानक्तमालाश्चचंदनाःस्यंदनास्तथा ॥ ८२ ॥ हिंतालास्तिलकाश्चैवनागवृक्षाश्चपुष्पिताः ॥ पुष्पिप्रश्चै
न्पुष्पिताग्राभिर्लताभिःपरिवेष्टितान् ॥ ८३ ॥ द्रुमान्पश्येहसौमित्रेपंपायारुचिरान्बहून् ॥ वातविक्षिप्तविटपान्यथासन्नान्द्रुमानि
मान् ॥ ८४ ॥ लताःसमनुवर्ततेमत्ताइववरस्त्रियः ॥ पादपात्पादपंगच्छञ्छैलाच्छैलंवनाद्वनम् ॥ ८५ ॥ वातिनैकरसास्वादसंमोदित
इवानिलः ॥ केचित्पर्याप्तकुसुमाःपादपामधुगंधिनः ॥ ८६ ॥ केचिन्मुकुलसंवीताःश्यामवर्णाइवाबभुः ॥ इदंमृष्टमिदंस्वादुप्रफुल्लमि
दमित्यपि ॥ ८७ ॥ रागरक्तोमधुकरःकुसुमेष्वेवलीयते ॥ निलीयपुनरुत्पत्यसहसान्यत्रगच्छति ॥ मधुलुब्धोमधुकरःपंपातीरद्रुमे
ष्वसौ ॥ ८८ ॥ इयंकुसुमसंघातैरुपस्तीर्णासुखाकृता ॥ स्वयंनिपतितैर्भूमिःशयनप्रस्तरैरिव ॥ ८९ ॥ विविधाविविधैःपुष्पैस्तैरेव
नगसानुषु ॥ विस्तीर्णाःपीतरक्ताभाःसौमित्रेप्रस्तराःकृताः ॥ ९० ॥ हिमांतेपश्यसौमित्रेवृक्षाणांपुष्पसंभवम् ॥ पुष्पमासेहितरवःसंघ
र्षादिवपुष्पिताः ॥ ९१ ॥ आह्वयंतइवान्योन्यंनगाःषट्पदनादिताः ॥ कुसुमोत्तंसविटपाःशोभंतेबहुलक्ष्मण ॥ ९२ ॥ एषकारंडवः

पक्षीविगाह्यसलिलंशुभम् ॥ रमतेकांतयासार्धंकाममुद्दीपयन्निव ॥ ९३ ॥ मंदाकिन्यास्तुयदिदंरूपमेतन्मनोहरम् ॥ स्थानेजगतिवि
ख्यातागुणास्तस्यामनोरमाः ॥ ९४ ॥ यदिदृश्येतसासाध्वीयदिचेहवसेमहि ॥ स्पृहयेयंनशक्रायनायोध्यायैरघूत्तम ॥ ९५ ॥ नह्येवं
रमणीयेषुशाद्वलेषुतयासह ॥ रमतोमेभवेच्चिंतानस्पृहान्येषुवाभवेत् ॥ ९६ ॥ अमीहिविविधैःपुष्पैस्तरवोविविधच्छदाः ॥ कानने
ऽस्मिन्विनाकांतांचितामुत्पादयंतिमे ॥ ९७ ॥ पश्यशीतजलांचेमांसौमित्रेपुष्करायुताम्॥चक्रवाकानुचरितांकारंडवनिषेविताम् ॥९८॥
प्लवैःक्रौंचैश्चसंपूर्णांमहामृगनिषेविताम् ॥ अधिकंशोभतेपंपाविकूजद्भिर्विहंगमैः ॥ ९९ ॥ दीपयंतीवमेकामंविविधामुदिताद्विजाः ॥
श्यामांचंद्रमुखींस्मृत्वाप्रियांपद्मनिभेक्षणाम् ॥ पश्यसानुषुचित्रेषुमृगीभिःसहितान्मृगान् ॥ १०० ॥ मांपुनर्मृगशावाक्ष्यावैदेह्याविरही
कृतम् ॥ व्यथयंतीवमेचित्तंसंचरंतस्ततस्ततः ॥ १ ॥ अस्मिन्सानुनिरम्येहिमत्तद्विजगणाकुले ॥ पश्येयंयदितांकांतांततःस्वस्तिभवे
न्मम ॥ २ ॥ जीवेयंखलुसौमित्रेमयासहसुमध्यमा ॥ सेवेतयदिवैदेहीपंपायाःपवनंशुभम् ॥ ३ ॥ पद्मसौगंधिकवहंशिवंशोकविना
शनम् ॥ धन्यालक्ष्मणसेवंतेपंपायावनमारुतम् ॥ ४ ॥ श्यामापद्मपलाशाक्षीप्रियाविरहितामया ॥ कथंधारयतिप्राणान्विवशाजन
कात्मजा ॥ ५ ॥ किंनुवक्ष्यामिधर्मज्ञंराजानंसत्यवादिनम् ॥ जनकंपृष्टसीतंतंकुशलंजनसंसदि ॥ ६ ॥ यामामनुगतामंदंपित्राप्रस्था
पितंवनम् ॥ सीताधर्मंसमास्थायक्कनुसावर्ततेप्रिया ॥ ७ ॥ तयाविहीनःकृपणःकथंलक्ष्मणधारये ॥ यामामनुगताराज्याद्भ्रष्टंविहत
चेतसम् ॥ ८ ॥ तच्चार्वंचितपद्माक्षंसुगंधिशुभमव्रणम् ॥ अपश्यतोमुखंतस्याःसीदतीवमतिर्मम ॥ ९ ॥ स्मितहास्यांतरयुतंगुणवन्मधु
रंहितम् ॥ वैदेह्यावाक्यमतुलंकदाश्रोष्यामिलक्ष्मण ॥ ११० ॥ प्राप्यदुःखंवनेश्यामामांमन्मथविकर्शितम् ॥ नष्टदुःखेवहृष्टेवसाध्वी
साध्वभ्यभाषत ॥ ११ ॥ किंनुवक्ष्याम्ययोध्यायांकौसल्यांहिनृपात्मज ॥ क्कसास्नुषेतिपृच्छंतींकथंचापिमनस्विनीम् ॥ १२ ॥
गच्छलक्ष्मणपश्यत्वंभरतंभ्रातृवत्सलम् ॥ नह्यहंजीवितुंशक्तस्तामृतेजनकात्मजाम् ॥ १३ ॥ इतिरामंमहात्मानंविलपंतमनाथवत् ॥
उवाचलक्ष्मणोभ्राताववचनंयुक्तमव्ययम् ॥१४॥ संस्तंभरामभद्रंतेमाशुचःपुरुषोत्तम ॥ नेदृशानांमतिर्मंदाभवत्यकलुषात्मनाम् ॥ १५ ॥

स्मृत्वावियोगजंदुःखंत्यजस्नेहंप्रियेजने ॥ अतिस्नेहपरिष्वंगाद्वर्तिरार्द्रापिदह्यते ॥ १६ ॥ यदिगच्छतिपातालंततोऽभ्यधिकमेववा ॥ सर्वथारावणस्तातनभविष्यतिराघव ॥ १७ ॥ प्रवृत्तिर्लभ्यतांतावत्तस्यपापस्यरक्षसः॥ततोहास्यतिवासीतांनिधनंवागमिष्यति॥१८॥ यदियातिदितेर्गर्भंरावणःसहसीतया ॥ तत्राप्येनंहनिष्यामिनचेद्दास्यतिमैथिलीम् ॥ १९ ॥ स्वास्थ्यंभद्रंभजस्वार्यत्यज्यतांकृपणा मतिः ॥ अर्थोहिनष्टकार्यार्थैरयत्नेनाधिगम्यते ॥ १२० ॥ उत्साहोबलवानार्यनास्त्युत्साहात्परंबलम् ॥ सोत्साहस्यहिलोकेषुनकिंचि दपिदुर्लभम् ॥ २१ ॥ उत्साहवंतःपुरुषानावसीदंतिकर्मसु ॥ उत्साहमात्रमाश्रित्यप्रतिलप्स्यामजानकीम् ॥२२॥ त्यज्यतांकामवृत्त त्वंशोकंसंन्यस्यपृष्ठतः ॥ महात्मानंकृतात्मानमात्मानंनावबुध्यसे ॥ २३ ॥ एवंसंबोधितस्तेनशोकोपहतचेतनः ॥ त्यज्यशोकंचमोहं चरामोधैर्यमुपागमत् ॥ २४ ॥ सोऽभ्यतिक्रामदव्यग्रस्तामचिंत्यपराक्रमः ॥ रामःपंपांसुरुचिरांरम्यांपारिप्लवद्रुमाम् ॥ २५ ॥ निरीक्ष माणःसहसामहात्मासर्वंवनंनिर्झरकंदरंच ॥ उद्विग्नचेताः सहलक्ष्मणेनविचार्यदुःखोपहतः प्रतस्थे ॥ २३ ॥ तंमत्तमातंगविलासगामी गच्छंतमव्यग्रमनामहात्मा ॥ सलक्ष्मणोराघवमिष्टचेष्टोररक्षधर्मेणबलेनचैव ॥ २७ ॥ तावृष्यमूकस्यसमीपचारीचरन्ददर्शाद्भुतदर्श नीयौ ॥ शाखामृगाणामधिपस्तरस्वीवितत्रसेनैवविचेष्टचेष्टम् ॥ २८ ॥ सतौमहात्मागजमंदगामीशाखामृगस्तत्रचरंश्चरंतौ ॥ दृष्ट्वावि षादंपरमंजगामचिंतापरीतोभयभारभग्नः ॥ २९ ॥ तमाश्रमंपुण्यसुखंशरण्यंसदैवशाखामृगसेवितांतम् ॥ त्रस्ताश्चदृष्ट्वाहरयोविजग्मुर्म हौजसौराघवलक्ष्मणौतौ ॥ १३० ॥ इत्यार्षे श्रीम०वा०आदि०च०सा० किष्किंधाकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥ तौतुदृष्ट्वामहात्मा नौभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ वरायुधधरौवीरौसुग्रीवः शंकितोऽभवत् ॥ १ ॥ उद्विग्नहृदयःसर्वादिशःसमवलोकयन् ॥ नव्यतिष्ठतकस्मिं श्चिद्देशेवानरपुंगवः ॥ २ ॥ नैवचक्रेमनःस्थातुंवीक्ष्यमाणौमहाबलौ ॥ कपेःपरमभीतस्यचित्तंव्यवससादह ॥ ३ ॥ चिंतयित्वास धर्मात्माविमृश्यगुरुलाघवम् ॥ सुग्रीवः परमोद्विग्नःसर्वैस्तैर्वानरैः सह ॥ ४ ॥ ततःससचिवेभ्यस्तुसुग्रीवः प्लवगाधिपः ॥ शशंसपरमो द्विग्नःपश्यंस्तौरामलक्ष्मणौ ॥ ५ ॥ एतौवनमिदंदुर्गंवालिप्रणिहितौध्रुवम् ॥ छद्मनाचीरवसनौप्रचरंताविहागतौ ॥ ६ ॥ ततःसुग्रीव

सचिवाहृष्ट्वापरमधन्विनौ ॥ जग्मुर्गिरितटात्तस्मादन्यच्छिखरमुत्तमम् ॥ ७ ॥ तेक्षिप्रमभिगम्याथयूथपायूथपर्षभम् ॥ हरयोवानर
श्रेष्ठंपरिवार्योपतस्थिरे ॥ ८ ॥ एवमेकायनगताःप्लवमानागिरेर्गिरिम् ॥ प्रकंपयंतोवेगेनगिरीणांशिखराणिच ॥ ९ ॥ ततःशाखामृगाः
सर्वेप्लवमानामहाबलाः ॥ बभंजुश्चनगांस्तत्रपुष्पितान्दुर्गमाश्रितान् ॥ १० ॥ आप्लुवंतोहरिवराःसर्वतस्तंमहागिरिम् ॥ मृगमार्जारशार्दू
लांस्त्रासयंतोययुस्तदा ॥ ११ ॥ ततःसुग्रीवसचिवाःपर्वतेंद्रेसमाहिताः ॥ संगम्यकपिमुख्येनसर्वेप्रांजलयःस्थिताः ॥ १२ ॥ ततस्तु
भयसंत्रस्तंवालिकिल्बिषशंकितम् ॥ उवाचहनुमान्वाक्यंसुग्रीवंवाक्यकोविदः ॥ १३ ॥ संभ्रमस्त्यज्यतामेषसर्वैर्वालिकृतेमहान् ॥
मलयोऽयंगिरिवरोभयंनेहास्तिवालिनः ॥ १४ ॥ यस्मादुद्विग्नचेतास्त्वंविद्रुतोहरिपुंगव ॥ तंक्रूरदर्शनंक्रूरंनेहपश्यामिवालिनम् ॥ १५ ॥
यस्मात्तवभयंसौम्यपूर्वजात्पापकर्मणः ॥ सनेहवालीदुष्टात्मानतेपश्याम्यहंभयम् ॥ १६ ॥ अहोशाखामृगत्वंतेव्यक्तमेवप्लवंगम ॥
लघुचित्ततयाऽऽत्मानंनस्थापयसियोमतौ ॥ १७ ॥ बुद्धिविज्ञानसंपन्नइंगितैःसर्वमाचार ॥ नह्यबुद्धिंगतोराजासर्वभूतानिशास्तिहि ॥ १८ ॥
सुग्रीवस्तुशुभंवाक्यंश्रुत्वासर्वंहनूमतः ॥ ततःशुभतरंवाक्यंहनूमंतमुवाचह ॥ १९ ॥ दीर्घबाहूविशालाक्षौशरचापासिधारिणौ ॥ कस्य
नस्याद्भयंदृष्ट्वाह्येतौसुरसुतोपमौ ॥ २० ॥ वालिप्रणिहितावेवशंकेऽहंपुरुषोत्तमौ ॥ राजानोबहुमित्राश्चविश्वासोनात्रहिक्षमः ॥ २१ ॥
अरयश्चमनुष्येणविज्ञेयाश्छद्मचारिणः ॥ विश्वस्तानामविश्वस्ताश्छिद्रेषुप्रहरंत्यपि ॥ २२ ॥ कृत्येषुवालीमेधावीराजानोबहुदर्शिनः ॥
भवंतिपरहंतारस्तेज्ञेयाःप्राकृतैर्नरैः ॥ २३ ॥ तौत्वयाप्राकृतेनैवगत्वाज्ञेयौप्लवंगम ॥ इंगितानांप्रकारैश्चरूपव्याभाषणेनच ॥ २४ ॥
लक्षयस्वतयोर्भावंप्रहृष्टमनसौयदि ॥ विश्वासयन्प्रशंसाभिरिंगितैश्चपुनःपुनः ॥ २५ ॥ ममैवाभिमुखंस्थित्वापृच्छत्वंहरिपुंगव ॥
प्रयोजनंप्रवेशस्यवनस्यास्यधनुर्धरौ ॥ २६ ॥ शुद्धात्मानौयदित्वेतौजानीहित्वंप्लवंगम ॥ व्याभाषितैर्वारूपैर्वाविज्ञेयादुष्टता
ऽनयोः ॥ २७ ॥ इत्येवंकपिराजेनसंदिष्टोमारुतात्मजः ॥ चकारगमनेबुद्धिंयत्रतौरामलक्ष्मणौ ॥ २८ ॥ तथेतिसंपूज्यवचस्तुतस्यकपिः
सुभीतस्यदुरासदस्य ॥ महानुभावोहनुमान्ययौतदासयत्ररामोऽतिबलीसलक्ष्मणः ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये च० सा० किष्किन्धाकांडे द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥ वचोविज्ञायहनुमान्सुग्रीवस्यमहात्मनः ॥ पर्वताहृष्यमूकात्तुपुप्लुवे

यत्रराघवौ ॥ १ ॥ कपिरूपंपरित्यज्यहनुमान्मारुतात्मजः ॥ भिक्षुरूपंततोभेजेशठबुद्धितयाकपिः ॥ २ ॥ ततःसहनुमान्वाचाश्लक्ष्ण
यासुमनोज्ञया ॥ विनीतवदुपागम्यराघवौप्रणिपत्यच ॥ ३ ॥ आबभाषेचतौवीरौयथावत्प्रशशंसच ॥ संपूज्यविधिवद्वीरौहनुमान्वा
नरोत्तमः ॥ ४ ॥ उवाचकामतोवाक्यंमृदुसत्यपराक्रमौ ॥ राजर्षिदेवप्रतिमौतापसौसंशितव्रतौ ॥ ५ ॥ देशंकथमिमंप्राप्तौभवंतौवरव
र्णिनौ ॥ त्रासयंतौमृगगणानन्यांश्चवनचारिणः ॥ ६ ॥ पंपातीररुहान्वृक्षान्वीक्षमाणौसमंततः ॥ इमांनदींशुभजलांशोभयंतौतर
स्विनौ ॥ ७ ॥ धैर्यवंतौसुवर्णाभौकौयुवांचीरवाससौ ॥ निःश्वसंतौवरभुजौपीडयंताविमाःप्रजाः ॥ ८ ॥ सिंहविप्रेक्षितौवीरौमहाब
लपराक्रमौ ॥ शक्रचापनिभेचापेगृहीत्वाशत्रुनाशनौ ॥ ९ ॥ श्रीमंतौरूपसंपन्नौवृषभश्रेष्ठविक्रमौ ॥ हस्तिहस्तोपमभुजौद्युतिमंतौनर
र्षभौ ॥ १० ॥ प्रभयापर्वतेंद्रोऽसौयुवयोरवभासितः ॥ राज्यार्हावमरप्रख्यौकथंदेशमिहागतौ ॥ ११ ॥ पद्मपत्रेक्षणौवीरौजटामंडल
धारिणौ ॥ अन्योन्यसदृशौवीरौदेवलोकादिहागतौ ॥ १२ ॥ यदृच्छयेवसंप्राप्तौचंद्रसूर्यौवसुंधराम् ॥ विशालवक्षसौवीरौमानुषौदेव
रूपिणौ ॥ १३ ॥ सिंहस्कंधौमहोत्साहौसमदाविवगोवृषौ ॥ आयताश्चसुवृत्ताश्चबाहवःपरिघोपमाः ॥ १४ ॥ सर्वभूषणभूषार्हाः
किमर्थंनविभूषिताः ॥ उभौयोग्यावहंमन्येरक्षितुंपृथिवीमिमाम् ॥ १५ ॥ ससागरवनांकृत्स्नांविंध्यमेरुविभूषिताम् ॥ इमेचधनुषीचित्रे
श्लक्ष्णेचित्रानुलेपने ॥ १६ ॥ प्रकाशेतेयथेंद्रस्यवज्रेहेमविभूषिते ॥ संपूर्णाश्चशितैर्बाणैस्तूणाश्चशुभदर्शनाः ॥ १७ ॥ जीवितांतकरैर्घो
रैर्ज्वलद्भिरिवपन्नगैः ॥ महाप्रमाणौविपुलौतप्तहाटकभूषणौ ॥ १८ ॥ खड्गावेतौविराजेतेनिर्मुक्तभुजगाविव ॥ एवंमांपरिभाषंतंक
स्माद्वैनाभिभाषथः ॥ १९ ॥ सुग्रीवोनामधर्मात्माकश्चिद्वानरपुंगवः ॥ वीरोविनिकृतोभ्रात्राजगद्भ्रमतिदुःखितः ॥ २० ॥ प्राप्तोऽहंप्रे
षितस्तेनसुग्रीवेणमहात्मना ॥ राज्ञावानरमुख्यानांहनुमान्नामवानरः ॥ २१ ॥ युवाभ्यांसहिधर्मात्मासुग्रीवःसख्यमिच्छति ॥ तस्य
मांसचिवंवित्तंवानरंपवनात्मजम् ॥ २२ ॥ भिक्षुरूपप्रतिच्छन्नंसुग्रीवप्रियकारणात् ॥ ऋष्यमूकादिहप्राप्तंकामदंकामचारिणम् ॥ २३ ॥
एवमुक्त्वातुहनुमांस्तौवीरौरामलक्ष्मणौ ॥ वाक्यज्ञोवाक्यकुशलःपुनर्नोवाचकिंचन ॥ २४ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यरामोलक्ष्मणमब्रवीत्॥

प्रहृष्टवदनःश्रीमान्भ्रातरंपार्श्वतःस्थितम् ॥ २५ ॥ सचिवोऽयंकपींद्रस्यसुग्रीवस्यमहात्मनः ॥ तमेवकांक्षमाणस्यममांतिकमिहा
गतः ॥ २६ ॥ तमभ्यभाषसौमित्रेसुग्रीवसचिवंकपिम् ॥ वाक्यज्ञंमधुरैर्वाक्यैः स्नेहयुक्तमरिंदम ॥ २७ ॥ नानृग्वेदविनीतस्यनायजुर्वेद
धारिणः ॥ नासामवेदविदुषःशक्यमेवंविभाषितुम् ॥ २८ ॥ नूनंव्याकरणंकृत्स्नमनेनबहुधाश्रुतम् ॥ बहुव्याहरताऽनेननकिंचिदप
शब्दितम् ॥ २९ ॥ नमुखेनेत्रयोश्चापिललाटेचभ्रुवोस्तथा ॥ अन्येष्वपिचसर्वेषुदोषःसंविदितःक्वचित् ॥ ३० ॥ अविस्तरमसंदि
ग्धमविलंबितमव्यथम् ॥ उरस्थंकंठगंवाक्यंवर्ततेमध्यमस्वरम् ॥ ३१ ॥ संस्कारक्रमसंपन्नामद्भुतामविलंबिताम् ॥ उच्चारयतिकल्या
णींवाचंहृदयहर्षिणीम् ॥ ३२ ॥ अनयाचित्रयावाचात्रिस्थानव्यंजनस्थया ॥ कस्यनाराध्यतेचित्तमुद्यतासेररेरपि ॥ ३३ ॥ एवंवि
धोयस्यदूतोनभवेत्पार्थिवस्यतु ॥ सिध्यंतिहिकथंतस्यकार्याणांगतयोऽनघ ॥ ३४ ॥ एवंगुणगणैर्युक्तायस्यस्युःकार्यसाधकाः ॥
तस्यसिध्यंतिसर्वेऽर्थादूतवाक्यप्रचोदिताः ॥ ३५ ॥ एवमुक्तस्तुसौमित्रिःसुग्रीवसचिवंकपिम् ॥ अभ्यभाषतवाक्यज्ञोवाक्यज्ञंपवना
त्मजम् ॥ ३६ ॥ विदितानौगुणाविद्वन्सुग्रीवस्यमहात्मनः ॥ तमेवचावांमार्गावःसुग्रीवंप्लवगेश्वरम् ॥ ३७ ॥ यथाब्रवीषिहनुमन्सुग्रीवव
चनादिह॥तत्तथाहिकरिष्यावोवचनात्तवसत्तम ॥३८॥ तत्तस्यवाक्यंनिपुणंनिशम्यप्रहृष्टरूपःपवनात्मजःकपिः ॥ मनःसमाधायजयो
पपत्तौसख्यंतदाकर्तुमियेषताभ्याम् ॥३९॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च०सा०किष्किंधाकांडे तृतीयःसर्गः ॥३॥
ततःप्रहृष्टोहनुमान्कृत्यवानितितद्वचः ॥ श्रुत्वामधुरभावंचसुग्रीवंमनसागतः ॥ १ ॥ भाव्योराज्यागमस्तस्यसुग्रीवस्यमहात्मनः ॥
यदयंकृत्यवान्प्राप्तःकृत्यंचैतदुपागतम् ॥ २ ॥ ततःपरमसंहृष्टोहनूमान्प्लवगोत्तमः ॥ प्रत्युवाचततोवाक्यंरामंवाक्यविशारदम् ॥ ३ ॥
किमर्थंचवनंघोरंपंपाकाननमंडितम् ॥ आगतःसानुजोदुर्गंनानाव्यालमृगायुतम् ॥ ४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वालक्ष्मणोरामचोदितः ॥
आचचक्षेमहात्मानंरामंदशरथात्मजम्॥ ५॥ राजादशरथोनामद्युतिमान्धर्मवत्सलः ॥ चातुर्वर्ण्यंस्वधर्मेणनित्यमेवाभिपालयन् ॥ ६ ॥
नद्वेष्टाविद्यतेतस्यसतुद्वेष्टिनकंचन ॥ सतुसर्वेषुभूतेषुपितामहइवापरः ॥ ७ ॥ अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्टवानाप्तदक्षिणैः ॥ तस्यायंपूर्वजः

पुत्रोरामोनामजनैःश्रुतः ॥ ८ ॥ शरण्यःसर्वभूतानांपितुर्निर्देशपारगः ॥ ज्येष्ठोदशरथस्यायंपुत्राणांगुणवत्तमः ॥ ९ ॥ राजलक्षण संयुक्तःसंयुक्तोराज्यसंपदा ॥ राज्याद्भ्रष्टोमयावस्तुंवनेसार्धमिहागतः ॥ १० ॥ भार्ययाचमहाभागसीतयाऽनुगतोवशी ॥ दिनक्षयेमहा तेजाःप्रभयेवदिवाकरः ॥ ११ ॥ अहमस्यावरोभ्राताग‍ुणैर्दास्यमुपागतः ॥ कृतज्ञस्यबहुज्ञस्यलक्ष्मणोनामनामतः ॥ १२ ॥ सुखार्ह स्यमहार्हस्यसर्वभूतहितात्मनः ॥ ऐश्वर्येणविहीनस्यवनवासेरतस्यच ॥ १३ ॥ रक्षसाऽपहताभार्यारहितेकामरूपिणा ॥ तच्चनज्ञायते रक्षःपत्नीयेनास्यवाहृता ॥ १४ ॥ दनुर्नामदितेःपुत्रःशापाद्राक्षसतांगतः ॥ आख्यातस्तेनसुग्रीवःसमर्थोवानराधिपः ॥ १५ ॥ सज्ञा स्यतिमहावीर्यस्तवभार्यापहारिणम् ॥ एवमुक्त्वादनुःस्वर्गंभ्राजमानोदिवंगतः ॥ १६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयाथातथ्येनपृच्छतः ॥ अहंचैवचरामश्चसुग्रीवंशरणंगतौ ॥१७॥ एषदत्त्वाचवित्तानिप्राप्यचानुत्तमंयशः ॥ लोकनाथःपुराभूत्वासुग्रीवंनाथमिच्छति ॥ १८ ॥ सीतायस्यस्नुषाचासीच्छरण्योधर्मवत्सलः ॥ तस्यपुत्रःशरण्यश्चसुग्रीवंशरणंगतः ॥ १९ ॥ सर्वलोकस्यधर्मात्माशरण्यःशरणंपुरा ॥ गुरुर्मेराघवःसोऽयंसुग्रीवंशरणंगतः ॥ २० ॥ यस्यप्रसादेसततंप्रसीदेयुरिमाःप्रजाः ॥ सरामोवानरेंद्रस्यप्रसादमभिकांक्षते ॥ २१ ॥ येनसर्वगुणोपेताःपृथिव्यांसर्वपार्थिवाः ॥ मानिताःसततंराज्ञासदादशरथेनवै ॥ २२ ॥ तस्यायंपूर्वजःपुत्रस्त्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ सुग्रीवं वानरेंद्रंतुरामःशरणमागतः ॥ २३ ॥ शोकाभिभूतेरामेतुशोकार्तेशरणंगते ॥ कर्तुमर्हतिसुग्रीवःप्रसादंसहयूथपैः ॥ २४ ॥ एवंब्रुवाणं सौमित्रिंकरुणंसाश्रुपातनम् ॥ हनूमान्प्रत्युवाचेदंवाक्यंवाक्यविशारदः ॥ २५ ॥ ईदृशाबुद्धिसंपन्नाजितक्रोधाजितेंद्रियाः ॥ द्रष्टव्या वानरेंद्रेणदिष्ट्यादर्शनमागताः ॥ २६ ॥ सहिराज्याच्चविभ्रष्टःकृतवैरश्चवालिना ॥ हृतदारोवनेत्रस्तोभ्रात्राविनिकृतोभृशम् ॥ २७ ॥ करिष्यतिससाहाय्यंयुवयोर्भास्करात्मजः ॥ सुग्रीवःसहचास्माभिःसीतायाःपरिमार्गणे ॥ २८ ॥ इत्येवमुक्त्वाहनुमाञ्श्लक्ष्णंमधुरया गिरा ॥ बभाषेसाधुगच्छामःसुग्रीवमितिराघवम् ॥ २९ ॥ एवंब्रुवंतंधर्मात्माहनूमंतंसलक्ष्मणः ॥ प्रतिपूज्ययथान्यायमिदंप्रोवाचरा घवम् ॥ ३० ॥ कपिःकथयतेहृष्टोयथाऽयंमारुतात्मजः ॥ कृत्यवान्सोऽपिसंप्राप्तःकृतकृत्योऽसिराघव ॥ ३१ ॥ प्रसन्नमुखवर्णश्चव्यक्तं

हृष्टश्चभाषते ॥ नानृतंवक्ष्यतेवीरोहनूमान्मारुतात्मजः ॥ ३२ ॥ ततःससुमहाप्राज्ञोहनूमान्मारुतात्मजः ॥ जगामादायतौवीरौहरिराजायराघवौ ॥ ३३ ॥ भिक्षुरूपंपरित्यज्यवानरंरूपमास्थितः ॥ पृष्ठमारोप्यतौवीरौजगामकपिकुंजरः ॥ ३४ ॥ सतुविपुलयशाः कपिप्रवीरःपवनसुतःकृतकृत्यवत्प्रहृष्टः ॥ गिरिवरमुरुविक्रमःप्रयातःसशुभमतिःसहरामलक्ष्मणाभ्याम् ॥ ३५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० किष्किंधाकांडे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥ ऋष्यमूकात्तुहनुमान्गत्वातंमलयंगिरिम् ॥ आचचक्षेतदावीरौकपिराजायराघवौ ॥ १ ॥ अयंरामोमहाप्राज्ञसंप्राप्तोदृढविक्रमः ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रारामोऽयंसत्यविक्रमः ॥ २ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातोरामोदशरथात्मजः ॥ धर्मेनिगदितश्चैवपितुर्निर्देशकारकः ॥ ३ ॥ राजसूयाश्वमेधैश्चवह्निर्येनाभितर्पितः ॥ दक्षिणाश्चतथोत्सृष्टागावःशतसहस्रशः ॥ ४ ॥ तपसासत्यवाक्येनवसुधातेनपालिता ॥ स्त्रीहेतोस्तस्यपुत्रोऽयंरामोऽरण्यंसमागतः ॥ ५ ॥ तस्यास्यवसतोऽरण्येनियतस्यमहात्मनः ॥ रावणेनहृताभार्यासत्वांशरणमागतः ॥ ६ ॥ भवतासख्यकामौतौभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ प्रगृह्यचार्चयस्वैतौपूजनीयतमावुभौ ॥ ७ ॥ श्रुत्वाहनूमतोवाक्यंसुग्रीवोवानराधिपः ॥ (भयंचराघवाद्घोरंप्रजहौविगतज्वरः ॥ सकृत्वामानुषंरूपंसुग्रीवःप्लवगर्षभः ॥ १) दर्शनीयतमोभूत्वाप्रीत्योवाचचराघवम् ॥ ८ ॥ भवान्धर्मविनीतश्चसुतपाःसर्ववत्सलः ॥ आख्यातावायुपुत्रेणतत्त्वतोमेभवद्गुणाः ॥ ९ ॥ तन्ममैवैषसत्कारोलाभश्चैवोत्तमःप्रभो ॥ यत्त्वमिच्छसिसौहार्दंवानरेणमयासह ॥ १० ॥ रोचतेयदिमेसख्यंबाहुरेषप्रसारितः ॥ गृह्यतांपाणिनापाणिर्मर्यादाबध्यतांध्रुवा ॥ ११ ॥ एतत्तुवचनंश्रुत्वासुग्रीवस्यसुभाषितम् ॥ संप्रहृष्टमनाहस्तंपीडयामासपाणिना ॥ १२ ॥ हृष्टःसौहृदमालंब्यपर्यष्वजतपीडितम् ॥ ततोहनूमान्संत्यज्यभिक्षुरूपमरिंदमः ॥१३॥ काष्ठयोःस्वेनरूपेणजनयामासपावकम् ॥ दीप्यमानंततोवह्निंपुष्पैरभ्यर्च्यसत्कृतम् ॥ १४ ॥ तयोर्मध्येतुसुप्रीतोनिदधौसुसमाहितः ॥ ततोऽग्निंदीप्यमानंतौचक्रतुश्चप्रदक्षिणम् ॥ १५ ॥ सुग्रीवोराघवश्चैववयस्यत्वमुपागतौ ॥ ततः सुप्रीतमनसौताबुभौहरिराघवौ ॥१६॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतौनतृप्तिमभिजग्मतुः ॥ त्वंवयस्योऽसिहृद्योमेएकंदुःखंसुखंचनौ ॥ १७ ॥ सुग्रीवोराघवंवाक्यमित्युवाचप्रहृष्टवत् ॥

ततःसुपर्णबहुलांभंक्काशाखांसुपुष्पिताम् ॥ १८ ॥ सालस्यास्तीर्यसुग्रीवोनिषसादसराघवः ॥ लक्ष्मणायाथसंहृष्टोहनूमान्मारुतात्मजः ॥ १९ ॥ शाखांचंदनवृक्षस्यददौपरमपुष्पिताम् ॥ ततःप्रहृष्टःसुग्रीवःश्लक्ष्णंमधुरयागिरा ॥ २० ॥ प्रत्युवाचतदारामंहर्षव्याकुललोचनः ॥ अहंविनिकृतोरामचरामीहभयार्दितः ॥ २१ ॥ हृतभार्यावनेत्रस्तोदुर्गमेतदुपाश्रितः ॥ सोहंत्रस्तोवनेभीतोवसाम्युद्भ्रांतचेतनः ॥ २२ ॥ वालिनानिकृतोभ्रात्राकृतवैरश्चराघव ॥ वालिनोमेमहाभागभयार्तस्याभयंकुरु ॥ २३ ॥ कर्तुमर्हसिकाकुत्स्थभयंमेनभवेद्यथा ॥ एवमुक्तस्तुतेजस्वीधर्मज्ञोधर्मवत्सलः ॥ २४ ॥ प्रत्यभाषतकाकुत्स्थःसुग्रीवंप्रहसन्निव ॥ उपकारफलंमित्रंविदितंमेमहाकपे ॥ २५ ॥ वालिनंतंवधिष्यामितवभार्यापहारिणम् ॥ अमोघाःसूर्यसंकाशाममेमेनिशिताःशराः ॥ २६ ॥ तस्मिन्वालिनिदुर्वृत्तेनिपतिष्यंतिवेगिताः ॥ कंकपत्रप्रतिच्छन्नामहेंद्राशनिसंनिभाः ॥ २७ ॥ तीक्ष्णाग्राऋजुपर्वाणः सरोषाभुजगाइव ॥ तमद्यवालिनंपश्यतीक्ष्णैराशीविषोपमैः ॥ २८ ॥ शरैर्विनिहतंभूमौप्रकीर्णमिवपर्वतम् ॥ सतुतद्वचनंश्रुत्वाराघवस्यात्मनोहितम् ॥ सुग्रीवःपरमप्रीतःपरमंवाक्यमब्रवीत् ॥ २९ ॥ तवप्रसादेननृसिंहवीरप्रियांचराज्यंचसमाप्नुयामहम् ॥ तथाकुरुत्वंनरदेववैरिणंयथानहिंस्यात्सपुनर्ममाग्रजम् ॥ ३० ॥ सीताकपींद्रक्षणदाचराणांराजीवहेमज्वलनोपमानि ॥ सुग्रीवरामप्रणयप्रसंगेवामानिनेत्राणिसमंस्फुरंति ॥ ३१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० किष्किंधाकांडे पंचमः सर्गः ॥ ५ ॥ पुनरेवाब्रवीत्प्रीतोराघवंरघुनंदनम् ॥ अयमाख्यातितेरामसेवकोमंत्रिसत्तमः ॥ १ ॥ हनूमान्यन्निमित्तंत्वंनिर्जनंवनमागतः ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रावसतश्चवनेतव ॥ २ ॥ रक्षसापहृताभार्यामैथिलीजनकात्मजा ॥ त्वयावियुक्तारुदतीलक्ष्मणेनचधीमता ॥ ३ ॥ अंतरंप्रेप्सुनातेनहत्वागृध्रंजटायुषम् ॥ भार्यावियोगजंदुःखंप्रापितस्तेनरक्षसा ॥ ४ ॥ भार्यावियोगजंदुःखंनचिरात्त्वंविमोक्ष्यसे ॥ अहंतामानयिष्यामिनष्टांवेदश्रुतीमिव ॥ ५ ॥ रसातलेवा वर्ततींवर्ततींवानभस्तले ॥ अहमानीयदास्यामितवभार्यामरिंदम ॥ ६ ॥ इदंतथ्यंममवचस्त्वमवेहिचराघव ॥ नशक्यासाजरयितुमपिसेंद्रैःसुरासुरैः ॥ ७ ॥ तवभार्यामहाबाहोभक्ष्यंविषकृतंयथा ॥ त्यजशोकंमहाबाहोतांकांतामानयामिते ॥ ८ ॥

अनुमानात्तुजानामिमैथिलीसानसंशयः ॥ ह्रियमाणामयादृष्टारक्षसारौद्रकर्मणा ॥ ९ ॥ क्रोशंतीरामरामेतिलक्ष्मणेतिचविस्वरम् ॥
स्फुरंतीरावणस्यांकेपन्नगेंद्रवधूर्यथा ॥ १० ॥ आत्मनापंचमंमांहिदृष्ट्वाशैलतलेस्थितम् ॥ उत्तरीयंतयात्यक्तंशुभान्याभरणानिच॥११॥
तान्यस्माभिर्गृहीतानिनिहितानिचराघव ॥ आनयिष्याम्यहंतानिप्रत्यभिज्ञातुमर्हसि ॥ १२ ॥ तमब्रवीत्ततोरामःसुग्रीवंप्रियवादिनम् ॥
आनयस्वसखेशीघ्रंकिमर्थंप्रविलंबसे ॥ १३ ॥ एवमुक्तस्तुसुग्रीवःशैलस्यगहनांगुहाम् ॥ प्रविवेशततःशीघ्रंराघवप्रियकाम्यया ॥ १४ ॥
उत्तरीयंगृहीत्वातुसतान्याभरणानिच ॥ इदंपश्येतिरामायदर्शयामासवानरः ॥ १५ ॥ ततोगृहीत्वावासस्तुशुभान्याभरणानिच ॥
अभवद्बाष्पसंरुद्धोनीहारेणेवचंद्रमाः ॥ १६ ॥ सीतास्नेहप्रवृत्तेनसतुबाष्पेणदूषितः ॥ हाप्रियेतिरुदन्धैर्यमुत्सृज्यन्यपतत्क्षितौ ॥१७॥
हृदिकृत्वासबहुशस्तमलंकारमुत्तमम् ॥ निःशश्वासभृशंसर्पोबिलस्थइवरोषितः ॥ १८ ॥ अविच्छिन्नाश्रुवेगस्तुसौमित्रिंप्रेक्ष्यपार्श्वतः ॥
परिदेवयितुंदीनंरामःसमुपचक्रमे ॥ १९ ॥ पश्यलक्ष्मणवैदेह्यासंत्यक्तंह्रियमाणया ॥ उत्तरीयमिदंभूमौशरीराद्भूषणानिच ॥ २० ॥
शाद्वलिन्यांध्रुवंभूम्यांसीतयाह्रियमाणया ॥ उत्सृष्टंभूषणमिदंतथारूपंहिदृश्यते ॥ २१ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणलक्ष्मणोवाक्यमब्रवीत् ॥
नाहंजानामिकेयूरेनाहंजानामिकुंडले ॥ २२ ॥ नूपुरेत्वभिजानामिनित्यंपादाभिवंदनात् ॥ ततस्तुराघवोवाक्यंसुग्रीवमिदमब्र
वीत् ॥२३॥ ब्रूहिसुग्रीवकंदेशंह्रियंतीलक्षितात्वया ॥ रक्षसारौद्ररूपेणममप्राणप्रियाहृता ॥ २४ ॥ क्ववावसतितद्रक्षोमहद्व्यसनदंमम ॥
यन्निमित्तमहंसर्वान्नाशयिष्यामिराक्षसान् ॥ २५ ॥ हरतामैथिलींयेनमांचरोषयताध्रुवम् ॥ आत्मनोजीवितांतायमृत्युद्वारमपावृ
तम् ॥ २६ ॥ ममदयिततमाहृतावनाद्रजनिचरेणविमथ्ययेनसा ॥ कथयममरिपुंतमद्यवैप्लवगपतेयमसंनिधिंनयामि ॥ २७ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदि० च० सा० किष्किंधाकांडे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥ एवमुक्तस्तुसुग्रीवोरामेणार्तेनवानरः ॥ अब्रवीत्प्रांज
लिर्वाक्यंसबाष्पंबाष्पगद्गदः ॥ १ ॥ नजानेनिलयंतस्यसर्वथापापरक्षसः ॥ सामर्थ्यंविक्रमंवापिदौष्कुलेयस्यवाकुलम् ॥ २ ॥ सत्यं
तुप्रतिजानामित्यजशोकमरिंदम ॥ करिष्यामितथायत्नंयथाप्राप्स्यसिमैथिलीम् ॥ ३ ॥ रावणंसगणंहत्वापरितोष्यात्मपौरुषम् ॥

तथास्मिकर्तानचिराद्यथाप्रीतोभविष्यसि ॥४॥ अलंवैक्लव्यमालंब्यधैर्यमात्मगतंस्मर ॥ त्वद्विधानांनसदृशमीदृशंबुद्धिलाघवम्॥ ५ ॥
मयापिव्यसनंप्राप्तंभार्याविरहजंमहत् ॥ नाहमेवंहिशोचामिधैर्यंनचपरित्यजे ॥ ६ ॥ नाहंतामनुशोचामिप्राकृतोवानरोऽपिसन् ॥ महा
त्माचविनीतश्चकिंपुनर्धृतिमान्महान् ॥ ७ ॥ बाष्पमापतितंधैर्यान्निग्रहीतुंत्वमर्हसि ॥ मर्यादासत्त्वयुक्तानांधृतिंनोत्स्रष्टुमर्हसि ॥ ८ ॥
व्यसनेवार्थकृच्छ्रेवाभयेवाजीवितांतगे ॥ विमृशंश्चस्वयाबुद्ध्याधृतिमान्नावसीदति ॥ ९ ॥ बालिशस्तुनरोनित्यंवैक्लव्यंयोऽनुवर्तते ॥
समज्जत्यवशःशोकेभाराक्रांतेवनौर्जले ॥ १० ॥ एषोऽञ्जलिर्मयाबद्धःप्रणयात्त्वांप्रसादये ॥ पौरुषंश्रयशोकस्यनांतरंदातुमर्हसि ॥११॥
येशोकमनुवर्ततेनतेषांविद्यतेसुखम् ॥ तेजश्चक्षीयतेतेषांनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ १२ ॥ शोकेनाभिप्रपन्नस्यजीवितेचापिसंशयः ॥ सशोकं
त्यजराजेंद्रधैर्यमाश्रयकेवलम् ॥ १३ ॥ हितंवयस्यभावेनब्रूमिनोपदिशामिते ॥ वयस्यतांपूजयन्मेनत्वंशोचितुमर्हसि ॥ १४ ॥
मधुरंसांत्वितस्तेनसुग्रीवेणसराघवः ॥ मुखमश्रुपरिक्लिन्नंवस्त्रांतेनप्रमार्जयत् ॥ १५ ॥ प्रकृतिस्थस्तुकाकुत्स्थःसुग्रीववचनात्प्रभुः ॥
संपरिष्वज्यसुग्रीवमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १६ ॥ कर्तव्यंयद्वयस्येनस्निग्धेनचहितेनच ॥ अनुरूपंचयुक्तंचकृतंसुग्रीवतत्त्वया ॥ १७ ॥
एषचप्रकृतिस्थोऽहमनुनीतस्त्वयासखे ॥ दुर्लभोहीदृशोबंधुरस्मिन्कालेविशेषतः ॥ १८ ॥ किन्तुयत्नस्त्वयाकार्योमैथिल्याः परिमा
र्गणे ॥ राक्षसस्यचरौद्रस्यरावणस्यदुरात्मनः ॥१९॥ मयाचयदनुष्ठेयंविस्रब्धेनतदुच्यताम् ॥ वर्षास्विवचसुक्षेत्रेसर्वंसंपद्यतेतव ॥ २० ॥
मयाचयदिदंवाक्यमभिमानात्समीरितम् ॥ तत्त्वयाहरिशार्दूलतत्त्वमित्युपधार्यताम् ॥ २१ ॥ अनृतंनोक्तपूर्वंमेनचवक्ष्येकदाचन ॥
एतत्तेप्रतिजानामिसत्येनैवशपाम्यहम् ॥ २२ ॥ ततःप्रहृष्टःसुग्रीवोवानरैःसचिवैःसह ॥ राघवस्यवचःश्रुत्वाप्रतिज्ञातंविशेषतः ॥ २३ ॥
एवमेकांतसंपृक्तौततस्तौनरवानरौ ॥ उभावन्योन्यसदृशंसुखंदुःखमभाषताम् ॥ २४ ॥ महानुभावस्यवचोनिशम्यहरिर्नृपाणामधिप
स्यतस्य ॥ कृतंसमेनेहरिवीरमुख्यस्तदाचकार्यंहृदयेनविद्वान् ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी० आदि० च० सा० किष्कि
धाकांडे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ परितुष्टस्यसुग्रीवस्तेनवाक्येनहर्षितः ॥ लक्ष्मणस्याग्रजंशूरमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ सर्वथाऽहमनुग्रा

॥ इति श्रीवाल्मीकिरामायणे अरण्यकाण्डं समाप्तम् ॥

शतपत्रैश्चकीचकैः ॥ एतैश्चान्यैश्चबहुभिर्नादितंतद्वनंमहत् ॥ १२ ॥ सरामोविविधान्वृक्षान्सरांसिविविधानिच ॥ पश्यन्कामाभिसं
तप्तोजगामपरमंह्रदम् ॥ १३ ॥ सतामासाद्यवैरामोदूरात्पानीयवाहिनीम् ॥ मतंगसरसंनामह्रदंसमवगाहत ॥ १४ ॥ तत्रजग्मतुरव्य
ग्रौराघवौहिसमाहितौ ॥ सतुशोकसमाविष्टोरामोदशरथात्मजः ॥१५॥ विवेशनलिनींरम्यांपंकजैश्चसमावृताम् ॥ तिलकाशोकपुन्ना
गबकुलोद्दालकाशिनीम् ॥ १६ ॥ रम्योपवनसंबाधांरम्यसंपीडितोदकाम् ॥ स्फटिकोपमतोयांतांश्लक्ष्णवालुकसंतताम् ॥ १७ ॥
मत्स्यकच्छपसंबाधांतीरस्थद्रुमशोभिताम् ॥ सखीभिरिवसंयुक्तांलताभिरनुवेष्टिताम् ॥ १८ ॥ किन्नरोरगगंधर्वयक्षराक्षससेविताम् ॥
नानाद्रुमलताकीर्णांशीतवारिनिधिंशुभाम् ॥ १९ ॥ पद्मसौगंधिकैस्ताम्रांशुक्लांकुमुदमंडलैः ॥ नीलांकुवलयोद्घाटैर्बहुवर्णांकुथा
मिव ॥ २० ॥ अरविंदोत्पलवतींपद्मसौगंधिकायुताम् ॥ पुष्पिताम्रवणोपेतांबर्हिणोद्घुष्टनादिताम् ॥ २१ ॥ सतांदृष्ट्वाततःपंपांरामः
सौमित्रिणासह ॥ विललापचतेजस्वीरामोदशरथात्मजः ॥ २२ ॥ तिलकैर्बीजपूरैश्चवटैःशुक्लद्रुमैस्तथा ॥ पुष्पितैःकरवीरैश्चपुन्नागैश्च
सुपुष्पितैः ॥ २३ ॥ मालतीकुंदगुल्मैश्चभंडीरैर्निचुलैस्तथा ॥ अशोकैःसप्तपर्णैश्चकेतकैरतिमुक्तकैः ॥ २४ ॥ अन्यैश्चविविधैर्वृक्षैःप्रमदे
वोपशोभिताम् ॥ अस्यास्तीरेतुपूर्वोक्तःपर्वतोधातुमंडितः ॥ २५ ॥ ऋष्यमूकइतिख्यातश्चित्रपुष्पितपादपः ॥ हरिर्ऋक्षरजोनाम्नः
पुत्रस्तस्यमहात्मनः ॥ २६ ॥ अध्यास्तेतुमहावीर्यःसुग्रीवइतिविश्रुतः ॥ सुग्रीवमभिगच्छत्वंवानरेंद्रंनरर्षभ ॥ २७ ॥ इत्युवाचपुनर्वा
क्यंलक्ष्मणंसत्यविक्रमः ॥ (राज्यभ्रष्टेनदीनेनतस्यामासक्तचेतसा) कथंमयाविनासीतांशक्यंलक्ष्मणजीवितुम् ॥ २८ ॥ इत्येव
मुक्त्वामदनाभिपीडितःसलक्ष्मणंवाक्यमनन्यचेतनः ॥ विवेशपंपांनलिनीमनोरमांतमुत्तमंशोकमुदीरयाणः ॥२९॥ क्रमेणगत्वाप्रविलो
कयन्वनंददर्शपंपांशुभदर्शकाननाम् ॥ अनेकनानाविधपक्षिसंकुलांविवेशरामःसहलक्ष्मणेन ॥३०॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायामरण्यकांडे पंचसप्ततितमः सर्गः ॥७५॥ समाप्तमिदमरण्यकाण्डम् ॥ अतःपरंकिष्किन्धा
कांडंभविष्यतितस्यायमाद्यःश्लोकः ॥ सतांपुष्करिणींगत्वापद्मोत्पलझषाकुलाम् ॥ रामःसौमित्रिसहितोविललापाकुलेंद्रियः ॥ १ ॥

स्तैर्गंतुमुपवासश्रमालसैः ॥ चिंतितेनागतान्पश्यसमेतान्सप्तसागरान् ॥ २५ ॥ कृताभिषेकैस्तैर्न्यस्तावल्कलाःपादपेष्विह ॥ अद्या
पिनविशुष्यंतिप्रदेशेरघुनंदन ॥ २६ ॥ देवकार्याणिकुर्वद्भिर्यानीमानितुतानिवै ॥ पुष्पैःकुवलयैःसार्धम्लानत्वंनतुयांतिवै ॥ २७ ॥
कृत्स्नंवनमिदंदृष्टंश्रोतव्यंचश्रुतंत्वया ॥ तदिच्छाम्यभ्यनुज्ञातात्यक्ष्याम्येतत्कलेवरम् ॥ २८ ॥ तेषामिच्छाम्यहंगंतुंसमीपंभावितात्म
नाम् ॥ मुनीनामाश्रमोयेषामहंचपरिचारिणी ॥ २९ ॥ धर्मिष्ठंतुवचःश्रुत्वाराघवःसहलक्ष्मणः ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेआश्चर्यमितिचाब्र
वीत् ॥ ३० ॥ तामुवाचततोरामःशबरींसंशितव्रताम् ॥ अर्चितोऽहंत्वयाभद्रेगच्छकामंयथासुखम् ॥ ३१ ॥ इत्येवमुक्ताजटिलाचीर
कृष्णाजिनाम्बरा ॥ अनुज्ञातातुरामेणहुत्वात्मानंहुताशने ॥ ३२ ॥ ज्वलत्पावकसंकाशास्वर्गमेवजगामह ॥ दिव्याभरणसंयुक्तादिव्य
माल्यानुलेपना ॥ ३३ ॥ दिव्याम्बरधरातत्रबभूवप्रियदर्शना ॥ विराजयंतीतंदेशंविद्युत्सौदामनीयथा ॥ ३४ ॥ यत्रतेसुकृतात्मानो
विहरंतिमहर्षयः ॥ तत्पुण्यंशबरीस्थानंजगामात्मसमाधिना ॥ ३५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा०
अरण्यकांडे चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥ ७४ ॥ दिवंतुतस्यांयातायांशबर्यांस्वेनतेजसा ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्राचिंतयामासराघवः ॥ १ ॥
चिंतयित्वातुधर्मात्माप्रभावंतंमहात्मनाम् ॥ हितकारिणमेकाग्रंलक्ष्मणंराघवोऽब्रवीत् ॥ २ ॥ दृष्टोमयाश्रमः सौम्यबह्वाश्चर्यःकृतात्म
नाम् ॥ विश्वस्तमृगशार्दूलोनानाविहगसेवितः ॥ ३ ॥ सप्तानांचसमुद्राणांतेषांतीर्थेषुलक्ष्मण ॥ उपस्पृष्टंचविधिवत्पितरश्चापित
र्पिताः ॥ ४ ॥ प्रनष्टमशुभंयन्नःकल्याणंसमुपस्थितम् ॥ तेनत्वेतत्प्रहृष्टंमेमनोलक्ष्मणसंप्रति ॥ ५ ॥ हृदयेमेनरव्याघ्रशुभमाविर्भवि
ष्यति ॥ तदागच्छगमिष्यावःपंपांतांप्रियदर्शनाम् ॥ ६ ॥ ऋष्यमूकोगिरिर्यत्रनातिदूरेप्रकाशते ॥ यस्मिन्वसतिधर्मात्मासुग्रीवोंऽशु
मतःसुतः ॥ ७ ॥ नित्यंवालिभयात्त्रस्तश्चतुर्भिःसहवानरैः ॥ अहंत्वरेचतंद्रष्टुंसुग्रीवंवानरर्षभम् ॥ ८ ॥ तदधीनंहिमेकार्यंसीतायाःपरि
मार्गणम् ॥ इतिब्रुवाणंतंवीरंसौमित्रिरिदमब्रवीत् ॥ ९ ॥ गच्छावस्त्वरितंतत्रममापित्वरतेमनः ॥ आश्रमात्तुततस्तस्मान्निष्क्रम्यसवि
शांपतिः ॥ १० ॥ आजगामततःपंपांलक्ष्मणेनसहप्रभुः ॥ समीक्षमाणःपुष्पाढ्यंसर्वतोविपुलद्रुमम् ॥ ११ ॥ कोयष्टिभिश्चार्जुनकैः

चींनृवरात्मजौ ॥ १ ॥ तौशैलेष्वाचितानेकान्क्षौद्रपुष्पफलद्रुमान् ॥ वीक्षंतौजग्मतुर्द्रष्टुंसुग्रीवंरामलक्ष्मणौ ॥ २ ॥ कृत्वातुशैल
पृष्टेतुतौवासंरघुनंदनौ ॥ पंपायाःपश्चिमंतीरंराघवावुपतस्थतुः ॥ ३ ॥ तौपुष्करिण्याःपंपायास्तीरमासाद्यपश्चिमम् ॥ अपश्यतांतत
स्तत्रशबर्यारम्यमाश्रमम् ॥ ४ ॥ तौतमाश्रममासाद्यद्रुमैर्बहुभिरावृतम् ॥ सुरम्यमभिवीक्षंतौशबरीमभ्युपेयतुः ॥ ५ ॥ तौदृष्ट्वातुतदा
सिद्धासमुत्थायकृतांजलिः ॥ पादौजग्राहरामस्यलक्ष्मणस्यच धीमतः ॥ ६ ॥ पाद्यमाचमनीयंचसर्वंप्रादाद्यथाविधि ॥ तामुवाचततो
रामःश्रमणींधर्मसंस्थिताम् ॥ ७ ॥ कच्चित्तेनिर्जिताविघ्नाःकच्चित्तेवर्धतेतपः ॥ कच्चित्तेनियतःकोपआहारश्चतपोधने ॥ ८ ॥ कच्चित्ते
नियमाःप्राप्ताःकच्चित्तेमनसःसुखम् ॥ कच्चित्तेगुरुशुश्रूषासफलाचारुभाषिणि ॥ ९ ॥ रामेणतापसीपृष्टासासिद्धासिद्धसंमता ॥ शशंस
शबरीवृद्धारामायप्रत्यवस्थिता ॥ १० ॥ अद्यप्राप्तातपःसिद्धिस्तवसंदर्शनान्मया ॥ अद्यमेसफलंजन्मगुरवश्चसुपूजिताः ॥ ११ ॥
अद्यमेसफलंतप्तंस्वर्गश्चैवभविष्यति ॥ त्वयिदेववरेरामपूजितेपुरुषर्षभ ॥ १२ ॥ तवाहंचक्षुषासौम्यपूतासौम्येनमानद ॥ गमिष्याम्य
क्षयाँल्लोकांस्त्वत्प्रसादादरिंदम ॥ १३ ॥ चित्रकूटंत्वयिप्राप्तेविमानैरतुलप्रभैः ॥ इतस्तेदिवमारूढायानहंपर्यचारिषम् ॥ १४ ॥ तैश्चाह
मुक्ताधर्मज्ञैर्महाभागैर्महर्षिभिः ॥ आगमिष्यतितेरामःसुपुण्यमिममाश्रमम् ॥ १५ ॥ सतेप्रतिग्रहीतव्यःसौमित्रिसहितोऽतिथिः ॥
तंचदृष्ट्वावराँल्लोकानक्षयांस्त्वंगमिष्यसि ॥ १६ ॥ एवमुक्तामहाभागैस्तदाहंपुरुषर्षभ ॥ मयातुसंचितंवन्यंविविधंपुरुषर्षभ ॥ १७ ॥
तवार्थेपुरुषव्याघ्रपंपायास्तीरसंभवम् ॥ एवमुक्तःसधर्मात्माशबर्याशबरीमिदम् ॥ १८ ॥ राघवःप्राहविज्ञानेतांनित्यमबहिष्कृताम् ॥
दनोःसकाशात्तत्त्वेनप्रभावंतेमहात्मनाम् ॥ १९ ॥ श्रुतंप्रत्यक्षमिच्छामिसंद्रष्टुंयदिमन्यसे॥एतत्तुवचनंश्रुत्वारामवक्त्रविनिःसृतम् ॥२०॥
शबरीदर्शयामासतावुभौतद्वनंमहत् ॥ पश्यमेघघनप्रख्यंमृगपक्षिसमाकुलम् ॥ २१ ॥ मतंगवनमित्येवविश्रुतंरघुनंदन ॥ इहतेभाविता
त्मानोगुरवोमेमहाद्युते ॥ जुहवांचक्रिरेनीडंमंत्रवन्मंत्रपूजितम् ॥ २२ ॥ इयंप्रत्यक्स्थलीवेदीयत्रतेमेसुसत्कृताः ॥ पुष्पोपहारंकुर्वंति
श्रमादुद्वेपिभिः करैः ॥ २३ ॥ तेषांतपःप्रभावेणपश्याद्यापिरघूत्तम ॥ द्योतयंतीदिशः सर्वाःश्रियावेद्यतुलप्रभा ॥ २४ ॥ अशक्नुवद्भि

तेषांगतानामद्यापिदृश्यतेपरिचारिणी ॥ श्रमणीशबरीनामकाकुत्स्थचिरजीविनी ॥ २६ ॥ त्वांतुधर्मेस्थितानित्यंसर्वभूतनमस्कृतम् ॥ दृष्ट्वादेवोपमंरामस्वर्गलोकंगमिष्यति ॥ २७ ॥ ततस्तद्रामपंपायास्तीरमाश्रित्यपश्चिमम् ॥ आश्रमस्थानमतुलंगुह्यंकाकुत्स्थप श्यसि ॥ २८ ॥ नतत्राक्रमितुंनागाःशक्नुवंतितदाश्रमे ॥ (विविधास्तत्रवैनागावनेतस्मिंश्चपर्वते ॥) ऋषेस्तस्यमतंगस्यविधानात्त च्चकाननम् ॥ २९ ॥ मतंगवनमित्येवविश्रुतंरघुनंदन ॥ तस्मिन्नंदनसंकाशेदेवारण्योपमेवने ॥ ३० ॥ नानाविहगसंकीर्णेरंस्यसेराम निर्वृतः ॥ ऋष्यमूकस्तुपंपायाःपुरस्तात्पुष्पितद्रुमः ॥ ३१ ॥ सुदुःखारोहणश्चैवशिशुनागाभिरक्षितः ॥ उदारोब्रह्मणाचैवपूर्वंकालेऽभि निर्मितः ॥ ३२ ॥ शयानःपुरुषोरामतस्यशैलस्यमूर्धनि ॥ यः स्वप्नेलभतेवित्तंतत्प्रबुद्धोऽधिगच्छति ॥ ३३ ॥ यस्त्वेनंविषमाचारः पापकर्माधिरोहति ॥ तत्रैवप्रहरंत्येनंसुप्तमादायराक्षसाः ॥ ३४ ॥ ततोपिशिशुनागानामाक्रंदःश्रूयतेमहान् ॥ क्रीडतांरामपंपायांमतं गाश्रमवासिनाम् ॥ ३५ ॥ सक्तारुधिरधाराभिःसंहत्यपरमद्विपाः ॥ प्रचरंतिपृथक्कीर्णामेघवर्णास्तरस्विनः ॥ ३६ ॥ तेतत्रपीत्वापा नीयंविमलंचारुशोभनम् ॥ अत्यंतसुखसंस्पर्शंसर्वगंधसमन्वितम् ॥ ३७ ॥ निवृत्ताःसंविगाहंतेवनानिवनगोचराः ॥ ऋक्षांश्चद्वीपि नश्चैवनीलकोमलकप्रभान् ॥ ३८ ॥ रुरूनपेतानजयान्दृष्ट्वाशोकंप्रहास्यसि ॥ रामतस्यतुशैलस्यमहतीशोभतेगुहा ॥ ३९ ॥ शिलापि धानाकाकुत्स्थदुःखंचास्याःप्रवेशनम् ॥ तस्यागुहायाःप्राग्द्वारेमहाञ्शीतोदकोह्रदः ॥ ४० ॥ बहुमूलफलोरम्योनानानगसमाकुलः ॥ तस्यांवसतिधर्मात्मासुग्रीवःसहवानरैः ॥ ४१ ॥ कदाचिच्छिखरेतस्यपर्वतस्यापितिष्ठति ॥ कबन्धस्त्वनुशास्यैवंतावुभौरामलक्ष्मणौ ॥ ॥ ४२ ॥ स्रग्वीभास्करवर्णाभःखेव्यरोचतवीर्यवान् ॥ तंतुखस्थंमहाभागंतावुभौरामलक्ष्मणौ ॥ ४३ ॥ प्रस्थितौत्वंव्रजस्वेतिवाक्य मूचतुरंतिके ॥ गम्यतांकार्यसिद्ध्यर्थमितितावब्रवीत्सच ॥ ४४ ॥ सुप्रीतौतावनुज्ञाप्यकबंधःप्रस्थितस्तदा ॥ ४५ ॥ सतत्कबंधःप्रति पद्यरूपंवृतःश्रियाभास्वरसर्वदेहः ॥ निदर्शयन्राममवेक्ष्यखस्थःसख्यंकुरुष्वेतितदाभ्युवाच ॥ ४६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी कीय आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे त्रिसततितमः सर्गः ॥ ७३ ॥ तौकबंधेनतंमार्गंपंपायादर्शितंवने ॥ आतस्थतुर्दिशंगृह्यप्रती

जंबूप्रियालपनसान्यग्रोधप्लक्षतिंदुकाः ॥ अश्वत्थाःकर्णिकाराश्चचूताश्चान्येचपादपाः ॥ ३ ॥ धन्वनानागवृक्षाश्चतिलकानक्तमालकाः ॥
नीलाशोकाःकदंबाश्चकरवीराश्चपुष्पिताः ॥ ४ ॥ अग्निमुख्याअशोकाश्चसुरक्ताःपारिभद्रकाः ॥ तानारुह्याथवाभूमौपातयित्वाचतान्ब
लात् ॥ ५ ॥ फलान्यमृतकल्पानिभक्षयित्वागमिष्यथः ॥ तदतिक्रम्यकाकुत्स्थवनंपुष्पितपादपम् ॥ ६ ॥ नंदनप्रतिमंत्वन्यत्कुरव
स्तूत्तराइव ॥ सर्वकालफलायत्रपादपामधुरस्रवाः ॥ ७ ॥ सर्वेचऋतवस्तत्रवनेचैत्ररथेयथा ॥ फलभारनतास्तत्रमहाविटपधारिणः ॥८॥
शोभंतेसर्वतस्तत्रमेघपर्वतसंनिभाः ॥ तानारुह्याथवाभूमौपातयित्वाथवासुखम् ॥ ९ ॥ फलान्यमृतकल्पानिलक्ष्मणस्तेप्रदास्यति ॥
चंक्रमंतौवराञ्शैलाञ्छैलाच्छैलंवनाद्वनम् ॥ १० ॥ ततःपुष्करिणींवीरौपंपांनामगमिष्यथः ॥ अशर्करामविभ्रंशांसमतीर्थामशैव
लाम् ॥ ११ ॥ रामसंजातवालूकांकमलोत्पलशोभिताम् ॥ तत्रहंसाःप्लवाःक्रौंचाःकुरराश्चैवराघव ॥ १२ ॥ वल्गुस्वराणिकूजंतिपं
पासलिलगोचराः ॥ नोद्विजंतेनरान्दृष्ट्वावधस्याकोविदाःपुरा ॥ १३ ॥ घृतपिंडोपमांस्थूलांस्तान्द्विजान्भक्षयिष्यथः ॥ रोहितांश्च
क्रतुंडांश्चनलमीनांश्चराघव ॥ १४ ॥ पंपायामिषुभिर्मत्स्यांस्तत्ररामवरान्हतान् ॥ निस्त्वक्पक्षानयस्तप्तानकृशानेककंटकान् ॥ १५॥
तवभक्त्यासमायुक्तोलक्ष्मणःसंप्रदास्यति ॥ भृशंतान्खादतोमत्स्यान्पंपायाःपुष्पसंचये ॥ १६ ॥ पद्मगंधिशिववारिसुखशीतमनाम
यम् ॥ उद्धृत्यसतदाक्लिष्टंरूप्यस्फटिकसंनिभम् ॥ १७ ॥ अथपुष्करपर्णेनलक्ष्मणःपाययिष्यति ॥ स्थूलान्गिरिगुहाशय्यान्वानरा
न्वनचारिणः ॥ १८ ॥ सायाह्नेविचरन्रामदर्शयिष्यतिलक्ष्मणः ॥ अपांलोभादुपावृत्तान्वृषभानिवनर्दतः ॥ १९ ॥ स्थूलान्पीतांश्च
पंपायांद्रक्ष्यसित्वंनरोत्तम ॥ सायाह्नेविचरन्रामविटपीमाल्यधारिणः ॥ २० ॥ शिवोदकंचपंपायांदृष्ट्वाशोकंविहास्यसि॥सुमनोभिश्चि
तास्तत्रतिलकानक्तमालकाः ॥ २१ ॥ उत्पलानिचफुल्लानिपंकजानिचराघव ॥ नतानिकश्चिन्माल्यानितत्रारोपयितानरः ॥ २२ ॥
नचवैम्लानतांयांतिनचशीर्यंतिराघव ॥ मतंगशिष्यास्तत्रासन्नृषयःसुसमाहिताः ॥ २३ ॥ तेषांभाराभितप्तानांवन्यमाहरतांगुरोः ॥ येप्र
पेतुर्महींतूर्णंशरीरात्स्वेदबिन्दवः ॥ २४ ॥ तानिमाल्यानिजातानिमुनीनांतपसातदा ॥ स्वेदबिंदुसमुत्थानिनविनश्यंतिराघव ॥ २५ ॥

याभिः सर्वं विमृश्यते ॥ परिमृष्टो दशांतेन दशाभागेन सेव्यते ॥ ८ ॥ दशाभागगतो हीनस्त्वं हि राम सलक्ष्मणः ॥ यत्कृते व्यसनं प्राप्तं त्वया दारप्रधर्षणम् ॥ ९ ॥ तदवश्यं त्वया कार्यः स सुहृत्सुहृदां वर ॥ अकृत्वा न हि ते सिद्धिमहं पश्यामि चिंतयन् ॥१०॥ श्रूयतां राम वक्ष्यामि सुग्रीवो नाम वानरः ॥ भ्रात्रा निरस्तः क्रुद्धेन वालिना शक्रसूनुना ॥ ११ ॥ ऋष्यमूके गिरिवरे पंपापर्यंतशोभिते ॥ निवसत्यात्मवान्वीरश्चतुर्भिः सह वानरैः ॥ १२ ॥ वानरेंद्रो महावीर्यस्तेजोवानमितप्रभः ॥ सत्यसंधो विनीतश्च धृतिमान्मतिमान्महान् ॥१३॥ दक्षः प्रगल्भो द्युतिमान्महाबलपराक्रमः ॥ भ्रात्रा विवासितो वीर राज्यहेतोर्महात्मना ॥ १४ ॥ स ते सहायो मित्रं च सीतायाः परिमार्गणे ॥ भविष्यति हि ते राम मा च शोके मनः कृथाः ॥ १५ ॥ भवितव्यं हि तच्चापि न तच्छक्यमिहान्यथा ॥ कर्तुमिक्ष्वाकुशार्दूल कालो हि दुरतिक्रमः ॥ १६ ॥ गच्छ शीघ्रमितो वीर सुग्रीवं तं महाबलम् ॥ वयस्यं तं कुरु क्षिप्रमितो गत्वाऽद्य राघव ॥ १७ ॥ अद्रोहाय समागम्य दीप्यमाने विभावसौ ॥ न च ते सोऽवमंतव्यः सुग्रीवो वानराधिपः ॥ १८ ॥ कृतज्ञः कामरूपी च सहायार्थी च वीर्यवान् ॥ शक्तौ ह्यद्य युवां कर्तुं कार्यं यस्य चिकीर्षितम् ॥ १९ ॥ कृतार्थो वाऽकृतार्थो वा तव कृत्यं करिष्यति ॥ स ऋक्षरजसः पुत्रः पंपामटति शंकितः ॥ २० ॥ भास्करस्यौरसः पुत्रो वालिना कृतकिल्बिषः ॥ संनिधायायुधं क्षिप्रमृष्यमूकालयं कपिम् ॥ २१ ॥ कुरु राघव सत्येन वयस्यं वनचारिणम् ॥ स हि स्थानानि कात्स्न्येन सर्वाणि कपिकुंजरः ॥ २२ ॥ नरमांसाशिनां लोके नैपुण्यादधिगच्छति ॥ न तस्याविदितं लोके किंचिदस्ति हि राघव ॥ २३ ॥ यावत्सूर्यः प्रतपति सहस्रांशुः परंतप ॥ स नदीर्विपुलाञ्छैलान्गिरिदुर्गाणि कंदरान् ॥ २४ ॥ अन्विष्य वानरैः सार्धं पत्नीं तेऽधिगमिष्यति ॥ वानरांश्च महाकायान्प्रेषयिष्यति राघव ॥ २५ ॥ दिशो विचेतुं तां सीतां त्वद्वियोगेन शोचतीम् ॥ अन्वेष्यति वरारोहां मैथिलीं रावणालये ॥ २६ ॥ सुमेरुशृंगाग्रगतामनिंदितां प्रविश्य पातालतलेऽपि वाश्रिताम् ॥ प्लवंगमानामृषभस्तव प्रियां निहत्य रक्षांसि पुनः प्रदास्यति ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी० आदि० च० सा० अरण्यकांडे द्विसप्ततितमः सर्गः ॥७२॥ दर्शयित्वा तु रामाय सीतायाः परिमार्गणे ॥ वाक्यमन्वर्थमर्थज्ञः कबंधः पुनरब्रवीत् ॥ १ ॥ एष राम शिवः पंथा यत्रैते पुष्पिता द्रुमाः ॥ प्रतीचीं दिशमाश्रित्य प्रकाशंते मनोरमाः ॥ २ ॥

मतिसाचिव्यंकरिष्यामिनरर्षभ ॥ १९ ॥ मित्रंचैवोपदेक्ष्यामियुवाभ्यांसंस्कृतोऽग्निना ॥ एवमुक्तस्तुधर्मात्मादनुनातेनराघवः ॥ २० ॥
इदंजगादवचनंलक्ष्मणस्यचपश्यतः ॥ रावणेनहृताभार्यासीताममयशस्विनी ॥ २१ ॥ निष्क्रांतस्यजनस्थानात्सहभ्रात्रायथासुखम् ॥
नाममात्रंतुजानामिनरूपंतस्यरक्षसः ॥२२॥ निवासंवाप्रभावंवावयंतस्यनविद्महे ॥ शोकार्तानामनाथानामेवंविपरिधावताम् ॥ २३ ॥
कारुण्यंसदृशंकर्तुमुपकारेणवर्तताम् ॥ काष्ठान्यानीयभग्नानिकालेशुष्काणिकुंजरैः ॥ २४ ॥ धक्ष्यामस्त्वांवयंवीरश्वभ्रेमहतिकल्पिते ॥
सत्वंसीतांसमाचक्ष्वयेनवायत्रवाहृता ॥ २५ ॥ कुरुकल्याणमत्यर्थंयदिजानासितत्त्वतः ॥ एवमुक्तस्तुरामेणवाक्यंदनुरनुत्तमम् ॥२६॥
प्रोवाचकुशलोवक्तावक्तारमपिराघवम् ॥ दिव्यमस्तिनमेज्ञानंनाभिजानामिमैथिलीम् ॥ २७ ॥ यस्तांवक्ष्यतितंवक्ष्येदग्धःस्वंरूपमा
स्थितः ॥ योभिजानातितद्रक्षस्तद्वक्ष्येराम तत्परम् ॥ २८ ॥ अदग्धस्यहिविज्ञातुंशक्तिरस्तिनमेप्रभो ॥ राक्षसंतुमहावीर्यंसीतायेनहृता
तव ॥ २९ ॥ विज्ञानंहिमहद्भ्रष्टंशापदोषेणराघव ॥ स्वकृतेनमयाप्राप्तंरूपंलोकविगर्हितम् ॥ ३० ॥ किंतुयावन्नयात्यस्तंसविताश्रान्त
वाहनः ॥ तावन्मामवटेक्षिप्त्वादहरामयथाविधि ॥ ३१ ॥ दग्धस्त्वयाहमवटेन्यायेनरघुनंदन ॥ वक्ष्यामितंमहावीरयस्तंवेत्स्यतिराक्ष
सम् ॥ ३२ ॥ तेनसख्यंचकर्तव्यंन्याय्यवृत्तेनराघव ॥ कल्पयिष्यतितेवीरसाहाय्यंलघुविक्रमः ॥ ३३ ॥ नहितस्यास्त्यविज्ञातंत्रिषु
लोकेषुराघव ॥ सर्वान्परिवृतोलोकान्पुरावैकारणांतरे ॥ ३४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० आ०च० सा० अरण्यकांडे एकसप्तति
तमः सर्गः ॥ ७१ ॥ एवमुक्तौतुतौवीरौकबंधेननरेश्वरौ ॥ गिरिप्रदरमासाद्यपावकंविससर्जतुः ॥ १ ॥ लक्ष्मणस्तुमहोल्काभिर्ज्व
लिताभिःसमंततः ॥ चितामादीपयामाससाप्रजज्वालसर्वतः ॥ २ ॥ तच्छरीरंकबंधस्यघृतपिंडोपमंमहत् ॥ मेदसापच्यमानस्यमंदं
दहतपावकः ॥ ३ ॥ सविधूयचितामाशुविधूमोऽग्निरिवोत्थितः ॥ अरजेवाससीबिभ्रन्माल्यंदिव्यंमहाबलः ॥ ४ ॥ ततश्चितायावेगे
नभास्वरोविरजांबरः ॥ उत्पपाताशुसंहृष्टःसर्वप्रत्यंगभूषणः ॥ ५ ॥ विमानेभास्वरेतिष्ठन्हंसयुक्तेयशस्करे ॥ प्रभयाचमहातेजादिशो
दशविराजयन् ॥६॥ सोंतरिक्षगतोवाक्यंकबंधोराममब्रवीत् ॥ शृणुराघवतत्त्वेनयथासीतामवाप्स्यसि ॥ ७ ॥ रामषड्युक्तयोलोके

त्वंतुकोवाकिमर्थंवाकबंधसदृशोवने ॥ आस्येनोरसिदीप्तेनभग्नजंघोविचेष्टसे ॥ १६ ॥ एवमुक्तःकबंधस्तुलक्ष्मणेनोत्तरंवचः ॥ उवाच
वचनंप्रीतस्तदिंद्रवचनंस्मरन् ॥ १७ ॥स्वागतंवांनरव्याघ्रौदिष्ट्याचापश्यामिवामहम् ॥ दिष्ट्याचेमौनिकृत्तौमेयुवाभ्यांबाहुबंधनौ ॥१८॥
विरूपंयच्चमेरूपंप्राप्तंह्यविनयाद्यथा ॥ तन्मेशृणुनरव्याघ्रतत्त्वतःशंसतस्तव ॥ १९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी० आदिकाव्ये
च० सा० अरण्यकांडे सप्ततितमः सर्गः ॥ ७० ॥ पुरारामममहाबाहोमहाबलपराक्रमम् ॥ रूपमासीन्ममाचिंत्यंत्रिषुलोकेषुविश्रु
तम् ॥ १ ॥ यथासूर्यस्यसोमस्यशक्रस्यचयथावपुः ॥ सोऽहंरूपमिदंकृत्वालोकवित्रासनंमहत् ॥ २ ॥ ऋषीन्वनगताव्रामत्रासयामि
ततस्ततः ॥ ततःस्थूलशिरानाममहर्षिःकोपितोमया ॥ ३ ॥ सचिन्वन्विविधंवन्यंरूपेणानेनधर्षितः ॥ तेनाहमुक्तःप्रेक्ष्यैवंघोरशापा
भिधायिना ॥ ४ ॥ एतदेवनृशंसंतेरूपमस्तुविगर्हितम् ॥ समयायाचितःक्रुद्धःशापस्यांतोभवेदिति ॥ ५ ॥ अभिशापकृतस्येतितेनेदं
भाषितंवचः ॥ यदाछित्त्वाभुजौरामस्त्वांदहेद्विजनेवने ॥ ६ ॥ तदात्वंप्राप्यसेरूपंस्वमेवविपुलंशुभम् ॥ श्रियाविराजितंपुत्रंदनोस्त्वं
विद्धिलक्ष्मण ॥ ७ ॥ इंद्रशापादिदंरूपंप्राप्तमेवंरणाजिरे ॥ अहंहितपसोग्रेणपितामहमतोषयम् ॥ ८ ॥ दीर्घमायुःसमेप्रादात्ततोमां
विभ्रमोऽस्पृशत् ॥ दीर्घमायुर्मयाप्राप्तंकिंमांशक्रःकरिष्यति ॥ ९ ॥ इत्येवंबुद्धिमास्थायरणेशक्रमधर्षयम् ॥ तस्यबाहुप्रमुक्तेनवज्रेण
शतपर्वणा ॥ १० ॥ सक्थिनीचशिरश्चैवशरीरेसंप्रवेशितम् ॥ समयायाच्यमानःसन्नानयद्यमसादनम् ॥ ११ ॥ पितामहवचःसत्यं
तदस्त्वितिममाब्रवीत् ॥ अनाहारःकथंशक्तोभग्नसक्थिशिरोमुखः ॥ १२ ॥ वज्रिणाभिहतःकालंसुदीर्घमपिजीवितुम् ॥सएवमुक्तःशक्रो
मेबाहूयोजनमायतौ ॥ १३ ॥ तदाचास्यंचमेकुक्षौतीक्ष्णदंष्ट्रमकल्पयत् ॥ सोऽहंभुजाभ्यांदीर्घाभ्यांसंक्षिप्यास्मिन्वनेचरान् ॥ १४ ॥
सिंहद्वीपिमृगव्याघ्रान्भक्षयामिसमंततः ॥ सतुमामब्रवीदिन्द्रोयदारामःसलक्ष्मणः ॥ १५ ॥ छेत्स्यतेसमरेबाहूतदास्वर्गंगमिष्यसि ॥
अनेनवपुषातातवनेऽस्मिन्राजसत्तम ॥ १६ ॥ यद्यत्पश्यामिसर्वस्यग्रहणंसाधुरोचये ॥ अवश्यंग्रहणंरामोमन्येऽहंसमुपैष्यति ॥ १७ ॥
इमांबुद्धिंपुरस्कृत्यदेहन्यासकृतश्रमः ॥ सत्वंरामोऽसिभद्रंतेनाहमन्येनराघव ॥ १८ ॥ शक्योहंतुंयथातत्त्वमेवमुक्तंमहर्षिणा ॥ अहंहि

क्षुधार्तस्येहतिष्ठतः ॥ सबाणचापखड्गौचतीक्ष्णशृंगाविवर्षभौ ॥ ४५ ॥ मांतूर्णमनुसंप्राप्तौदुर्लभंजीवितंहिवाम् ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वा
कबंधस्यदुरात्मनः ॥ ४६ ॥ उवाचलक्ष्मणंरामोमुखेनपरिशुष्यता ॥ कृच्छ्रात्कृच्छ्रतरंप्राप्यदारुणंसत्यविक्रम ॥ ४७ ॥ व्यसनंजी
वितांतायप्राप्तमप्राप्यतांप्रियाम् ॥ कालस्यसुमहद्वीर्यंसर्वभूतेषुलक्ष्मण ॥ ४८ ॥ त्वांचमांचनरव्याघ्र व्यसनैःपश्यमोहितौ ॥ नहिभा
रोऽस्तिदैवस्यसर्वभूतेषुलक्ष्मण ॥ ४९ ॥ शूराश्चबलवंतश्चकृतास्त्राश्चरणाजिरे ॥ कालाभिपन्नाःसीदंति यथावालुकसेतवः ॥ ५० ॥
इतिब्रुवाणोदृढसत्यविक्रमो महायशादाशरथिःप्रतापवान् ॥ अवेक्ष्यसौमित्रिमुदग्रविक्रमंस्थिरांतदास्वांमतिमात्मनाऽकरोत् ॥ ५१ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे एकोनसप्ततितमः सर्गः॥६९॥ तौतुतत्रस्थितौदृष्ट्वाभ्रातरौराम
लक्ष्मणौ ॥ बाहुपाशपरिक्षिप्तौकबंधोवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ तिष्ठतः किंनुमांदृष्ट्वाक्षुधार्तंक्षत्त्रियर्षभौ ॥ आहारार्थंतुसंदिष्टौदैवेनहतचे
तनौ ॥ २ ॥ तच्छ्रुत्वालक्ष्मणोवाक्यंप्राप्तकालंहितंतदा ॥ उवाचार्तिसमापन्नो विक्रमेकृतनिश्चयः ॥ ३ ॥ त्वांचमांचपुरातूर्णमादत्ते
राक्षसाधमः ॥ तस्मादसिभ्यामस्याशु बाहूछिंदावहेगुरू ॥ ४ ॥ भीषणोऽयंमहाकायोराक्षसोभुजविक्रमः ॥ लोकंह्यतिजितंकृत्वाह्या
वांहंतुमिहेच्छति ॥ ५ ॥ निश्चेष्टानांवधोराजन्कुत्सितोजगतीपतेः ॥ क्रतुमध्योपनीतानांपशूनामिवराघव ॥ ६ ॥ एतत्संजल्पितं
श्रुत्वातयोःक्रुद्धस्तुराक्षसः ॥ विदार्यास्यंततोरौद्रंतौभक्षयितुमारभत् ॥ ७ ॥ ततस्तौदेशकालज्ञौखड्गाभ्यामेवराघवौ ॥ अच्छिदतांसु
संहृष्टौबाहूतस्यांसदेशयोः ॥ ८ ॥ दक्षिणोदीक्षणंबाहुमसक्तमसिनाततः ॥ चिच्छेदरामोवेगेनसव्यंवीरस्तुलक्ष्मणः ॥ ९ ॥ सपपात
महाबाहुश्छिन्नबाहुर्महास्वनः ॥ खंचगांचदिशश्चैवनादयञ्जलदोयथा ॥ १० ॥ सनिकृत्तौभुजौदृष्ट्वाशोणितौघपरिप्लुतः ॥ दीनः
पप्रच्छतौवीरौकौयुवामितिदानवः ॥ ११ ॥ इतितस्यब्रुवाणस्यलक्ष्मणःशुभलक्षणः ॥ शशंसतस्यकाकुत्स्थंकबंधस्यमहाबलः ॥१२॥
अयमिक्ष्वाकुदायादोरामोनामजनैःश्रुतः ॥ तस्यैवावरजंविद्धिभ्रातरंमांचलक्ष्मणम् ॥ १३ ॥ मात्राप्रतिहतेराज्येरामः प्रव्राजितोवनम् ॥
मयासहचरत्येषभार्ययाचमहद्वनम् ॥ १४ ॥ अस्यदेवप्रभावस्यवसतोविजनेवने ॥ रक्षसापहृताभार्यायामिच्छंताविहागतौ ॥ १५ ॥

निष्टानिनिमित्तान्युपलक्षये ॥ २१ ॥ तस्मात्सज्जीभवार्यत्वंकुरुष्ववचनंमम ॥ ममैवहिनिमित्तानिसद्यःशंसंतिसंभ्रमम् ॥ २२ ॥ एष
वंचुलकोनामपक्षीपरमदारुणः ॥ आवयोर्विजयंयुद्धेशंसन्निवविनर्दति ॥ २३ ॥ तयोरन्वेषतोरेवंसर्वंतद्वनमोजसा ॥ संजज्ञेविपुलः
शब्दःप्रभंजन्निवतद्वनम् ॥ २४ ॥ संवेष्टितमिवात्यर्थंगहनंमातरिश्वना ॥ वनस्यतस्यशब्दोऽभूद्वनमापूरयन्निव ॥ २५ ॥ तंशब्दंकांक्ष
माणस्तुरामःखड्गीसहानुजः ॥ ददर्शसुमहाकायंराक्षसंविपुलोरसम् ॥ २६ ॥ आसेदतुश्चतद्रक्षस्तावुभौप्रमुखेस्थितम् ॥ विवृद्धमशिरो
ग्रीवंकबंधमुदरेमुखम् ॥ २७ ॥ रोमभिर्निशितैस्तीक्ष्णैर्महागिरिमिवोच्छ्रितम् ॥ नीलमेघनिभंरौद्रंमेघस्तनितनिःस्वनम् ॥ २८ ॥
अग्निज्वालानिकाशेनललाटस्थेनदीप्यता ॥ महापक्ष्मेणपिंगेनविपुलेनायतेनच ॥ २९ ॥ एकेनोरसिघोरेणनयनेनसुदर्शिना ॥
महादंष्ट्रोपपन्नंतंलेलिहानंमहामुखम् ॥ ३० ॥ भक्षयंतंमहाघोरानृक्षसिंहमृगद्विजान् ॥ घोरौभुजौविकुर्वाणमुभौयोजनमायतौ ॥ ३१ ॥
कराभ्यांविविधान्गृह्यऋक्षान्पक्षिगणान्मृगान् ॥ आकर्षंतंविकर्षंतमनेकान्मृगयूथपान् ॥ ३२ ॥ स्थितमावृत्यपंथानंतयोर्भ्रात्रोःप्रप
न्नयोः ॥ अथतंसमतिक्रम्यक्रोशमात्रंददर्शतुः ॥ ३३ ॥ महांतंदारुणंभीमंकबंधंभुजसंवृतम् ॥ कबंधमिवसंस्थानादतिघोरप्रदर्श
नम् ॥ ३४ ॥ समहाबाहुरत्यर्थंप्रसार्यविपुलौभुजौ ॥ जग्राहसहितावेषराघवौपीडयन्बलात् ॥ ३५ ॥ खड्गिनौदृढधन्वानौतिग्मतेजौ
महाभुजौ ॥ भ्रातरौविवशंप्राप्तौकृष्यमाणौमहाबलौ ॥ ३६ ॥ तत्रधैर्याच्चशूरस्तुराघवोनैवविव्यथे ॥ बाल्यादनाश्रयाच्चैवलक्ष्मणस्त्व
भिविव्यथे ॥ ३७ ॥ उवाचचविषण्णःसन्राघवंराघवानुजः ॥ पश्यमांविवशंवीरराक्षसस्यवशंगतम् ॥ ३८ ॥ मयैकेनतुनिर्युक्तःपरि
मुच्यस्वराघव ॥ मांहिभूतबलिंदत्त्वापलायस्वयथासुखम् ॥ ३९ ॥ अधिगंतासिवैदेहीमचिरेणेतिमेमतिः ॥ प्रतिलभ्यचकाकुत्स्थपितृ
पैतामहींमहीम् ॥ ४० ॥ तत्रमांराममराज्यस्थःस्मर्तुमर्हसिसर्वदा ॥ लक्ष्मणेनैवमुक्तस्तुरामःसौमित्रिमब्रवीत् ॥ ४१ ॥ मास्मत्रासंकृथा
वीरनहित्वादृग्विषीदति ॥ एतस्मिन्नंतरेक्रूरोभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ ४२ ॥ तावुवाचमहाबाहुःकबंधोदानवोत्तमः ॥ कौयुवांवृषभस्कंधौ
महाखड्गधनुर्धरौ ॥ ४३ ॥ घोरंदेशमिमंप्राप्तौदैवेनममचाक्षुषौ ॥ वदतंकार्यमिहवांकिमर्थंचागतौयुवाम् ॥ ४४ ॥ इमंदेशमनुप्राप्तौ

महर्षिकल्पेनचसंस्कृतस्तदाजगामपुण्यांगतिमात्मनःशुभाम् ॥ ३७ ॥ कृतोदकौतावपिपक्षिसत्तमेस्थिरांचबुद्धिंप्रणिधायजग्मतुः ॥
प्रवेश्यसीताधिगमेततोमनोवनंसुरेन्द्राविवविष्णुवासवौ ॥ ३८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्य
कांडे अष्टषष्टितमः सर्गः ॥ ६८ ॥ कृत्वैवमुदकंतस्मैप्रस्थितौराघवौतदा ॥ अवेक्षंतौवनेसीतांजग्मतुःपश्चिमांदिशम् ॥ १ ॥ तांदिशं
दक्षिणांगत्वाशरचापासिधारिणौ ॥ अविप्रहतमैक्ष्वाकौपंथानंप्रतिपेदतुः ॥ २ ॥ गुल्मैर्वृक्षैश्चबहुभिर्लताभिश्चप्रवेष्टितम् ॥ आवृतंसर्व
तोदुर्गंगहनंघोरदर्शनम् ॥ ३ ॥ व्यतिक्रम्यतुवेगेनगृहीत्वादक्षिणांदिशम् ॥ सुभीमंतन्महारण्यंव्यतियातौमहाबलौ ॥ ४ ॥ ततःपरंज
नस्थानात्त्रिक्रोशंगम्यराघवौ ॥ क्रौंचारण्यंविविशतुर्गहनंतौमहौजसौ ॥ ५ ॥ नानामेघघनप्रख्यंप्रहृष्टमिवसर्वतः ॥ नानावर्णैःशुभैः
पुष्पैर्मृगपक्षिगणैर्युतम् ॥ ६ ॥ दिदृक्षमाणौवैदेहींतद्वनंतौविचिक्यतुः ॥ तत्रतत्रावतिष्ठंतौसीताहरणदुःखितौ॥ ७ ॥ ततःपूर्वेणतौगत्वा
त्रिक्रोशंभ्रातरौतदा ॥ क्रौंचारण्यमतिक्रम्यमतंगाश्रममंतरे ॥ ८ ॥ दृष्ट्वातुतद्वनघोरंबहुभीममृगद्विजम् ॥ नानावृक्षसमाकीर्णसर्वंगहन
पादपम् ॥ ९ ॥ ददृशातेगिरौतत्रदरींदशरथात्मजौ ॥ पातालसमगंभीरांतमसानित्यसंवृताम् ॥ १० ॥ आसाद्यचनरव्याघ्रौदर्यास्त
स्याविदूरतः ॥ ददर्शतुर्महारूपांराक्षसींविकृताननाम् ॥ ११ ॥ भयदामल्पसत्त्वानांबीभत्सांरौद्रदर्शनाम् ॥ लंबोदरींतीक्ष्णदंष्ट्रांकरा
लींपरुषत्वचम् ॥ १२ ॥ भक्षयंतींमृगान्भीमान्विकटांमुक्तमूर्धजाम् ॥ अवैक्षेतांतुतौतत्रभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥१३ ॥ सासमासाद्यतौ
वीरौव्रजंतंभ्रातुरग्रतः ॥ एहिरंस्यावहेत्युक्त्वासमालंभतलक्ष्मणम् ॥ १४ ॥ उवाचचैनंवचनंसौमित्रिमुपगुह्यच ॥ अहंत्वयोमुखीनामला
भस्तेत्वमसिप्रियः ॥ १५ ॥ नाथपर्वतदुर्गेषुनदीनांपुलिनेषुच ॥ आयुश्चिरमिदंवीरत्वंमयासहरंस्यसे ॥ १६ ॥ एवमुक्तस्तुकुपितः
खड्गमुद्धृत्यलक्ष्मणः ॥ कर्णनासस्तनंतस्यानिचकर्ताऽरिसूदनः ॥ १७ ॥ कर्णनासेनिकृत्तेतुविस्वरंविननादसा ॥ यथागतंप्रदुद्राव
राक्षसीघोरदर्शना ॥ १८ ॥ तस्यांगतायांगहनंव्रजंतौवनमोजसा ॥ आसेदतुरमित्रघ्नौभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ १९ ॥ लक्ष्मणस्तुमहा
तेजाः सत्यवाञ्छीलवाञ्छुचिः ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंभ्रातरंदीप्ततेजसम् ॥ २० ॥ स्पंदतेमेदृढंबाहुरुद्विग्नमिवमेमनः ॥ प्रायशश्चाप्य

रंस्यसेक्षिप्रंहत्वातंरणमूर्धनि ॥ १४ ॥ असंमूढस्यगृध्रस्यरामंप्रत्यनुभाषतः ॥ आस्यात्सुस्रावरुधिरंम्रियमाणस्यसामिषम् ॥ १५ ॥
पुत्रोविश्रवसःसाक्षाद्भ्रातावैश्रवणस्यच ॥ इत्युक्त्वादुर्लभान्प्राणान्मुमोचपतगेश्वरः ॥ १६ ॥ ब्रूहिब्रूहीतिरामस्यब्रुवाणस्यकृतांजलेः ॥
त्यक्त्वाशरीरंगृध्रस्यप्राणाजग्मुर्विहायसम् ॥ १७ ॥ सनिक्षिप्यशिरोभूमौप्रसार्यचरणौतथा ॥ विक्षिप्यचशरीरंस्वंपपातधरणी
तले ॥ १८ ॥ तंगृध्रंप्रेक्ष्यताम्राक्षंगतासुमचलोपमम् ॥ रामःसुबहुभिर्दुःखैर्दीनःसौमित्रिमब्रवीत् ॥ १९ ॥ बहूनिरक्षसांवासेवर्षाणि
वसतासुखम् ॥ अनेनदंडकारण्येविशीर्णमिहपक्षिणा ॥ २० ॥ अनेकवार्षिकोयस्तुचिरकालसमुत्थितः ॥ सोऽयमद्यहतः शेतेकालो
हिदुरतिक्रमः ॥ २१ ॥ पश्यलक्ष्मणगृध्रोऽयमुपकारीहतश्चमे ॥ सीतामभ्यवपन्नोहिरावणेनबलीयसा ॥ २२ ॥ गृध्रराज्यंपरित्यज्य
पितृपैतामहंमहत् ॥ ममहेतोरयंप्राणान्मुमोचपतगेश्वरः ॥ २३ ॥ सर्वत्रखलुदृश्यंतेसाधवोधर्मचारिणः ॥ शूराःशरण्याः सौमित्रेति
र्यग्योनिगतेष्वपि ॥ २४ ॥ सीताहरणजंदुःखंनमेसौम्यतथागतम् ॥ यथाविनाशोगृध्रस्यमत्कृतेचपरंतप ॥ २५ ॥ राजादशरथः
श्रीमान्यथाममममहायशाः ॥ पूजनीयश्चमान्यश्चतथाऽयंपतगेश्वरः ॥ २६ ॥ सौमित्रेहरकाष्ठानिनिर्मथिष्यामिपावकम् ॥ गृध्रराजंदि
धक्षामिमत्कृतेनिधनंगतम् ॥ २७ ॥ नाथंपतगलोकस्यचितिमारोपयाम्यहम् ॥ इमंधक्ष्यामिसौमित्रेहतंरौद्रेणरक्षसा ॥ २८ ॥
यागतिर्यज्ञशीलानामाहिताग्नेश्चयागतिः ॥ अपरावर्तिनांयाचयाचभूमिप्रदायिनाम् ॥ २९ ॥ मयात्वंसमनुज्ञातोगच्छलोकाननुत्त
मान् ॥ गृध्रराजमहासत्त्वसंस्कृतश्चमयाव्रज ॥ ३० ॥ एवमुक्त्वाचितांदीप्तामारोप्यपतगेश्वरम् ॥ ददाहरामोधर्मात्मास्वबंधुमिवदुः
खितः ॥ ३१ ॥ रामोऽपिसहसौमित्रिर्वनंयात्वासवीर्यवान् ॥ स्थूलान्हत्वामहारोहीननुतस्तारतंद्विजम् ॥ ३२ ॥ रोहिमांसानिचो
द्धृत्यपेशीकृत्वामहायशाः ॥ शकुनायददौरामोरम्येहरितशाद्वले ॥ ३३ ॥ यत्तत्प्रेतस्यमर्त्यस्यकथयंतिद्विजातयः ॥ तत्स्वर्गगमनं
क्षिप्रंतस्यरामोजजापह ॥ ३४ ॥ ततोगोदावरींगत्वानदींनरवरात्मजौ ॥ उदकंचक्रतुस्तस्मैगृध्रराजायताबुभौ ॥ ३५ ॥ शास्त्रदृष्टेनवि
धिनाजलंगृध्रायराघवौ ॥ स्नात्वातौगृध्रराजायउदकंचक्रतुस्तदा ॥ ३६ ॥ सगृध्रराजःकृतवान्यशस्करंसुदुष्करंकर्मरणेनिपातितः ॥

शोभूमौरुरोदसहलक्ष्मणः ॥ द्विगुणीकृततापार्तोरामोधीरतरोऽपिसन् ॥ २२ ॥ एकमेकायनेकृच्छ्रेनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ समीक्ष्यदुः
खितोरामः सौमित्रिमिदमब्रवीत् ॥ २३ ॥ राज्यंभ्रष्टंवनेवासःसीतानष्टामृतोद्विजः ॥ ईदृशीयंममालक्ष्मीर्दहेदपिहिपावकम् ॥ २४ ॥
संपूर्णमपिचेदद्यप्रतरेयंमहोदधिम् ॥ सोपिनूनंममालक्ष्म्याविशुष्येत्सरितांपतिः ॥ २५ ॥ नास्त्यभाग्यतरोलोकेमत्तोऽस्मिन्सचरा
चरे ॥ येनेयंमहतीप्राप्तामयाव्यसनवागुरा ॥ २६ ॥ अयंपितुर्वयस्योमेगृध्रराजोमहाबलः ॥ शेतेविनिहतोभूमौममभाग्यविपर्य
यात् ॥ २७ ॥ इत्येवमुक्त्वाबहुशोराघवःसहलक्ष्मणः ॥ जटायुषंचपस्पर्शपितृस्नेहंनिदर्शयन् ॥ २८ ॥ निकृत्तपक्षंरुधिरावसिक्तं
तंगृध्रराजंपरिगृह्यराघवः ॥ क्वमैथिलीप्राणसमागतेतिविमुच्यवाचंनिपपातभूमौ ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा०
अरण्यकांडे सप्तषष्टितमः सर्गः ॥ ६७ ॥ रामःप्रेक्ष्यतुतंगृध्रंभुविरौद्रेणपातितम् ॥ सौमित्रिंमित्रसंपन्नमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥
ममायंनूनमर्थेषुयतमानोविहंगमः ॥ राक्षसेनहतःसंख्येप्राणांस्त्यजतिमत्कृते ॥ २ ॥ अतिखिन्नःशरीरेऽस्मिन्प्राणोलक्ष्मणविद्यते ॥
तथास्वरविहीनोऽयंविक्लवंसमुदीक्षते ॥ ३ ॥ जटायोयदिशक्नोषिवाक्यंव्याहरितुंपुनः ॥ सीतामाख्याहिभद्रंतेवधमाख्याहिचा
त्मनः ॥ ४ ॥ किंनिमित्तोजहारार्यांरावणस्तस्यकिंमया ॥ अपराधंतुयंदृष्ट्वारावणेनहृताप्रिया ॥ ५ ॥ कथंतच्चंद्रसंकाशंमुखमासी
न्मनोहरम् ॥ सीतयाकानिचोक्तानितस्मिन्कालेद्विजोत्तम ॥ ६ ॥ कथंवीर्यःकथंरूपः किंकर्मासचराक्षसः ॥ क्वचास्यभवनंतातब्रूहिमे
परिपृच्छतः ॥ ७ ॥ तमुद्वीक्ष्यसधर्मात्माविलपंतमनाथवत् ॥ वाचाविक्लवयाराममिदंवचनमब्रवीत् ॥ ८ ॥ साहृताराक्षसेंद्रेणरावणे
नदुरात्मना ॥ मायामास्थायविपुलांवातदुर्दिनसंकुलाम् ॥ ९ ॥ परिक्लांतस्यमेतातपक्षौछित्त्वानिशाचरः ॥ सीतामादायवैदेहींप्रया
तोदक्षिणामुखः ॥ १० ॥ उपरुध्यंतिमेप्राणादृष्टिर्भ्रमतिराघव ॥ पश्यामिवृक्षान्सौवर्णानुशीरकृतमूर्धजान् ॥ ११ ॥ येनयातिमुहूर्तें
नसीतामादायरावणः ॥ विप्रनष्टंधनंक्षिप्रंतत्स्वामीप्रतिपद्यते ॥ १२ ॥ विंदोनाममुहूर्तोऽसौनचकाकुत्स्थसोऽबुधत् ॥ (त्वत्प्रियांजा
नकींहत्वारावणोराक्षसेश्वरः ॥) झषवद्बडिशंगृह्यक्षिप्रमेवविनश्यति ॥ १३ ॥ नचत्वयाव्यथाकार्याजनकस्यसुतांप्रति ॥ वैदेह्यार

कुवृषभावेक्ष्ययतस्त्वद्विषतांवधे ॥ १९ ॥ किंतेसर्वविनाशेनकृतेनपुरुषर्षभ ॥ तमेवतुरिपुंपापंविज्ञायोद्धर्तुमर्हसि ॥ २० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥ पूर्वजोऽप्युक्तवाक्यस्तुलक्ष्मणेनसुभाषितम् ॥ सारग्राहीमहासारंप्रतिजग्राहराघवः ॥ १ ॥ सनिगृह्यमहाबाहुःप्रवृद्धंरोषमात्मनः ॥ अवष्टभ्यधनुश्चित्रंरामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ २ ॥ किंकरिष्यावहेवत्सक्ववागच्छावलक्ष्मण ॥ केनोपायेनपश्यावःसीतामिहविचिंतय ॥ ३ ॥ तंतथापरितापार्तंलक्ष्मणोवाक्यमब्रवीत् ॥ इदमेवजनस्थानंत्वमन्वेषितुमर्हसि ॥ ४ ॥ राक्षसैर्बहुभिःकीर्णंनानाद्रुमलतायुतम् ॥ संतीहगिरिदुर्गाणिनिर्झराःकंदराणिच ॥ ५ ॥ गुहाश्चविविधाघोरानानामृगगणाकुलाः ॥ आवासाःकिन्नराणांचगंधर्वभवनानिच ॥ ६ ॥ तानियुक्तोमयासार्धंसमन्वेषितुमर्हसि ॥ त्वद्विधाबुद्धिसंपन्नामहात्मानोनरर्षभाः ॥ ७ ॥ आपत्सुनप्रकंपंतेवायुवेगैरिवाचलाः ॥ इत्युक्तस्तद्वनंसर्वंविचचारसलक्ष्मणः ॥ ८ ॥ क्रुद्धोरामःशरंघोरंसंधायधनुषिक्षुरम् ॥ ततःपर्वतकूटाभंमहाभागंद्विजोत्तमम् ॥ ९ ॥ ददर्शपतितंभूमौक्षतजार्द्रंजटायुषम् ॥ तंदृष्ट्वागिरिशृंगाभंरामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १० ॥ अनेनसीतावैदेहीभक्षितानात्रसंशयः ॥ गृध्ररूपमिदंव्यक्तंरक्षोभ्रमतिकाननम् ॥ ११ ॥ भक्षयित्वाविशालाक्षीमास्तेसीतांयथासुखम् ॥ एनंवधिष्येदीप्ताग्रैःशरैर्घोरैरजिह्मगैः ॥१२॥ इत्युक्त्वाऽभ्यपतद् द्रष्टुंसंधायधनुषिक्षुरम् ॥ क्रुद्धोरामःसमुद्रांतांचालयन्निवमेदिनीम् ॥ १३ ॥ तंदीनदीनयावाचासफेनरुधिरंवमन् ॥ अभ्यभाषतपक्षीसरामंदशरथात्मजम् ॥ १४ ॥ यामोषधीमिवायुष्मन्नन्वेषसिमहावने ॥ सादेवीममचप्राणारावणेनोभयंहृतम् ॥ १५ ॥ त्वयाविरहितादेवीलक्ष्मणेनचराघव ॥ ह्रियमाणामयादृष्टारावणेनबलीयसा ॥ १६ ॥ सीतामभ्यवपन्नोऽहंरावणश्चरणेप्रभो ॥ विध्वंसितरथच्छत्रःपतितोधरणीतले ॥ १७ ॥ एतदस्यधनुर्भग्नमेतेचास्यशरास्तथा ॥ अयमस्यरणेरामभग्नःसांग्रामिकोरथः ॥ १८ ॥ अयंतुसारथिस्तस्यमत्पक्षनिहतोभुवि ॥ परिश्रांतस्यमेपक्षौछित्त्वाखड्गेनरावणः ॥ १९ ॥ सीतामादायवैदेहीमुत्पपातविहायसम् ॥ रक्षसानिहतंपूर्वंमांनहंतुंत्वमर्हसि ॥ २० ॥ रामस्तस्यतुविज्ञायसीतासक्तांप्रियांकथाम् ॥ गृध्रराजंपरिष्वज्यपरित्यज्यमहद्धनुः ॥ २१ ॥ निपपाताव

कुवृषभावेक्ष्ययतस्त्वद्विषतांवधे ॥ १९ ॥ किंतेसर्वविनाशेनकृतेनपुरुषर्षभ ॥ तमेवतुरिपुंपापंविज्ञायोद्धर्तुमर्हसि ॥ २० ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥ पूर्वजोऽप्युक्तवाक्यस्तुलक्ष्मणेनसुभा
षितम् ॥ सारग्राहीमहासारंप्रतिजग्राहराघवः ॥ १ ॥ सनिगृह्यमहाबाहुःप्रवृद्धंरोषमात्मनः ॥ अवष्टभ्यधनुश्चित्रंरामोलक्ष्मणम
ब्रवीत् ॥ २ ॥ किंकरिष्यावहेवत्सक्ववागच्छावलक्ष्मण ॥ केनोपायेनपश्यावःसीतामिहविचिंतय ॥ ३ ॥ तंतथापरितापार्तंलक्ष्मणो
वाक्यमब्रवीत् ॥ इदमेवजनस्थानंत्वमन्वेषितुमर्हसि ॥ ४ ॥ राक्षसैर्बहुभिःकीर्णंनानाद्रुमलतायुतम् ॥ संतीहगिरिदुर्गाणिनिर्झराःकंद
राणिच ॥ ५ ॥ गुहाश्चविविधाघोरानानामृगगणाकुलाः ॥ आवासाःकिन्नराणांचगंधर्वभवनानिच ॥ ६ ॥ तानियुक्तोमयासार्धंसमन्वे
षितुमर्हसि ॥ त्वद्विधाबुद्धिसंपन्नामहात्मानोनरर्षभाः ॥ ७ ॥ आपत्सुनप्रकंपंतेवायुवेगैरिवाचलाः ॥ इत्युक्तस्तद्वनंसर्वंविचचारस
लक्ष्मणः ॥ ८ ॥ क्रुद्धोरामःशरंघोरंसंधायधनुषिक्षुरम् ॥ ततःपर्वतकूटाभंमहाभागंद्विजोत्तमम् ॥ ९ ॥ ददर्शपतितंभूमौक्षतजार्द्रंजटा
युषम् ॥ तंदृष्ट्वागिरिशृंगाभंरामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १० ॥ अनेनसीतावैदेहीभक्षितानात्रसंशयः ॥ गृध्ररूपमिदंव्यक्तंरक्षोभ्रमतिकान
नम् ॥ ११ ॥ भक्षयित्वाविशालाक्षीमास्तेसीतांयथासुखम् ॥ एनंवधिष्येदीप्ताग्रैःशरैर्घोरैरजिह्मगैः ॥१२॥ इत्युक्त्वाऽभ्यपतद् द्रष्टुंसं
धायधनुषिक्षुरम् ॥ क्रुद्धोरामःसमुद्रांतांचालयन्निवमेदिनीम् ॥ १३ ॥ तंदीनदीनयावाचासफेनरुधिरंवमन् ॥ अभ्यभाषतपक्षीसरामं
दशरथात्मजम् ॥ १४ ॥ यामोषधीमिवायुष्मन्नन्वेषसिमहावने ॥ सादेवीममचप्राणारावणेनोभयंहृतम् ॥ १५ ॥ त्वयाविरहितादेवी
लक्ष्मणेनचराघव ॥ ह्रियमाणामयादृष्टारावणेनबलीयसा ॥ १६ ॥ सीतामभ्यवपन्नोऽहंरावणश्चरणेप्रभो ॥ विध्वंसितरथच्छत्रःपति
तोधरणीतले ॥ १७ ॥ एतदस्यधनुर्भग्नमेतेचास्यशरास्तथा ॥ अयमस्यरणेरामभग्नःसांग्रामिकोरथः ॥ १८ ॥ अयंतुसारथिस्तस्य
मत्पक्षनिहतोभुवि ॥ परिश्रांतस्यमेपक्षौछित्त्वाखड्गेनरावणः ॥ १९ ॥ सीतामादायवैदेहीमुत्पपातविहायसम् ॥ रक्षसानिहतंपूर्वंमां
नहंतुंत्वमर्हसि ॥ २० ॥ रामस्तस्यतुविज्ञायसीतासक्तांप्रियांकथाम् ॥ .गृध्रराजंपरिष्वज्यपरित्यज्यमहद्धनुः ॥ २१ ॥ निपपाताव

लोकांश्चविचेष्यामःसमाहिताः ॥ १४ ॥ यावन्नाधिगमिष्यामस्तवभार्यापहारिणम् ॥ नचेत्साम्नाप्रदास्यंतिपत्नींतेत्रिदशेश्वराः ॥ कोशलेंद्रततः पश्चात्प्राप्तकालंकरिष्यसि ॥ १५ ॥ शीलेनसाम्नाविनयेनसीतांनयेननप्राप्स्यसिचेन्नरेन्द्र॥ ततःसमुत्सादयहेमपुंखैर्महेन्द्र वज्रप्रतिमैःशरौघैः ॥ १६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वा० आ० च० सा० अरण्यकांडे पंचषष्टितमः सर्गः ॥ ६५ ॥ तंतथाशोकसंततं विलपंतमनाथवत् ॥ मोहेनमहतायुक्तंपरिद्यूनमचेतसम् ॥ १ ॥ ततःसौमित्रिराश्वास्यमुहूर्तादिवलक्ष्मणः ॥ रामंसंबोधयामासचरणौ चाभिपीडयन् ॥ २ ॥ महतातपसाचापिमहताचापिकर्मणा ॥ राज्ञादशरथेनासील्लब्धोमृतमिवामरैः ॥ ३ ॥ तवचैवगुणैर्बद्धस्त्वद्वियो गान्महीपतिः ॥ राजादेवत्वमापन्नोभरतस्ययथाश्रुतम् ॥ ४ ॥ यदिदुःखमिदंप्राप्तंकाकुत्स्थनसहिष्यसे ॥ प्राकृतश्चाल्पसत्त्वश्चइतरः कःसहिष्यति ॥ ५ ॥ (दुःखितोहिभवाँल्लोकांस्तेजसायदिभक्ष्यते ॥ आर्ताः प्रजानरव्याघ्रक्कनुयास्यन्तिनिर्वृतिम् ॥ १ ॥) आश्व सिहिनरश्रेष्ठ प्राणिनः कस्यनापदः ॥ संस्पृशंत्यग्निवद्राजन्क्षणेनव्यपयांतिच ॥ ६ ॥ लोकस्वभावएवैषययातिर्नहुषात्मजः ॥ गतः शक्रेणसालोक्यमनयस्तंसमस्पृशत् ॥ ७ ॥ महर्षियोवसिष्ठस्तुयः पितुर्नःपुरोहितः ॥ अह्नापुत्रशतंजज्ञेतथैवास्यपुनर्हतम् ॥ ८ ॥ यावेयंजगतोमातासर्वलोकनमस्कृता ॥ अस्याश्चचलनंभूमेर्दृश्यतेकोशलेश्वर ॥ ९ ॥ यौधर्मौजगतोनेत्रौयत्रसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ आदि त्यचंद्रौग्रहणमभ्युपेतौमहाबलौ ॥ १० ॥ सुमहांत्यपिभूतानिदेवाश्चपुरुषर्षभ ॥ नदैवस्यप्रमुंचंतिसर्वभूतानिदेहिनः ॥ ११ ॥ शक्रादि ष्वपिदेवेषुवर्तमानौनयानयौ ॥ श्रूयेतेनरशार्दूलनत्वंव्यथितुमर्हसि ॥ १२ ॥ मृतायामपिवैदेह्यांनष्टायामपिराघव ॥ शोचितुंनार्हसेवी रयथाऽन्यः प्राकृतस्तथा ॥ १३ ॥ त्वद्विधानहिशोचंतिसततंसर्वदर्शनाः ॥ सुमहत्स्वपिकृच्छ्रेषुरामानिर्विण्णदर्शनाः ॥१४॥ तत्त्वतोहि नरश्रेष्ठबुद्ध्यासमनुचिंतय ॥ बुद्ध्यायुक्तामहाप्राज्ञाविजानंतिशुभाशुभे ॥ १५ ॥ अदृष्टगुणदोषाणामधृवाणांतुकर्मणाम् ॥ नांतरेण क्रियांतेषांफलमिष्टंप्रवर्तते ॥ १६ ॥ मामेवंहिपुरावीरत्वमेवबहुशोक्तवान् ॥ अनुशिष्याद्धिकोनुत्वामपिसाक्षाद्बृहस्पतिः ॥ १७ ॥ बुद्धिश्चतेमहाप्राज्ञदेवैरपिदुरन्वया ॥ शोकेनाभिप्रसुप्तंतेज्ञानंसंबोधयाम्यहम् ॥ १८ ॥ दिव्यंचमानुषंचैवमात्मनश्चपराक्रमम् ॥ इक्ष्वा

हतांमृतांवासौमित्रेनदास्यंतिममेश्वराः ॥ तथारूपांहिवैदेहींनदास्यंतियदिप्रियाम् ॥ ६९ ॥ नाशयामिजगत्सर्वंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥
यावद्दर्शनमस्यावैतापयामिचसायकैः ॥ ७० ॥ इत्युक्त्वाक्रोधताम्राक्षःस्फुरमाणोष्ठसंपुटः ॥ वल्कलाजिनमाबध्यजटाभारमबंध
यत् ॥ ७१ ॥ तस्यक्रुद्धस्यरामस्यतथाभूतस्यधीमतः ॥ त्रिपुरंजघ्नुषःपूर्वंरुद्रस्येवबभौतनुः ॥ ७२ ॥ लक्ष्मणादथचादायरामो
निष्पीड्यकार्मुकम् ॥ शरमादायसंदीप्तंघोरमाशीविषोपमम् ॥ ७३ ॥ संदधेधनुषिश्रीमान्रामःपरपुरंजयः ॥ युगांताग्निरिवक्रुद्धइदं
वचनमब्रवीत् ॥ ७४ ॥ यथाजरायथामृत्युर्यथाकालोयथाविधिः ॥ नित्यंनप्रतिहन्यंतेसर्वभूतेषुलक्ष्मण ॥ तथाहंक्रोधसंयुक्तोननिवा
र्योऽस्म्यसंशयम् ॥ ७५ ॥ पुरेवमेचारुदतीमनिंदितांदिशंतिसीतांयदिवाद्यमैथिलीम् ॥ सदेवगंधर्वमनुष्यपन्नगंजगत्सशैलंपरिवर्तयाम्य
हम् ॥ ७६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे चतुःषष्टितमः सर्गः ॥ ६४ ॥ तप्यमानंतदा
रामंसीताहरणकर्शितम् ॥ लोकानामभवेयुक्तंसांवर्तकमिवानलम् ॥ १ ॥ वीक्षमाणंधनुःसज्यंनिःश्वसंतंपुनःपुनः ॥ दग्धुकामंजग
त्सर्वंयुगांतेचयथाहरम् ॥ २ ॥ अदृष्टपूर्वंसंक्रुद्धंदृष्ट्वारामंसलक्ष्मणः ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंमुखेनपरिशुष्यता ॥ ३ ॥ पुराभूत्वामृदु
र्दांतःसर्वभूतहितेरतः ॥ नक्रोधवशमापन्नःप्रकृतिंहातुमर्हसि ॥ ४ ॥ चंद्रेलक्ष्मीःप्रभासूर्येगतिर्वायौभुविक्षमा ॥ एतच्चनियतंनित्यंत्व
यिचानुत्तमंयशः ॥ ५ ॥ एकस्यनापराधेनलोकान्हंतुंत्वमर्हसि ॥ ननुजानामिकस्यायंभग्नःसांग्रामिकोरथः ॥ ६ ॥ केनवाकस्यवाहे
तोःसंयुगःसपरिच्छदः ॥ खुरनेमिक्षतश्चायंसिक्तोरुधिरबिंदुभिः ॥ ७ ॥ देशोनिर्वृत्तसंग्रामःसुघोरःपार्थिवात्मज ॥ एकस्यतुविम
र्दोऽयंनद्वयोर्वदतांवर ॥ ८ ॥ नहिवृत्तंहिपश्यामिबलस्यमहतःपदम् ॥ नैकस्यतुकृतेलोकान्विनाशयितुमर्हसि ॥ ९ ॥ युक्तदंडाहि
मृदवःप्रशांतावसुधाधिपाः ॥ सदात्वंसर्वभूतानांशरण्यःपरमागतिः ॥१०॥ कोनुदारप्रणाशंतेसाधुमन्येतराघव ॥ सरितःसागराःशैला
देवगंधर्वदानवाः ॥ ११ ॥ नालंतेविप्रियंकर्तुंदीक्षितस्येवसाधवः ॥ येनराजन्हृतासीतातमन्वेषितुमर्हसि ॥ १२ ॥ मद्वितीयोधनुष्पा
णिःसहायैःपरमर्षिभिः ॥ समुद्रंवाविचेष्यामःपर्वतांश्चवनानिच ॥ १३ ॥ गुहाश्चविविधाघोराःपद्मिन्योविविधास्तथा ॥ देवगंधर्व

संकाशोद्युतिमान्समरध्वजः ॥ ४७ ॥ अपविद्धश्चभग्नश्चकस्यसांग्रामिकोरथः ॥ रथाक्षमात्राविशिखास्तपनीयविभूषणाः ॥ ४८ ॥ कस्येमेनिहताबाणाःप्रकीर्णाघोरदर्शनाः ॥ शरावरौशरैःपूर्णौविध्वस्तौपश्यलक्ष्मण ॥४९॥ प्रतोदाभीषुहस्तोऽयंकस्यवासारथिर्हतः ॥ (कस्येमौपुरुषव्याघ्रशयातेनिहतौयुधि ॥ चामरग्राहिणौसौम्यसोष्णीषमणिकुण्डलौ ॥ १ ॥) पदवीपुरुषस्यैषाव्यक्तंकस्यापि रक्षसः ॥ ५० ॥ वैरंशतगुणंपश्यममतैर्जीवितान्तकम् ॥ सुघोरहृदयैःसौम्यराक्षसैःकामरूपिभिः ॥ ५१ ॥ हृतामृतावावैदेहीभक्षितावा तपस्विनी ॥ नधर्मस्त्रायतेसीतांह्रियमाणांमहावने ॥ ५२ ॥ भक्षितायांहिवैदेह्यांहृतायामपिलक्ष्मण ॥ केहिलोकेप्रियंकर्तुंशक्ताःसौम्य ममेश्वराः ॥ ५३ ॥ कर्तारमपिलोकानांशूरंकरुणवेदिनम् ॥ अज्ञानादवमन्येरन्सर्वभूतानिलक्ष्मण ॥ ५४ ॥ मृदुंलोकहितेयुक्तंदांतंक रुणवेदिनम् ॥ निर्वीर्यइतिमन्यंतेनूनंमांत्रिदशेश्वराः ॥५५॥ मांप्राप्यहिगुणोदोषःसंवृत्तःपश्यलक्ष्मण ॥ अद्यैवसर्वभूतानांरक्षसामभवा यच ॥ ५६ ॥ संहृत्यैवशशिज्योत्स्नांमहान्सूर्यइवोदितः ॥ संहृत्यैवगुणान्सर्वान्ममतेजःप्रकाशते ॥ ५७ ॥ नैवयक्षानगंधर्वानपिशा चानराक्षसाः ॥ किन्नरावामनुष्यावासुखंप्राप्स्यंतिलक्ष्मण ॥ ५८ ॥ ममास्त्रबाणसंपूर्णमाकाशंपश्यलक्ष्मण ॥ असंपातंकरिष्या म्यद्यत्रैलोक्यचारिणाम् ॥ ५९ ॥ सन्निरुद्धग्रहगणमावारितनिशाकरम् ॥ विप्रनष्टानलमरुद्भास्करद्युतिसंवृतम् ॥ ६० ॥ विनिर्म थितशैलाग्रंशुष्यमाणजलाशयम् ॥ ध्वस्तद्रुमलतागुल्मंविप्रणाशितसागरम् ॥ ६१ ॥ त्रैलोक्यंतुकरिष्यामिसंयुक्तंकालकर्मणा ॥ नतेकुशलिनींसीतांप्रदास्यंतिममेश्वराः ॥ ६२ ॥ अस्मिन्मुहूर्तेसौमित्रेममद्रक्ष्यंतिविक्रमम् ॥ नाकाशमुत्पतिष्यंतिसर्वभूतानि लक्ष्मण ॥ ६३ ॥ (अर्दितंममनाराचैर्ध्वस्तभ्रान्तमृगद्विजम् ॥) समाकुलममर्यादंजगत्पश्याद्यलक्ष्मण ॥ आकर्णपूर्णैरिषुभिर्जीव लोकदुरावरैः ॥ ६४ ॥ करिष्येमैथिलीहेतोरपिशाचमराक्षसम् ॥ ममरोषप्रयुक्तानांविशिखानांबलंसुराः ॥ ६५ ॥ द्रक्ष्यंत्यद्यवि मुक्तानाममर्षाद्दूरगामिनाम् ॥ नैवदेवानदैतेयानपिशाचानराक्षसाः ॥ ६६ ॥ भविष्यंतिममक्रोधात् त्रैलोक्येऽपिप्रणाशिते ॥ देवदान वयक्षाणांलोकायेरक्षसामपि ॥ ६७ ॥ बहुधानिपतिष्यंतिबाणौघैःशकलीकृताः ॥ निर्मर्यादानिमाँल्लोकान्करिष्याम्यद्यसायकैः ॥६८॥

एवंसंभाषमाणौतावन्योन्यंभ्रातरावुभौ ॥ २४ ॥ वसुंधरायांपतितंपुष्पमार्गमपश्यताम् ॥ पुष्पवृष्टिंनिपतितांदृष्ट्वारामोमहीतले ॥२५॥
उवाच लक्ष्मणंवीरोदुःखितोदुःखितंवचः ॥ अभिजानामिपुष्पाणितानीमानीहलक्ष्मण ॥ २६ ॥ अपिनद्धानिवैदेह्यामयादत्तानिका
नने ॥ मन्येसूर्यश्चवायुश्चमेदिनीचयशस्विनी ॥ २७ ॥ अभिरक्षंतिपुष्पाणिप्रकुर्वंतोममप्रियम् ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्लक्ष्मणंपुरुषर्ष
भम् ॥ २८ ॥ उवाचरामोधर्मात्मागिरिंप्रस्रवणाकुलम् ॥ कच्चित्क्षितिभृतांनाथदृष्टासर्वांगसुंदरी ॥ २९ ॥ रामारम्येवनोद्देशेमयाविर
हितात्वया ॥ क्रुद्धोऽब्रवीद्गिरिंतत्रसिंहःक्षुद्रमृगंयथा ॥ ३० ॥ तांहेमवर्णांहेमांगींसीतांदर्शयपर्वत ॥ यावत्सानूनिसर्वाणिनतेविध्वंसया
म्यहम् ॥ ३१ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणपर्वतोमैथिलींप्रति ॥ दर्शयन्निवतांसीतांनादर्शयतराघवे ॥ ३२ ॥ ततोदाशरथीरामउवाचचशि
लोच्चयम् ॥ ममबाणाग्निनिर्दग्धोभस्मीभूतोभविष्यसि ॥ ३३ ॥ असेव्यःसर्वतश्चैवनिस्तृणद्रुमपल्लवः ॥ इमांवासरितंचाद्यशोषयि
ष्यामिलक्ष्मण ॥ ३४ ॥ यदिनाख्यातिमेसीतामद्यचंद्रनिभाननाम् ॥ एवंप्ररुषितोरामोदिधक्षन्निवचक्षुषा ॥ ३५ ॥ ददर्शभूमौ
निष्क्रांतंराक्षसस्यपदंमहत् ॥ त्रस्तायारामकांक्षिण्याःप्रधावंत्याइतस्ततः ॥ ३६ ॥ राक्षसेनानुसृतायावैदेह्याश्चपदानितु ॥ सस
मीक्ष्यपरिक्रांतंसीतायाराक्षसस्यच ॥ ३७ ॥ भग्नंधनुश्चतूणीचविकीर्णंबहुधारथम् ॥ संभ्रांतहृदयोरामःशशंसभ्रातरंप्रियम् ॥ ३८ ॥
पश्यलक्ष्मणवैदेह्याःकीर्णाःकनकबिंदवः ॥ भूषणानांहिसौमित्रेमाल्यानिविविधानिच ॥ ३९ ॥ तप्तबिंदुनिकाशैश्चचित्रैः क्षतजबिंदुभिः॥
आवृतंपश्यसौमित्रेसर्वतोधरणीतलम् ॥ ४० ॥ मन्येलक्ष्मणवैदेहीराक्षसैःकामरूपिभिः ॥ भित्त्वाभित्त्वाविभक्तावाभक्षितावाभवि
ष्यति ॥ ४१ ॥ तस्यानिमित्तंसीतायाद्वयोर्विवदमानयोः ॥ बभूवयुद्धंसौमित्रेघोरंराक्षसयोरिह ॥ ४२ ॥ मुक्तामणिचितंचेदंरम
णीयंविभूषितम् ॥ धरण्यांपतितंसौम्यकस्यभग्नंमहद्धनुः ॥ ४३ ॥ राक्षसानामिदंवत्ससुराणामथवापिवा ॥ तरुणादित्यसंकाशंवैदूर्य
गुलिकाचितम् ॥ ४४ ॥ विशीर्णंपतितंभूमौकवचंकस्यकांचनम् ॥ छत्रंशतशलाकंचदिव्यमाल्योपशोभितम् ॥ ४५ ॥ भग्नदंडमिदं
सौम्यभूमौकस्यनिपातितम् ॥ कांचनोरश्छदाश्चेमेपिशाचवदनाःखराः ॥ ४६ ॥ भीमरूपामहाकायाःकस्यवानिहतारणे ॥ दीप्तपावक

सदीनोदीनयावाचालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ शीघ्रंलक्ष्मणजानीहिगत्वागोदावरींनदीम् ॥ १ ॥ अपिगोदावरींसीतापद्मान्यानयितुं
गता ॥ एवमुक्तस्तुरामेणलक्ष्मणःपुनरेवहि ॥ २ ॥ नदींगोदावरींरम्यांजगामलघुविक्रमः ॥ तांलक्ष्मणस्तीर्थवतींविचित्वाराममम
ब्रवीत् ॥ ३ ॥ नैनांपश्यामितीर्थेषुक्रोशतोनशृणोतिमे ॥ कंनुसादेशमापन्नावैदेहीक्लेशनाशिनी ॥ ४ ॥ नहितंवेद्मिवैरामयत्रसातनुम
ध्यमा ॥ लक्ष्मणस्यवचःश्रुत्वादीनःसंतापमोहितः ॥ ५ ॥ रामःसमभिचक्रामस्वयंगोदावरींनदीम् ॥ सताम्रुपस्थितोरामःक्वसीतेत्ये
वमब्रवीत् ॥ ६ ॥ भूतानिराक्षसेंद्रेणवधार्हेणहृतामपि ॥ नतांशशंसूरामायतथागोदावरीनदी ॥ ७ ॥ ततःप्रचोदिताभूतैःशंसचास्मैप्रि
यामिति ॥ नचसह्यावदत्सीतांपृष्टारामेणशोचता ॥ ८ ॥ रावणस्यचतद्रूपंकर्मापिचदुरात्मनः ॥ ध्यात्वाभयात्तुवैदेहींसानदीनशशं
स ह ॥ ९ ॥ निराशस्तुतयानद्यासीतायादर्शनेकृतः ॥ उवाचरामःसौमित्रिंसीतादर्शनकर्षितः ॥ १० ॥ एषागोदावरीसौम्यकिंचिन्नप्रति
भाषते ॥ किंनुलक्ष्मणवक्ष्यामिसमेत्यजनकंवचः ॥ ११ ॥ मातरंचैववैदेह्याविनातामहमप्रियम् ॥ यामेराज्यविहीनस्यवनेवन्येनजी
वतः ॥१२॥ सर्वंव्यपानयच्छोकंवैदेहीक्वनुसागता ॥ ज्ञातिवर्गविहीनस्यवैदेहीमप्यपश्यतः ॥ १३ ॥ मन्येदीर्घाभविष्यंतिरात्रयोमम
जाग्रतः ॥ मंदाकिनींजनस्थानमिमंप्रस्रवणंगिरिम् ॥ १४ ॥ सर्वाण्यनुचरिष्यामियदिसीताहिलभ्यते ॥ एतेमहामृगावीरामामीक्षंते
पुनःपुनः ॥१५॥ वक्तुकामाइवहिमेइंगितान्युपलक्षये ॥ तांस्तुदृष्ट्वानरव्याघ्रोराघवः प्रत्युवाचह ॥ १६ ॥ क्वसीतेतिनिरीक्षन्वैबाष्पसं
रुद्धयागिरा ॥ एवमुक्तानरेंद्रेणतेमृगाःसहसोत्थिताः ॥ १७ ॥ दक्षिणाभिमुखाःसर्वेदर्शयंतोनभःस्थलम् ॥ मैथिलीह्रियमाणासादिशं
यामभ्यपद्यत ॥ १८ ॥ तेनमार्गेणगच्छंतोनिरीक्षंतेनराधिपम् ॥ येनमार्गंचभूमिंचनिरीक्षंतेस्मतेमृगाः ॥ १९ ॥ पुनर्नदंतोगच्छंति
लक्ष्मणेनोपलक्षिताः ॥ तेषांवचनसर्वस्वंलक्षयामासचेंगितम् ॥ २० ॥ उवाचलक्ष्मणोधीमाञ्ज्येष्ठंभ्रातरमार्तवत् ॥ क्वसीतेतित्वया
पृष्टायदिमेसहसोत्थिताः ॥ २१ ॥ दर्शयंतिक्षितिंचैवदक्षिणांचदिशंमृगाः ॥ साधुगच्छावहेदेवदिशमेतांचनैर्ऋतीम् ॥२२॥ यदितस्या
गमःकश्चिदार्यावासाथलक्ष्यते ॥ बाढमित्येवकाकुत्स्थःप्रस्थितोदक्षिणांदिशम् ॥ २३ ॥ लक्ष्मणानुगतःश्रीमान्वीक्षमाणोवसुन्धराम् ॥

नमद्विधोदुष्कृतकर्मकारीमन्येद्वितीयोऽस्तिवसुंधरायाम् ॥ शोकानुशोकोहिपरंपरायामामेतिभिंदन्हृदयंमनश्च ॥ ३ ॥ पूर्वंमयानूनमभीप्सितानिपापानिकर्माण्यसकृत्कृतानि ॥ तत्रायमद्यापतितोविपाको दुःखेन दुःखंयदहंविशामि ॥४॥ राज्यप्रणाशःस्वजनैर्वियोगःपितुर्विनाशोजननीवियोगः ॥ सर्वाणिमेलक्ष्मणशोकवेगमापूरयंतिप्रविचिंतितानि ॥ ५ ॥ सर्वंतुदुःखंममलक्ष्मणेदंशांतंशरीरेवनमेत्यक्लेशम् ॥ सीतावियोगात्पुनरभ्युदीर्णंकाष्ठैरिवाग्निःसहसोपदीप्तः ॥ ६ ॥ सानूनमार्याममराक्षसेनह्यभ्याहृताखंसमुपेत्यभीरुः ॥ अप्यस्वरंसुस्वरविप्रलापाभयेनविक्रंदितवत्यभीक्ष्णम् ॥ ७ ॥ तौलोहितस्याप्रियदर्शनस्यसदोचितावुत्तमचंदनस्य ॥ वृत्तौस्तनौशोणितपंकदिग्धौ नूनंप्रियायाममनाभिपातः ॥ ८ ॥ तच्छ्लक्ष्णसुव्यक्तमृदुप्रलापंतस्यामुखंकुंचितकेशभारम् ॥ रक्षोवशंनूनमुपागतायानभ्राजतेराहुमुखेयथेंदुः ॥ ९ ॥ तांहारपाशस्यसदोचितांतांग्रीवांप्रियायाममसुव्रतायाः ॥ रक्षांसिनूनंपरिपीतवंतिशून्येहिभित्त्वारुधिराशनानि ॥ १० ॥ मयाविहीनाविजनेवनेसारक्षोभिराहृत्यविकृष्यमाणा ॥ नूनंविनादंकुररीवदीनासामुक्तवत्यायतकांतनेत्रा ॥ ११ ॥ अस्मिन्मयासार्धमुदारशीलाशिलातलेपूर्वमुपोपविष्टा ॥ कांतस्मितालक्ष्मणजातहासात्वामाहसीताबहुवाक्यजातम् ॥ १२ ॥ गोदावरीयंसरितांवरिष्ठाप्रियाप्रियायाममनित्यकालम् ॥ अप्यत्रगच्छेदितिचिंतयामिनैकाकिनीयातिहिसाकदाचित् ॥ १३ ॥ पद्माननापद्मपलाशनेत्रापद्मानिवानेतुमभिप्रयाता ॥ तदप्ययुक्तंनहिसाकदाचिन्मयाविनागच्छतिपंकजानि ॥ १४ ॥ कामंत्विदंपुष्पितवृक्षषंडंनानाविधैःपक्षिगणैरुपेतम् ॥ वनंप्रयातानुतदप्ययुक्तमेकाकिनीसातिबिभेतिभीरुः ॥ १५ ॥ आदित्यभोलोककृताकृतज्ञलोकस्यसत्यानृतकर्मसाक्षिन् ॥ ममप्रियासाक्वगताहृतावाशंसस्वमेशोकहतस्यसर्वम् ॥ १६ ॥ लोकेषुसर्वेषुचनास्तिकिंचिद्यत्तेननित्यंविदितंभवेत्तव ॥ शंसस्ववायोकुलपालिनींतांमृताहृतावापथिवर्ततेवा ॥ १७ ॥ इतीवतंशोकविधेयदेहंरामंविसंज्ञंविलपंतमेव ॥ उवाचसौमित्रिरदीनसत्त्वोन्याय्येस्थितःकालयुतंचवाक्यम् ॥ १८ ॥ शोकंविसृज्याद्यधृतिंभजस्वसोत्साहताचास्तुविमार्गणेस्याः ॥ उत्साहवंतोहिनरानलोकेसीदंतिकर्मस्वतिदुष्करेषु ॥ १९ ॥ इतीवसौमित्रिमुदग्रपौरुषंब्रुवंतमार्तंरघुवंशसत्तमः ॥ नचिंतयामासधृतिंविमुक्तवान्पुनश्चदुःखंमहदप्युपागमत् ॥ २० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अर० त्रिषष्टितमः सर्गः ॥६३॥

दुर्वचम् ॥ २ ॥ त्वमशोकस्यशाखाभिःपुष्पप्रियतराप्रिये ॥ आवृणोषिशरीरंतेममशोकविवर्धिनी ॥३॥ ;कदलीकांडसदृशौकदल्यासंवृतावुभौ ॥ ऊरूपश्यामितेदेविनासिशक्तानिगूहितुम् ॥ ४ ॥ कर्णिकारवनंभद्रेहसंतीदेविसेवसे ॥ अलंतेपरिहासेनममबाधावहेनवै ॥ ५ ॥ (परिहासेनकिंसीतेपरिश्रान्तस्यमेप्रिये ॥ अयंसपरिहासोपिसाधुदेविनरोचते ॥ १ ॥) विशेषेणाश्रमस्थानेहासोऽयंनप्रशस्यते ॥ अवगच्छामितेशीलंपरिहासप्रियंप्रिये ॥ ६ ॥ आगच्छत्वंविशालाक्षिशून्योऽयमुटजस्तव ॥ सुव्यक्तंराक्षसैःसीता भक्षिता वाहृतापिवा ॥ ७ ॥ नहिसाविलपंतंमामुपसंप्रैतिलक्ष्मण ॥ एतानि मृगयूथानिसाश्रुनेत्राणिलक्ष्मण ॥ ८ ॥ शंसंतीवहिमेदेवींभक्षितांरजनीचरैः ॥ हाममार्येक्वयातासिहासाध्विवरवर्णिनि ॥ ९ ॥ हासकामाद्यकैकेयीदेविमेऽद्यभविष्यति ॥ सीतयासहनिर्यातोविनासीतामुपागतः ॥ १० ॥ कथंनामप्रवेक्ष्यामिशून्यमन्तःपुरंमम ॥ निर्वीर्यइतिलोकोमांनिर्दयश्चेतिवक्ष्यति ॥११॥ कातरत्वंप्रकाशंहिसीतापनयनेनमे ॥ निवृत्तवनवासश्चजनकं मिथिलाधिपम् ॥ १२ ॥ कुशलंपरिपृच्छंतंकथंशक्ष्येनिरीक्षितुम् ॥ विदेहराजोनूनंमांदृष्ट्वाविरहितंतया ॥१३॥ सुताविनाशसंतप्तोमोहस्यवशमेष्यति ॥ "तातएवकृतार्थःसतत्रैववसतादिति ॥" अथवानगमिष्यामिपुरींभरतपालिताम् ॥ १४ ॥ स्वर्गोपिहितयाहीनःशून्यएवमतोमम ॥ तन्मामुत्सृज्य हिवनेगच्छायोध्यापुरीं शुभाम् ॥ १५ ॥ नत्वहंतांविनासीतांजीवेयंहिकथञ्चन ॥ गाढमाश्लिष्यभरतोवाच्योमद्वचनात्त्वया ॥१६॥ अनुज्ञातोऽसिरामेणपालयेतिवसुन्धराम् ॥ अंबाचममकैकेयीसुमित्राचत्वयाविभो ॥ १७ ॥ कौसल्याचयथान्यायमभिवाद्याममाज्ञया ॥ रक्षणीया प्रयत्नेन भवतासूक्तचारिणा ॥ १८ ॥ सीतायाश्चविनाशोऽयंममचामित्रसूदन ॥ विस्तरेण जनन्यामेविनिवेद्यस्त्वयाभवेत् ॥ १९ ॥ इतिविलपतिराघवेतुदीनेवनमुपगम्यतयाविनासुकेश्या ॥ भयविकलमुखस्तुलक्ष्मणोऽपिव्यथितमनाभृशमातुरो बभूव ॥ २० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वा० आ०च० सा० अर० द्विषष्टितमः सर्गः॥ ६२ ॥ स राजपुत्रः प्रिययाविहीनःशोकेनमोहेन च पीड्यमानः ॥ विषादयन्भ्रातरमार्तरूपोभूयोविषादंप्रविवेशतीव्रम् ॥१॥ सलक्ष्मणंशोकवशाभिपन्नंशोकेनिमग्नोविपुलेतुरामः ॥ उवाचवाक्यंव्यसनानुरूपमुष्णंविनिःश्वस्यरुदन्सशोकम् ॥ २ ॥

शोकपरायणम् ॥ १२ ॥ पंकमासाद्यविपुलंसीदंतमिवकुंजरम् ॥ लक्ष्मणोराममत्यर्थमुवाचहितकाम्यया ॥ १३ ॥ माविषादंमहाबुद्धे कुरुयत्नंमयासह ॥ इमंगिरिवरंवीरबहुकंदरशोभितम् ॥ १४ ॥ प्रियकाननसंचारावनोन्मत्ताचमैथिली ॥ सावनंवाप्रविष्टास्यान्न लिनींवासुपुष्पिताम् ॥ १५ ॥ सरितंवापिसंप्राप्तामीनवंजुलसेविताम् ॥ वित्रासयितुकामावालीनास्यात्काननेक्कचित् ॥ १६ ॥ जिज्ञासमानावैदेहीत्वांमांचपुरुषर्षभ ॥ तस्याह्यन्वेषणेश्रीमन्क्षिप्रमेवयतावहे ॥ १७ ॥ वनंसर्वंविचिनुवोयत्रसाजनकात्मजा ॥ मन्यसेयदिकाकुत्स्थमास्मशोके मनः कृथाः ॥ १८ ॥ एवमुक्तःससौहार्दाल्लक्ष्मणेनसमाहितः ॥ सहसौमित्रिणारामोविचेतुमुपच क्रमे ॥ १९ ॥ तौवनानिगिरींश्चैवसरितश्चसरांसिच ॥ निखिलेनविचिन्वंतौसीतांदशरथात्मजौ ॥ २० ॥ तस्यशैलस्यसानूनिशि लाश्चशिखराणिच ॥ निखिलेनविचिन्वंतौनैवतामभिजग्मतुः ॥ २१ ॥ विचित्यसर्वतः शैलंरामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ नेहपश्यामि सौमित्रेवैदेहींपर्वतेशुभाम् ॥ २२ ॥ ततोदुःखाभिसंतप्तोलक्ष्मणोवाक्यमब्रवीत् ॥ विचरन्दंडकारण्यंभ्रातरंदीप्ततेजसम् ॥ २३ ॥ प्राप्स्यसेत्वंमहाप्राज्ञमैथिलींजनकात्मजाम् ॥ यथाविष्णुर्महाबाहुर्बलिंबद्ध्वामहीमिमाम् ॥२४॥ एवमुक्तस्तुवीरेणलक्ष्मणेनसराघवः ॥ उवाचदीनयावाचादुःखाभिहतचेतनः ॥ २५ ॥ वनंसुविचितंसर्वंपद्मिन्यः फुल्लपंकजाः ॥ गिरिश्चायंमहाप्राज्ञबहुकंदरनिर्झरः ॥ नहिपश्यामिवैदेहींप्राणेभ्योऽपिगरीयसीम् ॥ २६ ॥ एवंसविलपन्रामः सीताहरणकर्शितः ॥ दीनः शोकसमाविष्टोमुहूर्तंविह्वलो ऽभवत् ॥ २७ ॥ सविह्वलितसर्वांगोगतबुद्धिर्विचेतनः ॥ विषसादातुरोदीनोनिःश्वस्याशीतमायतम् ॥ २८ ॥ बहुशःसतुनिःश्वस्यरा मोराजीवलोचनः ॥ हाप्रियेतिविचुक्रोशबहुशोबाष्पगद्गदः ॥ २९ ॥ तंसांत्वयामासततोलक्ष्मणः प्रियबांधवम् ॥ बहुप्रकारंशोकार्तः प्रश्रितःप्रश्रितांजलिः ॥ ३० ॥ अनादृत्यतुतद्वाक्यंलक्ष्मणोष्ठपुटच्युतम् ॥ अपश्यंस्तांप्रियांसीतांप्राक्रोशत्सपुनः पुनः ॥ ३१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे एकषष्टितमः सर्गः ॥ ६१ ॥ सीतामपश्यन्धर्मात्माशोकोपहत चेतनः ॥ विललापमहाबाहूरामःकमललोचनः ॥ १ ॥ पश्यन्निवचतांसीतामपश्यन्मन्मथार्दितः ॥ उवाचराघवोवाक्यंविलापाश्रय

कृच्छ्रंप्राप्तंहिमांनूनंयथाऽपेक्षितुमर्हति ॥ २९ ॥ व्यक्तंसाभक्षिताबालाराक्षसैः पिशिताशनैः ॥ विभज्यांगानिसर्वाणिमयाविरहिता
प्रिया ॥ ३० ॥ नूनंतच्छुभदंतोष्ठंसुनासंशुभकुंडलम् ॥ पूर्णचंद्रनिभंग्रस्तंमुखंनिष्प्रभतांगतम् ॥ ३१ ॥ साहिचंदनवर्णाभाग्रीवाग्रैवे
यकोचिता ॥ कोमलाविलपंत्यास्तुकांतायाभक्षिताशुभा ॥ ३२ ॥ नूनंविक्षिप्यमाणौतौबाहूपल्लवकोमलौ ॥ भक्षितौवेपमानाग्रौसह
स्ताभरणांगदौ ॥ ३३ ॥ मयाविरहिताबालारक्षसांभक्षणायवै ॥ सार्थेनैवपरित्यक्ताभक्षिताबहुबांधवा ॥ ३४ ॥ हालक्ष्मणमहाबाहो
पश्यसेत्वंप्रियांक्वचित् ॥ हाप्रियेक्वगताभद्रेहासीतेति पुनःपुनः ॥ ३५ ॥ इत्येवंविलपन्रामःपरिधावन्वनाद्वनम् ॥ क्वचिदुद्भ्रमतेयोगा
त्क्वचिद्विभ्रमतेबलात् ॥ ३६ ॥ क्वचिन्मत्तइवाभातिकांतान्वेषणतत्परः ॥ सवनानिनदीःशैलान्गिरिप्रस्रवणानिच ॥ काननानिचवे
गेनभ्रमत्यपरिसंस्थितः ॥ ३७ ॥ तदासगत्वाविपुलंमहद्वनंपरीत्यसर्वंत्वथमैथिलींप्रति ॥ अनिष्ठिताशःसचकारमार्गणेपुनः प्रिया
याःपरमंपरिश्रमम् ॥ ३८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदि० च० सा० अरण्यकांडे षष्टितमः सर्गः ॥ ६० ॥
दृष्ट्वाऽऽश्रमपदंशून्यंरामोदशरथात्मजः ॥ रहितांपर्णशालांचप्रविद्धान्यासनानिच ॥ १ ॥ अदृष्ट्वातत्रवैदेहींसन्निरीक्ष्यहसर्वशः ॥
उवाचरामःप्राक्रुश्यप्रगृह्यरुचिरौभुजौ ॥ २ ॥ क्वनुलक्ष्मणवैदेहीकंवादेशमितोगता ॥ केनाहृतावासौमित्रेभक्षिताकेनवाप्रिया ॥ ३ ॥
वृक्षेणावार्ययदिमांसीतेहसितुमिच्छसि ॥ अलंतेहसितेनाद्यमांभजस्वसुदुःखितम् ॥ ४ ॥ यैःपरिक्रीडसेसीतेविश्वस्तैर्मृगपोतकैः ॥
एतेहीनास्त्वयासौम्येध्यायंत्यस्राविलेक्षणाः ॥ ५ ॥ सीतयारहितोऽहंवैनहिजीवामिलक्ष्मण ॥ वृतंशोकेनमहतासीताहरणजेन
माम् ॥ ६ ॥ परलोकेमहाराजोनूनंद्रक्ष्यतिमेपिता ॥ कथंप्रतिज्ञांसंश्रुत्यमयात्वमभियोजितः ॥ ७ ॥ अपूरयित्वातंकालंमत्सकाशमि
हागतः ॥ कामवृत्तमनार्यंवामृषावादिनमेवच ॥ ८ ॥ धिक्त्वामितिपरेलोकेव्यक्तंवक्ष्यतिमेपिता ॥ विवशंशोकसंतप्तंदीनंभग्नमनोर
थम् ॥ ९ ॥ मामिहोत्सृज्यकरुणंकीर्तिर्नरमिवानृजुम् ॥ क्वगच्छसिवरारोहेमांनोत्सृजसुमध्यमे ॥ १० ॥ त्वयाविरहितश्चाहंत्यक्ष्ये
जीवितमात्मनः ॥ इतीवविलपन्रामःसीतादर्शनलालसः ॥ ११ ॥ नददर्शसुदुःखार्तोराघवोजनकात्मजाम् ॥ अनासादयमानंतंसीतां

श्रियाविहीनंविध्वस्तं संत्यक्तंवनदैवतैः ॥ ६ ॥ विप्रकीर्णाजिनकुशं विप्रविद्धबृसीकटम् ॥ दृष्ट्वाशून्योटजस्थानंविललापपुनः पुनः ॥ ७ ॥ हतामृतावानष्टावाभक्षितावाभविष्यति ॥ निलीनाप्यथवाभीरुरथवावनमाश्रिता ॥ ८ ॥ गताविचेतुंपुष्पाणिफलान्यपिचवापुनः ॥ अथवापद्मिनींयाताजलार्थंवानदींगता ॥ ९ ॥ यत्नान्मृगयमाणस्तु नाससादवनेप्रियाम् ॥ शोकरक्तेक्षणःश्रीमानुन्मत्तइवलक्ष्यते ॥ १० ॥ वृक्षाद्वृक्षं प्रधावन्सगिरींश्चापिनदीनदम् ॥ बभ्रामविलपन्रामःशोकपंकार्णवप्लुतः ॥ ११ ॥ अस्तिकच्चित्त्वयादृष्टासाकदंबप्रियाप्रिया ॥ कदंबयदिजानीषेशंससीतांशुभाननाम् ॥ १२ ॥ स्निग्धपल्लवसंकाशांपीतकौशेयवासिनीम् ॥ शंसस्वयदिसादृष्टाबिल्वबिल्वोपमस्तनी ॥ १३ ॥ अथवाऽर्जुनशंसत्वंप्रियांतामर्जुनप्रियाम् ॥ जनकस्यसुतातन्वीयदिजीवतिवानवा ॥ १४ ॥ ककुभःककुभोरूपांव्यक्तंजानातिमैथिलीम् ॥ लतापल्लवपुष्पाढ्योभातिह्येषवनस्पतिः ॥ १५ ॥ भ्रमरैरुपगीतश्चयथाद्रुमवरोह्यसि ॥ एषव्यक्तं विजानाति तिलकस्तिलकप्रियाम् ॥ १६ ॥ अशोकशोकापनुद शोकोपहतचेतनम् ॥ त्वन्नामानं कुरुक्षिप्रंप्रियासंदर्शनेन माम् ॥ १७ ॥ यदितालत्वयादृष्टापक्वतालोपमस्तनी ॥ कथयस्ववरारोहांकारुण्यंयदितेमयि ॥ १८ ॥ यदिदृष्टात्वयाजंबुजांबूनदसमप्रभा ॥ प्रियां यदिविजानासि निःशंकंकथयस्वमे ॥ १९ ॥ अहोत्वंकर्णिकाराद्यपुष्पितःशोभसेभृशम् ॥ कर्णिकारप्रियांसाध्वींशंसदृष्टायदिप्रिया ॥ २० ॥ चूतनीपमहासालान्पनसान्कुररांस्तथा ॥ दाडिमानपितान्गत्वादृष्ट्वारामोमहायशाः ॥ २१ ॥ बकुलानथपुन्नागांश्चंदनान्केतकांस्तथा ॥ पृच्छन्रामोवनेभ्रांतउन्मत्तइवलक्ष्यते ॥ २२ ॥ अथवामृगशावाक्षींमृगजानासिमैथिलीम् ॥ मृगविप्रेक्षणीकांतामृगीभिःसहिताभवेत् ॥ २३ ॥ गजसागजनासोरूर्यदिदृष्टात्वयाभवेत् ॥ तांमन्येविदितांतुभ्यमाख्याहिवरवारण ॥ २४ ॥ शार्दूलयदिसादृष्टाप्रियाचन्द्रनिभानना ॥ मैथिलीममविस्रब्धःकथयस्वनतेभयम् ॥ २५ ॥ किंधावसिप्रियेनूनंदृष्टासिकमलेक्षणे ॥ वृक्षैराच्छाद्यचात्मानंकिंमांनप्रतिभाषसे ॥ २६ ॥ तिष्ठतिष्ठवरारोहेनतेस्तिकरुणामयि ॥ नात्यर्थंहास्यशीलासिकिमर्थंमामुपेक्षसे ॥ २७ ॥ पीतकौशेयकेनासिसूचितावरवर्णिनि ॥ धावंत्यपिमयादृष्टातिष्ठयद्यस्तिसौहृदम् ॥ २८ ॥ नैवसानूनमथवाहिंसिताचारुहासिनी ॥

दशानपि ॥ ११ ॥ किंनिमित्तंतुकेनापिभ्रातुरालंब्यमेस्वरम् ॥ विस्वरंव्याहृतंवाक्यंलक्ष्मणत्राहिमामिति ॥ १२ ॥ राक्षसेनेरितंवाक्यं
त्रासात्त्राहीतिशोभने ॥ नभवत्याव्यथाकार्याकुनारीजनसेविता ॥ १३ ॥ अलंविक्लवतांगंतुंस्वस्थाभवनिरुत्सुका ॥ नचास्तित्रिषुलो
केषुपुमान्योराघवंरणे ॥ १४ ॥ जातोवाजायमानोवासंयुगेयःपराजयेत् ॥ अजेयोराघवोयुद्धेदेवैःशक्रपुरोगमैः ॥ १५ ॥ एवमुक्तातु
वैदेहीपरिमोहितचेतना ॥ उवाचाऽश्रूणिमुंचंतीदारुणंमामिदंवचः ॥ १६ ॥ भावोमयितवात्यर्थंपापएवनिवेशितः ॥ विनष्टेभ्रातरि
प्राप्तुंनचत्वंमामवाप्स्यसे ॥ १७ ॥ संकेताद्भरतेनत्वंरामंसमनुगच्छसि ॥ क्रोशंतंहियथाऽत्यर्थंनैनमभ्यवपद्यसे ॥ १८ ॥ रिपुःप्रच्छन्न
चारीत्वंमदर्थमनुगच्छसि ॥ राघवस्यांतरंप्रेप्सुस्तथैनंनाभिपद्यसे ॥ १९ ॥ एवमुक्तस्तुवैदेह्यासंरब्धोरक्तलोचनः॥क्रोधात्प्रस्फुरमा
णोष्ठआश्रमादभिनिर्गतः [॥ २० ॥ एवंब्रुवाणंसौमित्रिंरामःसंतापमोहितः ॥ अब्रवीद्दुष्कृतंसौम्यतांविनात्वमिहागतः ॥ २१ ॥
जानन्नपिसमर्थंमांरक्षसामपवारणे ॥ अनेनक्रोधवाक्येनमैथिल्यानिर्गतोभवान् ॥ २२ ॥ नहितेपरितुष्यामित्यक्त्वायदसिमैथिलीम् ॥
क्रुद्धायाःपरुषंश्रुत्वास्त्रियायत्त्वमिहागतः ॥२३॥ सर्वथात्वपनीतंतेसीतयायत्प्रचोदितः ॥ क्रोधस्यवशमागम्यनाकरोःशासनंमम॥२४॥
असौहिराक्षसःशेतेशरेणाभिहतोमया ॥ मृगरूपेणयेनाहमाश्रमादपवाहितः ॥२५॥ विकृष्यचापंपरिधायसायकंसलीलबाणेनचताडि
तोमया ॥ मार्गींतनुंत्यज्यचविक्लवस्वरोबभूवकेयूरधरःसराक्षसः ॥ २६ ॥ शराहतेनैवतदार्तयागिरास्वरंममालंब्यसुदूरसुश्रवम् ॥
उपाहृतंतद्वचनंसुदारुणंत्वमागतोयेनविहायमैथिलीम् ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी० आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे
एकोनषष्टितमः सर्गः ॥ ५९ ॥ भृशमाव्रजमानस्यतस्याधोवामलोचनम् ॥ प्रास्फुरच्चास्खलद्रामोवेपथुश्चास्यजायते ॥ १ ॥
उपालक्ष्यनिमित्तानिसोऽशुभानिमुहुर्मुहुः ॥ अपिक्षेमंतुसीतायाइतिवैव्याजहारह ॥ २ ॥ त्वरमाणोजगामाथसीतादर्शनलालसः ॥
शून्यमावसथंदृष्ट्वाबभूवोद्विग्नमानसः ॥ ३ ॥ उद्भ्रमन्निववेगेनविक्षिपन्रघुनंदनः ॥ तत्रतत्रोटजस्थानमभिवीक्ष्यसमंततः ॥ ४ ॥
ददर्शपर्णशालांचसीतयारहितांतदा ॥ श्रियाविरहितांध्वस्तांहेमंतेपद्मिनीमिव ॥ ५ ॥ रुदंतमिववृक्षैश्चग्लानपुष्पमृगद्विजम् ॥

लक्ष्मण ॥ ९ ॥ यदिमामाश्रमगतंवैदेहीनाभिभाषते ॥ पुरःप्रहसितासीताविनशिष्यामिलक्ष्मण ॥ १० ॥ ब्रूहिलक्ष्मणवैदेहीयदिजीव
तिवानवा ॥ त्वयिप्रमत्तेरक्षोभिर्भक्षितावातपस्विनी ॥ ११ ॥ सुकुमारीचबालाचनित्यंचादुःखभागिनी ॥ मद्वियोगेनवैदेहीव्यक्तंशो
चतिदुर्मनाः ॥ १२ ॥ सर्वथारक्षसातेनजिह्मेनसुदुरात्मना ॥ वदतालक्ष्मणेत्युच्चैस्तवापिजनितंभयम् ॥ १३ ॥ श्रुतश्चमन्येवैदेह्यासस्वरः
सदृशोमम ॥ त्रस्तयाप्रेषितस्त्वंचद्रष्टुंमांशीघ्रमागतः ॥ १४ ॥ सर्वथातुकृतंकष्टंसीतामुत्सृजतावने ॥ प्रतिकर्तुंनृशंसानांरक्षसांदत्तमंत
रम् ॥ १५॥ दुःखिताःखरघातेनराक्षसाःपिशिताशनाः ॥ तैःसीतानिहताघोरैर्भविष्यतिनसंशयः ॥ १६ ॥ अहोऽस्मिव्यसनेमग्नःसर्व
थारिपुनाशन ॥ किंत्विदानींकरिष्यामिशंकेप्राप्तव्यमीदृशम् ॥ १७ ॥ इतिसीतांवरारोहांचिंतयन्नेवराघवः ॥ आजगामजनस्थानंत्व
रयासहलक्ष्मणः ॥ १८ ॥ विगर्हमाणोऽनुजमार्तरूपंक्षुधाश्रमेणैवपिपासयाच ॥ विनिःश्वसञ्शुष्कमुखोविषण्णःप्रतिश्रयंप्राप्यसमी
क्ष्यशून्यम् ॥ १९ ॥ स्वमाश्रमंसंप्रविगाह्यवीरोविहारदेशाननुसृत्यकांश्चित् ॥ एतत्तदित्येवनवासभूमौप्रहृष्टरोमाव्यथितोबभूव ॥२०॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येच० सा० अरण्यकांडे अष्टपंचाशः सर्गः ॥५८॥ अथाश्रमादुपावृत्तमंतरारघुनंदनः ॥
परिपप्रच्छसौमित्रिंरामोदुःखादिदंवचः ॥१॥ तमुवाचकिमर्थंत्वमागतोऽपास्यमैथिलीम्॥यदासातवविश्वासाद्वनेविरहितामया ॥ २ ॥
दृष्ट्वैवाभ्यागतंत्वांमेमैथिलींत्यज्यलक्ष्मण ॥ शंकमानंमहत्पापंयत्सत्यंव्यथितंमनः ॥ ३ ॥ स्फुरतेनयनंसव्यंबाहुश्चहृदयंचमे ॥ दृष्ट्वा
लक्ष्मणदूरेत्वांसीताविरहितंपथि ॥ ४ ॥ एवमुक्तस्तुसौमित्रिर्लक्ष्मणःशुभलक्षणः ॥ भूयोदुःखसमाविष्टोदुःखितंराममब्रवीत् ॥ ५ ॥
नस्वयंकामकारेणतांत्यक्त्वाऽहमिहागतः ॥ प्रचोदितस्तयैवोग्रैस्त्वत्सकाशमिहागतः ॥ ६ ॥ आर्येणेवपराक्रुष्टंलक्ष्मणेतिसुविस्वरम् ॥
परित्राहीतियद्वाक्यंमैथिल्यास्तच्छ्रुतिंगतम् ॥ ७ ॥ सातमार्तस्वरंश्रुत्वातवस्नेहेनमैथिली ॥ गच्छगच्छेतिमामाहरुदतीभयविक्लवा ॥
॥ ८ ॥ प्रचोद्यमानेनमयागच्छेतिबहुशस्तया ॥ प्रत्युक्तामैथिलीवाक्यमिदंतत्प्रत्ययान्वितम् ॥ ९ ॥ नतत्पश्याम्यहंरक्षोयदस्यभय
मावहेत् ॥ निर्वृताभवनास्त्येतत्केनाप्येतदुदाहृतम् ॥ १० ॥ विगर्हितंचनीचंचकथमार्योऽभिधास्यति ॥ त्राहीतिवचनंसीतेयस्त्रायेत्त्रि

मानसंदीनमासेदुर्मृगपक्षिणः ॥ १२ ॥ सव्यंकृत्वामहात्मानंघोरांश्वससृजुःस्वरान् ॥ तानिदृष्ट्वानिमित्तानिमहाघोराणिराघवः ॥ १३ ॥
(न्यवर्ततताथपतितोजवेनाश्रममात्मनः ॥ सतुसीतांवरारोहांलक्ष्मणंचमहाबलम् ॥ १ ॥) ततोलक्ष्मणमायांतंददर्शविगतप्रभम् ॥
ततोविदूरेरामेणसमीयायसलक्ष्मणः ॥ १४ ॥ विषण्णःसन्विषण्णेनदुःखितोदुःखभागिना ॥ सजगर्हेऽथतंभ्राताहृष्ट्वालक्ष्मणमाग
तम् ॥ १५ ॥ विहायसीतांविजनेवनेराक्षससेविते ॥ गृहीत्वाचकरंसव्यंलक्ष्मणंरघुनंदनः ॥१६॥ उवाचमधुरोदर्कमिदंपरुषमार्तवत् ॥
अहोलक्ष्मणगर्ह्यंतेकृतंयत्त्वंविहायताम् ॥ १७ ॥ सीतामिहागतःसौम्यकच्चित्स्वस्तिभवेदिति ॥ नमेऽस्तिसंशयोवीरसर्वथाजनका
त्मजा ॥ १८ ॥ विनष्टाभक्षितावापिराक्षसैर्वनचारिभिः ॥ अशुभान्येवभूयिष्ठंयथाप्रादुर्भवंतिमे ॥ १९ ॥ अपिलक्ष्मणसीतायाःसाम
ग्र्यंप्राप्नुयावहे ॥ जीवंत्याःपुरुषव्याघ्रसुतायाजनकस्यवै ॥ २० ॥ यथावैमृगसंघाश्चगोमायुश्चैवभैरवम् ॥ वाशंतेशकुनाश्चापिप्रदीप्ताम
भितोदिशम् ॥ अपिस्वस्तिभवेत्तस्याराजपुत्र्यामहाबल ॥ २१ ॥ इदंहिरक्षोमृगसंनिकाशंप्रलोभ्यमांदूरमनुप्रयातम् ॥ हतंकथंचिन्म
हताश्रमेणसराक्षसोऽभून्म्रियमाणएव ॥ २२ ॥ मनश्चमेदीनमिहाप्रहृष्टंचक्षुश्चसव्यंकुरुतेविकारम् ॥ असंशयंलक्ष्मणनास्तिसीताहृता
मृतावापथिवर्ततेवा ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे सप्तपंचाशः सर्गः ॥ ५७ ॥
सदृष्ट्वालक्ष्मणंदीनंशून्यंदशरथात्मजः ॥ पर्यपृच्छतधर्मात्मावैदेहीमागतंविना ॥ १ ॥ प्रस्थितंदंडकारण्यंयामामनुजगामह ॥ क्वसा
लक्ष्मणवैदेहीयांहित्वात्वमिहागतः ॥ २ ॥ राज्यभ्रष्टस्यदीनस्यदंडकान्परिधावतः ॥ क्वसादुःखसहायामेवैदेहीतनुमध्यमा ॥ ३ ॥
यांविनानोत्सहेवीरमुहूर्तमपिजीवितुम् ॥ क्वसाप्राणसहायामेसीतासुरसुतोपमा ॥ ४ ॥ पतित्वममराणांहिपृथिव्याश्चापिलक्ष्मण ॥
विनातांतपनीयाभांनेच्छेयंजनकात्मजाम् ॥५॥ कच्चिज्जीवतिवैदेहीप्राणैःप्रियतरामम ॥ कच्चित्प्रव्राजनंवीरनमेमिथ्याभविष्यति ॥६॥
सीतानिमित्तंसौमित्रमृतेमयिगतेत्वयि ॥ कच्चित्सकामाकैकेयीसुखितासाभविष्यति ॥ ७ ॥ सपुत्रराज्यांसिद्धार्थांमृतपुत्रातपस्विनी ॥
उपस्थास्यतिकौसल्याकच्चित्सौम्येनकैकयीम् ॥ ८ ॥ यदिजीवतिवैदेहीगमिष्याम्याश्रमंपुनः ॥ संवृत्तायदिवृत्तासाप्राणांस्त्यक्ष्यामि

तिम् ॥ १६ ॥ देवलिंगानिदृष्टानिरामलक्ष्मणसन्निधौ ॥ तानिदर्शयदेवेंद्रयदित्वंदेवराट्स्वयम् ॥ १७ ॥ सीतायावचनंश्रुत्वातथा
चक्रेशचीपतिः ॥ पृथिवींनास्पृशत्पद्भ्यामनिमेषेक्षणानिच ॥ १८ ॥ अरजोऽम्बरधारीचनम्लानकुसुमस्तथा ॥ तंज्ञात्वालक्षणैः सीता
वासवंपरिहर्षिता ॥ १९ ॥ उवाचवाक्यंरुदतीभगवद्राघवंप्रति ॥ सहभ्रात्रामहाबाहुर्दिष्ट्यामेश्रुतिमागतः ॥ २० ॥ यथामेश्वशुरोराजा
यथाचमिथिलाधिपः ॥ तथात्वामद्यपश्यामिसनाथोमेपतिस्त्वया ॥ २१ ॥ तवाज्ञयाचदेवेंद्रपयोभूतमिदंहविः ॥ अशिष्यामित्वया
दत्तंरघूणांकुलवर्धनम् ॥ २२ ॥ इंद्रहस्तादगृहीत्वातत्पायसंसाशुचिस्मिता ॥ न्यवेदयतभर्त्रेसालक्ष्मणायचमैथिली ॥ २३ ॥ यदिजी
वतिमेभर्तासहभ्रात्रामहाबलः ॥ इदमस्तुतयोर्भक्त्यातदाश्नात्पायसंस्वयम् ॥ २४ ॥ इतीवतत्प्राश्यहविर्वराननाजहौक्षुधादुःखसमुद्भवं
चतम् ॥ इंद्रात्प्रवृत्तिंह्युपलभ्यजानकीकाकुत्स्थयोः प्रीतमनाबभूव ॥ २५ ॥ सचापिशक्रस्त्रिदिवालयंतदाप्रीतोययौराघवकार्यसिद्धये॥
आमंत्र्यसीतांसततोमहात्माजगामनिद्रासहितःस्वमालयम् ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी० आदिकाव्ये च० सा० अरण्य
कांडे प्रक्षिप्तःसर्गः ॥ राक्षसंमृगरूपेणचरंतंकामरूपिणम् ॥ निहत्यरामोमारीचंतूर्णंपथिन्यवर्तत ॥ १ ॥ तस्यसंत्वरमाणस्यद्रष्टुकाम
स्यमैथिलीम् ॥ क्रूरस्वनोऽथगोमायुर्विननादास्यपृष्ठतः ॥ २ ॥ सतस्यस्वरमाज्ञायदारुणंरोमहर्षणम् ॥ शंकयामासगोमायोःस्वरेणप
रिशंकितः ॥ ३ ॥ अशुभंबतमन्येहंगोमायुर्वाशतेयथा ॥ स्वस्तिस्यादपिवैदेह्याराक्षसैर्भक्षणंविना ॥ ४ ॥ मारीचेनतुविज्ञायस्वरमाल
क्ष्यमामकम् ॥ विक्रुष्टंमृगरूपेणलक्ष्मणःशृणुयाद्यदि ॥ ५ ॥ ससौमित्रिःस्वरंश्रुत्वातांचहित्वाथमैथिलीम् ॥ तयैवप्रहितःक्षिप्रंमत्सका
शमिहैष्यति ॥ ६ ॥ राक्षसैःसहितैर्नूनंसीतायाईप्सितोवधः ॥ कांचनश्चमृगोभूत्वाव्यपनीयाश्रमात्तुमाम् ॥ ७ ॥ दूरंनीत्वाथमारीचोरा
क्षसोभूच्छराहतः ॥ हालक्ष्मणहतोस्मीतियद्वाक्यंव्याजहारह ॥ ८ ॥ अपिस्वस्तिभवेदाभ्यांरहिताभ्यांमयावने ॥ जनस्थाननिमित्तं
हिकृतवैरोस्मिराक्षसैः ॥ ९ ॥ निमित्तानिचघोराणिदृश्यंतेऽद्यबहूनिच ॥ इत्येवं चिंतयन्रामः श्रुत्वागोमायुनिःस्वनम् ॥१०॥ निवर्त
मानस्त्वरितोजगामाश्रममात्मवान् ॥ आत्मनश्चापनयनंमृगरूपेणरक्षसा ॥ ११ ॥ आजगामजनस्थानंराघवःपरिशंकितः ॥ तंदीन

तत्रेयंरक्ष्यतांगूढंयुष्माभिः परिवारिता ॥ ३० ॥ तत्रैतांतर्जनैर्घोरैःपुनः सांत्वैश्चमैथिलीम् ॥ आनयध्वंवशंसर्वावन्यांगजवधूमिव ॥ ३१ ॥
इतिप्रतिसमादिष्टाराक्षस्योरावणेनताः ॥ अशोकवनिकांजग्मुर्मैथिलींपरिगृह्यतु ॥ ३२ ॥ सर्वकामफलैर्वृक्षैर्नानापुष्पफलैर्वृताम् ॥
सर्वकालमदैश्चापिद्विजैःसमुपसेविताम् ॥ ३३ ॥ सातुशोकपरीतांगीमैथिलीजनकात्मजा ॥ राक्षसीवशमापन्नाव्याघ्रीणांहरिणी
यथा ॥ ३४ ॥ शोकेनमहतात्रस्तामैथिलीजनकात्मजा ॥ नशर्मलभतेभीरुःपाशबद्धामृगीयथा ॥ ३५ ॥ नविंदतेतत्रतुशर्ममै
थिलीविरूपनेत्राभिरतीवतर्जिता ॥ पतिंस्मरंतीदयितंचदेवरंविचेतनाऽभूद्भयशोकपीडिता ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च०
सा०अरण्यकांडे षट्पंचाशः सर्गः ॥५६॥ प्रवेशितायांसीतायांलंकांप्रतिपितामहः ॥ तदाप्रोवाचदेवेन्द्रंपरितुष्टंशतक्रतुम् ॥ १ ॥ त्रैलो
क्यस्यहितार्थायरक्षसामहितायच ॥ लंकांप्रवेशितासीतारावणेनदुरात्मना ॥ २ ॥ पतिव्रतामहाभागानित्यंचैवसुखैधिता ॥ अपश्यंती
चभर्तारंपश्यंतीराक्षसीजनम् ॥ ३ ॥ राक्षसीभिःपरिवृताभर्तृदर्शनलालसा ॥ निविष्टाहिपुरीलंकातीरेनदनदीपतेः ॥ ४ ॥ कथंज्ञास्य
तितांरामस्तत्रस्थांतामनिंदिताम् ॥ दुःखंसंचिंतयंतीसाबहुशः परिदुर्लभा ॥५॥ प्राणयात्रामकुर्वाणाप्राणांस्त्यक्ष्यत्यसंशयम् ॥ सभूयः
संशयोजातः सीतायाः प्राणसंक्षये ॥ ६ ॥ सत्वंशीघ्रमितोगत्वासीतांपश्यशुभाननाम् ॥ प्रविश्यनगरींलंकांप्रयच्छहविरुत्तमम् ॥ ७ ॥
एवमुक्तोऽथदेवेंद्रः पुरींरावणपालिताम् ॥ आगच्छन्निद्रयासार्द्धंभगवान्पाकशासनः ॥ ८ ॥ निद्रांचोवाचगच्छत्वंराक्षसान्संप्रमोहय ॥
सातथोक्तामघवतादेवीपरमहर्षिता ॥ ९ ॥ देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थंप्रामोहयतराक्षसान् ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवःसहस्राक्षःशचीपतिः ॥ १० ॥
आससादवनस्थांतांवचनंचेदमब्रवीत् ॥ देवराजोऽस्मिभद्रंतेइहचास्मिशुचिस्मिते ॥ ११ ॥ अहंत्वांकार्यसिद्ध्यर्थंराघवस्यमहात्मनः ॥
साहाय्यंकल्पयिष्यामिमाशुचोजनकात्मजे ॥ १२ ॥ मत्प्रसादात्समुद्रंसतरिष्यतिबलैःसह ॥ मयैवेहचराक्षस्योमाययामोहिताः
शुभे ॥ १३ ॥ तस्मादन्नमिदंसीतेहविष्यान्नमहंस्वयम् ॥ सत्वांसंगृह्यवैदेहिआगतःसहनिद्रया ॥ १४ ॥ एतदस्यसिमद्धस्तान्नत्वांबाधि
ष्यतेशुभे ॥ क्षुधातृषाचरंभोरुवर्षाणामयुतैरपि ॥ १५ ॥ एवमुक्तातुदेवेंद्रमुवाचपरिशंकिता ॥ कथंजानामिदेवेंद्रत्वामिहस्थंशचीप

विंषाःसर्वेसुपर्णेपन्नगायथा ॥ ६ ॥ तस्यज्याविप्रमुक्तास्तेशराःकांचनभूषणाः ॥ शरीरंविधमिष्यंतिगंगाकूलमिवोर्मयः ॥ ७ ॥ असुरै
र्वासुरैर्वात्वंयद्यवध्योसिरावण ॥ उत्पाद्यसुमहद्वैरंजीवंस्तस्यनमोक्ष्यसे ॥ ८ ॥ सतेजीवितशेषस्यराघवोंतकरोबली ॥ पशोर्यूपगतस्ये
वजीवितंतवदुर्लभम् ॥ ९ ॥ यदिपश्येत्सरामस्त्वांरोषदीप्तेनचक्षुषा ॥ रक्षस्त्वमद्यनिर्दग्धोयथारुद्रेणमन्मथः ॥ १० ॥ यश्चंद्रंनभसो
भूमौपातयेन्नाशयेतवा ॥ सागरंशोषयेद्वापिससीतांमोचयेदिह ॥ ११ ॥ गतासुस्त्वंगतश्रीकोगतसत्त्वोगतेंद्रियः ॥ लंकावैधव्यसंयुक्ता
त्वत्कृतेनभविष्यति ॥ १२ ॥ नतेपापमिदंकर्मसुखोदर्कंभविष्यति ॥ याऽहंनीताविनाभावंपतिपार्श्वात्त्वयाबलात् ॥ १३ ॥ सहिदेवर
संयुक्तोममभर्तामहाद्युतिः ॥ निर्भयोवीर्यमाश्रित्यशून्येवसतिदंडके ॥ १४ ॥ सतेवीर्यंबलंदर्पमुत्सेकंचयथाविधम् ॥ व्यपनेष्यतिगा
त्रेभ्यःशरवर्षेणसंयुगे ॥ १५ ॥ यदाविनाशोभूतानांदृश्यतेकालचोदितः ॥ तदाकार्येप्रमाद्यंतिनराःकालवशंगताः ॥ १६ ॥ मांप्रधृष्य
सतेकालःप्राप्तोऽयंराक्षसाधम ॥ आत्मनोराक्षसानांचवधायांतःपुरस्यच ॥ १७ ॥ नशक्यायज्ञमध्यस्थावेदिःस्रुग्भांडमंडिता ॥
द्विजातिमंत्रसंपूताचंडालेनावमर्दितुम् ॥१८॥ तथाऽहंधर्मनित्यस्यधर्मपत्नीदृढव्रता ॥ त्वयास्प्रष्टुंनशक्याहंराक्षसाधमपापिना ॥१९॥
क्रीडंतीराजहंसेनपद्मखंडेषुनित्यशः ॥ हंसीसातृणमध्यस्थंकथंद्रक्ष्येतमद्गुकम् ॥ २० ॥ इदंशरीरंनिःसंज्ञंबंधवाघातयस्ववा ॥ नेदं
शरीरंरक्ष्यंमेजीवितंवापिराक्षस ॥ २१ ॥ नतुशक्यमपक्रोशंपृथिव्यांदातुमात्मनः ॥एवमुक्तातुवैदेहीक्रोधात्सुपरुषंवचः ॥ २२ ॥
रावणंजानकीतत्रपुनर्नोवाचकिंचन ॥ सीतायावचनंश्रुत्वापरुषंरोमहर्षणम् ॥ २३ ॥ प्रत्युवाचततःसीतांभयसंदर्शनंवचः ॥ शृणुमैथि
लिमद्वाक्यंमासान्द्वादशभामिनि॥ २४ ॥कालेनानेननाभ्येषियदिमांचारुहासिनि ॥ ततस्त्वांप्रातराशार्थंसूदाश्छेत्स्यंतिलेशशः ॥२५॥
इत्युक्त्वापरुषंवाक्यंरावणःशत्रुरावणः ॥ राक्षसीश्चततःक्रुद्धइदंवचनमब्रवीत् ॥ २६ ॥ शीघ्रमेवहिराक्षस्योविरूपाघोरदर्शनाः ॥ दर्पम
स्यापनेष्यंतुमांसशोणितभोजनाः ॥२७॥ वचनादेवतास्तस्यसुघोराघोरदर्शनाः ॥ कृतप्रांजलयोभूत्वामैथिलींपर्यवारयन् ॥ २८ ॥
सताःप्रोवाचराजासौरावणोघोरदर्शनाः ॥ प्रचल्यचरणोत्कर्षैर्दारयन्निवमेदिनीम् ॥ २९ ॥ अशोकवनिकामध्येमैथिलीनीयतामिति ॥

सेनपदातिना ॥ किंकरिष्यसिरामेणमानुषेणाल्पतेजसा ॥ २१ ॥ भजस्वसीतेमामेवभर्ताहंसदृशस्तव ॥ यौवनंत्वध्रुवंभीरुरमस्वेह मयासह ॥ २२ ॥ दर्शनेमाकृथाबुद्धिंराघवस्यवरानने ॥ कास्यशक्तिरिहागंतुमपिसीतेमनोरथैः ॥ २३ ॥ नशक्योवायुराकाशेपाशै र्बद्धुंमहाजवः ॥ दीप्यमानस्यवाप्यग्नेर्ग्रहीतुंविमलांशिखाः ॥ २४ ॥ त्रयाणामपिलोकानांनतंपश्यामिशोभने ॥ विक्रमेणनयेद्यस्त्वां मद्बाहुपरिपालिताम् ॥ २५ ॥ लंकायाःसुमहद्राज्यमिदंत्वमनुपालय ॥ त्वत्प्रेष्यामद्विधाश्चैवदेवाश्चापिचराचरम् ॥ २६ ॥ अभिषे कजलक्लिन्नातुष्टाचरमयस्वच ॥ दुष्कृतंयत्पुराकर्मवनवासेनतद्गतम् ॥ २७ ॥ यश्चतेसुकृतंकर्मतस्येहफलमाप्नुहि ॥ इहसर्वाणिमाल्यानि दिव्यगंधानिमैथिलि ॥ २८ ॥ भूषणानिचमुख्यानितानिसेवमयासह ॥ पुष्पकंनामसुश्रोणिभ्रातुर्वैश्रवणस्यमे ॥ २९ ॥ विमानं सूर्यसंकाशंतरसानिर्जितंरणे ॥ विशालंरमणीयंचतद्विमानंमनोजवम् ॥ ३० ॥ तत्रसीतेमयासार्धंविहरस्वयथासुखम् ॥ वदनंपद्म संकाशंविमलंचारुदर्शनम् ॥ ३१ ॥ शोकार्तंतुवरारोहेनभ्राजतिवरानने ॥ एवंवदतितस्मिन्सावस्त्रांतेनवरांगना ॥ ३२ ॥ पिधायेंदु निभंसीतामंदमश्रूण्यवर्तयत् ॥ ध्यायंतीतामिवास्वस्थांसीतांचिंताहतप्रभाम् ॥ ३३ ॥ उवाचवचनंवीरोरावणोरजनीचरः ॥ अलंव्री डेनवैदेहिधर्मलोपकृतेनते ॥ ३४ ॥ आर्षोऽयंदेविनिष्पंदोयस्त्वामभिभविष्यति॥एतौपादौमयास्निग्धौशिरोभिःपरिपीडितौ ॥ ३५ ॥ प्रसादंकुरुमेक्षिप्रंवश्योदासोऽहमस्मिते ॥ इमाःशून्यमयावाचःशुष्यमाणेनभाषिताः ॥ ३६ ॥ नचापिरावणःकांचिन्मूर्ध्नास्त्रींप्रणमे तह ॥ एवमुक्त्वादशग्रीवोमैथिलींजनकात्मजाम् ॥ कृतांतवशमापन्नोममेयमितिमन्यते ॥ ३७ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अर० पंचपंचाशः सर्गः ॥ ५५ ॥ सातथोक्तातुवैदेहीनिर्भयाशोककर्शिता ॥ तृणमंतरतःकृत्वारावणंप्रत्यभाषत ॥१॥ राजाद शरथोनामधर्मसेतुरिवाचलः ॥ सत्यसंधःपरिज्ञातोयस्यपुत्रःसराघवः ॥ २ ॥ रामोनामसधर्मात्मात्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ दीर्घबाहुर्वि शालाक्षोदैवतंसपतिर्मम ॥ ३ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातःसिंहस्कंधोमहाद्युतिः ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रायस्तेप्राणान्वधिष्यति ॥ ४ ॥ प्रत्यक्षं यद्यहंतस्यत्वयावैधर्षितावलात् ॥ शयितात्वंहतःसंख्येजनस्थानेयथाखरः ॥ ५ ॥ यएतेराक्षसाःप्रोक्ताघोररूपामहाबलाः ॥ राघवेनि

वाघरावणम् ॥ विहायलंकांसहिताःप्रतस्थिरेयतोजनस्थानमलक्ष्यदर्शनाः ॥ २९ ॥ ततस्तुसीतामुपलभ्यरावणः सुसंप्रहृष्टःपरिगृह्यमैथिलीम् ॥ प्रसज्ज्यरामेणचवैरमुत्तमंबभूवमोहान्मुदितःसरावणः ॥ ३० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अर० चतुष्पंचाशः सर्गः ॥ ५४ ॥ संदिश्यराक्षसान्घोरान्रावणोऽष्टौमहाबलान् ॥ आत्मानंबुद्धिवैक्लव्यात्कृतकृत्यममन्यत ॥ १ ॥ सचिंतयानोवैदेहींकामबाणैःप्रपीडितः ॥ प्रविवेशगृहंरम्यंसीतांद्रष्टुमभित्वरन् ॥ २ ॥ सप्रविश्यतुतद्वेश्मरावणोराक्षसाधिपः ॥ अपश्यद्राक्षसीमध्येसीतांदुःखपरायणाम् ॥ ३ ॥ अश्रुपूर्णमुखींदीनांशोकभारावपीडिताम् ॥ वायुवेगैरिवाक्रांतांमज्जंतींनावमर्णवे॥४॥ मृगयूथपरिभ्रष्टांमृगींश्वभिरिवावृताम् ॥ अधोगतमुखींसीतांतामभ्येत्यनिशाचरः ॥ ५ ॥ तांतुशोकवशांदीनामवशांराक्षसाधिपः ॥ सबलाद्दर्शयामासगृहंदेवगृहोपमम् ॥ ६ ॥ हर्म्यप्रासादसंबाधंस्त्रीसहस्रनिषेवितम् ॥ नानापक्षिगणैर्जुष्टंनानारत्नसमन्वितम् ॥ ७ ॥ दांतकैस्तापनीयैश्वस्फाटिकैराजतैस्तथा ॥ वज्रवैदूर्यचित्रैश्वस्तंभैर्दृष्टिमनोरमैः ॥८॥ दिव्यदुंदुभिनिर्घोषंतप्तकांचनभूषणम् ॥ सोपानंकांचनंचित्रमारुरोहतयासह ॥ ९ ॥ दांतकाराजताश्चैवगवाक्षाःप्रियदर्शनाः ॥ हेमजालावृताश्चासंस्तत्रप्रासादपंक्तयः ॥ १० ॥ सुधामणिविचित्राणिभूमिभागानिसर्वशः ॥ दशग्रीवःस्वभवनेप्रादर्शयतमैथिलीम् ॥ ११ ॥ दीर्घिकाःपुष्करिण्यश्चनानापुष्पसमावृताः ॥ रावणोदर्शयामाससीतांशोकपरायणाम् ॥ १२ ॥ दर्शयित्वातुवैदेहींकृत्स्नंतद्भवनोत्तमम् ॥ उवाचवाक्यंपापात्मासीतांलोभितुमिच्छया ॥ १३ ॥ दशराक्षसकोटयश्चद्वाविंशतिरथापराः ॥ वर्जयित्वाजनान्वृद्धान्बालांश्चरजनीचरान् ॥ १४ ॥ तेषांप्रभुरहंसीते सर्वेषांभीमकर्मणाम् ॥ सहस्रमेकमेकस्यममकार्यपुरःसरम् ॥ १५ ॥ यदिदंराज्यतंत्रंमेत्वयिसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ जीवितंचविशालाक्षित्वंमेप्राणैर्गरीयसी ॥ १६ ॥ बह्वीनामुत्तमस्त्रीणांममयोऽसौपरिग्रहः ॥ तासांत्वमीश्वरीसीतेममभार्याभवप्रिये ॥ १७ ॥ साधुकिंतेऽन्यथाबुद्ध्यारोचयस्ववचोमम ॥ भजस्वमाभितप्तस्यप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ १८ ॥ परिक्षिप्तासमुद्रेणलंकेयंशतयोजना ॥ नेयंधर्षयितुंशक्यासेंद्रैरपिसुरासुरैः ॥ १९ ॥ नदेवेषुनयक्षेषुनगंधर्वेषुनर्षिषु ॥ अहंपश्यामिलोकेषुयोमेवीर्यसमोभवेत् ॥ २० ॥ राज्यभ्रष्टेनदीनेनताप

रुदतींराक्षसेश्वरः ॥ तांजहारसुसंहृष्टोरावणोमृत्युमात्मनः ॥ ६ ॥ उत्संगेनैवभुजगींतीक्ष्णदंष्ट्रांमहाविषाम् ॥ वनानिसरितःशैलान्सरां
सिचविहायसा ॥ ७ ॥ सक्षिप्रंसमतीयायशरश्चापादिवच्युतः॥तिमिनक्रनिकेतंतुवरुणालयमक्षयम् ॥ ८ ॥ सरितांशरणंगत्वासमती
यायसागरम् ॥ संभ्रमात्परिवृत्तोर्मीरुद्धमीनमहोरगः ॥ ९ ॥ वैदेह्यांह्रियमाणायांबभूववरुणालयः ॥ अंतरिक्षगतावाचःससृजुश्चारणा
स्तथा ॥ १० ॥ एतदंतोदशग्रीवइतिसिद्धास्तदाऽब्रुवन् ॥ सतुसीतांविचेष्टंतीमंकेनादायरावणः ॥ ११ ॥ प्रविवेशपुरीलंकांरूपिणीं
मृत्युमात्मनः ॥ सोऽभिगम्यपुरींलंकांसुविभक्तमहापथाम् ॥ १२ ॥ संरूढकक्ष्यांबहुलांस्वमंतःपुरमाविशत् ॥ तत्रतामसितापांगींशो
कमोहसमन्विताम् ॥ १३ ॥ निदधेरावणःसीतांमयोमायामिवासुरीम् ॥ अब्रवीच्चदशग्रीवःपिशाचीर्घोरदर्शनाः ॥ १४ ॥ यथानैनां
पुमान्स्त्रीवासीतांपश्यत्यसंमतः ॥ मुक्तामणिसुवर्णानिवस्त्राण्याभरणानिच ॥ १५ ॥ यद्यदिच्छेत्तदेवास्यादेयंमच्छंदतोयथा ॥
याचवक्ष्यतिवैदेहींवचनंकिंचिदप्रियम् ॥ १६ ॥ अज्ञानाद्यदिवाज्ञानान्नतस्याजीवितंप्रियम् ॥ तथोक्त्वाराक्षसीस्तास्तुराक्षसेंद्रः
प्रतापवान् ॥ १७ ॥ निष्क्रम्यांतःपुरात्तस्मात्किंकृत्यमितिचिंतयन्॥ददर्शाष्टौमहावीर्यान्राक्षसान्पिशिताशनान् ॥ १८ ॥ सतान्दृष्ट्वा
महावीर्योवरदानेनमोहितः ॥ उवाचतानिदंवाक्यंप्रशस्यबलवीर्यतः ॥ १९ ॥ नानाप्रहरणाःक्षिप्रमितोगच्छतसत्वराः ॥ जनस्थानं
हतस्थानंभूतपूर्वंखरालयम् ॥ २० ॥ तत्रास्यतांजनस्थानेशून्येनिहतराक्षसे ॥ पौरुषंबलमाश्रित्यत्रासमुत्सृज्यदूरतः ॥ २१ ॥ बहुसै
न्यंमहावीर्यंजनस्थानेनिवेशितम् ॥ सदूषणखरंयुद्धेनिहतंरामसायकैः ॥ २२ ॥ ततः क्रोधोममापूर्वोधैर्यस्योपरिवर्धते ॥वैरंचसुमहज्जातं
रामंप्रतिसुदारुणम् ॥ २३ ॥ निर्यातयितुमिच्छामितच्चवैरंमहारिपोः ॥ नहिलप्स्याम्यहंनिद्रामहत्वासंयुगेरिपुम् ॥ २४ ॥ तंत्विदानी
महंहत्वाखरदूषणघातिनम् ॥ रामंशर्मोपलप्स्यामिधनंलब्ध्वेवनिर्धनः ॥ २५ ॥ जनस्थानेवसद्भिस्तुभवद्भीराममाश्रिता ॥ प्रवृत्ति
रुपनेतव्याकिंकरोतीतितत्त्वतः ॥ २६ ॥ अप्रमादाच्चगंतव्यंसर्वैरेवनिशाचरैः ॥ कर्तव्यश्चसदायत्नोराघवस्यवधंप्रति ॥ २७ ॥
युष्माकंतुबलंज्ञातंबहुशोरणमूर्धनि ॥ अतश्चास्मिञ्जनस्थानेमयायूयंनिवेशिताः ॥ २८ ॥ ततःप्रियंवाक्यमुपेत्यराक्षसामहार्थमष्टावभि

मपितिष्ठत्वंनजीवन्प्रतियास्यसि ॥ १० ॥ नहिचक्षुःपथंप्राप्यतयोःपार्थिवपुत्रयोः ॥ ससैन्योपिसमर्थस्त्वंमुहूर्तमपिजीवितुम् ॥११ ॥
नत्वंतयोःशरस्पर्शंसोढुंशक्तःकथंचन ॥ वनेप्रज्वलितस्येवस्पर्शमग्नेर्विहंगमः ॥ १२ ॥ साधुकृत्वात्मनः पथ्यंसाधुमांमुंचरावण ॥
मत्प्रधर्षणसंक्रुद्धोभ्रात्रासहपतिर्मम ॥ १३ ॥ विधास्यतिविनाशायत्वंमांयदिनमुंचसि॥येनत्वंव्यवसायेनबलान्मांहर्तुमिच्छसि ॥१४ ॥
व्यवसायस्तुतेनीचभविष्यतिनिरर्थकः ॥ नह्यहंतमपश्यंतीभर्तारंविबुधोपमम् ॥ १५ ॥ उत्सहेशत्रुवशगाप्राणान्धारयितुंचिरम् ॥
ननूनंचात्मनःश्रेयःपथ्यंवासमवेक्षसे ॥ १६ ॥ मृत्युकालेयथामर्त्योविपरीतानिसेवते ॥ मुमूर्षूणांतुसर्वेषांयत्पथ्यंतन्नरोचते ॥ १७ ॥
पश्यामीहहिकंठेत्वांकालपाशावपाशितम् ॥ यथाचास्मिन्भयस्थानेनबिभेषिनिशाचर ॥ १८ ॥ व्यक्तंहिरण्मयांस्त्वंहिसंपश्यसिमही
रुहान् ॥ नदींवैतरणींघोरांरुधिरौघविवाहिनीम् ॥ १९ ॥ खड्गपत्रवनंचैवभीमंपश्यसिरावण ॥ तप्तकांचनपुष्पांचवैदूर्यप्रवरच्छ
दाम् ॥ २० ॥ द्रक्ष्यसेशाल्मलींतीक्ष्णामायसैःकंटकैश्चिताम् ॥ नहित्वमीदृशंकृत्वातस्यालीकंमहात्मनः ॥ २१ ॥ धारितुंशक्ष्यसि
चिरंविषंपीत्वेवनिर्घृणम् ॥ बद्धस्त्वंकालपाशेनदुर्निवारेणरावण ॥ २२ ॥ क्वगतोलप्स्यसेशर्ममममभर्तुर्महात्मनः ॥ निमेषांतरमात्रेणवि
नाभ्रातरमाहवे ॥ २३ ॥ राक्षसानिहतायेनसहस्राणिचतुर्दश ॥ कथंसराघवोवीरःसर्वास्त्रकुशलोबली ॥ २४ ॥ नत्वांहन्याच्छरैस्ती
क्ष्णैरिष्टभार्यापहारिणम् ॥ एतच्चान्यच्चपरुषंवैदेहीरावणांकगा ॥ भयशोकसमाविष्टाकरुणंविललापह ॥ २५ ॥ तदाभृशार्तांबहुचैवभा
षिणींविलापपूर्वंकरुणंचभामिनीम् ॥ जहारपापस्तरुणींविचेष्टतींनृपात्मजामागतगात्रवेपथुः ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी
कीये आ० च० सा० अरण्यकांडे त्रिपंचाशः सर्गः ॥ ५३ ॥ ह्रियमाणातुवैदेहीकंचिन्नाथमपश्यती ॥ ददर्शगिरिशृंगस्थान्पंचवान
रपुंगवान् ॥ १ ॥ तेषांमध्येविशालाक्षीकौशेयंकनकप्रभम् ॥ उत्तरीयंवरारोहाशुभान्याभरणानिच ॥ २ ॥ मुमोचयदिरामायशंसेयु
रितिभामिनी ॥ वस्त्रमुत्सृज्यतन्मध्येनिक्षिप्तंसहभूषणम् ॥ ३ ॥ संभ्रमात्तुदशग्रीवस्तत्कर्मचनबुद्धवान् ॥ पिंगाक्षास्तांविशालाक्षींनेत्रै
रनिमिषैरिव ॥ ४ ॥ विक्रोशंतींतदासीतांददृशुर्वानरोत्तमाः ॥ सचपंपामतिक्रम्यलंकामभिमुखःपुरीम् ॥ ५ ॥ जगाममैथिलींगृह्य

तस्याःस्तनांतराद्भ्रष्टोहारस्ताराधिपद्युतिः ॥ वैदेह्यानिपतन्भातिगंगेवगगनच्युता ॥ ३३ ॥ उत्पातवाताभिरतानानाद्विजगणायुताः ॥
माभैरितिविधूताग्राव्याजहुरिवपादपाः ॥ ३४ ॥ नलिन्योध्वस्तकमलास्त्रस्तमीनजलेचराः ॥ सखीमिवगतोत्साहांशोचंतीवस्ममैथि
लीम् ॥ ३५ ॥ समंतादभिसंपत्यसिंहव्याघ्रमृगद्विजाः ॥ अन्वधावंस्तदारोषात्सीतांछायानुगामिनः ॥ ३६ ॥ जलप्रपातास्रमुखाः
शृंगैरुच्छ्रितबाहुभिः ॥ सीतायांह्रियमाणायांविक्रोशंतीवपर्वताः ॥ ३७ ॥ ह्रियमाणांतुवैदेहींदृष्ट्वादीनोदिवाकरः ॥ प्रविध्वस्तप्रभः
श्रीमानासीत्पांडुरमंडलः ॥ ३८ ॥ नास्तिधर्मःकुतःसत्यंनार्जवंनानृशंसता ॥ यत्ररामस्यवैदेहींसीतांहरतिरावणः ॥ ३९ ॥ इतिभूता
निसर्वाणिगणशःपर्यदेवयन् ॥ वित्रस्तकादीनमुखारुरुदुर्मृगपोतकाः ॥ ४० ॥ उद्वीक्ष्योद्वीक्ष्यनयनैर्भयादिवविलक्षणैः ॥ सुप्रवेपि
तगात्राश्चबभूवुर्वनदेवताः ॥ ४१ ॥ विक्रोशंतींदृढंसीतांदृष्ट्वादुःखंतथागताम् ॥ तांतुलक्ष्मणरामेतिक्रोशंतींमधुरस्वराम् ॥ ४२ ॥
अवेक्षमाणांबहुशोवैदेहींधरणीतलम् ॥ सतामाकुलकेशांतांविप्रमृष्टविशेषकाम् ॥ जहारात्मविनाशायदशग्रीवोमनस्विनीम् ॥ ४३ ॥
ततस्तुसाचारुदतीशुचिस्मिताविनाकृताबंधुजनेनमैथिली ॥ अपश्यतीराघवलक्ष्मणावुभौविवर्णवक्त्राभयभारपीडिता ॥ ४४ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रा० वाल्मी० आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे द्विपंचाशः सर्गः ॥ ५२ ॥ खमुत्पतंतंतंदृष्ट्वामैथिलीजनकात्मजा ॥
दुःखितापरमोद्विग्नाभयेमहतिवर्तिनी ॥ १ ॥ रोषरोदनताम्राक्षीभीमाक्षंराक्षसाधिपम् ॥ रुदतीकरुणंसीताह्रियमाणातमब्रवीत् ॥ २ ॥
नव्यपत्रपसेनीचकर्मणानेनरावण ॥ ज्ञात्वाविरहितांयोमांचोरयित्वापलायसे ॥ ३ ॥ त्वयैवनूनंदुष्टात्मन्भीरुणाहर्तुमिच्छता ॥ ममा
पवाहितोभर्तामृगरूपेणमायया ॥ ४ ॥ योहिमामुद्यतस्त्रातुंसोप्ययंविनिपातितः ॥ गृध्रराजःपुराणोऽसौश्वशुरस्यसखामम ॥ ५ ॥
परमंखलुतेवीर्यंदृश्यतेराक्षसाधम ॥ विश्राव्यनामधेयंहियुद्धेनास्मिजितात्वया ॥ ६ ॥ ईदृशंगर्हितंकर्मकथंकृत्वानलज्जसे ॥ स्त्रिया
श्चहरणंनीचरहितेचपरस्यच ॥ ७ ॥ कथयिष्यंतिलोकेषुपुरुषाःकर्मकुत्सितम् ॥ सुनृशंसमधर्मिष्ठंतवशौंडीर्यमानिनः ॥ ८ ॥ धिक्ते
शौर्यंचसत्त्वंचयत्त्वयाकथितंतदा ॥ कुलाक्रोशकरंलोकेधिक्तेचारित्रमीदृशम् ॥ ९ ॥ किंशक्यंकर्तुमेवंहियज्जवेनैवधावासि ॥ मुहूर्त

तायांवैदेह्यांबभूवसचराचरम् ॥ जगत्सर्वममर्यादंतमसांधेनसंवृतम् ॥ ९ ॥ नवातिमारुतस्तत्रनिष्प्रभोऽभूद्दिवाकरः ॥ दृष्ट्वासीतांपरा
मृष्टांदेवोदिव्येनचक्षुषा ॥ १० ॥ कृतंकार्यमितिश्रीमान्व्याजहारपितामहः ॥ प्रहृष्टाव्यथिताश्चासन्सर्वेतेपरमर्षयः ॥ ११ ॥ दृष्ट्वासी
तांपरामृष्टांदंडकारण्यवासिनः ॥ रावणस्यविनाशंचप्राप्तंबुद्ध्वायदृच्छया ॥ १२ ॥ सतुतांरामरामेतिरुदतींलक्ष्मणेतिच ॥ जगामादा
यचाकाशंरावणोराक्षसेश्वरः ॥ १३ ॥ तप्ताभरणवर्णांगीपीतकौशेयवासिनी ॥ रराजराजपुत्रीतुविद्युत्सौदामनीयथा ॥ १४ ॥ उद्धृते
नचवस्त्रेणतस्याःपीतेनरावणः ॥ अधिकंपरिबभ्राजगिरिर्दीप्तइवाग्निना ॥ १५ ॥ तस्याःपरमकल्याण्यास्ताम्राणिसुरभीणिच ॥ पद्म
पत्राणिवैदेह्याअभ्यकीर्यंतरावणम् ॥ १६ ॥ तस्याःकौशेयमुद्धूतमाकाशेकनकप्रभम् ॥ बभौचादित्यरागेणताम्रमभ्रमिवातपे ॥ १७ ॥
तस्यास्तद्विमलंवक्त्रमाकाशेरावणांकगम् ॥ नरराजविनारामंविनालमिवपंकजम् ॥ १८ ॥ बभूवजलदंनीलंभित्त्वाचन्द्रइवोदितः ॥
सुललाटंसुकेशांतंपद्मगर्भाभमव्रणम् ॥ १९ ॥ शुक्लैःसुविमलैर्दंतैःप्रभावद्भिरलंकृतम् ॥ तस्याःसुनयनंवक्त्रमाकाशेरावणांकगम् ॥ २० ॥
रुदितंव्यपमृष्टास्रंचंद्रवत्प्रियदर्शनम् ॥ सुनासंचारुताम्रोष्ठमाकाशेहाटकप्रभम् ॥ २१ ॥ राक्षसेंद्रसमाधूतंतस्यास्तद्वदनंशुभम् ॥ शुशुभे
नविनारामंदिवाचंद्रइवोदितः ॥ २२ ॥ साहेमवर्णानीलांगंमैथिलीराक्षसाधिपम् ॥ शुशुभेकांचनीकांचीनीलंगजमिवाश्रिता ॥ २३ ॥
सापद्मपीताहेमाभारावणंजनकात्मजा ॥ विद्युद्घनमिवाविश्यशुशुभेतप्तभूषणा ॥ २४ ॥ तस्याभूषणघोषेणवैदेह्याराक्षसेश्वरः ॥ बभूव
विमलोनीलःसघोषइवतोयदः ॥ २५ ॥ उत्तमांगच्युतातस्याःपुष्पवृष्टिःसमंततः ॥ सीतायाह्रियमाणायाःपपातधरणीतले ॥ २६ ॥
सातुरावणवेगेनपुष्पवृष्टिःसमंततः ॥ समाधूतादशग्रीवंपुनरेवाभ्यवर्तत ॥ २७ ॥ अभ्यवर्ततपुष्पाणांधारावैश्रवणानुजम् ॥ नक्षत्रमा
लाविमलामेरुंनगमिवोत्तमम् ॥ २८ ॥ चरणान्नूपुरंभ्रष्टंवैदेह्यारत्नभूषितम् ॥ विद्युन्मंडलसंकाशंपपातधरणीतले ॥ २९ ॥ तरुप्रवाल
रक्तासानीलांगंराक्षसेश्वरम् ॥ अशोभयतवैदेहीगजंकक्ष्येवकांचनी ॥ ३० ॥ तांमहोल्कामिवाकाशेदीप्यमानांस्वतेजसा ॥ जहाराकाश
माविश्यसीतांवैश्रवणानुजः ॥ ३१ ॥ तस्यास्तान्यग्निवर्णानिभूषणानिमहीतले ॥ सघोषाण्यवशीर्यंतक्षीणास्ताराइवांबरात् ॥ ३२ ॥

विददारनखैरस्यतुण्डंपृष्ठेसमर्पयन् ॥ केशांश्चोत्पाटयामासनखपक्षमुखायुधः ॥ ३५ ॥ सतदागृध्रराजेनक्लिश्यमानोमुहुर्मुहुः ॥ अमर्ष
स्फुरितोष्ठःसन्प्राकंपतचराक्षसः ॥ ३६ ॥ संपरिष्वज्यवैदेहींवामेनांकेनरावणः ॥ तलेनाभिजघानार्तोजटायुंक्रोधमूर्च्छितः ॥ ३७ ॥
जटायुस्तमतिक्रम्यतुण्डेनास्यखगाधिपः ॥ वामबाहून्दशतदाव्यपाहरदरिंदमः ॥ ३८ ॥ संछिन्नबाहोःसद्योवैबाहवःसहसाऽभवन्
विषज्वालावलीमुक्तावल्मीकादिवपन्नगाः ॥ ३९ ॥ ततःक्रोधाद्दशग्रीवःसीतामुत्सृज्यवीर्यवान् ॥ मुष्टिभ्यांचरणाभ्यांचगृध्रराजमपो
थयत् ॥ ४० ॥ ततोमुहूर्तंसंग्रामोबभूवातुलवीर्ययोः ॥ राक्षसानांचमुख्यस्यपक्षिणांप्रवरस्यच ॥ ४१ ॥ तस्यव्यायच्छमानस्यराम
स्यार्थेसरावणः ॥ पक्षौपादौचपार्श्वौचखड्गमुद्धृत्यसोऽच्छिनत् ॥ ४२ ॥ सच्छिन्नपक्षःसहसारक्षसारौद्रकर्मणा ॥ निपपातमहागृध्रोधर
ण्यामल्पजीवितः ॥ ४३ ॥ तंदृष्ट्वापतितंभूमौक्षतजार्द्रंजटायुषम् ॥ अभ्यधावतवैदेहीस्वबंधुमिवदुःखिता ॥ ४४ ॥ तंनीलजीमूतनि
काशकल्पंसपांडुरोरस्कमुदारवीर्यम् ॥ ददर्शलंकाधिपतिःपृथिव्यांजटायुषंशांतमिवाग्निदावम् ॥ ४५ ॥ ततस्तुतंपत्ररथंमहीतलेनिपा
तितंरावणवेगमर्दितम् ॥ पुनश्चसंगृह्यशशिप्रभाननारुरोदसीताजनकात्मजातदा ॥ ४६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वा० आ० च० सा०
अर० एकपंचाशः सर्गः ॥ ५१ ॥ (तमल्पजीवितंगृध्रंस्फुरन्तंराक्षसाधिपः ॥ ददर्शभूमौपतितंसमीपेराघवाश्रमात् ॥ १ ॥) सातुता
राधिपमुखीरावणेननिरीक्ष्यतम् ॥ गृध्रराजंविनिहतंविललापसुदुःखिता ॥ १ ॥ (आलिंग्यगृध्रंनिहतंरावणेनबलीयसा ॥ विलला
पसुदुःखार्तासीताशशिनिभानना ॥ १ ॥) निमित्तंलक्षणस्वप्नंशकुनिस्वरदर्शनम् ॥ अवश्यंसुखदुःखेषुनराणांपरिदृश्यते ॥ २ ॥
ननूनंरामजानासिमहद्व्यसनमात्मनः ॥ धावंतिनूनंकाकुत्स्थमदर्थंमृगपक्षिणः ॥ ३ ॥ अयंहिकृपयाराममांत्रातुमिहसंगतः ॥ शेते
विनिहतोभूमौममाभाग्याद्विहंगमः ॥ ४ ॥ त्राहिमामद्यकाकुत्स्थलक्ष्मणेतिवरांगना ॥ सुसंत्रस्तासमाक्रंदच्छृण्वतांतुयथांतिके ॥ ५ ॥
तांक्लिष्टमाल्याभरणांविलपंतीमनाथवत् ॥ अभ्यधावतवैदेहींरावणोराक्षसाधिपः ॥ ६ ॥ तांलतामिववेष्टंतीमालिंगंतींमहाद्रुमान् ॥ मुंच
मुंचेतिबहुशःप्रापतांराक्षसाधिपः ॥ ७ ॥ क्रोशंतींरामरामेतिरामेणरहितांवने ॥ जीवितांतायकेशेषुजग्राहांतकसंनिभः ॥ ८ ॥ प्रधर्षि

क्रोधमूर्च्छितः ॥ ववर्षशरवर्षाणिशतशोथसहस्रशः ॥ ११ ॥ शरैरावारितस्तस्यसंयुगेपतगेश्वरः ॥ कुलायमभिसंप्राप्तःपक्षिवच्चबभौ
तदा ॥ १२ ॥ सतानिशरजालानिपक्षाभ्यांतुविधूयह ॥ चरणाभ्यांमहातेजाबभंजास्यमहद्धनुः ॥ १३ ॥ तच्चाग्निसदृशंदीप्तंरावणस्य
शरावरम् ॥ पक्षाभ्यांचमहातेजाव्यधुनोत्पतगेश्वरः ॥ १४ ॥ कांचनोरश्छदान्दिव्यान्पिशाचवदनान्खरान् ॥ तांश्चास्यजवसंपन्ना
ञ्जघानसमरेबली ॥ १५ ॥ अथत्रिवेणुसंपन्नंकामगंपावकार्चिषम् ॥ मणिसोपानचित्रांगंबभंजचमहारथम् ॥ १६ ॥ पूर्णचंद्रप्रतीका
शंछत्रंचव्यजनैःसह ॥ पातयामासवेगेनग्राहिभीराक्षसैःसह ॥ १७ ॥ सारथेश्चास्यवेगेनतुंडेनचमहच्छिरः ॥ पुनर्व्यपहनच्छ्रीमान्प
क्षिराजोमहाबलः ॥ १८ ॥ सभग्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अंकेनादायवैदेहींपपातभुविरावणः ॥ १९ ॥ दृष्ट्वानिपतितंभूमौ
रावणंभग्नवाहनम् ॥ साधुसाध्वितिभूतानिगृध्रराजमपूजयन् ॥ २० ॥ परिश्रांतंतुतंदृष्ट्वाजरयापक्षियूथपम् ॥ उत्पपातपुनर्हृष्टोमैथिलीं
गृह्यरावणः ॥ २१ ॥ तंप्रहृष्टंनिधायांकेरावणंजनकात्मजाम् ॥ गच्छंतंखड्गशेषंचप्रणष्टहतसाधनम् ॥ २२ ॥ गृध्रराजःसमुत्पत्यरावणं
समभिद्रवत् ॥ समावार्यमहातेजाजटायुरिदमब्रवीत् ॥ २३ ॥ वज्रसंस्पर्शबाणस्यभार्यांरामस्यरावण ॥ अल्पबुद्धेहरस्येनांवधायखलु
रक्षसाम् ॥ २४ ॥ समित्रबन्धुःसामात्यःसबलःसपरिच्छदः ॥ विषपानंपिबस्येतत्पिपासितइवोदकम् ॥ २५ ॥ अनुबंधमजानंतः
कर्मणामविचक्षणाः ॥ शीघ्रमेवविनश्यंतियथात्वंविनशिष्यसि ॥ २६ ॥ बद्धस्त्वंकालपाशेनक्वगतस्तस्यमोक्ष्यसे ॥ वधायबडिशं
गृह्यसामिषंजलजोयथा ॥ २७ ॥ नहिजातुदुराधर्षौकाकुत्स्थौतवरावण ॥ धर्षणंचाश्रमस्यास्यक्षमिष्येतेतुराघवौ ॥ २८ ॥ यथा
त्वयाकृतंकर्मभीरुणालोकगर्हितम् ॥ तस्कराचरितोमार्गोनैषवीरनिषेवितः ॥ २९ ॥ युध्यस्वयदिशूरोसिमुहूर्तंतिष्ठरावण ॥ शयिष्य
सिहतोभूमौयथाभ्राताखरस्तथा ॥ ३० ॥ परेतकालेपुरुषोयत्कर्मप्रतिपद्यते ॥ विनाशायात्मनोऽधर्म्यंप्रतिपन्नोसिकर्मतत् ॥ ३१ ॥
पापानुबंधोवैयस्यकर्मणःकोनुतत्पुमान् ॥ कुर्वीतलोकाधिपतिःस्वयंभूर्भगवानपि ॥ ३२ ॥ एवमुक्ताशुभंवाक्यंजटायुस्तस्यरक्षसः ॥
निपपातभृशंपृष्ठेदशग्रीवस्यवीर्यवान् ॥ ३३ ॥ तंगृहीत्वानखैस्तीक्ष्णैर्विददारसमंततः ॥ अधिरूढोगजारोहोयथास्याद्दुष्टवारणम् ॥ ३४ ॥

तदन्नमपिभोक्तव्यंजीर्यतेयदनामयम् ॥ १८ ॥ यत्कृत्वानभवेद्धर्मोनकीर्तिर्नयशोध्रुवम् ॥ शरीरस्यभवेत्खेदःकस्तत्कर्मसमाच
रेत् ॥ १९ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिजातस्यममरावण ॥ पितृपतामहंराज्यंयथावदनुतिष्ठतः ॥ २० ॥ वृद्धोऽहंत्वंयुवाधन्वीसरथःकवची
शरी ॥ नचाप्यादायकुशलीवैदेहींमेगमिष्यसि ॥ २१ ॥ नशक्तस्त्वंबलाद्धर्तुंवैदेहींममपश्यतः ॥ हेतुभिर्न्यायसंयुक्तैर्ध्रुवांवेदश्रुती
मिव ॥ २२ ॥ युध्यस्वयदिशूरोऽसिमुहूर्तंतिष्ठरावण ॥ शयिष्यसेहतोभूमौयथापूर्वंखरस्तथा ॥ २३ ॥ असकृत्संयुगेयेननिहतादैत्य
दानवाः ॥ नचिराच्चीरवासास्त्वांरामोयुधिवधिष्यति ॥ २४ ॥ किंनुशक्यंमयाकर्तुंगतौदूरंनृपात्मजौ ॥ क्षिप्रंत्वंनश्यसेनीचतयोर्भी
तोनसंशयः ॥ २५ ॥ नहिमेजीवमानस्यनयिष्यतिशुभामिमाम् ॥ सीतांकमलपत्राक्षींरामस्यमहिषींप्रियाम् ॥ २६ ॥ अवश्यंतुम
याकार्यंप्रियंतस्यमहात्मनः ॥ जीवितेनापिरामस्यतथादशरथस्यच ॥ २७ ॥ तिष्ठतिष्ठदशग्रीवमुहूर्तंपश्यरावण ॥ वृंतादिवफलंत्वांतु
पातयेयंरथोत्तमात् ॥ २८ ॥ युद्धातिथ्यंप्रदास्यामियथाप्राणंनिशाचर ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
च० सा० अरण्यकांडे पंचाशः सर्गः ॥ ५० ॥ (इत्युक्तस्ययथान्यायंरावणस्यजटायुषा ॥ क्रुद्धस्याग्निनिभाःसर्वारेजुर्विंशतिदृ
ष्टयः ॥ १ ॥) इत्युक्तःक्रोधताम्राक्षस्तप्तकांचनकुंडलः ॥ राक्षसेंद्रोऽभिदुद्रावपतगेंद्रममर्षणः ॥ १ ॥ ससंप्रहारस्तुमुलस्तयोस्तस्मि
न्महामृधे ॥ बभूववातोद्धतयोर्मेघयोर्गगनेयथा ॥ २ ॥ तद्बभूवाद्भुतंयुद्धंगृध्रराक्षसयोस्तदा ॥ सपक्षयोर्माल्यवतोर्महापर्वतयोरिव ॥ ३ ॥
ततोनालीकनाराचैस्तीक्ष्णाग्रैश्चविकर्णिभिः ॥ अभ्यवर्षन्महाघोरैर्गृध्रराजंमहाबलम् ॥ ४ ॥ सतानिशरजालानिगृध्रःपत्ररथेश्वरः ॥
जटायुःप्रतिजग्राहरावणास्त्राणिसंयुगे ॥ ५ ॥ तस्यतीक्ष्णनखाभ्यांतुचरणाभ्यांमहाबलः ॥ चकारबहुधागात्रेव्रणान्पतगसत्तमः ॥ ६ ॥
अथक्रोधाद्दशग्रीवोजग्राहदशमार्गणान् ॥ मृत्युदंडनिभान्घोराञ्छत्रोर्निधनकांक्षया ॥ ७ ॥ सतैर्बाणैर्महावीर्यःपूर्णमुक्तैरजिह्मगैः ॥
बिभेदनिशितैस्तीक्ष्णैर्गृध्रंघोरैःशिलीमुखैः ॥ ८ ॥ सराक्षसरथेपश्यञ्जानकींबाष्पलोचनाम् ॥ अचिंतयित्वाबाणांस्तान्राक्षसंसमभिद्र
वत् ॥ ९ ॥ ततोऽस्यसशरंचापंमुक्तामणिविभूषितम् ॥ चरणाभ्यांमहातेजाबभंजपतगोत्तमः ॥ १० ॥ ततोऽन्यद्धनुरादायरावणः

मपि ॥ ३५ ॥ सातदाकरुणावाचोविलपंतीसुदुःखिता ॥ वनस्पतिगतंगृध्रंददर्शायतलोचना ॥ ३६ ॥ सातमुद्वीक्ष्यसुश्रोणीरावणस्य
वशंगता ॥ समाक्रंदद्भयपरादुःखोपहितयागिरा ॥ ३७ ॥ जटायोपश्यमामार्यह्रियमाणामनाथवत् ॥ अनेनराक्षसेंद्रेणकरुणंपापक
र्मणा ॥ ३८ ॥ नैषवारयितुंशक्यस्त्वयाक्रूरोनिशाचरः ॥ सत्त्ववाञ्जितकाशीचसायुधश्चैवदुर्मतिः ॥ ३९ ॥ रामायतुयथातत्त्वंजटा
योहरणंमम ॥ लक्ष्मणायचतत्सर्वमाख्यातव्यमशेषतः ॥ ४० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे
एकोनपंचाशःसर्गः ॥ ४९ ॥ तंशब्दमवसुप्तस्तुजटायुरथशुश्रुवे ॥ निरैक्षद्रावणंक्षिप्रंवैदेहींचददर्शसः ॥ १ ॥ ततःपर्वतशृंगाभस्तीक्ष्णतुं
डःखगोत्तमः ॥ वनस्पतिगतःश्रीमान्व्याजहारशुभांगिरम् ॥ २ ॥ दशग्रीवस्थितोधर्मेपुराणेसत्यसंश्रवः ॥ भ्रातस्त्वंनिंदितंकर्मकर्तुं
नार्हसिसांप्रतम् ॥ ३ ॥ जटायुर्नामनाम्नाहंगृध्रराजोमहाबलः ॥ राजासर्वस्यलोकस्यमहेंद्रवरुणोपमः ॥४॥ लोकानांचहितेयुक्तोरामो
दशरथात्मजः ॥ तस्यैषालोकनाथस्यधर्मपत्नीयशस्विनी ॥ ५ ॥ सीतानामवरारोहायांत्वंहर्तुमिहेच्छसि ॥ कथंराजास्थितोधर्मेपर
दारान्परामृशेत् ॥ ६ ॥ रक्षणीयाविशेषेणराजदारामहाबल ॥ निवर्तयगतिंनीचांपरदाराभिमर्शनात् ॥ ७ ॥ नतत्समाचरेद्धीरोयत्प
रोस्यविगर्हयेत् ॥ यथात्मनस्तथान्येषांदारारक्ष्याविमर्शनात् ॥ ८ ॥ अर्थंवायदिवाकामंशिष्टाःशास्त्रेष्वनागतम् ॥ व्यवस्यंत्यनुराजा
नंधर्मंपौलस्त्यनंदन ॥ ९ ॥ राजाधर्मश्चकामश्चद्रव्याणांचोत्तमोनिधिः ॥ धर्मःशुभंवापापंवाराजमूलंप्रवर्तते ॥ १० ॥ पापस्वभाव
श्चपलःकथंत्वंरक्षसांवर ॥ ऐश्वर्यमभिसंप्राप्तोविमानमिवदुष्कृती ॥ ११ ॥ कामस्वभावोयःसोऽसौनशक्यस्तंप्रमार्जितुम् ॥ नहिदुष्टा
त्मनामार्यमावसत्यालयेचिरम् ॥ १२ ॥ विषयेवापुरेवातेयदारामोमहाबलः ॥ नापराध्यतिधर्मात्माकथंतस्यापराध्यसि ॥ १३ ॥
यदिशूर्पणखाहेतोर्जनस्थानगतःखरः ॥ अतिवृत्तोहतःपूर्वंरामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ १४ ॥ अत्रब्रूहितथातत्त्वंकोरामस्यव्यतिक्रमः ॥
यस्यत्वंलोकनाथस्यहृत्वाभार्यांगमिष्यसि ॥१५॥ क्षिप्रंविसृजवैदेहींमात्वाघोरेणचक्षुषा ॥ दहेद्दहनभूतेनवृत्रमिंद्राशनिर्यथा ॥ १६ ॥
सर्पमाशीविषंबद्ध्वावस्त्रांतेनावबुध्यसे ॥ ग्रीवायांप्रतिमुक्तंचकालपाशंनपश्यसि ॥ १७ ॥ सभारःसौम्यभर्तव्योयोनरंनावसादयेत् ॥

तवविप्रियम् ॥ १२ ॥ त्यज्यतांमानुषोभावोमयिभावःप्रणीयताम् ॥ राज्याच्च्युतमसिद्धार्थंरामंपरिमितायुषम् ॥१३॥ कैर्गुणैरनुरक्ता
सिमूढेपण्डितमानिनि ॥ यःस्त्रियोवचनाद्राज्यंविहायससुहृज्जनम् ॥ १४ ॥ अस्मिन्व्यालानुचारितेवनेवसतिदुर्मतिः ॥ इत्युक्त्वामैथि
लींवाक्यंप्रियार्हांप्रियवादिनीम् ॥ १५ ॥ अभिगम्यसुदुष्टात्माराक्षसःकाममोहितः ॥ जग्राहरावणःसीतांबुधःखेरोहिणीमिव ॥ १६ ॥
वामेनसीतांपद्माक्षींमूर्धजेषुकरेणसः ॥ ऊर्वोस्तुदक्षिणेनैवपरिजग्राहपाणिना ॥ १७ ॥ तंदृष्ट्वागिरिशृंगाभंतीक्ष्णदंष्ट्रंमहाभुजम् ॥
प्राद्रवन्मृत्युसंकाशंभयार्तावनदेवताः ॥१८॥ सचमायामयोदिव्यःखरयुक्तःखरस्वनः ॥ प्रत्यदृश्यतहेमांगोरावणस्यमहारथः ॥ १९ ॥
ततस्तांपरुषैर्वाक्यैरभितर्ज्यमहास्वनः ॥ अंकेनादायवैदेहींरथमारोहयत्तदा ॥ २० ॥ साग्रहीताऽतिचुक्रोशरावणेनयशस्विनी ॥ रामे
तिसीतादुःखार्तारामंदूरंगतंवने ॥ २१ ॥ तामकामांसकामार्तःपन्नगेंद्रवधूमिव ॥ विचेष्टमानामादायउत्पपाताथरावणः ॥ २२ ॥
ततःसाराक्षसेंद्रेणह्रियमाणाविहायसा ॥ भृशंचुक्रोशमत्तेवभ्रांतचित्तायथाऽऽतुरा ॥ २३ ॥ हालक्ष्मणमहाबाहोगुरुचित्तप्रसादक ॥
ह्रियमाणांनजानीषेरक्षसाकामरूपिणा ॥ २४ ॥ जीवितंसुखमर्थंचधर्महेतोःपरित्यजन् ॥ ह्रियमाणामधर्मेणमांराघवनपश्यसि ॥२५॥
ननुनामाविनीतानांविनेतासिपरंतप ॥ कथमेवंविधंपापंनत्वंशाधिहिरावणम् ॥ २६ ॥ ननुसद्योऽविनीतस्यदृश्यतेकर्मणःफलम् ॥
कालोप्यंगीभवत्यत्रसस्यानामिवपक्तये ॥२७॥ त्वंकर्मकृतवानेतत्कालोपहतचेतनः ॥ जीवितांतकरंघोरंरामाद्व्यसनमाप्नुहि ॥ २८ ॥
हंतेदानींसकामातुकैकेयीबांधवैःसह ॥ ह्रियेयंधर्मकामस्यधर्मपत्नीयशस्विनः ॥ २९ ॥ आमंत्रयेजनस्थानंकर्णिकारांश्चपुष्पितान् ॥
क्षिप्रंरामायशंसध्वंसीतांहरतिरावणः ॥ ३० ॥ (माल्यवंतंशिखरिणंवंदेप्रस्रवणंगिरिम् ॥) हंससारससंघुष्टांवंदेगोदावरींनदीम् ॥ क्षिप्रं
रामायशंसध्वंसीतांहरतिरावणः ॥ ३१ ॥ दैवतानिचयान्यस्मिन्वनेविविधपादपे ॥ नमस्करोम्यहंतेभ्योभर्तुःशंसतमांहृताम् ॥ ३२ ॥
यानिकानिचिदप्यत्रसत्त्वानिविविधानिच ॥ सर्वाणिशरणंयामिमृगपक्षिगणानिवै ॥ ३३ ॥ ह्रियमाणांप्रियांभर्तुःप्राणेभ्योऽपिगरीय
सीम् ॥ विवशातेहृतासीतारावणेनेतिशंसत ॥ ३४ ॥ विदित्वातुमहाबाहुरमुत्रापिमहाबलः ॥ आनेष्यतिपराक्रम्यवैवस्वतहृता

पुत्रंराज्येदशरथोनृपः ॥ मंदवीर्यस्ततोज्येष्ठःसुतः प्रस्थापितोवनम् ॥ १५ ॥ तेनकिंभ्रष्टराज्येनरामेणगतचेतसा ॥ करिष्यसिविशाला
क्षितापसेनतपस्विना ॥ १६ ॥ रक्षराक्षसभर्तारंकामयस्वयमागतम् ॥ नमन्मथशराविष्टंप्रत्याख्यातुंत्वमर्हसि ॥ १७ ॥ प्रत्याख्या
यहिमांभीरुपश्चात्तापंगमिष्यसि ॥ चरणेनाभिहत्येवपुरूरवसमुर्वशी ॥ १८ ॥ अंगुल्यानसमोरामोममयुद्धेसमानुषः ॥ तवभाग्येनसं
प्राप्तंभजस्ववरवर्णिनि ॥ १९ ॥ एवमुक्तातुवैदेहीक्रुद्धासंरक्तलोचना ॥ अब्रवीत्परुषंवाक्यंरहितेराक्षसाधिपम् ॥ २० ॥ कथंवैश्रवणं
देवंसर्वदेवनमस्कृतम् ॥ भ्रातरंव्यपदिश्यत्वमशुभंकर्तुमिच्छसि ॥ २१ ॥ अवश्यंविनशिष्यंतिसर्वेरावणराक्षसाः ॥ येषांत्वंकर्कशो
राजादुर्बुद्धिरजितेंद्रियः ॥ २२ ॥ अपहृत्यशचींभार्यांशक्यमिंद्रस्यजीवितुम् ॥ नहिरामस्यभार्यांमामानीयस्वस्तिमान्भवेत् ॥ २३ ॥
जीवेच्चिरंवज्रधरस्यपश्चाच्छचींप्रधृष्याप्रतिरूपरूपाम् ॥ नमादृशींराक्षसधर्षयित्वापीतामृतस्यापितवास्तिमोक्षः ॥ २४ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥ सीतायावचनंश्रुत्वादशग्रीवः प्रताप
वान् ॥ हस्तेहस्तंसमाहत्यचकारसुमहद्वपुः ॥ १ ॥ समैथिलींपुनर्वाक्यंबभाषेवाक्यकोविदः ॥ नोन्मत्तयाश्रुतौमन्येममवीर्यपरा
क्रमौ ॥ २ ॥ उद्वहेयंभुजाभ्यांतुमेदिनीमंबरेस्थितः ॥ आपिबेयंसमुद्रंचमृत्युंहन्यांरणेस्थितः ॥ ३ ॥ अर्कंतुद्यांशरैस्तीक्ष्णैर्विभिंद्यांहि
महीतलम् ॥ कामरूपेणउन्मत्तेपश्यमांकामरूपिणम् ॥ ४ ॥ एवमुक्तवतस्तस्यरावणस्यशिखिप्रभे ॥ क्रुद्धस्यहरिपर्यंतेरक्तेनेत्रेबभू
वतुः ॥ ५ ॥ सद्यःसौम्यंपरित्यज्यतीक्ष्णरूपंसरावणः ॥ स्वरूपंकालरूपाभंभेजेवैश्रवणानुजः ॥ ६ ॥ संरक्तनयनःश्रीमांस्तप्तकांचन
भूषणः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोनीलजीमूतसंनिभः ॥ ७ ॥ दशास्योविंशतिभुजोबभूवक्षणदाचरः ॥ सपरिव्राजकच्छद्ममहाकायोविहा
यतत् ॥ ८ ॥ प्रतिपेदेस्वकंरूपंरावणोराक्षसाधिपः (संरक्तनयनःक्रोधाज्जीमूतनिचयप्रभः ॥) रक्तांबरधरस्तस्थौस्त्रीरत्नंप्रेक्ष्यमैथि
लीम् ॥ ९ ॥ सतामसितकेशांतांभास्करस्यप्रभामिव ॥ वसनाभरणोपेतांमैथिलींरावणोऽब्रवीत् ॥ १० ॥ त्रिषुलोकेषुविख्यातंयदि
भर्तारमिच्छसि ॥ मामाश्रयवरारोहेतवाहंसदृशःपतिः ॥ ११ ॥ मांभजस्वचिरायत्वमहंश्लाघ्यःपतिस्तव ॥ नैवचाहंक्वचिद्भद्रेकरिष्ये

मुखानांशूलानांमध्येचरितुमिच्छसि ॥ रामस्यसदृशींभार्यांयोऽधिगंतुंत्वमिच्छसि ॥ ४४ ॥ यदंतरंसिंहसृगालयोर्वनेयदंतरंस्यंदनि
कासमुद्रयोः ॥ सुराग्र्यसौवीरकयोर्यदंतरंतदंतरंदाशरथेस्तवैवच ॥ ४५ ॥ यदंतरंकांचनसीसलोहयोर्यदंतरं चंदनवारिपंकयोः ॥
यदंतरंहस्तिबिडालयोर्वनेतदंतरंदाशरथेस्तवैवच ॥ ४६ ॥ यदंतरंवायसवैनतेययोर्यदंतरंमद्गुमयूरयोरपि ॥ यदंतरंहंसकगृध्रयोर्वनेतदं
तरंदाशरथेस्तवैवच ॥४७॥ तस्मिन्सहस्राक्षसमप्रभावेरामेस्थितेकार्मुकबाणपाणौ ॥ हृतापितेऽहंनजरांगमिष्येआज्यंयथामक्षिकयाऽव
गीर्णम् ॥ ४८ ॥ इतीवतद्वाक्यमदुष्टभावासुदुष्टमुक्कारजनीचरंतम् ॥ गात्रप्रकंपाद्व्यथिताबभूववातोद्धतासाकदलीवतन्वी ॥ ४९ ॥
तांवेपमानामुपलक्ष्यसीतांसरावणो मृत्युसमप्रभावः ॥ कुलंबलंनामचकर्मचात्मनःसमाचचक्षेभयकारणार्थम् ॥५०॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा०
वाल्मीकीये आदि०च०सा०अरण्यकांडे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४७ ॥ एवंब्रुवत्यांसीतायांसंरब्धः परुषंवचः ॥ ललाटेभ्रुकुटिंकृत्वा
रावणःप्रत्युवाचह ॥ १ ॥ भ्रातावैश्रवणस्याहंसापत्नोवरवर्णिनि ॥ रावणोनामभद्रंतेदशग्रीवः प्रतापवान् ॥ २ ॥ यस्यदेवाःसगंधर्वाः
पिशाचपतगोरगाः ॥ विद्रवंतिसदाभीतामृत्योरिवसदाप्रजाः ॥ ३ ॥ येनवैश्रवणोभ्रातावैमात्रःकारणांतरे ॥ द्वंद्वमासादितः क्रोधाद्रणे
विक्रम्यनिर्जितः ॥ ४ ॥ मद्भयार्तः परित्यज्यस्वमधिष्ठानमृद्धिमत् ॥ कैलासंपर्वतश्रेष्ठमध्यास्तेनरवाहनः ॥ ५ ॥ यस्यतत्पुष्पकंनाम
विमानंकामगंशुभम् ॥ वीर्यादावर्जितंभद्रेयेनयामिविहायसम् ॥ ६ ॥ ममसंजातरोषस्यमुखंदृष्ट्वैवमैथिलि ॥ विद्रवंतिपरित्रस्ताःसुराः
शक्रपुरोगमाः ॥ ७ ॥ यत्रतिष्ठाम्यहंतत्रमारुतोवातिशंकितः ॥ तीव्रांशुः शिशिरांशुश्चभयात्संपद्यतेदिवि ॥ ८ ॥ निष्कंपपत्रास्तरवो
नद्यश्चस्तिमितोदकाः ॥ भवंतियत्रतत्राहंतिष्ठामिचचरामिच ॥ ९ ॥ ममपारेसमुद्रस्यलंकानामपुरीशुभा ॥ संपूर्णाराक्षसैर्घोरैर्यथेंद्रस्या
मरावती ॥ १० ॥ प्राकारेणपरिक्षिप्तापांडुरेणविराजिता ॥ हेमकक्ष्यापुरीरम्यावैदूर्यमयतोरणा ॥ ११ ॥ हस्त्यश्वरथसंबाधातूर्यनाद
विनादिता ॥ सर्वकामफलैर्वृक्षैःसंकुलोद्यानभूषिता ॥ १२ ॥ तत्रत्वंवसहेसीतेराजपुत्रिमयासह ॥ नस्मरिष्यसिनारीणांमानुषीणांमन
स्विनि ॥ १३ ॥ भुञ्जानामानुषान्भोगान्दिव्यांश्चवरवर्णिनि ॥ नस्मरिष्यसिरामस्यमानुषस्यगतायुषः ॥ १४ ॥ स्थापयित्वाप्रियं

कारण्यंधर्मनित्योदृढव्रतः ॥ तेवयंप्रच्युताराज्यात्कैकेय्यास्तुकृतेत्रयः ॥ २१ ॥ विचरामो द्विजश्रेष्ठवनंगंभीरमोजसा ॥ समाश्वसमुहूर्तं
तुशक्यंवस्तुमिहत्वया ॥ २२ ॥ आगमिष्यतिमेभर्तावन्यमादायपुष्कलम् ॥ रुरून्गोधान्वराहांश्चहत्वाऽऽदायामिषंबहु ॥ २३ ॥ सत्वं
नामचगोत्रंचकुलमाचक्ष्वतत्त्वतः ॥ एकश्चदंडकारण्येकिमर्थंचरसिद्विज ॥ २४ ॥ एवंब्रुवत्यांसीतायांरामपत्न्यांमहाबलः ॥ प्रत्युवा
चोत्तरंतीव्रंरावणोराक्षसाधिपः ॥ २५ ॥ येनवित्रासितालोकाःसदेवासुरमानुषाः ॥ अहंसरावणोनामसीते रक्षोगणेश्वरः ॥२६॥ त्वांतु
कांचनवर्णाभांदृष्ट्वाकौशेयवासिनीम् ॥ रतिंस्वकेषुदारेषुनाधिगच्छाम्यनिंदिते ॥ २७ ॥ बह्वीनामुत्तमस्त्रीणामाहतानामितस्ततः ॥
सर्वासामेवभद्रंतेममाग्रमहिषीभव ॥ २८ ॥ लंकानामसमुद्रस्यमध्येममहापुरी ॥ सागरेणपरिक्षिप्तानिविष्टागिरिमूर्धनि ॥ २९ ॥
तत्रसीतेमयासार्द्धंवनेषुविचरिष्यसि ॥ नचास्यवनवासस्यस्पृहयिष्यसिभामिनि ॥ ३० ॥ पंचदास्यःसहस्राणिसर्वाभरणभूषिताः ॥
सीतेपरिचरिष्यंतिभार्याभवसिमेयदि ॥ ३१ ॥ रावणेनैवमुक्तातुकुपिताजनकात्मजा ॥ प्रत्युवाचानवद्यांगीतमनादृत्यराक्षसम् ॥ ३२ ॥
महागिरिमिवाकंप्यंमहेंद्रसदृशंपतिम् ॥ महोदधिमिवाक्षोभ्यमहंराममनुव्रता ॥ ३३ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंन्यग्रोधपरिमंडलम् ॥ सत्यस
न्धंमहाभागमहंराममनुव्रता ॥ ३४ ॥ महाबाहुंमहोरस्कंसिंहविक्रांतगामिनम् ॥ नृसिंहंसिंहसंकाशमहंराममनुव्रता ॥ ३५ ॥ पूर्णचन्द्रा
ननंरामंराजवत्संजितेंद्रियम् ॥ पृथुकीर्तिंमहाबाहुमहंराममनुव्रता ॥ ३६ ॥ त्वंपुनर्जंबुकःसिंहींमामिहेच्छसिदुर्लभाम् ॥ नाहंशक्यात्वया
स्प्रष्टुमादित्यस्यप्रभायथा ॥ ३७ ॥ पादपान्कांचनान्नूनंबहून्पश्यसिमंदभाक् ॥ राघवस्यप्रियांभार्यांयस्त्वमिच्छसिराक्षस ॥३८॥
क्षुधितस्यचसिंहस्यमृगशत्रोस्तरस्विनः ॥ आशीविषस्यवदनाद्दंष्ट्रामादातुमिच्छसि ॥ ३९ ॥ मंदरंपर्वतश्रेष्ठंपाणिनाहर्तुमिच्छसि ॥
कालकूटंविषंपीत्वास्वस्तिमान्गंतुमिच्छसि ॥ ४० ॥ अक्षिसूच्याप्रमृजसिजिह्वयालेढिचक्षुरम् ॥ राघवस्यप्रियांभार्यामधिगंतुंत्वमि
च्छसि ॥ ४१ ॥ अवसज्ज्यशिलांकंठेसमुद्रंतर्तुमिच्छसि ॥ सूर्यचन्द्रमसौचोभौपाणिभ्यांहर्तुमिच्छसि ॥ ४२ ॥ योरामस्यप्रियां
भार्यांप्रधर्षयितुमिच्छसि ॥ अग्निंप्रज्वलितंदृष्ट्वावस्त्रेणाहर्तुमिच्छसि ॥ ४३ ॥ कल्याणवृत्तांयोभार्यांरामस्याहर्तुमिच्छसि ॥ अयो

प्रतिपूर्णभाषिणीं नरेंद्रपत्नींप्रसमीक्ष्यमैथिलीम् ॥ प्रसह्यतस्याहरणे दृढंमनः समर्पयामासवधायरावणः ॥ ३७ ॥ ततःसुवेषंमृगयागतं
पतिंप्रतीक्षमाणासहलक्ष्मणं तदा ॥ निरीक्षमाणाहरितंददर्शतन्महद्वनंनैवतुरामलक्ष्मणौ ॥ ३८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥ रावणेनतुवैदेही तदापृष्टाजिहीर्षुणा ॥ परिव्राजकरूपेणशशंसात्मा
नमात्मना ॥ १ ॥ ब्राह्मणश्चातिथिश्चैषअनुक्तोहिशपेतमाम् ॥ इतिध्यात्वामुहूर्तंतुसीतावचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ दुहिताजनकस्याहंमै
थिलस्यमहात्मनः ॥ सीतानामास्मिभद्रंतेरामस्यमहिषीप्रिया ॥ ३ ॥ उषित्वाद्वादशसमाइक्ष्वाकूणांनिवेशने ॥ भुंजानामानुषान्भोगान्
सर्वकामसमृद्धिनी ॥ ४ ॥ तत्रत्रयोदशेवर्षेराजाऽमंत्रयतप्रभुः ॥ अभिषेचयितुंरामंसमेतोराजमंत्रिभिः ॥ ५ ॥ तस्मिन्संभ्रिय
माणेतुराघवस्याभिषेचने ॥ कैकेयीनामभर्तारंममार्यायाचतेवरम् ॥ ६ ॥ परिगृह्यतुकैकेयीश्वशुरंसुकृतेनमे ॥ ममप्रव्राजनंभर्तुर्भरत
स्याभिषेचनम् ॥ ७ ॥ द्वावयाचतभर्तारंसत्यसंधंनृपोत्तमम् ॥ नाद्यभोक्ष्येनचस्वप्स्येनपास्येचकदाचन ॥ ८ ॥ एषमेजीवितस्यांतो
रामोयदभिषिच्यते ॥ इतिब्रुवाणांकैकेयींश्वशुरोमेसपार्थिवः ॥ ९ ॥ अयाचतार्थैरन्वर्थैर्नचयाच्ञांचकारसा ॥ ममभर्तामहातेजावय
सापंचविंशकः ॥ १० ॥ अष्टादशहिवर्षाणिममजन्मनिगण्यते ॥ रामेतिप्रथितोलोकेसत्यवाञ्छीलवाञ्छुचिः ॥ ११ ॥ विशालाक्षो
महाबाहुःसर्वभूतहितेरतः ॥ कामार्तश्चमहाराजःपितादशरथःस्वयम् ॥ १२ ॥ कैकेय्याःप्रियकामार्थंतंरामंनाभ्यषेचयत् ॥ अभिषेका
य तु पितुःसमीपंराममागतम् ॥ १३ ॥ कैकेयीममभर्तारमित्युवाचद्रुतंवचः ॥ तवपित्रासमाज्ञप्तंममेदंशृणुराघव ॥१४॥ भरतायप्रदा
तव्यमिदंराज्यमकंटकम् ॥ त्वयातुखलुवस्तव्यंनववर्षाणिपंचच ॥ १५ ॥ वनेप्रव्रजकाकुत्स्थपितरंमोचयानृतात् ॥ तथेत्युवाचतां
रामःकैकेयीमकुतोभयः ॥ १६ ॥ चकारतद्वचःश्रुत्वाभर्तामम दृढव्रतः ॥ दद्यान्नप्रतिगृह्णीयात्सत्यंब्रूयान्नचानृतम् ॥ १७ ॥ एतद्ब्राह्मण
रामस्यव्रतंधृतमनुत्तमम् ॥ तस्यभ्रातातुवैमात्रोलक्ष्मणोनामवीर्यवान् ॥ १८ ॥ रामस्यपुरुषव्याघ्रःसहायःसमरेऽरिहा ॥ सभ्रातालक्ष्म
णोनामब्रह्मचारीदृढव्रतः ॥ १९ ॥ अन्वगच्छद्धनुष्पाणिःप्रव्रजंतंमयासह ॥ जटीतापसरूपेणमयासहसहानुजः ॥ २० ॥ प्रविष्टोदंड

अब्रवीत्प्रश्रितंवाक्यंरहितेराक्षसाधिपः॥१४॥तामुत्तमांत्रिलोकानांपद्महीनामिवश्रियम् ॥ विभ्राजमानांवपुषारावणःप्रशशंसह ॥ १५ ॥
रौप्यकांचनवर्णाभेपीतकौशेयवासिनि ॥ कमलानांशुभांमालांपद्मिनीवचबिभ्रती ॥ १६ ॥ ह्रीः श्रीः कीर्तिःशुभालक्ष्मीरप्सरावाशुभा
नने ॥ भूतिर्वात्वंवरारोहेरतिर्वास्वैरचारिणी ॥ १७ ॥ समाःशिखरिणःस्निग्धाःपांडुरादशनास्तव ॥ विशालेविमलेनेत्रेरक्तांतेकृष्ण
तारके ॥ १८ ॥ विशालंजघनंपीनमूरूकरिकरोपमौ ॥ एतावुपचितौवृत्तौसंहतौसंप्रगल्भितौ ॥ १९ ॥ पीनोन्नतमुखौकांतौस्निग्धताल
फलोपमौ ॥ मणिप्रवेकाभरणौरुचिरौतौपयोधरौ ॥ २० ॥ चारुस्मितेचारुदतिचारुनेत्रेविलासिनि ॥ मनोहरसिमेरामेनदीकूल
मिवांभसा ॥ २१ ॥ करांतमितमध्यासिसुकेशेसंहतस्तनि ॥ नैवदेवीनगंधर्वीनयक्षीनचकिन्नरी ॥ २२ ॥ नैवंरूपामयानारीदृष्टपूर्वा
महीतले ॥ रूपमग्र्यंचलोकेषुसौकुमार्यंवयश्चते ॥ २३ ॥ इहवासश्चकांतारेचित्तमुन्माथयंतिमे ॥ साप्रतिक्रामभद्रंतेनत्वंवस्तुमिहा
र्हसि ॥ २४ ॥ राक्षसानामयंवासोघोराणांकामरूपिणाम् ॥ प्रासादाग्र्याणिरम्याणिनगरोपवनानिच ॥ २५ ॥ संपन्नानिसुगंधीनियु
क्तान्याचरितुंत्वया ॥ वरंमाल्यंवरंगंधंवरंवस्त्रंचशोभने ॥२६ ॥ भर्तारंचवरंमन्येत्वद्युक्तमसितेक्षणे ॥ कात्वंभवसिरुद्राणांमरुतांवाशु
चिस्मिते ॥ २७ ॥ वसूनांवावरारोहेदेवताप्रतिभासिमे ॥ नेहगच्छंतिगंधर्वानदेवानचकिन्नराः ॥ २८ ॥ राक्षसानामयंवासःकथंतु
त्वमिहागता ॥ इहशाखामृगाःसिंहाद्वीपिव्याघ्रमृगावृकाः ॥ २९ ॥ ऋक्षास्तरक्षवःकंकाःकथंतेभ्योनबिभ्यसे ॥ मदान्वितानांघोरा
णांकुञ्जराणांतरस्विनाम् ॥ ३० ॥ कथमेकामहारण्येनबिभेषिवरानने ॥ काऽसिकस्यकुतश्चत्वंकिंनिमित्तंचदंडकान् ॥ ३१ ॥ एका
चरसिकल्याणिघोरान्राक्षससेवितान् ॥ इतिप्रशस्तावैदेहीरावणेनमहात्मना ॥ ३२ ॥ द्विजातिवेषेणहितंदृष्ट्वारावणमागतम् ॥ सर्वैर
तिथिसत्कारैःपूजयामासमैथिली ॥ ३३ ॥ उपानीयासनंपूर्वंपाद्येनाभिनिमंत्र्यच ॥ अब्रवीत्सिद्धमित्येवतदातंसौम्यदर्शनम् ॥ ३४ ॥
द्विजातिवेषेणसमीक्ष्यमैथिलीसमागतंपात्रकुसुंभधारिणम् ॥ अशक्यमुद्द्रेष्टुमुपायदर्शनान्यमंत्रयद्ब्राह्मणवत्तथागतम् ॥ ३५ ॥ इयंबृसी
ब्राह्मणकाममास्यतामिदंचपाद्यंप्रतिगृह्यतामिति ॥ इदंचसिद्धंवनजातमुत्तमंत्वदर्थमव्यग्रमिहोपभुज्यताम् ॥ ३६ ॥ निमन्त्र्यमाणः

वरानने ॥ ३३ ॥ रक्षंतुत्वांविशालाक्षिसमग्रावनदेवताः ॥ निमित्तानिहिघोराणियानिप्रादुर्भवंतिमे ॥ अपित्वांसहरामेणपश्येयं
पुनरागतः ॥ ३४ ॥ (नवेत्येतन्नजानामिवैदेहिजनकात्मजे ॥) लक्ष्मणेनैवमुक्तातुरुदतीजनकात्मजा ॥ प्रत्युवाचततोवाक्यंतीव्रबा
ष्पपरिप्लुता ॥ ३५ ॥ गोदावरींप्रवेक्ष्यामिहीनारामेणलक्ष्मण ॥ आबंधिष्येऽथवात्यक्ष्येविषमेदेहमात्मनः ॥ ३६ ॥ पिबामिवाविषं
तीक्ष्णंप्रवेक्ष्यामिहुताशनम् ॥ नत्वहंराघवादन्यंकदापिपुरुषंस्पृशे ॥ ३७ ॥ इतिलक्ष्मणमाश्रुत्यसीताशोकसमन्विता ॥ पाणिभ्यां
रुदतीदुःखादुदरंप्रजघानह ॥ ३८ ॥ तामार्तरूपांविमनारुदंतींसौमित्रिरालोक्यविशालनेत्राम् ॥ आश्वासयामासनचैवभर्तुस्तंभ्रातरंकिं
चिदुवाचसीता ॥ ३९ ॥ ततस्तुसीतामभिवाद्यलक्ष्मणःकृतांजलिःकिंचिदभिप्रणम्य ॥ अवेक्षमाणोबहुशःसमैथिलींजगामरामस्य
समीपमात्मवान् ॥ ४० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे पंचचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥
तयापरुषमुक्तस्तुकुपितोराघवानुजः ॥ सविकांक्षन्भृशंरामंप्रतस्थेनचिरादिव ॥ १ ॥ तदासाद्यदशग्रीवःक्षिप्रमंतरमास्थितः ॥ अभि
चक्रामवैदेहींपरिव्राजकरूपधृक् ॥ २ ॥ श्लक्ष्णकाषायसंवीतःशिखीछत्रीउपानही ॥ वामेचांसेऽवसज्ज्याथशुभेयष्टिकमंडलू ॥ ३ ॥
परिव्राजकरूपेणवैदेहीमन्ववर्तत ॥ तामाससादातिबलोभ्रातृभ्यांरहितांवने ॥ ४ ॥ रहितांसूर्यचंद्राभ्यांसंध्यामिवमहत्तमः ॥ तामप
श्यत्ततोबालांराजपुत्रींयशस्विनीम् ॥ ५ ॥ रोहिणींशशिनाहीनांग्रहवद्भृशदारुणः ॥ तमुग्रंपापकर्माणंजनस्थानगताद्रुमाः ॥ ६ ॥
संदृश्यनप्रकंपंतेनप्रवातिचमारुतः ॥ शीघ्रस्रोताश्चतंदृष्ट्वावीक्षंतंरक्तलोचनम् ॥ ७ ॥ स्तिमितंगंतुमारेभेभयाद्गोदावरीनदी ॥ राम
स्यत्वंतरंप्रेप्सुर्दशग्रीवस्तदंतरे ॥ ८ ॥ उपतस्थेचवैदेहींभिक्षुरूपेणरावणः ॥ अभव्योभव्यरूपेणभर्तारमनुशोचतीम् ॥ ९ ॥ अभ्य
वर्ततवैदेहींचित्रामिवशनैश्चरः ॥ सहसाभव्यरूपेणतृणैःकूपइवावृतः ॥ १० ॥ अतिष्ठत्प्रेक्ष्यवैदेहींरामपत्नींयशस्विनीम् ॥ तिष्ठन्सं
प्रेक्ष्यचतदापत्नींरामस्यरावणः ॥ ११ ॥ शुभांरुचिरदंतोष्ठींपूर्णचंद्रनिभाननाम् ॥ आसीनांपर्णशालायांबाष्पशोकाभिपीडिताम् ॥ १२ ॥
सतांपद्मपलाशाक्षींपीतकौशेयवासिनीम् ॥ अभ्यगच्छतवैदेहींहृष्टचेतानिशाचरः ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाकामशराविद्धोब्रह्मघोषमुदीरयन् ॥

बाष्पशोकसमन्विताम् ॥ ९ ॥ अब्रवील्लक्ष्मणस्त्रस्तांसीतांमृगवधूमिव ॥ पन्नगासुरगंधर्वदेवदानवराक्षसैः ॥१०॥ अशक्यस्तववैदेहिभ
र्ताजेतुंनसंशयः ॥देविदेवमनुष्येषुगंधर्वेषुपतत्रिषु ॥ ११ ॥ राक्षसेषुपिशाचेषुकिन्नरेषुमृगेषुच॥दानवेषुचघोरेषुनसविद्येतशोभने॥१२॥
योरामंप्रतियुध्येतसमरेवासवोपमम् ॥ अवध्यःसमरेरामोनैवंत्वंवक्तुमर्हसि ॥ १३ ॥ नत्वामस्मिन्वनेहातुमुत्सहेराघवंविना ॥ अनि
वार्यबलंतस्यबलैर्बलवतामपि ॥ १४ ॥ त्रिभिर्लोकैःसमुदितैःसेश्वरैःसामरैरपि ॥ हृदयंनिर्वृतंतेऽस्तुसंतापस्त्यज्यतांतव ॥ १५ ॥
आगमिष्यतितेभर्ताशीघ्रंहत्वामृगोत्तमम् ॥ नसतस्यस्वरोव्यक्तंनकश्चिदपिदैवतः ॥ १६ ॥ गंधर्वनगरप्रख्यामायातस्यचरक्षसः ॥
न्यासभूतासिवैदेहिन्यस्तामयिमहात्मना ॥१७॥ रामेणत्वंवरारोहेनत्वांत्यक्तुमिहोत्सहे ॥ कृतवैराश्चकल्याणिवयमेतैर्निशाचरैः ॥१८॥
खरस्यनिधनेदेविजनस्थानवधंप्रति ॥ राक्षसाविविधावाचोव्याहरंतिमहावने ॥ १९ ॥ हिंसाविहारावैदेहिनचिंतयितुमर्हसि लक्ष्मणे
नैवमुक्तातुक्रुद्धासंरक्तलोचना ॥ २० ॥ अब्रवीत्परुषंवाक्यंलक्ष्मणंसत्यवादिनम् ॥ अनार्यकरुणारंभनृशंसकुलपांसन ॥ २१ ॥
अहंतवप्रियंमन्येरामस्यव्यसनंमहत् ॥ रामस्यव्यसनंदृष्ट्वातेनैतानिप्रभाषसे ॥ २२ ॥ नैवचित्रंसपत्नेषुपापंलक्ष्मणयद्भवेत् ॥ त्वद्विधेषु
नृशंसेषुनित्यंप्रच्छन्नचारिषु ॥ २३ ॥ सुदुष्टस्त्वंवनेराममेकमेकोऽनुगच्छसि ॥ ममहेतोःप्रतिच्छन्नःप्रयुक्तोभरतेनवा ॥ २४ ॥ तन्नसि
ध्यतिसौमित्रेतवापिभरतस्यवा ॥ कथमिंदीवरश्यामंरामंपद्मनिभेक्षणम् ॥ २५ ॥ उपसंश्रित्यभर्तारंकामयेयंपृथग्जनम् ॥ समक्षंतव
सौमित्रेप्राणांस्त्यक्ष्याम्यसंशयम् ॥ २६ ॥ रामंविनाक्षणमपिनैवजीवामिभूतले ॥ इत्युक्तःपरुषंवाक्यंसीतयारोमहर्षणम् ॥ २७ ॥
अब्रवील्लक्ष्मणःसीतांप्रांजलिःसजितेंद्रियः ॥ उत्तरंनोत्सहेवक्तुंदैवतंभवतीमम ॥ २८ ॥ वाक्यमप्रतिरूपंतुनचित्रंस्त्रीषुमैथिलि ॥स्वभा
वस्त्वेषनारीणामेषुलोकेषुदृश्यते ॥ २९ ॥ विमुक्तधर्माश्चपलास्तीक्ष्णाभेदकराःस्त्रियः ॥ नसहेहीदृशंवाक्यंवैदेहिजनकात्मजे ॥ ३० ॥
श्रोत्रयोरुभयोर्मध्येतप्तनाराचसंनिभम् ॥ उपशृण्वंतुमेसर्वेसाक्षिणोहिवनेचराः ॥ ३१ ॥ न्यायवादीयथावाक्यमुक्तोऽहंपरुषंत्वया ॥
धिक्त्वामद्यविनश्यंतींयन्मामेवंविशंकसे ॥ ३२ ॥ स्त्रीत्वाद्दुष्टस्वभावेनगुरुवाक्येव्यवस्थितम् ॥ गच्छामियत्रकाकुत्स्थःस्वस्तितेऽस्तु

चज्वलितंदीप्तमस्त्रंब्रह्मविनिर्मितम् ॥ सभृशंमृगरूपस्यविनिर्भिद्यशरोत्तमः ॥ १५ ॥ मारीचस्यैवहृदयंबिभेदाशनिसन्निभः ॥ ताल
मात्रमथोत्प्लुत्यन्यपतत्सभृशातुरः ॥ १६ ॥ व्यनदद्भैरवंनादंधरण्यामल्पजीवितः ॥ म्रियमाणस्तुमारीचोजहौतांकृत्रिमांतनुम्॥१७ ॥
स्मृत्वातद्वचनंरक्षोदध्यौकेनतुलक्ष्मणम् ॥ इहप्रस्थापयेत्सीतातांशून्येरावणोहरेत् ॥ १८॥ सप्राप्तकालमाज्ञायचकारचततःस्वनम् ॥
सदृशंराघवस्यैवहासीतेलक्ष्मणेतिच ॥ १९ ॥ तेनमर्मणिनिर्विद्धं शरेणानुपमेनहि॥ मृगरूपंतुतत्त्यक्त्वाराक्षसंरूपमास्थितः ॥ २० ॥
चक्रेससुमहाकायोमारीचोजीवितंत्यजन् ॥ (ततोविचित्रकेयूरःसर्वाभरणभूषितः ॥ हेममालीमहादंष्ट्रोराक्षसोऽभूच्छराहतः ॥ १ ॥)
तंदृष्ट्वापतितंभूमौराक्षसंभीमदर्शनम् ॥ २१ ॥ रामोरुधिरसिक्तांगंचेष्टमानंमहीतले ॥ जगाममनसासीतांलक्ष्मणस्यवचःस्मरन् ॥२२॥
मारीचस्यतुमायैषापूर्वोक्तालक्ष्मणेनतु ॥ तत्तथाह्यभवच्चाद्यमारीचोऽयंमयाहतः ॥ २३ ॥ हासीतेलक्ष्मणेत्येवमाक्रुश्यतुमहास्वनम् ॥
ममाररराक्षसःसोऽयंश्रुत्वासीताकथंभवेत् ॥ २४ ॥ लक्ष्मणश्चमहाबाहुःकामवस्थांगमिष्यमि ॥ इतिसंचिंत्यधर्मात्मारामोहृष्टतनू
रुहः ॥ २५ ॥ तत्ररामंभयंतीव्रमाविवेशविषादजम् ॥ राक्षसंमृगरूपंतंहत्वाश्रुत्वाचतत्स्वनम् ॥ २६ ॥ निहत्यपृषतंचान्यंमांससमादाय
राघवः ॥ त्वरमाणोजनस्थानंससाराभिमुखंतदा ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे
चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥ आर्तस्वरंतुतंभर्तुर्विज्ञायसदृशंवने ॥ उवाचलक्ष्मणंसीतागच्छजानीहिराघवम् ॥ १ ॥ नहिमेजीवितं
स्थानेहृदयंवावतिष्ठते ॥ क्रोशतःपरमार्तस्यश्रुतःशब्दोमयाभृशम् ॥ २ ॥ आक्रंदमानंतुवनेभ्रातरंत्रातुमर्हसि ॥ तंक्षिप्रमभिधावत्वंभ्रा
तरंशरणैषिणम् ॥ ३ ॥ रक्षसांवशमापन्नंसिंहानामिवगोवृषम् ॥ नजगामतथोक्तस्तुभ्रातुराज्ञायशासनम् ॥ ४ ॥ तमुवाचततस्तत्रक्षु
भिताजनकात्मजा ॥ सौमित्रेमित्ररूपेणभ्रातुस्त्वमसिशत्रुवत् ॥ ५ ॥ यस्त्वमस्यामवस्थायांभ्रातरंनाभिपद्यसे ॥ इच्छसित्वंविनश्यंतंरा
मंलक्ष्मणमत्कृते ॥ ६ ॥ लोभात्तुमत्कृतेनूनंनानुगच्छसिराघवम् ॥ व्यसनंतेप्रियंमन्येस्नेहोभ्रातरिनास्तिते ॥ ७ ॥ तेनतिष्ठसिविश्रब्धं
तमपश्यन्महाद्युतिम् ॥ किंहिसंशयमापन्नेतस्मिन्निहमयाभवेत् ॥ ८ ॥ कर्तव्यमिहतिष्ठंत्यायत्प्रधानस्त्वमागतः ॥ एवंब्रुवाणांवैदेहीं

उत्स्मयित्वातुभगवान्वातापिमिदमब्रवीत् ॥ ४३ ॥ त्वयाऽविगण्यवातापेपरिभूताश्चतेजसा ॥ जीवलोके द्विजश्रेष्ठास्तस्मादसिजरां
गतः ॥ ४४ ॥ तद्रक्षोपिनभवेदेववातापिरिवलक्ष्मण ॥ मद्विधंयोऽतिमन्येतधर्मनित्यंजितेंद्रियम् ॥ ४५ ॥ भवेद्धतोऽयंवातापिरगस्त्ये
नेवमागतः ॥ इहत्वंभवसन्नद्धोयंत्रितोरक्षमैथिलीम् ॥ ४६ ॥ अस्यामायत्तमस्माकंयत्कृत्यंरघुनंदन ॥ अहमेनंवधिष्यामिग्रहीष्याम्य
थवामृगम् ॥ ४७ ॥ यावद्गच्छामिसौमित्रेमृगमानयितुंद्रुतम् ॥ पश्यलक्ष्मणवैदेहींमृगत्वचिगतांस्पृहाम् ॥ ४८ ॥ त्वचाप्रधानयाह्येष
मृगोऽद्यनभविष्यति ॥ अप्रमत्तेनतेभाव्यमाश्रमस्थेनसीतया ॥ ४९ ॥ यावत्पृषतमेकेनसायकेननिहन्म्यहम् ॥ हत्वैतच्चर्मचादायशीघ्र
मेष्यामिलक्ष्मण ॥ ५० ॥ प्रदक्षिणेनातिबलेनपक्षिणाजटायुषाबुद्धिमताचलक्ष्मण ॥ भवाप्रमत्तःप्रतिगृह्यमैथिलींप्रतिक्षणंसर्वतएवशं
कितः ॥ ५१ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अर० त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४३ ॥ तथातुतंसमुद्दिश्यभ्रातरंरघुनंदनः ॥ दधा
रासिमहातेजा जांबूनदमयत्सरुम् ॥ १ ॥ ततस्त्रिविनतंचापमादायात्मविभूषणम् ॥ आबध्यचकलापौद्वौजगामोदग्रविक्रमः ॥ २ ॥
तंवन्यराजोराजेंद्रमापतंतंनिरीक्ष्यवै ॥ बभूवांतर्हितस्त्रासात्पुनःसंदर्शनेऽभवत् ॥ ३ ॥ बद्धासिर्धनुरादायप्रदुद्रावयतोमृगः ॥ तंस्मप
श्यतिरूपेण द्योतयंतमिवाग्रतः ॥ ४ ॥ अवेक्ष्यावेक्ष्यधावंतंधनुष्पाणिर्महावने ॥ अतिवृत्तमिवोत्पाताल्लोभयानंकदाचन ॥ ५ ॥
शंकितंतुसमुद्भ्रांतमुत्पतंतमिवांबरम् ॥ दृश्यमानमदृश्यंचवनोद्देशेषुकेषुचित् ॥ ६ ॥ छिन्नाभ्रैरिवसंवीतंशारदंचंद्रमंडलम् ॥ मुहूर्ता
देवददृशेमुहुर्दूरात्प्रकाशते ॥ ७ ॥ दर्शनादर्शनेनैवसोऽपाकर्षतराघवम् ॥ सदूरमाश्रमस्यास्यमारीचोमृगतांगतः ॥ ८ ॥ आसीत्क्रुद्ध
स्तुकाकुत्स्थोविवशस्तेनमोहितः ॥ अथावतस्थेसुश्रांतश्छायामाश्रित्यशाद्वले ॥ ९ ॥ सतमुन्मादयामासमृगरूपोनिशाचरः ॥ मृगैः
परिवृतोऽथान्यैरदूरात्प्रत्यदृश्यत ॥ १० ॥ ग्रहीतुकामंदृष्ट्वातंपुनरेवाभ्यधावत ॥ तत्क्षणादेवसंत्रासात्पुनरंतर्हितोऽभवत् ॥ ११ ॥
पुनरेवततोदूराद्वृक्षखंडाद्विनिःसृतः ॥ दृष्ट्वारामोमहातेजास्तंहंतुंकृतनिश्चयः ॥ १२ ॥ भूयस्तुशरमुद्धृत्यकुपितस्तत्रराघवः ॥ सूर्यर
श्मिप्रतीकाशंज्वलंतमरिमर्दनः ॥ १३ ॥ संधायसुदृढंचापेविकृष्यबलवद्बली ॥ तमेवमृगमुद्दिश्यज्वलंतमिवपन्नगम् ॥ १४ ॥ मुमो

शष्पबृस्यांविनीतायामिच्छाम्यहमुपासितुम् ॥ २० ॥ कामवृत्तमिदंरौद्रंस्त्रीणामसदृशंमतम् ॥ वपुषात्वस्यसत्त्वस्यविस्मयोजनितो
मम ॥ २१ ॥ तेनकांचनरोम्णातुमणिप्रवरशृंगिणा ॥ तरुणादित्यवर्णेननक्षत्रपथवर्चसा ॥ २२ ॥ बभूवराघवस्यापिमनोविस्मयमा
गतम् ॥ इतिसीतावचःश्रुत्वादृष्ट्वाचमृगमद्भुतम् ॥ २३ ॥ लोभितस्तेनरूपेणसीतयाचप्रचोदितः ॥ उवाचराघवोहृष्टोभ्रातरंलक्ष्मणं
वचः ॥ २४ ॥ पश्यलक्ष्मणवैदेह्यास्पृहामुल्लसितामिमाम् ॥ रूपश्रेष्ठतयाह्येषमृगोऽद्यनभविष्यति ॥२५॥ न वने नंदनोद्देशे न चैत्ररथ
संश्रये ॥ कुतःपृथिव्यांसौमित्रेयोऽस्यकश्चित्समोमृगः ॥ २६ ॥ प्रतिलोमानुलोमाश्चरुचिरारोमराजयः ॥ शोभंतेमृगमाश्रित्यचित्राः
कनकबिंदुभिः ॥ २७ ॥ पश्यास्यजृंभमाणस्यदीप्तामग्निशिखोपमाम् ॥ जिह्वांमुखान्निःसरंतींमेघादिवशतह्रदाम् ॥ २८ ॥ मसारग
ल्वर्कमुखःशंखमुक्तानिभोदरः ॥ कस्यनामानिरूप्योऽसौनमनोलोभयेन्मृगः ॥ २९ ॥ कस्यरूपमिदंदृष्ट्वाजांबूनदमयप्रभम् ॥ नानारत्न
मयंदिव्यंनमनोविस्मयंव्रजेत् ॥ ३० ॥ (किंपुनर्मैथिलीसीताबालानारीनविस्मयेत् ॥) मांसहेतोरपिमृगान्विहारार्थंचधन्विनः ॥
घ्नंतिलक्ष्मणराजानोमृगयायांमहावने ॥३१॥ धनानिव्यवसायेनविचीयंतेमहावने ॥ धातवोविविधाश्चापिमणिरत्नसुवर्णिनः ॥ ३२ ॥
तत्सारमखिलंनॄणांधनंनिचयवर्धनम् ॥ मनसाचिंतितंसर्वंयथाशुक्रस्यलक्ष्मण ॥ ३३ ॥ अर्थीयेनार्थकृत्येनसंव्रजत्यविचारयन् ॥
तमर्थमर्थशास्त्रज्ञाःप्राहुरर्थ्याःसुलक्ष्मण ॥३४॥ एतस्यमृगरत्नस्यपरार्ध्यैकांचनत्वचि ॥ उपवेक्ष्यतिवैदेहीमयासहसुमध्यमा ॥ ३५ ॥
नकादलीनप्रियकीनप्रवेणीनचाविकी ॥ भवेदेतस्यसदृशीस्पर्शेऽनेनेतिमेमतिः ॥ ३६ ॥ एषचैवमृगःश्रीमान्यश्चदिव्योनभश्चरः ॥
उभावेतौमृगौदिव्यौताराम्रृगमहीमृगौ ॥३७॥ यदिवायंतथायन्मांभवेद्वदसिलक्ष्मण ॥ मायैषाराक्षसस्येतिकर्तव्योस्यवधोमया ॥३८॥
एतेनहिनृशंसेनमारीचेनाकृतात्मना ॥ वनेविचरतापूर्वंहिंसितामुनिपुंगवाः ॥ ३९ ॥ उत्थायबहवोयेनमृगयायांजनाधिपाः ॥ निहताः
परमेष्वासास्तस्माद्वध्यस्त्वयंमृगः ॥४०॥ पुरस्तादिहवातापिःपरिभूयतपस्विनः ॥ उदरस्थोद्विजान्हंतिस्वगर्भोश्वतरीमिव ॥ ४१ ॥
सकदाचिच्चिराल्लोकेआससादमहामुनिम् ॥ अगस्त्यंतेजसायुक्तंभक्ष्यस्तस्यबभूवह ॥ ४२ ॥ समुत्थानेचतद्रूपंकर्तुकामंसमीक्ष्यतम् ॥

मुक्तामणिविचित्रांगंददर्शपरमांगना ॥ तंवैरुचिरदंतोष्ठंरूप्यधातुतनूरुहम् ॥ ३३ ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनासस्नेहंसमुदैक्षत ॥ सचतांराम
दयितांपश्यन्मायामयोमृगः ॥ ३४ ॥ विचचारततस्तत्रदीपयन्निवतद्वनम् ॥ अदृष्टपूर्वंदृष्ट्वातंनानारत्नमयंमृगम् ॥ विस्मयंपरमं
सीताजगामजनकात्मजा ॥ ३५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे द्विचत्वारिंशः सर्गः॥४२॥
सातंसंप्रेक्ष्यसुश्रोणीकुसुमानिविचिन्वती ॥ हेमराजतवर्णाभ्यांपार्श्वाभ्यामुपशोभितम् ॥ १ ॥ प्रहृष्टाचानवद्यांगीमृष्टहाटकवर्णिनी ॥
भर्तारमपिचक्रंदलक्ष्मणंचैवसायुधम् ॥ २ ॥ आहूयाहूयचपुनस्तंमृगंसाधुवीक्षते ॥ आगच्छागच्छशीघ्रंवैआर्यपुत्रसहानुज ॥ ३ ॥
तावाहूतौनरव्याघ्रौवैदेह्यारामलक्ष्मणौ ॥ वीक्षमाणौतुतंदेशंतदाददृशतुर्मृगम् ॥ ४ ॥ शंकमानस्तुतंदृष्ट्वालक्ष्मणोवाक्यमब्रवीम् ॥
तमेवैनमहंमन्येमारीचंराक्षसंमृगम् ॥ ५ ॥ चरंतोमृगयांहृष्टाःपापेनोपाधिनावने ॥ अनेननिहताराम राजानः पापरूपिणा ॥ ६ ॥
अस्यमायाविदोमायामृगरूपमिदंकृतम् ॥ भानुमत्पुरुषव्याघ्रगंधर्वपुरसन्निभम् ॥ ७ ॥ मृगोह्येवंविधोरत्नविचित्रोनास्तिराघव ॥
जगत्यांजगतीनाथमायैषाहिनसंशयः ॥ ८ ॥ एवंब्रुवाणंकाकुत्स्थंप्रतिवार्यशुचिस्मिता ॥ उवाचसीतासंहृष्टाछद्मनाहृतचेतना ॥ ९ ॥
आर्यपुत्राभिरामोसौमृगोहरतिमेमनः ॥ आनयैनंमहाबाहोक्रीडार्थंनोभविष्यति ॥ १० ॥ इहाश्रमपदेऽस्माकंबहवःपुण्यदर्शनाः ॥
मृगाश्चरंतिसहिताश्चमराःसृमरास्तथा ॥ ११ ॥ ऋक्षाःपृषतसंघाश्च वानराःकिन्नरास्तथा ॥ विहरंतिमहाबाहोरूपश्रेष्ठामहाबलाः ॥१२॥
नचान्यः सदृशोराजन्दृष्टःपूर्वंमृगोमया ॥ तेजसाक्षमयादीप्त्यायथाऽयंमृगसत्तमः ॥ १३ ॥ नानावर्णविचित्रांगोरत्नभूतोममाग्रतः ॥
द्योतयन्वनमव्यग्रंद्योततेशशिसन्निभः ॥१४॥ अहोरूपमहोलक्ष्मीःस्वरसंपच्चशोभना ॥ मृगोऽद्भुतोविचित्रांगोहृदयंहरतीवमे ॥ १५ ॥
यदिग्रहणमभ्येतिजीवन्नेवमृगस्तव ॥ आश्चर्यभूतंभवतिविस्मयंजनयिष्यति ॥ १६ ॥ समाप्तवनवासानांराज्यस्थानांपुनःपुनः ॥
अंतःपुरेविभूषार्थोमृगएषभविष्यति ॥ १७ ॥ भरतस्यार्यपुत्रस्यश्वश्रूणांचममप्रभो ॥ मृगरूपमिदंदिव्यंविस्मयंजनयिष्यति ॥ १८ ॥
जीवन्नयदितेऽभ्येतिग्रहणंमृगसत्तमः ॥ अजिनंनरशार्दूलरुचिरंतुभविष्यति ॥ १९ ॥ निहतस्यास्यसत्त्वस्यजांबूनदमयत्वचि ॥

रावणमारीचौविमानमिवतंरथम् ॥ ९ ॥ आरुह्यायतुःशीघ्रंतस्मादाश्रममंडलात् ॥ तथैवतत्रपश्यंतौपत्तनानिवनानिच ॥ १० ॥
गिरींश्चसरितःसर्वाराष्ट्राणिनगराणिच ॥ समेत्यदंडकारण्यंराघवस्याश्रमंततः ॥ ११ ॥ ददर्शसहमारीचोरावणोराक्षसाधिपः ॥ अव
तीर्यरथात्तस्मात्ततःकांचनभूषणात् ॥ १२ ॥ हस्तेगृहीत्वामारीचंरावणोवाक्यमब्रवीत् ॥ एतद्रामाश्रमपदंदृश्यतेकदलीवृतम् ॥ १३ ॥
क्रियतांतत्सखेशीघ्रंयदर्थंवयमागताः ॥ सरावणवचःश्रुत्वामारीचोराक्षसस्तदा ॥ १४ ॥ मृगोभूत्वाऽऽश्रमद्वारिरामस्यविचचारह ॥
सतुरूपंसमास्थायमहदद्भुतदर्शनम् ॥ १५ ॥ मणिप्रवरशृंगाग्रःसितासितमुखाकृतिः ॥ रक्तपद्मोत्पलमुख इंद्रनीलोत्पलश्रवाः ॥१६॥
किंचिदत्युन्नतग्रीवइंद्रनीलनिभोदरः ॥ (कुंदेन्दुवज्रसंकाशमुदरंचास्यभास्वरम् ॥) मधूकनिभपार्श्वश्चकंजकिंजलकसन्निभः ॥ १७ ॥
वैदूर्यसंकाशखुरस्तनुजंघःसुसंहतः ॥ इंद्रायुधसवर्णेनपुच्छेनोर्ध्वविराजितः ॥ १८ ॥ मनोहरस्निग्धवर्णोरत्नैर्नानाविधैर्वृतः ॥ क्षणेन
राक्षसो जातो मृगः परमशोभनः ॥१९॥ वनंप्रज्वलयन्रम्यंरामाश्रमपदंचतत् ॥ मनोहरंदर्शनीयंरूपंकृत्वासराक्षसः ॥ २० ॥ प्रलोभ
नार्थंवैदेह्यानानाधातुविचित्रितम् ॥ विचरन्गच्छतेशष्पशाद्वलानि समन्ततः ॥ २१ ॥ रौप्यैर्बिंदुशतैश्चित्रंभूत्वाचप्रियनंदनः ॥ विटपी
नांकिसलयान्भक्षयन्विचचारह ॥ २२ ॥ कदलीगृहकंगत्वाकर्णिकारानितस्ततः ॥ समाश्रयन्मन्दगतिंसीतासंदर्शनंततः ॥ २३ ॥
राजीवचित्रपृष्ठःसविरराजमहामृगः ॥ रामाश्रमपदाभ्याशेविचचारयथासुखम् ॥ २४ ॥ पुनर्गत्वानिवृत्तश्चविचचारमृगोत्तमः ॥
गत्वामुहूर्तंत्वरयापुनः प्रतिनिवर्तते ॥ २५ ॥ विक्रीडंश्चपुनर्भूमौपुनरेवनिषीदति ॥ आश्रमद्वारमागम्यमृगयूथानिगच्छति ॥ २६ ॥
मृगयूथैरनुगतःपुनरेवनिवर्तते ॥ सीतादर्शनमाकांक्षन्राक्षसोमृगतांगतः ॥ २७ ॥ परिभ्रमतिचित्राणिमंडलानिविनिष्पतन् ॥ समुद्वीक्ष्य
चसर्वेतंमृगायेऽन्येवनेचराः ॥ २८ ॥ उपगम्यसमाघ्रायविद्रवंतिदिशोदश ॥ राक्षसःसोपितान्वन्यान्मृगान्मृगवधेरतः ॥ २९ ॥
प्रच्छादनार्थंभावस्यनभक्षयतिसंस्पृशन् ॥ तस्मिन्नेवततःकालेवैदेहीशुभलोचना ॥ ३० ॥ कुसुमापचयेव्यग्रापादपानत्यवर्तत ॥ कर्णि
कारानशोकांश्चचूतांश्चमदिरेक्षणा ॥ ३१ ॥ कुसुमान्यपचिन्वंतीचचाररुचिरानना ॥ अनर्हांवनवासस्यसातंरत्नमयंमृगम् ॥ ३२ ॥

अमात्यैःकामवृत्तोहिराजाकापथमाश्रितः ॥ निग्राह्यः सर्वथासद्भिःसनिग्राह्योनगृह्यसे ॥ ७ ॥ धर्ममर्थंचकामंचयशश्चजयतांवर ॥ स्वामिप्रसादात्सचिवाःप्राप्नुवंतिनिशाचर ॥ ८ ॥ विपर्ययेतुतत्सर्वंव्यर्थंभवतिरावण ॥ व्यसनंस्वामिवैगुण्यात्प्राप्नुवंतीतरेजनाः ॥ ९ ॥ राजमूलोहिधर्मश्चयशश्चजयतांवर ॥ तस्मात्सर्वास्ववस्थासुरक्षितव्यानराधिपाः ॥ १० ॥ राज्यंपालयितुंशक्यंनतीक्ष्णेननिशाचर ॥ नचातिप्रतिकूलेननाविनीतेनराक्षस ॥ ११ ॥ येतीक्ष्णमंत्राःसचिवाभुज्यंतेसहतेनवै ॥ विषमेषुरथाः शीघ्रं मंदसारथयोयथा ॥ १२ ॥ बहवःसाधवोलोकेयुक्तधर्ममनुष्ठिताः ॥ परेषामपराधेनविनष्टाःसपरिच्छदाः ॥ १३ ॥ स्वामिनाप्रतिकूलेनप्रजास्तीक्ष्णेनरावण ॥ रक्ष्यमाणानवर्धंतेमृगागोमायुनायथा ॥ १४ ॥ अवश्यंविनशिष्यंतिसर्वेरावणराक्षसाः ॥ येषांत्वंकर्कशोराजादुर्बुद्धिरजितेंद्रियः ॥१५॥ तदिदंकाकतालीयंघोरमासादितंमया ॥ अत्रत्वंशोचनीयोसिससैन्योविनशिष्यसि ॥ १६ ॥ मांनिहत्यतुरामोऽसावचिरात्त्वांवधिष्यति ॥ अनेनकृतकृत्योस्मिम्रियेचाप्यरिणाहतः ॥ १७ ॥ दर्शनादेवरामस्यहतंमामवधारय ॥ आत्मानंचहतंविद्धिहत्वासीतांसबांधवम् ॥ १८ ॥ आनयिष्यसिचेत्सीतामाश्रमात्सहितोमया ॥ नैवत्वमपिनाहंवैनैवलंकानराक्षसाः ॥ १९ ॥ निवार्यमाणस्तुमयाहितैषिणानमृष्यसेवाक्यमिदंनिशाचर ॥ परेतकल्पाहिगतायुषोनराहितंनगृह्णंतिसुहृद्भिरीरितम् ॥ २० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥ एवमुक्त्वातुपरुषंमारीचोरावणंततः ॥गच्छावेत्यब्रवीद्दीनोभयाद्रात्रिचरप्रभोः ॥ १ ॥ दृष्टश्चाहंपुनस्तेनशरचापासिधारिणा ॥ मद्वधोद्यतशस्त्रेणनिहतंजीवितंचमे ॥ २ ॥ नहिरामंपराक्रम्यजीवन्प्रतिनिवर्तते ॥ वर्ततेप्रतिरूपोऽसौयमदंडहतस्यते ॥ ३ ॥ किंतुकर्तुंमयाशक्यमेवंत्वयिदुरात्मनि ॥ एषगच्छाम्यहंतातस्वस्तितेऽस्तुनिशाचर ॥ ४ ॥ प्रहृष्टस्त्वभवत्तेनवचनेनसराक्षसः ॥ परिष्वज्यसुसंश्लिष्टमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥ एतच्छौंडीर्ययुक्तंतेमच्छंदवशवर्तिनः ॥ इदानीमसिमारीचःपूर्वमन्योहिराक्षसः ॥ ६ ॥ आरुह्यतामयंशीघ्रंखगोरत्नविभूषितः ॥ मयासहरथोयुक्तःपिशाचवदनैःखरैः ॥ ७ ॥ प्रलोभयित्वावैदेहींयथेष्टंगंतुमर्हसि ॥ तांशून्येप्रसभंसीतामानयिष्यामिमैथिलीम् ॥ ८ ॥ ततस्तथेत्युवाचैनंरावणंताटकासुतः ॥ ततो

रिंद्रस्यसोमस्ययमस्यवरुणस्यच ॥१२॥ औष्ण्यंतथाविक्रमंचसौम्यंदंडंप्रसन्नताम् ॥ धारयंतिमहात्मानोराजानःक्षणदाचर ॥ १३ ॥
तस्मात्सर्वास्ववस्थासुमान्याःपूज्याश्चनित्यदा ॥ त्वंतुधर्ममविज्ञायकेवलंमोहमाश्रितः ॥ १४ ॥ अभ्यागतंतुदौरात्म्यात्परुषंवदसी
दृशम् ॥ गुणदोषौनपृच्छामिक्षमंचात्मनिराक्षस ॥ १५ ॥ मयोक्तमपिचैतावत्त्वांप्रत्यमितविक्रम ॥ अस्मिंस्तुसभवान्कृत्येसाहाय्यं
कर्तुमर्हति ॥ १६ ॥ शृणुतत्कर्मसाहाय्येयत्कार्यंवचनान्मम ॥ सौवर्णस्त्वंमृगोभूत्वाचित्रोरजतबिंदुभिः ॥ १७ ॥ आश्रमेतस्यराम
स्यसीतायाः प्रमुखेचर ॥ प्रलोभयित्वावैदेहींयथेष्टंगंतुमर्हसि ॥ १८ ॥ त्वांहिमायामयंदृष्ट्वाकांचनंजातविस्मया ॥ आनयैनमितिक्षिप्रं
रामंवक्ष्यतिमैथिली ॥ १९ ॥ अपक्रांतेचकाकुत्स्थेदूरंगत्वाप्युदाहर ॥ हासीतेलक्ष्मणेत्येवंरामवाक्यानुरूपकम् ॥ २० ॥ तच्छ्रुत्वा
रामपदवींसीतयाचप्रचोदितः ॥ अनुगच्छतिसंभ्रांतंसौमित्रिरपिसौहृदात् ॥ २१ ॥ अपक्रांतेचकाकुत्स्थेलक्ष्मणेचयथासुखम् ॥ आह
रिष्यामिवैदेहींसहस्राक्षःशचीमिव ॥ २२ ॥ एवंकृत्वात्विदंकार्यंयथेष्टंगच्छराक्षस ॥ राज्यस्यार्धंप्रदास्यामिमारीचतवसुव्रत ॥ २३ ॥
गच्छसौम्यशिवंमार्गंकार्यस्यास्यविवृद्धये ॥ अहंत्वानुगमिष्यामिसरथोदंडकावनम् ॥२४॥ प्राप्यसीतामयुद्धेनवंचयित्वातुराघवम् ॥
लंकांप्रतिगमिष्यामिकृतकार्यःसहत्वया ॥ २५ ॥ नोचेत्करोषिमारीचहन्मित्वामहमद्यवै ॥ एतत्कार्यमवश्यंमेबलादपिकरिष्यसि ॥
राज्ञोविप्रतिकूलस्थोनजातुसुखमेधते ॥ २६ ॥ आसाद्यतंजीवितसंशयस्तेमृत्युर्ध्रुवोह्यद्यमयाविरुध्यतः ॥ एतद्यथावत्परिगण्यबुद्ध्या
यदत्रपथ्यंकुरुतत्तथात्वम् ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे चत्वारिंशः सर्गः ॥४०॥
आज्ञप्तोरावणेनेत्थंप्रतिकूलंचराजवत् ॥ अब्रवीत्परुषंवाक्यंनिःशंकोराक्षसाधिपम् ॥ १ ॥ केनायमुपदिष्टस्तेविनाशः पापकर्मणा ॥
सपुत्रस्यसराज्यस्यसामात्यस्यनिशाचर ॥ २ ॥ कस्त्वयासुखिनाराजन्नाभिनंदतिपापकृत् ॥ केनेदमुपदिष्टंतेमृत्युद्वारमुपायतः ॥ ३ ॥
शत्रवस्तवसुव्यक्तं हीनवीर्यानिशाचर ॥ इच्छंतित्वांविनश्यंतमुपरुद्धंबलीयसा ॥ ४ ॥ केनेदमुपदिष्टंतेक्षुद्रेणाहितबुद्धिना ॥ यस्त्वा
मिच्छतिनश्यंतंस्वकृतेननिशाचर ॥ ५ ॥ वध्याःखलुनवध्यंतेसचिवास्तवरावण ॥ येत्वामुत्पथमारूढंननिगृह्णंतिसर्वशः ॥ ६ ॥

रामंपाशहस्तमिवांतकम् ॥ १५ ॥ अपिरामसहस्राणिभीतः पश्यामिरावण ॥ रामभूतमिदंसर्वमरण्यंप्रतिभातिमे ॥ १६ ॥राममेवहिप
श्यामिरहितेराक्षसेश्वर ॥ दृष्ट्वास्वप्नगतंराममुद्भ्रमामीवचेतनः ॥ १७ ॥ रकारादीनिनामानिरामत्रस्तस्यरावण ॥ रत्नानिचरथाश्चैव
वित्रासंजनयंतिमे ॥ १८ ॥ अहंतस्यप्रभावज्ञोनयुद्धंतेनतेक्षमम् ॥ बलिंवानमुचिंवापिहन्याद्धिरघुनंदनः ॥ १९ ॥ रणेरामेणयुद्धच
स्वक्षमांवाकुरुरावण ॥ नतेरामकथाकार्यायदिमांद्रष्टुमिच्छसि ॥ २० ॥ बहवःसाधवोलोकेयुक्ताधर्ममनुष्ठिताः ॥ परेषामपराधेन
विनष्टाःसपरिच्छदाः ॥ २१ ॥ सोऽहंपरापराधेनविनशेयंनिशाचर ॥ कुरुयत्तेक्षमंतत्त्वमहंत्वांनानुयामिवै ॥ २२ ॥ रामश्चहिमहाते
जामहासत्त्वोमहाबलः ॥ अपिराक्षसलोकस्यभवेदंतकरोऽपिहि ॥ २३ ॥ यदिशूर्पणखाहेतोर्जनस्थानगतःखरः ॥ अतिवृत्तोहतःपूर्वं
रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ अत्रब्रूहियथातत्त्वंकोरामस्यव्यतिक्रमः ॥ २४ ॥ इदंवचोबंधुहितार्थिनामयायथोच्यमानंयदिनाभिपत्स्यसे ॥
सबांधवस्त्यक्ष्यसिजीवितंरणेहतोऽद्यरामेणशरैरजिह्मगैः ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अर
ण्यकांडे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९ ॥ मारीचस्यतुतद्वाक्यंक्षमंयुक्तंचरावणः ॥ उक्तोनप्रतिजग्राहमर्तुकामइवौषधम् ॥ १ ॥
तंपथ्यहितवक्तारंमारीचंराक्षसाधिपः ॥अब्रवीत्परुषंवाक्यमयुक्तंकालचोदितः ॥ २ ॥ दुष्कुलैतदयुक्तार्थंमारीचमयिकथ्यते ॥ वाक्यं
निष्फलमत्यर्थंबीजमुप्तमिवोषरे ॥ ३ ॥ त्वद्वाक्यैर्नतुमांशक्यंभेत्तुंरामस्यसंयुगे ॥ मूर्खस्यपापशीलस्यमानुषस्यविशेषतः ॥ ४ ॥
यस्त्यक्त्वासुहृदोराज्यंमातरंपितरंतथा ॥ स्त्रीवाक्यंप्राकृतंश्रुत्वावनमेकपदेगतः ॥ ५ ॥ अवश्यंतुमयातस्यसंयुगेखरघातिनः ॥
प्राणैःप्रियतरासीताहर्तव्यातवसंनिधौ ॥ ६ ॥ एवंमेनिश्चिताबुद्धिर्हृदिमारीचविद्यते ॥ नव्यावर्तयितुंशक्यासेंद्रैरपिसुरासुरैः ॥ ७ ॥
दोषंगुणंवासंपृष्टस्त्वमेवंवक्तुमर्हसि ॥ अपायंवाऽपायंवाकार्यस्यास्यविनिश्चये ॥ ८ ॥ संपृष्टेनतुवक्तव्यंसचिवेनविपश्चिता ॥ उद्यतां
जलिनाराज्ञोयइच्छेद्भूतिमात्मनः ॥ ९ ॥ वाक्यमप्रतिकूलंतुमृदुपूर्वंशुभंहितम् ॥ उपचारेणवक्तव्योयुक्तंचवसुधाधिपः ॥ १० ॥ साव
मर्दंतुयद्वाक्यमथवाहितमुच्यते ॥ नाभिनंदेततद्राजामानार्थीमानवर्जितम् ॥ ११ ॥ पंचरूपाणिराजानोधारयंत्यमितौजसः ॥ अग्ने

चयःपापसंश्रयात ॥ परपापैर्विनश्यंतिमत्स्यानागह्रदेयथा ॥ २६ ॥ दिव्यचंदनदिग्धांगान्दिव्याभरणभूषितान् ॥ द्रक्ष्यस्यभिहता
न्भूमौतवदोषात्तुराक्षसान् ॥ २७ ॥ हृतदारान्सदारांश्चदशविद्रवतोदिशः ॥ हतशेषानशरणान्द्रक्ष्यसित्वंनिशाचरान् ॥ २८ ॥ शर
जालपरिक्षिप्तामग्निज्वालासमावृताम् ॥ प्रदग्धभवनांलंकांद्रक्ष्यसित्वमसंशयम् ॥ २९ ॥ परदाराभिमर्शात्तुनान्यत्पापतरंमहत् ॥
प्रमदानांसहस्राणितवराजन्परिग्रहे ॥ ३० ॥ भवस्वदारनिरतःस्वकुलंरक्षराक्षसान् ॥ मानंवृद्धिंचराज्यंचजीवितंचेष्टमात्मनः ॥ ३१ ॥
कलत्राणिचसौम्यानिमित्रवर्गंतथैवच ॥ यदीच्छसिचिरंभोक्तुंमाकृथारामविप्रियम् ॥ ३२ ॥ निवार्यमाणःसुहृदामयाभृशंप्रसह्यसीतां
यदिधर्षयिष्यसि ॥ गमिष्यसिक्षीणबलःसबांधवोयमक्षयंरामशरास्तजीवितः ॥ ३३ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० अर०
अष्टात्रिंशःसर्गः ॥३८॥ एवमस्मितदामुक्तःकथंचित्तेनसंयुगे ॥ इदानीमपियद्वृत्तंतच्छृणुष्वयदुत्तरम् ॥ १ ॥ राक्षसाभ्यामहंद्वाभ्या
मनिर्विण्णस्तथाकृतः ॥ सहितोमृगरूपाभ्यांप्रविष्टोदंडकावने ॥ २ ॥ दीप्तजिह्वोमहादंष्ट्रस्तीक्ष्णशृंगोमहाबलः ॥ व्यचरंदंडकारण्यं
मांसभक्षोमहामृगः ॥ ३ ॥ अग्निहोत्रेषुतीर्थेषुचैत्यवृक्षेषुरावण ॥ अत्यंतघोरोव्यचरंतापसांस्तान्प्रधर्षयन् ॥ ४ ॥ निहत्यदंडकार
ण्येतापसान्धर्मचारिणः ॥ रुधिराणिपिबंस्तेषांतन्मांसानिचभक्षयन् ॥ ५ ॥ ऋषिमांसाशनःक्रूरस्त्रासयन्वनगोचरान् ॥ तदारुधिर
मत्तोऽहंव्यचरंदंडकावनम् ॥ ६ ॥ तदाहंदंडकारण्येविचरन्धर्मदूषकः ॥ आसादयंतदारामंतापसंधर्ममाश्रितम् ॥ ७ ॥ वैदेहींचमहाभा
गांलक्ष्मणंचमहारथम् ॥ तापसंनियताहारंसर्वभूतहितेरतम् ॥ ८ ॥ सोऽहंवनगतंरामंपरिभूयमहाबलम् ॥ तापसोऽयमितिज्ञात्वापूर्ववै
रमनुस्मरन् ॥ ९ ॥ अभ्यधावंसुसंक्रुद्धस्तीक्ष्णशृंगोमृगाकृतिः ॥ जिघांसुरकृतप्रज्ञस्तंप्रहारमनुस्मरन् ॥ १० ॥ तेनत्यक्तास्त्रयोबाणाः
शिताःशत्रुनिबर्हणाः ॥ विकृष्यसुमहच्चापंसुपर्णानिलतुल्यगाः ॥ ११ ॥ तेबाणावज्रसंकाशाःसुघोरारक्तभोजनाः ॥ आजग्मुःसहिताः
सर्वेत्रयःसन्नतपर्वणः ॥ १२ ॥ पराक्रमज्ञोरामस्यशठोदृष्टभयःपुरा ॥ समुत्क्रांतस्ततोमुक्तस्तावुभौराक्षसौहतौ ॥ १३ ॥शरेणमुक्तोराम
स्यकथंचित्प्राप्यजीवितम् ॥इहप्रव्राजितोयुक्तस्तापसोऽहंसमाहितः ॥ १४ ॥ वृक्षेवृक्षेहिपश्यामिचीरकृष्णाजिनांबरम् ॥ गृहीतधनुषं

भयंलोकस्यजनयन्किरीटीपरिघायुधः॥२॥व्यचरंदंडकारण्यमृषिमांसानिभक्षयन्॥ विश्वामित्रोऽथधर्मात्मामद्वित्रस्तोमहामुनिः ॥ ३ ॥
स्वयंगत्वादशरथंनरेंद्रमिदमब्रवीत् ॥ अयंरक्षतुमांरामः पर्वकालेसमाहितः ॥४॥ मारीचान्मेभयंघोरंसमुत्पन्नं नरेश्वर ॥ इत्येवमुक्तोधर्मा
त्माराजादशरथस्तदा ॥ ५ ॥ प्रत्युवाचमहाभागंविश्वामित्रंमहामुनिम् ॥ ऊनद्वादशवर्षोऽयमकृतास्त्रश्चराघवः ॥ ६ ॥ कामंतुममतत्सै
न्यंमयासहगमिष्यति ॥ बलेनचतुरंगेणस्वयमेत्यनिशाचरम् ॥ ७ ॥ वधिष्यामिमुनिश्रेष्ठशत्रुंतवयथेप्सितम् ॥ एवमुक्तःसतुमुनीराजा
नमिदमब्रवीत् ॥ ८ ॥ रामान्नान्यद्बलंलोकेपर्याप्तंतस्यरक्षसः ॥ देवतानामपिभवान्समरेष्वभिपालकः ॥ ९ ॥ आसीत्तवकृतंकर्म
त्रिलोकविदितंनृप ॥ काममस्तिमहत्सैन्यंतिष्ठत्विहपरंतप ॥ १० ॥ बालोऽप्येषमहातेजाःसमर्थस्तस्यनिग्रहे ॥ गमिष्येराममादायस्व
स्तितेऽस्तुपरंतप ॥ ११ ॥ इत्येवमुक्त्वासमुनिस्तमादायनृपात्मजम् ॥ जगामपरमप्रीतोविश्वामित्रःस्वमाश्रमम् ॥ १२ ॥ तंतथादंड
कारण्येयज्ञमुद्दिश्यदीक्षितम् ॥ बभूवोपस्थितोरामश्चित्रंविस्फारयन्धनुः ॥ १३ ॥ अजातव्यंजनःश्रीमान्बालःश्यामःशुभेक्षणः ॥
एकवस्त्रधरोधन्वीशिखीकनकमालया ॥ १४ ॥ शोभयन्दंडकारण्यंदीप्तेनस्वेनतेजसा ॥ अदृश्यततदारामोबालचंद्रइवोदितः ॥१५॥
ततोऽहंमेघसंकाशस्तप्तकांचनकुंडलः ॥ बलीदत्तवरोदर्पादाजगामाश्रमांतरम् ॥१६॥ तेनदृष्टःप्रविष्टोऽहंसहसैवोद्यतायुधः ॥ मांतुदृष्ट्वा
धनुःसज्यमसंभ्रान्तश्चकारह ॥ १७ ॥ अवजानन्नहंमोहाद्बालोऽयमितिराघवम् ॥ विश्वामित्रस्यतांवेदिमभ्यधावंकृतत्वरः ॥ १८ ॥
तेनमुक्तस्ततोबाणःशितःशत्रुनिबर्हणः ॥ तेनाहंताडितःक्षिप्तःसमुद्रेशतयोजने ॥ १९ ॥ नेच्छतातातमांहंतुतदावीरेणरक्षितः ॥ रामस्य
शरवेगेननिरस्तोभ्रांतचेतनः ॥ २० ॥ पातितोऽहंतदातेनगंभीरेसागराम्भसि ॥ प्राप्यसंज्ञांचिरात्तातलंकांप्रतिगतःपुरीम् ॥२१॥ एवम
स्मितदामुक्तःसहायास्तेनिपातिताः ॥ अकृतास्त्रेणरामेणबालेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ २२ ॥ तन्मयावार्यमाणस्तुयदिरामेणविग्रहम् ॥
करिष्यस्यापदंघोरांक्षिप्रंप्राप्यनशिष्यसि ॥ २३ ॥ क्रीडारतिविधिज्ञानांसमाजोत्सवदर्शिनाम् ॥ रक्षसांचैवसंतापमनर्थंचाहरि
ष्यसि ॥ २४ ॥ हर्म्यप्रासादसंबाधांनानारत्नविभूषिताम् ॥ द्रक्ष्यसित्वंपुरींलंकांविनष्टांमैथिलीकृते ॥ २५ ॥ अकुर्वतोऽपिपापानिशु

महत् ॥ ५ ॥ अपित्वामीश्वरंप्राप्यकामवृत्तंनिरंकुशम् ॥ नविनश्येत्पुरीलंकात्वयासहसराक्षसा ॥ ६ ॥ त्वद्विधःकामवृत्तोहिदुःशीलः
पापमंत्रितः ॥ आत्मानंस्वजनंराष्ट्रंसराजाहंतिदुर्मतिः ॥ ७ ॥ नचपित्रापरित्यक्तोनामर्यादःकथंचन ॥ नलुब्धोनचदुःशीलोनचक्षत्रि
यपांसनः ॥ ८ ॥ नचधर्मगुणैर्हीनःकौसल्यानंदवर्धनः ॥ नचतीक्ष्णोहिभूतानांसर्वभूतहितेरतः ॥ ९ ॥ वंचितंपितरंदृष्ट्वाकैकेय्यासत्य
वादिनम् ॥ करिष्यामीतिधर्मात्माततःप्रव्रजितोवनम् ॥ १० ॥ कैकेय्याःप्रियकामार्थंपितुर्दशरथस्यच ॥ हित्वाराज्यंचभोगांश्चप्रवि
ष्टोदंडकावनम् ॥ ११ ॥ नरामःकर्कशस्तातनाविद्वान्नाजितेंद्रियः ॥ अनृतंनश्रुतंचैवनैवत्वंवक्तुमर्हसि ॥ १२ ॥ रामोविग्रहवान्धर्मः
साधुःसत्यपराक्रमः ॥ राजासर्वस्यलोकस्यदेवानामिववासवः ॥ १३ ॥ कथंनुतस्यवैदेहींरक्षितांस्वेनतेजसा ॥ इच्छसिप्रसभंहर्तुंप्रभा
मिवविवस्वतः ॥ १४ ॥ शरार्चिषमनाधृष्यंचापखड्गेन्धनंरणे ॥ रामाग्निंसहसादीप्तंनप्रवेष्टुंत्वमर्हसि ॥ १५ ॥ धनुर्व्यादितदीप्तास्यंश
रार्चिषममर्षणम् ॥ चापबाणधरंतीक्ष्णंशत्रुसेनापहारिणम् ॥ १६ ॥ राज्यंसुखंचसंत्यज्यजीवितंचष्टमात्मनः ॥ नात्यासादयितुंतात
रामांतकमिहार्हसि ॥ १७ ॥ अप्रमेयंहितत्तेजोयस्यसाजनकात्मजा ॥ नत्वंसमर्थस्तांहर्तुंरामचापाश्रयांवने ॥ १८ ॥ तस्यवैनरसिंह
स्यसिंहोरस्कस्यभामिनी ॥ प्राणेभ्योऽपिप्रियतराभार्यानित्यमनुव्रता ॥ १९ ॥ नसाधर्षयितुंशक्यामैथिल्योजस्विनःप्रिया ॥ दीप्तस्ये
वहुताशस्यशिखासीतासुमध्यमा ॥ २० ॥ किमुद्यमंव्यर्थमिमंकृत्वातेराक्षसाधिप ॥ दृष्टश्चेत्त्वंरणेतेनतदंतमुपजीवितम् ॥ २१ ॥
जीवितंचसुखंचैवराज्यंचैवसुदुर्लभम् ॥ (यदीच्छसिचिरंभोक्तुंमाकृथारामविप्रियम् ॥) ससर्वैःसचिवैःसार्धंविभीषणपुरस्कृतैः ॥ २२ ॥
मंत्रयित्वासुधर्मिष्ठैःकृत्वानिश्चयमात्मनः ॥ दोषाणांचगुणानांचसंप्रधार्यबलाबलम् ॥ २३ ॥ आत्मनश्चबलंज्ञात्वाराघवस्यचतत्त्वतः ॥
हिताहितंविनिश्चित्यक्षमंत्वंकर्तुमर्हसि ॥ २४ ॥ अहंतुमन्येतवनक्षमंरणेसमागमंकोसलराजसूनुना ॥ इदंहिभूयःशृणुवाक्यमुत्तमंक्षमं
चयुक्तंचनिशाचराधिप ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७ ॥
कदाचिदप्यहंवीर्यात्पर्यटन्पृथिवीमिमाम् ॥ बलंनागसहस्रस्यधारयन्पर्वतोपमः ॥ १ ॥ नीलजीमूतसंकाशस्तप्तकांचनकुंडलः ॥

जातरोषेणरामेणरणमूर्धनि ॥ ७ ॥ अनुक्तापरुषंकिंचिच्छरैर्व्यापारितंधनुः ॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसामुग्रतेजसाम् ॥ ८ ॥ निहतानि शरैर्दीप्तैर्मानुषेणपदातिना ॥ खरश्चनिहतःसंख्येदूषणश्चनिपातितः ॥ ९ ॥ हत्वात्रिशिरसंचापिनिर्भयादंडकाःकृताः ॥ पित्रानिरस्तः क्रुद्धेनसभार्यःक्षीणजीवितः ॥ १० ॥ सहंतातस्यसैन्यस्यरामः क्षत्रियपांसनः ॥ अशीलःकर्कशस्तीक्ष्णोमूर्खोलुब्धोऽजितेंद्रियः ॥११॥ त्यक्तधर्मात्वधर्मात्माभूतानामहितेरतः ॥ येनवैरंविनाऽरण्येसत्त्वमास्थायकेवलम् ॥ १२ ॥ कर्णनासापहारेण भगिनीमेविरूपिता ॥ अस्यभार्यां जनस्थानात्सीतांसुरसुतोपमाम् ॥ १३ ॥ आनयिष्यामिविक्रम्यसहायस्तत्रमेभव ॥ त्वयाह्यहंसहायेनपार्श्वस्थेनमहाबल ॥ १४ ॥ भ्रातृभिश्चसुरान्सर्वान्नाहमत्राभिचिंतये ॥ तत्सहायोभवत्वंमेसमर्थोह्यसिराक्षस ॥ १५ ॥ वीर्येयुद्धेचदर्पेचनह्यस्ति सदृशस्तव ॥ उपायतोमहाञ्छूरोमहामायाविशारदः ॥ १६ ॥ एतदर्थमहंप्राप्तस्त्वत्समीपंनिशाचर ॥ शृणुतत्कर्म्मसाहाय्येयत्कार्यं वचनान्मम ॥ १७ ॥ सौवर्णस्त्वंमृगोभूत्वाचित्रोरजतबिंदुभिः ॥ आश्रमेतस्यरामस्यसीतायाःप्रमुखेचर ॥ १८ ॥ त्वां तुनिःसंशयं सीताद्दृष्ट्वातुमृगरूपिणम् ॥ गृह्यतामितिभर्तारंलक्ष्मणंचाभिधास्यति ॥ १९ ॥ ततस्तयोरपायेतुशून्येसीतांयथासुखम् ॥ निराबाधो हरिष्यामिराहुश्चंद्रप्रभामिव ॥ २० ॥ ततःपश्चात्सुखंरामेभार्याहरणकर्शिते ॥ विस्रब्धंप्रहरिष्यामिकृतार्थेनांतरात्मना ॥ २१ ॥ तस्यरामकथांश्रुत्वामारीचस्यमहात्मनः ॥ शुष्कंसमभवद्वक्त्रंपरित्रस्तोबभूवच ॥ २२ ॥ ओष्ठौपरिलिहञ्छुष्कौनेत्रैरनिमिषैरिव ॥ मृतभूतइवार्तस्तुरावणंसमुदैक्षत ॥ २३ ॥ सरावणंत्रस्तविषण्णचेतामहावनेरामपराक्रमज्ञः ॥ कृतांजलिस्तत्त्वमुवाचवाक्यंहितंचतस्मैहितमात्मनश्च ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आदि० च० सा० अरण्य० षट्त्रिंशः सर्गः ॥३६॥ तच्छ्रुत्वाराक्षसेंद्रस्यवाक्यंवाक्यविशारदः ॥ प्रत्युवाचमहातेजामारीचोराक्षसेश्वरम् ॥ १ ॥ सुलभाःपुरुषाराजन्सततंप्रियवादिनः ॥ अप्रियस्यचपथ्यस्यवक्ताश्रोताचदुर्लभः ॥ २ ॥ ननूनंबुध्यसे रामंमहावीर्यगुणोन्नतम् ॥ अयुक्तचारश्चपलोमहेंद्रवरुणोपमम् ॥ ३ ॥ अपिस्वस्तिभवेत्तातसर्वेषामपिरक्षसाम् ॥ अपिरामोनसंक्रुद्धःकुर्याल्लोकानराक्षसान् ॥ ४ ॥ अपितेजीवितांतायनोत्पन्नाजनकात्मजा ॥ अपिसीतानिमित्तंचनभवेद्व्यसनं

तंसमंसर्वतःस्निग्धंमृदुसंस्पर्शमारुतम् ॥ २६ ॥ अनूपेसिंधुराजस्यददर्शत्रिदिवोपमम्॥तत्रापश्यत्समेघाभंन्यग्रोधंमुनिभिर्वृतम् ॥ २७ ॥
समंताद्यस्यताःशाखाःशतयोजनमायताः ॥ यस्यहस्तिनमादायमहाकायंचकच्छपम् ॥२८॥ भक्षार्थंगरुडःशाखामाजगाममहाबलः ॥
तस्यतांसहसाशाखांभारेणपतगोत्तमः ॥२९॥ सुपर्णःपर्णबहुलांबभंजाथमहाबलः ॥ तत्रवैखानसामाषावालखिल्यामरीचिपाः ॥३०॥
अजाबभूवुर्धूम्राश्चसंगताः परमर्षयः ॥ तेषांदयार्थंगरुडस्तांशाखांशतयोजनम् ॥ ३१ ॥ भग्नामादायवेगेनतौचोभौगजकच्छपौ ॥ एक
पादेनधर्मात्माभक्षयित्वातदामिषम् ॥ ३२ ॥ निषादविषयंहत्वाशाखयापतगोत्तमः ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेमोक्षयित्वामहामुनीन् ॥ ३३ ॥
सतुतेनप्रहर्षेणद्विगुणीकृतविक्रमः ॥ अमृतानयनार्थंवैचकारमतिमान्मतिम् ॥ ३४ ॥ अयोजालानिनिर्मथ्यभित्त्वारत्नगृहंवरम् ॥
महेंद्रभवनाद्गुप्तमाजहारामृतंततः ॥ ३५ ॥ तंमहर्षिगणैर्जुष्टंसुपर्णकृतलक्षणम् ॥ नाम्नासुभद्रंन्यग्रोधंददर्शधनदानुजः ॥ ३६ ॥ तंतु
गत्वापरंपारंसमुद्रस्यनदीपतेः ॥ ददर्शाश्रममेकांतेपुण्येरम्येवनांतरे ॥ ३७ ॥ तत्रकृष्णाजिनधरंजटामंडलधारिणम् ॥ ददर्शनियता
हारंमारीचंनामराक्षसम् ॥३८॥ सरावणः समागम्यविधिवत्तेनरक्षसा ॥ मारीचेनार्चितोराजासर्वकामैरमानुषैः ॥ ३९ ॥ तंस्वयंपूज
यित्वाचभोजनेनोदकेनच ॥ अर्थोपहितयावाचामारीचोवाक्यमब्रवीत् ॥ ४० ॥ कच्चित्तेकुशलंराजँल्लंकायांराक्षसेश्वर ॥ केनार्थेनपु
नस्त्वंवैतूर्णमेवइहागतः ॥ ४१ ॥ एवमुक्तोमहातेजामारीचेनसरावणः ॥ ततःपश्चादिदंवाक्यमब्रवीद्वाक्यकोविदः ॥ ४२ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे पंचत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥ मारीचश्रूयतांतातवचनंममभाषतः ॥
आर्तोऽस्मिममचार्तस्यभवान्हिपरमागतिः ॥ १ ॥ जानीषेत्वंजनस्थानंभ्रातायत्रखरोमम॥दूषणश्चमहाबाहुःस्वसाशूर्पणखाचमे ॥ २ ॥
त्रिशिराश्चमहाबाहूराक्षसःपिशिताशनः ॥ अन्येचबहवःशूरालब्धलक्षानिशाचराः ॥ ३ ॥ वसन्तिमन्नियोगेनअधिवासंचराक्षसाः ॥
बाधमानामहारण्येमुनीन्येधर्मचारिणः ॥४॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांभीमकर्मणाम् ॥ शूराणांलब्धलक्षाणांखरचित्तानुवर्तिनाम् ॥ ५ ॥
तेत्विदानींजनस्थानेवसमानामहाबलाः ॥ संगताः परमायत्तारामेणसहसंयुगे ॥ ६ ॥ नानाशस्त्रप्रहरणाःखरप्रमुखराक्षसाः ॥ तेनसं

कर्तव्यमित्येवकृत्वानिश्चयमात्मनः ॥ स्थिरबुद्धिस्ततोरम्यांयानशालांजगामह ॥ ३ ॥ यानशालांततोगत्वाप्रच्छन्नंराक्षसाधिपः ॥
सूतंसंचोदयामासरथःसंयुज्यतामिति ॥ ४॥एवमुक्तःक्षणेनैवसारथिर्लघुविक्रमः ॥ रथंसंयोजयामासतस्याभिमतमुत्तमम् ॥ ५ ॥ काम
गंरथमास्थायकांचनंरत्नभूषितम् ॥ पिशाचवदनैर्युक्तंखरैःकनकभूषणैः ॥ ६ ॥ मेघप्रतिमनादेनसतेनधनदानुजः ॥ राक्षसाधिपतिः
श्रीमान्ययौनदनदीपतिम् ॥ ७ ॥ सश्वेतवालव्यजनःश्वेतच्छत्रोदशाननः ॥ स्निग्धवैदूर्यसंकाशस्तप्तकांचनभूषणः ॥ ८ ॥ दशग्रीवो
विंशतिभुजोदर्शनीयपरिच्छदः ॥ त्रिदशारिर्मुनींद्रघ्नोदशशीर्षइवाद्रिराट् ॥ ९ ॥ कामगंरथमास्थायशुशुभेराक्षसाधिपः ॥ विद्युन्मंड
लवान्मेघःसबलाकइवांबरे ॥ १० ॥ सशैलसागरानूपंवीर्यवानवलोकयन्॥नानापुष्पफलैर्वृक्षैरनुकीर्णंसहस्रशः ॥ ११ ॥ शीतमंग
लतोयाभिः पद्मिनीभिःसमंततः ॥ विशालैराश्रमपदैर्वेदिमद्भिरलंकृतम् ॥ १२ ॥ कंदल्यटविसंशोभंनालिकेरोपशोभितम् ॥ सालैस्ता
लैस्तमालैश्चतरुभिश्चसुपुष्पितैः ॥ १३ ॥ अत्यंतनियताहारैःशोभितंपरमर्षिभिः ॥ नागैः सुपर्णैर्गंधर्वैः किन्नरैश्चसहस्रशः ॥ १४ ॥
जितकामैश्चसिद्धैश्चचारणैश्चोपशोभितम् ॥ आजैर्वैखानसैर्माषैर्वालखिल्यैर्मरीचिपैः ॥ १५ ॥ दिव्याभरणमाल्याभिर्दिव्यरूपाभिरा
वृतम् ॥ क्रीडारतविधिज्ञाभिरप्सरोभिः सहस्रशः ॥ १६ ॥ सेवितंदेवपत्नीभिः श्रीमतीभिरुपासितम् ॥ देवदानवसंघैश्चचरितंत्वमृता
शिभिः ॥ १७ ॥ हंसक्रौंचप्लवाकीर्णंसारसैः संप्रसादितम् ॥ वैदूर्यप्रस्तरंस्निग्धंसांद्रंसागरतेजसा ॥ १८ ॥ पाण्डुराणिविशालानिदिव्य
माल्ययुतानिच ॥ तूर्यगीताभिजुष्टानिविमानानिसमंततः ॥ १९ ॥ तपसाजितलोकानांकामगान्यभिसंपतन् ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैवददर्श
धनदानुजः ॥ २० ॥ निर्यासरसमूलानांचंदनानांसहस्रशः ॥ वनानिपश्यन्सौम्यानिघ्राणतृप्तिकराणिच ॥ २१ ॥ अगुरूणांचमुख्या
नांवनान्युपवनानिच ॥ तक्कोलानांचजात्यानांफलानांचसुगंधिनाम् ॥ २२ ॥ पुष्पाणिचतमालस्यगुल्मानिमरिचस्यच ॥ मुक्तानां
चसमूहानिशुष्यमाणानितीरतः ॥ २३ ॥ शैलानिप्रवरांश्चैवप्रवालनिचयांस्तथा ॥ कांचनानिच शृंगाणिराजतानितथैवच ॥ २४ ॥
प्रस्रवाणिमनोज्ञानिप्रसन्नान्यद्भुतानिच ॥ धनधान्योपपन्नानिस्त्रीरत्नैरावृतानिच ॥ २५ ॥ हस्त्यश्वरथगाढानिनगराणिविलोकयन् ॥

तुतत्सैन्यंपश्यामिशरवृष्टिभिः ॥ ८ ॥ इंद्रेणेवोत्तमंसस्यमाहतंत्वश्मवृष्टिभिः ॥ रक्षसांभीमवीर्याणांसहस्राणिचतुर्दश ॥ ९ ॥ निहता
निशरैस्तीक्ष्णैस्तेनैकेनपदातिना ॥ अर्धाधिकमुहूर्तेनखरश्चसहदूषणः ॥ १० ॥ ऋषीणामभयंदत्तंकृतक्षेमाश्चदंडकाः ॥ ११ ॥ एका
कथंचिन्मुक्ताहंपरिभूयमहात्मना ॥ स्त्रीवधंशंकमानेनरामेणविदितात्मना ॥ १२ ॥ भ्राताचास्यमहातेजागुणतस्तुल्यविक्रमः ॥ अनु
रक्तश्चभक्तश्चलक्ष्मणोनामवीर्यवान् ॥१३॥ अमर्षीदुर्जयोजेताविक्रांतोबुद्धिमान्बली ॥ रामस्यदक्षिणोबाहुर्नित्यंप्राणोबहिश्चरः ॥१४॥
रामस्यतुविशालाक्षीपूर्णेन्दुसदृशानना ॥ धर्मपत्नीप्रियानित्यंभर्तुःप्रियहितेरता ॥ १५ ॥ सासुकेशीसुनासोरूःसुरूपाचयशस्विनी ॥
देवतेववनस्यास्यराजतेश्रीरिवापरा ॥ १६ ॥ तप्तकांचनवर्णाभारक्ततुंगनखीशुभा ॥ सीतानामवरारोहावैदेहीतनुमध्यमा ॥ १७ ॥
नैवदेवीनगंधर्वीनयक्षीनचकिन्नरी ॥ तथारूपामयानारीदृष्टपूर्वामहीतले ॥ १८ ॥ यस्यसीताभवेद्भार्यायंचतुष्टापरिष्वजेत् ॥ अभिजी
वेत्ससर्वेषुलोकेष्वपिपुरंदरात् ॥ १९ ॥ सासुशीलावपुःश्लाघ्यारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ तवानुरूपाभार्यासात्वंचतस्याःपतिर्वरः ॥ २० ॥
तांतुविस्तीर्णजघनांपीनोत्तुंगपयोधराम् ॥ भार्यार्थेतुतवानेतुमुद्यताऽहंवराननाम् ॥ २१ ॥ विरूपितास्मिक्रूरेणलक्ष्मणेनमहाभुज ॥
तांतुदृष्ट्वाद्यवैदेहींपूर्णचंद्रनिभाननाम् ॥ २२ ॥ मन्मथस्यशराणांचत्वंविधेयोभविष्यसि ॥ यदितस्यामभिप्रायोभार्यात्वेतवजायते ॥
शीघ्रमुद्ध्रियतांपादोजयार्थमिहदक्षिणः ॥२३॥ (कुरुप्रियंतथातेषांरक्षसांराक्षसेश्वर ॥ वधात्तस्यनृशंसस्यरामस्याश्रमवासिनः ॥ १ ॥
तंशरैर्निशितैर्हत्वालक्ष्मणंचमहारथम् ॥ हतनाथांसुखंसीतांयथावदुपभोक्ष्यसि ॥ २ ॥) रोचतेयदितेवाक्यंममैतद्राक्षसेश्वर ॥ क्रिय
तांनिर्विशंकेनवचनंममरावण ॥ २४ ॥ विज्ञायैषामशक्तिंचक्रियतांचमहाबल ॥ सीतातवानवद्यांगी भार्यात्वेराक्षसेश्वर ॥ २५ ॥
निशम्यरामेणशरैरजिह्मगैर्हताञ्जनस्थानगतान्निशाचरान् ॥ खरंचबुद्ध्वानिहतंचदूषणंत्वमद्यकृत्यंप्रतिपत्तुमर्हसि ॥ २६ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा०अरण्यकांडे चतुस्त्रिंशःसर्गः ॥ ३४ ॥ ततःशूर्पणखावाक्यंतच्छ्रुत्वारोमहर्षणम्॥सचि
वानभ्यनुज्ञायकार्यंबुद्ध्वाजगामह ॥ १ ॥ तत्कार्यमनुगम्यांतर्यथावदुपलभ्यच ॥ दोषाणांचगुणानांचसंप्रधार्यबलाबलम् ॥ २ ॥ इति

चारेणतस्मादुच्यंतेराजानोदीर्घचक्षुषः ॥ १०॥ अयुक्तचारंमन्येत्वांप्राकृतैःसचिवैर्युतः॥स्वजनंचयतःस्थानंनिहतंनावबुध्यसे ॥ ११ ॥
चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांभीमकर्मणाम् ॥ हतान्येकेनरामेणखरश्चसहदूषणः ॥ १२ ॥ ऋषीणामभयंदत्तंकृतक्षेमाश्चदंडकाः ॥ धर्षितं
चजनस्थानंरामेणाक्लिष्टकारिणा ॥ १३ ॥ त्वंतुलुब्धःप्रमत्तश्चपराधीनश्चराक्षस ॥ विषयेस्वेसमुत्पन्नंयद्भयंनावबुध्यसे ॥ १४ ॥ तीक्ष्ण
मल्पप्रदातारंप्रमत्तंगर्वितंशठम् ॥ व्यसनेसर्वभूतानिनाभिधावंतिपार्थिवम् ॥१५॥ अतिमानिनमग्राह्यमात्मसंभावितंनरम् ॥ क्रोधनं
व्यसनेहंतिस्वजनोऽपिनराधिपम् ॥१६॥ नानुतिष्ठतिकार्याणिभयेषुनबिभेतिच ॥ क्षिप्रंराज्याच्च्युतोदीनस्तृणैस्तुल्योभवेदिह ॥१७॥
शुष्ककाष्ठैर्भवेत्कार्यंलोष्टैरपिचपांसुभिः ॥ नतुस्थानात्परिभ्रष्टैःकार्यंस्याद्वसुधाधिपैः ॥१८॥ उपभुक्तंयथावासःस्रजोवामृदितायथा ॥
एवंराज्यात्परिभ्रष्टःसमर्थोऽपिनिरर्थकः ॥१९॥ अप्रमत्तश्चयोराजासर्वज्ञोविजितेंद्रियः॥कृतज्ञोधर्मशीलश्चसराजातिष्ठतेचिरम् ॥ २० ॥
नयनाभ्यांप्रसुप्तोवाजागर्तिनयचक्षुषा ॥ व्यक्तक्रोधप्रसादश्चसराजापूज्यतेजनैः ॥ २१ ॥ त्वंतुरावणदुर्बुद्धिर्गुणैरेतैर्विवर्जितः ॥ यस्य
तेऽविदितश्चारैरक्षसांसुमहान्वधः ॥ २२ ॥ परावमंताविषयेषुसंगवान्नदेशकालप्रविभागतत्त्ववित् ॥ अयुक्तबुद्धिर्गुणदोषनिश्चयेविपन्न
राज्योनचिराद्विपत्स्यते ॥ २३ ॥ इतिस्वदोषान्परिकीर्तितांस्तयासमीक्ष्यबुद्ध्याक्षणदाचरेश्वरः ॥ धनेनदर्पेणबलेनचान्वितोविचिंत
यामासचिरंसरावणः ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आ० च० सा० अरण्यकांडे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३३ ॥ ततःशूर्प
णखांदृष्ट्वाब्रुवतींपरुषंवचः ॥ अमात्यमध्येसंक्रुद्धःपरिपप्रच्छरावणः ॥ १ ॥ कश्चरामःकथंवीर्यःकिंरूपःकिंपराक्रमः ॥ किमर्थंदंडका
रण्यंप्रविष्टश्चसुदुस्तरम् ॥ २ ॥ आयुधंकिंचरामस्ययेनतेराक्षसाहताः ॥ खरश्चनिहतःसंख्येदूषणस्त्रिशिरास्तथा ॥ ३ ॥ तत्त्वंब्रूहिम
नोज्ञांगिकेनत्वंचविरूपिता ॥ इत्युक्ताराक्षसेंद्रेणराक्षसीक्रोधमूर्च्छिता ॥ ४ ॥ ततोरामंयथान्यायमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ दीर्घबाहुर्वि
शालाक्षश्चीरकृष्णाजिनांबरः ॥ ५ ॥ कंदर्पसमरूपश्चरामोदशरथात्मजः ॥ शक्रचापनिभंचापंविकृष्यकनकांगदम् ॥ ६ ॥ दीप्तान्क्षि
पतिनाराचान्सर्पानिवमहाविषान् ॥ नाददानंशरान्घोरान्विमुंचंतंमहाबलम् ॥ ७ ॥ नकार्मुकंविकर्षंतंरामंपश्यामिसंयुगे ॥ हन्यमानं

सर्वदिव्यास्त्रयोक्तारंयज्ञविघ्नकरंसदा ॥ पुरींभोगवतींगत्वापराजित्यचवासुकिम् ॥ १३ ॥ तक्षकस्यप्रियांभार्यांपराजित्यजहारयः ॥
कैलासंपर्वतंगत्वाविजित्यनरवाहनम् ॥ १४ ॥ विमानंपुष्पकंतस्यकामगंवैजहारयः ॥ वनंचैत्ररथंदिव्यंनलिनींनंदनंवनम् ॥ १५ ॥
विनाशयतियःक्रोधाद्देवोद्यानानिवीर्यवान् ॥ चन्द्रसूर्यौमहाभागावुत्तिष्ठंतौपरंतपौ ॥ १६ ॥ निवारयतिबाहुभ्यांयःशैलशिखरोपमः ॥
दशवर्षसहस्राणितपस्तप्त्वामहावने॥१७॥ पुरास्वयंभुवेधीरःशिरांस्युपजहार यः ॥ देवदानवगंधर्वपिशाचपतगोरगैः ॥ १८ ॥ अभ
यंयस्यसंग्रामेमृत्युतोमानुषादृते ॥ मंत्रैरभिष्टुतंपुण्यमध्वरेषुद्विजातिभिः ॥ १९ ॥ हविर्धानेषुयःसोममुपहंतिमहाबलः ॥ प्राप्तयज्ञहरं
दुष्टंब्रह्मघ्नंक्रूरकारिणम् ॥ २० ॥ कर्कशंनिरनुक्रोशंप्रजानामहितेरतम् ॥ रावणंसर्वभूतानांसर्वलोकभयावहम् ॥ २१ ॥ राक्षसीभ्रात
रंक्रूरंसाददर्शमहाबलम् ॥ तंदिव्यवस्त्राभरणंदिव्यमाल्योपशोभितम् ॥ २२ ॥ आसनेषूपविष्टंतंकालेकालमिवोद्यतम् ॥ राक्षसेंद्रंमहा
भागंपौलस्त्यकुलनंदनम् ॥ २३ ॥ उपगम्याब्रवीद्वाक्यंराक्षसीभयविह्वला ॥ रावणंशत्रुहंतारंमंत्रिभिःपरिवारितम् ॥ २४ ॥ तमब्रवी
दीप्तविशाललोचनंप्रदर्शयित्वाभयलोभमोहिता ॥ सुदारुणंवाक्यमभीतचारिणी महात्मनाशूर्पणखाविरूपिता ॥ २५ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आ० च० सा० अरण्यकांडे द्वात्रिंशः सर्गः ॥ ३२ ॥ ततःशूर्पणखादीप्तारावणंलोकरावणम् ॥ अमा
त्यमध्येसंक्रुद्धापरुषं वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ प्रमत्तःकामभोगेषुस्वैरवृत्तोनिरंकुशः ॥ समुत्पन्नंभयंघोरंबोद्धव्यंनावबुध्यसे ॥ २ ॥
सक्तंग्राम्येषुभोगेषुकामवृत्तंमहीपतिम् ॥ लुब्धंनबहुमन्यंतेश्मशानाग्निमिवप्रजाः ॥ ३ ॥ स्वयंकार्याणियःकालेनानुतिष्ठतिपार्थिवः ॥
सतुवैसहराज्येनतैश्चकार्यैर्विनश्यति ॥ ४ ॥ अयुक्तचारंदुर्दर्शमस्वाधीनंनराधिपम् ॥ वर्जयंतिनरादूरान्नदीपंकमिवद्विपाः ॥ ५ ॥
येनरक्षंतिविषयमस्वाधीनंनराधिपाः ॥ तेनवृद्ध्याप्रकाशंतेगिरयःसागरेयथा ॥ ६ ॥ आत्मवद्भिर्विगृह्यत्वंदेवगंधर्वदानवैः ॥ अयुक्त
चारश्चपलःकथंराजाभविष्यसि ॥ ७ ॥ त्वंतुबालस्वभावश्चबुद्धिहीनश्चराक्षस ॥ ज्ञातव्यंतंनजानीषेकथंराजाभविष्यसि ॥ ८ ॥
येषांचाराश्चकोशश्चनयश्चजयतांवर ॥ अस्वाधीनानरेंद्राणांप्राकृतैस्तेजनैःसमाः ॥ ९ ॥ यस्मात्पश्यंतिदूरस्थान्सर्वानर्थान्नराधिपाः ॥

तम् ॥ ४० ॥ तस्यमेकुरुसाचिव्यंतस्यभार्यापहारणे ॥ राक्षसेंद्रवचःश्रुत्वामारीचोवाक्यमब्रवीत् ॥ ४१ ॥ आख्याताकेनवासीता
मित्ररूपेणशत्रुणा ॥ त्वयाराक्षसशार्दूलकोननन्दतिनंदितः ॥ ४२ ॥ सीतामिहानयस्वेतिकोब्रवीतिब्रवीहिमे ॥ रक्षोलोकस्यसर्वस्यकः
शृंगंछेत्तमिच्छति ॥ ४३ ॥ प्रोत्साहयतियश्चत्वांसचशत्रुरसंशयम् ॥ आशीविषमुखाद्दंष्ट्रामुद्धर्तुंचेच्छतित्वया ॥ ४४ ॥ कर्मणाऽनेनके
नासिकापथंप्रतिपादितः ॥ सुखसुप्तस्यतेराजन्प्रहृतंकेनमूर्धनि ॥ ४५ ॥ विशुद्धवंशाभिजनाग्रहस्तस्तेजोमदःसंस्थितदोर्विषाणः ॥
उदीक्षितुंरावणनेहयुक्तःससंयुगेराघवगन्धहस्ती ॥ ४६ ॥ असौरणांतःस्थितिसंधिवालोविदग्धरक्षोमृगहानृसिंहः ॥ सुप्तस्त्वयाबोध
यितुंनशक्यःशरांगपूर्णोनिशितासिदंष्ट्रः ॥ ४७ ॥ चापापहारेभुजवेगपंकेशरोर्मिमालेसुमहाहवौघे ॥ नरामपातालमुखेऽतिघोरेप्रस्कंदितुं
राक्षसराजयुक्तम् ॥ ४८ ॥ प्रसीदलंकेश्वरराक्षसेंद्रलंकांप्रसन्नोभवसाधुगच्छ ॥ त्वंस्वेषुदारेषुरमस्वनित्यंरामःसभार्योरमतांवनेषु ॥४९॥
एवमुक्तोदशग्रीवोमारीचेनसरावणः ॥ न्यवर्ततपुरींलंकांविवेशचगृहोत्तमम् ॥५०॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अरण्यकांडे
एकत्रिंशः सर्गः ॥३१॥ ततःशूर्पणखादृष्ट्वासहस्राणिचतुर्दश ॥ हतान्येकेनरामेणरक्षसांभीमकर्मणाम् ॥ १ ॥ दूषणं च खरं चैव हतंत्रि
शिरसंरणे ॥ दृष्ट्वापुनर्महानादान्ननादजलदोपमा ॥ २ ॥ सादृष्ट्वाकर्मरामस्यकृतमन्यैःसुदुष्करम् ॥ जगामपरमोद्विग्नालंकांरावणपा
लिताम् ॥ ३ ॥ साददर्शविमानाग्रेरावणंदीप्ततेजसम् ॥ उपोपविष्टंसचिवैर्मरुद्भिरिववासवम् ॥ ४ ॥ आसीनंसूर्यसंकाशेकांचनेपरमा
सने ॥ रुक्मवेदिगतंप्राज्यंज्वलंतमिवपावकम् ॥ ५ ॥ देवगंधर्वभूतानामृषीणांचमहात्मनाम् ॥ अजेयंसमरेघोरंव्यात्ताननमिवांत
कम् ॥ ६ ॥ देवासुरविमर्देषुवज्राशनिकृतव्रणम् ॥ ऐरावतविषाणाग्रैरुत्कृष्टकिणवक्षसम् ॥ ७ ॥ विंशद्भुजंदशग्रीवंदर्शनीयपरिच्छ
दम् ॥ विशालवक्षसंवीरंराजलक्षणलक्षितम् ॥ ८ ॥ नद्धवैदूर्यसंकाशंतप्तकांचनभूषणम् ॥ सुभुजंशुक्लदशनंमहास्यंपर्वतोपमम् ॥ ९ ॥
विष्णुचक्रनिपातैश्चशतशोदेवसंयुगे ॥ अन्यैःशस्त्रैःप्रहारैश्च महायुद्धेषुताडितम् ॥ १० ॥ अहतांगैः समस्तैस्तंदेवप्रहरणैस्तदा ॥ अक्षो
भ्याणांसमुद्राणांक्षोभणंक्षिप्रकारिणम् ॥ ११ ॥ क्षेप्तारंपर्वताग्राणांसुराणांचप्रमर्दनम् ॥ उच्छेत्तारंचधर्माणांपरदाराभिमर्शनम् ॥ १२ ॥

नजनस्थानंनिपातितम् ॥ १७ ॥ नैवदेवामहात्मानोनात्रकार्याविचारणा ॥ शरारामेणतूत्सृष्टारुक्मपुंखाःपतत्रिणः ॥ १८ ॥ सर्पाः
पंचाननाभूत्वाभक्षयंतिस्मराक्षसान् ॥ येनयेनचगच्छंतिराक्षसाभयकार्शिताः ॥ १९ ॥ तेनतेनस्मपश्यंतिराममेवाग्रतःस्थितम् ॥
इत्थंविनाशितंतेनजनस्थानंत्वयानघ ॥ २० ॥ अकंपनवचःश्रुत्वारावणोवाक्यमब्रवीत् ॥ गमिष्यामिजनस्थानंरामंहंतुंसलक्ष्म
णम् ॥ २१ ॥ अथैवमुक्तेवचनेप्रोवाचेदमकंपनः ॥ शृणुराजन्यथावृत्तंरामस्यबलपौरुषम् ॥ २२ ॥ असाध्यःकुपितोरामोविक्रमेण
महायशाः ॥ आपगायास्तुपूर्णायावेगंपरिहरेच्छरैः ॥ २३ ॥ सतारग्रहनक्षत्रंनभश्चाप्यवसादयेत् ॥ असौरामस्तुसीदंतींश्रीमानभ्युद्धरे
न्महीम् ॥ २४ ॥ भित्त्वावेलांसमुद्रस्यलोकानाप्लावयेद्विभुः ॥ वेगंवापिसमुद्रस्यवायुंवाविधमेच्छरैः ॥ २५ ॥ संहृत्यवापुनर्लोका
न्विक्रमेणमहायशाः ॥ शक्तःश्रेष्ठःसपुरुषःस्रष्टुंपुनरपिप्रजाः ॥ २६ ॥ नहिरामोदशग्रीवशक्योजेतुं रणेत्वया ॥ रक्षसां वापिलोकेन
स्वर्गःपापजनैरिव ॥ २७ ॥ नतंवध्यमहंमन्येसर्वैर्देवासुरैरपि ॥ अयंतस्यवधोपायस्तन्ममैकमनाःशृणु ॥ २८ ॥ भार्यातस्योत्तमा
लोकेसीतानामसुमध्यमा ॥ श्यामासमविभक्तांगीस्त्रीरत्नंरत्नभूषिता ॥ २९ ॥ नैवदेवीनगंधर्वीनाप्सरानचपन्नगी ॥ तुल्यासीमंतिनी
तस्यामानुषीतुकुतोभवेत् ॥ ३० ॥ तस्यापहरभार्यांत्वंतंप्रमथ्यमहावने ॥ सीतयारहितोरामोनचैवहिभविष्यति ॥ ३१ ॥ अरोचयत
तद्वाक्यंरावणोराक्षसाधिपः ॥ चिंतयित्वामहाबाहुरकंपनमुवाचह ॥ ३२ ॥ बाढंकल्यंगमिष्यामिएकःसारथिनासह ॥ आनेष्यामिच
वैदेहीमिमांहृष्टोमहापुरीम् ॥ ३३ ॥ तदेवमुक्त्वाप्रययौखरयुक्तेनरावणः ॥ रथेनादित्यवर्णेनदिशःसर्वाःप्रकाशयन् ॥ ३४ ॥ सरथो
राक्षसेंद्रस्यनक्षत्रपथगोमहान् ॥ चंचूर्यमाणःशुशुभेजलदेचंद्रमाइव ॥ ३५ ॥ सदूरेचाश्रमंगत्वाताटकेयमुपागतम् ॥ मारीचेनार्चितो
राजाभक्ष्यभोज्यैरमानुषैः ॥ ३६ ॥ तंस्वयंपूजयित्वातुआसनेनोदकेनच ॥ अर्थोपहितयावाचामारीचोवाक्यमब्रवीत् ॥ ३७ ॥
कच्चित्सुकुशलंराजँल्लोकानांराक्षसाधिप ॥ आशंकेनाधिजानेत्वंयतस्तूर्णमुपागतः ॥ ३८ ॥ एवमुक्तोमहातेजामारीचेनसरावणः ॥
ततःपश्चादिदंवाक्यमब्रवीद्वाक्यकोविदः ॥ ३९ ॥ आरक्षो मे हतस्तातरामेणाक्लिष्टकारिणा ॥ जनस्थानमवध्यंतत्सर्वंयुधिनिपाति

पापकर्मणाम् ॥ तदिदंनः कृतंकार्यंत्वयादशरथात्मज ॥२६॥ स्वधर्मंप्रचरिष्यंतिदंडकेषुमहर्षयः ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरोलक्ष्मणः सहसी
तया ॥ ३७ ॥ गिरिदुर्गाद्विनिष्क्रम्यसंविवेशाश्रमेसुखी ॥ ततोरामस्तुविजयीपूज्यमानोमहर्षिभिः ॥ ३८ ॥ प्रविवेशाश्रमंवीरो
लक्ष्मणेनाभिपूजितः ॥ तंदृष्ट्वाशत्रुहंतारंमहर्षीणांसुखावहम् ॥ ३९ ॥ बभूवहृष्टावैदेहीभर्तारंपरिषस्वजे ॥ मुदापरमयायुक्तादृष्ट्वारक्षोगणा
न्हतान् ॥ ४० ॥ रामंचैवाव्ययंदृष्ट्वातुतोषजनकात्मजा ॥ ४१ ॥ ततस्तुतंराक्षससंघमर्दनंसंपूज्यमानंमुदितैर्महात्मभिः ॥ पुनःपरि
ष्वज्यमुदान्वितानानाबभूवहृष्टाजनकात्मजातदा ॥ ४२ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अर० त्रिंशः सर्गः ॥ ३० ॥ त्वरमा
णस्ततोगत्वाजनस्थानादकंपनः ॥ प्रविश्यलंकांवेगेनरावणंवाक्यमब्रवीत ॥ १ ॥ जनस्थानस्थिताराजन्राक्षसाबहवोहताः ॥ खरश्च
निहतः संख्येकथंचिदहमागतः ॥ २ ॥ एवमुक्तोदशग्रीवः क्रुद्धःसंरक्तलोचनः ॥ अकंपनमुवाचेदं निर्दहन्निवतेजसा ॥ ३ ॥ तेनभीमं
जनस्थानंहतंममपरासुना ॥ कोहिसर्वेषुलोकेषुगतिंनाधिगमिष्यति ॥ ४ ॥ नहिमेविप्रियंकृत्वाशक्यंमघवतासुखम् ॥ प्राप्तुंवैश्रवणे
नापिनयमेनचविष्णुना ॥ ५ ॥ कालस्यचाप्यहंकालोदहेयमपिपावकम् ॥ मृत्युंमरणधर्मेणसंयोजयितुमुत्सहे ॥६॥ वातस्यतरसावेगं
निहंतुमपिचोत्सहे ॥ दहेयमपिसंक्रुद्धस्तेजसादित्यपावकौ ॥ ७ ॥ तथाक्रुद्धंदशग्रीवंकृतांजलिरकंपनः ॥ भयात्संदिग्धयावाचारांव
णंयाचतेऽभयम् ॥ ८ ॥ दशग्रीवोऽभयंतस्मैप्रददौरक्षसांवरः ॥ सविस्रब्धोऽब्रवीद्वाक्यमसंदिग्धमकंपनः ॥ ९ ॥ पुत्रोदशरथस्यास्ते
सिंहसंहननोयुवाह ॥ रामोनाममहास्कंधोवृत्तायतमहाभुजः ॥ १० ॥ श्यामःपृथुयशाः श्रीमानतुल्यबलविक्रमः ॥ हतस्तेनजनस्थाने
खरश्चसहदूषणः ॥ ११ ॥ अकंपनवचः श्रुत्वारावणोराक्षसाधिपः ॥ नागेंद्रइवनिःश्वस्य इदंवचनमब्रवीत् ॥१२॥ ससुरेंद्रेणसंयुक्तोरामः
सर्वामरैःसह ॥ उपयातोजनस्थानंब्रूहिकच्चिदकंपन ॥ १३ ॥ रावणस्यपुनर्वाक्यंनिशम्यतदकंपनः ॥ आचचक्षेबलंतस्यविक्रमंचम
हात्मनः ॥ १४ ॥ रामोनाममहातेजाः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ दिव्यास्त्रगुणसंपन्नः परंधर्मंगतोयुधि ॥ १५ ॥ तस्यानुरूपोबलवान्र
क्ताक्षोदुंदुभिस्वनः ॥ कनीयाँल्लक्ष्मणोभ्राताराकाशशिनिभाननः ॥ १६ ॥ सतेनसहसंयुक्तःपावकेनानिलोयथा ॥ श्रीमान्राजवरस्ते

नृशंसशीलक्षुद्रात्मन्नित्यंब्राह्मणकंटक ॥ त्वत्कृतेशंकितैरग्नौमुनिभिःपात्यतेहविः ॥ १२ ॥ तमेवमभिसंरब्धंब्रुवाणंराघवंवने ॥ खरो
निर्भर्त्सयामासरोषात्खरतरस्वरः ॥ १३ ॥ दृढंखल्ववलिप्तोऽसिभयेष्वपिचनिर्भयः ॥ वाच्यावाच्यंततोहित्वंमृत्योर्वश्योनबुध्यसे॥१४॥
कालपाशपरिक्षिप्ताभवंतिपुरुषाहिये ॥ कार्याकार्यंनजानंतितेनिरस्तषडिंद्रियाः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वाततोरामंसंरुध्यभ्रुकुटिंततः ॥
सददर्शमहासालमविदूरेनिशाचरः ॥ १६ ॥ रणेप्रहरणस्यार्थेसर्वतोह्यवलोकयन् ॥ सतमुत्पाटयामाससंदष्टदशनच्छदम् ॥ १७ ॥
तंसमुत्क्षिप्यबाहुभ्यांविनर्दित्वामहाबलः ॥ राममुद्दिश्यचिक्षेपहतस्त्वमितिचाब्रवीत् ॥ १८ ॥ तमापतंतंबाणौघैश्छित्त्वारामः प्रताप
वान् ॥ रोषमाहारयत्तीव्रंनिहंतुंसमरेखरम् ॥ १९ ॥ जातस्वेदस्ततोरामोरोषरक्तांतलोचनः॥निर्बिभेदसहस्रेणबाणानांसमरेखरम्॥२०॥
तस्यबाणांतराद्रक्तंबहुसुस्रावफेनिलम् ॥ गिरेःप्रस्रवणस्येवधाराणांचपरिस्रवः ॥ २१ ॥ विकलःसकृतोबाणैःखरोरामेणसंयुगे ॥ मत्तो
रुधिरगंधेनतमेवाभ्यद्रवद्द्रुतम् ॥ २२ ॥ तमापतंतंसंक्रुद्धंकृतास्त्रोरुधिराप्लुतम् ॥ अपासर्पद्द्वित्रिपदंकिंचित्त्वरितविक्रमः ॥ २३ ॥ ततः
पावकसंकाशंवधायसमरेशरम् ॥ खरस्यरामोजग्राहब्रह्मदंडमिवापरम् ॥ २४ ॥ सतद्दत्तंमघवतासुरराजेनधीमता ॥ संदधेचसधर्मात्मा
मुमोचचखरंप्रति ॥ २५ ॥ सविमुक्तोमहाबाणोनिर्घातसमनिःस्वनः ॥ रामेणधनुरायम्यखरस्योरसिचापतत् ॥ २६ ॥ सपपातखरो
भूमौदह्यमानः शराग्निना ॥ रुद्रेणेवविनिर्दग्धः श्वेतारण्येयथांधकः ॥ २७ ॥ सवृत्रइववज्रेणफेनेननमुचिर्यथा ॥ बलोवेंद्राशनिहतोनिप
पातहतः खरः ॥ २८ ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवाश्चारणैः सहसंगताः ॥ दुंदुभींश्चाभिनिघ्नंतः पुष्पवर्षसमंततः ॥२९॥ रामस्योपरिसंहृष्टाववर्षु
र्विस्मितास्तदा ॥ अर्धाधिकमुहूर्तेनरामेणनिशितैःशरैः ॥ ३० ॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांकामरूपिणाम् ॥ खरदूषणमुख्यानांनिहतानि
महामृधे ॥ ३१ ॥ अहोबतमहत्कर्मरामस्यविदितात्मनः ॥ अहोवीर्यमहोदार्ढ्यंविष्णोरिवहिदृश्यते ॥ ३२ ॥ इत्येवमुक्त्वातेसर्वेय
युर्देवायथागतम् ॥ ततोराजर्षयः सर्वेसंगताःपरमर्षयः ॥ ३३ ॥ सभाज्यमुदितारामंसागस्त्याइदमब्रुवन् ॥ एतदर्थंमहातेजामहेंद्रः
पाकशासनः ॥ ३४ ॥ शरभंगाश्रमंपुण्यमाजगामपुरंदरः ॥ आनीतस्त्वमिमंदेशमुपायेनमहर्षिभिः ॥ ३५ ॥ एषांवधार्थंशत्रूणांरक्षसां

विक्रांताबलवंतोवायेभवंतिनरर्षभाः ॥कथयंतिनतेकिंचित्तेजसाचातिगर्विताः ॥ १७ ॥ प्राकृतास्त्वकृतात्मानोलोकेक्षत्रियपांसनाः ॥ निरर्थकंविकत्थंतेतथारामविकत्थसे ॥ १८ ॥ कुलंव्यपदिशन्वीरःसमरेकोऽभिधास्यति॥मृत्युकालेतुसंप्राप्तेस्वयमप्रस्तवेस्तवम् ॥१९॥ सर्वथातुलघुत्वंतेकत्थनेनविदर्शितम् ॥ सुवर्णप्रतिरूपेणतप्तेनेवकुशाग्निना ॥ २० ॥ नतुमामिहतिष्ठंतंपश्यसित्वंगदाधरम् ॥ धराधर मिवाकंप्यंपर्वतंधातुभिश्चितम् ॥ २१ ॥ पर्याप्तोऽहंगदापाणिर्हंतुंप्राणात्रणेतव ॥ त्रयाणामपिलोकानांपाशहस्तइवांतकः ॥ २२ ॥ कामंबह्वपिवक्तव्यंत्वयिवक्ष्यामिनत्वहम् ॥ अस्तंप्राप्नोतिसवितायुद्धविघ्नस्ततोभवेत् ॥ २३ ॥ चतुर्दशसहस्राणिराक्षसानांहतानिते ॥ त्वद्विनाशात्करोम्यद्यतेषामश्रुप्रमार्जनम् ॥२४॥ इत्युक्त्वापरमक्रुद्धःसगदांपरमांगदाम् ॥ खरश्चिक्षेपरामायप्रदीप्तामशनिंयथा ॥२५॥ खरबाहुप्रमुक्तासाप्रदीप्तामहतीगदा ॥ भस्मवृक्षांश्चगुल्मांश्चकृत्वाऽगात्तत्समीपतः ॥ २६ ॥ तामापतंतींमहतींमृत्युपाशोपमांगदाम् ॥ अंतरिक्षगतांरामश्चिच्छेदबहुधाशरैः ॥२७॥ साविशीर्णाशरैर्भिन्नापपातधरणीतले ॥ गदामंत्रौषधिबलैर्व्यालीवविनिपातिता ॥ २८॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अरण्यकांडे एकोनत्रिंशः सर्गः ॥ २९ ॥ भित्त्वातुतांगदांबाणैराघवोधर्मवत्सलः ॥ स्मयमान इदंवाक्यंसंरब्धमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ एतत्तेबलसर्वस्वंदर्शितंराक्षसाधम ॥ शक्तिहीनतरोमत्तोवृथात्वमुपगर्जसि ॥ २ ॥ एषाबाणवि निर्भिन्नागदाभूमितलंगता ॥ अभिधानप्रगल्भस्यतवप्रत्ययघातिनी ॥ ३ ॥ यत्त्वयोक्तंविनष्टानामिदमश्रुप्रमार्जनम् ॥ राक्षसानांकरो मीतिमिथ्यातदपितेवचः ॥ ४ ॥ नीचस्यक्षुद्रशीलस्यमिथ्यावृत्तस्यरक्षसः ॥ प्राणानपहरिष्यामिगरुत्मानमृतंयथा ॥ ५ ॥ अद्यते भिन्नकंठस्यफेनबुद्बुदभूषितम् ॥ विदारितस्यमद्बाणैर्महीपास्यतिशोणितम् ॥ ६ ॥ पांसुरूषितसर्वांगःस्रस्तन्यस्तभुजद्वयः ॥ स्वप्स्य सेगांसमाश्लिष्यदुर्लभांप्रमदामिव ॥ ७ ॥ प्रवृद्धनिद्रेशयितेत्वयिराक्षसपांसने ॥ भविष्यंतिशरण्यानांशरण्यादंडकाइमे ॥ ८ ॥ जन स्थानेहतस्थानेतवराक्षसमच्छरैः ॥ निर्भयाविचरिष्यंतिसर्वतोमुनयोवने ॥ ९ ॥ अद्यविप्रसरिष्यंतिराक्षस्योहतबांधवाः ॥ बाष्पार्द्रवद नादीनाभयादन्यभयावहाः ॥ १० ॥ अद्यशोकरसज्ञास्ताभविष्यंतिनिरर्थिकाः ॥ अनुरूपकुलाःपत्न्योयासांत्वंपतिरीदृशः ॥ ११ ॥

वक्रैश्चवक्षस्यभिजघानह ॥ २७ ॥ ततःपश्चान्महातेजानाराचान्भास्करोपमान् ॥ जघानराक्षसःक्रुद्धस्त्रयोदशशिलीमुखान् ॥ २८ ॥
रथस्ययुगमेकेनचतुर्भिःशबलान्हयान् ॥ षष्ठेनचशिरःसंख्येचिच्छेदखरसारथेः ॥ २९ ॥ त्रिभिस्त्रिवेणून्बलवान्द्वाभ्यामक्षंमहाबलः ॥
द्वादशेनतुबाणेनखरस्यसकरंधनुः ॥ ३० ॥ छित्त्वावज्रनिकाशेनराघवःप्रहसन्निव ॥ त्रयोदशेनेंद्रसमोबिभेदसमरेखरम् ॥ ३१ ॥
प्रभग्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ गदापाणिरवप्लुत्यतस्थौभूमौखरस्तदा ॥ ३२ ॥ तत्कर्मरामस्यमहारथस्यसमेत्यदेवाश्चमहर्ष
यश्च ॥ अपूजयन्प्रांजलयःप्रहृष्टास्तदाविमानाग्रगताःसमेताः ॥ ३३ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अरण्यकांडे अष्टाविंशः
सर्गः ॥ २८ ॥ खरंतुविरथंरामोगदापाणिमवस्थितम् ॥ मृदुपूर्वंमहातेजाःपरुषंवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ गजाश्वरथसंबाधेबलेमहतितिष्ठता ॥ कृतंतेदारुणंकर्मसर्वलोकजुगुप्सितम् ॥ २ ॥ उद्वेजनीयोभूतानांनृशंसःपापकर्मकृत् ॥ त्रयाणामपिलोकानामीश्वरोपिनतिष्ठति ॥ ३ ॥ कर्मलोकविरुद्धंतुकुर्वाणंक्षणदाचर ॥ तीक्ष्णंसर्वजनोहंतिसर्पंदुष्टमिवागतम् ॥ ४ ॥ लोभात्पापानिकुर्वाणःकामाद्वा यो
नबुध्यते ॥ हृष्टःपश्यतितस्यांतंब्राह्मणीकरकादिव ॥ ५ ॥ वसतोदंडकारण्येतापसान्धर्मचारिणः ॥ किंनुहत्वामहाभागान्फलंप्राप्स्य
सिराक्षस ॥ ६ ॥ नचिरंपापकर्माणःक्रूरालोकजुगुप्सिताः ॥ ऐश्वर्यंप्राप्यतिष्ठंतिशीर्णमूलाइवद्रुमाः ॥ ७ ॥ अवश्यंलभतेकर्ताफलं
पापस्यकर्मणः ॥ घोरंपर्यागतेकालेद्रुमःपुष्पमिवार्तवम् ॥ ८ ॥ नचिरात्प्राप्यतेलोकेपापानांकर्मणांफलम् ॥ सविषाणामिवान्नानांभु
क्तानांक्षणदाचर ॥ ९ ॥ पापमाचरतांघोरंलोकस्याप्रियमिच्छताम् ॥ अहमासादितोराज्ञाप्राणान्हंतुंनिशाचर ॥ १० ॥ अद्यभित्त्वा
मयामुक्ताःशराःकांचनभूषणाः ॥ विदार्यापिपतिष्यंतिवल्मीकमिवपन्नगाः ॥ ११ ॥ येत्वयादंडकारण्येभक्षिताधर्मचारिणः ॥ तानद्य
निहतःसंख्येससैन्योऽनुगमिष्यसि ॥ १२ ॥ अद्यत्वांनिहतंबाणैःपश्यंतुपरमर्षयः ॥ निरयस्थंविमानस्थायेत्वयानिहताःपुरा ॥१३ ॥
प्रहरस्वयथाकामंकुरुयत्नंकुलाधम ॥ अद्यतेपातयिष्यामिशिरस्तालफलंयथा ॥ १४ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणक्रुद्धःसंरक्तलोचनः ॥ प्रत्यु
वाचततोरामंप्रहसन्क्रोधमूर्छितः ॥ १५ ॥ प्राकृतान्राक्षसान्हत्वायुद्धेदशरथात्मज ॥ आत्मनाकथमात्मानमप्रशंस्यंप्रशंससि ॥१६॥

आससादखरोरामंनमुचिर्वासवंयथा ॥ ३ ॥ विकृष्यबलवच्चापंनाराचान्रक्तभोजनान् ॥ खरश्चिक्षेपरामायक्रुद्धानाशीविषानिव ॥ ४ ॥
ज्यांविधुन्वन्सुबहुशःशिक्षयाऽस्त्राणिदर्शयन् ॥ चचारसमरेमार्गान्शरैरथगतःखरः ॥ ५ ॥ ससर्वांश्चदिशोबाणैःप्रदिशश्चमहारथः ॥
पूरयामासतंदृष्ट्वारामोऽपिसुमहद्धनुः ॥ ६ ॥ ससायकैर्दुर्विषहैर्विस्फुलिंगैरिवाग्निभिः ॥ नभश्चकाराविवरंपर्जन्यइववृष्टिभिः ॥ ७ ॥
तद्बभूवशितैर्बाणैःखररामविसर्जितैः ॥ पर्याकाशमनाकाशंसर्वतःशरसंकुलम् ॥ ८ ॥ शरजालावृतःसूर्योनतदास्मप्रकाशते ॥ अन्यो
न्यवधसंरंभादुभयोःसंप्रयुज्यतोः ॥ ९ ॥ ततोनालीकनाराचैस्तीक्ष्णाग्रैश्चविकर्णिभिः ॥ आजघानरणेरामंतोत्रैरिवमहाद्विपम् ॥ १० ॥
तंरथस्थंधनुष्पाणिंराक्षसंपर्यवस्थितम् ॥ ददृशुःसर्वभूतानिपाशहस्तमिवांतकम् ॥ ११ ॥ हंतारंसर्वसैन्यस्यपौरुषेपर्यवस्थितम् ॥
परिश्रांतंमहासत्त्वंमेनेरामंखरस्तदा ॥ १२ ॥ तंसिंहमिवविक्रांतंसिंहविक्रांतगामिनम् ॥ दृष्ट्वानोद्विजतेरामःसिंहःक्षुद्रमृगं यथा ॥ १३ ॥
ततःसूर्यनिकाशेन रथेन महताखरः ॥ आससादाथतंरामंपतंगइवपावकम् ॥ १४ ॥ ततोऽस्यसशरंचापंमुष्टिदेशेमहात्मनः ॥ खरश्चिच्छेदराम
स्यदर्शयन्हस्तलाघवम् ॥ १५ ॥ सपुनस्त्वपरान्सप्तशरानादायमर्मणि ॥ निजघानरणेक्रुद्धःशक्राशनिसमप्रभान् ॥ १६ ॥ ततःशर
सहस्रेणराममप्रतिमौजसम् ॥ अर्दयित्वामहानादंननादसमरेखरः ॥ १७ ॥ ततस्तत्प्रहतंबाणैःखरमुक्तैःसुपर्वभिः ॥ पपातकवचंभूमौ
रामस्यादित्यवर्चसम् ॥ १८ ॥ सशरैरर्पितःक्रुद्धःसर्वगात्रेषुराघवः ॥ रराज समरेरामोविधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ १९ ॥ ततो गंभीरनिर्ह्रा
दंरामःशत्रुनिबर्हणः ॥ चकारांतायसरिपोः सज्यमन्यन्महद्धनुः ॥ २० ॥ सुमहद्वैष्णवंयत्तदतिसृष्टंमहर्षिणा ॥ वरंतद्धनुरुद्यम्यखरंसम
भिधावत ॥ २१ ॥ ततः कनकपुंखैस्तुशरैः सन्नतपर्वभिः ॥ चिच्छेदरामःसंक्रुद्धःखरस्यसमरेध्वजम् ॥ २२ ॥ सदर्शनीयो बहुधावि
च्छिन्नःकांचनोध्वजः ॥ जगामधरणींसूर्योदेवतानामिवाज्ञया ॥ २३ ॥ तंचतुर्भिःखरःक्रुद्धोरामंगात्रेषुमार्गणैः ॥ विव्याधहृदिमर्मज्ञो
मातंगमिवतोयदैः ॥ २४ ॥ सरामोबहुभिर्बाणैःखरकार्मुकनिःसृतैः ॥ विद्धो रुधिरसिक्तांगोबभूवरुषितोभृशम् ॥ २५ ॥ सधनुर्धन्वि
नांश्रेष्ठःसंगृह्यपरमाहवे ॥ मुमोचपरमेष्वासःषट्शरानभिलक्षितान् ॥ २६ ॥ शिरस्येकेनबाणेनद्वाभ्यांबाह्वोरथार्पयत् ॥ त्रिभिश्चंद्रार्ध

॥ २१ ॥

खरंतुरामाभिमुखंप्रयांतंवाहिनीपतिः ॥ राक्षसस्त्रिशिरानामसन्निपत्येदमब्रवीत् ॥ १ ॥ मांनियोजयविक्रांतं त्वंनिवर्तस्वसाहसात् ॥
पश्यरामंमहाबाहुंसंयुगेविनिपातितम् ॥ २ ॥ प्रतिजानामितेसत्यमायुधंचाहमालभे ॥ यथारामंवधिष्यामिवधार्हंसर्वरक्षसाम् ॥ ३ ॥
अहंवाऽस्यरणे मृत्युरेषवासमरेमम ॥ विनिवर्त्यरणोत्साहंमुहूर्तंप्राश्निकोभव ॥ ४ ॥ प्रहृष्टोवाहतेरामेजनस्थानंप्रयास्यसि ॥ मयिवा
निहतेरामंसंयुगायप्रयास्यसि ॥ ५ ॥ खरस्त्रिशिरसातेनमृत्युलोभात्प्रसादितः ॥ गच्छयुद्धचेत्यनुज्ञातोराघवाभिमुखोययौ ॥ ६ ॥
त्रिशिरास्तुरथेनैववाजियुक्तेनभास्वता ॥ अभ्यद्रवद्रणेरामंत्रिशृंगइवपर्वतः ॥ ७ ॥ शरधारासमूहान्समहामेघइवोत्सृजन् ॥ व्यसृजत्स
दृशंनादंजलार्द्रस्येवदुंदुभेः ॥ ८ ॥ आगच्छंतंत्रिशिरसंराक्षसंप्रेक्ष्यराघवः ॥ धनुषा प्रतिजग्राहविधुन्वन्सायकाञ्शितान् ॥ ९ ॥
ससंप्रहारस्तुमुलोरामत्रिशिरसोस्तदा ॥ संबभूवातिबलिनोःसिंहकुंजरयोरिव ॥ १० ॥ ततस्त्रिशिरसाबाणैर्ललाटेताडितस्त्रिभिः ॥
अमर्षीकुपितोरामःसंरब्धइदमब्रवीत् ॥ ११ ॥ अहोविक्रमशूरस्यराक्षसस्येदृशंबलम् ॥ पुष्पैरिवशरैर्योऽहंललाटेऽस्मिपरिक्षतः॥१२॥
ममापिप्रतिगृह्णीष्वशरांश्चापगुणाच्युतान् ॥ एवमुक्तस्तुसंरब्धःशरानाशीविषोपमान् ॥ १३ ॥ त्रिशिरोवक्षसिक्रुद्धोनिजघानचतुर्दश ॥
चतुर्भिस्तुरगानस्यशरैःसन्नतपर्वभिः ॥१४॥ न्यपातयत्तेजस्वीचतुरस्तस्यवाजिनः॥अष्टभिःसायकैःसूतं रथोपस्थेन्यपातयत् ॥१५॥
रामश्चिच्छेदबाणेनध्वजंचास्यसमुच्छ्रितम् ॥ ततोहतरथात्तस्मादुत्पतंतंनिशाचरम् ॥ १६ ॥ चिच्छेदरामस्तंबाणैर्हृदयेसोऽभवज्जडः॥
सायकैश्चाप्रमेयात्मासामर्षात्तस्यरक्षसः ॥ १७ ॥ शिरांस्यपातयत्त्रीणि वेगवद्भिस्त्रिभिःशरैः ॥ सधूमशोणितोद्गारीरामबाणाभिपी
डितः ॥ १८ ॥ न्यपतत्पतितैःपूर्वंसमरस्थो निशाचरः ॥ हतशेषास्ततोभग्नाराक्षसाःखरसंश्रयाः ॥ १९ ॥ द्रवंतिस्मनतिष्ठंतिव्याधत्र
स्तामृगाइव ॥ तान्खरोद्रवतोदृष्ट्वानिवर्त्यरुषितस्त्वरन् ॥ राममेवाभिदुद्रावराहुश्चंद्रमसंयथा ॥ २० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा०
आ० च० सा० अरण्यकांडे सप्तविंशः सर्गः ॥ २७ ॥ निहतंदूषणं दृष्ट्वा रणे त्रिशिरसासह ॥ खरस्याप्यभवत्त्रासोदृष्ट्वारामस्यविक्र
मम् ॥ १ ॥ सदृष्ट्वाराक्षसंसैन्यमविषह्यंमहाबलम् ॥ हतमेकेनरामेणदूषणस्त्रिशिराअपि ॥ २ ॥ तद्बलंहतभूयिष्ठंविमनाःप्रेक्ष्य राक्षसः ॥

भ्यांमनस्वीवमहागजः ॥ १५ ॥ दृष्ट्वातंपतितंभूयोदूषणंनिहतंरणे ॥ साधुसाध्वितिकाकुत्स्थंसर्वभूतान्यपूजयन् ॥ १६ ॥ एतस्मिन्नं
तरेक्रुद्धास्त्रयःसेनाग्रयायिनः ॥ संहत्याभ्यद्रवन्रामंमृत्युपाशावपाशिताः ॥ १७॥ महाकपालः स्थूलाक्षःप्रमाथीचमहाबलः ॥
महाकपालोविपुलंशूलमुद्यम्यराक्षसः॥१८॥ स्थूलाक्षःपट्टिशंगृह्यप्रमाथीचपरश्वधम् ॥ दृष्ट्वैवापततस्तांस्तुराघवःसायकैःशितैः ॥१९॥
तीक्ष्णाग्रैःप्रतिजग्राहसंप्राप्तानतिथीनिव ॥ महाकपालस्यशिरश्चिच्छेदरघुनंदनः ॥ २० ॥ असंख्येयैस्तुबाणौघैःप्रममाथप्रमाथिनम् ॥
स्थूलाक्षस्याक्षिणीस्थूले पूरयामाससायकैः ॥ २१ ॥ सपपातहतोभूमौविटपीवमहाद्रुमः ॥ दूषणस्यानुगान्पंचसाहस्रान्कुपितःक्ष
णात् ॥ २२ ॥ हत्वातुपंचसाहस्रैरनयद्यमसादनम् ॥ दूषणंनिहतंश्रुत्वातस्यचैवपदानुगान् ॥ २३ ॥ व्यादिदेशखरःक्रुद्धःसेनाध्य
क्षान्महाबलान् ॥ अयंविनिहतःसंख्येदूषणःसपदानुगः ॥ २४ ॥ महत्यासेनयासार्धंयुद्ध्वारामंकुमानुषम् ॥ शस्त्रैर्नानाविधाकारैर्हन
ध्वंसर्वराक्षसाः ॥ २५ ॥ एवमुक्त्वाखरःक्रुद्धोराममेवाभिदुद्रुवे ॥ श्येनगामीपृथुग्रीवोयज्ञशत्रुर्विहंगमः ॥ २६ ॥ दुर्जयःकरवीराक्षः
परुषःकालकार्मुकः ॥ हेममालीमहामालीसर्पास्योरुधिराशनः ॥ २७ ॥ द्वादशैतेमहावीर्याबलाध्यक्षाःससैनिकाः ॥ राममेवाभ्य
धावंतविसृजंतःशरोत्तमान् ॥ २८ ॥ ततःपावकसंकाशैर्हेमवज्रविभूषितैः ॥ जघानशेषंतेजस्वी तस्यसैन्यस्य सायकैः ॥ २९ ॥
तेरुक्मपुंखाविशिखाःसधूमाइवपावकाः ॥ निजघ्नुस्तानिरक्षांसिवज्राइवमहाद्रुमान् ॥ ३० ॥ रक्षसांतुशतंरामःशतेनैकेनकर्णिना ॥
सहस्रंतुसहस्रेणजघानरणमूर्धनि ॥ ३१ ॥ तैर्भिन्नवर्माभरणाश्छिन्नभिन्नशरासनाः ॥ निपेतुःशोणितादिग्धाधरण्यांरजनीचराः ॥ ३२ ॥
तैर्मुक्तकेशैःसमरेपतितैःशोणितोक्षितैः ॥ विस्तीर्णावसुधाकृत्स्नामहावेदिःकुशैरिव ॥ ३३ ॥ तत्क्षणेतुमहाघोरंवनंनिहतराक्षसम् ॥
बभूवनिरयप्रख्यंमांसशोणितकर्दमम् ॥ ३४ ॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांभीमकर्मणाम् ॥ हतान्येकेनरामेणमानुषेणपदातिना ॥ ३५ ॥
तस्यसैन्यस्यसर्वस्यखरःशेषोमहारथः ॥ राक्षसस्त्रिशिराश्चैवरामश्चरिपुसूदनः ॥ ३६ ॥ शेषाहतामहावीर्या राक्षसारणमूर्धनि ॥
घोरादुर्विषहाःसर्वेलक्ष्मणस्याग्रजेनते ॥ ३७ ॥ ततस्तुतद्भीमबलंमहाहवेसमीक्ष्यधर्मेणहतंबलीयसा ॥ रथेनरामंमहताखरस्ततःसमास
सादेन्द्रइवोद्यताशनिः ॥ ३८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे षड्विंशः सर्गः ॥ २६ ॥

शरार्दिताः ॥ २९ ॥ शरांधकारमाकाशमावृणोत्सदिवाकरम् ॥ बभूवावस्थितोरामःप्रक्षिपन्निवताञ्छरान् ॥ ३० ॥ युगपत्पतमानैश्च
युगपच्चहतैर्भृशम् ॥ युगपत्पतितैश्चैवविकीर्णावसुधाऽभवत् ॥ ३१ ॥ निहताःपतिताःक्षीणाश्छिन्नाभिन्नाविदारिताः ॥ तत्रतत्रस्मदृश्यंते
राक्षसास्तेसहस्रशः ॥ ३२ ॥ सोष्णीषैरुत्तमांगैश्चसांगदैर्बाहुभिस्तथा ॥ ऊरुभिर्बाहुभिश्छिन्नैर्नानारूपैर्विभूषणैः ॥ ३३ ॥ हयैश्चद्विप
मुख्यैश्चरथैर्भिन्नैरनेकशः ॥ चामरव्यजनैश्छत्रैर्ध्वजैर्नानाविधैरपि ॥ ३४ ॥ रामेणबाणाभिहतैर्विच्छिन्नैः शूलपट्टिशैः ॥ (खड्गैःखड्गी
कृतप्रासैर्विकीर्णैश्चपरश्वधैः ॥ चूर्णिताभिश्शिलाभिश्चशरैश्चित्रैरनेकशः ॥ १ ॥) विच्छिन्नैःसमरेभूमिर्विस्तीर्णाऽभूद्भयंकरा ॥ ३५ ॥
तान्दृष्ट्वानिहतान्सर्वेराक्षसाःपरमातुराः ॥ नतत्रचलितुंशक्तारामंपरपुरंजयम् ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वा० आ० च० सा० अर०
पंचविंशः सर्गः ॥ २५ ॥ दूषणस्तुस्वकंसैन्यंहन्यमानंविलोक्यच ॥ संदिदेशमहाबाहुर्भीमवेगान्दुरासदान् ॥ १ ॥ राक्षसान्पंचसाह
स्रान्समरेष्वनिवर्तिनः ॥ तेशूलैःपट्टिशैःखड्गैःशिलावर्षैर्द्रुमैरपि ॥ २ ॥ शरवर्षैरविच्छिन्नंववर्षुस्तंसमंततः ॥ तद्द्रुमाणांशिलानांचवर्षं
प्राणहरंमहत् ॥ ३ ॥ प्रतिजग्राहधर्मात्माराघवस्तीक्ष्णसायकैः ॥ प्रतिगृह्यचतद्वर्षंनिमीलितइवर्षभः ॥ ४ ॥ रामःक्रोधंपरंलेभेवधार्थं
सर्वरक्षसाम् ॥ ततःक्रोधसमाविष्टःप्रदीप्तइवतेजसा ॥ ५ ॥ शरैरभ्यकिरत्सैन्यंसर्वतःसहदूषणम् ॥ ततःसेनापतिःक्रुद्धोदूषणःशत्रुदू
षणः ॥ ६ ॥ शरैरशनिकल्पैस्तंराघवंसमवारयत् ॥ ततोरामःसुसंक्रुद्धःक्षुरेणास्यमहद्धनुः ॥ ७ ॥ चिच्छेदसमरेवीरश्चतुर्भिश्चतुरोह
यान् ॥ हत्वाचाश्वाञ्शरैस्तीक्ष्णैरर्धचंद्रेणसारथेः ॥ ८ ॥ शिरोजहारतद्रक्षस्त्रिभिर्विव्याधवक्षसि ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहत
सारथिः ॥ ९ ॥ जग्राहगिरिशृंगाभंपरिघंलोमहर्षणम् ॥ वेष्टितंकांचनैःपट्टैर्देवसैन्याभिमर्दनम् ॥ १० ॥ आयसैःशंकुभिस्तीक्ष्णैःकीर्णं
परवसोक्षितम् ॥ वज्राशनिसमस्पर्शंपरगोपुरदारणम् ॥ ११ ॥ तंमहोरगसंकाशंप्रगृह्यपरिघंरणे ॥ दूषणोऽभ्यपतद्रामंक्रूरकर्मानिशा
चरः ॥ १२ ॥ तस्याभिपतमानस्यदूषणस्यचराघवः ॥ द्वाभ्यांशराभ्यांचिच्छेदसहस्ताभरणौभुजौ ॥ १३ ॥ भ्रष्टस्तस्यमहाकायः
पपातरणमूर्धनि ॥ परिघश्छिन्नहस्तस्यशक्रध्वजइवाग्रतः ॥१४॥ कराभ्यांचविकीर्णाभ्यांपपातभुविदूषणः ॥ विषाणाभ्यांविशीर्णाभ्यां

क्रुद्धोमंडलीकृतकार्मुकः ॥ १६ ॥ ससर्जनिशितान्बाणाञ्छतशोऽथसहस्रशः ॥ दुरावारान्दुर्विषहान्कालपाशोपमान्रणे ॥ १७ ॥
मुमोचलीलयाकंकपत्रान्कांचनभूषणान् ॥ तेशराःशत्रुसैन्येषुमुक्तारामेणलीलया ॥ १८ ॥ आददूरक्षसांप्राणान्पाशाःकालकृताइव ॥
भित्त्वाराक्षसदेहांस्तांस्तेशरारुधिराप्लुताः ॥ १९ ॥ अंतरिक्षगतारेजुर्दीप्ताग्निसमतेजसः ॥ असंख्येयास्तुरामस्य सायकाश्चापमंड
लात् ॥ २० ॥ विनिष्पेतुरतीवोग्रारक्षःप्राणापहारिणः ॥ तैर्धनूंषिध्वजाग्राणिचर्माणिकवचानिच ॥ २१ ॥ बाहून्सहस्ताभरणानूरू
न्करिकरोपमान् ॥ चिच्छेदरामःसमरेशतशोऽथसहस्रशः ॥ २२ ॥ हयान्कांचनसन्नाहान्रथयुक्तान्ससारथीन् ॥ गजांश्चसगजारोहा
न्सहयान्सादिनस्तदा ॥ २३ ॥ चिच्छिदुर्बिभिदुश्चैवरामबाणागुणच्युताः ॥ पदातीन्समरेहत्वाअनयद्यमसादनम् ॥ २४ ॥ ततो
नालीकनाराचैस्तीक्ष्णाग्रैश्चविकर्णिभिः ॥ भीममार्तस्वरंचक्रुश्छिद्यमानानिशाचराः ॥ २५ ॥ तत्सैन्यंविविधैर्बाणैरर्दितंमर्मभेदिभिः ॥
नरामेणसुखंलेभेशुष्कंवनमिवाग्निना ॥ २६ ॥ केचिद्भीमबलाः शूराःप्रासाञ्शूलान्परश्वधान् ॥ चिक्षिपुः परमक्रुद्धारामायरजनी
चराः ॥ २७ ॥ तेषांबाणैर्महाबाहुःशस्त्राण्यावार्यवीर्यवान् ॥ जहारसमरेप्राणांश्चिच्छेदचशिरोधरान् ॥ २८ ॥ तेछिन्नशिरसःपेतुश्छिन्न
चर्मशरासनाः ॥ सुपर्णवातविक्षिप्ताजगत्यांपादपायथा ॥ २९ ॥ अवशिष्टाश्चयेतत्रविषण्णास्तेनिशाचराः ॥ खरमेवाभ्यधावंतशरणा
र्थंशराहताः ॥ ३० ॥ तान्सर्वान्धनुरादायसमाश्वास्यचदूषणः ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धः क्रुद्धंक्रुद्धइवांतकः ॥ ३१ ॥ निवृत्तास्तुपुनः
सर्वेदूषणाश्रयनिर्भयाः ॥ राममेवाभ्यधावंत सालतालशिलायुधाः ॥३२॥ शूलमुद्गरहस्ताश्च पाशहस्ता महाबलाः॥सृजंतःशरवर्षाणि
शस्त्रवर्षाणिसंयुगे ॥ ३३ ॥ द्रुमवर्षाणिमुंचंतःशिलावर्षाणिराक्षसाः ॥ तद्बभूवाद्भुतंयुद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ॥ ३४ ॥ रामस्यास्यमहाघो
रंपुनस्तेषांचरक्षसाम् ॥ तेसमंतादभिक्रुद्धाराघवंपुनरार्दयन् ॥ ३५ ॥ ततःसर्वादिशोदृष्ट्वाप्रदिशश्चसमावृताः ॥ राक्षसैःसर्वतःप्राप्तैःशर
वर्षाभिरावृतः ॥ ३६ ॥ सकृत्वाभैरवंनादमस्त्रंपरमभास्वरम् ॥ समयोजयद्गांधर्वंराक्षसेषुमहाबलः ॥ ३७ ॥ ततःशरसहस्राणिनिर्ययु
श्चापमंडलात्॥ सर्वादशदिशोबाणैरापूर्यंतसमागतैः ॥ ३८ ॥ नाददानंशरान्घोरान्विमुंचंतंशरोत्तमान् ॥ विकर्षमाणंपश्यंतिराक्षसास्ते

निःशब्दंपृष्ठतोनावलोकयन् ॥ तच्चानीकंमहावेगंरामंसमनुवर्तत ॥ ३१ ॥ धृतनानाप्रहरणंगंभीरंसागरोपमम् ॥ रामोऽपिचारयंश्चक्षुः
सर्वतोरणपंडितः ॥ ३२ ॥ ददर्शखरसैन्यंतद्युद्धायाभिमुखोगतः ॥ वितत्यचधनुर्भीमंतूण्याश्चोद्धृत्यसायकान् ॥ ३३ ॥ क्रोधमाहारय
त्तीव्रंवधार्थंसर्वरक्षसाम् ॥ दुष्प्रेक्ष्यश्चाभवत्क्रुद्धोयुगांताग्निरिवज्वलन् ॥ ३४ ॥ तंदृष्ट्वातेजसाविष्टंप्राव्यथन्वनदेवताः ॥ तस्यरुष्टस्यरूपं
तुरामस्यददृशेतदा ॥ दक्षस्येवक्रतुंहंतुमुद्यतस्यपिनाकिनः ॥ ३५ ॥ (आविष्टंतेजसारामंसंग्रामशिरसिस्थितम् ॥ दृष्ट्वासर्वाणिभूता
निभयार्तानिप्रदुद्रुवुः ॥ १ ॥) तत्कार्मुकैराभरणैरथैश्चतद्वर्मभिश्चाग्निसमानवर्णैः ॥ बभूवसैन्यंपिशिताशनानांसूर्योदयेनीलमिवाभ्रजा
लम् ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अर० चतुर्विंशः सर्गः ॥२४॥ अवष्टब्धधनुंरामंक्रुद्धंतं रिपुघातिनम् ॥ ददर्शा
श्रममागम्यखरःसहपुरःसरैः ॥ १ ॥ तंदृष्ट्वासगुणंचापमुद्यम्यखरनिःस्वनम् ॥ रामस्याभिमुखंसूतं चोद्यतामित्यचोदयत् ॥ २ ॥
सखरस्याज्ञयासूतस्तुरगान्समचोदयत् ॥ यत्ररामोमहाबाहुरेकोधुन्वन्धनुःस्थितः ॥ ३ ॥ तंतुनिष्पतितंदृष्ट्वासर्वतोरजनीचराः ॥
मुंचमानामहानादंसचिवाःपर्यवारयन् ॥ ४ ॥ सतेषांयातुधानानांमध्येरथगतः खरः ॥ बभूवमध्येताराणांलोहितांगइवोदितः ॥ ५ ॥
ततःशरसहस्रेणराममप्रतिमौजसम् ॥ अर्दयित्वामहानादंननादसमरेखरः ॥ ६ ॥ ततस्तंभीमधन्वानंक्रुद्धाःसर्वेनिशाचराः ॥ रामंना
नाविधैःशस्त्रैरभ्यवर्षंतदुर्जयम् ॥ ७ ॥ मुद्गरैरायसैःशूलैःप्रासैःखड्गैःपरश्वधैः ॥ राक्षसाःसमरेशूरं निजघ्नूरोषतत्पराः ॥ ८ ॥ तेबलाह
कसंकाशामहाकायामहाबलाः ॥ अभ्यधावंतकाकुत्स्थंरथैर्वाजिभिरेवच ॥ ९ ॥ गजैःपर्वतकूटाभैरामंयुद्धेजिघांसवः ॥ तेरामेशरवर्षा
णिव्यसृजन्रक्षसांगणाः ॥ १० ॥ शैलेंद्रमिवधाराभिर्वर्षमाणामहाघनाः ॥ सर्वैःपरिवृतोरामोराक्षसैःक्रूरदर्शनैः ॥ ११ ॥ तिथिष्विव
महादेवोवृतःपारिषदांगणैः ॥ तानिमुक्तानिशस्त्राणियातुधानैःसराघवः ॥ १२ ॥ प्रतिजग्राहविशिखैर्नद्योघानिवसागरः ॥ सतैः
प्रहरणैर्घोरैर्भिन्नगात्रोनविव्यथे ॥ १३ ॥ रामःप्रदीप्तैर्बहुभिर्वज्रैरिवमहाचलः ॥ सविद्धःक्षतजादिग्धः सर्वगात्रेषुराघवः ॥ १४ ॥ बभूव
रामःसंध्याभ्रैर्दिवाकरइवावृतः ॥ विषेदुर्देवगंधर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ १५ ॥ एकंसहस्रैर्बहुभिस्तदादृष्ट्वासमावृतम् ॥ ततोरामस्तुसं

सन्निकर्षैतुनःशूरजयंशत्रोःपराजयम् ॥ सुप्रभंचप्रसन्नंचतववक्त्रंहिलक्ष्यते ॥ ८ ॥ उद्यतानांहियुद्धार्थंयेषांभवतिलक्ष्मण ॥ निष्प्रभं
वदनंतेषां भवत्यायुःपरिक्षयः ॥ ९ ॥ रक्षसांनर्दतांघोषःश्रूयतेऽयंमहाध्वनिः ॥ आहतानांचभेरीणांराक्षसैःक्रूरकर्मभिः ॥ १० ॥ अना
गतविधानंतुकर्तव्यंशुभमिच्छता ॥ आपदाशंकमानेनपुरुषेणविपश्चिता ॥ ११ ॥ तस्माद्गृहीत्वावैदेहींशरपाणिर्धनुर्धरः॥गुहामाश्रय
शैलस्यदुर्गांपादपसंकुलाम् ॥ १२ ॥ प्रतिकूलितुमिच्छामिनहिवाक्यमिदंत्वया ॥ शापितोममपादाभ्यांगम्यतांवत्समाचिरम् ॥१३॥
त्वंहिशूरश्चबलवान्हन्याएतान्नसंशयः ॥ स्वयंनिहंतुमिच्छामिसर्वान्निशाचरान् ॥ १४ ॥ एवमुक्तस्तुरामेण लक्ष्मणःसहसीतया ॥
शरानादाय चापंचगुहांदुर्गांसमाश्रयत् ॥ १५ ॥ तस्मिन्प्रविष्टेतुगुहां लक्ष्मणेसहसीतया ॥ हंतनिर्युक्तमित्युक्त्वारामः कवचमावि
शत् ॥ १६ ॥ सतेनाग्निनिकाशेनकवचेनविभूषितः ॥ बभूवरामस्तिमिरेमहानग्निरिवोत्थितः ॥ १७ ॥ सचापमुद्यम्यमहच्छराना
दायवीर्यवान् ॥ संबभूवास्थितस्तत्रज्यास्वनैःपूरयन्दिशः ॥ १८ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्चसहचारणैः ॥ समेयुश्चमहात्मानोयुद्ध
दर्शनकांक्षया ॥ १९ ॥ ऋषयश्चमहात्मानोलोकेब्रह्मर्षिसत्तमाः ॥ समेत्यचोचुः सहितास्तेऽन्योन्यंपुण्यकर्मणः ॥ २० ॥ स्वस्तिगो
ब्राह्मणानांचलोकानांचेतिसंस्थिताः ॥ जयतांराघवोयुद्धेपौलस्त्यान्रजनीचरान् ॥ २१ ॥ चक्रहस्तोयथायुद्धेसर्वानसुरपुंगवान् ॥
एवमुक्त्वापुनःप्रोचुरालोक्यचपरस्परम् ॥ २२ ॥ चतुर्दशसहस्राणिरक्षसांभीमकर्मणाम्॥एकश्चरामोधर्मात्माकथंयुद्धंभविष्यति ॥२३॥
इतिराजर्षयःसिद्धाःसगणाश्चद्विजर्षभाः ॥ जातकौतूहलास्तस्थुर्विमानस्थाश्चदेवताः ॥ २४ ॥ आविष्टंतेजसारामंसंग्रामशिरसिस्थि
तम् ॥ दृष्ट्वासर्वाणिभूतानिभयाद्विव्यथिरेतदा ॥ २५ ॥ रूपमप्रतिमंतस्यरामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ बभूवरूपंक्रुद्धस्यरुद्रस्येवमहा
त्मनः ॥ २६ ॥ इतिसंभाष्यमाणेतुदेवगंधर्वचारणैः ॥ ततोगंभीरनिर्ह्रादंघोरचर्मायुधध्वजम् ॥ २७ ॥ अनीकंयातुधानानांसमंतात्प्र
त्यपद्यत ॥ वीरालापान्विसृजतामन्योन्यमभिगच्छताम् ॥ २८ ॥ चापानिविस्फारयतांजृंभतांचाप्यभीक्ष्णशः ॥ विप्रघुष्टस्वनानां
चदुंदुभींश्चाभिनिघ्नताम् ॥ २९ ॥ तेषांसुविपुलःशब्दः पूरयामासतद्वनम् ॥ तेनशब्देनवित्रस्तास्त्रासितावनचारिणः ॥ ३० ॥ दुद्रुवुर्यत्र

स्तलात् ॥ २० ॥ मृत्युंमरणधर्मेणसंक्रुद्धोयोजयाम्यहम् ॥ राघवंतंबलोत्सिक्तंभ्रातरंचापिलक्ष्मणम् ॥ २१ ॥ अहत्वासायकैस्तीक्ष्णैर्नोपावर्तितुमुत्सहे ॥ यन्निमित्तंतुरामस्यलक्ष्मणस्यविपर्ययः ॥ २२ ॥ सकामाभगिनीमेऽस्तुपीत्वातुरुधिरंतयोः ॥ नक्कचित्प्राप्तपूर्वोमेसंयुगेषुपराजयः ॥ २३ ॥ युष्माकमेतत्प्रत्यक्षंनानृतंकथयाम्यहम् ॥ देवराजमपिक्रुद्धोमत्तैरावतगामिनम् ॥ २४ ॥ वज्रहस्तंरणेहन्यांकिंपुनस्तौचमानवौ ॥ सातस्यगर्जितंश्रुत्वाराक्षसानांमहाचमूः ॥ २५ ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेमृत्युपाशावपाशिता ॥ समेयुश्चमहात्मानोयुद्धदर्शनकांक्षिणः ॥ २६ ॥ ऋषयोदेवगंधर्वाःसिद्धाश्चसहचारणैः ॥ समेत्यचोचुःसहितास्तेऽन्योन्यंपुण्यकर्मणः ॥ २७ ॥ स्वस्तिगोब्राह्मणेभ्योऽस्तुलोकानांयेचसंमताः ॥ जयतांराघवोयुद्धेपौलस्त्यान्रजनीचरान् ॥ २८ ॥ चक्रहस्तोयथाविष्णुःसर्वानसुरसत्तमान् ॥ एतच्चान्यच्चबहुशोब्रुवाणाःपरमर्षयः ॥ २९ ॥ जातकौतूहलास्तत्रविमानस्थाश्चदेवताः ॥ ददृशुर्वाहिनींतेषांराक्षसानांगतायुषाम् ॥ ३० ॥ रथेनतुखरोवेगात्सैन्यस्याग्राद्विनिःसृतः (तंदृष्ट्वाराक्षसंभूयोराक्षसाश्चविनिःसृताः ॥) श्येनगामीपृथुग्रीवोयज्ञशत्रुर्विहंगमः ॥ ३१ ॥ दुर्जयःकरवीराक्षःपरुषःकालकार्मुकः ॥ हेममालीमहामालीसर्पास्योरुधिराशनः ॥ ३२ ॥ द्वादशैतेमहावीर्याःप्रतस्थुरभितःखरम् ॥ महाकपालःस्थूलाक्षःप्रमाथस्त्रिशिरास्तथा ॥ चत्वारएतेसेनाग्रेदूषणंपृष्ठतोऽन्वयुः ॥ ३३ ॥ साभीमवेगासमराभिकांक्षिणीसुदारुणाराक्षसवीरसेना ॥ तौराजपुत्रौसहसाभ्युपेतामालाग्रहाणामिवचंद्रसूर्यौ ॥ ३४ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अरण्यकाण्डे त्रयोविंशः सर्गः ॥ २३ ॥ आश्रमंप्रतियातेतुखरेखरपराक्रमे ॥ तानेवौत्पातिकान्रामःसहभ्रात्राददर्शह ॥ १ ॥ तानुत्पातान्महाघोरान्रामोदृष्ट्वाऽत्यमर्षणः ॥ प्रजानामहितान्दृष्ट्वावाक्यंलक्ष्मणमब्रवीत ॥२॥ इमान्पश्यमहाबाहोसर्वभूतापहारिणः ॥ समुत्थितान्महोत्पातान्संहर्तुंसर्वराक्षसान् ॥ ३ ॥ अमीरुधिरधारास्तुविसृजंतेखरस्वनाः ॥व्योम्निमेघाविवर्ततेपरुषागर्दभारुणाः ॥ ४ ॥ सधूमाश्चशराःसर्वेममयुद्धाभिनंदिताः ॥ रुक्मपृष्ठानिचापानिविचेष्टंतेविचक्षण ॥ ५ ॥ यादृशाइहकूजंतिपक्षिणोवनचारिणः ॥ अग्रतोनोभयंप्राप्तंसंशयोजीवितस्यच ॥ ६ ॥ संप्रहारस्तुसुमहान्भविष्यतिनसंशयः ॥ अयमाख्यातिमेबाहुःस्फुरमाणो मुहुर्मुहुः ॥ ७ ॥

दयत् ॥ २२ ॥ संचोदितोरथःशीघ्रंखरस्यरिपुघातिनः ॥ शब्देनापूरयामासदिशःसप्रदिशस्तथा ॥ २३ ॥ प्रवृद्धमन्युस्तुखरःखरस्व
रोरिपोर्वधार्थंत्वरितोयथांतकः ॥ अचूचुदत्सारथिमुन्नदन्पुनर्महाबलोमेघइवाश्मवर्षवान् ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वाल्मी०आदि०
अरण्यकांडे द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥ तत्प्रयातंबलंघोरमशिवंशोणितोदकम् ॥ अभ्यवर्षन्महाघोरस्तुमुलोगर्दभारुणः ॥ १ ॥ निपेतु
स्तुरगास्तस्यरथयुक्तामहाजवाः ॥ समेपुष्पचितेदेशेराजमार्गेयदृच्छया ॥ २ ॥ श्यामंरुधिरपर्यंतंबभूवपरिवेषणम् ॥ अलातचक्रप्र
तिमंप्रतिगृह्यदिवाकरम् ॥ ३ ॥ ततोध्वजमुपागम्यहेमदंडसमुच्छ्रितम् ॥ समाक्रम्यमहाकायस्तस्थौगृध्रःसुदारुणः ॥ ४ ॥ जनस्था
नसमीपेचसमाक्रम्यखरस्वनाः ॥ विस्वरान्विविधान्नादान्मांसादान्मृगपक्षिणः ॥ ५ ॥ व्याजह्रुरभिदीप्तायांदिशिवैभैरवस्वनम् ॥
अशिवंयातुधानानांशिवाघोरामहास्वनाः ॥ ६ ॥ प्रभिन्नगजसंकाशास्तोयशोणितधारिणः ॥ आकाशंतदनाकाशंचक्रुर्भीमांबुवा
हकाः ॥ ७ ॥ बभूवतिमिरंघोरमुद्धतंरोमहर्षणम् ॥ दिशोवाप्रदिशोवापिसुव्यक्तंनचकाशिरे ॥ ८ ॥ क्षतजार्द्रसवर्णाभासंध्याकालं
विनाबभौ ॥ खरंचाभिमुखंनेदुस्तदाघोरामृगाःखगाः ॥ ९ ॥ कंकगोमायुगृध्राश्चचुक्रुशुर्भयशंसिनः ॥ नित्याशिवकरायुद्धेशिवाघोर
निदर्शनाः ॥ १० ॥ नेदुर्बलस्याभिमुखंज्वालोद्गारिभिराननैः ॥ कबंधःपरिघाभासोदृश्यतेभास्करांतिके ॥ ११ ॥ जग्राहसूर्यंस्वर्भा
नुरपर्वणिमहाग्रहः ॥ प्रवातिमारुतःशीघ्रंनिष्प्रभोऽभूद्दिवाकरः ॥ १२ ॥ उत्पेतुश्चविनारात्रिंताराःखद्योतसप्रभाः ॥ संलीनमीनविह
गानलिन्यःशुष्कपंकजाः ॥ १३ ॥ तस्मिन्क्षणेबभूवुश्चविनापुष्पफलैर्द्रुमाः ॥ उद्धूतश्चविनावातंरेणुर्जलधरारुणः ॥ १४ ॥ चीचीकूची
तिवाश्यंतोबभूवुस्तत्रसारिकाः ॥ उल्काश्चापिसनिर्घोषानिपेतुर्घोरदर्शनाः ॥ १५ ॥ प्रचचालमहीचापिसशैलवनकानना ॥ खरस्य
चरथस्थस्यनर्दमानस्यधीमतः ॥ १६ ॥ प्राकंपतभुजः सव्यः खरश्चास्यावसज्जत ॥ सास्रासंपद्यतेदृष्टिःपश्यमानस्यसर्वतः ॥ १७ ॥
ललाटेचरुजोजातानचमोहान्न्यवर्तत ॥ तान्समीक्ष्यमहोत्पातानुत्थितान्रोमहर्षणान्॥१८॥ अब्रवीद्राक्षसान्सर्वान्प्रहसन्सखरस्तदा ॥
महोत्पातानिमान्सर्वानुत्थितान्घोरदर्शनान् ॥ १९ ॥ नचिंतयाम्यहंवीर्याद्बलवान्दुर्बलानिव ॥ ताराअपिशरैस्तीक्ष्णैःपातयेयंनभ

खरः खरतरंवचः ॥ १ ॥ तवापमानप्रभवःक्रोधोऽयमतुलोमम ॥ नशक्यतेधारयितुंलवणांभइवोल्बणम् ॥ २ ॥ नराममंगणयेवीर्यान्मानु
षंक्षीणजीवितम् ॥ आत्मदुश्चरितैःप्राणान्हतोयोऽद्यविमोक्षते ॥ ३ ॥ बाष्पःसंधार्यतामेषसंभ्रमश्चविमुच्यताम् ॥ अहंरामंसहभ्रात्रान
यामियमसादनम् ॥ ४ ॥ परश्वधहतस्याद्यमंदप्राणस्यभूतले ॥ रामस्यरुधिरंरक्तमुष्णंपास्यसिराक्षसि ॥ ५ ॥ संप्रहृष्टावचःश्रुत्वा
खरस्यवदनाच्च्युतम् ॥ प्रशशंसपुनर्मौर्ख्याद्भ्रातरंरक्षसांवरम् ॥ ६ ॥ तयापरुषितःपूर्वंपुनरेवप्रशंसितः ॥ अब्रवीद्दूषणंनामखरःसेना
पतिंतदा ॥ ७ ॥ चतुर्दशसहस्राणिममचित्तानुवर्तिनाम् ॥ रक्षसांभीमवेगानांसमरेष्वनिवर्तिनाम् ॥ ८ ॥ नीलजीमूतवर्णानांलोक
हिंसाविहारिणाम् ॥ सर्वोद्योगमुदीर्णानांरक्षसांसौम्यकारय ॥ ९ ॥ उपस्थापयमेक्षिप्रंरथंसौम्यधनूंषिच ॥ शरांश्चचित्रान्खड्गांश्च
शक्तीश्चविविधाःशिताः ॥ १० ॥ अग्रेनिर्यातुमिच्छामिपौलस्त्यानांमहात्मनाम् ॥ वधार्थंदुर्विनीतस्यरामस्यरणकोविदः ॥ ११ ॥
इतितस्यब्रुवाणस्यसूर्यवर्णंमहारथम् ॥ सदश्वैःशबलैर्युक्तमाचचक्षेऽथदूषणः ॥१२॥ तंमेरुशिखराकारंतप्तकांचनभूषणम् ॥ हेमचक्रमसं
बाधंवैदूर्यमयकूबरम् ॥ १३ ॥ मत्स्यैःपुष्पैर्द्रुमैःशैलैश्चंद्रकांतैश्चकांचनैः ॥ मांगल्यैःपक्षिसंघैश्चताराभिश्चसमावृतम् ॥ १४ ॥ ध्वज
निस्त्रिंशसंपन्नंकिंकिणीवरभूषितम् ॥ सदश्वयुक्तंसोमर्षादारुरोहखरस्तदा ॥ १५ ॥ (निशाम्यतुरथस्थंतंराक्षसाभीमविक्रमाः ॥ तस्थुः
संपरिवार्यैनंदूषणंचमहाबलम् ॥ १ ॥) खरस्तुतन्महत्सैन्यंरथचर्मायुधध्वजम् ॥ निर्यातेत्यब्रवीत्प्रेक्ष्यदूषणःसर्वराक्षसान् ॥ १६ ॥
ततस्तद्राक्षसंसैन्यंघोरचर्मायुधध्वजम् ॥ निर्जगामजनस्थानान्महानादंमहाजवम् ॥ १७ ॥ मुद्गरैःपट्टिशैःशूलैःसुतीक्ष्णैश्चपरश्वधैः ॥
खड्गैश्चक्रैरथस्थैश्चभ्राजमानैःसतोमरैः ॥ १८ ॥ शक्तिभिःपरिघैर्घोरैरतिमात्रैश्चकार्मुकैः ॥ गदासिमुसलैर्वज्रैर्गृहीतैर्भीमदर्शनैः ॥ १९ ॥
राक्षसानांसुघोराणांसहस्राणिचतुर्दश ॥ निर्यातानिजनस्थानात्खरचित्तानुवर्तिनाम् ॥ २० ॥ तांस्तुनिर्धावतोदृष्ट्वाराक्षसान्भीमदर्श
नान् ॥ खरस्याथरथःकिंचिज्जगामतदनंतरम् ॥ २१ ॥ ततस्ताञ्छबलानश्वांस्तप्तकांचनभूषितान् ॥ खरस्यमतमाज्ञाय सारथिःपर्यचो

उवाचव्यक्तयावाचातामनर्थार्थमागताम् ॥ १ ॥ मयात्विदानींशूरास्तेराक्षसाः पिशिताशनाः ॥ त्वत्प्रियार्थंविनिर्दिष्टाः किमर्थंरुद्यते
पुनः ॥ २ ॥ भक्ताश्चैवानुरक्ताश्चहिताश्चममनित्यशः ॥ हन्यमानानहन्यंतेननकुर्युर्वचोमम ॥ ३ ॥ किमेतच्छ्रोतुमिच्छामिकारणंयत्कृते
पुनः ॥ हानाथेतिविनर्दंतीसर्पवच्चेष्टसेक्षितौ ॥ ४ ॥ अनाथवद्विलपसिकिंतुनाथेमयिस्थिते ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठमामैवंवैक्लव्यंत्यज्यता
मिति ॥ ५ ॥ इत्येवमुक्तादुर्धर्षाखरेणपरिसांत्विता ॥ विमृज्यनयनेसास्रेखरंभ्रातरमब्रवीत् ॥ ६ ॥ अस्मीदानीमहंप्राप्ताहतश्रवणना
सिका ॥ शोणितौघपरिक्लिन्नात्वयाचपरिसांत्विता ॥ ७ ॥ प्रेषिताश्चत्वयाशूराराक्षसास्तेचतुर्दश ॥ निहंतुंराघवंघोरंमत्प्रियार्थंसल
क्ष्मणम् ॥ ८ ॥ तेतुरामेणसामर्षाः शूलपट्टिशपाणयः ॥ समरेनिहताः सर्वेसायकैर्मर्मभेदिभिः ॥ ९ ॥ तान्भूमौपतितान्दृष्ट्वाक्षणेनैवम
हाजवान् ॥ रामस्यचमहत्कर्ममहांस्त्रासोऽभवन्मम ॥ १० ॥ साऽस्मिभीतासमुद्विग्नाविषण्णाचनिशाचर ॥ शरणंत्वांपुनःप्राप्तासर्वतो
भयदर्शिनी ॥ ११ ॥ विषादनक्राध्युषितेपरित्रासोर्मिमालिनि ॥ किंमांनत्रायसेमग्नांविपुलेशोकसागरे ॥ १२ ॥ एतेचनिहिताभूमौ
रामेणनिशितैःशरैः ॥ येचमेपदवींप्राप्ता राक्षसाः पिशिताशनाः ॥ १३ ॥ मयितेयद्यनुक्रोशोयदिरक्षःसुतेषु च ॥ रामेण यदिशक्तिस्ते
तेजोवास्तिनिशाचर ॥ १४ ॥ दंडकारण्यनिलयंजहिराक्षसकंटकम् ॥ यदिरामममित्रघ्नंनत्वमद्यवधिष्यसि ॥ १५ ॥ तवचैवाग्रतः
प्राणांस्त्यक्ष्यामिनिरपत्रपा ॥ बुद्ध्याऽहमनुपश्यामिनत्वंरामस्यसंयुगे ॥ १६ ॥ स्थातुंप्रतिमुखेशक्तः सबलोऽपिमहारणे ॥ शूरमानी
नशूरस्त्वं मिथ्यारोपितविक्रमः ॥ १७ ॥ अपयाहिजनस्थानात्त्वरितः सहबांधवः ॥ जहित्वंसमरेमूढान्यथातुकुलपांसन ॥ १८ ॥
मानुषौतौनशक्नोषिहंतुंवैरामलक्ष्मणौ ॥ निःसत्त्वस्याल्पवीर्यस्यवासस्तेकीदृशस्त्विह ॥ १९ ॥ रामतेजोऽभिभूतोहित्वंक्षिप्रंविन
शिष्यसि ॥ सहितेजःसमायुक्तोरामोदशरथात्मजः ॥ २० ॥ भ्राताचास्यमहावीर्योयेनचास्मिविरूपिता ॥ एवंविलप्यबहुशोराक्षसी
प्रदरोदरी ॥ २१ ॥ भ्रातुः समीपेशोकार्तानष्टसंज्ञाबभूवह ॥ कराभ्यामुदरंहत्वारुरोदभृशदुःखिता ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे
वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे एकविंशः सर्गः ॥ २१ ॥ एवमाधर्षितः शूरः शूर्पणख्याखरस्ततः ॥उवाचरक्षसांमध्ये

इमानस्यावधिष्यामिपदवीमागतानिह ॥ ४ ॥ वाक्यमेतत्ततः श्रुत्वारामस्यविदितात्मनः ॥ तथेतिलक्ष्मणोवाक्यंराघवस्य प्रपूज
यन् ॥ ५ ॥ राघवोऽपिमहच्चापंचामीकरविभूषितम् ॥ चकारसज्यंधर्मात्मातानिरक्षांसिचाब्रवीत् ॥ ६ ॥ पुत्रौदशरथस्यावांभ्रातरौ
रामलक्ष्मणौ ॥ प्रविष्टौसीतयासार्धंदुश्चरंदंडकावनम् ॥ ७ ॥ फलमूलाशनौदांतौतापसौब्रह्मचारिणौ ॥ वसंतौदंडकारण्येकिमर्थमुप
हिंसथ ॥ ८ ॥ युष्मान्पापात्मकान्हंतुंविप्रकारान्महाहवे ॥ ऋषीणांतुनियोगेनसंप्राप्तः सशरासनः ॥ ९ ॥ तिष्ठतैवात्रसंतुष्टानोपावर्ति
तुमर्हथ ॥ यदिप्राणैरिहार्थोवोनिवर्तध्वंनिशाचराः ॥ १० ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाराक्षसास्तेचतुर्दश ॥ ऊचुर्वाचंसुसंक्रुद्धाब्रह्मघ्नाः शूल
पाणयः ॥ ११ ॥ संरक्तनयनाघोरारामंसंरक्तलोचनम् ॥ परुषामधुराभाषंहृष्टादृष्टपराक्रमम् ॥ १२ ॥ क्रोधमुत्पाद्यनोभर्तुः खरस्य
सुमहात्मनः ॥ त्वमेवहास्यसेप्राणान्सद्योऽस्माभिर्हतोयुधि ॥ १३ ॥ काहिते शक्तिरेकस्यबहूनांरणमूर्धनि ॥ अस्माकमग्रतः स्थातुंकिं
पुनर्योद्धुमाहवे ॥ १४ ॥ एभिर्बाहुप्रयुक्तैश्चपरिघैः शूलपट्टिशैः ॥ प्राणांस्त्यक्ष्यसिवीर्यंचधनुश्चकरपीडितम् ॥ १५ ॥ इत्येवमुक्त्वा
संरब्धाराक्षसास्तेचतुर्दश ॥ उद्यतायुधनिस्त्रिंशारामभेवाभिदुद्रुवुः ॥ १६ ॥ चिक्षिपुस्तानिशूलानिराघवंप्रतिदुर्जयम् ॥ तानिशूला
निकाकुत्स्थः समस्तानिचतुर्दश ॥ १७ ॥ तावद्भिरेवचिच्छेदशरैः कांचनभूषितैः॥ततः पश्यन्महातेजानाराचान्सूर्यसन्निभान् ॥१८॥
जग्राहपरमक्रुद्धश्चतुर्दशशिलाशितान् ॥ गृहीत्वाधनुरायम्यलक्ष्यानुद्दिश्यराक्षसान् ॥ १९ ॥ मुमोचराघवोबाणान्वज्रानिवशतक्रतुः ॥
(रुक्मपुंखाश्चविशिखादीप्ताहेमविभूषिताः) तेभित्त्वारक्षसांवेगाद्वक्षांसिरुधिरप्लुताः ॥ २० ॥ विनिष्पेतुस्तदाभूमौवल्मीकादिव
पन्नगाः ॥ तैर्भग्नहृदयाभूमौभिन्नमूलाइवद्रुमाः ॥ २१ ॥ निपेतुः शोणितस्नाताविकृताविगतासवः ॥ तान्भूमौपतितान्दृष्ट्वाराक्षसीक्रोध
मूर्छिता ॥ २२ ॥ (परित्रस्तापुनस्तत्रव्यसृजद्भैरवस्वनान् ॥ सानदन्तीपुनर्नादंजवाच्छूर्पणखापुनः ॥ १ ॥) उपगम्यखरंसातुकिं
चित्संशुष्कशोणिता ॥ पपातपुनरेवार्तासनिर्यासेववल्लरी ॥ २३ ॥ भ्रातुः समीपेशोकार्ताससर्जनिनदंमहत् ॥ सस्वरंमुमुचेबाष्पं
विवर्णवदनातदा ॥ २४ ॥ निपातितान्प्रेक्ष्यरणेतुराक्षसान्प्रधाविताशूर्पणखापुनस्ततः ॥ वधंचतेषांनिखिलेनरक्षसांशशंससर्वंभगिनी
खरस्यसा ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अर० विंशतितमः सर्गः ॥२०॥ सपुनः पतितांदृष्ट्वाक्रोधाच्छूर्पणखांपुनः ॥

निहतस्यमयासंख्येशरसंकृत्तमर्मणः ॥ सफेनंरुधिरंकस्यमेदिनीपातुमिच्छति ॥ ९ ॥ कस्यपत्ररथाः कायान्मांसमुत्कृत्यसंगताः ॥
प्रहृष्टाभक्षयिष्यंतिनिहतस्यमयारणे ॥ १० ॥ तंनदेवानगंधर्वानपिशाचानराक्षसाः ॥ मयाऽपकृष्टंकृपणंशक्तास्त्रातुंमहाहवे ॥ ११ ॥
उपलभ्यशनैः संज्ञांतंमेशंसितुमर्हसि ॥ येनत्वंदुर्विनीतेनवनेविक्रम्यनिर्जिता ॥ १२ ॥ इतिभ्रातुर्वचः श्रुत्वाक्रुद्धस्यचविशेषतः ततः ॥
शूर्पणखावाक्यंसबाष्पमिदमब्रवीत् ॥ १३ ॥ तरुणौरूपसंपन्नौसुकुमारौ महाबलौ ॥ पुंडरीकविशालाक्षौ चीरकृष्णाजिनांबरौ॥१४॥
फलमूलाशनौदांतौतापसौब्रह्मचारिणौ ॥ पुत्रौदशरथस्यास्तांभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ १५ ॥ गंधर्वराजप्रतिमौपार्थिवव्यंजनान्वितौ ॥
देवौवादानवावेतौनतर्कयितुमुत्सहे ॥ १६ ॥ तरुणीरूपसंपन्नासर्वाभरणभूषिता ॥ दृष्टातत्रमयानारीतयोर्मध्येसुमध्यमा ॥ १७ ॥
ताभ्यामुभाभ्यांसंभूयप्रमदामधिकृत्यताम् ॥ इमामवस्थांनीताऽहंयथाऽनाथाऽसतीतथा ॥ १८ ॥ तस्याश्चानृजुवृत्तायास्तयोश्चहतयोर
हम् ॥ सफेनंपातुमिच्छामिरुधिरंरणमूर्धनि ॥ १९ ॥ एषमेप्रथमः कामः कृतस्तत्रत्वयाभवेत् ॥ तस्यास्तयोश्चरुधिरंपिबेयमहमा
हवे ॥ २० ॥ इतितस्यांब्रुवाणायांचतुर्दशमहाबलान् ॥ व्यादिदेशखरःक्रुद्धोराक्षसानंतकोपमान् ॥२१॥ मानुषौशस्त्रसंपन्नौचीरकृष्णा
जिनांबरौ ॥ प्रविष्टौदंडकारण्यंघोरंप्रमदयासह ॥ २२ ॥ तौहत्वातांचदुर्वृत्तामुपावर्तितुमर्हथ ॥ इयंचभगिनीतेषांरुधिरंममपा
स्यति ॥ २३ ॥ मनोरथोऽयमिष्टोऽस्याभगिन्याममराक्षसाः ॥ शीघ्रंसंपाद्यतांगत्वातौप्रमथ्यस्वतेजसा ॥२४॥ युष्माभिर्निहतौदृष्ट्वा
तावुभौभ्रातरौरणे ॥ इयंप्रहृष्टामुदितारुधिरंयुधिपास्यति ॥२५॥ इतिप्रतिसमादिष्टाराक्षसास्तेचतुर्दश ॥ तत्रजग्मुस्तयासार्धंघनावाते
रिताइव ॥ २६ ॥ (ततस्तुतेतं समुदग्रतेजसंतथापितीक्ष्णप्रदरानिशाचराः ॥ नशेकुरेनंसहसाप्रमर्दितुंवनद्विपादीप्तमिवाग्निमुत्थि
तम् ॥ १ ॥) इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अर० एकोनविंशः सर्गः ॥ १९ ॥ ततःशूर्पणखाघोराराघवाश्रममागता ॥ राक्ष
सानाचचक्षेतौभ्रातरौसहसीतया ॥ १ ॥ तेरामंपर्णशालायामुपविष्टंमहाबलम् ॥ ददृशुःसीतयासार्धंलक्ष्मणेनापिसेवितम् ॥ २ ॥
तांदृष्ट्वाराघवःश्रीमानागतांस्तांश्चराक्षसान् ॥ अब्रवीद्भ्रातरंरामोलक्ष्मणंदीप्ततेजसम् ॥ ३ ॥ मुहूर्तंभवसौमित्रेसीतायाःप्रत्यनंतरः ॥

मन्यतेतद्वचः सत्यंपरिहासाविचक्षणा ॥ १३ ॥ सारामंपर्णशालायामुपविष्टंपरंतपम् ॥ सीतयासहदुर्धर्षमब्रवीत्काममोहिता ॥ १४ ॥
इमांविरूपामसतींकरालांनिर्णतोदरीम् ॥ वृद्धांभार्यामवष्टभ्यनमांत्वंबहुमन्यसे ॥ १५ ॥ अद्येमांभक्षयिष्यामिपश्यतस्तवमानुषीम् ॥
त्वयासहचरिष्यामिनिःसपत्नायथासुखम् ॥ १६ ॥ इत्युक्त्वामृगशावाक्षीमलातसदृशेक्षणा ॥ अभ्यगच्छत्सुसंक्रुद्धामहोल्कारोहिणी
मिव ॥ १७ ॥ तांमृत्युपाशप्रतिमामापतंतींमहाबलः ॥ निगृह्यरामः कुपितस्ततोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १८ ॥ क्रूरैरनार्यैः सौमित्रेपरिहासः
कथंचन ॥ नकार्यः पश्यवैदेहींकथंचित्सौम्यजीवतीम् ॥ १९ ॥ इमांविरूपामसतीमतिमत्तांमहोदरीम् ॥ राक्षसींपुरुषव्याघ्रविरूप
यितुमर्हसि ॥ २० ॥ इत्युक्तोलक्ष्मणस्तस्याः क्रुद्धोरामस्यपश्यतः ॥ उद्धृत्यखड्गंचिच्छेदकर्णनासेमहाबलः ॥ २१ ॥ निकृत्तकर्ण
नासातुविस्वरंसाविनद्यच ॥ तथागतंप्रदुद्रावघोराशूर्पणखावनम् ॥ २२ ॥ साविरूपामहाघोराराक्षसीशोणितोक्षिता ॥ ननादवि
विधान्नादान्यथाप्रावृषितोयदः ॥ २३ ॥ साविक्षरंतीरुधिरंबहुधाघोरदर्शना ॥ प्रगृह्यबाहूगर्जंतीप्रविवेशमहावनम् ॥ २४ ॥ ततस्तु
साराक्षससंघसंवृतंखरंजनस्थानगतंविरूपिता ॥ उपेत्यतंभ्रातरमुग्रतेजसंपपातभूमौगगनाद्यथाऽशनिः ॥ २५ ॥ ततः सभार्यंभयमो
हमूर्च्छितासलक्ष्मणंराघवमागतंवनम् ॥ विरूपणंचात्मनिशोणितोक्षिताशशंससर्वंभगिनीखरस्यसा ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे
वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे अष्टादशः सर्गः ॥ १८ ॥ तांतथापतितांदृष्ट्वाविरूपांशोणितोक्षिताम् ॥ भगिनींक्रोध
संतप्तः खरः पप्रच्छराक्षसः ॥ १ ॥ उत्तिष्ठतावदाख्याहिप्रमोहंजहिसंभ्रमम् ॥ व्यक्तमाख्याहिकेनत्वमेवंरूपाविरूपिता ॥ २ ॥ कः
कृष्णसर्पमासीनमाशीविषमनागसम् ॥ तुदत्यभिसमापन्नमंगुल्यग्रेणलीलया ॥ ३ ॥ कालपाशंसमासज्ज्यकंठेमोहान्नबुध्यते ॥
यस्त्वामद्यसमासाद्यपीतवान्विषमुत्तमम् ॥ ४ ॥ बलविक्रमसंपन्नाकामगाकामरूपिणी ॥ इमामवस्थांनीतात्वंकेनांतकसमागता ॥ ५ ॥
देवगंधर्वभूतानामृषीणांचमहात्मनाम् ॥ कोऽयमेवंमहावीर्यस्त्वांविरूपांचकारह ॥ ६ ॥ नहिपश्याम्यहंलोकेयः कुर्यान्ममविप्रियम् ॥
अमरेषुसहस्राक्षंमहेंद्रंपाकशासनम् ॥ ७ ॥ अद्याहंमार्गणैः प्राणानादास्येजीवितांतगैः ॥ सलिलेक्षीरमासक्तंनिष्पिबन्निवसारसः ॥८॥

श्रूयतांराम तत्त्वार्थं वक्ष्यामि वचनंमम ॥ अहंशूर्पणखानाम राक्षसी कामरूपिणी ॥ २० ॥ अरण्यंविचरामीदमेका सर्वभयंकरा ॥ रावणो
नाममे भ्राता बलीयान्राक्षसेश्वरः ॥ वीरोविश्रवसःपुत्रोयदिते श्रोत्रमागतः ॥ २१ ॥ प्रवृद्धनिद्रश्चसदा कुंभकर्णोमहाबलः ॥ विभीषणस्तु
धर्मात्मानतुराक्षसचेष्टितः ॥ २२ ॥ प्रख्यातवीर्यौचरणे भ्रातरौखरदूषणौ ॥ २३ ॥ तानहंसमतिक्रांताराम त्वापूर्वदर्शनात् ॥ समुपेता
ऽस्मिभावेन भर्तारंपुरुषोत्तमम् ॥ २४ ॥ अहंप्रभावसंपन्ना स्वच्छंदबलगामिनी ॥ चिरायभवभर्तामेसीतयाकिंकरिष्यसि ॥ २५ ॥
विकृताचविरूपाच नसेयंसदृशीतव ॥ अहमेवानुरूपाते भार्यारूपेणपश्यमाम् ॥ २६ ॥ इमांविरूपामसतींकरालांनिर्णतोदरीम् ॥
अनेनसहतेभ्रात्रा भक्षयिष्यामिमानुषीम् ॥ २७ ॥ ततःपर्वतशृंगाणिवनानिविविधानिच ॥ पश्यन्सहमयाकामीदंडकान्विचरि
ष्यसि ॥ २८ ॥ इत्येवमुक्तःकाकुत्स्थःप्रहस्यमदिरेक्षणाम् ॥ इदंवचनमारेभेवक्तुंवाक्यविशारदः ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आदि
काव्ये च० सा० अरण्यकांडे सप्तदशःसर्गः ॥ १७ ॥ तांतुशूर्पणखांरामःकामपाशावपाशिताम् ॥ स्वेच्छयाश्लक्ष्णयावाचास्मितपूर्व
मथाब्रवीत् ॥ १ ॥ कृतदारोऽस्मिभवतिभार्येयंदयितामम ॥ त्वद्विधानांतुनारीणांसुदुःखाससपत्नता ॥ २ ॥ अनुजस्त्वेषमेभ्राताशी
लवान्प्रियदर्शनः ॥ श्रीमानकृतदारश्चलक्ष्मणोनामवीर्यवान् ॥ ३ ॥ अपूर्वीभार्ययाचार्थीतरुणःप्रियदर्शनः ॥ अनुरूपश्चतेभर्तारूप
स्यास्यभविष्यति ॥ ४ ॥ एनंभजविशालाक्षिभर्तारंभ्रातरंमम ॥ असपत्नावरारोहेमेरुमर्कप्रभायथा ॥ ५ ॥ इतिरामेणसाप्रोक्ताराक्षसी
काममोहिता ॥ विसृज्यरामंसहसाततोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ ६ ॥ अस्यरूपस्यतेयुक्ताभार्याऽहंवरवर्णिनी ॥ मयासहसुखंसर्वान्दंडकान्वि
चरिष्यसि ॥ ७ ॥ एवमुक्तस्तुसौमित्रीराक्षस्यावाक्यकोविदः ॥ ततःशूर्पनखींस्मित्वालक्ष्मणोयुक्तमब्रवीत् ॥ ८ ॥ कथंदासस्यमेदा
सीभार्याभवितुमिच्छसि ॥ सोऽहमार्येणपरवान्भ्रात्राकमलवर्णिनि ॥ ९ ॥ समृद्धार्थस्यसिद्धार्थामुदितामलवर्णिनी ॥ आर्यस्यत्वं
विशालाक्षिभार्याभवयवीयसी ॥ १० ॥ एतांविरूपामसतींकरालांनिर्णतोदरीम् ॥ भार्यांवृद्धांपरित्यज्यत्वामेवैषभजिष्यति ॥ ११ ॥
कोहिरूपमिदंश्रेष्ठंसंत्यज्यवरवर्णिनि ॥ मानुषीषुवरारोहेकुर्याद्भावंविचक्षणः ॥ १२ ॥ इतिसालक्ष्मणेनोक्ताकरालानिर्णतोदरी ॥

स्थः सानुजः सहसीतया ॥ ४१ ॥ तर्पयित्वाऽथसलिलैस्तैःपितॄन्दैवतानपि॥स्तुवंतिस्मोदितंसूर्यंदेवताश्चतथाऽनघाः ॥ ४२ ॥ कृताभिषेकःसरराजरामःसीताद्वितीयःसहलक्ष्मणेन ॥ कृताभिषेकस्त्वगराजपुत्र्यारुद्रःसनंदिर्भगवानिवेशः ॥ ४३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥ कृताभिषेकोरामस्तुसीतासौमित्रिरेवच ॥ तस्माद्गोदावरीतीरात्ततोजग्मुःस्वमाश्रमम् ॥ १ ॥ आश्रमंतदुपागम्यराघवःसहलक्ष्मणः ॥ कृत्वापौर्वाह्णिकंकर्मपर्णशालामुपागमत् ॥ २ ॥ उवाससुखितस्तत्रपूज्यमानोमहर्षिभिः ॥ सरामःपर्णशालायामासीनःसहसीतया ॥ ३ ॥ विरराजमहाबाहुश्चित्रयाचंद्रमाइव ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्राचकारविविधाःकथाः ॥ ४ ॥ तदासीनस्यरामस्यकथासंसक्तचेतसः ॥तंदेशंराक्षसीकाचिदाजगामयदृच्छया ॥५ ॥ सातुशूर्पणखानामदशग्रीवस्यरक्षसः ॥ भगिनीराममासाद्यददर्शत्रिदशोपमम् ॥ ६ ॥ दीप्तास्यंचमहाबाहुंपद्मपत्रायतेक्षणम् ॥ गजविक्रांतगमनंजटामंडलधारिणम् ॥ ७ ॥ सुकुमारंमहासत्त्वंपार्थिवव्यंजनान्वितम् ॥ राममिंदीवरश्यामंकंदर्पसदृशप्रभम् ॥ ८ ॥ बभूवेंद्रोपमंदृष्ट्वाराक्षसीकाममोहिता ॥ सुमुखंदुर्मुखीरामंवृत्तमध्यंमहोदरी ॥ ९ ॥ विशालाक्षंविरूपाक्षीसुकेशंताम्रमूर्धजा ॥ प्रियरूपंविरूपासासुस्वरंभैरवस्वना॥ १० ॥ तरुणंदारुणावृद्धादक्षिणंवामभाषिणी ॥ न्यायवृत्तंसुदुर्वृत्ताप्रियमप्रियदर्शना ॥ ११ ॥ शरीरजसमाविष्टाराक्षसीराममब्रवीत् ॥ जटीतापसवेषेणसभार्यःशरचापधृक् ॥ १२॥ आगतस्त्वमिमंदेशंकथंराक्षससेवितम् ॥ किमागमनकृत्यंतेतत्त्वमाख्यातुमर्हसि ॥ १३ ॥ एवमुक्तस्तुराक्षस्याशूर्पणख्यापरंतपः ॥ ऋजुबुद्धितयासर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ १४ ॥ (अनृतंनहिरामस्यकदाचिदपिसंमतम् ॥ विशेषेणाश्रमस्थस्यसमीपेस्त्रीजनस्यच ॥ १) आसीद्दशरथोनामराजात्रिदशविक्रमः ॥ तस्याहमग्रजःपुत्रोरामोनामजनैः श्रुतः ॥ १५॥ भ्रातायंलक्ष्मणोनामयवीयान्मामनुव्रतः ॥ इयंभार्याचवैदेहीममसीतेतिविश्रुता॥१६॥ नियोगात्तुनरेंद्रस्यपितुर्मातुश्चयंत्रितः ॥धर्मार्थंधर्मकांक्षीचवनंवस्तुमिहागतः ॥ १७ ॥ त्वांतुवेदितुमिच्छामिकस्यत्वंकासिकस्यवा ॥ त्वंहितावन्मनोज्ञांगीराक्षसीप्रतिभासिमे ॥ १८ ॥ इहवाकिंनिमित्तंत्वमागतात्रूहितत्त्वतः॥साब्रवीद्वचनंश्रुत्वाराक्षसीमदनार्दिता ॥१९॥

मयूखैरुपसर्पद्भिर्हिमनीहारसंवृतैः ॥ दूरमप्युदितःसूर्यःशशांकइवलक्ष्यते ॥१८॥ आग्राह्यवीर्यःपूर्वाह्णेमध्याह्नेस्पर्शतःसुखः ॥ संसक्तः किंचिदापांडुरातपःशोभतेक्षितौ ॥ १९ ॥ अवश्यायनिपातेनकिंचित्प्रक्लिन्नशाद्वला ॥ वनानांशोभतेभूमिर्निविष्टतरुणातपा ॥ २० ॥ स्पृशन्सुविपुलंशीतमुदकंद्विरदःसुखम् ॥ अत्यंततृषितोवन्यःप्रतिसंहरतेकरम् ॥ २१ ॥ एतेहिसमुपासीनाविहगाजलचारिणः ॥ नाव गाहंतिसलिलमप्रगल्भाइवाहवम् ॥ २२ ॥ अवश्यायतमोनद्धानीहारतमसावृताः ॥ प्रसुप्ताइवलक्ष्यंते विपुष्पावनराजयः ॥२३॥ बाष्पसंछन्नसलिलारुतविज्ञेयसारसाः ॥ हिमार्द्रवालुकास्तीरैःसरितोभांतिसांप्रतम् ॥ २४ ॥ तुषारपतनाच्चैवमृदुत्वाद्भास्करस्यच ॥ शैत्यादगाग्रस्थमपिप्रायेणरसवज्जलम् ॥२५॥ जराझर्झरितैःपत्रैःशीर्णकेसरकर्णिकैः ॥ नालशेषाहिमध्वस्तानभांतिकमलाकराः ॥२६॥ अस्मिंस्तुपुरुषव्याघ्रकालेदुःखसमन्वितः ॥ तपश्चरतिधर्मात्मात्वद्भक्त्याभरतःपुरे ॥ २७ ॥ त्यक्त्वाराज्यंचमानंचभोगांश्चविविधा न्बहून् ॥ तपस्वीनियताहारःशेतेशीतेमहीतले ॥ २८ ॥ सोऽपिवेलामिमांनूनमभिषेकार्थमुद्यतः ॥ वृतःप्रकृतिभिर्नित्यंप्रयातिसरयूंन दीम् ॥ २९ ॥ अत्यंतसुखसंवृद्धःसुकुमारोहिमार्दितः ॥ कथंत्वपररात्रेषुसरयूमवगाहते ॥ ३० ॥ पद्मपत्रेक्षणःश्यामःश्रीमान्निरुदरो महान् ॥ धर्मज्ञःसत्यवादीचह्रीनिषेधोजितेंद्रियः ॥ ३१ ॥ प्रियाभिभाषीमधुरोदीर्घबाहुररिंदमः ॥ संत्यज्यविविधान्सौख्यानार्यंसर्वा त्मनाश्रितः ॥ ३२ ॥ जितःस्वर्गस्तवभ्रात्राभरतेनमहात्मना ॥ वनस्थमपितापस्येयस्त्वामनुविधीयते ॥ ३३ ॥ नपित्र्यमनुवर्तंते मातृकंद्विपदाइति ॥ ख्यातोलोकप्रवादोऽयंभरतेनान्यथाकृतः ॥३४॥ भर्तादशरथोयस्याःसाधुश्चभरतःसुतः ॥ कथंनुसांबाकैकेयीता दृशीक्रूरदर्शिनी ॥ ३५ ॥ इत्येवंलक्ष्मणेवाक्यंस्नेहाद्वदतिधार्मिके ॥ परिवादंजनन्यास्तमसहन्राघवोऽब्रवीत् ॥ ३६ ॥ नतेऽबामध्य मातातगर्हितव्याकदाचन ॥ तामेवेक्ष्वाकुनाथस्यभरतस्यकथांकुरु ॥३७॥ निश्चितैवहिमेबुद्धिर्वनवासेदृढव्रता ॥ भरतस्नेहसंतप्ताबालि शीक्रियतेपुनः ॥ ३८ ॥ संस्मराम्यस्यवाक्यानिप्रियाणिमधुराणिच ॥ हृद्यान्यमृतकल्पानिमनःप्रह्लादनानिच ॥ ३९ ॥ कदाह्यहं समेष्यामिभरतेनमहात्मना ॥ शत्रुघ्नेनचवीरेणत्वयाचरघुनंदन ॥ ४० ॥ इत्येवंविलपंस्तत्रप्राप्यगोदावरींनदीम् ॥ चक्रेऽभिषेकंकाकु

पर्णशालायांहर्षमाहारयत्परम् ॥ २६ ॥ सुसंहृष्टः परिष्वज्यबाहुभ्यांलक्ष्मणंतदा ॥ अतिस्निग्धंचगाढंच वचनंचेदमब्रवीत् ॥ २७ ॥
प्रीतोऽस्मितेमहत्कर्मत्वयाकृतमिदंप्रभो ॥ प्रदेयोयन्निमित्तंतेपरिष्वंगोमयाकृतः ॥ २८ ॥ भावज्ञेनकृतज्ञेनधर्मज्ञेनचलक्ष्मण ॥ त्वया
पुत्रेणधर्मात्मानसंवृत्तःपितामम ॥ २९ ॥ एवंलक्ष्मणमुक्त्वातुराघवोलक्ष्मिवर्धनः ॥ तस्मिन्देशेबहुफलेन्यवसत्ससुखंसुखी ॥ ३० ॥
कंचित्कालंसधर्मात्मासीतयालक्ष्मणेनच ॥ अन्वास्यमानोन्यवसत्स्वर्गलोकेयथामरः ॥ ३१ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ०च० सा०
अर० पंचदशः सर्गः ॥ १५ ॥ वसतस्तस्यतुसुखंराघवस्यमहात्मनः ॥ शरद्व्यपायेहेमंत ऋतुरिष्टःप्रवर्तते ॥१॥ सकदाचित्प्रभातायां
शर्वर्यांरघुनंदनः ॥ प्रययावभिषेकार्थंरम्यांगोदावरींनदीम् ॥ २ ॥ प्रह्वःकलशहस्तस्तुसीतयासहवीर्यवान् ॥ पृष्ठतोऽनुव्रजन्भ्रातासौमि
त्रिरिदमब्रवीत् ॥ ३ ॥ अयंसकालःसंप्राप्तःप्रियोयस्तेप्रियंवद ॥ अलंकृतइवाभातियेनसंवत्सरःशुभः ॥ ४ ॥ नीहारपरुषोलोकः
पृथिवीसस्यमालिनी ॥ जलान्यनुपभोग्यानिसुभगोहव्यवाहनः ॥ ५ ॥ नवाग्रयणपूजाभिरभ्यर्च्यपितृदेवताः ॥ कृताग्रयणकाः
कालेसंतोविगतकल्मषाः ॥ ६ ॥ प्राज्यकामाजनपदाःसंपन्नतरगोरसाः ॥ विचरंतिमहीपालायात्रार्थंविजिगीषवः ॥ ७ ॥ सेवमाने
दृढंसूर्येदिशमंतकसेविताम् ॥ विहीनतिलकेवस्त्रीनोत्तरादिक्प्रकाशते ॥ ८ ॥ प्रकृत्याहिमकोशाढ्योदूरसूर्यश्चसांप्रतम् ॥ यथार्थनामा
सुव्यक्तंहिमवान्हिमवान्गिरिः ॥ ९ ॥ अत्यंतसुखसंचारामध्याह्नेस्पर्शतःसुखाः॥दिवसाःसुभगादित्याश्छायासलिलदुर्भगाः ॥ १० ॥
मृदुसूर्याःसुनीहाराःपटुशीताःसमाहिताः ॥ शून्यारण्याहिमध्वस्तादिवसाभांतिसांप्रतम् ॥ ११ ॥ निवृत्ताकाशशयनाःपुष्यनीताहि
मारुणाः ॥ शीतवृद्धतरायामास्त्रियामायांतिसांप्रतम् ॥ १२ ॥ रविसंक्रांतसौभाग्यस्तुषारारुणमंडलः ॥ निःश्वासांधइवादर्शश्चंद्रमान
प्रकाशते ॥ १३ ॥ ज्योत्स्नातुषारमलिनापौर्णमास्यांनराजते ॥ सीतेवचातपश्यामालक्ष्यतेनचशोभते ॥ १४ ॥ प्रकृत्याशीतलस्पर्शो
हिमविद्धश्चसांप्रतम् ॥ प्रवातिपश्चिमोवायुःकालेद्विगुणशीतलः ॥ १५ ॥ बाष्पच्छन्नान्यरण्यानियवगोधूमवंतिच ॥ शोभंतेऽभ्युदिते
सूर्येनदद्भिःक्रौंचसारसैः ॥ १६ ॥ खर्जूरपुष्पाकृतिभिःशिरोभिःपूर्णतंडुलैः ॥ शोभंतेकिंचिदालंबाःशालयःकनकप्रभाः ॥ १७ ॥

सौम्यपुष्पितकाननः ॥ २ ॥ सर्वतश्चार्यतांदृष्टिः काननेनिपुणोह्यसि ॥ आश्रमः कतरस्मिन्नोदेशेभवतिसंमतः ॥ ३ ॥ रमतेयत्रवैदेही
त्वमहंचैवलक्ष्मण ॥ तादृशोदृश्यतांदेशः सन्निकृष्टजलाशयः ॥ ४ ॥ वनरामण्यकंयत्रजलरामण्यकंतथा॥सन्निकृष्टंचयस्मिंस्तुसमित्पु
ष्पकुशोदकम् ॥ ५ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणलक्ष्मणः संयतांजलिः ॥ सीतासमक्षंकाकुत्स्थमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ६ ॥ परवानस्मिकाकुत्स्थ
त्वयिवर्षशतंस्थिते ॥ स्वयंतुरुचिरेदेशेक्रियतामितिमांवद ॥ ७ ॥ सुप्रीतस्तेनवाक्येनलक्ष्मणस्यमहाद्युतिः ॥ विमृशन्रोचयामासदेशं
सर्वगुणान्वितम् ॥ ८ ॥ सतंरुचिरमाक्रम्यदेशमाश्रमकर्मणि ॥ हस्तेगृहीत्वाहस्तेनरामः सौमित्रिमब्रवीत् ॥ ९ ॥ अयंदेशः समः
श्रीमान्पुष्पितैस्तरुभिर्वृतः ॥ इहाश्रमपदंरम्यंयथावत्कर्तुमर्हसि ॥ १० ॥ इयमादित्यसंकाशैःपद्मैः सुरभिगंधिभिः ॥ अदूरेदृश्यते
रम्यापद्मिनीपद्मशोभिता ॥ ११ ॥ यथाख्यातमगस्त्येनमुनिनाभावितात्मना ॥ इयंगोदावरीरम्यापुष्पितैस्तरुभिर्वृता ॥ १२ ॥
हंसकारंडवाकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता ॥ नातिदूरेनचासन्नेमृगयूथनिपीडिता ॥ १३ ॥ मयूरनादितारम्याः प्रांशवोबहुकंदराः ॥
दृश्यंतेगिरयः सौम्याःफुल्लैस्तरुभिरावृताः॥१४॥ सौवर्णैराजतैस्ताम्रैर्देशेदेशेतथाशुभैः ॥ गवाक्षिताइवाभांतिगजाःपरमभक्तिभिः ॥१५॥
सालैस्तालैस्तमालैश्चखर्जूरैःपनसैर्द्रुमैः ॥ नीवारैस्तिनिशैश्चैवपुन्नागैश्चोपशोभिताः ॥ १६ ॥ चूतैरशोकैस्तिलकैःकेतकैरपिचंपकैः ॥
पुष्पगुल्मलतोपेतैस्तैस्तैस्तरुभिरावृताः ॥ १७ ॥ स्यंदनैश्चंदनैर्नीपैः पनसैर्लकुचैरपि ॥ धवाश्वकर्णखदिरैः शमीकिंशुकपाटलैः ॥१८॥
इदंपुण्यमिदंरम्यमिदंबहुमृगद्विजम् ॥ इहवत्स्यामसौमित्रेसार्धमेतेनपक्षिणा ॥ १९ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणलक्ष्मणः परवीरहा ॥ अचिरे
णाश्रमंभ्रातुश्चकारसुमहाबलः ॥ २० ॥ पर्णशालांसुविपुलांतत्रसंघातमृत्तिकाम् ॥ सुस्तंभांमस्करैर्दीर्घैः कृतवंशांसुशोभनाम् ॥ २१ ॥
शमीशाखाभिरास्तीर्यदृढपाशावपाशिताम् ॥ कुशकाशशरैः पर्णैः सुपरिच्छादितांतथा ॥२२॥ समीकृततलांरम्यांचकारसुमहाबलः॥
निवासंराघवस्यार्थेप्रेक्षणीयमनुत्तमम् ॥ २३ ॥ सगत्वालक्ष्मणः श्रीमान्नदींगोदावरींतदा॥स्नात्वापद्मानिचादायसफलः पुनरागतः॥२४॥
ततः पुष्पबलिंकृत्वाशांतिंचसयथाविधि ॥ दर्शयामासरामायतदाश्रमपदंकृतम् ॥२५॥ सतंदृष्ट्वाकृतंसौम्यमाश्रमंसहसीतया॥राघवः

राष्ट्रींतथाशुकीम् ॥ १७ ॥ ताम्रातुसुषुवेकन्याः पंचैतालोकविश्रुताः ॥ उलूकाञ्जनयत्क्रौंचीभासीभासान्व्यजायत ॥ १८ ॥
श्येनीश्येनांश्चगृध्रांश्चव्यजायतसुतेजसः ॥ धृतराष्ट्रीतुहंसांश्चकलहंसांश्चसर्वशः ॥ १९ ॥ चक्रवाकांश्चभद्रंतेविजज्ञेसापिभामिनी
शुकीनतांविजज्ञेतुनतायांविनतासुता ॥ २० ॥ दशक्रोधवशारामविजज्ञेप्यात्मसंभवाः ॥ मृगींचमृगमंदांचहरीं भद्रमदामपि ॥ २१ ॥
मातंगीमथशार्दूलींश्वेतांचसुरभींतथा ॥ सर्वलक्षणसंपन्नांसुरसांकद्रुकामपि ॥ २२ ॥ अपत्यंतुमृगाःसर्वेमृग्या नरवरोत्तम ॥ ऋक्षाश्च
मृगमंदायाः सृमराश्चमरास्तथा ॥ २३ ॥ ततस्त्विरावतींनामजज्ञे भद्रमदासुताम् ॥ तस्यास्त्वैरावतः पुत्रोलोकनाथोमहागजः ॥२४॥
हर्यांश्चहरयोऽपत्यंवानराश्चतपस्विनः ॥ गोलांगूलाश्चशार्दूलीव्याघ्रांश्चाजनयत्सुतान् ॥ २५ ॥ मातंग्यास्त्वथमातंगाअपत्यंमनुज
र्षभ ॥ दिशागजंतुकाकुत्स्थश्वेताव्यजनयत्सुतान् ॥ २६ ॥ ततोदुहितरौरामसुरभिर्द्वेव्यजायत ॥ रोहिणींनामभद्रंतेगंधर्वींचयशस्वि
नीम् ॥ २७ ॥ रोहिण्यजनयद्गावोगंधर्वीवाजिनः सुतान् ॥ सुरसाजनयन्नागान्नामकद्रूश्चपन्नगान् ॥ २८ ॥ मनुर्मनुष्याञ्जनयत्कश्यप
स्यमहात्मनः ॥ ब्राह्मणान्क्षत्रियान्वैश्यान्शूद्रांश्चमनुजर्षभ ॥ २९ ॥ मुखतोब्राह्मणाजाताउरसः क्षत्त्रियास्तथा ॥ ऊरुभ्यांजज्ञिरेवै
श्याः पद्भ्यांशूद्राइतिश्रुतिः ॥ ३० ॥ सर्वान्पुण्यफलान्वृक्षाननलापिव्यजायत ॥ विनताचशुकीपौत्रीकद्रूश्चसुरसास्वसा ॥ ३१ ॥ कद्रू
र्नागसहस्रंतुविजज्ञेधरणीधरान् ॥ द्वौपुत्रौविनतायास्तुगरुडोऽरुणएवच ॥ ३२ ॥ तस्माज्जातोऽहमरुणात्संपातिश्चममाग्रजः ॥ जटायु
रितिमांविद्धिश्येनीपुत्रमरिंदम ॥ ३३ ॥ सोऽहंवाससहायस्तेभविष्यामियदीच्छसि (इदंदुर्गंहिकान्तारंमृगराक्षससेवितम्) सीतां
चतातरक्षिष्येत्वयियातेसलक्ष्मणे ॥ ३४ ॥ जटायुषंतुप्रतिपूज्यराघवोमुदापरिष्वज्यचसन्नतोऽभवत् ॥ पितुर्हिशुश्रावसखित्वमात्मवा
ञ्जटायुषासंकथितंपुनः पुनः ॥ ३५ ॥ सतत्रसीतांपरिदायमैथिलींसहैवतेनातिबलेनपक्षिणा ॥ जगामतांपंचवटींसलक्ष्मणोरिपून्दिध
क्षन्सवनानिपालयन् ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अरण्यकांडे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥ ततःपंचवटींगत्वानाना
व्यालमृगायुताम् ॥ उवाचलक्ष्मणंरामोभ्रातरंदीप्ततेजसम् ॥ १ ॥ आगताः स्मयथोद्दिष्टंयंदेशंमुनिरब्रवीत् ॥ अयंपंचवटीदेशः

दाचारः शक्तश्चपरिरक्षणे ॥ अपिचात्रवसन्रामतापसान्पालयिष्यसि ॥ २० ॥ एतदालक्ष्यतेवीरमधूकानांमहावनम् ॥ उत्तरेणास्यगं
तव्यंन्यग्रोधमपिगच्छता ॥ २१ ॥ ततःस्थलमुपारुह्यपर्वतस्याविदूरतः ॥ ख्यातःपंचवटीत्येवनित्यपुष्पितकाननः ॥ २२ ॥ अग
स्त्यैनैवमुक्तस्तुरामःसौमित्रिणासह ॥ सत्कृत्यामंत्रयामासतमृषिंसत्यवादिनम् ॥ २३ ॥ तौतुतेनाभ्यनुज्ञातौकृतपादाभिवंदनौ ॥
तमाश्रमंपंचवटींजग्मतुःसहसीतया ॥ २४ ॥ गृहीतचापौतुनराधिपात्मजौविषक्ततूणीसमरेष्वकातरौ ॥ यथोपदिष्टेनपथामहर्षिणा
प्रजग्मतुःपंचवटींसमाहितौ ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ०च०सा० अरण्यकांडे त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥ अथपंचवटींगच्छन्नं
तरारघुनंदनः ॥ आससादमहाकायंगृध्रंभीमपराक्रमम् ॥ १ ॥ तंदृष्ट्वातौमहाभागौवनस्थंरामलक्ष्मणौ ॥ मेनातेराक्षसंपक्षिंब्रुवाणौकोभ
वानिति ॥ २ ॥ ततोमधुरयावाचासौम्ययाप्रीणयन्निव ॥ उवाचवत्समांविद्धिवयस्यंपितुरात्मनः ॥ ३ ॥ सतंपितृसखंमत्वापूजयामा
सराघवः ॥ सतस्यकुलमव्यग्रमथपप्रच्छनामच ॥ ४ ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वाकुलमात्मानमेवच ॥ आचचक्षेद्विजस्तस्मैसर्वभूतसमुद्भ
वम् ॥५॥ पूर्वकालेमहाबाहोयेप्रजापतयोऽभवन् ॥ तान्मेनिगदतःसर्वानादितःशृणुराघव ॥ ६ ॥ कर्दमःप्रथमस्तेषांविकृतस्तदनंत
रम् ॥शेषश्चसंश्रयश्चैवबहुपुत्रश्चवीर्यवान् ॥७॥ स्थाणुर्मरीचिरत्रिश्चक्रतुश्चैवमहाबलः ॥ पुलस्त्यश्चांगिराश्चैवप्रचेताःपुलहस्तथा ॥ ८ ॥
दक्षोविवस्वानपरोऽरिष्टनेमिश्चराघव ॥ कश्यपश्चमहातेजास्तेषामासीच्चपश्चिमः ॥ ९ ॥ प्रजापतेस्तुदक्षस्यबभूवुरितिविश्रुताः ॥ षष्टि
र्दुहितरोरामयशस्विन्योमहायशः ॥१०॥ कश्यपःप्रतिजग्राहतासामष्टौसुमध्यमाः ॥ अदितिंचदितिंचैवदनूमपिचकालकाम् ॥ ११ ॥
ताम्रांक्रोधवशांचैवमनुंचाप्यनलामपि ॥ तास्तुकन्यास्ततःप्रीतःकश्यपःपुनरब्रवीत् ॥ १२ ॥ पुत्रांस्त्रैलोक्यभर्तॄन्वैजनयिष्यथमत्स
मान् ॥ अदितिस्तन्मनारामदितिश्चदनुरेवच ॥ १३ ॥ कालकाचमहाबाहोशेषास्त्वमनसोभवन् ॥ अदित्यांजज्ञिरेदेवास्त्रयस्त्रिंश
दरिंदम ॥ १४ ॥ आदित्यावसवोरुद्राअश्विनौचपरंतप ॥ दितिस्त्वजनयत्पुत्रान्दैत्यांस्तातयशस्विनः ॥ १५ ॥ तेषामियंवसुमतीपुरा
सीत्सवनार्णवा ॥ दनुस्त्वजनयत्पुत्रमश्वग्रीवमरिंदम ॥ १६ ॥ नरकंकालकंचैवकालकापिव्यजायत ॥ क्रौंचींभासींतथाश्येनींधृत

जयायप्रतिगृह्णीष्ववज्रं वज्रधरोयथा॥३६ ॥ एवमुक्त्वामहातेजाःसमस्तंतद्वरायुधम् ॥ दत्त्वारामायभगवानगस्त्यःपुनरब्रवीत् ॥ ३७ ॥
इत्यार्षे श्री० वा० आ० च० सा० अरण्यकांडे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥ रामप्रीतोऽस्मिभद्रंतेपरितुष्टोऽस्मिलक्ष्मण ॥ अभिवादयितुं
यन्मांप्राप्तौस्थःसहसीतया ॥ १ ॥ अध्वश्रमेणवांखेदोबाधतेप्रचुरश्रमः ॥ व्यक्तमुत्कंठतेवापिमैथिलीजनकात्मजा ॥ २ ॥ एषाचसुकु
मारीचखेदैश्चनविमानिता ॥ प्राज्यदोषंवनंप्राप्ताभर्तृस्नेहप्रचोदिता ॥ ३ ॥ यथैषारमतेरामइहसीतातथाकुरु ॥ दुष्करंकृतवत्येषावने
त्वामभिगच्छती ॥ ४ ॥ एषाहिप्रकृतिःस्त्रीणामासृष्टेरघुनंदन ॥ समस्थमनुरज्यंतेविषमस्थंत्यजंतिच ॥ ५ ॥ शतह्रदानांलोलत्वं
शस्त्राणांतीक्ष्णतांयथा ॥ गरुडानिलयोःशैघ्र्यमनुगच्छंतियोषितः ॥ ६ ॥ इयंतुभवतोभार्यादोषैरेतैर्विवर्जिता ॥ श्लाघ्याचव्यपदेश्या
चयथादेवीष्वरुंधती ॥ ७ ॥ अलंकृतोऽयंदेशश्चयत्रसौमित्रिणासह ॥ वैदेह्याचानयारामवत्स्यसित्वमरिंदम ॥ ८ ॥ एवमुक्तस्तुमुनिना
राघवःसंयतांजलिः ॥ उवाचप्रश्रितंवाक्यमृषिंदीप्तमिवानलम् ॥ ९ ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मियस्यमेमुनिपुंगवः ॥ गुणैःसभ्रातृभा
र्यस्यगुरुर्नःपरितुष्यति ॥ १० ॥ किंतुव्यादिशमेदेशंसोदकंबहुकाननम् ॥ यत्राश्रमपदंकृत्वावसेयंनिरतःसुखम् ॥ ११ ॥ ततोऽब्रवी
न्मुनिश्रेष्ठःश्रुत्वारामस्यभाषितम् ॥ ध्यात्वामुहूर्तंधर्मात्माततोवाचवचःशुभम् ॥ १२ ॥ इतोद्वियोजनेतातबहुमूलफलोदकः ॥ देशो
बहुमृगःश्रीमान्पंचवट्यभिविश्रुतः ॥ १३ ॥तत्रगत्वाश्रमपदंकृत्वासौमित्रिणासह ॥ रमस्वत्वंपितुर्वाक्यंयथोक्तमनुपालयन् ॥ १४ ॥
(कालोऽयंगतभूयिष्ठोयःकालस्तवराघव ॥ समयोयोनरेन्द्रेणकृतोदशरथेनते ॥ १ ॥ तीर्णप्रतिज्ञःकाकुत्स्थसुखंराज्येनिवत्स्यसि ॥
धन्यस्तेजनकोरामसराजारघुनंदन ॥ २ ॥ यस्त्वयाज्येष्ठपुत्रेणययातिरिवतारितः ॥) विदितोह्येषवृत्तांतोममसर्वस्तवानघ ॥ तपस
श्चप्रभावेणस्नेहाद्दशरथस्यच ॥ १५॥हृदयस्थंचतेछंदोविज्ञातंतपसामया॥इहवासंप्रतिज्ञायमयासहतपोवने ॥ १६ ॥ अतश्चत्वामहं
ब्रूमिगच्छपंचवटीमिति ॥ सहिरम्योवनोद्देशोमैथिलीतत्ररंस्यते ॥ १७ ॥ सदेशःश्लाघनीयश्चनातिदूरेचराघव ॥ गोदावर्याःसमीपे
चमैथिलीतत्ररंस्यते ॥ १८ ॥ प्राज्यमूलफलैश्चैवनानाद्विजगणैर्युतः ॥ विविक्तश्चमहाबाहोपुण्योरम्यस्तथैवच ॥ १९ ॥ भवानपिस

सकाकुत्स्थंसीतांचजनकात्मजाम् ॥ तंशिष्यःप्रश्रितंवाक्यमगस्त्यवचनंब्रुवन् ॥ १५ ॥ प्रावेशयद्यथान्यायंसत्कारार्हंसुसत्कृतम् ॥
प्रविवेशततोरामःसीतयासहलक्ष्मणः ॥ १६ ॥ प्रशांतहरिणाकीर्णमाश्रमंह्यवलोकयन् ॥ सतत्रब्रह्मणःस्थानमग्नेःस्थानंतथैवच ॥१७॥
विष्णोःस्थानंमहेंद्रस्यस्थानंचैवविवस्वतः ॥ सोमस्थानंभगस्थानंस्थानंकौबेरमेवच ॥ १८ ॥ धातुर्विधातुःस्थानेचवायोःस्थानं
तथैवच ॥ स्थानंचपाशहस्तस्यवरुणस्यमहात्मनः ॥ १९ ॥ स्थानंतथैवगायत्र्यावसूनांस्थानमेवच ॥ स्थानंचनागराजस्यगरुड
स्थानमेवच ॥ २० ॥ कार्त्तिकेयस्यचस्थानंधर्मस्थानंचपश्यति ॥ ततःशिष्यैःपरिवृतोमुनिरप्यभिनिष्पतत् ॥ २१ ॥ तंददर्शाग्रतो
रामोमुनीनांदीप्ततेजसम् ॥ अब्रवीद्वचनंवीरोलक्ष्मणंलक्ष्मिवर्धनम् ॥ २२ ॥ बहिर्लक्ष्मणनिष्क्रामत्यगस्त्योभगवानृषिः ॥ औदा
र्येणावगच्छामिनिधानंतपसामिदम् ॥ २३ ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुरगस्त्यंसूर्यवर्चसम् ॥ जग्राहापततस्तस्यपादौचरघुनंदनः ॥ २४ ॥
अभिवाद्यतुधर्मात्मातस्थौरामःकृतांजलिः ॥ सीतयासहवैदेह्यातदारामःसलक्ष्मणः॥२५॥प्रतिगृह्यचकाकुत्स्थमर्चयित्वासनोदकैः ॥
कुशलप्रश्नमुक्त्वाचआस्यतामितिसोऽब्रवीत् ॥ २६ ॥ अग्निंहुत्वाप्रदायार्घ्यमतिथीन्प्रतिपूज्यच ॥ वानप्रस्थेनधर्मेणसतेषांभोजनं
ददौ ॥ २७ ॥ प्रथमंचोपविश्याथधर्मज्ञोमुनिपुंगवः ॥ उवाचराममासीनंप्रांजलिंधर्मकोविदम् ॥ २८ ॥ अन्यथाखलुकाकुत्स्थतप
स्वीसमुदाचरन् ॥ दुःसाक्षीवपरेलोकेस्वानिमांसानिभक्षयेत् ॥ २९ ॥ राजासर्वस्यलोकस्यधर्मचारीमहारथः ॥ पूजनीयश्चमान्यश्च
भवान्प्राप्तःप्रियातिथिः ॥ ३० ॥ एवमुक्त्वाफलैर्मूलैःपुष्पैश्चान्यैश्चराघवम् ॥ पूजयित्वायथाकामंततोऽगस्त्यस्तमब्रवीत् ॥ ३१ ॥
इदंदिव्यंमहच्चापंहेमवज्रविभूषितम् ॥ वैष्णवंपुरुषव्याघ्रनिर्मितंविश्वकर्मणा ॥ ३२ ॥ अमोघःसूर्यसंकाशोब्रह्मदत्तःशरोत्तमः ॥ दत्तो
ममममहेंद्रेणतूणीचाक्षय्यसायकौ ॥ ३३ ॥ संपूर्णौनिशितैर्बाणैर्ज्वलद्भिरिवपावकैः ॥ महाराजतकोशोऽयमसिर्हैमविभूषितः ॥ ३४ ॥
अनेनधनुषारामहत्वासंख्येमहासुरान् ॥ आजहारश्रियंदीप्तांपुराविष्णुर्दिवौकसाम् ॥ ३५ ॥ तद्धनुस्तौचतूणीचशरंखड्गंचमानद ॥

वितः ॥ ८६ ॥ एषलोकार्चितःसाधुर्हितेनित्यंरतःसताम् ॥ अस्मानधिगतानेषश्रेयसायोजयिष्यति ॥ ८७ ॥ आराधयिष्याम्यत्राह
मगस्त्यंतंमहामुनिम् ॥ शेषंचवनवासस्यसौम्यवत्स्याम्यहंप्रभो ॥ ८८ ॥ अत्रदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ अगस्त्यंनियता
हाराःसततंपर्युपासते ॥ ८९ ॥ नात्रजीवेन्मृषावादीक्रूरोवायदिवाशठः ॥ नृशंसःपापवृत्तोवामुनिरेषतथाविधः ॥ ९० ॥ अत्रदेवाश्च
यक्षाश्चनागाश्चपतगैःसह ॥ वसंतिनियताहाराधर्ममाराधयिष्णवः ॥ ९१ ॥ अत्रसिद्धामहात्मानोविमानैःसूर्यसंनिभैः ॥ त्यक्त्वादे
हान्नवैर्देहैःस्वर्याताःपरमर्षयः ॥ ९२ ॥ यक्षत्वममरत्वंचराज्यानिविविधानिच ॥ अत्रदेवाःप्रयच्छंतिभूतैराराधिताःशुभैः ॥ ९३ ॥
आगताःस्माश्रमपदंसौमित्रेप्रविशाग्रतः ॥ निवेदयेहमांप्राप्तमृषयेसहसीतया ॥९४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
च० सा० अरण्यकांडे एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥ सप्रविश्याश्रमपदंलक्ष्मणोराघवानुजः ॥ अगस्त्यशिष्यमासाद्यवाक्यमेतदुवा
चह ॥ १ ॥ राजादशरथोनामज्येष्ठस्तस्यसुतोबली ॥ रामःप्राप्तोमुनिंद्रष्टुंभार्ययासहसीतया ॥ २ ॥ लक्ष्मणोनामतस्याहंभ्राताात्व
वरजोहितः ॥ अनुकूलश्चभक्तश्चयदितेश्रोत्रमागतः ॥ ३ ॥ तेवयंवनमत्युग्रंप्रविष्टाःपितृशासनात् ॥ द्रष्टुमिच्छामहेसर्वेभगवंतंनिवे
द्यताम् ॥ ४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वालक्ष्मणस्यतपोधनः ॥ तथेत्युक्त्वाग्निशरणंप्रविवेशनिवेदितुम् ॥ ५ ॥ सप्रविश्यमुनिश्रेष्ठंतपसा
दुष्प्रधर्षणम् ॥ कृतांजलिरुवाचेदंरामागमनमंजसा ॥ ६ ॥ यथोक्तंलक्ष्मणेनैवशिष्योऽगस्त्यस्यसंमतः ॥ पुत्रौदशरथस्येमौरामो
लक्ष्मणएवच ॥ ७ ॥ प्रविष्टावाश्रमपदंसीतयासहभार्यया ॥ द्रष्टुंभवंतमायातौशुश्रूषार्थमरिंदमौ ॥ ८ ॥ यदत्रानंतरंतत्त्वमाज्ञापयि
तुमर्हसि ॥ ततःशिष्यादुपश्रुत्यप्राप्तंरामंसलक्ष्मणम् ॥ ९ ॥ वैदेहींचमहाभागामिदंवचनमब्रवीत् ॥ दिष्ट्यारामश्चिरस्याद्यद्रष्टुंमांसमु
पागतः ॥ १० ॥ मनसाकांक्षितंह्यस्यमयाप्यागमनंप्रति ॥ गम्यतांसत्कृतोरामःसभार्यःसहलक्ष्मणः ॥ ११ ॥ प्रवेश्यतांसमीपंमेकि
मयंनप्रवेशितः ॥ एवमुक्तस्तुमुनिनाधर्मज्ञेनमहात्मना ॥ १२ ॥ अभिवाद्याब्रवीच्छिष्यस्तथेतिनियतांजलिः ॥ तदानिष्क्रम्यसंभ्रांतः
शिष्योलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १३ ॥ क्वासौरामोमुनिंद्रष्टुमेतुप्रविशतुस्वयम् ॥ ततोगत्वाश्रमपदंशिष्येणसहलक्ष्मणः ॥ १४ ॥ दर्शयामा

कुतोनिष्क्रमितुंशक्तिर्मयाजीर्णस्यरक्षसः ॥ भ्रातुस्तुमेषरूपस्यगतस्ययमसादनम् ॥६४॥ अथतस्य वचः श्रुत्वाभ्रातुर्निधनसंश्रितम् ॥
प्रधर्षयितुमारेभेमुनिंक्रोधान्निशाचरः ॥ ६५ ॥ सोऽभ्यद्रवद्द्विजेन्द्रं तं मुनिनादीप्ततेजसा ॥ चक्षुषानलकल्पेननिर्दग्धोनिधनंगतः॥६६॥
तस्यायमाश्रमोभ्रातुस्तटाकवनशोभितः ॥ विप्रानुकंपयायेनकर्मेदंदुष्करंकृतम् ॥ ६७ ॥ एवंकथयमानस्यतस्यसौमित्रिणासह ॥
रामस्यास्तंगतः सूर्यः संध्याकालोऽभ्यवर्तत ॥ ६८ ॥ उपास्यपश्चिमांसंध्यांसहभ्रात्रायथाविधि ॥ प्रविवेशाश्रमपदंतमृषिंचाभ्यवाद
यत् ॥ ६९ ॥ सम्यक्प्रतिगृहीतस्तुमुनिनातेनराघवः ॥ न्यवसत्तांनिशामेकांप्राश्यमूलफलानिच ॥ ७० ॥ तस्यांरात्र्यांव्यतीताया
मुदितेरविमंडले ॥ भ्रातरंतमगस्त्यस्यह्यामंत्रयतराघवः ॥ ७१ ॥ अभिवादयेत्वाभगवन्सुखमस्म्युषितोनिशाम् ॥ आमंत्रयेत्वांग
च्छामिगुरुंतेद्रष्टुमग्रजम् ॥ ७२ ॥ गम्यतामितितेनोक्तोजगामरघुनंदनः ॥ यथोद्दिष्टेनमार्गेणवनंतच्चावलोकयन् ॥ ७३ ॥ नीवारान्प
नसान्सालान्वंजुलांस्तिनिशांस्तथा ॥ चिरिबिल्वान्मधूकांश्चबिल्वानथचतिंदुकान् ॥ ७४ ॥ पुष्पितान्पुष्पिताग्राभिर्लताभिरुपशो
भितान् ॥ ददर्शरामःशतशस्तत्रकांतारपादपान् ॥ ७५ ॥ हस्तिहस्तैर्विमृदितान्वानरैरुपशोभितान् ॥ मत्तैःशकुनिसंघैश्चशतशःप्रति
नादितान् ॥ ७६ ॥ ततोऽब्रवीत्समीपस्थंरामोराजीवलोचनः ॥ पृष्ठतोऽनुगतंवीरंलक्ष्मणंलक्ष्मिवर्धनम्॥७७॥स्निग्धपत्रायथावृक्षायथा
क्षांतामृगद्विजाः ॥ आश्रमोनातिदूरस्थोमहर्षेर्भावितात्मनः ॥ ७८ ॥ अगस्त्यइतिविख्यातोलोकेस्वेनैवकर्मणा ॥ आश्रमोदृश्यतेत
स्यपरिश्रांतश्रमापहः ॥ ७९ ॥ प्राज्यधूमाकुलवनश्चीरमालापरिष्कृतः ॥ प्रशांतमृगयूथश्चनानाशकुनिनादितः ॥ ८० ॥ निगृह्यतर
सामृत्युंलोकानांहितकाम्यया ॥ दक्षिणादिक्कृतायेनशरण्यापुण्यकर्मणा ॥ ८१ ॥ तस्येदमाश्रमपदंप्रभावाद्यस्यराक्षसैः ॥ दिगियं
दक्षिणात्रासाद्दृश्यतेनोपभुज्यते ॥ ८२ ॥ यदाप्रभृतिचक्रांतादिगियंपुण्यकर्मणा ॥ तदाप्रभृतिनिर्वैराःप्रशांतारजनीचराः ॥ ८३ ॥
नाम्नाचेयंभगवतोदक्षिणादिक्प्रदक्षिणा ॥ प्रथितात्रिषुलोकेषुदुर्धर्षाक्रूरकर्मभिः ॥ ८४ ॥ मार्गंनिरोद्धुंसततंभास्करस्याचलोत्तमः ॥
संदेशंपालयंस्तस्यविंध्यशैलोनवर्धते ॥ ८५ ॥ अयंदीर्घायुषस्तस्यलोकेविश्रुतकर्मणः ॥ अगस्त्यस्याश्रमःश्रीमान्विनीतमृगसे

स्थायवनखंडस्य पार्श्वतः ॥ ४० ॥ तत्रागस्त्याश्रमपदंगत्वायोजनमंतरम् ॥रमणीयेवनोद्देशेबहुपादपशोभिते ॥ ४१ ॥ रंस्यतेतत्रवै
देहीलक्ष्मणश्च त्वयासह ॥ सहिरम्योवनोद्देशो बहुपादपसंयुतः ॥४२॥ यदि बुद्धिःकृताद्रष्टुमगस्त्यंतंमहामुनिम् ॥ अद्यैवगमनेबुद्धिं रो
चयस्वमहामते ॥ ४३ ॥ इतिरामोमुनेः श्रुत्वासहभ्रात्राभिवाद्यच ॥ प्रतस्थेऽगस्त्यमुद्दिश्यसानुजः सहसीतया ॥ ४४ ॥ पश्यन्वनानि
चित्राणिपर्वतांश्चाभ्रसन्निभान् ॥ सरांसिसरितश्चैवपथिमार्गवशानुगान् ॥ ४५ ॥ सुतीक्ष्णेनोपदिष्टेनगत्वातेनपथासुखम् ॥ इदंपरम
संहृष्टोवाक्यंलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ ४६ ॥ एतदेवाश्रमपदंनूनंतस्यमहात्मनः ॥ अगस्त्यस्यमुनेर्भ्रातुर्दृश्यतेपुण्यकर्मणः ॥ ४७ ॥ यथाहीमे
वनस्यास्य ज्ञाताःपथिसहस्रशः ॥ सन्नताः फलभारेणपुष्पभारेणचद्रुमाः ॥ ४८ ॥ पिप्पलीनांचपक्वानांवनादस्मादुपागतः ॥ गंधोऽयं
पवनोत्क्षिप्तः सहसाकटुकोदयः ॥ ४९ ॥ तत्रतत्रचदृश्यंतेसंक्षिप्ताः काष्ठसंचयाः॥लूनाश्चपरिदृश्यंतेदर्भावैदूर्यवर्चसः ॥ ५० ॥ एतच्च
वनमध्यस्थंकृष्णाभ्रशिखरोपमम् ॥ पावकस्याश्रमस्थस्यधूमाग्रंसंप्रदृश्यते ॥ ५१ ॥ विविक्तेषुचतीर्थेषुकृतस्नानाद्विजातयः ॥ पुष्पो
पहारंकुर्वंतिकुसुमैःस्वयमर्जितैः ॥ ५२ ॥ ततःसुतीक्ष्णवचनंयथासौम्यमयाश्रुतम् ॥ अगस्त्यस्याश्रमोभ्रातुर्नूनमेषभविष्यति ॥ ५३ ॥
निगृह्यतरसामृत्युंलोकानांहितकाम्यया ॥ यस्यभ्रात्राकृतेयंदिक्छरण्यापुण्यकर्मणा ॥ ५४ ॥ इहैकदाकिलक्रूरोवातापिरपिचेल्वलः ॥
भ्रातरौसहितावास्तांब्राह्मणघ्नौमहासुरौ ॥ ५५ ॥ धारयन्ब्राह्मणंरूपमिल्वलः संस्कृतंवदन् ॥ आमंत्रयतिविप्रान्सश्राद्धमुद्दिश्यनि
र्घृणः ॥ ५६ ॥ भ्रातरंसंस्कृतंकृत्वाततस्तंमेषरूपिणम् ॥ तान्द्विजान्भोजयामासश्राद्धदृष्टेनकर्मणा ॥ ५७ ॥ ततोभुक्तवतांतेषां
विप्राणामिल्वलोऽब्रवीत् ॥ वातापेनिष्क्रमस्वेतिस्वरेणमहतावदन् ॥ ५८॥ ततोभ्रातुर्वचःश्रुत्वावातापिर्मेषवन्नदन् ॥ भित्त्वाभित्त्वा
शरीराणिब्राह्मणानांविनिष्पतत् ॥ ५९ ॥ ब्राह्मणानांसहस्राणितैरेवंकामरूपिभिः ॥ विनाशितानिसंहत्यनित्यशः पिशिताशनैः॥६०॥
अगस्त्येनतदादेवैःप्रार्थितेनमहर्षिणा ॥ अनुभूयकिलश्राद्धेभक्षितः समहासुरः ॥ ६१ ॥ ततः संपन्नमित्युक्त्वादत्त्वाहस्तेऽवनेजनम् ॥
भ्रातरंनिष्क्रमस्वेतिचेल्वलः समभाषत ॥६२॥ सतदाभाषमाणंतुभ्रातरंविप्रघातिनम् ॥ अब्रवीत्प्रहसन्धीमानगस्त्योमुनिसत्तमः॥६३॥

तत्रैवाप्सरसः पंचनिवसंत्योयथासुखम् ॥ रमयंतितपोयोगान्मुनिंयौवनमास्थितम् ॥ १८॥ तासांसंक्रीडमानानामेषवादित्रनिःस्वनः ॥
श्रूयतेभूषणोन्मिश्रोगीतशब्दोमनोहरः ॥ १९ ॥ आश्चर्यमितितस्यैतद्वचनंभावितात्मनः॥राघवःप्रतिजग्राहसहभ्रात्रामहायशाः ॥२०॥
एवंकथयमानःसददर्शाश्रममंडलम् ॥ कुशचीरपरिक्षिप्तंब्राह्म्यालक्ष्म्यासमावृतम् ॥ २१ ॥ प्रविश्यसहवैदेह्यालक्ष्मणेनचराघवः ॥
तदातस्मिन्सकाकुत्स्थःश्रीमत्याश्रममंडले ॥ २२ ॥ उषित्वाससुखंतत्रपूज्यमानोमहर्षिभिः ॥ जगामचाश्रमांस्तेषांपर्यायेणतपस्वि
नाम् ॥ २३ ॥ येषामुषितवान्पूर्वंसकाशेसमहास्त्रवित् ॥ क्वचित्परिदशान्मासानेकसंवत्सरंक्वचित् ॥ २४ ॥ क्वचिच्चचतुरोमासान्पंच
षट्चापरान्क्वचित् ॥ अपरत्राधिकान्मासानध्यर्धमधिकंक्वचित्॥ २५ ॥ त्रीन्मासानष्टमासांश्चराघवोन्यवसत्सुखम् ॥ तत्रसंवसत
स्तस्यमुनीनामाश्रमेषुवै ॥ २६ ॥ रमतश्चानुकूल्येनययुःसंवत्सरादश ॥ परिसृत्यचधर्मज्ञोराघवःसहसीतया ॥ २७ ॥ सुतीक्ष्णस्या
श्रमपदंपुनरेवाजगामह ॥ सतमाश्रममागम्यमुनिभिःपरिपूजितः ॥ २८ ॥ तत्रापिन्यवसद्रामःकिंचित्कालमरिंदमः ॥ अथाश्रमस्थो
विनयात्कदाचित्तंमहामुनिम् ॥ २९ ॥ उपासीनःसकाकुत्स्थःसुतीक्ष्णमिदमब्रवीत् ॥ अस्मिन्नरण्येभगवन्नगस्त्योमुनिसत्तमः ॥ ३० ॥
वसतीतिमयानित्यंकथाःकथयतःश्रुतम् ॥ नतुजानामितंदेशंवनस्यास्यमहत्तया ॥ ३१ ॥ कुत्राश्रमपदंरम्यंमहर्षेस्तस्यधीमतः ॥
प्रसादार्थंभगवतःसानुजःसहसीतया ॥ ३२ ॥ अगस्त्यमधिगच्छेयमभिवादयितुंमुनिम् ॥ मनोरथोमहानेषहृदिसंपरिवर्तते ॥ ३३ ॥
यदहंतंमुनिवरंशुश्रूषेयमपिस्वयम् ॥ इतिरामस्यसमुनिःश्रुत्वाधर्मात्मनोवचः ॥ ३४ ॥ सुतीक्ष्णःप्रत्युवाचेदंप्रीतोदशरथात्मजम् ॥
अहमप्येतदेवत्वांवक्तुकामःसलक्ष्मणम्॥ ३५ ॥ अगस्त्यमभिगच्छेतिसीतयासहराघव ॥ दिष्ट्यात्विदानीमर्थेऽस्मिन्स्वयमेवब्रवीषि
माम् ॥ ३६ ॥ अयमाख्यामितेरामयत्रागस्त्योमहामुनिः ॥ योजनान्याश्रमात्तातयाहिचत्वारिवैततः ॥ दक्षिणेनमहाञ्छ्रीमानगस्त्य
भ्रातुराश्रमः ॥ ३७ ॥ स्थलीप्रायवनोद्देशेपिप्पलीवनशोभिते ॥ बहुपुष्पफलेरम्येनानाविहगनादिते ॥ ३८ ॥ पद्मिन्योविविधास्तत्र
प्रसन्नसलिलाशयाः ॥ हंसकारंडवाकीर्णाश्चक्रवाकोपशोभिताः ॥ ३९ ॥ तत्रैकांरजनींव्युष्यप्रभातेरामगम्यताम् ॥ दक्षिणांदिशमा

चनशक्ष्यामिजीवमानःप्रतिश्रवम् ॥१७॥ मुनीनामन्यथाकर्तुंसत्यमिष्टंहिमेसदा॥अप्यहंजीवितंजह्यांत्वांवासीतेसलक्ष्मणाम् ॥ १८ ॥
नतुप्रतिज्ञांसंश्रुत्यब्राह्मणेभ्योविशेषतः ॥ तदवश्यंमयाकार्यमृषीणांपरिपालनम् ॥ १९ ॥ अनुक्तेनापिवैदेहिप्रतिज्ञायकथंपुनः ॥ मम
स्नेहाच्चसौहार्दादिदमुक्तंत्वयावचः ॥ २०॥ परितुष्टोऽस्म्यहंसीतेनह्यनिष्टोऽनुशास्यते ॥ सदृशंचानुरूपंचकुलस्यतवशोभने ॥सधर्मचा
रिणीमेत्वंप्राणेभ्योऽपिगरीयसी ॥ २१ ॥ इत्येवमुक्त्वावचनंमहात्मासीतांप्रियांमैथिलराजपुत्रीम् ॥ रामोधनुष्मान्सहलक्ष्मणेनजगाम
रम्याणितपोवनानि ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० स० अरण्यकांडे दशमः सर्गः ॥ १० ॥ अग्रतः प्रययौरामःसीता
मध्येसुशोभना ॥ पृष्ठतस्तुधनुष्पाणिर्लक्ष्मणोऽनुजगामह ॥ १ ॥ तौपश्यमानौविविधान्शैलप्रस्थान्वनानिच ॥ नदीश्चविविधारम्याज
ग्मतुःसहसीतया ॥ २ ॥ सारसांश्चक्रवाकांश्चनदीपुलिनचारिणः ॥ सरांसिचसपद्मानियुतानिजलजैःखगैः ॥ ३ ॥ यूथबंधांश्चपृषतांम
दोन्मत्तान्विषाणिनः ॥ महिषांश्चवराहांश्चगजांश्चद्रुमवैरिणः ॥ ४ ॥ तेगत्वादूरमध्वानंलंबमानेदिवाकरे ॥ ददृशुःसहितारम्यंतटाकं
योजनायतम् ॥ ५ ॥ पद्मपुष्करसंबाधंगजयूथैरलंकृतम् ॥ सारसैर्हंसकादंबैःसंकुलंजलजातिभिः ॥ ६ ॥ प्रसन्नसलिलेरम्येतस्मिन्सर
सिशुश्रुवे ॥ गीतवादित्रनिर्घोषोनतुकश्चनदृश्यते ॥७॥ ततःकौतूहलाद्रामोलक्ष्मणश्चमहारथः॥मुनिंधर्मभृतंनामप्रष्टुंसमुपचक्रमे ॥ ८ ॥
इदमत्यद्भुतंश्रुत्वासर्वेषांनोमहामुने ॥ कौतूहलंमहज्जातंकिमिदंसाधुकथ्यताम् ॥ ९ ॥ तेनैवमुक्तोधर्मात्माराघवेणमुनिस्तदा ॥ प्रभावं
सरसःक्षिप्रमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ १० ॥ इदंपंचाप्सरोनामतटाकंसार्वकालिकम् ॥ निर्मितंतपसारामसुनिनामांडकर्णिना ॥ ११ ॥
सहितेपेतपस्तीव्रंमांडकर्णिर्महामुनिः ॥ दशवर्षसहस्राणिवायुभक्षोजलाशये ॥ १२ ॥ ततःप्रव्यथिताःसर्वेदेवाःसाग्निपुरोगमाः ॥ अब्रु
वन्वचनंसर्वेपरस्परसमागताः ॥ १३ ॥ अस्माकंकस्यचित्स्थानमेषप्रार्थयतेमुनिः ॥ इतिसंविग्नमनसःसर्वेतत्रदिवौकसः ॥ १४ ॥
ततःकर्तुंतपोविघ्नंसर्वेदेवैर्नियोजिताः ॥ प्रधानाप्सरसःपंचविद्युच्चलितवर्चसः ॥ १५ ॥ अप्सरोभिस्ततस्ताभिर्मुनिर्दृष्टपरावरः ॥ नीतो
मदनवश्यत्वंदेवानांकार्यसिद्धये ॥ १६ ॥ ताश्चैवाप्सरसःपंचमुनेःपत्नीत्वमागताः ॥ तटाकेनिर्मितंतासांतस्मिन्नंतर्हितंगृहम् ॥ १७ ॥

क्षत्रधर्मंचरिष्यसि ॥ २८ ॥ अक्षयातुभवेत्प्रीतिःश्वश्रूश्वशुरयोर्मम ॥ यदिराज्यंहिसंन्यस्यभवेस्त्वंनिरतोमुनिः ॥ २९ ॥ धमार्दर्थः
प्रभवतिधर्मात्प्रभवतेसुखम् ॥ धर्मेणलभतेसर्वंधर्मसारमिदंजगत् ॥ ३० ॥ आत्मानंनियमैस्तैस्तैःकर्षयित्वाप्रयत्नतः ॥ प्राप्यतेनि
पुणैर्धर्मोनसुखाल्लभतेसुखम् ॥ ३१ ॥ नित्यंशुचिमतिःसौम्यचरधर्मंतपोवने ॥ सर्वंतुविदितंतुभ्यंत्रैलोक्यमपितत्त्वतः ॥ ३२ ॥
स्त्रीचापलादेतदुपाहृतंमेधर्मंचवक्तुंतवकःसमर्थः ॥ विचार्यबुद्ध्यातुसहानुजेनयद्रोचतेतत्कुरुमाचिरेण ॥ ३३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे
वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे नवमः सर्गः ॥ ९ ॥ वाक्यमेतत्तुवैदेह्याव्याहृतंभर्तृभक्तया ॥ श्रुत्वाधर्मेस्थितोरामः
प्रत्युवाचाथजानकीम् ॥ १ ॥ हितमुक्तंत्वयादेविस्निग्धयासदृशंवचः ॥ कुलंव्यपदिशंत्याचधर्मज्ञेजनकात्मजे ॥ २ ॥ किंनुवक्ष्या
म्यहंदेवित्वयैवोक्तमिदंवचः ॥ क्षत्रियैर्धार्यतेचापोनार्तशब्दोभवेदिति ॥ ३॥ तेचार्तादंडकारण्येमुनयःसंशितव्रताः ॥ मांसीतेस्वयमाग
म्यशरण्यंशरणंगताः ॥ ४ ॥ वसंतःकालकालेषुवनेमूलफलाशनाः ॥ नलभंतेसुखंभीरुराक्षसैःक्रूरकर्मभिः ॥ ५ ॥ (कालेकालेचनि
रतानियमैर्विविधैरपि ॥) भक्ष्यंतेराक्षसैर्भीमैर्नरमांसोपजीविभिः ॥ तेभक्ष्यमाणामुनयोदंडकारण्यवासिनः ॥ ६ ॥ अस्मानभ्यव
पद्यैतेमामूचुर्द्विजसत्तमाः ॥ मयातुवचनंश्रुत्वातेषामेवंमुखाच्च्युतम् ॥ ७ ॥ कृत्वावचनशुश्रूषांवाक्यमेतदुदाहृतम् ॥ प्रसीदंतुभवंतो
मेह्रीरेपातुममातुला ॥ ८ ॥ यदीदृशैरहंविप्रैरुपस्थेयैरुपस्थितः ॥ किंकरोमीतिचमयाव्याहृतंद्विजसंनिधौ ॥ ९ ॥ सर्वैरेवंसमागम्य
वागियंसमुदाहृता ॥ राक्षसैर्दंडकारण्येबहुभिःकामरूपिभिः ॥ १० ॥ अर्दिताःस्मभृशंरामभवान्नस्तत्ररक्षतु ॥ होमकालेतुसंप्राप्तेपर्व
कालेषुचानघ ॥ ११ ॥ धर्षयंतिस्मदुर्धर्षाराक्षसाःपिशिताशनाः ॥ राक्षसैर्धर्षितानांचतापसानांतपस्विनाम् ॥ १२ ॥ गतिंमृगयमा
णानांभवान्नःपरमागतिः ॥ कामंतपःप्रभावेणशक्ताहंतुंनिशाचरान्॥ १३ ॥ चिरार्जितंनचेच्छामस्तपःखंडयितुंवयम् ॥ बहुविघ्नंतपो
नित्यंदुश्चरंचैवराघव ॥ १४ ॥ तेनशापंनमुंचामोभक्ष्यमाणाश्चराक्षसैः ॥ तदर्द्यमानान्रक्षोभिर्दंडकारण्यवासिभिः ॥ १५ ॥ रक्षकस्त्वं
सचभ्रात्रात्वन्नाथाहिवयंवने ॥ मयाचैतद्वचःश्रुत्वाकार्त्स्न्येनपरिपालनम् ॥ १६ ॥ ऋषीणांदंडकारण्येसंश्रुतंजनकात्मजे ॥ संश्रुत्य

मनुष्येंद्रनचाभूत्तेकदाचन ॥ ५ ॥ मनस्यपितथारामनचैतद्विद्यतेक्वचित् ॥ स्वदारनिरतश्चैवनित्यमेवनृपात्मज ॥ ६ ॥ धार्मिष्ठः
सत्यसंधश्चपितुर्निर्देशकारकः ॥ (सत्यसंधमहाभागश्रीमँल्लक्ष्मणपूर्वज ॥) त्वयिधर्मश्चसत्यंचत्वयिसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ ७ ॥ तच्चसर्वं
महाबाहोसत्यंवोढुंजितेंद्रियैः ॥ तववश्येंद्रियत्वंचभूतानांशुभदर्शन ॥ ८ ॥ तृतीयंयदिदंरौद्रंपरप्राणाभिहिंसनम् ॥ निर्वैरंक्रियते
मोहात्तच्चतेसमुपस्थितम् ॥ ९ ॥ प्रतिज्ञातस्त्वयावीरदंडकारण्यवासिनाम् ॥ ऋषीणांरक्षणार्थायवधःसंयतिरक्षसाम् ॥ १० ॥ एतन्नि
मित्तंचवनंदंडकाइतिविश्रुतम् ॥ प्रस्थितस्त्वंसहभ्रात्राधृतबाणशरासनः ॥ ११ ॥ ततस्त्वां प्रस्थितंदृष्ट्वाममचिंताकुलंमनः ॥ तद्वृत्तं
चिंतयंत्यावैभवेन्निःश्रेयसंहितम् ॥ १२ ॥ नहिमेरोचतेवीरगमनंदंडकान्प्रति ॥ कारणंतत्रवक्ष्यामिवदंत्याःश्रूयतांमम ॥ १३ ॥ त्वंहि
बाणधनुष्पाणिर्भ्रात्रासहवनंगतः ॥ दृष्ट्वावनचरान्सर्वान्कच्चित्कुर्याःशरव्ययम् ॥ १४ ॥ क्षत्रियाणामिहधनुर्हुताशस्येंधनानिच ॥
समीपतःस्थितंतेजोबलमुच्छ्रयतेभृशम् ॥१५॥ पुराकिलमहाबाहोतपस्वीसत्यवाञ्छुचिः॥कस्मिंश्चिदभवत्पुण्येवनेरतमृगद्विजे ॥ १६ ॥
तस्यैवंतपसोविघ्नंकर्तुमिंद्रःशचीपतिः ॥ खड्गपाणिरथागच्छदाश्रमंभटरूपधृक् ॥ १७ ॥ तस्मिंस्तदाश्रमपदेनिहितःखड्गउत्तमः ॥
संन्यासविधिनादत्तःपुण्येतपसितिष्ठतः ॥ १८ ॥ सतच्छस्त्रमनुप्राप्यन्यासरक्षणतत्परः॥वनेतुविचरत्येवरक्षन्प्रत्ययमात्मनः ॥ १९ ॥
यत्रगच्छत्युपादातुंमूलानिचफलानिच ॥ नविनायातितंखड्गंन्यासरक्षणतत्परः ॥ २० ॥ नित्यंशस्त्रंपरिवहन्क्रमेणसतपोधनः ॥
चकाररौद्रींस्वांबुद्धिंत्यक्त्वातपसिनिश्चयम् ॥ २१ ॥ ततःसरौद्राभिरतःप्रमत्तोधर्मकर्षितः ॥ तस्यशस्त्रस्यसंवासाज्जगामनरकं
मुनिः ॥ २२ ॥ एवमेतत्पुरावृत्तंशस्त्रसंयोगकारणम् ॥ अग्निसंयोगवद्धेतुःशस्त्रसंयोगउच्यते ॥ २३ ॥ स्नेहाच्चबहुमानाच्चस्मारयेत्वां
तुशिक्षये ॥ नकथंचनसाकार्यागृहीतधनुषात्वया ॥ २४ ॥ बुद्धिर्वैरंविनाहंतुंराक्षसान्दंडकाश्रितान् ॥ अपराधंविनाहंतुंलोकोवीरनमं
स्यते ॥ २५ ॥ क्षत्रियाणांतुवीराणांवनेषुनियतात्मनाम् ॥ धनुषाकार्यमेतावदार्तानामभिरक्षणम् ॥ २६ ॥ क्वचशस्त्रंक्वचवनंक्वच
क्षात्रंतपःक्वच ॥ व्याविद्धमिदमस्माभिर्देशधर्मस्तुपूज्यताम् ॥ २७ ॥ कदर्यकलुषाबुद्धिर्जायतेशस्त्रसेवनात् ॥ पुनर्गत्वात्वयोध्यायां

अथतेऽग्निंसुरांश्चैववैदेहीरामलक्ष्मणौ ॥ काल्यंविधिवदभ्यर्च्यतपस्विशरणेवने ॥ ३ ॥ उदयंतंदिनकरंदृष्ट्वाविगतकल्मषाः ॥ सुतीक्ष्ण
मभिगम्येदंश्लक्ष्णंवचनमब्रुवन् ॥ ४ ॥ सुखोषिताःस्मभगवंस्त्वयापूज्येनपूजिताः ॥ आपृच्छामः प्रयास्यामोमुनयस्त्वरयंतिनः ॥ ५ ॥
त्वरामहेवयंद्रष्टुंकृत्स्नमाश्रममंडलम् ॥ ऋषीणांपुण्यशीलानांदंडकारण्यवासिनाम् ॥ ६ ॥ अभ्यनुज्ञातुमिच्छामः सहैभिर्मुनिपुंगवैः ॥
धर्मनित्यैस्तपोदांतैर्विशिखैरिवपावकैः ॥ ७ ॥ अविषह्यातपोयावत्सूर्योनातिविराजते ॥ अमार्गेणागतांलक्ष्मींप्राप्येवान्वयवर्जितः ॥८॥
तावदिच्छामहेगंतुमित्युक्त्वाचरणौमुनेः ॥ ववंदेसहसौमित्रिः सीतयासहराघवः ॥ ९ ॥ तौसंस्पृशंतौचरणावुत्थाप्यमुनिपुंगवः ॥
गाढमाश्लिष्यसस्नेहमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १० ॥ अरिष्टंगच्छपंथानंरामसौमित्रिणा सह ॥ सीतयाचानयासार्धंछाययेवानुवृत्तया॥११॥
पश्याश्रमपदंरम्यंदंडकारण्यवासिनाम् ॥ एषांतपस्विनां वीरतपसाभावितात्मनाम् ॥ १२ ॥ सुप्राज्यफलमूलानिपुष्पितानिवना
निच ॥ प्रशस्तमृगयूथानि शांतपक्षिगणानि च ॥ १३ ॥ फुल्लपंकजखंडानि प्रसन्नसलिलानिच ॥ कारंडवविकीर्णानितटाकानिसरां
सिच ॥ १४ ॥ द्रक्ष्यसेदृष्टिरम्याणिगिरिप्रस्रवणानिच ॥ रमणीयान्यरण्यानिमयूराभिरुतानिच ॥ १५ ॥ गम्यतांवत्ससौमित्रे
भवानपिचगच्छतु ॥ आगंतव्यंचतेदृष्ट्वापुनरेवाश्रमं प्रति ॥ १६ ॥ एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा काकुत्स्थः सह लक्ष्मणः ॥ प्रदक्षिणं मुनिं
कृत्वा प्रस्थातुमुपचक्रमे ॥१७॥ ततः शुभतरे तूणीधनुषीचायतेक्षणा ॥ ददौ सीतातयोर्भ्रात्रोः खड्गौ च विमलौ ततः॥१८॥आबध्य
चशुभेतूणीचापेचादायसस्वने ॥ निष्क्रांतावाश्रमाद्गंतुमुभौतौरामलक्ष्मणौ ॥ १९ ॥ शीघ्रंतौरूपसंपन्नावनुज्ञातौमहर्षिणा ॥
प्रस्थितौधृतचापासीसीतयासहराघवौ ॥ २० ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अर० अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥ सुतीक्ष्णेनाभ्यनु
ज्ञातं प्रस्थितं रघुनंदनम् ॥ हृद्ययास्निग्धयावाचाभर्तारमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ अधर्मंतुसुसूक्ष्मेणविधिनाप्राप्यतेमहान् ॥ निवृत्तेनचश
क्योऽयंव्यसनात्कामजादिह ॥ २ ॥ त्रीण्येवव्यसनान्यत्रकामजानिभवंत्युत ॥ मिथ्यावाक्यंतुपरमंतस्माद्गुरुतरावुभौ ॥ ३ ॥ परदा
राभिगमनंविनावैरंचरौद्रता ॥ मिथ्यावाक्यंनतेभूतंनभविष्यतिराघव ॥ ४ ॥ कुतोऽभिलषणंस्त्रीणांपरेषांधर्मनाशनम् ॥ तवनास्ति

ततस्तदिक्ष्वाकुवरौसततं विविधैर्द्रुमैः ॥ कानननंतौविविशतुः सीतयासहराघवौ ॥ ३ ॥ प्रविष्टस्तुवनंघोरंबहुपुष्पफलद्रुमम् ॥ ददर्शा
श्रममेकांतेचीरमालापरिष्कृतम् ॥ ४ ॥ तत्रतापसमासीनंमलपंकजधारिणम् ॥ रामःसुतीक्ष्णंविधिवत्तपोधनमभाषत ॥ ५ ॥ रामो
ऽहमस्मिभगवन्भवंतंद्रष्टुमागतः ॥ तन्माभिवदधर्मज्ञमहर्षेसत्यविक्रम ॥ ६ ॥ सनिरीक्ष्यततोधीरोरामंधर्मभृतांवरम् ॥ समाश्लिष्यच
बाहुभ्यामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ स्वागतंतेरघुश्रेष्ठरामसत्यभृतांवर ॥ आश्रमोऽयंत्वयाक्रांतः सनाथइवसांप्रतम् ॥ ८ ॥ प्रतीक्षमाण
स्त्वामेवनारोहेऽहंमहायशः ॥ देवलोकमितोवीरदेहंत्यक्त्वामहीतले ॥ ९ ॥ चित्रकूटमुपादायराज्यभ्रष्टोऽसिमेश्रुतः ॥ इहोपयातःका
कुत्स्थदेवराजःशतक्रतुः ॥ १० ॥ उपागम्यचमेदेवोमहादेवः सुरेश्वरः ॥ सर्वांल्लोकाञ्जितानाहममपुण्येनकर्मणा ॥ ११ ॥ तेषुदेवर्षि
जुष्टेषुजितेषुतपसामया ॥ मत्प्रसादात्सभार्यस्त्वंविहरस्वसलक्ष्मणः ॥ १२ ॥ तमुग्रपदसंदीप्तंमहर्षिंसत्यवादिनम् ॥ प्रत्युवाचात्मवा
न्रामोब्रह्माणमिववासवः ॥ १३ ॥ अहमेवाहरिष्यामिस्वयंलोकान्महामुने ॥ आवासंत्वहमिच्छामिप्रदिष्टमिहकानने ॥ १४ ॥
भवान्सर्वत्रकुशलःसर्वभूतहितेरतः ॥ आख्यातंशरभंगेनगौतमेनमहात्मना ॥ १५ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणमहर्षिर्लोकविश्रुतः ॥ अब्रवीन्म
धुरंवाक्यंहर्षेणमहतायुतः ॥ १६ ॥ अयमेवाश्रमोरामगुणवान्रम्यतामिति ॥ ऋषिसंघानुचरितःसदामूलफलैर्युतः ॥ १७ ॥ इममाश्रम
मागम्यमृगसंघामहीयसः ॥ अहत्वाप्रतिगच्छंतिलोभयित्वाऽकुतोभयाः ॥ १८ ॥ नान्योदोषोभवेदत्रमृगेभ्योऽन्यत्रविद्धिवै ॥ तच्छ्रुत्वा
वचनंतस्यमहर्षेर्लक्ष्मणाग्रजः ॥ १९ ॥ उवाचवचनंधीरोविगृह्यसशरंधनुः ॥ तानहंसुमहाभागमृगसंघान्समागतान् ॥ २० ॥
हन्यांनिशितधारेणशरेणानतपर्वणा ॥ भवांस्तत्राभिषज्येतकिंस्यात्कृच्छ्रतरंततः ॥ २१ ॥ एतस्मिन्नाश्रमेवासंचिरंतुनसमर्थये ॥ तमेव
मुक्त्वोपरमंरामः संध्यामुपागमत् ॥ २२ ॥ अन्वास्यपश्चिमांसंध्यांतत्रवासमकल्पयत् ॥ सुतीक्ष्णस्याश्रमेरम्येसीतयालक्ष्मणेनच ॥ २३ ॥
ततः शुभंतापसयोग्यमन्नंस्वयंसुतीक्ष्णःपुरुषर्षभाभ्याम् ॥ ताभ्यांसुसत्कृत्यददौमहात्मासंध्यानिवृत्तौरजनींसमीक्ष्य ॥ २४ ॥
इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अरण्यकांडे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ रामस्तुसहसौमित्रिः सुतीक्ष्णेनाभिपूजितः ॥ परिणाम्य
निशांतत्रप्रभाते प्रत्यबुध्यत ॥ १ ॥ उत्थायचयथाकालं राघवः सह सीतया ॥ उपस्पृश्य सुशीतेनतोयेनोत्पलगंधिना ॥ २ ॥

तथोर्ध्ववासिनोदांतास्तथार्द्रपटवाससः ॥ सजपाश्चतपोनिष्ठास्तथापंचतपोन्विताः ॥ ५ ॥ सर्वेब्राह्म्याश्रियायुक्तादृढयोगसमाहिताः ॥
शरभंगाश्रमेराममभिजग्मुश्चतापसाः ॥ ६ ॥ अभिगम्यचधर्मज्ञारामंधर्मभृतांवरम् ॥ ऊचुःपरमधर्मज्ञमृषिसंघाःसमागताः ॥ ७ ॥
त्वमिक्ष्वाकुकुलस्यास्यपृथिव्याश्चमहारथः ॥ प्रधानश्चापिनाथश्चदेवानांमघवानिव ॥ ८ ॥ विश्रुतस्त्रिषुलोकेषुयशसाविक्रमेणच ॥
पितृव्रतत्वंसत्यंचत्वयिधर्मश्चपुष्कलः ॥९॥ त्वामासाद्यमहात्मानंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम्॥अर्थित्वान्नाथवक्ष्यामस्तच्चनःक्षंतुमर्हसि ॥ १० ॥
अधर्मःसुमहान्नाथभवेत्तस्यतुभूपतेः ॥ योहरेद्बलिषड्भागंनचरक्षतिपुत्रवत् ॥ ११ ॥ युंजानःस्वानिवप्राणान्प्राणैरिष्टान्सुतानिव ॥
नित्ययुक्तःसदारक्षन्सर्वान्विषयवासिनः ॥ १२ ॥ प्राप्नोतिशाश्वतींरामकीर्तिंसबहुवार्षिकीम् ॥ ब्रह्मणःस्थानमासाद्यतत्रचापिमही
यते ॥ १३ ॥ यत्करोतिपरंधर्मंमुनिर्मूलफलाशनः ॥ तत्रराज्ञश्चतुर्भागः प्रजाधर्मेणरक्षतः ॥ १४ ॥ सोऽयंब्राह्मणभूयिष्ठोवानप्रस्थगणो
महान् ॥ त्वन्नाथोनाथवद्रामराक्षसैर्हन्यतेभृशम् ॥ १५ ॥ एहिपश्यशरीराणिमुनीनांभावितात्मनाम् ॥ हतानांराक्षसैर्घोरैर्बहूनांबहुधा
वने ॥ १६ ॥ पंपानदीनिवासानामनुमंदाकिनीमपि ॥ चित्रकूटालयानांचक्रियतेकदनंमहत् ॥ १७ ॥ एवंवयंनमृष्यामोविप्रकारंत
पस्विनाम् ॥ क्रियमाणंवनेघोरंरक्षोभिर्भीमकर्मभिः ॥ १८ ॥ ततस्त्वांशरणार्थंचशरण्यंसमुपस्थिताः ॥ परिपालयनोरामवध्यमाना
न्निशाचरैः ॥ १९ ॥ परात्वत्तोगतिर्वीरपृथिव्यांनोपपद्यते ॥ परिपालयनःसर्वान्राक्षसेभ्योनृपात्मज ॥ २० ॥ एतच्छ्रुत्वातुकाकुत्स्थ
स्तापसानांतपस्विनाम् ॥ इदंप्रोवाचधर्मात्मासर्वानेवतपस्विनः ॥ २१ ॥ नैवमर्हथमांवक्तुमाज्ञाप्योऽहंतपस्विनाम् ॥ केवलेनस्वका
र्येणप्रवेष्टव्यंवनंमया ॥ २२ ॥ विप्रकारमपाक्रष्टुंराक्षसैर्भवतामिमम् ॥ पितुस्तुनिर्देशकरःप्रविष्टोऽहमिदंवनम् ॥ २३ ॥ भवतामर्थ
सिद्ध्यर्थमागतोऽहंयदृच्छया ॥ तस्यमेयंवनेवासोभविष्यतिमहाफलः ॥ २४ ॥ तपस्विनांरणेशत्रून्हंतुमिच्छामिराक्षसान् ॥ पश्यंतुवी
र्यमृषयःसभ्रातुर्मेतपोधनाः ॥ २५ ॥ दत्त्वावरंचापितपोधनानांधर्मेधृतात्मासहलक्ष्मणेन ॥ तपोधनैश्चापिसहार्यदत्तःसुतीक्ष्णमेवा
भिजगामवीरः ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ०च० सा० अर० षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥ रामस्तुसहितोभ्रात्रासीतयाचपरंतपः ॥
सुतीक्ष्णस्याश्रमपदंजगामसहतैर्द्विजैः ॥ १ ॥ सगत्वादूरमध्वानंनदीस्तीर्त्वाबहूदकाः ॥ ददर्शविमलंशैलंमहामेरुमिवोन्नतम् ॥ २ ॥

निषेदुस्तदनुज्ञातालब्धवासानिमंत्रिताः ॥ २६ ॥ ततःशक्रोपयानंतुपर्यपृच्छतराघवः ॥ शरभंगश्चतत्सर्वंराघवायन्यवेदयत् ॥ २७ ॥
मामेषवरदोरामब्रह्मलोकंनिनीषति ॥ जितमुग्रेणतपसादुष्प्रापमकृतात्मभिः ॥ २८ ॥ अहंज्ञात्वानरव्याघ्रवर्तमानमदूरतः ॥ ब्रह्मलोकं
नगच्छामित्वामदृष्ट्वाप्रियातिथिम् ॥२९॥ त्वयाहंपुरुषव्याघ्रधार्मिकेणमहात्मना ॥ समागम्यगमिष्यामित्रिदिवंचावरंपरम् ॥ ३० ॥
अक्षयानरशार्दूलजितालोकामयाशुभाः ॥ ब्राह्म्याश्चनाकपृष्ठ्याश्चप्रतिगृह्णीष्वमामकान् ॥ ३१ ॥ एवमुक्तोनरव्याघ्रःसर्वशास्त्रविशा
रदः॥ऋषिणाशरभंगेनराघवोवाक्यमब्रवीत् ॥ ३२ ॥ अहमेवाहरिष्यामिसर्वांल्लोकान्महामुने ॥ आवासंत्वहमिच्छामिप्रदिष्टमिहका
नने॥३३॥राघवेणैवमुक्तस्तुशक्रतुल्यबलेनवै ॥ शरभंगोमहाप्राज्ञःपुनरेवाब्रवीद्वचः ॥ ३४ ॥ इहराममहातेजाःसुतीक्ष्णोनामधार्मिकः ॥
वसत्यरण्येनियतःसतेश्रेयोविधास्यति ॥ ३५ ॥ (सुतीक्ष्णमभिगच्छत्वंशुचौदेशेतपस्विनम् ॥ रमणीयेवनोद्देशेसतेवासंविधा
स्यति ॥ १ ॥) इमांमंदाकिनींरामप्रतिस्रोतामनुव्रज ॥ नदींपुष्पोडुपवहांततस्तत्रगमिष्यसि ॥ ३६ ॥ एषपंथानरव्याघ्रमुहूर्तंपश्य
तातमाम्॥यावज्जहामिगात्राणिजीर्णांत्वचमिवोरगः ॥ ३७ ॥ ततोऽग्निंससमाधायहुत्वाचाज्येनमंत्रवत् ॥ शरभंगोमहातेजाःप्रविवेशहु
ताशनम् ॥ ३८ ॥ तस्यरोमाणिकेशांश्चतदावह्निर्महात्मनः ॥ जीर्णांत्वचंतदस्थीनियच्चमांसंचशोणितम् ॥ ३९ ॥ (रामस्तुविस्मितो
भ्रात्राभार्ययाचसहात्मवान्॥)सचपावकसंकाशःकुमारः समपद्यत ॥ उत्थायाग्निचयात्तस्माच्छरभंगोव्यरोचत ॥ ४० ॥ सलोकाना
हिताग्नीनामृषीणांचमहात्मनाम् ॥ देवानांचव्यतिक्रम्यब्रह्मलोकंव्यरोहत ॥ ४१ ॥ सपुण्यकर्माभुवनेद्विजर्षभःपितामहंसानुचरंद
दर्शह ॥ पितामहश्चापिसमीक्ष्यतंद्विजंननंदसुस्वागतमित्युवाच ॥ ४२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा०
अरण्यकांडे पंचमः सर्गः ॥ ५ ॥ शरभंगेदिवंप्राप्तेमुनिसंघाःसमागताः ॥ अभ्यगच्छंतकाकुत्स्थंरामंज्वलिततेजसम् ॥ १ ॥ वैखान
सावालखिल्याःसंप्रक्षालामरीचिपाः ॥ अश्मकुट्टाश्चबहवःपत्राहाराश्चतापसाः ॥ २ ॥ दंतोलूखलिनश्चैवतथैवोन्मज्जकाःपरे ॥ गात्रश
य्याअशय्याश्चतथैवानवकाशिकाः ॥ ३ ॥ मुनयःसलिलाहारावायुभक्षास्तथापरे ॥ आकाशनिलयाश्चैवतथास्थंडिलशायिनः ॥४॥

नचस्मोवनगोचराः ॥ २ ॥ अभिगच्छामहेशीघ्रंशरभंगंतपोधनम् ॥ आश्रमंशरभंगस्यराघवोऽभिजगामह ॥ ३ ॥ तस्यदेवप्रभाव
स्यतपसाभावितात्मनः ॥ समीपेशरभंगस्यददर्शमहदद्भुतम् ॥ ४ ॥ विभ्राजमानंवपुषासूर्यवैश्वानरप्रभम् ॥ रथप्रवरमारूढमाकाशे
विबुधानुगम् ॥ ५ ॥ असंस्पृशंतंवसुधांददर्शविबुधेश्वरम् ॥ संप्रभाभरणंदेवंविरजोंबरधारिणम् ॥ ६ ॥ तद्विधैरेवबहुभिः पूज्यमानं
महात्मभिः ॥ हरितैर्वाजिभिर्युक्तमंतरिक्षगतं रथम् ॥ ७ ॥ ददर्शादूरतस्तस्यतरुणादित्यसन्निभम् ॥ पांडुराभ्रघनप्रख्यंचंद्रमंडलस
न्निभम् ॥ ८ ॥ अपश्यद्विमलंछत्रंचित्रमाल्योपशोभितम् ॥ चामरव्यजनेचाग्र्येरुक्मदंडेमहाधने ॥ ९ ॥ गृहीतेवरनारीभ्यांधूयमाने
चमूर्धनि ॥ गंधर्वामरसिद्धाश्चबहवःपरमर्षयः ॥ १० ॥ अंतरिक्षगतंदेवंगीर्भिरग्र्याभिरैडयन्॥ सहसंभाषमाणेतुशरभंगेनवासवे॥११॥
दृष्ट्वाशतक्रतुंतत्ररामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ रामोऽथरथमुद्दिश्यभ्रातुर्दर्शयताद्भुतम् ॥ १२ ॥ अर्चिष्मंतंश्रियाजुष्टमद्भुतंपश्यलक्ष्मण ॥
प्रतपंतमिवादित्यमंतरिक्षगतंरथम् ॥ १३ ॥ येहयाःपुरुहूतस्यपुराशक्रस्यनः श्रुताः ॥ अंतरिक्षगतादिव्यास्तइमेहरयोध्रुवम् ॥ १४ ॥
इमेचपुरुषव्याघ्रयेतिष्ठंत्यभितोदिशम् ॥ शतंशतंकुंडलिनोयुवानः खड्गपाणयः ॥ १५ ॥ विस्तीर्णविपुलोरस्काः परिघायतबाहवः ॥
शोणांशुवसनाःसर्वेव्याघ्राइवदुरासदाः ॥ १६ ॥ उरोदेशेषुसर्वेषांहाराज्वलनसंनिभाः ॥ रूपंबिभ्रतिसौमित्रेपंचविंशतिवार्षिकम्॥१७॥
एतद्धिकिलदेवानांवयोभवतिनित्यदा ॥ यथेमेपुरुषव्याघ्राट्टश्यंतेप्रियदर्शनाः ॥ १८ ॥ इहैवसहवैदेह्यामुहूर्तंतिष्ठलक्ष्मण ॥ यावज्जा
नाम्यहंव्यक्तंकएषद्युतिमान्रथे ॥ १९ ॥ तमेवमुक्त्वासौमित्रिमिहैवस्थीयतामिति ॥ अभिचक्रामकाकुत्स्थःशरभंगाश्रमंप्रति ॥ २० ॥
ततःसमभिगच्छंतंप्रेक्ष्यरामंशचीपतिः ॥ शरभंगमनुज्ञाप्यविबुधानिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ इहोपयात्यसौरामोयावन्मांन विभाषते ॥
निष्ठांनयततावच्चुततोमांद्रष्टुमर्हति ॥ २२ ॥ जितवंतंकृतार्थंहितदाहमचिरादिमम् ॥ कर्मह्यनेनकर्तव्यंमहदन्यैःसुदुष्करम् ॥ २३ ॥
(निष्पादयित्वायत्कर्मततोमांद्रष्टुमर्हति) अथवज्रीतमामंत्र्य मानयित्वा चतापसम् ॥ रथेन हययुक्तेन ययौदिवमरिंदमः ॥ २४ ॥
प्रयातेतुसहस्राक्षेराघवः सपरिच्छदः ॥ अग्निहोत्रमुपासीनंशरभंगमुपागमत् ॥ २५ ॥ तस्यपादौचसंगृह्यरामःसीताचलक्ष्मणः ॥

तुंबुरुर्नामगंधर्वः शप्तोवैश्रवणेनहि ॥ १६ ॥ प्रसाद्यमानश्चमयासोऽब्रवीन्मांमहायशाः ॥ यदादाशरथीरामस्त्वांवधिष्यतिसंयुगे ॥१७॥
तदाप्रकृतिमापन्नोभवान्स्वर्गंगमिष्यति ॥ अनुपस्थीयमानोमांसक्रुद्धोव्याजहारह ॥ १८ ॥ इति वैश्रवणोराजारंभासक्तमुवाचह ॥
तवप्रसादान्मुक्तोऽहमभिशापात्सुदारुणात् ॥ १९ ॥ भुवनंस्वंगमिष्यामिस्वस्तिवोऽस्तुपरंतप ॥ इतोवसतिधर्मात्माशरभंगः प्रताप
वान् ॥ २० ॥ अध्यर्धयोजनेतातमहर्षिः सूर्यसन्निभः ॥तंक्षिप्रमभिगच्छत्वंसतेश्रेयोऽभिधास्यति ॥ २१ ॥ अवटेचापिमांरामनिक्षिप्य
कुशलीव्रज ॥ रक्षसांगतसत्त्वानामेषधर्मः सनातनः ॥ २२ ॥ अवटेयेनिधीयंतेतेषांलोकाः सनातनाः ॥ एवमुक्त्वातुकाकुत्स्थंविराधः
शरपीडितः ॥ २३ ॥ बभूवस्वर्गसंप्राप्तोन्यस्तदेहोमहाबलः ॥ तच्छ्रुत्वाराघवोवाक्यंलक्ष्मणंव्यादिदेश ह ॥ २४ ॥ कुंजरस्येव रौद्र
स्यराक्षसस्यास्यलक्ष्मण ॥ वनेऽस्मिन्सुमहाञ्छ्वभ्रः खन्यतांरौद्रकर्मणः ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वालक्ष्मणंरामः प्रदरः खन्यतामिति ॥ तस्थौवि
राधमाक्रम्यकंठेपादेनवीर्यवान् ॥ २६ ॥ ततः खनित्रमादायलक्ष्मणः श्वभ्रमुत्तमम् ॥ अखनत्पार्श्वतस्तस्यविराधस्यमहात्मनः ॥ २७ ॥
तंमुक्तकंठमुत्क्षिप्यशंकुकर्णंमहास्वनम् ॥ विराधंप्राक्षिपच्छ्वभ्रेनदंतंभैरवस्वनम् ॥ २८ ॥ तमाहवेदारुणमाशुविक्रमौस्थिरावुभौसंयतिरा
मलक्ष्मणौ ॥ मुदान्वितौचिक्षिपतुर्भयावहंनदंतमुत्क्षिप्यबलेनराक्षसम् ॥ २९ ॥ अवध्यतांप्रेक्ष्यमहासुरस्यतौशितेनशस्त्रेणतदानर
र्षभौ ॥ समर्थ्यचात्यर्थविशारदावुभौबिलेविराधस्यवधंप्रचक्रतुः ॥ ३० ॥ स्वयंविराधेनहिमृत्युमात्मनः प्रसह्यरामेणयथार्थमीप्सितः ॥
निवेदितः काननचारिणास्वयंनमेवधः शस्त्रकृतोभवेदिति ॥ ३१ ॥ तदेवरामेणनिशम्यभाषितंकृतामतिस्तस्यबिलप्रवेशने ॥ बिलंचते
नातिबलेनरक्षसाप्रवेश्यमानेनवनंविनादितम् ॥ ३२ ॥ प्रहृष्टरूपाविवरामलक्ष्मणौविराधमुर्व्यांप्रदरेनिपात्यतम् ॥ ननंदतुर्वीतभयौ
महावनेदिविस्थितौचंद्रदिवाकराविव ॥ (ततस्तुतौकाञ्चनचित्रकार्मुकौनिहत्यरक्षः परिगृह्य मैथिलीम् ॥ विजह्रतुस्तौमुदितौमहावनेदि
विस्थितौचंद्रदिवाकराविव ॥ १ ॥) ॥ ३३ ॥ इत्यार्षे श्री० वा० आ० च० सा० अरण्यकांडे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥ हत्वातुतंभीम
बलंविराधंराक्षसंवने ॥ ततः सीतांपरिष्वज्यसमाश्वास्यचवीर्यवान् ॥ १ ॥ अब्रवीद्भ्रातरंरामोलक्ष्मणंदीप्ततेजसम् ॥ कष्टंवनमिदंदुर्गं

तौखड्गौक्षिप्रमुद्यम्यकृष्णसर्पाविवोद्यतौ ॥ तूर्णमापेततुस्तस्यतदाप्रहरतांबलात् ॥ २० ॥ सवध्यमानःसुभृशंभुजाभ्यांपरिगृह्यतौ ॥
अप्रकंप्यौनरव्याघ्रौरौद्रःप्रस्थातुमैच्छत ॥२१॥ तस्याभिप्रायमाज्ञायरामोलक्ष्मणमब्रवीत्॥ वहत्वयमलंतावत्पथानेनतुराक्षसः ॥२२॥
यथाचेच्छतिसौमित्रेतथावहतुराक्षसः ॥ अयमेवहिनःपंथायेनयातिनिशाचरः ॥२३॥ सतुस्वबलवीर्येणसमुत्क्षिप्यनिशाचरः ॥ बाला
विवस्कंधगतौचकारातिबलोद्धतः ॥२४॥ तावारोप्यततःस्कंधंराघवौरजनीचरः ॥ विराधोविनदन्घोरंजगामाभिमुखोवनम् ॥ २५ ॥
वनंमहामेघनिभंप्रविष्टोद्रुमैर्महद्भिर्विविधैरुपेतम् ॥ नानाविधैःपक्षिकुलैर्विचित्रंशिवायुतं व्यालमृगैर्विकीर्णम् ॥ २६ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥ ह्रियमाणौतुकाकुत्स्थौदृष्ट्वासीतारघूत्तमौ ॥
उच्चैःस्वरेणचुक्रोशप्रगृह्यसुमहाभुजौ ॥ १ ॥ एषदाशरथीरामःसत्यवाञ्छीलवाञ्छुचिः ॥ रक्षसारौद्ररूपेणह्रियतेसहलक्ष्मणः ॥ २ ॥
मामृक्षाभक्षयिष्यंतिशार्दूलद्वीपिनस्तथा ॥ मांहरोत्सृजकाकुत्स्थौनमस्तेराक्षसोत्तम ॥३॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वावैदेह्यारामलक्ष्मणौ ॥
वेगंप्रचक्रतुर्वीरौवधेतस्यदुरात्मनः ॥ ४ ॥ तस्यरौद्रस्यसौमित्रिःसव्यंबाहुंबभंजह ॥ रामस्तुदक्षिणंबाहुंतरसातस्यरक्षसः ॥ ५ ॥
सभग्नबाहुःसंविग्नःपपाताशुविमूर्च्छितः ॥ धरण्यांमेघसंकाशोवज्रभिन्नइवाचलः ॥ ६ ॥ मुष्टिभिर्बाहुभिःपद्भिःसूदयंतौतुराक्षसम् ॥
उद्यम्योद्यम्यचाप्येनंस्थंडिलेनिष्पिपेषतुः ॥७॥ सविद्धोबहुभिर्बाणैःखड्गाभ्यांचपरिक्षतः॥निष्पिष्टोबहुधाभूमौनममारसराक्षसः ॥८॥
तंप्रेक्ष्यरामःसुभृशमवध्यमचलोपमम् ॥ भयेष्वभयदःश्रीमानिदंवचनमब्रवीत् ॥ ९ ॥ तपसापुरुषव्याघ्रराक्षसोऽयंनशक्यते ॥ शस्त्रेण
युधिनिर्जेतुंराक्षसंनिखनावहे ॥ १० ॥ कुंजरस्येवरौद्रस्यराक्षसस्यास्यलक्ष्मण ॥ वनेऽस्मिन्सुमहच्छ्वभ्रंखन्यतांरौद्रवर्चसः ॥ ११ ॥
इत्युक्त्वालक्ष्मणंरामःप्रदरःखन्यतामिति ॥ तस्थौविराधमाक्रम्यकंठेपादेनवीर्यवान् ॥१२॥ तच्छ्रुत्वाराघवेणोक्तंराक्षसःप्रश्रितंवचः ॥
इदंप्रोवाचकाकुत्स्थंविराधःपुरुषर्षभम् ॥ १३ ॥ हतोहंपुरुषव्याघ्रशक्रतुल्यबलेनवै ॥ मयातुपूर्वंत्वंमोहान्नज्ञातःपुरुषर्षभ ॥ १४ ॥
कौसल्यासुप्रजास्ताातरामस्त्वंविदितोमया ॥ वैदेहीचमहाभागालक्ष्मणश्चमहायशाः ॥१५॥ अभिशापादहंघोरांप्रविष्टोराक्षसींतनुम् ॥

तिशोणितम्॥२४॥राज्यकामेममक्रोधोभरतेयोबभूवह ॥ तंविराधेविमोक्ष्यामिवज्री वज्रमिवाचले ॥ २५ ॥ ममभुजबलवेगवेगितः
पततुशरोऽस्यमहान्महोरसि ॥ व्यपनयतुतनोश्चजीवितंपततुततश्चमहींविघूर्णितः ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा०
अरण्य० द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥ (इत्युक्त्वालक्ष्मणःश्रीमान्राक्षसंप्रहसन्निव ॥ कोभवान्वनमभ्येत्यचरिष्यसियथासुखम् ॥ १ ॥)
अथोवाचपुनर्वाक्यंविराधःपूरयन्वनम् ॥ पृच्छतोममहिब्रूतंकौयुवांक्वगमिष्यथः ॥ १ ॥ तमुवाचततोरामो राक्षसंज्वलिताननम् ॥
पृच्छंतंसुमहातेजा इक्ष्वाकुकुलमात्मनः ॥ २ ॥ क्षत्रियौवृत्तसम्पन्नौ विद्धिनौवनगोचरौ ॥ त्वांतुवेदितुमिच्छावः कस्त्वंचरसिदंड
कान् ॥ ३ ॥ तमुवाचविराधस्तुरामंसत्यपराक्रमम्॥हंतवक्ष्यामितेराजन्निबोधममराघव ॥ ४ ॥ पुत्रःकिलजवस्याहंमाताममशतह्रदा ॥
विराधइतिमामाहुःपृथिव्यांसर्वराक्षसाः ॥५॥ तपसाचाभिसंप्राताब्रह्मणोहिप्रसादजा ॥ शस्त्रेणावध्यतालोकेऽच्छेद्याभेद्यत्वमेवच ॥६॥
उत्सृज्यप्रमदामेनामनपेक्षौयथागतम् ॥ त्वरमाणौपलायेथां न वां जीवितमाददे ॥ ७ ॥ तंरामःप्रत्युवाचेदंकोपसंरक्तलोचनः॥ राक्षसं
विकृताकारंविराधंपापचेतसम् ॥८॥ क्षुद्रधिक्त्वांतुहीनार्थंमृत्युमन्वेषसेध्रुवम् ॥ रणेप्राप्स्यसिसंतिष्ठ न मेजीवन्विमोक्ष्यसे ॥ ९ ॥
ततःसज्यंधनुःकृत्वारामःसुनिशितान्शरान् ॥ सुशीघ्रमभिसंधायराक्षसंनिजघानह ॥ १० ॥ धनुषाज्यागुणवतासप्तबाणान्मुमोचह ॥
रुक्मपुंखान्महावेगान्सुपर्णानिलतुल्यगान् ॥ ११ ॥ तेशरीरंविराधस्यभित्त्वाबर्हिणवाससः ॥ निपेतुःशोणितादिग्धाधरण्यांपावको
पमाः ॥ १२ ॥ सविद्धोन्यस्यवैदेहींशूलमुद्यम्यराक्षसः ॥ अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धस्तदारामंसलक्ष्मणम् ॥ १३ ॥ सविनद्यमहानादंशूलं
शक्रध्वजोपमम् ॥ प्रगृह्याशोभततदाव्यात्ताननइवांतकः ॥ १४ ॥ अथतौभ्रातरौदीप्तंशरवर्षंववर्षतुः ॥ विराधेराक्षसेतस्मिन्कालांतक
यमोपमे ॥ १५ ॥ सप्रहस्यमहारौद्रःस्थित्वाऽजृंभतराक्षसः ॥ जृंभमाणस्यतेबाणाःकायान्निष्पेतुराशुगाः ॥ १६ ॥ स्पर्शात्तुवरदाने
नप्राणान्संरोध्यराक्षसः ॥ विराधःशूलमुद्यम्यराघवावभ्यधावत ॥ १७ ॥ तच्छूलंवज्रसंकाशंगगनेज्वलनोपमम् ॥ द्वाभ्यांशराभ्यां
चिच्छेदरामःशस्त्रभृतांवरः ॥ १८ ॥ तद्रामविशिखैश्छिन्नंशूलंतस्यापतद्भुवि ॥ पपाताशनिनाच्छिन्नंमेरोरिवाशिलातलम् ॥ १९ ॥

कृतातिथ्योऽथरामस्तुसूर्यस्योदयनंप्रति ॥ आमंत्र्यसमुनीन्सर्वान्वनमेवान्वगाहत ॥ १ ॥ नानामृगगणाकीर्णंनृक्षशार्दूलसेवितम् ॥
ध्वस्तवृक्षलतागुल्मंदुर्दर्शसलिलाशयम् ॥ २ ॥ निष्कूजमानशकुनिझिल्लिकागणनादितम् ॥ लक्ष्मणानुचरोरामोवनमध्यंददर्शह ॥३॥
सीतयासहकाकुत्स्थस्तस्मिन्घोरमृगायुते ॥ ददर्शगिरिशृंगाभंपुरुषादंमहास्वनम् ॥ ४ ॥ गभीराक्षं महावक्रं विकटंविकटोदरम् ॥
बीभत्संविषमंदीर्घंविकृतंघोरदर्शनम् ॥ ५ ॥ वसानंचर्मवैयाघ्रंवसार्द्रंरुधिरोक्षितम् ॥ त्रासनंसर्वभूतानां व्यादितास्यमिवांतकम् ॥ ६ ॥
त्रीन्सिंहांश्चतुरोव्याघ्रान्द्वौवृकौपृषतान्दश ॥ सविषाणंवसादिग्धंगजस्यचशिरोमहत् ॥ ७ ॥ अवसज्यायसेशूलेविनदंतंमहास्वनम् ॥
सरामंलक्ष्मणंचैवसीतांदृष्ट्वाचमैथिलीम् ॥ ८ ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धःप्रजाःकालइवांतकः॥ सकृत्वाभैरवंनादंचालयन्निवमेदिनीम् ॥ ९ ॥
अंकेनादायवैदेहीमपक्रम्यतदाऽब्रवीत् ॥ युवांजटाचीरधरौसभार्यौक्षीणजीवितौ ॥ १० ॥ प्रविष्टौदंडकारण्यं शरचापासिपाणिकौ ॥
कथंतापसयोर्वांचवासःप्रमदयासह ॥ ११ ॥अधर्मचारिणौपापौ कौयुवांमुनिदूषकौ ॥ अहंवनमिदंदुर्गं विराधोनामराक्षसः ॥ १२ ॥
चरामिसायुधोनित्यमृषिमांसानिभक्षयन् ॥ इयंनारीवरारोहाममभार्याभविष्यति ॥ १३ ॥ युवयोःपापयोश्चाहं पास्यामिरुधिरंमृधे ॥
तस्यैवंब्रुवतोदुष्टंविराधस्यदुरात्मनः ॥ १४ ॥ श्रुत्वासगर्वितंवाक्यंसंभ्रांताजनकात्मजा॥ सीताप्रवेपितोद्वेगात्प्रवातेकदलीयथा ॥१५॥
तांदृष्ट्वाराघवःसीतांविराधांकगतांशुभाम्॥अब्रवील्लक्ष्मणंवाक्यंमुखेनपरिशुष्यता ॥ १६ ॥ पश्यसौम्यनरेंद्रस्यजनकस्यात्मसंभवाम् ॥
ममभार्यांशुभाचारांविराधांकेप्रवेशिताम् ॥१७॥ अत्यंतसुखसंवृद्धांराजपुत्रींयशस्विनीम्॥यदभिप्रेतमस्मासुप्रियंवरवृतंचयत् ॥ १८ ॥
कैकेय्यास्तुसुसंवृत्तंक्षिप्रमद्यैवलक्ष्मण ॥ यानतुष्यतिराज्येन पुत्रार्थे दीर्घदर्शिनी ॥ १९ ॥ ययाहंसर्वभूतानां प्रियःप्रस्थापितोवनम् ॥
अद्येदानीं सकामा सा यामातामध्यमामम ॥ २० ॥ परस्पर्शात्तुवैदेह्यानदुःखतरमस्ति मे ॥ पितुर्विनाशात्सौमित्रे स्वराज्यहरणा
त्तथा ॥ २१ ॥ इतिब्रुवतिकाकुत्स्थेबाष्पशोकपरिप्लुतः ॥ अब्रवील्लक्ष्मणःक्रुद्धोरुद्धोनागइवश्वसन् ॥२२॥ अनाथइवभूतानांनाथस्त्वं
वासवोपमः ॥ मयाप्रेष्येणकाकुत्स्थकिमर्थंपरितप्यसे ॥ २३ ॥ शरेणनिहतस्याद्यमयाक्रुद्धेनरक्षसः ॥ विराधस्यगतासोर्हिमहीपास्य

श्रीगणेशायनमः ॥ प्रविश्यतुमहारण्यंदंडकारण्यमात्मवान् ॥ रामो ददर्श दुर्धर्षस्तापसाश्रममण्डलम् ॥ १ ॥ कुशचीरपरिक्षिप्तं
ब्राह्म्यालक्ष्म्यासमावृतम् ॥यथाप्रदीप्तंदुर्दर्शंगगनेसूर्यमंडलम् ॥ २ ॥ शरण्यंसर्वभूतानां सुसंमृष्टाजिरंसदा ॥ मृगैर्बहुभिराकीर्णंपक्षि
संघैःसमावृतम् ॥ ३ ॥ पूजितंचोपनृत्तंचनित्यमप्सरसांगणैः ॥ विशालैरग्निशरणैःस्रुग्भांडैरजिनैःकुशैः ॥ ४ ॥ समिद्भिस्तोयकलशैः
फलमूलैश्चशोभितम् ॥ आरण्यैश्चमहावृक्षैः पुण्यैःस्वादुफलैर्वृतम् ॥ ५ ॥ बलिहोमार्चितंपुण्यंब्रह्मघोषनिनादितम् ॥ पुष्पैश्चान्यैः
परिक्षिप्तंपद्मिन्याचसपद्मया ॥ ६ ॥ फलमूलाशनैर्दांतैश्चीरकृष्णाजिनांबरैः ॥ सूर्यवैश्वानराभैश्चपुराणैर्मुनिभिर्युतम् ॥ ७ ॥ पुण्यैश्च
नियताहारैः शोभितं परमर्षिभिः ॥ तद्ब्रह्मभवनप्रख्यं ब्रह्मघोषनिनादितम् ॥ ८ ॥ ब्रह्मविद्भिर्महाभागैर्ब्राह्मणैरुपशोभितम् ॥ तद्दृष्ट्वारा
घवःश्रीमांस्तापसाश्रममंडलम् ॥ ९ ॥ अभ्यगच्छन्महातेजाविज्यंकृत्वामहद्धनुः ॥ दिव्यज्ञानोपपन्नास्ते रामं दृष्ट्वा महर्षयः ॥ १० ॥
अभिजग्मुस्तदाप्रीतावैदेहींचयशस्विनीम् ॥ तेतुसोममिवोद्यंतंदृष्ट्वावैधर्मचारिणम् ॥ ११ ॥ लक्ष्मणंचैवदृष्ट्वातुवैदेहींचयशस्विनीम् ॥
मंगलानिप्रयुंजानाःप्रत्यगृह्णन्दृढव्रताः ॥१२॥रूपसंहननंलक्ष्मींसौकुमार्यंसुवेषताम् ॥ददृशुर्विस्मिताकारारामस्यवनवासिनः ॥ १३ ॥
वैदेहींलक्ष्मणंरामंनेत्रैरनिमिषैरिव ॥ आश्चर्यभूतान्ददृशुः सर्वेतेवनवासिनः ॥ १४ ॥ अत्रैनंहिमहाभागाः सर्वभूतहितेरताः ॥ अतिथिं
पर्णशालायांराघवंसन्न्यवेशयन् ॥१५॥ ततोरामस्यसत्कृत्यविधिनापावकोपमाः ॥ आजह्रुस्तेमहाभागाःसलिलंधर्मचारिणः ॥१६॥
मंगलानिप्रयुंजानामुदापरमयायुताः ॥ मूलंपुष्पंफलंसर्वमाश्रमंचमहात्मनः ॥ १७ ॥ निवेदयित्वाधर्मज्ञास्तेतुप्रांजलयोऽब्रुवन् ॥
धर्मपालोजनस्यास्यशरण्यश्चमहायशाः ॥ १८ ॥ पूजनीयश्चमान्यश्चराजादंडधरोगुरुः ॥ इंद्रस्यैवचतुर्भागःप्रजारक्षतिराघव ॥ १९ ॥
राजातस्माद्वरान्भोगान्रम्यान्भुंक्तेनमस्कृतः ॥ तेवयंभवतारक्ष्याभवद्विषयवासिनः ॥ २० ॥ नगरस्थोवनस्थोवात्वंनोराजाजनेश्वरः ॥
न्यस्तदंडावयंराजञ्जितक्रोधाजितेंद्रियाः ॥ २१ ॥ रक्षणीयास्त्वयाशश्वद्गर्भभूतास्तपोधनाः ॥ एवमुक्त्वाफलैर्मूलैःपुष्पैरन्यैश्चराघवम् ॥
वन्यैश्चविविधाहारैः सलक्ष्मणमपूजयन् ॥ २२ ॥ तथान्येतापसाः सिद्धा रामंवैश्वानरोपमाः ॥ न्यायवृत्तायथान्यायंतर्पयामासुरी
श्वरम् ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अरण्यकांडे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥ ७ ॥

अरण्यकाण्डम्–३.

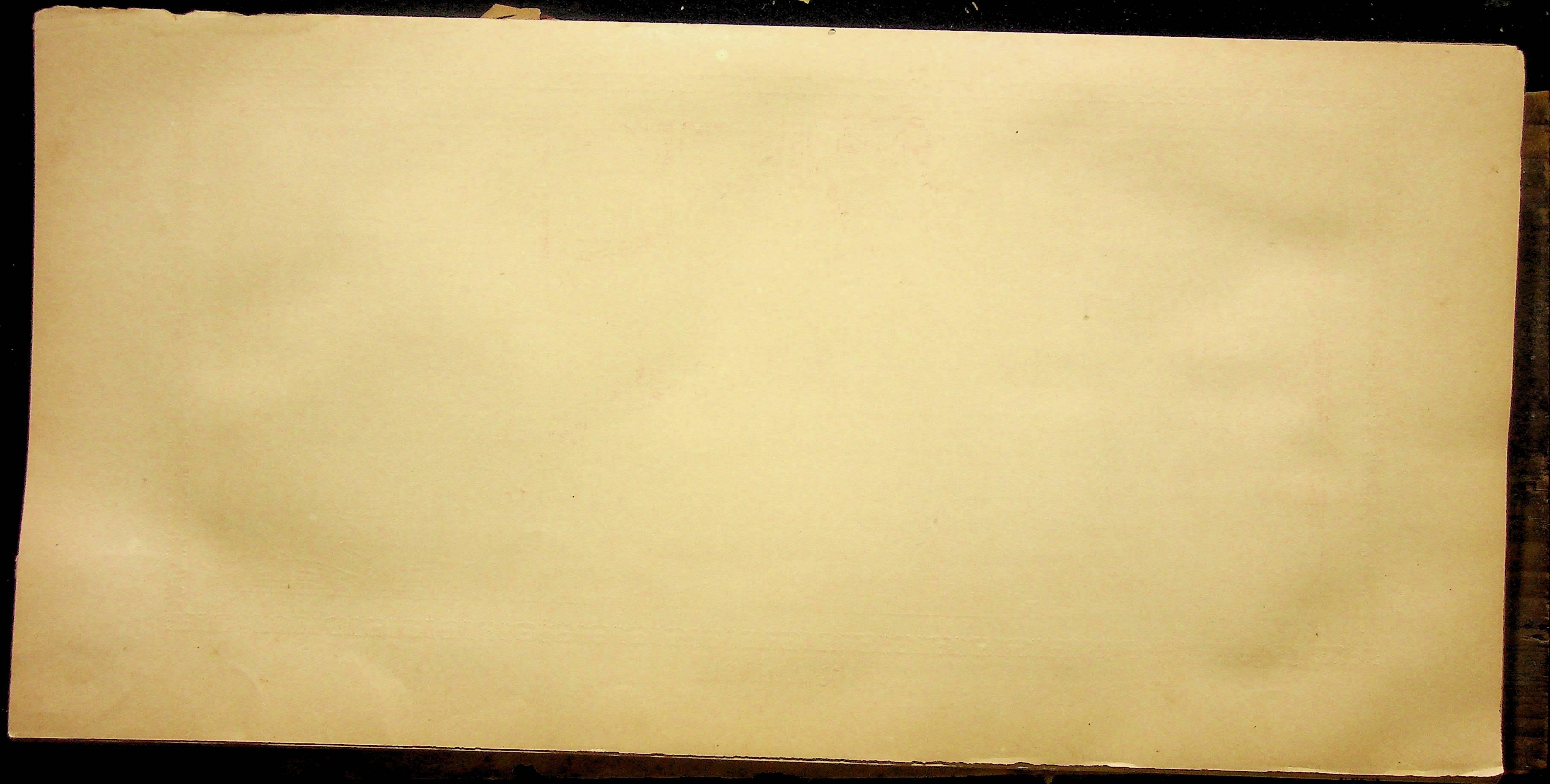

॥ अथ श्रीवाल्मीकीयरामायणे अरण्यकाण्डं प्रारभ्यते ॥

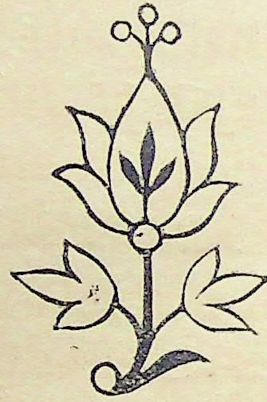

नारद
वाल्मीकि
दशरथ
ऋषि
वि
ल
राम
अहल्या

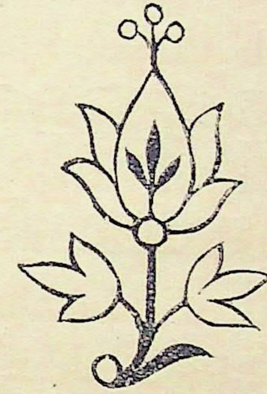

जानकीस्वयंवर
परशुराम
राम

॥ अथ श्रीवाल्मीकियरामायणमाहात्म्यप्रारम्भः ॥

❀ श्रीरामपञ्चायतन । ❀

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ रामायणमाहात्म्यम् ॥ श्रीरामःशरणंसमस्तजगतांरामंविनाकागतीरामेणप्रतिहन्यतेकलिमलंरामा
यकार्यं नमः ॥ रामात्त्रस्यतिकालभीमभुजगोरामस्यसर्ववशेरामेभक्तिरखंडिता भवतुमे रामत्वमेवाश्रयः ॥ १ ॥ चित्रकूटालयंरा
मसिंदिरानंदमंदिरम् ॥ वंदेच परमानंदंभक्तानामभयप्रदम् ॥ २ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाद्या यस्यांशालोकसाधकाः ॥ तमादिदेवंश्री
रामंविशुद्धंपरमंभजे ॥ ३ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ भगवन्सर्वमाख्यातंयत्पृष्टं विदुषात्वया ॥ संसारपाशबद्धानांदुःखानि सुबहूनिच ॥
॥ ४ ॥ एतत्संसारपाशस्यच्छेदकः कतमःस्मृतः ॥ कलौवेदोक्तमार्गाश्चनश्यंतीतित्वयोदितम् ॥ ५ ॥ अधर्मनिरतानां चयातना
श्चप्रकीर्तिताः ॥ घोरेकलियुगेप्राप्तेवेदमार्गबहिष्कृते ॥ ६ ॥ पाखंडत्वंप्रसिद्धंवैतत्सर्वंपरिकीर्तितम् ॥ कामार्ता ह्रस्वदेहाश्चलु
ब्धाअन्योन्यतत्पराः ॥ ७ ॥ कलौसर्वेभविष्यंति स्वल्परायोबहुप्रजाः ॥ स्त्रियः स्वपोषणपरा वेश्यालावण्यशालिनः ॥ ८ ॥
पतिवाक्यमनादृत्यसदान्यगृहतत्पराः ॥ दुःशीलादुष्टशीलेषुकरिष्यंति सदास्पृहाम् ॥ ९ ॥ असंवृत्ताभविष्यंतिपुरुषेषुकुलांगनाः ॥
परुषानृतभाषिण्योदेहसंस्कारवर्जिताः ॥ १० ॥ वाचालाश्चभविष्यंतिकलौप्राप्तेचयोषितः ॥ भिक्षवश्चापिमित्रादिस्नेहसंबंधयं
त्रिताः ॥ ११ ॥ अन्योपाधिनिमित्तेन शिष्यानुग्रहलोलुपाः ॥ पाखंडालापनिरताः पाखंडजनसंगिनः ॥ १२ ॥ यदाद्विजाभवि
ष्यंतितदा वृद्धिंगतः कलिः ॥ विप्रवंशोद्भवश्रेष्ठउपवीतंशिखांत्यजेत् ॥ १३ ॥ कथंतन्निष्कृतिंयातिवदसूतमहामते ॥ राक्षसाः
कलिमाश्रित्यजायंतेब्रह्मयोनिषु ॥ १४ ॥ परस्परंविरुध्यंति भगवद्धर्मबंधकाः ॥ द्विजानुष्ठानरहिताभगवद्धर्मवर्जिताः ॥ १५ ॥
कलौविप्राभविष्यतिकंचुकोष्णीषधारिणः ॥ घोरेकलियुगेब्रह्मन्जनानांपापकर्मणाम् ॥ १६ ॥ मनःशुद्धिविहीनानांनिष्कृतिश्चकथं
भवेत् ॥ शूद्रहस्तोदकंपक्वंशूद्रैश्चसहभोजनम् ॥ १७ ॥ शौद्रमन्नंतथाश्नीयात्कथंशुद्धिमवाप्नुयात् ॥ यथातुष्यतिदेवेशोदेवदेवो
जगद्गुरुः ॥ १८ ॥ तन्नोवदस्वसर्वज्ञसूतकारुण्यवारिधे ॥ १९ ॥ वदसूतमुनिश्रेष्ठसर्वमेतदशेषतः ॥ कथंनजायतेतुष्टिः
सूतत्वद्वचनामृतात् ॥ २० ॥ सूत उवाच ॥ शृणुध्वमृषयःसर्वेयदिष्टंवोवदाम्यहम् ॥ गीतंसनत्कुमारायनारदेनमहात्मना ॥ २१ ॥

रामायणमहाकाव्यंसर्ववेदार्थसंमतम् ॥ सर्वपापप्रशमनंदुष्टग्रहनिवारणम् ॥ २२ ॥ दुःस्वप्ननाशनंधन्यंभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ रामचंद्रगुणोपेतंसर्वकल्याणसिद्धिदम् ॥ २३ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांहेतुभूतंमहाफलम् ॥ अपूर्वपुण्यफलदंशृणुध्वं सुसमाहिताः ॥ ॥ २४ ॥ महापातकयुक्तोवायुक्तोवासर्वपातकैः ॥ श्रुत्वैतदार्षदिव्यंहिकाव्यंशुद्धिमवाप्नुयात् ॥ २५ ॥ रामायणेप्रवर्ततेसज्जनायेजगद्धि ताः ॥ तएवकृतकृत्याश्चसर्वशास्त्रार्थकोविदाः ॥ २६॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांसाधनेचद्विजोत्तमाः ॥ श्रोतव्यंचसदाभक्त्यारामाख्यानंतदा नृभिः ॥ २७॥ पुरार्जितानिपापानिनाशमायांतियस्यवै ॥ रामायणेमहाप्रीतिस्तस्यवैभवतिध्रुवम् ॥२८॥ रामायणेवर्त्तमानेपापपाशेनयं त्रितः ॥ अनादृत्यान्यथागाथासक्तबुद्धिःप्रवर्तते ॥२९॥ तस्मात्तुरामायणनामधेयंपरंतुकाव्यंशृणुतद्विजेंद्राः॥ यस्मिञ्छ्रुतेजन्मजरादिना शोभवत्यदोषःसनरोऽच्युतःस्यात् ॥ ३० ॥ वरंवरेण्यंवरदंतुभाव्यंनिजप्रभाभासितसर्वलोकम् ॥ संकल्पितार्थप्रमदादिकाव्यंश्रुत्वा व्रजेन्मोक्षपदंमनुष्यः ॥ ३१ ॥ ब्रह्मेशविष्ण्वाख्यशरीरभेदैर्विश्वंसृजत्यत्तिचपातियश्च ॥ तमादिदेवंपरमंपरेशमाधायचेतस्युपयातिमु क्तिम् ॥ ३२ ॥ योनामजात्यादिविकल्पहीनःपरःपराणांपरमः परः स्यात् ॥ वेदांतवेद्यःस्वरुचाप्रकाशःसवीक्ष्यतेसर्व पुराणवेदैः ॥३३॥ ऊर्जेमाघेसितेपक्षेचैत्रेचद्विजसत्तमाः ॥ नवम्यहनिश्रोतव्यं रामायणकथामृतम् ॥ ३४ ॥ इत्येवं शृणुयाद्यस्तुश्रीरामचरितंशुभम् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिपरत्रामुत्रचोत्तमान् ॥ ३५ ॥ त्रिसप्तकुलसंयुक्तःसर्वपापविवर्जितः ॥ प्रयातिरामभवनंयत्रगत्वानशोच्यते ॥ ॥ ३६ ॥ चैत्रेमाघेकार्त्तिकेचसितेपक्षेचवाचयेत् ॥ नवम्यहनितस्मात्तुश्रोतव्यंचप्रयत्नतः ॥ ३७ ॥ रामायणंचादिकाव्यंस्वर्गमोक्ष प्रदायकम् ॥ तस्मात्कलियुगेघोरेसर्वधर्मबहिष्कृते ॥ ३८ ॥ नवम्यहनिश्रोतव्यंरामायणकथामृतम् ॥ रामायणपरायेतुघोरेकलियुगे द्विजाः ॥ ३९ ॥ ते नराःकृतकृत्याश्चनकलिर्बाधतेहि तान् ॥ कथारामायणस्यापिनित्यंभवतियद्गृहे ॥ ४० ॥ तद्गृहंतीर्थरूपंहिदुष्टा नांपापनाशनम् ॥ तावत्पापानिदेहेऽस्मिन्निवसंतितपोधनाः ॥ ४१ ॥ यावन्नश्रूयतेसम्यक्श्रीमद्रामायणं नरैः ॥ दुर्लभैवकथालोके श्रीमद्रामायणोद्भवा ॥ ४२ ॥ कोटिजन्मसमुत्थेनपुण्येनैवतुलभ्यते ॥ ऊर्जेमाघेसितेपक्षेचैत्रेच द्विजसत्तमाः ॥ ४३ ॥ यस्यश्रवण

मात्रेणसौदासोऽपिविमोचितः ॥ गौतमशापतः प्राप्तः सौदासोराक्षसींतनुम् ॥ ४४ ॥ रामायणप्रभावेणविमुक्तिंप्राप्तवान्पुनः ॥ यस्त्वे
तच्छृणुयाद्भक्त्यारामभक्तिपरायणः ॥ ४५ ॥ समुच्यतेमहापापैरुपपातकराशिभिः ॥ ४६ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणेउत्तरखंडेनारदस
नत्कुमारसंवादेरामायणमाहात्म्येप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ कथंसनत्कुमारायदेवर्षिर्नारदोमुनिः ॥ प्रोक्तवान्सकलान्ध
र्मान्कथंचमिलितावुभौ ॥ १ ॥ कस्मिन्क्षेत्रेस्थितौताततावुभौब्रह्मवादिनौ ॥ यदुक्तंनारदेनास्मैतन्नोब्रूहिमहामुने ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥
सनकाद्यामहात्मानो ब्रह्मणस्तनयाःस्मृताः ॥ निर्ममानिरहंकाराःसर्वे तेह्यूर्ध्वरेतसः ॥ ३ ॥ तेषांनामानिवक्ष्यामिसनकश्चसनंदनः ॥
सनत्कुमारश्चतथासनातनइतिस्मृतः ॥ ४ ॥ विष्णुभक्तामहात्मानोब्रह्मध्यानपरायणाः ॥ सहस्रसूर्यसंकाशाःसत्यवंतोमुमुक्षवः ॥
॥ ५ ॥ एकदाब्रह्मणः पुत्राःसनकाद्यामहौजसः ॥ मेरुशृंगंसमाजग्मुर्वीक्षितुंब्रह्मणःसभाम् ॥ ६ ॥ तत्रगंगांमहापुण्यांविष्णुपादो
द्भवांनदीम् ॥ निरीक्ष्यस्नातुमुद्युक्ताःसीताख्याप्रथितौजसः ॥ ७ ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रादेवर्षिर्नारदोमुनिः ॥ आजगामोच्चरन्नामह
रेर्नारायणादिकम् ॥ ८ ॥ नारायणाच्युतानंतवासुदेव जनार्दन ॥ यज्ञेशयज्ञपुरुषरामविष्णोनमोऽस्तुते ॥ ९ ॥ इत्युच्चर
न्हरेर्नामपावयन्निखिलंजगत् ॥ आजगामस्तुवन्गंगांमुनिर्लोकैकपावनीम् ॥ १० ॥ अथायांतंसमुद्वीक्ष्यसनकाद्यामहौजसः ॥
यथार्हामर्हणांचक्रुर्ववंदेसोऽपितान्मुनीन् ॥ ११ ॥ अथतत्रसभामध्येनारायणपरायणम् ॥ सनत्कुमारःप्रोवाचनारदंमुनिपुंगवम् ॥
॥ १२ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ सर्वज्ञोऽसिमहाप्राज्ञमुनिमानदनारद ॥ हरिभक्तिपरोयस्मात्त्वत्तोनास्त्यपरोऽधिकः ॥ १३ ॥ येने
दमखिलंजातंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ गंगापादोद्भवायस्यकथंसज्ञायतेहरिः ॥ १४ ॥ अनुग्राह्योऽस्मियदितेतत्त्वतोवक्तुमर्हसि ॥ नारद
उवाच ॥ नमः परायदेवायपरात्परतराय च ॥ १५ ॥ परात्परनिवासायसगुणायागुणायच ॥ ज्ञानाज्ञानस्वरूपायधर्माधर्म
स्वरूपिणे ॥ १६ ॥ विद्याविद्यास्वरूपायस्वस्वरूपायतेनमः ॥ १७ ॥ योदैत्यहंतानरकान्तकश्चभुजाग्रमात्रेणदधारगोत्रम् ॥ भूभारविच्छे
दविनोदकामंतमादिदेवंरघुवंशदीपम् ॥ १८ ॥ आविर्भूतश्चतुर्धायःकपिभिःपरिवारितः ॥ हतवान्राक्षसानीकंरामंदाशरथिंभजे ॥ १९ ॥

एवमादीन्यनेकानिचरितानिमहात्मनः ॥ तेषांनामानिसंख्यातुंशक्यतेनाब्दकोटिभिः ॥ २० ॥ महिमानंतुयन्नाम्नःपारंगंतुंनशक्यते ॥
मनवोऽपिमुनीन्द्राश्च कथंतंक्षुल्लकोभजे ॥ २१ ॥ यन्नामश्रवणेनापि महापातकिनोऽपिये ॥ पावनत्वंप्रपद्यंतेकथंस्तोष्यामि
क्षुद्रधीः ॥ २२ ॥ रामायणपरायेतुघोरेकलियुगेद्विजाः ॥ तएवकृतकृत्याश्चतेषांनित्यनमोनमः ॥ २३ ॥ ऊर्जेमासेसितेपक्षेचैत्रेमाघेतथै
वच ॥ नवम्यहनिश्रोतव्यंरामायणकथामृतम् ॥ २४ ॥ गौतमशापतःप्राप्तःसौदासोराक्षसींतनुम् ॥ रामायणप्रभावेणविमुक्तिंप्राप्तवा
न्पुनः ॥ २५ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ रामायणंकेनप्रोक्तंसर्वधर्मफलप्रदम् ॥ शप्तः कथंगौतमेनसौदासोमुनिसत्तम ॥ २६ ॥ रामाय
णप्रभावेणकथंभूयोविमोचितः ॥ अनुग्राह्योऽस्मियदितचेदस्तिकरुणामयि ॥ २७ ॥ सर्वमेतदशेषेणमुनेनोवक्तुमर्हसि ॥ शृण्वतां
वदतांचैवकथा पापप्रणाशिनी ॥ २८ ॥ नारद उवाच ॥ शृणुरामायणविप्रयद्वाल्मीकिमुखोद्धृतम् ॥ नवम्यहनिश्रोतव्यंरामायणकथा
मृतम् ॥ २९ ॥ आस्तेकृतयुगेविप्रोधर्मकर्मविशारदः ॥ सोमदत्तइतिख्यातो नाम्नाधर्मपरायणः ॥ ३० ॥ विप्रस्तुगौतमाख्येनमुनि
नाब्रह्मवादिना ॥ श्रुतवान्सर्वधर्मान्वैगंगातीरेमनोरमे ॥ पुराणशास्त्रकथनैस्तेनासौबोधितोऽपिच ॥ ३१ ॥ श्रुतवान्सर्वधर्मान्वैते
नोक्तानखिलानपि ॥ कदाचित्परमेशस्यपरिचर्यापरोऽभवत् ॥ ३२ ॥ उपस्थितायापितस्मैप्रणामंनह्यकारि च ॥ सतुशांतोमहाबुद्धि
गौतमस्तेजसांनिधिः ॥ ३३ ॥ मयोदितानिकर्माणिकरोतीतिमुदंययौ ॥ यस्त्वर्चितोमहादेवः शिवःसर्वजगद्गुरुः ॥ ३४ ॥ गौतम
श्चागतस्तत्रनचोत्थापत्ततोद्विजः ॥ गुर्ववज्ञाकृतंपापंराक्षसत्वेनचोक्तवान् ॥ ३५ ॥ भगवान्सर्वधर्मज्ञः सर्वदर्शी सुरेश्वरः ॥
उवाचप्रांजलिर्भूत्वाविनयान्नयकोविदम् ॥ ३६ ॥ क्षमस्व भगवन्सर्वमपराधंकृतंमया ॥ गौतम उवाच ॥ ऊर्जमासेसितेपक्षेरामायणक
थामृतम् ॥ ३७ ॥ नवम्यहनिश्रोतव्यंभक्तिभावेनसादरम् ॥ नात्यंतिकंभवेदेतद्द्वादशाब्दंभविष्यति ॥ ३८ ॥ विप्र उवाच ॥
केनरामायणंप्रोक्तंचरितानितु कस्यवै ॥ मनसाप्रीतिमापन्नोववंदेचरणौगुरोः ॥ ३९ ॥ एतत्सर्वंमहाप्राज्ञसंक्षेपाद्वक्तुमर्हसि ॥
गौतम उवाच ॥ शृणुरामायणंविप्रवाल्मीकिमुनिना कृतम् ॥ ४० ॥ तच्छ्रुत्वामुच्यते पापात्स्वंरूपंपुनरेतिसः ॥ येनरामावतारेण

राक्षसारावणादयः ॥ ४१ ॥ हतास्तुदेवकार्यार्थंचरितंतस्यवैशृणु ॥ कार्त्तिकेचसितेपक्षेकथारामायणस्यतु ॥ ४२ ॥
नवम्यहनिश्रोतव्यासर्वपापप्रणाशिनी ॥ इत्युक्त्वासर्वसंपन्नोगौतमः स्वाश्रमं ययौ ॥ ४३ ॥ विप्रोऽपिदुःखमापन्नोराक्षसींतनु
माश्रितः ॥ क्षुत्पिपासातिवेशार्तोनित्यंक्रोधपरायणः ॥ ४४ ॥ कृष्णसर्पद्युतिर्भीमोबभ्रामविजनेवने ॥ मृगांश्चविविधांस्तत्र
मनुष्यांश्चसरीसृपान् ॥ ४५ ॥ विहगान्प्लवगांश्चैवप्रशस्तांस्तानभक्षयत् ॥ अस्थिभिर्बहुभिर्विप्रः पीतरक्तकलेवरैः ॥ ४६ ॥
रक्तादप्रेतकैश्चैवतेनासीद्भूर्भयंकरी ॥ ऋतुत्रयेसपृथिवींशतयोजनविस्तराम् ॥ ४७ ॥ कृत्वातिदूषितांपश्चाद्वनांतरमगात्पुनः ॥
तत्रापिकृतवान्नित्यंनरमांसाशनंतदा ॥ ४८ ॥ जगामनर्मदातीरेसर्वलोकभयंकरः ॥ एतस्मिन्नंतरेप्रातःकश्चिद्विप्रोऽतिधार्मिकः ॥ ४९ ॥
कलिंगदेशसंभूतोनाम्नागर्गइतिश्रुतः ॥ वहन्गंगाजलंस्कंधेस्तुवन्विश्वेश्वरंप्रभुम् ॥ ५० ॥ गायन्नामानिरामस्यसमायातोऽतिहर्षितः ॥
तमागतंमुनिंदृष्ट्वासुदामानामराक्षसः ॥ ५१ ॥ प्रातानःपारणेत्युक्त्वाभुजावुद्यम्यतंययौ ॥ तेनकीर्तितनामानिश्रुत्वादूरेव्यवस्थितः ॥
॥ ५२ ॥ अशक्तस्तंद्विजंहंतुमिदमूचेसराक्षसः ॥ राक्षस उवाच ॥ अहोभद्रमहाभागनमस्तुभ्यंमहात्मने ॥५३॥ नामस्मरणमाहात्म्या
द्राक्षसाअपिदूरगाः ॥ मयाप्रभक्षिताःपूर्वंविप्राःकोटिसहस्रशः ॥५४॥ नामप्रहरणंविप्ररक्षतित्वांमहाभयात् ॥ नामस्मरणमात्रेणराक्षसा
अपिभोवयम्॥५५॥परांशांतिंसमापन्नामहिमानोऽच्युतस्य कः ॥ सर्वथात्वंमहाभागरागादिरहितोद्विजः ॥५६॥ रामकथाप्रभावेणपाह्य
स्मात्पातकाधमात् ॥ गुर्ववज्ञा मयापूर्वंकृताचमुनिसत्तम ॥ ५७ ॥ कृतश्चानुग्रहःपश्चाद्गुरुणा प्रोक्तवानिदम् ॥ वाल्मीकिमुनिना
पूर्वंकथारामायणस्यच ॥ ५८ ॥ ऊर्जेमासिसितेपक्षे श्रोतव्याचप्रयत्नतः ॥ गुरुणापिपुनःप्रोक्तंरम्यंतुशुभदंवचः ॥ ५९ ॥ नवम्य
हनिश्रोतव्यंरामायणकथामृतम् ॥ तस्माद्ब्रह्मन्महाभागसर्वशास्त्रार्थकोविद ॥ ६० ॥ कथाश्रवणमात्रेणपाह्यस्मात्पापकर्मणः ॥
श्रीनारद उवाच ॥ इत्याख्यातंराक्षसेनराममाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ६१ ॥ निशम्यविस्मयाविष्टोबभूवद्विजसत्तमः ॥ ततोविप्रःकृपा
विष्टोरामनामपरायणः ॥ ६२ ॥ सुदामंराक्षसंनामचेदंवाक्यमथाब्रवीत् ॥ विप्र उवाच ॥ राक्षसेंद्रमहाभागमतिस्तेविमलागता ॥६३॥

अस्मिन्नूर्जेसितेपक्षेरामायणकथांशृणु ॥ शृणुत्वंराममाहात्म्यंरामभक्तिपरात्मना ॥ ६४ ॥ रामध्यानपराणांचकःसमर्थःप्रवा
धितुम् ॥ रामभक्तिपरायत्रब्रह्माविष्णुःसदाशिवः ॥ ६५ ॥ अत्रदेवाश्चसिद्धाश्चरामायणपरानराः ॥ तस्मादूर्जेसितेपक्षेरामायणकथां
शृणु॥६६॥नवम्यहनिश्रोतव्यंसावधानःसदाभवन् ॥ कथाश्रवणमात्रेणराक्षसत्वमपाकृतम् ॥६७॥ विसृज्यराक्षसंभावमभवद्देवतोपमः॥
कोटिसूर्यप्रतीकाशमापन्नो विबुधर्षभः ॥ ६८ ॥ शंखचक्रगदापाणी रामभद्रः समागतः ॥ स्तुवंस्तुब्राह्मणं सम्यग्जगामहरिमंदि
रम् ॥ ६९ ॥ नारद उवाच ॥ तस्माच्छृणुध्वंविप्रेंद्रारामायणकथामृतम् ॥ नवम्यहनिश्रोतव्यमूर्जेमासिचकीर्त्यते ॥ ७० ॥ यन्नाम
स्मरणादेवमहापातककोटिभिः ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योनरोयातिपरांगतिम् ॥ रामायणेतियन्नामसकृदप्युच्यतेयदा ॥ ७१ ॥ तदैवपाप
निर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति ॥ येपठंतीदमाख्यानंभक्त्याशृण्वंतिवानराः ॥ गंगास्नानफलंपुण्यंतेषांसंजायतेनवम् ॥ ७२ ॥
इति श्रीस्कं० उत्त० नारदसनत्कुमारसंवादेरामायणमा० राक्षसविमोचनंनामद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥
अहोचित्रमिदंप्रोक्तंमुनिमानदनारद ॥ रामायणस्यमाहात्म्यंपुनस्त्वंवदविस्तरात् ॥ १ ॥ अन्यमासस्यमाहात्म्यंकथयस्वप्रसादतः ॥
कथंनोजायतेतृप्तिर्मुनेत्वद्वचनामृतात् ॥ २ ॥ नारद उवाच ॥ सर्वेयूयंमहाभागाःकृतार्था नात्रसंशयः ॥ यतःप्रभावंरामस्य
भक्तितः श्रोतुमुद्यताः ॥ ३ ॥ माहात्म्यश्रवणंयस्यराघवस्यकृतात्मनाम् ॥ दुर्लभंप्राहुरित्येतंमुनयो ब्रह्मवादिनः ॥ ४ ॥
शृणुध्वमृषयश्चित्रमितिहासंपुरातनम् ॥ सर्वपापप्रशमनंसर्वरोगविनाशनम् ॥ ५ ॥ आसीत्पुराद्वापरेचसुमतिर्नामभूपतिः ॥ सोमवं
शोद्भवःश्रीमान्सप्तद्वीपैकनायकः ॥ ६ ॥ धर्मात्मासत्यसंपन्नःसर्वसंपद्विभूषितः ॥ सदारामकथासेवीरामपूजापरायणः ॥ ७ ॥ राम
पूजापराणांचशुश्रूषुर्निरहंकृतिः ॥ पूज्येषुपूजानिरतःसमदर्शीगुणान्वितः ॥ ८ ॥ सर्वभूतहितःशांतःकृतज्ञःकीर्तिमान्नृपः ॥
तस्यभार्यामहाभागासर्वलक्षणसंयुता ॥ ९ ॥ पतिव्रतापतिप्राणानाम्नासत्यवतीशुभा ॥ तावुभौदंपतीनित्यंरामायणपरायणौ ॥
॥ १० ॥ अन्नदानरतौनित्यंजलदानपरायणौ ॥ तडागारामवाप्यादीनसंख्यातान्वितेनतुः ॥ ११ ॥ सोऽपिराजामहाभागोरामा

यणपरायणः ॥ वाचयेच्छृणुयाद्वापिभक्तिभावेनभावितः ॥ १२ ॥ एवंरामपरंनित्यंराजानंधर्मकोविदम् ॥ तस्यप्रियासत्यवती
देवाअपिसदास्तुवन् ॥ १३ ॥ त्रिलोकेविश्रुतौ तौ च दंपत्यत्यंतधार्मिकौ ॥ आययौ बहुभिः शिष्यैर्द्रष्टुकामोविभांडकः ॥ १४ ॥
विभांडकंमुनिंदृष्ट्वासमाम्नातोजनेश्वरः ॥ प्रत्युद्ययौसपत्नीकः पूजाभिर्बहुविस्तरम् ॥ १५ ॥ कृतातिथ्यक्रियंशांतंकृतासनपरिग्रहम् ॥
नीचासनगतो भूपः प्राञ्जलिर्मुनिमब्रवीत् ॥ १६ ॥ राजोवाच ॥ भगवन्कृतकृत्योऽस्मि तवात्रागमनेनभोः ॥ सतामागमनंसत
प्रशंसंति सुखावहम् ॥ १७ ॥ यत्रस्यान्महतांप्रेमतत्रस्युः सर्वसंपदः ॥ तेजः कीर्तिर्धनंपुत्राइतिप्राहुर्विपश्चितः॥ १८ ॥ तंत्रवृद्धिं
गमिष्यंतिश्रेयांस्यनुदिनंमुने ॥ तत्रसंतःप्रकुर्वंतिमहतींकरुणां प्रभो ॥ १९ ॥ योमूर्ध्निधारयेद्ब्रह्मन्विप्रपादतलोदकम् ॥ सस्ना
तः सर्वतीर्थेषुपुण्यवान्नात्रसंशयः ॥ २० ॥ ममपुत्राश्चदाराश्चसंपत्त्वयिसमर्पिता ॥ समाज्ञापयशांतात्मन्ब्रह्मन्किंकरवाणिते॥२१॥
विनयावनतंभूपंतंनिरीक्ष्य मुनीश्वरः ॥ स्पृशन्करेणराजानं प्रत्युवाचातिहर्षितः ॥ २२ ॥ ऋषिरुवाच ॥ राजन्यदुक्तं भवतातत्स
र्वंत्वत्कुलोचितम् ॥ विनयावनताः सर्वेपरंश्रेयोभजंति हि ॥ २३ ॥ प्रीतोऽस्मितवभूपालसन्मार्गेपरिवर्तिनः ॥ स्वस्तितेऽस्तुमहाभाग
यत्प्रक्ष्यामितदुच्यताम् ॥ २४ ॥ पुराणा बहवः संतिहरिसंतुष्टिकारकाः ॥ माघमास्यप्युद्यतोऽसिरामायणपरायणः ॥ २५ ॥
तवभार्यापिसाध्वीयं नित्यंरामपरायणा ॥ किमर्थमेतद्वृत्तांतंयथावद्वक्तुमर्हसि ॥ २६ ॥ राजोवाच ॥ शृणुध्वंभगवन्सर्वंयत्पृच्छसि
वदामितत् ॥ आश्चर्यभूतंलोकानामावयोश्चरितंमुने ॥ २७ ॥ अहमासीत्पुराशूद्रोमालिनिर्नामसत्तम ॥ कुमार्गनिरतोनित्यंसर्वलो
कहितेरतः ॥ २८ ॥ पिशुनोधर्मविद्वेषीदेवद्रव्यापहारकः ॥ महापातकिसंसर्गी देवद्रव्योपजीविकः ॥ २९ ॥ गोघ्नश्चब्रह्महाचौरोनि
त्यंप्राणिवधेरतः ॥ नित्यंनिष्ठुरवक्ताचपापीवेश्यपारायणः ॥ ३० ॥ किंचित्कालेस्थितोह्येवमनादृत्यमहद्वचः ॥ सर्वबंधु
परित्यक्तोदुःखीवनमुपागमम् ॥ ३१ ॥ मृगमांसाशनोनित्यंतथामार्गविरोधकृत् ॥ एकाकीदुःखबहुलोह्यवसन्निर्जनेवने ॥ ३२ ॥
एकादाक्षुत्परिश्रांतोनिदाघार्तः पिपासितः ॥ वसिष्ठस्याश्रमं दृष्ट्वा अपश्यं विजनेवने ॥ ३३ ॥ हंसकारण्डवाकीर्णं तत्समीपेमह

त्सरः ॥ पर्यन्तेवनपुष्पौघैश्छादितंतन्मुनीश्वरैः॥३४॥अपिबंतत्रपानीयंतत्तटेविगतश्रमः॥उन्मूल्यवृक्षमूलानिमयाक्षुच्चनिवारिता॥३५॥ वसिष्ठस्याश्रमेतिष्ठन्निवासंकृतवानहम्॥शीर्णस्फटिकसंधानंतत्रचाहमकारिषम्॥३६॥ पर्णैस्तृणैश्चकाष्ठैश्चगृहंसम्यक्प्रकल्पितम् ॥ तत्रा हंव्याधसत्त्वस्थोहत्वाबहुविधान्मृगान् ॥ ३७॥ आजीवंवर्तनंकृत्वाप्रताराणांचविंशतिम् ॥ अथेयमागतासाध्वीविंध्यदेशसमुद्भवा॥३८॥ निषादकुलसंभूतानाम्नाकालीतुविश्रुता ॥ बंधुवर्गैःपरित्यक्तादुःखिताजीर्णविग्रहा ॥३९॥ब्रह्मन्क्षुत्तृट्परिश्रांता शोचंतीस्वक्रियांक्रियाम् ॥ दैवयोगात्समायाताभ्रमंती विजनेवने ॥ ४० ॥ मासिग्रीष्मेचतापार्ताह्यंतस्तापप्रपीडिता ॥ इमांदुःखवतीं दृष्ट्वाजातामेविपुलाघृणा ॥ ४१ ॥ मयादत्तंजलंचास्यैमांसंवन्यफलंतथा ॥ गतश्रमातुतुष्टासामयाब्रह्मन्यथातथम् ॥ ४२ ॥ न्यवेदयत्स्वकर्माणिशृणुतानि महामुने ॥ इयंकालीतुनाम्नैवनिषादकुलसंभवा ॥ ४३ ॥ दाविकस्य सुताविद्वन्न्यवसद्विंध्यपर्वते ॥ परस्वहारिणीनित्यंसदापैशुन्यवा दिनी ॥ ४४ ॥ बंधुवर्गैःपरित्यक्तायतोहतवतीपतिम् ॥ कांतारेविजनेब्रह्मन्मत्समीपमुपागता ॥ ४५ ॥ इत्येवंस्वकृतंकर्मसाचमह्यं न्यवेदयत् ॥ वसिष्ठस्याश्रमे पुण्येह्यहंचेयं चवैमुने ॥ ४६ ॥ दंपतीभावमाश्रित्यस्थितौमांसाशनौतदा ॥ उच्छिष्टार्थंगतौचैववसि ष्ठस्याश्रमेतदा ॥ ४७ ॥ समाजंतत्रदृष्ट्वापिदेवर्षीणांचसत्रकम् ॥ रामायणपराविप्रामाघेदृष्टादिनेदिने ॥ ४८ ॥ निराहारौचविश्रां तौक्षुत्पिपासाप्रपीडितौ ॥ यदृच्छयागतौतत्रवसिष्ठस्याश्रमंप्रति ॥ ४९ ॥ रामायणकथांश्रोतुंनवाह्नाचैवभक्तितः ॥ तत्कालएवपंच त्वमावयोरभवन्मुने ॥ ५० ॥ कर्मणातेनहृष्टात्माभगवान्मधुसूदनः ॥ स्वदूतान्प्रेषयामासमदाहरणकारणात् ॥ ५१ ॥ आरोप्यावांविमानेतुययुश्च परमंपदम् ॥ आवांसमीपमापन्नौदेवदेवस्यचक्रिणः ॥ ५२ ॥ भुक्तवंतौमहाभोगान् यावत्कालंशृणु ष्वमे ॥ युगकोटिसहस्राणियुगकोटिशतानिच ॥ ५३ ॥ उषित्वारामभवनेब्रह्मलोकमुपागतौ ॥ तावत्कालंचतत्रापिस्थित्वेशपद मागतौ ॥ ५४ ॥ तत्रापितावत्कालंचभुक्त्वा भोगाननुत्तमान् ॥ ततःपृथ्वीशतांप्राप्तौक्रमेणमुनिसत्तम ॥ ५५ ॥ अत्रापिसंपदतुला रामायणप्रसादतः ॥ अनिच्छया कृतेनापिप्राप्तमेवंविधंमुने ॥ ५६ ॥ नवाह्नाकिलश्रोतव्यं रामायणकथामृतम् ॥ भक्तिभावेनधर्मा

त्मज्ञन्ममृत्युजरापहम् ॥ ५७ ॥ अवशेनापि यत्कर्मकृतंतुसुमहाफलम् ॥ ददातिनृणांविप्रेंद्ररामायणप्रसादतः ॥ ५८ ॥ नारद
उवाच ॥ एतत्सर्वंनिशम्यासौविभांडकमुनीश्वरः ॥ अभिवंद्यमहीपालंप्रययौ स्वंतपोवनम् ॥ ५९ ॥ तस्माच्छृणुध्वंविप्रेंद्रादेव
देवस्यचक्रिणः ॥ रामायणकथाचैषाकामधेनूपमास्मृता ॥ ६० ॥ माघेमासेसितेपक्षेरामाख्यानंप्रयत्नतः ॥ नवाह्नाकिलश्रोतव्यंसर्व
धर्मफलप्रदम् ॥ ६१ ॥ यइदंपुण्यमाख्यानंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ वाचयेच्छृणुयाद्वापिरामेभक्तिश्चजायते ॥ ६२ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे
उत्तरखंडेनारदसनत्कुमारसंवादेरामायणमाहात्म्येतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ नारद उवाच ॥ अन्यमासेप्रवक्ष्यामिशृणुध्वंसुसमाहिताः ॥
सर्वपापहरंपुण्यं सर्वदुःखनिवारणम् ॥ १ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्राणांचैवयोषिताम् ॥ समस्तकामफलदंसर्वव्रतफलप्रदम् ॥ २ ॥
दुःस्वप्ननाशनंधन्यंभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ रामायणस्यमाहात्म्यंश्रोतव्यंचप्रयत्नतः ॥ ३ ॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥
पठतांशृण्वतांचैवसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ४ ॥ विंध्याटव्यामभूदेकःकलिकोनामलुब्धकः ॥ परदारपरद्रव्यहरणेसततंरतः ॥ ५ ॥
परनिंदापरोनित्यंजंतुपीडाकरस्तथा ॥ हतवान्ब्राह्मणान्गाश्चशतशोऽथसहस्रशः ॥ ६ ॥ देवस्वहरणेनित्यंपरस्वहरणेतथा ॥ तेनपा
पान्यनेकानिकृतानिसुमहांतिच ॥ ७ ॥ नतेषांशक्यतेवक्तुंसंख्यावत्सरकोटिभिः ॥ सकदाचिन्महापापोजंतूनामंतकोपमः ॥ ८ ॥
सौवीरनगरंप्राप्तःसर्वैश्वर्यसमन्वितम् ॥ योषिद्भिर्भूषिताभिश्चसरोभिर्विमलोदकैः ॥ ९ ॥ अलंकृतंविपणिभिर्ययौदेवपुरोपमम् ॥
तस्योपवनमध्यस्थंरम्यंकेशवमंदिरम् ॥ १० ॥ छादितंहेमकलशैर्दृष्ट्वा व्याधोमुदंययौ ॥ हीरमुक्तासुवर्णानिबहूनीतिविनिश्चितः
॥ ११ ॥ जगामरामभवनंवित्ताशश्चौर्यलोलुपः ॥ तत्रापश्यद्द्विजवरंशांतंतत्त्वार्थकोविदम् ॥ १२ ॥ परिचर्यापरंविष्णोरुत्तंकंतपसां
निधिम् ॥ एकाकिनंदयालुंचनिःस्पृहंध्यानलोलुपम् ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाऽसौलुब्धकोमेनंतचौर्यस्यांतरायिणम् ॥ देवस्यद्रव्यजातंतुसमा
दातुमनानिशि ॥ १४ ॥ उत्तंकंहेतुमारेभेविधृतासिर्मदोद्धतः ॥ पादेनाक्रम्यतद्वक्षोजटाःसंगृह्यपाणिना ॥ हंतुंकृतमतिंव्याधमुत्तं
कःप्रेक्ष्यचाब्रवीत् ॥ १५ ॥ उत्तंक उवाच ॥ भोभोःसाधोवृथामांत्वंहनिष्यसि निरागसम् ॥ मयाकिमपराद्धंतेतद्वदत्वंचलुब्धक ॥ १६ ॥

कृतापराधिनो लोकेहिंसां कुर्वंतियत्नतः ॥ न हिंसंतिवृथासौम्यसज्जनाअप्यपापिनम् ॥ १७ ॥ विरोधिष्वपिमूर्खेषुनिरीक्ष्या
वस्थितान्गुणान् ॥ विरोधंनाधिगच्छंतिसज्जनाःशांततेजसः ॥ १८ ॥ बहुधावाच्यमानोऽपियोनरः क्षमयान्वितः ॥ तमुत्तमंनरं
प्राहुर्विष्णोःप्रियतरंतथा ॥ १९ ॥ सुजनोनयातिवैरंपरहितनिरतोविनाशकालेऽपि ॥ छेदेऽपिचंदनतरुःसुरभयतिमुखंकुठारस्य ॥
॥ २० ॥ अहोविधिर्वैबलवान्बाधतेबहुधाजनान् ॥ तत्रापिसाधून्बाधंतेलोकेवैदुर्जना जनाः ॥ २१ ॥ मृगमीनसज्जनानां तृणजल
संतोषविहितवृत्तीनाम् ॥ लुब्धकधीवरपिशुनानिष्कारणवैरिणोजगति ॥ २२ ॥ अहोबलवतीमायामोहयत्यखिलंजगत् ॥ पुत्र
मित्रकलत्राद्यैःसर्वदुःखेनयोज्यते ॥ २३ ॥ परद्रव्यापहारेणकलत्रंपोषितंचतत् ॥ अंतेतत्सर्वमुत्सृज्यएकएवप्रयातिवै ॥ २४ ॥
ममम्मातामम्मपितामम्मभार्याममात्मजाः ॥ ममेदमितिजन्तूनांममताबाधतेवृथा ॥ २५ ॥ यावदर्जयतिद्रव्यंतावदेवहिबांधवाः ॥
धर्माधर्मौसहैवास्तामिहामुत्रचनापरः ॥ २६ ॥ अर्जितंतुधनंसर्वेभुंजंतेबांधवाःसदा ॥ सर्वेष्वेकतमोमूढस्तत्पापफलमश्नुते ॥ २७ ॥
इतिब्रुवाणंतमृषिंविमृष्यभयविह्वलः ॥ कलिकःप्रांजलिःप्राहक्षमस्वेतिपुनःपुनः ॥ २८ ॥ तत्संगस्यप्रभावेणहरिसन्निधिमात्रतः ॥
गतपापोलुब्धकश्चसानुतापोऽभवद्ध्रुवम् ॥ २९ ॥ मयाकृतानिकर्माणिमहांतिसुबहूनिच ॥ तानिसर्वाणिनष्टानिविप्रेंद्रतवदर्शनात् ॥
॥ ३० ॥ अहंवैपापकृन्नित्यंमहापापंसमाचरम् ॥ कथंमेनिष्कृतिर्भूयात्कंयामिशरणंविभो ॥ ३१ ॥ पूर्वजन्मार्जितैःपापैर्लुब्धकत्वम
वाप्नुवम् ॥ अत्रापिपापजालानि कृत्वाकांगतिमाप्नुयाम् ॥ ३२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकलिकस्यमहात्मनः ॥ उत्तंकोनामविप्रर्षिर्वा
क्यंचेदमथाब्रवीत् ॥ ३३ ॥ उत्तंक उवाच ॥ साधुसाधु महाप्राज्ञमतिस्तेविमलोज्ज्वला ॥ यस्मात्संसारदुःखानांनाशोपायमभी
प्ससि ॥ ३४ ॥ चैत्रमासेसितपक्षेकथारामायणस्यच ॥ नवाह्नाकिलश्रोतव्याभक्तिभावेनसादरम् ॥ ३५ ॥ यस्यश्रवणमात्रेणसर्व
पापैःप्रमुच्यते ॥ तस्मिन्क्षणेकलिकोऽसौलुब्धकोवीतकल्मषः ॥ ३६ ॥ रामायणकथांश्रुत्वासद्यःपंचत्वमागतः ॥ उत्तंकःपतितंवी
क्ष्यलुब्धकंतंदयापरः ॥ ३७ ॥ एतद्दृष्ट्वाविस्मितश्चअस्तौपीत्कमलापतिम् ॥ कथांरामायणस्यापिश्रुत्वाचवीतकल्मषः ॥ दिव्यंवि

मानमारुह्यमुनिमेतदथाब्रवीत् ॥ ३८ ॥ कलिक उवाच ॥ उत्तंकमुनिशार्दूलगुरुस्त्वंममसुव्रत ॥ विमुक्तस्त्वत्प्रसादेनमहापातक
संकटात् ॥ ३९ ॥ ज्ञानंत्वदुपदेशान्मेसंजातंमुनिसत्तम ॥ तेनमेपापजालानिविनष्टान्यतिवेगतः ॥ ४० ॥ रामायणकथांश्रुत्वाममत्व
मुक्तवान्मुने ॥ प्रापितोऽस्मित्वयायस्मात्तद्विष्णोःपरमपदम् ॥ ४१ ॥ त्वयाऽहंकृतकृत्योऽस्मिगुरुणाकरुणात्मना ॥ तस्मान्नतोऽस्मिते
विद्वन्यत्कृतंतत्क्षमस्वमे . ॥ ४२ ॥ इत्युक्त्वादेवकुसुमैर्मुनिश्रेष्ठमवाकिरत् ॥ प्रदक्षिणात्रयंकृत्वानमस्कारंचकारसः ॥ ४३ ॥ ततो
विमानमारुह्यसर्वकामसमन्वितम् ॥ अप्सरोगणसंकीर्णंप्रपेदेहरिमंदिरम् ॥ ४४ ॥ तस्माच्छृणुध्वंविप्रेंद्राःकथांरामायणस्यच ॥
चैत्रेमासे सितेपक्षेश्रोतव्यंचप्रयत्नतः ॥ ४५ ॥ नवाह्नाकिलरामस्यरामायणकथामृतम् ॥ तस्मादृतुषुसर्वेषुहितकृद्धरिपूजकः ॥ ४६ ॥
ईप्सितंमनसायद्यत्तत्तदाप्नोत्यसंशयम् ॥ सनत्कुमारैर्यत्पृष्टंतत्सर्वंगदितंमया ॥ ४७ ॥ रामायणस्यमाहात्म्यंकिमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥
॥ ४८ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे उत्तरखण्डे नारदसनत्कुमारसंवादे रामायणमाहात्म्ये चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ सूत उवाच ॥ रामायण
स्यमाहात्म्यंश्रुत्वाप्रीतोमुनीश्वरः ॥ सनत्कुमारः पप्रच्छनारदंमुनिसत्तमम् ॥ १ ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ रामायणस्यमाहात्म्यंकथितं
वोमुनीश्वराः ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिविधिंरामायणस्यच ॥ २ ॥ एतदपिमहाभागमुनेतत्त्वार्थकोविद ॥ कृपयापरयाविष्टोयथावद्व
क्तुमर्हसि ॥ ३ ॥ नारद उवाच ॥ रामायणविधिंचैवशृणुध्वंसुसमाहिताः ॥ सर्वलोकेषुविख्यातंस्वर्गमोक्षविवर्धनम् ॥ ४ ॥ विधानं
तस्यवक्ष्यामिशृणुध्वंगदितंमया ॥ रामायणकथां कुर्वं भक्तिभावेनभावितः ॥ ५ ॥ येनचीर्णेनपापानांकोटिकोटिः प्रणश्यति ॥
चैत्रेमाघेकार्त्तिकेचपंचम्यामपिचारभेत् ॥ ६ ॥ संकल्पंतुततःकुर्यात्स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ॥ नवस्वहःसुश्रोतव्यंरामायणकथामृतम्॥
॥ ७ ॥ अद्यप्रभृत्यहंरामशृणोमित्वत्कथामृतम् ॥ प्रत्यहंपूर्णतामेतुतव रामप्रसादतः ॥ ८ ॥ प्रत्यहंदंतसंशुद्धिंह्यपामार्गस्यशाखया ॥
कृत्वास्नायात्तुविधिवद्रामभक्तिपरायणः ॥ स्वयंचबंधुभिःसार्धंशृणुयात्प्रयतेंद्रियः ॥ ९ ॥ स्नानंकृत्वायथाचारंदन्तधावनपूर्वकम् ॥
शुक्लांबरधरःशुद्धोगृहमागत्यवाग्यतः ॥१०॥ प्रक्षाल्यपादावाचम्यस्मरन्नारायणंप्रभुम्॥नित्यदेवार्चनंकृत्वा पश्चात्संकल्पपूर्वकम् ॥११॥

रामायणपुस्तकंचअर्चयेद्भक्तिभावतः ॥ आवाहनासनाद्यैश्च गंधपुष्पादिभिर्व्रती ॥ १२ ॥ ॐनमोनारायणायेतिपूजयेद्भक्ति तत्परः ॥ एकवारंद्विवारंचत्रिवारंवापिशक्तितः ॥ १३ ॥ होमंकुर्यात्प्रयत्नेनसर्वपापनिवृत्तये ॥ एवंयः प्रयतः कुर्याद्रामायणविधिंतथा ॥ १४ ॥ सयातिविष्णुभवनं पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ रामायणव्रतधरोधर्मकारीचसत्तमः ॥ १५ ॥ चांडालान्पतितांश्चैववाङ्मात्रेणा पिनालपेत् ॥ नास्तिकान्भिन्नमर्यादान्निंदकान्पिशुनांस्तथा ॥ १६ ॥ रामायणव्रतधरोवाङ्मात्रेणापि नालपेत् ॥ कुंडाशिनंतापकं चतथादेवलकाशिनम् ॥ १७ ॥ भिषजंकाव्यकर्त्तारंदेवद्विजविरोधनम् ॥ परान्नलोलुपंचैव परस्त्रीनिरतंतथा ॥ १८ ॥ रामायणव्रतध रोवाङ्मात्रेणापिनार्चयेत् ॥ इत्येवमादिभिःशुद्धोवसन्सर्वहितेरतः ॥ १९ ॥ रामायणपरोभूत्वापरांसिद्धिंगमिष्यति ॥ नास्तिगंगा समंतीर्थंनास्तिमातृसमोगुरुः ॥ २० ॥ नास्तिविष्णुसमोदेवोनास्तिरामायणात्परम् ॥ नास्तिवेदसमंशास्त्रंनास्तिशांतिसमंसुखम् ॥ ॥ २१ ॥ नास्तिसूर्यसमंज्योतिर्नास्तिरामायणात्परम् ॥ नास्तिक्षमासमंसारंनास्तिकीर्तिसमंधनम् ॥ २२ ॥ नास्तिज्ञानसमोलाभो नास्तिरामायणात्परम् ॥ तदंतेवेदविदुषेदद्याच्चसहदक्षिणम् ॥ २३ ॥ रामायणपुस्तकंचवस्त्राण्याभरणानिच ॥ रामायणपुस्तकंयोवा चकायप्रदापयेत् ॥ २४ ॥ सयाति विष्णुभवनंयत्रगत्वानशोचति ॥ नवाहानिफलंकर्तुःशृणुधर्मविदांवर ॥ २५ ॥ पंचम्यहनिचार भ्यरामायणकथामृतम् ॥ कथाश्रवणमात्रेणसर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २६ ॥ यदिद्वयंकृतंतस्यपुंडरीकफलंलभेत् ॥ व्रतधारीतुसततंयः कुर्यात्सजितेंद्रियः ॥ २७ ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यद्विगुणंफलमश्नुते ॥ चतुःकृत्वाकृतंयेनपराकंमुनिसत्तमाः ॥ २८ ॥ सलभेत्परमं द्रपुण्यमग्निष्टोमाष्टसंभवम् ॥ पंचकृत्वोव्रतमिदंकृतंयेनमहात्मना ॥ २९ ॥ अत्यग्निष्टोमजंपुण्यंद्विगुणंप्राप्नुयान्नरः ॥ एवंव्रतंचष कृत्वःकुर्याद्यस्तुसमाहितः ॥ ३० ॥ अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलमष्टगुणंभवेत् ॥ व्रतधारीतुधर्मात्मासप्तकृत्वस्तथा लभेत् ॥ ३१ ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलमष्टगुणभवेत् ॥ नारीवापुरुषःकुर्यादष्टकृत्वोमुनीश्वरः ॥ ३२ ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलंपंचगुणंलभेत् ॥ नरोरामपरोवापिनवरात्रंसमाचरेत् ॥ ३३॥ गोमेधयज्ञजंपुण्यंसलभेत्त्रिगुणंनरः ॥ रामायणंतु यः कुर्याच्छांतात्मा नियतेंद्रियः ॥३४॥

सयाति परमानंदंयत्रगत्वानशोचति ॥ रामायणपरानित्यंगंगास्नानपरायणाः ॥ ३५ ॥ धर्ममार्गप्रवक्तारोमुक्ताएवनसंशयः ॥
यतीनांब्रह्मचारीणामाचारीणांच सत्तमः ॥ ३६ ॥ नवम्यहनिश्रोतव्याकथारामायणस्यच ॥ श्रुत्वानरो रामकथामतिदी
प्तोतिभक्तितः ॥ ३७ ॥ ब्रह्मणःपदमासाद्यतत्रैव परिमुच्यते ॥ श्राव्याणांपरमंश्राव्यंपवित्राणामनुत्तमम् ॥ ३८ ॥ दुःस्वप्ननाशनं
धन्यंश्रोतव्यंयत्नतस्ततः ॥ नरोऽत्रश्रद्धयायुक्तःश्लोकश्लोकार्धमेव वा ॥ ३९ ॥ पठते मुच्यते सद्योह्युपपातककोटिभिः ॥
सतामेवप्रयोक्तव्यंगुह्याद्गुह्यतमं यतः ॥ ४० ॥ वाचयेद्रामभावेनपुण्यक्षेत्रेचसंसदि ॥ ब्रह्मद्वेषरतानांचदंभाचाररतात्मनाम् ॥
॥ ४१ ॥ लोकानांबकवृत्तीनांनब्रूयादिदमुत्तमम् ॥ त्यक्तकामादिदोषाणांरामभक्तिरतात्मनाम् ॥ ४२ ॥ गुरुभक्तिरतानांचवक्तव्यं
मोक्षसाधनम् ॥ सर्वदेवमयोरामःस्मृतश्चार्तिप्रणाशनः ॥ ४३ ॥ सद्भक्तवत्सलोदेवोभक्त्यातुष्यतिनान्यथा ॥ अवशेनापियन्ना
म्नाकीर्तितोवास्मृतोऽपिवा ॥ ४४ ॥ विमुक्तपातकःसोऽपिपरमंपदमश्नुते ॥ संसारघोरकांतारदावाग्निर्मधुसूदनः ॥ ४५ ॥
स्मर्तॄणांसर्वपापानि नाशयत्याशुसत्तमः ॥ तदर्पकमिदंपुण्यकाव्यंसुश्राव्यमुत्तमम् ॥ ४६ ॥ श्रवणात्पठनाद्वापि सर्वपाप
विनाशकृत् ॥ यस्यात्रसुरसेप्रीतिर्वर्तते भक्तिसंयुता ॥ ४७ ॥ सएवकृतकृत्यश्चसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ तदर्जितंतुतत्पुण्यं
तत्सत्यंसफलंद्विजाः ॥ ४८ ॥ यदर्थैश्रवणेप्रीतिरन्यथानहिवर्तते ॥ रामायणपरायेतुरामनामपरायणाः ॥ ४९ ॥ तएवकृतकृत्याश्चघो
रेकलियुगेद्विजाः ॥ नवम्यहनिशृण्वंतिरामायणकथामृतम् ॥ ५० ॥ तेकृतार्थामहात्मानस्तेभ्योनित्यं नमोनमः ॥ रामनामैवना
मैवनामैव ममजीवनम् ॥ ५१ ॥ संसारविषयांधानांनराणांपापकर्मणाम् ॥ कलौनास्त्येवनास्त्येवनास्त्येवगतिरन्यथा ॥ ५२ ॥
सूत उवाच ॥ एवंसनत्कुमारस्तुनारदेन महात्मना ॥ सम्यक्प्रबोधितःसद्यःपरांनिर्वृतिमापह ॥ ५३ ॥ तस्माच्छ्रुत्वातुविप्रेंद्रा
रामायणकथामृतम् ॥ प्रयाति परमंस्थानंपुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ ५४ ॥ घोरेकलियुगेप्राप्तेरामायणपरायणाः ॥ समस्तपाप
निर्मुक्तायास्यंतिपरमंपदम् ॥ ५५ ॥ तस्माच्छृणुध्वंविप्रेंद्रारामायणकथामृतम् ॥ नवम्यहनिश्रोतव्यं सर्वपापप्रमोचकम् ॥ ५६ ॥

श्रुत्वाचैतन्महाकाव्यंवाचकंयस्तु पूजयेत् ॥ तस्यविष्णुःप्रसन्नःस्याच्छ्रियासह द्विजोत्तमाः ॥ ५७ ॥ वाचकेप्रीतिमापन्ने ब्रह्मविष्णु महेश्वराः ॥ प्रीताभवंतिप्रेंद्रानात्र कार्याविचारणा ॥ ५८ ॥ रामायणवाचकस्यगावोवासांसि कांचनम् ॥ रामायणपुस्तकं च दद्याद्वित्तानुसारतः ॥ ५९ ॥ तस्यपुण्यफलंवक्ष्येशृणुध्वं सुसमाहिताः ॥ नबाधंतेग्रहास्तस्य भूतवेतालकादयः ॥ ६० ॥ तस्यैव सर्वश्रेयांसिवर्धंतेचरितेश्रुते ॥ नचाग्निर्बाधतेतस्यचौरादेर्नभयंतथा ॥ ६१ ॥ कोटिजन्मार्जितैःपापैःसद्यएवविमुच्यते ॥ सप्तवंश समेतस्तुदेहांतेमोक्षमाप्नुयात् ॥ ६२ ॥ इत्येतद्वःसमाख्यातंनारदेनप्रभाषितम् ॥ सनत्कुमारमुनयेपृच्छतेभक्तितःपुरा ॥ ६३ ॥ रामायणमादिकाव्यंसर्ववेदार्थसंमतम् ॥ सर्वपापहरंपुण्यंसर्वदुःखनिबर्हणम् ॥ ६४ ॥ समस्तपुण्यफलदंसर्वयज्ञफलप्रदम् ॥ येपठंत्यत्रविबुधाः श्लोकंश्लोकार्धमेववा ॥ ६५ ॥ नतेषांपापबंधस्तु कदाचिदपिजायते ॥ रामार्पितमिदंपुण्यंकाव्यंतुसर्वकामदम् ॥ ६६ ॥ भक्त्याशृण्वंतिगायंतितेषांपुण्यफलंशृणु ॥ शतजन्मार्जितैःपापैःसद्यएवविमोचिताः ॥ ६७ ॥ सहस्रकुलसंयुक्ताःप्रयां तिपरमंपदम् ॥ किंतीर्थैर्गोप्रदानैर्वाकिंतपोभिःकिमध्वरैः ॥ ६८ ॥ अहन्यहनिरामस्यकीर्तनंपरिशृण्वताम् ॥ चैत्रेमाघेकार्त्तिके चरामायणकथामृतम् ॥ ६९ ॥ नवम्यहनिश्रोतव्यंसर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ रामप्रसादजनकंरामभक्तिविवर्धनम् ॥ ७० ॥ सर्वपापक्षय करंसर्वसंपद्विवर्धनम् ॥ यस्त्वेतच्छृणुयाद्वापिपठेद्वासुसमाहितः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ७१ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणेउत्तरखण्डेश्रीमद्रामायणमाहात्म्येनारदसनत्कुमारसंवादेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ इति श्रीवाल्मीकिरामायणमाहात्म्यं समाप्तम् ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीसीतारामचंद्रायनमः ॥ श्रीमद्राघवपादपद्मयुगलंपद्मार्चितंपद्मयापद्मस्थेनतुपद्मजेनविनुतंपद्माश्रयस्याप्तये ॥
यद्वेदैश्चनुतंसुखैकनिलयंसर्वाश्रयंनिष्क्रियंशश्वच्छंकरशंकरंमुहुरहोसन्नौमितल्लब्धये ॥ १ ॥ श्रीमद्ब्रह्मतदेवबीजममलंयस्यांकुरश्चिन्म
यःकांडैःसप्तभिरन्वितोऽतिविततश्चर्ष्यालवालोदितः ॥ पत्रैस्तत्त्वसहस्रकैः सुविलसच्छाखाशतैः पंचभिश्चात्मप्राप्तिफलप्रदोविजयतेरा
मायणस्वस्तरुः ॥ २ ॥ ॐतपःस्वाध्यायनिरतंतपस्वीवाग्विदांवरम् ॥ नारदंपरिपप्रच्छवाल्मीकिर्मुनिपुंगवम् ॥१॥ कोन्वस्मिन्सांप्रतं
लोकेगुणवान्कश्चवीर्यवान् ॥ धर्मज्ञश्चकृतज्ञश्चसत्यवाक्योदृढव्रतः ॥ २ ॥ चारित्रेणचकोयुक्तः सर्वभूतेषुकोहितः ॥ विद्वान्कः कः
समर्थश्चकश्चैकप्रियदर्शनः ॥ ३ ॥ आत्मवान्कोजितक्रोधोद्युतिमान्कोऽनुसूयकः ॥ कस्यबिभ्यतिदेवाश्चजातरोषस्यसंयुगे ॥ ४ ॥
एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंपरंकौतूहलं हि मे ॥ महर्षेत्वंसमर्थोऽसिज्ञातुमेवंविधं नरम् ॥ ५ ॥ श्रुत्वाचैतत्त्रिलोकज्ञोवाल्मीकेर्नारदोवचः ॥
श्रूयतामितिचामंत्र्यप्रहृष्टो वाक्यमब्रवीत् ॥ ६ ॥ बहवोदुर्लभाश्चैवयेत्वयाकीर्तितागुणाः ॥ मुने वक्ष्याम्यहं बुद्ध्वा तैर्युक्तः श्रूयतां
नरः ॥ ७ ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवोरामोनामजनैः श्रुतः ॥ नियतात्मामहावीर्योद्युतिमान्धृतिमान्वशी ॥ ८ ॥ बुद्धिमान्नीतिमान्वाग्मी
श्रीमाञ्छत्रुनिबर्हणः ॥ विपुलांसो महाबाहुः कंबुग्रीवो महाहनुः ॥ ९ ॥ महोरस्को महेष्वासो गूढजत्रुररिंदमः ॥ आजानुबाहुः
सुशिराःसुललाटः सुविक्रमः ॥ १० ॥ समःसमविभक्तांगःस्निग्धवर्णःप्रतापवान् ॥ पीनवक्षाविशालाक्षोलक्ष्मीवाञ्छुभलक्षणः ॥११॥
धर्मज्ञःसत्यसंधश्चप्रजानांचहितेरतः ॥ यशस्वीज्ञानसंपन्नः शुचिर्वश्यः समाधिमान् ॥ १२ ॥ प्रजापतिसमः श्रीमान्धातारिपुनिषू
दनः ॥ रक्षिताजीवलोकस्य धर्मस्य परिरक्षिता ॥ १३ ॥ रक्षितास्वस्यधर्मस्य स्वजनस्यचरक्षिता ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञोधनुर्वेदेचनिष्ठि
तः ॥ १४ ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः स्मृतिमान्प्रतिभानवान् ॥ सर्वलोकप्रियः साधुरदीनात्माविचक्षणः ॥ १५ ॥ सर्वदाभिगतः सद्भिः
समुद्रइवसिंधुभिः ॥ आर्यः सर्वसमश्चैव सदैवप्रियदर्शनः ॥ १६ ॥ सच सर्वगुणोपेतः कौसल्यानंदवर्धनः ॥ समुद्रइवगांभीर्ये धैर्येण
हिमवानिव ॥१७॥ विष्णुनासदृशोवीर्ये सोमवत्प्रियदर्शनः ॥ कालाग्निसदृशः क्रोधे क्षमया पृथिवीसमः ॥१८॥ धनदेन समस्त्यागे

सत्येधर्मइवापरः ॥ तमेवंगुणसंपन्नं रामंसत्यपराक्रमम् ॥ १९ ॥ ज्येष्ठं ज्येष्ठगुणैर्युक्तंप्रियंदशरथःसुतम् ॥ प्रकृतीनांहितैर्युक्तंप्रकृतिप्रियकाम्यया ॥ २० ॥ यौवराज्येन संयोक्तुमैच्छत् प्रीत्या महीपतिः ॥ तस्याभिषेकसंभारान्दृष्ट्वा भार्याथ कैकयी ॥ २१ ॥ पूर्वंदत्तवरादेवी वरमेनमयाचत ॥ विवासनंचरामस्य भरतस्याभिषेचनम् ॥ २२ ॥ ससत्यवचनाद्राजाधर्मपाशेनसंयतः ॥ विवासयामास सुतं रामंदशरथःप्रियम् ॥ २३ ॥ स जगामवनं वीरः प्रतिज्ञामनुपालयन् ॥ पितुर्वचननिर्देशात्कैकेय्याः प्रियकारणात् ॥ २४ ॥ तं व्रजंतं प्रियो भ्रातालक्ष्मणोऽनुजगामह ॥ स्नेहाद्विनयसंपन्नः सुमित्रानंदवर्धनः ॥ २५ ॥ भ्रातरंदयितोभ्रातुः सौभ्रात्रमनुदर्शयन् ॥ रामस्यदयिता भार्यानित्यंप्राणसमाहिता ॥ २६ ॥ जनकस्यकुलेजातादेवमायेवनिर्मिता ॥ सर्वलक्षणसंपन्नानारीणामुत्तमावधूः ॥ २७ ॥ सीताप्यनुगतारामंशशिनंरोहिणीयथा ॥ पौरैरनुगतोदूरंपित्रादशरथेन च ॥ २८ ॥ शृङ्गवेरपुरे सूतं गंगाकूलेव्यसर्जयत् ॥ गुहमासाद्यधर्मात्मानिषादाधिपतिंप्रियम् ॥ २९ ॥ गुहेनसहितोरामोलक्ष्मणेनचसीतया ॥ तेवनेनवनंगत्वा नदीस्तीर्त्वा बहूदकाः ॥ ३० ॥ चित्रकूटमनुप्राप्यभरद्वाजस्यशासनात् ॥ रम्यमावसथंकृत्वा रममाणावनेत्रयः ॥ ३१ ॥ देवगंधर्वसंकाशास्तत्रतेन्यवसन्सुखम् ॥ चित्रकूटंगतेरामे पुत्रशोकातुरस्तदा ॥ ३२ ॥ राजादशरथः स्वर्गंजगामविलपन्सुतम् ॥ मृतेतु तस्मिन्भरतोवसिष्ठप्रमुखैर्द्विजैः ॥ ३३ ॥ नियुज्यमानो राज्याय नैच्छद्राज्यंमहाबलः ॥ सजगामवनंवीरो रामपादप्रसादकः ॥ ३४ ॥ गत्वातु[1]सुमहा मानंरामंसत्यपराक्रमम् ॥ अयाचद्भ्रातरं राममार्यभावपुरस्कृतः ॥ ३५ ॥ त्वमेवराजाधर्मज्ञइतिरामंवचोऽब्रवीत् ॥ रामोऽपिपरमोदारःसुमुखः सुमहायशाः ॥ ३६ ॥ नचैच्छत्पितुरादेशाद्राज्यं रामो महाबलः ॥ पादुकेचास्यराज्यायन्यासंदत्त्वा पुनःपुनः ॥ ३७ ॥ निवर्तयामासततोभरतंभरताग्रजः ॥ सकाममनवाप्यैवरामपादावुपस्पृशन् ॥ ३८ ॥ नंदिग्रामेऽकरोद्राज्यंरामागमनकांक्षया ॥ गतेतुभरतेश्रीमान्सत्यसंधो जितेन्द्रियः ॥ ३९ ॥ रामस्तुपुनरालक्ष्यनागरस्यजनस्य च ॥ तत्रागमनमेकाग्रोदंडकान्प्रविवेशह ॥ ४० ॥ प्रविश्य तुमहारण्यंरामोराजीवलोचनः ॥ विराधंराक्षसंहत्वाशरभंगं ददर्शह ॥ ४१ ॥

१ सुमहात्मानम्-इ०पा० ।

सुग्रीवः शंकितश्चासीन्नित्यंवीर्येण राघवे ॥ ६३ ॥ राघवप्रत्ययार्थंतुदुंदुभेःकायमुत्तमम् ॥ दर्शयामाससुग्रीवोमहापर्वतसन्निभम् ॥ ६४ ॥ उत्स्मयित्वामहाबाहुःप्रेक्ष्यचास्थिमहाबलः ॥ पादांगुष्ठेनचिक्षेपसंपूर्णंदशयोजनम् ॥ ६५ ॥ बिभेदचपुनस्तालान्सप्तैके नमहेषुणा ॥ गिरिंरसातलंचैवजनयन्प्रत्ययं तदा ॥ ६६ ॥ ततःप्रीतमनास्तेनविश्वस्तःसमहाकपिः ॥ किष्किंधां रामसहितोजगामच गुहांतदा॥ ६७ ॥ ततोऽगर्जद्धरिवरःसुग्रीवो हेमपिंगलः ॥ तेननादेनमहतानिर्जगामहरीश्वरः ॥ ६८ ॥ अनुमान्यतदातारांसुग्रीवेण समागतः ॥ निजघानचतत्रैनंशरेणैकेनराघवः ॥ ६९ ॥ ततः सुग्रीववचनाद्धत्वा वालिनमाहवे ॥ सुग्रीवमेवतद्राज्येराघवःप्रत्यपाद यत् ॥ ७० ॥ सचसर्वान्समानीयवानरान्वानरर्षभः ॥ दिशःप्रस्थापयामासदिदृक्षुर्जनकात्मजाम् ॥ ७१ ॥ ततोगृध्रस्यवचनात्सं पातेर्हनुमान्बली ॥ शतयोजनविस्तीर्णंपुप्लुवेलवणार्णवम् ॥ ७२ ॥ तत्रलकांसमासाद्यपुरींरावणपालिताम् ॥ ददर्शसीतांध्यायं तीमशोकवनिकांगताम् ॥ ७३ ॥ निवेदयित्वाभिज्ञानंप्रवृत्तिंवि[1]निवेद्यच ॥ समाश्वास्यचवैदेहींमर्दयामास तोरणम् ॥ ७४ ॥ पंचसे नाग्रगान्हत्वासप्तमंत्रिसुतानपि ॥ शूरमक्षं च निष्पिष्यग्रहणंसमुपागमत् ॥ ७५ ॥ अस्त्रेणोन्मुक्तमात्मानंज्ञात्वापैतामहाद्वरात् ॥ मर्षयन्राक्षसान्वीरोयंत्रिणस्तान्यदृच्छया ॥ ७६ ॥ ततोदग्ध्वापुरींलंकामृतेसीतांचमैथिलीम् ॥ रामायप्रियमाख्यातुंपुनरायान्महा कपिः ॥७७॥ सोऽभिगम्यमहात्मानंकृत्वारामंप्रदक्षिणम् ॥ न्यवेदयदमेयात्मादृष्टासीतेतितत्त्वतः ॥ ७८ ॥ ततः सुग्रीवसहितोगत्वा तीरंमहोदधेः ॥ समुद्रंक्षोभयामास शरैरादित्यसन्निभैः ॥ ७९ ॥ दर्शयामास चात्मानं समुद्रः सरितांपतिः ॥ समुद्रवचनाच्चैवनलंसे तुमकारयत् ॥ ८० ॥ तेनगत्वापुरींलंकांहत्वारावणमाहवे ॥ रामः सीतामनुप्राप्य परांव्रीडामुपागमत् ॥ ८१ ॥ तामुवाचततोरामः परुषंजनसंसदि ॥ अमृष्यमाणासासीताविवेशज्वलनंसती ॥ ८२ ॥ ततोऽग्निवचनात्सीतांज्ञात्वाविगतकल्मषाम् ॥ [2]कर्मणा तेनमह तात्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ८३ ॥ सदेवर्षिगणंतुष्टं राघवस्यमहात्मनः ॥ बभौरामः संप्रहृष्टःपूजितः सर्वदैवतैः ॥ ८४ ॥ अभिषिच्य चलंकायांराक्षसेंद्रंविभीषणम् ॥ कृतकृत्यस्तदारामो विज्वरः प्रमुमोदह ॥ ८५ ॥ देवताभ्योवरंप्राप्यसमुत्थाप्यचवानरान् ॥ अयोध्यां

१ च निवेद्य च-इ०पा० । २ रामानुजसंप्रदायानुसारिगोविन्दराजीयभूषणटीकायां 'कर्मणा तेन इत्यारभ्य 'राघवस्य महात्मनः'इत्यंतःश्लोकः 'बभौ रामः' इत्यस्मादर्धकादग्रे पठ्यमानो दृश्यते।

प्रस्थितोरामः पुष्पकेणसुहृद्वृतः ॥ ८६ ॥ भरद्वाजाश्रमंगत्वारामः सत्यपराक्रमः ॥ भरतस्यांतिकंरामो हनूमंतंव्यसर्जयत् ॥ ८७ ॥
पुनराख्यायिकांजल्पन्सुग्रीवसहितस्तदा ॥ पुष्पकंतत्समारुह्यनंदिग्राममंययौतदा ॥ ८८ ॥ नंदिग्रामेजटांहित्वाभ्रातृभिःसहितोऽनघः ॥
रामःसीतामनुप्राप्यराज्यं पुनरवाप्तवान् ॥ ८९ ॥ प्रहृष्टमुदितोलोकस्तुष्टःपुष्टःसुधार्मिकः ॥ निरामयोह्यरोगश्चदुर्भिक्षभयवर्जितः ॥
॥ ९०॥ नपुत्रमरणंकेचिद्द्रक्ष्यंतिपुरुषाःक्वचित् ॥ नार्यश्चाविधवानित्यंभविष्यंतिपतिव्रताः ॥ ९१ ॥ नचाग्निजंभयंकिंचिन्नाप्सुम
ज्जन्तिजंतवः ॥ नवातजंभयंकिंचिन्नापिज्वरकृतंतथा ॥ ९२ ॥ नचापिक्षुद्भयं तत्र नतस्करभयंतथा ॥ नगराणिचराष्ट्राणिधनधान्य
युतानिच ॥ ९३ ॥ नित्यंप्रमुदिताःसर्वेयथाकृतयुगेतथा ॥ अश्वमेधशतैरिष्ट्वा तथा बहुसुवर्णकैः ॥ ९४ ॥ गवांकोट्ययुतंदत्त्वाविद्व
द्भ्योविधिपूर्वकम् ॥ असंख्येयंधनंदत्त्वाब्राह्मणेभ्यो महायशाः ॥ ९५ ॥ राजवंशाञ्छतगुणान्स्थापयिष्यतिराघवः ॥ चातुर्वर्ण्यंच
लोकेऽस्मिन्स्वेस्वेधर्मेनियोक्ष्यति ॥ ९६ ॥ दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥ रामोराज्यमुपासित्वाब्रह्मलोकंप्रयास्यति ॥ ९७ ॥
इदंपवित्रंपापघ्नंपुण्यंवेदैश्चसंमितम् ॥ यः पठेद्रामचरितं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ९८ ॥ एतदाख्यानमायुष्यंपठन्रामायणंनरः ॥ सपुत्र
पौत्रःसगणःप्रेत्यस्वर्गे महीयते ॥ ९९ ॥ पठन्द्विजोवागृषभत्वमीयात्स्यात्क्षत्त्रियोभूमिपतित्वमीयात् ॥ वणिग्जनः पण्यफलत्वमी
याज्जनश्चशूद्रोऽपिमहत्त्वमीयात् ॥ १०० ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्ये बालकांडे प्रथमःसर्गः ॥ १ ॥ नारदस्यतुत
द्वाक्यंश्रुत्वावाक्यविशारदः ॥ पूजयामासधर्मात्मासहशिष्योमहामुनिम् ॥ १ ॥ यथावत्पूजितस्तेनदेवर्षिर्नारदस्तथा ॥ आपृच्छ्यै
वाभ्यनुज्ञातःसजगामविहायसम् ॥ २ ॥ समुहूर्तंगतेतस्मिन्देवलोकंमुनिस्तदा ॥ जगाम तमसातीरंजाह्नव्यास्त्वविदूरतः ॥ ३ ॥
सतुतीरंसमासाद्यतमसायामुनिस्तदा ॥ शिष्यमाहस्थितंपार्श्वेदृष्ट्वातीर्थमकर्दमम् ॥ ४ ॥ अकर्दममिदंतीर्थंभरद्वाजनिशामय ॥
रमणीयंप्रसन्नांबुसन्मनुष्यमनोयथा ॥ ५ ॥ न्यस्यतांकलशस्तातदीयतांवल्कलंमम ॥ इदमेवावगाहिष्येतमसातीर्थमुत्तमम् ॥ ६ ॥
एवमुक्तोभरद्वाजोवाल्मीकिनमहात्मना ॥ प्रायच्छतमुनेस्तस्यवल्कलंनियतो गुरोः ॥ ७ ॥ सशिष्यहस्तादादाय वल्कलंनियतें

द्रियः ॥ विचचारहपश्यंस्तत्सर्वतोविपुलंवनम् ॥ ८ ॥ तस्याभ्याशेतुमिथुनंचरंतमनपायिनम् ॥ ददर्शभगवांस्तत्रक्रौंचयो
श्चारुनिस्वनम् ॥ ९ ॥ तस्मात्तुमिथुनादेकंपुमांसंपापनिश्चयः ॥ जघानवैरनिलयोनिषादस्तस्यपश्यतः ॥ १० ॥ तंशोणितप
रीतांगंचेष्टमानंमहीतले ॥ भार्यातुनिहतंदृष्ट्वारुरावकरुणांगिरम् ॥ ११ ॥ वियुक्तापतिनातेनद्विजेनसहचारिणा ॥ ताम्रशीर्षेणमत्ते
नपत्रिणासहितेनवै ॥ १२ ॥ तथाविधंद्विजंदृष्ट्वानिषादेननिपातितम् ॥ ऋषेर्धर्मात्मनस्तस्यकारुण्यंसमपद्यत ॥ १३ ॥ ततः
करुणवेदित्वादधर्मोऽयमितिद्विजः ॥ निशाम्यरुदतींक्रौंचीमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १४ ॥ मानिषाद प्रतिष्ठांत्वमगमः शाश्वतीः समाः ॥
यत्क्रौंचमिथुनादेकमवधीः काममोहितम् ॥ १५ ॥ तस्येत्थंब्रुवतश्चिंता बभूवहृदिवीक्षतः ॥ शोकार्तेनास्यशकुनेःकिमिदंव्याहृतंमया ॥
॥ १६ ॥ चिंतयन्समहाप्राज्ञश्चकार मतिमान्मतिम् ॥ शिष्यंचैवाब्रवीद्वाक्यमिदंसमुनिपुंगवः ॥ १७ ॥ पादबद्धोक्षरसमस्तंत्रीलयसम
न्वितः ॥ शोकार्तस्यप्रवृत्तोमेश्लोकोभवतुनान्यथा ॥ १८ ॥ शिष्यस्तुतस्यब्रुवतोमुनेर्वाक्यमनुत्तमम् ॥ प्रतिजग्राहसंतुष्टस्तस्यतुष्टो
ऽभवन्मुनिः ॥ १९ ॥ सोऽभिषेकंततःकृत्वातीर्थेतस्मिन्यथाविधि ॥ तमेवचिंतयन्नर्थमुपावर्ततवैमुनिः ॥ २० ॥ भरद्वाजस्ततःशिष्यो
विनीतः श्रुतवान्गुरोः ॥ कलशंपूर्णमादायपृष्ठतोऽनुजगाम ह ॥ २१ ॥ सप्रविश्याश्रमपदंशिष्येणसहधर्मवित् ॥ उपविष्टःकथाश्चा
न्याश्चकारध्यानमास्थितः ॥ २२ ॥ आजगामततोब्रह्मालोककर्त्ता स्वयंप्रभुः ॥ चतुर्मुखोमहातेजाद्रष्टुंतंमुनिपुंगवम् ॥ २३ ॥
वाल्मीकिरथतंदृष्ट्वासहसोत्थायवाग्यतः ॥ प्रांजलिःप्रयतोभूत्वातस्थौपरमविस्मितः ॥ २४ ॥ पूजयामासतंदेवंपाद्यार्घ्यासनवंदनैः ॥
प्रणम्यविधिवच्चैनंपृष्ट्वाचैवनिरामयम् ॥ २५ ॥ अथोपविश्यभगवानासनेपरमार्चिते ॥ वाल्मीकयेचऋषयेसंदिदेशासनंततः ॥ २६ ॥
ब्रह्मणासमनुज्ञातःसोऽप्युपाविशदासने ॥ उपविष्टेतदातस्मिन्साक्षाल्लोकपितामहे ॥ २७ ॥ तद्गतेनैवमनसावाल्मीकिर्ध्यानमास्थितः ॥
पापात्मनाकृतंकष्टंवैरग्रहणबुद्धिना ॥ २८ ॥ यस्तादृशंचारुरवंक्रौंचंहन्यादकारणात् ॥ शोचन्नेवपुनःक्रौंचीमुपश्लोकमिमंजगौ ॥
॥ २९ ॥ पुनरंतर्गतमनाभूत्वाशोकपरायणः ॥ तमुवाच ततोब्रह्माप्रहसन्मुनिपुंगवम् ॥ ३० ॥ श्लोकएवास्त्वयंबद्धोनात्रकार्या

विचारणा ॥ मच्छंदादेवतेब्रह्मन्प्रवृत्तेयंसरस्वती ॥ ३१ ॥ रामस्यचरितंकृत्स्नंकुरुत्वमृषिसत्तम ॥ धर्मात्मनोभगवतोलोके
रामस्यधीमतः ॥ ३२ ॥ वृत्तंकथयधीरस्ययथातेनारदाच्छ्रुतम् ॥ रहस्यंचप्रकाशंचयद्वृत्तंतस्यधीमतः ॥ ३३ ॥ रामस्यसह
सौमित्रेराक्षसानांचसर्वशः ॥ वैदेह्याश्चैवयद्वृत्तंप्रकाशंयदिवारहः ॥ ३४ ॥ तच्चाप्यविदितंसर्वंविदितं तेभविष्यति ॥ नतेवागनृताका
व्येकाचिदत्रभविष्यति ॥ ३५ ॥ कुरुरामकथांपुण्यांश्लोकबद्धां मनोरमाम् ॥ यावत्स्थास्यंतिगिरयः सरितश्चमहीतले ॥ ३६ ॥
तावद्रामायणकथालोकेषुप्रचरिष्यति ॥ यावद्रामस्यचकथात्वत्कृताप्रचरिष्यति ॥ ३७ ॥ तावदूर्ध्वमधश्चत्वंमल्लोकेषुनि
वत्स्यसि ॥ इत्युक्त्वाभगवान्ब्रह्मातत्रैवांतरधीयत ॥ ३८ ॥ ततःसशिष्योभगवान्मुनिर्विस्मयमाययौ ॥ तस्यशिष्यास्ततःसर्वेजगुः
श्लोकमिमंपुनः ॥ मुहुर्मुहुःप्रीयमाणाःप्राहुश्चभृशविस्मिताः ॥ ३९ ॥ समाक्षरैश्चतुर्भिर्यःपादैर्गीतोमहर्षिणा ॥ सोऽनुव्याहरणाद्भूयः
शोकः श्लोकत्वमागतः ॥ ४० ॥ तस्यबुद्धिरियंजातामहर्षेर्भावितात्मनः ॥ कृत्स्नंरामायणं काव्यमीदृशैः करवाण्यहम् ॥ ४१ ॥
उदारवृत्तार्थपदैर्मनोरमैस्तदास्यरामस्यचकार कीर्तिमान् ॥ समाक्षरैःश्लोकशतैर्यशस्विनोयशस्करं काव्यमुदारदर्शनः ॥ ४२ ॥
तदुपगतसमाससंधियोगंसममधुरोपनतार्थवाक्यबद्धम् ॥ रघुवरचरितंमुनिप्रणीतंदशशिरसश्चवधं निशामयध्वम् ॥ ४३ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येबालकांडेद्वितीयः सर्गः ॥२॥ श्रुत्वावस्तुसमग्रंतद्धर्मार्थसहितंहितम् ॥ व्यक्तमन्वेषतेभूयोयद्वृत्तंत
स्यधीमतः ॥ १ ॥ उपस्पृश्योदकंसम्यङ्मुनिःस्थित्वाकृतांजलिः ॥ प्राचीनाग्रेषुदर्भेषुधर्मेणान्वेषतेगतिम् ॥ २ ॥ रामलक्ष्मणसीता
भीराज्ञादशरथेनच ॥ सभार्येणसराष्ट्रेणयत्प्राप्तं तत्र तत्त्वतः ॥ ३ ॥ हसितंभाषितंचैवगतिर्यावच्च चेष्टितम् ॥ सत्सर्वंधर्मवीर्येणय
थावत्संप्रपश्यति ॥ ४ ॥ स्त्रीतृतीयेनचतथायत्प्राप्तंचरतावने ॥ सत्यसंधेनरामेणतत्सर्वंचान्ववैक्षत ॥ ५ ॥ ततःपश्यतिधर्मात्मात
त्सर्वंयोगमास्थितः ॥ पुरायत्तत्रनिर्वृत्तंपाणावामलकंयथा ॥ ६ ॥ तत्सर्वंतत्त्वतोदृष्ट्वाधर्मेण समहामतिः ॥ अभिरामस्यरामस्यतत्सर्वं
कर्तुमुद्यतः ॥ ७ ॥ कामार्थगुणसंयुक्तंधर्मार्थगुणविस्तरम् ॥ समुद्रमिवरत्नाढ्यंसर्वश्रुतिमनोहरम् ॥ ८ ॥ सयथाकथितंपूर्वंनारदेन

महात्मनः ॥ रघुवंशस्यचरितंचकारभगवान्मुनिः ॥ ९ ॥ जन्मरामस्यसुमहद्वीर्यंसर्वानुकूलताम् ॥ लोकस्यप्रियतांक्षांतिसौम्यतां सत्यशीलताम् ॥ १० ॥ नानाचित्राःकथाश्चान्याविश्वामित्रसहायने ॥ जानक्याश्चविवाहंचधनुषश्चविभेदनम् ॥ ११ ॥ रामराम विवादंचगुणान्दाशरथेस्तथा ॥ तथाभिषेकंरामस्यकैकेय्यादुष्टभावताम् ॥ १२ ॥ विघातंचाभिषेकस्यरामस्यचविवासनम् ॥ राज्ञः शोकविलापंचपरलोकस्यचाश्रयम् ॥ १३ ॥ प्रकृतीनांविवादंचप्रकृतीनां विसर्जनम् ॥ निषादाधिपसंवादंसूतोपावर्तनंतथा ॥ १४ ॥ गंगायाश्चापिसंतारंभरद्वाजस्यदर्शनम् ॥ भरद्वाजाभ्यनुज्ञानाच्चित्रकूटस्य दर्शनम् ॥ १५ ॥ वास्तुकर्मनिवेशंचभरतागमनंतथा ॥ प्रसादनंचरामस्यपितुश्चसलिलक्रियाम् ॥ १६ ॥ पादुकाग्र्याभिषेकंचनंदिग्रामनिवासनम् ॥ दंडकारण्यगमनंविराधस्यवधंतथा ॥ ॥ १७ ॥ दर्शनंशरभंगस्यसुतीक्ष्णेनसमागमम् ॥ अनसूयासमास्यांचअंगरागस्यचार्पणम् ॥ १८ ॥ दर्शनंचाप्यगस्त्यस्यधनुषो ग्रहणंतथा ॥ शूर्पणख्याश्चसंवादंविरूपकरणंतथा ॥ १९ ॥ वधंखरत्रिशिरसोरुत्थानंरावणस्यच ॥ मारीचस्यवधंचैववैदेह्याहरणं तथा ॥ २० ॥ राघवस्यविलापंचगृध्रराजनिबर्हणम् ॥ कबंधदर्शनंचैव पंपायाश्चापिदर्शनम् ॥ २१ ॥ शबरीदर्शनंचैवफलमूला शनंतथा ॥ प्रलापंचैवपंपायांहनूमद्दर्शनंतथा ॥ २२ ॥ ऋष्यमूकस्यगमनंसुग्रीवेणसमागमम् ॥ प्रत्ययोत्पादनंसख्यंवालिसुग्रीव विग्रहम् ॥ २३ ॥ वालिप्रमथनंचैवसुग्रीवप्रतिपादनम् ॥ ताराविलापंसमयंवर्षरात्रनिवासनम् ॥ २४ ॥ कोपंराघवसिंहस्यबलानामुप संग्रहम् ॥ दिशःप्रस्थापनंचैवपृथिव्याश्च निवेदनम् ॥ २५ ॥ अंगुलीयकदानंचऋक्षस्यबिलदर्शनम् ॥ प्रायोपवेशनंचैवसंपातेश्चापि दर्शनम् ॥ २६ ॥ पर्वतारोहणंचैवसागरस्यापिलंघनम् ॥ समुद्रवचनाच्चैवमैनाकस्यचदर्शनम् ॥ २७ ॥ राक्षसीतर्जनंचैवच्छाया ग्राहस्यदर्शनम् ॥ सिंहिकायाश्चनिधनंलंकामलयदर्शनम् ॥ २८ ॥ रात्रौलंकाप्रवेशंचएकस्यापिविचिंतनम् ॥ आपानभूमिगमनमवरो धस्यदर्शनम् ॥ २९ ॥ दर्शनंरावणस्यापिपुष्पकस्यचदर्शनम् ॥ अशोकवनिकायानंसीतायाश्चापिदर्शनम् ॥ ३० ॥ अभि ज्ञानप्रदानं चसीतायाश्चापिभाषणम् ॥ राक्षसीतर्जनं चैवत्रिजटास्वप्नदर्शनम् ॥ ३१ ॥ मणिप्रदानंसीतायावृक्षभंगंतथैवच ॥ राक्षसी

विद्रवंचैवकिंकराणांनिबर्हणम् ॥ ३२ ॥ ग्रहणंवायुसूनोश्चलंकादाहाभिगर्जनम् ॥ प्रतिप्लवनमेवाथमधूनांहरणंतथा ॥ ३३ ॥ राघवा
श्वासनंचैवमणिनिर्यातनंतथा ॥ संगमंचसमुद्रेणनलसेतोश्चबंधनम् ॥ ३४ ॥ प्रतारंचसमुद्रस्यरात्रौलंकावरोधनम् ॥ विभीषणेन
संसर्गंवधोपायनिवेदनम् ॥ ३५ ॥ कुंभकर्णस्यनिधनंमेघनादनिबर्हणम् ॥ रावणस्यविनाशंचसीतावाप्तिमरेः पुरे ॥ ३६ ॥ विभी
षणाभिषेकंचपुष्पकस्यचदर्शनम् ॥ अयोध्यायाश्चगमनंभरद्वाजसमागमम् ॥ प्रेषणंवायुपुत्रस्यभरतेनसमागमम् ॥ ३७ ॥ रामा
भिषेकाभ्युदयंसर्वसैन्यविसर्जनम् ॥ स्वराष्ट्ररंजनंचैववैदेह्याश्चविसर्जनम् ॥ ३८ ॥ अनागतंचयत्किंचिद्रामस्यवसुधातले ॥ तच्च
कारोत्तरेकाव्येवाल्मीकिर्भगवानृषिः ॥ ३९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वा० आ० बा० तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥ प्राप्तराज्यस्यरामस्य
वाल्मीकिर्भगवानृषिः ॥ चकारचरितंकृत्स्नंविचित्रपदमर्थवत् ॥ १ ॥ चतुर्विंशत्सहस्राणिश्लोकानामुक्तवानृषिः ॥ तथासर्गशता
न्पंचषट्कांडानितथोत्तरम् ॥ २ ॥ कृत्वातुतन्महाप्राज्ञःसभविष्यंसहोत्तरम् ॥ चिंतयामासकोन्वेतत्प्रयुंजीयादितिप्रभुः ॥ ३ ॥
तस्यचिंतयमानस्यमहर्षेर्भावितात्मनः ॥ अगृह्णीतांततःपादौमुनिवेषौकुशीलवौ ॥ ४ ॥ कुशीलवौतुधर्मज्ञौराजपुत्रौयशस्विनौ ॥
भ्रातरौस्वरसंपन्नौददर्शाश्रमवासिनौ ॥ ५ ॥ सतुमेधाविनौदृष्ट्वावेदेषुपरिनिष्ठितौ ॥ वेदोपबृंहणार्थायतावग्राहयतप्रभुः ॥ ६ ॥
काव्यंरामायणंकृत्स्नं सीतायाश्चरितंमहत् ॥ पौलस्त्यवधमित्येवंचकारचरितव्रतः ॥ ७ ॥ पाठ्येगेयेचमधुरंप्रमाणैस्त्रिभिरन्वितम् ॥
जातिभिःसप्तभिर्युक्तंतंत्रीलयसमन्वितम् ॥ ८ ॥ रसैःशृंगारकरुणाहास्यरौद्रभयानकैः ॥ वीरादिभीरसैर्युक्तंकाव्यमेतदगायताम् ॥ ९ ॥
तौतुगंधर्वतत्त्वज्ञौस्थानमूर्छनकोविदौ ॥ भ्रातरौस्वरसंपन्नौगंधर्वाविवरूपिणौ ॥ १० ॥ रूपलक्षणसंपन्नौमधुरस्वरभाषिणौ ॥
बिंबादिवोत्थितौबिंबौरामदेहात्तथापरौ ॥ ११ ॥ तौराजपुत्रौकात्स्न्येंनधर्म्यमाख्यानमुत्तमम् ॥ वाचांविधेयंतत्सर्वंकृत्वा
काव्यमनिंदितौ ॥ १२ ॥ ऋषीणांचद्विजातीनांसाधूनांचसमागमे ॥ यथोपदेशंतत्त्वज्ञौजगतुस्तौसमाहितौ ॥ १३ ॥ महा
त्मानौमहाभागौसर्वलक्षणलक्षितौ ॥ तौकदाचित्समेतानामृषीणांभावितात्मनाम् ॥ १४ ॥ मध्येसभंसमीपस्थाविदंकाव्यमागाय

ताम् ॥ तच्छ्रुत्वामुनयःसर्वेबाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥ १५ ॥ साधुसाध्वितितावूचुःपरंविस्मयमागताः ॥ तेप्रीतमनसःसर्वे
मुनयोधमवत्सलाः ॥ १६ ॥ प्रशशंसुःप्रशस्तव्यौगायमानौकुशीलवौ ॥ अहोगीतस्यमाधुर्य्यंश्लोकानांचविशेषतः ॥ १७ ॥
चिरनिर्वृत्तमप्येतत्प्रत्यक्षमिवदर्शितम् ॥ प्रविश्यतावुभौसुष्ठुतथाभावमगायताम् ॥ १८ ॥ सहितौमधुरंरक्तंसंपन्नंस्वरसंपदा ॥ एवं
प्रशस्यमानौतौतपःश्लाघ्यौमहर्षिभिः ॥ १९ ॥ सरक्ततरमत्यर्थंमधुरंतावगायताम् ॥ प्रीतःकश्चिन्मुनिस्ताभ्यांसंस्थितःकलशंददौ ॥
॥ २० ॥ प्रसन्नोवल्कलंकश्चिद्ददौताभ्यांमहायशाः ॥ अन्यःकृष्णाजिनमदाद्यज्ञसूत्रंतथापरः ॥ २१ ॥ कश्चित्कमंडलुंप्रादान्मौंजी
मन्योमहामुनिः ॥ बृसीमन्यस्तदाप्रादात्कौपीनमपरोमुनिः ॥ २२ ॥ ताभ्यांददौतदाहृष्टःकुठारमपरोमुनिः ॥ काषायमपरोवस्त्रं
चीरमन्योददौमुनिः ॥२३ ॥ जटाबंधनमन्यस्तुकाष्ठरज्जुंमुदान्वितः ॥ यज्ञभांडमृषिःकश्चित्काष्ठभारं तथापरः ॥ २४ ॥ औदुंब
रींबृसीमन्यःस्वस्तिकेचित्तदाऽवदन् ॥ आयुष्यमपरेप्राहुर्मुदातत्रमहर्षयः ॥ २५ ॥ ददुश्चैववरान्सर्वेमुनयःसत्यवादिनः ॥ आश्चर्य
मिदमाख्यानंमुनिनासंप्रकीर्तितम् ॥ २६ ॥ परंकवीनामाधारंसमाप्तंचयथाक्रमम् ॥ अभिगीतमिदंगीतंसर्वगीतिषुकोविदौ ॥ २७ ॥
आयुष्यंपुष्टिजननंसर्वश्रुतिमनोहरम् ॥ प्रशस्यमानौसर्वत्रकदाचित्तत्रगायकौ ॥ २८ ॥ रथ्यासुराजमार्गेषुददर्शभरताग्रजः ॥ स्ववेश्म
चानीयततोभ्रातरौसकुशीलवौ ॥ २९ ॥ पूजयामासपूजार्हौरामःशत्रुनिबर्हणः ॥ आसीनःकांचनेदिव्येसचसिंहासनेप्रभुः॥ ३० ॥
उपोपविष्टैः सचिवैर्भ्रातृभिश्चसमन्वितः ॥ दृष्ट्वातुरूपसंपन्नौविनीतौभ्रातरावुभौ ॥ ३१ ॥ उवाचलक्ष्मणंरामःशत्रुघ्नंभरतंतथा ॥
श्रूयतामेतदाख्यानमनयोर्देववर्चसोः ॥ ३२ ॥ विचित्रार्थपदंसम्यग्गायकौसमचोदयत् ॥ तौचापिमधुरंरक्तंस्वचित्ता
यतनिःस्वनम् ॥ ३३ ॥ तंत्रीलयवदत्यर्थंविश्रुतार्थमगायताम् ॥ ह्लादयत्सर्वगात्राणिमनांसिहृदयानिच ॥ श्रोत्राश्रय
सुखंगेयंतद्बभौजनसंसदि ॥ ३४ ॥ इमौमुनीपार्थिवलक्षणान्वितौकुशीलवौचैवमहातपस्विनौ ॥ ममापितद्भूतिकरंप्रचक्षतेम
हानुभावंचरितंनिबोधत ॥ ३५ ॥ ततस्तुतौरामवचःप्रचोदितावगायतांमार्गविधानसंपदा ॥ सचापिरामःपरिषद्गतःशनैर्बुभूषया
सक्तमनाबभूव ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्ये बालकांडेचतुर्थःसर्गः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥

सर्वापूर्वमियंयेषामासीत्कृत्स्नावसुंधरा ॥ प्रजापतिमुपादायनृपाणांजयशालिनाम् ॥ १ ॥ येषांससगरोनामसागरोयेनखानितः ॥
षष्टिपुत्रसहस्राणियंयांतंपर्यवारयन् ॥२॥ इक्ष्वाकूणामिदंतेषांराज्ञांवंशेमहात्मनाम् ॥ महदुत्पन्नमाख्यानंरामायणमितिश्रुतम् ॥ ३ ॥
तदिदंवर्तयिष्यावःसर्वंनिखिलमादितः ॥ धर्मकामार्थसहितंश्रोतव्यमनसूयया ॥ ४ ॥ कोसलोनाममुदितःस्फीतोजनपदोमहान् ॥
निविष्टःसरयूतीरेप्रभूतधनधान्यवान् ॥ ५ ॥ अयोध्यानामनगरीतत्रासील्लोकविश्रुता ॥ मनुनामानवन्द्रेणयापुरीनिर्मितास्वयम् ॥ ६ ॥
आयतादशचद्वेचयोजनानिमहापुरी ॥ श्रीमतीत्रीणिविस्तीर्णासुविभक्तमहापथा ॥ ७ ॥ राजमार्गेणमहतासुविभक्तेनशोभिता ॥
मुक्तपुष्पावकीर्णेनजलसिक्तेननित्यशः ॥ ८ ॥ तांतुराजादशरथोमहाराष्ट्रविवर्धनः ॥ पुरीमावासयामासदिविदेवपतिर्यथा ॥ ९ ॥
कपाटतोरणवतींसुविभक्तांतरापणाम् ॥ सर्वयंत्रायुधवतीमुषितांसर्वशिल्पिभिः ॥ १० ॥ सूतमागधसंबाधांश्रीमतीमतुलप्रभाम् ॥
उच्चाट्टालध्वजवतींशतघ्नीशतसंकुलाम् ॥ ११ ॥ वधूनाटकसंघैश्चसंयुक्तांसर्वतःपुरीम् ॥ उद्यानाम्रवणोपेतांमहतींसालमेखलाम् ॥ १२ ॥
दुर्गगंभीरपरिखांदुर्गामन्यैर्दुरासदाम् ॥ वाजिवारणसंपूर्णांगोभिरुष्ट्रैःखरैस्तथा ॥ १३ ॥ सामंतराजसंघैश्चबलिकर्मभिरावृताम् ॥
नानादेशनिवासैश्चवणिग्भिरुपशोभिताम् ॥ १४ ॥ प्रासादैरत्नविकृतैःपर्वतैरिवशोभिताम् ॥ कूटागारैश्चसंपूर्णामिन्द्रस्येवामराव
तीम् ॥ १५ ॥ चित्रामष्टापदाकारांवरनारीगणैर्युताम् ॥ सर्वरत्नसमाकीर्णांविमानगृहशोभिताम् ॥ १६ ॥ गृहगाढामविच्छिद्रांसम
भूमौनिवेशिताम् ॥ शालितंडुलसंपूर्णामिक्षुकांडरसोदकाम् ॥ १७ ॥ दुंदुभीभिर्मृदंगैश्चवीणाभिःपणवैस्तथा ॥ नादितांभृशमत्यर्थं
पृथिव्यांतामनुत्तमाम् ॥ १८ ॥ विमानमिवसिद्धानांतपसाधिगतंदिवि ॥ सुनिवेशितवेश्मांतांनरोत्तमसमावृताम् ॥ १९ ॥ येचबाणैर्न
विध्यंतिविविक्तमपरापरम् ॥ शब्दवेध्यंचविततंलघुहस्ताविशारदाः ॥ २० ॥ सिंहव्याघ्रवराहाणांमत्तानांनदतांवने ॥ हंतारोनिशितैः
शस्त्रैर्बलाद्बाहुबलैरपि ॥ २१ ॥ तादृशानांसहस्रैस्तामभिपूर्णांमहारथैः ॥ पुरीमावासयामासराजादशरथस्तदा ॥ २२ ॥ तामग्निमद्भिर्गु

णवद्भिरावृतांद्विजोत्तमैर्वेदषडंगपारगैः ॥ सहस्रदैःसत्यरतैर्महात्मभिर्महर्षिकल्पैर्ऋषिभिश्चकेवलैः ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे
वाल्मीकीये आदिकाव्येबालकांडेपंचमःसर्गः ॥ ५ ॥ तस्यांपुर्यामयोध्यायांवेदवित्सर्वसंग्रहः ॥ दीर्घदर्शीमहातेजाःपौरजानपद
प्रियः ॥ १ ॥ इक्ष्वाकूणामतिरथोयज्वाधर्मपरोवशी ॥ महर्षिकल्पोराजर्षिस्त्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ २ ॥ बलवान्निहतामित्रोमित्रवा
न्विजितेंद्रियः ॥ धनैश्चसंचयैश्चान्यैःशक्रवैश्रवणोपमः ॥ ३ ॥ यथामनुर्महातेजालोकस्यपरिरक्षिता ॥ तथादशरथोराजालोकस्य
परिरक्षिता ॥ ४ ॥ तेनसत्याभिसंधेनत्रिवर्गमनुतिष्ठता ॥ पालितासापुरीश्रेष्ठाइंद्रेणेवामरावती ॥ ५ ॥ तस्मिन्पुरवरेहृष्टाधर्मात्मानो
बहुश्रुताः ॥ नरास्तुष्टाधनैःस्वैःस्वैरलुब्धाःसत्यवादिनः ॥ ६ ॥ नाल्पसन्निचयःकश्चिदासीत्तस्मिन्पुरोत्तमे ॥ कुटुम्बीयोह्यसिद्धा
र्थोऽगवाश्वधनधान्यवान् ॥ ७ ॥ कामीवानकदर्योवानृशंसःपुरुषःक्वचित् ॥ द्रष्टुंशक्यमयोध्यायांनाविद्वान्नचनास्तिकः ॥ ८ ॥
सर्वेनराश्चनार्यश्चधर्मशीलाःसुसंयताः ॥ मुदिताःशीलवृत्ताभ्यांमहर्षयइवामलाः ॥ ९ ॥ नाकुण्डलीनामुकुटीनास्रग्वीनाल्पभोगवान् ॥
नामृष्टोननलिप्तांगोनासुगंधश्चविद्यते ॥ १० ॥ नामृष्टभोजीनादातानाप्यनंगदनिष्कधृक् ॥ नाहस्ताभरणो वापि दृश्यते नाप्यनात्म
वान् ॥११॥ नानाहिताग्निर्नायज्वानक्षुद्रो वानतस्करः ॥ कश्चिदासीदयोध्यायां नचावृत्तो नसंकरः ॥ १२ ॥ स्वकर्मनिरतानित्यं
ब्राह्मणाविजितेंद्रियाः ॥ दानाध्ययनशीलाश्चसंयताश्चप्रतिग्रहे ॥ १३ ॥ नास्तिकोनानृतीवापिनकश्चिदबहुश्रुतः ॥ नासूयकोनचाश
क्तोनाविद्वान्विद्यते क्वचित् ॥ १४ ॥ नाषडंगविदत्रास्तिनाव्रतोनाबहुश्रुतः ॥ नदीनःक्षिप्तचित्तोवाव्यथितोवापिकश्चन ॥ १५ ॥
कश्चिन्नरोवानारीवानाश्रीमान्नाप्यरूपवान् ॥ द्रष्टुंशक्यमयोध्यायांनापिराजन्यभक्तिमान् ॥ १६ ॥ वर्णेष्वग्र्यचतुर्थेषुदेवतातिथिपू
जकाः ॥ कृतज्ञाश्चवदान्याश्चशूराविक्रमसंयुताः ॥ १७ ॥ दीर्घायुषोनराःसर्वेधर्मंसत्यंचसंश्रिताः ॥ सहिताःपुत्रपौत्रैश्चनित्यंस्त्रीभिः
पुरोत्तमे ॥ १८ ॥ क्षत्रंब्रह्ममुखंचासीद्वैश्याःक्षत्रमनुव्रताः ॥ शूद्राःस्वकर्मनिरतास्त्रीन्वर्णानुपचारिणः ॥ १९ ॥ सातेनेक्ष्वाकुनाथेन
पुरीसुपरिरक्षिता ॥ यथापुरस्तान्मनुनामानवेन्द्रेणधीमता ॥ २० ॥ योधानामग्निकल्पानांपेशलानाममर्षिणाम् ॥ संपूर्णाकृतविद्या

नांगुहाकेसरिणामिव ॥२१॥ कांबोजविषयेजातैर्बाह्लीकैश्चहयोत्तमैः ॥ वनायुजैर्नदीजैश्चपूर्णाहरिहयोत्तमैः ॥ २२ ॥ विंध्यपर्वतजैर्मत्तैः
पूर्णाहैमवतैरपि ॥ मदान्वितैरतिबलैर्मातंगैःपर्वतोपमैः ॥ २३ ॥ ऐरावतकुलीनैश्चमहापद्मकुलैस्तथा ॥ अञ्जनादपिनिष्कान्तैर्वामना
दपिच द्विपैः ॥ २४ ॥ भद्रमन्द्रैर्मृगैश्चैवभद्रमंद्रमृगैस्तथा ॥ भद्रमन्द्रैर्भद्रमृगैर्मृगमन्द्रैश्चसापुरी ॥ २५ ॥ नित्यमत्तैःसदापूर्णानागैरच
लसन्निभैः ॥ सायोजनेद्वेचभूयः सत्यनामाप्रकाशते ॥ २६ ॥ तांपुरींसमहातेजाराजादशरथोमहान् ॥ शशासशमितामित्रोनक्षत्राणी
वचंद्रमाः ॥ २७ ॥ तांसत्यनामांदृढतोरणार्गलांगृहैर्विचित्रैरुपशोभितांशिवाम् ॥ पुरीमयोध्यांनृसहस्रसंकुलांशशासवैशक्रसमोम
हीपतिः ॥ २८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा०आ०बालकांडे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥ तस्यामात्यागुणैरासन्निक्ष्वाकोःसुमहात्मनः ॥ मंत्र
ज्ञाश्चेंगितज्ञाश्चनित्यंप्रियहितेरताः ॥ १ ॥ अष्टौबभूवुर्वीरस्यतस्यामात्यायशस्विनः ॥ शुचयश्चानुरक्ताश्चराजकृत्येषुनित्यशः ॥ २ ॥
धृष्टिर्जयंतोविजयःसुराष्ट्रोराष्ट्रवर्धनः ॥ अकोपोधर्मपालश्चसुमंत्रश्चाष्टमोऽर्थवित् ॥ ३ ॥ ऋत्विजौद्वावभिमतौतस्यास्तामृषिस
त्तमौ ॥ वसिष्ठोवामदेवश्चमंत्रिणश्चतथापरे ॥ ४ ॥ सुयज्ञोऽप्यथजाबालिःकाश्यपोऽप्यथगौतमः ॥ मार्कण्डेयस्तुदीर्घायुस्तथाकात्याय
नोद्विजः ॥ ५ ॥ एतैर्ब्रह्मर्षिभिर्नित्यमृत्विजस्तस्यपौर्वकाः ॥ विद्याविनीताह्रीमंतः कुशलानियतेंद्रियाः ॥ ६ ॥ श्रीमंतश्चमहात्मा
नः शस्त्रज्ञादृढविक्रमाः ॥ कीर्तिमंतःप्रणिहितायथावचनकारिणः ॥ ७ ॥ तेजःक्षमायशःप्राप्ताःस्मितपूर्वाभिभाषिणः ॥ क्रोधात्कामा
र्थहेतोर्वानब्रूयुरनृतंवचः ॥ ८ ॥ तेषामविदितंकिंचित्स्वेषुनास्तिपरेषु वा ॥ क्रियमाणंकृतंवापिचारेणापिचिकीर्षितम् ॥ ९ ॥ कुशला
व्यवहारेषुसौहृदेषुपरीक्षिताः ॥ प्राप्तकालंयथादंडंधारयेयुः सुतेष्वपि ॥ १० ॥ कोशसंग्रहणेयुक्ताबलस्यचपरिग्रहे ॥ अहितंचापिपु
रुषंनहिंस्युरविदूषकम् ॥ ११ ॥ वीराश्चनियतोत्साहाराजशास्त्रमनुष्ठिताः ॥ शुचीनांरक्षितारश्चनित्यंविषयवासिनाम् ॥ १२ ॥
ब्रह्मक्षत्त्रमहिंसंतस्तेकोशंसमपूरयन् ॥ सुतीक्ष्णदंडाःसंप्रेक्ष्यपुरुषस्यबलाबलम् ॥ १३ ॥ शुचीनामेकबुद्धीनांसर्वेषांसंप्रजानताम् ॥
नासीत्पुरेवाराष्ट्रेवामृषावादीनरः क्वचित् ॥ १४ ॥ क्वचिन्नदुष्टस्तत्रासीत्परदाररतिर्नरः ॥ प्रशांतंसर्वमेवासीद्राष्ट्रंपुरवरंचतत् ॥ १५ ॥

सुवाससः सुवेषाश्चते चसर्वेशुचिव्रताः ॥ हितार्थाश्चनरेंद्रस्यजाग्रतोनयचक्षुषा ॥ १६ ॥ गुरोर्गुणगृहीताश्चप्रख्याताश्चपराक्रमैः ॥ विदेशे
ष्वपिविज्ञाताःसर्वतो बुद्धिनिश्चयाः ॥ १७ ॥ अभितोगुणवंतश्चनचासन्गुणवर्जिताः ॥ संधिविग्रहतत्त्वज्ञाःप्रकृत्यासंपदान्विताः ॥१८॥
मंत्रसंवरणेशक्ताःशक्ताःसूक्ष्मासुबुद्धिषु ॥ नीतिशास्त्रविशेषज्ञाःसततंप्रियवादिनः ॥ १९ ॥ ईदृशैस्तैरमात्यैश्चराजादशरथोऽनघः ॥
उपपन्नोगुणोपेतैरन्वशासद्वसुन्धराम् ॥ २० ॥ अवेक्षमाणश्चारेणप्रजाधर्मेणरक्षयन् ॥ प्रजानांपालनंकुर्वन्नधर्मंपरिवर्जयन् ॥ २१ ॥
विश्रुतस्त्रिषुलोकेषुवदान्यःसत्यसंगरः ॥ सतत्रपुरुषव्याघ्रःशशासपृथिवीमिमाम् ॥ २२ ॥ नाध्यगच्छद्विशिष्टंवातुल्यंवाशत्रुमा
त्मनः ॥ मित्रवान्नतसामंतःप्रतापहतकंटकः ॥ सशशासजगद्राजादिविदेवपतिर्यथा ॥२३ ॥ तैर्मंत्रिभिर्मंत्रहितेनिविष्टैर्वृतोऽनुरक्तःकुशलैः
समर्थैः ॥ सपार्थिवोदीप्तिमवापयुक्तस्तेजोमयैर्गोभिरिवोदितोऽर्कः ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकांडे
सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ तस्यचैवंप्रभावस्यधर्मज्ञस्यमहात्मनः ॥ सुतार्थंतप्यमानस्यनासीद्वंशकरःसुतः ॥ १ ॥ चिंतयानस्यतस्यैवंबुद्धि
रासीन्महात्मनः ॥ सुतार्थंवाजिमेधेनकिमर्थंनयजाम्यहम् ॥ २ ॥ सनिश्चितांमतिंकृत्वायष्टव्यमितिबुद्धिमान् ॥ मंत्रिभिः सहधर्मात्मा
सर्वैरपि कृतात्मभिः ॥ ३ ॥ ततोऽब्रवीन्महातेजाः सुमंत्रं मंत्रिसत्तमम् ॥ शीघ्रमानयमेसर्वान्गुरूंस्तान्सपुरोहितान् ॥ ४ ॥ ततः
सुमंत्रस्त्वरितंगत्वात्वरितविक्रमः ॥ समानयत्सतान्सर्वान्समस्तान्वेदपारगान् ॥ ५ ॥ सुयज्ञंवामदेवंचजाबालिमथकाश्यपम् ॥
पुरोहितंवसिष्ठंचयेचाप्यन्येद्विजोत्तमाः ॥ ६ ॥ तान्पूजयित्वाधर्मात्माराजादशरथस्तदा ॥ इदंधर्मार्थसहितंश्लक्ष्णंवचनमब्रवीत् ॥७॥
ममलालप्यमानस्यसुतार्थंनास्तिवैसुखम् ॥ तदर्थंहयमेधेनयक्ष्यामीतिमतिर्मम ॥ ८ ॥ तदहंयष्टुमिच्छामिशास्त्रदृष्टेनकर्मणा ॥ कथंप्रा
प्स्याम्यहंकामंबुद्धिरत्रविचिंत्यताम् ॥ ९ ॥ ततःसाध्वितितद्वाक्यंब्राह्मणाः प्रत्यपूजयन् ॥ वसिष्ठप्रमुखाःसर्वेपार्थिवस्यमुखे
स्थितम् ॥ १० ॥ ऊचुश्चपरमप्रीताःसर्वेदशरथंवचः ॥ संभाराःसंभ्रियंतांतेतुरंगश्चविमुच्यताम् ॥ ११ ॥ सरय्वाश्चोत्तरेतीरेयज्ञभूमिर्विधी
यताम् ॥ सर्वथाप्राप्स्यसेपुत्रानभिप्रेतांश्चपार्थिव ॥ १२ ॥ यस्यतेधार्मिकीबुद्धिरियंपुत्रार्थमागता ॥ ततस्तुष्टोऽभवद्राजाश्रुत्वातद्द्विज

भाषितम् ॥ १३ ॥ अमात्यानब्रवीद्राजाहर्षव्याकुललोचनः ॥ सभाराःसंभ्रियंतांमेगुरूणां वचनादिह ॥ १४ ॥ समर्थाधिष्ठितश्चाश्वः
सोपाध्यायोविमुच्यताम् ॥ सरय्वाश्चोत्तरेतीरेयज्ञभूमिर्विधीयताम् ॥ १५ ॥ शांतयश्चापिवर्धंतांयथाकल्पंयथाविधि ॥ शक्यः
प्राप्तुमयंयज्ञः सर्वेणापि महीक्षिता॥ १६ ॥ नापराधोभवेत्कष्टोयद्यस्मिन्क्रतुसत्तमे ॥ छिद्रंहिमृगयंतेस्मविद्वांसोब्रह्मराक्षसाः ॥ १७ ॥
विधिहीनस्ययज्ञस्य सद्यःकर्ताविनश्यति ॥ तद्यथाविधिपूर्वंमेक्रतुरेष समाप्यते ॥ १८ ॥ तथाविधानंक्रियतांसमर्थाःसाधनेष्विति ॥
तथेतिचाब्रुवन्सर्वेमंत्रिणःप्रतिपूजिताः ॥ १९ ॥ पार्थिवेन्द्रस्यतद्वाक्यंयथापूर्वंनिशम्यते ॥ तथाद्विजास्तेधर्मज्ञावर्धयन्तोनृपोत्त
मम् ॥ २० ॥ अनुज्ञातास्ततःसर्वेपुनर्जग्मुर्यथागतम् ॥ विसर्जयित्वातान्विप्रान्सचिवानिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ ऋत्विग्भिरुपसंदिष्टो
यथावत्क्रतुराप्यताम् ॥ इत्युक्त्वानृपशार्दूलःसचिवान्समुपस्थितान् ॥ २२ ॥ विसर्जयित्वास्वंवेश्मप्रविवेश महामतिः ॥ ततः
सगत्वाताःपत्नीर्नरेंद्रोहृदयंगमाः ॥ २३ ॥ उवाचदीक्षांविशतयक्ष्येऽहंसुतकारणात् ॥ तासांतेनातिकांतेनवचनेनसुवर्चसाम् ॥ २४ ॥
मुखपद्मान्यशोभंतपद्मानीवहिमात्यये ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च०सा०बालकांडे अष्टमःसर्गः ॥८॥
एतच्छ्रुत्वारहःसूतोराजानमिदमब्रवीत् ॥ श्रूयतांतत्पुरावृत्तं पुराणे च मयाश्रुतम् ॥ १ ॥ ऋत्विग्भिरुपदिष्टोऽयंपुरावृत्तोमयाश्रुतः ॥
सनत्कुमारोभगवान्पूर्वंकथितवान्कथाम् ॥ २ ॥ ऋषीणांसंनिधौराजस्तवपुत्रागमंप्रति ॥ काश्यपस्यचपुत्रोऽस्तिविभांडकइति
श्रुतः ॥ ३ ॥ ऋष्यशृङ्गइतिख्यातस्तस्यपुत्रोभविष्यति ॥ स वनेनित्यसंवृद्धोमुनिर्वनचरःसदा ॥ ४ ॥ नान्यंजानातिविप्रेंद्रोनित्यं
पित्रनुवर्तनात् ॥ द्वैविध्यंब्रह्मचर्यस्यभविष्यति महात्मनः ॥ ५ ॥ लोकेषुप्रथितंराजन्विप्रैश्चकथितंसदा ॥ तस्यैवंवर्तमानस्यकालः
समभिवर्तत ॥ ६ ॥ अग्निंशुश्रूषमाणस्यपितरं च यशस्विनम् ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुरोमपादःप्रतापवान् ॥ ७ ॥ अंगेषुप्रथितोराजा
भविष्यतिमहाबलः ॥ तस्यव्यतिक्रमाद्राज्ञो भविष्यतिसुदारुणा ॥ ८ ॥ अनावृष्टिःसुघोरावैसर्वलोकभयावहा ॥ अनावृष्ट्यांतुवृ
त्तायांराजादुःखसमन्वितः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणाञ्छ्रुतसंवृद्धान्समानीयप्रवक्ष्यति ॥ भवंतःश्रुतकर्माणो लोकचारित्रवेदिनः ॥ १० ॥

समादिशंतुनियमंप्रायश्चित्तंयथाभवेत् ॥ इत्युक्तास्तेततोराज्ञासर्वैब्राह्मणसत्तमाः ॥ ११ ॥ वक्ष्यन्तितेमहीपालंब्राह्मणावेदपारगाः ॥
विभांडकसुतंराजन्सर्वोपायैरिहानय ॥ १२ ॥ आनाय्यतुमहीपालऋष्यशृङ्गंसुसत्कृतम् ॥ विभांडकसुतंराजन्ब्राह्मणंवेदपारगम् ॥१३॥
प्रयच्छकन्यांशांतांवैविधिनासुसमाहितः ॥ तेषांतुवचनंश्रुत्वाराजाचिंतां प्रपत्स्यते ॥ १४ ॥ केनोपायेनवैशक्यइहानेतुंसवीर्य
वान् ॥ १५ ॥ ततोराजाविनिश्चित्यसहमंत्रिभिरात्मवान् ॥ पुरोहितममात्यांश्चप्रेषयिष्यतिसत्कृतान् ॥ १६ ॥ तेतुराज्ञोवचःश्रुत्वा
व्यथितावनताननाः ॥ नगच्छेमऋषेर्भीताअनुनेष्यंतितंनृपम् ॥ १७ ॥ वक्ष्यंतिचिंतयित्वातेतस्योपायांश्चतान्क्षमान् ॥ आनेष्या
मोवयंविप्रंनचदोषोभविष्यति ॥ १८ ॥ एवमगाधिपेनैव गणिकाभिर्ऋषेःसुतः ॥ आनीतोऽवर्षयद्देवःशांता चास्मैप्रदीयते ॥ १९ ॥
ऋष्यशृंगस्तुजामातापुत्रांस्तवविधास्यति ॥ सनत्कुमारकथितमेतावद्व्याहृतं मया ॥ २० ॥ अथहृष्टोदशरथःसुमंत्रंप्रत्यभाषत ॥
यथर्ष्यशृंगस्त्वानीतोयनोपायेनसोच्यताम् ॥ २१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकांडे नवमः सर्गः ॥ ९ ॥
सुमंत्रश्चोदितोराज्ञाप्रोवाचेदंवचस्तदा ॥ यथर्ष्यशृंगस्त्वानीतोयेनोपायेनमंत्रिभिः ॥ तन्मेनिगदितंसर्वंशृणुमेमंत्रिभिःसह ॥ १ ॥
रोमपादमुवाचेदंसहामात्यःपुरोहितः ॥ उपायोनिरपायोऽयमस्माभिरभिचिंतितः ॥ २ ॥ ऋष्यशृंगोवनचरस्तपःस्वाध्यायसंयुतः ॥
अनभिज्ञस्तुनारीणांविषयाणांसुखस्यच ॥ ३ ॥ इंद्रियार्थैरभिमतैर्नरचित्तप्रमाथिभिः ॥ पुरमानाययिष्यामः क्षिप्रं चाध्यवसीय
ताम् ॥ ४ ॥ गणिकास्तत्रगच्छंतुरूपवत्यःस्वलंकृताः ॥ प्रलोभ्यविविधोपायैरानेष्यन्तीहसत्कृताः ॥ ५ ॥ श्रुत्वातथेतिराजाचप्रत्यु
वाचपुरोहितम् ॥ पुरोहितोमंत्रिणश्चतदाचक्रुश्चतेतथा ॥ ६ ॥ वारमुख्यास्तुतच्छ्रुत्वावनंप्रविविशुर्महत् ॥ आश्रमस्याविदूरेऽस्मिन्यत्नं
कुर्वंतिदर्शने ॥ ७ ॥ ऋषेः पुत्रस्यधीरस्यनित्यमाश्रमवासिनः ॥ पितुःसनित्यसंतुष्टोनातिचक्रामचाश्रमात् ॥ ८ ॥ नतेनजन्मप्रभृति
दृष्टपूर्वंतपस्विना ॥ स्त्रीवापुमान्वायच्चान्यत्सत्त्वंनगरराष्ट्रजम् ॥ ९ ॥ ततःकदाचित्तंदेशमाजगामयदृच्छया ॥ विभांडकसुतस्तत्र
ताश्चापश्यद्वरांगनाः ॥ १० ॥ ताश्चित्रवेषाः प्रमदा गायंत्योमधुरस्वरम् ॥ ऋषिपुत्रमुपागम्यसर्वावचनमब्रुवन् ॥ ११ ॥ कस्त्वं किंवर्त

सेब्रह्मञ्ज्ञातुमिच्छामहेवयम् ॥ एकस्त्वंविजनेदूरेवनेचरसिशंसनः ॥१२॥ अदृष्टरूपास्तास्तेनकाम्यरूपावनेस्त्रियः ॥ हार्दात्तस्यम
तिर्जाताआख्यातुंपितरंस्वकम् ॥ १३ ॥ पिताविभांडकोऽस्माकंतस्याहंसुतऔरसः ॥ ऋष्यशृंगइतिख्यातंनामकर्मचमभुवि ॥ १४ ॥
इहाश्रमपदोऽस्माकंसमीपेशुभदर्शनाः ॥ करिष्येवोऽत्रपूजांवैसर्वेषांविधिपूर्वकम् ॥ १५ ॥ ऋषिपुत्रवचःश्रुत्वासर्वासांमतिरासवै ॥तदा
श्रमपदंद्रष्टुंजग्मुः सर्वास्ततोऽङ्गनाः ॥ १६ ॥ गतानांतुततःपूजामृषिपुत्रश्चकारह ॥ इदमर्घ्यमिदंपाद्यमिदंमूलफलंचनः ॥ १७ ॥ प्रति
गृह्यतुतांपूजांसर्वाएवसमुत्सुकाः ऋषेर्भीताश्चशीघ्रंतुगमनायमतिंदधुः ॥ १८ ॥ अस्माकमपिमुख्यानिफलानीमानिहेद्विज ॥ गृहा
णविप्रभद्रंतेभक्षयस्वचमाचिरम् ॥ १९ ॥ ततस्तास्तंसमालिङ्ग्यसर्वाहर्षसमन्विताः ॥ मोदकान्प्रददुस्तस्मैभक्ष्यांश्चविविधाञ्छु
भान् ॥ २० ॥ तानिचास्वाद्यतेजस्वीफलानीतिस्ममन्यते ॥ अनास्वादितपूर्वाणिवनेनित्यनिवासिनाम् ॥ २१ ॥ आपृच्छ्य
चतदाविप्रंव्रतचर्यांनिवेद्यच ॥ गच्छंतिस्मापदेशात्ताभीतास्तस्यापितुःस्त्रियः ॥ २२ ॥ गतासुतासुसर्वासुकाश्यपस्यात्मजोद्विजः॥अस्व
स्थहृदयश्चासीद्दुःखाच्चपरिवर्तते ॥ २३ ॥ ततोऽपरेद्युस्तंदेशमाजगामसवीर्यवान्॥विभांडकसुतः श्रीमान्मनसाचिंतयन्मुहुः ॥ २४ ॥
मनोज्ञायत्रताहृष्टावारमुख्याः स्वलंकृताः ॥ दृष्ट्वैवचततोविप्रमायांतंहृष्टमानसाः ॥ २५ ॥ उपसृत्यततः सर्वास्तास्तमूचुरिदंवचः ॥
एह्याश्रमपदंसौम्यअस्माकमितिचाब्रुवन् ॥ २६ ॥ चित्राण्यत्रबहूनिस्युर्मूलानिचफलानिच ॥ तत्राप्येषविशेषेणविधिर्हिभविता
ध्रुवम् ॥ २७ ॥ श्रुत्वातुवचनंतासांसर्वासांहृदयंगमम् ॥ गमनायमतिंचक्रेतंचनिन्युस्तथास्त्रियः ॥ २८ ॥ तत्रचानीयमानेतु विप्रेत
स्मिन्महात्मनि ॥ ववर्षसहसादेवो जगत्प्रह्लादयंस्तदा ॥ २९ ॥ वर्षेणैवागतंविप्रं तापसंसनराधिपः ॥ प्रत्युद्गम्यमुनिंप्रह्वःशिरसाच
महींगतः ॥ ३० ॥ अर्घ्यंचप्रददौतस्मैन्यायतःसुसमाहितः ॥ वव्रेप्रसादंविप्रेंद्रान्माविप्रंमन्युराविशेत् ॥ ३१ ॥ अन्तःपुरं प्रवेश्यास्मैक
न्यांदत्त्वायथाविधि ॥ शांतांशांतेनमनसाराजाहर्षमवापसः ॥ ३२ ॥ एवंसन्यवसत्तत्रसर्वकामैः सुपूजितः ॥ ऋष्यशृंगोमहातेजाः
शांतयासहभार्यया ॥ ३३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयआदि०चतुर्विंशत्साहस्र्यां संहितायां बालकांडे दशमः सर्गः ॥ १०॥

भूयएवहिराजेंद्रशृणुमेवचनंहितम् ॥ यथासदेवप्रवरःकथयामासबुद्धिमान् ॥ १ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातोभविष्यतिसुधार्मिकः ॥
नाम्नादशरथोराजाश्रीमान्सत्यप्रतिश्रवः ॥ २ ॥ अंगराजेनसख्यंचतस्यराज्ञोभविष्यति ॥ कन्याचास्यमहाभागाशांतानामभवि
ष्यति ॥ ३ ॥ पुत्रस्त्वंगस्यराज्ञस्तुरोमपादइति स्मृतः ॥ तंसराजादशरथोगमिष्यतिमहायशाः ॥ ४ ॥ अनपत्योऽस्मिधर्मात्मञ्छां
ताभर्तामममक्रतुम् ॥ आहरेतत्वयाज्ञप्तःसंतानार्थंकुलस्यच ॥ ५ ॥ श्रुत्वाराज्ञोऽथतद्वाक्यंमनसाचविचिंत्यच ॥ प्रदास्यतेपुत्रवंतंशां
ताभर्तारमात्मवान् ॥ ६ ॥ प्रतिगृह्यचतंविप्रंसराजाविगतज्वरः ॥ आहरिष्यतितंयज्ञंप्रहृष्टेनांतरत्मना ॥ ७ ॥ तंचराजादशरथोयश
स्कामः कृतांजलिः ॥ ऋष्यशृंगंद्विजश्रेष्ठंवरयिष्यतिधर्मवित् ॥ ८ ॥ यज्ञार्थंप्रसवार्थंचस्वर्गार्थं च नरेश्वरः ॥ लभतेचसतःकामंद्विजमु
ख्याद्विशांपतिः ॥ ९ ॥ पुत्राश्चास्यभविष्यंतिचत्वारोऽमितविक्रमाः ॥ वंशप्रतिष्ठानकराःसर्वभूतेषुविश्रुताः ॥ १० ॥ एवंसदेवप्रवरः
पूर्वकथितवान्कथाम् ॥ सनत्कुमारोभगवान्पुरादेवयुगेप्रभुः ॥ ११ ॥ सत्वंपुरुषशार्दूलसमानयसुसत्कृतम् ॥ स्वयमेवमहाराजगत्वा
सबलवाहनः ॥ १२ ॥ सुमंत्रस्यवचःश्रुत्वाहृष्टोदशरथोभवत् ॥ अनुमान्यवसिष्ठंचसूतवाक्यंनिशाम्यच ॥ १३ ॥ सांतःपुरःसहा
मात्यःप्रययौयत्रसद्विजः ॥ वनानिसरितश्चैवव्यतिक्रम्यशनैःशनैः ॥ १४ ॥ अभिचक्रामतंदेशंयत्रवैमुनिपुंगवः ॥ आसाद्यतंद्विज
श्रेष्ठंरोमपादसमीपगम् ॥ १५ ॥ ऋषिपुत्रंददर्शाथोदीप्यमानमिवानलम् ॥ ततोराजायथान्यायंपूजांचक्रेविशेषतः ॥ १६ ॥ सखि
त्वात्तस्यवैराज्ञःप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ रोमपादेनचाख्यातमृषिपुत्रायधीमते ॥ १७ ॥ सख्यंसंबंधकंचैवतदातंप्रत्यपूजयत् ॥ एवंसुसत्कृ
तस्तेनसहोषित्वानरर्षभः ॥ १८ ॥ सप्ताष्टदिवसान्राजाराजानमिदमब्रवीत् ॥ शांतातवसुताराजन्सहभर्ताविशांपते ॥ १९ ॥ मदीयं
नगरंयातुकार्यंहिमहदुद्यतम् ॥ तथेतिराजासंश्रुत्यगमनंतस्यधीमतः ॥ २० ॥ उवाचवचनंविप्रंगच्छत्वंसहभार्यया ॥ ऋषिपुत्रः प्रति
श्रुत्यतथेत्याहनृपंतदा ॥ २१ ॥ सनृपेणाभ्यनुज्ञातःप्रययौसहभार्यया ॥ तावन्योन्यांजलिंकृत्वास्नेहात्संश्लिष्यचोरसा ॥ २२ ॥ ननंद
तुर्दशरथोरोमपादजवीर्यवान् ॥ ततःसुहृदमापृच्छ्यचप्रस्थितोरघुनंदनः ॥ २३ ॥ पौरेषुप्रेषयामासदूतान्वैशीघ्रगामिनः ॥ क्रियतांनगरं

सर्वंक्षिप्रमेव स्वलंकृतम् ॥ २४ ॥ धूपितंसिक्तसंमृष्टंपताकाभिरलंकृतम् ॥ ततःप्रहृष्टाःपौरास्तेश्रुत्वाराजानमागतम् ॥ २५ ॥ तथा
चक्रुश्चतत्सर्वंराज्ञायत्प्रेषितंतदा ॥ ततःस्वलंकृतंराजानगरंप्रविवेशह ॥ २६ ॥ शंखदुंदुभिनिर्ह्रादैःपुरस्कृत्वाद्विजर्षभम् ॥ ततःप्रमुदिताः
सर्वेदृष्ट्वावैनागराद्विजम् ॥ २७ ॥ प्रवेश्यमानंसत्कृत्यनरेंद्रेणेंद्रकर्मणा ॥ यथादिविसुरेंद्रेणसहस्राक्षेणकाश्यपम् ॥२८॥ अंतःपुरंप्रवेश्यैनं
पूजांकृत्वाचशास्त्रतः॥कृतकृत्यं तदात्मानंमेनेतस्योपवाहनात् ॥ २९ ॥ अंतःपुराणिसर्वाणिशांतांदृष्ट्वातथागताम् ॥ सहभर्त्राविशालाक्षी
प्रीत्यानंदमुपागमन् ॥ ३० ॥ पूज्यमानातुताभिःसाराज्ञाचैवविशेषतः ॥ उवासतत्रसुखिताकंचित्कालंसहद्विजा ॥ ३१ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आ०बालकांडे एकादशःसर्गः ॥ ११ ॥ ततःकालेबहुतिथेकस्मिंश्चित्सुमनोहरे ॥ वसंतेसमनुप्रातेराज्ञो
यष्टुंमनोऽभवत् ॥ १ ॥ ततःप्रणम्यशिरसातंविप्रंदेववर्णिनम् ॥ यज्ञायवरयामाससंतानार्थंकुलस्यच ॥ २ ॥ तथेतिचसराजान
मुवाचवसुधाधिपम् ॥ संभाराःसंभ्रियंतांतेतुरगश्च विमुच्यताम् ॥ ३ ॥ सरय्वाश्चोत्तरेतीरेयज्ञभूमिर्विधीयताम् ॥ ततोऽब्रवी
न्नृपोवाक्यंब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ४ ॥ सुमंत्रावाहयाक्षिप्रमृत्विजोब्रह्मवादिनः ॥ सुयज्ञंवामदेवंचजाबालिमथकाश्यपम् ॥ ५ ॥
पुरोहितंवसिष्ठंचयेचान्येद्विजसत्तमाः ॥ ततःसुमंत्रस्त्वरितंगत्वात्वरितविक्रमः ॥ ६ ॥ समानयत्सतान्सर्वान्समस्तान्वेदपा
रगान् ॥ तान्पूजयित्वाधर्मात्माराजादशरथस्तदा ॥ ७ ॥ धर्मार्थसहितं युक्तंश्लक्ष्णंवचनमब्रवीत् ॥ ममतातप्यमानस्यपुत्रा
र्थंनास्तिवैसुखम् ॥ ८ ॥ पुत्रार्थंहयमेधेनयक्ष्यामीति मतिर्मम ॥ तदहंयष्टुमिच्छामिहयमेधेनकर्मणा ॥ ९ ॥ ऋषिपुत्रप्रभावेण
कामान्प्राप्स्यामिचाप्यहम् ॥ ततःसाध्वितितद्वाक्यं ब्राह्मणाःप्रत्यपूजयन् ॥ १० ॥ वसिष्ठप्रमुखाःसर्वेपार्थिवस्यमुखाच्युतम् ॥
ऋष्यशृंगपुरोगाश्चप्रत्यूचुर्नृपतिंतदा ॥ ११ ॥ संभाराःसंभ्रियंतांतेतुरगश्चविमुच्यताम् ॥ सरय्वाश्चोत्तरेतीरेयज्ञभूमिर्विधीयताम् ॥ १२ ॥
सर्वथाप्राप्स्यसेपुत्रांश्चतुरोऽमितविक्रमान् ॥ यस्यतेधार्मिकीबुद्धिरियंपुत्रार्थमागता ॥ १३ ॥ ततःप्रीतोऽभवद्राजाश्रुत्वातुद्विजभाषि
तम् ॥ अमात्यानब्रवीद्राजाहर्षेणेदंशुभाक्षरम् ॥ १४ ॥ गुरूणांवचनाच्छीघ्रंसंभाराः संभ्रियंतु मे ॥ समर्थाधिष्ठितश्चाश्वस्सोपाध्यायो

विसुच्यताम् ॥१५॥ सरय्वाश्चोत्तरतीरेयज्ञभूमिर्विधीयताम् ॥ शांतयश्चाभिवर्धंतांयथाकल्पंयथाविधि ॥ १६ ॥ शक्याःकर्तुमयंयज्ञः सर्वेणापिमहीक्षिता ॥ नापराधोभवेत्कष्टोयद्यस्मिन्क्रतुसत्तमे ॥ १७ ॥ छिद्रंहिमृगयंत्येतेविद्वांसोब्रह्मराक्षसाः ॥ विधिहीनस्य यज्ञस्यसद्यःकर्ताविनश्यति ॥ १८ ॥ तद्यथाविधिपूर्वंमेक्रतुरेषसमाप्यते ॥ तथाविधानंक्रियतांसमर्थाःकरणेष्विह ॥ १९ ॥ तथे तिचततः सर्वेमंत्रिणः प्रत्यपूजयन् ॥ पार्थिवेंद्रस्यतद्वाक्यंयथाज्ञतमकुर्वत ॥ २० ॥ ततोद्विजास्तेधर्मज्ञमस्तुवन्पार्थिवर्षभम् ॥ अनु ज्ञातास्ततः सर्वेपुनर्जग्मुर्यथागतम् ॥२१ ॥ गतानांतेषुविप्रेषुमंत्रिणस्तान्नराधिपः ॥ विसर्जयित्वास्ववेश्मप्रविवेशमहामति ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० आदि० बा० द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥ पुनःप्राप्तेवसंततुपूर्णःसंवत्सरोऽभवत् ॥ प्रसवार्थंततोयष्टुंहयमे धेनवीर्यवान् ॥ १ ॥ अभिवाद्यवसिष्ठंचन्यायतःप्रतिपूज्य च ॥ अब्रवीत्प्रश्रितंवाक्यंप्रसवार्थंद्विजोत्तमम् ॥ २ ॥ यज्ञोमेक्रियतांब्रह्म न्यथोक्तंमुनिपुंगव ॥ यथानविघ्नाःक्रियंतेयज्ञांगेषुविधीयताम् ॥ ३ ॥ भवान्स्निग्धः सुहृन्मह्यंगुरुश्चपरमोमहान् ॥ वोढव्योभव ताचैवभारोयज्ञस्यचोद्यतः ॥ ४ ॥ तथेतिचसराजानमब्रवीद्द्विजसत्तमः ॥ करिष्येसर्वमेवैतद्भवतायत्समर्थितम् ॥ ५ ॥ ततोऽब्रवीद्द्वि जान्वृद्धान्यज्ञकर्मसुनिश्चितान् ॥ स्थापत्येनिष्ठितांश्चैववृद्धान्परमधार्मिकान् ॥ ६ ॥ कर्मांतिकाञ्छिल्पकारान्वर्धकीन्खनकानपि ॥ गणकाञ्छिल्पिनश्चैवतथैवनटनर्तकान् ॥ ७ ॥ तथाशुचीञ्छास्त्रविदः पुरुषान्सुबहुश्रुतान् ॥ यज्ञकर्मसमीहंतांभवंतोराजशास नात् ॥ ८ ॥ इष्टकाबहुसाहस्रीःशीघ्रमानीयतामिति ॥ उपकार्याःक्रियंतांचराज्ञोबहुगुणान्विताः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणावसथाश्चैवकर्तव्याः शतशःशुभाः ॥ भक्ष्यान्नपानैर्बहुभिःसमुपेताः सुनिष्ठिताः ॥ १० ॥ तथापौरजनस्यापिकर्तव्याश्चसुविस्तराः ॥ आगतानांसुदूराच्चपा र्थिवानां पृथक्पृथक् ॥ ११ ॥ वाजिवारणशालाश्चतथाशय्यागृहाणिच ॥ भटानांमहदावासावैदेशिकनिवासिनाम् ॥ १२ ॥ आवा साबहुभक्ष्या वै सर्वकामैरुपस्थिताः ॥ तथापौरजनस्यापिजनस्यबहुशोभनम् ॥ १३ ॥ दातव्यमन्नंविधिवत्सत्कृत्यनतुलीलया ॥ सर्वे वर्णायथापूजांप्राप्नुवंतिसुसत्कृताः ॥ १४ ॥ नचावज्ञाप्रयोक्तव्याकामक्रोधवशादपि ॥ यज्ञकर्मसुयेव्यग्रा पुरुषाः शिल्पिनस्तथा ॥ १५॥

तेषामपिविशेषेणपूजाकार्यायथाक्रमम् ॥ येस्युःसुपूजिताः सर्वेवसुभिर्भोजनेन च ॥ १६ ॥ यथासर्वंसुविहितंनकिंचित्परिहीयते ॥
तथाभवंतः कुर्वंतुप्रीतियुक्तेनचेतसा ॥ १७ ॥ ततःसर्वेसमागम्यवसिष्ठमिदमब्रुवन् ॥ यथेष्टंतत्सुविहितंनकिंचित्परिहीयते ॥ १८ ॥
यथोक्तंतत्करिष्यामोनकिंचित्परिहास्यते ॥ ततःसुमंत्रमाहूयवसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥ १९ ॥ निमंत्रयस्वनृपतीन्पृथिव्यांयेचधार्मिकाः ॥
ब्राह्मणान्क्षत्रियान्वैश्यान्छूद्रांश्चैवसहस्रशः ॥ २० ॥ समानयस्वसत्कृत्यसर्वदेशेषुमानवान् ॥ मिथिलाधिपतिंशूरंजनकंसत्यवादि
नम् ॥ २१ ॥ तमानयमहाभाग स्वयमेवसुसत्कृतम् ॥ पूर्वसंबंधिनंज्ञात्वाततःपूर्वं ब्रवीमिते ॥ २२ ॥ तथाकाशिपतिं स्निग्धंसततंप्रिय
वादिनम् ॥ सद्वृत्तंदेवसंकाशंस्वयमेवानयस्वह ॥ २३ ॥ तथाकेकयराजानंवृद्धंपरमधार्मिकम् ॥ श्वशुरंराजसिंहस्यसपुत्रंतमिहा
नय ॥ २४ ॥ अंगेश्वरंमहेष्वासंरोमपादंसुसत्कृतम् ॥ वयस्यंराजसिंहस्यसपुत्रंतमिहानय ॥ २५ ॥ तथाकोसलराजानंभानुमंतंसु
सत्कृतम् ॥ मगधाधिपतिंशूरंसर्वशास्त्रविशारदम् ॥ २६ ॥ प्राप्तिज्ञंपरमोदारंसत्कृतंपुरुषर्षभम् ॥ राज्ञःशासनमादायचोदयस्वनृप
र्षभान् ॥ २७ ॥ प्राचीनसिंधुसौवीरसौराष्ट्रेयांश्चपार्थिवान् ॥ २८ ॥ दाक्षिणात्यान्नरेंद्रांश्चसमस्तानानयस्वह ॥ संतिस्निग्धाश्चये
चान्येराजानःपृथिवीतले ॥ २९ ॥ तानानययथाक्षिप्रंसानुगान्सहबांधवान् ॥ एतान्दूतैर्महाभागैरानयस्वनृपाज्ञया ॥ ३० ॥ वसिष्ठ
वाक्यंतच्छ्रुत्वासुमंत्रस्त्वरितंतदा ॥ व्यादिशत्पुरुषांस्तत्रराज्ञामानयनेशुभान् ॥ ३१ ॥ स्वयमेवहिधर्मात्माप्रयातोमुनिशासनात् ॥
सुमंत्रस्त्वरितोभूत्वासमानेतुंमहामतिः ॥ ३२ ॥ तेचकर्मांतिकाः सर्वेवसिष्ठायमहर्षये ॥ सर्वंनिवेदयंतिस्मयज्ञेयदुपकल्पितम् ॥३३॥
ततःप्रीतोद्विजश्रेष्ठस्तान्सर्वान्मुनिरब्रवीत् ॥ अवज्ञयानदातव्यं कस्यचिल्लीलयापिवा ॥ ३४ ॥ अवज्ञयाकृतंहन्याद्दातारंनात्रसं
शयः ॥ ततःकैश्चिदहोरात्रैरुपयातामहीक्षितः ॥ ३५ ॥ बहूनिरत्नान्यादायराज्ञोदशरथस्यह ॥ ततोवसिष्ठःसुप्रीतोराजानमिदमब्रवीत्
॥ ३६ ॥ उपयातानरव्याघ्रराजानस्तवशासनात् ॥ मयापिसत्कृताःसर्वेयथार्हंराजसत्तम ॥ ३७ ॥ यज्ञियंचकृतंसर्वंपुरुषैःसुसमा
हितैः ॥ निर्यातुचभवान्यष्टुंयज्ञायतनमन्तिकात् ॥ ३८ ॥ सर्वकामैरुपहृतैरुपेतंवैसमंततः ॥ द्रष्टुमर्हसिराजेन्द्रमनसैवविनिर्मितम् ॥३९॥

तथावसिष्ठवचनादृष्यशृंगस्यचोभयोः ॥ दिवसेशुभनक्षत्रेनिर्यातोजगतीपतिः ॥ ४० ॥ ततोवसिष्ठप्रमुखाःसर्वएवद्विजोत्तमाः ॥
ऋष्यशृंगंपुरस्कृत्ययज्ञकर्मारभंस्तदा ॥ ४१ ॥ यज्ञवाटंगताःसर्वेयथाशास्त्रंयथाविधि ॥ श्रीमांश्चसहपत्नीभीराजादीक्षामुपाविशत्
॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० बा० त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥ अथसंवत्सरेपूर्णेतस्मिन्प्राप्तेतुरंगमे ॥ सरय्वाश्चोत्तरेतीरे
राज्ञोयज्ञोऽभ्यवर्तत ॥ १ ॥ ऋष्यशृंगंपुरस्कृत्यकर्मचक्रुर्द्विजर्षभाः ॥ अश्वमेधमहायज्ञेराज्ञोऽस्यसुमहात्मनः ॥ २ ॥ कर्मकुर्वंतिविधि
वद्याजकावेदपारगाः ॥ यथाविधियथान्यायंपरिक्रामंतिशास्त्रतः ॥ ३ ॥ प्रवर्ग्यंशास्त्रतःकृत्वातथैवोपसदंद्विजाः ॥ चक्रुश्चविधि
वत्सर्वमधिकंकर्मशास्त्रतः ॥ ४ ॥ अभिपूज्यतदाहृष्टाःसर्वेचक्रुर्यथाविधि ॥ प्रातःसवनपूर्वाणिकर्माणिमुनिपुंगवाः ॥ ५ ॥ ऐंद्रश्च
विधिवद्दत्तोराजाचाभिषुतोऽनघः ॥ मध्यंदिनंचसवनंप्रावर्ततयथाक्रमम् ॥ ६ ॥ तृतीयसवनंचैवराज्ञोऽस्यसुमहात्मनः ॥ चक्रुस्तेशा
स्त्रतोदृष्ट्वायथाब्राह्मणपुंगवाः ॥ ७ ॥ आह्वयांचक्रिरेतत्रशक्रादीन्विबुधोत्तमान् ॥ ऋष्यशृंगादयोमंत्रैःशिक्षाक्षरसमन्वितैः ॥ ८ ॥
गीतिभिर्मधुरैःस्निग्धैर्मंत्राह्वानैर्यथार्हतः ॥ होतारोददुरावाह्यहविर्भागान्दिवौकसाम् ॥ ९ ॥ नचाहुतमभूत्तत्रस्खलितंवानकिंचन ॥
दृश्यतेब्रह्मवत्सर्वंक्षेमयुक्तंहिचक्रिरे ॥ १० ॥ नतेष्वहःसुश्रान्तोवाक्षुधितोवानदृश्यते ॥ नाविद्वान्ब्राह्मणःकश्चिन्नाशतानुचरस्तथा ॥ ११ ॥
ब्राह्मणाभुंजतेनित्यं नाथवन्तश्चभुंजते ॥ तापसाभुंजतेचापिश्रमणाश्चैवभुंजते ॥ १२ ॥ वृद्धाश्चव्याधिताश्चैवस्त्रीबालाश्चतथैवच ॥
अनिशंभुंजमानानांनतृप्तिरुलपभ्यते ॥ १३ ॥ दीयतांदीयतामन्नंवासांसिविविधानिच ॥ इतिसंचोदितास्तत्रतथाचक्रुरनेकशः ॥ १४ ॥
अन्नकूटाश्चदृश्यंतेबहवः पर्वतोपमाः ॥ दिवसेदिवसेतत्रसिद्धस्यविधिवत्तदा ॥ १५ ॥ नानादेशादनुप्राप्ताःपुरुषाःस्त्रीगणास्तथा ॥
अन्नपानैःसुविहितास्तस्मिन्यज्ञेमहात्मनः ॥ १६ ॥ अन्नंहिविधिवत्स्वादुप्रशंसंतिद्विजर्षभाः ॥ अहोतृप्ताःस्मभद्रंतेइतिशुश्रावरा
घवः ॥ १७ ॥ स्वलंकृताश्चपुरुषाब्राह्मणान्पर्यवेशयन् ॥ उपासंतेचतानन्येसुमृष्टमणिकुंडलाः ॥ १८ ॥ कर्मांतरेतदाविप्राहेतुवादा
न्बहूनपि ॥ प्राहुःसुवाग्मिनोधीराःपरस्परजिगीषया ॥ १९ ॥ दिवसेदिवसेतत्रसंस्तरेकुशलाद्विजाः ॥ सर्वकर्माणिचक्रुस्तेयथाशा

स्त्रप्रचोदिताः ॥ २० ॥ नाषडंगविदत्रासीन्नाव्रतो नाबहुश्रुतः ॥ सदस्यास्तस्यवैराज्ञोनावादकुशलोद्विजः ॥ २१ ॥ प्राप्तेयूपो
च्छ्रयेतस्मिन्षड्बैल्वाःखादिरास्तथा ॥ तावंतोबिल्वसहिताःपर्णिनश्च तथापरे ॥२२॥ श्लेष्मातकमयोदिष्टोदेवदारुमयस्तथा ॥ द्वावे
वतत्रविहितौबाहुव्यस्तपरिग्रहौ ॥ २३ ॥ कारिताःसर्वएवैतेशास्त्रज्ञैर्यज्ञकोविदैः ॥ शोभार्थंतस्ययज्ञस्यकांचनालंकृताभवन् ॥ २४ ॥
एकविंशतियूपास्तेएकविंशत्यरत्नयः ॥ वासोभिरेकविंशद्भिरेकैकंसमलंकृताः ॥ २५ ॥ विन्यस्ताविधिवत्सर्वेशिल्पिभिःसुकृताढढाः॥
अष्टास्रयःसर्वएवश्लक्ष्णरूपसमन्विताः ॥ २६ ॥ आच्छादितास्तेवासोभिः पुष्पैर्गंधैश्च पूजिताः ॥ सप्तर्षयोदीप्तिमंतोविराजंतेय
थादिवि ॥ २७ ॥ इष्टकाश्चयथान्यायंकारिताश्चप्रमाणतः ॥ चितोऽग्निर्ब्राह्मणैस्तत्रकुशलैःशिल्पकर्मणि ॥ २८ ॥ सचित्योराज
सिंहस्यसंचितःकुशलैर्द्विजैः ॥ गरुडोरुक्मपक्षोवैत्रिगुणोऽष्टादशात्मकः ॥ २९ ॥ नियुक्तास्तत्रपशवस्तत्तदुद्दिश्यदैवतम् ॥ उरगाःपक्षि
णश्चैवयथाशास्त्रंप्रचोदिताः ॥ ३० ॥ शामित्रेतुहयस्तत्रतथाजलचराश्चये ॥ ऋषिभिःसर्वमेवैतन्नियुक्तंशास्त्रतस्तदा ॥ ३१ ॥ पशूनां
त्रिशतंतत्रयूपेषुनियतंतदा ॥ अश्वरत्नोत्तमंतत्रराज्ञोदशरथस्यह ॥ ३२ ॥ कौसल्यातंहयंतत्रपरिचर्यसमंततः ॥ कृपाणैर्विशशासैनं
त्रिभिःपरमयामुदा ॥ ३३ ॥ पतत्त्रिणातदासार्धंसुस्थितेनचचेतसा ॥ अवसद्रजनीमेकांकौसल्याधर्मकाम्यया ॥ ३४ ॥ होताऽध्व
र्युस्तथोद्गाताहयेनसमयोजयन् ॥ महिष्या परिवृत्त्याथ वावातामपरां तथा ॥ ३५ ॥ पतत्रिणस्तस्यवपामुद्धृत्यनियतेंद्रियः ॥ ऋत्वि
क्परमसंपन्नः श्रपयामासशास्त्रतः ॥ ३६ ॥ धूमगंधंवपायास्तुजिघ्रतिस्मनराधिपः ॥ यथाकालंयथान्यायंनिर्णुदन्पापमात्मनः ॥३७॥
हयस्ययानिचांगानितानिसर्वाणिब्राह्मणाः ॥ अग्नौप्रास्यंतिविधिवत्समस्ताःषोडशर्त्विजः ॥ ३८ ॥ प्लक्षशाखासुयज्ञानामन्येषां
क्रियतेहविः ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यवैतसोभागइष्यते ॥ ३९ ॥ त्र्यहोऽश्वमेधःसंख्यातःकल्पसूत्रेणब्राह्मणैः ॥ चतुष्टोममहस्तस्यप्रथमं
परिकल्पितम् ॥ ४० ॥ उक्थंद्वितीयंसंख्यातमतिरात्रंतथोत्तरम् ॥ कारितास्तत्रबहवोविहिताश्शास्त्रदर्शनात् ॥ ४१ ॥ ज्योतिष्टोमा
युषीचैवमतिरात्रौविनिर्मितौ ॥ अभिजिद्विश्वजिच्चैवमाप्तोर्यामोमहाक्रतुः ॥ ४२ ॥ प्राचींहोत्रेददौ राजादिशंस्वकुलवर्धनः ॥ अध्वर्यं

वेप्रतीचींतुब्रह्मणेदक्षिणांदिशम् ॥ ४३ ॥ उद्गात्रेतुतथोदीचींदक्षिणैषाविनिर्मिता ॥ अश्वमेधेमहायज्ञेस्वयंभूविहितेपुरा ॥ ४४ ॥
क्रतुंसमाप्यतुतदान्यायतःपुरुषर्षभः ॥ ऋत्विग्भ्योहिददौराजाधरांतांकुलवर्धनः ॥ ४५ ॥ एवंदत्त्वाप्रहृष्टोऽभूच्छ्रीमानिक्ष्वाकुनंदनः ॥
ऋत्विजस्त्वब्रुवन्सर्वेराजानंगतकिल्बिषम् ॥ ४६ ॥ भवानेवमहींकृत्स्नामेकोरक्षितुमर्हति ॥ नभूम्याकार्यमस्माकंनहिशक्ताः स्मपालने ॥
॥ ४७ ॥ रताःस्वाध्यायकरणेवयंनित्यंहि भूमिप ॥ निष्क्रयंकिंचिदेवेहप्रयच्छतुभवानिति ॥ ४८ ॥ मणिरत्नं सुवर्णंवागावोयद्वा
समुद्यतम् ॥ तत्प्रयच्छनृपश्रेष्ठधरण्यानप्रयोजनम् ॥ ४९ ॥ एवमुक्तोनरपतिर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ गवांशतसहस्राणिदशतेभ्यो ददौ
नृपः ॥ ५० ॥ दशकोटिंसुवर्णस्यरजतस्यचतुर्गुणम् ॥ ऋत्विजस्तुततःसर्वेप्रददुः सहितावसु ॥ ५१ ॥ ऋष्यशृंगायमुनयेवसिष्ठाय
चधीमते ॥ ततस्तेन्यायतःकृत्वाप्रविभागद्विजोत्तमाः ॥ ५२ ॥ सुप्रीतमनसःसर्वेप्रत्यूचुर्मुदिताभृशम् ॥ ततःप्रसर्पकेभ्यस्तुहिरण्यंसुसमा
हितः ॥ ५३ ॥ जांबूनदं कोटिसंख्यंब्राह्मणेभ्योददौतदा ॥ दरिद्रायद्विजायाथहस्ताभरणमुत्तमम् ॥ ५४ ॥ कस्मैचिद्याचमानाय
ददौराघवनंदनः ॥ ततःप्रीतेषुविधिवद्द्विजेषुद्विजवत्सलः ॥ ५५ ॥ प्रणाममकरोत्तेषांहर्षव्याकुलितेंद्रियः ॥ तस्याशिषोऽथविविधा
ब्राह्मणैः समुदाहृताः ॥ ५६ ॥ उदारस्यनृवीरस्यधरण्यांपतितस्य च ॥ ततःप्रीतमना राजाप्राप्ययज्ञमनुत्तमम् ॥ ५७ ॥ पापापहं
स्वर्नयनंदुस्तरंपार्थिवर्षभैः ॥ ततोऽब्रवीदृष्यशृंगंराजादशरथस्तदा ॥ ५८ ॥ कुलस्यवर्धनंतत्तुकर्तुमर्हसिसुव्रत ॥ तथेतिचसराजानमु
वाचद्विजसत्तमः ॥ ५९ ॥ भविष्यंतिसुताराजंश्चत्वारस्तेकुलोद्वहाः ॥ ६० ॥ सतस्यवाक्यंमधुरंनिशम्यप्रणम्यतस्मैप्रयतोनृपेन्द्रः ॥
जगामहर्षंपरमंमहात्मातमृष्यशृंगं पुनरप्युवाच ॥ ६१ ॥इतिश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येबालकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥
मेधावीतुततोध्यात्वासकिंचिदिदमुत्तरम् ॥लब्धसंज्ञस्ततस्तंतुवेदज्ञोनृपमब्रवीत् ॥ १ ॥ इष्टिंतेऽहंकरिष्यामिपुत्रीयांपुत्रकारणात् ॥
अथर्वशिरसिप्रोक्तैर्मंत्रैःसिद्धांविधानतः ॥ २ ॥ ततः प्राक्रमदिष्टिंतांपुत्रीयांपुत्रकारणात् ॥ जुहावाग्नौचतेजस्वीमंत्रदृष्टेनकर्मणा ॥ ३ ॥
ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्च परमर्षयः ॥ भागप्रतिग्रहार्थं वैसमवेतायथाविधि ॥ ४ ॥ ताःसमेत्ययथान्यायंतस्मिन्सदसिदेवताः ॥

अब्रुवँल्लोककर्तारंब्रह्माणंवचनंततः ॥ ५ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनरावणोनामराक्षसः ॥ सर्वान्नोबाधतेवीर्याच्छासितुंतंनशक्नुमः ॥ ६ ॥
त्वयातस्मैवरोदत्तः प्रीतेनभगवंस्तदा ॥ मानयंतश्चतंनित्यंसर्वंतस्यक्षमामहे ॥ ७ ॥ उद्वेजयतिलोकांस्त्रीनुच्छ्रितान्द्वेष्टिदुर्मतिः ॥
शक्रंत्रिदशराजानंप्रधर्षयितुमिच्छति ॥ ८ ॥ ऋषीन्यक्षान्सगंधर्वान्ब्राह्मणानसुरांस्तदा ॥ अतिक्रामतिदुर्धर्षोवरदानेनमोहितः ॥ ९ ॥
नैनंसूर्यःप्रतपतिपार्श्वेवातिनमारुतः ॥ चलोर्मिमालीतंदृष्ट्वासमुद्रोऽपिन कंपते ॥ १० ॥ तन्महन्नोभयंतस्माद्राक्षसाद्घोरदर्शनात् ॥
वधार्थंतस्यभगवन्नुपायंकर्तुमर्हसि ॥ ११ ॥ एवमुक्तःसुरैःसर्वैश्चिंतयित्वाततोऽब्रवीत् ॥ हंतायंविदितस्तस्यवधोपायोदुरात्मनः ॥१२॥
तेनगंधर्वयक्षाणांदेवतानांचरक्षसाम् ॥ अवध्योऽस्मीतिवागुक्तातथेत्युक्तंच तन्मया ॥ १३ ॥ नाकीर्तयदवज्ञानात्तद्रक्षोमानुषांस्तदा ॥
तस्मात्समानुषाद्वध्योमृत्युर्नान्योऽस्यविद्यते ॥ १४ ॥ एतच्छ्रुत्वाप्रियंवाक्यंब्रह्मणासमुदाहृतम् ॥ देवामहर्षयः सर्वेप्रहृष्टास्तेऽभवं
स्तदा ॥ १५ ॥ एतस्मिन्नंतरेविष्णुरुपयातोमहाद्युतिः ॥ शंखचक्रगदापाणिःपीतवासा जगत्पतिः ॥ १६ ॥ वैनतेयंसमारुह्यभास्क
रस्तोयदंयथा ॥ तप्तहाटककेयूरोवंद्यमानःसुरोत्तमैः ॥ १७ ॥ ब्रह्मणाचसमागत्यतत्रतस्थौसमाहितः ॥ तमब्रुवन्सुराःसर्वेतमभिष्टूयस
न्नताः ॥ १८ ॥ त्वांनियोक्ष्यामहेविष्णोलोकानांहितकाम्यया ॥ राज्ञोदशरथस्यत्वमयोध्याधिपतेर्विभो ॥ १९ ॥ धर्मज्ञस्यवदान्य
स्य महर्षिसमतेजसः ॥ अस्यभार्यासुतिसृषुह्रीश्रीकीर्त्युपमासुच ॥ २० ॥ विष्णोपुत्रत्वमागच्छकृत्वात्मानंचतुर्विधम् ॥ तत्रत्वंमा
नुषोभूत्वाप्रवृद्धंलोककंटकम् ॥ २१ ॥ अवध्यंदैवतैर्विष्णोसमरेजहिरावणम् ॥ सहिदेवान्सगंधर्वान्सिद्धांश्चऋषिसत्तमान् ॥ २२ ॥
राक्षसोरावणोमूर्खोवीर्योद्रेकेणबाधते ॥ ऋषयश्चततस्तेनगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ २३ ॥ क्रीडंतोनंदनवनेरौद्रेणविनिपातिताः ॥ वधा
र्थंवयमायातास्तस्यवैमुनिभिःसह ॥२४॥ सिद्धगंधर्वयक्षाश्चततस्त्वां शरणंगताः ॥ त्वंगतिःपरमा देवसर्वेषांनःपरंतप ॥ २५ ॥ वधा
यदेवशत्रूणांनृणांलोकेमनःकुरु ॥ एवंस्तुतस्तुदेवेशो विष्णुस्त्रिदशपुंगवः ॥ २६ ॥ पितामहपुरोगांस्तान्सर्वलोकनमस्कृतः ॥ अब्रवी
त्रिदशान्सर्वान्समेतान्धर्मसंहितान् ॥ २७ ॥ भयंत्यजतभद्रंवोहितार्थंयुधिरावणम् ॥ सपुत्रपौत्रंसामात्यंसमंत्रिज्ञातिबांधवम् ॥ २८ ॥

हत्वाक्रूरंदुराधर्षंदेवर्षीणांभयावहम् ॥ दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥ २९ ॥ वत्स्यामिमानुषेलोकेपालयन्पृथिवीमिमाम् ॥
एवंदत्त्वावरंदेवोदेवानांविष्णुरात्मवान् ॥ ३० ॥ मनुष्येचिंतयामासजन्मभूमिमथात्मनः ॥ ततःपद्मपलाशाक्षःकृत्वात्मानंचतुर्वि
धम् ॥३१॥ पितरंरोचयामासतदादशरथंनृपम् ॥ ततोदेवर्षिगंधर्वाःसरुद्राःसाप्सरोगणाः ॥ स्तुतिभिर्दिव्यरूपाभिस्तुष्टुवुर्मधुसूदनम्॥
॥ ३२ ॥ तमुद्धतंरावणमुग्रतेजसंप्रवृद्धदर्पंत्रिदशेश्वरद्विषम् ॥ विरावणंसाधुतपस्विकंटकंतपस्विनामुद्धतरंभयावहम् ॥ ३३ ॥
तमेवहत्वासबलंसबांधवंविरावणंरावणमुग्रपौरुषम् ॥ स्वर्लोकमागच्छगतज्वरश्चिरंसुरेन्द्रगुप्तंगतदोषकल्मषम् ॥ ३४ ॥ इत्यार्षे
श्रीम०वा०आ० बा०पंचदशः सर्गः ॥ १५ ॥ ततोनारायणोविष्णुर्नियुक्तःसुरसत्तमैः ॥ जानन्नपिसुरानेवंश्लक्ष्णंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥
उपायःकोवधेतस्यराक्षसाधिपतेः सुराः ॥ यमहंतंसमास्थायनिहन्यामृषिकंटकम् ॥ २ ॥ एवमुक्ताःसुराःसर्वेप्रत्यूचुर्विष्णुमव्ययम् ॥
मानुषंरूपमास्थायरावणंजहिसंयुगे ॥ ३ ॥ सहितेपे तपस्तीव्रंदीर्घकालमरिन्दमः ॥ येनतुष्टोऽभवद्ब्रह्मालोककृल्लोकपूर्वजः ॥ ४ ॥
संतुष्टःप्रददौतस्मैराक्षसायवरंविभुः ॥ नानाविधेभ्योभूतेभ्योभयंनान्यत्र मानुषात् ॥ ५ ॥ अवज्ञाताःपुरातेनवरदानेहिमानवाः ॥
एवंपितामहात्तस्माद्वरदानेनगर्वितः ॥ ६ ॥ उत्सादयतिलोकांस्त्रीन्स्त्रियश्चाप्युपकर्षति ॥ तस्मात्तस्यवधोदृष्टोमानुषेभ्यःपरंतप ॥ ७ ॥
इत्येतद्वचनंश्रुत्वासुराणांविष्णुरात्मवान् ॥ पितरंरोचयामासतदादशरथंनृपम् ॥ ८ सचाप्यपुत्रोनृपतिस्तस्मिन्कालेमहामतिः ॥
अयजत्पुत्रियामिष्टिंपुत्रेप्सुररिसूदनः ॥९॥ सकृत्वानिश्चयंविष्णुरामंत्र्यचपितामहम् ॥ अंतर्धानंगतोदेवःपूज्यमानोमहर्षिभिः ॥ १० ॥
ततोवैयजमानस्यपावकादतुलप्रभम् ॥ प्रादुर्भूतंमहद्भूतंमहावीर्यंमहाबलम् ॥ ११ ॥ कृष्णरक्तांबरधरंरक्तास्यंदुंदुभिस्वनम् ॥ स्निग्ध
हर्यक्षतनुजश्मश्रुप्रवरमूर्धजम् ॥ १२ ॥ शुभलक्षणसंपन्नंदिव्याभरणभूषितम् ॥ शैलशृंगसमुत्सेधंदृप्तशार्दूलविक्रमम् ॥ १३ ॥
दिवाकरसमाकारंदीप्तानलशिखोपमम् ॥ तप्तजांबूनदमयींराजतांतपरिच्छदाम् ॥ १४ ॥ दिव्यपायससंपूर्णांपात्रींपत्नीमिवप्रियाम् ॥
प्रगृह्यविपुलांदोर्भ्यांस्वयंमायामयीमिव ॥ १५ ॥ समवेक्ष्याब्रवीद्वाक्यमिदंदशरथंनृपम् ॥ प्राजापत्यंनरंविद्धिमामिहाभ्यागतं

नृप ॥१६॥ ततःपरंतदाराजाप्रत्युवाचकृतांजलिः ॥ भगवन्स्वागतंतेऽस्तुकिमहंकरवाणिते ॥ १७ ॥ अथोपुनरिदंवाक्यंप्राजापत्यो
नरोऽब्रवीत् ॥ राजन्नर्चयतादेवानद्यप्राप्तमिदंत्वया ॥ १८ ॥ इदं तु नृपशार्दूलपायसंदेवनिर्मितम् ॥ प्रजाकरं गृहाणत्वंधन्यमारोग्यवर्धं
नम् ॥१९॥ भार्याणामनुरूपाणामश्नीतेतिप्रयच्छवै ॥ तासुत्वंलप्स्यसेपुत्रान्यदर्थं यजसेनृप ॥ २० ॥ तथेतिनृपतिःप्रीतःशिरसा
प्रतिगृह्यताम् ॥ पात्रींदेवान्नसंपूर्णांदेवदत्तां हिरण्मयीम् ॥ २१ ॥ अभिवाद्यचतद्भूतमद्भुतंप्रियदर्शनम् ॥ मुदापरमयायुक्तश्चकाराभि
प्रदक्षिणम् ॥ २२ ॥ ततोदशरथःप्राप्यपायसंदेवनिर्मितम् ॥ बभूवपरमप्रीतःप्राप्यवित्तमिवाधनः ॥ २३ ॥ ततस्तदद्भुतप्रख्यंभूतंपर
मभास्वरम् ॥ संवर्तयित्वातत्कर्मतत्रैवांतरधीयत ॥ २४ ॥ हर्षरश्मिभिरुद्द्योतंतस्यांतःपुरमाबभौ ॥ शारदस्याभिरामस्यचंद्रस्येव
नभोंऽशुभिः ॥ २५ ॥ सोऽन्तःपुरंप्रविश्यैवकौसल्यामिदमब्रवीत् ॥ पायसंप्रतिगृह्णीष्वपुत्रीयत्विदमात्मनः ॥२६॥ कौसल्यायैनरपतिः
पायसार्धंददौतदा ॥ अर्धादर्धंददौचापिसुमित्रायै नराधिपः ॥ २७ ॥ कैकेय्यै चावशिष्टार्धंददौपुत्रार्थकारणात् ॥ प्रददौचावशिष्टार्धंपा
यसस्यामृतोपमम् ॥ २८ ॥ अनुचिंत्यसुमित्रायैपुनरेव महामतिः ॥ एवंतासांददौराजाभार्याणांपायसंपृथक् ॥२९॥ ताश्चैवंपायसंप्राप्य
नरेंद्रस्योत्तमस्त्रियः ॥ संमानं मेनिरेसर्वाः प्रहर्षोदितचेतसः ॥ ३० ॥ ततस्तुताःप्राश्यतमुत्तमस्त्रियोमहीपतेरुत्तमपायसंपृथक् ॥ हुताश
नादित्यसमानतेजसोऽचिरेणगर्भान्प्रतिपेदिरेतदा ॥ ३१ ॥ ततस्तुराजाप्रतिवीक्ष्यताःस्त्रियःप्ररूढगर्भाःप्रतिलब्धमानसः ॥ बभूवहृष्टस्त्रि
दिवेयथाहरिःसुरेंद्रसिद्धर्षिगणाभिपूजितः ॥ ३२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकांडे षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥
पुत्रत्वंतुगतेविष्णौराज्ञस्तस्यमहात्मनः ॥ उवाचदेवताःसर्वाःस्वयंभूर्भगवानिदम् ॥ १ ॥ सत्यसंधस्यवीरस्यसर्वेषांनोहितैषिणः ॥
विष्णोःसहायान्बलिनःसृजध्वंकामरूपिणः ॥ २ ॥ मायाविदश्चशूरांश्चवायुवेगसमान्जवे ॥ नयज्ञान्बुद्धिसंपन्नान्विष्णुतुल्यपराक्र
मान् ॥ ३ ॥ असंहार्यानुपायज्ञान्दिव्यसंहननान्वितान् ॥ सर्वास्त्रगुणसंपन्नानमृतप्राशनानिव ॥ ४ ॥ अप्सरःसुचमुख्यासुगंधर्वी
णांतनूषुच ॥ यक्षपन्नगकन्यासुऋक्षविद्याधरीषुच ॥ ५ ॥ किन्नरीणांचगात्रेषुवानरीणांतनूषुच ॥ सृजध्वंहरिरूपेणपुत्रांस्तुल्यपराक्र

मान् ॥ ६ ॥ पूर्वमेवमयासृष्टोजांबवानृक्षपुंगवः ॥ जृंभमाणस्यसहसाममवक्त्रादजायत ॥ ७ ॥ तेतथोक्ताभगवतातत्प्रतिश्रुत्यशास
नम् ॥ जनयामासुरेवंतेपुत्रान्वानररूपिणः ॥ ८ ॥ ऋषयश्चमहात्मानः सिद्धविद्याधरोरगाः ॥ चारणाश्चसुतान्वीरान्ससृजुर्वनचा
रिणः ॥ ९ ॥ वानरेंद्रंमहेंद्राभमिंद्रोवालिनमात्मजम् ॥ सुग्रीवंजनयामासतपनस्तपतांवरः ॥ १० ॥ बृहस्पतिस्त्वजनयत्तारंनाममहा
कपिम् ॥ सर्ववानरमुख्यानांबुद्धिमंतमनुत्तमम् ॥ ११ ॥ धनदस्यसुतःश्रीमान्वानरोगंधमादनः ॥ विश्वकर्मात्वजनयन्नलंनाममहा
कपिम् ॥१२॥ पावकस्यसुतःश्रीमान्नीलोऽग्निसदृशप्रभः ॥ तेजसायशसावीर्यादत्यरिच्यतवीर्यवान् ॥ १३ ॥ रूपद्रविणसंपन्नाव
श्विनौरूपसंमतौ ॥ मैंदंचद्विविदंचैवजनयामासतुःस्वयम् ॥ १४ ॥ वरुणोजनयामाससुषेणंनामवानरम् ॥ शरभंजनयामासपर्जन्य
स्तुमहाबलः ॥ १५ ॥ मारुतस्यौरसःश्रीमान्हनूमान्नामवानरः ॥ वज्रसंहननोपेतोवैनतेयसमोजवे ॥ १६ ॥ सर्ववानरमुख्येषुबुद्धिमा
न्बलवानपि ॥ तेसृष्टाबहुसाहस्रादशग्रीववधोद्यताः ॥ १७ ॥ अप्रमेयबलावीराविक्रांताःकामरूपिणः ॥ तेगजाचलसंकाशावपुष्मंतो
महाबलाः ॥ १८ ॥ ऋक्षवानरगोपुच्छाःक्षिप्रमेवाभिजज्ञिरे ॥ यस्यदेवस्ययद्रूपं वेषोयश्चपराक्रमः ॥ १९ ॥ अजायतसमंतेनतस्यत
स्यपृथक्पृथक् ॥ गोलांगूलेषुचोत्पन्नाःकिंचिदुन्नतविक्रमाः ॥ २० ॥ ऋक्षीषुचतथाजातावानराःकिन्नरीषुच ॥ देवामहर्षिगंधर्वास्ता
र्क्ष्ययक्षायशस्विनः ॥ २१ ॥ नागाःकिंपुरुषाश्चैवसिद्धविद्याधरोरगाः ॥ बहवोजनयामासुर्हृष्टास्तत्रसहस्रशः ॥ २२ ॥ चारणाश्चसु
तान्वीरान्ससृजुर्वनचारिणः ॥ वानरान्सुमहाकायान्सर्वान्वैवनचारिणः ॥ २३ ॥ अप्सरःसुचमुख्यासुतथाविद्याधरीषुच ॥ नागकन्या
सुचतदागंधर्वीणांतनूषुच ॥ कामरूपबलोपेतायथाकामविचारिणः ॥ २४ ॥ सिंहशार्दूलसदृशादर्पेणचबलेनच ॥ शिलाप्रहरणाःसर्वे
सर्वेपर्वतयोधिनः ॥ २५ ॥ नखदंष्ट्रायुधाःसर्वेसर्वेसर्वास्त्रकोविदाः ॥ विचालयेयुःशैलेंद्रान्भेदयेयुःस्थिरान्द्रुमान् ॥ २६ ॥ क्षोभयेयु
श्चवेगेनसमुद्रंसरितांपतिम् ॥ दारयेयुःक्षितिंपद्भ्यामाप्लवेयुर्महार्णवान् ॥ २७ ॥ नभस्तलंविशेयुश्चगृह्णीयुरपि तोयदान् ॥ गृह्णीयुर
पिमातंगान्मत्तान्प्रव्रजतोवने ॥ २८ ॥ नर्दमानांश्चनादेनपातयेयुर्विहंगमान् ॥ ईदृशानांप्रसूतानिहरीणां कामरूपिणाम् ॥ २९ ॥

शतंशतसहस्राणियूथपानांमहात्मनाम् ॥ तेप्रधानेषुयूथेषुहरीणांहरियूथपाः ॥ ३० ॥ बभूवुर्यूथपश्रेष्ठान्वीरांश्चाजनयन्हरीन् ॥ अन्ये
ऋक्षवतःप्रस्थानुपतस्थुःसहस्रशः ॥३१॥अन्येनानाविधाञ्छैलान्काननानिचभेजिरे ॥ सूर्यपुत्रंचसुग्रीवंशक्रपुत्रंचवालिनम् ॥ ३२ ॥
भ्रातरावुपतस्थुस्तेसर्वेचहरियूथपाः ॥ नलंनीलंहनूमंतमन्यांश्चहरियूथपान् ॥ ३३ ॥ तेतार्क्ष्यबलसंपन्नाःसर्वे युद्धविशारदाः ॥ विचरं
तोऽर्दयन्सर्वान्सिंहव्याघ्रमहोरगान् ॥ ३४ ॥ महाबलोमहाबाहुर्वालीविपुलविक्रमः ॥ जुगोपभुजवीर्येणऋक्षगोपुच्छवानरान् ॥ ३५ ॥
तैरियंपृथिवीशूरैःसपर्वतवनार्णवा ॥ कीर्णाविविधसंस्थानैर्नानाव्यंजनलक्षणैः ॥ ३६ ॥ तैर्मेघवृंदाचलकूटसन्निभैर्महाबलैर्वानर
यूथपाधिपैः ॥ बभूवभूर्भीमशरीररूपैःसमावृतारामसहायहेतोः ॥ ३७ ॥ इति श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे
सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥ निर्वृत्तेतुक्रतौतस्मिन्हयमेधेमहात्मनः ॥ प्रतिगृह्यामराभागान्प्रतिजग्मुर्यथागतम् ॥ १ ॥ समाप्तदीक्षा
नियमःपत्नीगणसमन्वितः ॥ प्रविवेशपुरींराजासभृत्यबलवाहनः ॥ २ ॥ यथार्हंपूजितास्तेनराज्ञाचपृथिवीश्वराः ॥ मुदिताःप्रययुर्दे
शान्प्रणम्यमुनिपुंगवम् ॥ ३ ॥ श्रीमतांगच्छतांतेषांस्वगृहाणिपुरात्ततः ॥ बलानिराज्ञांशुभ्राणिप्रहृष्टानिचकाशिरे ॥ ४ ॥ गतेषुपृ
थिवीशेषुराजादशरथःपुनः ॥ प्रविवेशपुरींश्रीमान्पुरस्कृत्यद्विजोत्तमान् ॥ ५ ॥ शांतयाप्रययौसार्द्धमृष्यशृंगःसुपूजितः ॥ अनुगम्य
मानोराज्ञाचसानुयात्रेणधीमता ॥ ६ ॥ एवंविसृज्यतान्सर्वान्राजासंपूर्णमानसः ॥ उवाससुखितस्तत्रपुत्रोत्पत्तिंविचिंतयन् ॥ ७ ॥
ततोयज्ञेसमाप्तेतुऋतूनांषट्समत्ययुः ॥ ततश्चद्वादशेमासेचैत्रेनावमिकेतिथौ ॥ ८ ॥ नक्षत्रेऽदितिदैवत्येस्वोच्चसंस्थेषुपंचसु ॥ ग्रहेषु
कर्कटेलग्नेवाक्पताविंदुनासह ॥ ९ ॥ प्रोद्यमानेजगन्नाथे सर्वलोकनमस्कृतम् ॥ कौसल्याऽजनयद्रामंदिव्यलक्षणसंयुतम् ॥ १० ॥
विष्णोरर्धंमहाभागंपुत्रमिक्ष्वाकुनंदनम् ॥ लोहिताक्षंमहाबाहुंरक्तोष्ठंदुंदुभिस्वनम् ॥ ११ ॥ कौसल्याशुशुभेतेनपुत्रेणामिततेजसा ॥
यथावरेणदेवानामदितिर्वज्रपाणिना ॥ १२ ॥ भरतोनामकैकेय्यांजज्ञेसत्यपराक्रमः ॥ साक्षाद्विष्णोश्चतुर्भागःसर्वैःसमुदितोगुणैः ॥ १३ ॥
अथलक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्राऽजनयत्सुतौ ॥ वीरौसर्वास्त्रकुशलौ विष्णोरर्धसमन्वितौ ॥ १४ ॥ पुष्येजातस्तुभरतोमीनलग्ने प्रसन्नधीः ॥

सार्पेजातौतुसौमित्रीकुलीरेभ्युदितेरवौ॥१५॥ राज्ञःपुत्रामहात्मानश्चत्वारो जज्ञिरेपृथक् ॥ गुणवंतोऽनुरूपाश्चरुच्याप्रोष्ठपदोपमाः॥१६॥
जगुःकलंचगंधर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ देवदुंदुभयोनेदुःपुष्पवृष्टिश्चखात्पतत् ॥ १७ ॥ उत्सवश्चमहानासीदयोध्यायां जनाकुलः ॥
रथ्याश्चजनसंबाधानटनर्तकसंकुलाः ॥ १८ ॥ गायनैश्चविराविण्योवादनैश्चतथापरैः ॥ विरेजुर्विपुलास्तत्रसर्वरत्नसमन्विताः ॥ १९ ॥
प्रदेयांश्चददौराजासूतमागधवंदिनाम् ॥ ब्राह्मणेभ्योददौवित्तंगोधनानिसहस्रशः ॥ २० ॥ अतीत्यैकादशाहंतुनामकर्मतथाऽकरोत् ॥
ज्येष्ठंरामंमहात्मानंभरतंकैकयीसुतम् ॥ २१ ॥ सौमित्रिंलक्ष्मणमितिशत्रुघ्नमपरंतथा ॥ वसिष्ठःपरमप्रीतो नामानिकुरुतेतदा ॥ २२ ॥
ब्राह्मणान्भोजयामास पौरजानपदानपि ॥ अददाद्ब्राह्मणानांचरत्नौघममलंबहु ॥ २३ ॥ तेषांजन्मक्रियादीनिसर्वकर्माण्यकारयत् ॥
तेषांकेतुरिवज्येष्ठोरामोरतिकरःपितुः॥ २४ ॥ बभूवभूयोभूतानांस्वयंभूरिवसंमतः ॥ सर्वेवेदविदःशूराःसर्वेलोकहितेरताः ॥ २५ ॥
सर्वेज्ञानोपसंपन्नाःसर्वेसमुदिता गुणैः ॥ तेषामपिमहातेजारामःसत्यपराक्रमः ॥ २६ ॥ इष्टःसर्वस्यलोकस्यशशांकइवनिर्मलः ॥ गज
स्कंधेऽश्वपृष्ठेचरथचर्यासुसंमतः ॥ २७ ॥ धनुर्वेदेचनिरतःपितृशुश्रूषणेरतः ॥ बाल्यात्प्रभृतिसुस्निग्धोलक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ॥२८ ॥
रामस्यलोकरामस्यभ्रातुर्ज्येष्ठस्यनित्यशः ॥ सर्वप्रियकरस्तस्यरामस्यापिशरीरतः ॥ २९ ॥ लक्ष्मणोलक्ष्मिसंपन्नोबहिःप्राणइवा
परः ॥ नचतेनविनानिद्रांलभतेपुरुषोत्तमः ॥ ३० ॥ मृष्टमन्नमुपानीतमश्नातिनहितंविना॥यदाहिहयमारूढोमृगयांयातिराघवः ॥ ३१ ॥
अथैनंपृष्ठतोऽभ्येतिसधनुःपरिपालयन् ॥ भरतस्यापिशत्रुघ्नोलक्ष्मणावरजोहि सः ॥ ३२ ॥ प्राणैःप्रियतरोनित्यंतस्यचासीत्तथाप्रियः॥
सचतुर्भिर्महाभागैःपुत्रैर्दशरथः प्रियैः ॥ ३३ ॥ बभूवपरमप्रीतोदेवैरिवपितामहः ॥ तेयदाज्ञानसंपन्नाः सर्वेसमुदितागुणैः ॥ ३४ ॥
ह्रीमंतःकीर्तिमंतश्चसर्वज्ञादीर्घदर्शिनः ॥ तेषामेवंप्रभावाणांसर्वेषांदीप्ततेजसाम् ॥ ३५ ॥ पितादशरथोहृष्टोब्रह्मालोकाधिपोयथा ॥
तेचापिमनुजव्याघ्रावैदिकाध्ययनेरताः ॥ ३६ ॥ पितृशुश्रूषणरताधनुर्वेदेचनिष्ठिताः ॥ अथराजादशरथस्तेषांदारक्रियांप्रति ॥ ३७ ॥
चिंतयामासधर्मात्मासोपाध्यायःसबांधवः ॥ तस्याचिंतयमानस्यमंत्रिमध्येमहात्मनः ॥ ३८ ॥ अभ्यागच्छन्महातेजाविश्वामित्रोमहा

मुनिः ॥ सराज्ञोदर्शनाकांक्षीद्वाराध्यक्षानुवाचह ॥ ३९ ॥ शीघ्रमाख्यातमांप्राप्तंकौशिकंगाधिनःसुतम् ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यराज्ञो
वेश्मप्रदुद्रुवुः ॥ ४० ॥ संभ्रांतमनसःसर्वेतेनवाक्येनचोदिताः ॥ तेगत्वाराजभवनंविश्वामित्रमृषिंतदा ॥ ४१ ॥ प्राप्तमावेदयामासु
र्नृपायेक्ष्वाकवेतदा ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वासपुरोधाःसमाहितः ॥ ४२ ॥ प्रत्युज्जगामसंहृष्टोब्रह्माणमिववासवः ॥ सदृष्ट्वाज्वलितंदीप्याता
पसंसंशितव्रतम् ॥ ४३ ॥ प्रहृष्टवदनोराजाततोऽर्घ्यमुपहारयत् ॥ सराज्ञःप्रतिगृह्यार्घ्यंशास्त्रदृष्टेनकर्मणा ॥ ४४ ॥ कुशलंचाव्ययंचै
वपर्यपृच्छन्नराधिपम् ॥ पुरेकोशेजनपदेबांधवेषुसुहृत्सुच ॥ ४५ ॥ कुशलंकौशिकोराज्ञःपर्यपृच्छत्सुधार्मिकः ॥ अपितेसन्नताःसर्वेसा
मंतरिपवोजिताः ॥ ४६ ॥ दैवंचमानुषंचैवकर्मतेसाध्वनुष्ठितम् ॥ वसिष्ठंचसमागम्यकुशलंमुनिपुंगवः ॥ ४७ ॥ (वसिष्ठश्च
समागम्यप्रहसन्मुनिपुंगवः ॥ यथार्हंपूजयित्वैनं पप्रच्छ कुशलंतदा ॥) ऋषींश्चतान्यथान्यायंमहाभागउवाचह ॥ तेसर्वेहृष्टमन
सस्तस्यराज्ञोनिवेशनम् ॥ ४८ ॥ विविशुःपूजितास्तेन निषेदुश्चयथार्हतः ॥ अथहृष्टमनाराजाविश्वामित्रंमहामुनिम् ॥ ४९ ॥
उवाचपरमोदारोहृष्टस्तमभिपूजयन् ॥ यथाऽमृतस्यसंप्राप्तिर्यथावर्षमनूदके ॥ ५० ॥ यथासदृशदारेषुपुत्रजन्माप्रजस्यवै ॥ प्रनष्टस्य
यथालाभोयथाहर्षोमहोदयः ॥ ५१ ॥ तथैवागमनंमन्येस्वागतंतेमहामुने ॥ कंचतेपरमंकामंकरोमिकिमुहर्षितः ॥ ५२ ॥ पात्रभूतो
ऽसिमेब्रह्मन्दिष्ट्याप्राप्तोऽसिमानद ॥ अद्यमेसफलंजन्मजीवितंचसुजीवितम् ॥ ५३ ॥ यस्माद्विप्रेंद्रमद्राक्षंसुप्रभातानिशामम ॥ पूर्वं
राजर्षिशब्देनतपसाद्योतितप्रभः ॥ ५४ ॥ ब्रह्मर्षित्वमनुप्राप्तःपूज्योऽसिबहुधामया ॥ तदद्भुतमभूद्विप्रपवित्रंपरमंमम ॥ ५५ ॥ शुभक्षेत्र
गतश्चाहंतवसंदर्शनात्प्रभो ॥ ब्रूहियत्प्रार्थितंतुभ्यंकार्यमागमनंप्रति ॥ ५६ ॥ इच्छाम्यनुगृहीतोऽहंत्वदर्थपरिवृद्धये ॥ कार्यस्यनविमर्शं
चगंतुमर्हसिसुव्रत ॥ ५७ ॥ कर्ताचाहमशेषेणदैवतंहिभवान्मम ॥ ममचायमनुप्राप्तोमहानभ्युदयोद्विजः ॥ तवागमनजःकृत्स्नो
धर्मश्चानुत्तमोद्विज ॥ ५८ ॥ इतिहृदयसुखंनिशम्यवाक्यंश्रुतिसुखमात्मवताविनीतमुक्तम् ॥ प्रथितगुणयशोगुणैर्विशिष्टःपरमऋषिः
परमंजगामहर्षम् ॥ ५९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० बालकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥

तच्छ्रुत्वाराजसिंहस्यवाक्यमद्भुतविस्तरम् ॥ हृष्टरोमामहातेजाविश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥ १ ॥ सदृशंराजशार्दूलतवैवभुविनान्यतः ॥ महावंशप्रसूतस्यवसिष्ठव्यपदेशिनः ॥ २ ॥ यत्तुमेहृद्गतंवाक्यंतस्यकार्यस्यनिश्चयम् ॥ कुरुष्वराजशार्दूलभवसत्यप्रतिश्रवः ॥ ३ ॥ अहंनियममातिष्ठेसिद्ध्यर्थंपुरुषर्षभ ॥ तस्यविघ्नकरौद्वौतुराक्षसौकामरूपिणौ ॥ ४ ॥ व्रतेतुबहुशश्चीर्णेसमाप्त्यांराक्षसाविमौ ॥ मारीचश्चसुबाहुश्चवीर्यवंतौसुशिक्षितौ ॥ ५ ॥ तौमांसरुधिरौघेणवेदिंतामभ्यवर्षताम् ॥ अवधूतेतथाभूतेतस्मिन्नियमनिश्चये ॥ ६ ॥ कृतश्रमोनिरुत्साहस्तस्माद्देशादपाक्रमे ॥ नचमेक्रोधमुत्स्रष्टुंबुद्धिर्भवतिपार्थिव ॥ ७ ॥ तथाभूताहिसाचर्यानशापस्तत्रमुच्यते ॥ स्वपुत्रंराजशार्दूलरामंसत्यपराक्रमम् ॥ ८ ॥ काकपक्षधरंवीरंज्येष्ठंमेदातुमर्हसि ॥ शक्तोह्येषमयागुप्तोदिव्येनस्वेनतेजसा ॥ ९ ॥ राक्षसायेविकर्तारस्तेषामपिविनाशने ॥ श्रेयश्चास्मैप्रदास्यामिबहुरूपंनसंशयः ॥ १० ॥ त्रयाणामपिलोकानांयेनख्यातिंगमिष्यति ॥ नचतौराममासाद्यशक्तौस्थातुंकथंचन ॥ ११ ॥ नचतौराघवादन्योहंतुमुत्सहतेपुमान् ॥ वीर्योत्सिक्तौहितौपापौकालपाशवशंगतौ ॥ १२ ॥ रामस्यराजशार्दूलनपर्याप्तौमहात्मनः ॥ नचपुत्रगतंस्नेहंकर्तुमर्हसिपार्थिव ॥ १३ ॥ अहंतेप्रतिजानामिहतौतौविद्धिराक्षसौ ॥ अहंवेद्मिमहात्मानंरामं सत्यपराक्रमम् ॥ १४ ॥ वसिष्ठोऽपिमहातेजायेचेमेतपसिस्थिताः ॥ यदितेधर्मलाभंतुयशश्चपरमंभुवि ॥ १५ ॥ स्थिरमिच्छसिराजेंद्ररामंमेदातुमर्हसि ॥ यद्यभ्यनुज्ञांकाकुत्स्थददतेतवमंत्रिणः ॥ १६ ॥ वसिष्ठप्रमुखाःसर्वेततोरामंविसर्जय ॥ अभिप्रेतमसंसक्तमात्मजंदातुमर्हसि ॥ १७ ॥ दशरात्रंहियज्ञस्यरामंराजीवलोचनम् ॥ नात्येतिकालोयज्ञस्ययथायंममराघव ॥ १८ ॥ तथाकुरुष्वभद्रंतेमाचशोकेमनःकृथाः ॥ इत्येवमुक्त्वाधर्मात्माधर्मार्थसहितं वचः ॥ १९ ॥ विररामहातेजाविश्वामित्रोमहामतिः ॥ सतन्निशम्यराजेंद्रोविश्वामित्रवचःशुभम् ॥ २० ॥ शोकेनमहताविष्टश्चचालचमुमोहच ॥ लब्धसंज्ञस्ततोत्थायव्यषीदतभयान्वितः ॥ २१ ॥ इतिहृदयमनोविदारणंमुनिवचनंतदतीवशुश्रुवान् ॥ नरपतिरभवन्महान्महात्माव्यथितमनाःप्रचचालचासनात् ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकाण्डे एकोनविंशः सर्गः ॥ १९ ॥ ७ ॥

तच्छ्रुत्वाराजशार्दूलोविश्वामित्रस्यभाषितम् ॥ मुहूर्तमिवनिःसंज्ञःसंज्ञावानिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ ऊनषोडशवर्षोमेरामोराजीवलोचनः ॥
नयुद्धयोग्यतामस्यपश्यामिसहराक्षसैः ॥ २ ॥ इयमक्षौहिणीसेनायस्याहंपतिरीश्वरः ॥ अनयासहितोगत्वायोद्धाहंतैर्निशाचरैः ॥ ३ ॥
इमेशूराश्चविक्रांताभृत्यामेऽस्त्रविशारदाः ॥ योग्यारक्षोगणैर्योद्धुंनरामंनेतुमर्हसि ॥ ४ ॥ अहमेवधनुष्पाणिर्गोप्तासमरमूर्धनि ॥ याव
त्प्राणान्धरिष्यामितावद्योत्स्येनिशाचरैः ॥ ५ ॥ निर्विघ्नाव्रतचर्यासाभविष्यतिसुरक्षिता ॥ अहंतत्रगमिष्यामिनरामंनेतुमर्हसि ॥६॥
बालोह्यकृतविद्यश्चनचवेत्तिबलाबलम् ॥ नचास्त्रबलसंयुक्तोनचयुद्धविशारदः ॥ ७ ॥ नचासौरक्षसांयोग्यःकूटयुद्धाहिराक्षसाः ॥
विप्रयुक्तोहिरामेणमुहूर्तमपिनोत्सहे ॥ ८ ॥ जीवितुंमुनिशार्दूलनरामंनेतुमर्हसि ॥ यदिवाराघवंब्रह्मन्नेतुमिच्छसिसुव्रत ॥ ९ ॥ चतुरंग
समायुक्तंमयासहचतंनय ॥ षष्टिर्वर्षसहस्राणिजातस्यममकौशिक ॥ १० ॥ कृच्छ्रेणोत्पादितश्चायंनरामंनेतुमर्हसि ॥ चतुर्णामात्म
जानांहिप्रीतिःपरमिकामम ॥ ११ ॥ ज्येष्ठेधर्मप्रधानेचनरामंनेतुमर्हसि ॥ किंवीर्याराक्षसास्तेचकस्यपुत्राश्चकेचते ॥ १२ ॥ कथंप्रमा
णाः केचैतान्रक्षंतिमुनिपुंगव ॥ कथंचप्रतिकर्तव्यंतेषांरामेणरक्षसाम् ॥ १३ ॥ मामकैर्वाबलैर्ब्रह्मन्मयावाकूटयोधिनाम् ॥ सर्वंमेशंसभग
वन्कथंतेषांमयारणे ॥ १४ ॥ स्थातव्यंदुष्टभावानांवीर्योत्सिक्ताहिराक्षसाः ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाविश्वामित्रोभ्यभाषत ॥ १५ ॥ पौल
स्त्यवंशप्रभवोरावणोनामराक्षसः ॥ सब्रह्मणादत्तवरस्त्रैलोक्यंबाधतेभृशम् ॥ १६ ॥ महाबलोमहावीर्योराक्षसैर्बहुभिर्वृतः ॥ श्रूयतेचम
हाराजरावणोराक्षसाधिपः ॥ १७ ॥ साक्षाद्वैश्रवणभ्रातापुत्रोविश्रवसोमुनेः ॥ यदानखलुयज्ञस्यविघ्नकर्तामहाबलः ॥ १८ ॥ तेनसं
चोदितौतौतुराक्षसौचमहाबलौ ॥ मारीचश्चसुबाहुश्चयज्ञविघ्नंकरिष्यतः ॥ १९ ॥ इत्युक्तोमुनिनातेनराजोवाचमुनिंतदा ॥ नहिशक्तो
ऽस्मिसंग्रामेस्थातुंतस्यदुरात्मनः ॥ २० ॥ सत्वंप्रसादंधर्मज्ञकुरुष्वमम पुत्रके ॥ ममचैवाल्पभाग्यस्यदैवतंहिभवान्गुरुः ॥ २१ ॥ देव
दानवगंधर्वायक्षाःपतगपन्नगाः ॥ नशक्तारावणंसोढुंकिंपुनर्मानवायुधि ॥ २२ ॥ सतुवीर्यवतांवीर्यमादत्तेयुधिरावणः ॥ तेनचाहंन
शक्तोऽस्मिसंयोद्धुंतस्यवाबलैः ॥ २३ ॥ सबलोवामुनिश्रेष्ठसहितोवाममात्मजैः ॥ कथमप्यमरप्रख्यंसंग्रामाणामकोविदम् ॥ २४ ॥

बालंमेतनयंब्रह्मन्नैवदास्यामिपुत्रकम् ॥ अथकालोपमौयुद्धेसुतौसुंदोपसुंदयोः ॥ २५ ॥ यज्ञविघ्नकरौतौतेनैवदास्यामिपुत्रकम् ॥
मारीचश्चसुबाहुश्चवीर्यवंतौसुशिक्षितौ ॥ २६ ॥ तयोरन्यतरंयोद्धुंयास्यामिससुहृद्गणः ॥ अन्यथात्वनुनेष्यामिभवंतंसहबांधवः ॥२७॥
इतिनरपतिजल्पनाद्द्विजेंद्रंकुशिकसुतंसुमहान्विवेशमन्युः ॥ सुहुतइवमखेऽग्निराज्यसिक्तःसमभवदुज्ज्वलितोमहर्षिवह्निः ॥ २८ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये बालकांडे विंशः सर्गः ॥ २० ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यस्नेहपर्याकुलाक्षरम् ॥ समन्युः कौ
शिकोवाक्यंप्रत्युवाचमहीपतिम् ॥ १ ॥ पूर्वमर्थंप्रतिश्रुत्यप्रतिज्ञांहातुमिच्छसि ॥ राघवाणामयुक्तोऽयं कुलस्यास्यविपर्ययः ॥ २ ॥
यदीदंतेक्षमंराजन्गमिष्यामियथागतम् ॥ मिथ्याप्रतिज्ञः काकुत्स्थसुखीभवसुहृद्वृतः ॥ ३ ॥ तस्यरोषपरीतस्यविश्वामित्रस्यधीमतः ॥
चचालवसुधाकृत्स्नादेवानांचभयंमहत् ॥ ४ ॥ त्रस्तरूपंतुविज्ञायजगत्सर्वंमहानृषिः ॥ नृपतिंसुव्रतोधीरोवसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥
इक्ष्वाकूणांकुलेजातः साक्षाद्धर्मइवापरः ॥ धृतिमान्सुव्रतः श्रीमान्नधर्मंहातुमर्हसि ॥ ६ ॥ त्रिषुलोकेषुविख्यातोधर्मात्माइतिराघवः ॥
स्वधर्मंप्रतिपद्यस्वनाधर्मंवोढुमर्हसि ॥ ७ ॥ प्रतिश्रुत्यकरिष्येतिउक्तंवाक्यमकुर्वतः ॥ इष्टापूर्तवधोभूयात्तस्माद्रामंविसर्जय ॥ ८ ॥
कृतास्त्रमकृतास्त्रंवानैनंशक्ष्यंतिराक्षसाः ॥ गुप्तंकुशिकपुत्रेणज्वलनेनामृतंयथा ॥ ९ ॥ एषविग्रहवान्धर्मएषवीर्यवतांवरः ॥ एषविद्या
धिकोलोकेतपसश्चपरायणम् ॥ १० ॥ एषोऽस्त्रान्विविधान्वेत्तित्रैलोक्येसचराचरे ॥ नैनमन्यःपुमान्वेत्तिनचवेत्स्यंतिकेचन ॥ ११ ॥
नदेवानर्षयःकेचिन्नामरानचराक्षसाः ॥ गंधर्वयक्षप्रवराःसकिन्नरमहोरगाः ॥ १२ ॥ सर्वास्त्राणिकृशाश्वस्यपुत्राःपरमधार्मिकाः ॥
कौशिकायपुरादत्तायदाराज्यंप्रशासति ॥ १३ ॥ तेऽपिपुत्राःकृशाश्वस्यप्रजापतिसुतासुताः ॥ नैकरूपामहावीर्यादीप्तिमंतोजया
वहाः ॥ १४ ॥ जयाचसुप्रभाचैवदक्षकन्येसुमध्यमे ॥ तेसूतेऽस्त्राणिशस्त्राणिशतंपरमभास्वरम् ॥ १५ ॥ पंचाशतंसुताँल्लेभेजयालब्ध
वरावरान् ॥ वधायासुरसैन्यानामप्रमेयानरूपिणः ॥ १६ ॥ सुप्रभाऽजनयच्चापिपुत्रान्पंचाशतंपुनः ॥ संहारान्नामदुर्धर्षान्दुराक्रामा
न्बलीयसः ॥ १७ ॥ तानिचास्त्राणिवेत्त्येषयथावत्कुशिकात्मजः ॥ अपूर्वाणांचजननेशक्तोभूयश्चधर्मवित् ॥ १८ ॥ तेनास्यमुनि

मुख्यस्यधर्मज्ञस्यमहात्मनः ॥ नकिंचिदस्याविदितंभूतंभव्यंचराघव ॥ १९ ॥ एवंवीर्योमहातेजाविश्वामित्रोमहायशाः ॥ नराामगम
नेराजन्संशयंगंतुमर्हसि ॥ २० ॥ तेषांनिग्रहणेशक्तःस्वयंचकुशिकात्मजः ॥ तव पुत्रहितार्थायत्वामुपेत्याभियाचते ॥ २१ ॥ इतिमु
निवचनात्प्रसन्नचित्तोरघुवृषभश्चमुमोदपार्थिवः ॥ गमनमभिरुरोचराघवस्यप्रथितयशाःकुशिकात्मजायबुद्ध्या ॥ २२ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा०बालकांडे एकविंशः सर्गः ॥ २१ ॥ तथावसिष्ठे ब्रुवतिराजादशरथः स्वयम् ॥
प्रहृष्टवदनोराममाजुहावसलक्ष्मणम् ॥ १ ॥ कृतस्वस्त्ययनंमात्रापित्रादशरथेनच ॥ पुरोधसावसिष्ठेनमंगलैरभिमंत्रितम् ॥ २ ॥
सपुत्रंमूर्ध्न्युपाघ्रायराजादशरथस्तदा ॥ ददौकुशिकपुत्रायसुप्रीतेनान्तरात्मना ॥ ३ ॥ ततोवायुःसुखस्पर्शोनीरजस्कोववौतदा ॥
विश्वामित्रगतंरामंदृष्ट्वाराजीवलोचनम् ॥ ४ ॥ पुष्पवृष्टिर्महत्यासीद्देवदुंदुभिनिःस्वनैः ॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषः प्रयातेतुमहात्मनि ॥ ५ ॥
विश्वामित्रोययावग्रेततोरामोमहायशाः ॥ काकपक्षधरोधन्वीतंचसौमित्रिरन्वगात् ॥ ६ ॥ कलापिनौधनुष्पाणीशोभयानौदिशोदश ॥
विश्वामित्रंमहात्मानंत्रिशीर्षाविवपन्नगौ ॥ ७ ॥ अनुजग्मतुरक्षुद्रौपितामहमिवाश्विनौ ॥ अनुयातौश्रियादीप्तौशोभयंतावनिं
दितौ ॥ ८ ॥ तदाकुशिकपुत्रंतुधनुष्पाणीस्वलंकृतौ ॥ बद्धगोधांगुलित्राणौखड्गवंतौमहाद्युती ॥ ९ ॥ कुमारौचारुवपुषौ भ्रातरौराम
लक्ष्मणौ ॥ अनुयातौश्रियादीप्तौशोभयेतामनिंदितौ ॥ १० ॥ स्थाणुंदेवमिवाचिंत्यंकुमाराविवपावकी ॥ अध्यर्धयोजनंगत्वास
रय्वादक्षिणेतटे ॥ ११ ॥ रामेतिमधुरांवाणींविश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥ गृहाणवत्ससलिलंमाभूत्कालस्यपर्ययः ॥ १२ ॥ मंत्रग्रामं
गृहाणत्वंबलामतिबलांतथा ॥ नश्रमोनज्वरोवातेनरूपस्यविपर्ययः ॥ १३ ॥ नचसुप्तंप्रमत्तंवाधर्षयिष्यंतिनैर्ऋताः ॥ नबाह्वोःसदृशो
वीर्येपृथिव्यामस्तिकश्चन ॥ १४ ॥ त्रिषुलोकेषुवारामनभवेत्सदृशस्तव ॥ बलामतिबलांचैवपठतस्तातराघव ॥ १५ ॥ नसौभा
ग्येनदाक्षिण्येनज्ञानेबुद्धिनिश्चये ॥ नोत्तरेप्रतिवक्तव्येसमोलोकेतवानघ ॥ १६ ॥ एतद्विद्याद्वयेलब्धेनभवेत्सदृशस्तव ॥ बलाचाति
बलाचैवसर्वज्ञानस्यमातरौ ॥ १७ ॥ क्षुत्पिपासेनतेरामभविष्येतेनरोत्तम ॥ बलामतिबलांचैवपठतस्तातराघव ॥ १८ ॥ विद्याद्व

यमधीयानेयशश्चाथभवेद्भुवि ॥ पितामहसुतेह्येतेविद्येतेजःसमन्विते ॥ १९ ॥ प्रदातुंतवकाकुत्स्थसदृशस्त्वंहिपार्थिव ॥ कामंबहुगुणाः
सर्वेत्वय्येतेनात्रसंशयः ॥ २० ॥ तपसासंभृतेचैतेबहुरूपेभविष्यतः ॥ ततोरामोजलंस्पृष्ट्वाप्रहृष्टवदनःशुचिः ॥ २१ ॥ प्रतिजग्राहते
विद्येमहर्षेर्भावितात्मनः ॥ विद्यासमुदितोरामःशुशुभेभीमविक्रमः ॥ २२ ॥ सहस्ररश्मिर्भगवाञ्छरदीवदिवाकरः ॥ गुरुकार्याणिसर्वा
णिनियुज्यकुशिकात्मजः ॥ ऊषुस्तांरजनींतत्रसरय्वांससुखंत्रयः ॥ २३ ॥ दशरथनृपसूनुसत्तमाभ्यांतृणशयनेऽनुचितेतदोषिता
भ्याम् ॥ कुशिकसुतवचोऽनुलालिताभ्यांसुखमिवसाविबभौविभावरी ॥ २४ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणे वाल्मीकीयेआदिकाव्येचतु
र्विं० सा० बालकांडे द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥ प्रभातायांतुशर्वर्यांविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ अभ्यभाषतकाकुत्स्थौशयानौपर्णसं
स्तरे ॥ १ ॥ कौसल्यासुप्रजारामपूर्वासंध्याप्रवर्तते ॥ उत्तिष्ठनरशार्दूलकर्तव्यंदैवमाह्निकम् ॥ २ ॥ तस्यर्षेःपरमोदारंवचःश्रुत्वानरो
त्तमौ ॥ स्नात्वाकृतोदकौवीरौजेपतुःपरमंजपम् ॥ ३ ॥ कृताह्निकौमहावीर्यौविश्वामित्रंतपोधनम् ॥ अभिवाद्यातिसंहृष्टौगमनायाभि
तस्थतुः ॥ ४ ॥ तौप्रयांतौमहावीर्यौदिव्यांत्रिपथगांनदीम् ॥ ददृशातेततस्तत्रसरय्वाःसंगमेशुभे ॥ ५ ॥ तत्राश्रमपदं पुण्यमृषीणां
भावितात्मनाम् ॥ बहुवर्षसहस्राणितप्यतांपरमंतपः ॥ ६ ॥ तंदृष्ट्वापरमप्रीतौराघवौपुण्यमाश्रमम् ॥ ऊचतुस्तंमहात्मानंविश्वामित्रमि
दंवचः ॥ ७ ॥ कस्यायमाश्रमःपुण्यःकोन्वस्मिन्वसतेपुमान् ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छावःपरंकौतूहलंहिनौ ॥ ८ ॥ तयोस्तद्वचनंश्रुत्वा
प्रहस्यमुनिपुंगवः ॥ अब्रवीच्छ्रूयतांरामयस्यायंपूर्वआश्रमः ॥ ९ ॥ कंदर्पोमूर्तिमानासीत्कामइत्युच्यतेबुधैः ॥ तपस्यंतमिहस्थाणुंनि
यमेनसमाहितम् ॥ १० ॥ कृतोद्वाहंतुदेवेशंगच्छंतंसमरुद्गणम् ॥ धर्षयामासदुर्मेधाहुंकृतश्चमहात्मना ॥ ११ ॥ अवध्यातश्चरुद्रेणचक्षु
षारघुनंदन ॥ व्यशीर्यंतशरीरात्स्वात्सर्वगात्राणिदुर्मतेः ॥ १२ ॥ तत्रगात्रंहतंतस्यनिर्दग्धस्यमदात्मनः ॥ अशरीरःकृतःकामःक्रोधा
द्देवेश्वरेणह ॥ १३ ॥ अनंगइतिविख्यातस्तदाप्रभृतिराघव ॥ स चांगविषयः श्रीमान्यत्रांगंससमुमोचह ॥ १४ ॥ तस्यायमाश्रमःपुण्य
स्तस्येमेमुनयः पुरा ॥ शिष्याधर्मपरावीरतेषांपापंनविद्यते ॥ १५ ॥ इहाद्यरजनींरामवसेमशुभदर्शन ॥ पुण्ययोःसरितोर्मध्येश्वस्तरि

ष्यामहेवयम् ॥ १६ ॥ अभिगच्छामहेसर्वेशुचयःपुण्यमाश्रमम् ॥ इहवासःपरोऽस्माकंसुखंवत्स्यामहेनिशाम् ॥ १७ ॥ स्नाताश्चकृत जप्याश्चहुतहव्यानरोत्तम ॥ तेषांसंवदतांतत्रतपोदीर्घेणचक्षुषा ॥ १८ ॥ विज्ञायपरमप्रीतामुनयोहर्षमागमन् ॥ अर्घ्यंपाद्यंतथातिथ्यं निवेद्यकुशिकात्मजे ॥ १९ ॥ रामलक्ष्मणयोःपश्चादकुर्वन्नतिथिक्रियाम् ॥ सत्कारंसमनुप्राप्यकथाभिरभिरंजयन् ॥ २० ॥ यथार्हमज पन्संध्यामृषयस्तेसमाहिताः ॥ तत्रवासिभिरानीतामुनिभिःसुव्रतैःसह ॥ २१ ॥ न्यवसत्ससुखंतत्रकामाश्रमपदेतथा ॥ कथाभिरभिरा माभिरभिरामौनृपात्मजौ ॥ २२ ॥ रमयामासधर्मात्माकौशिकोमुनिपुंगवः ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० चतुर्विं० सा० बालकांडे त्रयोविंशः सर्गः ॥ २३ ॥ ततःप्रभातेविमलेकृताह्निकमरिंदमौ ॥ विश्वामित्रंपुरस्कृत्यनद्यास्तीरमुपागतौ ॥ १ ॥ तेच सर्वेमहात्मानोमुनयःसंशितव्रताः ॥ उपस्थाप्यशुभांनावंविश्वामित्रमथाब्रुवन् ॥ २ ॥ आरोहतुभवान्नावंराजपुत्रपुरस्कृतः ॥ अरिष्टंग च्छपंथानंमाभूत्कालस्यपर्ययः ॥ ३ ॥ विश्वामित्रस्तथेत्युक्त्वातानृषीन्प्रतिपूज्य च ॥ ततारसहितस्ताभ्यांसरितंसागरंगमाम् ॥ ४ ॥ तत्र शुश्राववैशब्दंतोयसंरंभवर्धितम् ॥ मध्यमागम्यतोयस्यतस्यशब्दस्यनिश्चयम् ॥ ५ ॥ ज्ञातुकामोमहातेजाःसहरामःकनीयसा ॥ अथरामःसरिन्मध्येपप्रच्छमुनिपुंगवम् ॥ ६ ॥ वारिणोभिद्यमानस्यकिमयंतुमुलोध्वनिः ॥ राघवस्यवचःश्रुत्वाकौतूहलसमन्वि तम् ॥ ७ ॥ कथयामासधर्मात्मातस्यशब्दस्यनिश्चयम् ॥ कैलासपर्वतेराममनसानिर्मितंपरम् ॥ ८ ॥ ब्रह्मणानरशार्दूलतेनेदंमानसं सरः ॥ तस्मात्सुस्रावसरसःसाऽयोध्यामुपगूहते ॥ ९ ॥ सरःप्रवृत्तासरयूः पुण्याब्रह्मसरश्च्युता ॥ तस्यायमतुलःशब्दोजाह्नवीमभि वर्तते ॥ १० ॥ वारिसंक्षोभजोरामप्रणामंनियतः कुरु ॥ ताभ्यां तु तावुभौ कृत्वा प्रणाममतिधार्मिकौ ॥ ११ ॥ तीरंदक्षिणमा साद्यजग्मतुर्लघुविक्रमौ ॥ सवनंघोरसंकाशंदृष्ट्वानरवरात्मजः ॥ १२ ॥ अविप्रहतमैक्ष्वाकःपप्रच्छमुनिपुंगवम् ॥ अहोवनमिदं दुर्गंझिल्लिकागणसंयुतम् ॥ १३ ॥ भैरवैःश्वापदैःकीर्णंशकुन्तैर्दारुणारवैः ॥ नानाप्रकारैःशकुनैर्वाश्यद्भिर्भैरवस्वनैः ॥ १४ ॥ सिंह व्याघ्रवराहैश्चवारणैश्चापिशोभितम् ॥ धवाश्वकर्णककुभैर्बिल्वतिंदुकपाटलैः ॥ १५ ॥ संकीर्णंबदरीभिश्चकिंन्विदंदारुणंवनम् ॥

तमुवाचमहातेजाविश्वामित्रोमहामुनिः ॥१६॥ श्रूयतांवत्सकाकुत्स्थयस्यैतद्दारुणंवनम् ॥ एतौजनपदौस्फीतौपूर्वमास्तांनरोत्तम ॥ १७ ॥
मलदाश्चकरूषाश्चदेवनिर्माणनिर्मितौ ॥ पुरावृत्रवधेराममलेनसमभिप्लुतम् ॥ १८ ॥ क्षुधाचैवसहस्राक्षंब्रह्महत्यासमाविशत् ॥
तमिंद्रंमलिनंदेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ १९ ॥ कलशैःस्नापयामासुर्मलंचास्यप्रमोचयन् ॥ इह भूम्यांमलंदत्त्वादेवाःकारूषमेव
च ॥ २० ॥ शरीरजंमहेंद्रस्यतेतिहर्षंप्रपेदिरे ॥ निर्मलोनिष्करूषश्चशुद्धइन्द्रोयथाभवत् ॥ २१ ॥ ततोदेशस्यसुप्रीतोवरंप्रादादनुत्त
मम् ॥ इमौजनपदौस्फीतौख्यातिंलोकेगमिष्यतः ॥ २२ ॥ मलदाश्चकरूषाश्चममांगमलधारिणौ ॥ साधुसाध्वितितंदेवाःपाकशास
नमब्रुवन् ॥२३ ॥ देशस्यपूजांतांदृष्ट्वाकृतांशक्रेणधीमता ॥ एतौजनपदौस्फीतौदीर्घकालमरिंदम ॥ २४ ॥ मलदाश्चकरूषाश्चमुदि
ताधनधान्यतः ॥ कस्यचित्त्वथकालस्ययक्षिणीकामरूपिणी ॥ २५ ॥ बलंनागसहस्रस्यधारयंतीतदाह्यभूत् ॥ ताटकानामभद्रंते
भार्यासुंदस्यधीमतः ॥ २६ ॥ मारीचोराक्षसः पुत्रोयस्याः शक्रपराक्रमः ॥ वृत्तबाहुर्महाशीर्षोविपुलास्यतनुर्महान् ॥ २७ ॥ राक्षसोभै
रवाकारोनित्यंत्रासयतेप्रजाः ॥ इमौजनपदौनित्यंविनाशयतिराघव ॥ २८ ॥ मलदांश्चकरूषांश्चताटकादुष्टचारिणी ॥ सेयंपंथानमावृ
त्यवसत्यत्यर्धयोजने ॥ २९ ॥ अतएवचगंतव्यंताटकायावनंयतः ॥ स्वबाहुबलमाश्रित्यजहीमांदुष्टचारिणीम् ॥३०॥ मन्नियोगादिमंदे
शंकुरुनिष्कंटकंपुनः ॥ नहिकश्चिदिमंदेशंशक्तोह्यागंतुमीदृशम् ॥ ३१ ॥ यक्षिण्याघोरयारामउत्सादितमसह्यया ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातं
तथैतद्दारुणंवनम् ॥ यक्ष्याचोत्सादितंसर्वमद्यापिननिवर्तते ॥ ३२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा
हस्र्यां संहितायां बालकाण्डे चतुर्विंशः सर्गः ॥ २४ ॥ अथतस्याप्रमेयस्यमुनेर्वचनमुत्तमम् ॥ श्रुत्वापुरुषशार्दूलः प्रत्युवाचशुभांगि
रम् ॥ १ ॥ अल्पवीर्यायदायक्षीश्रूयतेमुनिपुंगव ॥ कथंनागसहस्रस्यधारयत्यबलाबलम् ॥ २ ॥ इत्युक्तवचनंश्रुत्वाराघवस्यामितौ
जसः ॥ हर्षयञ्श्लक्ष्णयावाचासलक्ष्मणमरिंदमम् ॥ ३ ॥ विश्वामित्रोऽब्रवीद्वाक्यंशृणुयेनबलोत्कटा ॥ वरदानकृतंवीर्यंधारयत्यबला
बलम् ॥ ४ ॥ पूर्वमासीन्महायक्षः सुकेतुर्नामवीर्यवान् ॥ अनपत्यःशुभाचारःसचतेपेमहत्तपः ॥ ५ ॥ पितामहस्तुसुप्रीतस्तस्ययक्षपते

स्तदा ॥ कन्यारत्नंददौरामताटकांनामनामतः ॥ ६ ॥ ददौनागसहस्रस्यबलंचास्याः पितामहः ॥ नत्वेवपुत्रंयक्षायददौचासौमहा
यशाः ॥ ७ ॥ तांतुबालांविवर्धतींरूपयौवनशालिनीम् ॥ जंभपुत्रायसुन्दायददौभार्यांयशस्विनीम् ॥ ८ ॥ कस्यचित्त्वथकालस्य
यक्षीपुत्रंव्यजायत ॥ मारीचंनामदुर्धर्षंयः शापाद्राक्षसोऽभवत् ॥ ९ ॥ सुन्देतुनिहतेरामअगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ ताटकासहपुत्रेणप्रधर्ष
यितुमिच्छति ॥ १० ॥ भक्षार्थंजातसंरंभागर्जंतीसाभ्यधावत ॥ आपतंतींतुतांदृष्ट्वाअगस्त्योभगवानृषिः ॥ ११ ॥ राक्षसत्वंभजस्वे
तिमारीचंव्याजहारसः ॥ अगस्त्यःपरमामर्षस्ताटकामपिशप्तवान् ॥ १२ ॥ पुरुषादीमहायक्षीविकृताविकृतानना ॥ इदंरूपंविहाया
शुदारुणंरूपमस्तुते ॥ १३ ॥ सैषाशापकृतामर्षात्ताटकाक्रोधमूर्छिता ॥ देशमुत्सादयत्येनमगस्त्याचरितंशुभम् ॥ १४ ॥ एनांराघव
दुर्वृत्तांयक्षींपरमदारुणाम् ॥ गोब्राह्मणहितार्थायजहिदुष्टपराक्रमाम् ॥ १५ ॥ नह्येनांशापसंसृष्टांकश्चिदुत्सहतेपुमान् ॥ निहंतुंत्रिषु
लोकेषुत्वामृतेरघुनंदन ॥ १६ ॥ नहितेस्त्रीवधकृतेघृणाकार्यानरोत्तम ॥ चातुर्वर्ण्यहितार्थंहिकर्तव्यंराजसूनुना ॥ १७ ॥ नृशंसम
नृशंसंवाप्रजारक्षणकारणात् ॥ पातकंवासदोषंवाकर्तव्यंरक्षतासदा ॥ १८ ॥ राज्यभारनियुक्तानामेषधर्मःसनातनः ॥ अधर्म्यांजहि
काकुत्स्थधर्मोह्यस्यांनविद्यते ॥ १९ ॥ श्रूयतेहिपुराशक्रोविरोचनसुतांनृप ॥ पृथिवींहंतुमिच्छंतींमंथरामभ्यसूदयत् ॥ २० ॥
विष्णुनाचपुरारामभृगुपत्नीपतिव्रता ॥ अनिंद्रंलोकमिच्छंतीकाव्यमातानिषूदिता ॥ २१ ॥ एतैश्चान्यैश्चबहुभीराजपुत्रैर्महात्मभिः ॥
अधर्मसहितानार्योहताःपुरुषसत्तमैः ॥ तस्मादेनांघृणांत्यक्त्वाजहिमच्छासनान्नृप ॥ २२ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदि
काव्येचतुर्विंशतिसा० बालकांडे पञ्चविंशः सर्गः ॥ २५ ॥ मुनेर्वचनमक्लीबंश्रुत्वानरवरात्मजः ॥ राघवःप्रांजलिर्भूत्वाप्रत्युवाचदृढ
व्रतः ॥ १ ॥ पितुर्वचननिर्देशात्पितुर्वचनगौरवात् ॥ वचनंकौशिकस्येतिकर्तव्यमविशंकया ॥ २ ॥ अनुशिष्टोऽस्म्ययोध्यायांगुरु
मध्येमहात्मना ॥ पित्रादशरथेनाहंनावज्ञेयंहितद्वचः ॥ ३ ॥ सोऽहंपितुर्वचःश्रुत्वाशासनाद्ब्रह्मवादिनः ॥ करिष्यामि नसंदेहस्ता
टकावधमुत्तमम् ॥ ४ ॥ गोब्राह्मणहितार्थायदेशस्यचहितायच ॥ तवचैवाप्रमेयस्यवचनंकर्तुमुद्यतः ॥ ५ ॥ एवमुक्त्वाधनुर्मध्येबद्ध्वा

मुष्टिमरिंदमः ॥ ज्याघोषमकरोत्तीव्रंदिशः शब्देननादयन् ॥ ६ ॥ तेनशब्देनवित्रस्तास्ताटकावनवासिनः ॥ ताटकाचसुसंक्रुद्धाते
नशब्देनमोहिता ॥ ७ ॥ तं शब्दमभिनिध्यायराक्षसीक्रोधमूर्च्छिता ॥ श्रुत्वाचाभ्यद्रवत्क्रुद्धायत्रशब्दोविनिःसृतः ॥ ८ ॥ तांदृष्ट्वा
राघवःक्रुद्धांविकृतांविकृताननाम् ॥ प्रमाणेनातिवृद्धांचलक्ष्मणंसोऽभ्यभाषत ॥ ९ ॥ पश्यलक्ष्मणयक्षिण्याभैरवंदारुणंवपुः ॥ भिद्ये
रन्दर्शनादस्याभीरूणांहृदयानिच ॥ १० ॥ एतांपश्यदुराधर्षांमायाबलसमन्विताम् ॥ विनिवृत्तांकरोम्यद्यहृतकर्णाग्रनासि
काम् ॥ ११ ॥ नह्येनामुत्सहेहंतुंस्त्रीस्वभावेनरक्षिताम् ॥ वीर्यंचास्यागतिंचैवहन्यामितिहिमेमतिः ॥ १२ ॥ एवंब्रुवाणेरामेतुताटका
क्रोधमूर्च्छिता ॥ उद्यम्यबाहुंगर्जंतीराममेवाभ्यधावत ॥ १३ ॥ विश्वामित्रस्तुब्रह्मर्षिर्हुंकारेणाभिभर्त्स्यताम् ॥ स्वस्तिराघवयोरस्तु
जयंचैवाभ्यभाषत ॥ १४ ॥ उद्धुन्वानारजोघोरं ताटकाराघवावुभौ ॥ रजोमेघेनमहतामुहूर्तंसाव्यमोहयत् ॥ १५ ॥ ततोमायां
समास्थायशिलावर्षेणराघवौ ॥ अवाकिरत्सुमहताततश्चुक्रोधराघवः ॥ १६ ॥ शिलावर्षंमहत्तस्याःशरवर्षेणराघवः ॥ प्रतिवार्यो
पधावंत्याःकरौचिच्छेदपत्रिभिः ॥ १७ ॥ ततश्छिन्नभुजांश्रांतामभ्याशेपरिगर्जतीम् ॥ सौमित्रिरकरोत्क्रोधाद्धृतकर्णाग्रनासिकाम् ॥ १८ ॥
कामरूपधरासातुकृत्वारूपाण्यनेकशः ॥ अंतर्धानंगतायक्षीमोहयंतीस्वमायया ॥ १९ ॥ अश्मवर्षंविमुंचंतीभैरवंविचचारसा ॥ तत
स्तावश्मवर्षेणकीर्यमाणौसमंततः ॥ २० ॥ दृष्ट्वागाधिसुतःश्रीमानिदंवचनमब्रवीत् ॥ अलंतेघृणयारामपापैषादुष्टचारिणी ॥ २१ ॥
यज्ञविघ्नकरीयक्षीपुरावर्धेतमायया ॥ वध्यतांतावदेवैषापुरासंध्याप्रवर्तते ॥ २२ ॥ रक्षांसिसंध्याकालेतुदुर्धर्षाणिभवंतिहि ॥ इत्युक्तः
सतुतांयक्षीमश्मवृष्ट्याभिवर्षिणीम् ॥ २३ ॥ दर्शयञ्छब्दवेधित्वंतांरुरोधससायकैः ॥ सारुद्धाबाणजालेनमायाबलसमन्विता ॥ २४ ॥
अभिदुद्रावकाकुत्स्थंलक्ष्मणंचविनेदुषी ॥ तामापतंतींवेगेनविक्रांतामशनीमिव ॥ २५ ॥ शरेणोरसिविव्याधपपातचममारच ॥ तांहृ
तांभीमसंकाशांदृष्ट्वासुरपतिस्तदा ॥ २६ ॥ साधुसाध्वितिकाकुत्स्थंसुराश्चाप्यभिपूजयन् ॥ उवाचपरमप्रीतःसहस्राक्षःपुरंदरः ॥ २७ ॥
सुराश्चसर्वेसंहृष्टाविश्वामित्रमथाब्रुवन् ॥ मुनेकौशिकभद्रंतेसेंद्राः सर्वेमरुद्गणाः ॥ २८ ॥ तोषिताःकर्मणाऽनेनस्नेहंदर्शयराघवे ॥ प्रजा

पतेःकृशाश्वस्यपुत्रान्सत्यपराक्रमान् ॥ २९ ॥ तपोबलभृतोब्रह्मन्राघवायनिवेदय ॥ पात्रभूतश्चतेब्रह्मंस्तवानुगमनेरतः ॥ ३० ॥ कर्तव्यंसुमहत्कर्मसुराणांराजसूनुना ॥ एवमुक्त्वासुराःसर्वेजग्मुर्हृष्टाविहायसम् ॥ ३१ ॥ विश्वामित्रंपूजयंतस्ततःसंध्याप्रवर्तते ॥ ततोमुनिवरःप्रीतस्ताटकावधतोषितः ॥ ३२ ॥ मूर्ध्निरामसुपाघ्रायइदंवचनमब्रवीत् ॥ इहाद्यरजनींरामवसामशुभदर्शन ॥ ३३ ॥ श्वःप्रभातेगमिष्यामस्तदाश्रमपदंमम ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वाहृष्टोदशरथात्मजः ॥ ३४ ॥ उवासरजनींतत्रताटकायावनेसुखम् ॥ मुक्तशापंवनंतच्चतस्मिन्नेवतदाहनि ॥ रमणीयंविबभ्राजयथाचैत्ररथंवनम् ॥ ३५ ॥ निहत्यतांयक्षसुतांसरामःप्रशस्यमानःसुरसिद्धसंघैः ॥ उवासतस्मिन्मुनिनासहैवप्रभातवेलांप्रतिबोध्यमानः ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे षड्विंशः सर्गः ॥ २६ ॥ अथतांरजनीमुष्यविश्वामित्रोमहायशाः ॥ प्रहस्यराघवंवाक्यमुवाचमधुरस्वरम् ॥ १ ॥ परितुष्टोऽस्मिभद्रंतेराजपुत्रमहायशः ॥ प्रीत्यापरमयायुक्तोददाम्यस्त्राणिसर्वशः ॥ २ ॥ देवासुरगणान्वापिसगंधर्वोरगान्भुवि ॥ यैरमित्रान्प्रसह्याजौवशीकृत्यजयिष्यसि ॥ ३ ॥ तानिदिव्यानिभद्रंतेददाम्यस्त्राणिसर्वशः ॥ दंडचक्रंमहद्दिव्यंतवदास्यामिराघव ॥ ४ ॥ धर्मचक्रंततोवीरकालचक्रंतथैवच ॥ विष्णुचक्रंतथात्युग्रमैंद्रचक्रंतथैवच ॥ ५ ॥ वज्रमस्त्रंनरश्रेष्ठशैवंशूलवतंतथा ॥ अस्त्रंब्रह्मशिरश्चैवऐषीकमपिराघव ॥ ६ ॥ ददामितेमहाबाहोब्राह्ममस्त्रमनुत्तमम् ॥ गदेद्वेचैवकाकुत्स्थमोदकीशिखरीशुभे ॥ ७ ॥ प्रदीप्तेनरशार्दूलप्रयच्छामिनृपात्मज ॥ धर्मपाशमहंरामकालपाशंतथैवच ॥ ८ ॥ वारुणंपाशमस्त्रंचददाम्यहमनुत्तमम् ॥ अशनीद्वेप्रयच्छामिशुष्कार्द्रेरघुनंदन ॥ ९ ॥ ददामिचास्त्रंपैनाकमस्त्रंनारायणंतथा ॥ आग्नेयमस्त्रंदयितशिखरंनामनामतः ॥ १० ॥ वायव्यंप्रथमंनामददामितवचानघ ॥ अस्त्रंहयशिरोनामक्रौंचमस्त्रंतथैवच ॥ ११ ॥ शक्तिद्वयंचकाकुत्स्थददामितवराघव ॥ कंकालंमुसलंघोरंकापालमथकिंकिणीम् ॥ १२ ॥ वधार्थंरक्षसांयानिददाम्येतानिसर्वशः ॥ वैद्याधरंमहास्त्रंचनंदनंनामनामतः ॥ १३ ॥ असिरत्नंमहाबाहोददामिनृवरात्मज ॥ गांधर्वमस्त्रंदयितंमोहनंनामनामतः ॥ १४ ॥ प्रस्वापनं प्रशमनंदद्मिसौम्यंचराघव ॥ वर्षणंशोषणंचैवसंतापनविलापने ॥१५॥

पतेःकुशाश्वस्यपुत्रान्सत्यपराक्रमान् ॥ २९ ॥ तपोबलभृतोब्रह्मन्राघवायनिवेदय ॥ पात्रभूतश्चतेब्रह्मंस्तवानुगमनेरतः ॥ ३० ॥ कर्त
व्यंसुमहत्कर्मसुराणांराजसूनुना ॥ एवमुक्त्वासुराःसर्वेजग्मुर्हृष्टाविहायसम् ॥ ३१ ॥ विश्वामित्रंपूजयंतस्ततःसंध्याप्रवर्तते ॥ ततोमु
निवरःप्रीतस्ताटकावधतोषितः ॥ ३२ ॥ मूर्ध्निराममुपाघ्रायइदंवचनमब्रवीत् ॥ इहाद्यरजनींरामवसामशुभदर्शन ॥ ३३ ॥ श्वःप्रभा
तेगमिष्यामस्तदाश्रमपदंमम ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वाहृष्टोदशरथात्मजः ॥ ३४ ॥ उवासरजनींतत्रताटकायावनेसुखम् ॥ मुक्तशापं
वनंतच्चतस्मिन्नेवतदाहनि ॥ रमणीयंविबभ्राजयथाचैत्ररथंवनम् ॥ ३५ ॥ निहत्यतांयक्षसुतांसरामःप्रशस्यमानःसुरसिद्धसंघैः ॥
उवासतस्मिन्मुनिनासहैवप्रभातवेलांप्रतिबोध्यमानः ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बाल
कांडे षड्विंशः सर्गः ॥ २६ ॥ अथतांरजनीमुष्यविश्वामित्रोमहायशाः ॥ प्रहस्यराघवंवाक्यमुवाचमधुरस्वरम् ॥ १ ॥ परितुष्टोऽस्मि
भद्रंतेराजपुत्रमहायशः ॥ प्रीत्यापरमयायुक्तोददाम्यस्त्राणिसर्वशः ॥ २ ॥ देवासुरगणान्वापिसगंधर्वोरगान्भुवि ॥ यैरमित्रान्प्रसह्या
जौवशीकृत्यजयिष्यसि ॥ ३ ॥ तानिदिव्यानिभद्रंतेददाम्यस्त्राणिसर्वशः ॥ दंडचक्रंमहद्दिव्यंतवदास्यामिराघव ॥ ४ ॥ धर्मचक्रं
ततोवीरकालचक्रंतथैवच ॥ विष्णुचक्रंतथात्युग्रमैंद्रंचक्रंतथैवच ॥ ५ ॥ वज्रमस्त्रंनरश्रेष्ठशैवंशूलवतंतथा ॥ अस्त्रंब्रह्मशिरश्चैवऐषीकम
पिराघव ॥ ६ ॥ ददामितेमहाबाहोब्राह्ममस्त्रमनुत्तमम् ॥ गदेद्वेचैवकाकुत्स्थमोदकीशिखरीशुभे ॥ ७ ॥ प्रदीतेनरशार्दूलप्रयच्छामि
नृपात्मज ॥ धर्मपाशमहंरामकालपाशंतथैवच ॥ ८ ॥ वारुणंपाशमस्त्रंचददाम्यहमनुत्तमम् ॥ अशनीद्वेप्रयच्छामिशुष्कार्द्रेरघुनं
दन ॥ ९ ॥ ददामिचास्त्रंपैनाकमस्त्रंनारायणंतथा ॥ आग्नेयमस्त्रंदयितंशिखरंनामनामतः ॥ १० ॥ वायव्यंप्रथमंनामददामितवचा
नघ ॥ अस्त्रंहयशिरोनामक्रौंचमस्त्रंतथैवच ॥ ११ ॥ शक्तिद्वयंचकाकुत्स्थददामितवराघव ॥ कंकालंमुसलंघोरंकापालमथकिंकि
णीम् ॥ १२ ॥ वधार्थंरक्षसांयानिददाम्येतानिसर्वशः ॥ वैद्याधरंमहास्त्रंचनंदनंनामनामतः ॥ १३ ॥ असिरत्नंमहाबाहोददामिनृवरा
त्मज ॥ गांधर्वमस्त्रंदयितंमोहनंनामनामतः ॥ १४ ॥ प्रस्वापनं प्रशमनंदद्मिसौम्यंचराघव ॥ वर्षणंशोषणंचैवसंतापनविलापने ॥१५॥

मादनंचैवदुर्धर्षंकंदर्पदयितंतथा ॥ गांधर्वमस्त्रंदयितंमानवंनामनामतः ॥ १६ ॥ पैशाचमस्त्रंदयितमोहनंनामनामतः ॥ प्रतीच्छन रशार्दूलराजपुत्रमहायशः ॥ १७ ॥ तामसंनरशार्दूलसौमनंचमहाबलम् ॥ संवर्तंचैवदुर्धर्षंमौसलंचनृपात्मज ॥ १८ ॥ सत्यमस्त्रं महाबाहोतथामायामयंपरम् ॥ सौरंतेजःप्रभंनामपरतेजोपकर्षणम् ॥ १९ ॥ सोमास्त्रंशिशिरंनामत्वाष्ट्रमस्त्रंसुदारुणम् ॥ दारुणंचभग स्यापिशीतेषुमथमानवम् ॥ २० ॥ एतान्रामममहाबाहोकामरूपान्महाबलान् ॥ गृहाणपरमोदारान्क्षिप्रमेवनृपात्मज ॥ २१ ॥ स्थितस्तुप्राङ्मुखोभूत्वाशुचिर्मुनिवरस्तदा ॥ ददौरामायसुप्रीतोमंत्रग्राममनुत्तमम् ॥ २२ ॥ सर्वसंग्रहणंयेषांदैवतैरपिदुर्लभम् ॥ तान्य स्त्राणितदाविप्रोराघवायन्यवेदयत् ॥ २३ ॥ जपतस्तुमुनेस्तस्यविश्वामित्रस्यधीमतः ॥ उपतस्थुर्महार्हाणिसर्वाण्यस्त्राणिराघवम् ॥२४॥ ऊचुश्चमुदितारामंसर्वेप्रांजलयस्तदा ॥ इमेचपरमोदारकिंकरास्तवराघव ॥ २५ ॥ यद्यदिच्छसिभद्रंतेतत्सर्वंकरवामवै ॥ ततोरामः प्रसन्नात्मातैरित्युक्तोमहाबलैः ॥२६॥ प्रतिगृह्यचकाकुत्स्थःसमालभ्यचपाणिना ॥ मानसामेभविष्यध्वमितितान्यभ्यचोदयत् ॥२७॥ ततःप्रीतमनारामोविश्वामित्रंमहामुनिम् ॥ अभिवाद्यमहातेजागमनायोपचक्रमे ॥ २८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदि काव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे सप्तविंशः सर्गः ॥२७॥ प्रतिगृह्यततोऽस्त्राणिप्रहृष्टवदनःशुचिः ॥ गच्छन्नेवचकाकुत्स्थोविश्वामित्र मथाब्रवीत् ॥ १ ॥ गृहीतास्त्रोऽस्मिभगवन्दुराधर्षःसुरैरपि ॥ अस्त्राणांत्वहमिच्छामिसंहारान्मुनिपुंगव ॥ २ ॥ एवंब्रुवतिकाकुत्स्थेवि श्वामित्रोमहातपाः ॥ संहारान्व्याजहाराथधृतिमान्सुव्रतःशुचिः ॥ ३ ॥ सत्यवंतंसत्यकीर्तिंधृष्टंरभसमेवच ॥ प्रतिहारतरंनामपराङ्मुख मवाङ्मुखम् ॥ ४ ॥ लक्ष्यालक्ष्याविमौचैवदृढनाभसुनाभकौ ॥ दशाक्षशतवक्त्रौचदशशीर्षशतोदरौ ॥ ५ ॥ पद्मनाभमहानाभौदुंदुना भस्वनाभकौ ॥ ज्योतिषंशकुनंचैवनैरास्यविमलावुभौ ॥ ६ ॥ यौगंधरविनिद्रौचदैत्यप्रमथनौतथा ॥ शुचिबाहुर्महाबाहुर्निष्कलिर्विरु चस्तथा ॥ सार्चिमालीधृतिमालीवृत्तिमान्रुचिरस्तथा ॥ ७ ॥ पित्र्यःसौमनसश्चैवविधूतमकरावुभौ ॥ करवीरंरतिंचैवधनधान्यौचरा घव ॥ ८ ॥ कामरूपंकामरुचिंमोहमावरणंतथा ॥ जृंभकंसर्पनाथंचपंथानवरुणौतथा ॥ ९ ॥ कृशाश्वतनयान्रामभास्वरान्कामरू

पिणः ॥ प्रतीच्छममभद्रंतपात्रभूतोऽसिराघव ॥ १० ॥ बाढमित्येवकाकुत्स्थःप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ दिव्यभास्वरदेहाश्चमूर्तिमंतः सुख
प्रदाः ॥ ११ ॥ केचिदंगारसदृशाःकेचिद्धूमोपमास्तथा ॥ चंद्रार्कसदृशाःकेचित्प्रह्वांजलिपुटास्तथा ॥ १२ ॥ रामंप्रांजलयोभूत्वाऽ
ब्रुवन्मधुरभाषिणः ॥ इमेस्मनरशार्दूलशाधिकिंकरवासते ॥ १३ ॥ गम्यतामितितानाहयथेष्टंरघुनंदनः ॥ मानसाःकार्यकालेषुसाहा
य्यंमेकरिष्यथ ॥ १४ ॥ अथतेराममामंत्र्यकृत्वाचापिप्रदक्षिणम् ॥ एवमस्त्वितिकाकुत्स्थमुक्त्वाजग्मुर्यथागतम् ॥ १५ ॥ सच
तान्राघवोज्ञात्वाविश्वामित्रंमहामुनिम् ॥ गच्छन्नेवाथमधुरंश्लक्ष्णंवचनमब्रवीत् ॥ १६ ॥ किमेतन्मेघसंकाशंपर्वतस्याविदूरतः ॥
वृक्षषंडमितोभातिपरंकौतूहलंहिमे ॥ १७ ॥ दर्शनीयंमृगाकीर्णंमनोहरमतीवच ॥ नानाप्रकारैःशकुनैर्वल्गुभाषैरलंकृतम् ॥ १८ ॥
निःसृताःस्ममुनिश्रेष्ठकान्ताराद्रोमहर्षणात् ॥ अनयात्ववगच्छामिदेशस्यसुखवत्तया ॥ १९ ॥ सर्वंमेशंसभगवन्कस्याश्रमपदंत्विदम् ॥
संप्रातायत्रतेपापाब्रह्मघ्नादुष्टचारिणः ॥ २० ॥ तवयज्ञस्यविघ्नायदुरात्मानोमहामुने ॥ भगवंस्तस्यकोदेशःसायत्रतवयाज्ञिकी ॥ २१ ॥
रक्षितव्याक्रियाब्रह्मन्मयावध्याश्चराक्षसाः ॥ एतत्सर्वंमुनिश्रेष्ठश्रोतुमिच्छाम्यहंप्रभो ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वा० आ० चतुर्विं
शतिसा० बालकांडे अष्टाविंशःसर्गः ॥ २८ ॥ अथतस्याप्रमेयस्यवचनंपरिपृच्छतः ॥ विश्वामित्रोमहातेजाव्याख्यातुमुपचक्रमे ॥ १ ॥
इहाराममहाबाहोविष्णुर्देवनमस्कृतः ॥ वर्षाणिसुबहूनीहतथायुगशतानिच ॥ २ ॥ तपश्चरणयोगार्थमुवाससुमहातपाः ॥ एषपूर्वाश्रमो
रामवामनस्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ सिद्धाश्रमइतिख्यातः सिद्धोह्यत्रमहातपाः ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुराजावैरोचनिर्बलिः ॥ ४ ॥ निर्जित्य
दैवतगणान्सेंद्रान्सहमरुद्गणान् ॥ कारयामासतद्राज्यंत्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ ५ ॥ यज्ञंचकारसुमहानसुरेंद्रोमहाबलः ॥ बलेस्तुयजमान
स्यदेवाःसाग्निपुरोगमाः ॥ समागम्यस्वयंचैवविष्णुमूचुरिहाश्रमे ॥ ६ ॥ बलिर्वैरोचनिर्विष्णोयजतेयज्ञमुत्तमम् ॥ असमाप्तव्रतेतस्मि
न्स्वकार्यमभिपद्यताम् ॥ ७ ॥ येचैनमभिवर्ततेयाचितारइतस्ततः ॥ यच्चयत्रयथावच्चसर्वंतेभ्यःप्रयच्छति ॥ ८ ॥ सत्वंसुरहितार्थाय
मायायोगमुपाश्रितः ॥ वामनत्वंगतोविष्णोकुरुकल्याणमुत्तमम् ॥ ९ ॥ एतस्मिन्नंतरेरामकश्यपोऽग्निसमप्रभः ॥ अदित्यासहितोरा

मदीप्यमानइवौजसा ॥ १० ॥ देवीसहायोभगवान्दिव्यंवर्षसहस्रकम् ॥ व्रतंसमाप्यवरदंतुष्टावमधुसूदनम् ॥ ११ ॥ तपोमयंतपो
राशिंतपोमूर्तिंतपात्मकम् ॥ तपसात्वांसुतप्तेनपश्यामिपुरुषोत्तमम् ॥ १२ ॥ शरीरेतवपश्यामिजगत्सर्वमिदंप्रभो ॥ त्वमनादिरनिर्देश्य
स्त्वामहंशरणंगतः ॥ १३ ॥ तमुवाचहरिःप्रीतःकश्यपंधूतकल्मषम् ॥ वरंवरयभद्रंतेवरार्होऽसिमतोमम ॥ १४ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्य
मारीचःकश्यपोऽब्रवीत् ॥ अदित्यादेवतानांचममचैवानुयाचितम् ॥ १५ ॥ वरंवरदसुप्रीतोदातुमर्हसिसुव्रत ॥ पुत्रत्वंगच्छभगवन्न
दित्याममचानघ ॥ १६ ॥ भ्राताभवयवीयांस्त्वंशक्रस्यासुरसूदन ॥ शोकार्तानांतुदेवानांसाहाय्यंकर्तुमर्हसि ॥ १७ ॥ अयंसि
द्धाश्रमोनामप्रसादात्तेभविष्यति ॥ सिद्धकर्मणिदेवेशउत्तिष्ठभगवन्नितः ॥ १८ ॥ अथविष्णुर्महातेजाअदित्यांसमजायत ॥ वामनं
रूपमास्थायवैरोचनिमुपागमत् ॥ १९ ॥ त्रीन्पदानथभिक्षित्वाप्रतिगृह्यचमेदिनीम् ॥ आक्रम्यलोकाँल्लोकार्थीसर्वलोकहितेरतः ॥२०॥
महेंद्रायपुनः प्रादान्नियम्यबलिमोजसा ॥ त्रैलोक्यंसमहातेजाश्चक्रेशक्रवशंपुनः ॥ २१ ॥ तेनैवपूर्वमाक्रांतआश्रमःश्रमनाशनः ॥
मयापिभक्त्यातस्यैववामनस्योपभुज्यते ॥ २२ ॥ एनमाश्रममायांतिराक्षसाविघ्नकारिणः ॥ अत्रतेपुरुषव्याघ्रहंतव्यादुष्टचारिणः ॥२३॥
अद्यगच्छामहेरामसिद्धाश्रममनुत्तमम् ॥ तदाश्रमपदंताततवाप्येतद्यथामम ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वापरमप्रीतोगृह्यरामंसलक्ष्मणम् ॥
प्रविशन्नाश्रपदंव्यरोचतमहामुनिः ॥ शशीवगतनीहारः पुनर्वसुसमन्वितः ॥ २५ ॥ तंदृष्ट्वामुनयःसर्वेसिद्धाश्रमनिवासिनः ॥
उत्पत्योत्पत्यसहसाविश्वामित्रमपूजयन् ॥ २६ ॥ यथार्हंचक्रिरेपूजांविश्वामित्रायधीमते ॥ तथैवराजपुत्राभ्यामकुर्वन्नतिथिक्रि
याम् ॥ २७ ॥ मुहूर्तमथविश्रांतौराजपुत्रावरिंदमौ ॥ प्रांजलीमुनिशार्दूलमूचतूरघुनंदनौ ॥ २८ ॥ अद्यैववदीक्षांप्रविशभद्रंतेमुनिपुंगव ॥
सिद्धाश्रमोऽयंसिद्धःस्यात्सत्यमस्तुवचस्तव ॥ २९ ॥ एवमुक्तोमहातेजाविश्वामित्रोमहानृषिः ॥ प्रविवेशतदादीक्षांनियतोनियतेंद्रियः॥
॥ ३० ॥ कुमारावविवतांरात्रिमुषित्वासुसमाहितौ ॥ प्रभातकालेचोत्थायपूर्वांसंध्यामुपास्यच ॥३१॥ प्रशुचीपरमंजाप्यंसमाप्यनियमे
नच ॥ हुताग्निहोत्रमासीनंविश्वामित्रमवंदताम् ॥३२॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा०वा०आ०चतुर्विंशतिसा० बालकांडे एकोनत्रिंशः सर्गः ॥२९॥

अथतौदेशकालज्ञौराजपुत्रावरिंदमौ ॥ देशेकालेचवाक्यज्ञावब्रूतांकौशिकंवचः ॥ १ ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छावोयस्मिन्कालेनिशा
चरौ ॥ संरक्षणीयौतौब्रूहिनातिवर्तेततत्क्षणम् ॥ २ ॥ एवंब्रुवाणौकाकुत्स्थौत्वरमाणौयुयुत्सया ॥ सर्वेतेमुनयः प्रीताःप्रशशंसुर्नृपा
त्मजौ ॥ ३ ॥ अद्यप्रभृतिषड्रात्रंरक्षतांराघवौयुवाम् ॥ दीक्षांगतोह्येषमुनिर्मौनित्वंचगमिष्यति ॥ ४ ॥ तौतुतद्वचनंश्रुत्वाराजपुत्रौयश
स्विनौ ॥ अनिद्रंषडहोरात्रंतपोवनमरक्षताम् ॥ ५ ॥ उपासांचक्रतुर्वीरौयत्तौपरमधन्विनौ ॥ ररक्षतुर्मुनिवरंविश्वामित्रमरिंदमम्॥ ६ ॥
अथकालेगतेतस्मिन्षष्ठेऽहनितथागते ॥ सौमित्रिमब्रवीद्रामोयत्तोभवसमाहितः ॥ ७ ॥ रामस्यैवंब्रुवाणस्यत्वरितस्ययुयुत्सया ॥ प्रज
ज्वालततोवेदिःसोपाध्यायपुरोहिता ॥ ८ ॥ सदर्भचमसस्रुक्कासमित्कुसुमोच्चया ॥ विश्वामित्रेणसहितावेदिर्जज्वालसर्त्विजा ॥ ९ ॥
मंत्रवच्चयथान्यायंयज्ञोऽसौसंप्रवर्तते ॥ आकाशेचमहाञ्छब्दःप्रादुरासीद्भयानकः ॥ १० ॥ आवार्यगगनंमेघोयथाप्रावृषिदृश्यते ॥
तथामायांविकुर्वाणौराक्षसावभ्यधावताम् ॥ ११ ॥ मारीचश्चसुबाहुश्चतयोरनुचरास्तथा ॥ आगम्यभीमसंकाशारुधिरौघानवासृ
जन् ॥ १२ ॥ तांतेनरुधिरौघेणवेदिंवीक्ष्यसमुक्षिताम् ॥ सहसाभिद्रुतोरामस्तानपश्यत्ततोदिवि ॥ १३ ॥ तावापतंतौसहसादृष्ट्वारा
जीवलोचनः ॥ लक्ष्मणंत्वभिसंप्रेक्ष्यरामोवचनमब्रवीत् ॥ १४ ॥ पश्यलक्ष्मणदुर्वृत्तान्राक्षसान्पिशिताशनान् ॥ मानवास्त्रसमाधूता
ननिलेनयथाघनान् ॥ १५ ॥ करिष्यामिनसंदेहोनोत्सहेहंतुमीदृशान् ॥ इत्युक्त्वावचनंरामश्चापेसंधायवेगवान् ॥ १६ ॥ मानवं
परमोदारमस्त्रंपरमभास्वरम् ॥ चिक्षेपपरमक्रुद्धोमारीचोरसिराघवः ॥ १७ ॥ सतेनपरमास्त्रेणमानवेनसमाहतः ॥ संपूर्णयोजनशतं
क्षिप्तःसागरसंप्लवे ॥ १८ ॥ विचेतनं विघूर्णंतंशीतेषुबलपीडितम् ॥ निरस्तंदृश्यमारीचंरामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ १९ ॥ पश्यलक्ष्मण
शीतेषुंमानवंमनुसंहितम् ॥ मोहयित्वानयत्येनंनचप्राणैर्वियुज्यते ॥ २० ॥ इमानपिवधिष्यामिनिर्घृणान्दुष्टचारिणः ॥ राक्षसान्पा
पकर्मस्थान्यज्ञघ्नान्रुधिराशनान् ॥ २१ ॥ इत्युक्त्वालक्ष्मणश्चाशुलाघवं दर्शयन्निव ॥ विगृह्यसुमहच्चास्त्रमाग्नेयंरघुनंदनः ॥ २२ ॥
सुबाहूरसिचिक्षेपसविद्धःप्रापतद्भुवि ॥ शेषान्वायव्यमादायनिजघानमहायशाः ॥ २३ ॥ राघवः परमोदारोमुनीनांमुदमावहन् ॥

सहत्वाराक्षसान्सर्वान्यज्ञघ्नान्रघुनंदनः ॥ २४ ॥ ऋषिभिःपूजितस्तत्रयथेंद्रोविजयेपुरा ॥ अथयज्ञेसमाप्तेतुविश्वामित्रोमहामुनिः ॥२५॥
निरीतिकादिशोदृष्ट्वाकाकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥ कृतार्थोऽस्मिमहाबाहोकृतंगुरुवचस्त्वया ॥२६॥ सिद्धाश्रममिदंसत्यंकृतंवीरमहायशः ॥
सहिरामंप्रशस्यैवंताभ्यांसंध्यामुपागमत् ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे त्रिंशः
सर्गः ॥ ३० ॥ अथतांरजनींतत्रकृतार्थौरामलक्ष्मणौ ॥ ऊषतुर्मुदितौवीरौप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ १ ॥ प्रभातायांतुशर्वर्यांकृतपौर्वाह्णि
कक्रियौ ॥ विश्वामित्रमृषींश्चान्यान्सहिताविभिजग्मतुः ॥ २ ॥ अभिवाद्यमुनिश्रेष्ठंज्वलंतमिवपावकम् ॥ ऊचतुःपरमोदारंवाक्यंम
धुरभाषिणौ ॥ ३ ॥ इमौस्ममुनिशार्दूलकिंकरौसमुपागतौ ॥ आज्ञापयमुनिश्रेष्ठशासनंकरवावकिम् ॥ ४ ॥ एवमुक्तेतयोर्वाक्येसर्वएव
महर्षयः ॥ विश्वामित्रंपुरस्कृत्यरामंवचनमब्रुवन् ॥ ५ ॥ मैथिलस्यनरश्रेष्ठजनकस्यभविष्यति ॥ यज्ञःपरमधर्मिष्ठस्तत्रयास्यामहेव
यम् ॥ ६ ॥ त्वंचैवनरशार्दूलसहास्माभिर्गमिष्यसि ॥ अद्भुतंचधनूरत्नंतत्रत्वंद्रष्टुमर्हसि ॥ ७ ॥ तद्धिपूर्वंनरश्रेष्ठदत्तंसदसिदैवतैः ॥
अप्रमेयबलंघोरंमखेपारमभास्वरम् ॥ ८ ॥ नास्यदेवानगंधर्वानासुरानचराक्षसाः ॥ कर्तुमारोपणंशक्तानकथंचनमानुषाः ॥ ९ ॥
धनुषस्तस्यवीर्यंहिजिज्ञासंतोमहीक्षितः ॥ नशेकुरारोपयितुंराजपुत्रामहाबलाः ॥ १० ॥ तद्धनुर्नरशार्दूलमैथिलस्यमहात्मनः ॥ तत्रद्र
क्ष्यसिकाकुत्स्थयज्ञंचपरमाद्भुतम् ॥ ११ ॥ तद्धियज्ञफलंतेनमैथिलेनोत्तमंधनुः ॥ याचितंनरशार्दूलसुनाभंसर्वदैवतैः ॥ १२ ॥
आयागभूतंनृपतेस्तस्यवेश्मनिराघव ॥ अर्चितंविविधैर्गंधैर्धूपैश्चागुरुगंधिभिः ॥ १३ ॥ एवमुक्त्वामुनिवरःप्रस्थानमकरोत्तदा ॥
सर्षिसंघःसकाकुत्स्थआमंत्र्यवनदेवताः ॥ १४ ॥ स्वस्तिवोऽस्तुगमिष्यामिसिद्धःसिद्धाश्रमादहम् ॥ उत्तरेजाह्नवीतीरेहिमवंतंशिलो
च्चयम् ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वामुनिशार्दूलःकौशिकःसतपोधनः ॥ उत्तरांदिशमुद्दिश्यप्रस्थातुमुपचक्रमे ॥ १६ ॥ तंव्रजंतंमुनिवरमन्व
गादनुसारिणाम् ॥ शकटीशतमात्रंतुप्रयाणेब्रह्मवादिनाम् ॥ १७ ॥ मृगपक्षिगणाश्चैवसिद्धाश्रमनिवासिनः ॥ अनुजग्मुर्महात्मानोवि
श्वामित्रंतपोधनम् ॥ १८ ॥ निवर्तयामासततःसर्षिसंघः सपक्षिणः ॥ तेगत्वादूरमध्वानंलंबमानेदिवाकरे ॥ १९ ॥ वासंचक्रुर्मुनिग

णाःशोणाकूलेसमाहिताः ॥ तेऽस्तंगतेदिनकरेस्नात्वाहुतहुताशनाः ॥ २० ॥ विश्वामित्रंपुरस्कृत्यनिषेदुरमितौजसः ॥ रामोऽपिसह
सौमित्रिर्मुनींस्तानभिपूज्यच ॥ २१ ॥ अग्रतोनिषसादाथविश्वामित्रस्यधीमतः ॥ अथरामोमहातेजाविश्वामित्रंतपोधनम् ॥ २२ ॥
पप्रच्छमुनिशार्दूलंकौतूहलसमन्वितम् ॥ भगवन्कोन्वयंदेशःसमृद्धवनशोभितः ॥ २३ ॥ श्रोतुमिच्छामिभद्रंतेवक्तुमर्हसितत्त्वतः ॥
चोदितोरामवाक्येनकथयामाससुव्रतः ॥ तस्यदेशस्यनिखिलमृषिमध्येमहातपाः ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीयेआदि
काव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे एकत्रिंशः सर्गः ॥ ३१ ॥ ब्रह्मयोनिर्महानासीत्कुशोनाममहातपाः ॥ अक्लिष्टव्रतधर्मज्ञःसज्जनप्रति
पूजकः ॥ १ ॥ समहात्माकुलीनायांयुक्तायांसुमहाबलान् ॥ वैदर्भ्यांजनयामासचतुरःसदृशान्सुतान् ॥ २ ॥ कुशांबंकुशनाभंचअ
सूर्तरजसंवसुम् ॥ दीप्तियुक्तान्महोत्साहान्क्षत्रधर्मचिकीर्षया ॥ ३ ॥ तानुवाचकुशःपुत्रान्धर्मिष्ठान्सत्यवादिनः ॥ क्रियतांपालनं
पुत्राधर्मंप्राप्स्यथपुष्कलम् ॥ ४ ॥ कुशस्यवचनंश्रुत्वाचत्वारोलोकसत्तमाः ॥ निवेशंचक्रिरेसर्वेपुराणांनृवरास्तदा ॥ ५ ॥ कुशां
बस्तुमहातेजाःकौशांबीमकरोत्पुरीम् ॥ कुशनाभस्तुधर्मात्मापुरंचक्रेमहोदयम् ॥ ६ ॥ असूर्तरजसोनामधर्मारण्यंमहामतिः ॥ चक्रे
पुरवरंराजावसुर्नामगिरिव्रजम् ॥ ७ ॥ एषावसुमतीनामवसोस्तस्यमहात्मनः ॥ एतेशैलवराःपंचप्रकाशंतेसमंततः ॥ ८ ॥ सुमागधी
नदीरम्यामगधान्विश्रुताययौ ॥ पंचानांशैलमुख्यानांमध्येमालेवशोभते ॥ ९ ॥ सैषाहिमागधीरामवसोस्तस्यमहात्मनः ॥ पूर्वाभि
चरितारामसुक्षेत्रासस्यमालिनी ॥ १० ॥ कुशनाभस्तुराजर्षिःकन्याशतमनुत्तमम् ॥ जनयामासधर्मात्माघृताच्यांरघुनंदन ॥ ११ ॥
तास्तुयौवनशालिन्योरूपवत्यःस्वलंकृताः ॥ उद्यानभूमिमागम्यप्रावृषीवशतह्रदाः ॥ १२ ॥ गायंत्योनृत्यमानाश्चवादयंत्यस्तुराघव ॥
आमोदंपरमंजग्मुर्वराभरणभूषिताः ॥ १३ ॥ अथताश्चारुसर्वांग्योरूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ उद्यानभूमिमागम्यताराइववनांतरे ॥ १४ ॥
ताःसर्वागुणसंपन्नारूपयौवनसंयुताः ॥ दृष्ट्वासर्वात्मकोवायुरिदंवचनमब्रवीत् ॥ १५ ॥ अहंवःकामयेसर्वाभार्याममभविष्यथ ॥
मानुषस्त्यज्यतांभावोदीर्घमायुरवाप्स्यथ ॥ १६ ॥ चलंहियौवनंनित्यंमानुषेषुविशेषतः ॥ अक्षयंयौवनंप्राप्ताअमर्यश्चभविष्यथ ॥१७॥

तस्यतद्वचनंश्रुत्वावायोरक्लिष्टकर्मणः ॥ अपहास्यततोवाक्यंकन्याशतमथाब्रवीत् ॥ १८ ॥ अंतश्चरसिभूतानांसर्वेषांसुरसत्तम ॥
प्रभावज्ञाश्चतेसर्वाः किमर्थमवमन्यसे ॥ १९ ॥ कुशनाभसुतादेवसमस्ताःसुरसत्तम ॥ स्थानाच्च्यावयितुंदेवंरक्षामस्तुतपोवयम् ॥ २०॥
माभूत्सकालोदुर्मेधःपितरंसत्यवादिनम् ॥ अवमन्यस्वधर्मेणस्वयंवरमुपास्महे ॥ २१ ॥ पिताहिप्रभुरस्माकंदैवतंपरमंचसः ॥ यस्य
नोदास्यतिपितासनोभर्ताभविष्यति ॥ २२ ॥ तासांतुवचनंश्रुत्वाहरिःपरमकोपनः ॥ प्रविश्यसर्वगात्राणिबभंजभगवान्प्रभुः ॥ २३ ॥
ताःकन्यावायुनाभग्नाविविशुर्नृपतेर्गृहम् ॥ प्रविश्यचसुसंभ्रांताःसलज्जाःसाश्रुलोचनाः ॥ २४ ॥ सचतादयिताभग्नाःकन्याःपरमशो
भनाः ॥ दृष्ट्वादीनास्तदाराजासंभ्रांतइदमब्रवीत् ॥ २५ ॥ किमिदंकथ्यतांपुत्र्यःकोधर्ममवमन्यते ॥ कुब्जाःकेनकृताःसर्वाश्चेष्टंत्योना
भिभाषथ ॥ २६ ॥ एवंराजाविनिःश्वस्यसमाधिंसंदधेततः ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा०
बालकांडे द्वात्रिंशः सर्गः ॥ ३२ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकुशनाभस्य धीमतः ॥ शिरोभिश्चरणौस्पृष्ट्वाकन्याशतमभाषत ॥ १॥ वायुःसर्वा
त्मकोराजन्प्रधर्षयितुमिच्छति ॥ अशुभंमार्गमास्थायनधर्मंप्रत्यवेक्षते ॥ २ ॥ पितृमत्यःस्मभद्रंतेस्वच्छंदेनवयंस्थिताः ॥ पितरंनो
वृष्णीष्वत्वंयदिनोदास्यतेतव ॥ ३ ॥ तेनपापानुबंधेनवचनंनप्रतीच्छता ॥ एवंब्रुवंत्यःसर्वाःस्मवायुनाभिहताभृशम् ॥ ४ ॥ तासां
तुवचनंश्रुत्वाराजापरमधार्मिकः ॥ प्रत्युवाचमहातेजाः कन्याशतमनुत्तमम् ॥ ५ ॥ शांतक्षमावतांपुत्र्यःकर्तव्यंसुमहत्कृतम् ॥ ऐकमत्य
मुपागम्यकुलंचावेक्षितंमम ॥ ६ ॥ अलंकारोहिनारीणांक्षमातुपुरुषस्यवा ॥ दुष्करंतच्चवैक्षांतंत्रिदशेषुविशेषतः ॥ ७॥ यादृशीवः
क्षमापुत्र्यःसर्वासामविशेषतः ॥ क्षमादानंक्षमासत्यंक्षमायज्ञाश्चपुत्रिकाः ॥ ८ ॥ क्षमायशः क्षमाधर्मःक्षमयाविष्ठितंजगत् ॥ विसृ
ज्यकन्याःकाकुत्स्थराजात्रिदशविक्रमः ॥ ९ ॥ मंत्रज्ञोमंत्रयामासप्रदानंसहमंत्रिभिः ॥ देशेकालेचकर्तव्यंसदृशेप्रतिपादनम् ॥ १० ॥
एतस्मिन्नेवकालेतुचूलीनाममहाद्युतिः ॥ ऊर्ध्वरेताः शुभाचारोब्राह्मंतपउपागमत् ॥ ११ ॥ तपस्यंतमृषिंतत्रगंधर्वीपर्युपासते ॥
सोमदानामभद्रंतेऊर्मिलातनयातदा ॥ १२ ॥ साचतंप्रणताभूत्वाशुश्रूषणपरायणा ॥ उवासकालेधार्मिष्ठातस्यास्तुष्टोऽभवद्गुरुः ॥१३॥

सचतांकालयोगेनप्रोवाचरघुनंदन ॥ परितुष्टोऽस्मिभद्रंतेकिंकरोमितवप्रियम् ॥ १४ ॥ परितुष्टंमुनिंज्ञात्वागंधर्वीमधुरस्वरम् ॥ उवाच
परमप्रीतावाक्यज्ञावाक्यकोविदम् ॥ १५ ॥ लक्ष्म्यासमुदितोब्राह्म्याब्रह्मभूतोमहातपाः ॥ ब्राह्मेणतपसायुक्तंपुत्रमिच्छामिधार्मि
कम् ॥ १६ ॥ अपतिश्चास्मिभद्रंतेभार्याचास्मिनकस्यचित् ॥ ब्राह्मेणोपगतायाश्चदातुमर्हसिमेसुतम् ॥ १७ ॥ तस्याःप्रसन्नोब्रह्मर्षिर्द
दौब्राह्ममनुत्तमम् ॥ ब्रह्मदत्तइतिख्यातंमानसंचूलिनःसुतम् ॥ १८ ॥ सराजाब्रह्मदत्तस्तुपुरीमध्यवसत्तदा ॥ कांपिल्यांपरयालक्ष्म्या
देवराजोयथादिवम् ॥ १९ ॥ सबुद्धिंकृतवान्राजाकुशनाभःसुधार्मिकः ॥ ब्रह्मदत्तायकाकुत्स्थदातुंकन्याशतंतदा ॥ २० ॥ तमाहूय
महातेजाब्रह्मदत्तंमहीपतिः ॥ ददौकन्याशतंराजासुप्रीतेनांतरात्मना ॥ २१ ॥ यथाक्रमंतदापाणिंजग्राहरघुनंदन ॥ ब्रह्मदत्तोमहीपाल
स्तासांदेवपतिर्यथा ॥ २२ ॥ स्पृष्टमात्रेतदापाणौविकुब्जाविगतज्वराः ॥ युक्तंपरमयालक्ष्म्याबभौकन्याशतंतदा ॥ २३ ॥ सदृष्ट्वा
वायुनामुक्ताःकुशनाभोमहीपतिः ॥ बभूवपरमप्रीतोहर्षंलेभेपुनःपुनः ॥ २४ ॥ कृतोद्वाहंतुराजानंब्रह्मदत्तंमहीपतिम् ॥ सदारंप्रेषयामा
ससोपाध्यायगणंतदा ॥ २५ ॥ सोमदापिसुतंदृष्ट्वापुत्रस्यसदृशींक्रियाम् ॥ यथान्यायंचगंधर्वीस्नुषास्ताःप्रत्यनंदत ॥ २६ ॥ स्पृष्ट्वा
स्पृष्ट्वाचताःकन्याःकुशनाभंप्रशस्यच ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आ० चतुर्विंशतिसा० बालकांडे त्रयस्त्रिंशः
सर्गः ॥ ३३ ॥ कृतोद्वाहेगतेतस्मिन्ब्रह्मदत्तेचराघव ॥ अपुत्रःपुत्रलाभायपौत्रीमिष्टिमकल्पयत् ॥ १ ॥ इष्ट्यांतुवर्तमानायांकुशना
भंमहीपतिम् ॥ उवाचपरमोदारःकुशोब्रह्मसुतस्तदा ॥ २ ॥ पुत्रस्तेसदृशःपुत्रभविष्यतिसुधार्मिकः ॥ गाधिंप्राप्स्यसितेनत्वंकीर्तिंलो
केचशाश्वतीम् ॥ ३ ॥ एवमुक्त्वाकुशोरामकुशनाभंमहीपतिम् ॥ जगामाकाशमाविश्यब्रह्मलोकंसनातनम् ॥ ४ ॥ कस्यचित्त्वथका
लस्यकुशनाभस्यधीमतः ॥ जज्ञेपरमधर्मिष्ठोगाधिरित्येवनामतः ॥ ५ ॥ सपितामममकाकुत्स्थगाधिःपरमधार्मिकः ॥ कुशवंशप्रसूतो
ऽस्मिकौशिकोरघुनंदन ॥ ६ ॥ पूर्वजाभगिनीचापिममराघवसुव्रता ॥ नाम्नासत्यवतीनामऋचीकेप्रतिपादिता ॥ ७ ॥ सशरीरागता
स्वर्गंभर्तारमनुवर्तिनी ॥ कौशिकीपरमोदाराप्रवृत्ताचमहानदी ॥ ८ ॥ दिव्यापुण्योदकारम्याहिमवंतमुपाश्रिता ॥ लोकस्यहित

कार्यार्थंप्रवृत्ताभगिनीमम ॥ ९ ॥ तेनाहंहिमवत्पार्श्वेवसामिनियतःसुखम् ॥ भगिन्यांस्नेहसंयुक्तःकौशिक्यांरघुनंदन ॥ १० ॥ सातुसत्यवतीपुण्यासत्येधर्मेप्रतिष्ठिता ॥ पतिव्रतामहाभागाकौशिकीसरितांवरा ॥ ११ ॥ अहंहिनियमाद्रामहित्वातांसमुपागतः ॥ सिद्धाश्रममनुप्राप्तःसिद्धोऽस्मितवतेजसा ॥ १२ ॥ एषाराममभोत्पत्तिःस्वस्यवंशस्यकीर्तिता ॥ देशस्यहिमहाबाहोयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ १३ ॥ गतोऽर्धरात्रःकाकुत्स्थकथाःकथयतोमम ॥ निद्रामभ्येहिभद्रंतेमाभूद्विघ्नोऽध्वनीहनः ॥१४॥ निष्पंदास्तरवःसर्वेनिलीनामृगपक्षिणः ॥ नैशेनतमसाव्याप्तादिशश्चरघुनंदन ॥ १५ ॥ शनैर्विसृज्यतेसंध्यानभोनेत्रैरिवावृतम् ॥ नक्षत्रतारागहनंज्योतिर्भिरवभासते ॥ १६ ॥ उत्तिष्ठतेचशीतांशुःशशीलोकतमोनुदः ॥ ह्लादयन्प्राणिनांलोकेमनांसिप्रभयास्वया ॥ १७ ॥ नैशानिसर्वभूतानिप्रचरंतितततस्ततः ॥ यक्षराक्षससंघाश्चरौद्राश्चपिशिताशनाः ॥ १८ ॥ एवमुक्त्वामहातेजाविररामहामुनिः ॥ साधुसाध्वितितेसर्वेमुनयोह्यभ्यपूजयन् ॥ १९ ॥ कुशिकानामयंवंशोमहान्धर्मपरःसदा ॥ ब्रह्मोपमामहात्मानःकुशवंश्यानरोत्तमाः ॥ २० ॥ विशेषेणभवानेवविश्वामित्रमहायशः ॥ कौशिकीसरितांश्रेष्ठाकुलद्योतकरीतव ॥ २१ ॥ मुदितैर्मुनिशार्दूलैः प्रशस्तःकुशिकात्मजः ॥ निद्रामुपागमच्छ्रीमानस्तंगतइवांशुमान् ॥ २२ ॥ रामोऽपिसहसौमित्रिःकिंचिदागतविस्मयः ॥ प्रशस्यमुनिशार्दूलंनिद्रांसमुपसेवते ॥२३॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वा० आदिकाव्ये चतुर्विंतिसा० बालकांडे चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥३४॥ उपास्यरात्रिशेषंतुशोणाकूलेमहर्षिभिः॥निशायांसुप्रभातायांविश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥ १ ॥ सुप्रभातानिशारामपूर्वासंध्याप्रवर्तते ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठभद्रंतेगमनायाभिरोचय ॥ २ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकृतपूर्वाह्णिकक्रियः ॥ गमनंरोचयामासवाक्यंचेदमुवाचह ॥ ३ ॥ अयंशोणःशुभजलोऽगाधःपुलिनमंडितः ॥ कतरेणपथाब्रह्मन्संतरिष्यामहेवयम् ॥ ४ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणविश्वामित्रोऽब्रवीदिदम् ॥ एषपंथामयोद्दिष्टोयेनयांतिमहर्षयः ॥ ५ ॥ तेगत्वादूरमध्वानंगतेऽर्धदिवसेतदा ॥ जाह्नवींसरितांश्रेष्ठांददृशुर्मुनिसेविताम् ॥ ६ ॥ तांदृष्ट्वापुण्यसलिलांहंससारससेविताम् ॥ बभूवुर्मुनयःसर्वेमुदिताःसहराघवाः ॥ ७ ॥ तस्यास्तीरेतदासर्वेचक्रुर्वासपरिग्रहम् ॥ ततःस्नात्वायथान्यायंसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ ८ ॥हुत्वा

चैवाग्निहोत्राणिप्राश्यचामृतवद्धविः ॥ विविशुर्जाह्नवीतीरेशुभामुदितमानसाः ॥ ९ ॥ विश्वामित्रंमहात्मानंपरिवार्यसमंततः ॥ विष्ठि
ताश्चयथान्यायंराघवौचयथार्हतः ॥ संप्रहृष्टमनारामोविश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥ १० ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिगंगांत्रिपथगांन
दीम् ॥ त्रैलोक्यंकथमाक्रम्यगतानदनदीपतिम् ॥ ११ ॥ चोदितोरामवाक्येनविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ वृद्धिंजन्मचगंगायावक्तुमेवोपच
क्रमे ॥ १२ ॥ शैलेंद्रोहिमवान्नामधातूनामाकरोमहान् ॥ तस्यकन्याद्वयंरामरूपेणाप्रतिमंभुवि ॥ १३ ॥ यामेरुदुहितारामतयोर्माता
सुमध्यमा ॥ नाम्नामेनामनोज्ञावैपत्नीहिमवतःप्रिया ॥ १४ ॥ तस्यांगंगेयमभवज्ज्येष्ठाहिमवतःसुता ॥ उमानामद्वितीयाभूत्कन्या
तस्यैवराघव ॥ १५ ॥ अथज्येष्ठांसुराःसर्वेदेवकार्यचिकीर्षया ॥ शैलेंद्रंवरयामासुर्गंगांत्रिपथगांनदीम् ॥ १६ ॥ ददौधर्मेणहिमवां
स्तनयांलोकपावनीम् ॥ स्वच्छंदपथगांगंगांत्रैलोक्यहितकाम्यया ॥ १७ ॥ प्रतिगृह्यत्रिलोकार्थंत्रिलोकहितकांक्षिणः ॥ गंगामादा
यतेऽगच्छन्कृतार्थेनांतरात्मना ॥ १८ ॥ याचान्याशैलदुहिताकन्यासीद्रघुनंदन ॥ उग्रंसुव्रतमास्थायतपस्तेपेतपोधना ॥ १९ ॥ उग्रे
णतपसायुक्तांददौशैलवरःसुताम् ॥ रुद्रायाप्रतिरूपायउमांलोकनमस्कृताम् ॥ २० ॥ एतेतेशैलराजस्यसुतेलोकनमस्कृते ॥ गंगाच
सरितांश्रेष्ठाउमादेवीचराघव ॥ २१ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयथात्रिपथगामिनी ॥ खंगताप्रथमंतातगतिंगतिमतांवर ॥ २२ ॥ सुरलो
कंसमारूढाविपापजलवाहिनी ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे पंचत्रिंशः
सर्गः ॥ ३५ ॥ उक्तवाक्येमुनौतस्मिन्नुभौराघवलक्ष्मणौ ॥ प्रतिनंद्यकथांवीरावूचतुर्मुनिपुंगवम् ॥ १ ॥ धर्मयुक्तमिदंब्रह्मन्कथितंपर
मंत्वया ॥ दुहितुःशैलराजस्यज्येष्ठायावक्तुमर्हसि ॥ विस्तरंविस्तरज्ञोसिदिव्यमानुषसंभवम् ॥ २ ॥ त्रीन्पथोहेतुनाकेनप्लावयेल्लो
कपावनी ॥ कथं गंगात्रिपथगाविश्रुतासरिदुत्तमा ॥ ३ ॥ त्रिषुलोकेषुधर्मज्ञकर्मभिः कैःसमन्विता ॥ तथाब्रुवतिकाकुत्स्थेविश्वामित्र
स्तपोधनः ॥ ४ ॥ निखिलेनकथांसर्वामृषिमध्येन्यवेदयत् ॥ पुरारामकृतोद्वाहःशितिकंठोमहातपाः ॥ ५ ॥ दृष्ट्वाचभगवान्देवींमैथु
नायोपचक्रमे ॥ तस्यसंक्रीडमानस्यमहादेवस्यधीमतः ॥ शितिकंठस्यदेवस्यदिव्यंवर्षशतंगतम् ॥ ६ ॥ नचापितनयोरामतस्यामा

सीत्परंतप ॥ सर्वेदेवाःसमुद्युक्ताः पितामहपुरोगमाः ॥ ७ ॥ यदिहोत्पद्यतेभूतंकस्तत्प्रतिसहिष्यति ॥ अभिगम्यसुराःसर्वेप्रणिपत्येद
मब्रुवन् ॥ ८ ॥ देवदेवमहादेवलोकस्यास्यहितेरत ॥ सुराणांप्रणिपातेनप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ ९ ॥ नलोकाधारयिष्यंतितवतेजःसु
रोत्तम ॥ ब्राह्मेणतपसायुक्तोदेव्यासहतपश्चर ॥ १० ॥ त्रैलोक्यहितकामार्थंतेजस्तेजसिधारय ॥ रक्षसर्वानिमाँल्लोकान्नालोकंकर्तुम
र्हसि ॥ ११ ॥ देवतानांवचः श्रुत्वासर्वलोकमहेश्वरः ॥ बाढमित्यब्रवीत्सर्वान्पुनश्चेदमुवाचह ॥ १२ ॥ धारयिष्याम्यहंतेजस्तेजसै
वसहोमया ॥ त्रिदशाःपृथिवीचैव निर्वाणमधिगच्छतु ॥ १३ ॥ यदिदंक्षुभितंस्थानान्ममतेजोह्यनुत्तमम् ॥ धारयिष्यतिकस्तन्मेब्रुवं
तुसुरसत्तमाः ॥ १४ ॥ एवमुक्तास्ततोदेवाःप्रत्यूचुर्वृषभध्वजम् ॥ यत्तेजःक्षुभितंह्यद्यतद्धराधारयिष्यति ॥ १५ ॥ एवमुक्तःसुरपतिः
प्रमुमोचमहाबलः ॥ तेजसापृथिवीयेनव्याप्तासगिरिकानना ॥ १६ ॥ ततोदेवाःपुनरिदमूचुश्चापिहुताशनम् ॥ आविशत्वंमहातेजो
रौद्रंवायुसमन्वितः ॥ १७ ॥ तदग्निनापुनर्व्याप्तंसंजातंश्वेतपर्वतम् ॥ दिव्यंशरवणंचैवपावकादित्यसन्निभम् ॥ १८ ॥ यत्रजातोमहाते
जाःकार्त्तिकेयोग्निसंभवः ॥ अथोमांचशिवंचैवदेवाःसर्षिगणास्तथा ॥ १९ ॥ पूजयामासुरत्यर्थंसुप्रीतमनसस्तदा ॥ अथशैलसुताराम
त्रिदशानिदमब्रवीत् ॥ २० ॥ समन्युरशपत्सर्वान्क्रोधसंरक्तलोचना ॥ यस्मान्निवारिताचाहंसंगतापुत्रकाम्यया ॥ २१ ॥ अपत्यं
स्वेषुदारेषुनोत्पादयितुमर्हथ ॥ अद्यप्रभृतियुष्माकमप्रजाःसंतुपत्नयः ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वासुरान्सर्वाञ्छशापपृथिवीमपि ॥ अवने
नैकरूपात्वंबहुभार्याभविष्यसि ॥ २३ ॥ नचपुत्रकृतांप्रीतिंमत्क्रोधकलुषीकृता ॥ प्राप्स्यसेत्वंसुदुर्मेधोममपुत्रमनिच्छती ॥ २४ ॥
तान्सर्वान्पीडितान्दृष्ट्वासुरान्सुरपतिस्तदा ॥ गमनायोपचक्रामदिशंवरुणपालिताम् ॥ २५ ॥ सगत्वातपआतिष्ठत्पार्श्वेतस्योत्तरेगिरेः ॥
हिमवत्प्रभवेशृंगेसहदेव्यामहेश्वरः ॥ २६ ॥ एषतेविस्तरोरामशैलपुत्र्यानिवेदितः ॥ गंगायाःप्रभवंचैवशृणुमेसहलक्ष्मण ॥ २७ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा०बालकांडे षट्त्रिंशः सर्गः ॥ ३६ ॥ तप्यमाने तदादेवेसेंद्राः साग्निपु
रोगमाः ॥ सेनापतिमभीप्संतःपितामहमुपागमन् ॥ १ ॥ ततोऽब्रुवन्सुराःसर्वेभगवंतंपितामहम् ॥ प्रणिपत्यसुरारामसेंद्राःसाग्निपुरो

गमाः ॥ २ ॥ येनसेनापतिर्देव दत्तोभगवतापुरा ॥ सतपःपरमास्थायतप्यतेस्मसहोमया ॥ ३ ॥ यदत्रानंतरंकार्यंलोकानांहितका
म्यया ॥ संविधत्स्वविधानज्ञत्वंहिनःपरमागतिः ॥ ४ ॥ देवतानांवचःश्रुत्वासर्वलोकपितामहः ॥ सांत्वयन्मधुरैर्वाक्यैस्त्रिदशानि
दमब्रवीत् ॥ ५ ॥ शैलपुत्र्यायदुक्तंतन्नप्रजाःस्वासुपत्निषु ॥ तस्यावचनमक्लिष्टंसत्यमेवनसंशयः ॥ ६ ॥ इयमाकाशगंगाचयस्यां
पुत्रंहुताशनः ॥ जनयिष्यतिदेवानांसेनापतिमरिंदमम् ॥ ७ ॥ ज्येष्ठाशैलेंद्रदुहितामानयिष्यतितंसुतम् ॥ उमायास्तद्बहुमतंभविष्य
तिनसंशयः ॥ ८ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकृतार्थारघुनंदन ॥ प्रणिपत्यसुराःसर्वेपितामहमपूजयन् ॥ ९ ॥ तेगत्वापरमंरामकैलासंधा
तुमंडितम् ॥ अग्निंनियोजयामासुःपुत्रार्थंसर्वदेवताः ॥ १० ॥ देवकार्यमिदंदेवसमाधत्स्वहुताशन ॥ शैलपुत्र्यांमहातेजोगंगायांते
जउत्सृज ॥ ११ ॥ देवतानांप्रतिज्ञायगंगामभ्येत्यपावकः ॥ गर्भंधारयवैदेविदेवतानामिदंप्रियम् ॥ १२ ॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वादिव्यंरू
पमधारयत् ॥ सतस्यामहिमांदृष्ट्वासमंतादवशीर्यत ॥ १३ ॥ समंततस्तदादेवीमभ्यषिंचतपावकः ॥ सर्वस्रोतांसिपूर्णानिगंगाया
रघुनंदन ॥ १४ ॥ तमुवाचततोगंगासर्वदेवपुरोगमम् ॥ अशक्ताधारणेदेवतेजस्तवसमुद्धतम् ॥ १५ ॥ दह्यमानाग्निनातेनसंप्रव्यथित
चेतना ॥ अथाब्रवीदिदंगंगांसर्वदेवहुताशनः ॥ १६ ॥ इहहैमवतेपार्श्वेगर्भोयंसन्निवेश्यताम् ॥ श्रुत्वात्वग्निवचोगंगातंगर्भमतिभास्व
रम् ॥ १७ ॥ उत्ससर्जमहातेजाःस्रोतोभ्योहितदानघ ॥ यदस्यानिर्गतंतस्मात्तप्तजांबूनदप्रभम् ॥ १८ ॥ कांचनंधरणींप्राप्तंहिरण्यम
तुलप्रभम् ॥ ताम्रंकार्ष्णायसंचैवतैक्ष्ण्यादेवाभिजायत ॥ १९ ॥ मलंतस्याभवत्तत्रत्रपुसीसकमेवच ॥ तदेतद्धरणींप्राप्यनानाधातुरव
र्धत ॥ २० ॥ निक्षिप्तमात्रेगर्भेतुतेजोभिरभिरंजितम् ॥ सर्वपर्वतसन्नद्धंसौवर्णमभवद्वनम् ॥ २१ ॥ जातरूपमितिख्यातंतदाप्रभृतिरा
घव ॥ सुवर्णंपुरुषव्याघ्रहुताशनसमप्रभम् ॥ २२ ॥ तंकुमारंततोजातंसेंद्राःसहमरुद्गणाः ॥ क्षीरसंभावनार्थायकृत्तिकाःसमपूज
यन् ॥ २३ ॥ ताःक्षीरंजातमात्रस्यकृत्वासमयमुत्तमम् ॥ ददुःपुत्रोयमस्माकंसर्वासामितिनिश्चिताः ॥ २४ ॥ ततस्तुदेवताःसर्वाः
कार्त्तिकेयइतिब्रुवन् ॥ पुत्रस्त्रैलोक्यविख्यातोभविष्यतिनसंशयः ॥ २५ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वास्कन्नंगर्भपरिस्रवे ॥ स्नापयन्परयालक्ष्म्या

दीप्यमानं यथानलम् ॥ २६ ॥ स्कंदइत्यब्रुवन्देवाःस्कन्नंगर्भपरिस्रवे ॥ कार्त्तिकेयंमहाबाहुंकाकुत्स्थज्वलनोपमम् ॥ २७ ॥ प्रादुर्भूतं ततःक्षीरंकृत्तिकानामनुत्तमम् ॥ षण्णांषडाननोभूत्वाजग्राहस्तनजंपयः ॥ २८ ॥ गृहीत्वाक्षीरमेकाह्नासुकुमारवपुस्तदा ॥ अजय त्स्वेनवीर्येणदैत्यसैन्यगणान्विभुः ॥ २९ ॥ सुरसेनागणपतिमभ्यषिंचन्महाद्युतिम् ॥ ततस्तममराः सर्वेसमेत्याग्निपुरोगमाः ॥ ३० ॥ एषतेरामगंगायाविस्तरोभिहितोमया ॥ कुमारसंभवश्चैवधन्यःपुण्यस्तथैवच ॥ ३१ ॥ भक्तश्चयःकार्त्तिकेयेकाकुत्स्थभुविमानवः ॥ आयुष्मान्पुत्रपौत्रैश्चस्कंदसालोक्यतांव्रजेत् ॥ ३२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७ ॥ तांकथांकौशिकोरामेनिवेद्यमधुराक्षराम् ॥ पुनरेवापरंवाक्यंकाकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ अयोध्याधिप तिर्वीरःपूर्वमासीन्नराधिपः ॥ सगरोनामधर्मात्माप्रजाकामःसचाप्रजाः ॥ २ ॥ वैदर्भदुहितारामकेशिनीनामनामतः ॥ ज्येष्ठासगरपत्नी साधर्मिष्ठासत्यवादिनी ॥ ३ ॥ अरिष्टनेमेर्दुहितासुपर्णभगिनीतुसा ॥ द्वितीयासगरस्यासीत्पत्नीसुमतिसंज्ञिता ॥ ४ ॥ ताभ्यांसह महाराजःपत्नीभ्यांतप्तवांस्तपः ॥ हिमवंतंसमासाद्यभृगुप्रस्रवणेगिरौ ॥ ५ ॥ अथवर्षशतेपूर्णेतपसाराधितोमुनिः ॥ सगरायवरंप्रादा द्भृगुः सत्यवतांवरः ॥ ६ ॥ अपत्यलाभःसुमहान्भविष्यतितवानघ ॥ कीर्तिंचाप्रतिमांलोकेप्राप्स्यसेपुरुषर्षभ ॥ ७ ॥ एकाजनयिता तातपुत्रंवंशकरंतव ॥ षष्टिंपुत्रसहस्राणिअपराजनयिष्यति ॥ ८ ॥ भाषमाणंनरव्याघ्रंराजपुत्र्यौप्रसाद्यतम् ॥ ऊचतुःपरमप्रीतेकृतां जलिपुटेतदा ॥ ९ ॥ एकःकस्याःसुतोब्रह्मन्काबहूञ्जनयिष्यति ॥ श्रोतुमिच्छावहेब्रह्मन्सत्यमस्तुवचस्तव ॥ १० ॥ तयोस्तद्वचनं श्रुत्वाभृगुःपरमधार्मिकः ॥ उवाचपरमांवाणींस्वच्छंदोत्रविधीयताम् ॥ ११ ॥ एकोवंशकरोवास्तुबहवोवामहाबलाः ॥ कीर्तिमंतोम होत्साहाःकावाकंवरमिच्छति ॥ १२ ॥ मुनेस्तुवचनंश्रुत्वाकेशिनीरघुनंदन ॥ पुत्रंवंशकरंरामजग्राहनृपसन्निधौ ॥ १३ ॥ षष्टिंपुत्रस हस्राणिसुपर्णभगिनीतदा ॥ महोत्साहान्कीर्तिमतोजग्राहसुमतिः सुतान् ॥ १४ ॥ प्रदक्षिणमृषिंकृत्वाशिरसाभिप्रणम्यतम् ॥ जगामस्व पुरंराजासभार्योरघुनंदन ॥ १५ ॥ अथकालेगतेतस्यज्येष्ठापुत्रंव्यजायत ॥ असमंजइतिख्यातंकेशिनीसगरात्मजम् ॥ १६ ॥ सुमति

स्तुनरव्याघ्रगर्भतुंबंव्यजायत ॥ षष्टिःपुत्रसहस्राणितुंबभेदाद्विनिःसृता ॥ १७ ॥ घृतपूर्णेषुकुंभेषुधात्र्यस्तान्समवर्धयन् ॥ कालेन
महतासर्वेयौवनंप्रतिपेदिरे ॥ १८ ॥ अथदीर्घेणकालेनरूपयौवनशालिनः ॥ षष्टिःपुत्रसहस्राणिसगरस्याभवंस्तदा ॥ १९ ॥ सचज्ये
ष्ठोनरश्रेष्ठःसगरस्यात्मसंभवः ॥ बालान्गृहीत्वातुजलेसरय्वारघुनंदन ॥ २० ॥ प्रक्षिप्यप्राहसन्नित्यंमज्जतस्तान्निरीक्ष्यवै ॥ एवंपाप
समाचारःसज्जनप्रतिबाधकः ॥ २१ ॥ पौराणामहितेयुक्तःपित्रानिर्वासितःपुरात् ॥ तस्यपुत्रोंऽशुमान्नामअसमंजस्यवीर्यवान् ॥ २२ ॥
संमतःसर्वलोकस्यसर्वस्यापिप्रियंवदः ॥ ततःकालेनमहतामतिःसमभिजायत ॥ २३ ॥ सगरस्यनरश्रेष्ठयजेयमितिनिश्चिता ॥ सकृ
त्वानिश्चयंराजासोपाध्यायगणस्तदा ॥ २४ ॥ यज्ञकर्मणिवेदज्ञोयष्टुंसमुपचक्रमे ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदि
काव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे अष्टात्रिंशःसर्गः ॥ ३८ ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वाकथांतेरघुनंदनः ॥ उवाचपरमप्रीतोमुनिंदीप्तमिवा
नलम् ॥ १ ॥ श्रोतुमिच्छामिभद्रंतेविस्तरेणकथामिमाम् ॥ पूर्वजोमेकथंब्रह्मन्यज्ञंवैसमुपाहरत् ॥ २ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकौतूहल
समन्वितः ॥ विश्वामित्रस्तुकाकुत्स्थमुवाचप्रहसन्निव ॥ ३ ॥ श्रूयतांविस्तरोरामसगरस्यमहात्मनः ॥ शंकरश्वशुरोनाम्नाहिमवा
नितिविश्रुतः ॥ ४ ॥ विंध्यपर्वतमासाद्यनिरीक्षेतेपरस्परम् ॥ तयोर्मध्येसमभवद्यज्ञःसपुरुषोत्तम ॥ ५ ॥ सहिदेशोनरव्याघ्रप्रशस्तोय
ज्ञकर्मणि ॥ तस्याश्वचर्यांकाकुत्स्थदृढधन्वामहारथः ॥ ६ ॥ अंशुमानकरोत्तातसगरस्यमतेस्थितः ॥ तस्यपर्वणितंयज्ञंयजमानस्य
वासवः ॥ ७ ॥ राक्षसीतनुमास्थाययज्ञियाश्वमपाहरत् ॥ ह्रियमाणेतुकाकुत्स्थतस्मिन्नश्वेमहात्मनः ॥ ८ ॥ उपाध्यायगणाःसर्वे
यजमानमथाब्रुवन् ॥ अयंपर्वणिवेगेनयज्ञियाश्वोऽपनीयते ॥ ९ ॥ हर्तारंजहिकाकुत्स्थहयश्चैवोपनीयताम् ॥ यज्ञच्छिद्रंभवत्येतत्सर्वे
षामशिवायनः ॥ १० ॥ तत्तथाक्रियतांराजन्यज्ञोऽच्छिद्रःकृतोभवेत् ॥ सोपाध्यायवचःश्रुत्वातस्मिन्सदसिपार्थिवः ॥ ११ ॥ षष्टिं
पुत्रसहस्राणिवाक्यमेतदुवाचह ॥ गतिंपुत्रानपश्यामिरक्षसांपुरुषर्षभाः ॥ १२ ॥ मंत्रपूतैर्महाभागैरास्थितोऽपिमहाक्रतुः ॥ तद्गच्छत
विचिन्वध्वंपुत्रकाभद्रमस्तुवः ॥ १३ ॥ समुद्रमालिनींसर्वांपृथिवीमनुगच्छत ॥ एकैकंयोजनंपुत्राविस्तारमभिगच्छत ॥ १४ ॥

यावत्तुरगसंदर्शस्तावत्खनतमेदिनीम् ॥ तमेवहयहर्तारंमार्गमाणाममाज्ञया ॥ १५ ॥ दीक्षितः पौत्रसहितः सोपाध्यायगणस्त्वहम् ॥
इहस्थास्यामिभद्रंवोयावत्तुरगदर्शनम् ॥ १६ ॥ तेसर्वेहृष्टमनसोराजपुत्रामहाबलाः ॥ जग्मुर्महीतलंरामपितुर्वचनयंत्रिताः ॥ १७ ॥
योजनायामविस्तारमेकैकोधरणीतलम् ॥ बिभिदुःपुरुषव्याघ्रावज्रस्पर्शसमैर्भुजैः ॥ १८ ॥ शूलैरशनिकल्पैश्चहलैश्चापिसुदारुणैः ॥
भिद्यमानावसुमतीननादरघुनंदन ॥ १९ ॥ नागानांवध्यमानानामसुराणांचराघव ॥ राक्षसानांदुराधर्षसत्त्वानांनिनदोऽभवत् ॥ २० ॥
योजनानांसहस्राणिषष्टिंतुरघुनंदन ॥ बिभिदुर्धरणींरामरसातलमनुत्तमम् ॥ २१ ॥ एवंपर्वतसंबाधंजंबूद्वीपंनृपात्मजाः ॥ खनंतोनृ
पशार्दूलसर्वतःपरिचक्रमुः ॥ २२ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःसासुराःसहपन्नगाः ॥ संभ्रांतमनसःसर्वेपितामहमुपागमन् ॥ २३ ॥ तेप्रसा
द्यमहात्मानं विषण्णवदनास्तदा ॥ ऊचुःपरमसंत्रस्ताःपितामहमिदंवचः ॥ २४ ॥ भगवन्पृथिवीसर्वाखन्यतेसगरात्मजैः ॥ बहवश्च
महात्मानोवध्यंतेजलचारिणः ॥ २५ ॥ अयंयज्ञहरोऽस्माकमनेनाश्वोऽपनीयते ॥ इतितेसर्वभूतानिहिंसंतिसगरात्मजाः ॥ २६ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे एकोनचत्वारिंशःसर्गः ॥ ३९ ॥ देवतानांवचःश्रुत्वाभ
गवान्वैपितामहः ॥ प्रत्युवाचसुसंत्रस्तान्कृतांतबलमोहितान् ॥ १ ॥ यस्येयंवसुधाकृत्स्नावासुदेवस्यधीमतः ॥ महिषीमाधवस्यैषास
एवभगवान्प्रभुः ॥ २ ॥ कापिलंरूपमास्थायधारयत्यनिशंधराम् ॥ तस्यकोपाग्निनादग्धाभविष्यंतिनृपात्मजाः ॥ ३ ॥ पृथिव्या
श्चापिनिर्भेदोदृष्टएवसनातनः ॥ सगरस्यचपुत्राणांविनाशोदीर्घदर्शिनाम् ॥ ४ ॥ पितामहवचःश्रुत्वात्रयस्त्रिंशदरिंदमाः ॥ देवाः
परमसंहृष्टाःपुनर्जग्मुर्यथागतम् ॥ ५ ॥ सगरस्यचपुत्राणांप्रादुरासीन्महास्वनः ॥ पृथिव्यांभिद्यमानायांनिर्घातसमनिःस्वनः ॥ ६ ॥
ततोभित्त्वामहींसर्वांकृत्वाचापि प्रदक्षिणम् ॥ सहिताःसागराःसर्वेपितरंवाक्यमब्रुवन् ॥ ७ ॥ परिक्रांतामहीसर्वासत्त्ववंतश्चसू
दिताः ॥ देवदानवरक्षांसिपिशाचोरगपन्नगाः ॥ ८ ॥ नचपश्यामहेऽश्वंतेअश्वहर्तारमेवच ॥ किंकरिष्यामभद्रंतेबुद्धिरत्रविचार्य
ताम् ॥ ९ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वापुत्राणांराजसत्तमः ॥ समन्युरब्रवीद्वाक्यंसगरोरघुनंदन ॥ १० ॥ भूयःखनतभद्रंवोविभेद्यवसुधा

तलम् ॥ अश्वहर्तारमासाद्यकृतार्थाश्चनिवर्तत ॥ ११ ॥ पितुर्वचनमासाद्यसगरस्यमहात्मनः ॥ षष्टिः पुत्रसहस्राणिरसातलमभिद्र
वन् ॥ १२ ॥ खन्यमानेततस्तस्मिन्ददृशुःपर्वतोपमम् ॥ दिशागजंविरूपाक्षंधारयंतंमहीतलम् ॥ १३ ॥ सपर्वतवनांकृत्स्नांपृथिवीं
रघुनंदन ॥ धारयामासशिरसाविरूपाक्षोमहागजः ॥ १४ ॥ यदापर्वणिकाकुत्स्थविश्रामार्थंमहागजः ॥ खेदाच्चालयतेशीर्षंभूमिकं
पस्तदाभवेत् ॥ १५ ॥ तेतंप्रदक्षिणंकृत्वादिशापालंमहागजम् ॥ मानयंतोहितेरामजग्मुर्भित्त्वारसातलम् ॥ १६ ॥ ततःपूर्वांदिशंभि
त्त्वादक्षिणांबिभिदुःपुनः ॥ दक्षिणस्यामपिदिशिददृशुस्तेमहागजम् ॥ १७ ॥ महापद्मंमहात्मानंसुमहापर्वतोपमम् ॥ शिरसाधार
यंतंगांविस्मयंजग्मुरुत्तमम् ॥ १८ ॥ तेतंप्रदक्षिणंकृत्वासगरस्यमहात्मनः ॥ षष्टिःपुत्रसहस्राणिपश्चिमांबिभिदुर्दिशम् ॥ १९ ॥
पश्चिमायामपिदिशिमहांतमचलोपमम् ॥ दिशागजंसौमनसंददृशुस्तेमहाबलाः ॥ २० ॥ तेतंप्रदक्षिणंकृत्वापृष्ट्वाचापिनिरामयम् ॥
खनंतःसमुपाक्रांतादिशंसोमवतींतदा ॥ २१ ॥ उत्तरस्यांरघुश्रेष्ठददृशुर्हिमपांडुरम् ॥ भद्रंभद्रेणवपुषाधारयंतंमहीमिमाम् ॥ २२ ॥
समालभ्यततःसर्वेकृत्वाचैनंप्रदक्षिणम् ॥ षष्टिःपुत्रसहस्राणिबिभिदुर्वसुधातलम् ॥ २३ ॥ ततःप्रागुत्तरांगत्वासागराःप्रथितांदिशम् ॥
रोषादभ्यखनन्सर्वेपृथिवींसगरात्मजाः ॥ २४ ॥ तेतुसर्वेमहात्मानोभीमवेगामहाबलाः ॥ ददृशुःकपिलंतत्रवासुदेवंसनातनम् ॥ २५ ॥
हयंचतस्यदेवस्यचरंतमविदूरतः ॥ प्रहर्षमतुलंप्राप्ताः सर्वेतेरघुनंदन ॥ २६ ॥ तेतंयज्ञहनंज्ञात्वाक्रोधपर्याकुलेक्षणाः ॥ खनित्रलांग
लधरानानावृक्षशिलाधराः ॥ २७ ॥ अभ्यधावंतसंक्रुद्धास्तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रुवन् ॥ अस्माकंत्वंहितुरगंयज्ञियंहृतवानसि ॥ २८ ॥
दुर्मेधस्त्वंहि संप्राप्तान्विद्धिनः सगरात्मजान् ॥ श्रुत्वातद्वचनंतेषांकपिलोरघुनंदन ॥ २९ ॥ रोषेणमहताविष्टोहुंकारमकरोत्तदा ॥
ततस्तेनाप्रमेयेणकपिलेनमहात्मना ॥ भस्मराशीकृताःसर्वेकाकुत्स्थसगरात्मजाः ॥ ३० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदि
काव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥ पुत्रांश्चिरगतान्ज्ञात्वासगरोरघुनंदन ॥ नप्तारमब्रवीद्राजादीप्यमानं
स्वतेजसा ॥ १ ॥ शूरश्चकृतविद्यश्चपूर्वैस्तुल्योऽसितेजसा ॥ पितॄणांगतिमन्विच्छयेनचाश्वोपवाहितः ॥ २ ॥ अंतर्भौमानिसत्त्वानिवी

र्यवंतिमहांतिच ॥ तेषांतुप्रतिघातार्थंसासिंगृह्णीष्वकार्मुकम् ॥ ३ ॥ अभिवाद्याभिवाद्यांस्त्वंहत्वाविघ्नकरानपि ॥ सिद्धार्थःसन्निवर्त
स्वममयज्ञस्यपारगः ॥ ४ ॥ एवमुक्तोंऽशुमान्सम्यक्सगरेणमहात्मना ॥ धनुरादायखङ्गंचजगामलघुविक्रमः ॥ ५ ॥ सखातंपितृभिर्मा
र्गमंतर्भौमंमहात्मभिः ॥ प्रापद्यतनरश्रेष्ठतेनराज्ञाभिचोदितः ॥ ६ ॥ देवदानवरक्षोभिःपिशाचपतगोरगैः ॥ पूज्यमानंमहातेजादिशा
गजमपश्यत ॥ ७ ॥ सतंप्रदक्षिणंकृत्वापृष्ट्वाचैवनिरामयम् ॥ पितॄन्सपरिपप्रच्छवाजिहर्तारमेवच ॥ ८ ॥ दिशागजस्तुतच्छ्रुत्वाप्रत्यु
वाचमहामतिः ॥ आसमंजकृतार्थस्त्वंसहाश्वःशीघ्रमेष्यसि ॥ ९ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासर्वानेवदिशागजान् ॥ यथाक्रमंयथान्यायंप्रष्टुं
समुपचक्रमे ॥ १० ॥ तैश्चसर्वैर्दिशापालैर्वाक्यज्ञैर्वाक्यकोविदैः ॥ पूजितःसहयश्चैवागंताऽसीत्यभिचोदितः ॥ ११ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वा
जगामलघुविक्रमः ॥ भस्मराशीकृतायत्रपितरस्तस्यसागराः ॥ १२ ॥ सदुःखवशमापन्नस्त्वसमंजसुतस्तदा ॥ चुक्रोशपरमार्तस्तुवधा
त्तेषांसुदुःखितः ॥ १३ ॥ यज्ञियंचहयंतत्रचरंतमविदूरतः ॥ ददर्शपुरुषव्याघ्रोदुःखशोकसमन्वितः ॥ १४ ॥ स तेषांराजपुत्राणांक
र्तुकामोजलक्रियाम् ॥ सजलार्थीमहातेजानचापश्यज्जलाशयम् ॥ १५ ॥ विसार्यनिपुणांदृष्टिंततोऽपश्यत्खगाधिपम् ॥ पितॄणांमातु
लंरामसुपर्णमनिलोपमम् ॥ १६ ॥ सचैनमब्रवीद्वाक्यंवैनतेयोमहाबलः ॥ माशुचःपुरुषव्याघ्रवधोयंलोकसंमतः ॥ १७ ॥ कपिलेना
प्रमेयेणदग्धाहीमेमहाबलाः ॥ सलिलंनार्हसेप्राज्ञदातुमेषांहिलौकिकम् ॥ १८ ॥ गंगाहिमवतोज्येष्ठादुहितापुरुषर्षभ ॥ तस्यांकुरुमहा
बाहोपितॄणांसलिलक्रियाम् ॥ १९ ॥ भस्मराशीकृतानेतान्प्लावयेल्लोकपावनी ॥ तयाक्लिन्नमिदंभस्मगंगयालोककांतया ॥ २० ॥ षष्टिः
पुत्रसहस्राणि स्वर्गलोकंगमिष्यति ॥ निर्गच्छाश्वंमहाभागसंगृह्यपुरुषर्षभ ॥ २१ ॥ यज्ञंपैतामहंवीरनिर्वर्तयितुमर्हसि ॥ सुपर्णवचनं
श्रुत्वासोंऽशुमानतिवीर्यवान् ॥ २२ ॥ त्वरितंहयमादायपुनरायान्महातपाः ॥ ततोराजानमासाद्यदीक्षितंरघुनंदन ॥ २३ ॥ न्यवेदय
द्यथावृत्तंसुपर्णवचनंतथा ॥ तच्छ्रुत्वाघोरसंकाशंवाक्यमंशुमतोनृपः ॥ २४ ॥ यज्ञंनिर्वर्तयामासयथाकल्पंयथाविधि ॥ स्वपुरंत्वगम
च्छ्रीमानिष्टयज्ञोमहीपतिः ॥ २५ ॥ गंगायाश्चागमेराजानिश्चयंनाध्यगच्छत ॥ अगत्वानिश्चयंराजाकालेनमहतामहान् ॥ २६ ॥

त्रिंशद्वर्षसहस्राणिराज्यंकृत्वादिवंगतः ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा०बालकांडे एक चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥ कालधर्मंगतेरामसगरेप्रकृतीजनाः ॥ राजानंरोचयामासुरंशुमंतंसुधार्मिकम् ॥ १ ॥ सराजासुमहानासी दंशुमान्रघुनंदन ॥ तस्यपुत्रोमहानासीद्दिलीपइतिविश्रुतः ॥ २ ॥ तस्मैराज्यंसमादिश्यदिलीपेरघुनंदन ॥ हिमवच्छिखरेरम्येतपस्तेपेसु दारुणम् ॥ ३ ॥ द्वात्रिंशच्छतसाहस्रंवर्षाणिसुमहायशाः ॥ तपोवनगतोराजास्वर्गंलेभेतपोधनः ॥ ४ ॥ दिलीपस्तुमहातेजाःश्रुत्वापै तामहंवधम् ॥ दुःखोपहतयाबुद्ध्यानिश्चयंनाध्यगच्छत ॥ ५ ॥ कथंगंगावतरणं कथंतेषांजलक्रिया ॥ तारयेयंकथंचैतानितिचिं तापरोऽभवत् ॥ ६ ॥ तस्यचिंतयतोनित्यंधर्मेणविदितात्मनः ॥ पुत्रोभगीरथोनामजज्ञेपरमधार्मिकः ॥ ७ ॥ दिलीपस्तुमहातेजाय ज्ञैर्बहुभिरिष्टवान् ॥ त्रिंशद्वर्षसहस्राणिराजाराज्यमकारयत् ॥ ८ ॥ अगत्वानिश्चयंराजातेषामुद्धरणंप्रति ॥ व्याधिनानरशार्दूलकाल धर्ममुपेयिवान् ॥ ९ ॥ इंद्रलोकंगतोराजास्वार्जितेनैवकर्मणा ॥ राज्येभगीरथंपुत्रमभिषिच्यनरर्षभः ॥ १० ॥ भगीरथस्तुराज र्षिर्धार्मिकोरघुनंदन ॥ अनपत्योमहाराजःप्रजाकामःसचाप्रजाः ॥ ११ ॥ मंत्रिष्वाधायतद्राज्यंगंगावतरणेरतः ॥ तपोदीर्घंसमातिष्ठ द्गोकर्णेरघुनंदन ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वबाहुःपंचतपामासाहारोजितेंद्रियः ॥ तस्यवर्षसहस्राणिघोरेतपसितिष्ठतः ॥ १३ ॥ अतीतानिमहा बाहोतस्यराज्ञोमहात्मनः ॥ सुप्रीतोभगवान्ब्रह्माप्रजानांप्रभुरीश्वरः ॥ १४ ॥ ततःसुरगणैःसार्धमुपागम्यपितामहः ॥ भगीरथंमहा त्मानंतप्यमानमथाब्रवीत् ॥ १५ ॥ भगीरथमहाराजप्रीतस्तेऽहंजनाधिप ॥ तपसाचसुतप्तेनवरंवरयसुव्रत ॥ १६ ॥ तमुवाचमहाते जाःसर्वलोकपितामहम् ॥ भगीरथोमहाबाहुःकृतांजलिपुटःस्थितः ॥ १७ ॥ यदिमेभगवान्प्रीतोयद्यस्तितपसःफलम् ॥ सगरस्या त्मजाःसर्वेमत्तःसलिलमाप्नुयुः ॥ १८ ॥ गंगायाःसलिलक्लिन्नेभस्मन्येषांमहात्मनाम् ॥ स्वर्गंगच्छेयुरत्यंतं सर्वेचप्रपितामहाः ॥ १९ ॥ देवयाचेहसंतत्यैनावसीदेत्कुलंचनः ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेदेवएषमेऽस्तुवरः परः ॥ २० ॥ उक्तवाक्यंतुराजानंसर्वलोकपितामहः ॥ प्रत्यु वाचशुभांवाणींमधुरांमधुराक्षराम् ॥ २१ ॥ मनोरथोमहानेपभगीरथमहारथ ॥ एवंभवतुभद्रंतेइक्ष्वाकुकुलवर्धन ॥ २२ ॥ इयंहैमव

तीज्येष्ठागंगाहिमवतःसुता ॥ तां वैधारयितुंराजन्हरस्तत्रनियुज्यताम् ॥ २३ ॥ गंगायाःपतनंराजन्पृथिवीनसहिष्यते ॥ तांवैधार
यितुंराजन्नान्यंपश्यामिशूलिनः ॥ २४ ॥ तमेवमुक्त्वाराजानंगंगांचाभाष्यलोककृत् ॥ जगामत्रिदिवंदेवैःसर्वैःसहमरुद्गणैः ॥ २५ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥ देवदेवेगतेतस्मिन्सोंगुष्ठाग्र
निपीडिताम् ॥ कृत्वावसुमतींरामवत्सरंसमुपासत ॥ १ ॥ अथसंवत्सरेपूर्णेसर्वलोकनमस्कृतः ॥ उमापतिःपशुपतीराजानमिदम
ब्रवीत् ॥ २ ॥ प्रीतस्तेहंनरश्रेष्ठकरिष्यामितवप्रियम् ॥ शिरसाधारयिष्यामिशैलराजसुतामहम् ॥ ३ ॥ ततोहैमवतीज्येष्ठासर्वलोक
नमस्कृता ॥ तदासातिमहद्रूपंकृत्वावेगंचदुःसहम् ॥ ४ ॥ आकाशादपतद्राममशिवेशिवशिरस्युत ॥ अचिंतयच्चसादेवीगंगापरमदु
र्धरा ॥ ५ ॥ विशाम्यहंहिपातालंस्रोतसागृह्यशंकरम् ॥ तस्यावलेपनंज्ञात्वाक्रुद्धस्तुभगवान्हरः ॥ ६ ॥ तिरोभावयितुंबुद्धिंचक्रे
त्रिनयनस्तदा ॥ सातस्मिन्पतितापुण्यापुण्येरुद्रस्यमूर्धनि ॥ ७ ॥ हिमवत्प्रतिमेरामजटामंडलगह्वरे ॥ साकथंचिन्महींगंतुंनाशक्नो
द्यत्नमास्थिता ॥ ८ ॥ नैवसानिर्गमंलेभेजटामंडलमंततः ॥ तत्रैवाबभ्रमद्देवीसंवत्सरगणान्बहून् ॥ ९ ॥ तामपश्यत्पुनस्तत्रतपःपरम
मास्थितः ॥ सतेनतोषितश्चासीदत्यंतंरघुनंदन ॥ १० ॥ विससर्जततोगंगांहरोबिंदुसरःप्रति ॥ तस्यांविसृज्यमानायांसप्तस्रोतांसिज
ज्ञिरे ॥ ११ ॥ ह्लादिनीपावनीचैवनलिनीचतथैवच ॥ तिस्रःप्राचींदिशंजग्मुर्गंगाःशिवजलाःशुभाः ॥ १२ ॥ सुचक्षुश्चैवसीताचसिंधुश्चै
वमहानदी ॥ तिस्रश्चैतादिशंजग्मुःप्रतीचींतुदिशंशुभाः ॥ १३ ॥ सप्तमीचान्वगात्तासांभगीरथरथंतदा ॥ भगीरथोऽपिराजर्षिर्दिव्यंस्यं
दनमास्थितः ॥ १४ ॥ प्रायादग्रेमहातेजागंगातंचाप्यनुव्रजत् ॥ गगनाच्छंकरशिरस्ततोधरणिमागता ॥ १५ ॥ असर्पतजलंतत्रती
व्रशब्दपुरस्कृतम् ॥ मत्स्यकच्छपसंघैश्चशिशुमारगणैस्तथा ॥ १६ ॥ पतद्भिःपतितैश्चैवव्यरोचतवसुंधरा ॥ ततोदेवर्षिगंधर्वायक्षसिद्ध
गणास्तथा ॥ १७ ॥ व्यलोकयंततेतत्रगगनाद्गांगतांतदा ॥ विमानैर्नगराकारैर्हयैर्गजवरैस्तदा ॥ १८ ॥ पारिप्लवगताश्चापिदेवतास्त
त्रविष्ठिताः ॥ तदद्भुतमिमंलोकेगंगावतरमुत्तमम् ॥ १९ ॥ दिदृक्षवोदेवगणाःसमीयुरमितौजसः ॥ संपतद्भिःसुरगणैस्तेषांचाभरणौ

ज्सा ॥ २० ॥ शतादित्यमिवाभातिगगनंगततोयदम् ॥ शिशुमारोरगगणैर्मीनैरपिचचंचलैः ॥ २१ ॥ विद्युद्भिरिवविक्षिप्तैराकाशम
भवत्तदा ॥ पांडुरैःसलिलोत्पीडैःकीर्यमाणैःसहस्रधा ॥ २२ ॥ शारदाभ्रैरिवाकीर्णंगगनंहंससंप्लवैः ॥ क्वचिद्द्रुततरंयातिकुटिलंक्वचि
दायतम् ॥ २३ ॥ विनतंक्वचिदुद्भूतंक्वचिद्यातिशनैःशनैः ॥ सलिलेनैवसलिलंक्वचिदभ्याहतंपुनः ॥ २४ ॥ मुहुरूर्ध्वपथंगत्वापपा
तवसुधांपुनः ॥ तच्छंकरशिरोभ्रष्टंभ्रष्टंभूमितलेपुनः ॥ २५ ॥ व्यरोचततदातोयंनिर्मलंगतकल्मषम् ॥ तत्रर्षिगणगंधर्वावसुधातल
वासिनः ॥ २६ ॥ भवांगपतितंतोयंपवित्रमितिपस्पृशुः ॥ शापात्प्रपतितायेचगगनाद्वसुधातलम् ॥ २७ ॥ कृत्वातत्राभिषेकंतेबभूबु
र्गतकल्मषाः ॥ धूतपापाःपुनस्तेनतोयेनाथशुभान्विताः ॥ २८ ॥ पुनराकाशमाविश्यस्वाँल्लोकान्प्रतिपेदिरे ॥ मुमुदेमुदितोलोकस्ते
नतोयेनभास्वता ॥ २९ ॥ कृताभिषेकोगंगायांबभूवगतकल्मषः ॥ भगीरथोहिराजर्षिर्दिव्यंस्यंदनमास्थितः ॥ ३० ॥ प्रायादग्रेमहा
राजस्तंगंगापृष्ठतोऽन्वगात् ॥ देवाःसर्षिगणाःसर्वेदैत्यदानवराक्षसाः ॥ ३१ ॥ गंधर्वयक्षप्रवराःसकिन्नरमहोरगाः ॥ सर्पाश्चाप्सरसो
रामभगीरथरथानुगाः ॥ ३२ ॥ गंगामन्वगमन्प्रीताःसर्वेजलचराश्चये ॥ यतोभगीरथोराजाततोगंगायशस्विनी ॥ ३३ ॥ जगामस
रितांश्रेष्ठासर्वपापप्रणाशिनी ॥ ततोहियजमानस्यजह्नोरद्भुतकर्मणः ॥ ३४ ॥ गंगासंप्लावयामासयज्ञवाटंमहात्मनः ॥ तस्यावलेपनं
ज्ञात्वाक्रुद्धोजह्नुश्चराघव ॥ ३५ ॥ अपिवत्तुजलंसर्वंगंगायाःपरमाद्भुतम् ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाऋषयश्चसुविस्मिताः ॥ ३६ ॥ पूजयंति
महात्मानंजह्नुंपुरुषसत्तमम् ॥ गंगांचापिनयंतिस्मदुहितृत्वेमहात्मनः ॥ ३७ ॥ ततस्तुष्टोमहातेजाः श्रोत्राभ्यामसृजत्प्रभुः ॥ तस्मा
ज्जह्नुसुतागंगाप्रोच्यतेजाह्नवीतिच ॥ ३८ ॥ जगामचपुनर्गंगाभगीरथरथानुगा ॥ सागरंचापिसंप्राप्तासासरित्प्रवरातदा ॥ ३९ ॥ रसा
तलमुपागच्छत्सिद्ध्यर्थतस्यकर्मणः ॥ भगीरथोऽपिराजर्षिर्गंगामादाययत्नतः ॥ ४० ॥ पितामहान्भस्मकृतानपश्यद्गतचेतनान् ॥
अथतद्भस्मनांराशिंगंगासलिलमुत्तमम् ॥ ४१ ॥ प्लावयत्पूतपाप्मानःस्वर्गंप्राप्तारघूत्तम ॥ ४२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४३ ॥ सगत्वासागरंराजागंगयानुगतस्तदा ॥ प्रविवेशतलंभूमेर्यत्रते

भस्मसात्कृताः ॥ १ ॥ भस्मन्यथाप्लुतेरामगंगायाःसलिलेनवै ॥ सर्वलोकप्रभुर्ब्रह्माराजानमिदमब्रवीत् ॥ २ ॥ तारितानरशार्दूल
दिवंयाताश्चदेववत् ॥ षष्टिःपुत्रसहस्राणिसगरस्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ सागरस्यजलंलोकेयावत्स्थास्यतिपार्थिव ॥ सगरस्यात्मजाः
सर्वेदिविस्थास्यंतिदेववत् ॥ ४ ॥ इयंचदुहिताज्येष्ठातवगंगाभविष्यति ॥ त्वत्कृतेनचनाम्नाथलोकेस्थास्यतिविश्रुता ॥ ५ ॥ गंगा
त्रिपथगानामदिव्याभागीरथीतिच ॥ त्रीन्पथोभावयंतीतितस्मात्त्रिपथगास्मृता ॥ ६ ॥ पितामहानांसर्वेषांत्वमत्रमनुजाधिप ॥
कुरुष्वसलिलंराजन्प्रतिज्ञामपवर्जय ॥ ७ ॥ पूर्वकेणहितेराजंस्तेनातियशसातदा ॥ धर्मिणांप्रवरेणाथनैषप्राप्तोमनोरथः ॥ ८ ॥ तथै
वांशुमतावत्सलोकेऽप्रतिमतेजसा ॥ गंगां प्रार्थयतानेतुंप्रतिज्ञानापवर्जिता ॥ ९ ॥ राजर्षिणांगुणवतामहर्षिसमतेजसा ॥ मत्तुल्यतप
साचैवक्षत्रधर्मस्थितेनच ॥ १० ॥ दिलीपेनमहाभागतवपित्रातितेजसा ॥ पुनर्नशकितानेतुंगंगांप्रार्थयताऽनघ ॥ ११ ॥ सात्वयास
मतिक्रांताप्रतिज्ञापुरुषर्षभ ॥ प्राप्तोऽसिपरमंलोकेयशःपरमसंमतम् ॥ १२ ॥ तच्चगंगावतरणंत्वयाकृतमरिंदम ॥ अनेनचभवान्प्राप्तो
धर्मस्यायतनंमहत् ॥ १३ ॥ प्लावयस्वत्वमात्मानंनरोत्तमसदोचिते ॥ सलिलेपुरुषश्रेष्ठशुचिःपुण्यफलोभव ॥ १४ ॥ पितामहानां
सर्वेषांकुरुष्वसलिलक्रियाम् ॥ स्वस्तितेऽस्तुगमिष्यामिस्वंलोकंगम्यतांनृप ॥ १५ ॥ इत्येवमुक्त्वादेवेशःसर्वलोकपितामहः ॥
यथाऽऽगतंतथाऽगच्छद्देवलोकंमहायशाः ॥ १६ ॥ भगीरथस्तुराजर्षिःकृत्वासलिलमुत्तमम् ॥ यथाक्रमंयथान्यायंसागराणांमहा
यशाः ॥ १७ ॥ कृतोदकःशुचीराजास्वपुरंप्रविवेशह ॥ समृद्धार्थोनरश्रेष्ठस्वंराज्यंप्रशशासह ॥ १८ ॥ प्रमुमोदचलोकस्तंनृपमासा
द्यराघव ॥ नष्टशोकःसमृद्धार्थोबभूवविगतज्वरः ॥ १९ ॥ एषतेरामगंगायाविस्तरोऽभिहितोमया ॥ स्वस्तिप्राप्नुहिभद्रंतेसंध्याकालो
ऽतिवर्तते ॥ २० ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यंपुत्र्यंस्वर्ग्यमथापिच ॥ यःश्रावयतिविप्रेषुक्षत्रियेष्वितरेषुच ॥ २१ ॥ प्रीयंतेपितरस्तस्यप्री
यंतेदैवतानिच ॥ इदमाख्यानमायुष्यंगंगावतरणंशुभम् ॥२२॥ यःशृणोतिचकाकुत्स्थसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ सर्वे पापाःप्रणश्यंति
आयुःकीर्तिश्चवर्धते ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥४४॥

विश्वामित्रवचः श्रुत्वा राघवः सहलक्ष्मणः ॥ विस्मयं परमं गत्वा विश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥ १ ॥ अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मन्कथितं परमं त्वया ॥
गंगावतरणं पुण्यं सागरस्यापि पूरणम् ॥ २ ॥ क्षणभूतेव नौ रात्रिः संवृत्तेयं परंतप ॥ इमां चिंतयतः सर्वां निखिलेन कथां तव ॥ ३ ॥ तस्य सा
शर्वरी सर्वा मम सौमित्रिणा सह ॥ जगाम चिंतयानस्य विश्वामित्रकथां शुभाम् ॥ ४ ॥ ततः प्रभाते विमले विश्वामित्रं तपोधनम् ॥ उवाच
राघवो वाक्यं कृताह्निकमरिंदमः ॥ ५ ॥ गता भगवती रात्रिः श्रोतव्यं परमाद्भुतम् ॥ तरामसरितां श्रेष्ठां पुण्यां त्रिपथगां नदीम् ॥ ६ ॥ नौरेषा
हि सुखास्तीर्णा ऋषीणां पुण्यकर्मणाम् ॥ भगवंतमिह प्राप्तं ज्ञात्वा त्वरितमागता ॥ ७ ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ॥ संतारं
कारयामास सर्षिसंघस्य कौशिकः ॥ ८ ॥ उत्तरं तीरमासाद्य संपूज्यर्षिगणं ततः ॥ गंगाकूले निविष्टास्ते विशालां ददृशुः पुरीम् ॥ ९ ॥
ततो मुनिवरस्तूर्णं जगाम सहराघवः ॥ विशालां नगरीं रम्यां दिव्यां स्वर्गोपमां तदा ॥ १० ॥ अथ रामो महाप्राज्ञो विश्वामित्रं महामुनिम् ॥
पप्रच्छ प्रांजलिर्भूत्वा विशालामुत्तमां पुरीम् ॥ ११ ॥ कतमो राजवंशोऽयं विशालायां महामुने ॥ श्रोतुमिच्छामि भद्रं ते परं कौतूहलं
हि मे ॥ १२ ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामस्य मुनिपुंगवः ॥ आख्यातुं तत्समारेभे विशालायाः पुरातनम् ॥ १३ ॥ श्रूयतां राम शक्रस्य कथां
कथयतः श्रुताम् ॥ अस्मिन्देशे हि यद्वृत्तं शृणु तत्त्वेन राघव ॥ १४ ॥ पूर्वं कृतयुगे राम दितेः पुत्रा महाबलाः ॥ अदितेश्च महाभागा वीर्यवंतः
सुधार्मिकाः ॥ १५ ॥ ततस्तेषां नरव्याघ्र बुद्धिरासीन्महात्मनाम् ॥ अमरा विजराश्चैव कथं स्यामो निरामयाः ॥ १६ ॥ तेषां चिंतयतां
तत्र बुद्धिरासीद्विपश्चिताम् ॥ क्षीरोदमथनं कृत्वा रसं प्राप्स्याम तत्र वै ॥ १७ ॥ ततो निश्चित्य मथनं योक्त्रं कृत्वा च वासुकिम् ॥ मंथानं मंदरं
कृत्वा ममंथुरमितौजसः ॥ १८ ॥ (अथ वर्षसहस्रेण योक्त्रसर्पशिरांसि च ॥ वमतोऽतिविषं तत्र ददंशुर्दशनैः शिलाः ॥ १९ ॥ उत्पपाता
ग्निसंकाशं हालाहलमहाविषम् ॥ तेन दग्धं जगत्सर्वं सदेवासुरमानुषम् ॥ २० ॥ अथ देवा महादेवं शंकरं शरणार्थिनः ॥ जग्मुः पशुपतिं रु
द्रं त्राहि त्राहीति तुष्टुवुः ॥ २१ ॥ एवमुक्तस्ततो देवैर्देवदेवेश्वरः प्रभुः ॥ प्रादुरासीत्ततोऽत्रैव शंखचक्रधरो हरिः ॥ २२ ॥ उवाचैनं स्मितं
कृत्वा रुद्रं शूलधरं हरिः ॥ दैवतैर्मथ्यमाने तु यत्पूर्वं समुपस्थितम् ॥ २३ ॥ तत्त्वदीयं सुरश्रेष्ठ सुराणामग्रतो हि यत् ॥ अग्रपूजामिह स्थि

त्वागृहाणेदंविषंप्रभो ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वाचसुरश्रेष्ठस्तत्रैवांतरधीयत ॥ देवतानांभयंदृष्ट्वाश्रुत्वावाक्यंतुशार्ङ्गिणः ॥ २५ ॥ हालाहलं
विषंघोरंसंजग्राहामृतोपमम् ॥ देवान्विसृज्यदेवेशोजगामभगवान्हरः ॥ २६ ॥ ततोदेवाःसुराःसर्वेममंथूरघुनंदन ॥ प्रविवेशाथपाता
लंमंथानःपर्वतोत्तमः ॥ २७ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वास्तुष्टुवुर्मधुसूदनम् ॥ त्वंगतिःसर्वभूतानांविशेषेणदिवौकसाम् ॥ २८ ॥ पालयास्मा
न्महाबाहोगिरिमुद्धर्तुमर्हसि ॥ इतिश्रुत्वाहृषीकेशःकामठंरूपमास्थितः ॥ २९ ॥ पर्वतंपृष्ठतःकृत्वाशिश्येतत्रोदधौहरिः ॥ पर्वताग्रंतु
लोकात्माहस्तेनाक्रम्यकेशवः ॥ ३० ॥ देवानांमध्यतःस्थित्वाममंथपुरुषोत्तमः ॥ अथवर्षसहस्रेणआयुर्वेदमयः पुमान् ॥ ३१ ॥)
उदतिष्ठत्सधर्मात्मासदंडःसकमंडलुः ॥ अथधन्वंतरिर्नामअप्सराश्चसुवर्चसः ॥ ३२ ॥ अप्सुनिर्मथनादेवरसात्तस्माद्वरस्त्रियः ॥ उत्पे
तुर्मनुजश्रेष्ठतस्मादप्सरसोऽभवन् ॥ ३३ ॥ षष्टिकोटयोऽभवंस्तासामप्सराणांसुवर्चसाम् ॥ असंख्येयास्तुकाकुत्स्थयास्तासांपरिचा
रिकाः ॥ ३४ ॥ नताःस्मप्रतिगृह्णंतिसर्वेतेदेवदानवाः ॥ अप्रतिग्रहणादेवतावैसाधारणाःस्मृताः ॥ ३५ ॥ वरुणस्तुततःकन्यावारुणी
रघुनंदन ॥ उत्पपातमहाभागमार्गमाणापरिग्रहम् ॥ ३६ ॥ दितेःपुत्रानतांरामजगृहुर्वरुणात्मजाम् ॥ अदितेस्तुसुतावीरजगृहुस्ताम
निंदिताम् ॥ ३७ ॥ असुरास्तेनदैतेयाःसुरास्तेनादितेःसुताः ॥ हृष्टाःप्रमुदिताश्चासन्वारुणीग्रहणात्सुराः ॥ ३८ ॥ उच्चैःश्रवाहयश्रेष्ठो
मणिरत्नंचकौस्तुभम् ॥ उदतिष्ठन्नरश्रेष्ठतथैवामृतमुत्तमम् ॥ ३९ ॥ अथतस्यकृतेराममहानासीत्कुलक्षयः ॥ अदितेस्तुततःपुत्रादिति
पुत्रानयोधयन् ॥ ४० ॥ एकतामगमन्सर्वेअसुराराक्षसैः सह ॥ युद्धमासीन्महाघोरंवीरत्रैलोक्यमोहनम् ॥ ४१ ॥ यदाक्षयंगतंसर्व
तदाविष्णुर्महाबलः ॥ अमृतंसोऽहरत्तूर्णंमायामास्थायमोहिनीम् ॥ ४२ ॥ येगताभिमुखंविष्णुमक्षरंपुरुषोत्तमम् ॥ संपिष्टास्तेतदायु
द्धेविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ४३ ॥ अदितेरात्मजावीरादितेःपुत्रान्निजघ्निरे ॥ अस्मिन्घोरेमहायुद्धेदैतेयादित्ययोर्भृशम् ॥ ४४ ॥ निह
त्यदितिपुत्रांस्तुराज्यंप्राप्यपुरंदरः ॥ शशासमुदितोलोकान्सर्षिसंघान्सचारणान् (४५) ॥ ३२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी
कीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे पंचचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥ हतेषुतेषुपुत्रेषुदितिःपरमदुःखिता ॥ मारीचंकश्यपंना

मभर्तारमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ हतपुत्रास्मिभगवंस्तवपुत्रैर्महात्मभिः ॥ शक्रहंतारमिच्छामिपुत्रंदीर्घतपोऽर्जितम् ॥ २ ॥ साहंतपश्चरि
ष्यामिगर्भंमेदातुमर्हसि ॥ ईश्वरंशक्रहंतारंत्वमनुज्ञातुमर्हसि ॥ ३ ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वामारीचःकश्यपस्तदा ॥ प्रत्युवाचमहातेजादि
तिंपरमदुःखिताम् ॥ ४ ॥ एवंभवतुभद्रंतेशुचिर्भवतपोधने ॥ जनयिष्यसिपुत्रंत्वंशक्रहंतारमाहवे ॥ ५ ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेतुशुचिर्यदिभवि
ष्यसि ॥ पुत्रंत्रैलोक्यहंतारंमत्तस्त्वंजनयिष्यसि ॥ ६ ॥ एवमुक्त्वामहातेजाःपाणिनासंममार्जताम् ॥ तामालभ्यततःस्वस्तिइत्युक्त्वा
तपसेययौ ॥ ७ ॥ गतेतस्मिन्नरश्रेष्ठदितिःपरमहर्षिता ॥ कुशप्लवंसमासाद्यतपस्तेपेसुदारुणम् ॥ ८ ॥ तपस्तस्यांहिकुर्वत्यांपरिचर्यां
चकारह ॥ सहस्राक्षोनरश्रेष्ठपरयागुणसंपदा ॥ ९ ॥ अग्निंकुशान्काष्ठमपःफलंमूलंतथैवच ॥ न्यवेदयत्सहस्राक्षोयच्चान्यदपिकांक्षि
तम् ॥ १० ॥ गात्रसंवाहनैश्चैवश्रमापनयनैस्तथा ॥ शक्रःसर्वेषुकालेषुदितिंपरिचचारह ॥ ११ ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेसादशोनेरघुनंदन ॥
दितिःपरमसंहृष्टासहस्राक्षमथाब्रवीत् ॥ १२ ॥ तपश्चरंत्यावर्षाणिदशवीर्यवतांवर ॥ अवशिष्टानिभद्रंतेभ्रातरंद्रक्ष्यसेततः ॥ १३ ॥
यमहंत्वत्कृतेपुत्रतमाधास्येजयोत्सुकम् ॥ त्रैलोक्यविजयंपुत्रसहभोक्ष्यसिविज्वरः ॥ १४ ॥ याचितेनसुरश्रेष्ठपित्रातवमहात्मना ॥
वरोवर्षसहस्रांतेममदत्तःसुतंप्रति ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वाचदितिस्तत्रप्राप्तेमध्यंदिनेश्वरे ॥ निद्रयापहृतादेवीपादौकृत्वाथशीर्षतः ॥ १६ ॥
दृष्ट्वातामशुचिंशक्रःपादयोःकृतमूर्धजाम् ॥ शिरःस्थानेकृतौपादौजहासचमुमोदच ॥ १७ ॥ तस्याःशरीरविवरंप्रविवेशपुरंदरः ॥
गर्भंचसप्तधाराममचिच्छेदपरमात्मवान् ॥ १८ ॥ भिद्यमानस्ततोगर्भोवज्रेणशतपर्वणा ॥ रुरोदसुस्वरंरामततोदितिरबुध्यत ॥ १९ ॥
मारुदोमारुदश्चेतिगर्भंशक्रोऽभ्यभाषत ॥ बिभेदचमहातेजारुदंतमपिवासवः ॥ २० ॥ नहंतव्यंनहंतव्यमित्येवदितिरब्रवीत् ॥ निष्प
पाततत‌ःशक्रोमातुर्वचनगौरवात् ॥ २१ ॥ प्रांजलिर्वज्रसहितोदितिंशक्रोऽभ्यभाषत ॥ अशुचिर्देविसुप्तासिपादयोः कृतमूर्धजा ॥ २२ ॥
तदंतरमहंलब्ध्वाशक्रहंतारमाहवे ॥ अभिदंसप्तधादेवितन्मेत्वंक्षंतुमर्हसि ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
बालकांडे षट्चत्वारिंशःसर्गः ॥ ४६ ॥ सप्तधातुकृतेगर्भेदितिःपरमदुःखिता ॥ सहस्राक्षंदुराधर्षंवाक्यंसानुनयाऽब्रवीत् ॥ १ ॥

ममापराधाद्गर्भोऽयंसप्तधाशकलीकृतः ॥ नापराधोहिदेवेशतवात्रबलसूदन ॥ २ ॥ प्रियंत्वत्कृतमिच्छामिममगर्भविपर्यये ॥ मरुतांस
प्तसप्तानांस्थानपालाभवंतुते ॥ ३ ॥ वातस्कंधाइमेसप्तचरंतुदिविपुत्रक ॥ मारुताइतिविख्यातादिव्यरूपाममात्मजाः ॥ ४ ॥ ब्रह्मलो
कंचरत्वेकइंद्रलोकंतथापरः ॥ दिव्यवायुरितिख्यातस्तृतीयोऽपिमहायशाः ॥ ५ ॥ चत्वारस्तुसुरश्रेष्ठदिशोवैतवशासनात् ॥ संचरिष्यं
तिभद्रंतेकालेनहिममात्मजाः ॥ ६ ॥ त्वत्कृतेनैवनाम्नावैमारुताइतिविश्रुताः ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वासहस्राक्षःपुरंदरः ॥ ७ ॥ उवाच
प्रांजलिर्वाक्यमितीदंबलसूदनः ॥ सर्वमेतद्यथोक्तंतेभविष्यतिनसंशयः ॥ ८ ॥ विचरिष्यंतिभद्रंतेदेवरूपास्तवात्मजाः ॥ एवंतौनिश्च
यंकृत्वामातापुत्रौतपोवने ॥ ९ ॥ जग्मतुस्त्रिदिवंरामकृतार्थाविवितिनःश्रुतम् ॥ एषदेशःसकाकुत्स्थमहेंद्राध्युषितःपुरा ॥ १० ॥ दितिं
यत्रतपःसिद्धामेवंपरिचचारसः ॥ इक्ष्वाकोस्तुनरव्याघ्रपुत्रःपरमधार्मिकः ॥ ११ ॥ अलंबुसायामुत्पन्नोविशालइतिविश्रुतः ॥ तेनचा
सीदिहस्थानेविशालेतिपुरीकृता ॥ १२ ॥ विशालस्यसुतोरामहेमचन्द्रोमहाबलः ॥ सुचंद्रइतिविख्यातोहेमचंद्रादनंतरः ॥ १३ ॥
सुचंद्रतनयोरामधूम्राश्वइतिविश्रुतः ॥ धूम्राश्वतनयश्चापिसृंजयःसमपद्यत ॥ १४ ॥ सृंजयस्यसुतःश्रीमान्सहदेवःप्रतापवान् ॥ कुशा
श्वःसहदेवस्यपुत्रःपरमधार्मिकः ॥ १५ ॥ कुशाश्वस्यमहातेजाःसोमदत्तःप्रतापवान् ॥ सोमदत्तस्यपुत्रस्तुकाकुत्स्थइतिविश्रुतः ॥ १६ ॥
तस्यपुत्रोमहातेजाःसंप्रत्येषपुरीमिमाम् ॥ आवसत्परमप्रख्यःसुमतिर्नामदुर्जयः ॥ १७ ॥ इक्ष्वाकोस्तुप्रसादेनसर्वेवैशालिकानृपाः ॥
दीर्घायुषोमहात्मानोवीर्यवंतःसुधार्मिकाः ॥ १८ ॥ इहाद्यरजनीमेकांसुखंस्वप्स्यामहेवयम् ॥ श्वःप्रभातेनरश्रेष्ठजनकंद्रष्टुमर्हसि ॥ १९ ॥
सुमतिस्तुमहातेजाविश्वामित्रमुपागतम् ॥ श्रुत्वानरवरश्रेष्ठःप्रत्यागच्छन्महायशाः ॥ २० ॥ पूजांचपरमांकृत्वासोपाध्यायःसबांधवः ॥
प्रांजलिःकुशलंपृष्ट्वाविश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥ २१ ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मियस्यमेविषयंमुने ॥ संप्राप्तोदर्शनंचैवनास्तिधन्यतरो
मम ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० चतुर्विंशतिसा० बालकांडे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४७ ॥ पृष्ट्वातुकुशलंतत्रपरस्परसमागमे ॥
कथांतेसुमतिर्वाक्यंव्याजहारमहामुनिम् ॥ १ ॥ इमौकुमारौभद्रंतेदेवतुल्यपराक्रमौ ॥ गजसिंहगतीवीरौशार्दूलवृषभोपमौ ॥ २ ॥

पद्मपत्रविशालाक्षौखड्गतूणधनुर्धरौ ॥ अश्विनाविवरूपेणसमुपस्थितयौवनौ ॥ ३ ॥ यदृच्छयैवगांप्राप्तौदेवलोकादिवामरौ ॥ कथं
पद्भ्यामिहप्राप्तौकिमर्थंकस्यवामुने ॥ ४ ॥ भूषयंताविमंदेशंचंद्रसूर्याविवांबरम् ॥ परस्परेणसदृशौप्रमाणेंगितचेष्टितैः ॥ ५ ॥ किमर्थं
चनरश्रेष्ठौसंप्राप्तौदुर्गमेपथि ॥ वरायुधधरौवीरौश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ६ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वायथावृत्तंन्यवेदयत् ॥ विश्वामित्रवचः
श्रुत्वाराजापरमविस्मितः ॥ ७ ॥ अतिथीपरमप्राप्तौपुत्रौदशरथस्यतौ ॥ पूजयामासविधिवत्सत्कारार्हौमहाबलौ ॥ ८ ॥ ततः
परमसत्कारंसुमतेःप्राप्यराघवौ ॥ उष्यतत्रनिशामेकांजग्मतुर्मिथिलांततः ॥ ९ ॥ तांदृष्ट्वामुनयःसर्वेजनकस्यपुरींशुभाम् ॥ साधुसा
ध्वितिशंसंतोमिथिलांसमपूजयन् ॥ १० ॥ मिथिलोपवनेतत्रआश्रमंदृश्यराघवः ॥ पुराणंनिर्जनंरम्यंपप्रच्छमुनिपुंगवम् ॥ ११ ॥
इदमाश्रमसंकाशंकिन्विदंमुनिवर्जितम् ॥ श्रोतुमिच्छामिभगवन्कस्यायंपूर्वआश्रमः ॥ १२ ॥ तच्छ्रुत्वाराघवेणोक्तंवाक्यंवाक्यविशा
रदः ॥ प्रत्युवाचमहातेजाविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ १३ ॥ हंततेकथयिष्यामिशृणुतत्त्वेनराघव ॥ यस्यैतदाश्रमपदंशप्तंकोपान्महा
त्मनः ॥ १४ ॥ गौतमस्यनरश्रेष्ठपूर्वमासीन्महात्मनः ॥ आश्रमोदिव्यसंकाशःसुरैरपिसुपूजितः ॥ १५ ॥ सचात्रतपआतिष्ठदहल्या
सहितःपुरा ॥ वर्षपूगान्यनेकानिराजपुत्रमहायशः ॥ १६ ॥ तस्यांतरंविदित्वाचसहस्राक्षःशचीपतिः ॥ मुनिवेषधरोभूत्वाअहल्यामि
दमब्रवीत् ॥ १७ ॥ ऋतुकालंप्रतीक्षंतेनार्थिनःसुसमाहिते ॥ संगमंत्वहमिच्छामित्वयासहसुमध्यमे ॥ १८ ॥ मुनिवेषंसहस्राक्षंविज्ञा
यरघुनंदन ॥ मतिंचकारदुर्मेधादेवराजकुतूहलात् ॥ १९ ॥ अथाब्रवीत्सुरश्रेष्ठंकृतार्थेनांतरात्मना ॥ कृतार्थास्मिसुरश्रेष्ठगच्छशीघ्रमि
तःप्रभो ॥२०॥ आत्मानंमांचदेवेशसर्वथारक्षगौतमात् ॥ इंद्रस्तुप्रहसन्वाक्यमहल्यामिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ सुश्रोणिपरितुष्टोऽस्मिग
मिष्यामियथागतम् ॥ एवंसंगम्यतुतदानिश्चक्रामोटजात्ततः ॥ २२ ॥ ससंभ्रमात्त्वरन्रामशंकितो गौतमंप्रति ॥ गौतमंसददर्शाथप्र
विशंतंमहामुनिम् ॥ २३ ॥ देवदानवदुर्धर्षंतपोबलसमन्वितम् ॥ तीर्थोदकपरिक्लिन्नंदीप्यमानमिवानलम् ॥ २४ ॥ गृहीतसमिधं
तत्रसकुशंमुनिपुंगवम् ॥ दृष्ट्वासुरपतिस्त्रस्तोविषण्णवदनोऽभवत् ॥ २५ ॥ अथदृष्ट्वासहस्राक्षंमुनिवेषधरंमुनिः ॥ दुर्वृत्तंवृत्तसंपन्नोरोषा

द्वचनमब्रवीत् ॥ २६ ॥ ममरूपंसमास्थायकृतवानसिदुर्मते ॥ अकर्तव्यमिदंयस्माद्विफलस्त्वंभविष्यसि ॥ २७ ॥ गौतमेनैवमुक्त
स्यसुरोषेणमहात्मना ॥ पेततुर्वृषणौभूमौसहस्राक्षस्यतत्क्षणात् ॥ २८ ॥ तथाशप्त्वाचवैशक्रंभार्यामपिचशप्तवान् ॥ इहवर्षसहस्राणि
बहूनिनिवसिष्यसि ॥ २९ ॥ वातभक्षानिराहारातप्यंतीभस्मशायिनी ॥ अदृश्यासर्वभूतानामाश्रमेऽस्मिन्वसिष्यसि ॥ ३० ॥
(यदात्वेतद्वनंघोरंरामोदशरथात्मजः ॥ आगमिष्यतिदुर्धर्षस्तदापूताभविष्यसि ॥ ३१ ॥ तस्यातिथ्येनदुर्वृत्तेलोभमोहविवर्जिता ॥
मत्सकाशंमुदायुक्तास्वंवपुर्धारयिष्यसि ॥ ३२ ॥) एवमुक्त्वामहातेजागौतमोदुष्टचारिणीम् ॥ इममाश्रममुत्सृज्यसिद्धचारणसे
विते ॥ ३३ ॥ हिमवच्छिखरेरम्येतपस्तेपेमहातपाः (॥ ३४ ॥) ॥ ३२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्वि
शतिसा० बालकांडे अष्टचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४८ ॥ छ ॥ अफलस्तुततःशक्रोदेवानग्निपुरोगमान् ॥ अब्रवीत्त्रस्तनयनःसिद्धगंध
र्वचारणान् ॥ १ ॥ कुर्वतातपसोविघ्नं गौतमस्यमहात्मनः ॥ क्रोधमुत्पाद्यहिमयासुरकार्यमिदंकृतम् ॥ २ ॥ अफलोऽस्मिकृतस्तेन
क्रोधात्साचनिराकृता ॥ शापमोक्षेणमहतातपोऽस्यापहृतं मया ॥ ३ ॥ तन्मांसुरवराःसर्वेसर्षिसंघाःसचारणाः ॥ सुरकार्यकरंयूयंस
फलंकर्तुमर्हथ ॥ ४ ॥ शतक्रतोर्वचःश्रुत्वादेवाःसाग्निपुरोगमाः ॥ पितृदेवानुपेत्याहुःसर्वेसहमरुद्गणैः ॥ ५ ॥ अयंमेषःसवृषणःशक्रो
ह्यवृषणःकृतः ॥ मेषस्यवृषणौगृह्यशक्रायाशुप्रयच्छत ॥ ६ ॥ अफलस्तुकृतोमेषःपरांतुष्टिंप्रदास्यति ॥ भवतांहर्षणार्थंचयेचदास्यं
तिमानवाः ॥ अक्षयंहिफलंतेषांयूयंदास्यथपुष्कलम् ॥ ७ ॥ अग्नेस्तुवचनंश्रुत्वापितृदेवाःसमागताः ॥ उत्पाट्यमेषवृषणौसहस्राक्षे
न्यवेशयन् ॥ ८ ॥ तदाप्रभृतिकाकुत्स्थपितृदेवाःसमागताः ॥ अफलान्भुंजतेमेषान्फलैस्तेषामयोजयन् ॥ ९ ॥ इंद्रस्तुमेषवृषणस्त
दाप्रभृतिराघव ॥ गौतमस्यप्रभावेणतपसाचमहात्मनः ॥ १० ॥ तदागच्छमहातेजआश्रमंपुण्यकर्मणः ॥ तारयैनांमहाभागामहल्यांदे
वरूपिणीम् ॥ ११ ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वाराघवःसहलक्ष्मणः ॥ विश्वामित्रंपुरस्कृत्यआश्रमंप्रविवेशह ॥ १२ ॥ ददर्शचमहाभा
गांतपसाद्योतितप्रभाम् ॥ लोकैरपिसमागम्यदुर्निरीक्ष्यांसुरासुरैः ॥ १३ ॥ प्रयत्नान्निर्मितांधात्रादिव्यांमायामयीमिव ॥ धूमेनाभिपरी

तांगींदीतामग्निशिखामिव ॥ १४ ॥ सतुषारावृतांसाभ्रांपूर्णचंद्रप्रभामिव ॥ मध्येंभसोदुराधर्षांदीप्तांसूर्यप्रभामिव ॥ १५ ॥ साहिगौ
तमवाक्येनदुर्नीरीक्ष्याबभूवह ॥ त्रयाणामपिलोकानांयावद्रामस्यदर्शनम् ॥ १६ ॥ शापस्यांतमुपागम्यतेषांदर्शनमागता ॥ राघवौ
तुतदातस्याःपादौजगृहतुर्मुदा ॥ १७ ॥ स्मरंतीगौतमवचःप्रतिजग्राहसाहितौ ॥ पाद्यमर्घ्यंतथातिथ्यं चकारसुसमाहिता ॥ १८ ॥
प्रतिजग्राहकाकुत्स्थोविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ पुष्पवृष्टिर्महत्यासीद्देवदुंदुभिनिःस्वनैः ॥ १९ ॥ गंधर्वाप्सरसांचैवमहानासीत्समुत्सवः ॥
साधुसाध्वितिदेवास्तामहल्यांसमपूजयन् ॥ २० ॥ तपोबलविशुद्धांगींगौतमस्यवशानुगाम् ॥ गौतमोऽपिमहातेजाअहल्यासहितः
सुखी ॥ २१ ॥ रामंसंपूज्यविधिवत्तपस्तेपेमहातपाः ॥ रामोऽपिपरमांपूजांगौतमस्यमहामुनेः ॥ २२ ॥ सकाशाद्विधिवत्प्राप्यजगाम
मिथिलांततः ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे एकोनपंचाशःसर्गः ॥ ४९ ॥
ततःप्रागुत्तरांगत्वारामःसौमित्रिणासह ॥ विश्वामित्रंपुरस्कृत्ययज्ञवाटमुपागमत् ॥ १ ॥ रामस्तुमुनिशार्दूलमुवाचसहलक्ष्मणः ॥
साध्वीयज्ञसमृद्धिर्हिजनकस्यमहात्मनः ॥ २ ॥ बहूनीहसहस्राणिनानादेशनिवासिनाम् ॥ ब्राह्मणानांमहाभागवेदाध्ययनशालि
नाम् ॥ ३ ॥ ऋषिवाटाश्चदृश्यंतेशकटीशतसंकुलाः ॥ देशोविधीयतांब्रह्मन्यत्रवत्स्यामहेवयम् ॥ ४ ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वाविश्वामि
त्रोमहामुनिः ॥ निवासमकरोद्देशेविविक्तेसलिलान्विते ॥ ५ ॥ विश्वामित्रमनुप्राप्तंश्रुत्वानृपवरस्तदा ॥ शतानंदंपुरस्कृत्यपुरोहितम
निंदितः ॥ ६ ॥ ऋत्विजोऽपिमहात्मानस्त्वर्घ्यमादायसत्वरम् ॥ प्रत्युज्जगामसहसाविनयेनसमन्वितः ॥ ७ ॥ विश्वामित्रायधर्मेणद
दौधर्मपुरस्कृतम् ॥ प्रतिगृह्यतुतांपूजांजनकस्यमहात्मनः ॥ ८ ॥ पप्रच्छकुशलंराज्ञोयज्ञस्यचनिरामयम् ॥ सतांश्चाथमुनीन्पृष्ट्वासोपा
ध्यायपुरोधसः ॥ ९ ॥ यथार्हमृषिभिःसर्वैःसमागच्छत्प्रहृष्टवत् ॥ अथराजामुनिश्रेष्ठंकृतांजलिरभाषत ॥ १० ॥ आसनेभगवा
नास्तांसहैभिर्मुनिपुंगवैः ॥ जनकस्यवचःश्रुत्वानिषसादमहामुनिः ॥ ११ ॥ पुरोधाऋत्विजश्चैवराजाचसहमंत्रिभिः ॥ आसनेषुयथा
न्यायमुपविष्टाःसमंततः ॥ १२ ॥ दृष्ट्वासनृपतिस्तत्रविश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥ अद्ययज्ञसमृद्धिर्मेसफलादैवतैःकृता ॥ १३ ॥ अद्य

यज्ञफलंप्राप्तंभगवद्दर्शनान्मया ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मियस्यमेमुनिपुंगव ॥ १४ ॥ यज्ञोपसदनंब्रह्मन्प्राप्तोऽसिमुनिभिःसह ॥ द्वादशा
हंतुब्रह्मर्षेदीक्षामाहुर्मनीषिणः ॥ १५ ॥ ततोभागार्थिनोदेवान्द्रष्टुमर्हसिकौशिक ॥ इत्युक्त्वामुनिशार्दूलंप्रहृष्टवदनस्तदा ॥ १६ ॥
पुनस्तंपरिपप्रच्छप्रांजलिःप्रयतोनृपः ॥ इमौकुमारौभद्रंतेदेवतुल्यपराक्रमौ ॥ १७ ॥ गजतुल्यगतीवीरौशार्दूलवृषभोपमौ ॥ अश्विना
विवरूपेणसमुपस्थितयौवनौ ॥ १८ ॥ यदृच्छयेवगांप्राप्तौदेवलोकादिवामरौ ॥ कथंपद्भ्यामिहप्राप्तौकिमर्थंकस्यवामुने ॥ १९ ॥
(वरायुधधरौवीरौकस्यपुत्रौमहामुने ॥ भूषयंताविमंदेशंचंद्रसूर्याविवांबरम् ॥ २०) परस्परस्यसदृशौप्रमाणेंगितचेष्टितैः ॥ काक
पक्षधरौवीरौश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ २१ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाजनकस्यमहात्मनः ॥ न्यवेदयदमेयात्मापुत्रौदशरथस्यतौ ॥ २२ ॥
सिद्धाश्रमनिवासंचराक्षसानांवधंतथा ॥ तत्रागमनमव्यग्रंविशालायाश्चदर्शनम् ॥ २३ ॥ अहल्यादर्शनंचैवगौतमेनसमागमम् ॥
महाधनुषिजिज्ञासांकर्तुमागमनंतथा ॥ २४ ॥ एतत्सर्वंमहातेजाजनकायमहात्मने ॥ निवेद्यविररामाथविश्वामित्रोमहामुनिः ॥
(॥ २५ ॥) ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे पंचाशःसर्गः ॥ ५० ॥ तस्यत
द्वचनंश्रुत्वाविश्वामित्रस्यधीमतः ॥ हृष्टरोमामहातेजाः शतानंदोमहातपाः ॥ १ ॥ गौतमस्यसुतोज्येष्ठस्तपसाद्योतितप्रभः ॥ रामसं
दर्शनादेवपरंविस्मयमागतः ॥ २ ॥ एतौनिषण्णौसंप्रेक्ष्यशतानंदोनृपात्मजौ ॥ सुखासीनोमुनिश्रेष्ठंविश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥ ३ ॥
अपितेमुनिशार्दूलममातायशस्विनी ॥ दर्शितागराजपुत्रायतपोदीर्घमुपागता ॥ ४ ॥ अपिरामेमहातेजाममातायशस्विनी ॥
वन्यैरुपाहरत्पूजांपूजार्हेसर्वदेहिनाम् ॥ ५ ॥ अपिरामायकथितंयद्वृत्तंतत्पुरातनम् ॥ ममातुर्महातेजोदैवेनदुरनुष्ठितम् ॥ ६ ॥ अपि
कौशिकभद्रंतेगुरुणाममसंगता ॥ ममातामुनिश्रेष्ठरामसंदर्शनादितः ॥ ७ ॥ अपिमेगुरुणारामःपूजितःकुशिकात्मज ॥ इहागतोमहा
तेजाःपूजांप्राप्यमहात्मनः ॥ ८ ॥ अपिशांतेनमनसागुरुर्मेकुशिकात्मज ॥ इहागतेनरामेणपूजितेनाभिवादितः ॥ ९ ॥ तच्छ्रुत्वावच
नंतस्यविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ प्रत्युवाचशतानंदंवाक्यज्ञोवाक्यकोविदम् ॥ १० ॥ नातिक्रांतंमुनिश्रेष्ठयत्कर्तव्यंकृतंमया ॥ संगता

मुनिनापत्नीभार्गवेणेवरेणुका ॥ ११ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यविश्वामित्रस्यधीमतः ॥ शतानंदोमहातेजारामंवचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥
स्वागतंतेनरश्रेष्ठदिष्ट्याप्राप्तोऽसिराघव ॥ विश्वामित्रंपुरस्कृत्यमहर्षिमपराजितम् ॥ १३ ॥ अचिंत्यकर्मातपसाब्रह्मर्षिरमितप्रभः ॥
विश्वामित्रोमहातेजावेत्स्येनंपरमांगतिम् ॥ १४ ॥ नास्तिधन्यतरोरामत्वत्तोऽन्योभुविकश्चन ॥ गोप्ताकुशिकपुत्रस्तेयेनतप्तंमहत्तपः ॥
॥ १५ ॥ श्रूयतांचाभिधास्यामिकौशिकस्यमहात्मनः ॥ यथाबलंयथातत्त्वंतन्मेनिगदतःशृणु ॥ १६ ॥ राजाऽसीदेषधर्मात्मादीर्घ
कालमरिंदमः ॥ धर्मज्ञःकृतविद्यश्चप्रजानांचहितेरतः ॥ १७ ॥ प्रजापतिसुतस्त्वासीत्कुशोनाममहीपतिः ॥ कुशस्यपुत्रोबलवान्कु
शनाभःसुधार्मिकः ॥ १८ ॥ कुशनाभसुतस्त्वासीद्गाधिरित्येवविश्रुतः ॥ गाधेःपुत्रोमहातेजाविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ १९ ॥ विश्वा
मित्रोमहातेजाःपालयामासमेदिनीम् ॥ बहुवर्षसहस्राणिराजाराज्यमकारयत् ॥ २० ॥ कदाचित्तुमहातेजायोजयित्वावरूथिनीम् ॥
अक्षौहिणीपरिवृतःपरिचक्राममेदिनीम् ॥ २१ ॥ नगराणिचराष्ट्राणिसरितश्चमहागिरीन् ॥ आश्रमान्क्रमशोराजाविचरन्नाजगा
म ह ॥ २२ ॥ वसिष्ठस्याश्रमपदंनानापुष्पलताद्रुमम् ॥ नानामृगगणाकीर्णंसिद्धचारणसेवितम् ॥ २३ ॥ देवदानवगंधर्वैःकिन्नरैरुप
शोभितम् ॥ प्रशांतहरिणाकीर्णंद्विजसंघनिषेवितम् ॥ २४ ॥ ब्रह्मर्षिगणसंकीर्णंदेवर्षिगणसेवितम् ॥ तपश्चरणसंसिद्धैरग्निकल्पैर्महात्म
भिः ॥ २५ ॥ सततंसंकुलंश्रीमद्ब्रह्मकल्पैर्महात्मभिः ॥ अब्भक्षैर्वायुभक्षैश्चशीर्णपर्णाशनैस्तथा ॥ २६ ॥ फलमूलाशनैर्दांतैर्जितदोषै
र्जितेंद्रियैः ॥ ऋषिभिर्वालखिल्यैश्चजपहोमपरायणैः ॥ २७ ॥ अन्यैर्वैखानसैश्चैवसमंतादुपशोभितम् ॥ वसिष्ठस्याश्रमपदंब्रह्मलोक
मिवापरम् ॥ २८ ॥ ददर्शजयतांश्रेष्ठोविश्वामित्रोमहाबलः ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंश
तिसा० बालकांडे एकपंचाशःसर्गः ॥ ५१ ॥ तंदृष्ट्वापरमप्रीतोविश्वामित्रोमहाबलः ॥ प्रणतोविनयाद्वीरोवसिष्ठंजपतांवरम् ॥ १ ॥
स्वागतंतवचेत्युक्तोवसिष्ठेनमहात्मना ॥ आसनंचास्यभगवान्वसिष्ठोव्यादिदेशह ॥ २ ॥ उपविष्टायचतदाविश्वामित्रायधीमते ॥
यथान्यायंमुनिवरःफलमूलमुपाहरत् ॥ ३ ॥ प्रतिगृह्यतुतांपूजांवसिष्ठाद्राजसत्तमः ॥ तपोऽग्निहोत्रशिष्येषुकुशलंपर्यपृच्छत ॥ ४ ॥

विश्वामित्रोमहातेजावनस्पतिगणेतदा ॥ सर्वत्रकुशलंप्राहवसिष्ठोराजसत्तमम् ॥ ५ ॥ सुखोपविष्टंराजानंविश्वामित्रंमहातपाः ॥
पप्रच्छजपतांश्रेष्ठोवसिष्ठोब्रह्मणःसुतः ॥ ६ ॥ कच्चित्तेकुशलंराजन्कच्चिद्धर्मेणरंजयन् ॥ प्रजाःपालयसेराजन्राजवृत्तेनधार्मिक ॥ ७ ॥
कच्चित्तेसंभृताभृत्याःकच्चित्तिष्ठंतिशासने ॥ कच्चित्तेविजिताःसर्वेरिपवोरिपुसूदन ॥ ८ ॥ कच्चिद्बलेषुकोशेषुमित्रेषुचपरंतप ॥ कुशलं
तेनरव्याघ्रपुत्रपौत्रेतथानघ ॥ ९ ॥ सर्वत्रकुशलंराजावसिष्ठंप्रत्युदाहरत् ॥ विश्वामित्रोमहातेजावसिष्ठंविनयान्वितम् ॥ १० ॥
कृत्वातौसुचिरंकालंधर्मिष्ठौताःकथास्तदा ॥ मुदापरमयायुक्तौप्रीयेतांतौपरस्परम् ॥ ११ ॥ ततोवसिष्ठोभगवान्कथांतेरघुनंदन ॥
विश्वामित्रमिदंवाक्यमुवाचप्रहसन्निव ॥ १२ ॥ आतिथ्यंकर्तुमिच्छामिबलस्यास्यमहाबल ॥ तवचैवाप्रमेयस्ययथार्हंसंप्रती
च्छमे ॥ १३ ॥ सत्क्रियांहिभवानेतांप्रतीच्छतुमयाकृताम् ॥ राजंस्त्वमतिथिश्रेष्ठःपूजनीयःप्रयत्नतः ॥ १४ ॥ एवमुक्तोवसिष्ठेनवि
श्वामित्रोमहामुनिः ॥ कृतमित्यब्रवीद्राजापूजावाक्येनमेत्वया ॥ १५ ॥ फलमूलेनभगवन्विद्यतेयत्तवाश्रमे ॥ पाद्येनाचमनीयेनभ
गवद्दर्शनेनच ॥ १६ ॥ सर्वथाचमहाप्राज्ञपूजार्हेणसुपूजितः ॥ नमस्तेऽस्तुगमिष्यामिमैत्रेणेक्षस्वचक्षुषा ॥ १७ ॥ एवं ब्रुवंतंराजानं
वसिष्ठः पुनरेवहि ॥ न्यमंत्रयतधर्मात्मापुनःपुनरुदारधीः ॥ १८ ॥ बाढमित्येवगाधेयोवसिष्ठंप्रत्युवाचह ॥ यथाप्रियंभगवतस्तथा
स्तुमुनिपुंगव ॥ १९ ॥ एवमुक्तस्तथानेनवसिष्ठोजपतांवरः ॥ आजुहावततःप्रीतःकल्माषींधूतकल्मषाम् ॥ २० ॥ एह्येहिशबले
क्षिप्रंशृणुचापिवचोमम ॥ सबलस्यास्यराजर्षेःकर्तुंव्यवसितोऽस्म्यहम् ॥ २१ ॥ भोजनेनमहार्हेणसत्कारंसंविधत्स्वमे ॥ यस्ययस्य
यथाकामंषड्रसेष्वभिपूजितम् ॥ २२ ॥ तत्सर्वंकामधुग्दिव्येअभिवर्षकृतेमम ॥ रसेनान्नेनपानेनलेह्यचोष्येणसंयुतम् ॥ अन्नानांनि
चयंसर्वंसृजस्वशबलेत्वर ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीयेआदिकाव्ये चतुर्विंशतिसाहस्र्यांसंहितायां बालकांडे द्विपंचाशः
सर्गः ॥ ५२ ॥ एवमुक्तावसिष्ठेनशबलाशत्रुसूदन ॥ विदधेकामधुक्कामान्यस्ययस्येप्सितंयथा ॥ १ ॥ इक्षून्मधूंस्तथालाजान्मैरेयां
श्चवरासवान् ॥ पानानिचमहार्हाणिभक्ष्यांश्चोच्चावचानपि ॥ २ ॥ उष्णाढ्यस्यौदनस्यात्रराशयःपर्वतोपमाः ॥ मृष्टान्यन्नानिसूपा

कामधेनुंवसिष्ठोऽपियदानत्यजतेमुनिः ॥ तदाऽस्य शबलांरामविश्वामित्रोऽन्वकर्षत ॥ १ ॥ नीयमानातुशबलारामराज्ञामहा
त्मना ॥ दुःखिताचिंतयामासरुदंतीशोककर्शिता ॥ २ ॥ परित्यक्तावसिष्ठेनकिमहंसुमहात्मना ॥ याहंराजभृतैर्दीनाह्रियेयभृ
शदुःखिता ॥ ३ ॥ किंमयापकृतंतस्यमहर्षेर्भावितात्मनः ॥ यन्मामनागसंदृष्ट्वाभक्तांत्यजतिधार्मिकः ॥ ४ ॥ इतिसंचिंतयित्वा
तुनिःश्वस्यचपुनःपुनः ॥ जगामवेगेनतदावसिष्ठंपरमौजसम् ॥ ५ ॥ निर्धूयतांस्तदाभृत्यान्छतशःशत्रुसूदन ॥ जगामानिलवेगे
नपादमूलंमहात्मनः ॥ ६ ॥ शबलासारुदंतीचक्रोशंतीचेदमब्रवीत् ॥ वसिष्ठस्याग्रतःस्थित्वारुदंतीमेघनिःस्वना ॥ ७ ॥ भगव
न्किंपरित्यक्तात्वयाऽहंब्रह्मणःसुत ॥ यस्माद्राजभटामांहिनयंतेत्वत्सकाशतः ॥ ८ ॥ एवमुक्तस्तुब्रह्मर्षिरिदंवचनमब्रवीत् ॥ शोक
संतप्तहृदयांस्वसारमिवदुःखिताम् ॥ ९ ॥ नत्वांत्यजामिशबलनापिमेऽपकृतंत्वया ॥ एषत्वांनयतेराजाबलान्मत्तोमहा
बलः ॥ १० ॥ नहितुल्यंबलंमह्यंराजात्वद्यविशेषतः ॥ बलीराजाक्षत्रियश्चपृथिव्याःपतिरेवच ॥ ११ ॥ इयमक्षौहिणी
पूर्णागजवाजिरथाकुला ॥ हस्तिध्वजसमाकीर्णातेनासौबलवत्तमः ॥ १२ ॥ एवमुक्तावसिष्ठेनप्रत्युवाचविनीतवत् ॥ वचनंवचनज्ञा
साब्रह्मर्षिमतुलप्रभम् ॥ १३ ॥ नबलंक्षत्रियस्याहुर्ब्राह्मणाबलवत्तराः ॥ ब्रह्मन्ब्रह्मबलंदिव्यंक्षात्राच्चबलवत्तरम् ॥ १४ ॥ अप्रमेयंबलं
तुभ्यंनत्वयाबलवत्तरः ॥ विश्वामित्रोमहावीर्यस्तेजस्तवदुरासदम् ॥ १५ ॥ नियुंक्ष्वमांमहातेजस्त्वंब्रह्मबलसंभृताम् ॥ तस्यदर्पबलं
यत्नंनाशयामिदुरात्मनः ॥ १६ ॥ इत्युक्तस्तुतयारामवसिष्ठस्तुमहायशाः ॥ सृजस्वेतितदोवाचबलंपरबलार्दनम् ॥ १७ ॥ तस्यतद्व
चनंश्रुत्वासुरभिःसाऽसृजत्तदा ॥ तस्याहुंभारवोत्सृष्टाःपह्लवाः शतशोनृप ॥ १८ ॥ नाशयंतिबलंसर्वंविश्वामित्रस्यपश्यतः ॥ सराजाप
रमक्रुद्धःक्रोधविस्फारितेक्षणः ॥ १९ ॥ पह्लवान्नाशयामासशस्त्रैरुच्चावचैरपि ॥ विश्वामित्रार्दितान्दृष्ट्वापह्लवान्छतशस्तदा ॥ २० ॥
भूयएवासृजद्घोरान्छकान्यवनमिश्रितान् ॥ तैरासीत्संवृताभूमिःशकैर्यवनमिश्रितैः ॥ २१ ॥ प्रभावद्भिर्महावीर्यैर्हेमकिंजल्कसन्निभैः ॥
तीक्ष्णासिपट्टिशधरैर्हेमवर्णांबरावृतैः ॥ २२ ॥ निर्दग्धंतद्बलंसर्वंप्रदीप्तैरिवपावकैः ॥ ततोऽस्त्राणिमहातेजाविश्वामित्रोमुमोच ह ॥ २३ ॥

तैस्तैर्यवनकांबोजाबर्बराश्चाकुलीकृताः ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे
चतुष्पंचाशः सर्गः ॥ ५४ ॥ ततस्तानाकुलान्दृष्ट्वाविश्वामित्रास्त्रमोहितान् ॥ वसिष्ठश्चोदयामासकामधुक्सृजयोगतः ॥ १ ॥ तस्या
हुंकारतोजाताःकांबोजारविसन्निभाः ॥ ऊधसश्चाथसंभूताबर्बराःशस्त्रपाणयः ॥ २ ॥ योनिदेशाच्चयवनाःशकृद्देशाच्छकाःस्मृताः ॥
रोमकूपेषुम्लेच्छाश्चहारीताःसकिरातकाः ॥ ३ ॥ तैस्तन्निषूदितंसर्वंविश्वामित्रस्यतत्क्षणात् ॥ सपदातिगजं साश्वंसरथंरघुनंदन ॥ ४ ॥
दृष्ट्वानिषूदितंसैन्यंवसिष्ठेनमहात्मना ॥ विश्वामित्रसुतानांतुशतंनानाविधायुधम् ॥ ५ ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धंवसिष्ठंजपतांवरम् ॥ हुंका
रेणैवतान्सर्वान्निर्ददाहमहानृषिः ॥ ६ ॥ तेसाश्वरथपादातावसिष्ठेनमहात्मना ॥ भस्मीकृतामुहूर्तेनविश्वामित्रसुतास्तथा ॥ ७ ॥
दृष्ट्वाविनाशितान्सर्वान्बलंचसुमहायशाः ॥ सव्रीडंचिंतयाविष्टोविश्वामित्रोऽभवत्तदा ॥ ८ ॥ समुद्रइवनिर्वेगोभग्नदंष्ट्रइवोरगः॥ उपर
क्तइवादित्यःसद्योनिष्प्रभतांगतः ॥ ९ ॥ हतपुत्रबलोदीनोलूनपक्षइवद्विजः ॥ हतसर्वबलोत्साहोनिर्वेदंसमपद्यत ॥ १० ॥ सपुत्रमेकं
राज्यायपालयेतिनियुज्यच ॥ पृथिवींक्षत्रधर्मेणवनमेवाभ्यपद्यत ॥ ११ ॥ सगत्वाहिमवत्पार्श्वेकिन्नरोरगसेविते ॥ महादेवप्रसादार्थं
तपस्तेपेमहातपाः ॥ १२ ॥ केनचित्त्वथकालेनदेवेशोवृषभध्वजः ॥ दर्शयामासवरदोविश्वामित्रंमहामुनिम् ॥ १३ ॥ किमर्थंतप्यसे
राजन्ब्रूहियत्तेविवक्षितम् ॥ वरदोऽस्मिवरोयस्तेकांक्षितःसोऽभिधीयताम् ॥ १४ ॥ एवमुक्तस्तुदेवेनविश्वामित्रोमहातपाः ॥ प्रणिपत्य
महादेवंविश्वामित्रोऽब्रवीदिदम् ॥ १५ ॥ यदितुष्टोमहादेवधनुर्वेदोममानघ ॥ सांगोपांगोपनिषदःसरहस्यःप्रदीयताम् ॥ १६ ॥
यानिदेवेषुचास्त्राणिदानवेषुमहर्षिषु ॥ गंधर्वयक्षरक्षःसुप्रतिभांतुममानघ ॥ १७ ॥ तवप्रसादाद्भवतुदेवदेवममेप्सितम् ॥ एवमस्त्व
तिदेवेशोवाक्यमुक्त्वागतस्तदा ॥ १८ ॥ प्राप्यचास्त्राणिदेवेशाद्विश्वामित्रोमहाबलः ॥ दर्पेणमहतायुक्तोदर्पपूर्णोऽभवत्तदा ॥ १९ ॥
विवर्धमानोवीर्येणसमुद्रइवपर्वणि ॥ हतंमेनेतदारामवसिष्ठमृषिसत्तमम् ॥ २० ॥ ततोगत्वाऽऽश्रमपदंमुमोचास्त्राणिपार्थिवः ॥ यैस्तत्त
पोवनंनामनिर्दग्धंचास्त्रतेजसा ॥ २१ ॥ उदीर्यमाणमस्त्रंतद्विश्वामित्रस्यधीमतः ॥ दृष्ट्वाविप्रद्रुताभीतामुनयःशतशोदिशः ॥ २२ ॥

वसिष्ठस्यचयेशिष्यायेचवैमृगपक्षिणः॥ विद्रवंतिभयाद्भीतानानादिग्भ्यःसहस्रशः ॥ २३ ॥ वसिष्ठस्याश्रमपदंशून्यमासीन्महात्मनः ॥
मुहूर्तमिवनिःशब्दमासीदिरिणसन्निभम् ॥ २४ ॥ वदतोवैवसिष्ठस्यमाभैरितिमुहुर्मुहुः ॥ नाशयाम्यद्यगाधेयंनीहारमिवभास्करः॥२५॥
एवमुक्त्वामहातेजावसिष्ठोजपतांवरः ॥ विश्वामित्रंतदावाक्यंसरोषमिदमब्रवीत् ॥ २६ ॥ आश्रमंचिरसंवृद्धंयद्विनाशितवानसि ॥
दुराचारोहियन्मूढस्तस्मात्त्वंनभविष्यसि ॥२७॥ इत्युक्त्वापरमक्रुद्धोदंडमुद्यम्यसत्वरः ॥ विधूमइवकालाग्निर्यमदंडमिवापरम् ॥२८॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे पंचपंचाशः सर्गः ॥ ५५ ॥ एवमुक्तोवसिष्ठेनविश्वामित्रो
महाबलः ॥ आग्नेयमस्त्रमुद्दिश्यतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ १ ॥ ब्रह्मदंडंसमुद्यम्यकालदंडमिवापरम् ॥ वसिष्ठोभगवान्क्रोधादिदंवचनम
ब्रवीत् ॥ २ ॥ क्षत्रबन्धोस्थितोऽस्म्येषयद्बलंतद्विदर्शय ॥ नाशयाम्यद्यतेदर्पंशस्त्रस्यतवगाधिज ॥ ३ ॥ क्वचतेक्षात्रियबलंक्वचब्रह्मबलं
महत् ॥ पश्यब्रह्मबलंदिव्यंममक्षत्रियपांसन ॥ ४ ॥ तस्यास्त्रंगाधिपुत्रस्यघोरमाग्नेयमुत्तमम् ॥ ब्रह्मदंडेनतच्छांतमग्नेर्वेगइवांभसा ॥ ५ ॥
वारुणंचैवरौद्रंचऐंद्रंपाशुपतंतथा ॥ ऐषीकंचापिचिक्षेपकुपितोगाधिनंदनः ॥ ६ ॥ मानवंमोहनंचैवगांधर्वंस्वापनंतथा ॥ जृंभणंमोहनं
चैवसंतापनविलापने ॥ ७ ॥ शोषणंदारणंचैववज्रमस्त्रंसुदुर्जयम् ॥ ब्रह्मपाशंकालपाशंवारुणंपाशमेवच ॥ ८ ॥ पिनाकमस्त्रंदयितंशु
ष्कार्द्रेअशनीतथा ॥ दंडास्त्रमथपैशाचंक्रौंचमस्त्रंतथैवच ॥ ९ ॥ धर्मचक्रंकालचक्रंविष्णुचक्रंतथैवच ॥ वायव्यंमथनंचैवअस्त्रंहयशिर
स्तथा ॥ १० ॥ शक्तिद्वयंचचिक्षेपकंकालंमुसलंतथा ॥ वैद्याधरंमहास्त्रंचकालास्त्रमथदारुणम् ॥ ११ ॥ त्रिशूलमस्त्रंघोरंचकापालम
थकंकणम् ॥ एतान्यस्त्राणिचिक्षेपसर्वाणिरघुनंदन ॥ १२ ॥ वसिष्ठजपतांश्रेष्ठेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ तानिसर्वाणिदंडेनग्रसतेब्रह्मणः
सुतः ॥ १३ ॥ तेषुशांतेषुब्रह्मास्त्रंक्षिप्तवान्गाधिनंदनः ॥ तदस्त्रमुद्यतंदृष्ट्वादेवाःसाग्निपुरोगमाः ॥ १४ ॥ देवर्षयश्चसंभ्रांतागंधर्वाःसमहो
रगाः ॥ त्रैलोक्यमासीत्संत्रस्तंब्रह्मास्त्रेसमुदीरिते ॥ १५ ॥ तदप्यस्त्रंमहाघोरंब्राह्मंब्राह्मेणतेजसा वसिष्ठोग्रसतेसर्वंब्रह्मदंडेनराघव ॥ १६ ॥
ब्रह्मास्त्रंग्रसमानस्यवसिष्ठस्यमहात्मनः ॥ त्रैलोक्यमोहनंरौद्रंरूपमासीत्सुदारुणम् ॥ १७ ॥ रोमकूपेषुसर्वेषुवसिष्ठस्यमहात्मनः ॥

मरीच्यइवनिष्पेतुरग्नेर्धूमाकुलार्चिषः ॥ १८ ॥ प्राज्वलद्ब्रह्मदंडश्चवसिष्ठस्यकरोद्यतः ॥ विधूमइवकालाग्निर्यमदंडइवापरः ॥ १९ ॥
ततोऽस्तुवन्मुनिगणावसिष्ठंजपतांवरम् ॥ अमोघंतेबलंब्रह्मंस्तेजोधारयतेजसा ॥ २० ॥ निगृहीतस्त्वयाब्रह्मन्विश्वामित्रोमहाबलः ॥
प्रसीदजपतांश्रेष्ठलोकाःसंतुगतव्यथाः ॥ २१ ॥ एवमुक्तोमहातेजाःशमंचक्रेमहातपाः ॥ विश्वामित्रोविनिकृतोविनिःश्वस्येदमब्र
वीत् ॥ २२ ॥ धिग्बलंक्षत्रियबलंब्रह्मतेजोबलम्बलम् ॥ एकेनब्रह्मदंडेनसर्वास्त्राणिहतानिमे ॥ २३ ॥ तदेतत्प्रसमीक्ष्याहंप्रसन्नेंद्रियमा
नसः ॥ तपोमहत्समास्थास्येयद्वैब्रह्मत्वकारणम् ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे
षट्पंचाशः सर्गः ॥ ५६ ॥ ततःसंतप्तहृदयःस्मरन्निग्रहमात्मनः ॥ विनिःश्वस्यविनिःश्वस्यकृतवैरोमहात्मना ॥ १ ॥ सदक्षिणां
दिशंगत्वामहिष्यासहराघव ॥ तताापपरमंघोरंविश्वामित्रोमहातपाः ॥ २॥ फलमूलाशनोदांतश्चचारपरमंतपः ॥ अथास्यजज्ञिरेपुत्राः
सत्यधर्मपरायणाः ॥ ३ ॥ हविष्पंदोमधुष्पंदोदृढनेत्रोमहारथः ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेतुब्रह्मालोकपितामहः ॥ ४ ॥ अब्रवीन्मधुरंवाक्यंवि
श्वामित्रंतपोधनम् ॥ जिताराजर्षिलोकास्तेतपसाकुशिकात्मज ॥ ५ ॥ अनेनतपसात्वांहिराजर्षिरितिविद्महे ॥ एवमुक्त्वामहातेजाज
गामसहदैवतैः ॥ ६ ॥ त्रिविष्टपंब्रह्मलोकंलोकानांपरमेश्वरः ॥ विश्वामित्रोऽपितच्छ्रुत्वाह्रियाकिंचिदवाङ्मुखः ॥ १७ ॥ दुःखेनमहता
विष्टःसमन्युरिदमब्रवीत ॥ तपश्चसुमहत्तप्तंराजर्षिरितिमांविदुः ॥ ८ ॥ देवाःसर्षिगणाः सर्वेनास्तिमन्येतपःफलम् ॥ एवंनिश्चित्य
मनसाभूयएवमहातपाः ॥ ९ ॥ तपश्चचारधर्मात्माकाकुत्स्थपरमात्मवान् ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ १० ॥ त्रिशं
कुरितिविख्यातइक्ष्वाकुकुलवर्धनः ॥ तस्यबुद्धिः समुत्पन्नायजेयमितिराघव ॥ ११ ॥ गच्छेयंस्वशरीरेणदेवतानांपरांगतिम् ॥ वसिष्ठंस
माहूयकथयामासचिंतितम् ॥ १२ ॥ अशक्यमितिचाप्युक्तोवसिष्ठेनमहात्मना ॥ प्रत्याख्यातोवसिष्ठेनसययौदक्षिणांदिशम् ॥ १३ ॥
ततस्तत्कर्मसिद्ध्यर्थंपुत्रांस्तस्यगतोनृपः ॥ वासिष्ठादीर्घतपसस्तपोयत्रहितेपिरे ॥ १४ ॥ त्रिशंकुस्तुमहातेजाःशतंपरमभास्वरम् ॥
वसिष्ठपुत्रान्ददृशेतप्यमानान्मनस्विनः ॥ १५ ॥ सोऽभिगम्यमहात्मानः सर्वानेवगुरोःसुतान् ॥ अभिवाद्यानुपूर्व्येणह्रियाकिंचिदवा

ङ्मुखः ॥ १६ ॥ अब्रवीत्समहात्मानःसर्वानेवकृतांजलिः ॥ शरणंवः प्रपन्नोऽहंशरण्याञ्छरणंगतः ॥ १७ ॥ प्रत्याख्यातोहिभद्रंवो वसिष्ठेनमहात्मना ॥ यष्टुकामोमहायज्ञंतदनुज्ञातुमर्हथ ॥ १८ ॥ गुरुपुत्रानहंसर्वान्नमस्कृत्यप्रसादये ॥ शिरसाप्रणतोयाचेब्राह्मणां स्तपसिस्थितान् ॥ १९ ॥ तेमांभवंतःसिद्ध्यर्थंयाजयंतुसमाहिताः ॥ सशरीरोयथाहंवैदेवलोकमवाप्नुयाम् ॥ २० ॥ प्रत्याख्यातो वसिष्ठेनगतिमन्यांतपोधनाः ॥ गुरुपुत्रानृतेसर्वान्नाहंपश्यामिकंचन ॥ २१ ॥ (इक्ष्वाकूणांहिसर्वेषांपुरोधाःपरमागतिः ॥ तस्मादनंतरं सर्वेभवंतोदैवतंमम ॥ २२ ॥) इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे सप्तपंचाशः सर्गः ॥५७॥ ततस्त्रिशंकोर्वचनंश्रुत्वाक्रोधसमन्वितम् ॥ ऋषिपुत्रशतंरामराजानमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ प्रत्याख्यातोऽसिदुर्मेधोगुरुणासत्यवादिना ॥ तंकथंसमतिक्रम्यशाखांतरमुपेयिवान् ॥ २ ॥ इक्ष्वाकूणांहिसर्वेषांपुरोधाःपरमागतिः ॥ नचातिक्रमितुंशक्यंवचनंसत्यवादिना ॥ ३ ॥ अशक्यमितिसोवाचवसिष्ठोभगवानृषिः ॥ तंवयंवैसमाहर्तुंक्रतुंशक्ताःकथंचन ॥ ४ ॥ बालिशस्त्वंनरश्रेष्ठगम्यतांस्वपुरंपुनः ॥ याज नेभगवाञ्छक्तस्त्रैलोक्यस्यापिपार्थिव ॥ ५ ॥ अवमानंकथंकर्तुंतस्यशक्ष्यामहेवयम् ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाक्रोधपर्याकुलाक्षरम् ॥ ६ ॥ सराजापुनरेवैतानिदंवचनमब्रवीत् ॥ प्रत्याख्यातोभगवतागुरुपुत्रैस्तथैवहि ॥ ७ ॥ अन्यांगतिंगमिष्यामिस्वस्तिवोऽस्तुतपोधनाः ॥ ऋषिपुत्रास्तुतच्छ्रुत्वावाक्यंघोराभिसंहितम् ॥ ८ ॥ शेपुःपरमसंक्रुद्धाश्चंडालत्वंगमिष्यसि ॥ इत्युक्त्वातेमहात्मानोविविशुःस्वंस्व माश्रमम् ॥ ९ ॥ अथरात्र्यांव्यतीतायांराजाचंडालतांगतः ॥ नीलवस्त्रधरोनीलःपुरुषोध्वस्तमूर्धजः ॥ १० ॥ चित्यामाल्यांगराग श्चआयसाभरणोऽभवत् ॥ तंदृष्ट्वामंत्रिणःसर्वेत्यज्यचंडालरूपिणम् ॥ ११ ॥ प्राद्रवन्सहितारामपौरायेऽस्यानुगामिनः ॥ एकोहिरा जाकाकुत्स्थजगामपरमात्मवान् ॥ १२ ॥ दह्यमानोदिवारात्रंविश्वामित्रंतपोधनम् ॥ विश्वामित्रस्तुतंदृष्ट्वाराजानंविफलीकृतम् ॥१३॥ चंडालरूपिणं राममुनिःकारुण्यमागतः ॥ कारुण्यात्समहातेजावाक्यंपरमधार्मिकः ॥ १४ ॥ इदंजगादभद्रंतेराजानंघोरदर्शनम् ॥ किमागमनकार्यंतेराजपुत्रमहाबल ॥ १५ ॥ अयोध्याधिपतेवीरशापाच्चंडालतांगतः ॥ अथतद्वाक्यमाकर्ण्यराजाचंडालतांगतः॥१६॥

अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंवाक्यज्ञोवाक्यकोविदम् ॥ प्रत्याख्यातोऽस्मिगुरुणागुरुपुत्रैस्तथैवच ॥ १७ ॥ अनवाप्यैवतंकाममयाप्राप्तोवि
पर्ययः ॥ सशरीरोदिवंयायामितिमेसौम्यदर्शन ॥ १८ ॥ मयाचेष्टंक्रतुशतंतच्चनावाप्यतेफलम् ॥ अनृतंनोक्तपूर्वंमेनचवक्ष्येकदा
चन ॥ १९ ॥ कृच्छ्रेष्वपिगतःसौम्यक्षत्रधर्मेणतेशपे ॥ यज्ञैर्बहुविधैरिष्टंप्रजाधर्मेणपालिताः ॥ २० ॥ गुरवश्चमहात्मानः शीलवृत्तेन
तोषिताः ॥ धर्मेप्रयतमानस्ययज्ञंचाहर्तुमिच्छतः ॥ २१ ॥ परितोषंनगच्छंतिगुरवोमुनिपुंगव ॥ दैवमेवपरंमन्येपौरुषंतुनिरर्थ
कम् ॥ २२ ॥ दैवेनाक्रम्यतेसर्वंदैवंहिपरमागतिः ॥ तस्यमेपरमार्तस्यप्रसादमभिकांक्षतः ॥ कर्तुमर्हसिभद्रंतेदैवोपहतकर्मणः ॥ २३ ॥
नान्यांगतिंगमिष्यामिनान्यच्छरणमस्तिमे ॥ दैवंपुरुषकारेणनिवर्तयितुमर्हसि ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदि
काव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे अष्टपंचाशः सर्गः ॥ ५८ ॥ उक्तवाक्यंतुराजानंकृपयाकुशिकात्मजः ॥ अब्रवीन्मधुरंवाक्यंसाक्षा
च्चंडालतांगतम् ॥ १ ॥ इक्ष्वाकोस्वागतंवत्सजानामित्वांसुधार्मिकम् ॥ शरणंते प्रदास्यामिमाभैषीर्नृपपुंगव ॥ २ ॥ अहमामंत्रयेस
र्वान्महर्षीन्पुण्यकर्मणः ॥ यज्ञसाह्यकरान्राजंस्ततोयक्ष्यसिनिर्वृतः ॥ ३ ॥ गुरुशापकृतंरूपंयदिदंत्वयिवर्तते ॥ अनेनसहरूपेणसशरी
रोगमिष्यसि ॥ ४ ॥ हस्तप्राप्तमहंमन्येस्वर्गंतवनराधिप ॥ यस्त्वंकौशिकमागम्यशरण्यंशरणागतः ॥ ५ ॥ एवमुक्त्वामहातेजाः पुत्रा
न्परमधार्मिकान् ॥ व्यादिदेशमहाप्राज्ञान्यज्ञसंभारकारणात् ॥ ६ ॥ सर्वाञ्छिष्यान्समाहूयवाक्यमेतदुवाचह ॥ सर्वानृषीन्सवासि
ष्ठानानयध्वंममाज्ञया ॥ ७ ॥ सशिष्यान्सुहृदश्चैवसर्त्विजःसुबहुश्रुतान् ॥ यदन्योवचनंब्रूयान्मद्वाक्यबलचोदितः ॥ ८ ॥ तत्सर्व
मखिलेनोक्तंममाख्येयमनादृतम् ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वादिशोजग्मुस्तदाज्ञया ॥ ९ ॥ आजग्मुरथदेशेभ्यःसर्वेभ्योब्रह्मवादिनः ॥ तेच
शिष्याः समागम्यमुनिंज्वलिततेजसम् ॥ १० ॥ ऊचुश्चवचनंसर्वंसर्वेषांब्रह्मवादिनाम् ॥ श्रुत्वातेवचनंसर्वेसमायांतिद्विजातयः ॥ ११ ॥
सर्वदेशेषुचागच्छन्वर्जयित्वामहोदयम् ॥ वासिष्ठंयच्छतंसर्वंक्रोधपर्याकुलाक्षरम् ॥ १२ ॥ यथाहवचनंसर्वंशृणुत्वंमुनिपुंगव ॥
क्षत्रियोयाजकोयस्यचंडालस्यविशेषतः ॥ १३ ॥ कथंसदसिभोक्तारोहविस्तस्यसुरर्षयः ॥ ब्राह्मणावामहात्मानोभुक्त्वाचांडालभो

जनम् ॥ १४ ॥ कथंस्वर्गंगमिष्यंतिविश्वामित्रेणपालिताः ॥ एतद्वचननैष्ठुर्यमूचुः संरक्तलोचनाः ॥ १५ ॥ वासिष्ठामुनिशार्दूलसर्वे
सहमहोदयाः ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वासर्वेषांमुनिपुंगवः ॥ १६ ॥ क्रोधसंरक्तनयनःसरोषमिदमब्रवीत् ॥ यद्दूषयंत्यदुष्टंमांतपउग्रंसमा
स्थितम् ॥ १७ ॥ भस्मीभूतादुरात्मानोभविष्यंतिनसंशयः ॥ अद्यतेकालपाशेननीतावैवस्वतक्षयम् ॥ १८ ॥ सप्तजातिशतान्येव
मृतपाः संभवंतुते ॥ श्वमांसनियताहारामुष्टिकानामनिर्घृणाः ॥ १९ ॥ विकृताश्चविरूपाश्चलोकाननुचरंत्विमाम् ॥ महोदयश्चदुर्बु
द्धिर्मामदूष्यंह्यदूषयत् ॥ २० ॥ दूषितः सर्वलोकेषुनिषादत्वंगमिष्यति ॥ प्राणातिपातनिरतोनिरनुक्रोशतांगतः ॥ २१ ॥ दीर्घकालं
ममक्रोधाद्दुर्गतिंवर्तयिष्यति ॥ एतावदुक्त्वावचनंविश्वामित्रोमहातपाः ॥ विरराममहातेजाऋषिमध्येमहामुनिः ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीम
द्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांड एकोनषष्टितमः सर्गः ॥ ५९ ॥ तपोबलहतान्ज्ञात्वावासिष्ठान्स
महोदयान् ॥ ऋषिमध्येमहातेजाविश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥ १ ॥ अयमिक्ष्वाकुदायादस्त्रिशंकुरितिविश्रुतः ॥ धर्मिष्ठश्चवदान्यश्चमां
चैवशरणंगतः ॥ २ ॥ स्वेनानेनशरीरेणदेवलोकजिगीषया ॥ यथाऽयंस्वशरीरेणदेवलोकंगमिष्यति ॥ ३ ॥ तथाप्रवर्त्यतांयज्ञोभवद्भि
श्चमयासह ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वासर्वएवमहर्षयः ॥ ४ ॥ ऊचुःसमेताः सहसाधर्मज्ञाधर्मसंहितम् ॥ अयंकुशिकदायादोमुनिः परम
कोपनः ॥ ५ ॥ यदाहवचनंसम्यगेतत्कार्यंनसंशयः ॥ अग्निकल्पोहिभगवाञ्छापंदास्यतिरोषतः ॥ ६ ॥ तस्मात्प्रवर्त्यतांयज्ञः
सशरीरोयथादिवि ॥ गच्छेदिक्ष्वाकुदायादोविश्वामित्रस्यतेजसा ॥ ७ ॥ ततः प्रवर्त्यतांयज्ञः सर्वेसमधितिष्ठत ॥ एवमुक्त्वामहर्षयः
संजह्रुस्ताःक्रियास्तदा ॥ ८ ॥ याजकश्चमहातेजाविश्वामित्रोऽभवत्क्रतौ ॥ ऋत्विजश्चानुपूर्व्येणमंत्रवन्मंत्रकोविदाः ॥ ९ ॥ चक्रुःस
र्वाणिकर्माणियथाकल्पंयथाविधि ॥ ततःकालेनमहताविश्वामित्रोमहातपाः ॥ १० ॥ चकारावाहनंतत्रभागार्थंसर्वदेवताः ॥ नाभ्या
गमंस्तदातत्रभागार्थंसर्वदेवताः ॥ ११ ॥ ततःकोपसमाविष्टोविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ स्रुवमुद्यम्यसक्रोधस्त्रिशंकुमिदमब्रवीत् ॥ १२ ॥
पश्यमेतपसोवीर्यंस्वार्जितस्यनरेश्वर ॥ एषत्वांस्वशरीरेणनयामिस्वर्गमोजसा ॥ १३ ॥ दुष्प्रापंस्वशरीरेणस्वर्गंगच्छनरेश्वर ॥

स्वार्जितंकिंचिदप्यस्तिमयाहितपसःफलम् ॥ १४ ॥ राजंस्त्वंतेजसातस्यसशरीरोदिवंव्रज ॥ उक्तवाक्येमुनौतस्मिन्सशरीरोनरे
श्वरः ॥ १५ ॥ दिवंजगामकाकुत्स्थमुनीनांपश्यतांतदा ॥ स्वर्गलोकंगतंदृष्ट्वात्रिशंकुंपाकशासनः ॥ १६ ॥ सहसर्वैःसुरगणैरिदंवचन
मब्रवीत् ॥ त्रिशंकोगच्छभूयस्त्वंनासिस्वर्गकृतालयः ॥ १७ ॥ गुरुशापहतोमूढपतभूमिमवाक्छिराः ॥ एवमुक्तोमहेंद्रेणत्रिशंकुरपत
त्पुनः ॥ १८ ॥ विक्रोशमानस्त्राहीतिविश्वामित्रंतपोधनम् ॥ तच्छ्रुत्वावचनं तस्यक्रोशमानस्यकौशिकः ॥ १९ ॥ रोषमाहारयत्तीव्रं
तिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् ॥ ऋषिमध्येसतेजस्वीप्रजापतिरिवापरः ॥ २० ॥ सृजन्दक्षिणमार्गस्थान्सप्तर्षीनपरान्पुनः ॥ नक्षत्रवंशमपरम
सृजत्क्रोधमूर्च्छितः ॥ २१ ॥ दक्षिणांदिशमास्थायऋषिमध्येमहायशाः ॥ सृष्ट्वानक्षत्रवंशंचक्रोधेनकलुषीकृतः ॥ २२ ॥ अन्यमिंद्रं
करिष्यामिलोकोवास्यादनिंद्रकः ॥ दैवतान्यपिसक्रोधात्स्रष्टुंसमुपचक्रमे ॥ २३ ॥ ततः परमसंभ्रांताःसर्षिसंघाःसुरासुराः ॥ विश्वा
मित्रंमहात्मानमूचुःसानुनयंवचः ॥ २४ ॥ अयंराजामहाभागगुरुशापपरिक्षतः ॥ सशरीरोदिवंयातुंनार्हत्येवतपोधन ॥ २५ ॥ तेषां
तद्वचनं श्रुत्वादेवानांमुनिपुंगवः ॥ अब्रवीत्सुमहद्वाक्यंकौशिकःसर्वदेवताः ॥ २६ ॥ सशरीरस्यभद्रंवस्त्रिशंकोरस्यभूपतेः ॥ आरोहणं
प्रतिज्ञातंनानृतंकर्तुमुत्सहे ॥ २७ ॥ स्वर्गोऽस्तुसशरीरस्यत्रिशंकोरस्यशाश्वतः ॥ नक्षत्राणिचसर्वाणिमामकानिध्रुवाण्यथ ॥ २८ ॥
यावल्लोकाधरिष्यंतितिष्ठंत्वेतानिसर्वशः ॥ मत्कृतानिसुराःसर्वेतदनुज्ञातुमर्हथ ॥ २९ ॥ एवमुक्ताःसुराः सर्वेप्रत्यूचुर्मुनिपुंगवम् ॥ एवं
भवतुभद्रंतेतिष्ठंत्वेतानिसर्वशः ॥ ३० ॥ गगनेतान्यनेकानिवैश्वानरपथाद्बहिः ॥ नक्षत्राणिमुनिश्रेष्ठतेषुज्योतिःषुजाज्वलन् ॥ ३१ ॥
अवाक्छिरास्त्रिशंकुश्चतिष्ठत्वमरसन्निभः ॥ अनुयास्यंतिचैतानिज्योतींषिनृपसत्तमम् ॥ ३२ ॥ कृतार्थंकीर्तिमंतंचस्वर्गलोकगतंयथा
विश्वामित्रस्तुधर्मात्मासर्वदेवैरभिष्टुतः ॥३३ ॥ ऋषिमध्ये महातेजाबाढमित्येवदेवताः ॥ ततोदेवामहात्मानोऋषयश्च तपोधनाः ॥जग्मु
र्यथागतंसर्वेयज्ञस्यांतेनरोत्तम ॥३४॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे षष्टितमःसर्गः॥६०॥
विश्वामित्रोमहातेजाःप्रस्थितान्वीक्ष्यतानृषीन् ॥ अब्रवीन्नरशार्दूलसर्वांस्तान्वनवासिनः ॥ १ ॥ महाविघ्नःप्रवृत्तोऽयंदक्षिणामास्थितो

दिशम् ॥ दिशमन्यांप्रपत्स्यामस्तत्रतप्स्यामहेतपः ॥ २ ॥ पश्चिमायांविशालायांपुष्करेषुमहात्मनः ॥ सुखंतपश्चरिष्यामःसुखंतद्धित
पोवनम् ॥ ३ ॥ एवमुक्त्वामहातेजाःपुष्करेषुमहामुनिः ॥ तपउग्रंदुराधर्षंतेपेमूलफलाशनः ॥ ४ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुअयोध्या
धिपतिर्महान् ॥ अंबरीषइतिख्यातोयष्टुंसमुपचक्रमे ॥ ५ ॥ तस्यवैयजमानस्यपशुमिंद्रोजहारह ॥ प्रनष्टेतुपशौविप्रोराजानमिदमब्र
वीत् ॥ ६ ॥ पशुरभ्याहृतो राजन्प्रनष्टस्तवदुर्नयात् ॥ अरक्षितारं राजानंघ्नंतिदोषा नरेश्वर ॥ ७ ॥ प्रायश्चित्तंमहद्ध्येतन्नरंवापुरुष
र्षभ ॥ आनयस्वपशुंशीघ्रंयावत्कर्मप्रवर्तते ॥ ८ ॥ उपाध्यायवचःश्रुत्वा सराजापुरुषर्षभः॥अन्वियेषमहाबुद्धिःपशुंगोभिः सहस्रशः॥९॥
देशाञ्जनपदांस्तांस्तान्नगराणिवनानिच ॥ आश्रमाणिच पुण्यानिमार्गमाणोमहीपतिः ॥ १० ॥ सपुत्रसहितंतातसभार्यंरघुनंदन ॥
भृगुतुंगेसमासीनमृचीकंसंददर्शह ॥ ११ ॥ तमुवाचमहातेजाःप्रणम्याभिप्रसाद्यच ॥ महर्षिंतपसादीप्तंराजर्षिरमितप्रभः ॥ १२ ॥
पृष्ट्वासर्वत्रकुशलमृचीकंतमिदंवचः ॥ गवांशतसहस्रेणविक्रीणीषेसुतंयदि ॥ १३ ॥ पशोरर्थेमहाभागकृतकृत्योऽस्मिभार्गव ॥ सर्वे
परिगतादेशायज्ञियंनलभेपशुम् ॥ १४ ॥ दातुमर्हसिमूल्येनसुतमेकमितो मम ॥ एवमुक्तोमहातेजाऋचीकस्त्वब्रवीद्वचः ॥ १५ ॥
नाहंज्येष्ठंनरश्रेष्ठविक्रीणीयांकथंचन ॥ ऋचीकस्यवचःश्रुत्वातेषांमातामहात्मनाम् ॥ १६ ॥ उवाचनरशार्दूलमंबरीषमिदंवचः ॥
अविक्रेयंसुतंज्येष्ठंभगवानाहभार्गवः ॥ १७ ॥ ममापिदयितं विद्धिकनिष्ठंशुनकंप्रभो ॥ तस्मात्कनीयसंपुत्रंनदास्येतवपार्थिव ॥ १८ ॥
प्रायेणहिनरश्रेष्ठज्येष्ठाःपितृषुवल्लभाः ॥ मातृणांचकनीयांसस्तस्माद्रक्ष्येकनीयसम् ॥ १९ ॥ उक्तवाक्येमुनौतस्मिन्मुनिपत्न्यां
तथैवच ॥ शुनःशेपःस्वयंराममध्यमोवाक्यमब्रवीत् ॥ २० ॥ पिताज्येष्ठमविक्रेयंमाताचाहकनीयसम् ॥ विक्रेयंमध्यमंमन्ये
राजपुत्रनयस्वमाम् ॥ २१ ॥ अथराजामहाबाहुर्वाक्यांतेब्रह्मवादिनः ॥ हिरण्यस्यसुवर्णस्यकोटिभीरत्नराशिभिः ॥ २२ ॥
गवांशतसहस्रेणशुनःशेपंनरेश्वरः ॥ गृहीत्वापरमप्रीतोजगामरघुनंदन ॥ २३ ॥ अंबरीषस्तुराजर्षीरथमारोप्यसत्वरः ॥ शुनःशेपं
महातेजाजगामाशुमहायशाः ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० चतुर्विंशतिसा० बालकांडे एकषष्टितमःसर्गः ॥ ६१ ॥

शुनःशेपंनरश्रेष्ठगृहीत्वातुमहायशाः ॥ व्यश्रमत्पुष्करेराजामध्याह्नेरघुनंदन ॥ १ ॥ तस्यविश्रममाणस्यशुनःशेपोमहायशाः ॥
पुष्करं क्षेत्रमागम्यविश्वामित्रंददर्शह ॥ २ ॥ तप्यंतमृषिभिःसार्धंमातुलंपरमातुरः ॥ विषण्णवदनोदीनस्तृष्णयाचश्रमेणच ॥ ३ ॥
पपातांकेमुनेरामवाक्यंचेदमुवाचह ॥ नमेऽस्तिमातानपिताज्ञातयोबांधवाःकुतः ॥ ४ ॥ त्रातुमर्हसिमांसौम्यधर्मेणमुनिपुंगव ॥ त्राता
त्वंहिनरश्रेष्ठसर्वेषांत्वंहिभावनः ॥ ५ ॥ राजाचकृतकार्यःस्यादहंदीर्घायुरव्ययः ॥ स्वर्गलोकमुपाश्नीयांतपस्तप्त्वाह्यनुत्तमम् ॥ ६ ॥
समेनाथोह्यनाथस्यभवभव्येनचेतसा ॥ पितेवपुत्रंधर्मात्मंस्त्रातुमर्हसिकिल्बिषात् ॥ ७ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाविश्वामित्रोमहातपाः ॥
सांत्वयित्वाबहुविधंपुत्रानिदमुवाचह ॥ ८ ॥यत्कृतेपितरःपुत्राञ्जनयंतिशुभार्थिनः ॥ परलोकहितार्थायतस्यकालोऽयमागतः ॥ ९ ॥
अयंमुनिसुतोबालोमत्तःशरणमिच्छति ॥ अस्यजीवितमात्रेणप्रियंकुरुतपुत्रकाः ॥ १० ॥ सर्वेसुकृतकर्माणःसर्वेधर्मपरायणाः ॥
पशुभूतानरेंद्रस्यतृप्तिमग्नेःप्रयच्छत ॥ ११ ॥ नाथवांश्चशुनःशेपोयज्ञश्चाविघ्नतोभवेत् ॥ देवतास्तर्पिताश्चस्युर्ममचापिकृतंवचः ॥१२॥
मुनेस्तद्वचनंश्रुत्वामधुच्छंदादयःसुताः ॥ साभिमानंनरश्रेष्ठसलीलमिदमब्रुवन् ॥ १३ ॥ कथमात्मसुतान्हित्वात्रायसेऽन्यसुतं विभो ॥
अकार्यमिवपश्यामःश्वमांसमिवभोजने ॥ १४ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वापुत्राणांमुनिपुंगवः ॥ क्रोधसंरक्तनयनोव्याहर्तुमुपचक्रमे ॥१५॥
निःसाध्वसमिदंप्रोक्तंधर्मादपिविगर्हितम् ॥ अतिक्रम्यतुमद्वाक्यंदारुणंरोमहर्षणम् ॥ १६ ॥ श्वमांसभोजिनःसर्वेवासिष्ठाइवजातिषु॥
पूर्णंवर्षसहस्रंतुपृथिव्यामनुपत्स्यथ ॥ १७ ॥ कृत्वाशापसमायुक्तान्पुत्रान्मुनिवरस्तदा ॥ शुनःशेपमुवाचार्तंकृत्वारक्षांनिराम
याम् ॥ १८ ॥ पवित्रपाशैराबद्धोरक्तमाल्यानुलेपनः ॥ वैष्णवंयूपमासाद्यवाग्भिरग्निमुदाहर ॥ १९ ॥ इमेचगाथेद्वेदिव्येगायेथामुनि
पुत्रक ॥ अंबरीषस्ययज्ञेऽस्मिंस्ततःसिद्धिमवाप्स्यसि ॥ २० ॥ शुनःशेपोगृहीत्वातेद्वेगाथेसुसमाहितः ॥ त्वरयाराजसिंहंतमंबरीषमुवा
चह ॥ २१ ॥ राजसिंहमहाबुद्धेशीघ्रंगच्छामहेवयम् ॥ निवर्तयस्वराजेंद्रदीक्षांचसमुपाहर ॥ २२ ॥ तद्वाक्यमृषिपुत्रस्यश्रुत्वाहर्षसम
न्वितः ॥ जगामनृपतिःशीघ्रंयज्ञवाटमतंद्रितः ॥ २३ ॥सदस्यानुमतेराजापवित्रकृतलक्षणम् ॥ पशुंरक्तांबरंकृत्वायूपेतंसमबंधयत् ॥२४॥

सबद्धोवाग्भिरग्र्याभिरभितुष्टाववैसुरौ ॥ इंद्रमिंद्रानुजंचैवयथावन्मुनिपुत्रकः ॥ २५ ॥ ततःप्रीतःसहस्राक्षोरहस्यस्तुतितोषितः ॥
दीर्घमायुस्तदाप्रादाच्छुनःशेपायवासवः ॥ २६ ॥ सचराजानरश्रेष्ठयज्ञस्यचसमाप्तवान् ॥ फलंबहुगुणंरामसहस्राक्षप्रसादजम् ॥ २७ ॥
विश्वामित्रोऽपिधर्मात्माभूयस्तेपेमहातपाः ॥ पुष्करेषुनरश्रेष्ठदशवर्षशतानिच ॥ २८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदि
काव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे द्विषष्टितमः सर्गः ॥ ६२ ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेतुव्रतस्नातंमहामुनिम् ॥ अभ्यगच्छन्सुराः सर्वे तपःफल
चिकीर्षवः ॥ १ ॥ अब्रवीत्सुमहातेजाब्रह्मासुरुचिरंवचः ॥ ऋषिस्त्वमसिभद्रंतेस्वार्जितैःकर्मभिःशुभैः ॥ २ ॥ तमेवमुक्त्वादेवेशस्त्रि
दिवंपुनरभ्यगात् ॥ विश्वामित्रोमहातेजाभूयस्तेपेमहत्तपः ॥ ३ ॥ ततःकालेनमहतामेनकापरमाप्सराः ॥ पुष्करेषुनरश्रेष्ठस्नातुंसमुपच
क्रमे ॥ ४ ॥ तांददर्शमहातेजामेनकांकुशिकात्मजः ॥ रूपेणाप्रतिमांतत्रविद्युतंजलदेयथा ॥ ५ ॥ कंदर्पदर्पवशगोमुनिस्तामिदमब्र
वीत् ॥ अप्सरःस्वागतंतेऽस्तुवसचेहममाश्रमे ॥ ६ ॥ अनुगृह्णीष्वभद्रंतेमदनेनविमोहितम् ॥ इत्युक्तासावरारोहातत्रावासमथाक
रोत् ॥ ७ ॥ तपसोहिमहाविघ्नोविश्वामित्रमुपागमत् ॥ तस्यांवसंत्यांवर्षाणिपंचपञ्चचराघव ॥ ८ ॥ विश्वामित्राश्रमेसौम्यसुखेनव्य
तिचक्रमुः ॥ अथकालेगतेतस्मिन्विश्वामित्रोमहामुनिः ॥ ९ ॥ सव्रीडइवसंवृत्तश्चिंताशोकपरायणः ॥ बुद्धिर्मुनेःसमुत्पन्नासामर्षा
रघुनंदन ॥ १० ॥ सर्वंसुराणांकर्मैतत्तपोऽपहरणंमहत् ॥ अहोरात्रापदेशेनगताःसंवत्सरादश ॥ ११ ॥ काममोहाभिभूतस्यविघ्नोऽयंप्रत्यु
पस्थितः ॥ सनिःश्वसन्मुनिवरःपश्चात्तापेनदुःखितः ॥ १२ ॥ भीतामप्सरसंदृष्ट्वावेपंतींप्रांजलिंस्थिताम् ॥ मेनकांमधुरैर्वाक्यैर्विसृज्य
कुशिकात्मजः ॥ १३ ॥ उत्तरंपर्वतंरामविश्वामित्रोजगामह ॥ सकृत्वानैष्ठिकींबुद्धिंजेतुकामोमहायशाः ॥ १४ ॥ कौशिकीतीरमा
साद्यतपस्तेपेदुरासदम् ॥ तस्यवर्षसहस्राणिघोरंतपउपासतः ॥ १५ ॥ उत्तरेपर्वतेरामदेवतानामभूद्भयम् ॥ अमंत्रयन्समागम्यसर्वेसर्षि
गणाः सुराः ॥ १६ ॥ महर्षिशब्दंलभतांसाध्वयंकुशिकात्मजः ॥ देवतानांवचःश्रुत्वासर्वलोकपितामहः ॥ १७ ॥ अब्रवीन्मधुरंवा
क्यंविश्वामित्रंतपोधनम् ॥ महर्षेस्वागतंवत्सतपसोग्रेणतोषितः ॥ १८ ॥ महत्त्वमृषिमुख्यत्वंददामितवकौशिक ॥ ब्रह्मणस्तुवचःश्रु

त्वाविश्वामित्रस्तपोधनः ॥ १९ ॥ प्रांजलिःप्रणतोभूत्वाप्रत्युवाचपितामहम् ॥ ब्रह्मर्षिशब्दमतुलंस्वार्जितैःकर्मभिःशुभैः ॥ २० ॥
यदिमेभगवानाहततोऽहंविजितेंद्रियः ॥ तमुवाचततो ब्रह्मानतावत्त्वंजितेंद्रियः ॥ २१ ॥ यतस्वमुनिशार्दूलइत्युक्त्वात्रिदिवंगतः ॥
विप्रस्थितेषुदेवेषुविश्वामित्रोमहामुनिः ॥२२॥ ऊर्ध्वबाहुर्निरालंबोवायुभक्षस्तपश्चरन् ॥ घर्मेपंचतपाभूत्वावर्षास्वाकाशसंश्रयः ॥ २३ ॥
शिशिरेसलिलेशायीरात्र्यहानितपोधनः ॥ एवंवर्षसहस्रंहितपोघोरमुपागमत् ॥ २४ ॥ तस्मिन्संतप्यमानेतुविश्वामित्रेमहामुनौ ॥
संतापःसुमहानासीत्सुराणांवासवस्यच ॥२५॥ रंभामप्सरसंशक्रःसर्वैःसहमरुद्गणैः ॥ उवाचात्महितंवाक्यमहितंकौशिकस्यच ॥ २६ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० सं०बालकांडे त्रिषष्टितमः सर्गः ॥ ६३ ॥ सुरकार्यमिदंरंभेकर्तव्यंसु
महत्त्वया ॥ लोभनंकौशिकस्येहकाममोहसमन्वितम् ॥ १ ॥ तथोक्तासाप्सरारामसहस्राक्षेणधीमता ॥ व्रीडिताप्रांजलिर्वाक्यं प्रत्युवा
चसुरेश्वरम् ॥ २ ॥ अयंसुरपतेघोरोविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ क्रोधमुत्स्रक्ष्यतेघोरंमयिदेवनसंशयः ॥ ३ ॥ ततोहिमेभयंदेवप्रसादंकर्तु
मर्हसि ॥ एवमुक्तस्तयारामसभयंभीतयातदा ॥ ४ ॥ तामुवाचसहस्राक्षोवेपमानांकृतांजलिम् ॥ माभैषीरंभेभद्रंतेकुरुष्वममशास
नम् ॥ ५ ॥ कोकिलोहृदयग्राहीमाधवेरुचिरद्रुमे ॥ अहंकंदर्पसहितःस्थास्यामितवपार्श्वतः ॥ ६ ॥ त्वंहिरूपंबहुगुणंकृत्वापरमभास्व
रम् ॥ तमृषिंकौशिकंभद्रेभेदयस्वतपस्विनम् ॥ ७ ॥ साश्रुत्वावचनंतस्यकृत्वारूपमनुत्तमम् ॥ लोभयामासललिताविश्वामित्रंशुचि
स्मिता ॥ ८ ॥ कोकिलस्यतुशुश्रावववल्गुव्याहरतःस्वनम् ॥ संप्रहृष्टेनमनसासचैनामन्ववैक्षत ॥ ९ ॥ अथतस्यचशब्देनगीतेनाप्रति
मेनच ॥ दर्शनेनचरंभायामुनिःसंदेहमागतः ॥ १० ॥ सहस्राक्षस्यतत्सर्वंविज्ञायमुनिपुंगवः ॥ रंभांक्रोधसमाविष्टः शशापकुशिका
त्मजः ॥ ११ ॥ यन्मांलोभयसेरंभेकामक्रोधजयैषिणम् ॥ दशवर्षसहस्राणिशैलीस्थास्यसिदुर्भगे ॥ १२ ॥ ब्राह्मणःसुमहातेजास्तपो
बलसमन्वितः ॥ उद्धरिष्यतिरंभेत्वांमत्क्रोधकलुषीकृताम् ॥ १३ ॥ एवमुक्त्वामहातेजाविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ अशक्नुवन्धारयितुं
कोपंसंतापमात्मनः ॥ १४ ॥ तस्यशापेनमहतारंभाशैलीतदाऽभवत् ॥ वचःश्रुत्वाचकंदर्पोमहर्षेःसचनिर्गतः ॥ १५ ॥ कोपेनचमहाते

जास्तपोऽपहरणेकृते ॥ इंद्रियैरजितैरामनलेभेशांतिमात्मनः ॥ १६ ॥ बभूवास्यमनश्चिंतातपोऽपहरणेकृते ॥ नैवक्रोधंगमिष्यामिनचव
क्ष्येकथंचन ॥ १७ ॥ अथवानोच्छ्वसिष्यामिसंवत्सरशतान्यपि ॥ अहंहिशोषयिष्यामिआत्मानंविजितेंद्रियः ॥ १८ ॥ तावद्याव
द्धिमेप्राप्तंब्राह्मण्यंतपसार्जितम् ॥ अनुच्छ्वसन्नभुञ्जानस्तिष्ठेयंशाश्वतीःसमाः ॥ १९ ॥ नहिमेतप्यमानस्यक्षयंयास्यंतिमूर्तयः ॥
एवंवर्षसहस्रस्यदीक्षांसमुनिपुंगवः ॥ चकाराप्रतिमांलोकेप्रतिज्ञांरघुनंदन ॥ २० ॥ इत्यार्षे श्रीम०वा० आ० चतुर्विंशतिसा० बा०
चतुःषष्टितमः सर्गः ॥ ६४ ॥ अथहैमवतींरामदिशंत्यक्त्वामहामुनिः ॥ पूर्वांदिशमनुप्राप्यतपस्तेपे सुदारुणम् ॥ १ ॥ मौनंवर्षसह
स्रस्यकृत्वाव्रतमनुत्तमम् ॥ चकाराप्रतिमंरामतपःपरमदुष्करम् ॥ २ ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेतुकाष्ठभूतंमहामुनिम् ॥ विघ्नैर्बहुभिराधूतंक्रोधो
नांतरमाविशत् ॥ ३ ॥ सकृत्वानिश्चयंरामतपआतिष्ठताव्ययम् ॥ तस्यवर्षसहस्रस्यव्रतेपूर्णेमहाव्रतः ॥ ४ ॥ भोक्तुमारब्धवानन्नंत
स्मिन्कालेरघूत्तम ॥ इंद्रोद्विजातिर्भूत्वातंसिद्धमन्नमयाचत ॥ ५ ॥ तस्मैदत्त्वातदासिद्धंसर्वंविप्रायनिश्चितः ॥ निःशेषितेऽन्नेभगवान
भुक्त्वैवमहातपाः ॥ ६ ॥ नकिंचिदवदद्विप्रंमौनव्रतमुपास्थितः ॥ तथैवासीत्पुनर्मौनमनुच्छ्वासंचकारह ॥ ७ ॥ अथवर्षसहस्रंचनो
च्छ्वसन्मुनिपुंगवः ॥ तस्यानुच्छ्वसमानस्यमूर्ध्निधूमोव्यजायत ॥ ८ ॥ त्रैलोक्यंयेनसंभ्रांतमातापितमिवाभवत् ॥ ततोदेवर्षिगंधर्वाःपन्न
गोरगराक्षसाः ॥ ९ ॥ मोहितास्तपसातस्यतेजसामंदरश्मयः ॥ कश्मलोपहताःसर्वेपितामहमथाब्रुवन् ॥ १० ॥ बहुभिःकारणैर्देववि
श्वामित्रोमहामुनिः ॥ लोभितःक्रोधितश्चैवतपसाचाभिवर्धते ॥ ११ ॥ नह्यस्यवृजिनंकिंचिद्दृश्यतेसूक्ष्ममप्युत ॥ नदीयतेयदित्वस्यम
नसायदभीप्सितम् ॥ १२ ॥ विनाशयतित्रैलोक्यंतपसासचराचरम् ॥ व्याकुलाश्चदिशःसर्वानचकिंचित्प्रकाशते ॥ १३ ॥ सागराः
क्षुभिताः सर्वेविशीर्यंतेचपर्वताः ॥ प्रकंपतेचवसुधावायुर्वातीहसंकुलः ॥ १४ ॥ ब्रह्मन्नप्रतिजानीमोनास्तिकोजायतेजनः ॥ संमूढमि
वत्रैलोक्यंसंप्रक्षुभितमानसम् ॥ १५ ॥ भास्करोनिष्प्रभश्चैवमहर्षेस्तस्यतेजसा ॥ बुद्धिंनकुरुतेयावन्नाशेदेवमहामुनिः ॥ १६ ॥ ताव
त्प्रसाद्योभगवानग्निरूपोमहाद्युतिः ॥ कालाग्निनायथापूर्वंत्रैलोक्यंदह्यतेऽखिलम् ॥ १७ ॥ देवराज्यंचिकीर्षेतदीयतामस्ययन्मनः ॥

ततः सुरगणाः सर्वेपितामहपुरोगमाः ॥ १८ ॥ विश्वामित्रंमहात्मानंवाक्यंमधुरमब्रुवन् ॥ ब्रह्मर्षेस्वागतंतेऽस्तुतपसास्मसुतोषिताः॥१९॥ ब्राह्मण्यंतपसोग्रेणप्राप्तवानसिकौशिक ॥ दीर्घमायुश्चतेब्रह्मन्ददामिसमरुद्गणः ॥ २० ॥ स्वस्तिप्राप्नुहिभद्रंतेगच्छसौम्ययथासुखम् ॥ पितामहवचःश्रुत्वासर्वेषांत्रिदिवौकसाम् ॥ २१ ॥ कृत्वाप्रणामंमुदितोव्याजहारमहामुनिः ॥ ब्राह्मण्यंयदिमेप्राप्तंदीर्घमायुस्तथैवच ॥ २२ ॥ ओंकारोऽथवषट्कारोवेदाश्चवरयंतुमाम् ॥ क्षत्रवेदविदांश्रेष्ठोब्रह्मवेदविदामपि ॥ २३ ॥ ब्रह्मपुत्रोवसिष्ठोमामेवंवदतुदेवताः ॥ यद्येवं परमः कामः कृतोयांतुसुरर्षभाः ॥ २४ ॥ ततः प्रसादितोदेवैर्वसिष्ठोजपतांवरः ॥ सख्यंचकारब्रह्मर्षिरेवमस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ २५ ॥ ब्रह्मर्षिस्त्वंनसंदेहःसर्वंसंपद्यतेतव ॥ इत्युक्त्वादेवताश्चापिसर्वाजग्मुर्यथागतम् ॥२६ ॥ विश्वामित्रोऽपिधर्मात्मालब्ध्वाब्राह्मण्यमुत्तमम् ॥ पूजयामासब्रह्मर्षिंवसिष्ठंजपतांवरम् ॥ २७ ॥ कृतकामोमहींसर्वांचचारतपसिस्थितः ॥ एवंत्वनेनब्राह्मण्यंप्राप्तंराममहात्मना ॥ २८ ॥ एषराममुनिश्रेष्ठएषविग्रहवांस्तपः ॥ एषधर्मःपरोनित्यंवीर्यस्यैषपरायणम् ॥ २९ ॥ एवमुक्त्वामहातेजाविररामद्विजोत्तमः ॥ शतानंदवचःश्रुत्वारामलक्ष्मणसन्निधौ॥ ३०॥जनकःप्रांजलिर्वाक्यमुवाचकुशिकात्मजम् ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मियस्यमेमुनिपुंगव ॥ ३१ ॥ यज्ञंकाकुत्स्थसहितःप्राप्तवानसिकौशिक ॥ पावितोऽहंत्वयाब्रह्मन्दर्शनेनमहामुने ॥ ३२ ॥ गुणाबहुविधाःप्राप्तास्तवसंदर्शनान्मया ॥ विस्तरेणचवैब्रह्मन्कीर्त्यमानंमहत्तपः ॥ ३३ ॥ श्रुतंमयामहातेजोरामेणचमहात्मना ॥ सदस्यैः प्राप्यचसदःश्रुतास्तेबहवोगुणाः ॥ ३४ ॥ अप्रमेयंतपस्तुभ्यमप्रमेयंचतेबलम् ॥ अप्रमेयागुणाश्चैवनित्यंतेकुशिकात्मज ॥ ३५ ॥ तृप्तिराश्चर्यभूतानांकथानांनास्तिमेविभो ॥ कर्मकालोमुनिश्रेष्ठलंबतेरविमंडलम् ॥ ३६ ॥ श्वःप्रभातेमहातेजोद्रष्टुमर्हसिमांपुनः ॥ स्वागतंजपतांश्रेष्ठमामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ३७ ॥ एवमुक्तोमुनिवरःप्रशस्यपुरुषर्षभम् ॥ विससर्जाशुजनकंप्रीतंप्रीतमनास्तदा ॥३८॥ एवमुक्त्वामुनिश्रेष्ठंवैदेहोमिथिलाधिपः ॥ प्रदक्षिणंचकाराशुसोपाध्यायःसबांधवः ॥ ३९ ॥ विश्वामित्रोऽपिधर्मात्मासहरामःसलक्ष्मणः ॥ स्ववासमभिचक्रामपूज्यमानोमहात्मभिः ॥ ४० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसां० बालकांडे पंचषष्टितमः सर्गः॥ ६५॥

ततःप्रभातेविमलेकृतकर्मानराधिपः ॥ विश्वामित्रंमहात्मानमाजुहावसराघवम् ॥ १ ॥ तमर्चयित्वाधर्मात्माशास्त्रदृष्टेनकर्मणा ॥ राघ
वौचमहात्मानौ तदावाक्यमुवाचह ॥ २ ॥ भगवन्स्वागतंतेऽस्तुकिंकरोमितवानघ ॥ भवानाज्ञापयतुमामाज्ञाप्योभवताह्यहम् ॥ ३ ॥
एवमुक्तःसधर्मात्माजनकेनमहात्मना ॥ प्रत्युवाचमुनिश्रेष्ठोवाक्यंवाक्यविशारदः ॥ ४ ॥ पुत्रौदशरथस्येमौक्षत्रियौलोकविश्रुतौ ॥
द्रष्टुकामौधनुःश्रेष्ठंयदेतत्त्वयितिष्ठति ॥ ५ ॥ एतद्दर्शयभद्रंते कृतकामौनृपात्मजौ ॥ दर्शनादस्यधनुषोयथेष्टंप्रतियास्यतः ॥ ६ ॥
एवमुक्तस्तुजनकःप्रत्युवाचमहामुनिम् ॥ श्रूयतामस्यधनुषोयदर्थमिहतिष्ठति ॥ ७ ॥ देवरातइतिख्यातोनिमेर्ज्येष्ठोमहीपतिः॥ न्यासो
ऽयंतस्यभगवन्हस्तेदत्तोमहात्मनः ॥ ८ ॥ दक्षयज्ञवधेपूर्वंधनुरायम्यवीर्यवान् ॥ विध्वस्यत्रिदशान्रोषात्सलीलमिदमब्रवीत् ॥ ९ ॥
यस्माद्भागार्थिनोभागान्नाकल्पयतमेसुराः ॥ वरांगानिमहार्हाणिधनुषाशातयामिवः ॥ १० ॥ ततोविमनसःसर्वेदेवावैमुनिपुंगव ॥
प्रसादयंतदेवेशंतेषांप्रीतोऽभवद्भवः ॥ ११ ॥ प्रीतियुक्तस्तुसर्वेषांददौतेषांमहात्मनाम् ॥ तदेतद्देवदेवस्यधनूरत्नंमहात्मनः ॥ १२ ॥
न्यासभूतंतदान्यस्तमस्माकंपूर्वजेविभौ ॥ अथमेकृषतःक्षेत्रंलांगलादुत्थितातततः ॥ १३ ॥ क्षेत्रंशोधयतालब्धानाम्नासीतेतिविश्रुता ॥
भूतलादुत्थितासातुव्यवर्धतममात्मजा ॥ १४ ॥ वीर्यशुल्केतिमेकन्यास्थापितेयमयोनिजा ॥ भूतलादुत्थितांतांतुवर्धमानांममात्म
जाम् ॥ १५ ॥ वरयामासुरागत्यराजानोमुनिपुंगव ॥ तेषांवरयतांकन्यांसर्वेषांपृथिवीक्षिताम् ॥ १६ ॥ वीर्यशुल्केतिभगवन्नददा
मिसुतामहम् ॥ ततःसर्वेनृपतयःसमेत्यमुनिपुंगव ॥ १७ ॥ मिथिलामप्युपागम्यवीर्यंजिज्ञासवस्तदा ॥ तेषांजिज्ञासमानानांशैवंध
नुरुपाहृतम् ॥ १८ ॥ नशेकुर्ग्रहणेतस्यधनुषस्तोलनेऽपिवा ॥ तेषांवीर्यवतांवीर्यमल्पंज्ञात्वामहामुने ॥ १९ ॥ प्रत्याख्यातानृपतयस्त
न्निबोधतपोधन ॥ ततःपरमकोपेनराजानोमुनिपुंगव ॥ २० ॥ अरुंधन्मिथिलांसर्वेवीर्यसंदेहमागताः ॥ आत्मानमवधूतंमेविज्ञायनृप
पुंगवाः ॥ २१ ॥ रोषेणमहताविष्टाःपीडयन्मिथिलांपुरीम् ॥ ततःसंवत्सरेपूर्णेक्षयंयातानिसर्वशः ॥ २२ ॥ साधनानिमुनिश्रेष्ठततो
ऽहंभृशदुःखितः ॥ ततोदेवगणान्सर्वांस्तपसाऽहंप्रसादयम् ॥ २३ ॥ ददुश्चपरमप्रीताश्चतुरंगबलंसुराः ॥ ततोभग्नानृपतयोहन्यमानादि

शोययुः ॥ २४ ॥ अवीर्यावीर्यसंदिग्धाःसामात्याःपापकारिणः ॥ तदेतन्मुनिशार्दूलधनुःपरमभास्वरम् ॥ २५ ॥ रामलक्ष्मणयोश्चापि
दर्शयिष्यामिसुव्रतः ॥ यद्यस्यधनुषोरामःकुर्यादारोपणंमुने ॥ २६ ॥ सुतामयोनिजांसीतांदद्यांदाशरथेरहम् ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा
मायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥ जनकस्यवचःश्रुत्वाविश्वामित्रोमहामुनिः ॥
धनुर्दर्शयरामायइतिहोवाचपार्थिवम् ॥ १ ॥ ततःसराजाजनकःसचिवान्व्यादिदेशह ॥ धनुरानीयतां दिव्यंगंधमाल्यानुलेपितम् ॥२॥
जनकेनसमादिष्टाःसचिवाःप्राविशन्पुरम् ॥ तद्धनुःपुरतःकृत्वानिर्जग्मुरमितौजसः ॥ ३ ॥ नृणांशतानिपंचाशद्व्यायतानांमहात्मनाम् ॥
मंजूषामष्टचक्रांतांसमूहुस्तेकथंचन ॥ ४ ॥ तामादायसुमंजूषामायसींयत्रतद्धनुः ॥ सुरोपमंतेजनकमूचुर्नृपतिमंत्रिणः ॥ ५ ॥ इदंधनु
र्वरंराजन्पूजितंसर्वराजभिः ॥ मिथिलाधिपराजेंद्रदर्शनीयंयदीच्छसि ॥ ६ ॥ तेषांनृपोवचःश्रुत्वाकृतांजलिरभाषत ॥ विश्वामित्रं
महात्मानंतावुभौरामलक्ष्मणौ ॥ ७ ॥ इदंधनुर्वरंब्रह्मञ्जनकैरभिपूजितम् ॥ राजभिश्चमहावीर्यैरशक्तैःपूरितुंतदा ॥ ८ ॥ नैतत्सुरगणाः
सर्वेसासुरानचराक्षसाः ॥ गंधर्वयक्षप्रवराःसकिन्नरमहोरगाः ॥ ९ ॥ क्वगतिर्मानुषाणांचधनुषोऽस्यप्रपूरणे ॥ आरोपणेसमायोगेवेपने
तोलनेतथा ॥ १० ॥ तदेतद्धनुषांश्रेष्ठमानीतंमुनिपुंगव ॥ दर्शयैतन्महाभागअनयोराजपुत्रयोः ॥ ११ ॥ विश्वामित्रःसरामस्तुश्रु
त्वाजनकभाषितम् ॥ वत्सरामधनुःपश्यइतिराघवमब्रवीत् ॥ १२ ॥ महर्षेर्वचनाद्रामोयत्रतिष्ठतितद्धनुः ॥ मंजूषांतामपावृत्यदृष्ट्वाध
नुरथाब्रवीत् ॥ १३ ॥ इदंधनुर्वरंदिव्यंसंस्पृशामीहपाणिना ॥ यत्नवांश्चभविष्यामितोलनेपूरणेऽपिवा ॥ १४ ॥ बाढमित्यब्रवीद्राजामु
निश्चसमभाषत ॥ लीलयासधनुर्मध्येजग्राहवचनान्मुनेः ॥ १५ ॥ पश्यतांनृसहस्राणांबहूनांरघुनंदनः ॥ आरोपयत्सधर्मात्मासलील
मिवतद्धनुः ॥ १६ ॥ आरोपयित्वामौर्वींचपूरयामासतद्धनुः ॥ तद्बभंजधनुर्मध्येनरश्रेष्ठोमहायशाः ॥ १७ ॥ तस्यशब्दोमहानासीन्निर्घा
तसमनिःस्वनः ॥ भूमिकंपश्चसुमहान्पर्वतस्येवदीर्यतः ॥ १८ ॥ निपेतुश्चनराःसर्वेतेनशब्देनमोहिताः ॥ वर्जयित्वामुनिवरंराजानंतौ
चराघवौ ॥ १९ ॥ प्रत्याश्वस्तेजनेतस्मिन्राजाविगतसाध्वसः ॥ उवाचप्रांजलिर्वाक्यंवाक्यज्ञोमुनिपुंगवम् ॥ २० ॥ भगवन्दृष्टवी

योमेरामोदशरथात्मजः ॥ अत्यद्भुतमचिंत्यंचअतर्कितमिदंमया ॥ २१ ॥ जनकानांकुलेकीर्तिमाहरिष्यतिमेसुता ॥ सीताभर्तारमासा
द्यरामं दशरथात्मजम् ॥ २२ ॥ ममसत्याप्रतिज्ञासावीर्यशुल्केतिकौशिक॥सीताप्राणैर्बहुमतादेयारामायमेसुता ॥ २३ ॥ भवतोऽनुम
तेब्रह्मञ्छीघ्रंगच्छंतुमंत्रिणः ॥ ममकौशिकभद्रंतेअयोध्यांत्वरितारथैः ॥ २४ ॥ राजानंप्रश्रितैर्वाक्यैरानयंतुपुरंमम ॥ प्रदानंवीर्यशु
ल्कायाःकथयंतुचसर्वशः ॥ २५ ॥ मुनिगुप्तौ चकाकुत्स्थौकथयंतुनृपायवै ॥ प्रीतियुक्तंतुराजानमानयंतुसुशीघ्रगाः ॥ २६ ॥ कौशि
कस्तुतथेत्याहराजाचाभाष्यमंत्रिणः ॥ अयोध्यांप्रेषयामासधर्मात्माकृतशासनान्॥२७॥यथावृत्तंसमाख्यातुमानेतुंचनृपंतथा ॥ २८ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे सप्तषष्टितमः सर्गः ॥ ६७ ॥ जनकेनसमादिष्टादूतास्ते
क्लांतवाहनाः ॥ त्रिरात्रमुषितामार्गेतेऽयोध्यांप्राविशन्पुरीम् ॥ १ ॥ तेराजवचनाद्गत्वाराजवेश्मप्रवेशिताः ॥ ददृशुर्देवसंकाशंवृद्धंदशर
थंनृपम् ॥ २ ॥ बद्धांजलिपुटाःसर्वेदूताविगतसाध्वसाः ॥ राजानंप्रश्रितंवाक्यमब्रुवन्मधुराक्षरम् ॥ ३ ॥ मैथिलोजनकोराजासाग्नि
होत्रपुरस्कृतः ॥ मुहुर्मुहुर्मधुरयास्नेहसंरक्तयागिरा ॥ ४ ॥ कुशलंचाव्ययंचैवसोपाध्यायपुरोहितम् ॥ जनकस्त्वांमहाराजाऽऽपृच्छते
सपुरःसरम् ॥ ५ ॥ पृष्ट्वाकुशलमव्यग्रंवैदेहोमिथिलाधिपः ॥ कौशिकानुमतेवाक्यंभवंतमिदमब्रवीत् ॥ ६ ॥ पूर्वंप्रतिज्ञाविदितावीर्य
शुल्काममात्मजा ॥ राजानश्चकृतामर्षानिर्वीर्याविमुखीकृताः ॥ ७ ॥ सेयंममसुताराजन्विश्वामित्रपुरस्कृतैः ॥ यदृच्छयागतैराज
न्निर्जितातवपुत्रकैः ॥ ८ ॥ तच्चरत्नंधनुर्दिव्यंमध्येभग्नंमहात्मना ॥ रामेणहिमहाबाहोमहत्यांजनसंसदि ॥ ९ ॥ अस्मैदेयामयासीता
वीर्यशुल्कामहात्मने ॥ प्रतिज्ञांतर्तुमिच्छामितदनुज्ञातुमर्हसि ॥ १० ॥ सोपाध्यायोमहाराजपुरोहितपुरस्कृतः ॥ शीघ्रमागच्छभद्रंते
द्रष्टुमर्हसिराघवौ ॥ ११ ॥ प्रतिज्ञांममराजेंद्रनिर्वर्तयितुमर्हसि ॥ पुत्रयोरुभयोरेवप्रीतिंत्वमुपलप्स्यसे ॥ १२ ॥ एवंविदेहाधिपतिर्मधु
रंवाक्यमब्रवीत् ॥ विश्वामित्राभ्यनुज्ञातःशतानंदमतेस्थितः ॥ १३ ॥ दूतवाक्यंतुतच्छ्रुत्वाराजापरमहर्षितः ॥ वसिष्ठंवामदेवंचमंत्रि
णश्चैवमब्रवीत् ॥ १४ ॥ गुप्तःकुशिकपुत्रेणकौसल्यानंदवर्धनः ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्राविदेहेषुवसत्यसौ ॥ १५ ॥ दृष्टवीर्यस्तुकाकु

त्स्थोजनकेनमहात्मना ॥ संप्रदानंसुतायास्तुराघवेकर्तुमिच्छति ॥ १६ ॥ यदिवोरोचतेवृत्तंजनकस्यमहात्मनः ॥ पुरींगच्छामहेशीघ्रं
माभूत्कालस्यपर्ययः ॥ १७ ॥ मंत्रिणोबाढमित्याहुःसहसर्वैर्महर्षिभिः ॥ सुप्रीतश्चाब्रवीद्राजाश्वोयात्रेतिचमंत्रिणः ॥ १८ ॥ मंत्रिण
स्तुनरेंद्रस्यरात्रिंपरमसत्कृताः ॥ ऊषुःप्रमुदिताःसर्वेगुणैःसर्वैःसमन्विताः ॥ १९ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
चतुर्विंशतिसा० बालकांडे अष्टषष्टितमः सर्गः ॥ ६८ ॥ ततोरात्र्यांव्यतीतायांसोपाध्यायःसबांधवः ॥ राजादशरथोहृष्टःसुमंत्रमिदम
ब्रवीत् ॥ १ ॥ अद्यसर्वेधनाध्यक्षाधनमादायपुष्कलम् ॥ व्रजंत्वग्रेसुविहितानानारत्नसमन्विताः ॥ २ ॥ चतुरंगबलंचापिशीघ्रंनिर्या
तुसर्वशः ॥ ममाज्ञासमकालंचयानंयुग्यमनुत्तमम् ॥ ३ ॥ वसिष्ठोवामदेवश्चजाबालिरथकश्यपः ॥ मार्कंडेयस्तुदीर्घायुर्ऋषिःकात्या
यनस्तथा ॥ ४ ॥ एतेद्विजाःप्रयांत्वग्रेस्यंदनंयोजयस्वमे ॥ यथाकालात्ययोनस्याद्दूताहित्वरयंतिमाम् ॥ ५ ॥ वचनाच्चनरेंद्रस्यसे
नाचचतुरंगिणी ॥ राजानमृषिभिःसार्धंव्रजंतंपृष्ठतोऽन्वयात् ॥ ६ ॥ गत्वाचतुरहंमार्गेविदेहानभ्युपेयिवान् ॥ राजाचजनकःश्रीमाञ्छ्रु
त्वापूजामकल्पयत् ॥ ७ ॥ ततोराजानमासाद्यवृद्धंदशरथंनृपम् ॥ मुदितोजनकोराजाप्रहर्षंपरमंययौ ॥ ८ ॥ उवाचवचनंश्रेष्ठोनरश्रेष्ठं
दान्वितम् ॥ स्वागतंतेनरश्रेष्ठदिष्ट्याप्राप्तोऽसिराघव ॥ ९ ॥ पुत्रयोरुभयोःप्रीतिंलप्स्यसेवीर्यनिर्जिताम् ॥ दिष्ट्याप्राप्तोमहातेजावसि
सिष्ठोभगवानृषिः ॥ १० ॥ सहसर्वैर्द्विजश्रेष्ठैर्देवैरिवशतक्रतुः ॥ दिष्ट्यामेनिर्जिताविघ्नादिष्ट्यामेपूजितंकुलम् ॥ ११ ॥ राघवैःसह
संबंधाद्वीर्यश्रेष्ठैर्महाबलैः ॥ श्वःप्रभातेनरेंद्रत्वंसंवर्तयितुमर्हसि ॥ १२ ॥ यज्ञस्यांतेनरश्रेष्ठविवाहमृषिसत्तमैः ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वा
ऋषिमध्येनराधिपः ॥ १३ ॥ वाक्यंवाक्यविदांश्रेष्ठःप्रत्युवाचमहीपतिम् ॥ प्रतिग्रहोदातृवशःश्रुतमेतन्मयापुरा ॥ १४ ॥ यथावक्ष्य
सिधर्मज्ञतत्करिष्यामहेवयम् ॥ तद्धर्मिष्ठंयशस्यंचवचनंसत्यवादिनः ॥ १५ ॥ श्रुत्वाविदेहाधिपतिःपरंविस्मयमागतः ॥ ततःसर्वेमु
निगणाःपरस्परसमागमे ॥ १६ ॥ हर्षेणमहतायुक्तास्तांरात्रिमवसन्सुखम् ॥ राजाचराघवौपुत्रौनिशाम्यपरिहर्षितः ॥ १७ ॥

उवासपरमप्रीतोजनकेनाभिपूजितः ॥ जनकोऽपिमहातेजाःक्रियाधर्मेणतत्त्ववित् ॥ यज्ञस्यचसुताभ्यांचकृत्वारात्रिमुवासह ॥ १८ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे एकोनसप्ततितमः सर्गः ॥ ६९ ॥ ततःप्रभातेजनकःकृत
कर्मामहर्षिभिः ॥ उवाचवाक्यंवाक्यज्ञःशतानंदंपुरोहितम् ॥ १ ॥ भ्रातामममहातेजावीर्यवानतिधार्मिकः ॥ कुशध्वजइतिख्यातःपु
रीमध्यवसच्छुभाम् ॥ २ ॥ वार्याफलकपर्यंतांपिबन्निक्षुमतींनदीम् ॥ सांकाश्यांपुण्यसंकाशांविमानयितपुष्पकम् ॥ ३ ॥ तमहंद्रष्टु
मिच्छामियज्ञगोप्तासमेततः ॥ प्रीतिंसोऽपिमहातेजाइमांभोक्तामयासह ॥ ४ ॥ एवमुक्तेतुवचनेशतानंदस्यसन्निधौ ॥ आगताःकेचिद
व्यग्राजनकस्तान्समादिशत् ॥ ५ ॥ शासनात्तुनरेंद्रस्यप्रययुःशीघ्रवाजिभिः ॥ समानेतुंनरव्याघ्रंविष्णुमिंद्राज्ञयायथा ॥ ६ ॥
सांकाश्यांतेसमागम्यददृशुश्चकुशध्वजम् ॥ न्यवेदयन्यथावृत्तं जनकस्यचचिंतितम् ॥ ७ ॥ तद्वृत्तंनृपतिःश्रुत्वादूतश्रेष्ठैर्महाजवैः ॥
आज्ञयातुनरेंद्रस्यआजगामकुशध्वजः ॥ ८ ॥ सददर्शमहात्मानंजनकंधर्मवत्सलम् ॥ सोऽभिवाद्यशतानंदंजनकंचातिधार्मिकम् ॥ ९ ॥
राजार्हंपरमंदिव्यमासनंसोऽध्यरोहत ॥ उपविष्टावुभौतौतुभ्रातरावमितद्युती ॥ १० ॥ प्रेषयामासतुर्वीरौ मंत्रिश्रेष्ठंसुदामनम् ॥ गच्छ
मंत्रिपतेशीघ्रमिक्ष्वाकुममितप्रभम् ॥ ११ ॥ आत्मजैःसहदुर्धर्षमानयस्वसमंत्रिणम् ॥ औपकार्यांसगत्वातुरघूणांकुलवर्धनम् ॥ १२ ॥
ददर्शशिरसाचैनमभिवाद्येदमब्रवीत् ॥ अयोध्याधिपतेवीरवैदेहोमिथिलाधिपः ॥ १३ ॥ सत्वांद्रष्टुंव्यवसितः सोपाध्यायपुरोहि
तम् ॥ मंत्रिश्रेष्ठवचःश्रुत्वाराजासर्षिगणस्तथा ॥ १४ ॥ सबंधुरगमत्तत्रजनकोयत्रवर्त्तते ॥ राजाचमंत्रिसहितःसोपाध्यायःसबां
धवः ॥ १५ ॥ वाक्यंवाक्यविदांश्रेष्ठोवैदेहमिदमब्रवीत् ॥ विदितंतेमहाराजइक्ष्वाकुकुलदैवतम् ॥ १६ ॥ वक्तासर्वेषुकृत्येषुवसिष्ठोभग
वानृषिः ॥ विश्वामित्राभ्यनुज्ञातःसहसर्वैर्महर्षिभिः ॥ १७ ॥ एषवक्ष्यतिधर्मात्मावसिष्ठोमेयथाक्रमम् ॥ तूष्णींभूतेदशरथेवसिष्ठोभ
गवानृषिः ॥ १८ ॥ उवाचवाक्यंवाक्यज्ञोवैदेहंसपुरोधसम् ॥ अव्यक्तप्रभवोब्रह्माशाश्वतोनित्यअव्ययः ॥ १९ ॥ तस्मान्मरीचिः
संजज्ञेमरीचेःकश्यपःसुतः ॥ विवस्वान्कश्यपाज्जज्ञेमनुर्वैवस्वतःस्मृतः ॥ २० ॥ मनुःप्रजापतिःपूर्वमिक्ष्वाकुश्चमनोःसुतः ॥ तमिक्ष्वा

कुमयोध्यायांराजानंविद्धिपूर्वकम् ॥ २१ ॥ इक्ष्वाकोस्तुसुतः श्रीमान्कुक्षिरित्येवविश्रुतः ॥ कुक्षेरथात्मजःश्रीमान्विकुक्षिरुदप
द्यत ॥ २२ ॥ विकुक्षेस्तुमहातेजाबाणःपुत्रःप्रतापवान् ॥ बाणस्यतुमहातेजाअनरण्यःप्रतापवान् ॥ २३ ॥ अनरण्यात्पृथुर्जज्ञेत्रिशं
कुस्तुपृथोरपि॥त्रिशंकोरभवत्पुत्रोधुंधुमारोमहायशाः ॥ २४ ॥ धुंधुमारान्महातेजायुवनाश्वोमहारथः ॥ युवनाश्वसुतश्चासीन्मांधाता
पृथिवीपतिः ॥ २५ ॥ मांधातुस्तुसुतःश्रीमान्सुसंधिरुदपद्यत ॥ सुसंधेरपिपुत्रौद्वौध्रुवसंधिःप्रसेनजित् ॥ २६ ॥ यशस्वीध्रुवसंधे
स्तुभरतोनामनामतः ॥ भरतात्तुमहातेजाअसितोनामजा (यत) तवान् ॥ २७ ॥ यस्यैतेप्रतिराजानउदपद्यंतशत्रवः ॥ हैहयास्ता
लजंघाश्चशूराश्चशशबिन्दवः ॥ २८ ॥ तांश्चसंप्रतियुध्यन्वैयुद्धेराजाप्रवासितः ॥ हिमवंतमुपागम्यभार्याभ्यांसहितस्तदा ॥ २९ ॥
असितोऽल्पबलोराजाकालधर्ममुपेयिवान् ॥ द्वेचास्यभार्येगर्भिण्यौबभूवतुरितिश्रुतिः ॥ ३० ॥ एकागर्भविनाशार्थंसपत्न्यैसगरंददौ ॥
ततःशैलवरेरम्येबभूवाभिरतोमुनिः ॥ ३१ ॥ भार्गवश्च्यवनोनामहिमवंतमुपाश्रितः ॥ तत्रचैकामहाभागाभार्गवंदेववर्चसम् ॥ ३२ ॥
ववंदेपद्मपत्राक्षीकांक्षंतीसुतमुत्तमम् ॥ तमृषिंसाभ्युपागम्यकालिंदीचाभ्यवादयत् ॥ ३३ ॥ सतामभ्यवदद्विप्रःपुत्रेप्सुंपुत्रजन्मनि ॥
तवकुक्षौमहाभागेसुपुत्रःसुमहाबलः ॥ ३४ ॥ महावीर्योमहातेजाअचिरात्संजनिष्यति ॥ गरेणसहितःश्रीमान्माशुचःकमलेक्षणे ॥३५॥
च्यवनंचनमस्कृत्यराजपुत्रीपतिव्रता॥ पत्याविरहितातस्मात्पुत्रंदेवीव्यजायत ॥ ३६ ॥ सपत्न्यातुगरस्तस्यैदत्तोगर्भजिघांसया॥सहतेन
गरेणैवसंजातःसगरोऽभवत् ॥ ३७ ॥ सगरस्यासमंजस्तुअसमंजादथांशुमान् ॥ दिलीपोंऽशुमतःपुत्रोदिलीपस्यभगीरथः ॥ ३८ ॥
भगीरथात्ककुत्स्थश्चककुत्स्थाच्चरघुस्तथा ॥ रघोस्तुपुत्रस्तेजस्वी प्रवृद्धःपुरुषादकः ॥ ३९ ॥ कल्माषपादोऽप्यभवत्तस्माज्जातस्तुशं
खणः ॥ सुदर्शनःशंखणस्यअग्निवर्णःसुदर्शनात् ॥ ४० ॥ शीघ्रगस्त्वग्निवर्णस्यशीघ्रगस्यमरुःसुतः ॥ मरोःप्रशुश्रुकस्त्वासीदंबरीषः
प्रशुश्रुकात् ॥ ४१ ॥ अंबरीषस्यपुत्रोऽभून्नहुषश्चमहीपतिः ॥ नहुषस्यययातिस्तुनाभागस्तुययातिजः ॥ ४२ ॥ नाभागस्यबभूवाज
अजाद्दशरथोऽभवत् ॥ अस्माद्दशरथाज्जातौभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ ४३ ॥ आदिवंशविशुद्धानांराज्ञांपरमधर्मिणाम् ॥ इक्ष्वाकुकु

लजातानांवीराणांसत्यवादिनाम् ॥ ४४ ॥ रामलक्ष्मणयोरर्थेत्वत्सुतेवरयेनृप ॥ सदृशाभ्यांनरश्रेष्ठसदृशेदातुमर्हसि ॥ ४५ ॥
इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० चतुर्विंशतिसा० बालकांडे सप्ततितमः सर्गः ॥ ७० ॥ एवंब्रुवाणंजनकःप्रत्युवाचकृतांजलिः ॥ श्रोतुमर्ह
सिभद्रंतेकुलंनः परिकीर्तितम् ॥ १ ॥ प्रदानेहिमुनिश्रेष्ठकुलंनिरवशेषतः ॥ वक्तव्यंकुलजातेनतन्निबोधमहामते ॥ २ ॥ राजाभूत्त्रिषु
लोकेषुविश्रुतःस्वेनकर्मणा ॥ निमिःपरमधर्मात्मासर्वसत्त्ववतांवरः ॥ ३ ॥ तस्यपुत्रोमिथिर्नामजनकोमिथिपुत्रकः ॥ प्रथमोजनकोरा
जाजनकादप्युदावसुः ॥ ४ ॥ उदावसोस्तुधर्मात्माजातोवैनंदिवर्धनः ॥ नंदिवर्धसुतःशूरःसुकेतुर्नामनामतः ॥ ५ ॥ सुकेतोरपिधर्मा
त्मादेवरातोमहाबलः ॥ देवरातस्यराजर्षेर्बृहद्रथइतिस्मृतः ॥ ६ ॥ बृहद्रथस्यशूरोऽभून्महावीरःप्रतापवान् ॥ महावीरस्यधृतिमान्सुधृ
तिःसत्यविक्रमः ॥ ७ ॥ सुधृतेरपिधर्मात्माधृष्टकेतुःसुधार्मिकः ॥ धृष्टकेतोश्चराजर्षेर्हर्यश्वइतिविश्रुतः ॥ ८ ॥ हर्यश्वस्यमरुःपुत्रोमरोः
पुत्रः प्रतींधकः॥प्रतींधकस्यधर्मात्माराजाकीर्तिरथःसुतः ॥ ९ ॥ पुत्रःकीर्तिरथस्यापिदेवमीढइतिश्रुतः ॥ देवमीढस्यविबुधोविबुधस्य
महीध्रकः ॥ १० ॥ महीध्रकसुतोराजाकीर्तिरातोमहाबलः ॥ कीर्तिरातस्यराजर्षेर्महारोमाव्यजायत ॥ ११ ॥ महारोम्णस्तुधर्मात्मा
स्वर्णरोमाव्यजायत ॥ स्वर्णरोम्णस्तुराजर्षेर्ह्रस्वरोमाव्यजायत ॥ १२ ॥ तस्यपुत्रद्वयंराज्ञोधर्मज्ञस्यमहात्मनः ॥ ज्येष्ठोऽहमनुजोभ्रा
ताममवीरः कुशध्वजः ॥ १३ ॥ मांतुज्येष्ठंपितूराज्येसोऽभिषिच्यपिता मम ॥ कुशध्वजंसमावेश्यभारंमयिवनंगतः ॥ १४ ॥ वृद्धेपि
तरिस्वर्यातेधर्मेणधुरमावहम् ॥ भ्रातरंदेवसंकाशंस्नेहात्पश्यन्कुशध्वजम् ॥ १५ ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यसांकाश्यादागतःपुरात् ॥
सुधन्वावीर्यवान्राजामिथिलामवरोधकः ॥ १६ ॥ सचमेप्रेषयामासशैवंधनुरनुत्तमम्॥सीताचकन्यापद्माक्षीमह्यंवैदीयतामिति ॥१७॥
तस्याप्रदानान्महर्षेयुद्धमासीन्मयासह ॥ सहतोविमुखोराजासुधन्वातुमयारणे ॥ १८ ॥ निहत्यतंमुनिश्रेष्ठसुधन्वानंनराधिपम् ॥
सांकाश्येभ्रातरंशूरमभ्यषिंचंकुशध्वजम् ॥ १९ ॥ कनीयानेषमेभ्राताअहंज्येष्ठोमहामुने ॥ ददामिपरमप्रीतोवध्वौतेमुनिपुंगव ॥ २० ॥
सीतांरामायभद्रंतेऊर्मिलांलक्ष्मणायवै ॥ वीर्यशुल्कांममसुतांसीतांसुरसुतोपमाम् ॥ २१ ॥ द्वितीयामूर्मिलांचैवत्रिर्वदामिनसंशयः ॥

ददामिपरमप्रीतोवध्वौतेमुनिपुंगव ॥ २२ ॥ रामलक्ष्मणयोराजन्गोदानंकारयस्वह ॥ पितृकार्यंचभद्रंतेततोवैवाहिकंकुरु ॥ २३ ॥
मघाह्यद्यमहाबाहोतृतीयदिवसेप्रभो ॥ फल्गुन्यामुत्तरेराजंस्तस्मिन्वैवाहिकंकुरु ॥ २४ ॥ रामलक्ष्मणयोरर्थेदानंकार्यंसुखोद
यम् ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे एकसप्ततितमः सर्गः ॥ ७१ ॥ ॥ छ ॥
तमुक्तवंतंवैदेहंविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ उवाचवचनंवीरंवसिष्ठसहितोनृपम् ॥ १ ॥ अचिंत्यान्यप्रमेयाणिकुलानिनरपुंगव ॥ इक्ष्वाकू
णांविदेहानांनैषांतुल्योऽस्तिकश्चन ॥ २ ॥ सदृशोधर्मसंबंधःसदृशोरूपसंपदा ॥ रामलक्ष्मणयोराजन्सीताचोर्मिलयासह ॥ ३ ॥ वक्त
व्यंचनरश्रेष्ठश्रूयतांवचनंमम ॥ भ्रातायवीयान्धर्मज्ञएषराजाकुशध्वजः ॥ ४ ॥ अस्यधर्मात्मनोराजन्रूपेणाप्रतिमंभुवि ॥ सुताद्वयंनर
श्रेष्ठपत्न्यर्थंवरयामहे ॥ ५ ॥ भरतस्यकुमारस्यशत्रुघ्नस्यचधीमतः ॥ वरयेतसुतेराजंस्तयोरर्थेमहात्मनोः ॥ ६ ॥ पुत्रादशरथस्येमे
रूपयौवनशालिनः ॥ लोकपालसमाः सर्वेदेवतुल्यपराक्रमाः ॥ ७ ॥ उभयोरपिराजेंद्रसंबंधेनानुबध्यताम् ॥ इक्ष्वाकुकुलमव्यग्रंभवतः
पुण्यकर्मणः ॥ ८ ॥ विश्वामित्रवचःश्रुत्वावसिष्ठस्यमतेतदा ॥ जनकःप्रांजलिर्वाक्यमुवाचमुनिपुंगवौ ॥ ९ ॥ कुलंधन्यमिदंमन्येये
षांतौमुनिपुंगवौ ॥ सदृशंकुलसंबंधंयदाज्ञापयतःस्वयम् ॥ १० ॥ एवंभवतुभद्रंवःकुशध्वजसुतेइमे ॥ पत्न्यौभजेतांसहितौशत्रुघ्नभरता
वुभौ ॥ ११ ॥ एकाह्नाराजपुत्रीणां चतसृणांमहामुने ॥ पाणीन्गृह्णन्तुचत्वारोराजपुत्रामहाबलाः ॥ १२ ॥ उत्तरेदिवसेब्रह्मन्फल्गुनी
भ्यांमनीषिणः ॥ वैवाहिकंप्रशंसंतिभगोयत्रप्रजापतिः ॥ १३ ॥ एवमुक्तावचःसौम्यंप्रत्युत्थायकृतांजलिः ॥ उभौमुनिवरौराजाजन
कोवाक्यमब्रवीत् ॥ १४ ॥ परोधर्मःकृतोमह्यंशिष्योऽस्मिभवतोस्तथा ॥ इमान्यासनमुख्यानिआस्यतांमुनिपुंगवौ ॥ १५ ॥ यथा
दशरथस्येयंतथाऽयोध्यापुरीमम ॥ प्रभुत्वेनास्तिसंदेहोयथार्हंकर्तुमर्हथ ॥ १६ ॥ तथाब्रुवतिवैदेहेजनकेरघुनंदनः ॥ राजादशरथोहृष्टः
प्रत्युवाचमहीपतिम् ॥ १७ ॥ युवामसंख्येयगुणौभ्रातरौमिथिलेश्वरौ ॥ ऋषयोराजसंघाश्चभवद्भ्यामभिपूजिताः ॥ १८ ॥ स्वस्तिप्राप्नु
हिभद्रंतेगमिष्यामःस्वमालयम् ॥ श्राद्धकर्माणिविधिवद्विधास्यइतिचाब्रवीत् ॥ १९ ॥ तमापृष्ट्वानरपतिंराजादशरथस्तदा ॥ मुनीं

द्वौतौपुरस्कृत्यजगामाशुमहायशाः ॥ २० ॥ सगत्वानिलयंराजाश्राद्धंकृत्वाविधानतः ॥ प्रभातेकाल्यमुत्थायचक्रेगोदानमुत्तमम् ॥ २१ ॥ गवांशतसहस्रंचब्राह्मणेभ्योनराधिपः ॥ एकैकशोददौराजापुत्रानुद्दिश्यधर्मतः ॥ २२ ॥ सुवर्णशृंग्यःसंपन्नाः सवत्साः कांस्यदोहनाः ॥ गवांशतसहस्राणिचत्वारिपुरुषर्षभः ॥ २३ ॥ वित्तमन्यच्चसुबहुद्विजेभ्योरघुनंदनः ॥ ददौगोदानमुद्दिश्यपुत्राणांपुत्रवत्सलः ॥ २४ ॥ ससुतैःकृतगोदानैर्वृतःसन्नृपतिस्तदा ॥ लोकपालैरिवाभातिवृतःसौम्यःप्रजापतिः ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० बालकांडे द्विसप्ततितमःसर्गः ॥ ७२ ॥ यस्मिंस्तुदिवसेराजाचक्रेगोदानमुत्तमम् ॥ तस्मिंस्तुदिवसेवीरोयुधाजित्समुपेयिवान् ॥ १ ॥ पुत्रःकेकयराजस्यसाक्षाद्भरतमातुलः ॥ दृष्ट्वापृष्ट्वाचकुशलंराजानमिदमब्रवीत् ॥ २ ॥ केकयाधिपतीराजास्नेहात्कुशलमब्रवीत् ॥ येषांकुशलकामोऽसितेषांसंप्रत्यनामयम् ॥३॥ स्वस्त्रीयंममराजेंद्रद्रष्टुकामोमहीपतिः ॥ तदर्थमुपयातोऽहमयोध्यांरघुनंदन ॥ ४ ॥ श्रुत्वात्वहमयोध्यायांविवाहार्थंतवात्मजान् ॥ मिथिलामुपयातांस्तुत्वयासहमहीपते ॥ ५ ॥ त्वरयाभ्युपयातोऽहंद्रष्टुकामःस्वसुःसुतम् ॥ अथराजादशरथःप्रियातिथिमुपस्थितम् ॥ ६ ॥ दृष्ट्वापरमसत्कारैःपूजनार्हमपूजयत् ॥ ततस्तामुषितोरात्रिंसहपुत्रैर्महात्मभिः ॥ ७ ॥ प्रभातेपुनरुत्थायकृत्वाकर्माणितत्त्ववित् ॥ ऋषींस्तदापुरस्कृत्ययज्ञवाटमुपागमत् ॥ ८ ॥ युक्तेमुहूर्तेविजयेसर्वाभरणभूषितैः ॥ भ्रातृभिःसहितोरामःकृतकौतुकमंगलः ॥ ९ ॥ वसिष्ठंतुपुरःकृत्वामहर्षीनपरानपि ॥ वसिष्ठोभगवानेत्यवैदेहमिदमब्रवीत् ॥ १० ॥ राजादशरथोराजन्कृतकौतुकमंगलैः ॥ पुत्रैर्नरवरश्रेष्ठोदातारमभिकांक्षते ॥ ११ ॥ दातृप्रतिग्रहीतृभ्यांसर्वार्थाः संभवंतिहि ॥ स्वधर्मंप्रतिपद्यस्वकृत्वावैवाह्यमुत्तमम् ॥ १२ ॥ इत्युक्तःपरमोदारोवसिष्ठेनमहात्मना ॥ प्रत्युवाचमहातेजावाक्यंपरमधर्मवित् ॥ १३ ॥ कःस्थितःप्रतिहारोमेकस्याज्ञांसंप्रतीक्षते ॥ स्वगृहेकोविचारोऽस्तियथाराज्यमिदंतव ॥ १४ ॥ कृतकौतुकसर्वस्वावेदिमूलमुपागताः ॥ ममकन्यामुनिश्रेष्ठदीप्तावह्नेरिवार्चिषः ॥ १५ ॥ सद्योऽहंत्वत्प्रतीक्षोऽस्मिवेद्यामस्यांप्रतिष्ठितः ॥ अविघ्नंक्रियतांसर्वंकिमर्थंहिविलंब्यते ॥ १६ ॥ तद्वाक्यंजनकेनोक्तंश्रुत्वादशरथस्तदा ॥ प्रवेशयामाससुतान्सर्वानृषिगणानपि ॥१७॥

ततोराजाविदेहानांवसिष्ठमिदमब्रवीत् ॥ कारयस्वऋषेसर्वामृषिभिःसहधार्मिक ॥ १८ ॥ रामस्यलोकरामस्यक्रियां वैवाहिकींप्रभो ॥
तथेत्युक्त्वातुजनकंवसिष्ठोभगवानृषिः ॥ १९ ॥ विश्वामित्रंपुरस्कृत्यशतानंदंचधार्मिकम् ॥ प्रपामध्येतुविधिवद्वेदिंकृत्वामहा
तपाः ॥ २० ॥ अलंचकारतांवेदिंगंधपुष्पैःसमंततः ॥ सुवर्णपालिकाभिश्चचित्रकुंभैश्चसांकुरैः ॥ २१ ॥ अंकुराढ्यैःशरावैश्चधूपपात्रैः
सधूपकैः ॥ शंखपात्रैःस्रुवैःस्रुग्भिःपात्रैरर्घ्यादिपूजितैः ॥ २२ ॥ लाजपूर्णैश्चपात्रीभिरक्षतैरपि संस्कृतैः ॥ दर्भैःसमैःसमास्तीर्यविधि
वन्मंत्रपूर्वकम् ॥ २३ ॥ अग्निमाधायतंवेद्यांविधिमंत्रपुरस्कृतम् ॥ जुहावाग्नौमहातेजावसिष्ठोमुनिपुंगवः ॥ २४ ॥ ततःसीतांसमानी
यसर्वाभरणभूषिताम् ॥ समक्षमग्नेःसंस्थाप्यराघवाभिमुखेतदा ॥ २५ ॥ अब्रवीज्जनकोराजाकौसल्यानंदवर्धनम् ॥ इयंसीताममम
सुता सहधर्मचरीतव ॥ २६ ॥ प्रतीच्छचैनांभद्रंतेपाणिंगृह्णीष्वपाणिना ॥ पतिव्रतामहाभागाछायेवानुगतासदा ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाप्रा
क्षिपद्राजामंत्रपूतंजलंतदा ॥ साधुसाध्वितिदेवानामृषीणांवदतांतदा ॥ २८ ॥ देवदुंदुभिनिर्घोषःपुष्पवर्षोमहानभूत् ॥ एवंदत्त्वासुतां
सीतांमंत्रोदकपुरस्कृताम् ॥ २९ ॥ अब्रवीज्जनकोराजाहर्षेणाभिपरिप्लुतः ॥ लक्ष्मणागच्छभद्रंतेऊर्मिलामुद्यतांमया ॥ ३० ॥ प्रती
च्छपाणिंगृह्णीष्वमाभूत्कालस्यपर्ययः ॥ तमेवमुक्त्वाजनकोभरतं चाभ्यभाषत ॥ ३१ ॥ गृहाणपाणिंमांडव्याःपाणिनारघुनंदन ॥
शत्रुघ्नंचापिधर्मात्माअब्रवीन्मिथिलेश्वरः ॥ ३२ ॥ श्रुतकीर्तेर्महाबाहोपाणिंगृह्णीष्वपाणिना ॥ सर्वेभवन्तःसौम्याश्चसर्वेसुचरित
व्रताः ॥ ३३ ॥ पत्नीभिःसंतुकाकुत्स्थामाभूत्कालस्यपर्ययः ॥ जनकस्यवचःश्रुत्वापाणीन्पाणिभिरस्पृशन् ॥ ३४ ॥ चत्वारस्तेचतसृ
णांवसिष्ठस्यमतेस्थिताः ॥ अग्निंप्रदक्षिणंकृत्वावेदिंराजानमेवच ॥ ३५ ॥ ऋषींश्चापिमहात्मानःसहभार्यारघूद्वहाः ॥ यथोक्तेनतत
श्चक्रुर्विवाहंविधिपूर्वकम् ॥ ३६ ॥ पुष्पवृष्टिर्महत्यासीदंतरिक्षात्सुभास्वरा ॥ दिव्यदुंदुभिनिर्घोषैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः ॥ ३७ ॥ ननृ
तुश्चाप्सरःसंघागंधर्वाश्चजगुःकलम् ॥ विवाहेरघुमुख्यानांतदद्भुतमदृश्यत ॥ ३८ ॥ ईदृशेवर्तमानेतुतूर्योद्घुष्टनिनादिते ॥ त्रिरग्निंते

परिक्रम्यऊहुर्भार्यामहौजसः ॥ ३९ ॥ अथोपकार्यांजग्मुस्तेसभार्यारघुनंदनाः ॥ राजाप्यनुययौपश्यन्सर्षिसंघःसबांधवः ॥ ४० ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० बालकांडे त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥ ७३ ॥ अथरात्र्यांव्यतीतायांविश्वामित्रोमहा
मुनिः ॥ आपृष्ट्वातौचराजानौजगामोत्तरपर्वतम् ॥ १ ॥ विश्वामित्रेगतेराजावैदेहंमिथिलाधिपम् ॥ आपृष्ट्वैवजगामाशुराजादशरथः
पुरीम् ॥ २ ॥ अथराजाविदेहानांददौकन्याधनंबहु ॥ गवांशतसहस्राणिबहूनिमिथिलेश्वरः ॥ ३ ॥ कंबलानांचमुख्यानांक्षौमान्को
टयंबराणिच ॥ हस्त्यश्वरथपादातंदिव्यरूपंस्वलंकृतम् ॥ ४ ॥ ददौकन्याशतंतासांदासीदासमनुत्तमम् ॥ हिरण्यस्यसुवर्णस्यमुक्तानां
विद्रुमस्यच ॥ ५ ॥ ददौराजासुसंहृष्टःकन्याधनमनुत्तमम् ॥ दत्त्वाबहुविधंराजासमनुज्ञाप्यपार्थिवम् ॥ ६ ॥ प्रविवेशस्वनिलयंमि
थिलांमिथिलेश्वरः ॥ राजाप्ययोध्याधिपतिःसहपुत्रैर्महात्मभिः ॥ ७ ॥ ऋषीन्सर्वान्पुरस्कृत्यजगामसबलान्वितः ॥ गच्छंतंतुनर
व्याघ्रंसर्षिसंघंसराघवम् ॥ ८ ॥ घोरास्तुपक्षिणोवाचोव्याहरंतिसमंततः ॥ भौमाश्चैवमृगाःसर्वेगच्छंतिस्मप्रदक्षिणम् ॥ ९ ॥ तान्दृष्ट्वा
राजशार्दूलोवसिष्ठंपर्यपृच्छत ॥ असौम्याःपक्षिणोघोरामृगाश्चापिप्रदक्षिणाः ॥ १० ॥ किमिदंहृदयोत्कंपिमनोममविषीदति ॥ राज्ञो
दशरथस्यैतच्छ्रुत्वावाक्यंमहानृषिः ॥ ११ ॥ उवाचमधुरांवाणीं श्रूयतामस्ययत्फलम् ॥ उपस्थितंभयंघोरंदिव्यंपक्षिमुखाच्च्युतम् ॥ १२ ॥
मृगाःप्रशमयंत्येतेसंतापस्त्यज्यतामयम् ॥ तेषांसंवदतांतत्रवायुःप्रादुर्बभूवह ॥ १३ ॥ कंपयन्मेदिनींसर्वांपातयंश्चमहाद्रुमान् ॥ तम
सासंवृतःसूर्यःसर्वेनावेदिषुर्दिशः ॥ १४ ॥ भस्मनाचावृतंसर्वंसंमूढमिवतद्बलम् ॥ वसिष्ठऋषयश्चान्येराजाचससुतस्तदा ॥ १५ ॥
ससंज्ञाइवतत्रासन्सर्वमन्यद्विचेतनम् ॥ तस्मिंस्तमसिघोरेतुभस्मच्छन्नेवसाचमूः ॥ १६ ॥ ददर्शभीमसंकाशंजटामंडलधारिणम् ॥
भार्गवंजामदग्न्यंतंराजाराजविमर्दनम् ॥ १७ ॥ कैलासमिवदुर्धर्षंकालाग्निमिवदुःसहम् ॥ ज्वलंतमिवतेजोभिर्दुर्निरीक्ष्यंपृथग्जनैः ॥ १८ ॥
स्कंधेचासज्ज्यपरशुंधनुर्विद्युद्गणोपमम् ॥ प्रगृह्यशरमुग्रंचत्रिपुरघ्नंयथाशिवम् ॥ १९ ॥ तंदृष्ट्वाभीमसंकाशंज्वलंतमिवपावकम् ॥
वसिष्ठप्रमुखाविप्राजपहोमपरायणाः ॥ २० ॥ संगतामुनयःसर्वेसंजजल्पुरथोमिथः ॥ कच्चित्पितृवधामर्षीक्षत्रंनोत्सादयिष्यति ॥ २१ ॥

पूर्वंक्षत्रवधंकृत्वागतमन्युर्गतज्वरः ॥ क्षत्रस्योत्सादनंभूयोनखल्वस्यचिकीर्षितम् ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वार्घ्यमादायभार्गवंभीमदर्शनम् ॥
ऋषयोरामरामेतिमधुरंवाक्यमब्रुवन् ॥ २३ ॥ प्रतिगृह्यतुतांपूजामृषिदत्तांप्रतापवान् ॥ रामंदाशरथिंरामोजामदग्न्योऽभ्यभाषत ॥ २४ ॥
इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० चतुर्विंशतिसा० बालकांडे चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥ ७४ ॥ रामदाशरथेवीरवीर्यंतेश्रूयतेऽद्भुतम् ॥ धनुषो
भेदनंचैवनिखिलेनमयाश्रुतम् ॥ १ ॥ तदद्भुतमचिंत्यंचभेदनंधनुषस्तथा ॥ तच्छ्रुत्वाहमनुप्राप्तोधनुर्गृह्यापरंशुभम् ॥ २ ॥ तदिदंघो
रसंकाशंजामदग्न्यंमहद्धनुः ॥ पूरयस्वशरेणैवस्वबलंदर्शयस्वच ॥ ३ ॥ तदहंतेबलंदृष्ट्वाधनुषोऽप्यस्यपूरणे ॥ द्वंद्वयुद्धंप्रदास्यामिवीर्य
श्लाघ्यमहंतव ॥ ४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाराजादशरथस्तदा ॥ विषण्णवदनोदीनःप्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥ क्षत्ररोषात्प्रशांत
स्त्वंब्राह्मणश्चमहातपाः ॥ बालानांममपुत्राणामभयंदातुमर्हसि ॥ ६ ॥ भार्गवाणांकुलेजातःस्वाध्यायव्रतशालिनाम् ॥ सहस्राक्षेप्रति
ज्ञायशस्त्रंप्रक्षिप्तवानसि ॥ ७ ॥ सत्वंधर्मपरोभूत्वाकश्यपायवसुंधराम् ॥ दत्त्वावनमुपागम्यमहेंद्रकृतकेतनः ॥ ८ ॥ ममसर्वविनाशा
यसंप्राप्तस्त्वंमहामुने ॥ नचैकस्मिन्हतेरामेसर्वेजीवामहेवयम् ॥ ९ ॥ ब्रुवत्येवंदशरथेजामदग्न्यः प्रतापवान् ॥ अनादृत्यतुतद्वाक्यं
राममेवाभ्यभाषत ॥ १० ॥ इमेद्वेधनुषीश्रेष्ठेदिव्यलोकाभिपूजिते ॥ दृढेबलवतीमुख्येसुकृतेविश्वकर्मणा ॥ ११ ॥ अनुसृष्टंसुरैरेकंत्र्यं
बकाययुयुत्सवे ॥ त्रिपुरघ्नंनरश्रेष्ठभग्नंकाकुत्स्थयत्त्वया ॥ १२ ॥ इदंद्वितीयंदुर्धर्षंविष्णोर्दत्तंसुरोत्तमैः ॥ तदिदंवैष्णवंरामधनुःपरपुरं
जयम् ॥ १३ ॥ समानसारंकाकुत्स्थरौद्रेणधनुषात्विदम् ॥ तदातुदेवताः सर्वाःपृच्छंतिस्मपितामहम् ॥ १४ ॥ शितिकंठस्यविष्णो
श्चबलाबलनिरीक्षया ॥ अभिप्रायंतुविज्ञायदेवतानांपितामहः ॥ १५ ॥ विरोधंजनयामासतयोःसत्यवतांवरः ॥ विरोधेतुमहद्युद्ध
मभवद्रोमहर्षणम् ॥ १६ ॥ शितिकंठस्यविष्णोश्चपरस्परजयैषिणोः ॥ तदातुजृंभितंशैवंधनुर्भीमपराक्रमम् ॥ १७ ॥ हुंकारेणमहा
देवः स्तंभितोऽथत्रिलोचनः ॥ देवैस्तदासमागम्यसर्षिसंघैःसचारणैः ॥ १८ ॥ याचितौप्रशमंतत्रजग्मतुस्तौसुरोत्तमौ ॥ जृंभितंतद्धनु
र्दृष्ट्वाशैवंविष्णुपराक्रमैः ॥ १९ ॥ अधिकंमेनिरेविष्णुंदेवाःसर्षिगणास्तथा ॥ धनूरुद्रस्तुसंक्रुद्धोविदेहेषुमहायशाः ॥ २० ॥ देवरातस्य

राजर्षेर्ददौहस्तेससायकम् ॥ इदंचवैष्णवंरामधनुःपरपुरंजयम् ॥ २१ ॥ ऋचीकेभार्गवेप्रादाद्विष्णुःसंन्यासमुत्तमम् ॥ ऋचीकस्तुमहा
तेजाःपुत्रस्याप्रतिकर्मणः ॥ २२ ॥ पितुर्ममददौदिव्यंजमदग्नेर्महात्मनः ॥ न्यस्तशस्त्रेपितरिमेतपोबलसमन्विते ॥ २३ ॥ अर्जुनोवि
दधेमृत्युंप्राकृतांबुद्धिमास्थितः ॥ वधमप्रतिरूपंतंपितुःश्रुत्वासुदारुणम् ॥ क्षत्रमुत्सादयंरोषाज्जातंजातमनेकशः ॥ २४ ॥ पृथिवीं
चाखिलांप्राप्यकश्यपायमहात्मने ॥ यज्ञस्यांतेऽददांरामदक्षिणांपुण्यकर्मणे ॥ २५ ॥ दत्त्वामहेंद्रनिलयस्तपोबलसमन्वितः ॥ श्रुत्वा
तुधनुषोभेदंततोऽहंद्रुतमागतः ॥ २६ ॥ तदेवंवैष्णवंरामपितृपैतामहंमहत् ॥ क्षत्रधर्मंपुरस्कृत्यगृह्णीष्वधनुरुत्तमम् ॥ २७ ॥ योजयस्व
धनुःश्रेष्ठेशरंपरपुरंजयम् ॥ यदिशक्तोऽसिकाकुत्स्थद्वंद्वंदास्यामितेततः ॥ २८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
चतुर्विंशतिसा० बालकांडे पंचसप्ततितमः सर्गः ॥ ७५ ॥ श्रुत्वातुजामदग्न्यस्यवाक्यंदाशरथिस्तदा ॥ गौरवाद्यंत्रितकथःपितूरा
ममथाब्रवीत् ॥ १ ॥ श्रुतवानसियत्कर्मकृतवानसिभार्गव ॥ अनुरुध्यामहेब्रह्मन्पितुरानृण्यमास्थितः ॥ २ ॥ वीर्यहीनमिवाशक्तं
क्षत्रधर्मेणभार्गव ॥ अवजानासिमेतेजःपश्यमेऽद्यपराक्रमम् ॥ ३ ॥ इत्युक्त्वाराघवःक्रुद्धोभार्गवस्यवरायुधम् ॥ शरंचप्रतिजग्राहहस्ता
ल्लघुपराक्रमः ॥ ४ ॥ आरोप्यसधनूरामःशरंसज्यंचकारह ॥ जामदग्न्यंततोरामंरामःक्रुद्धोऽब्रवीदिदम् ॥ ५ ॥ ब्राह्मणोऽसीतिपूज्योमे
विश्वामित्रकृतेनच ॥ तस्माच्छक्तोनतेराममोक्तुंप्राणहरंशरम् ॥ ६ ॥ इमांवात्वद्गतिंरामतपोबलसमर्जितान् ॥ लोकानप्रतिमान्वापि
हनिष्यामीतिमेमतिः ॥ ७ ॥ नह्ययंवैष्णवोदिव्यःशरःपरपुरंजयः ॥ मोघःपततिवीर्येणबलदर्पविनाशनः ॥ ८ ॥ वरायुधधरंरामंद्रष्टुं
सर्षिगणाःसुराः ॥ पितामहं पुरस्कृत्यसमेतास्तत्रसर्वशः ॥ ९ ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैवसिद्धचारणकिन्नराः ॥ यक्षराक्षसनागाश्चतद्द्रष्टुंमह
दद्भुतम् ॥ १० ॥ जडीकृतेतदाऽऽलोकेरामेवरधनुर्धरे ॥ निर्वीर्योजामदग्न्योऽसौरामोराममुदैक्षत ॥ ११ ॥ तेजोभिर्गतवीर्यत्वाज्जाम
दग्न्योजडीकृतः ॥ रामंकमलपत्राक्षंमंदमंदमुवाचह ॥ १२ ॥ काश्यपायमयादत्तायदापूर्वंवसुंधरा ॥ विषयेमेनवस्तव्यमितिमां
काश्यपोऽब्रवीत् ॥ १३ ॥ सोऽहंगुरुवचःकुर्वन्पृथिव्यांनवसेनिशाम् ॥ तदाप्रभृतिकाकुत्स्थकृतामेकाश्यपस्यह ॥ १४ ॥ तामिमांम

मनोजवंगमिष्यामिमहेंद्रंपर्वतोत्तमम् ॥ १५ ॥ लोकास्त्वप्रतिमारामनिर्जितास्तपसामया ॥ जहितान्छ
द्गतिंवीरहंतुंनार्हसिराघव ॥ मनोजवंगमिष्यामिमहेंद्रंपर्वतोत्तमम् ॥ १५ ॥ लोकास्त्वप्रतिमारामनिर्जितास्तपसामया ॥ जहितान्छ
रसुख्येनमाभूत्कालस्यपर्ययः ॥ १६ ॥ अक्षय्यंमधुहंतारंजानामित्वांसुरेश्वरम् ॥ धनुषोऽस्यपरामर्शात्स्वस्तितेऽस्तुपरंतप ॥ १७ ॥
एतेसुरगणाःसर्वेनिरीक्षंतेसमागताः ॥ त्वामप्रतिमकर्माणमप्रतिद्वंद्वमाहवे ॥ १८॥ नचेयंतवकाकुत्स्थव्रीडाभवितुमर्हति ॥ त्वया
त्रैलोक्यनाथेनयदहंविमुखीकृतः ॥ १९ ॥ शरमप्रतिमंराममोक्तुमर्हसिसुव्रत ॥ शरमोक्षेगमिष्यामिमहेंद्रंपर्वतोत्तमम् ॥ २० ॥ तथा
ब्रुवतिरामेतुजामदग्न्येप्रतापवान् ॥ रामोदाशरथिःश्रीमांश्चिक्षेपशरमुत्तमम् ॥ २१ ॥ सहतान्दृश्यरामेणस्वाँल्लोकांस्तपसार्जितान् ॥
जामदग्न्योजगामाशुमहेंद्रंपर्वतोत्तमम् ॥ २२ ॥ ततोवितिमिराःसर्वादिशश्चोपदिशस्तथा ॥ सुराः सर्षिगणारामंप्रशशंसुरुदायु
धम् ॥ २३ ॥ रामंदाशरथिंरामोजामदग्न्यःप्रपूजितः ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यजगामात्मगतिंप्रभुः ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मी
कीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० बालकांडे षट्सप्ततितमः सर्गः ॥ ७६ ॥ गतेरामेप्रशांतात्मारामोदाशरथिर्धनुः ॥ वरुणायाप्रमेया
यददौहस्तेमहायशाः ॥ १ ॥ अभिवाद्यततोरामोवसिष्ठप्रमुखानृषीन् ॥ पितरंविकलंदृष्ट्वाप्रोवाचरघुनंदनः ॥ २ ॥ जामदग्न्योगतोरामः
प्रयातुचतुरंगिणी ॥ अयोध्याभिमुखीसेनात्वयानाथेनपालिता ॥ ३ ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वाराजादशरथःसुतम् ॥ बाहुभ्यांसंपरिष्व
ज्यमूर्ध्न्युपाघ्रायराघवम् ॥ ४ ॥ गतोरामइतिश्रुत्वाहृष्टःप्रमुदितोनृपः ॥ पुनर्जातंतदामेनेपुत्रमात्मानमेवच ॥ ५ ॥ चोदयामासतां
सेनांजगामाशुततःपुरीम् ॥ पताकाध्वजिनींरम्यांतूर्योद्घुष्टनिनादिताम् ॥ ६ ॥ सिक्तराजपथाऽऽरम्यांप्रकीर्णकुसुमोत्कराम् ॥ राज
प्रवेशसुमुखैः पौरैर्मङ्गलपाणिभिः ॥ ७ ॥ ॥ संपूर्णांप्राविशद्राजाजनौघैःसमलंकृताम् ॥ पौरैःप्रत्युद्गतोदूरंद्विजैश्चपुरवासिभिः ॥ ८ ॥
पुत्रैरनुगतःश्रीमाञ्छ्रीमद्भिश्चमहायशाः ॥ प्रविवेशगृहंराजाहिमवत्सदृशंप्रियम् ॥ ९ ॥ ननंदस्वजनैराजागृहेकामैःसुपूजितः ॥ कौस
ल्याचसुमित्राचकैकेयीचसुमध्यमा ॥ १० ॥ वधूप्रतिग्रहेयुक्तायाश्चान्याराजयोषितः ॥ ततःसीतांमहाभागामूर्मिलांचयशस्विनीम् ॥ ११ ॥
कुशध्वजसुतेचोभेजगृहुर्नृपयोषितः ॥ मंगलालापनैर्होमैःशोभिताः सौम्यवाससः ॥ १२ ॥ देवतायतनान्याशुसर्वास्ताः प्रत्यपूज

यन् ॥ अभिवाद्याभिवाद्यांश्चसर्वाराजसुतास्तदा ॥ १३ ॥ रेमिरेमुदिताःसर्वाभर्तृभिर्मुदितारहः ॥ कृतदाराःकृतास्त्राश्चसधनाःससुहृज्जनाः ॥ १४ ॥ शुश्रूषमाणाःपितरंवर्तयंतिनरर्षभाः ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यराजादशरथःसुतम् ॥ १५ ॥ भरतंकैकयीपुत्रमब्रवीद्रघुनंदनः ॥ अयंकेकयराजस्यपुत्रोवसतिपुत्रक ॥ १६ ॥ त्वांनेतुमागतोवीरोयुधाजिन्मातुलस्तव ॥ श्रुत्वादशरथस्यैतद्भरतःकैकयीसुतः ॥ १७ ॥ गमनायाभिचक्रामशत्रुघ्नसहितस्तदा ॥ आपृच्छ्यपितरंशूरोरामंचाक्लिष्टकारिणम् ॥१८॥ मातृश्चापिनरश्रेष्ठःशत्रुघ्नसहितोययौ ॥ युधाजित्प्राप्यभरतंसशत्रुघ्नंप्रहर्षितः ॥ १९ ॥ स्वपुरंप्राविशद्वीरःपितातस्यतुतोषह ॥ गतेचभरतेरामोलक्ष्मणश्चमहाबलः ॥ २० ॥ पितरंदेवसंकाशंपूजयामासतुस्तदा ॥ पितुराज्ञांपुरस्कृत्यपौरकार्याणिसर्वशः ॥ २१ ॥ चकाररामःसर्वाणिप्रियाणिचहितानिच ॥ मातृभ्योमातृकार्याणिकृत्वापरमयंत्रितः ॥ २२ ॥ गुरूणांगुरुकार्याणिकालेकालेऽन्ववैक्षत ॥ एवंदशरथःप्रीतोब्राह्मणानैगमास्तथा ॥ २३ ॥ रामस्यशीलवृत्तेनसर्वेविषयवासिनः ॥ तेषामतियशालोकेरामःसत्यपराक्रमः ॥ २४ ॥ स्वयंभूरिवभूतानांबभूवगुणवत्तरः ॥ रामश्चसीतयासार्धंविजहारबहूनृतून् ॥ २५ ॥ मनस्वीतद्गतमनास्तस्याहृदिसमर्पितः प्रियातुसीतारामस्यदाराःपितृकृताइति ॥ २६ ॥ गुणाद्रूपगुणाच्चापिप्रीतिर्भूयोऽभिवर्धते ॥ तस्याश्चभर्ताद्विगुणंहृदयेपरिवर्तते ॥ २७ ॥ अंतर्गतमपिव्यक्तमाख्यातिहृदयंहृदा ॥ तस्यभूयोविशेषेणमैथिलीजनकात्मजा ॥ देवताभिःसमारूपेसीताश्रीरिवरूपिणी ॥ २८ ॥ तयासराजर्षिसुतोऽभिकामयासमेयिवानुत्तमराजकन्यया ॥ अतीवरामःशुशुभेमुदान्वितोविभुःश्रियाविष्णुरिवामरेश्वरः ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायां बालकांडे रामक्रीडाख्यानं नाम सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥ ७७ ॥

ॐतत्सत् ॥ श्रीरामचन्द्रार्पणमस्तु ॥ बालकांडश्लोकाः २२५० ॥ बालकाण्डः समाप्तः ॥

इदं पुस्तकं वाल्मीकीये रामायणे बालकाण्डात्मकं मुम्बय्यां
क्षेमराज-श्रीकृष्णदासश्रेष्ठिना स्वकीये "श्रीवेंकटेश्वर"
(स्टीम्) मुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

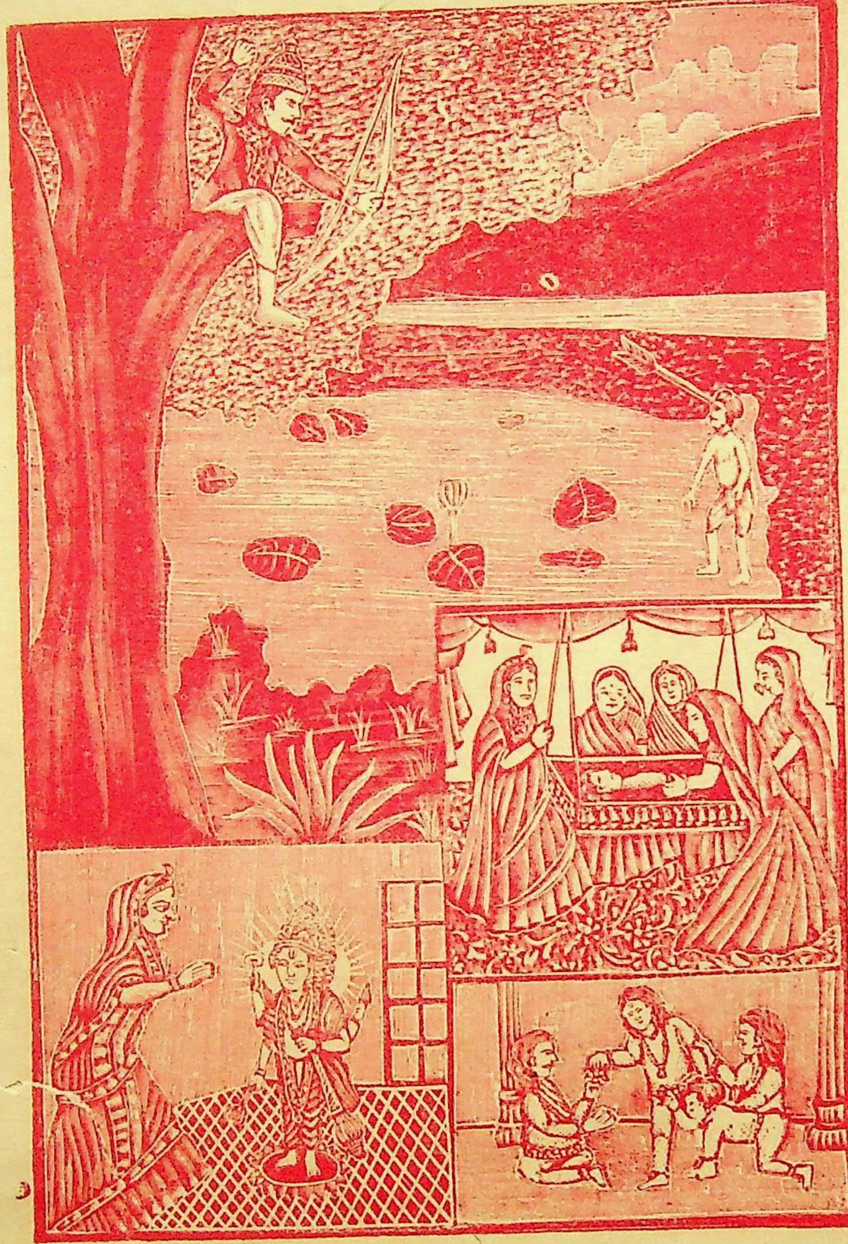
संवत् १९८९, शके १८५४.

॥ इति श्रीवाल्मीकिरामायणे बालकाण्डं समाप्तम् ॥

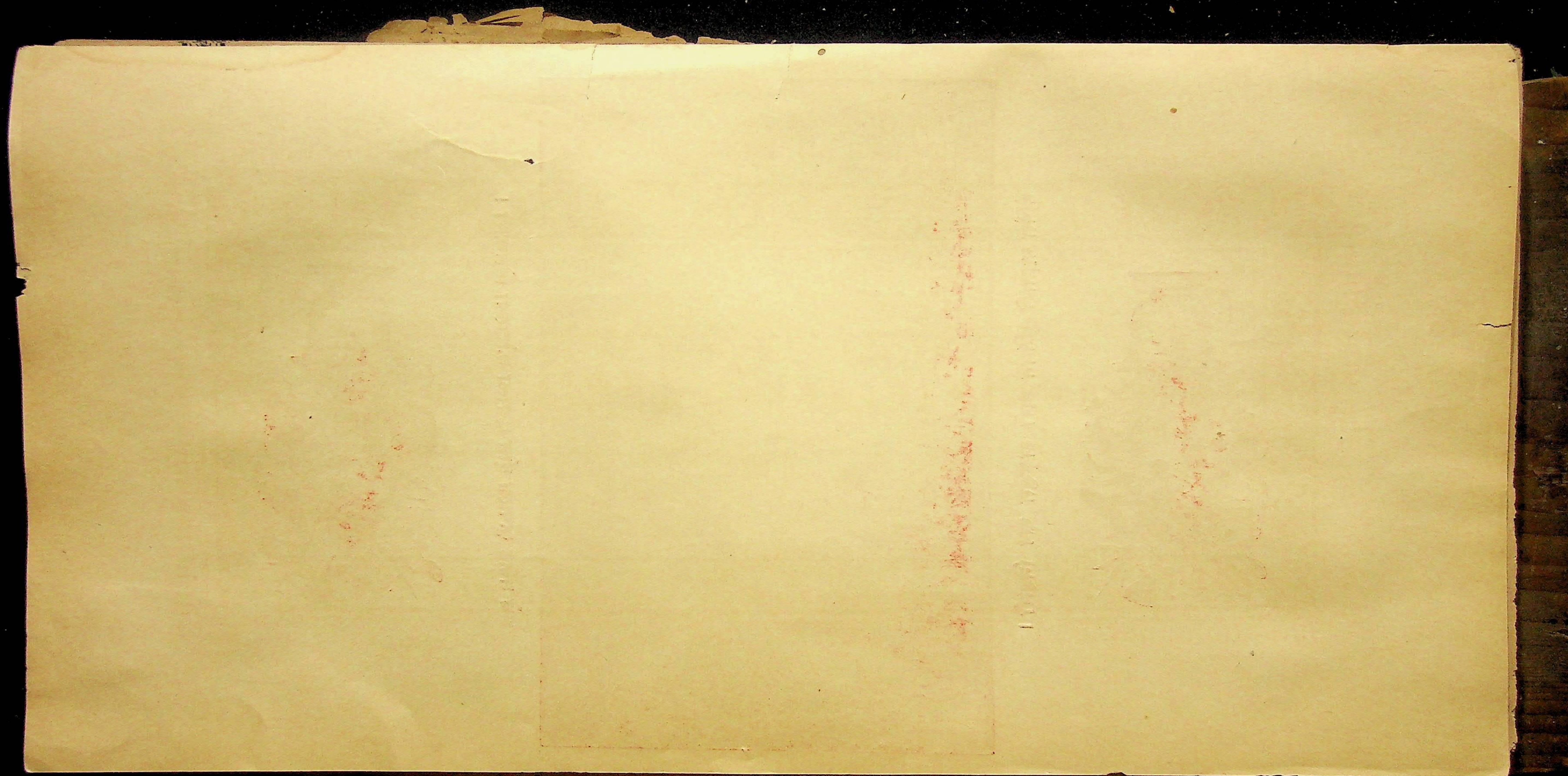

भये प्रकट कृपाला दीन दयाला कौसल्या हितकारी ।

हर्षित महतारी मुनिमन हारी अद्भुत रूप निहारी ।

॥ अथ वाल्मीकीयरामायणं बालकाण्डं प्रारभ्यते ॥

कपोतांगारुणोधूमोदृश्यतेपवनोद्धतः ॥ ६ ॥ अल्पवर्णाहितरवोघनीभूताःसमंततः ॥ विप्रकृष्टेंद्रियेदेशेनप्रकाशंतिवैदिशः ॥ ७ ॥ रजनीचरसत्त्वानिप्रचरंतिसमंततः ॥ तपोवनमृगाह्येतेवेदितीर्थेषुशेरते ॥ ८ ॥ संप्रवृत्तानिशासीतेनक्षत्रसमलंकृता ॥ ज्योत्स्नाप्रावरणश्चंद्रोदृश्यतेऽभ्युदितोऽम्बरे ॥९॥ गम्यतामनुजानामिरामस्यानुचरीभव ॥ कथयंत्याहिमधुरंत्वयाहमपितोषिता ॥ १० ॥ अलंकुरुचतावत्त्वंप्रत्यक्षंममगैथिलि ॥ प्रीतिंजनयमेवत्सेदिव्यालंकारशोभिनी ॥ ११ ॥ सातदासमलंकृत्यसीतासुरसुतोपमा ॥ प्रणम्यशिरसापादौरामंत्वभिमुखीययौ ॥ १२॥ तथातुभूषितांसीतांददर्शवदतांवरः ॥ राघवःप्रीतिदानेनतपस्विन्याजहर्षच ॥ १३ ॥ न्यवेदयत्ततःसर्वंसीतारामायमैथिली ॥ प्रीतिदानंतपस्विन्यावसनाभरणस्रजम् ॥ १४ ॥ प्रहृष्टस्त्वभवद्रामोलक्ष्मणश्चमहारथः ॥ मैथिल्याःसत्क्रियांदृष्ट्वामानुषेषुसुदुर्लभाम् ॥ १५ ॥ ततःसशर्वरींप्रीतःपुण्यांशशिनिभाननाम् ॥ अर्चितस्तापसैःसर्वैरुवासरघुनंदनः ॥ १६ ॥ तस्यांरात्र्यांव्यतीतायामभिषिच्यहुताग्निकान् ॥ आपृच्छेतांनरव्याघ्रौतापसान्वनगोचरान् ॥ १७ ॥ तावूचुस्तेवनचरास्तापसाधर्मचारिणः ॥ वनस्यतस्यसंचारंराक्षसैःसमभिप्लुतम् ॥ १८ ॥ रक्षांसिपुरुषादानिनानारूपाणि राघव ॥ वसंत्यस्मिन्महारण्येव्यालाश्चरुधिराशनाः ॥ १९ ॥ उच्छिष्टंवाप्रमत्तंवातापसंब्रह्मचारिणम् ॥ अदंत्यस्मिन्महारण्येतान्निवारयराघव ॥ २० ॥ एषपंथामहर्षीणांफलान्याहरतांवने ॥ अनेनतुवनंदुर्गंगंतुंराघवतेक्षमम् ॥ २१ ॥ इतीरितःप्रांजलिभिस्तपस्विभिर्द्विजैःकृतस्वस्त्ययनःपरंतपः ॥ वनंसभार्यःप्रविवेशराघवःसलक्ष्मणःसूर्यइवाभ्रमंडलम् ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायामयोध्याकांडे एकोनविंशत्यधिकशततमः सर्गः ॥ ११९ ॥ समाप्तमयोध्याकांडम् ॥ ॥ ७ ॥

अतःपरमारण्यकांडम् ॥ तस्यायमाद्यःश्लोकः ॥ प्रविश्यतुमहारण्यंदंडकारण्यमात्मवान् ॥ रामोददर्शदुर्धर्षस्तापसाश्रममंडलम् ॥१॥

सदृशंचानुरूपंचमहीपालःपतिंमम ॥ ३७ ॥ तस्यबुद्धिरियंजाता चिंतयानस्यसंततम्॥स्वयंवरंतनूजायाः करिष्यामीतिधर्मतः ॥३८॥
महायज्ञेतदातस्यवरुणेनमहात्मना ॥ दत्तंधनुर्वरंप्रीत्यातूणीचाक्षय्यसायकौ ॥ ३९ ॥ असंचाल्यंमनुष्यैश्चयत्नेनापिचगौरवात् ॥ तन्न
शक्तानमयितुंस्वप्नेष्वपिनराधिपाः ॥ ४० ॥ तद्धनुःप्राप्यमेपित्राव्याहृतंसत्यवादिना ॥ समवायेनरेंद्राणांपूर्वमामंत्र्यपार्थिवान् ॥४१॥
इदंचधनुरुद्यम्यसज्यंयःकुरुतेनरः ॥ तस्यमेदुहिताभार्याभविष्यतिनसंशयः ॥ ४२ ॥ तच्चदृष्ट्वाधनुःश्रेष्ठंगौरवाद्गिरिसन्निभम् ॥ अभि
वाद्यनृपाजग्मुरशक्तास्तस्यतोलने ॥ ४३ ॥ सुदीर्घस्यतुकालस्यराघवोऽयंमहाद्युतिः ॥ विश्वामित्रेणसहितोयज्ञंद्रष्टुंसमागतः ॥४४ ॥
लक्ष्मणेनसहभ्रात्रारामःसत्यपराक्रमः ॥ विश्वामित्रस्तुधर्मात्माममपित्रासुपूजितः ॥ ४५ ॥ प्रोवाचपितरंतत्रराघवौरामलक्ष्मणौ ॥
सुतौदशरथस्येमौधनुर्दर्शनकांक्षिणौ ॥ ४६ ॥ इत्युक्तस्तेनविप्रेणतद्धनुःसमुपानयत् ॥ तद्धनुर्दर्शयामासराजपुत्रायदैविकम् ॥ ४७ ॥
निमेषांतरमात्रेणतदानम्यमहाबलः ॥ ज्यांसमारोप्यझटितिपूरयामासवीर्यवान् ॥ ४८ ॥ तेनापूरयतावेगान्मध्येभग्नंद्विधाधनुः ॥
तस्यशब्दोऽभवद्भीमःपतितस्याशनेर्यथा॥४९॥ततोऽहंतत्ररामायपित्रासत्याभिसंधिना ॥ उद्यतादातुमुद्यम्यजलभाजनमुत्तमम् ॥५०॥
दीयमानांनतुतदाप्रतिजग्राहराघवः ॥ अविज्ञायपितुश्छंदमयोध्याधिपतेःप्रभोः ॥ ५१ ॥ ततःश्वशुरमामंत्र्यवृद्धंदशरथंनृपम् ॥
ममपित्रात्वहंदत्तारामायविदितात्मने ॥ ५२ ॥ ममचैवानुजासाध्वीऊर्मिलाशुभदर्शना ॥ भार्यार्थेलक्ष्मणस्यापिदत्तापित्राममस्व
यम् ॥ ५३ ॥ एवंदत्तास्मिरामायतथातस्मिन्स्वयंवरे ॥ अनुरक्तास्मिधर्मेणपतिंवीर्यवतांवरम् ॥ ५४ ॥ इत्यार्षे श्रीम०वा०आ०च०
सा० अयो० अष्टादशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११८ ॥ अनसूयातुधर्मज्ञाश्रुत्वातांमहतींकथाम् ॥ पर्यष्वजतबाहुभ्यांशिरस्याघ्रायमै
थिलीम् ॥ १ ॥ व्यक्ताक्षरपदंचित्रंभाषितंमधुरंत्वया ॥ यथास्वयंवरंवृत्तंतत्सर्वंचश्रुतंमया॥ २ ॥ रमेयंकथयातेतुदृढंमधुरभाषिणि ॥
रविरस्तंगतःश्रीमानुपोह्यरजनींशुभाम् ॥३॥ दिवसंपरिकीर्णानामाहारार्थंपतत्रिणाम् ॥ संध्याकालेनिलीनानांनिद्रार्थंश्रूयतेध्वनिः ॥४॥
एतेचाप्यभिषेकार्द्रामुनयःकलशोद्यताः ॥ सहिताउपवर्तंतेसलिलाप्लुतवल्कलाः ॥ ५ ॥ अग्निहोत्रेचऋषिणाहुतेचविधिपूर्वकम् ॥

नियमैर्विविधैराप्तंतपोहिमहदस्तिमे ॥ तत्संश्रित्यबलंसीतेछंदयेत्वांशुचिव्रते ॥ १४ ॥ उपपन्नंचयुक्तंचवचनंतवमैथिलि ॥ प्रीताचास्म्यु
च्यतांसीतेकरवाणिप्रियंचकिम् ॥ १५ ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाविस्मितामंदविस्मया ॥ कृतमित्यब्रवीत्सीतातपोबलसमन्विताम् ॥१६॥
सात्वेवमुक्ताधर्मज्ञातयाप्रीततराभवत् ॥ सफलंचप्रहर्षंतेहंतसीतेकरोम्यहम् ॥ १७ ॥ इदंदिव्यंवरंमाल्यंवस्त्रमाभरणानिच ॥ अंगरागं
चवैदेहिमहार्हमनुलेपनम् ॥ १८ ॥ मयादत्तमिदंसीतेतवगात्राणिशोभयेत् ॥ अनुरूपमसंक्लिष्टंनित्यमेवभविष्यति ॥ १९ ॥ अंगरा
गेणदिव्येनलिप्तांगीजनकात्मजे ॥ शोभयिष्यसिभर्तारंयथाश्रीर्विष्णुमव्ययम् ॥ २० ॥ सावस्त्रमंगरागंचभूषणानिस्रजस्तथा ॥ मैथि
लीप्रतिजग्राहप्रीतिदानमनुत्तमम् ॥ २१ ॥ प्रतिगृह्यचतत्सीताप्रीतिदानंयशस्विनी ॥ श्लिष्टांजलिपुटाधीरासमुपास्ततपोधनाम्॥२२॥
तथासीतामुपासीनामनसूयादृढव्रता ॥ वचनंप्रष्टुमारेभेकथांकांचिदनुप्रियाम् ॥ २३ ॥ स्वयंवरेकिलप्राप्तात्वमनेनयशस्विना ॥
राघवेणेतिमेसीतेकथाश्रुतिमुपागता ॥२४॥ तांकथांश्रोतुमिच्छामिविस्तरेणचमैथिलि ॥यथाभूतंचकार्त्स्न्येनतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि॥२५॥
एवमुक्तातुसासीतातापसींधर्मचारिणीम् ॥ श्रूयतामितिचोक्त्वावैकथयामासतांकथाम् ॥ २६ ॥ मिथिलाधिपतिर्वीरोजनकोनामधर्म
वित् ॥ क्षत्रकर्मण्यभिरतोन्यायतःशास्तिमेदिनीम् ॥ २७ ॥ तस्यलांगलहस्तस्यकृषतः क्षेत्रमंडलम् ॥ अहंकिलोत्थिताभित्त्वाजगतीं
नृपतेः सुता ॥ २८ ॥ समांदृष्ट्वानरपतिर्मुष्टिविक्षेपतत्परः ॥ पांसुगुंठितसर्वांगींविस्मितोजनकोऽभवत् ॥ २९ ॥ अनपत्येनचस्नेहादंक
मारोप्यचस्वयम् ॥ ममेयंतनयेत्युक्त्वास्नेहोमयिनिपातितः ॥ ३० ॥ अंतरिक्षेचवागुक्ताप्रतिमामानुषीकिल ॥ एवमेतन्नरपतेधर्मेण
तनयातव ॥ ३१ ॥ ततःप्रहृष्टोधर्मात्मापितामेमिथिलाधिपः ॥ अवाप्तोविपुलामृद्धिंमामवाप्यनराधिपः ॥ ३२ ॥ दत्ताचास्मीष्टवद्देव्यै
ज्येष्ठायैपुण्यकर्मणे ॥ तयासंभाविताचास्मिस्निग्धयामातृसौहृदात् ॥ ३३ ॥ पतिसंयोगसुलभंवयोदृष्ट्वातुमेपिता ॥ चितामभ्यगमद्दी
नोवित्तनाशादिवाधनः ॥ ३४ ॥ सदृशाच्चापकृष्टाच्चलोकेकन्यापिताजनात् ॥ प्रधर्षणमवाप्नोतिशक्रेणापिसमोभुवि ॥ ३५ ॥ तांधर्ष
णामदूरस्थांसंदृश्यात्मनिपार्थिवः ॥ चिंतार्णवगतःपारंनाससादाप्लवोयथा ॥ ३६ ॥ अयोनिजांहिमांज्ञात्वानाध्यगच्छत्सचिंतयन् ॥

नियमैर्विविधैराप्तंतपोहिमहदस्तिमे ॥ तत्संश्रित्यबलंसीतेछंदयेत्वांशुचिव्रते ॥ १४ ॥ उपपन्नंचयुक्तंचवचनंतवमैथिलि ॥ प्रीताचास्म्यु
च्यतांसीतेकरवाणिप्रियंचकिम् ॥ १५ ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाविस्मितामंदविस्मया ॥ कृतमित्यब्रवीत्सीतातपोबलसमन्विताम् ॥१६॥
सात्वेवमुक्ताधर्मज्ञातयाप्रीततराभवत् ॥ सफलंचप्रहर्षंतेहंतसीतेकरोम्यहम् ॥ १७ ॥ इदंदिव्यंवरंमाल्यंवस्त्रमाभरणानिच ॥ अंगरागं
चवैदेहिमहार्हमनुलेपनम् ॥ १८ ॥ मयादत्तमिदंसीतेतवगात्राणिशोभयेत् ॥ अनुरूपमसंक्लिष्टंनित्यमेवभविष्यति ॥ १९ ॥ अंगरा
गेणदिव्येनलिप्तांगीजनकात्मजे ॥ शोभयिष्यसिभर्तारंयथाश्रीर्विष्णुमव्ययम् ॥ २० ॥ सावस्त्रमंगरागंचभूषणानिस्रजस्तथा ॥ मैथि
लीप्रतिजग्राहप्रीतिदानमनुत्तमम् ॥ २१ ॥ प्रतिगृह्यचतत्सीताप्रीतिदानंयशस्विनी ॥ श्लिष्टांजलिपुटाधीरासमुपास्ततपोधनाम्॥२२॥
तथासीतामुपासीनामनसूयादृढव्रता ॥ वचनंप्रष्टुमारेभेकथांकांचिदनुप्रियाम् ॥ २३ ॥ स्वयंवरेकिलप्राप्तात्वमनेनयशस्विना ॥
राघवेणेतिमेसीतेकथाश्रुतिमुपागता ॥२४॥ तांकथांश्रोतुमिच्छामिविस्तरेणचमैथिलि ॥यथाभूतंचकार्त्स्न्येनतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि॥२५॥
एवमुक्तातुसासीतातापसींधर्मचारिणीम् ॥ श्रूयतामितिचोक्त्वावैकथयामासतांकथाम् ॥ २६ ॥ मिथिलाधिपतिर्वीरोजनकोनामधर्म
वित् ॥ क्षत्रकर्मण्यभिरतोन्यायतःशास्तिमेदिनीम् ॥ २७ ॥ तस्यलांगलहस्तस्यकृषतः क्षेत्रमंडलम् ॥ अहंकिलोत्थिताभित्त्वाजगतीं
नृपतेः सुता ॥ २८ ॥ समांदृष्ट्वानरपतिर्मुष्टिविक्षेपतत्परः ॥ पांसुगुंठितसर्वांगींविस्मितोजनकोऽभवत् ॥ २९ ॥ अनपत्येनचस्नेहादंक
मारोप्यचस्वयम् ॥ ममेयंतनयेत्युक्त्वास्नेहोमयिनिपातितः ॥ ३० ॥ अंतरिक्षेचवागुक्ताप्रतिमामानुषीकिल ॥ एवमेतन्नरपतेधर्मेण
तनयातव ॥ ३१ ॥ ततःप्रहृष्टोधर्मात्मापितामेमिथिलाधिपः ॥ अवाप्तोविपुलामृद्धिंमामवाप्यनराधिपः ॥ ३२ ॥ दत्ताचास्मीष्टवद्देव्यै
ज्येष्ठायैपुण्यकर्मणे ॥ तयासंभाविताचास्मिस्निग्धयामातृसौहृदात् ॥ ३३ ॥ पतिसंयोगसुलभंवयोदृष्ट्वातुमेपिता ॥ चिंतामभ्यगमद्दी
नोवित्तनाशादिवाधनः ॥ ३४ ॥ सदृशाच्चापकृष्टाच्चलोकेकन्यापिताजनात् ॥ प्रधर्षणमवाप्नोतिशक्रेणापिसमोभुवि ॥ ३५ ॥ तांधर्ष
णामदूरस्थांसंदृश्यात्मनिपार्थिवः ॥ चिंतार्णवगतःपारंनाससादाप्लवोयथा ॥ ३६ ॥ अयोनिजांहिमांज्ञात्वानाध्यगच्छत्सचिंतयन् ॥

पृच्छद्नामयम् ॥ २० ॥ ततः सीतांमहाभागांदृष्ट्वातांधर्मचारिणीम् ॥सांत्वयंत्यब्रवीद्वृद्धादिष्ट्याधर्ममवेक्षसे ॥ २१ ॥ त्यक्त्वाज्ञाति
जनंसीतेमानवृद्धिंचमानिनि ॥ अवरुद्धंवनेरामंदिष्ट्या त्वमनुगच्छसि ॥ २२ ॥ नगरस्थोवनस्थोवाशुभोवायदिवाशुभः ॥ यासां
स्त्रीणांप्रियोभर्तातासांलोकामहोदयाः ॥२३॥दुःशीलःकामवृत्तोवाधनैर्वापरिवर्जितः ॥ स्त्रीणामार्यस्वभावानांपरमंदैवतंपतिः ॥ २४ ॥
नातोविशिष्टंपश्यामिबांधवंविमृशंत्यहम् ॥ सर्वत्रयोग्यंवैदेहितपःकृतमिवाव्ययम् ॥ २५ ॥ नत्वेवमनुगच्छंतिगुणदोषमसत्स्त्रियः ॥
कामवक्तव्यहृदयाभर्तृनाथाश्चरंतियाः॥२६॥प्राप्नुवंत्ययशश्चैवधर्मभ्रंशंचमैथिलि ॥ अकार्यवशमापन्नाःस्त्रियोयाःखलुतद्विधाः ॥ २७ ॥
त्वद्विधास्तुगुणैर्युक्तादृष्टलोकपरावराः ॥ स्त्रियःस्वर्गेचरिष्यंतियथापुण्यकृतस्तथा ॥ २८ ॥ तदेवमेतंत्वमनुव्रतासती पतिप्रधानासम
यानुवर्तिनी ॥ भवस्वभर्तुःसहधर्मचारिणीयशश्चधर्मंचततःसमाप्स्यसि ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च०सा० अयोध्याकांडे
सप्तदशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११७ ॥ सात्वेवमुक्तावैदेहीत्वनसूयानसूयया ॥ प्रतिपूज्यवचोमंदंप्रवक्तुमुपचक्रमे ॥१॥ नैतदाश्चर्यमा
र्यायांयन्मांत्वमनुभाषसे ॥ विदितंतुममाप्येतद्यथानार्याःपतिर्गुरुः ॥ २ ॥ यद्यप्येषभवेद्भर्ताअनार्योवृत्तिवर्जितः ॥ अद्वैधमत्रवर्तव्यं
तथाप्येषमयाभवेत् ॥ ३ ॥ किंपुनर्योगुणश्लाघ्यःसानुक्रोशोजितेंद्रियः ॥ स्थिरानुरागोधर्मात्मामातृवत्पितृवत्प्रियः ॥ ४ ॥ यांवृत्तिं
वर्ततेरामःकौसल्यायांमहाबलः ॥ तामेवनृपनारीणामन्यासामपिवर्तते ॥ ५ ॥ सकृद्दृष्टास्वपिस्त्रीषुनृपेणनृपवत्सलः ॥ मातृवद्वर्ततेवी
रोमानमुत्सृज्यधर्मवित् ॥ ६ ॥ आगच्छंत्याश्चविजनंवनमेवं भयावहम् ॥ समाहितंहिमेश्वश्र्वाहृदयेयत्स्थिरंमम ॥ ७ ॥ पाणिप्रदान
कालेचयत्पुरात्वग्निसन्निधौ ॥ अनुशिष्टंजनन्यामेवाक्यंतदपिमेधृतम् ॥ ८ ॥ नविस्मृतंतुमेसर्वंवाक्यैःस्वैर्धर्मचारिणी ॥ पतिशुश्रूष
णान्नार्यास्तपोनान्यद्विधीयते ॥ ९ ॥ सावित्रीपतिशुश्रूषांकृत्वास्वर्गेमहीयते ॥ तथावृत्तिश्चयातात्वंपतिशुश्रूषया दिवम् ॥ १० ॥
वरिष्ठासर्वनारीणामेषाचदिविदेवता ॥ रोहिणीनविनाचंद्रंमुहूर्तमपिदृश्यते ॥ ११ ॥ एवंविधाश्चप्रवराः स्त्रियोभर्तृदृढव्रताः ॥ देवलो
केमहीयंतेपुण्येनस्वेनकर्मणा ॥ १२ ॥ ततोऽनसूयासंहृष्टा श्रुत्वोक्तंसीतयावचः ॥ शिरस्याघ्रायचोवाचमैथिलींहर्षयंत्युत ॥ १३ ॥

रामः संसाध्यऋषिगणमनुगमनादेशात्तस्मात्कुलपतिमभिवाद्यऋषिम् ॥ सम्यक्प्रीतैस्तैरनुमतउपदिष्टार्थःपुण्यंवासायस्वनिलयमुपसं
पेदे ॥ २५ ॥ आश्रमन्त्वृषिविरहितं प्रभुःक्षणमपिनजहौसराघवः ॥ राघवंहिसततमनुगतास्तापसाश्चार्षचरितेधृतगुणाः ॥ २६ ॥
इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा०अ० षोडशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११६ ॥ राघवस्त्वपयातेषु सर्वेष्वनुविचिंतयन् ॥ न तत्रारो
चयद्वासंकारणैर्बहुभिस्तदा ॥ १ ॥ इहमेभरतोदृष्टोमातरश्चसनागराः ॥ साचमेस्मृतिरन्वेति तान्नित्यमनुशोचतः ॥ २ ॥ स्कंधावा
रनिवेशनतेनतस्य महात्मनः ॥ हयहस्तिकरीषैश्चउपमर्दः कृतोभृशम् ॥ ३ ॥ तस्मादन्यत्रगच्छामइति संचिंत्यराघवः ॥ प्रातिष्ठतसवै
देह्यालक्ष्मणेनचसंगतः ॥ ४ ॥ सोऽत्रेराश्रममासाद्यतंववंदे महायशाः ॥ तंचापिभगवानत्रिः पुत्रवत्प्रत्यपद्यत ॥ ५ ॥ स्वयमातिथ्यमा
दिश्यसर्वमस्यसुसत्कृतम् ॥ सौमित्रिंचमहाभागं सीतांचसमसांत्वयत् ॥ ६ ॥ पत्नींचतमनुप्राप्तांवृद्धामामंत्र्यसत्कृताम् ॥ सांत्वयामा
सधर्मज्ञःसर्वभूतहितेरतः ॥ ७ ॥ अनसूयांमहाभागांतापसींधर्मचारिणीम् ॥ प्रतिगृह्णीष्व वैदेहीमब्रवीदृषिसत्तमः ॥ ८ ॥ रामायचाच
चक्षेतांतापसींधर्मचारिणीम् ॥ दशवर्षाण्यनावृष्ट्याचादग्धेलोके निरंतरम् ॥ ९ ॥ ययामूलफलेसृष्टेजाह्नवीच प्रवर्तिता ॥ उग्रेणतपसा
युक्तानियमैश्चाप्यलंकृता ॥ १० ॥ दशवर्षसहस्राणिययातप्तं महत्तपः ॥ अनसूयाव्रतैस्तातप्रत्यूहाश्च निबर्हिताः ॥ ११ ॥ देवकार्य
निमित्तंचययासंत्वरमाणया ॥ दशरात्रंकृतारात्रिःसेयंमातेव तेऽनघ ॥ १२ ॥ तामिमांसर्वभूतानां नमस्कार्यांतपस्विनीम् ॥अभिगच्छतु
वैदेहीवृद्धामक्रोधनांसदा ॥ १३ ॥ एवंब्रुवाणंतमृषिंतथेत्युक्त्वासराघवः ॥ सीतामालोक्य धर्मज्ञामिदंवचनमब्रवीत् ॥ १४ ॥ राज
पुत्रिश्रुतंत्वेतन्मुनेरस्यसमीरितम् ॥ श्रेयोर्थमात्मनःशीघ्रमभिगच्छ तपस्विनीम् ॥ १५ ॥ अनसूयेतियालोकेकर्मभिःख्यातिमागता ॥
तांशीघ्रमभिगच्छत्वमभिगम्यांतपस्विनीम् ॥ १६ ॥ सीतात्वेतद्वचः श्रुत्वाराघवस्ययशस्विनी ॥ तामत्रिपत्नीं धर्मज्ञामभिचक्राममै
थिली ॥१७॥ शिथिलांवलितांवृद्धांजरापाण्डुरमूर्धजाम् ॥ सततंवेपमानांगीं प्रवातेकदलीमिव ॥ १८ ॥ तांतुसीतामहाभागामनसूयां
पतिव्रताम् ॥ अभ्यवादयदव्यग्रा स्वंनामसमुदाहरत् ॥ १९ ॥ अभिवाद्य चवैदेहीतापसींतांदमान्विताम् ॥ बद्धांजलिपुटाहृष्टापर्य

प्रतियातेतुभरतेवसन्रामस्तदा वने ॥ लक्षयामाससोद्वेगमथौत्सुक्यंतपस्विनाम् ॥ १ ॥ये तत्रचित्रकूटस्यपुरस्तात्तापसाश्रमे ॥ राममा
श्रित्यनिरतास्तानलक्षयदुत्सुकान् ॥ २ ॥ नयनैर्भ्रुकुटीभिश्चरामंनिर्दिश्य शंकिताः ॥ अन्योन्यमुपजल्पंतःशनैश्चक्रुर्मिथःकथाः ॥ ३ ॥
तेषामौत्सुक्यमालक्ष्य रामस्त्वात्मनिशंकत ॥ कृतांजलिरुवाचेदमृषिंकुलपतिंततः ॥ ४ ॥ नकच्चिद्भगवन्किंचित्पूर्ववृत्तमिदंमयि ॥
दृश्यतेविकृतंयेनविक्रियंतेतपस्विनः ॥ ५ ॥ प्रमादाच्चरितं किंचित्कच्चिन्नावरजस्यमे ॥ लक्ष्मणस्यर्षिभिर्दृष्टंनानुरूपंमहात्मनः ॥ ६ ॥
कच्चिच्छुश्रूषमाणावःशुश्रूषणपरामयि ॥ प्रमदाभ्युचितांवृत्तिं सीतायुक्तांनवर्तते ॥ ७ ॥ अथर्षिर्जरयावृद्धस्तपसाचजरांगतः ॥
वेपमानइवोवाचरामंभूतदयापरम् ॥ ८ ॥ कुतःकल्याणसत्त्वायाः कल्याणाभिरतेः सदा ॥ चलनंतातवैदेह्यास्तपस्विषुविशेषतः ॥ ९ ॥
त्वन्निमित्तमिदंतावत्तापसान्प्रतिवर्तते ॥ रक्षोभ्यस्तेनसंविग्नाः कथयंतिमिथःकथाः ॥ १० ॥ रावणावरजःकश्चित्खरोनामेहराक्षसः ॥
उत्पाटयतापसान्सर्वाञ्जनस्थाननिवासिनः ॥११॥ धृष्टश्चजितकाशीचनृशंसःपुरुषादकः॥ अवलिप्तश्चपापश्चत्वांचतातनमृष्यते॥१२॥
त्वंयदाप्रभृतिह्यस्मिन्नाश्रमेतातवर्तसे ॥ तदाप्रभृतिरक्षांसि विप्रकुर्वंतितापसान् ॥ १३ ॥ दर्शयंतिहिबीभत्सैः क्रूरैर्भीषणकैरपि॥नानारूपै
र्विरूपैश्चरूपैरसुखदर्शनैः ॥ १४ ॥ अप्रशस्तैरशुचिभिः संप्रयुज्यचतापसान् ॥ प्रतिघ्नंत्यपरान्क्षिप्रमनार्याःपुरतःस्थितान् ॥ १५ ॥
तेषुतेष्वाश्रमस्थानेष्वबुद्धमवलीयच ॥ रमंते तापसांस्तत्रनाशयंतोऽल्पचेतसः ॥ १६ ॥ अवक्षिपंतिस्रुग्भांडानग्नीन्सिंचंतिवारिणा ॥
कलशांश्चप्रमर्दंतिहवने समुपस्थिते ॥ १७ ॥ तैर्दुरात्मभिराविष्टानाश्रमान्प्रजिहासवः॥गमनायान्यदेशस्यचोदयंत्यृषयोऽद्यमाम्॥१८॥
तत्पुरारामशारीरीमुपहिंसांतपस्विषु ॥ दर्शयंति हिदुष्टास्तेत्यक्ष्याम इममाश्रमम् ॥ १९ ॥ बहुमूलफलंचित्रमविदूरादितोवनम् ॥
अश्वस्याश्रममेवाहंश्रयिष्येसगणःपुनः ॥ २० ॥ खरस्त्वय्यपिचायुक्तं पुरारामप्रवर्तते ॥सहास्माभिरितोगच्छयदिबुद्धिः प्रवर्तते॥२१॥
सकलत्रस्यसंदेहोनित्यंयुक्तस्यराघव ॥ समर्थस्यापिसहितो वासोदुःखमिहाद्यते ॥२२॥ इत्युक्तवंतंरामस्तं राजपुत्रस्तपस्विनम् ॥ नश
शाकोत्तरैर्वाक्यैरवबद्धुंसमुत्सुकम् ॥२३॥ अभिनंद्य समापृच्छ्यसमाधायचराघवम् ॥ सजगामाश्रमंत्यक्त्वाकुलैःकुलपतिःसह ॥ २४ ॥

सहिष्ये राघवंविना ॥ २ ॥ गतश्चाहो दिवंराजावनस्थः सगुरुर्मम ॥ रामंप्रतीक्षेराज्यायसहिराजा महायशाः ॥ ३ ॥ एतच्छ्रुत्वाशुभं वाक्यंभरतस्यमहात्मनः ॥ अब्रुवन्मंत्रिणः सर्वेवसिष्ठश्चपुरोहितः ॥ ४ ॥ सुभृशंश्लाघनीयं चयदुक्तं भरतत्वया ॥ वचनंभ्रातृवात्सल्याद नुरूपंतवैवतत् ॥ ५ ॥ नित्यंतेबंधुलुब्धस्यतिष्ठतोभ्रातृसौहृदे ॥ मार्गमार्यंप्रपन्नस्यनानुमन्येत कः पुमान् ॥ ६ ॥ मंत्रिणांवचनंश्रुत्वा यथाभिलषितंप्रियम् ॥ अब्रवीत्सारथिंवाक्यं रथोमेयुज्यतामिति ॥ ७ ॥ प्रहृष्टवदनः सर्वामातॄः समभिभाष्यच ॥आरुरोहरथंश्रीमा न्शत्रुघ्नेनसमन्वितः ॥ ८ ॥ आरुह्यतुरथंक्षिप्रं शत्रुघ्नभरतावुभौ ॥ ययतुःपरमप्रीतौवृतौमंत्रिपुरोहितैः ॥९॥ अग्रतोगुरवः सर्वेवसिष्ठप्रमु खाद्विजाः ॥ प्रययुःप्राङ्मुखाः सर्वेनंदिग्रामोयतोभवत् ॥ १० ॥ बलं च तदनाहूतं गजाश्वरथसंकुलम् ॥ प्रययौभरतेयातेसर्वेचपुरवा सिनः ॥ ११ ॥ रथस्थःसतुधर्मात्मा भरतोभ्रातृवत्सलः ॥ नंदिग्रामंययौ तूर्णंशिरस्यादायपादुके ॥ १२ ॥भरतस्तुततः क्षिप्रंनंदिग्रामंप्र विश्यसः ॥ अवतीर्य रथात्तूर्णंगुरूनिदमभाषत ॥ १३ ॥ एतद्राज्यंममभ्रात्रादत्तंसंन्याससुत्तमम् ॥योगक्षेमवहेचेमेपादुकेहेमभूषिते॥१४॥ भरतःशिरसाकृत्वासंन्यासंपादुकेततः ॥ अब्रवीद्दुःखसंतप्तःसर्वंप्रकृतिमंडलम् ॥ १५ ॥ छत्रंधारयतक्षिप्रमार्यपादाविमौमतौ ॥ आभ्यांराज्येस्थितोधर्मःपादुकाभ्यांगुरोर्मम ॥ १६ ॥ भ्रात्रातुमयिसंन्यासोनिक्षिप्तःसौहृदादयम् ॥ तमिमंपालयिष्यामिराघवागमनं प्रति ॥ १७ ॥ क्षिप्रंसंयोजयित्वातुराघवस्यपुनःस्वयम् ॥ चरणौतौतुरामस्य द्रक्ष्यामिसहपादुकौ ॥१८॥ ततोनिक्षिप्तभारोऽहंराघवेण समागतः ॥ निवेद्यगुरवेराज्यंभजिष्येगुरुवर्तिताम् ॥ १९ ॥ राघवायचसंन्यासंदत्त्वेमेवरपादुके ॥ राज्यंचेदमयोध्यांचधूतपापो भवा म्यहम् ॥ २० ॥ (अभिषिक्तेतुकाकुत्स्थेप्रहृष्टमुदितेजने ॥ प्रीतिर्ममयशश्चैवभवेद्राज्याच्चतुर्गुणम् ॥ १ ॥ एवंतुविलपन्दीनोभरतः समहायशाः ॥ नंदिग्रामेऽकरोद्राज्यंदुःखितोमंत्रिभिःसह ॥ २ ॥) सवल्कलजटाधारीमुनिवेषधरःप्रभुः ॥ नंदिग्रामेऽवसद्वीरःससैन्यो भरतस्तदा ॥ २१ ॥ सवालव्यजनंछत्रंधारयामाससस्वयम् ॥ भरतःशासनंसर्वंपादुकाभ्यांनिवेदयन् ॥ २२ ॥ ततस्तुभरतःश्रीमानभि षिच्यार्यपादुके ॥ तदधीनस्तदाराज्यंकारयामाससर्वदा ॥ २३ ॥ तदाहियत्कार्यमुपैतिकिंचिदुपायनंचोपहृतंमहार्हम्॥सपादुकाभ्यां प्रथमंनिवेद्यचकारपश्चाद्भरतोयथावत् ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीम०वा० आ० च० सा० अयो० पंचदशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११५ ॥

र्युताम् ॥ १३ ॥ क्षीणपानोत्तमैर्भग्नैः शरावैरभिसंवृताम् ॥ हतशौंडामिवध्वस्तांपानभूमिमसंस्कृताम्॥१४॥ वृक्णभूमितलांनिम्नांवृक्ण पात्रैःसमावृताम् ॥ उपयुक्तोदकांभग्नांप्रपांनिपतितामिव ॥ १५ ॥ विपुलांविततांचैवयुक्तपाशांतरस्विनाम् ॥ भूमौबाणैर्विनिकृत्तांपति तांज्यामिवायुधात् ॥ १६॥ सहसायुद्धशौंडेनहयारोहेणवाहिताम् ॥ (निक्षिप्तभाण्डामुत्सृष्टांकिशोरीमिवदुर्बलाम् ॥ १ ॥ शुष्क तोयांमहामत्स्यैःकूर्मैश्चबहुभिर्युताम् ॥ प्रभिन्नतटविस्तीर्णांवापीमिवहृतोत्पलाम् ॥ २ ॥ पुरुषस्याप्रहृष्टस्यप्रतिषिद्धानुलेपनाम् ॥ संतप्तामिवशोकेनगात्रयष्टिमभूषणाम् ॥ ३ ॥ प्रावृषिप्रविगाढायांप्रविष्टस्याभ्रमण्डलम् ॥ प्रच्छन्नांनीलजीमूतैर्भास्करस्यप्रभा मिव ॥ ४ ॥) निहतांप्रतिसैन्येनवडवामिवपातिताम् ॥ १७ ॥ भरतस्तुरथस्थःसन्श्रीमान्दशरथात्मजः ॥ वाहयंतंरथश्रेष्ठंसारथिं वाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ किंनुखल्वद्यगंभीरोमूर्च्छितोननिशम्यते ॥ यथापुरमयोध्यायांगीतवादित्रनिःस्वनः ॥ १९ ॥ वारुणी मदगंधश्चमाल्यगंधश्चमूर्च्छितः ॥ चंदनागुरुगंधश्चनप्रवातिसमंततः ॥ २० ॥ यानप्रवरघोषश्चसुस्निग्धहयनिःस्वनः ॥ प्रमत्तगजना दश्चमहांश्चरथनिःस्वनः ॥ २१ ॥ नेदानींश्रूयतेपुर्यामस्यांरामेविवासिते ॥ चंदनागुरुगंधश्चमहार्हाश्चवनस्रजः ॥ २२ ॥ गतेरामे हितरुणाःसंतप्तानोपभुंजते ॥ बहिर्यात्रांनगच्छंति चित्रमाल्यधरानराः ॥ २३ ॥ नोत्सवाःसंप्रवर्तंतेरामशोकार्दिते पुरे ॥ साहिनूनंमम भ्रात्रापुरस्यास्यद्युतिर्गता ॥ २४ ॥ नहिराजत्ययोध्येयं सासारेवार्जुनीक्षपा ॥ कदानुखलुमेभ्रातामहोत्सवइवागतः ॥ २५ ॥ जनयि ष्यत्ययोध्यायांहर्षंग्रीष्म इवांबुदः ॥ तरुणैश्चारुवेषैश्चनरैरुन्नतगामिभिः ॥ २६ ॥ संपतद्भिरयोध्यायां नाभिभांतिमहापथाः ॥ इतिब्रु वन्सारथिना दुःखितो भरतस्तदा ॥ २७ ॥ अयोध्यांसंप्रविश्यैव विवेशवसतिंपितुः ॥ तेनहीनांनरेंद्रेणसिंहहीनां गुहामिव ॥ २८ ॥ तदातदंतःपुरमुज्झितप्रभं सुरैरिवोत्कृष्टमभास्करंदिनम् ॥ निरीक्ष्य सर्वत्रविभक्तमात्मवान्मुमोचबाष्पं भरतःसुदुःखितः ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे चतुर्दशाधिकशततमः सर्गः॥ ११४॥ ततो निक्षिप्यमातृस्ता अयोध्यायां दृढव्रतः ॥ भरतः शोकसंतप्तो गुरूनिदमथाब्रवीत ॥ १ ॥ नंदिग्रामंगमिष्यामि सर्वानामंत्रयेऽत्र वः ॥ तत्रदुःखमिदंसर्वं

नैतच्चित्रंनरव्याघ्रशीलवृत्तविदांवरे ॥ यदार्यं त्वयितिष्ठेत्तुनिम्नोत्सृष्टमिवोदकम् ॥१६ ॥ अनृणःसमहाबाहुः पितादशरथस्तव ॥यस्य
त्वमीदृशःपुत्रोधर्मात्मा धर्मवत्सलः ॥ १७ ॥ तमृषिंतुमहाप्राज्ञमुक्तवाक्यं कृतांजलिः ॥ आमंत्रयितुमारेभेचरणावुपगृह्य च ॥१८॥
ततःप्रदक्षिणंकृत्वाभरद्वाजंपुनःपुनः ॥ भरतस्तुययौ श्रीमानयोध्यांसहमंत्रिभिः ॥ १९ ॥ यानैश्चशकटैश्चैवहयैर्नागैश्च साचमूः ॥
पुनर्निवृत्ताविस्तीर्णाभरतस्यानुयायिनी ॥ २० ॥ ततस्तेयमुनांदिव्यांनदीं तीर्त्वोर्मिमालिनीम् ॥ ददृशुस्तांपुनःसर्वेगंगांशिवजलांन
दीम् ॥ २१ ॥ तांरम्यजलसंपूर्णां संतीर्यसहबांधवः ॥ शृंगवेरपुरंरम्यंप्रविवेशससैनिकः ॥ २२ ॥ शृंगवेरपुराद्भूयअयोध्यां संददर्शह॥
अयोध्यांतुतदादृष्ट्वापित्राभ्रात्राविवर्जिताम्॥२३॥भरतो दुःखसंतप्तः सारथिं चेदमब्रवीत् ॥ सारथे पश्यविध्वस्ताअयोध्यानप्रकाशते ॥
निराकारानिरानंदादीनाप्रतिहतस्वना ॥ २४ ॥इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अयो० त्रयोदशाधिकशततमः सर्गः ॥११३ ॥
स्निग्धगंभीरघोषेण स्यंदनेनोपयान्प्रभुः ॥ अयोध्यांभरतः क्षिप्रंप्रविवेश महायशाः ॥ १ ॥ बिडालोलूकचरितामालीननरवारणाम् ॥
तिमिराभ्याहतांकालीमप्रकाशांनिशामिव ॥ २ ॥ राहुशत्रोःप्रियांपत्नीं श्रियाप्रज्वलितप्रभाम् ॥ ग्रहेणाभ्युदितेनैकांरोहिणीमिवपी
डिताम् ॥ ३ ॥ अल्पोष्णक्षुब्धसलिलांघर्मतप्तविहंगमाम् ॥लीनमीनझषग्राहां कृशांगिरिनदीमिव ॥ ४ ॥ विधूमामिवहेमाभांशिखा
मग्नेःसमुत्थिताम् ॥ हविरभ्युक्षितांपश्चाच्छिखांविप्रलयंगताम् ॥ ५ ॥ विध्वस्तकवचां रुग्णगजवाजिरथध्वजाम् ॥ हतप्रवीरामापन्नां
चमूमिवमहाहवे ॥ ६ ॥ सफेनांसस्वनांभूत्वा सागरस्यसमुत्थिताम् ॥ प्रशांतमारुतोद्धूतांजलोर्मिमिवनिःस्वनाम्॥ ७ ॥ त्यक्तां यज्ञा
युधैः सर्वैरभिरूपैश्च याजकैः ॥ सुत्याकाले सुनिर्वृत्तेवेदिंगतरवामिव ॥ ८ ॥ गोष्ठमध्येस्थितामार्तामचरंतींनवंतृणम् ॥गोवृषेणपरित्य
क्तांगवांपत्नीमिवोत्सुकाम् ॥ ९ ॥ प्रभाकराद्यैःसुस्निग्धैः प्रज्वलद्भिरिवोत्तमैः ॥ वियुक्तांमणिभिर्जात्यैर्नवां मुक्तावलीमिव ॥ १० ॥
सहसाचरितांस्थानान्महीं पुण्यक्षयोद्गताम् ॥ संहृतद्युतिविस्तारांताराामिवदिवश्च्युताम् ॥ ११ ॥ पुष्पनद्धांवसंतांते मत्तभ्रमरशालि
नीम् ॥ द्रुतदावाग्निविप्लुष्टां क्लांतांवनलतामिव ॥ १२ ॥ संमूढनिगमांसर्वां संक्षिप्तविपणापणाम् ॥ प्रच्छन्नशशिनक्षत्रां द्यामिवांबुधरै

कांक्षन्वसन्वैनगराद्बहिः ॥२४॥ तवपादुकयोर्न्यस्य राज्यतंत्रंपरंतप ॥ चतुर्दशेहिसंपूर्णेवर्षेऽहनि रघूत्तम ॥२५॥ नद्रक्ष्यामियदित्वां
तुप्रवेक्ष्यामिहुताशनम् ॥ तथेतिचप्रतिज्ञायतंपरिष्वज्यसादरम् ॥ २६ ॥ शत्रुघ्नं चपरिष्वज्यवचनंचेदमब्रवीत् ॥ मातरंरक्षकैकेयींमा
रोषंकुरुतांप्रति ॥ २७ ॥ मयाचसीतयाचैवशप्तोऽसि रघुनंदन ॥ इत्युक्त्वाश्रुपरीताक्षोभ्रातरंविससर्जह ॥ २८ ॥ सपादुकेभरतःस्वलं
कृते महोज्ज्वलेसंपरिगृह्यधर्मवित् ॥ प्रदक्षिणंचैवचकारराघवं चकार चैवोत्तमनागमूर्धनि ॥ २९ ॥ अथानुपूर्व्यात्प्रतिपूज्यतंजनंगुरूंश्च
मंत्रीन्प्रकृतीस्तथानुजौ ॥ व्यसर्जयद्राघववंशवर्धनःस्थितःस्वधर्मेहिमवानिवाचलः ॥ ३० ॥ तंमातरोबाष्पगृहीतकंठचोदुःखेननामंत्र
यितुंहिशेकुः ॥ सचैवमातॄरभिवाद्यसर्वारुदन्कुटींस्वांप्रविवेश रामः ॥ ३१ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अ० द्वादशाधिक
शततमः सर्गः ॥ ११२ ॥ ततः शिरसिकृत्वातुपादुके भरतस्तदा ॥ आरुरोहरथंहृष्टः शत्रुघ्नसहितस्तदा ॥१॥ वसिष्ठोवामदेवश्च जाबा
लिश्चदृढव्रतः ॥ अग्रतः प्रययुःसर्वेमंत्रिणो मन्त्रपूजिताः ॥२॥ मंदाकिनींनदींरम्यांप्राङ्मुखास्ते ययुस्तदा ॥प्रदक्षिणंचकुर्वाणाश्चित्रकूटं
महागिरिम् ॥ ३ ॥ पश्यन्धातुसहस्राणि रम्याणिविविधानिच ॥ प्रययौतस्यपार्श्वेन ससैन्योभरतस्तदा ॥ ४ ॥ अदूराच्चित्रकूटस्यद
दर्श भरतस्तदा ॥ आश्रमंयत्रसमुनिर्भरद्वाजः कृतालयः ॥ ५॥ सतमाश्रममागम्यभरद्वाजस्य वीर्यवान् ॥ अवतीर्यरथात्पादौ ववंदेकु
लनंदनः ॥ ६ ॥ ततोहृष्टोभरद्वाजोभरतं वाक्यमब्रवीत् ॥ अपिकृत्यंकृतं तातरामेणचसमागतम् ॥ ७॥ एवमुक्तःसतुततोभरद्वाजेनधी
मता ॥ प्रत्युवाचभरद्वाजंभरतोधर्मवत्सलः ॥८॥ सयाच्यमानोगुरुणामयाचदृढविक्रमः॥राघवःपरमप्रीतोवसिष्ठंवाक्यमब्रवीत् ॥ ९ ॥
पितुः प्रतिज्ञांतामेवपालयिष्यामि तत्त्वतः ॥ चतुर्दशहिवर्षाणि याप्रतिज्ञापितुर्मम ॥ १० ॥ एवमुक्तोमहाप्राज्ञोवसिष्ठःप्रत्युवाचह ॥
वाक्यज्ञोवाक्यकुशलंराघवंवचनंमहत् ॥ ११ ॥ एतेप्रयच्छसंहृष्टःपादुकेहेमभूषिते ॥ अयोध्यायांमहाप्राज्ञयोगक्षेमकरो भव ॥ १२ ॥
एवमुक्तोवसिष्ठेन राघवः प्राङ्मुखःस्थितः ॥ पादुकेहेमविकृतेममराज्याय तेददौ ॥ १३ ॥ निवृत्तोऽहमनुज्ञातोरामेण सुमहात्मना ॥
अयोध्यामेवगच्छामिगृहीत्वापादुकेशुभे॥१४॥एतच्छ्रुत्वाशुभंवाक्यंभरतस्यमहात्मनः ॥ भरद्वाजःशुभतरंमुनिर्वाक्यमुदाहरत् ॥ १५ ॥

एकादशोत्तरशततमः सर्गः ॥ १११ ॥ तमप्रतिमतेजोभ्यां भ्रातृभ्यांरोमहर्षणम् ॥ विस्मिताःसंगमं प्रेक्ष्य समुपेता महर्षयः ॥ १ ॥
अंतर्हितामुनिगणाः स्थिताश्चपरमर्षयः ॥ तौभ्रातरौमहाभागौ काकुत्स्थौप्रशशंसिरे ॥ २ ॥ सदार्यौराजपुत्रौद्वौधर्मज्ञौधर्मविक्रमौ ॥
श्रुत्वावयंहिसंभाषामुभयोःस्पृहयामहे ॥ ३ ॥ ततस्त्वृषिगणाः क्षिप्रंदशग्रीववधैषिणः ॥ भरतंराजशार्दूलमित्यूचुः संगता वचः ॥ ४ ॥
कुलेजातमहाप्राज्ञमहावृत्तमहायशः ॥ ग्राह्यंरामस्यवाक्यंतेपितरं यद्यवेक्षसे ॥ ५ ॥ सदानृणमिमंरामंवयमिच्छामहे पितुः ॥ अनृणत्वा
च्चकैकेय्याःस्वर्गंदशरथोगतः ॥ ६ ॥ एतावदुक्त्वावचनं गंधर्वाःसमहर्षयः ॥ राजर्षयश्चैवतथा सर्वे स्वांस्वां गतिंगताः ॥ ७ ॥ ह्लादि
तस्तेनवाक्येन शुशुभेशुभदर्शनः ॥ रामः संहृष्टवदनस्तानृषीनभ्यपूजयत् ॥ ८ ॥ त्रस्तगात्रस्तुभरतःसवाचासज्जमानया ॥ कृतांजलि
रिदंवाक्यंराघवंपुनरब्रवीत् ॥ ९ ॥ रामधर्ममिमंप्रेक्ष्य कुलधर्मानुसंततम् ॥कर्तुमर्हसिकाकुत्स्थ ममममातुश्च याचनाम् ॥ १० ॥ रक्षितुं
सुमहद्राज्यमहमेकस्तुनोत्सहे ॥ पौरजानपदांश्चापि रक्तान्रञ्जयितुंतदा ॥ ११ ॥ ज्ञातयश्चापियोधाश्चमित्राणि सुहृदश्चनः॥ त्वामेवहि
प्रतीक्षंतेपर्जन्यमिवकर्षकाः ॥ १२ ॥ इदंराज्यं महाप्राज्ञस्थापयप्रतिपद्यहि ॥ शक्तिमान्सहिकाकुत्स्थ लोकस्य परिपालने ॥ १३ ॥
एवमुक्त्वापतद्भ्रातुःपादयोर्भरतस्तदा ॥ भृशंसम्प्रार्थयामासराघवेतिप्रियं वदन् ॥ १४ ॥ तमंकेभ्रातरंकृत्वारामो वचनमब्रवीत्॥ श्यामं
नलिनपत्राक्षंमत्तहंसस्वरःस्वयम् ॥ १५ ॥ आगतात्वामियंबुद्धिः स्वजावैनयिकीचया ॥ भृशमुत्सहसेतातरक्षितुं पृथिवीमपि ॥ १६॥
अमात्यैश्चसुहृद्भिश्चबुद्धिमद्भिश्चमंत्रिभिः॥सर्वकार्याणिसंमंत्र्यमहांत्यपि हिकारय ॥ १७ ॥ लक्ष्मीश्चंद्रादपेयाद्वाहिमवान्वाहिमंत्यजेत् ॥
अतीयात्सागरोवेलांनप्रतिज्ञामहंपितुः ॥ १८ ॥ कामाद्वातातलोभाद्वामात्रातुभ्यमिदं कृतम् ॥ न तन्मनसिकर्तव्यंवर्तितव्यंचमातृवत्
॥१९॥ एवंब्रुवाणंभरतःकौसल्यासुतमब्रवीत ॥ तेजसादित्यसंकाशंप्रतिपच्चंद्रदर्शनम् ॥ २० ॥ अधिरोहार्यपादाभ्यांपादुकेहेमभूषिते॥
एतेहिसर्वलोकस्ययोगक्षेमंविधास्यतः ॥ २१ ॥ सोऽधिरुह्यनरव्याघ्रःपादुकेव्यवमुच्यच ॥प्रायच्छत्सुमहातेजाभरताय महात्मने ॥२२॥
सपादुकेसंप्रणम्यरामंवचनमब्रवीत् ॥ चतुर्दशहिवर्षाणि जटाचीरधरोह्यहम् ॥ २३ ॥ फलमूलाशनोवीरभवेयं रघुनंदन ॥ तवागमनमा

॥ ९४ ॥

यथाशक्ति प्रदानेनस्वापनोच्छादनेनच ॥ नित्यंचप्रियवादेनतथासंवर्धनेनच ॥ १० ॥ सहिराजादशरथः पिताजनयितामम॥आज्ञा
पयन्मांयत्तस्यनतन्मिथ्याभविष्यति ॥ ११ ॥ एवमुक्तेनरामेणभरतःप्रत्यनंतरम् ॥ उवाच विपुलोरस्कः सूतं परमदुर्मनाः ॥ १२ ॥
इहतुस्थंडिलेशीघ्रंकुशानास्तरसारथे ॥ आर्यंप्रत्युपवेक्ष्यामियावन्मेसंप्रसीदति ॥ १३ ॥ निराहारो निरालोको धनहीनोयथाद्विजः ॥
शयेपुरस्ताच्छालायांयावन्मां प्रतियास्यति ॥ १४ ॥ सतुराममवेक्षंतं सुमंत्रंप्रेक्ष्यदुर्मनाः ॥ कुशोत्तरमुपस्थाप्यभूमावेवास्थितः स्व
यम्॥१५॥तमुवाचमहातेजारामोराजर्षिसत्तमः ॥ किंमांभरतकुर्वाणं तातप्रत्युपवेक्ष्यसे ॥१६॥ब्राह्मणोह्येकपार्श्वेननरान्रोद्धुमिहार्हति ॥
नतुमूर्धाभिषिक्तानांविधिःप्रत्युपवेशने ॥ १७ ॥ उत्तिष्ठनरशार्दूलहित्वैतद्दारुणंव्रतम् ॥ पुरवर्यामितःक्षिप्रमयोध्यांयाहिराघव ॥ १८ ॥
आसीनस्त्वेवभरतःपौरजानपदंजनम् ॥ उवाचसर्वतःप्रेक्ष्यकिमार्यंनानुशासथ ॥ १९ ॥ तेतदोचुर्महात्मानं पौरजानपदाजनाः ॥ काकु
त्स्थमभिजानीमःसम्यग्वदतिराघवः ॥ २० ॥ एषोऽपि हिमहाभागःपितुर्वचसितिष्ठति॥ अतएवनशक्ताःस्मव्यावर्तयितुमंजसा ॥२१॥
तेषामाज्ञायवचनंरामोवचनमब्रवीत्॥एवंनिबोधवचनं सुहृदांधर्मचक्षुषाम् ॥ २२ ॥ एतच्चैवोभयंश्रुत्वा सम्यक्संपश्यराघव ॥ उत्तिष्ठत्वं
महाबाहोमांचस्पृशतथोदकम् ॥ २३ ॥ अथोत्थायजलंस्पृष्ट्वाभरतोवाक्यमब्रवीत्॥शृण्वंतुमे परिषदो मंत्रिणः शृणुयुस्तथा ॥ २४ ॥
नयाचेपितरंराज्यंनानुशासामिमातरम् ॥ एवंपरमधर्मज्ञं नानुजानामिराघवम् ॥ २५ ॥ यदित्ववश्यंवस्तव्यं कर्तव्यंचपितुर्वचः ॥
अहमेववनिवत्स्यामिचतुर्दशवने समाः ॥ २६ ॥ धर्मात्मा तस्यसत्येन भ्रातुर्वाक्येनविस्मितः ॥ उवाच रामःसंप्रेक्ष्यपौरजानपदंज
नम् ॥ २७ ॥ विक्रीतमाहितंक्रीतं यत्पित्राजीवतामम ॥ नतल्लोपयितुंशक्यंमयावाभरतेन वा॥२८॥ उपाधिर्नमयाकार्यो वनवासेजुगु
प्सितः॥ युक्तमुक्तंचकैकेय्या पित्रामेसुकृतं कृतम् ॥ २९॥ जानामिभरतंक्षांतंगुरुसत्कारकारिणम् ॥ सर्वमेवात्रकल्याणं सत्यसंधेमहा
त्मनि ॥ ३० ॥ अनेनधर्मशीलेनवनात्प्रत्यागतः पुनः ॥ भ्रात्रासहभविष्यामिपृथिव्याः पतिरुत्तमः ॥ ३१ ॥ वृतोराजाहिकैकेय्याम
यातद्वचनं कृतम् ॥ अनृतान्मोचयानेनपितरंतं महीपतिम् ॥ ३२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० आदि० च० सा० अयोध्याकांडे

त्ससगरोऽभवत् ॥ २४ ॥ सराजा सगरोनामयः समुद्रमखानयत् ॥ इष्ट्वा पर्वणिवेगेन त्रासयानइमाः प्रजाः॥२५॥असमंजस्तुपुत्रोऽभू
त्सगरस्येति नः श्रुतम् ॥ जीवन्नेव सपित्रातु निरस्तः पापकर्मकृत् ॥२६॥ अंशुमानपि पुत्रोऽभूदसमंजस्यवीर्यवान्॥दिलीपोंऽशुमतः
पुत्रोदिलीपस्य भगीरथः ॥ २७ ॥ भगीरथात्ककुत्स्थश्चकाकुत्स्थायेनतुस्मृताः ॥ ककुत्स्थस्य तुपुत्रोऽभूद्रघुर्येन तु राघवाः ॥ २८ ॥
रघोस्तुपुत्रस्तेजस्वी प्रवृद्धः पुरुषादकः ॥ कल्माषपादःसौदास इत्येवंप्रथितोभुवि॥२९॥कल्माषपादपुत्रोऽभूच्छंखणस्त्वितिनःश्रुतम् ॥
यस्तुतद्वीर्यमासाद्यसहसैन्यो व्यनीनशत् ॥ ३० ॥ शंखणस्यतुपुत्रोऽभूच्छूरः श्रीमान्सुदर्शनः ॥ सुदर्शनस्याग्निवर्ण अग्निवर्णस्यशी
घ्रगः ॥ ३१ ॥ शीघ्रगस्यमरुःपुत्रोमरोःपुत्रः प्रशुश्रुवः ॥ प्रशुश्रुवस्यपुत्रोऽभूदंबरीषो महामतिः ॥३२॥ अंबरीषस्यपुत्रोऽभून्नहुषः सत्य
विक्रमः ॥ नहुषस्यचनाभागः पुत्रः परमधार्मिकः ॥ ३३ ॥ अजश्चसुव्रतश्चैवनाभागस्य सुतावुभौ ॥ अजस्यचैवधर्मात्माराजादशरथः
सुतः ॥ ३४ ॥ तस्यज्येष्ठोऽसिदायादोराम इत्यभिविश्रुतः ॥ तद्गृहाणस्वकंराज्यमवेक्षस्वजगन्नृप ॥ ३५॥ इक्ष्वाकूणांहिसर्वेषांराजा
भवतिपूर्वजः ॥ पूर्वजेनावरःपुत्रोज्येष्ठोराजाभिषिच्यते ॥ ३६ ॥ सराघवाणांकुलधर्ममात्मनः सनातनंनाद्यविहंतुमर्हसि॥ प्रभूतरत्नाम
नुशाधिमेदिनींप्रभूतराष्ट्रांपितृवन्महायशाः ॥ ३७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे दशो
त्तरशततमः सर्गः ॥ ११० ॥ वसिष्ठःसतदाराममुक्त्वा राजपुरोहितः ॥ अब्रवीद्धर्मसंयुक्तंपुनरेवापरं वचः ॥ १ ॥ पुरुषस्येहजातस्य
भवंतिगुरवःसदा ॥ आचार्यश्चैवकाकुत्स्थपितामाताचराघव ॥ २ ॥ पिताह्येनंजनयतिपुरुषं पुरुषर्षभ ॥ प्रज्ञांददातिचाचार्यस्तस्मा
त्सद्गुरुरुच्यते ॥ ३ ॥ सतेऽहंपितुराचार्यस्तवचैव परंतप ॥ ममत्वंवचनंकुर्वन्नातिवर्तेः सतांगतिम् ॥४॥ इमाहितेपरिषदोज्ञातयश्चनृपा
स्तथा ॥ एषुतातचरन्धर्मनातिवर्तेःसतांगतिम् ॥ ५ ॥ वृद्धायाधर्मशीलायामातुर्नार्हस्यवर्तितुम् ॥ अस्याहि वचनंकुर्वन्नातिवर्तेःसतां
गतिम् ॥ ६ ॥ भरतस्यवचःकुर्वन्याचमानस्यराघव ॥ आत्मानंनातिवर्तेस्त्वंसत्यधर्मपराक्रम ॥ ७ ॥ एवंमधुरमुक्तःसगुरुणाराघवःस्व
यम् ॥ प्रत्युवाचसमासीनंवसिष्ठं पुरुषर्षभः ॥ ८ ॥ यन्मातापितरौ वृत्तंतनयेकुरुतःसदा ॥ नसुप्रतिकरंतत्तु मात्रापित्राचयत्कृतम् ॥९॥

क्रुद्धमाज्ञायरामंतुवसिष्ठः प्रत्युवाचह ॥ जाबालिरपिजानीते लोकस्यास्यगतागतिम्॥ १ ॥निवर्तयितुकामस्तुत्वामेतद्वाक्यमब्रवीत् ॥
इमांलोकसमुत्पत्तिंलोकनाथनिबोधमे ॥ २ ॥ सर्वंसलिलमेवासीत्पृथिवी तत्रनिर्मिता ॥ ततः समभवद्ब्रह्मास्वयंभूर्दैवतैःसह ॥ ३ ॥
सवराहस्ततोभूत्वाप्रोज्जहारवसुंधराम् ॥ असृजच्चजगत्सर्वंसहपुत्रैः कृतात्मभिः ॥ ४ ॥ आकाशप्रभवोब्रह्माशाश्वतोनित्यअव्ययः ॥
तस्मान्मरीचिःसंजज्ञेमरीचेःकश्यपः सुतः ॥ ५ ॥ विवस्वान्कश्यपाज्जज्ञेमनुर्वैवस्वतः स्वयम् ॥ सतुप्रजापतिः पूर्वमिक्ष्वाकुस्तुमनोः
सुतः ॥ ६ ॥ यस्येयंप्रथमंदत्तासमृद्धामनुना मही ॥ तमिक्ष्वाकुमयोध्यायांराजानं विद्धिपूर्वकम् ॥ ७ ॥ इक्ष्वाकोस्तुसुतःश्रीमान्कुक्षि
रित्येवविश्रुतः ॥ कुक्षेरथात्मजो वीरविकुक्षिरुदपद्यत ॥ ८ ॥ विकुक्षेस्तुमहातेजाबाणः पुत्रः प्रतापवान् ॥ बाणस्यचमहाबाहुरनरण्यो
महातपाः ॥ ९ ॥ नानावृष्टिर्बभूवास्मिन्नदुर्भिक्षः सतांवरे ॥ अनरण्ये महाराजेतस्करोवापिकश्चन ॥ १० ॥ अनरण्यान्महाराजपृथू
राजाबभूवह ॥ तस्मात्पृथोर्महातेजास्त्रिशंकुरुदपद्यत ॥ ११ ॥ ससत्यवचनाद्वीरः सशरीरो दिवंगतः ॥ त्रिशंकोरभवत्सूनुर्धुंधुमारो महा
यशाः ॥ १२ ॥ धुंधुमारान्महातेजायुवनाश्वो व्यजायत ॥ युवनाश्वसुतः श्रीमान्मांधातासमपद्यत ॥१३॥ मांधातुस्तुमहातेजाः सुसंधि
रुदपद्यत ॥ सुसंधेरपिपुत्रौद्वौध्रुवसंधिः प्रसेनजित् ॥ १४ ॥ यशस्वीध्रुवसंधेस्तुभरतो रिपुसूदनः ॥ भरतात्तुमहाबाहोरसितोनामजा
यत ॥ १५ ॥ यस्यैतेप्रतिराजानउदपद्यंतशत्रवः ॥ हैहयास्तालजंघाश्चशूराश्च शशबिंदवः ॥१६॥ तांस्तुसर्वान्प्रतिव्यूह्ययुद्धेराजाप्रवा
सितः ॥ सचशैलवरेरम्येबभूवाभिरतोमुनिः ॥ १७ ॥ द्वेचास्यभार्येगर्भिण्यौ बभूवतुरितिश्रुतिः ॥ तत्रचैकामहाभागा भार्गवंदेववर्च
सम् ॥ १८ ॥ ववंदेपद्मपत्राक्षीकांक्षिणी पुत्रमुत्तमम् ॥ एकागर्भविनाशाय सपत्न्यैगरलंददौ ॥ १९ ॥ भार्गवश्च्यवनो नामहिमवं
तमुपाश्रितः ॥ तमृषिंसाभ्युपागम्यकालिंदीत्वभ्यवादयत् ॥ २० ॥ सतामभ्यवदत्प्रीतोवरेप्सुं पुत्रजन्मनि ॥ पुत्रस्तेभवितादेविमहा
त्मालोकविश्रुतः ॥ २१ ॥ धार्मिकश्च सुभीमश्च वंशकर्तारिसूदनः ॥ श्रुत्वाप्रदक्षिणं कृत्वामुनिंतमनुमान्यच ॥ २२ ॥ पद्मपत्रसमा
नाक्षंपद्मगर्भसमप्रभम् ॥ ततः सागृहमागम्य पत्नीपुत्रमजायत ॥ २३ ॥ सपत्न्यातुगरस्तस्यैदत्तो गर्भजिघांसया॥गरेणसहतेनैवतस्मा

सैर्लुब्धैश्चसेवितं पापकर्मभिः ॥ २० ॥ कायेनकुरुतेपापं मनसासंप्रधार्यतत् ॥ अनृतंजिह्वया चाहत्रिविधं कर्मपातकम् ॥ २१ ॥भूमिः
कीर्तिर्यशोलक्ष्मीःपुरुषं प्रार्थयंतिहि ॥ सत्यंसमनुवर्तंते सत्यमेव भजेत्ततः ॥ २२ ॥ श्रेष्ठं ह्यनार्यमेवस्याद्यद्भवानवधार्यमाम् ॥ आह
युक्तिकरैर्वाक्यैरिदं भद्रं कुरुष्वह ॥ २३ ॥ कथंह्यहं प्रतिज्ञायवनवासमिमंगुरोः ॥ भरतस्यकरिष्यामिवचोहित्वागुरोर्वचः ॥ २४ ॥
स्थिरामयाप्रतिज्ञाता प्रतिज्ञागुरुसंनिधौ ॥ प्रहृष्टमानसादेवीकैकेयी चाभवत्तदा ॥ २५ ॥ वनवासं वसन्नेवशुचिर्नियतभोजनः ॥ मूल
पुष्पफलैःपुण्यैः पितॄन्देवांश्च तर्पयन् ॥२६॥ संतुष्टपंचवर्गोऽहं लोकयात्रां प्रवाहये ॥अकुहःश्रद्दधानः सन्कार्याकार्यविचक्षणः ॥२७॥
कर्मभूमिमिमां प्राप्यकर्तव्यंकर्म यच्छुभम् ॥ अग्निर्वायुश्चसोमश्चकर्मणांफलभागिनः॥ २८॥ शतंक्रतूनामाहृत्य देवराट्त्रिदिवंगतः ॥
तपांस्युग्राणिचास्थाय दिवंप्राप्ता महर्षयः ॥ २९ ॥ अमृष्यमाणः पुनरुग्रतेजानिशम्य तन्नास्तिकवाक्यहेतुम् ॥ अथाब्रवीत्तंनृपतेस्तनू
जोविगर्हमाणोवचनानि तस्य ॥ ३० ॥ सत्यंचधर्मंचपराक्रमंचभूतानुकंपांप्रियवादितांच॥ द्विजातिदेवातिथिपूजनंचपंथानमाहुस्त्रिदिव
स्यसंतः ॥ ३१ ॥ तेनैवमाज्ञाययथावदर्थमेकोदयं संप्रतिपद्यविप्राः ॥ धर्मंचरंतः सकलंयथावत्कांक्षंति लोकागममप्रमत्ताः ॥ ३२ ॥
निंदाम्यहंकर्मकृतं पितुस्तद्यस्त्वामगृह्णाद्विषमस्थबुद्धिम् ॥ बुद्ध्यानयैवंविधयाचरंतं सुनास्तिकं धर्मपथादपेतम् ॥ ३३ ॥ यथाहि
चोरःसतथाहिबुद्धस्तथागतंनास्तिकमत्र विद्धि ॥ तस्माद्धियःशक्यतमः प्रजानांसनास्तिकेनाभिमुखोबुधःस्यात् ॥३४ ॥ त्वत्तोजनाः
पूर्वतरेद्विजाश्चशुभानिकर्माणि बहूनि चक्रुः ॥ छित्त्वासदेमंचपरंचलोकं तस्माद्द्विजाःस्वस्तिकृतंहुतंच ॥३५॥ धर्मेरताःसत्पुरुषैःसमेता
स्तेजस्विनो दानगुणप्रधानाः ॥ अहिंसकावीतमलाश्च लोकेभवन्तिपूज्यामुनयःप्रधानाः ॥३६॥ इतिब्रुवंतंवचनं सदोषंरामंमहात्मानम
दीनसत्त्वम् ॥ उवाचपथ्यंपुनरास्तिकं चसत्यंवचःसानुनयंचविप्रः ॥ ३७ ॥ ननास्तिकानांवचनंब्रवीम्यहंननास्तिकोऽहंनचनास्तिकिं
चन ॥ समीक्ष्यकालं पुनरास्तिकोभवंभवेयकालेपुनरेवनास्तिकः॥३८॥सचापिकालोऽयमुपागतःशनैर्यथामयानास्तिकवागुदीरिता ॥
निवर्तनार्थंतवराम कारणात्प्रसादनार्थंचमयैतदीरितम्॥३९॥इत्यार्षे श्रीम०वा०आदि०च०सा०अयो०नवोत्तरशततमःसर्गः ॥१०९॥

यजस्व देहिदीक्षस्व तपस्तप्यस्वसंत्यज ॥ १६ ॥ सनास्तिपरमित्येतत्कुरुबुद्धिं महामते ॥ प्रत्यक्षंयत्तदातिष्ठपरोक्षं पृष्ठतःकुरु ॥१७॥
सतांबुद्धिंपुरस्कृत्य सर्वलोकनिदर्शिनीम् ॥ राज्यंसत्वंनिगृह्णीष्व भरतेनप्रसादितः ॥ १८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वा० आ० च० सा०
अयोध्याकांडे अष्टोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०८ ॥ जाबालेस्तुवचः श्रुत्वारामःसत्यपराक्रमः ॥ उवाचपरयासूक्त्या बुद्ध्याविप्रतिप
न्नया ॥ १ ॥ भवान्मेप्रियकामार्थं वचनंयदिहोक्तवान् ॥ अकार्यंकार्यसंकाशमपथ्यंपथ्यसन्निभम् ॥ २ ॥ निर्मर्यादस्तुपुरुषःपापाचार
समन्वितः॥मानं नलभतेसत्सुभिन्नचारित्रदर्शनः ॥ ३ ॥ कुलीनमकुलीनंवावीरं पुरुषमानिनम् ॥ चारित्रमेवव्याख्याति शुचिंवाय
दिवाशुचिम् ॥ ४ ॥ अनार्यस्त्वार्यसंस्थानःशौचाद्धीनस्तथाशुचिः ॥ लक्षण्यवदलक्षण्यो दुःशीलःशीलवानिव ॥ ५ ॥ अधर्मं धर्म
वेषेणयद्यहं लोकसंकरम् ॥ अभिपत्स्ये शुभंहित्वाक्रियांविधिविवर्जिताम् ॥ ६ ॥ कश्चेतयानःपुरुषःकार्याकार्यविचक्षणः ॥ बहु मन्ये
तमांलोकेदुर्वृत्तंलोकदूषणम् ॥ ७ ॥ कस्ययास्याम्यहं वृत्तंकेनवास्वर्गमाप्नुयाम् ॥ अनया वर्तमानोऽहंवृत्त्या हीनप्रतिज्ञया ॥ ८ ॥
कामवृत्तोप्ययंलोकः कृत्स्नःसमुपवर्तते ॥ यद्वृत्ताः संतिराजानस्तद्वृत्ताःसंति हिप्रजाः ॥ ९ ॥ सत्यमेवानृशंसं चराजवृत्तंसनातनम् ॥
तस्मात्सत्यात्मकंराज्यं सत्येलोकः प्रतिष्ठितः ॥१०॥ ऋषयश्चैव देवाश्चसत्यमेवहि मेनिरे ॥ सत्यवादीहिलोकेऽस्मिन्परंगच्छतिचाक्ष
यम् ॥ ११ ॥ उद्विजंते यथासर्पान्नरादनृतवादिनः ॥ धर्मःसत्यपरोलोकेमूलंसर्वस्य चोच्यते ॥ १२ ॥ सत्यमेवेश्वरोलोके सत्येधर्मः
सदाश्रितः ॥ सत्यमूलानिसर्वाणि सत्यान्नास्तिपरंपदम् ॥ १३ ॥ दत्तमिष्टंहुतं चैवतप्तानिच तपांसिच ॥ वेदाःसत्यप्रतिष्ठानास्तस्मा
त्सत्यपरोभवेत् ॥ १४ ॥ एकः पालयतेलोकमेकःपालयते कुलम् ॥ मज्जत्येकोहिनिरयएकःस्वर्गेमहीयते ॥१५॥ सोऽहंपितुर्निदेशंतु
किमर्थं नानुपालये ॥ सत्यप्रतिश्रवःसत्यंसत्येनसमयीकृतम् ॥१६॥ नैवलोभान्नमोहाद्वा नचाज्ञानात्तमोन्वितः ॥ सेतुंसत्यस्यभेत्स्या
मिगुरोःसत्यप्रतिश्रवः ॥ १७ ॥ असत्यसंधस्य सतश्चलस्यास्थिरचेतसः ॥ नैवदेवानपितरःप्रतीच्छंतीतिनः श्रुतम् ॥ १८ ॥ प्रत्यगा
त्ममिमं धर्मंसत्यं पश्याम्यहं ध्रुवम् ॥ भारः सत्पुरुषैश्चीर्णस्तदर्थमभिनंद्यते ॥१९॥ क्षात्त्रं धर्ममहंत्यक्ष्येह्यधर्मंधर्मसंहितम् ॥ क्षुद्रैर्नृशं

रघुनंदन ॥ तस्मात्त्राहिनरश्रेष्ठपितरंनरकात्प्रभो ॥ १४ ॥ अयोध्यांगच्छभरतप्रकृतीरुपरंजय ॥ शत्रुघ्नसहितोवीरसहसर्वैर्द्विजा
तिभिः ॥ १५ ॥ प्रवेक्ष्येदंडकारण्यमहमप्यविलंबयन् ॥ आभ्यांतुसहितोवीरवैदेह्यालक्ष्मणेनच ॥ १६ ॥ त्वंराजाभरतभवस्वयं
नराणांवन्यानामहमपिराजराण्मृगाणाम् ॥ गच्छत्वंपुरवरमद्यसंप्रहृष्टःसंहृष्टस्त्वहमपिदंडकान्प्रवेक्ष्ये॥ १७ ॥छायांतेदिनकरभाःप्रबाध
मानंवर्षत्रंभरतकरोतुमूर्ध्निशीताम् ॥ एतेषामहमपिकाननद्रुमाणांछायांतामतिशयिनींशनैःश्रयिष्ये ॥ १८ ॥ शत्रुघ्नस्त्वतुलमतिस्तुते
सहायः सौमित्रिर्ममविदितः प्रधानमित्रम् ॥ चत्वारस्तनयवरावयंनरेंद्रंसत्यस्थंभरतचराममाविषीद ॥१९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे
वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे सप्तोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०७॥ आश्वासयंतंभरतंजाबालिर्ब्राह्मणोत्तमः ॥ उवाच
रामंधर्मज्ञंधर्मापेतमिदंवचः ॥ १ ॥ साधुराघवमाभूत्तेबुद्धिरेवंनिरर्थिका ॥ प्राकृतस्यनरस्येवह्यार्यबुद्धेस्तपस्विनः ॥ २ ॥ कःकस्य
पुरुषोबंधुःकिमाप्यंकस्यकेनचित् ॥ एकोहिजायतेजंतुरेकएवविनश्यति ॥ ३ ॥ तस्मान्मातापिताचेतिरामसज्जेतयोनरः ॥ उन्मत्तइव
सज्ञेयोनास्तिकश्चिद्धिकस्यचित् ॥ ४ ॥ यथाग्रामांतरंगच्छन्नरः कश्चिद्बहिर्वसेत् ॥ उत्सृज्यचतमावासंप्रतिष्ठेतापरेहनि ॥ ५ ॥ एव
मेवमनुष्याणांपितामाताग्रहंवसु ॥ आवासमात्रंकाकुत्स्थसज्जंतेनात्रसज्जनाः ॥ ६॥ पित्र्यंराज्यंसमुत्सृज्यसनार्हसिनरोत्तम ॥आस्था
तुंकापथंदुःखंविषमंबहुकंटकम् ॥ ७ ॥ समृद्धायामयोध्यायामात्मानमभिषेचय ॥ एकवेणीधराहित्वानगरीसंप्रतीक्षते ॥ ८ ॥ राज
भोगाननुभवन्महार्हान्पार्थिवात्मज ॥ विहरत्वमयोध्यायांयथाशक्रस्त्रिविष्टपे ॥ ९ ॥ नतेकश्चिद्दशरथस्त्वंचतस्यनकश्चन ॥ अन्यो
राजात्वमन्यस्तुतस्मात्कुरुयदुच्यते ॥ १०॥ बीजमात्रंपिताजंतोःशुक्रंशोणितमेवच ॥ संयुक्तमृतुमन्मात्रापुरुषस्येहजन्मतत् ॥ ११ ॥
गतःसनृपतिस्तत्रगंतव्यंयत्रतेनवै ॥ प्रवृत्तिरेषाभूतानांत्वंतुमिथ्याविहन्यसे ॥ १२ ॥ अर्थधर्मपरायेयेतांस्तान्शोचामिनेतरान् ॥
तेहिदुःखमिहप्राप्यविनाशंप्रेत्यलेभिरे॥१३॥अष्टकापितृदैवत्यमित्ययंप्रसृतोजनः ॥ अन्नस्योपद्रवंपश्यमृतोहिकिमशिष्यति ॥ १४ ॥
यदिभुक्तमिहान्येनदेहमन्यस्यगच्छति ॥ दद्यात्प्रवसतांश्राद्धंनतत्पथ्यशनंभवेत् ॥ १५ ॥ दानसंवननाह्येतेग्रंथामेधाविभिःकृताः ॥

स्त्वमस्माभिरयोध्यांपालनेव्रज ॥ विजित्यतरसालोकान्मरुद्भिरिववासवः ॥ २७ ॥ ऋणानित्रीण्यपाकुर्वन्दुर्हृदःसाधुनिर्दहन् ॥ सुहृद
स्तर्पयन्कामैस्त्वमेवात्रानुशाधिमाम् ॥२८॥ अद्यार्यमुदिताःसंतुसुहृदस्तेऽभिषेचने ॥ अद्यभीताः पलायंतुदुष्प्रदास्तेदिशोदश ॥२९॥
आक्रोशंममवातुश्चप्रमृज्यपुरुषर्षभ ॥ अद्यतत्रभवंतंचपितरंरक्षकिल्बिषात् ॥ ३० ॥ शिरसात्वाभियाचेऽहंकुरुष्वकरुणांमयि ॥
बांधवेषुचसर्वेषुभूतेष्विवमहेश्वरः ॥ ३१ ॥ अथवापृष्ठतःकृत्वावनमेवभवानितः ॥ गमिष्यतिगमिष्यामिभवतासार्धमप्यहम् ॥ ३२ ॥
तथाभिरामोभरतेनताम्यताप्रसाद्यमानः शिरसामहीपतिः ॥ नचैवचक्रेगमनायसत्त्ववान्मतिंपितुस्तद्वचनेप्रतिष्ठितः ॥ ३३ ॥ तदद्भुतं
स्थैर्यमवेक्ष्यराघवेसमंजनोहर्षमवापदुःखितः ॥ नयात्ययोध्यामितिदुःखितोऽभवत्स्थिरप्रतिज्ञत्वमवेक्ष्यहर्षितः ॥ ३४ ॥ तमृत्विजोनै
गमयूथवल्लभास्तथाविसंज्ञाश्रुकलाश्चमातरः ॥ तथाब्रुवाणंभरतंप्रतुष्टुवुःप्रणम्यरामंचययाचिरेसह ॥३५॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा०वा० आ०
च० सा० अयो०षडुत्तरशततमः सर्गः ॥१०६ ॥ पुनरेवंब्रुवाणंतंभरतंलक्ष्मणाग्रजः ॥ प्रत्युवाचततःश्रीमाञ्ज्ञातिमध्येसुसत्कृतः ॥१॥
उपपन्नमिदंवाक्यंयस्त्वमेवमभाषथाः ॥ जातःपुत्रोदशरथात्कैकेय्यांराजसत्तमात् ॥ २ ॥ पुराभ्रातःपितानःसमातरंतेसमुद्वहन् ॥ माता
महेसमाश्रौषीद्राज्यशुल्कमनुत्तमम् ॥ ३ ॥ देवासुरेचसंग्रामेजनन्यैतवपार्थिवः ॥ संप्रहृष्टोददौराजावरमाराधितः प्रभुः ॥ ४ ॥ ततः
सासंप्रतिश्राव्यतवमातायशस्विनी ॥ अयाचतनरश्रेष्ठंद्वौवरौवरवर्णिनी ॥ ५ ॥ तवराज्यंनरव्याघ्रममप्रव्राजनंतथा ॥ तच्चराजातथात
स्यैनियुक्तःप्रददौवरम् ॥ ६ ॥ तेनपित्राहमप्यत्रनियुक्तःपुरुषर्षभ ॥ चतुर्दशवनेवासंवर्षाणिवरदानिकम् ॥ ७ ॥ सोऽहंवनमिदंप्राप्तो
निर्जनंलक्ष्मणान्वितः ॥ सीतयाचाप्रतिद्वंद्वःसत्यवादेस्थितःपितुः ॥ ८ ॥ भवानपितथेत्येवपितरंसत्यवादिनम् ॥ कर्तुमर्हतिराजेंद्रक्षि
प्रमेवाभिषिंचनात् ॥ ९ ॥ ऋणान्मोचयराजानंमत्कृतेभरतप्रभुम् ॥ पितरंत्राहिधर्मज्ञमातरंचाभिनंदय ॥ १० ॥ श्रूयतेधीमतातातश्रुति
गीतायशस्विना ॥ गयेनयजमानेनगयेष्वेवपितॄन्प्रति ॥ ११ ॥ पुन्नाम्नोनरकाद्यस्मात्पितरंत्रायतेसुतः ॥ तस्मात्पुत्रइतिप्रोक्तः पितॄन्यः
पातिसर्वतः ॥ १२ ॥ एष्टव्याबहवः पुत्रागुणवंतोबहुश्रुताः ॥ तेषांवैसमवेतानामपिकश्चिद्गयांव्रजेत् ॥ १३ ॥ एवंराजर्षयःसर्वेप्रतीता

संमतश्चापिवृद्धानांतांश्चपृच्छसिसंशयान्॥ ३ ॥यथामृतस्तथाजीवन्यथासतितथासति॥यस्यैषबुद्धिलाभः स्यात्परितप्येत केनसः॥ ४ ॥
परावरज्ञोयश्चस्याद्यथात्वंमनुजाधिप ॥ सएवंव्यसनंप्राप्यनविषीदितुमर्हति ॥ ५ ॥ अमरोपमसत्त्वस्त्वं महात्मा सत्यसंगरः ॥ सर्वज्ञः
सर्वदर्शीचबुद्धिमांश्चासि राघव ॥ ६ ॥ नत्वामेवंगुणैर्युक्तंप्रभवाभवकोविदम् ॥ अविषह्यतमं दुःखमासादयितुमर्हसि ॥ ७ ॥ प्रोषिते
मयियत्पापंमात्रामत्कारणात्कृतम्॥क्षुद्रयातदनिष्टं मेप्रसीदतुभवान्मम ॥ ८ ॥धर्मबंधेनबद्धोऽस्मितेनेमांनेहमातरम् ॥ हन्मितीव्रेणदंडे
नदंडार्हांपापकारिणीम् ॥ ९ ॥ कथंदशरथाज्जातःशुभाभिजनकर्मणः ॥ जानन्धर्ममधर्मंचकुर्यांकर्मजुगुप्सितम् ॥ १० ॥ गुरुःक्रिया
वान्वृद्धश्चराजाप्रेतःपितेतिच ॥ तातंनपरिगर्हेऽहंदैवतंचेतिसंसदि ॥ ११ ॥ कोहिधर्मार्थयोर्हीनमीदृशंकर्मकिल्बिषम् ॥ स्त्रियःप्रियचि
कीर्षुःसन्कुर्याद्धर्मज्ञधर्मवित् ॥ १२ ॥ अंतकालेहिभूतानि मुह्यंतीतिपुराश्रुतिः ॥ राज्ञैवंकुर्वतालोकेप्रत्यक्षासाश्रुतिः कृता ॥ १३ ॥
साध्वर्थमभिसंधायक्रोधान्मोहाच्चसाहसात् ॥ तातस्ययदतिक्रांतंप्रत्याहरतुतद्भवान् ॥ १४ ॥ पितुर्हिसमतिक्रांतंपुत्रोयःसाधुमन्यते ॥
तदपत्यंमतंलोकेविपरीतमतोन्यथा ॥ १५ ॥ तदपत्यंभवानस्तुमाभवान्दुष्कृतंपितुः॥अतियत्तत्कृतंकर्मलोकेधीरविगर्हितम् ॥ १६ ॥
कैकेयींमांचतातंचसुहृदोबांधवांश्चनः ॥ पौरजानपदान्सर्वांस्त्रातुंसर्वमिदंभवान् ॥ १७ ॥ क्वचारण्यंक्वचक्षात्रंक्वजटाःक्वचपालनम् ॥
ईदृशंव्याहतंकर्मनभवान्कर्तुमर्हति ॥ १८ ॥ एषहिप्रथमोधर्मःक्षत्रियस्याभिषेचनम् ॥ येनशक्यंमहाप्राज्ञप्रजानांपरिपालनम् ॥ १९ ॥
कश्चप्रत्यक्षमुत्सृज्यसंशयस्थमलक्षणम् ॥ आयतिस्थंचरेद्धर्मंक्षत्रबन्धुरनिश्चितम् ॥ २० ॥ अथक्लेशजमेवत्वंधर्मंचरितुमिच्छसि ॥
धर्मेणचतुरोवर्णान्पालयन्क्लेशमाप्नुहि ॥ २१ ॥ चतुर्णामाश्रमाणांहिगार्हस्थ्यंश्रेष्ठमुत्तमम् ॥ आहुर्धर्मज्ञधर्मज्ञास्तंकथंत्यक्तुमि
च्छसि ॥ २२ ॥ श्रुतेनबालःस्थानेन जन्मनाभवतोह्यहम् ॥ सकथंपालयिष्यामिभूमिंभवतितिष्ठति ॥ २३ ॥ हीनबुद्धिगुणोबालो
हीनःस्थानेनचाप्यहन् ॥ भवताचविनाभूतोनवर्तयितुमुत्सहे ॥ २४ ॥ इदंनिखिलमप्यग्र्यंराज्यंपित्र्यमकंटकम् ॥ अनुशाधिस्वधर्मेण
धर्मज्ञःसहबांधवैः ॥ २५ ॥ इहैवत्वाभिषिंचंतुसर्वाः प्रकृतयःसह ॥ ऋत्विजःसवसिष्ठाश्च मंत्रविन्मंत्रकोविदाः ॥ २६ ॥ अभिषिक्त

एवंभार्याश्चपुत्राश्चज्ञातयश्चवसूनिच ॥ समेत्यव्यवधावंति ध्रुवोह्येषांविनाभवः ॥२७ ॥नात्रकश्चिद्यथाभावंप्राणीसमतिवर्तते ॥ तेनतस्मि
न्नसामर्थ्यंप्रेतस्यास्त्यनुशोचतः ॥ २८ ॥ यथाहिसार्थंगच्छंतंब्रूयात्कश्चित्पथिस्थितः ॥ अहमप्यागमिष्यामिपृष्ठतोभवतामिति ॥२९॥
एवंपूर्वैर्गतोमार्गः पितृपैतामहैर्ध्रुवः ॥ तमापन्नः कथं शोचेद्यस्यनास्तिव्यतिक्रमः ॥ ३० ॥ वयसःपतमानस्य स्रोतसोवानिवर्तिनः ॥
आत्मासुखेनियोक्तव्यःसुखभाजःप्रजाःस्मृताः ॥ ३१ ॥ धर्मात्मासुशुभैःकृत्स्नैः क्रतुभिश्चाप्तदक्षिणैः ॥ (धूतपापोगतःस्वर्गंपितानः
पृथिवीपतिः ॥ १ ॥ भृत्यानांभरणात्सम्यक्प्रजानांपरिपालनात् ॥ अर्थादानाच्चधर्मेणपितानस्तुदिवंगतः ॥ २ ॥ कर्मभिस्तुशुभैरिष्टैः
क्रतुभिश्चाप्तदक्षिणैः ॥ स्वर्गंदशरथःप्राप्तःपितानःपृथिवीपतिः ॥ ३ ॥ इष्ट्वाबहुविधैर्यज्ञैर्भोगांश्चावाप्यपुष्कलान् ॥ उत्तमंचायुरासाद्यस्व
र्गतःपृथिवीपतिः ॥ ४ ॥ आयुरुत्तममासाद्यभोगानपिचराघवः) ॥ सनशोच्यःपितातात स्वर्गतःसत्कृतः सताम् ॥३२॥ सजीर्णंमा
नुषंदेहं परित्यज्यपिताहिनः ॥ दैवीमृद्धिमनुप्राप्तो ब्रह्मलोकविहारिणीम् ॥३३॥ तंतुनैवंविधःकश्चित्प्राज्ञःशोचितुमर्हति ॥ त्वद्विधोम
द्विधश्चापिश्रुतवान्बुद्धिमत्तरः ॥ ३४ ॥ एतेबहुविधाःशोकाविलापरुदितेतदा ॥ वर्जनीयाहिधीरेण सर्वावस्थासुधीमता ॥ ३५ ॥
सस्वस्थोभवमाशोकोयात्वाचावसतांपुरीम् ॥ तथापित्रानियुक्तोसिवशिनावदतांवर ॥ ३६ ॥ यत्राहमपितेनैव नियुक्तःपुण्यकर्मणा ॥
तत्रैवाहंकरिष्यामिपितुरार्यस्यशासनम् ॥ ३७ ॥ नमयाशासनंतस्यत्यक्तुंन्याय्यमरिंदम ॥ सत्वयापिसदामान्यःसवैबंधुःसनःपिता॥
॥ ३८ ॥ तद्वचःपितुरेवाहंसम्मतंधर्मचारिणाम् ॥ कर्मणापालयिष्यामिवनवासेनराघव ॥ ३९ ॥ धार्मिकेणानृशंसेननरेणगुरुवर्तिना ॥
भवितव्यंनरव्याघ्रपरलोकंजिगीषता ॥ ४० ॥ आत्मानमनुतिष्ठत्वंस्वभावेननरर्षभ ॥ निशाम्यतुशुभंवृत्तंपितुर्दशरथस्य नः ॥ ४१ ॥
इत्येवमुक्त्वावचनंमहात्मापितुर्निदेशप्रतिपालनार्थम् ॥ यवीयसंभ्रातरमर्थवच्चप्रभुर्मुहूर्ताद्विररामरामः ॥४२॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ०
च० सा० अ० पंचोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०५ ॥ एवमुक्त्वातुविरतेरामे वचनमर्थवत् ॥ ततोमंदाकिनीतीरेरामंप्रकृतिवत्सलम् ॥ १ ॥
उवाचभरतश्चित्रं धार्मिको धार्मिकंवचः ॥ कोहिस्यादीदृशोलोकेयादृशस्त्वमरिंदम ॥ २ ॥ नत्वां प्रव्यथयेद्दुःखंप्रीतिर्वानप्रहर्षयेत् ॥

तूष्णींतंसमुपासीनानकश्चित्किंचिदब्रवीत् ॥ भरतस्तुसुहृन्मध्येरामंवचनमब्रवीत् ॥ ३ ॥ सांत्विताममिकामातादत्तंराज्यमिदंमम ॥
तद्ददामितवैवाहंभुंक्ष्वराज्यमकंटकम् ॥ ४ ॥ महतेवांबुवेगेनभिन्नःसेतुर्जलागमे ॥ दुरावरंत्वदन्येनराज्यखंडमिदंमहत् ॥ ५ ॥ गतिंख
रइवाश्वस्यताक्ष्र्यस्येवपतत्रिणः ॥ अनुगंतुंनशक्तिर्मेगतिंतवमहीपते ॥ ६ ॥ सुजीवन्नित्यशस्तस्ययःपरैरुपजीव्यते ॥ रामतेनतुदुर्जी
वंयःपरानुपजीवति ॥ ७ ॥ यथातुरोपितोवृक्षःपुरुषेणविवर्धितः ॥ ह्रस्वकेनदुरारोहोरूढस्कंधोमहाद्रुमः ॥ ८ ॥ सयदापुष्पितोभूत्वा
फलानिनविदर्शयेत् ॥ सतांनानुभवेत्प्रीतिंयस्यहेतोः प्ररोपितः ॥ ९ ॥ एषोपमामहाबाहोतदर्थंवत्तुमर्हसि ॥ यत्रत्वमस्मान्वृषभोभर्ता
भृत्यान्नशाधिहि ॥ १० ॥ श्रेणयस्त्वांमहाराजपश्यंत्वग्र्याश्चसर्वशः ॥ प्रतपंतमिवादित्यंराज्यस्थितमरिंदमम् ॥ ११ ॥ तथानुयाने
काकुत्स्थमत्तानर्दंतुकुंजराः ॥ अंतःपुरगतानार्योनंदंतुसुसमाहिताः ॥ १२ ॥ तस्यसाध्वनुमन्यंतनागराविविधाजनाः ॥ भरतस्यवचः
श्रुत्वारामंप्रत्यनुयाचतः ॥ १३ ॥ तमेवंदुःखितंप्रेक्ष्यविलपंतंयशस्विनम् ॥ रामःकृतात्माभरतंसमाश्वासयदात्मवान् ॥१४॥ नात्मनः
कामकारोहिपुरुषोऽयमनीश्वरः ॥ इतश्चेतरतश्चैनंकृतांतः परिकर्षति ॥ १५ ॥ सर्वेक्षयांतानिचयाःपतनांताःसमुच्छ्रयाः ॥ संयोगाविप्र
योगांतामरणांतंचजीवितम् ॥ १६ ॥ यथाफलानांपक्कानां नान्यत्रपतनाद्भयम् ॥ एवंनरस्यजातस्य नान्यत्र मरणाद्भयत् ॥ १७ ॥
यथागारंदृढस्थूणंजीर्णंभूत्वोपसीदति ॥ तथावसीदंतिनराजरामृत्युवशंगताः ॥ १८ ॥ अत्येतिरजनीयातुसानप्रतिनिवर्तते ॥ यात्ये
वयमुनापूर्णंसमुद्रमुदकार्णवम् ॥ १९ ॥ अहोरात्राणिगच्छंतिसर्वेषांप्राणिनामिह ॥ आयूंषिक्षपयंत्याशुग्रीष्मेजलमिवांशवः ॥ २० ॥
आत्मानमनुशोचत्वंकिमन्यमनुशोचसि ॥ आयुस्तुहीयतेयस्यस्थितस्याथगतस्यच ॥ २१ ॥ सहैवमृत्युर्व्रजतिसहमृत्युर्निषीदति ॥
गत्वासुदीर्घमध्वानंसहमृत्युर्निवर्तते ॥२२॥ गात्रेषुवलयःप्राप्ताःश्वेताश्चैवशिरोरुहाः ॥ जरयापुरुषोजीर्णःकिंहिकृत्वाप्रभावयेत् ॥ २३ ॥
नंदंत्युदितआदित्येनंदंत्यस्तमितेऽहनि ॥ आत्मनोनावबुध्यंतेमनुष्याजीवितेशयम् ॥ २४ ॥ हृष्यंत्यृतुमुखंदृष्ट्वानवंनवमिवागतम् ॥
ऋतूनांपरिवर्तेनप्राणिनांप्राणसंशयः ॥ २५ ॥ यथाकाष्ठंचकाष्ठंचसमेयातांमहार्णवे ॥ समेत्य तुव्यपेयातांकालमासाद्यकंचन ॥२६॥

कंपितुर्दत्तंसमीक्ष्यमे ॥ कथंदुःखेनहृदयंनस्फोटतिसहस्रधा ॥ १४ ॥ श्रुतिस्तुखल्वियंसत्यालौकिकीप्रतिभातिमे॥यदन्नःपुरुषोभवति
तदन्नास्तस्यदेवताः ॥ १५ ॥ एवमार्तांसपत्न्यस्ताजग्मुराश्वास्यतांतदा ॥ ददृशुश्चाश्रमेरामंस्वर्गच्युतमिवामरम् ॥ १६ ॥ तंभोगैः
संपरित्यक्तंरामंसंप्रेक्ष्यमातरः ॥ आर्तामुमुचुरश्रूणिसस्वरंशोककर्शिताः ॥ १७ ॥ तासांरामःसमुत्थायजग्राहचरणांबुजान् ॥ मातॄणां
मनुजव्याघ्रःसर्वासांसत्यसंगरः ॥ १८ ॥ ताः पाणिभिः सुखस्पर्शैर्मृद्वंगुलितलैःशुभैः॥प्रममार्जूरजःपृष्ठाद्रामस्यायतलोचनाः ॥ १९ ॥
सौमित्रिरपिताः सर्वामातःसंप्रेक्ष्यदुःखितः ॥ अभ्यवादयदासक्तंशनैरामादनंतरम् ॥ २० ॥ यथारामेतथातस्मिन्सर्वावृतिरेस्त्रियः ॥
वृत्तिंदशरथाज्जातेलक्ष्मणेशुभलक्षणे ॥ २१ ॥ सीतापिचरणांस्तासामुपसंगृह्यदुःखिता॥श्वश्रूणामश्रुपूर्णाक्षीसंबभूवाग्रतःस्थिता ॥२२॥
तांपरिष्वज्यदुःखार्तांमाताडुहितरंयथा ॥ वनवासकृतांदीनांकौसल्यावाक्यमब्रवीत् ॥ २३ ॥ विदेहराजन्यसुतास्नुषादशरथस्यच ॥
रामपत्नीकथंदुःखंसंप्राप्ताविजनेवने ॥ २४ ॥ पद्ममातपसंतप्तंपरिक्लिष्टमिवोत्पलम् ॥ कांचनंरजसाध्वस्तंक्लिष्टंचंद्रमिवांबुदैः ॥ २५ ॥
मुखंतेप्रेक्ष्यमांशोकोदहत्यग्निरिवाश्रयम् ॥ भृशं मनसि वैदेहिव्यसनारणिसंभवः ॥ २६ ॥ ब्रुवंत्यामेवमार्तायांजनन्यां भरताग्रजः ॥
पादावासाद्यजग्राहवसिष्ठस्यचराघवः ॥ २७ ॥ पुरोहितस्याग्निसमस्यतस्यवैबृहस्पतेरिंद्रइवामराधिपः ॥ प्रगृह्यपादौसुसमृद्धतेजसः
सहैवतेनोपविवेशराघवः ॥ २८ ॥ ततोजघन्यंसहितैःस्वमंत्रिभिःपुरप्रधानैश्चतथैवसैनिकैः ॥ जनेनधर्मज्ञतमेनधर्मवानुपोपविष्टोभरत
स्तदाग्रजम् ॥ २९ ॥ उपोपविष्टस्तुतदातिवीर्यवांस्तपस्विवेषेणसमीक्ष्यराघवम् ॥ श्रियाज्वलंतंभरतःकृतांजलिर्यथामहेंद्रःप्रयतः
प्रजापतिम् ॥ ३० ॥ किमेषवाक्यंभरतोऽद्यराघवं प्रणम्यसत्कृत्यचसाधुवक्ष्यति ॥ इतीवतस्यार्यजनस्यतत्त्वतोबभूवकौतूहलमुत्तमं
तदा ॥ ३१ ॥ सराघवःसत्यधृतिश्चलक्ष्मणोमहानुभावोभरतश्चधार्मिकः ॥ वृताःसुहृद्भिश्चविरेजिरेऽध्वरेयथासदस्यैःसहितास्त्रयो
ग्नयः ॥ ३२ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अ० चतुरुत्तरशततमः सर्गः ॥ १०४ ॥ ततःपुरुषसिंहानांवृतानांतैःसुहृद्गणैः ॥
शोचतामेवरजनीदुःखेनव्यत्यवर्तत ॥ १ ॥ रजन्यांसुप्रभातायांभ्रातरस्तेसुहृद्वृताः ॥ मंदाकिन्यांहुतंजप्यंकृत्वाराममुपागमन् ॥ २ ॥

तेनवित्रासितानागाः करेणुपरिवारिताः ॥ आवासयंतोगंधेनजग्मुरन्यद्वनंततः ॥ ४१ ॥ वराहामृगसिंहाश्चमहिषाः सृमरास्तथा ॥
व्याघ्रगोकर्णगवयवित्रेसुःपृषतैः सह॥४२॥ रथाह्वहंसानत्यूहाःप्लवाःकारंडवाःपरे॥तथापुंस्कोकिलाःक्रौंचाविसंज्ञाभेजिरेदिशः ॥ ४३ ॥
तेनशब्देनवित्रस्तैराकाशंपक्षिभिर्वृतम् ॥ मनुष्यैरावृताभूमिरुभयंप्रब भौतदा ॥ ४४ ॥ ततस्तं पुरुषाव्याघ्रंयशस्विनमकल्मषम् ॥
आसीनंस्थंडिलेरामंददर्शसहसाजनः॥४५॥विगर्हमाणःकैकेयींमंथरासहितामपि॥अभिगम्यजनोरामंबाष्पपूर्णमुखोऽभवत् ॥ ४६ ॥
तान्नरान्बाष्पपूर्णाक्षान्समीक्ष्याथ सुदुःखितान् ॥ पर्यष्वजतधर्मज्ञः पितृवन्मातृवच्चसः ॥ ४७ ॥ सतत्रकांश्चित्परिषस्वजेनरान्नराश्च
केचित्तुतमभ्यवादयन् ॥ चकारसर्वान्सवयस्थबांधवान्यथार्हमासाद्यतदानृपात्मजः ॥ ४८ ॥ ततःसतेषांरुदतांमहात्मनांभुवंचखंजानुं
विनादयन्स्वनः ॥ गुहागिरीणांचदिशश्चसंततंमृदंगघोषप्रतिमो विशुश्रुवे ॥ ४९ ॥ इत्यार्षे श्रीम०वा०आ०च० स० अयो० त्र्युत्त
रशततमः सर्गः ॥ १०३ ॥ वसिष्ठःपुरतः कृत्वादारान्दशरथस्यच ॥ अभिचक्रामतंदेशंरामदर्शनतर्षितः ॥ १ ॥ राजपत्न्यश्च गच्छं
त्योमंदंमंदाकिनींप्रति ॥ ददृशुस्तत्रतत्तीर्थंरामलक्ष्मणसेवितम् ॥ २ कौसल्याबाष्पपूर्णेनमुखेनपरिशुष्यता ॥ सुमित्रामब्रवीद्दीनां
याश्चान्याराजयोषितः ॥ ३ ॥ इदंतेषामनाथानांक्लिष्टकमक्लिष्टकर्मणाम् ॥ वनेप्राक्कलनंतीर्थंयेतेनिर्विषयीकृताः ॥ ४ ॥ इतः सुमित्रे
पुत्रस्तेसदाजलमतंद्रितः ॥ स्वयंहरतिसौमित्रिर्ममपुत्रस्यकारणात् ॥ ५ ॥ जघन्यमपितेपुत्रःकृतवान्नतुगर्हितः ॥ भ्रातुर्यदर्थरहितंसर्वं
तद्गर्हितंगुणैः ॥ ६ ॥ अद्यायमपितेपुत्रःक्लेशानामतथोचितः ॥ नीचानर्थसमाचारंसज्जंकर्मप्रमुंचतु ॥ ७ ॥ दक्षिणाग्रेषुदर्भेषुसाददर्शम
हीतले ॥ पितुरिंगुदिपिण्याकंन्यस्तमायतलोचना ॥ ८ ॥ तंभूमौपितुरार्त्तेनन्यस्तंरामेणवीक्ष्यसा ॥ उवाचदेवीकौसल्यासर्वादशरथ
स्त्रियः ॥ ९ ॥ इदमिक्ष्वाकुनाथस्यराघवस्यमहात्मनः॥ राघवेण पितुर्दत्तंपश्यतैतद्यथाविधि ॥ १० ॥ तस्यदेवसमानस्यपार्थिवस्य
महात्मनः ॥ नैतदौपयिकंमन्येभुक्तभोगस्यभोजनम् ॥ ११ ॥ चतुरंतांमहींभुक्त्वा महेंद्रसदृशोभुवि ॥ कथमिंगुदिपिण्याकंसभुंक्ते
वसुधाधिपः ॥ १२ ॥ अतोदुःखतरंलोकेनकिंचित्प्रतिभाति मे ॥ यत्ररामः पितुर्दद्यादिंगुदीक्षोदमृद्धिमान् ॥ १३ ॥ रामेणेंगुदिपिण्या

श्वास्यदुःखितम् ॥ अब्रुवञ्जगतीभर्तुःक्रियतामुदकंपितुः ॥१७॥ सासीतास्वर्गतंश्रुत्वाश्वशुरंतंमहानृपम् ॥ नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यांनश
शाकेक्षितुंप्रियम् ॥ १८ ॥ सांत्वयित्वातुतांरामोरुदतींजनकात्मजाम् ॥ उवाचलक्ष्मणंतत्रदुःखितोदुःखितंवचः ॥ १९ ॥ आनयेंगु
दिपिण्याकंचीरमाहरचोत्तरम् ॥ जलक्रियार्थंतातस्यगमिष्यामिमहात्मनः ॥ २० ॥ सीतापुरस्ताद्व्रजतुत्वमेनामभितोव्रज ॥ अहं
पश्चाद्गमिष्यामिगतिर्ह्येषासुदारुणा ॥ २१ ॥ ततोनित्यानुगस्तेषांविदितात्मामहामतिः॥मृदुर्दांतश्चकांतश्चरामेचदृढभक्तिमान् ॥ २२ ॥
सुमंत्रस्तैर्नृपसुतैःसार्धमाश्वास्यराघवम् ॥ अवतारयदालंब्यनदींमंदाकिनींशिवाम् ॥ २३ ॥ तेसुतीर्थांततःकृच्छ्रादुपगम्ययशस्विनः ॥
नदींमंदाकिनींरम्यांसदापुष्पितकाननाम्॥२४॥शीघ्रस्रोतसमासाद्यतीर्थंशिवमकर्दमम्॥ सिषिचुस्तूदकंराज्ञेतत एतद्भवत्विति ॥ २५ ॥
प्रगृह्यतुमहीपालोजलपूरितमंजलिम् ॥ दिशंयाम्यामभिमुखो रुदन्वचनमब्रवीत् ॥ २६ ॥ एतत्तेराजशार्दूलविमलंतोयमक्षयम्॥ पितृ
लोकगतस्याद्यमद्दत्तमुपतिष्ठतु ॥ २७ ॥ ततोमंदाकिनीतीरात्प्रत्युत्तीर्यसराघवः ॥ पितुश्चकारतेजस्वी निवापंभ्रातृभिःसह ॥ २८ ॥
ऐंगुदंबदरैर्मिश्रंपिण्याकंदर्भसंस्तरे ॥ न्यस्यरामः सुदुःखार्तोरुदन्वचनमब्रवीत् ॥ २९ ॥ इदंभुंक्ष्वमहाराजप्रीतोयदशनावयम्॥यदन्नः
पुरुषोभवतितदन्नास्तस्यदेवताः ॥ ३० ॥ ततस्तेनैवमार्गेणप्रत्युत्तीर्यसरित्तटात् ॥ आरुरोहनरव्याघ्रोरम्यसानुं महीधरम् ॥ ३१ ॥
ततःपर्णकुटीद्वारमासाद्यजगतीपतिः ॥ परिजग्राहपाणिभ्यामुभौभरतलक्ष्मणौ ॥ ३२ ॥ तेषांतुरुदतांशब्दात्प्रतिशब्दोऽभवद्गिरौ ॥
भ्रातॄणांसहवैदेह्यासिंहानांनर्दतामिव ॥३३॥ महाबलानांरुदतःकुर्वतामुदकं पितुः ॥ विज्ञाय तुमुलं शब्दं त्रस्ताभरतसैनिकाः ॥ ३४ ॥
अब्रुवंश्चापिरामेणभरतःसंगतोध्रुवम् ॥ तेषामेवमहाञ्छब्दःशोचतांपितरंमृतम् ॥ ३५ ॥ अथवाहान्परित्यज्यतंसर्वेऽभिमुखाःस्वनम् ॥
अप्येकमनसोजग्मुर्यथास्थानंप्रधाविताः ॥ ३६ ॥ हयैरन्येगजैरन्येरथैरन्येस्वलंकृतैः ॥ सुकुमारास्तथैवान्येपद्भिरेव नरा ययुः ॥३७॥
अचिरप्रोषितंरामंचिरविप्रोषितंयथा ॥ द्रष्टुकामोजनःसर्वोजगामसहसाऽश्रमम् ॥ ३८ ॥ भ्रातॄणांत्वरितास्तेतुद्रष्टुकामाःसमागमम् ॥
ययुर्बहुविधैर्यानैःखुरनेमिसमाकुलैः ॥ ३९ ॥ साभूमिर्बहुभिर्यानैरथनेमिसमाहता ॥ मुमोच तुमुलं शब्दं द्यौरिवाभ्रसमागमे ॥ ४० ॥

मानुषंप्राहुर्दैवत्वेसंमतोमम ॥ यस्यधर्मार्थसहितंवृत्तमाहुरमानुषम् ॥ ४ ॥ केकयस्थेचमयितुत्वयिचारण्यमाश्रिते ॥ धीमान्स्वर्गंगतो
राजायायजूकः सतांमतः ॥ ५ ॥ निष्क्रांतमात्रेभवतिसहसीतेसलक्ष्मणे ॥ दुःखशोकाभिभूतस्तुराजात्रिदिवमभ्यगात् ॥ ६ ॥ उत्तिष्ठ
पुरुषव्याघ्रक्रियतामुदकंपितुः ॥ अहंचायंचशत्रुघ्नःपूर्वमेवकृतोदकौ ॥ ७ ॥ प्रियेणकिलदत्तंहिपितृलोकेषुराघव ॥ अक्षयंभवतीत्या
हुर्भवांश्चैवपितुःप्रियः ॥ ८ ॥ त्वामेवशोचंस्तवदर्शनेप्सुस्त्वय्येवसक्तामनिवर्त्यबुद्धिम् ॥ त्वयाविहीनस्तवशोकरुग्णस्त्वांसंस्मरन्नेव
गतःपिताते ॥ ९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे द्व्युत्तरशततमः सर्गः ॥ १०२ ॥
तांश्रुत्वाकरुणांवाचंपितुर्मरणसंहिताम् ॥ राघवोभरतेनोक्तांबभूवगतचेतनः ॥ १ ॥ तंतुवज्रमिवोत्सृष्टमाहवेदानवारिणा ॥ वाग्वज्रं
भरतेनोक्तममनोज्ञंपरंतपः ॥ २ ॥ प्रगृह्य रामोबाहूवैपुष्पितांगइवद्रुमः ॥ वनेपरशुना कृत्तस्तथाभुविपपातह ॥ ३ ॥ तथाहिपतितं
रामंजगत्यांजगतीपतिम् ॥ कुलघातपरिश्रांतंप्रसुप्तमिवकुंजरम् ॥ ४ ॥ भ्रातरस्तेमहेष्वासंसर्वतःशोककर्शितम् ॥ रुदंतंसहवैदेह्यासि
षिचुःसलिलेनवै ॥ ५ ॥ सतुसंज्ञांपुनर्लब्ध्वानेत्राभ्यामश्रुमुत्सृजन् ॥ उपाक्रामतकाकुत्स्थःकृपणंबहुभाषितुम् ॥ ६ ॥ सरामःस्वर्गतं
श्रुत्वापितरंपृथिवीपतिम् ॥ उवाचभरतंवाक्यंधर्मात्माधर्मसंहितम् ॥ ७ ॥ किंकरिष्याम्ययोध्यायांतातेदिष्टांगतिंगते ॥ कस्तांराज
वराद्धीनामयोध्यांपालयिष्यति ॥ ८ ॥ किंनुतस्यमयाकार्यंदुर्जातेनमहात्मनः ॥ योमृतोममशोकेनसमयानचसंस्कृतः ॥ ९ ॥ अहो
भरतसिद्धार्थोयेनराजा त्वयानघ ॥ शत्रुघ्नेनचसर्वेषुप्रेतकृत्येषु सत्कृतः ॥ १० ॥ निष्प्रधानामनेकाग्रां नरेंद्रेणविनाकृताम् ॥ निवृत्त
वनवासोऽपिनायोध्यांगंतुमुत्सहे ॥ ११ ॥ समाप्तवनवासंमामयोध्यायांपरंतप ॥ कोऽनुशासिष्यति पुनस्तातेलोकांतरंगते ॥ १२ ॥
पुराप्रेक्ष्यसुवृत्तंमांपितायान्याहसांत्वयन् ॥ वाक्यानितानिश्रोष्यामिकुतःकर्णसुखान्यहम् ॥ १३ ॥ एवमुक्त्वाथभरतंभार्यामभ्येत्यरा
घवः ॥ उवाचशोकसंतप्तः पूर्णचंद्रनिभाननाम् ॥ १४ ॥ सीतेमृतस्तेश्वशुरःपितृहीनोऽसिलक्ष्मण ॥ भरतोदुःखमाचष्टेस्वर्गतिंपृथिवी
पतेः ॥ १५ ॥ ततोबहुगुणंतेषांबाष्पंनेत्रेष्वजायत ॥ तथाब्रुवतिकाकुत्स्थे कुमाराणांयशस्विनीम् ॥ १६ ॥ ततस्तेभ्रातरःसर्वेभृशमा

प्रकृतयःसर्वाविधवामातरश्चयाः ॥ त्वत्सकाशमनुप्राताःप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥९॥ तथाऽनुपूर्व्यायुक्तश्चयुक्तंचात्मनिमानद ॥ राज्यंप्राप्नुहि
धर्मेणसकामान्सुहृदःकुरु ॥ १० ॥ भवत्वविधवाभूमिः समग्रापतिनात्वया ॥ शशिनाविमलेनेवशारदीरजनी यथा ॥ ११ ॥ एभिश्च
सचिवैःसार्धंशिरसायाचितोमया ॥ भ्रातुःशिष्यस्यदासस्यप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ १२ ॥ तदिदंशाश्वतंपित्र्यंसर्वंसचिवमंडलम् ॥ पूजितं
पुरुषव्याघ्रनातिक्रमितुमर्हसि ॥ १३ ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुःसबाष्पःकैकयीसुतः ॥ रामस्यशिरसापादौजग्राह भरतःपुनः ॥ १४ ॥
तंमत्तमिवमातंगंनिःश्वसंतंपुनःपुनः ॥ भ्रातरं भरतं रामःपरिष्वज्येदमब्रवीत् ॥ १५ ॥ कुलीनःसत्त्वसंपन्नस्तेजस्वीचरितव्रत ॥ राज्य
हेतोःकथंपापमाचरेन्मद्विधो जनः ॥ १६ ॥ नदोषंत्वयिपश्यामिसूक्ष्ममप्यरिसूदन ॥ नचापिजननींबाल्यात्त्वंविगर्हितुमर्हसि ॥ १७ ॥
कामकारोमहाप्राज्ञगुरूणांसर्वदानघ ॥ उपपन्नेषुदारेषुपुत्रेषुचविधीयते ॥१८॥ वयमस्ययथालोकेसंख्याताः सौम्यसाधुभिः ॥ भार्याः
पुत्राश्चशिष्याश्च त्वमपिज्ञातुमर्हसि ॥ १९ ॥ वनेवाचीरवसनंसौम्यकृष्णाजिनांबरम्॥राज्येवापिमहाराजोमांवासयितुमीश्वरः ॥२०॥
यावत्पितरिधर्मज्ञगौरवं लोकसत्कृते ॥ तावद्धर्मकृतांश्रेष्ठजनन्यामपिगौरवम् ॥ २१ ॥ एताभ्यांधर्मशीलाभ्यां वनंगच्छेतिराघव ॥
मातापितृभ्यामुक्तोऽहंकथमन्यत्समाचरे ॥ २२ ॥ त्वयाराज्यमयोध्यायांप्राप्तव्यंलोकसत्कृतम् ॥ वस्तव्यंदंडकारण्येमयावल्कलवास
सा ॥ २३ ॥ एवमुक्त्वामहाराजोविभागंलोकसन्निधौ ॥ व्यादिश्यचमहाराजोदिवंदशरथोगतः ॥ २४ ॥ सचप्रमाणंधर्मात्माराजा
लोकगुरुस्तव ॥ पित्रादत्तंयथाभागमुपभोक्तुं त्वमर्हसि ॥ २५ ॥ (चतुर्दशसमाःसौम्यदंडकारण्यमाश्रितः ॥ उपभोक्ष्येत्वहंनत्तंभागं
पित्रामहात्मना ॥ १ ॥) यदब्रवीन्मांनरलोकसत्कृतःपितामहात्माविबुधाधिपोपमः ॥ तदेवमन्येपरमात्मनोहितंनसर्वलोकेश्वरभाव
मव्ययम् ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आ० च० सा० अयो० एकाधिकशततमः सर्गः ॥ १०१ ॥ रामस्य वचनं
श्रुत्वाभरतःप्रत्युवाचह ॥ किंमेधर्माद्विहीनस्यराजधर्मःकरिष्यति ॥ १ ॥ शाश्वतोऽयंसदाधर्मःस्थितोऽस्मासुनरर्षभ ॥ ज्येष्ठेपुत्रेस्थिते
राजानकनीयान्भवेन्नृपः ॥ २ ॥ ससमृद्धांमयासार्धमयोध्यांगच्छराघव ॥ अभिषेचयचात्मानं कुलस्यास्यभवायनः ॥ ३ ॥ राजानं

वाप्रीतिलोभेनकामेननविबाधसे ॥ ६२ ॥ कच्चिदर्थंचकामंचधर्मंच जयतांवर ॥ विभज्य कालेकालज्ञ सर्वान्वरदसेवसे ॥ ६३ ॥
कच्चित्तेब्राह्मणाः शर्मसर्वशास्त्रार्थकोविदाः ॥ आशंसन्तेमहाप्राज्ञपौरजानपदैः सह ॥ ६४ ॥ नास्तिक्यमनृतंक्रोधंप्रमादंदीर्घसूत्रताम् ॥
अदर्शनंज्ञानवतामालस्यंपंचवृत्तिताम् ॥ ६५ ॥ एकचिंतनमर्थानामनर्थज्ञैश्चमंत्रणम् ॥ निश्चितानामनारंभंमंत्रस्यापरिरक्षणम् ॥ ६६॥
मंगलाद्यप्रयोगंचप्रत्युत्थानंच सर्वतः ॥ कच्चित्त्वंवर्जयस्येताञ्राजदोषांश्चतुर्दश ॥ ६७ ॥ दशपंचचतुर्वर्गान्सप्तवर्गंचतत्त्वतः ॥ अष्ट
वर्गंत्रिवर्गंचविद्यास्तिस्रश्चराघव ॥ ६८ ॥ इंद्रियाणांजयंबुद्ध्याषाड्गुण्यंदैवमानुषम् ॥ कृत्यंविंशतिवर्गंचतथाप्रकृतिमंडलम् ॥ ६९ ॥
यात्रादंडविधानं चद्वियोनीसंधिविग्रहौ ॥ कच्चिदेतान्महाप्राज्ञयथावदनुमन्यसे ॥ ७० ॥ मंत्रिभिस्त्वंयथोद्दिष्टंचतुर्भिस्त्रिभिरेववा ॥
कच्चित्समस्तैर्व्यस्तैश्चमंत्रंमंत्रयसेबुध ॥७१॥ कच्चित्तेसफलावेदाः कच्चित्तेसफलाःक्रियाः ॥ कच्चित्ते सफलादाराः कच्चित्तेसफलं
श्रुतम् ॥७२॥ कच्चिदेषैवतेबुद्धिर्यथोक्ताममराघव ॥ आयुष्याचयशस्या च धर्मकामार्थसंहिता ॥७३॥ यां वृत्तिं वर्तते तातो यांचनः
प्रपितामहः ॥ तांवृत्तिंवर्तसेकच्चिद्याचसत्पथगाशुभा ॥ ७४॥कच्चित्स्वादुकृतंभोज्यमेकोनाश्नासि राघव ॥ कच्चिदाशंसमानेभ्यो
मित्रेभ्यःसंप्रयच्छसि ॥ ७५ ॥ राज्ञातुधर्मेणहिपालयित्वामहीपतिर्दंडधरःप्रजानाम् ॥ अवाप्यकृत्स्नांवसुधांयथावदितश्च्युतः स्वर्गमुपै
तिविद्वान् ॥ ७६ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ०च० सा० अ० शततमः सर्गः ॥ १०० ॥ तंतुरामःसमाज्ञायभ्रातरंगुरुवत्सलम् ॥
लक्ष्मणेनसहभ्रात्राप्रष्टुंसमुपचक्रमे ॥ १ ॥किमेतदिच्छेयमहंश्रोतुंप्रव्याहृतंत्वया ॥ यस्मात्त्वमागतोदेशमिमंचीरजटाजिनी ॥ २ ॥
यन्निमित्तमिमंदेशंकृष्णाजिनजटाधरः ॥ हित्वाराज्यंप्रविष्टस्त्वंतत्सर्वंवक्तुमर्हसि ॥ ३ ॥ इत्युक्तः कैकयीपुत्रःकाकुत्स्थेनमहात्मना ॥
प्रगृह्यबलवद्भूयःप्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत्॥४॥आर्यंतातः परित्यज्यकृत्वाकर्मसुदुष्करम् ॥ गतःस्वर्गंमहाबाहुःपुत्रशोकाभिपीडितः ॥ ५ ॥
स्त्रियानियुक्तःकैकेय्याममममात्रा परंतप ॥ चकारसामहत्पापमिदमात्मयशोहरम् ॥ ६ ॥ सा राज्यफलमप्राप्यविधवाशोककर्शिता ॥
पतिष्यतिमहाघोरेनरके जननीमम ॥ ७ ॥ तस्यमेदासभूतस्यप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ अभिषिंचस्वचाद्यैवराज्येनमघवानिव ॥ ८ ॥ इमाः

बुद्धिमान्वीक्षिकींप्राप्यनिरर्थंप्रवदंतिते ॥ ३९ ॥ वीरैरध्युषितांपूर्वमस्माकंतातपूर्वकैः ॥ सत्यनामांदृढद्वारांहस्त्यश्वरथसंकुलाम् ॥४०॥
ब्राह्मणैःक्षत्रियैर्वैश्यैः स्वकर्मनिरतैः सदा॥जितेन्द्रियैर्महोत्साहैर्वृतामार्यैः सहस्रशः ॥ ४१ ॥ प्रासादैर्विविधाकारैर्वृतांवैद्यजनाकुलाम् ॥
कच्चित्समुदितांस्फीतामयोध्यां परिरक्षसे ॥ ४२ ॥ कच्चिच्चैत्यशतैर्जुष्टः सुनिविष्टजनाकुलः ॥ देवस्थानैः प्रपाभिश्चतटाकैश्चोपशो
भितः ॥ ४३ ॥ प्रहृष्टनरनारीकः समाजोत्सवशोभितः ॥ सुकृष्टसीमापशुमान्हिंसाभिरभिवर्जितः ॥ ४४ ॥ अदेवमातृकोरम्यः श्वापदैः
परिवर्जितः ॥ परित्यक्तोभयैः सर्वैः खनिभिश्चोपशोभितः ॥ ४५ ॥ विवर्जितोनरैः पापैर्ममपूर्वैःसुरक्षितः ॥ कच्चिज्जनपदःस्फीतःसुखंव
सतिराघव ॥ ४६ ॥ कच्चित्तेदयिताः सर्वेकृषिगोरक्ष्यजीविनः ॥ वार्तायांसांप्रतंतातलोकोऽयंसुखमेधते॥४७॥तेषांगुप्तिपरीहारैःकच्चित्ते
भरणंकृतम्॥रक्ष्याहिराज्ञाधर्मेणसर्वेविषयवासिनः ॥ ४८ ॥ कच्चित्स्त्रियःसांत्वयसेकच्चित्तास्तेसुरक्षिताः ॥ कच्चिन्नश्रद्दधास्यासांक
च्चिद्गुह्यंनभाषसे ॥ ४९ ॥ कच्चिन्नागवनंगुप्तंकच्चित्तेसंतिधेनुकाः ॥ कच्चिन्नगणिकाश्वानांकुंजराणांचतृप्यसि॥५०॥कच्चिद्दर्शयसे
नित्यंमानुषाणांविभूषितम् ॥ उत्थायोत्थायपूर्वाह्णेराजपुत्रमहापथे ॥ ५१ ॥ कच्चिन्नसर्वेकर्मांताः प्रत्यक्षास्तेऽविशंकया ॥ सर्वेवापु
नरुत्सृष्टामध्यमेवात्रकारणम् ॥ ५२ ॥ कच्चिद्दुर्गाणिसर्वाणिधनधान्यायुधोदकैः ॥ यंत्रैश्चप्रतिपूर्णानितथाशिल्पिधनुर्धरैः ॥ ५३ ॥
आयस्तेविपुलःकच्चित्कच्चिदल्पतरोव्ययः॥अपात्रेषुनतेकच्चित्कोशोगच्छतिराघव ॥ ५४ ॥ देवतार्थेचपित्रर्थे ब्राह्मणाभ्यागतेषुच ॥
योधेषुमित्रवर्गेषु कच्चिद्गच्छति तेव्ययः ॥ ५५ ॥ कच्चिदार्योऽपि शुद्धात्मा क्षारितश्चापकर्मणा ॥ अदृष्टःशास्त्रकुशलैर्नलोभाद्बध्यते
शुचिः ॥ ५६ ॥ गृहीतश्चैवपृष्टश्चकालेदृष्टःसकारणः ॥ कच्चिन्नमुच्यतेचोरोधनलोभान्नरर्षभ ॥५७॥ व्यसनंकच्चिदाढ्यस्यदुर्बलस्य
चराघव ॥ अर्थविरागाःपश्यंतितवामात्याबहुश्रुताः ॥ २८ ॥ यानिमिथ्याभिशस्तानांपतंत्यश्रूणि राघव ॥ तानिपुत्रपशून्घ्नंतिप्री
त्यर्थमनुशासतः ॥ ५९ ॥ कच्चिद्वृद्धांश्चबालांश्चवैद्यान्मुख्यांश्चराघव ॥ दानेनमनसावाचात्रिभिरेतैर्बुभूषसे ॥ ६० ॥ कच्चिद्गुरूंश्च
वृद्धांश्चतापसान्देवतातिथीन् ॥ चैत्यांश्च सर्वान्सिद्धार्थान्ब्राह्मणांश्चनमस्यसि ॥ ६१ ॥ कच्चिदर्थेनवाधर्ममर्थंधर्मेणवापुनः ॥ उभौ

मंत्रोविजयमूलंहिराज्ञांभवति राघव ॥ सुसंवृतोमंत्रिधुरैरमात्यैः शास्त्रकोविदैः ॥ १६ ॥ कच्चिन्निद्रावशं नैषिकच्चित्कालेऽवबुध्यसे ॥
कच्चिच्चापररात्रेषु चिंतयस्यर्थनैपुणम् ॥१७ ॥ कच्चिन्मंत्रयसेनैकः कच्चिन्नबहुभिःसह ॥ कच्चित्ते मंत्रितो मंत्रोराष्ट्रंनपरिधावति ॥१८॥
कच्चिदर्थंविनिश्चित्यलघुमूलंमहोदयम् ॥ क्षिप्रमारभसे कर्मनदीर्घयसि राघव ॥ १९ ॥ कच्चिन्नुसुकृतान्येव कृतरूपाणिवापुनः ॥
विदुस्तेसर्वकार्याणिनकर्तव्यानिपार्थिवाः ॥ २० ॥ कच्चिन्नतर्कैर्युक्त्यावायेचाऽप्यपरिकीर्तिताः ॥ त्वयावातववामात्यैर्बुध्यतेतातमंत्रि
तम् ॥ २१ ॥ कच्चित्सहस्रैर्मूर्खाणामेकमिच्छसि पंडितम् ॥ पंडितोह्यर्थकृच्छ्रेषुकुर्यान्निःश्रेयसं महत् ॥ २२ ॥ सहस्राण्यपि मूर्खाणां
यद्युपास्तेमहीपतिः ॥ अथवाप्ययुतान्येव नास्तितेषुसहायता ॥ २३ ॥ एकोऽप्यमात्यो मेधावीशूरोदक्षोविचक्षणः ॥ राजानंराजपुत्रं
वाप्रापयेन्महतीं श्रियम् ॥ २४ ॥ कच्चिन्मुख्यामहत्स्वेवमध्यमेषुचमध्यमाः ॥ जघन्याश्चजघन्येषुभृत्यास्तेतातयोजिताः ॥ २५ ॥
अमात्यानुपधातीतान्पितृपैतामहाञ्छुचीन् ॥ श्रेष्ठाञ्श्रेष्ठेषुकच्चित्त्वंनियोजयसिकर्मसु ॥२६ ॥ कच्चिन्नोग्रेणदंडेनभृशमुद्वेजिताःप्रजाः ॥
राष्ट्रेतवावजानंतिमंत्रिणः कैकयीसुत॥२७॥कच्चित्त्वांनावजानंतियाजकाः पतितंयथा॥उग्राःप्रतिग्रहीतारंकामयानमिव स्त्रियः ॥ २८ ॥
उपायकुशलंवैद्यंभृत्यसंदूषणेरतम् ॥ शूरमैश्वर्यकामंचयोनहंति सहन्यते ॥ २९ ॥ कच्चिद्धृष्टश्चशूरश्चधृतिमान्मतिमाञ्छुचिः ॥ कुलीन
श्चानुरक्तश्चदक्षःसेनापतिः कृतः ॥ ३० ॥ बलवंतश्चकच्चित्तेमुख्यायुद्धविशारदाः॥ दृष्टापदानाविक्रांतास्त्वयासत्कृत्य मानिताः ॥ ३१॥
कच्चिद्बलस्यभक्तंचवेतनंचयथोचितम् ॥ संप्राप्तकालंदातव्यंददासिनविलंबसे ॥ ३२ ॥ कालातिक्रमणेह्येव भक्तवेतनयोर्भृताः ॥ भर्तुर
प्यतिकुप्यंतिसोऽनर्थः सुमहान्कृतः॥३३॥ कच्चित्सर्वेनुरक्तास्त्वांकुलपुत्राःप्रधानतः॥कच्चित्प्राणांस्तवार्थेषुसंत्यजंतिसमाहिताः ॥ ३४ ॥
कच्चिज्जानपदोविद्वान्दक्षिणःप्रतिभानवान् ॥ यथोक्तवादीदूतस्ते कृतोभरतपंडितः ॥ ३५ ॥ कच्चिदष्टादशान्येषुस्वपक्षेदशपंचच ॥
त्रिभिस्त्रिभिरविज्ञातैर्वेत्सितीर्थानिचारणैः॥३६॥ कच्चिद्व्यपास्तानहितान्प्रतियातांश्चसर्वदा । दुर्बलाननवज्ञायवर्तसे रिपुसुदन ॥ ३७ ॥
कच्चिन्नलोकायतिकान्ब्राह्मणांस्तातसेवसे ॥ अनर्थकुशलाह्येतेबालाः पंडितमानिनः ॥ ३८ ॥ धर्मशास्त्रेषुमुख्येषुविद्यमानेषुदुर्बुधाः ॥

मित्तमिदंदुःखंप्राप्तोरामः सुखोचितः ॥ धिग्जीवितंनृशंसस्य मम लोकविगर्हितम् ॥ ३६ ॥ इत्येवंविलपन्दीनः प्रस्विन्नमुखपंकजः ॥
पादावप्राप्यरामस्यपपातभरतोरुदन् ॥३७॥ दुःखाभितप्तोभरतोराजपुत्रोमहाबलः ॥ उक्त्वार्येतिसकृद्दीनंपुनर्नोवाच किंचन ॥ ३८ ॥
बाष्पैः पिहितकंठश्चप्रेक्ष्यरामंयशस्विनम् ॥ आर्येत्येवाभिसंक्रुश्यव्याहर्तुं नाशकत्ततः ॥ ३९ ॥ शत्रुघ्नश्चापिरामस्यववंदेचरणौरुदन् ॥
तावुभौचसमालिंग्य रामोऽप्यश्रूण्यवर्तयत् ॥ ४० ॥ ततः सुमंत्रेणगुहेनचैवसमीयतूराजसुतावरण्ये ॥ दिवाकरश्चैवनिशाकरश्चयथांबरे
शुक्रबृहस्पतिभ्याम् ॥ ४१ ॥ तान्पार्थिवान्वारणयूथपार्हान्समागतांस्तत्र महत्यरण्ये ॥ वनौकसस्तेऽभिसमीक्ष्यसर्वेत्वश्रूण्यमुंचन्प्रवि
हायहर्षम् ॥ ४२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे नवनवतितमः सर्गः ॥ ९९ ॥ जटिलं
चीरवसनंप्रांजलिंपतितंभुवि ॥ ददर्शरामोदुर्दर्शं युगांतेभास्करंयथा ॥ १ ॥ कथंचिदभिविज्ञाय विवर्णवदनंकृशम् ॥ भ्रातरंभरतंरामः
परिजग्राहपाणिना ॥ २ ॥ आघ्रायरामस्तंमूर्ध्निपरिष्वज्यच राघवम् ॥ अंकेभरतमारोप्यपर्यपृच्छत सादरम् ॥३॥ क्वनुतेऽभूत्पितातात
यदरण्यंत्वमागतः ॥ नहि त्वंजीवतस्तस्यवनमागंतुमर्हसि ॥४॥ चिरस्यबतपश्यामि दूराद्भरतमागतम् ॥ दुष्प्रतीकमरण्येऽस्मिन्किंता
तवनमागतः ॥५॥ कच्चिन्नुधरते तातराजायत्त्वमिहागतः ॥ कच्चिन्नदीनः सहसा राजालोकांतरंगतः ॥६ ॥ कच्चित्सौम्यनतेराज्यंभ्रष्टं
बालस्यशाश्वतम् ॥ कच्चिच्छुश्रूषसेतात पितुः सत्यपराक्रम ॥७॥ कच्चिद्दशरथोराजा कुशलीसत्यसंगरः॥ राजसूयाश्वमेधानामाहर्ता
धर्मनिश्चितः ॥ ८ ॥ सकच्चिद्ब्राह्मणो विद्वान्धर्मनित्योमहाद्युतिः ॥ इक्ष्वाकूणामुपाध्यायो यथावत्तातपूज्यते ॥ ९ ॥ तातकच्चिच्च
कौसल्यासुमित्राचप्रजावती ॥ सुखिनीकच्चिदार्याचदेवीनंदति कैकयी ॥ १० ॥ कच्चिद्विनयसंपन्नःकुलपुत्रो बहुश्रुतः ॥ अनसूयुरनु
द्रष्टासत्कृतस्ते पुरोहितः ॥ ११ ॥ कच्चिदग्निषुतेयुक्तोविधिज्ञो मतिमानृजुः॥ हुतंचहोष्यमाणं चकालेवेदयतेसदा ॥ १२ ॥ कच्चिद्दे
वान्पितॄन्भृत्यान्गुरून्पितृसमानपि ॥ वृद्धांश्चतातवैद्यांश्च ब्राह्मणांश्चाभिमन्यसे ॥ १३ ॥ इष्वस्त्रवरसंपन्नमर्थशास्त्रविशारदम्॥सुधन्वा
नमुपाध्यायंकच्चित्त्वंतात मन्यसे ॥१४॥ कच्चिदात्मसमाःशूराःश्रुतवंतोजितेंद्रियाः ॥ कुलीनाश्चेंगितज्ञाश्चकृतास्ते तातमंत्रिणः ॥१५॥

तस्यासौदृश्यतेधूमःसंकुलः कृष्णवर्त्मनः ॥१२॥ अत्राहंपुरुषव्याघ्रंगुरुसत्कारकारिणम् ॥ आर्यंद्रक्ष्यामिसंहृष्टंमहर्षिमिवराघवम्॥१३॥
अथगत्वामुहूर्ततुचित्रकूटं सराघवः ॥ मंदाकिनीमनुप्राप्तस्तंजनंचेदमब्रवीत् ॥ १४ ॥ जगत्यां पुरुषव्याघ्रआस्तेवीरासनेरतः॥ जनेंद्रो
निर्जनंप्राप्यधिङ्मेजन्मसजीवितम् ॥१५॥ मत्कृते व्यसनंप्राप्तोलोकनाथोमहाद्युतिः ॥ सर्वान्कामान्परित्यज्यवनेवसतिराघवः॥१६॥
इतिलोकसमाकृष्टः पादेष्वद्यप्रसादयन् ॥ रामंतस्यपतिष्यामिसीतायालक्ष्मणस्यच ॥१७॥ एवंसविलपंस्तस्मिन्वनेदशरथात्मजः ॥
ददर्शमहतींपुण्यांपर्णशालां मनोरमाम् ॥ १८ ॥ सालतालाश्वकर्णानां पर्णैर्बहुभिरावृताम् ॥ विशालांमृदुविस्तीर्णां कुशैर्वेदिमिव
ध्वरे ॥ १९ ॥ शक्रायुधनिकाशैश्चकार्मुकैर्भारसाधनैः ॥ रुक्मपृष्ठैर्महासारैः शोभितां शत्रुबाधकैः ॥२०॥ आर्करश्मिप्रतीकाशैर्घोरैस्तू
णगतैः शरैः ॥ शोभितांदीप्तवदनैः सर्पैर्भोगवतीमिव ॥२१॥ महारजतवासोभ्यामसिभ्यां चविराजिताम्॥ रुक्मबिंदुविचित्राभ्यां चर्म
भ्यांचापिशोभिताम् ॥ २२ ॥ गोधांगुलित्रैरासक्तैश्चित्रकांचनभूषितैः ॥ अरिसंघैरनाधृष्यां मृगैः सिंहगुहामिव ॥२३॥ प्रागुदक्प्रवणां
वेदिविशालां दीप्तपावकाम् ॥ ददर्शभरतस्तत्रपुण्यां रामनिवेशने ॥२४॥ निरीक्ष्यसमुहूर्ततुददर्शभरतोगुरुम् ॥ उटजेराममासीनं जटा
मंडलधारिणम् ॥ २५ ॥ कृष्णाजिनधरं तंतुचीरवल्कलवाससम् ॥ ददर्श राममासीनमभितः पावकोपमम् ॥२६॥ सिंहस्कंधंमहाबा
हुंपुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ पृथिव्याः सागरांताया भर्तारंधर्मचारिणम्॥२७॥ उपविष्टंमहाबाहुंब्रह्माणमिवशाश्वतम् ॥ स्थंडिलेदर्भसंस्तीर्णे
सीतयालक्ष्मणेनच ॥ २८ ॥ तंदृष्ट्वाभरतः श्रीमान्दुःखमोहपरिप्लुतः ॥ अभ्यधावतधर्मात्मा भरतः कैकयीसुतः॥२९ ॥ दृष्ट्वैव विल
लापार्तोबाष्पसंदिग्धया गिरा ॥ अशक्नुवन्वारयितुंधैर्याद्वचनमब्रुवन् ॥ ३० ॥ यः संसदिप्रकृतिभिर्भवेद्युक्त उपासितुम्॥ वन्यैर्मृगैरु
पासीनःसोऽयमास्ते ममाग्रजः ॥ ३१ ॥ वासोभिर्बहुसाहस्रैर्योमहात्मा पुरोचितः॥ मृगाजिने सोऽयमिहप्रवस्तेधर्ममाचरन् ॥ ३२ ॥
अधारयद्योविविधाश्चित्राः सुमनसः सदा ॥ सोऽयंजटाभारमिमं सहतेराघवः कथम् ॥३३॥ यस्ययज्ञैर्यथादिष्टैर्युक्तोधर्मस्य संचयः॥
शरीरक्लेशसंभूतं सधर्मंपरिमार्गते ॥ ३४ ॥ चंदनेन महार्हेणयस्यांगमुपसेवितम् ॥ मलेनतस्यांगमिदं कथमार्यस्य सेव्यते ॥३५॥ मन्नि

सिद्धार्थः खलुसौमित्रियश्चंद्रविमलोपमम् ॥ मुखं पश्यतिरामस्यराजीवाक्षंमहाद्युति ॥८॥ यावन्नचरणौभ्रातुः पार्थिवव्यजनान्वितौ ॥
शिरसाप्रग्रहीष्यामिनमे शांतिर्भविष्यति ॥ ९ ॥ यावन्नराज्ये राज्यार्हः पितृपैतामहे स्थितः ॥ अभिषिक्तोजलक्लिन्नोनमे शांतिर्भवि
ष्यति ॥ १० ॥ कृतकृत्यामहाभागा वैदेहीजनकात्मजा ॥ भर्तारंसागरांतायाः पृथिव्यायानुगच्छति ॥ ११ ॥ सुशुभश्चित्रकूटोसौगि
रिराजसमो गिरिः ॥ यस्मिन्वसतिकाकुत्स्थः कुबेरइवनंदने ॥१२॥ कृतकार्यमिदंदुर्गं वनंव्यालनिषेवितम्॥यदध्यास्तेमहाराजोरामः
शस्त्रभृतांवरः ॥ १३ ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुर्भरतः पुरुषर्षभः ॥ पद्भ्यामेवमहातेजाः प्रविवेश महद्वनम् ॥१४॥ सतानिद्रुमजालानिजा
तानिगिरिसानुषु ॥ पुष्पिताग्राणि मध्येनजगामवदतांवरः ॥१५॥ सगिरेश्चित्रकूटस्य सालमारुह्य सत्वरम्॥ रामाश्रमगतस्याग्नेर्ददर्श
ध्वजमुच्छ्रितम् ॥१६॥ तंदृष्ट्वाभरतः श्रीमान्मुमोद सहबांधवः ॥ अत्ररामइतिज्ञात्वागतः पारमिवांभसः॥ १७ ॥साचित्रकूटेतु गिरौ
निशाम्यरामाश्रमंपुण्यजनोपपन्नम् ॥ गुहेन सार्धंत्वरितोजगामपुनर्निवेश्यैवचमूं महात्मा ॥ १८ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च०
सा०अयोध्याकांडे अष्टनवतितमः सर्गः ॥ १९ ॥ निविष्टायां तुसेनायामुत्सुको भरतस्ततः ॥ जगामभ्रातरंद्रष्टुं शत्रुघ्नमनुदर्शयन्॥१॥
ऋषिंवसिष्ठंसंदिश्यमातॄर्मेशीघ्रमानय ॥ इतित्वरितमग्रेसजगाम गुरुवत्सलः ॥ २ ॥ सुमंत्रस्त्वपि शत्रुघ्नमदूरादन्ववर्तत ॥ रामदर्शन
जस्तर्षो भरतस्येव तस्यच ॥ ३ ॥ गच्छन्नेवाथ भरतस्तापसालयसंस्थिताम् ॥ भ्रातुः पर्णकुटीं श्रीमानुटजं चददर्शह ॥४॥ शालाया
स्त्वग्रतस्तस्याददर्शभरतस्तदा ॥ काष्ठानिचावभग्नानि पुष्पाण्यपचितानि च ॥५॥ सलक्ष्मणस्यरामस्यददर्शाश्रममेयुषः ॥ कृतंवृक्षे
ष्वभिज्ञानंकुशचीरैः क्वचित्क्वचित् ॥६॥ ददर्शभवनेतस्मिन्महतःसंचयान्कृतान् ॥ मृगाणां महिषाणांच करीषैः शीतकारणात् ॥७॥
गच्छन्नेवमहाबाहुर्द्युतिमान्भरतस्तदा ॥ शत्रुघ्नंचाब्रवीद्धृष्टस्तानमात्यांश्च सर्वशः ॥ ८ ॥ मन्येप्राप्ताः स्मतंदेशंभरद्वाजो यमब्रवीत् ॥
नातिदूरेहिमन्येऽहंनदींमंदाकिनीमितः ॥९॥ उच्चैर्बद्धानिचीराणिलक्ष्मणेनभवेदयम् ॥ अभिज्ञानकृतःपंथाविकालेगंतुमिच्छता॥१०॥
इतश्चोदात्तदंतानांकुंजराणांतरस्विनाम् ॥ शैलपार्श्वेपरिक्रांतमन्योन्यमभिगर्जताम् ॥ ११ ॥ यमेवाधातुमिच्छंति तापसाःसततंवने ॥

भ्रातरंहन्यात्सौमित्रेप्राणमात्मनः॥ १६ ॥ यदिराज्यस्यहेतोस्त्वमिमांवाचंप्रभाषसे ॥ वक्ष्यामिभरतंदृष्ट्वाराज्यमस्मै प्रदीयताम् ॥१७॥
उच्यमानोहिभरतो मयालक्ष्मणतद्वचः ॥ राज्यमस्मैप्रयच्छेतिबाढमित्येवमंस्यते ॥ १८ ॥ तथोक्तोधर्मशीलेन भ्रात्रातस्यहितेरतः ॥
लक्ष्मणःप्रविवेशेव स्वानिगात्राणि लज्जया ॥१९॥ तद्वाक्यं लक्ष्मणः श्रुत्वा व्रीडितः प्रत्युवाचह ॥ त्वांमन्ये द्रष्टुमायातःपितादशरथः
स्वयम् ॥२०॥ व्रीडितंलक्ष्मणंदृष्ट्वाराघवः प्रत्युवाचह ॥ एषमन्येमहाबाहुरिहास्मान्द्रष्टुमागतः ॥२१॥ अथवानौध्रुवं मन्येमन्यमानः
सुखोचितौ ॥ वनवासमनुध्यायगृहाय प्रतिनेष्यति ॥२२॥ इमां चाप्येषवैदेहीमत्यंतसुखसेविनीम् ॥ पितामेराघवः श्रीमान्वनादादाय
यास्यति ॥२३॥ एतौतौ संप्रकाशेते गोत्रवंतौमनोरमौ ॥ वायुवेगसमौवीरौजवनौतुरगोत्तमौ ॥ २४ ॥ सएषसुमहाकायः कंपतेवाहि
नीमुखे ॥ नागः शत्रुंजयोनाम वृद्धस्तातस्यधीमतः ॥ २५ ॥ नतुपश्यामि तच्छत्रं पांडुरंलोकविश्रुतम् ॥ पितुर्दिव्यं महाभागसंशयो
भवतीहमे ॥ २६ ॥ वृक्षाग्रादवरोहत्वं कुरुलक्ष्मणमद्वचः ॥ इतीवरामोधर्मात्मा सौमित्रिंतमुवाचह ॥ २७ ॥ अवतीर्यतुसालाग्रात्त
स्मात्स समितिंजयः ॥ लक्ष्मणःप्रांजलिर्भूत्वा तस्थौरामस्यपार्श्वतः॥ २८ ॥ भरतेनाथसंदिष्टासंमर्दो नभवेदिति ॥ समंतात्तस्यशैल
स्यसेनावासमकल्पयत् ॥ २९ ॥ अध्यर्धमिक्ष्वाकुचमूर्योजनं पर्वतस्यह ॥ पार्श्वेन्यविशदावृत्य गजवाजिनराकुला ॥ ३०॥ सा चित्र
कूटेभरतेन सेनाधर्मंपुरस्कृत्यनिधूय दर्पम् ॥ प्रसादनार्थंरघुनंदनस्य विरोचतेनीतिमता प्रणीता ॥ ३१ ॥ इत्यार्षे श्रीम०वाल्मी०आ०
च०सा०अयो० सप्तनवतितमः सर्गः ॥ ९७ ॥ निवेश्यसेनांतुविभुः पद्भ्यांपादवतांवरः॥अभिगंतुंसकाकुत्स्थमियेषगुरुवर्तकम् ॥ १ ॥
निविष्टमात्रेसैन्येतुयथोद्देश विनीतवत् ॥ भरतोभ्रातरंवाक्यं शत्रुघ्नमिदमब्रवीत् ॥ २ ॥ क्षिप्रंवनमिदंसौम्यनरसंघैःसमंततः ॥ लुब्धैश्च
सहितैरेभिस्त्वमन्वेषितुमर्हसि ॥ ३ ॥ गुहोज्ञातिसहस्रेण शरचापासिपाणिना ॥ समन्वेषतुकाकुत्स्थावस्मिन्परिवृतः स्वयम् ॥ ४ ॥
अमात्यैःसहपौरैश्चगुरुभिश्चद्विजातिभिः ॥ सहसर्वंचरिष्यामिपद्भ्यांपरिवृतः स्वयम् ॥ ५ ॥ यावन्नरामंद्रक्ष्यामिलक्ष्मणंवामहाबलम् ॥
वैदेहींवामहाभागांनमे शांतिर्भविष्यति ॥६॥ यावन्नचंद्रसंकाशंतद्द्रक्ष्यामिशुभाननम् ॥ भ्रातुः पद्मविशालाक्षंनमेशांतिर्भविष्यति ॥७॥

रिणंहत्वानह्यधर्मेण युज्यते ॥ पूर्वापकारीभरतस्त्यागेधर्मश्च राघव ॥ २४ ॥ एतस्मिन्निहतेकृत्स्नामनुशाधिवसुंधराम् ॥ अद्यपुत्रंहतसं
ख्येकैकेयीं राज्यकामुका ॥ २५ ॥ मयापश्येत्सुदुःखार्ताहस्तिभिन्नमिवद्रुमम् ॥ कैकेयीं चवधिष्यामिसानुबंधां सबांधवाम् ॥ २६ ॥
कलुषेणाद्यमहतामेदिनीपरिमुच्यताम् ॥ अद्येमंसंयतंक्रोधमसत्कारं चमानद ॥ २७ ॥ मोक्ष्यामि शत्रुसैन्येषुकक्षेष्विवहुताशनम् ॥
अद्यैवचित्रकूटस्यकाननं निशितैः शरैः ॥ २८ ॥ छिंदञ्छत्रुशरीराणि करिष्ये शोणितोक्षितम् ॥ शरैर्निर्भिन्नहृदयान्कुजरांस्तुरगां
स्तथा ॥ २९ ॥ श्वापदाःपरिकर्षन्तु नरांश्चनिहतान्मया ॥ शराणां धनुषश्चाहमनृणोऽस्मिन्महावने ॥३०॥ ससैन्यंभरतं हत्वाभविष्या
मिनसंशयः ॥ ३१ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अयो०षण्णवतितमः सर्गः ॥ ९६ ॥ सुसंरब्धं तुभरतंलक्ष्मणंक्रोधमूर्च्छि
तम् ॥ रामस्तुपरिसांत्व्याथवचनंचेदमब्रवीत् ॥१॥ किमत्र धनुषाकार्यमसिनावासचर्मणा ॥ महाबलेमहोत्साहेभरते स्वयमागते॥२॥
पितुःसत्यंप्रतिश्रुत्यहत्वाभरतमाहवे ॥ किंकरिष्यामिराज्येनसापवादेन लक्ष्मण ॥ ३ ॥ यद्द्रव्यं बांधवानांवामित्राणांवाक्षयेभवेत् ॥
नाहंतत्प्रतिगृह्णीयां भक्ष्यान्विषकृतानिव ॥४॥ धर्ममर्थंचकामंच पृथिवींचापिलक्ष्मण ॥ इच्छामिभवतामर्थे एतत्प्रतिशृणोमिते ॥ ५ ॥
भ्रातॄणांसंग्रहार्थंचसुखार्थंचापि लक्ष्मण ॥ राज्यमप्यहमिच्छामि सत्येनायुधमालभे ॥ ६ ॥ नेयं ममममहीसौम्यदुर्लभासागरांबरा ॥
नहीच्छेयमधर्मेणशक्रत्वमपि लक्ष्मण ॥ ७ ॥ यद्विनाभरतंत्वांचशत्रुघ्नंवापिमानद ॥ भवेन्ममसुखंकिंचिद्भस्मतत्कुरुतांशिखी ॥ ८ ॥
मन्येऽहमागतोऽयोध्यांभरतो भ्रातृवत्सलः ॥ ममप्राणैःप्रियतरः कुलधर्ममनुस्मरन् ॥९॥ श्रुत्वाप्रवाजितंमांहिजटावल्कलधारिणम् ॥
जानक्यासहितंवीरत्वयाच पुरुषोत्तम ॥१०॥ स्नेहेनाक्रांतहृदयःशोकेनाकुलितेंद्रियः ॥११॥ द्रष्टुमभ्यागतोह्येषभरतो नान्यथागतः ॥
अंबांचकैकयींरुष्यभरतश्चाप्रियंवदन् ॥ प्रसाद्यपितरंश्रीमान्राज्यंमेदातुमागतः ॥१२॥ प्राप्तकालं यथैषोऽस्मान्भरतोद्रष्टुमर्हति॥अस्मा
सुमनसाप्येषनाहितंकिंचिदाचरेत् ॥ १३ ॥ विप्रियं कृतपूर्वंतेभरतेनकदानुकिम् ॥ ईदृशंवा भयंतेऽद्यभरतं यद्विशंकसे ॥१४॥ नहिते
निष्ठुरंवाच्योभरतोनाप्रियं वचः ॥ अहंह्यप्रियमुक्तःस्यां भरतस्याप्रिये कृते ॥१५॥ कथंनुपुत्राःपितरंहन्युःकस्यांचिदापदि ॥ भ्रातावा

सीतांमांसेनछंदयन् ॥ १ ॥ इदं मेध्यमिदंस्वादुनिष्टप्तमिदमग्निना ॥ एवमास्तेसधर्मात्मासीतयासह राघवः ॥ २ ॥ तथातत्रासतस्त
स्यभरतस्योपयायिनः ॥ सैन्यरेणुश्चशब्दश्चप्रादुरास्तां नभःस्पृशौ ॥३॥ एतस्मिन्नंतरेत्रस्ताः शब्देनमहताततः ॥ आर्दितायूथपामत्ताः
स्वयूथाद्दुद्रुवुर्दिशः ॥ ४ ॥ सतंसैन्यसमुद्भूतंशब्दं शुश्रावराघवः ॥ तांश्चविप्रद्रुतान्सर्वान्यूथपानन्ववैक्षत ॥५॥ तांश्च विप्रद्रुतान्दृष्ट्वातं
चश्रुत्वामहास्वनम् ॥ उवाचरामः सौमित्रिंलक्ष्मणं दीप्ततेजसम् ॥६॥ हंतलक्ष्मणपश्येहसुमित्रासुप्रजास्त्वया ॥ भीमस्तनितगंभीरंतु
मुलःश्रूयतेस्वनः ॥७॥ गजयूथानिवारण्येमहिषावा महावने ॥ वित्रासितामृगाःसिंहैः सहसाप्रद्रुतादिशः ॥ ८ ॥ राजावाराजपुत्रोवा
मृगयामटतेवने ॥ अन्यद्वाश्वापदं किंचित्सौमित्रेज्ञातुमर्हसि ॥ ९ ॥ सुदुश्चरोगिरिश्चायंपक्षिणामपिलक्ष्मण ॥ सर्वमेतद्यथातत्त्वमभि
ज्ञातुमिहार्हसि ॥ १० ॥ सलक्ष्मणः संत्वरितः सालमारुह्यपुष्पितम् ॥ प्रेक्षमाणोदिशःसर्वाःपूर्वांदिशमवैक्षत ॥ ११ ॥ उदङ्मुखः
प्रेक्षमाणोददर्शमहतींचमूम् ॥ गजाश्वरथसंबाधांयत्तैर्युक्तां पदातिभिः ॥१२॥ तामश्वरथसंपूर्णांरथध्वजविभूषिताम् ॥ शशंस सेनांरा
मायवचनंचेदमब्रवीत् ॥ १३ ॥ अग्निंसंशमयत्वार्यः सीताचभजतांगुहाम् ॥ सज्जंकुरुष्व चापंच शरांश्चकवचंतथा ॥ १४ ॥ तं रामः
पुरुषव्याघ्रोलक्ष्मणं प्रत्युवाचह ॥ अंगावेक्षस्वसौमित्रेकस्येमांमन्यसे चमूम् ॥ १५ ॥ एवमुक्तस्तुरामेण लक्ष्मणोवाक्यमब्रवीत् ॥
दिधक्षन्निवतांसेनां रुषितः पावको यथा ॥ १६ ॥ संपन्नंराज्यमिच्छंस्तुव्यक्तं प्राप्याभिषेचनम् ॥ आवांहंतुंसमभ्येति कैकेय्याभरतः
सुतः ॥ १७ ॥ एषवैसुमहाञ्छ्रीमान्विटपीसंप्रकाशते ॥ विराजत्युज्ज्वलस्कंधः कोविदारध्वजोरथे ॥ १८ ॥ (असौहिसुमहास्कन्धो
विटपीचमहाद्रुमः ॥ विराजतेमहासैन्येकोविदारध्वजोरथे ॥ १ ॥) भजंत्येते यथाकाममश्वानारुह्यशीघ्रगान् ॥ एतेभ्राजंति संहृष्टा
गजानारुह्यसादिनः ॥ १९ ॥ गृहीतधनुषावावां गिरिंवीरश्रयावहे ॥ अथवेहैवतिष्ठावः सन्नद्धावुद्यतायुधौ ॥ २० ॥ अपिनौवशमाग
च्छेत्कोविदारध्वजोरणे ॥ अपिद्रक्ष्यामिभरतंयत्कृतेव्यसनंमहत् ॥ २१ ॥ त्वयाराघवसंप्राप्तंसीतयाच मयातथा ॥ यन्निमित्तं भवान्रा
ज्याच्च्युतो राघवशाश्वतात् ॥ २२ ॥ संप्राप्तोयमरिर्वीरभरतो वध्यएवहि ॥ भरतस्यवधेदोषंनाहंपश्यामि राघव ॥ २३ ॥ पूर्वापका

श्वन ॥ ३४ ॥ तद्दृष्ट्वाकर्मसौमित्रेर्भ्राताप्रीतोऽभवत्तदा ॥ क्रियंतांबलयश्चेतिरामः सीतामथान्वशात् ॥ ३५ ॥ अग्रंप्रदायभूतेभ्यःसीता
थवरवर्णिनी ॥ तयोरुपददद्भ्रात्रोर्मधुमांसंचतद्भृशम् ॥ ३६ ॥ तयोस्तुप्तिमथोत्पाद्यवीरयोः कृतशौचयोः ॥ विधिवज्जानकीपश्चाच्चक्रे
सा प्राणधारणम् ॥ ३७ ॥ शिष्टंमांसंनिकृष्टंयच्छोषणायावकल्पितम् ॥ तद्रामवचनात्सीताकाकेभ्यः पर्यरक्षत॥ ३८ ॥ तांददर्शतदा
भर्ताकाकेनायासितांदृढम् ॥ यस्याहारांतरचरःकामचारीविहंगमः ॥ ३९ ॥ काकेनारोध्यमानांतां सामुमोहतदातुरम् ॥ साचुकोपान
वद्यांगी भर्तृप्रणयदर्पिता ॥ ४० ॥ इतश्चेतश्च तांकाकोवारयंतींपुनःपुनः ॥ पक्षतुंडनखाग्रैश्च कोपयामासकोपनाम् ॥ ४१ ॥ तस्याः
प्रस्फुरमाणोष्ठंभ्रुकुटीपुटसूचितम् ॥ मुखमालोक्यकाकुत्स्थस्तंकाकंप्रत्यषेधयत् ॥ ४२ ॥ सधृष्टमानोविहगोरामवाक्यमचिंतयन् ॥
सीतामभिपपातैवततश्चुक्रोधराघवः ॥४३॥ सोऽभिमंत्र्यशरैषीकामैषीकास्त्रेणवीर्यवान् ॥ काकंतमभिसंधायससर्जपुरुषर्षभः ॥ ४४ ॥
सतेनाभिद्रुतःकाकस्त्रींल्लोकान्पर्यगात्ततः ॥ देवैर्दत्तवरः पक्षीहारांतरचरो लघुः ॥ ४५ ॥ यत्रयत्रागमत्काकस्तत्रतत्रददर्शह ॥ इषीकां
भूतसंकाशांसरामंपुनरागमत् ॥ ४६ ॥ समूर्ध्नान्यपतत्काको राघवस्यमहात्मनः ॥ सीतायास्तत्र पश्यंत्यामानुषीमैरयद्गिरम् ॥ ४७ ॥
प्रसादंकुरुमेरामप्राणैः सामग्र्यमस्तु मे ॥ अस्त्रस्यास्यप्रभावेणशरणंनलभेक्वचित् ॥ ४८ ॥ तंकाकमब्रवीद्रामःपादयोःशिरसागतम् ॥
सानुक्रोशतयाधीमानिदंवचनमर्थवत् ॥ ४९ ॥ मयारोषपरीतेनसीताप्रियहितार्थिना॥अस्त्रमेतत्समाधायत्वद्वधायाभिमंत्रितम् ॥ ५० ॥
यत्तुमेचरणौमूर्ध्नागतस्त्वंजीवितेप्सया ॥ अत्रास्त्यवेक्षात्वयिमेरक्ष्योहिशरणागतः ॥ ५१ ॥ अमोघं क्रियतामस्त्रमेकमंगंपरित्यज ॥
किमंगंशातयतुतेशरैषीकाब्रवीहिमे ॥ ५२ ॥ एतावद्धि मयाशक्यंतवकर्तुंप्रियंखग ॥ एकांगहीनंह्यस्त्रेणजीवितं मरणाद्वरम् ॥ ५३ ॥
एवमुक्तस्तुरामेणसंप्रधार्यसवायसः ॥ अभ्यगच्छद्द्वयोरक्षणस्त्यागमेकस्य पंडितः ॥ ५४ ॥ सोऽब्रवीद्राघवंकाकोनेत्रमेकंत्यजाम्यहम्॥
एकनेत्रोऽपिजीवेऽहंत्वत्प्रसादान्नराधिप ॥ ५५ ॥ रामानुज्ञातमस्त्रंतत्काकस्यनयनेनपतत् ॥ वैदेहीस्मितातत्रकाकस्य नयनेहते॥५६॥
निपत्यशिरसाकाकोजगामाशुयथेप्सितम् ॥ लक्ष्मणानुचरो रामश्चकारानंतरक्रियाः ॥ ५७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे अयं प्रक्षिप्तः सर्गः ॥ १ ॥ तां तदादर्शयित्वा तुमैथिलींगिरिनिम्नगाम् ॥ निषसादगिरिप्रस्थे

झिल्लिकाविरुतैर्दीर्घैरुदतीव समंततः ॥ ११ ॥ पुत्रप्रियोऽसौशकुनिः पुत्रपुत्रेतिभाषते ॥ मधुरांकरुणांवाचंपुरेवजननी मम ॥ १२ ॥
विहगोभृंगराजोऽयंशालस्कंधसमास्थितः ॥ संगीतमिवकुर्वाणः कोकिलेनावकूजति ॥ १३॥ अयंवाबालकःशंकेकोकिलानांविहंगमः ॥
सुखबद्धमसंबद्धंतथाह्येषप्रभाषते ॥ १४ ॥ एषाकुसुमितानूनंपुष्पभारानतालता ॥ दृश्यते मामिवात्यर्थंश्रमाद्देवित्वमाश्रिता ॥ १५ ॥
एवमुक्ताप्रियस्यांकेमैथिली प्रियभाषिणी ॥ भूयस्तरांत्वनिंद्यांगीसमारोहतभामिनी ॥ १६ ॥ अंकेतुपरिवर्तंती सीतासुरसुतोपमा ॥
हर्षयामासरामस्यमनोमनसिजार्पितम् ॥ १७ ॥ सनिघृष्यांगुलिंरामोधौतेमनःशिलोच्चये ॥चकारतिलकंतस्याललाटेरुचिरंतदा॥१८॥
बालार्कसमवर्णेनतेजसागिरिधातुना ॥ चकासे विनिविष्टेनससंध्येवनिशासिता ॥ १९ ॥ केसरस्य चपुष्पाणि करेणामृद्यराघवः
अलकंपूरयामासमैथिल्याः प्रीतमानसः॥ २०॥ अभिरम्यतदातस्यांशिलायांरघुनंदनः ॥ अन्वीयमानोवैदेह्यादेशमन्यंजगामह ॥२१॥
विचरंतीतदासीताददर्श हरियूथपम् ॥ वनेबहुमृगाकीर्णे वित्रस्तारामामाश्लिषत् ॥ २२ ॥ रामस्तां परिरब्धांगींपरिरभ्यमहाभुजः ॥
सांत्वयामासवामोरूमवभर्त्स्याथ वानरम् ॥ २३ ॥ मनःशिलायास्तिलकः सीतायाः सोऽथ वक्षसि ॥ समदृश्यतसंक्रांतोरामस्यविपु
लौजसः ॥ २४ ॥ प्रजहासतदासीतागतेवानरपुंगवे ॥ दृष्ट्वाभर्तरिसंक्रांतमपांगसमनःशिलम् ॥२५॥ नातिदूरेत्वशोकानांप्रदीप्तमिव
काननम् ॥ ददर्शपुष्पस्तबकैस्तर्जद्भिरिव वानरैः ॥ २६ ॥ वैदेहीत्यब्रवीद्राममशोककुसुमार्थिनी ॥ वयं तदधिगच्छामोवनमिक्ष्वा
कुनंदन ॥२७॥ तस्याः प्रियेस्थितोरामोदेव्या दिव्यार्थरूपया ॥ सहितस्तदशोकानां विशोकः प्रययौवनम् ॥२८॥ तदशोकवनंरामः
सभार्यो व्यचरत्तदा ॥ गिरिपुत्र्यापिनाकीवसहहैमवतं वनम् ॥२९॥ तावन्योन्यमशोकस्य पुष्पैः पल्लवधारिभिः ॥ समलंचक्रतुरुभौ
कामिनौनीललोहितौ ॥ ३० ॥ आबद्धवनमालौतौ कृतापीडावतंसकौ ॥ भार्यापतीतावचलं शोभयांचक्रतुर्भृशम् ॥ ३१ ॥ एवं सवि
विधान्देशान्दर्शयित्वाप्रियांप्रियः ॥ आजगामाश्रमपदं सुसंश्लिष्टमलंकृतम् ॥ ३२ ॥ प्रत्युज्जगामतं भ्रातालक्ष्मणोगुरुवत्सलः ॥ दर्श
यन्विविधंधर्मं सौमित्रिः सुकृतं तदा ॥ ३३ ॥ शुद्धबाणहतांस्तत्र मेध्यान्कृष्णमृगान्दश ॥ राशीकृतान्शुष्यमाणानन्यान्कांश्चनकां

दीम् ॥ ८ ॥ क्वचिन्मणिनिकाशोदांक्वचित्पुलिनशालिनीम् ॥ क्वचित्सिद्धजनाकीर्णांपश्यमंदाकिनींनदीम् ॥ ९ ॥ निर्धूतान्वायुना
पश्यविततान्पुष्पसंचयान् ॥ पोप्लूयमानानपरान्पश्यत्वं तनुमध्यमे ॥ १० ॥ पश्यैतद्वल्गुवयसो रथांगाह्वयनाद्विजाः ॥ अधिरोह
तिकल्याणिनिष्कूजंतः शुभागिरः ॥ ११ ॥ दर्शनंचित्रकूटस्यमंदाकिन्याश्च शोभने ॥ अधिकंपुरवासाच्चमन्येतवचदर्शनात् ॥ १२ ॥
विधूतकल्मषैः सिद्धैस्तपोदमशमान्वितैः ॥ नित्यविक्षोभितजलां विगाहस्वमयासह ॥ १३ ॥ सखीवच्चविगाहस्व सीतेमंदाकिनींन
दीम् ॥ कमलान्यवमज्जंतीपुष्कराणि चभामिनि ॥ १४ ॥ त्वंपौरजनवद्व्यालानयोध्यामिव पर्वतम् ॥ मन्यस्ववनिते नित्यंसरयूवदिमां
नदीम् ॥ १५ ॥ लक्ष्मणश्चैवधर्मात्मामन्निदेशे व्यवस्थितः ॥ त्वंचानुकूलावैदेहिप्रीतिं जनयतीमम ॥ १६ ॥ उपस्पृशंस्त्रिषवणंमधुमूल
फलाशनः ॥ नायोध्यायैनराज्यायस्पृहयेचत्वया सह ॥ १७ ॥ इमांहिरम्यांगजयूथलोडितांनिपीततोयां गजसिंहवानरैः ॥ सुपुष्पितां
पुष्पभरैरलंकृतांनसोऽस्तियःस्यान्नगतक्लमःसुखी ॥ १८ ॥ इतीवरामोबहुसंगतंवचःप्रियासहायःसरितंप्रति ब्रुवन् ॥ चचार रम्यंनयनां
जनप्रभं सचित्रकूटंरघुवंशवर्धनः ॥ १९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० आ० च० अयो० पंचनवतितमः सर्गः ॥ ९५ ॥
रामस्तुनलिनींरम्यांचित्रकूटं चपर्वतम् ॥ उत्तरेतुगिरेःपादेचित्रकूटस्य राघवः ॥ १ ॥ ददर्श कंदरंरम्यं शिलाधातुसमन्वितम् ॥
सुखप्रसेकैस्तरुभिः पुष्पभारावलंबिभिः ॥ २॥ संवृतंचरहस्यंच मत्तद्विजगणायुतम् ॥ तद्दृष्ट्वासर्वभूतानां मनोदृष्टिहरंवनम् ॥ ३ ॥
उवाचसीतां काकुत्स्थोवनदर्शनविस्मितः ॥ वैदेहिरमतेचक्षुस्तवास्मिन्गिरिकंदरे ॥ ४ ॥ परिश्रमविघातार्थं साधुतावदिहास्यताम्
त्वदर्थमिहविन्यस्तात्वियं श्लक्ष्णसमाशिला ॥ ५ ॥ यस्याःपार्श्वेतरुः पुष्पैः प्रविष्ट इव केसरैः ॥ राघवेणैवमुक्ता सासीताप्रकृतिद
क्षिणा ॥ ६ ॥ उवाचप्रणयस्निग्धमिदंश्लक्ष्णतरंवचः ॥ अवश्यकार्यंवचनंतवमेरघुनंदन ॥ ७ ॥ बहुशोभ्रमितश्चाद्यतवचैवंमनोरथः ॥
एवमुक्त्वारारोहाशिलां तामुपसर्प ह ॥ ८ ॥ सहभर्त्रानवद्यांगीरंतुकामामनस्विनी ॥ तामेवंब्रुवतींसीतांरामोवचनमब्रवीत् ॥ ९ ॥
रम्यंपश्यसिभूतार्थवनंपुष्पितपादपम् ॥ पश्यदेविगिरौरम्येरम्यपुष्पांकितानिमान् ॥ १० ॥ गजदंतक्षतान्वृक्षान्पश्यंनिर्यासवर्षिणः ॥

गुहासमीरणो गंधान्नानापुष्पभवान्बहून् ॥ घ्राणतर्पणमभ्येत्यकंनरं नप्रहर्षयेत् ॥ १४ ॥ यदीहशरदोनेकांस्त्वया सार्धमनिंदिते ॥ लक्ष्मणेनचवत्स्यामिनमांशोकः प्रधर्षति ॥ १५ ॥ बहुपुष्पफले रम्येनानाद्विजगणायुते ॥ विचित्रशिखरेह्यस्मिन्रतवानस्मिभा मिनि ॥ १६ ॥ अनेनवनवासेनममप्राप्तंफलद्वयम् ॥ पितुश्चानृण्यताधर्मेभरतस्य प्रियंतथा ॥ १७ ॥ वैदेहिरमसेकच्चिच्चित्रकूटेमया सह ॥ पश्यंती विविधान्भावान्मनोवाक्कायसंमतान् ॥ १८ ॥ इदमेवामृतंप्राहूराज्ञिराजर्षयःपरे ॥ वनवासंभवार्थायप्रेत्यमेप्रपिता महाः ॥ १९ ॥ शिलाःशैलस्यशोभंतेविशालाः शतशोऽभितः ॥ बहुलाबहुलैर्वर्णैर्नीलपीतसितारुणैः ॥२०॥ निशि भांत्यचलेंद्रस्य हुताशनशिखाइव ॥ ओषध्यःस्वप्रभालक्ष्म्याभ्राजमानाः सहस्रशः ॥ २१ ॥ केचित्क्षयनिभा देशाः केचिदुद्यानसन्निभाः ॥ केचिदेक शिलाभांतिपर्वतस्यास्यभामिनि ॥ २२ ॥ भित्त्वेववसुधांभातिचित्रकूटः समुत्थितः ॥ चित्रकूटस्य कूटोऽयंदृश्यतेसर्वतःशुभः॥ २३ ॥ कुष्ठस्थगरपुन्नागभूर्जपत्रोत्तरच्छदान् ॥ कामिनांस्वास्तरान्पश्यकुशेशयदलायुतान् ॥ २४ ॥ मृदिताश्चापविद्धाश्चदृश्यंते कमलस्रजः॥ कामिभिर्वनितेपश्यफलानिविविधानि च ॥ २५ ॥ वस्वौकसारांनलिनीमतीत्यैवोत्तरां कुरून् ॥ पर्वतश्चित्रकूटोऽसौबहुमूलफलो दकः ॥ २६ ॥ इमंतुकालंवनितेविजह्रिवांस्त्वया चसीतेसहलक्ष्मणेन ॥ रतिंप्रपत्स्येकुलधर्मवर्धिनींसतांपथिस्वैर्नियमैः परैःस्थितः ॥ ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आ० च०सा०अयो० चतुर्नवतितमः सर्गः ॥ ९४ ॥ अथशैलाद्विनिष्क्रम्य मैथिलींको सलेश्वरः ॥ अदर्शयच्छुभजलांरम्यांमंदाकिनीं नदीम् ॥ १ ॥ अब्रवीच्चवरारोहां चंद्रचारुनिभाननाम् ॥ विदेहराजस्यसुतां रामोराजीव लोचनः॥ २ ॥ विचित्रपुलिनांरम्यांहंससारससेविताम् ॥ कुसुमैरुपसंपन्नांपश्यमंदाकिनींनदीम् ॥ ३ ॥ नानाविधैस्तीररुहैर्वृतांपुष्प फलद्रुमैः ॥ राजंतींराजराजस्यनलिनीमिव सर्वतः ॥ ४ ॥ मृगयूथनिपीतानिकलुषांभांसि सांप्रतम् ॥ तीर्थानिरमणीयानि रतिंसंजनयं तिमे ॥ ५ ॥ जटाजिनधराः कालेवल्कलोत्तरवाससः ॥ ऋषयस्त्ववगाहंते नदीं मंदाकिनींप्रिये ॥ ६ ॥ आदित्यमुपतिष्ठंते नियमादूर्ध्व बाहवः ॥ एतेपरेविशालाक्षिमुनयः संशितव्रताः ॥ ७ ॥ मारुतोद्धूतशिखरैः प्रनृत्तइवपर्वतः ॥ पादपैः पुष्पपत्राणिसृजद्भिरभितोन

ताबहवः पृषतावनं ॥ मनोज्ञरूपालक्ष्यंतेकुसुमैरिविविचित्रिताः ॥ १९ ॥ साधुसैन्याः प्रतिष्ठंतांविचिन्वंतुचकाननम् ॥ यथातौपुरुष
व्याघ्रौदृश्येतेरामलक्ष्मणौ ॥ २० ॥ भरतस्यवचः श्रुत्वा पुरुषाः शस्त्रपाणयः ॥ विविशुस्तद्वनंशूराधूमाग्रंददृशुस्ततः ॥२१॥ तेसमालो
क्यधूमाग्रमूचुर्भरतमागताः ॥ नामनुष्येभवत्यग्निर्व्यक्तमत्रैव राघवौ ॥ २२ अथनात्रनरव्याघ्रौ राजपुत्रौपरंतपौ ॥ अन्येरामोपमाः
संतिव्यक्तमत्रतपस्विनः ॥ २३ ॥ तच्छ्रुत्वा भरतस्तेषांवचनंसाधुसंमतम् ॥ सैन्यानुवाचसर्वांस्तानमित्रबलमर्दनः ॥ २४ ॥ यत्ताभवं
तस्तिष्ठंतुनेतोगंतव्यमग्रतः ॥ अहमेवगमिष्यामि सुमंत्रोधृतिरेवच ॥ २५ ॥ एवमुक्त्वा ततः सैन्यास्तत्रतस्थुः समंततः ॥ भरतोयत्रधू
माग्रंतत्रदृष्टिं समादधत् ॥ २६ ॥ व्यवस्थितयाभरतेनसाचमूर्निरीक्षमाणापिच भूमिमग्रतः ॥ बभूवहृष्टानचिरेणजानतीप्रियस्यराम
स्यसमागमंतदा ॥ २७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे त्रिनवतितमः सर्गः ॥ ९३ ॥
दीर्घकालोषितस्तस्मिन्गिरौगिरिवरप्रियः ॥ वैदेह्याः प्रियमाकांक्षन्स्वंच चित्तं विलोभयन् ॥ १ ॥ अथदाशरथिश्चित्रं चित्रकूटमदर्श
यत् ॥ भार्याममरसंकाशः शचीमिव पुरंदरः ॥ २ ॥ नराज्यभ्रंशनं भद्रेनसुहृद्भिर्विनाभवः ॥ मनोमेबाधतेदृष्ट्वारमणीयमिमंगिरिम् ॥३॥
पश्येममचलंभद्रे नानाद्विजगणायुतम् ॥ शिखरैः खमिवोद्विद्धैर्धातुमद्भिर्विभूषितम् ॥४॥ केचिद्रजतसंकाशाः केचित्क्षतजसन्निभाः ॥
पीतमांजिष्ठवर्णाश्च केचिन्मणिवरप्रभाः ॥ ५ ॥ पुष्पार्ककेतकाभाश्च केचिज्ज्योतीरसप्रभाः ॥ विराजंतेऽचलेंद्रस्य देशा धातुविभू
षिताः ६ ॥ नानामृगगणैर्द्वीपितरक्ष्वृक्षगणैर्वृतः ॥ अदुष्टैर्भात्ययं शैलोबहुपक्षिसमाकुलः ॥ ७ ॥ आम्रजंब्वसनैर्लोध्रैः प्रियालैः
पनसैर्धवैः ॥ अंकोलैर्भव्यतिनिशैर्बिल्वतिंदुकवेणुभिः ॥ ८ ॥ काश्मर्यारिष्टवरणैर्मधूकैस्तिलकैरपि ॥ बदर्यामलकैर्नीपैर्वेत्रधन्वनबी
जकैः ॥ ९ ॥ पुष्पवद्भिः फलोपेतैश्छायावद्भिर्मनोरमैः ॥ एवमादिभिराकीर्णः श्रियंपुष्यत्ययंगिरिः ॥ १० ॥ शैलप्रस्थेषुरम्येषुपश्ये
मान्कामहर्षणान् ॥ किन्नरान्द्वंद्वशोभद्रेरममाणान्मनस्विनः ॥ ११ ॥ शाखावसक्तान्खड्गांश्चप्रवराण्यंबराणि च ॥ पश्यविद्याधर
स्त्रीणांक्रीडोद्देशान्मनोरमान् ॥ १२ ॥ जलप्रपातैरुद्भेदैर्निष्पंदैश्च क्वचित्क्वचित् ॥ स्रवद्भिर्भात्ययंशैलः स्रवन्मदइवद्विपः ॥ १३ ॥

प्रमुखाः स्त्रियः ॥ रामदर्शनकांक्षिण्यः प्रययुर्मुदितास्तदा ॥ ३६ ॥ चंद्रार्कतरुणाभासांनियुक्तां शिबिकांशुभाम् ॥ आस्थायप्रययौ श्रीमान्भरतः सपरिच्छदः ॥३७॥ साप्रयातामहासेना गजवाजिसमाकुला ॥ दक्षिणांदिशमावृत्य महामेघइवोत्थितः ॥ ३८ ॥ वनानि चव्यतिक्रम्य जुष्टानिमृगपक्षिभिः ॥ गंगायाः परवेलायांगिरिष्वथ नदीष्वपि ॥ ३९ ॥ सासंप्रहृष्टद्विपवाजियूथा वित्रासयंतीमृगपक्षिसंघान् ॥ महद्वनंतत्प्रविगाहमानाराराजसेनाभरतस्यतत्र ॥४०॥इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अयो० द्विनवतितमः सर्गः॥९२॥

तयामहत्यायायिन्याध्वजिन्यावनवासिनः ॥ अर्दितायूथपामत्ताःसयूथाःसंप्रदुद्रुवुः॥१॥ ऋक्षाःपृषतमुख्याश्चरुरवश्चसमंततः ॥ दृश्यंते वनवाटेषुगिरिष्वपि नदीषुच ॥२॥ ससंप्रतस्थे धर्मात्माप्रीतोदशरथात्मजः ॥ वृतोमहत्यानादिन्यासेनयाचतुरंगया ॥ ३ ॥ सागरौघनिभासेनाभरतस्यमहात्मनः ॥ महींसंछादयामास प्रावृषिद्यामिवांबुदः ॥४॥ तुरंगौघैरवतताबारणैश्च महाबलैः ॥ अनालक्ष्याचिरं कालंतस्मिन्कालेबभूवसा ॥ ५ ॥ सगत्वादूरमध्वानंसंपरिश्रांतवाहनः ॥ उवाचवचनंश्रीमान्वसिष्ठंमंत्रिणांवरम् ॥ ६ ॥ यादृशंलक्ष्यते रूपंयथाचैवमयाश्रुतम् ॥ व्यक्तं प्राप्ताःस्मतंदेशंभरद्वाजोयमब्रवीत् ॥ ७ ॥ अयंगिरिश्चित्रकूटस्तथा मंदाकिनी नदी ॥ एतत्प्रकाशते दूरान्नीलमेघनिभंवनम् ॥ ८ ॥ गिरेः सानूनिरम्याणि चित्रकूटस्यसंप्रति ॥ वारणैरवमृद्यंतेमामकैः पर्वतोपमैः ॥ ९ ॥ मुंचंतिकुसुमान्येतेनगाः पर्वतसानुषु ॥ नीलाइवातपापायेतोयं तोयधराघनाः॥१०॥ किन्नराचरितं देशंपश्यशत्रुघ्नपर्वते ॥ हयैःसमंतादाकीर्णं मकरैरिव सागरम् ॥११॥ एतेमृगगणाभांतिशीघ्रवेगाः प्रचोदिताः ॥ वायुप्रविद्धाः शरदिमेघजालाइवांबरे ॥ १२ ॥ कुर्वंति कुसुमापीडान्शिरःसुसुरभीनमी ॥ मेघप्रकाशैः फलकैर्दाक्षिणात्यानरायथा ॥१३॥ निष्कूजमिवभूत्वेदंवनंघोरप्रदर्शनम् ॥ अयोध्येवजनाकीर्णासंप्रतिप्रतिभातिमे ॥ १४ ॥ खुरैरुदीरितोरेणुर्दिवंप्रच्छाद्य तिष्ठति॥तंवहत्यनिलःशीघ्रंकुर्वन्निवममप्रियम् ॥ १५ ॥ स्यंदनांस्तुरगोपेतान्सूतमुख्यैरधिष्ठितान ॥ एतान्संपततः शीघ्रंपश्यशत्रुघ्नकानने ॥ १६ ॥ एतान्वित्रासितान्पश्य बर्हिणः प्रियदर्शनान् ॥ एवमापततःशैलमधिवासंपतत्रिणाम् ॥१७॥ अतिमात्रमयंदेशोमनोज्ञः प्रतिभातिमे ॥ तापसानां निवासोऽयंव्यक्तंस्वर्गपथोऽनघ ॥ १८ ॥ मृगामृगीभिः सहि

णसव्यदक्षिणमेव च ॥ गजवाजिसमाकिर्णांवाहिनीवाहिनीपते ॥ १३ ॥ वाहयस्वमहाभाग ततोद्रक्ष्यसि राघवम् ॥ प्रयाणमितिच
श्रुत्वाराजराजस्य योषितः ॥ १४ ॥ हित्वायानानियानार्हा ब्राह्मणंपर्यवारयन् ॥ वेपमानाकृशादीनासहदेव्यासुमित्रया ॥ १५ ॥
कौसल्या तत्रजग्राहकराभ्यांचरणौमुनेः ॥ असमृद्धेनकामेनसर्वलोकस्यगर्हिता ॥ १६ ॥ कैकेयीतत्रजग्राहचरणौ सव्यपत्रपा ॥ तंप्रद
क्षिणमागम्यभगवंतंमहामुनिम् ॥ १७ ॥ अदूराद्भरतस्यैवतस्थौदीनमनास्तदा ॥ तत्रपप्रच्छभरतंभरद्वाजोमहामुनिः ॥ १८ ॥ विशेषं
ज्ञातुमिच्छामिमातॄणां तवराघव ॥ एवमुक्तस्तुभरतोभरद्वाजेनधार्मिकः ॥ १९ ॥ उवाच प्रांजलिर्भूत्वावाक्यं वचनकोविदः ॥ यामिमां
भगवन्दीनां शोकानशनकर्शिताम् ॥ २० ॥ पितुर्हिमहिषींदेवींदेवतामिव पश्यसि ॥ एषातंपुरुषव्याघ्रंसिंहविक्रांतगामिनम् ॥ २१ ॥
कौसल्यासुषुवेरामंधातारमदितिर्यथा ॥ अस्यावामभुजंश्लिष्टायासातिष्ठति दुर्मनाः ॥ २२ ॥ इयंसुमित्रादुःखार्तादेवीराज्ञश्चमध्यमा॥
कर्णिकारस्यशाखेवशीर्णपुष्पावनांतरे ॥ २३ ॥ एतस्यास्तौसुतौदेव्याःकुमारौदेववर्णिनौ ॥ उभौलक्ष्मणशत्रुघ्नौवीरौसत्यपरा
क्रमौ ॥ २४ ॥ यस्याःकृतेनरव्याघ्रौजीवनाशमितोगतौ ॥ राजापुत्रविहीनश्चस्वर्गंदशरथो गतः ॥ २५ ॥ क्रोधनामकृतप्रज्ञांदृप्तांसु
भगमानिनीम् ॥ ऐश्वर्यकामांकैकेयीमनार्यामार्यरूपिणीम् ॥२६॥ ममैतां मातरंविद्धिनृशंसांपापनिश्चयाम् ॥ यतोमूलं हिपश्यामिव्य
सनंमहदात्मनः ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वा नरशार्दूलोबाष्पगद्गदयागिरा ॥ विनिःश्वस्यसताम्राक्षःक्रुद्धोनागइवश्वसन् ॥ २८ ॥ भरद्वाजो
महर्षिस्तंब्रुवंतंभरतंतदा ॥ प्रत्युवाचमहाबुद्धिरिदं वचनमर्थवित् ॥ २९ ॥ नदोषेणावगंतव्याकैकेयीभरतत्वया॥रामप्रव्राजनंह्येतत्सुखोद
र्कंभविष्यति ॥ ३० ॥ देवानांदानवानांचऋषीणांभावितात्मनाम् ॥ हितमेवभविष्यद्धिरामप्रव्राजनादिह ॥ ३१ ॥ अभिवाद्यतुसं
सिद्धःकृत्वाचैनं प्रदक्षिणम् ॥ आमंत्र्यभरतःसैन्यं युज्यतामितिचाब्रवीत् ॥ ३२ ॥ ततोवाजिरथान्युक्त्वादिव्यान्हेमविभूषितान् ॥
अध्यारोहत्प्रयाणार्थं बहून्बहुविधोजनः ॥ ३३ ॥ गजकन्यागजाश्चैवहेमकक्ष्याः पताकिनः ॥ जीमूताइव घर्मांतेसघोषाःसंप्रत
स्थिरे ॥ ३४ ॥ विविधान्यपियानानिमहांतिचलघूनिच ॥ प्रययुः सुमहार्हाणिपादैरपि पदातयः ॥ ३५ ॥अथयानप्रवेकैस्तु कौसल्या

जनस्थानितीर्थेषुसरितांनराः ॥ ७४ ॥ शुक्लानंशुमतश्चापिदंतधावनसंचयान् ॥ शुक्लांश्चंदनकल्कांश्चसमुद्रेष्ववतिष्ठतः ॥ ७५ ॥ दर्पणा
न्दरिमृष्टांश्चवाससांचापिसंचयान् ॥ पादुकोपानहंचैवयुग्मान्यत्रसहस्रशः ॥ ७६ ॥ आंजनीःकंकताकूर्चांश्छत्राणिचधनूंषिच ॥
मर्मत्राणानिचित्राणिशयनान्यासनानिच ॥ ७७ ॥ प्रतिपानह्रदान्पूर्णान्खरोष्ट्रगजवाजिनाम् ॥ अवगाह्यसुतीर्थांश्चह्रदान्सोत्पल
पुष्करान् ॥ ७८ ॥आकाशवर्णप्रतिमान्स्वच्छतोयान्सुखाप्लवान् ॥ नीलवैदूर्यवर्णांश्चमृदून्यवससंचयान् ॥ ७९ ॥ निर्वापार्थंपशू
नांतेददृशुस्तत्रसर्वशः ॥ व्यस्मयंतमनुष्यास्तेस्वप्नकल्पंतदद्भुतम् ॥ ८० ॥ दृष्ट्वातिथ्यंकृतंतादृग्भरद्वाजमहर्षिणा ॥ इत्येवंरममाणानां
देवानामिवनंदने ॥ ८१ ॥ भरद्वाजाश्रमेरम्येसारात्रिर्व्यत्यवर्तत ॥ प्रतिजग्मुश्चताःसर्वागंधर्वाश्चयथागतम् ॥ भरद्वाजमनुज्ञाप्यताश्च
सर्वावरांगनाः ॥ ८२ ॥ तथैवमत्तामदिरोत्कटानरास्तथैवदिव्यागुरुचंदनोक्षिताः ॥ तथैवदिव्याविविधास्रगुत्तमाःपृथग्विकीर्णामनु
जैःप्रमर्दिताः ॥ ८३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० आ० च० सा० अयोध्याकांडे एकनवतितमः सर्गः ॥ ९१ ॥ ततस्तांरजनींव्यु
ष्यभरतःसपरिच्छदः ॥ कृतातिथ्योभरद्वाजंकामादभिजगामह ॥ १ ॥ तमृषिःपुरुषव्याघ्रंप्रेक्ष्य प्रांजलिमागतम् ॥ हुताग्निहोत्रोभरतंभ
रद्वाजोऽभ्यभाषत ॥ २ ॥ कच्चिदत्रसुखारात्रिस्तवास्मद्विषयेगता ॥ समग्रस्तेजनःकच्चिदातिथ्येशंसमेऽनघ ॥ ३ ॥ तमुवाचांजलिं
कृत्वाभरतोऽभिप्रणम्यच ॥ आश्रमादुपनिष्क्रांतमृषिमुत्तमतेजसम् ॥ ४॥सुखोषितोऽस्मिभगवन्समग्रबलवाहनः ॥ बलवत्तर्पितश्चाहं
बलवान्भगवंस्त्वया ॥ ५ ॥ अपेतक्लमसंतापाःसुभिक्षाःसुप्रतिश्रयाः ॥ अपिप्रेष्यानुपादायसर्वेस्मसुसुखोषिताः ॥ ६ ॥ आमंत्रये
ऽहंभगवन्कामंत्वामृषिसत्तम ॥ समीपंप्रस्थितंभ्रातुर्मैत्रेणेक्षस्वचक्षुषा ॥ ७ ॥ आश्रमंतस्यधर्मज्ञधार्मिकस्यमहात्मनः ॥ आचक्ष्वकत
मोमार्गःकियानितिचशंसमे ॥ ८ ॥ इतिपृष्टस्तुभरतंभ्रातुर्दर्शनलालसम् ॥ प्रत्युवाचमहातेजाभरद्वाजोमहातपाः ॥ ९ ॥ भरतार्ध
तृतीयेषुयोजनेष्वजनेवने ॥ चित्रकूटगिरिस्तत्ररम्यनिर्दरकाननः ॥ १० ॥ उत्तरंपार्श्वमासाद्यतस्यमंदाकिनीनदी ॥ पुष्पितद्रुमसंछ
न्नारम्यपुष्पितकानना ॥ ११ ॥ अनंतरंतत्सरितश्चित्रकूटंचपर्वतम्॥ तयोःपर्णकुटीताततत्रतौवसतोध्रुवम् ॥ १२ ॥ दक्षिणेनचमार्गे

जाश्रमेऽवसन् ॥ ५१ ॥ सुरांसुरापाःपिबतपायसंचबुभुक्षिताः ॥ मांसानिचसुमेध्यानिभक्ष्यंतांयोयदिच्छति ॥ ५२ ॥ उच्छोद्यस्नापयं
तिस्मनदीतीरेषुवल्गुषु ॥ अप्येकमेकंपुरुषंप्रमदाःसप्तचाष्टच ॥ ५३ ॥ संवाहंत्यःसमापेतुर्नार्योविपुललोचनाः ॥ परिमृज्यतदान्यो
न्यंपाययंतिवरांगनाः ॥ ५४ ॥ हयान्गजान्खरानुष्ट्रांस्तथैवसुरभेःसुतान् ॥ अभोजयन्वाहनपास्तेषांभोज्यंयथाविधि ॥ ५५ ॥
इक्षूंश्चमधुलाजांश्चभोजयंतिस्मवाहनान् ॥ इक्ष्वाकुवरयोधानांचोदयंतोमहाबलाः ॥ ५६ ॥ नाश्वबंधोश्वमाजानान्नगजंकुंजरग्रहः ॥
मत्तप्रमत्तमुदितासाचमूस्तत्रसंबभौ ॥ ५७ ॥ तर्पिताःसर्वकामैश्चरक्तचंदनरूषिताः ॥ अप्सरोगणसंयुक्ताःसैन्यावाचमुदीरयन् ॥५८॥
नैवायोध्यांगमिष्यामोनगमिष्यामदंडकान् ॥ कुशलंभरतस्यास्तुरामस्यास्तुतथासुखम् ॥ ५९ ॥ इतिपादातयोधाश्चहस्त्यश्वारोहबं
धकाः ॥ अनाथास्तंविधिंलब्ध्वावाचमेतामुदीरयन् ॥ ६० ॥ संप्रहृष्टाविनेदुस्तेनरास्तत्रसहस्रशः ॥ भरतस्यानुयातारःस्वर्गोऽयमिति
चाब्रुवन् ॥ ६१ ॥ नृत्यंतश्चहसंतश्चगायंतश्चैवसैनिकाः ॥ समंतात्परिधावंतोमाल्योपेताःसहस्रशः ॥ ६२ ॥ ततोभुक्तवतांतेषांतदन्नम
मृतोपमम् ॥ दिव्यानुद्वीक्ष्यभक्ष्यांस्तानभवद्भक्षणेमतिः ॥ ६३ ॥ प्रेष्याश्चेट्यश्चवध्वश्चबलस्थाश्चापिसर्वशः ॥ बभूवुस्तेभृशंपीताःसर्वे
चाहतवाससः ॥ ६४ ॥ कुंजराश्चखरोष्ट्राश्चगोश्वाश्चमृगपक्षिणः ॥ बभूवुःसुभृतास्तत्रनातोह्यन्यमकल्पयन् ॥ ६५ ॥ नाशुक्लवासास्त
त्रासीत्क्षुधितोमलिनोऽपिवा ॥ रजसाध्वस्तकेशोवानरः कश्चिददृश्यत ॥ ६६ ॥ आजैश्चापिचवाराहैर्निष्ठानवरसंचयैः ॥ फलनिर्यूहसं
सिद्धैःसूपैर्गंधरसान्वितैः ॥ ६७ ॥ पुष्पध्वजवतीःपूर्णाःशुक्लस्यान्नस्यचाभितः ॥ ददृशुर्विस्मितास्तत्रनरालौहीःसहस्रशः ॥ ६८ ॥
बभूवुर्वनपार्श्वेषुकूपाःपायसकर्दमाः ॥ ताश्चकामदुघागावोद्रुमाश्चासन्मधुश्च्युतः ॥ ६९ ॥ वाप्योमैरेयपूर्णाश्चमृष्टमांसचयैर्वृताः ॥
प्रततपैठरैश्चापिमार्गमायूरकौक्कुटैः ॥ ७० ॥ पात्रीणांचसहस्राणिस्थालीनांनियुतानिच ॥ न्यर्बुदानिचपात्राणिशातकुंभमया
निच ॥ ७१ ॥ स्थाल्यःकुंभ्यःकरंभ्यश्चदधिपूर्णाःसुसंस्कृताः ॥ यौवनस्थस्यगौरस्यकपित्थस्यसुगंधिनः ॥ ७२ ॥ ह्रदाःपूर्णारसा
लस्यदध्नःश्वेतस्यचापरे ॥ बभूवुःपयसश्चान्येशर्कराणांचसंचयाः ॥ ७३ ॥ कल्कांश्चूर्णकषायांश्चस्नानानिविविधानिच ॥ ददृशुर्भा

दद‌र्शभारतंसैन्यंविधानंविश्वकर्मणः ॥ २८ ॥ बभूवहिसमाभूमिः समंतात्पंचयोजना ॥ शाद्वलैर्बहुभिश्छन्नानीलवैदूर्यसन्निभैः ॥ २९ ॥
तस्मिन्बिल्वाःकपित्थाश्चपनसाबीजपूरकाः ॥ आमलक्योबभूवुश्चचूताश्चफलभूषिताः ॥ ३० ॥ उत्तरेभ्यःकुरुभ्यश्चवनंदिव्योपभोग
वत् ॥ आजगामनदीसौम्यातीरजैर्बहुभिर्वृता ॥ ३१ ॥ चतुःशालानिशुभ्राणिशालाश्चगजवाजिनाम् ॥ हर्म्यप्रासादसंयुक्ततोरणानि
शुभानिच ॥ ३२ ॥ सितमेघनिभंचापिराजवेश्मसुतोरणम् ॥ शुक्लमाल्यकृताकारंदिव्यगंधसमुक्षितम् ॥ ३३ ॥ चतुरस्रमसंबाधं
शयनासनयानवत् ॥ दिव्यैःसर्वरसैर्युक्तंदिव्यभोजनवस्त्रवत् ॥ ३४ ॥ उपकल्पितसर्वान्नंधौतनिर्मलभाजनम् ॥ कॢप्तसर्वासनश्रीम
त्स्वास्तीर्णशयनोत्तमम् ॥ ३५ ॥ प्रविवेशमहाबाहुरनुज्ञातोमहर्षिणा ॥ वेश्मतद्रत्नसंपूर्णंभरतःकैकयीसुतः ॥ ३६ ॥ अनुजग्मुश्चतेसर्वे
मंत्रिणःसपुरोहिताः ॥ बभूवुश्चमुदायुक्तास्तंदृष्ट्वावेश्मसंविधिम् ॥ ३७ ॥ तत्रराजासनंदिव्यंव्यजनंछत्रमेवच ॥ भरतोमंत्रिभिःसार्ध
मभ्यवर्ततराजवत् ॥ ३८ ॥ आसनंपूजयामासरामायाभिप्रणम्यच ॥ बालव्यजनमादायन्यषीदत्सचिवासने ॥ ३९ ॥ आनुपूर्व्या
न्निषेदुश्चसर्वेमंत्रिपुरोहिताः ॥ ततः सेनापतिःपश्चात्प्रशास्ताचन्यषीदत ॥ ४० ॥ ततस्तत्रमुहूर्तेननद्यः पायसकर्दमाः ॥ उपातिष्ठंत
भरतंभरद्वाजस्यशासनात् ॥ ४१ ॥ आसामुभयतः कूलंपांडुमृत्तिकलेपनाः ॥ रम्याश्चावसथादिव्याब्राह्मणस्यप्रसादजाः ॥ ४२ ॥
तेनैवचमुहूर्तेनदिव्याभरणभूषिताः ॥ आगुर्विंशतिसाहस्राब्रह्मणाप्रहिताःस्त्रियः ॥ ४३ ॥ सुवर्णमणिमुक्तेनप्रवालेनचशोभिताः ॥ आगु
र्विंशतिसाहस्राःकुबेरप्रहिताःस्त्रियः ॥ ४४ ॥ याभिर्गृहीतःपुरुषःसोन्मादइवलक्ष्यते ॥ आगुर्विंशतिसाहस्रानंदनादप्सरोगणाः ॥ ४५ ॥
नारदस्तुंबुरुर्गोपःप्रभयासूर्यवर्चसः ॥ एतेगंधर्वराजानोभरतस्याग्रतोजगुः ॥ ४६ ॥ अलंबुषामिश्रकेशीपुंडरीकाथवामना ॥ उपा
नृत्यंतभरतंभरद्वाजस्यशासनात् ॥ ४७ ॥ यानिमाल्यानिदेवेषुयानिचैत्ररथेवने ॥ प्रयागेतान्यदृश्यंतभरद्वाजस्यतेजसा ॥ ४८ ॥
बिल्वामार्दंगिकाआसञ्शम्याग्राहाविभीतकाः ॥ अश्वत्थानर्तकाश्चासन्भरद्वाजस्यतेजसा ॥ ४९ ॥ ततः सरलतालाश्चतिलकाःसत
मालकाः ॥ प्रहृष्टास्तत्रसंपेतुःकुब्जाभूत्वाथवामनाः ॥ ५० ॥ शिंशपामलकीजंबूर्याश्चान्याःकाननेलताः ॥ प्रमदाविग्रहंकृत्वाभरद्वा

बलमिहागतः ॥ कस्मान्नेहोपयातोऽसिसबलःपुरुषर्षभ ॥ ५ ॥ भरतःप्रत्युवाचेदंप्रांजलिस्तंतपोधनम् ॥ नसैन्येनोपयातोऽस्मिभगव
न्भगवद्भयात् ॥ ६ ॥ राज्ञाहिभगवन्नित्यंराजपुत्रेणवातथा ॥ यत्नतःपरिहर्तव्याविषयेषुतपस्विनः ॥ ७ ॥ वाजिमुख्यामनुष्याश्चम
त्ताश्चवरवारणाः ॥ प्रच्छाद्यभगवन्भूमिंमहतीमनुयांतिमाम् ॥ ८ ॥ तेवृक्षानुदकंभूमिमाश्रमेषूटजांस्तथा ॥ नहिंस्युरितितेनाहमेकएवा
गतस्ततः ॥ ९ ॥ आनीयतामितःसेनेत्याज्ञप्तःपरमर्षिणा ॥ तथानुचक्रेभरतः सेनायाःसमुपागमम् ॥ १० ॥ अग्निशालांप्रविश्याथपी
त्वापःपरिमृज्यच ॥ आतिथ्यस्यक्रियाहेतोर्विश्वकर्माणमाह्वयत् ॥ ११ ॥ आह्वयेविश्वकर्माणमहंत्वष्टारमेवच ॥ आतिथ्यंकर्तु
मिच्छामितत्रमेसंविधीयताम् ॥ १२ ॥ आह्वयेलोकपालांस्त्रीन्देवाञ्छक्रपुरोगमान् ॥ आतिथ्यंकर्तुमिच्छामितत्रमेसंविधीयताम् ॥ १३ ॥
प्राक्स्रोतसश्चयानद्यस्तिर्यक्स्रोतसएवच ॥ पृथिव्यामंतरिक्षेचसमायांत्वद्यसर्वशः ॥ १४ ॥ अन्याःस्रवंतुमैरेयंसुरामन्याःसुनिष्ठिताम् ॥
अपराश्चोदकंशीतमिक्षुकांडरसोपमम् ॥ १५ ॥ आह्वयेदेवगंधर्वान्विश्वावसुहहाहुहून् ॥ तथैवाप्सरसोदेवगंधर्वैश्चापिसर्वशः ॥ १६ ॥
घृताचीमथविश्वाचींमिश्रकेशीमलंबुषाम् ॥ नागदत्तांचहेमांचसोमामद्रिकृतस्थलीम् ॥ १७ ॥ शक्रंयाश्चोपतिष्ठंतिब्रह्माणंयाश्चभा
मिनीः ॥ सर्वास्तुंबुरुणासार्धमाह्वयेसपरिच्छदाः ॥ १८ ॥ वनंकुरुषुयद्दिव्यंवासोभूषणपत्रवत् ॥ दिव्यनारीफलंशश्वत्तत्कौबेरमिहै
वतु ॥ १९ ॥ इहमेभगवान्सोमोविधत्तामन्नमुत्तमम् ॥ भक्ष्यंभोज्यंचचोष्यंचलेह्यंचविविधंबहु ॥ २० ॥ विचित्राणिचमाल्यानिपा
दपप्रच्युतानिच ॥ सुरादीनिचपेयानिमांसानिविविधानिच ॥ २१ ॥ एवंसमाधिनायुक्तस्तेजसाप्रतिमेनच ॥ शिक्षास्वरसमायुक्तंसु
व्रतश्चाब्रवीन्मुनिः ॥ २२ ॥ मनसाध्यायतस्तस्यप्राङ्मुखस्यकृतांजलेः ॥ आजग्मुस्तानिसर्वाणिदैवतानिपृथक्पृथक् ॥ २३ ॥
मलयंदर्दुरंचैवततःस्वेदनुदोऽनिलः ॥ उपस्पृश्यववौयुक्त्यासुप्रियात्मासुखंशिवः ॥ २४ ॥ ततोऽभ्यवर्षंतघनादिव्याःकुसुमवृष्टयः ॥
देवदुंदुभिघोषश्चदिक्षुसर्वासुशुश्रुवे ॥ २५ ॥ प्रववुश्चोत्तमावातानृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ प्रजगुर्देवगंधर्वावीणाःप्रमुमुचुःस्वरान् ॥ २६ ॥
सशब्दोद्यांचभूमिंचप्राणिनांश्रवणानिच ॥ विवेशोच्चावचः श्लक्ष्णः समोलयगुणान्वितः ॥ २७ ॥ तस्मिन्नेवंगतेशब्देदिव्येश्रोत्रसुखेनृणाम् ॥

पूर्व्याचधर्मज्ञःपप्रच्छकुशलंकुले ॥६॥ अयोध्यायांबलेकोशेमित्रेष्वपिचमंत्रिषु ॥ जानन्दशरथंवृत्तंनराजानमुदाहरत् ॥ ७ ॥ वसिष्ठो
भरतःश्चैनंपप्रच्छतुरनामयम्॥ शरीरेऽग्निषुशिष्येषुवृक्षेषुमृगपक्षिषु ॥८॥ तथेतितुप्रतिज्ञायभरद्वाजोमहायशाः ॥ भरतंप्रत्युवाचेदंराघव
स्नेहबंधनात् ॥ ९ ॥ किमिहागमनेकार्यंतवराज्यंप्रशासतः ॥ एतदाचक्ष्वसर्वंमेनहिमेशुध्यतेमनः ॥ १० ॥ सुषुवेयममित्रघ्नंकौसल्या
नंदवर्धनम् ॥ भ्रात्रासहसभार्योयश्चिरंप्रव्राजितोवनम् ॥ ११ ॥ नियुक्तःस्त्रीनिमित्तेनपित्रायोऽसौमहायशाः ॥ वनवासीभवेतीहसमाः
किलचतुर्दश ॥ १२ ॥ कच्चिन्नतस्यापापस्यपापंकर्तुमिहेच्छसि ॥ अकंटकंभोक्तुमनाराज्यंतस्यानुजस्यच ॥ १३ ॥ एवमुक्तोभरद्वाजं
भरतःप्रत्युवाचह ॥ पर्यश्रुनयनोदुःखाद्वाचासंसज्जमानया ॥ १४ ॥ हतोऽस्मियदिमामेवंभगवानपिमन्यते॥मत्तोनदोषमाशंकेमैवंमा
मनुशाधिहि ॥ १५ ॥ नचैतदिष्टंमातामेयदवोचन्मदंतरे ॥ नाहमेतेनतुष्टश्चनतद्वचनमाददे ॥ १६ ॥ अहंतुतंनरव्याघ्रमुपयातःप्रसा
दकः ॥ प्रतिनेतुमयोध्यायांपादौचास्याभिवंदितुम् ॥ १७ ॥ तंमामेवंगतंमत्वाप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ शंसमेभगवन्रामःक्वसंप्रतिमही
पतिः ॥ १८ ॥ वसिष्ठादिभिर्ऋत्विग्भिर्याचितोभगवांस्ततः ॥ उवाचतंभरद्वाजःप्रसादाद्भरतंवचः ॥ १९ ॥ त्वय्येतत्पुरुषव्याघ्रयुक्तं
राघववंशजे ॥ गुरुवृत्तिर्दमश्चैवसाधूनांचानुयायिता ॥ २० ॥ जानेचैतन्मनःस्थंतेदृढीकरणमस्त्विति ॥ अपृच्छंत्वांतवात्यर्थंकीर्तिं
समभिवर्धयन् ॥ २१ ॥जानेचरामंधर्मज्ञंससीतंसहलक्ष्मणम् ॥ अयंवसतितेभ्राताचित्रकूटेमहागिरौ ॥ २२ ॥ श्वस्तुगंतासितंदेशं
प्रसाद्यसहमंत्रिभिः ॥ एतंमेकुरुसुप्राज्ञकामंकामार्थकोविद ॥ २३ ॥ ततस्तथेत्येवमुदारदर्शनःप्रतीतरूपोभरतोऽब्रवीद्वचः ॥ चकारबुद्धिं
चमहाश्रमेतदानिशानिवासायनराधिपात्मजः ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे
नवतितमः सर्गः ॥ ९० ॥ कृतबुद्धिंनिवासायतत्रैवसमुनिस्तदा ॥ भरतंकैकयीपुत्रमातिथ्येनन्यमंत्रयत् ॥ १ ॥ अब्रवीद्भरतस्त्वेनं
नन्विदंभवताकृतम् ॥ पाद्यमर्घ्यमथातिथ्यंवनेयदुपपद्यते ॥ २ ॥ अथोवाचभरद्वाजोभरतंप्रहसन्निव ॥ जानेत्वांप्रीतिसंयुक्तंतुष्येस्त्वंयेन
केनचित् ॥३॥ सेनायास्तुतवैवास्याःकर्तुमिच्छामिभोजनम् ॥ ममप्रीतिर्यथारूपात्वमर्होमनुजर्षभ ॥ ४ ॥ किमर्थंचापिनिक्षिप्यदूरे

ततोगुहःसंत्वरितःश्रुत्वाभरतशासनम् ॥ प्रतिप्रविश्यनगरंतंज्ञातिजनमब्रवीत् ॥ ८ ॥ उत्तिष्ठतप्रबुध्यध्वंभद्रमस्तुहिवःसदा ॥ नावः
समुपकर्षध्वंतारयिष्यामिवाहिनीम् ॥९॥ तेतथोक्ताःसमुत्थायत्वरिताराजशासनात् ॥ पंचनावांशतान्येवसमानिन्युःसमंततः॥ १० ॥
अन्याःस्वस्तिकविज्ञेयामहाघंटाधराधराः ॥ शोभमानाःपताकिन्योयुक्तवाहाःसुसंहताः ॥ ११ ॥ ततःस्वस्तिकविज्ञेयापांडुकंबल
संवृताम् ॥ सनंदिघोषांकल्याणींगुहोनावमुपाहरत् ॥ १२ ॥ तामारुरोहभरतःशत्रुघ्नश्चमहाबलः ॥ कौसल्याचसुमित्राचयाश्चान्या
राजयोषितः ॥ १३ ॥ पुरोहितश्चतत्पूर्वंगुरवोब्राह्मणाश्चये ॥ अनंतरंराजदारास्तथैवशकटापणाः ॥ १४ ॥ आवासमादीपयतांतीर्थं
चाप्यवगाहताम् ॥ भांडानिचाददानानांघोषस्तुदिवमस्पृशत् ॥ १५ ॥ पताकिन्यस्तुतानावःस्वयंदाशैरधिष्ठिताः ॥ वहंत्योजनमा
रूढंतदासंपेतुराशुगाः ॥ १६ ॥ नारीणामभिपूर्णास्तुकाश्चित्काश्चित्तुवाजिनाम् ॥ काश्चित्तत्रवहंतिस्मयानयुग्यंमहाधनम् ॥ १७ ॥
तास्तुगत्वापरंतीरमवरोप्यचतंजनम् ॥ निवृत्ताःकांडचित्राणिक्रियंतेदाशबंधुभिः ॥ १८ ॥ सवैजयंतास्तुगजागजारोहैःप्रचोदिताः ॥
तरंतःस्मप्रकाशंतेसपक्षाइवपर्वताः ॥ १९ ॥ नावश्चारुरुहुस्त्वन्येप्लवैस्तेरुस्तथापरे ॥ अन्येकुंभघटैस्तेरुरन्येतेरुश्चबाहुभिः ॥ २० ॥
सापुण्याध्वजिनीगंगादाशैःसंतारितास्वयम् ॥ मैत्रेमुहूर्तेप्रययौप्रयागवनमुत्तमम् ॥ २१ ॥ आश्वासयित्वाचचमूंमहात्मानिवेशयित्वा
चयथोपजोषम् ॥ द्रष्टुंभरद्वाजमृषिप्रवर्यमृत्विक्सदस्यैर्भरतःप्रतस्थे ॥ २२ ॥ सब्राह्मणस्याश्रममभ्युपेत्यमहात्मनोदेवपुरोहितस्य ॥
ददर्शरम्योटजवृक्षदेशंमहद्वनंविप्रवरस्यरम्यम् ॥ २३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे
एकोननवतितमः सर्गः ॥ ८९ ॥ भरद्वाजाश्रमंगत्वाक्रोशादेवनरर्षभः ॥ जनंसर्वमवस्थाप्यजगामसहमंत्रिभिः ॥ १ ॥ पद्भ्यामेवतु
धर्मज्ञोन्यस्तशस्त्रपरिच्छदः ॥ वसानोवाससीक्षौमेपुरोधायपुरोहितम् ॥ २ ॥ ततःसंदर्शनेतस्यभरद्वाजस्यराघवः ॥ मंत्रिणस्तानव
स्थाप्यजगामानुपुरोहितम् ॥ ३ ॥ वसिष्ठमथदृष्ट्वैवभरद्वाजोमहातपाः ॥ संचचालासनात्तूर्णंशिष्यानर्घ्यमितिब्रुवन् ॥ ४ ॥ समा
गम्यवसिष्ठेनभरतेनाभिवादितः ॥ अबुध्यतमहातेजाःसुतंदशरथस्यतम् ॥ ५ ॥ ताभ्यामर्घ्यंचपाद्यंचदत्त्वापश्चात्फलानिच ॥ आनु

येनबालातपस्विनी ॥ सुकुमारीसतीदुःखंनविजानातिमैथिली ॥ १६ ॥ हाहतोऽस्मिनृशंसोऽस्मियत्सभार्यः कृतेमम ॥ ईदृशींराघवः
शय्यामधिशेतेह्यनाथवत् ॥ १७ ॥ सार्वभौमकुलेजातःसर्वलोकसुखावहः ॥ सर्वप्रियकरस्त्यक्त्वाराज्यंप्रियमनुत्तमम् ॥ १८ ॥
कथमिंदीवरश्यामोरक्ताक्षःप्रियदर्शनः ॥ सुखभागीनदुःखार्हःशयितोभुविराघवः ॥ १९ ॥ धन्यःखलुमहाभागोलक्ष्मणःशुभलक्षणः ॥
भ्रातरंविषमेकालेयोराममनुवर्तते ॥ २० ॥ सिद्धार्थाखलुवैदेहीपतिंयानुगतावनम् ॥ वयंसंशयिताःसर्वेहीनास्तेनमहात्मना ॥ २१ ॥
अकर्णधारापृथिवीशून्येवप्रतिभातिमे ॥ गतेदशरथेस्वर्गेरामेचारण्यमाश्रिते ॥ २२ ॥ नचप्रार्थयतेकश्चिन्मनसापिवसुंधराम् ॥ वनेनि
वसतस्तस्यबाहुवीर्याभिरक्षिताम् ॥ २३ ॥ शून्यसंवरणारक्षामयंत्रितहयद्विपाम् ॥ अनावृतपुरद्वारांराजधानीमरक्षिताम् ॥ २४ ॥
अप्रहृष्टबलांन्यूनांविषमस्थामनावृताम् ॥ शत्रवोनाभिमन्यंतेभक्ष्यान्विषकृतानिव ॥ २५ ॥ अद्यप्रभृतिभूमौतुशयिष्येऽहंतृणेषुवा ॥
फलमूलाशनोनित्यंजटाचीराणिधारयन् ॥ २६ ॥ तस्याहमुत्तरंकालंनिवत्स्यामिसुखंवने ॥ तत्प्रतिश्रुतमार्यस्यनैवमिथ्याभवि
ष्यति ॥ २७ ॥ वसंतंभ्रातुरर्थायशत्रुघ्नोमानुवत्स्यति ॥ लक्ष्मणेनसहायोध्यामार्योमेपालयिष्यति ॥ २८ ॥ अभिषेक्ष्यंतिकाकुत्स्थ
मयोध्यायांद्विजातयः ॥ अपिमेदेवताःकुर्युरिमंसत्यंमनोरथम् ॥ २९ ॥ प्रसाद्यमानःशिरसामयास्वयंबहुप्रकारंयदिनप्रपत्स्यते ॥
ततोऽनुवत्स्यामिचिरायराघवंवनेचरंनार्हतिमामुपेक्षितुम् ॥ ३० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयो
ध्याकांडे अष्टाशीतितमः सर्गः ॥ ८८ ॥ व्युष्यरात्रिंतुतत्रैवगंगाकूलेसराघवः ॥ कल्यमुत्थायशत्रुघ्नमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥
शत्रुघ्नोत्थायकिंशेषेनिषादाधिपतिंगुहम् ॥ शीघ्रमानयभद्रंतेतारयिष्यतिवाहिनीम् ॥ २ ॥ जागर्मिनाहंस्वपिमितथैवार्यंविचिंतयन् ॥
इत्येवमब्रवीद्भ्राताशत्रुघ्नोविप्रचोदितः ॥ ३ ॥ इतिसंवदतोरेवमन्योन्यंनरसिंहयोः ॥ आगम्यप्रांजलिःकाले गुहोवचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥
कच्चित्सुखंनदीतीरेऽवात्सीःकाकुत्स्थशर्वरीम् ॥ कच्चिच्चसहसैन्यस्यतवनित्यमनामयम् ॥५॥ गुहस्यतत्तुवचनंश्रुत्वास्नेहादुदीरितम् ॥
रामस्यानुवशोवाक्यंभरतोऽपीदमब्रवीत् ॥६॥सुखानःशर्वरीधीमन्पूजिताश्चापितेवयम् ॥ गंगांतुनौभिर्बह्वीभिर्दाशाःसंतारयंतुनः ॥ ७ ॥

तंपीतंवारिमहात्मना ॥ औपवास्यातदाकार्षीद्राघवः सहसीतया ॥ १८ ॥ ततस्तुजलशेषेणलक्ष्मणोऽप्यकरोत्तदा ॥ वाग्यतास्तेत्रयः
संध्यांसमुपासन्तसंहिताः ॥ १९ ॥ सौमित्रिस्तुततःपश्चादकरोत्स्वास्तरंशुभम् ॥ स्वयमानीयबर्हींषिक्षिप्रंराघवकारणात् ॥ २० ॥
तस्मिन्समाविशद्रामःस्वास्तरेसहसीतया ॥ प्रक्षाल्यचतयोःपादौव्यपाक्रामत्सलक्ष्मणः ॥ २१ ॥ एतत्तदिंगुदीमूलमिदमेवचतत्तृणम् ॥
अस्मिन्रामश्चसीताचरात्रिंतांशयितावुभौ ॥ २२ ॥ नियम्यपृष्ठेतुतलांगुलित्रवान्शरैःसुपूर्णाविषुधीपरंतपः ॥ महद्धनुःसज्जमुपोह्य
लक्ष्मणोनिशामतिष्ठत्परितोऽस्यकेवलम् ॥ २३ ॥ ततस्त्वहंचोत्तमबाणचापभृत्स्थितोभवंतत्रसयत्रलक्ष्मणः ॥ अतंद्रितैर्ज्ञातिभि
रात्तकार्मुकैर्महेंद्रकल्पंपरिपालयंतदा ॥ २४ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अ० सप्ताशीतितमः सर्गः ॥ ८७ ॥
तच्छ्रुत्वानिपुणंसर्वंभरतःसहमंत्रिभिः ॥ इंगुदीमूलमागम्यरामशय्यामवैक्षत ॥ १ ॥ अब्रवीज्जननीःसर्वाइहतस्यमहात्मनः ॥ शर्वरी
शयिताभूमाविदमस्यविमर्दितम् ॥ २ ॥ महाराजकुलीनेनमहाभागेनधीमता ॥ जातोदशरथेनोर्व्यांनरामः स्वप्तुमर्हति ॥ ३ ॥ अजि
नोत्तरसंस्तीर्णेवरास्तरणसंचये ॥ शयित्वापुरुषव्याघ्रःकथंशेतेमहीतले ॥ ४ ॥ प्रासादाग्रविमानेषुवलभीषुचसर्वदा ॥ हैमराजतभौमेषु
वरास्तरणशालिषु ॥ ५ ॥ पुष्पसंचयचित्रेषुचंदनागुरुगंधिषु ॥ पांडुराभ्रप्रकाशेषुशुकसंघरुतेषुच ॥ ६ ॥ प्रासादवरवर्येषुशीतवत्सु
सुगंधिषु ॥ उषित्वामेरुकल्पेषुकृतकांचनभित्तिषु ॥ ७ ॥ गीतवादित्रनिर्घोषैर्वराभरणनिःस्वनैः ॥ मृदंगवरशब्दैश्चसततंप्रतिबो
धितः ॥ ८ ॥ बंदिभिर्वंदितः कालेबहुभिः सूतमागधैः ॥ गाथाभिरनुरूपाभिः स्तुतिभिश्चपरंतपः ॥ ९ ॥ अश्रद्धेयमिदंलोकेनसत्यंप्रति
भातिमा ॥ मुह्यतेखलुमेभावःस्वप्नोऽयमितिमेमतिः ॥ १० ॥ ननूनंदैवतंकिंचित्कालेनबलवत्तरम् ॥ यत्रदाशरथीरामोभूमावेवमशे
त सः ॥ ११ ॥ यस्मिन्विदेहराजस्यसुताचप्रियदर्शना ॥ दयिताशयिताभूमौस्नुषादशरथस्यच ॥ १२ ॥ इयंशय्याममभ्रातुरिदमा
वर्तितंशुभम् ॥ स्थंडिलेकठिनेसर्वंगात्रैर्विमृदितंतृणम् ॥ १३ ॥ मन्येसाभरणासुप्तासीतास्मिञ्शयनेशुभा ॥ तत्रतत्रहिदृश्यंतेसक्ताः
कनकबिंदवः ॥ १४ ॥ उत्तरीयमिहासक्तंसुव्यक्तंसीतयातदा ॥ तथाह्येतेप्रकाशंतेसक्ताःकौशेयतंतवः ॥ १५ ॥ मन्येभर्तुःसुखाशय्या

आरामोद्यानसंपूर्णांसमाजोत्सवशालिनीम् ॥ सुखिताविचरिष्यंतिराजधानींपितुर्मम ॥ २१ ॥ अपिसत्यप्रतिज्ञेनसार्धंकुशलिना
वयम् ॥ निवृत्तेसमयेह्यस्मिन्सुखिताःप्रविशेमहि ॥ २२ ॥ परिदेवयमानस्यतस्यैवंहिमहात्मनः ॥ तिष्ठतोराजपुत्रस्यशर्वरीसात्यव
र्तत ॥ २३ ॥ प्रभातेविमलेसूर्येकारयित्वाजटाउभौ ॥ अस्मिन्भागीरथीतीरेसुखंसंतारितौमया ॥ २४ ॥ जटाधरौतौद्रुमचीरवास
सौमहाबलौकुंजरयूथपोपमौ ॥ वरेषुधीचापधरौपरंतपौव्यपेक्षमाणौसहसीतयागतौ ॥ २५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे षडशीतितमः सर्गः ॥ ८६ ॥ गुहस्यवचनंश्रुत्वाभरतोभृशमप्रियम् ॥ ध्यानंजगामतत्रैवयत्र
तच्छ्रुतमप्रियम् ॥ १ ॥ सुकुमारोमहासत्त्वःसिंहस्कंधोमहाभुजः ॥ पुंडरीकविशालाक्षस्तरुणः प्रियदर्शनः ॥ २ ॥ प्रत्याश्वस्यमुहूर्तं
तुकालंपरमदुर्मनाः ॥ ससादसहसातोत्त्रैर्हृदिविद्धइवद्विपः ॥ ३ ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाविवर्णवदनोगुहः ॥ बभूवव्यथितस्तत्रभूमिकंपे
यथाद्रुमः ॥ ४ ॥ तदवस्थंतुभरतंशत्रुघ्नोऽनंतरस्थितः ॥ परिष्वज्यरुरोदोच्चैर्विसंज्ञःशोककर्शितः ॥ ५ ॥ ततःसर्वाःसमापेतुर्मातरो
भरतस्यताः ॥ उपवासकृशादीनाभर्तृव्यसनकर्शिताः ॥ ६ ॥ ताश्चतंपतितंभूमौरुदत्यःपर्यवारयन् ॥ कौसल्यात्वनुसृत्यैनंदुर्मनाः
परिषस्वजे ॥ ७ ॥ वत्सलास्वयंयथावत्ससुपगुह्यतपस्विनी ॥ परिपप्रच्छभरतंरुदतीशोकलालसा ॥ ८ ॥ पुत्रव्याधिर्नतेकच्चिच्छरीरं
प्रतिबाधते ॥ अस्यराजकुलस्याद्यत्वदधीनंहिजीवितम् ॥ ९ ॥ त्वांदृष्ट्वापुत्रजीवामिरामेसभ्रातृकेगते ॥ वृत्तेदशरथेराज्ञिनाथएकस्त्व
मद्यनः ॥ १० ॥ कच्चिन्नलक्ष्मणेपुत्रश्रुतंतेकिंचिदप्रियम् ॥ पुत्रेवाह्येकपुत्रायाःसहभार्येवनंगते ॥ ११ ॥ समुहूर्तंसमाश्वस्यरुदन्नेवम
हायशाः ॥ कौसल्यां परिसान्त्व्येदंगुहंवचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥ भ्रातामेक्वावसद्रात्रिंक्वसीताक्वचलक्ष्मणः ॥ अस्वपच्छयनेकस्मिन्किंभु
क्त्वागुहशंसमे ॥ १३ ॥ सोऽब्रवीद्भरतंहृष्टोनिषादाधिपतिर्गुहः ॥ यद्विधंप्रतिपेदेचरामेप्रियहितेतिथौ ॥ १४ ॥ अन्नमुच्चावचंभक्ष्याः
फलानिविविधानिच ॥ रामायाभ्यवहारार्थंबहुशोपहृतंमया ॥ १५ ॥ तत्सर्वंप्रत्यनुज्ञासीद्रामःसत्यपराक्रमः ॥ नहितत्प्रत्यगृह्णात्स
क्षत्रधर्ममनुस्मरन् ॥ १६ ॥ नह्यस्माभिःप्रतिग्राह्यंसखेदेयंतुसर्वदा ॥ इतितेनवयंसर्वेअनुनीतामहात्मना ॥ १७ ॥ लक्ष्मणेनयदानी

दुर्मनास्ततःप्रमूढसंज्ञःपरमापदंगतः ॥ शमंनलेभेहृदयज्वरार्दितोनरर्षभोयूथहतोयथर्षभः ॥ २१ ॥ गुहेनसार्धंभरतःसमागतोमहानु
भावःसजनःसमाहितः॥सुदुर्मनास्तंभरतंतदापुनःशनैःसमाश्वासयदग्रजंप्रति ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
च० सा० अयोध्याकांडे पंचाशीतितमः सर्गः ॥ ८५ ॥ आचचक्षेऽथसद्भावंलक्ष्मणस्यमहात्मनः ॥ भरतायाप्रमेयायगुहोगहनगो
चरः ॥ १ ॥ तंजाग्रतंगुणैर्युक्तंवरचापेषुधारिणम् ॥ भ्रातृगुप्त्यर्थमत्यंतमहंलक्ष्मणमब्रुवम् ॥ २ ॥ इयंतातसुखाशय्यात्वदर्थमुपक
ल्पिता ॥ प्रत्याश्वसिहिशेष्वास्यांसुखंराघवनंदन ॥ ३ ॥ उचितोऽयंजनःसर्वोदुःखानांत्वंसुखोचितः ॥ धर्मात्मंस्तस्यगुप्त्यर्थंजागरि
ष्यामहेवयम् ॥ ४ ॥ नहिरामात्प्रियतरोममास्तिभुविकश्चन ॥ मोत्सुकोभूर्ब्रवीम्येतदथसत्यंतवाग्रतः ॥ ५ ॥ अस्यप्रसादादाशंसेलो
केऽस्मिन्सुमहद्यशः ॥ धर्मावाप्तिंचविपुलामर्थकामौचकेवलौ ॥ ६ ॥ सोऽहंप्रियसखंरामंशयानंसहसीतया ॥ रक्षिष्यामिधनुष्पाणिः
सर्वैःस्वैर्ज्ञातिभिःसह ॥ ७ ॥ नहिमेऽविदितंकिंचिद्वनेऽस्मिंश्चरतःसदा ॥ चतुरंगंह्यपिबलंप्रसहेमवयंयुधि ॥ ८ ॥ एवमस्माभिरुक्तेन
लक्ष्मणेनमहात्मना ॥ अनुनीतावयंसर्वेधर्ममेवानुपश्यता ॥ ९ ॥ कथंदाशरथौभूमौशयानेसहसीतया ॥ शक्यानिद्रामयालब्धुंजीवि
तानिसुखानिवा ॥ १० ॥ योनदेवासुरैःसर्वैः शक्यःप्रसहितुंयुधि ॥ तंपश्यगुहसंविष्टंतृणेषुसहसीतया ॥ ११ ॥ महतातपसालब्धोवि
विधैश्चपरिश्रमैः ॥ एकोदशरथस्यैषपुत्रःसदृशलक्षणः ॥ १२ ॥ अस्मिन्प्रव्राजितेराजानचिरंवर्तयिष्यति ॥ विधवामेदिनीनूनंक्षिप्रमे
वभविष्यति ॥ १३ ॥ विनद्यसुमहानादंश्रमेणोपरताःस्त्रियः ॥ निर्घोषोविरतोनूनमद्यराजनिवेशने ॥ १४ ॥ कौसल्याचैवराजाचतथै
वजननीमम ॥ नाशंसेयदितेसर्वेजीवेयुःशर्वरीमिमाम् ॥ १५ ॥ जीवेदपिचमेमाताशत्रुघ्नस्यान्ववेक्षया ॥ दुःखितायाहिकौसल्यावीर
सूर्विनशिष्यति ॥ १६ ॥ अतिक्रांतमतिक्रांतमनवाप्यमनोरथम् ॥ राज्येराममनिक्षिप्यपितामेविनशिष्यति ॥ १७ ॥ सिद्धार्थाःपितरं
वृत्तंतस्मिन्कालेह्युपस्थिते ॥ प्रेतकार्येषुसर्वेषुसंस्करिष्यंतिभूमिपम् ॥ १८ ॥ रम्यचत्वरसंस्थानांसुविभक्तमहापथाम् ॥ हर्म्यप्रासाद
संपन्नां सर्वरत्नविभूषिताम् ॥ १९ ॥ गजाश्वरथसंबाधां तुर्यनादविनादिताम् ॥ सर्वकल्याणसंपूर्णांहृष्टपुष्टजनाकुलाम् ॥ २० ॥

केदाशगृहेवस ॥ १६ ॥ अस्तिमूलफलंचैतन्निषादैःस्वयमर्जितम् ॥ आर्द्रंशुष्कंयथामांसंवन्यंचोच्चावचंतथा ॥ १७ ॥ आशंसेस्वाशि
तासेनावत्स्यत्येनांविभावरीम् ॥ अर्चितोविविधैःकामैःश्वःससैन्योगमिष्यसि ॥ १८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदि
काव्ये अयोध्याकांडे चतुरशीतितमः सर्गः ॥ ८४ ॥ एवमुक्तस्तुभरतोनिषादाधिपतिंगुहम् ॥ प्रत्युवाचमहाप्राज्ञोवाक्यंहेत्वर्थसंहि
तम् ॥ १ ॥ ऊर्जितःखलुतेकामः कृतोममगुरोः सखे ॥ योमेत्वमीदृशींसेनामभ्यर्चयितुमिच्छसि ॥ २ ॥ इत्युक्त्वासमहातेजागुहंवचन
मुत्तमम् ॥ अब्रवीद्भरतःश्रीमान्पंथानंदर्शयन्पुनः॥३॥ कतरेणगमिष्यामिभरद्वाजाश्रमंपथा॥गहनोऽयंभृशंदेशोगंगानूपोदुरत्ययः॥ ४ ॥
तस्यतद्वचनं श्रुत्वाराजपुत्रस्यधीमतः ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्भूत्वागुहोगहनगोचरः ॥ ५ ॥ दाशास्त्वानुगमिष्यंतिदेशज्ञाःसुसमाहिताः ॥
अहंचानुगमिष्यामिराजपुत्रमहाबल ॥ ६ ॥ कच्चिन्नदुष्टोव्रजसिरामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ इयंतेमहतीसेनाशंकांजनयतीवमे ॥ ७ ॥
तमेवमभिभाषंतमाकाशइवनिर्मलः ॥ भरतःश्लक्ष्णयावाचागुहंवचनमब्रवीत् ॥ ८ ॥ माभूत्सकालोयत्कष्टंनमांशंकितुमर्हसि ॥ राघवः
सहिमेभ्राताज्येष्ठःपितृसमोमतः ॥ ९ ॥ तंनिवर्तयितुंयामिकाकुत्स्थंवनवासिनम् ॥ बुद्धिरन्यानमेकार्यागुहसत्यंब्रवीमिते ॥ १० ॥
सतुसंहृष्टवदनःश्रुत्वाभरतभाषितम् ॥ पुनरेवाब्रवीद्वाक्यंभरतंप्रतिहर्षितः ॥ ११ ॥ धन्यस्त्वंनत्वयातुल्यंपश्यामिजगतीतले ॥ अय
त्नादागतंराज्यंयस्त्वंत्यक्तुमिहेच्छसि ॥ १२ ॥ शाश्वतीखलुतेकीर्तिर्लोकाननुचरिष्यति ॥ यस्त्वंकृच्छ्रगतंरामंप्रत्यानयितुमि
च्छसि ॥ १३ ॥ एवंसंभाषमाणस्यगुहस्यभरतंतदा ॥ बभौनष्टप्रभःसूर्योरजनीचाभ्यवर्तत ॥ १४ ॥ सन्निवेश्यसतांसेनांगुहेनपरितो
षितः ॥ शत्रुघ्नेनसमंश्रीमाञ्छयनंपुनरागतम् ॥ १५ ॥ रामचिंतामयःशोकोभरतस्य महात्मनः ॥ उपस्थितोह्यनर्हस्यधर्मप्रेक्ष्यस्यता
दृशः ॥ १६ ॥ अंतर्दाहेनदहनःसंतापयतिराघवम् ॥ वनदाहाग्निसंततंगूढोऽग्निरिवपादपम् ॥ १७ ॥ प्रसूतःसर्वगात्रेभ्यः स्वेदंशोका
ग्निसंभवम् ॥ कथासूर्याग्निसंततोहिमवान्प्रसृतोहिमम् ॥ १८ ॥ ध्याननिर्दरशैलेनविनिःश्वसितधातुना ॥ दैन्यपादपसंघेनशोकाया
साधिशृंगिणा ॥ १९ ॥ प्रमोहानंतसत्त्वेनसंतापौषधिवेणुना ॥ आक्रांतोदुःखशैलेनमज्जताकैकेयीसुतः ॥ २० ॥ विनिःश्वसन्वैभृश

उपेत्यतीरंगंगायाश्चक्रवाकैरलंकृतम् ॥ व्यवतिष्ठतसासेनाभरतस्यानुयायिनी ॥ २१ ॥ निरीक्ष्यानुत्थितांसेनांतांचगंगांशिवोदकाम् ॥
भरतःसचिवान्सर्वानब्रवीद्वाक्यकोविदः ॥ २२ ॥ निवेशयतमेसैन्यमभिप्रायेणसर्वतः ॥ विश्रांताःप्रतरिष्यामःश्वइमांसागरंग
माम् ॥ २३ ॥ दातुंचतावदिच्छामिस्वर्गतस्यमहीपतेः ॥ और्ध्वदेहनिमित्तार्थमवतीर्योदकंनदीम् ॥ २४ ॥ तस्यैवंब्रुवतोऽमात्यास्त
थेत्युक्त्वासमाहिताः॥निवेशयंस्तांछंदेनस्वेनस्वेनपृथक्पृथक् ॥ २५ ॥ निवेश्यगंगामनुतांमहानदींचमूंविधानैःपरिबर्हशोभिनीम् ॥
उवासरामस्यतदामहात्मनोविचिंतमानोभरतोनिवर्तनम् ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयो
ध्याकांडे त्र्यशीतितमः सर्गः ॥८३ ॥ ततोनिविष्टांध्वजिनींगंगामन्वाश्रितांनदीम् ॥ निषादराजोदृष्ट्वैवज्ञातीन्सपरितोऽब्रवीत् ॥ १ ॥
महतीयमितःसेनासागराभाप्रदृश्यते ॥ नास्यांतमवगच्छामिमनसापिविचिंतयन् ॥ २ ॥ यदातुखलुदुर्बुद्धिर्भरतः स्वयमागतः ॥
सएषहिमहाकायःकोविदारध्वजो रथे ॥ ३ ॥ वर्धयिष्यतिवापाशैरथवास्मान्वधिष्यति ॥ अनुदाशरथिंरामंपित्राराज्याद्विवासि
तम् ॥ ४ ॥ संपन्नांश्रियमन्विच्छंस्तस्यराज्ञःसुदुर्लभाम् ॥ भरतः कैकेयीपुत्रो हंतुं समुपगच्छति ॥ ५ ॥ भर्ताचैवसखाचैवरामोदाशर
थिर्मम ॥ तस्यार्थकामाःसन्नद्धागंगानूपेत्रतिष्ठत ॥ ६ ॥ तिष्ठंतुसर्वेदाशाश्चगंगामन्वाश्रितानदीम् ॥ बलयुक्तानदीरक्षामांसमूलफला
इभविष्यति ॥ इयंस्वस्तिमतीसेनागंगामद्यतरिष्यति ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वोपायनंगृह्यमत्स्यमांसमधूनिच ॥ अभिचक्रामभरतंनिषादाधि
पतिर्गुहः ॥ १० ॥ तमायांतंतुसंप्रेक्ष्यसूतपुत्रःप्रतापवान् ॥ भरतायाचचक्षेऽथसमयज्ञोविनीतवत् ॥ ११ ॥ एषज्ञातिसहस्रेणस्थपतिः
परिवारितः ॥ कुशलोदंडकारण्येवृद्धोभ्रातुश्चतेसखा ॥ १२ ॥ तस्मात्पश्यतुकाकुत्स्थत्वांनिषादाधिपोगुहः॥ असंशयंविजानीतेय
त्रतौरामलक्ष्मणौ ॥ १३ ॥ एतत्तुवचनंश्रुत्वासुमंत्राद्भरतःशुभम् ॥ उवाचवचनंशीघ्रंगुहःपश्यतुमामिति ॥ १४ ॥ लब्धानुज्ञःसंप्रहृष्टो
ज्ञातिभिः परिवारितः ॥ आगम्यभरतंप्रह्वोगुहोवचनमब्रवीत् ॥ १५ ॥ निष्कुटश्चैवदेशोऽयंविचिताश्चापितेवयम् ॥ निवेदयामतेसर्वेस्व

वनस्थेप्रसाद्यरामंजगतोहिताय ॥ ३० ॥ समूतपुत्रोभरतेनसम्यगाज्ञापितः संपरिपूर्णकामः ॥ शशाससर्वान्प्रकृतिप्रधानान्बलस्य
मुख्यांश्चसुहृज्जनंच ॥ ३१ ॥ ततःसमुत्थायकुलेकुलेतराजन्यवैश्यावृषलाश्चविप्राः ॥ अयूयुजन्नुष्ट्ररथान्खरांश्चनागान्हयांश्चैवकुलप्रसू
तान् ॥ ३२ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० रा० च० सा० अयो० द्व्यशीतितमः सर्गः ॥८२॥ ततःसमुत्थितःकल्यमास्थायस्यंदनोत्तमम् ॥
प्रययौभरतःशीघ्रंरामदर्शनकाम्यया ॥ १ ॥ अग्रतःप्रययुस्तस्यसर्वेमंत्रिपुरोहिताः ॥ अधिरुह्यहयैर्युक्तान्रथान्सूर्यरथोपमान् ॥ २ ॥
नवनागसहस्राणिकल्पितानियथाविधि ॥ अन्वयुर्भरतंयांतमिक्ष्वाकुकुलनंदनम् ॥ ३ ॥ षष्टीरथसहस्राणिधन्विनोविविधायुधाः ॥
अन्वयुर्भरतंयांतंराजपुत्रंयशस्विनम् ॥ ४ ॥ शतंसहस्राण्यश्वानांसमारूढानिराघवम् ॥ अन्वयुर्भरतंयांतंराजपुत्रंयशस्विनम् ॥ ५ ॥
कैकेयीचसुमित्राचकौसल्याचयशस्विनी ॥ रामानयनसंतुष्टाययुर्यानेनभास्वता ॥ ६ ॥ प्रयाताश्चार्यसंघातारामंद्रष्टुंसलक्ष्मणम् ॥
तस्यैवचकथाश्चित्राःकुर्वाणाहृष्टमानसाः ॥ ७ ॥मेघश्याममहाबाहुंस्थिरसत्त्वंदृढव्रतम् ॥कदाद्रक्ष्यामहेरामंजगतःशोकनाशनम् ॥ ८ ॥
दृष्टएवहिनःशोकमपनेष्यतिराघवः ॥ तमःसर्वस्यलोकस्यसमुद्यन्निवभास्करः ॥ ९ ॥ इत्येवंकथयंतस्तेसंप्रहृष्टाःकथाःशुभाः ॥ परि
ष्वजानाश्चान्योन्यंययुर्नागरिकास्तदा ॥ १० ॥ येचतत्रापरेसर्वेसंमतायेचनैगमाः ॥ रामंप्रतिययुर्हृष्टाःसर्वाःप्रकृतयःशुभाः ॥ ११ ॥
मणिकाराश्चयेकेचित्कुंभकाराश्चशोभनाः ॥ सूत्रकर्मविशेषज्ञायेचशस्त्रोपजीविनः ॥ १२ ॥ मयूरकाःक्राकचिकावेधकारोचकास्तथा ॥
दंतकाराःसुधाकारायेचगंधोपजीविनः ॥ १३ ॥ सुवर्णकाराःप्रख्यातास्तथाकंबलकारकाः ॥ स्नापकोष्णोदकावैद्याधूपिकाः शौंडिका
स्तथा ॥ १४ ॥ रजकास्तुन्नवायाश्चग्रामघोषमहत्तराः ॥ शैलूषाश्चसहस्त्रीभिर्यांतिकैवर्तकास्तथा ॥ १५ ॥ समाहितावेदविदोब्राह्मणा
वृत्तसंमताः ॥ गोरथैर्भरतंयांतमनुजग्मुः सहस्रशः ॥ १६ ॥ सुवेषाःशुद्धवसनास्ताम्रमृष्टानुलेपिनः ॥ सर्वेतेविमलैर्यानैःशनैर्भरतम
न्वयुः ॥ १७ ॥ प्रहृष्टमुदितासेनासान्वयात्कैकयीसुतम् ॥ भ्रातुरानयनेयांतंभरतंभ्रातृवत्सलम् ॥ १८ ॥ तेगत्वादूरमध्वानंरथयानाश्व
कुंजरैः ॥समासेदुस्ततोगंगांशृंगवेरपुरंप्रति ॥ १९ ॥ यत्ररामसखोवीरोगुहोज्ञातिगणैर्वृतः ॥ निवसत्यप्रमादेनदेशंतंपरिपालयन् ॥ २० ॥

चय ॥ ७ ॥ उदीच्याश्चप्रतीच्याश्चदाक्षिणात्याश्चकेवलाः ॥ कोट्यापरांताःसामुद्रारत्नान्युपहरंतुते ॥ ८ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतोवाक्यंशो
केनाभिपरिप्लुतः ॥ जगाममनसारामंधर्मज्ञोधर्मकांक्षया ॥ ९ ॥ सबाष्पकलयावाचाकलहंसस्वरोयुवा ॥विललापसभामध्येजगर्हे
चपुरोहितम् ॥ १० ॥ चरितब्रह्मचर्यस्यविद्यास्नातस्यधीमतः ॥ धर्मेप्रयतमानस्यकोराज्यंमद्विधोहरेत् ॥ ११ ॥ कथंदशरथाज्जातो
भवेद्राज्यापहारकः ॥ राज्यंचाहंचरामस्यधर्मंवक्तुमिहार्हसि ॥ १२ ॥ ज्येष्ठःश्रेष्ठश्चधर्मात्मादिलीपनहुषोपमः ॥ लब्धुमर्हतिकाकु
त्स्थोराज्यंदशरथोयथा ॥ १३ ॥ अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यंकुर्यांपापमहंयदि ॥ इक्ष्वाकूणामहंलोकेभवेयंकुलपांसनः ॥ १४ ॥ यद्धिमात्रा
कृतंपापंनाहंतदपिरोचये ॥ इहस्थोवनदुर्गस्थंनमस्यामिकृतांजलिः ॥ १५ ॥ राममेवानुगच्छामिसराजाद्विपदांवरः ॥ त्रयाणामपि
लोकानांराघवोराज्यमर्हति ॥ १६ ॥ तद्वाक्यंधर्मसंयुक्तंश्रुत्वासर्वेसभासदः ॥ हर्षान्मुमुचुरश्रूणिरामेनिहितचेतसः ॥ १७ ॥ यदि
त्वार्यंनशक्ष्यामिविनिवर्तयितुंवनात् ॥ वनेतत्रैववत्स्यामियथार्योलक्ष्मणस्तथा ॥ १८ ॥ सर्वोपायंतुवर्तिष्येविनिवर्तयितुंबलात् ॥
समक्षमार्यमिश्राणांसाधूनांगुणवर्तिनाम् ॥ १९ ॥ विष्टिकर्मांतिकाःसर्वेमार्गशोधकदक्षकाः ॥ प्रस्थापितामयापूर्वंयात्राचममरो
चते ॥ २० ॥ एवमुक्त्वातुधर्मात्माभरतोभ्रातृवत्सलः ॥ समीपस्थमुवाचेदंसुमंत्रंमंत्रकोविदम् ॥ २१ ॥ तूर्णमुत्थायगच्छत्वंसुमंत्र
ममशासनात् ॥ यात्रामाज्ञापयक्षिप्रंबलंचैवसमानय ॥ २२ ॥ एवमुक्तःसुमंत्रस्तुभरतेनमहात्मना ॥ प्रहृष्टःसोऽदिशत्सर्वंयथासंदिष्ट
मिष्टवत् ॥ २३ ॥ ताःप्रहृष्टाःप्रकृतयोबलाध्यक्षाबलस्यच ॥ श्रुत्वायात्रांसमाज्ञप्तांराघवस्यनिवर्तने ॥ २४ ॥ ततोयोधांगनाः सर्वा
भर्तॄन्सर्वान्गृहेगृहे ॥ यात्रागमनमाज्ञायत्वरयंतिस्महर्षिताः ॥ २५ ॥ तेहयैर्गोरथैः शीघ्रंस्यंदनैश्चमनोजवैः ॥ सहयोषिद्बलाध्यक्षा
बलंसर्वमचोदयन् ॥ २६ ॥ सज्जंतुतद्बलंदृष्ट्वाभरतोगुरुसन्निधौ ॥ रथंमेत्वरयस्वेतिसुमंत्रंपार्श्वतोऽब्रवीत्॥ २७॥भरतस्यतुतस्याज्ञांप
रिगृह्यप्रहर्षितः ॥ रथंगृहीत्वोपययौयुक्तंपरमवाजिभिः ॥ २८ ॥ सराघवःसत्यधृतिःप्रतापवान्ब्रुवन्सुयुक्तंदृढसत्यविक्रमः ॥ गुरुंमहा
रण्यगतंयशस्विनंप्रसादयिष्यन्भरतोऽब्रवीत्तदा ॥ २९॥ तूर्णंत्वमुत्थायसुमंत्रगच्छबलस्ययोगायबलप्रधानान् ॥ आनेतुमिच्छामिहितं

सविशेषज्ञाः स्तवैर्मंगलसंस्तवैः ॥ १ ॥ सुवर्णकोणाभिहतः प्राणदद्यामदुंदुभिः ॥ दध्मुः शंखांश्च शतशो वाद्यांश्चोच्चावचस्वरान् ॥ २ ॥ सतूर्यघोषः सुमहान्दिवमापूरयन्निव ॥ भरतं शोकसंतप्तं भूयः शोकैररंधयत् ॥ ३ ॥ ततः प्रबुद्धो भरतस्तं घोषं संनिवर्त्य च ॥ नाहं राजेति चोक्त्वा तं शत्रुघ्नमिदमब्रवीत् ॥ ४ ॥ पश्य शत्रुघ्न कैकेय्या लोकस्यापकृतं महत् ॥ विसृज्य मयि दुःखानि राजा दशरथो गतः ॥ ५ ॥ तस्यैषा धर्मराजस्य धर्ममूला महात्मनः ॥ परिभ्रमति राजश्रीर्नौरिवाकर्णिका जले ॥ ६ ॥ यो हि नः सुमहान्नाथः सोऽपि प्रव्राजितो वने ॥ अनया धर्ममुत्सृज्य मात्रा मे राघवः स्वयम् ॥ ७ ॥ इत्येवं भरतं वीक्ष्य विलपंतमचेतनम् ॥ कृपणा रुरुदुः सर्वाः सुस्वरं योषितस्तदा ॥ ८ ॥ तथा तस्मिन्विलपति वसिष्ठो राजधर्मवित् ॥ सभामिक्ष्वाकुनाथस्य प्रविवेश महायशाः ॥ ९ ॥ शातकुंभमयीं रम्यां मणिहेमसमाकुलाम् ॥ सुधर्मामिव धर्मात्मा सगणः प्रत्यपद्यत ॥ १० ॥ स कांचनमयं पीठं स्वस्त्यास्तरणसंवृतम् ॥ अध्यास्त सर्ववेदज्ञो दूताननुशशास च ॥ ११ ॥ ब्राह्मणान्क्षत्रियान्योधानमात्यान्गणवल्लभान् ॥ क्षिप्रमानयताव्यग्राः कृत्यमात्ययिकं हि नः ॥ १२ ॥ स राजपुत्रं शत्रुघ्नं भरतं च यशस्विनम् ॥ युधाजितं सुमंत्रं च ये च तत्र हिता जनाः ॥ १३ ॥ ततो हलहलाशब्दो महान्समुदपद्यत ॥ रथैरश्वैर्गजैश्चापि जनानामुपगच्छताम् ॥ १४ ॥ ततो भरतमायांतं शतक्रतुमिवामराः ॥ प्रत्यनंदन्प्रकृतयो यथा दशरथं तथा ॥ १५ ॥ ह्रद इव तिमिनागसंवृतः स्तिमितजलो मणिशंखशर्करः ॥ दशरथसुतशोभिता सभा सदशरथेव बभूव सा पुरा ॥ १६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे एकाशीतितमः सर्गः ॥ ८१ ॥ तामार्यगणसंपूर्णां भरतः प्रग्रहां सभाम् ॥ ददर्श बुद्धिसंपन्नः पूर्णचंद्रां निशामिव ॥ १ ॥ आसनानि यथान्यायमार्याणां विशतां तदा ॥ वस्त्रांगरागप्रभया द्योतिता सा सभोत्तमा ॥ २ ॥ सा विद्वज्जनसंपूर्णा सभा सुरुचिरा तथा ॥ अदृश्यत घनापाये पूर्णचंद्रेव शर्वरी ॥ ३ ॥ राज्ञस्तु प्रकृतीः सर्वाः स संप्रेक्ष्य च धर्मवित् ॥ इदं पुरोहितो वाक्यं भरतं मृदु चाब्रवीत् ॥ ४ ॥ तात राजा दशरथः स्वर्गतो धर्ममाचरन् ॥ धनधान्यवतीं स्फीतां प्रदाय पृथिवीं तव ॥ ५ ॥ रामस्तथा सत्यवृत्तिः सतां धर्ममनुस्मरन् ॥ नाजहात्पितुरादेशं शशी ज्योत्स्नामिवोदितः ॥ ६ ॥ पित्रा भ्रात्रा च ते दत्तं राज्यं निहतकंटकम् ॥ तद्भुंक्ष्व मुदितामात्यः क्षिप्रमेवाभिषे

शूराःखनकायन्त्रकास्तथा ॥ १ ॥ कर्मांतिकाःस्थपतयःपुरुषायंत्रकोविदाः ॥ तथावर्धकयश्चैवमार्गिणोवृक्षतक्षकाः ॥ २ ॥ सूपकाराः
सुधाकारावंशचर्मकृतस्तथा ॥ समर्थायेचद्रष्टारःपुरतश्चप्रतस्थिरे ॥ ३ ॥ सतुहर्षात्तमुद्देशंजनौघोविपुलःप्रयान् ॥ अशोभतमहावेगः
सागरस्येवपर्वणि ॥ ४ ॥ तेस्ववारंसमास्थायवर्त्मकर्मणिकोविदाः ॥ करणैर्विविधोपेतैःपुरस्तात्संप्रतस्थिरे ॥ ५ ॥ लतावल्लीश्च
गुल्मांश्चस्थाणूनश्मनएवच ॥ जनास्तेचक्रिरेमार्गंछिंदंतोविविधान्द्रुमान् ॥ ६ ॥ अवृक्षेषुचदेशेषुकेचिद्वृक्षानरोपयन् ॥ केचित्कुठारैष्टं
कैश्चदात्रैश्छिंदन्क्वचित्क्वचित् ॥ ७ ॥ अपरेवीरणस्तंबान्बलिनोबलवत्तराः ॥ विधमंतिस्मदुर्गाणिस्थलानिचततस्ततः ॥ ८ ॥
अपरेपूरयन्कूपान्पांसुभिः श्वभ्रमायतम् ॥ निम्नभागांस्तथैवाशुसमांश्चक्रुःसमंततः ॥ ९ ॥ बबंधुर्बंधनीयांश्चक्षोद्यान्संचुक्षुदुस्तथा ॥
बिभिदुर्भेदनीयांश्चतांस्तान्देशान्नरास्तदा ॥ १० ॥ अचिरेणतुकालेनपरिवाहान्बहूदकान् ॥ चक्रुर्बहुविधाकारान्सागरप्रतिमान्ब
हून् ॥ ११ ॥ निर्जलेषुचदेशेषुमानयामासुरुत्तमान् ॥ उदपानान्बहुविधान्वेदिकापरिमंडितान् ॥ १२ ॥ ससुधाकुट्टिमतलःप्रपुष्पि
तमहीरुहः ॥ मत्तोद्घुष्टद्विजगणःपताकाभिरलंकृतः ॥१३॥ चंदनोदकसंसिक्तोनानाकुसुमभूषितः ॥ बह्वशोभतसेनायाःपंथाःसुरपथो
पमः ॥ १४ ॥ आज्ञाप्याथयथाज्ञप्तियुक्तास्तेऽधिकृतानराः ॥ रमणीयेषुदेशेषुबहुस्वादुफलेषुच ॥ १५ ॥ योनिवेशस्त्वभिप्रेतोभरत
स्यमहात्मनः ॥ भूयस्तंशोभयामासुर्भूषाभिभूषणोपमम् ॥ १६ ॥ नक्षत्रेषुप्रशस्तेषुमुहूर्तेषुचतद्विदः ॥ निवेशान्स्थापयामासुर्भरत
स्यमहात्मनः ॥ १७ ॥ बहुपांसुचयाश्चापिपरिखाःपरिवारिताः ॥ तत्रेंद्रनीलप्रतिमाःप्रतोलीवरशोभिताः ॥ १८ ॥ प्रासादमालासं
युक्ताःसौधप्राकारसंवृताः ॥ पताकाशोभिताःसर्वेसुनिर्मितमहापथाः ॥ १९ ॥ वितर्दिभिरिवाकाशेविटंकाग्रविमानकैः ॥ समुच्छ्रितै
र्निवेशास्तेबभुःशक्रपुरोपमाः ॥ २० ॥ जाह्नवींतुसमासाद्यविविधद्रुमकाननाम् ॥ शीतलामलपानीयांमहामीनसमाकुलाम् ॥ २१ ॥
सचंद्रतारागणमंडितंयथानभःक्षपायाममलंविराजते ॥ नरेंद्रमार्गःसतदाव्यराजतक्रमेणरम्यःशुभशिल्पिनिर्मितः ॥ २२ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आ० च० सा० अयो० अशीतितमःसर्गः ॥ ८० ॥ ततोनांदीमुखींरात्रिंभरतंसूतमागधाः ॥ तुष्टुवुः

न्यवर्ततततोदोषात्तांमुमोचचमूर्च्छिताम् ॥२४॥ सापादमूलेकैकेय्यामंथरानिपपातह॥निःश्वसंतीसुदुःखार्ताकृपणंविललापह ॥ २५ ॥
शत्रुघ्नविक्षेपविमूढसंज्ञांसमीक्ष्यकुब्जांभरतस्यमाता ॥ शनैःसमाश्वासयदार्तरूपांक्रौंचींविलग्नामिववीक्षमाणाम् ॥ २६ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे अष्टसप्ततितमः सर्गः ॥ ७८ ॥ ततःप्रभातसमयेदिवसेऽथचतुर्दशे ॥
समेत्यराजकर्तारोभरतंवाक्यमब्रुवन् ॥ १ ॥ गतोदशरथःस्वर्गंयोनोगुरुतरोगुरुः ॥ रामंप्रव्राज्यवैज्येष्ठंलक्ष्मणंचमहाबलम् ॥ २ ॥
त्वमद्यभवनोराजाराजपुत्रमहायशः ॥ संगत्यानापराध्नोतिराज्यमेतदनायकम् ॥ ३ ॥ आभिषेचनिकंसर्वमिदमादायराघव ॥ प्रती
क्षतेत्वांस्वजनःश्रेणयश्चनृपात्मज ॥ ४ ॥ राज्यंगृहाणभरतपितृपैतामहंध्रुवम् ॥ अभिषेचयचात्मानंपाहिचास्मान्नरर्षभ ॥ ५ ॥
आभिषेचनिकंभांडंकृत्वासर्वंप्रदक्षिणम् ॥ भरतस्तंजनंसर्वंप्रत्युवाचधृतव्रतः ॥ ६ ॥ ज्येष्ठस्यराजतानित्यमुचिताहिकुलस्यनः ॥
नैवंभवंतोमांवक्तुमर्हंतिकुशलाजनाः ॥ ७ ॥ रामःपूर्वोहिनोभ्राताभविष्यतिमहीपतिः ॥ अहंत्वरण्येवत्स्यामिवर्षाणिनवपंचच ॥ ८ ॥
युज्यतांमहतीसेनाचतुरंगमहाबला ॥ आनयिष्याम्यहंज्येष्ठंभ्रातरंराघवंवनात् ॥ ९ ॥ आभिषेचनिकंचैवसर्वमेतदुपस्कृतम् ॥ पुरस्कृ
त्यगमिष्यामिरामहेतोर्वनंप्रति ॥ १० ॥ तत्रैवतंनरव्याघ्रमभिषिच्यपुरस्कृतम् ॥ आनयिष्यामिवैरामंहव्यवाहमिवाध्वरात् ॥ ११ ॥
नसकामांकरिष्यामिस्वामिमांपुत्रगर्द्धिनीम् ॥ वनेवत्स्याम्यहंदुर्गेरामोराजाभविष्यति ॥ १२ ॥ क्रियतांशिल्पिभिः पंथाः समानिवि
षमाणिच ॥ रक्षिणश्चानुसंयांतुपथिदुर्गविचारकाः ॥ १३ ॥ एवंसंभाषमाणंतरामहेतोर्नृपात्मजम् ॥ प्रत्युवाचजनःसर्वःश्रीमद्वाक्यम
नुत्तमम् ॥ १४ ॥ एवंतेभाषमाणस्यपद्माश्रीरुपतिष्ठताम् ॥ यस्त्वंज्येष्ठेनृपसुतेपृथिवींदातुमिच्छसि ॥ १५॥ अनुत्तमंतद्वचनंनृपात्मजः
प्रभाषितंसंश्रवणेनिशम्यच ॥ प्रहर्षजास्तंप्रतिबाष्पबिंदवोनिपेतुरार्याननेत्रसंभवाः ॥ १६ ॥ ऊचुस्तेवचनमिदंनिशम्यहृष्टाः सामात्याः
सपरिषदोवियातशोकाः ॥ पंथानंनरवरभक्तिमाञ्जनश्चव्यादिष्टस्तववचनाच्चशिल्पिवर्गः ॥ १७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीये
आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे एकोनाशीतितमः सर्गः ॥ ७९ ॥ अथभूमिप्रदेशज्ञाः सूत्रकर्मविशारदाः ॥ स्वकर्माभिरताः

अथयात्रांसमीहंतंशत्रुघ्नोलक्ष्मणानुजः ॥ भरतंशोकसंततमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ गतिर्यःसर्वभूतानांदुःखेकिंपुनरात्मनः ॥ सरामः
सत्त्वसंपन्नःस्त्रियाप्रव्राजितोवनम् ॥ २ ॥ बलवान्वीर्यसंपन्नोलक्ष्मणोनामयोऽप्यसौ ॥ किंनमोचयतेरामंकृत्वापिपितृनिग्रहम् ॥ ३ ॥
पूर्वमेवतुनिग्राह्यःसमवेक्ष्यनयानयौ ॥ उत्पथंयः समारूढोनार्याराजावशंगतः ॥ ४ ॥ इतिसंभाषमाणेतुशत्रुघ्नेलक्ष्मणानुजे ॥ प्राग्द्वा
रेऽभूत्तदाकुब्जासर्वाभरणभूषिता ॥ ५ ॥ लिप्ताचंदनसारेणराजवस्त्राणिबिभ्रती ॥ विविधंविविधैस्तैस्तैर्भूषणैश्चविभूषिता ॥ ६ ॥
मेखलादामभिश्चित्रैरन्यैश्चवरभूषणैः ॥ बभासेबहुभिर्बद्धारज्जूभिरिववानरी ॥ ७ ॥ तांसमीक्ष्यतदाद्वाःस्थोभृशंपापस्यकारिणीम् ॥
गृहीत्वाकरुणंकुब्जांशत्रुघ्नायन्यवेदयत् ॥ ८ ॥ यस्याःकृतेवनेरामोन्यस्तदेहश्चवः पिता ॥ सेयंपापानृशंसाचतस्याः कुरुयथामति
॥ ९ ॥ शत्रुघ्नश्चतदाज्ञायवचनंभृशदुःखितः ॥ अन्तःपुरचरान्सर्वानित्युवाचधृतव्रतः ॥ १० ॥ तीव्रमुत्पादितंदुःखंभ्रातृणांमेतथा
पितुः ॥ ययासेयंनृशंसस्यकर्मणःफलमश्नुताम् ॥ ११ ॥ एवमुक्त्वाचतेनाशुसखीजनसमावृता ॥ गृहीताबलवत्कुब्जासातद्गृहमनाद
यत् ॥ १२ ॥ ततःसुभृशसंतप्तस्तस्याःसर्वःसखीजनः ॥ क्रुद्धमाज्ञायशत्रुघ्नंव्यपलायतसर्वशः ॥ १३ ॥ अमंत्रयतकृत्स्नश्चतस्याः सर्वः
सखीजनः ॥ यथायंसमुपक्रांतोनिःशेषंनःकरिष्यति ॥ १४ ॥ सानुक्रोशांवदान्यांचधर्मज्ञांचयशस्विनीम् ॥ कौसल्यांशरणंयामः
साहिनोऽस्तिध्रुवागतिः ॥ १५ ॥ सचरोषेणसंवीतःशत्रुघ्नःशत्रुशासनः ॥ संचकर्षतदाकुब्जांक्रोशंतींपृथिवीतले ॥ १६ ॥ तस्यांह्याकृ
ष्यमाणायांमंथरायांततस्ततः ॥ चित्रंबहुविधंभांडंपृथिव्यांतद्व्यशीर्यत ॥ १७ ॥ तेनभांडेनविस्तीर्णंश्रीमद्राजनिवेशनम् ॥ अशोभत
तदाभूयः शारदंगगनंयथा ॥ १८ ॥ सबलीबलवत्क्रोधाद्गृहीत्वापुरुषर्षभः ॥ कैकेयीमभिनिर्भर्त्स्यबभाषेपरुषंवचः ॥ १९ ॥ तैर्वाक्यैः
परुषैर्दुःखैःकैकेयीभृशदुःखिता ॥ शत्रुघ्नभयसंत्रस्तापुत्रंशरणमागता ॥ २० ॥ तंप्रेक्ष्यभरतःक्रुद्धंशत्रुघ्नमिदमब्रवीत् ॥ अवध्याः सर्व
भूतानांप्रमदाः क्षम्यतामिति ॥ २१ ॥ हन्यामहमिमांपापांकैकेयींदुष्टचारिणीम् ॥ यदिमांधार्मिकोरामोनासूयेन्मातृघातकम् ॥ २२ ॥
इमामपिहतांकुब्जांयदिजानातिराघवः ॥ त्वांचमांचैवधर्मात्मानाभिभाषिष्यते ध्रुवम् ॥ २३ ॥ भरतस्यवचःश्रुत्वाशत्रुघ्नोलक्ष्मणानुजः ॥

मूर्च्छितः ॥ ४ ॥ शब्दापिहितकंठश्चशोधनार्थमुपागतः ॥ चितामूलेपितुर्वाक्यमिदमाहसुदुःखितः ॥ ५ ॥ तातयस्मिन्निसृष्टोऽहंत्वया भ्रातरिराघवे ॥ तस्मिन्वनंप्रव्रजितेशून्येत्यक्तोऽस्म्यहंत्वया ॥ ६ ॥ यस्यागतिरनाथायाःपुत्रःप्रव्रजितोवनम् ॥ तामंबांतातकौसल्यां त्यक्त्वात्वंक्कगतोनृप ॥ ७ ॥ दृष्ट्वाभस्मारुणंतच्चदग्धास्थिस्थानमण्डलम् ॥ पितुःशरीरनिर्वाणंनिष्टनन्विषसादह ॥ ८ ॥ सतुदृष्ट्वा रुदन्दीनःपपातधरणीतले ॥ उत्थाप्यमानःशक्रस्ययंत्रध्वजइवोच्छ्रितः ॥ ९ ॥ अभिपेतुस्ततःसर्वेतस्यामात्याःशुचिव्रतम् ॥ अंतकाले निपतितंययातिमृषयोयथा ॥ १० ॥ शत्रुघ्नश्चापिभरतंदृष्ट्वाशोकपरिप्लुतम् ॥ विसंज्ञोन्यपतद्भूमौभूमिपालमनुस्मरन् ॥ ११ ॥ उन्मत्तइवनिश्चित्तोविललापसुदुःखितः ॥ स्मृत्वापितुर्गुणांगानितानितानितदातदा ॥ १२ ॥ मंथराप्रभवस्तीव्रःकैकेयीग्राहसंकुलः ॥ वरदानमयोक्षोभ्योमज्जयच्छोकसागरः ॥१३॥ सुकुमारंचबालंचसततंलालितंत्वया ॥ क्कतातभरतंहित्वाविलपंतंगतोभवान् ॥ १४ ॥ ननुभोज्येषुपानेषुवस्त्रेष्वाभरणेषुच ॥ प्रवारयतिसर्वान्नस्तन्नःकोद्यकरिष्यति ॥ १५ ॥ अवदारणकालेतुपृथिवीनावदीर्यते ॥ विहीनायात्वयाराज्ञाधर्मज्ञेनमहात्मना ॥ १६ ॥ पितरिस्वर्गमापन्नेरामेचारण्यमाश्रिते ॥ किंमेजीवितसामर्थ्यंप्रवेक्ष्यामिहुताशनम् ॥१७॥ हीनोभ्रात्राचपित्राचशून्यामिक्ष्वाकुपालिताम् ॥ अयोध्यांनप्रवेक्ष्यामिप्रवेक्ष्यामितपोवनम् ॥ १८ ॥ तयोर्विलपितंश्रुत्वाव्यसनंचाप्यवेक्ष्यतत् ॥ भृशमार्ततराभूयःसर्वएवानुगामिनः ॥ १९ ॥ ततोविषण्णौश्रांतौचशत्रुघ्नभरतावुभौ ॥ धरायांस्मव्यचेष्टेतांभग्नशृंगाविवर्षभौ ॥ २० ॥ ततःप्रकृतिमान्वैद्यःपितुरेषांपुरोहितः ॥ वसिष्ठोभरतंवाक्यमुत्थाप्यतमुवाचह ॥ २१ ॥ त्रयोदशोऽयंदिवसःपितुर्वृत्तस्यतेविभो ॥ सावशेषास्थिनिचयेकिमिहत्वंविलंबसे ॥ २२ ॥ त्रीणिद्वंद्वानिभूतेषुप्रवृत्तान्यविशेषतः ॥ तेषुचापरिहार्येषुनैवंभवितुमर्हसि ॥ २३ ॥ सुमंत्रश्चापिशत्रुघ्नमुत्थाप्याभिप्रसाद्यच ॥ श्रावयामासतत्त्वज्ञःसर्वभूतभवाभवौ ॥ २४ ॥ उत्थितौतौनरव्याघ्रौप्रकाशतेयशस्विनौ ॥ वर्षातपपरिग्लानौपृथगिंद्रध्वजाविव ॥ २५ ॥ अश्रूणिपरिमृद्नंतौरक्ताक्षौदीनभाषिणौ ॥ अमात्यास्त्वरयंतिस्मतनयौचापराःक्रियाः ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० च० सा० अयो० सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥ ७७ ॥ ॥ छ ॥

विललापसुदुःखितः ॥ ५ ॥ किंतेव्यवसितंराजन्प्रोषितेमय्यनागते ॥ विवास्यरामंधर्मज्ञंलक्ष्मणंचमहाबलम् ॥ ६ ॥ क्वयास्यसेमहारा
जहित्वेमंदुःखितंजनम् ॥ हीनंपुरुषसिंहेनरामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ७ ॥ योगक्षेमंतुतेव्यग्रंकोऽस्मिन्कल्पयितापुरे ॥ त्वयिप्रयातेस्वस्तात
रामेचवनमाश्रिते ॥ ८ ॥ विधवापृथिवीराजंस्त्वयाहीनानराजते ॥ हीनचंद्रेवरजनीनगरीप्रतिभातिमाम् ॥ ९ ॥ एवंविलपमानंतं
भरतंदीनमानसम् ॥ अब्रवीद्वचनंभूयोवसिष्ठस्तुमहामुनिः ॥ १० ॥ प्रेतकार्याणियान्यस्यकर्तव्यानिविशांपतेः ॥ तान्यव्यग्रंमहाबा
होक्रियंतामविचारितम् ॥ ११ ॥ तथेतिभरतोवाक्यंवसिष्ठस्याभिपूज्यतत् ॥ ऋत्विक्पुरोहिताचार्यांस्त्वरयामाससर्वशः ॥ १२ ॥
येत्वग्नयोनरेंद्रस्यअग्न्यागाराद्बहिष्कृताः ॥ ऋत्विग्भिर्याजकैश्चैवतेहूयंतेयथाविधि ॥१३ ॥ शिबिकायामथारोप्यराजानंगतचेतनम् ॥
बाष्पकंठाविमनसस्तमूहुःपरिचारकाः ॥ १४ ॥ हिरण्यंचसुवर्णंचवासांसिविविधानिच ॥ प्रकिरंतोजनामार्गेनृपतेरग्रतोययुः ॥ १५ ॥
चंदनागुरुनिर्यासान्सरलंपद्मकंतथा ॥ देवदारूणिचाहृत्यक्षेपयंतितथापरे ॥ १६ ॥ गंधानुच्चावचांश्चान्यांस्तत्रगत्वाथभूमिपम् ॥
तत्रसंवेशयामासुश्चितामध्येतमृत्विजः ॥१७॥ तदाहुताशनंहुत्वाजेपुस्तस्यतदृत्विजः॥जगुश्चतेयथाशास्त्रंतत्रसामानिसामगाः ॥ १८ ॥
शिबिकाभिश्चयानैश्चयथार्हंतस्ययोषितः ॥ नगरान्निर्ययुस्तत्रवृद्धैःपरिवृतास्तथा ॥१९ ॥ प्रसव्यंचापितंचक्रुर्ऋत्विजोऽग्निचितंनृपम् ॥
स्त्रियश्चशोकसंतप्ताःकौसल्याप्रमुखास्तदा ॥ २० ॥ क्रौंचीनामिवनारीणांनिनादस्तत्रशुश्रुवे ॥ आर्तानांकरुणंकालेक्रोशंतीनांसह
स्रशः ॥ २१ ॥ ततोरुदत्योविवशाविलप्यचपुनःपुनः ॥ यानेभ्यःसरयूतीरमवतेरुर्नृपांगनाः ॥ २२ ॥ कृत्वोदकंतेभरतेनसार्धंनृपांग
नामंत्रिपुरोहिताश्च॥पुरंप्रविश्याश्रुपरीतनेत्राभूमौदशाहंव्यनयंतदुःखम् ॥२३ ॥ इत्यार्षे श्री॰ वा॰ आ॰ च॰सा॰अयो॰षट्सप्ततितमः
सर्गः ॥७६॥ततोदशाहेऽतिगतेकृतशौचोनृपात्मजः ॥द्वादशेऽहनिसंप्राप्तेश्राद्धकर्माण्यकारयत् ॥ १ ॥ ब्राह्मणेभ्योधनंरत्नंददावन्नंचपुष्क
लम् ॥ (वासांसिचमहार्हाणिरत्नानिविविधानिच ॥) बास्तिकंबहुशुक्लंचगाश्चापिबहुशस्तदा ॥ २ ॥ दासीर्दासांश्चयानानिवेश्मा
निसुमहांतिच ॥ ब्रह्मणेभ्योददौपुत्रोराज्ञस्तस्यौर्ध्वदैहिकम् ॥ ३ ॥ ततःप्रभातसमयेदिवसेचत्रयोदशे ॥ विललापमहाबहुर्भरतःशोक

थैसोऽवतिष्ठताम् ॥ दीर्घबाहुर्महावक्षायस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ४८ ॥ बहुभृत्योदरिद्रश्चज्वररोगसमन्वितः॥ समायात्ससततंक्लेशंयस्यार्यो
ऽनुमतेगतः ॥ ४९ ॥ आशामाशंसमानानांदीनानामूर्ध्वचक्षुषाम् ॥ अर्थिनांवितथांकुर्याद्यस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ५० ॥ माययारमतां
नित्यंपुरुषःपिशुनोऽशुचिः ॥ राज्ञोभीतस्त्वधर्मात्मायस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ५१ ॥ ऋतुस्नातांसतींभार्यामृतुकालानुरोधिनीम् ॥
अतिवर्तेतदुष्टात्मायस्यार्योनुमतेगतः ॥ ५२ ॥ विप्रलुप्तप्रजातस्यदुष्कृतंब्राह्मणस्ययत् ॥ तदेतत्प्रतिपद्येतयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥५३॥
ब्राह्मणायोद्यतःपूजांविहंतुकलुषेंद्रियः ॥ बालवत्सांचगांदोग्धुयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ५४ ॥ धर्मदारान्परित्यज्यपरदारान्निषेवताम् ॥
त्यक्तधर्मरतिर्मूढोयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ५५ ॥ पानीयदूषकेपापंतथैवविषदायके ॥ यत्तदेकःसलभतांयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ५६ ॥
तृषार्तंसतिपानीयेविप्रलंभेनयोजयन् ॥ यत्पापंलभतेतत्स्याद्यस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ५७ ॥ भक्त्याविवदमानेषुमार्गमाश्रित्यपश्यतः॥
तेनपापेनयुज्येतयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ५८ ॥ एवमाश्वासयन्नेवदुःखार्तोऽनुपपातह॥विहीनांपतिपुत्राभ्यांकौसल्यांपार्थिवात्मजः॥५९॥
तदातंशपथैःकष्टैःशपमानमचेतनम् ॥ भरतंशोकसंततंकौसल्यावाक्यमब्रवीत् ॥ ६० ॥ ममदुःखमिदंपुत्रभूयःसमुपजायते ॥ शपथैः
शपमानोहिप्राणानुपरुणत्सिमे॥ ६१ ॥ दिष्ट्यानचलितोधर्मादात्मातेसहलक्षणः ॥ वत्ससत्यप्रतिज्ञोहिसतांलोकानवाप्स्यसि ॥६२॥
इत्युक्त्वाचांकमानीयभरतंभ्रातृवत्सलम् ॥ परिष्वज्यमहाबाहुंरुरोदभृशदुःखिता ॥ ६३ ॥ एवंविलपमानस्यदुःखार्तस्यमहात्मनः ॥
मोहाच्चशोकसंरंभाद्बभूवलुलितंमनः ॥ ६४ ॥ लालप्यमानस्यविचेतनस्यप्रनष्टबुद्धेःपतितस्यभूमौ ॥ मुहुर्मुहुर्निःश्वसतश्चदीर्घंसातस्य
शोकेनजगामरात्रिः ॥ ६५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे पंचसप्ततितमः सर्गः॥७५॥
तमेवंशोकसंतप्तंभरतंकैकयीसुतम् ॥ उवाचवदतांश्रेष्ठोवसिष्ठःश्रेष्ठवागृषिः ॥ १ ॥ अलंशोकेनभद्रंतेराजपुत्रमहायशः ॥ प्राप्तकालंन
रपतेःकुरुसंयानमुत्तमम् ॥ २ ॥ वसिष्ठस्यवचःश्रुत्वाभरतोधरणींगतः ॥ प्रेतकृत्यानिसर्वाणिधारयामासधर्मवित् ॥ ३ ॥ उद्धृत्यतैल
संसेकात्सतुभूमौनिवेशितम् ॥ आपीतवर्णवदनंप्रसुप्तमिवभूमिपम् ॥ ४ ॥ संवश्यशयनेचाग्र्येनानारत्नपरिष्कृते ॥ ततोदशरथंपुत्रो

बलिषड्भागमुद्धृत्यनृपस्यारक्षितुः प्रजाः ॥ अधर्मोयोऽस्यसोस्यास्तुयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ २५॥ संश्रुत्यचतपस्विभ्यःसत्रेवैयज्ञदक्षि
णाम् ॥ तांचापलपतांपापंयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ २६ ॥ हस्त्यश्वरथसंबाधयुद्धेशस्त्रसमाकुले ॥ मास्मकार्षीत्सतांधर्मंयस्यार्योऽनुमते
गतः ॥ २७ ॥ उपदिष्टंसुसूक्ष्मार्थंशास्त्रंयत्नेनधीमता ॥ सनाशयतुदुष्टात्मायस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ २८ ॥ माचतंव्यूढबाहूंसंचंद्रभा
स्करतेजसम् ॥ द्राक्षीद्राज्यस्थमासीनंयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ २९ ॥ पायसंकृसरंछागंवृथासोऽश्नातुनिर्घृणः॥गुरूंश्चाप्यवजानातुयस्या
र्योऽनुमतेगतः ॥ ३० ॥ गवांस्पृशतुपादेनगुरून्परिवदेतच॥मित्रेद्रुह्यतसोऽत्यर्थंयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ३१ ॥ विश्वासात्कथितंकिंचि
त्परिवादंमिथःक्वचित् ॥ विवृणोतुसदुष्टात्मायस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ३२ ॥ अकर्ताचाकृतज्ञश्चत्यक्तश्चनिरपत्रपः ॥ लोकेभवतुविद्विष्टो
यस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ३३ ॥ पुत्रैर्दारैश्चभृत्यैश्चस्वगृहेपरिवारितः॥सएकोमृष्टमश्नातुयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ३४ ॥ अप्राप्यसदृशान्दा
राननपत्यःप्रमीयताम् ॥ अनवाप्यक्रियांधर्म्यांयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ३५ ॥ मात्मनःसंततिंद्राक्षीत्स्वेषुदारेषुदुःखितः ॥ आयुःसमग्र
मप्राप्ययस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ३६ ॥ राजस्त्रीबालवृद्धानांवधेयत्पापमुच्यते ॥ भृत्यत्यागेचयत्पापंतत्पापंप्रतिपद्यताम् ॥ ३७ ॥
लाक्षयामधुमांसेनलोहेनचविषेणच ॥ सदैवबिभृयाद्भृत्यान्यस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ३८ ॥ संग्रामेसमुपोढेचशत्रुपक्षभयंकरे ॥ पलाय
मानोवध्येतयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ३९ ॥ कपालपाणिःपृथिवीमटतांचीरसंवृतः॥भिक्षमाणोयथोन्मत्तोयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ४० ॥
मद्यप्रसक्तोभवतुस्त्रीष्वक्षेषुचनित्यशः ॥ कामक्रोधाभिभूतश्चयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ४१ ॥ मास्यधर्मेमनोभूयादधर्मंसनिषेवताम् ॥
अपात्रवर्षीभवतुयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ४२॥ संचितान्यस्यवित्तानिविविधानिसहस्रशः ॥ दस्युभिर्विप्रलुप्यंतांयस्यार्याऽनुमतेगतः ॥
॥ ४३ ॥ उभेसंध्येशयानस्ययत्पापंपरिकल्प्यते ॥ तच्चपापंभवेत्तस्ययस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ ४४ ॥ यदग्निदायकेपापंयत्पापंगुरुत
ल्पगे ॥ मित्रद्रोहेचयत्पापंतत्पापंप्रतिपद्यताम् ॥ ४५ ॥ देवतानांपितॄणांचमातापित्रोस्तथैवच ॥ मास्मकार्षीत्सशुश्रूषांयस्यार्योऽनुमते
गतः ॥ ४६ ॥ सतांलोकात्सतांकीर्त्याःसंजुष्टात्कर्मणस्तथा ॥ भ्रश्यतुक्षिप्रमद्यैवयस्यार्योऽनुमतेगतः॥ ४७ ॥ अपास्यभ्रातृशुश्रूषामन

श्रुपूर्णाभ्यांदीनामुद्वीक्ष्यमातरम् ॥ १ ॥ सोऽमात्यमध्येभरतोजननीमभ्यकुत्सयत् ॥ राज्यंनकामयेजातुमंत्रयेनापिमातरम् ॥ २ ॥
अभिषेकंनजानामियोऽभूद्राज्ञासमीक्षितः ॥ विप्रकृष्टेह्यहंदेशेशत्रुघ्नसहितोभवम् ॥ ३ ॥ वनवासंनजानामिरामस्याहंमहात्मनः ॥
विवासनंचसौमित्रेःसीतायाश्चयथाभवत् ॥ ४ ॥ तथैवक्रोशतस्तस्यभरतस्यमहात्मनः ॥ कौसल्याशब्दमाज्ञायसुमित्रांचेदमब्र
वीत् ॥ ५ ॥ आगतःक्रूरकार्यायाः कैकेय्याभरतःसुतः ॥ तमहंद्रष्टुमिच्छामिभरतंदीर्घदर्शिनम् ॥ ६ ॥ एवमुक्त्वासुमित्रांतांविवर्ण
वदनाकृशा ॥ प्रतस्थेभरतोयत्रवेपमानाविचेतना ॥ ७ ॥ सतुराजात्मजश्चापिशत्रुघ्नसहितस्तदा ॥ प्रतस्थेभरतोयेनकौसल्यायानिवे
शनम् ॥ ८ ॥ ततःशत्रुघ्नभरतौकौसल्यांप्रेक्ष्यदुःखितौ ॥ पर्यष्वजेतांदुःखार्तांपतितांनष्टचेतनाम् ॥ ९ ॥ रुदंतौरुदतीदुःखात्समेत्या
र्यांमनस्विनी ॥ भरतंप्रत्युवाचेदंकौसल्याभृशदुःखिता ॥ १० ॥ इदंतेराज्यकामस्यराज्यंप्राप्तमकंटकम् ॥ संप्राप्तंबतकैकेय्याशीघ्रं
क्रूरेणकर्मणा ॥ ११ ॥ प्रस्थाप्यचीरवसनंपुत्रंमेवनवासिनम् ॥ कैकेयीकंगुणंतत्रपश्यतिक्रूरदर्शिनी ॥ १२ ॥ क्षिप्रंमामपिकैकेयी
प्रस्थापयितुमर्हति ॥ हिरण्यनाभोयत्रास्तेसुतोमेसुमहायशाः ॥ १३ ॥ अथवास्वयमेवाहंसुमित्रानुचरासुखम् ॥ अग्निहोत्रंपुरस्कृत्य
प्रस्थास्येयेनराघवः ॥ १४ ॥ कामवास्वयमेवाद्यतत्रमांनेतुमर्हसि॥यत्रासौपुरुषव्याघ्रस्तप्यतेमेसुतस्तपः ॥ १५ ॥ इदंहितवविस्तीर्णं
धनधान्यसमाचितम् ॥ हस्त्यश्वरथसंपूर्णंराज्यंनिर्यातितंतया ॥ १६ ॥ इत्यादिबहुभिर्वाक्यैःक्रूरैःसंभर्त्सितोऽनघः ॥ विव्यथेभरतस्ती
व्रंव्रणेतुद्येवसूचिना ॥ १७ ॥ पपातचरणौतस्यास्तदासंभ्रांतचेतनः ॥ विलप्यबहुधाऽसंज्ञोलब्धसंज्ञस्तदाभवत् ॥ १८ ॥ एवंविलप
मानांतांप्रांजलिर्भरतस्तदा ॥ कौसल्यांप्रत्युवाचेदंशोकैर्बहुभिरावृताम् ॥ १९ ॥ आर्येकस्मादजानंतंगर्हसेमामकल्मषम् ॥ विपुलांचम
मप्रीतिंस्थितांजानासिराघवे ॥ २० ॥ कृतशास्त्रानुगाबुद्धिर्माभूत्तस्यकदाचन ॥ सत्यसंधःसतांश्रेष्ठोयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ २१ ॥
प्रैष्यंपापीयसांयातुसूर्यंचप्रतिमेहतु ॥ हंतुपादेनगांसुप्तांयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥ २२ ॥ कारयित्वामहत्कर्मभर्ताभृत्यमनर्थकम् ॥ अध
र्मोयोऽस्यसोऽस्यास्तुयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥२३ ॥ परिपालयमानस्यराज्ञोभूतानिपुत्रवत्॥ततस्तुद्रुह्यतांपापंयस्यार्योऽनुमतेगतः ॥२४॥

॥ ६७ ॥

ददर्शोर्व्यांपुत्रौविगतचेतसौ ॥ १५ ॥ तावर्धदिवसेश्रांतौदृष्ट्वापुत्रौमहीतले ॥ रुरोदपुत्रशोकेनबाष्पपर्याकुलेक्षणम् ॥ १६ ॥ अधस्ता
द्व्रजतस्तस्याःसुरराज्ञोमहात्मनः ॥ बिंदवःपतितागात्रेसूक्ष्माःसुरभिगंधिनः ॥ १७ ॥ निरीक्षमाणस्तांशक्रोददर्शसुरभिंस्थिताम् ॥
आकाशेविष्ठितांदीनांरुदतींभृशदुःखिताम् ॥ १८ ॥ तांदृष्ट्वाशोकसंतप्तांवज्रपाणिर्यशस्विनीम् ॥ इंद्रःप्रांजलिरुद्विग्नःसुरराजोऽब्रवी
द्वचः ॥ १९ ॥ भयंकच्चिन्नचास्मासुकुतश्चिद्विद्यतेमहत् ॥ कुतोनिमित्तःशोकस्तेब्रूहिसर्वहितैषिणि ॥ २० ॥ एवमुक्तातुसुरभिःसुररा
जेनधीमता ॥ प्रत्युवाचततोधीरावाक्यंवाक्यविशारदा ॥ २१ ॥ शांतंपापंनवःकिंचित्कुतश्चिदमराधिप ॥ अहंतुमग्नौशोचामिस्वपु
त्रौविषमेस्थितौ ॥ २२ ॥एतौदृष्ट्वा कृशौदीनौसूर्यरश्मिप्रतापितौ ॥ वध्यमानौबलीवर्दौकर्षकेणदुरात्मना ॥ २३ ॥ ममकायात्प्रसू
तौहिदुःखितौभारपीडितौ ॥ यौदृष्ट्वापरितप्येऽहंनास्तिपुत्रसमः प्रियः ॥ २४ ॥ यस्याःपुत्रसहस्रैस्तुकृत्स्नंव्याप्तमिदंजगत् ॥ तांदृष्ट्वा
रुदतींशक्रोनसुतान्मन्यतेपरम् ॥ २५ ॥ इन्द्रोह्यश्रुनिपाततंस्वगात्रेपुण्यगंधिनम् ॥ सुरभिंमन्यतेदृष्ट्वाभूयसींतामिहेश्वरः ॥ २६ ॥
समाप्रतिमवृत्तायालोकधारणकाम्यया ॥ श्रीमत्यागुणमुख्यायाःस्वभावपरिचेष्टया ॥ २७ ॥ यस्याःपुत्रसहस्राणिसापिशोचतिकाम
धुक् ॥ किंपुनर्यांविनारामंकौसल्यावर्तयिष्यति ॥ २८ ॥ एकपुत्राचसाध्वीचविवत्सेयंत्वयाकृता ॥ तस्मात्त्वंसततंदुःखंप्रेत्यचेह
चलप्स्यसे ॥ २९ ॥ अहंत्वपचितिंभ्रातुः पितुश्चसकलामिमाम् ॥ वर्धनंयशसश्चापिकरिष्यामिनसंशयः ॥ ३० ॥ आनाय्यचमहाबाहुं
कोसलेंद्रंमहाबलम् ॥ स्वयमेवप्रवेक्ष्यामिवनंमुनिनिषेवितम् ॥ ३१ ॥ नह्यहंपापसंकल्पेपापेपापंत्वयाकृतम् ॥ शक्तोधारयितुंपौरैरश्रु
कण्ठैर्निरीक्षितः ॥ ३२ ॥ सात्वमग्निंप्रविशवास्वयंवाविशदंडकान् ॥ रज्जुंबद्ध्वाथवाकंठेनहितेऽन्यत्परायणम् ॥ ३३ ॥ अहमप्यवनीं
प्राप्तेरामेसत्यपराक्रमे ॥ कृतकृत्योभविष्यामिविप्रवासितकल्मषः ॥ ३४ ॥ इतिनागइवारण्यंतोमरांकुशतोदितः ॥ पपातभुविसंक्रुद्धो
निःश्वसन्निवपन्नगः ॥ ३५ ॥ संरक्तनेत्रःशिथिलांबरस्तथाविधूतसर्वाभरणःपरंतपः ॥ बभूवभूमौपतितोनृपात्मजःशचीपतेःकेतुरिवोत्स
वक्षये ॥ ३६ ॥ इति श्री० वा०आ०अ०चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥ ७४ ॥ दीर्घकालात्समुत्थायसंज्ञांलब्ध्वासवीर्यवान् ॥ नेत्राभ्याम

वृत्तस्यशाश्वतीम् ॥ २१ ॥ सततंराजपुत्रेषुज्येष्ठोराजाभिषिच्यते ॥ राज्ञामेतत्समंतत्स्यादिक्ष्वाकूणांविशेषतः ॥ २२ ॥ तेषांधर्मै
करक्षाणांकुलचारित्रशोभिनाम् ॥ अद्यचारित्रशौंडीर्यंत्वांप्राप्यविनिवर्तितम् ॥ २३ ॥ तवापिसुमहाभागेजनेंद्रकुलपूर्वके ॥ बुद्धि
मोहःकथःमयंसंभूतस्त्वयिगर्हितः ॥ २४ ॥ नतुकामंकरिष्यामितवाहंपापनिश्चये ॥ ययाव्यसनमारब्धंजीवितांतकरंमम ॥ २५ ॥
एषत्विदानीमेवाहमप्रियार्थंतवानघे ॥ निवर्तयिष्यामिवनाद्भ्रातरंस्वजनप्रियम् ॥ २६ ॥ निवर्तयित्वारामंचतस्याहंदीप्ततेजसः ॥
दासभूतोभविष्यामिसुस्थितेनांतरात्मना ॥ २७ ॥ इत्येवमुक्त्वाभरतोमहात्माप्रियेतरैर्वाक्यगणैस्तुदंस्ताम् ॥ शोकार्दितश्चापिननाद
भूयःसिंहोयथामंदरकन्दरस्थः ॥ २८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥ ७३ ॥
तांतथागर्हयित्वातुमातरंभरतस्तदा ॥ रोषेणमहताविष्टःपुनरेवाब्रवीद्वचः ॥ १ ॥ राज्याद्भ्रंशस्वकैकेयिनृशंसेदुष्टचारिणि ॥ परित्यक्ता
सिधर्मेणमामृतंरुदतीभव ॥२॥ किंनुतेदूषयद्रामोराजावाभृशधार्मिकः ॥ ययोर्मृत्युर्विवासश्चत्वत्कृतेतुल्यमागतौ ॥ ३ ॥ भ्रूणहत्याम
सिप्राप्ताकुलस्यास्यविनाशनात् ॥ कैकेयिनरकंगच्छमाचतातसलोकताम् ॥ ४ ॥ यत्त्वयाहीदृशंपापंकृतंघोरेणकर्मणा ॥ सर्वलोक
प्रियंहित्वाममाप्यापादितंभयम् ॥ ५ ॥ त्वत्कृतेमेपितावृत्तोरामश्चारण्यमाश्रितः ॥ अयशोजीवलोकेचत्वयाहंप्रतिपादितः ॥ ६ ॥
मातृरूपेयमामित्रनृशंसेराज्यकामुके ॥ नतेहमभिभाष्योऽस्मिदुर्वृत्तेपतिघातिनी ॥ ७ ॥ कौसल्याचसुमित्राचयाश्चान्याममममातरः ॥
दुःखेनमहताविष्टास्त्वांप्राप्यकुलदूषिणीम् ॥ ८ ॥ नत्वमश्वपतेःकन्याधर्मराजस्यधीमतः ॥ राक्षसीतत्रजातासिकुलप्रध्वंसिनी
पितुः ॥ ९ ॥ यत्त्वयाधार्मिकोरामोनित्यंसत्यपरायणः ॥ वनंप्रस्थापितोवीरःपितापित्रिदिवंगतः ॥ १० ॥ यत्प्रधानासितत्पापं
मयिपित्राविनाकृते ॥ भ्रातृभ्यांचपरित्यक्तेसर्वलोकस्यचाप्रिये ॥ ११ ॥ कौसल्यांधर्मसंयुक्तांवियुक्तांपापनिश्चये ॥ कृत्वाकंप्राप्स्यसे
ह्यद्यलोकंनिरयगामिनी ॥ १२॥ किंनाववुध्यसेक्रूरेनियतंबंधुसंश्रयम् ॥ ज्येष्ठंपितृसमंरामंकौसल्यायात्मसंभवम् ॥ १३ ॥ अंगप्रत्यं
गजः पुत्रोहृदयाच्चाभिजायते ॥ तस्मात्प्रियतरोमातुःप्रियाएवतुबांधवः ॥ १४ ॥ अन्यदाकिलधर्मज्ञासुरभिःसुरसंमता ॥ वहमानौ

नामयम् ॥ ९४ ॥ तत्पुत्रशीघ्रंविधिनाविधिज्ञैर्वसिष्ठमुख्यैःसहितोद्विजेन्द्रैः ॥ संकाल्यराजानमदीनसत्त्वमात्मानमुर्व्यामभिषेच
यस्व ॥ ९५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे द्विसप्ततितमः सर्गः ॥७२॥ श्रुत्वाचसपितुर्वृत्तंभ्रातरौ
चविवासितौ ॥ भरतोदुःखसंतप्तइदं वचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ किंनुकार्यंहतस्येहममराज्येनशोचतः ॥ विहीनस्याथपित्राचभ्रात्रापितृसमे
नच ॥ २ ॥ दुःखेमेदुःखमकरोर्व्रणेक्षारमिवाददाः ॥ राजानंप्रेतभावस्थंकृत्वारामंचतापसम् ॥ ३ ॥ कुलस्यत्वमभावायकालरात्रिरि
वागता ॥ अंगारमुपगुह्यस्मपितामेनावबुद्धवान् ॥ ४ ॥ मृत्युमापादितोराजात्वयामेपापदर्शिनि ॥ सुखंपरिहृतंमोहात्कुलेऽस्मिन्कु
लपांसनि ॥ ५ ॥ त्वांप्राप्यहिपितामेऽद्यसत्यसंधोमहायशाः ॥ तीव्रदुःखाभिसंतप्तोवृत्तोदशरथोनृपः ॥ ६ ॥ विनाशितोमहाराजः
पितामेधर्मवत्सलः ॥ कस्मात्प्रव्राजितोरामःकस्मादेववनंगतः ॥ ७ ॥ कौसल्याचसुमित्राचपुत्रशोकाभिपीडिते ॥ दुष्करंयदिजीवेतां
प्राप्यत्वांजननींमम ॥ ८ ॥ नन्वार्येऽपिचधर्मात्मात्वयिवृत्तिमनुत्तमाम् ॥ वर्ततेगुरुवृत्तिज्ञोयथामातरिवर्तते ॥ ९ ॥ तथाज्येष्ठाहिमे
माताकौसल्यादीर्घदर्शिनी ॥ त्वयिधर्मंसमास्थायभगिन्यामिववर्तते ॥ १० ॥ तस्याःपुत्रंमहात्मानंचीरवल्कलवाससम् ॥ प्रस्थाप्य
वनवासायकथंपापेनशोचसि ॥ ११ ॥ अपापदर्शिनंशूरंकृतात्मानंयशस्विनम् ॥ प्रव्राज्यचीरवसनंकिंनुपश्यसिकारणम् ॥ १२ ॥
लुब्धायाविदितोमन्येनतेऽहंराघवंयथा ॥ यथाह्यनर्थोराज्यार्थंत्वयानीतोमहानयम् ॥ १३ ॥ अहंहिपुरुषव्याघ्रावपश्यन्रामलक्ष्मणौ ॥
केनशक्तिप्रभावेणराज्यंरक्षितुमुत्सहे ॥ १४ ॥ तंहिनित्यंमहाराजोबलवंतंमहौजसम् ॥ उपाश्रितोऽभूद्धर्मात्मामेरुर्मेरुवनंयथा ॥ १५ ॥
सोऽहंकथमिमंभारंमहाधुर्यसमुद्यतम् ॥ दम्योधुरमिवासाद्यसहेयंकेनचौजसा ॥ १६ ॥ अथवामेभवेच्छक्तिर्योगैर्बुद्धिबलेनवा ॥ सका
मांनकरिष्यामित्वामहंपुत्रगार्धिनीम् ॥ १७ ॥ नमेविकांक्षाजायेतत्यक्तुंत्वांपापनिश्चयाम् ॥ यदिरामस्यनावेक्षात्वयिस्यान्मातृव
त्सदा ॥ १८ ॥ उत्पन्नातुकथंबुद्धिस्तेवेयंपापदर्शिनी ॥ साधुचारित्रविभ्रष्टेपूर्वेषांनोविगर्हिता ॥ १९ ॥ अस्मिन्कुलेहिसर्वेषांज्येष्ठो
राज्येऽभिषिच्यते ॥ अपरेभ्रातरस्तस्मिन्प्रवर्तंतेसमाहिताः ॥ २० ॥ नहिमन्येनृशंसेत्वंराजधर्ममवेक्षसे ॥ गतिंवानविजानासिराज

माख्याहिरामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ ३२ ॥ पिताहिभवतिज्येष्ठोधर्ममार्यस्यजानतः ॥ तस्यपादौग्रहीष्यामिसहीदानींगतिर्मम ॥ ३३ ॥ धर्मविद्धर्मशीलश्चमहाभागोदृढव्रतः ॥ आर्येकिमब्रवीद्राजापितामेसत्यविक्रमः ॥ ३४ ॥ पश्चिमंसाधुसंदेशमिच्छामिश्रोतुमात्मनः ॥ इतिपृष्टायथातत्त्वंकैकेयीवाक्यमब्रवीत् ॥३५॥ रामेतिराजाविलपन्हासीतेलक्ष्मणेतिच ॥ समहात्मापरंलोकंगतोगतिमतांवरः ॥३६॥ इतिमांपश्चिमांवाचंव्याजहारपितातव ॥ कालधर्मपरिक्षिप्तःपाशैरिवमहागजः ॥ ३७॥ सिद्धार्थास्तुनरारामभागतंसहसीतया॥लक्ष्मणंचमहाबाहुंद्रक्ष्यंतिपुनरागतम् ॥ ३८ ॥ तच्छ्रुत्वाविषसादैवंद्वितीयाप्रियशंसनात् ॥ विषण्णवदनोभूत्वाभूयःपप्रच्छमातरम् ॥ ३९ ॥ क्वचेदानींसधर्मात्माकौसल्यानंदवर्धनः ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रासीतयाचसमागतः ॥ ४० ॥ यथापृष्टायथान्यायमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ मातास्ययुगपद्वाक्यंविप्रियंप्रियशंसया ॥ ४१ ॥ सहिराजसुतःपुत्रचीरवासामहावनम्॥दंडकान्सहवैदेह्यालक्ष्मणानुचरोगतः ॥ ४२ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतस्त्रस्तोभ्रातुश्चारित्रशंकया ॥ स्वस्यवंशस्यमाहात्म्यात्प्रष्टुंसमुपचक्रमे ॥ ४३ ॥ कच्चिन्नब्राह्मणधनंहृतंरामेणकस्यचित् ॥ कच्चिन्नाढ्योदरिद्रोवातेनापापोविहिंसितः ॥ ४४ ॥ कच्चिन्नपरदारान्वाराजपुत्रोऽभिमन्यते ॥ कस्मात्सदंडकारण्येभ्राताराभोविवासितः ॥ ४५ ॥ अथास्यचपलामातातत्स्वकर्मयथातथम्॥ तेनैवस्त्रीस्वभावेनव्याहर्तुमुपचक्रमे ॥ ४६ ॥ एवमुक्तातुकैकेयी भरतेनमहात्मना ॥ उवाचवचनंहृष्टावृथापंडितमानिनी ॥ ४७ ॥ नब्राह्मणधनंकिंचिद्धृतंरामेणकस्यचित् ॥ कश्चिन्नाढ्योदरिद्रोवातेनापापोविहिंसितः ॥ ४८ ॥ नरामःपरदारान्सचक्षुर्भ्यामपिपश्यति ॥ मयातुपुत्रश्रुत्वैवरामस्येहाभिषेचनम् ॥ ४९ ॥ याचितस्तेपिताराज्यंरामस्यचविवासनम् ॥ सस्ववृत्तिंसमास्थायपितातेतत्तथाकरोत् ॥५०॥ रामस्तुसहसौमित्रिःप्रेषितःसहसीतया ॥ तमपश्यन्प्रियंपुत्रंमहीपालोमहायशाः ॥ ५१ ॥ पुत्रशोकपरिद्यूनःपंचत्वमुपपेदिवान् ॥ त्वयात्विदानींधर्मज्ञराजत्वमवलंब्यताम् ॥ ५२ ॥ त्वत्कृतेहिमयासर्वमिदमेवंविधंकृतम् ॥ माशोकंमाचसंतापंधैर्यमाश्रयपुत्रक ॥ ५३ ॥ त्वदधीनाहिनगरीराज्यंचैतद

परिश्रांतंपथ्यभवत्ततोऽहंपूर्वमागतः ॥ ९ ॥ राजवाक्यहरैर्दूतैस्त्वर्यमाणोऽहमागतः ॥ यदहंप्रष्टुमिच्छामितदंबावक्तुमर्हति ॥ १० ॥
शून्योऽयंशयनीयस्तेपर्यंकोहेमभूषितः ॥ नचायमिक्ष्वाकुजनः प्रहृष्टःप्रतिभातिमे ॥ ११ ॥ राजाभवतिभूयिष्ठमिहांबायानिवेशने ॥
तमहंनाद्यपश्यामिद्रष्टुमिच्छन्निहागतः ॥ १२ ॥ पितुर्ग्रहीष्येपादौचतंममाख्याहिपृच्छतः ॥ अहोस्विदंबाज्येष्ठायाःकौसल्यायानि
वेशने ॥ १३ ॥ तंप्रत्युवाचकैकेयीप्रियवद्घोरमप्रियम् ॥ अजानंतंप्रजानंतीराज्यलोभेनमोहिता ॥ १४ ॥ यागतिःसर्वभूतानांतांग
तिंतेपितागतः ॥ राजामहात्मातेजस्वीयायजूकःसतांगतिः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतोवाक्यंधर्माभिजनवाञ्छुचिः ॥ पपातसहसाभूमौ
पितृशोकबलार्दितः ॥ १६ ॥ हाहतोऽस्मीतिकृपणंदीनांवाचमुदीरयन् ॥ निपपातमहाबाहुर्बाहूविक्षिप्यवीर्यवान् ॥ १७ ॥ ततःशो
केनसंवीतःपितुर्मरणदुःखितः ॥ विललापमहातेजाभ्रांताकुलितचेतनः ॥ १८ ॥ एतत्सुरुचिरंभातिपितुर्मेशयनंपुरा ॥ शशिनेवाम
लंरात्रौगगनंतोयदात्यये ॥ १९ ॥ तदिदंनविभात्यद्यविहीनंतेनधीमता ॥ व्योमेवशशिनाहीनमप्शुष्कइवसागरः ॥ २० ॥ बाष्प
मुत्सृज्यकंठेनस्वात्मनापरिपीडितः ॥ प्रच्छाद्यवदनंश्रीमद्वस्त्रेणजयतांवरः ॥ २१ ॥ तमार्तंदेवसंकाशंसमीक्ष्यपतितंभुवि ॥ निकृत्त
मिवसालस्यस्कंधंपरशुनावने ॥ २२ ॥ मातामातंगसंकाशंचंद्रार्कसदृशंसुतम् ॥ उत्थापयित्वाशोकार्तंवचनंचेदमब्रवीत् ॥ २३ ॥
उत्तिष्ठोत्तिष्ठकिंशेषेराजन्नत्रमहायशः ॥ त्वद्विधानहिशोचंतिसंतःसदसिसंमताः ॥ २४ ॥ दानयज्ञाधिकाराहिशीलश्रुतितपोऽनुगा ॥
बुद्धिस्तेबुद्धिसंपन्नप्रभेवार्कस्यमंदिरे ॥ २५ ॥ सरुदित्वाचिरंकालंभूमौपरिविवृत्यच ॥ जननींप्रत्युवाचेदंशोकैर्बहुभिरावृतः ॥ २६ ॥
अभिषेक्ष्यतिरामंतुराजायज्ञंनुयक्ष्यते ॥ इत्यहंकृतसंकल्पोहृष्टोयात्रामयासिषम् ॥ २७ ॥ तदिदंह्यन्यथाभूतंव्यवदीर्णंमनोमम ॥
पितरंयोनपश्यामिनित्यंप्रियहितेरतम् ॥ २८ ॥ अंबकेनात्यगाद्राजाव्याधिनामय्यनागते ॥ धन्यारामादयःसर्वेयैःपितासंस्कृतः
स्वयम् ॥ २९ ॥ ननूनंमांमहाराजःप्राप्तंजानातिकीर्तिमान् ॥ उपजिघ्रेत्तुमांमूर्ध्नितातःसन्नाम्यसत्वरम् ॥ ३० ॥ क्वसपाणिःसुखस्पर्श
स्तातस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ योहिमांरजसाध्वस्तमभीक्ष्णंपरिमार्जति ॥ ३१ ॥ योमेभ्राताापितांबंधुर्यस्यदासोऽस्मिसंमतः ॥ तस्यमांशीघ्र

विजयंपृष्टस्तैःसहितोययौ ॥ ३३ ॥ सत्वनेकाग्रहृदयोद्वास्स्थंप्रत्यर्च्यतंजनम् ॥ सूतमश्वपतेःक्लांतमब्रवीत्तत्रराघवः ॥ ३४ ॥ किमहं
त्वरयानीतः कारणेनविनानघ ॥ अशुभाशंकिहृदयंशीलंचपततीवमे ॥ ३५ ॥ श्रुतानुयादृशाःपूर्वंनृपतीनांविनाशने ॥ आकारांस्ता
नहंसर्वानिहपश्यामिसारथे ॥ ३६ ॥ संमार्जनविहीनानिपरुषाण्युपलक्षये ॥ असंयतकवाटानिश्रीविहीनानिसर्वशः ॥ ३७ ॥
बलिकर्मविहीनानिधूपसंमोदनेनच ॥ अनाशितकुटुंबानिप्रभाहीनजनानिच ॥ ३८ ॥ अलक्ष्मीकानिपश्यामिकुटुम्बिभवनान्यहम् ॥
अपेतमाल्यशोभानिअसंमृष्टाजिराणिच ॥ ३९ ॥ देवागाराणिशून्यानिनभांतीहयथापुरा ॥ देवतार्चाः प्रविद्धाश्चयज्ञगोष्ठास्तथै
वच ॥ ४० ॥ माल्यापणेषुराजंतेनाद्यपण्यानिवातथा ॥ दृश्यंतेवणिजोऽप्यद्यनयथापूर्वमत्रवै ॥ ४१ ॥ ध्यानसंविग्नहृदयानष्टव्यापार
यंत्रिताः ॥ देवायतनचैत्येषुदीनाः पक्षिमृगास्तथा ॥ ४२ ॥ मलिनंचाश्रुपूर्णाक्षंदीनंध्यानपरंकृशम् ॥ सस्त्रीपुंसंचपश्यामिजनमुत्कं
ठितंपुरे ॥ ४३ ॥ इत्येवमुक्त्वाभरतः सूतंतंदीनमानसः ॥ तान्यनिष्टान्ययोध्यायांप्रेक्ष्यराजगृहंययौ ॥ ४४ ॥ ताशून्यशृंगाटकवेश्म
रथ्यांरजोरुणद्वारकवाटयंत्राम् ॥ दृष्ट्वापुरीमिंद्रपुरीप्रकाशांदुःखेनसंपूर्णतरोबभूव ॥ ४५ ॥ बभूवपश्यन्मनसोप्रियाणियान्यन्यदाना
स्यपुरेबभूवुः ॥ अवाक्शिरादीनमनानहृष्टः पितुर्महात्माप्रविवेशवेश्म ॥ ४६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
अयोध्याकांडे एकसप्ततितमः सर्गः ॥ ७१ ॥ अपश्यंस्तुततस्तत्रपितरंपितुरालये ॥ जगामभरतोद्रष्टुंमातरंमातुरालये ॥ १ ॥ अनु
प्राप्तंतुतंदृष्ट्वा कैकेयीप्रोषितंसुतम् ॥ उत्पपाततदाहृष्टात्यक्त्वासौवर्णमासनम् ॥ २ ॥ सप्रविश्यैवधर्मात्मास्वगृहंश्रीविवर्जितम् ॥ भरतः
प्रेक्ष्यजग्राहजनन्याश्चरणौशुभौ ॥ ३ ॥ तंमूर्ध्निसमुपाघ्रायपरिष्वज्ययशस्विनम् ॥ अंकेभरतमारोप्यप्रष्टुंसमुपचक्रमे ॥ ४ ॥ अद्य
तेकतिचिद्रात्र्यश्च्युतस्यार्यकवेश्मनः ॥ अपिनाध्वश्रमः शीघ्रंरथेनापततस्तव ॥ ५ ॥ आर्यकस्तेसुकुशलीयुधाजिन्मातुलस्तव ॥
प्रवासाच्चसुखंपुत्रसर्वंमेवक्तुमर्हसि ॥ ६ ॥ एवंपृष्टस्तुकैकेय्याप्रियंपार्थिवनंदनः ॥ आचष्टभरतः सर्वंमात्रेराजीवलोचनः ॥ ७ ॥
अद्यमेसप्तमीरात्रिश्च्युतस्यार्यकवेश्मनः ॥ अंबायाःकुशलीतातोयुधाजिन्मातुलश्चमे ॥ ८ ॥ यन्मेधनंचरत्नंचददौराजापरंतपः ॥

तोरणंदक्षिणार्धेनजंबूप्रस्थंसमागमत् ॥ वरूथंचययौरम्यंग्रामंदशरथात्मजः ॥ ११ ॥ तत्ररम्येवनेवासंकृत्वासौप्राङ्मुखोययौ ॥ उद्या
नमुज्जिहानायाःप्रियकायत्रपादपाः ॥ १२ ॥ सतांस्तुप्रियकान्प्राप्यशीघ्रानास्थायवाजिनः ॥ अनुज्ञाप्याथभरतोवाहिनींत्वरितो
ययौ ॥ १३ ॥ वासंकृत्वासर्वतीर्थेतीर्त्वाचोत्तरगांनदीम् ॥ अन्यानदीश्चविविधैःपार्वतीयैस्तुरंगमैः ॥ १४ ॥ हस्तिपृष्ठकमासाद्यकु
टिकामप्यवर्तत ॥ ततारचनरव्याघ्रोलौहित्येचकपीवतीम् ॥ १५ ॥ एकसालेस्थाणुमतीविनतेगोमतींनदीम् ॥ कलिंगनगरेचापि
प्राप्यसालवनंतदा ॥ १६ ॥ भरतःक्षिप्रमागच्छत्सुपरिश्रांतवाहनः ॥ वनंचसमतीत्याशुशर्वर्यामरुणोदये ॥ १७ ॥ अयोध्यांमनु
नाराज्ञानिर्मितांसददर्शह॥तांपुरींपुरुषव्याघ्रः सप्तरात्रोषितः पथि ॥ १८ ॥ अयोध्यामग्रतोदृष्ट्वासारथिंचेदमब्रवीत् ॥ एषानातिप्रती
तामेपुण्योद्यानायशस्विनी ॥ १९ ॥ अयोध्यादृश्यतेदूरात्सारथेपांडुमृत्तिका ॥ यज्विभिर्गुणसंपन्नैर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ २० ॥
भूयिष्ठमृद्धैराकीर्णाराजर्षिवरपालिता ॥ अयोध्यायांपुराशब्दः श्रूयतेतुमुलोमहान् ॥ २१ ॥ समंतान्नरनारीणांतमद्यनशृणोम्यहम् ॥
उद्यानानिहिसायाह्नेक्रीडित्वोपरतैर्नरैः ॥ २२ ॥ समंताद्विप्रधावद्भिःप्रकाशंतेममान्यथा ॥ तान्यद्यानुरुदंतीवपरित्यक्तानिका
मिभिः ॥ २३ ॥ अरण्यभूतेवपुरीसारथेप्रतिभातिमाम् ॥ नह्यत्रयानैर्दृश्यंतेनराजैर्नचवाजिभिः ॥ निर्यांतोवाभियांतोवानरमुख्यायथा
पुरा ॥ २४ ॥ उद्यानानिपुराभांतिमत्तप्रमुदितानिच ॥ जनानांरतिसंयोगेष्वत्यंतगुणवंतिच ॥ २५ ॥ तान्येतान्यद्यपश्यामिनिरानं
दानिसर्वशः ॥ स्रस्तपर्णैरनुपथंविक्रोशद्भिरिवद्रुमैः ॥ २६ ॥ नाद्यापिश्रूयतेशब्दोमत्तानांमृगपक्षिणाम् ॥ सरक्तांमधुरांवाणींकलंव्या
हरतांबहु ॥ २७ ॥ चंदनागुरुसंपृक्तोधूपसंमूर्छितोऽमलः ॥ प्रवातिपवनः श्रीमान्किन्नुनाद्ययथापुरा ॥ २८ ॥ भेरीमृदंगवीणानां
कोणसंघट्टितः पुनः ॥ किमद्यशब्दोविरतः सदादीनगतिः पुरा ॥२९ ॥ अनिष्टानिचपापानिपश्यामिविविधानिच ॥ निमित्तान्यम
नोज्ञानितेनसीदतिमेमनः ॥ ३० ॥ सर्वथाकुशलंसूतदुर्लभंममबंधुषु ॥ तथाह्यसतिसंमोहेहृदयंसीदतीवमे ॥३१॥ विषण्णः श्रांतहृद
यस्त्रस्तः संलुलितेंद्रियः ॥ भरतः प्रविवेशाशुपुरीमिक्ष्वाकुपालिताम् ॥ ३२ ॥ द्वारेणवैजयंतेनप्राविशच्छ्रांतवाहनः ॥ द्वाःस्थैरुत्थाय

श्चित्रान्कंबलानजिनानिच ॥ सत्कृत्यकेकयोराजाभरतायददौधनम् ॥ १९ ॥ अंतःपुरेऽतिसंवृद्धान्व्याघ्रवीर्यबलोपमान् ॥ दंष्ट्रायुक्ता
न्महाकायाञ्छुनश्चोपायनंददौ ॥ २० ॥ रुक्मनिष्कसहस्रेद्वेषोडशाश्वशतानि च ॥ सत्कृत्यकैकयीपुत्रंकेकयोधनमादिशत् ॥ २१ ॥
तदामात्यानभिप्रेतान्विश्वास्यांश्चगुणान्वितान् ॥ ददावश्वपतिःशीघ्रंभरतायानुयायिनः ॥ २२ ॥ ऐरावतानैंद्रशिरान्नागान्वैप्रियदर्श
नान् ॥ खरान्शीघ्रान्सुसंयुक्तान्मातुलोऽस्मैधनंददौ ॥ २३ ॥ सदत्तंकेकयेंद्रेणधनंतन्नाभ्यनंदत ॥ भरतःकैकयीपुत्रोगमनत्वरया
तदा ॥ २४ ॥ बभूवह्यस्यहृदयेचिंतासुमहतीतदा ॥ त्वरयाचापिदूतानांस्वप्नस्यापिचदर्शनात् ॥ २५ ॥ सस्ववेश्माभ्यतिक्रम्यरथ
नागाश्वसंकुलम् ॥ प्रपेदेसुमहच्छ्रीमान्राजमार्गमनुत्तमम् ॥२६॥ अभ्यतीत्यततोऽपश्यदंतःपुरमनुत्तमम् ॥ ततस्तद्भरतः श्रीमानाविवे
शानिवारितः ॥ २७ ॥ समातामहमापृच्छ्यमातुलंचयुधाजितम् ॥ रथमारुह्यभरतःशत्रुघ्नसहितोययौ ॥२८॥ रथान्मंडलचक्रांश्चयो
जयित्वापरंशतम् ॥ उष्ट्रगोऽश्वखरैर्भृत्याभरतंयांतमन्वयुः ॥२९॥ बलेनगुप्तोभरतोमहात्मासहार्यकस्यात्मसमैरमात्यैः ॥ आदायशत्रुघ्न
मपेतशत्रुर्गृहाद्ययौसिद्धइवेंद्रलोकात् ॥३०॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे सप्ततितमः सर्गः ॥७०॥
सप्राङ्मुखोराजगृहादभिनिर्यायवीर्यवान् ॥ ततःसुदामांद्युतिमान्संतीर्यावेक्ष्यतांनदीम् ॥ १ ॥ ह्लादिनींदूरपारांचप्रत्यक्स्रोतस्तरंगि
णीम् ॥ शतद्रूमतरच्छ्रीमान्नदीमिक्ष्वाकुनंदनः ॥ २ ॥ ऐलधानेनदींतीर्त्वाप्राप्यचापरपर्वतान् ॥ शिलामाकुर्वतींतीर्त्वाआग्नेयंशल्य
कर्षणम् ॥ ३ ॥ सत्यसंधःशुचिर्भूत्वाप्रेक्षमाणःशिलावहाम् ॥ अभ्यगात्समहाशैलान्वनंचैत्ररथंप्रति ॥ ४ ॥ सरस्वतींचगंगांचयुग्मे
नप्रतिपद्यच ॥ उत्तरान्वीरमत्स्यानांभारुंडंप्राविशद्वनम् ॥ ५ ॥ वेगिनींचकुलिंगाख्यांह्लादिनींपर्वतावृताम् ॥ यमुनांप्राप्यसंतीर्णोब
लमाश्वासयत्तदा ॥ ६ ॥ शीतीकृत्वातुगात्राणिक्लांतानाश्वास्यवाजिनः ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचप्रायादादायचोदकम् ॥ ७ ॥ राजपु
त्रोमहारण्यमनभीक्ष्णोपसेवितम् ॥ भद्रोभद्रेणयानेनमारुतःखमिवात्यगात् ॥ ८ ॥ भागीरथींदुष्प्रतरांसोंशुधानेमहानदीम् ॥ उपाया
द्राघवस्तूर्णंप्राग्वटेविश्रुतेपुरे ॥ ९ ॥ सगंगांप्राग्वटेतीर्त्वासमायात्कुटिकोष्ठिकाम् ॥ सबलस्तांसतीर्त्वाथसमगाद्धर्मवर्द्धनम् ॥ १० ॥

संप्रदृश्यते ॥ १८ ॥ एतन्निमित्तंदीनोऽहंनवचःप्रतिपूजये ॥ शुष्यतीवचमेकंठोनस्वस्थमिवमेमनः ॥ १९ ॥ नपश्यामिभयस्थानंभ
यंचैवोपधारये ॥ भ्रष्टश्चस्वरयोगोमेछायाचापगतामम ॥ २० ॥ जुगुप्सइवचात्मानंनचपश्यामिकारणम् ॥ २१ ॥ इमांचदुःस्वप्नगतिं
निशम्यहित्वनेकरूपामवितार्कितांपुरा ॥ भयंमहत्तद्धृदयान्नयातिमेविचिंत्यराजानमचिंत्यदर्शनम् ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे
वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे एकोनसप्ततितमः सर्गः ॥ ६९ ॥ भरतेब्रुवतिस्वप्नंदूतास्तेक्लांतवाहनाः ॥ प्रविश्यासह्यपरिखं
रम्यंराजगृहंपुरम् ॥ १ ॥ समागम्यचराज्ञातेराजपुत्रेणचार्चिताः ॥ राज्ञःपादौगृहीत्वाचतमूचुर्भरतंवचः ॥ २ ॥ पुरोहितस्त्वांकुशलं
प्राहसर्वेचमंत्रिणः ॥ त्वरमाणश्चनिर्याहिकृत्यमात्ययिकंत्वया ॥ ३ ॥ इमानिचमहार्हाणिवस्त्राण्याभरणानिच ॥ प्रतिगृह्यविशालाक्ष
मातुलस्यचदापय ॥ ४ ॥ अत्रविंशतिकोट्यस्तुनृपतेर्मातुलस्यते ॥ दशकोट्यस्तुसंपूर्णास्तथैवचनृपात्मज ॥ ५ ॥ प्रतिगृह्यतुतत्सर्वं
स्वानुरक्तः सुहृज्जने ॥ दूतानुवाचभरतःकामैःसंप्रतिपूज्यतान् ॥ ६ ॥ कच्चित्सकुशलीराजापितादशरथोमम ॥ कच्चिदारोग्यतारामे
लक्ष्मणेचमहात्मनि ॥ ७ ॥ आर्याचधर्मनिरताधर्मज्ञाधर्मवादिनी ॥ अरोगाचापिकौसल्यामातारामस्यधीमतः ॥ ८ ॥ कच्चित्सुमि
त्राधर्मज्ञाजननीलक्ष्मणस्यया ॥ शत्रुघ्नस्यचवीरस्यअरोगाचापिमध्यमा ॥ ९ ॥ आत्मकामासदाचंडीक्रोधनाप्राज्ञमानिनी ॥ अरो
गाचापिमेमाताकैकेयीकिमुवाचह ॥ १० ॥ एवमुक्तास्तुतेदूताभरतेनमहात्मना ॥ ऊचुःसंप्रश्रितंवाक्यमिदंतंभरतंतदा ॥ ११ ॥
कुशलास्तेनरव्याघ्रयेषांकुशलमिच्छसि ॥ श्रीश्चत्वांवृणुतेपद्मायुज्यतांचापितेरथः ॥ १२ ॥ भरतश्चापितान्दूतानेवमुक्तोऽभ्यभाषत ॥
आपृच्छेऽहंमहाराजंदूताःसंत्वरयंतिमाम् ॥ १३ ॥ एवमुक्त्वातुतान्दूतान्भरतः पार्थिवात्मजः ॥ दूतैः संचोदितोवाक्यंमातामहमुवा
चह ॥ १४ ॥ राजन्पितुर्गमिष्यामिसकाशंदूतचोदितः ॥ पुनरप्यहमेष्यामियदामेत्वंस्मरिष्यसि ॥ १५ ॥ भरतेनैवमुक्तस्तुनृपो
मातामहस्तदा ॥ तमुवाचशुभंवाक्यंशिरस्याघ्रायराघवम् ॥ १६ ॥ गच्छतातानुजानेत्वांकैकेयीसुप्रजास्त्वया ॥ मातरंकुशलंब्रूयाः
पितरंचपरंतप ॥ १७ ॥ पुरोहितंचकुशलंयेचान्येद्विजसत्तमाः ॥ तौचतातमहेष्वासौभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ १८ ॥ तस्मैहस्त्युत्तमां

बाह्लीकान्सुदामानंचपर्वतम् ॥ १८ ॥ विष्णोःपदंप्रेक्षमाणाविपाशांचापिशाल्मलीम्॥ नदीर्वापीतटाकानिपल्वलानिसरांसिच ॥१९॥ पश्यंतोविविधांश्चापिसिंहान्व्याघ्रान्मृगान्द्विपान् ॥ ययुःपथातिमहताशासनंभर्तुरीप्सवः ॥ २० ॥ तेश्रांतवाहनादूताविकृष्टेनसता पथा ॥ गिरिव्रजंपुरवरंशीघ्रमासेदुरंजसा ॥ २१ ॥ भर्तुः प्रियार्तंकुलरक्षणार्थंभर्तुश्चवंशस्यपरिग्रहार्थम् ॥ अहेडमानास्त्वरयास्मदूता रात्र्यांतुतेतत्पुरमेवयाताः ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे अष्टषष्टितमः सर्गः ॥ ६८ ॥

यामेवरात्रिंतेदूताःप्रविशंतिस्मतांपुरीम् ॥ भरतेनापितांरात्रिंस्वप्नोदृष्टोऽयमप्रियः ॥ १ ॥ व्युष्टामेवतुतांरात्रिंदृष्ट्वातंस्वप्नमप्रियम् ॥ पुत्रोराजाधिराजस्यसुभृशंपर्यतप्यत ॥ २ ॥ तप्यमानंतमाज्ञायवयस्योःप्रियवादिनः ॥ आयासंविनयिष्यंतःसभायांचक्रिरेकथाः ॥३॥ वादयन्तितदाशांतिंलासयंत्यपिचापरे ॥ नाटकान्यपरेस्माहुर्हास्यानिविविधानिच ॥ ४ ॥ सतैर्महात्माभरतःसखिभिःप्रियवादिभिः ॥ गोष्ठीहास्यानिकुर्वद्भिर्नप्राहृष्यतराघवः ॥ ५ ॥ तमब्रवीत्प्रियसखोभरतंसखिभिर्वृतम् ॥ सुहृद्भिःपर्युपासीनःकिंसखेनानुमोदसे ॥ ६ ॥ एवंब्रुवाणंसुहृदंभरतःप्रत्युवाचह ॥ शृणुत्वंयन्निमित्तंमेदैन्यमेतदुपागतम् ॥ ७ ॥ स्वप्ने पितरमद्राक्षंमलिनंमुक्तमूर्धजम् ॥ पतंतमद्रिशिखरात्कलुषेगोमयेह्रदे ॥ ८ ॥ प्लवमानश्चमेदृष्टःसतस्मिन्गोमयेह्रदे ॥ पिबन्नञ्जलिनातैलंहसन्निवमुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥ ततस्तिलौदनंभुक्त्वापुनःपुनरधःशिराः ॥ तैलेनाभ्यक्तसर्वांगस्तैलमेवान्वगाहत ॥ १० ॥ स्वप्नेऽपिसागरंशुष्कंचंद्रंचपतितंभुवि ॥ उपरुद्धांचजगतींतमसेवसमावृताम् ॥ ११ ॥ औपवाह्यस्यनागस्यविषाणंशकलीकृतम् ॥ सहसाचापिसंशांताज्वलिताजातवेदसः ॥ १२ ॥ अवदीर्णांचपृथिवींशुष्कांश्चविविधान्द्रुमान् ॥ अहंपश्यामिविध्वस्तान्सधूमांश्चैवपर्वतान् ॥ १३ ॥ पीठेकार्ष्णायसंचैवनिषण्णंकृष्णवाससम् ॥ प्रहरंतिस्मराजानंप्रमदाःकृष्णपिंगलाः ॥ १४ ॥ त्वरमाणश्चधर्मात्मारक्तमाल्यानुलेपनः ॥ रथेनखरयुक्तेनप्रयातोदक्षिणामुखः ॥ १५ ॥ प्रहसंतीवराजानंप्रमदारक्तवासिनी ॥ प्रकर्षंतीमयादृष्टाराक्षसीविकृतानना ॥ १६ ॥ एवमेतन्मयादृष्टमिमांरात्रिंभयावहाम् ॥ अहंरामोऽथवाराजालक्ष्मणो वा मरिष्यति ॥ १७ ॥ नरोयानेनयः स्वप्नेखरयुक्तेनयातिहि ॥ अचिरात्तस्यधूम्राग्रंचितायां

पिताचैवराजाहितकरोनृणाम् ॥ ३४ ॥ यमोवैश्रवणःशक्रोवरुणश्चमहाबलः ॥ विशिष्यंतेनरेंद्रेणवृत्तेनमहताततः ॥ ३५ ॥ अहोतम
इवेदंस्यान्नप्रज्ञायेतकिंचन ॥ राजाचेन्नभवेल्लोकेविभजन्साध्वसाधुनी ॥ ३६ ॥ जीवत्यपिमहाराजेतवैववचनंवयम् ॥ नातिक्रमामहे
सर्वेवेलांप्राप्येवसागरः ॥ ३७ ॥ सनःसमीक्ष्यद्विजवर्यवृत्तंनृपंविनाराष्ट्रमरण्यभूतम् ॥ कुमारमिक्ष्वाकुसुतंतथान्यंत्वमेवराजानमिहा
भिषेचय ॥ ३८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे सप्तषष्टितमः सर्गः ॥ ३७ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वा
वसिष्ठःप्रत्युवाचह ॥ मित्रामात्यजनान्सर्वान्ब्राह्मणांस्तानिदंवचः ॥ १ ॥ यदसौमातुलकुलेदत्तराज्यःपरंसुखी ॥ भरतोवसतिभ्रात्रा
शत्रुघ्नेनमुदान्वितः ॥ २ ॥ तच्छीघ्रंजवनादूतागच्छंतुत्वरितंहयैः ॥ आनेतुंभ्रातरौवीरौकिंसमीक्षामहेवयम् ॥ ३ ॥ गच्छंत्वितिततः
सर्वेवसिष्ठंवाक्यमब्रुवन् ॥ तेषांतद्वचनं श्रुत्वावसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥४॥ एहिसिद्धार्थविजयजयंताशोकनंदन ॥ श्रूयतामितिकर्तव्यं
सर्वानेवब्रवीमिवः ॥ ५ ॥ पुरंराजगृहंगत्वाशीघ्रंशीघ्रजवैर्हयैः ॥ त्यक्तशोकैरिदंवाच्यःशासनाद्भरतोमम ॥ ६ ॥ पुरोहितस्त्वांकुशलं
प्राहसर्वेचमंत्रिणः ॥ त्वरमाणश्चनिर्याहिकृत्यमात्ययिकंत्वया ॥ ७ ॥ माचास्मैप्रोषितंराममाचास्मैपितरंमृतम् ॥ भवंतः शंसिषुर्गत्वा
राघवाणामितःक्षयम् ॥ ८ ॥ कौशेयानिचवस्त्राणिभूषणानिवराणिच ॥ क्षिप्रमादायराज्ञश्चभरतस्यचगच्छत ॥ ९ ॥ दत्तपथ्यशना
दूताजग्मुःस्वंस्वंनिवेशनम् ॥ केकयांस्तेगमिष्यंतोहयानारुह्यसंमतान् ॥ १० ॥ ततः प्रास्थानिकंकृत्वाकार्यशेषमनंतरम् ॥ वसिष्ठेना
भ्यनुज्ञातादूताःसंत्वरितंययुः ॥ ११ ॥ न्यंतेनापरतालस्यप्रलंबस्योत्तरंप्रति ॥ निषेवमाणास्तेजग्मुर्नदीमध्येनमालिनीम् ॥ १२ ॥
तेहास्तिनपुरेगंगांतीर्त्वाप्रत्यङ्मुखाययुः ॥ पंचालदेशमासाद्यमध्येनकुरुजांगलम् ॥ १३ ॥ सरांसिचसुफुल्लानिनदीश्चविमलोदकाः ॥
निरीक्षमाणाजग्मुस्तेदूताःकार्यवशाद्द्रुतम् ॥ १४ ॥ तेप्रसन्नोदकांदिव्यांनानाविहगसेविताम् ॥ उपातिजग्मुर्वेगेनशरदंडांजलाकु
लाम् ॥ १५ ॥ निकूलवृक्षमासाद्यदिव्यंसत्योपयाचनम् ॥ अभिगम्याभिवाद्यतंकुलिंगांप्राविशन्पुरीम् ॥ १६ ॥ अभिकालंततःप्रा
प्यतेजोऽभिभवनाच्युताः॥पितृपैतामहींपुण्यांतेरुरिक्षुमतींनदीम् ॥ १७ ॥ अवेक्ष्यांजलिपानांश्चब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ययुर्मध्येन

वावर्ततेवशे ॥ १० ॥ अराजकेधनंनास्तिनास्तिभार्याप्यराजके ॥ इदमत्याहितंचान्यत्कुतःसत्यमराजके ॥ ११ ॥ नाराजकेजनप
देकारयंतिसभांनराः ॥ उद्यानानिचरम्याणिहृष्टाःपुण्यगृहाणिच ॥ १२ ॥ नाराजकेजनपदेयज्ञशीला द्विजातयः ॥ सत्राण्यन्वासतेदां
ताब्राह्मणाःसंशितव्रताः ॥ १३ ॥ नाराजकेजनपदेमहायज्ञेषुयज्वनः ॥ ब्राह्मणावसुसंपूर्णाविसृजंत्याप्तदक्षिणाः ॥ १४ ॥ नाराजके
जनपदेप्रहृष्टनटनर्तकाः ॥ उत्सवाश्चसमाजाश्चवर्धन्तेराष्ट्रवर्धनाः ॥ १५ ॥ नाराजकेजनपदेसिद्धार्थाव्यवहारिणः ॥ कथाभिरभिरज्यं
तेकथाशीलाःकथाप्रियैः ॥ १६ ॥ नाराजकेजनपदेतूद्यानानिसमागताः ॥ सायाह्नेक्रीडितुं यांतिकुमार्योहेमभूषिताः ॥ १७ ॥ नारा
जकेजनपदेधनवंतः सुरक्षिताः ॥ शेरतेविवृतद्वाराःकृषिगोरक्षजीविनः ॥ १८ ॥ नाराजकेजनपदेवाहनैःशीघ्रवाहिभिः ॥ नरानिर्यां
त्यरण्यानिनारीभिः सहकामिनः ॥ १९ ॥ नाराजकेजनपदेबद्धघण्टाविषाणिनः ॥ अटंतिराजमार्गेषुकुंजराःषष्टिहायनाः ॥ २० ॥
नाराजकेजनपदेशरान्सन्ततमस्यताम् ॥ श्रूयतेतलनिर्घोषइष्वस्त्राणामुपासने ॥ २१ ॥ नाराजकेजनपदेवणिजोदूरगामिनः ॥ गच्छं
तिक्षेममध्वानंबहुपण्यसमाचिताः ॥ २२ ॥ नाराजकेजनपदेचरत्येकचरोवशी ॥ भावयन्नात्मनात्मानंयत्रसायंगृहोमुनिः ॥२३॥ नारा
जकेजनपदे योगक्षेमःप्रवर्तते ॥ नचाप्यराजकेसेनाशत्रून्विषहतेयुधि ॥ २४ ॥ नाराजकेजनपदेहृष्टैःपरमवाजिभिः ॥ नराःसंयांतिसह
सारथैश्चप्रतिमंडिताः ॥ २५ ॥ नाराजकेजनपदेनराःशास्त्रविशारदाः ॥ संवदंतोवतिष्ठंतेवनेषूपवनेषुवा ॥ २६ ॥ नाराजकेजनपदे
माल्यमोदकदक्षिणाः ॥ देवताभ्यर्चनार्थायकल्प्यंतेनियतैर्जनैः ॥ २७ ॥ नाराजकेजनपदेचंदनागुरुरूषिताः ॥ राजपुत्राविराजंतेवसं
तइवशालिनः ॥ २८ ॥ यथाह्यनुदकानद्योयथावाप्यतृणंवनम् ॥ अगोपालायथागावस्तथाराष्ट्रमराजकम् ॥ २९ ॥ ध्वजोरथस्यप्रज्ञा
नंधूमोज्ञानंविभावसोः ॥ तेषांयोनोध्वजोराजासदेवत्वमितोगतः ॥ ३० ॥ नाराजकेजनपदेस्वकंभवतिकस्यचित् ॥ मत्स्याइवजना
नित्यंभक्षयंतिपरस्परम् ॥ ३१ ॥ येहिसंभिन्नमर्यादानास्तिकाश्छिन्नसंशयाः ॥ तेऽपिभावायकल्पंतेराजदंडनिपीडिताः ॥३२ ॥ यथा
दृष्टिःशरीरस्यनित्यमेवप्रवर्तते ॥ तथानरेंद्रोराष्ट्रस्यप्रभवः सत्यधर्मयोः ॥ ३३ ॥ राजासत्यंचधर्मश्चराजाकुलवतांकुलम् ॥ राजामाता

विजहासिनः ॥ १८ ॥ कैकेय्यादुष्टभावायाराघवेणविवर्जिताः ॥ कथंसपत्न्यावत्स्यामःसमीपेविधवावयम् ॥ १९ ॥ सहिनाथः
सचास्माकंतवचप्रभुरात्मवान् ॥ वनंरामोगतःश्रीमान्विहायनृपतिश्रियम् ॥ २० ॥ त्वयातेनचवीरेणविनाव्यसनमोहिताः ॥ कथं
वयंनिवत्स्यामःकैकेय्याचविदूषिताः ॥ २१ ॥ यथाचराजारामश्चलक्ष्मणश्चमहाबलः ॥ सीतयासहसंत्यक्ताःसाकमन्यंनहास्यति ॥
॥ २२ ॥ ताबाष्पेणचसंवीताः शोकेनविपुलेनच ॥ व्यचेष्टंतनिरानंदाराघवस्यवरस्त्रियः ॥ २३ ॥ निशानक्षत्रहीनेवस्त्रीवभर्तृविव
र्जिता ॥ पुरीनाराजतायोध्याहीनाराज्ञामहात्मना ॥ २४ ॥ बाष्पपर्याकुलजनाहाहाभूतकुलांगना ॥ शून्यचत्वरवेश्मांतानबभ्राजयथा
पुरम् ॥ २५ ॥ गतेतुशोकात्त्रिदिवंनराधिपेमहीतलस्थासुनृपांगनासुच॥निवृत्तचारःसहसागतोरविःप्रवृत्तचाराजनीह्युपस्थिता ॥ २६॥
ऋतेतुपुत्राद्दहनंमहीपतेर्नारोचयंस्तेसुहृदः समागताः ॥ इतीवतस्मिन्शयनेन्यवेशयन्विचिंत्यराजानमचिंत्यदर्शनम् ॥ २७ ॥ गतप्रभा
द्यौरिवभास्करंविनाव्यपेतनक्षत्रगणेवशर्वरी ॥ पुरीबभासेरहितामहात्मनाकंठास्रकंठाकुलमार्गचत्वरा ॥ २८ ॥ नराश्चनार्यश्चसमेत्य
संघशोविगर्हमाणाभरतस्यमातरम् ॥ तदानगर्यांनरदेवसंक्षयेबभूवुरार्तानचशर्मलेभिरे ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये अयोध्याकांडे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥ आक्रंदितानिरानंदासास्रकंठजनाविला ॥ अयोध्यायामवततासाव्यतीयाय
शर्वरी ॥ १ ॥ व्यतीतायांतुशर्वर्यामादित्यस्योदयेततः ॥ समेत्यराजकर्तारःसभामीयुर्द्विजातयः ॥ २ ॥ मार्कंडेयोऽथमौद्गल्योवामदे
वश्चकाश्यपः ॥ कात्यायनोगौतमश्चजाबालिश्चमहायशाः ॥ ३ ॥ एतेद्विजाः सहामात्यैःपृथग्वाचमुदीरयन् ॥ वसिष्ठमेवाभिमुखाः
श्रेष्ठंराजपुरोहितम् ॥ ४ ॥ अतीताशर्वरीदुःखंयानोवर्षशतोपमा ॥ अस्मिन्पंचत्वमापन्नेपुत्रशोकेनपार्थिवे ॥ ५ ॥ स्वर्गस्थश्चमहा
राजोरामश्चारण्यमाश्रितः ॥ लक्ष्मणश्चापितेजस्वीरामेणैवगतः सह ॥ ६ ॥ उभौभरतशत्रुघ्नौकेकयेषुपरंतपौ ॥ पुरेराजगृहेरम्येमाताम
हनिवेशने ॥ ७ ॥ इक्ष्वाकूणामिहाद्यैवकश्चिद्राजाविधीयताम् ॥ अराजकंहिनोराष्ट्रंविनाशंसमवाप्नुयात् ॥ ८ ॥ नाराजकेजनपदेवि
द्युन्मालीमहास्वनः ॥ अभिवर्षतिपर्जन्योमहींदिव्येनवारिणा ॥ ९ ॥ नाराजकेजनपदेबीजमुष्टिःप्रकीर्यते ॥ नाराजकेपितुःपुत्रोभार्या

सबलवान्नादःक्रोशंतीभिरनुद्रुतः ॥ २६ ॥ येनस्फीतीकृतोभूयस्तद्गृहंसमनादयत् ॥ तत्परित्रस्तसंभ्रांतपर्युत्सुकजनाकुलम् ॥ २७ ॥
सर्वतस्तुमुलाक्रंदंपरितापार्तबांधवम् ॥ सद्योनिपतितानंदंदीनंविक्लवदर्शनम् ॥ बभूवनरदेवस्यसद्मदिष्टांतमीयुषः ॥ २८ ॥ अतीत
माज्ञायतुपार्थिवर्षभंयशस्विनंतंपरिवार्यपत्नयः ॥ भृशंरुदत्यःकरुणंसुदुःखिताःप्रगृह्यबाहूव्यलपन्ननाथवत् ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीम
द्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे पंचषष्टितमः सर्गः ॥ ६५ ॥ तमग्निमिवसंशांतमंबुहीनमिवार्णवम् ॥ गतप्रभमि
वादित्यंस्वर्गस्थंप्रेक्ष्यभूमिपम् ॥ १ ॥ कौसल्याबाष्पपूर्णाक्षीविविधंशोककर्शिता ॥ उपगृह्यशिरोराज्ञःकैकेयींप्रत्यभाषत ॥ २ ॥
सकामाभवकैकेयिभुंक्ष्वराज्यमकंटकम् ॥ त्यक्त्वाराजानमेकाग्रानृशंसेदुष्टचारिणि ॥ ३ ॥ विहायमांगतोरामोभर्ताचस्वर्गतोमम ॥
विपथेसार्थहीनेवनाहंजीवितुमुत्सहे ॥ ४ ॥ भर्तारंतुपरित्यज्यकास्त्रीदैवतमात्मनः ॥ इच्छेज्जीवितुमन्यत्रकैकेय्यास्त्यक्तधर्मणः ॥ ५ ॥
नलुब्धोबुध्यतेदोषान्किंपाकमिवभक्षयन् ॥ कुब्जानिमित्तंकैकेय्याराघवाणांकुलंहतम् ॥ ६ ॥ अनियोगेनियुक्तेनराज्ञारामंविवासि
तम् ॥ सभार्यंजनकःश्रुत्वापरितप्स्यत्यहंयथा ॥ ७ ॥ समामनाथांविधवांनाद्यजानातिधार्मिकः ॥ रामःकमलपत्राक्षोजीवन्नाशमितो
गतः ॥ ८ ॥ विदेहराजस्यसुतातथाचारुतपस्विनी ॥ दुःखस्यानुचितादुःखंवनेपर्युद्विजिष्यति ॥ ९ ॥ नदतांभीमघोषाणांनिशासु
मृगपक्षिणाम् ॥ निशम्यमानासंत्रस्taराघवंसंश्रयिष्यति ॥ १० ॥ वृद्धश्चैवाल्पपुत्रश्चवैदेहीमनुचिंतयन् ॥ सोऽपिशोकसमाविष्टोनूनं
त्यक्ष्यतिजीवितम् ॥ ११ ॥ साहमद्यैवदिष्टांतंगमिष्यामिपतिव्रता ॥ इदंशरीरमालिंग्यप्रवेक्ष्यामिहुताशनम् ॥ १२ ॥ तांततःसंपरि
ष्वज्यविलपंतींतपस्विनीम् ॥ व्यपनिन्युःसुदुःखार्तांकौसल्यांव्यावहारिकाः ॥ १३ ॥ तैलद्रोण्यांतदामात्याःसंवेश्यजगतीपतिम् ॥
राज्ञःसर्वाण्यथादिष्टाश्चक्रुःकर्माण्यनंतरम् ॥ १४ ॥ नतुसंकालनंराज्ञोविनापुत्रेणमंत्रिणः ॥ सर्वज्ञाःकर्तुमीषुस्तेततोरक्षंतिभूमि
पम् ॥ १५ ॥ तैलद्रोण्यांशायितंतंसचिवैस्तुनराधिपम् ॥ हामृतोऽयमितिज्ञात्वास्त्रियस्ताःपर्यदेवयन् ॥ १६ ॥ बाहूनुच्छ्रित्यकृपणा
नेत्रप्रस्रवणैर्मुखैः ॥ रुदत्यःशोकसंतप्ताःकृपणंपर्यदेवयन् ॥ १७ ॥ हामहाराजरामेणसंततंप्रियवादिना ॥ विहीनाःसत्यसंधेनकिमर्थं

राजानंस्तुवतांतेषामुदात्ताभिहिताशिषाम् ॥ प्रासादाभोगविस्तीर्णःस्तुतिशब्दोह्यवर्तत ॥ ३ ॥ ततस्तुस्तुवतांतेषांसूतानांपाणिवा
दकाः ॥ अपदानान्युदाहृत्यपाणिवादान्यवादयन् ॥ ४ ॥ तेनशब्देनविहगाःप्रतिबुद्धाश्चसस्वनुः ॥ शाखास्थाःपंजरस्थाश्चयेराजकु
लगोचराः ॥ ५ ॥ व्याहृताःपुण्यशब्दाश्चवीणानांचापिनिस्वनाः ॥ आशीर्गेयंचगाथानांपूरयामासवेश्मतत् ॥ ६ ॥ ततःशुचिसमा
चाराःपर्युपस्थानकोविदाः ॥ स्त्रीवर्षवरभूयिष्ठाउपतस्थुर्यथापुरा ॥ ७ ॥ हरिचंदनसंपृक्तमुदकंकांचनैर्घटैः ॥ आनिन्युःस्नानशिक्षाज्ञा
यथाकालंयथाविधि ॥ ८ ॥ मंगलालंभनीयानिप्राशनीयान्युपस्करान् ॥ उपानिन्युस्तथापुण्याःकुमारीबहुलाः स्त्रियः ॥ ९ ॥ सर्वं
लक्षणसंपन्नंसर्वंविधिवदर्चितम् ॥ सर्वंसुगुणलक्ष्मीवत्तदभूदाभिहारिकम् ॥ १० ॥ ततःसूर्योदयंयावत्सर्वंपरिसमुत्सुकम् ॥ तस्थावनु
पसंप्राप्तंकिंस्विदित्युपशंकितम् ॥ ११ ॥ अथयाःकोसलेंद्रस्यशयनंप्रत्यनंतराः ॥ ताःस्त्रियस्तुसमागम्यभर्तारंप्रत्यबोधयन् ॥ १२ ॥
अथाप्युचितवृत्तास्ताविनयेननयेनच ॥ नह्यस्यशयनंस्पृष्ट्वाकिंचिदप्युपलेभिरे ॥ १३ ॥ ताःस्त्रियःस्वप्नशीलज्ञाश्चेष्टांसंचलनादिषु ॥
तावेपथुपरीताश्चराज्ञःप्राणेषुशंकिताः ॥१४॥ प्रतिस्रोतस्तृणाग्राणांसदृशंसंचकाशिरे ॥ अथसंदिहमानानांस्त्रीणांदृष्ट्वाचपार्थिवम्॥१५॥
यत्तदाशंकितंपापंतदाजज्ञेविनिश्चयः ॥ कौसल्याचसुमित्राचपुत्रशोकपराजिते ॥ १६ ॥ प्रसुतेनप्रबुद्ध्येतेयथाकालसमन्विते ॥
निष्प्रभासाविवर्णाचसन्नाशोकेनसन्नता॥ १७ ॥नव्यराजतकौसल्यातारेवतिमिरावृता ॥ कौसल्यानंतरंराज्ञःसुमित्रातदनंतरम् ॥ १८ ॥
नस्मविभ्राजतेदेवीशोकाश्रुलुलितानना ॥ तेचदृष्ट्वातदासुप्तेउभेदेव्यौचतंनृपम् ॥ १९ ॥ सुप्तमेवोद्गतप्राणमंतःपुरमदृश्यत ॥ ततःप्रचु
क्रुशुर्दीनाःसस्वरंतावरांगनाः ॥ २० ॥ करेणवइवारण्येस्थानप्रच्युतयूथपाः ॥ तासामाक्रंदशब्देनसहसोद्गतचेतने ॥ २१ ॥ कौसल्या
चसुमित्राचत्यक्तनिद्रेबभूवतुः ॥ कौसल्याचसुमित्राचदृष्ट्वास्पृष्ट्वाचपार्थिवम् ॥ २२ ॥ हाभर्त्तेतिपरिक्रुश्यपेततुर्धरणीतले ॥ साकोस
लेंद्रदुहिताचेष्टमानामहीतले ॥ २३ ॥ नभ्राजतेरजोध्वस्तातारेवगगनच्युता ॥ नृपेशांतगुणेजातेकौसल्यांपतितांभुवि ॥ २४ ॥ अप
श्यंस्ताः स्त्रियः सर्वाहतांनागवधूमिव ॥ ततः सर्वानरेंद्रस्यकैकेयीप्रमुखाःस्त्रियः ॥२५॥ रुदत्यःशोकसंतप्तानिपेतुर्गतचेतनाः ॥ ताभिः

तस्मान्मामागतंभद्रंतस्योदारस्यतद्वचः ॥ इत्युक्त्वासरुदंस्त्रस्तोभार्यामाहतुभूमिपः ॥ ६० ॥ यदहंपुत्रशोकेनसंत्यजिष्यामि
जीवितम् ॥ चक्षुर्भ्यांत्वांनपश्यामिकौसल्येत्वंहिमांस्पृश ॥ ६१ ॥ यमक्षयमनुप्राताद्रक्ष्यंतिनहिमानवाः ॥ यदिमांसंस्पृशेद्रामः
सकृदन्वारभेतवा ॥ ६२ ॥ धनंवायौवराज्यंवाजीवेयमितिमेमतिः ॥ नतन्मेसदृशंदेवियन्मयाराघवेकृतम् ॥ ६३ ॥
सदृशंतत्तुतस्यैवयदनेनकृतंमयि ॥ दुर्वृत्तमपिकःपुत्रंत्यजेद्भुविविचक्षणः ॥ ६४ ॥ कश्चप्रव्राज्यमानोवानासूयेत्पितरंसुतः ॥
चक्षुषात्वांनपश्यामिस्मृतिर्ममविलुप्यते ॥ ६५ ॥ दूतावैवस्वतस्यैतेकौसल्येत्वरयंतिमाम् ॥ अतस्तुकिंदुःखतरंयदहंजीवित
क्षये ॥ ६६ ॥ नहिपश्यामिधर्मज्ञंरामंसत्यपराक्रमम् ॥ तस्यादर्शनजःशोकःसुतस्याप्रतिकर्मणः ॥ ६७ ॥ उच्छोषयतिवैप्राणा
न्वारिस्तोकमिवातपः ॥ नतेमनुष्यादेवास्तेयेचारुशुभकुण्डलम् ॥ ६८ ॥ मुखंद्रक्ष्यन्तिरामस्यवर्षेपञ्चदशेपुनः ॥ पद्मपत्रेक्षणंसुभ्रु
सुदंष्ट्रंचारुनासिकम् ॥ ६९ ॥ धन्याद्रक्ष्यंतिरामस्यताराधिपसमंमुखम् ॥ सदृशंशारदस्येंदोःफुल्लस्यकमलस्यच ॥ ७० ॥ सुगंधिमम
रामस्यधन्याद्रक्ष्यंतियेमुखम् ॥ निवृत्तवनवासंतमयोध्यांपुनरागतम् ॥ ७१ ॥ द्रक्ष्यंतिसुखिनोरामंशुक्रंमार्गगतंयथा ॥ कौसल्ये
चित्तमोहेनहृदयंसीदतेतराम् ॥ ७२ ॥ वेदयेनचसंयुक्तान्शब्दस्पर्शरसानहम् ॥ चित्तनाशाद्विपद्यंतेसर्वाण्येवेंद्रियाणि हि ॥ ७३ ॥
क्षीणस्नेहस्यदीपस्यसंरक्तारश्मयोयथा ॥ अयमात्मभवःशोकोमामनाथमचेतनम् ॥ ७४ ॥ संसाधयतिवेगेनयथाकूलंनदीरयः ॥
हाराघवमहाबाहोहाममायासनाशन ॥ ७५ ॥ हापितृप्रियमेनाथहाममासिगतःसुत ॥ ॥ हाकौसल्येनपश्यामिहासुमित्रेतप
स्विनि ॥ ७६ ॥ हानृशंसेममामित्रेकैकेयिकुलपांसनि ॥ इतिमातुश्चरामस्यसुमित्रायाश्चसन्निधौ ॥ राजादशरथःशोचञ्जीवितांतमुपा
गमत् ॥ ७७ ॥ तथातुदीनःकथयन्नराधिपःप्रियस्यपुत्रस्यविवासनातुरः ॥ गतेऽर्धरात्रेभृशदुःखपीडितस्तदाजहौप्राणमुदारद
र्शनः ॥ ७८ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० अ० चतुःषष्टितमः सर्गः ॥ ६४ ॥ अथरात्र्यांव्यतीतायांप्रातरेवापरेऽहनि ॥ बंदिनः
पर्युपातिष्ठंस्तत्पार्थिवनिवेशनम् ॥ १ ॥ सूताःपरमसंस्कारामागधाश्चोत्तमश्रुताः ॥ गायकाःश्रुतिशीलाश्चनिगदंतः पृथक्पृथक् ॥ २ ॥

॥ ५९ ॥

उभावपिचशोकार्तावनाथौकृपणौवने ॥ क्षिप्रमेवगमिष्यावस्त्वयाहीनौयमक्षयम् ॥ ३७ ॥ ततोवैवस्वतंदृष्ट्वातंप्रवक्ष्यामिभारतीम् ॥
क्षमतांधर्मराजोमेबिभृयात्पितरावयम् ॥ ३८ ॥ दातुमर्हतिधर्मात्मालोकपालोमहायशाः ॥ ईदृशस्यममाक्षय्यामेकामभयदक्षि
णाम् ॥ ३९ ॥ अपापोसियथापुत्रनिहतःपापकर्मणा ॥ तेनसत्येनगच्छाशुयेलोकास्त्वस्त्रयोधिनाम् ॥ ४० ॥ यांहिशूरागतिंयांति
संग्रामेष्वनिवर्तिनः ॥ हतास्त्वभिमुखाःपुत्रगतिंतांपरमांव्रज ॥ ४१ ॥ यांगतिंसगरःशैब्योदिलीपोजनमेजयः ॥ नहुषोधुंधुमारश्च
प्राप्तास्तांगच्छपुत्रक ॥ ४२ ॥ यागतिःसर्वभूतानांस्वाध्यायात्तपसश्चया ॥ भूमिदस्याहिताग्नेश्चएकपत्नीव्रतस्यच ॥ ४३ ॥ गोसह
स्रप्रदातॄणांगुरुसेवाभृतामपि ॥ देहन्यासकृतांयाचतांगतिंगच्छपुत्रक ॥ ४४ ॥ नहित्वस्मिन्कुलेजातोगच्छत्यकुशलांगतिम् ॥ सतु
यास्यतियेनत्वंनिहतोममबांधवः ॥ ४५ ॥ एवंसकृपणंतत्रपर्यदेवयतासकृत् ॥ तथोक्त्वाकर्तुमुदकंप्रवृत्तःसहभार्यया ॥ ४६ ॥ सतु
दिव्येनरूपेणमुनिपुत्रःस्वकर्मभिः ॥ स्वर्गमध्यारुहत्क्षिप्रंशक्रेणसहधर्मवित् ॥ ४७ ॥ आबभाषेचतौवृद्धौशक्रेणसहतापसः ॥ आश्व
स्यचमुहूर्तंतुपितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ ४८ ॥ स्थानमस्मिमहत्प्राप्तोभवतोःपरिचारणात् ॥ भवंतावपिचक्षिप्रंममभूलमुपैष्यथ ॥ ४९ ॥
एवमुक्त्वातुदिव्येनविमानेनवपुष्मता ॥ आरुरोहदिवंक्षिप्रंमुनिपुत्रोजितेंद्रियः ॥ ५० ॥ सकृत्वाऽथोदकंतूर्णंतापसःसहभार्यया ॥
मामुवाचमहातेजाः कृतांजलिमुपस्थितम् ॥ ५१ ॥ अद्यैवजहिमांराजन्मरणेनास्तिमेव्यथा ॥ यःशरेणैकपुत्रंमांत्वमकार्षीरपुत्र
कम् ॥ ५२ ॥ त्वयापिचयदज्ञानान्निहतोमेसबालकः ॥ तेनत्वामपिशप्स्येऽहंसुदुःखमतिदारुणम् ॥ ५३ ॥ पुत्रव्यसनजंदुःखंयदेत
न्ममसांप्रतम् ॥ एवंत्वंपुत्रशोकेनराजन्कालंकरिष्यसि ॥ ५४ ॥ अज्ञानात्तुहतोयस्मात्क्षत्रियेणत्वयामुनिः ॥ तस्मात्त्वांनाविशत्याशु
ब्रह्महत्यानराधिप ॥ ५५ ॥ त्वामप्येतादृशोभावःक्षिप्रमेवगमिष्यति ॥ जीवितांतकरोघोरोदातारमिवदक्षिणाम् ॥ ५६ ॥ एवंशापं
मयिन्यस्यविलप्यकरुणंबहु ॥ चितामारोप्यदेहंतन्मिथुनंस्वर्गमभ्ययात् ॥ ५७ ॥ तदेतच्चिन्तयानेनस्मृतंपापंमयास्वयम् ॥ तदाबा
ल्यात्कृतंदेविशब्दवेध्यनुकर्षिणा ॥ ५८ ॥ तस्यायंकर्मणोदेविविपाकःसमुपस्थितः ॥ अपथ्यैःसहसंभुक्तेव्याधिरन्नरसेयथा ॥ ५९ ॥

मागतः ॥ जिघांसुःश्वापदंकंचिन्निपानेचागतंगजम् ॥ १४ ॥ ततःश्रुतोमयाशब्दोजलेकुंभस्यपूर्यतः ॥ द्विपोऽयमितिमत्वाहंबाणेना
भिहतोमया ॥ १५ ॥ गत्वातस्यास्ततस्तीरमपश्यमिषुणाहृदि ॥ विनिर्भिन्नंगतप्राणंशयानंभुवितापसम् ॥ १६ ॥ (भगवञ्छब्द
मालक्ष्यमयागजजिघांसुना ॥ विसृष्टोंभसिनाराचस्ततस्तेनिहतःसुतः ॥ १ ॥) ततस्तस्यैववचनादुपेत्यपरितप्यतः ॥ समयासह
साबाणउद्धृतोमर्मतस्तदा ॥ १७ ॥ सचोद्धृतेनबाणेनसहसास्वर्गमास्थितः ॥ भगवंतावुभौशोचन्वृद्धावितिविलप्यच ॥ १८ ॥ अज्ञा
नादवतःपुत्रःसहसाभिहतोमया ॥ शेषमेवंगतेतत्स्यात्तत्प्रसीदतुमेमुनिः ॥ १९ ॥ सतच्छ्रुत्वावचःक्रूरंमयातदघशंसिना ॥ नाशकत्ती
व्रमायासंसकर्तुंभगवानृषिः ॥ २० ॥ सबाष्पपूर्णवदनोनिःश्वसञ्शोकमूर्च्छितः॥मामुवाचमहातेजाःकृतांजलिमुपस्थितम् ॥ २१ ॥
यद्येतदशुभंकर्मनस्वंमेकथयेःस्वयम् ॥ फलेन्मूर्धास्मतेराजन्सद्यःशतसहस्रधा ॥ २२ ॥ क्षत्रियेणवधोराजन्वानप्रस्थेविशेषतः ॥
ज्ञानपूर्वंकृतःस्थानाच्चावयेदपिवज्रिणम् ॥२३॥ सप्तधातुभवेन्मूर्धामुनौतपसितिष्ठति ॥ ज्ञानाद्विसृजतःशस्त्रंतादृशेब्रह्मवादिनि ॥ २४ ॥
अज्ञानाद्धिकृतंयस्मादिदंतेतेनजीवसि ॥ अपिह्यकुशलंनस्याद्राघवाणांकुतोभवान् ॥ २५ ॥ नयनौनृपतंदेशमितिमांचाभ्यभाषत ॥
अद्यतंद्रष्टुमिच्छावःपुत्रपश्चिमदर्शनम्॥२६॥रुधिरेणावसिक्तांगंप्रकीर्णाजिनवाससम् ॥ शयानंभुविनिःसंज्ञंधर्मराजवशंगतम् ॥ २७ ॥
अथाहमेकस्तंदेशंनीत्वातौभृशदुःखितौ ॥ अस्पर्शयमहंपुत्रंतंमुनिंसहभार्यया ॥ २८ ॥ तौपुत्रमात्मनःस्पृष्ट्वातमासाद्यतपस्विनौ ॥
निपेततुःशरीरेऽस्यपिताचैनमुवाचह ॥ २९ ॥ नाभिवादयसेमाद्यनचमामभिभाषसे॥किंचशेषेतुभूमौत्वंवत्सकिंकुपितोह्यसि ॥ ३० ॥
नन्वहंतेप्रियःपुत्रमातरंपश्यधार्मिकीम् ॥ किंचनालिंगसेपुत्रसुकुमारवचोवद ॥ ३१ ॥ कस्यवापररात्रेऽहंश्रोष्यामिहृदयंगमम् ॥ अधी
यानस्यमधुरंशास्त्रंवान्यद्विशेषतः॥३२॥कोमांसंध्यामुपास्यैवस्नात्वाहुतहुताशनः॥ श्लाघयिष्यत्युपासीनः पुत्रशोकभयार्दितम् ॥ ३३ ॥
कंदमूलफलंहृत्वायोमांप्रियमिवातिथिम् ॥ भोजयिष्यत्यकर्मण्यमप्रग्रहमनायकम् ॥ ३४ ॥ इमामंधांचवृद्धांचमातरंतेतपस्विनीम् ॥
कथंपुत्रभरिष्यामिकृपणांपुत्रगर्धिनीम् ॥ ३५ ॥ तिष्ठमामागमःपुत्रयमस्यसदनंप्रति ॥ श्वोमयासहगंतासिजनन्याचसमेधितः ॥३६॥

शपेत् ॥ विशल्यंकुरुमांराजन्मर्ममेनिशितःशरः ॥ ४५ ॥ रुणद्धिमृदुसोत्सेधंतीरमंबुरयोयथा ॥ सशल्यःक्लिश्यतेप्राणैर्विशल्योवि
नशिष्यति ॥ ४६ ॥ इतिममाविशच्चिंतातस्यशल्यापकर्षणे ॥ दुःखितस्यचदीनस्यममशोकातुरस्यच ॥ ४७ ॥ लक्षयामाससऋषि
श्चिंतांमुनिसुतस्तदा ॥ ताम्यमानंसमांकृच्छ्रादुवाचपरमार्थवित् ॥ ४८ ॥ सीदमानोविवृत्तांगोचेष्टमानोगतःक्षयम् ॥ संस्तभ्यशोकं
धैर्येणस्थिरचित्तोभवाम्यहम् ॥ ४९ ॥ ब्रह्महत्याकृतंतापंहृदयादपनीयताम् ॥ नद्विजातिरहंराजन्माभूत्तेमनसोव्यथा ॥ ५० ॥
शूद्रायामस्मिवैश्येनजातोनरवराधिप ॥ इतीववदतःकृच्छ्राद्बाणाभिहतमर्मणः ॥ ५१ ॥ विघूर्णतोविचेष्टस्यवेपमानस्यभूतले ॥
तस्यत्वाताम्यमानस्यतंबाणमहमुद्धरम् ॥ ५२ ॥ समामुद्वीक्ष्यसंत्रस्तोजहौप्राणांस्तपोधनः ॥ ५३ ॥ जलार्द्रगात्रंतुविलप्यकृच्छ्रंमर्म
व्रणंसंततमुच्छ्वसंतम् ॥ ततःसरय्वांतमहंशयानंसमीक्ष्यभद्रेसुभृशंविषण्णः ॥ ५४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वा० आ० अयो० त्रिषष्टितमः
सर्गः ॥ ६३ ॥ वधमप्रतिरूपंतुमहर्षेस्तस्यराघवः ॥ विलपन्नेवधर्मात्माकौसल्यामिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ तदज्ञानान्महत्पापंकृत्वासंकु
लितेंद्रियः ॥ एकस्त्वचिंतयंबुद्ध्याकथंनुसुकृतंभवेत् ॥ २ ॥ ततस्तंघटमादायपूर्णंपरमवारिणा ॥ आश्रमंतमहंप्राप्ययथाख्यातपथं
गतः ॥ ३ ॥ तत्राहंदुर्बलावंधौवृद्धावपरिणायकौ ॥ अपश्यंतस्यपितरौलूनपक्षाविवद्विजौ ॥ ४ ॥ तन्निमित्ताभिरासीनौकथाभिरप
रिश्रमौ ॥ तामाशांमत्कृतेहीनावुपासीनावनाथवत् ॥ ५ ॥ शोकोपहतचित्तश्चभयसंत्रस्तचेतनः ॥ तच्चाश्रमपदंगत्वाभूयःशोकमहं
गतः ॥६॥ पदशब्दंतुमेश्रुत्वामुनिर्वाक्यमभाषत ॥ किंचिरायसिमेपुत्रपानीयंक्षिप्रमानय॥७॥यन्निमित्तमिदंतातसलिलेक्रीडितंत्वया ॥
उत्कंठितातेमातेयंप्रविशक्षिप्रमाश्रमम् ॥ ८ ॥ यद्व्यलीकंकृतंपुत्रमात्रातेयदिवामया ॥ नतन्मनसिकर्तव्यंत्वयाताततपस्विना ॥ ९ ॥
त्वंगतिस्त्वगतीनांचचक्षुस्त्वंहीनचक्षुषाम् ॥ समासक्तास्त्वयिप्राणाःकथंत्वंनाभिभाषसे ॥ १० ॥ मुनिमव्यक्तयावाचातमहंसज्जमा
नय ॥ हीनव्यंजनयाप्रेक्ष्यभीतचित्तइवाब्रुवम् ॥ ११ ॥ मनसःकर्मचेष्टाभिरभिसंस्तभ्यवाग्बलम् ॥ आचचक्षेत्वहंतस्मैपुत्रव्यसन
जंभयम् ॥१२॥ क्षत्रियोहंदशरथोनाहंपुत्रोमहात्मनः ॥ सज्जनावमतंदुःखमिदंप्राप्तंस्वकर्मजम् ॥ १३ ॥ भगवंश्चापहस्तोऽहंसरयूतीर

भ्युपागतम् ॥) अथांधकारेत्वश्रौषंजलेकुंभस्यपूर्यतः ॥ अचक्षुर्विषयेघोषंवारणस्येवनर्दतः ॥ २२ ॥ ततोऽहंशरमुद्धृत्यदीप्तमाशीवि
षोपमम् ॥ शब्दंप्रतिगजप्रेप्सुरभिलक्ष्यमपातयम् ॥ २३ ॥ अमुंचंनिशितंबाणमहमाशीविषोपमम् ॥ तत्रवागुषसिव्यक्ताप्रादुरासीद्व
नौकसः ॥ २४ ॥ हाहेतिपततस्तोयेबाणाद्व्यथितमर्मणः ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौवागभूत्तत्रमानुषी ॥ २५ ॥ कथमस्मद्विधेशस्त्रंनिपते
त्तपस्विनि ॥ प्रविविक्तांनदींरात्रावुदाहारोऽहमागतः ॥ २६ ॥ इषुणाभिहतःकेनकस्यवापकृतंमया ॥ ऋषेर्हिन्यस्तदंडस्यवनेवन्येन
जीवतः ॥ २७ ॥ कथंनुशस्त्रेणवधोमद्विधस्यविधीयते ॥ जटाभारधरस्यैववल्कलाजिनवाससः ॥ २८ ॥ कोवधेनममार्थीस्यात्किं
वास्यापकृतंमया ॥ एवंनिष्फलमारब्धंकेवलानर्थसंहितम् ॥ २९ ॥ नकश्चित्साधुमन्येतयथैवगुरुतल्पगम् ॥ नेमंतथानुशोचामिजी
वितक्षयमात्मनः ॥ ३० ॥ मातरंपितरंचोभावनुशोचामिमद्वधे ॥ तदेतन्मिथुनंवृद्धंचिरकालभृतंमया ॥ ३१ ॥ मयिपंचत्वमापन्नेकां
वृत्तिंवर्तयिष्यति ॥ वृद्धौचमातापितरावहंचैकेषुणाहतः ॥ ३२ ॥ केनस्मनिहताःसर्वेसुबालेनाकृतात्मना ॥ तांगिरंकरुणंश्रुत्वामम
धर्मानुकांक्षिणः ॥ ३३ ॥ करास्यांसशरंचापंव्यथितस्यापतद्भुवि ॥ तस्याहंकरुणांश्रुत्वाऋषेर्विलपतोनिशि ॥ ३४ ॥ संभ्रान्तःशोकवे
गेनभृशमासंविचेतनः ॥ तंदेशमहमागम्यदीनसत्त्वःसुदुर्मनाः ॥ ३५ ॥ अपश्यमिषुणातीरेसरय्वास्तापसंहतम् ॥ अवकीर्णजटाभारं
प्रविद्धकलशोदकम् ॥ ३६ ॥ पांसुशोणितदिग्धांगंशयानंशल्यवेधितम् ॥ समामुद्वीक्ष्यनेत्राभ्यांत्रस्तमस्वस्थचेतनम् ॥ ३७ ॥
इत्युवाचवचःक्रूरंदिधक्षन्निवतेजसा ॥ किंतवापकृतंराजन्वनेनिवसतामया ॥ ३८ ॥ जिहीर्षुरंभोगुर्वर्थंयदहंताडितस्त्वया ॥ एकेन
खलुबाणेनमर्मण्यभिहतेमयि ॥ ३९ ॥ द्वावंधौनिहतौवृद्धौमाताजनयिताचमे ॥ तौनूनंदुर्बलावंधौमत्प्रतीक्षौपिपासितौ ॥ ४० ॥
चिरमाशांकृतांकष्टांतृष्णांसंधारयिष्यतः ॥ ननूनंतपसोवास्तिफलयोगःश्रुतस्यवा ॥ ४१ ॥ पितायन्मांनजानीतेशयानंपतितंभुवि ॥
जानन्नपिचकिंकुर्यादशक्तश्चापरिक्रमः ॥ ४२ ॥ भिद्यमानमिवाशक्तस्त्रातुमन्योनगोनगम् ॥ पितुस्त्वमेवमेगत्वाशीघ्रमाचक्ष्वरा
घव ॥४३ ॥नत्वामनुदहेत्क्रुद्धोवनमग्निरिवैधितः ॥ इयमेकपदीराजन्यतोमेपितुराश्रमः ॥ ४४ ॥ तंप्रसादयगत्वात्वंनत्वासंकुपितः

प्रतिबुद्धोमुहूर्तेनशोकोपहतचेतनः ॥ अथराजादशरथःसचिंतामभ्यपद्यत ॥ १ ॥ रामलक्ष्मणयोश्चैवविवासाद्वासवोपमम् ॥ आपेदे
उपसर्गस्तंतमःसूर्यमिवासुरम् ॥ २ ॥ सभार्येहिगतेरामेकौसल्यांकोसलेश्वरः ॥ विवक्षुरसितापांगींस्मृत्वादुष्कृतमात्मनः ॥ ३ ॥
सराजारजनींषष्ठींरामेप्रव्राजितेवनम् ॥ अर्धरात्रेदशरथःसोऽस्मरद्दुष्कृतंकृतम् ॥ ४ ॥ सराजापुत्रशोकार्तःस्मृत्वादुष्कृतमात्मनः ॥
कौसल्यांपुत्रशोकार्तामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥ यदाचरतिकल्याणिशुभंवायदिवाशुभम् ॥ तदेवलभतेभद्रेकर्ताकर्मजमात्मनः ॥ ६ ॥
गुरुलाघवमर्थानामारंभेकर्मणांफलम् ॥ दोषंवायोनजानातिसबालइतिहोच्यते ॥ ७ ॥ कश्चिदाम्रवणंछित्त्वापलाशांश्चनिषिंचति ॥
पुष्पंदृष्ट्वाफले गृध्नुः सशोचतिफलागमे ॥ ८ ॥ अविज्ञायफलंयोहिकर्मत्वेवानुधावति ॥ सशोचेत्फलवेलायांयथाकिंशुकसेवकः ॥९॥
सोऽहमाम्रवणंछित्त्वापालाशांश्चन्यषेचयम् ॥ रामंफलागमेत्यक्त्वापश्चाच्छोचामिदुर्मतिः ॥ १० ॥ लब्धशब्देनकौसल्येकुमारेणधनु
ष्मता ॥ कुमारःशब्दवेधीतिमयापापमिदंकृतम् ॥ ११ ॥ तदिदंमेऽनुसंप्राप्तंदेविदुःखंस्वयंकृतम् ॥ संमोहादिहबालेनयथास्याद्भक्षितं
विषम् ॥ १२ ॥ यथान्यःपुरुषःकश्चित्पलाशैर्मोहितोभवेत् ॥ एवंमयाप्यविज्ञातंशब्दवेध्यमिदंफलम् ॥ १३ ॥ देव्यनूढात्वमभवोयु
वराजोभवाम्यहम् ॥ ततःप्रावृडनुप्राप्तामदकामविवर्धिनी ॥ १४ ॥ अपास्यहिरसान्भौमांस्तप्त्वाचजगदंशुभिः ॥ परेताचरितांभीमां
रविराचरतेदिशम् ॥ १५ ॥ उष्णमंतर्दधेसद्यःस्निग्धाददृशिरेघनाः ॥ ततोजहृषिरेसर्वेभेकसारंगबर्हिणः ॥ १६ ॥ क्लिन्नपक्षोत्तराः
स्नाताः कृच्छ्रादिवपतत्रिणः ॥ वृष्टिवातावधूताग्रान्पादपानभिपेदिरे ॥ १७ ॥ पतितेनांभसाच्छन्नःपतमानेनचासकृत् ॥ आबभौमत्त
सारंगस्तोयराशिरिवाचलः ॥ १८ ॥ पांडुरारुणवर्णानिस्रोतांसिविमलान्यपि ॥ सुस्रुवुर्गिरिधातुभ्यः सभस्मानिभुजंगवत् ॥ १९ ॥
(आकुलारुणतोयानिस्रोतांसिविमलान्यपि ॥ उन्मार्गजलवाहीनिबभूवुर्जलदागमे ॥१॥) तस्मिन्नतिसुखेकालेधनुष्मानिषुमान्रथी ॥
व्यायामकृतसंकल्पःसरयूमन्वगांनदीम् ॥ २० ॥ निपानेमहिषंरात्रौगजंवाभ्यागतंमृगम् ॥ अन्यद्वाश्वापदंकिंचिज्जिघांसुरजितें
द्रियः ॥ २१ ॥ (तस्मिंस्तत्राहमेकान्तेरात्रौविवृतकार्मुकः ॥ तत्राहंसंवृतंवन्यंहतवांस्तीरमागतम् ॥ १ ॥ अन्यंचापिमृगंहिंस्रंशब्दंश्रुत्वा

श्वभार्याचतवप्रहृष्टौ ॥ २६ ॥ इमांगिरंदारुणशब्दसंहितांनिशम्यरामेतिमुमोहदुःखितः ॥ ततःसशोकंप्रविवेशपार्थिवःस्वदुष्कृतंचापि
पुनस्तथास्मरत्॥२७॥इत्यार्षे श्री० वा० आ० अ० एकषष्टितमः सर्गः ॥ ६१ ॥ एवंतुक्रुद्धयाराजारामभात्रासशोकया ॥ श्रावितः
परुषंवाक्यंचिंतयामासदुःखितः ॥ १ ॥ चिंतयित्वासचनृपोमोहव्याकुलितेंद्रियः ॥ अथदीर्घेणकालेनसंज्ञामापपरंतपः ॥ २ ॥
ससंज्ञामुपलभ्यैवदीर्घमुष्णंचनिःश्वसन् ॥ कौसल्यांपार्श्वतोदृष्ट्वाततश्चिंतामुपागमत् ॥ ३ ॥ तस्यचिंतयमानस्यप्रत्यभात्कर्मदुष्कृतम्॥
यदनेनकृतंपूर्वमज्ञानाच्छब्दवेधिना ॥ ४ ॥ अमनास्तेनशोकेनरामशोकेनचप्रभुः ॥ द्वाभ्यामपिमहाराजःशोकाभ्याममभितप्यते ॥ ५ ॥
दह्यमानस्तुशोकाभ्यांकौसल्यामाहदुःखितः ॥ वेपमानोऽजलिंकृत्वाप्रसादार्थमवाङ्मुखः ॥ ६ ॥ प्रसादयेत्वांकौसल्येरचितोऽयंमयां
जलिः ॥ वत्सलाचानृशंसाचत्वंहिनित्यंपरेष्वपि ॥ ७ ॥ भर्तातुखलुनारीणांगुणवान्निर्गुणोऽपिवा ॥ धर्मंविमृशमानानांप्रत्यक्षंदेविदैव
तम् ॥ ८ ॥ सात्वंधर्मपरानित्यंदृष्टलोकपरावरा ॥ नार्हसेविप्रियंवक्तुंदुःखितापिसुदुःखितम् ॥ ९ ॥ तद्वाक्यंकरुणंराज्ञःश्रुत्वादीनस्य
भाषितम् ॥ कौसल्याव्यसृजद्बाष्पंप्रणालीवनवोदकम् ॥ १० ॥ सामूर्ध्निबद्ध्वारुदतीराज्ञःपद्ममिवांजलिम् ॥ संभ्रमादब्रवीत्त्रस्तात्वर
माणाक्षरंवचः ॥ ११ ॥ प्रसीदशिरसायाचेभूमौनिपतितास्मिते ॥ याचितास्मिहतादेवक्षंतव्याहंनहित्वया ॥ १२ ॥ नैषाहिसास्त्रीभ
वतिश्लाघनीयेनधीमता ॥ उभयोर्लोकयोर्लोकेपत्यायासंप्रसाद्यते ॥ १३ ॥ जानामिधर्मंधर्मज्ञत्वांजानेसत्यवादिनम् ॥ पुत्रशोकार्तया
तत्तुमयाकिमपिभाषितम् ॥ १४ ॥ शोकोनाशयतेधैर्यंशोकोनाशयतेश्रुतम् ॥ शोकोनाशयतेसर्वंनास्तिशोकसमोरिपुः ॥ १५ ॥
शक्यमापतितःसोढुंप्रहारोरिपुहस्ततः ॥ सोढुमापतितःशोकःसुसूक्ष्मोऽपिनशक्यते ॥ १६ ॥ (धर्मज्ञाःश्रुतिवन्तोऽपिच्छिन्नधर्मार्थसं
शयाः॥यतयोवीरमुह्यन्तिशोकसंमूढचेतसः॥१॥) वनवासायरामस्यपंचरात्रोऽत्रगण्यते॥यःशोकहतहर्षायाःपंचवर्षोपमोमम ॥ १७ ॥
तंहिचिंतयमानायाःशोकोऽयंहृदिवर्धते ॥ नदीनामिववेगेनसमुद्रसलिलंमहत् ॥ १८ ॥ एवंहिकथयंत्यास्तुकौसल्यायाःशुभंवचः ॥
मंदरश्मिरभूत्सूर्योरजनीचाभ्यवर्तत ॥ १९ ॥ अथप्रह्लादितोवाक्यैर्देव्याकौसल्ययानृपः ॥ शोकेनचसमाक्रांतोनिद्रायावशमेयि
वान् ॥ २० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे द्विषष्टितमः सर्गः ॥ ६२ ॥ ॥ ॥

भुजंपरिघसंकाशमुपाधायमहाबलः ॥ ७ ॥ पद्मवर्णसुकेशांतंपद्मनिःश्वासमुत्तमम् ॥ कदाद्रक्ष्यामिरामस्यवदनंपुष्करेक्षणम् ॥ ८ ॥
वज्रसारमयंनूनंहृदयंमेनसंशयः ॥ अपश्यंत्यानतंयद्वैफलतीदंसहस्रधा ॥ ९ ॥ यत्त्वयावरुणंकर्मव्यपोह्यममबांधवाः ॥ निरस्ताः
परिधावंतिसुखार्हाःकृपणावने ॥ १० ॥ यदिपंचदशेवर्षैराघवःपुनरेष्यति ॥ जह्याद्राज्यंचकोशंचभरतोनोपलक्ष्यते ॥ ११ ॥ भोज
यंतिकिलश्राद्धेकेचित्स्वानेवबांधवान् ॥ ततःपश्चात्समीक्षंतेकृतकार्याद्विजोत्तमान् ॥ १२ ॥ तत्रयेगुणवंतश्चविद्वांसश्चद्विजातयः ॥
नपश्चात्तेऽभिमन्यंतेसुधामपिसुरोपमाः ॥ १३ ॥ ब्राह्मणेष्वपिवृत्तेषुभुक्तशेषंद्विजोत्तमाः ॥ नाभ्युपैतुमलंप्राज्ञाःशृंगच्छेदमिवर्षभाः ॥ १४ ॥
एवंकनीयसाभ्रात्राभुक्तंराज्यंविशांपते ॥ भ्राताज्येष्ठोवरिष्ठश्चकिमर्थंनावमन्यते ॥ १५ ॥ नपरेणाहृतंभक्ष्यंव्याघ्रःखादितुमिच्छति ॥
एवमेवनरव्याघ्रःपरलीढंनमन्यते ॥ १६ ॥ हविराज्यंपुरोडाशःकुशायूपाश्चखादिराः ॥ नैतानियातयामानिकुर्वंतिपुनरध्वरे ॥ १७ ॥
तथाह्यात्तमिदंराज्यंहृतसारांसुरामिव ॥ नाभिमंतुमलंरामोनष्टसोममिवाध्वरम् ॥ १८ ॥ (नचेमांधर्षणांरामः संगच्छेदत्यमर्षणः ॥
दारयेन्मन्दरमपिसहिक्रुद्धःशितैःशरैः ॥ १ ॥ त्वांतुनोत्सहतेहन्तुंमहात्मापितृगौरवात् ॥ ससोमार्कग्रहगणंनभस्ताराविचित्रितम् ॥ २ ॥
पातयेद्योदिवंक्रुद्धःसत्त्वान्नव्यतिवर्तते ॥ प्रक्षोभयेद्दारयेद्वामहींशैलशतायुताम् ॥ ३ ॥) नैवंविधमसत्कारंराघवोमर्षयिष्यति ॥ बलवा
निवशार्दूलोवालधेरभिमर्शनम् ॥ १९ ॥ नैतस्यसहितालोकाभयंकुर्युर्महामृधे ॥ अधर्मंत्विहधर्मात्मालोकंधर्मेणयोजयेत् ॥ २० ॥
नन्वसौकांचनैर्बाणैर्महावीर्योमहाभुजः ॥ युगांतइवभूतानिसागरानपिनिर्दहेत् ॥ २१ ॥ सतादृशःसिंहबलोवृषभाक्षोनरर्षभः ॥ स्वय
मेवहतःपित्राजलजेनात्मजोयथा ॥ २२ ॥ द्विजातिचरितोधर्मःशास्त्रेदृष्टःसनातनैः ॥ यदितेधर्मनिरतेत्वयापुत्रेविवासिते ॥ २३ ॥
गतिरेकापतिर्नार्याद्वितीयागतिरात्मजः ॥ तृतीयाज्ञातयोराजंश्चतुर्थीनैवविद्यते ॥ २४ ॥ तत्रत्वंममनैवासिरामश्चवनमाहितः ॥ नवनं
गंतुमिच्छामिसर्वथाहाहतात्वया ॥ २५ ॥ हतंत्वयाराष्ट्रमिदंसराज्यंहताःस्मसर्वाःसहमंत्रिभिश्च ॥ हतासपुत्रास्मिहताश्चपौराःसुत

उचितेवप्रवासानांवैदेहीप्रतिभातिमे ॥ ८ ॥ नगरोपवनंगत्वायथास्मरमतेपुरा ॥ तथैवरमतेसीतानिर्जनेषुवनेष्वपि ॥ ९ ॥ बालेव रमतेसीताबालचंद्रनिभानना ॥ रामारामेह्यदीनात्माविजनेऽपिवनेसती ॥ १० ॥ तद्गतंहृदयंयस्यास्तदधीनंचजीवितम् ॥ अयोध्यापिभवेदस्यारामहीनातथावनम् ॥ ११ ॥ परिपृच्छतिवैदेहीग्रामांश्चनगराणिच ॥ गतिंदृष्ट्वानदीनांचपादपान्विविधानपि ॥ १२ ॥ रामंवालक्ष्मणंवापिदृष्ट्वाजानातिजानकी ॥ अयोध्याक्रोशमात्रेतुविहारमिवसंश्रिता ॥ १३ ॥ इदमेवस्मराम्यस्याःसहसैवोपजल्पितम् ॥ कैकेयीसंश्रितंजल्पंनेदानींप्रतिभातिमाम् ॥ १४ ॥ ध्वंसयित्वातुतद्वाक्यंप्रमादात्पर्युपस्थितम् ॥ ह्लादनंवचनंसूतोदेव्यामधुरमब्रवीत् ॥ १५ ॥ अध्वनावातवेगेनसंभ्रमेणातपेनच ॥ नविगच्छतिवैदेह्याश्चंद्रांशुसदृशीप्रभा ॥ १६ ॥ सदृशंशतपत्रस्यपूर्णचंद्रोपमप्रभम् ॥ वदनंतद्वदान्यायावैदेह्यानविकल्पते ॥१७॥ अलक्तरसरक्ताभावलक्तरसवर्जितौ ॥ अद्यापिचरणौतस्याःपद्मकोशसमप्रभौ ॥ ॥ १८ ॥ नूपुरोत्कृष्टलीलेवखेलंगच्छतिभामिनी ॥ इदानीमपिवैदेहीतद्रागान्यस्तभूषणा ॥ १९ ॥ गजंवावीक्ष्यसिंहंवाव्याघ्रंवावनमाश्रिता ॥ नाहारयतिसंत्रासंबाहूरामस्यसंश्रिता ॥ २० ॥ नशोच्यास्तेनचात्मातेशोच्योनापिजनाधिपः ॥ इदंहिचरितंलोकेप्रतिष्ठास्यतिशाश्वतम् ॥ २१ ॥ विधूयशोकंपरिहृष्टमानसामहर्षियातेपथिसुव्यवस्थिता॥वनेरतावन्यफलाशनाःपितुःशुभांप्रतिज्ञांप्रतिपालयंतिते ॥ २२ ॥ तथापिसूतेनसुयुक्तवादि नानिवार्यमाणासुतशोककर्शिता ॥ नचैवदेवीविररामकूजितात्प्रियेतिपुत्रेतिचराघवेतिच ॥२३॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे षष्टितमः सर्गः ॥ ६० ॥ वनंगतेधर्मरतेरामेरमयतांवरे ॥ कौसल्यारुदतीचार्ताभर्तारमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ यद्यपित्रिषुलोकेषुप्रथितंतेमहद्यशः ॥ सानुक्रोशोवदान्यश्चप्रियवादीचराघवः ॥ २ ॥ कथंनरवरश्रेष्ठपुत्रौतेसहसीतया ॥ दुःखितौसुखसंवृद्धौकथंदुःखंसहिष्यतः ॥ ३ ॥ सानूनंतरुणीश्यामासुकुमारीसुखोचिता ॥ कथमुष्णंचशीतंचमैथिलीविसहिष्यते ॥ ४ ॥ भुक्त्वाशनंविशालाक्षीसूपदंशान्वितंशुभम् ॥ वन्यंनैवारमाहारंकथंसीतोपभोक्ष्यति ॥ ५ ॥ गीतवादित्रनिर्घोषंश्रुत्वाशुभसमन्विता ॥ कथंक्रव्यादसिंहानांशब्दंश्रोष्यत्यशोभनम् ॥ ६ ॥ महेंद्रध्वजसंकाशःक्वनुशेतेमहाभुजः ॥

यानूनमिदंवाव्यसनंमहत् ॥ कुलस्यास्यविनाशायप्राप्तंसूतयदृच्छया ॥ २० ॥ सूतयद्यस्तितेकिंचिन्मयापिसुकृतंकृतम् ॥ त्वंप्राप
याशुमांरामंप्राणाःसंत्वरयंतिमाम् ॥ २१ ॥ यद्यद्यापिममैवाज्ञानिवर्तयतुराघवम् ॥ नशक्ष्यामिविनारामंमुहूर्तमपिजीवितुम् ॥ २२ ॥
अथवापिमहाबाहुर्गतोदूरंभविष्यति ॥ मामेवरथमारोप्यशीघ्रंरामायदर्शय ॥ २३ ॥ वृत्तदंष्ट्रोमहेष्वासःक्वासौलक्ष्मणपूर्वजः ॥ यदि
जीवामिसाध्वेनंपश्येयंसीतयासह ॥२४॥ (लोहिताक्षंमहाबाहुमामुक्तमणिकुण्डलम् ॥ रामंयदिनपश्येयंगमिष्यामियमक्षयम् ॥ १॥)
अतोनुकिंदुःखतरंयोऽहमिक्ष्वाकुनंदनम् ॥ इमामवस्थामापन्नोनेहपश्यामिराघवम् ॥ २५ ॥ हारामरामानुजहाहावैदेहितपस्विनी ॥
नमांजानीतदुःखेनम्रियमाणमनाथवत् ॥ २६ ॥ सतेनराजादुःखेनभृशमर्पितचेतनः ॥ अवगाढःसुदुष्पारंशोकसागरमब्रवीत् ॥ २७ ॥
रामशोकमहावेगःसीताविरहपारगः ॥ श्वसितोर्मिमहावर्तोबाष्पवेगजलाविलः ॥ २८ ॥ बाहुविक्षेपमीनोऽसौविक्रंदितमहास्वनः ॥
प्रकीर्णकेशशैवालःकैकेयीवडवामुखः ॥ २९ ॥ ममाश्रुवेगप्रभवःकुब्जावाक्यमहाग्रहः ॥ वरवेलोनृशंसायारामप्रव्राजनायतः ॥ ३० ॥
यस्मिन्वतनिमग्नोऽहंकौसल्येराघवंविना ॥ दुस्तरोजीवतादेविमयायंशोकसागरः ॥ ३१ ॥ अशोभनंयोऽहमिहाद्यराघवंदिदृक्षमाणोनल
भेसलक्ष्मणम् ॥ इतीवराजाविलपन्महायशाःपपाततूर्णंशयनेसमूर्च्छितः॥३२॥इतिविलपतिपार्थिवेप्रनष्टेकरुणतरंद्विगुणंचरामहेतोः ॥
वचनमनुशम्यतस्यदेवीभयमगमत्पुनरेवराममाता ॥ ३३ ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आ० अ० एकोनषष्टितमः सर्गः ॥ ५९ ॥
ततोभूतोपसृष्टेववेपमानापुनःपुनः ॥ धरण्यांगतसत्त्वेवकौसल्यासूतमब्रवीत् ॥ १ ॥ नयमांयत्रकाकुत्स्थःसीतायत्रचलक्ष्मणः ॥
तान्विनाक्षणमप्यद्यजीवितुंनोत्सहेह्यहम् ॥ २ ॥ निवर्तयरथंशीघ्रंदंडकान्नयमामपि॥अथतान्नानुगच्छामिगमिष्यामियमक्षयम् ॥ ३ ॥
बाष्पवेगोपहतयासवाचासज्जमानया ॥ इदमाश्वासयन्देवींसूतःप्रांजलिरब्रवीत् ॥ ४ ॥ त्यजशोकंचमोहंचसंभ्रमंदुःखजंतथा ॥ व्यव
धूयचसंतापंवनेवत्स्यतिराघवः ॥ ५ ॥ लक्ष्मणश्चापिरामस्यपादौपरिचरन्वने ॥ आराधयतिधर्मज्ञःपरलोकंजितेंद्रियः ॥ ६ ॥
विजनेऽपिवनेसीतावासंप्राप्यगृहेष्विव ॥ विस्रंभंलभतेऽभीतारामेविन्यस्तमानसा ॥ ७ ॥ नास्यादैन्यंकृतंकिंचित्सुसूक्ष्ममपिलक्ष्यते ॥

(इति ब्रुवन्तंतंसूतंसुमन्त्रंमन्त्रिंसत्तमम् ॥ ब्रूह्यशेषंपुनरितिराजावचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासुमंत्रोबाष्पविक्लवः ॥ कथं
यामासभूयोऽपिरामसंदेशविस्तरम् ॥ २ ॥ जटाःकृत्वामहाराजचीरवल्कलधारिणौ ॥ गंगामुत्तीर्यतौवीरौप्रयागाभिमुखंगतौ ॥ ३ ॥
अग्रतोलक्ष्मणोयातः पालयन्रघुनन्दनम् ॥ अनन्तरंचसीताथराघवोरघुनन्दनः ॥ तांस्तथागच्छतोदृष्ट्वानिवृत्तोऽस्म्यवशस्तदा ॥ ४ ॥)
ममत्वश्वानिवृत्तस्यनप्रावर्तंतवर्त्मनि ॥ उष्णमश्रुविमुंचंतोरामेसंप्रस्थितेवनम् ॥ १ ॥ उभाभ्यांराजपुत्राभ्यामथकृत्वाहमंजलिम् ॥
प्रस्थितोरथमास्थायतद्दुःखमपिधारयन् ॥ २ ॥ गुहेनसार्धंतत्रैवस्थितोऽस्मिदिवसान्बहून् ॥ आशयायदिमांरामःपुनःशब्दापयेदिति ॥ ३ ॥
विषयेतेमहाराजमहाव्यसनकर्शिताः ॥ अपिवृक्षाःपरिम्लानाःसपुष्पांकुरकोरकाः ॥ ४ ॥ उपतप्तोदकानद्यःपल्वलानिसरांसिच ॥
परिशुष्कपलाशानिवनान्युपवनानिच ॥ ५ ॥ नचसर्पंतिसत्त्वानिव्यालानप्रसरंतिच ॥ रामशोकाभिभूतंतंनिष्कूजमिवतद्वनम् ॥ ६ ॥
लीनपुष्करपत्राश्चनद्यश्चकलुषोदकाः ॥ संततपद्माःपद्मिन्योलीनमीनविहंगमाः ॥ ७ ॥ जलजानिचपुष्पाणिमाल्यानिस्थलजानिच ॥
नातिभांत्यल्पगंधीनिफलानिचयथापुरम् ॥ ८ ॥ अत्रोद्यानानिशून्यानिप्रलीनविहगानिच ॥ नचाभिरामानारामान्पश्यामिमनुज
र्षभ ॥ ९ ॥ प्रविशंतमयोध्यायांनकश्चिदभिनंदति ॥ नरारामपश्यन्तोनिःश्वसंतिमुहुर्मुहुः ॥ १० ॥ देवराजरथंदृष्ट्वाविनाराममिहाग
तम् ॥ दूरादश्रुमुखःसर्वोराजमार्गेगतोजनः ॥ ११ ॥ हर्म्यैर्विमानैःप्रासादैरवेक्ष्यरथमागतम् ॥ हाहाकारकृतानार्योरामादर्शनक
र्शिताः ॥ १२ ॥ आयतैर्विमलैर्नेत्रैरश्रुवेगपरिप्लुतैः ॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतेव्यक्तमार्ततराःस्त्रियः ॥ १३ ॥ नामित्राणांनमित्राणामु
पासीनजनस्यच ॥ अहमार्ततयाकंचिद्विशेषंनोपलक्षये ॥ १४ ॥ अप्रहृष्टमनुष्याचदीननागतुरंगमा ॥ आर्तस्वरपरिम्लानाविनिः
श्वसितनिःस्वना ॥ १५ ॥ निरानंदामहाराजरामप्रव्राजनातुरा ॥ कौशल्यापुत्रहीनेवअयोध्याप्रतिभातिमे ॥ १६ ॥ सूतस्यवचनंश्रु
त्वावाचापरमदीनया ॥ बाष्पोपहतयासूतमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १७ ॥ कैकेय्याविनियुक्तेनपापाभिजनभावया ॥ मयानमंत्रकुशलैर्वृ
द्धैःसहसमर्थितम् ॥ १८ ॥ नसुहृद्भिर्नचामात्यैर्मंत्रयित्वासनैगमैः ॥ मयायमर्थःसंमोहात्स्त्रीहेतोःसहसाकृतः ॥ १९ ॥ भवितव्यत

परिबद्धया ॥ १३ ॥ अब्रवीन्मेमहाराजधर्ममेवानुपालयन् ॥ अंजलिंराघवःकृत्वाशिरसाभिप्रणम्यच ॥ १४ ॥ सूतमद्वचनात्तस्यता
तस्यविदितात्मनः ॥ शिरसावंदनीयस्यवंद्यौपादौमहात्मनः ॥ १५ ॥ सर्वमन्तःपुरंवाच्यंसूतमद्वचनात्त्वया ॥ आरोग्यमविशेषेण
यथार्हमभिवादनम् ॥ १६ ॥ माताचममकौसल्याकुशलंचाभिवादनम् ॥ अप्रमादंचवक्तव्याब्रूयाश्चैनामिदंवचः ॥ १७ ॥ धर्मनित्या
यथाकालमग्न्यगारपराभव ॥ देविदेवस्यपादौचदेववत्परिपालय ॥ १८ ॥ अभिमानंचमानंचत्यक्त्वावर्तस्वमातृषु ॥ अनुराजानमा
र्यांचकैकेयीमंबकारय ॥ १९ ॥ कुमारेभरतेवृत्तिर्वर्तितव्याचराजवत् ॥ अप्यज्येष्ठाहिराजानोराजधर्ममनुस्मर ॥ २० ॥ भरतःकुशलं
वाच्योवाच्योमद्वचनेनच ॥ सर्वास्वेवयथान्यायंवृत्तिंवर्तस्वमातृषु ॥ २१ ॥ वक्तव्यश्चमहाबाहुरिक्ष्वाकुकुलनन्दनः ॥ पितरंयौवराज्य
स्थोराज्यस्थमनुपालय ॥ २२ ॥ अतिक्रांतवयाराजामास्मैनंव्यपरोरुधः ॥ कुमारराज्येजीवस्वतस्यैवाज्ञाप्रवर्तनात् ॥ २३ ॥ अब्रवी
च्चापिमांभूयोभृशमश्रूणिवर्तयन् ॥ मातेवममातातेद्रष्टव्यापुत्रगर्धिनी॥ २४ ॥ इत्येवंमांमहाबाहुर्ब्रुवन्नेवमहायशाः ॥ रामोराजीवपत्रा
क्षोभृशमश्रूण्यवर्तयत् ॥ २५ ॥ लक्ष्मणस्तुसुसंक्रुद्धोनिःश्वसन्वाक्यमब्रवीत् ॥ केनायमपराधेनराजपुत्रोविवासितः ॥ २६ ॥ राज्ञातु
खलुकैकेय्यालघुचाश्रुत्यशासनम् ॥ कृतंकार्यमकार्यंवावयंयेनाभिपीडिताः ॥ २७ ॥ यदिप्रव्राजितोरामोलोभकारणकारितम् ॥ वरदा
ननिमित्तंवासर्वथादुष्कृतंकृतम् ॥ २८ ॥ इदंतावद्यथाकाममीश्वरस्यकृतेकृतम् ॥ रामस्यतुपरित्यागेनहेतुमुपलक्षये ॥ २९ ॥ असमी
क्ष्यसमारब्धंविरुद्धंबुद्धिलाघवात् ॥ जनयिष्यतिसंक्रोशंराघवस्यविवासनम् ॥ ३० ॥ अहंतावन्महाराजेपितृत्वंनोपलक्षये ॥ भ्राता
भर्ताचबंधुश्चपिताचममराघवः ॥ ३१ ॥ सर्वलोकप्रियंत्यक्त्वासर्वलोकहितेरतम् ॥ सर्वलोकोनुरज्येतकथंचानेनकर्मणा ॥ ३२ ॥
सर्वप्रजाभिरामंहिरामंप्रव्राज्यधार्मिकम् ॥ सर्वलोकविरोधेनकथंराजाभविष्यति ॥ ३३ ॥ जानकीतुमहाराजनिःश्वसन्तीतपस्विनी ॥
भूतोपहतचित्तेवविष्ठिताविस्मृतास्थिता ॥ ३४ ॥ अदृष्टपूर्वव्यसनाराजपुत्रीयशस्विनी ॥ तेनदुःखेनरुदतीनैवमांकिंचिदब्रवीत् ॥ ३५ ॥
उद्वीक्षमाणाभर्तारंमुखेनपरिशुष्यता ॥ मुमोचसहसाबाष्पंप्रयांतमुपवीक्ष्यसा ॥३६॥ तथैवरामोऽश्रुमुखःकृतांजलिःस्थितोऽब्रवील्लक्ष्मण
बाहुपालितः ॥ तथैवसीतारुदतीतपस्विनीनिरीक्षतेराजरथंतथैवमाम्॥३७॥ इ० श्रीम० वा० आ० अयो० अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥ ५८ ॥

वचनंयथोक्तंभृत्यवेदयत् ॥ २५ ॥ सतूष्णीमेवतच्छ्रुत्वाराजाविद्रुतमानसः ॥ मूर्च्छितोन्यपतद्भूमौरामशोकाभिपीडितः ॥ २६ ॥
ततोऽन्तःपुरमाविद्धंमूर्च्छितेपृथिवीपतौ ॥ उच्छ्रित्यबाहूचुक्रोशनृपतौपतितेक्षितौ ॥ २७ ॥ सुमित्रयातुसहिताकौसल्यापतितंपतिम् ॥
उत्थापयामासतदावचनंचेदमब्रवीत् ॥ २८ ॥ इमंतस्यमहाभागदूतंदुष्करकारिणः ॥ वनवासादनुप्राप्तंकस्मान्नप्रतिभाषसे ॥ २९ ॥
अद्येममनयंकृत्वाव्यपत्रपसिराघव ॥ उत्तिष्ठसुकृतंतेस्तुशोकेनस्यात्सहायता ॥ ३० ॥ देवयस्याभयाद्रामंनानुपृच्छसिसारथिम् ॥
नेहतिष्ठतिकैकेयीविश्रब्धंप्रतिभाष्यताम् ॥ ३१ ॥ सातथोक्त्वामहाराजंकौसल्याशोकलालसा ॥ धरण्यांनिपपाताशुबाष्पविप्लुत
भाषिणी ॥ ३२ ॥ विलपंतींतथादृष्ट्वाकौसल्यांपतितांभुवि ॥ पतिंचावेक्ष्यताःसर्वाःसमंताद्रुरुदुःस्त्रियः ॥ ३३ ॥ ततस्तमंतःपुरनादमु
त्थितंसमीक्ष्यवृद्धास्तरुणाश्चमानवाः ॥ स्त्रियश्चसर्वारुरुदुःसमंततःपुरंतदासीत्पुनरेवसंकुलम् ॥ ३४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी
कीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे सप्तपंचाशः सर्गः ॥ ५७ ॥ प्रत्याश्वस्तोयदाराजामोहात्प्रत्यागतस्मृतिः ॥ तदाजुहावतंसूतंरामवृत्तां
तकारणात् ॥ १ ॥ तदासूतोमहाराजंकृतांजलिरुपस्थितः ॥ राममेवानुशोचंतंदुःखशोकसमन्वितम् ॥ २ ॥ वृद्धंपरमसंतप्तंनवग्रहमि
वद्विपम् ॥ विनिःश्वसंतंध्यायंतमस्वस्थमिवकुंजरम् ॥ ३ ॥ राजातुरजसासूतंध्वस्तांगंसमुपस्थितम् ॥ अश्रुपूर्णमुखंदीनमुवाचपरमा
र्तवत् ॥ ४ ॥ क्वनुवत्स्यतिधर्मात्मावृक्षमूलमुपाश्रितः ॥ सोऽत्यंतसुखितःसूतकिमशिष्यतिराघवः ॥ ५ ॥ दुःखस्यानुचितोदुःखंसुमं
त्रशयनोचितः ॥ भूमिपालात्मजोभूमौशेतेकथमनाथवत् ॥ ६ ॥ यंयांतमनुयांतिस्मपदातिरथकुञ्जराः ॥ सवत्स्यतिकथंरामोविजनं
वनमाश्रितः ॥ ७ ॥ व्यालैर्मृगैराचरितंकृष्णसर्पनिषेवितम् ॥ कथंकुमारौवैदेह्यासार्धंवनमुपाश्रितौ ॥ ८ ॥ सुकुमार्यातपस्विन्यासु
मंत्रसहसीतया ॥ राजपुत्रौकथंपादैरवरुह्यरथाद्गतौ ॥ ९ ॥ सिद्धार्थःखलुसूतत्वंयेनदृष्टौममात्मजौ ॥ वनांतंप्रविशंतौतावश्विनाविव
मंदरम् ॥ १० ॥ किमुवाचवचोरामःकिमुवाचचलक्ष्मणः ॥ सुमंत्रवनमासाद्यकिमुवाचचमैथिली ॥ ११ ॥ आसितंशयितंभुक्तंसूत
रामस्यकीर्तय ॥ जीविष्याम्यहमेतेनययातिरिवसाधुषु ॥ १२ ॥ इतिसूतोनरेंद्रेणचोदितःसज्जमानया ॥ उवाचवाचाराजानंसबाष्प

भरद्वाजाभिगमनंप्रयागेचसभाजनम् ॥ आगिरेर्गमनंतेषांतत्रस्थैरभिलक्षितम् ॥ २ ॥ अनुज्ञातःसुमंत्रोऽथयोजयित्वाहयोत्तमान् ॥
अयोध्यामेवनगरींप्रययौगाढदुर्मनाः ॥ ३ ॥ सवनानिसुगंधीनिसरितश्चसरांसिच ॥ पश्यन्यत्तोययौशीघ्रंग्रामाणिनगराणिच ॥ ४ ॥
ततःसायाह्नसमयेद्वितीयेऽहनिसारथिः ॥ अयोध्यांसमनुप्राप्यनिरानंदांददर्शह ॥ ५ ॥ सशून्यामिवनिःशब्दांदृष्ट्वापरमदुर्मनाः ॥
सुमंत्रश्चिंतयामासशोकवेगसमाहतः ॥ ६ ॥ कच्चिन्नसगजाश्वासासजनासजनाधिपा ॥ रामसंतापदुःखेनदग्धाशोकाग्निनापुरी ॥ ७ ॥
इतिचिंतापरः सूतोवाजिभिःशीघ्रयायिभिः ॥ नगरद्वारमासाद्यत्वरितःप्रविवेशह ॥ ८ ॥ सुमंत्रमभिधावंतःशतशोऽथसहस्रशः॥क्वराम
इतिपृच्छंतःसूतमभ्यद्रवन्नराः ॥ ९ ॥ तेषांशशंसगंगायामहमापृच्छ्यराघवम् ॥ अनुज्ञातोनिवृत्तोऽस्मिधार्मिकेणमहात्मना ॥ १० ॥
तेतीर्णाइतिविज्ञायबाष्पपूर्णमुखानराः ॥ अहोधिगितिनिःश्वस्यहारामेतिविचुक्रुशुः ॥ ११ ॥ शुश्रावचवचस्तेषांवृंदंवृंदंचतिष्ठताम् ॥
हताःस्मखलुये नेहपश्यामइतिराघवम् ॥ १२ ॥ दानयज्ञविवाहेषुसमाजेषुमहत्सुच ॥ नद्रक्ष्यामःपुनर्जातुधार्मिकंराममंतरा ॥ १३ ॥
किंसमर्थंजनस्यास्यकिंप्रियंकिंसुखावहम् ॥ इतिरामेणनगरंपित्रेवपरिपालितम् ॥ १४ ॥ वातायनगतानांचस्त्रीणामन्वंतरापणम् ॥
राममेवाभितप्तानांशुश्रावपरिदेवनाम् ॥ १५ ॥ सराजमार्गमध्येनसुमंत्रःपिहिताननः ॥ यत्रराजादशरथस्तदेवोपययौगृहम् ॥ १६ ॥
सोऽवतीर्यरथाच्छीघ्रंराजवेश्मप्रविश्यच ॥ कक्ष्याःसप्ताभिचक्रामममहाजनसमाकुलाः ॥ १७ ॥ हर्म्यैर्विमानैःप्रासादैरवेक्ष्याथसमाग
तम् ॥ हाहाकारकृतानार्योरामादर्शनकर्शिताः ॥ १८ ॥ आयतैर्विमलैर्नेत्रैरश्रुवेगपरिप्लुतैः ॥ अन्योन्यमभिवीक्षंतेव्यक्तमार्ततराः
स्त्रियः ॥ १९ ॥ ततोदशरथस्त्रीणांप्रासादेभ्यस्ततस्ततः ॥ रामशोकाभितप्तानांमंदंशुश्रावजल्पितम् ॥ २० ॥ सहरामेणनिर्यातोवि
नाराममिहागतः ॥ सूतःकिंनामकौसल्यांक्रोशंतींप्रतिवक्ष्यति ॥ २१ ॥ यथाचमन्येदुर्जीवमेवंनसुकरंध्रुवम् ॥ आच्छिद्यपुत्रेनिर्याते
कौसल्यायत्रजीवति ॥ २२ ॥ सत्यरूपंतुतद्वाक्यं राजस्त्रीणांनिशामयन् ॥ प्रदीप्तइवशोकेनविवेशसहसागृहम् ॥ २३ ॥ सप्रविश्या
ष्टमींकक्ष्यांराजानंदीनमातुरम् ॥ पुत्रशोकपरिद्यूनमपश्यत्पांडुरेगृहे ॥ २४ ॥ अभिगम्यतमासीनंराजानमभिवाद्यच ॥ सुमंत्रोराम

यामासधर्मवित् ॥ आस्यतामितिचोवाचस्वागतंतंनिवेद्यच ॥ १७ ॥ ततोऽब्रवीन्महाबाहुर्लक्ष्मणंलक्ष्मणाग्रजः ॥ सन्निवेद्ययथान्याय
मात्मानमृषयेप्रभुः ॥ १८ ॥ लक्ष्मणानयदारूणिदृढानिचवराणिच ॥ कुरुष्वावसथंसौम्यवासेमेऽभिरतंमनः ॥ १९ ॥ तस्यतद्वचनं
श्रुत्वासौमित्रिर्विविधान्द्रुमान् ॥ आजहारततश्चक्रेपर्णशालामरिंदमः ॥ २० ॥ तांनिष्ठितांबद्धकटांदृष्ट्वारामःसुदर्शनाम् ॥ शुश्रूषमाणमे
काग्रमिदंवचनमब्रवीत् ॥ २१ ॥ ऐणेयंमांसमाहृत्यशालांयक्ष्यामहेवयम् ॥ २२ ॥ कर्तव्यंवास्तुशमनंसौमित्रेचिरजीविभिः ॥ मृगं
हत्वानयक्षिप्रंलक्ष्मणेहशुभेक्षण ॥ २३ ॥ कर्तव्यःशास्त्रदृष्टोहिविधिर्धर्ममनुस्मर ॥ भ्रातुर्वचनमाज्ञायलक्ष्मणःपरवीरहा ॥ २४ ॥
चकारचयथोक्तंहितंरामःपुनरब्रवीत् ॥ ऐणेयंश्रपयस्वैतच्छालांयक्ष्यामहेवयम् ॥ २५ ॥ त्वरसौम्यमुहूर्तोऽयंध्रुवश्चदिवसोह्ययम् ॥
सलक्ष्मणःकृष्णमृगंहत्वामेध्यंप्रतापवान् ॥ २६ ॥ अथचिक्षेपसौमित्रिःसमिद्धेजातवेदसि ॥ तत्तुपक्वंसमाज्ञायनिष्टप्तंछिन्नशोणितम् ॥
॥ २७ ॥ लक्ष्मणःपुरुषव्याघ्रमथराघवमब्रवीत् ॥ अयंसर्वःसमस्तांगःशृतः कृष्णमृगोमया ॥ २८ ॥ देवतांदेवसंकाशयजस्वकुशलो
ह्यसि ॥ रामःस्नात्वातुनियतोगुणवाञ्जपकोविदः ॥ २९ ॥ संग्रहेणाकरोत्सर्वान्मंत्रान्सत्रावसानिकान् ॥ इष्ट्वादेवगणान्सर्वान्विवेशा
वसथंशुचिः ॥ ३० ॥ बभूवचमनोह्लादोरामस्यामिततेजसः ॥ वैश्वदेवबलिंकृत्वारौद्रंवैष्णवमेवच ॥ ३१ ॥ वास्तुसंशमनीयानिमं
गलानिप्रवर्तयन् ॥ जपंचन्यायतःकृत्वास्नात्वानद्यांयथाविधि ॥ ३२ ॥ पापसंशमनंरामश्चकारबलिमुत्तमम् ॥ वेदिस्थलविधाना
निचैत्यान्यायतनानिच ॥ आश्रमस्यानुरूपाणिस्थापयामासराघवः ॥ ३३ ॥ (वन्यैर्माल्यैःफलैर्मूलैःपक्वैर्मांसैर्यथाविधि ॥ अद्भिर्ज
पैश्चवेदोक्तैर्दर्भैश्चससमित्कुशैः ॥ १ ॥ तौतर्पयित्वाभूतानिराघवौसहसीतया ॥ तदाविविशतुःशालांसुशुभांशुभलक्षणौ ॥ २ ॥) तांवृ
क्षपर्णच्छदनांमनोज्ञांयथाप्रदेशंसुकृतांनिवाताम् ॥ वासायसर्वेविविशुःसमेताःसभांयथादेवगणाः सुधर्माम् ॥ ३४ ॥ (अनेकनानामृ
गपक्षिसंकुलेविचित्रपुष्पस्तबकैर्द्रुमैर्युते ॥ मनोत्तमेव्यालमृगानुनादितेतदाविजह्रुः ससुखंजितेन्द्रियाः ॥ १ ॥) सुरम्यमासाद्यतुचित्र
कूटंनदींचतांमाल्यवतींसुतीर्थाम् ॥ ननंदहृष्टोमृगपक्षिजुष्टांजहौचदुःखंपुरविप्रवासात् ॥ ३५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये अयोध्याकांडेषट्पंचाशः सर्गः ॥ ५६ ॥ कथयित्वातुदुःखार्तःसुमंत्रेणचिरंसह ॥ रामेदक्षिणकूलस्थेजगामस्वगृहंगुहः ॥ १ ॥

मनः ॥ (गच्छमतेतोस्तुतयोर्मध्येबभूवजनकात्मजा ॥ मातंगयोर्मध्यगताशुभानागवधूरिव ॥ १ ॥) एकैकंपादपंगुल्मंलतांवापुष्प
शालिनीम् ॥ २९ ॥ अदृष्टरूपांपश्यंतीरामंपप्रच्छसाऽबला ॥ रमणीयान्बहुविधान्पादपान्कुसुमोत्करान् ॥ ३० ॥ सीतावचनसंर
ब्धआनयामासलक्ष्मणः ॥ विचित्रवालुकजलांहंससारसनादिताम् ॥ ३१ ॥ रेमेजनकराजस्यसुताप्रेक्ष्यतदानदीम् ॥ क्रोशमात्रंततोग
त्वाभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ बहून्मेध्यान्मृगान्हत्वाचेरतुर्यमुनावने ॥ ३२ ॥ विहृत्यतेबर्हिणपूगनादितेशुभेवनेवारणवानरायुते ॥ समं
नदीवप्रमुपेत्यसत्वरंनिवासमाजग्मुरदीनदर्शनाः ॥ ३३ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० आ० अयो० पंचपंचाशः सर्गः ॥ ५५ ॥
अथरात्र्यांव्यतीतायामवसुप्तमनंतरम् ॥ प्रबोधयामासशनैर्लक्ष्मणंरघुपुंगवः ॥ १ ॥ सौमित्रेशृणुवन्यानांवल्गुव्याहरतांस्वनम् ॥
संप्रतिष्ठामहेकालःप्रस्थानस्यपरंतप ॥ २ ॥ प्रसुप्तस्तुततोभ्राताससमयेप्रतिबोधितः ॥ जहौनिद्रांचतन्द्रांचप्रसक्तंचपरिश्रमम् ॥ ३ ॥
ततउत्थायतेसर्वेस्पृष्ट्वानद्याःशिवंजलम् ॥ पंथानमृषिभिर्जुष्टंचित्रकूटस्यतंययुः ॥ ४ ॥ ततःसंप्रस्थितःकालेरामःसौमित्रिणासह ॥
सीतांकमलपत्राक्षीमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥ आदीप्तानिववैदेहिसर्वतःपुष्पितान्नगान् ॥ स्वैःपुष्पैःकिंशुकान्पश्यमालिनःशिशिरा
त्यये ॥६॥ पश्यभल्लातकान्बिल्वान्नरैरनुपसेवितान् ॥ फलपुष्पैरवनतान्नूनंशक्ष्यामजीवितुम् ॥ ७ ॥ पश्यद्रोणप्रमाणानिलम्बमा
नानिलक्ष्मण ॥ मधूनिमधुकारीभिःसंभृतानिनगेनगे ॥ ८ ॥ एषक्रोशतिनत्यूहस्तंशिखीप्रतिकूजति ॥ रमणीयेवनोद्देशेपुष्पसंस्त
रसंकटे ॥ ९ ॥ मातंगयूथानुसृतंपक्षिसंघानुनादितम् ॥ चित्रकूटमिमंपश्यप्रवृद्धशिखरंगिरिम् ॥ १० ॥ समभूमितलेरम्यद्रुमैर्बहुभि
रावृते ॥ पुण्येरंस्यामहेतातचित्रकूटस्यकानने ॥ ११ ॥ ततस्तौपादचारेणगच्छंतौसहसीतया ॥ रम्यमासेदतुःशैलंचित्रकूटंमनोर
मम् ॥ १२ ॥ तंतुपर्वतमासाद्यनानापक्षिगणायुतम् ॥ बहुमूलफलंरम्यंसंपन्नसरसोदकम् ॥ १३ ॥ मनोज्ञोऽयंगिरिःसौम्यनानाद्रुमल
तायुतः ॥ बहुमूलफलोरम्यःस्वाजीवःप्रतिभातिमे ॥ १४ ॥ मुनयश्चमहात्मानोवसंत्यस्मिन्शिलोच्चये ॥ अयंवासोभवेत्तातवयमत्रवसे
महि ॥ १५ ॥ इतिसीताचरामश्चलक्ष्मणश्चकृतांजलिः ॥ अभिगम्याश्रमंसर्वेवाल्मीकिमभिवादयन् ॥ १६ ॥ तान्महर्षिःप्रमुदितःपूज

तांशुमतींनदीम् ॥ ततोन्यग्रोधमासाद्यमहांतंहरितच्छदम् ॥ ६ ॥ परीतंबहुभिर्वृक्षैः श्यामंसिद्धोपसेवितम् ॥ तस्मिन्सीतांजलिंकृत्वा
प्रयुंजीताशिषांक्रियाम् ॥ ७ ॥ समासाद्यचतंवृक्षंवसेद्वातिक्रमेतवा ॥ क्रोशमात्रंततोगत्वानीलंप्रेक्ष्यचकाननम् ॥ ८ ॥ सल्लकीबदरी
मिश्रंरामवन्यैश्चयामुनैः ॥ सपंथाश्चित्रकूटस्यगतस्यबहुशोमया ॥ ९ ॥ रम्योमार्दवयुक्तश्चदावैश्चैवविवर्जितः ॥ इतिपंथानमादिश्य
महर्षिःसन्यवर्तत ॥ १० ॥ अभिवाद्यतथेत्युक्त्वारामेणविनिवर्तितः ॥ उपावृत्तेमुनौतस्मिन्रामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ ११ ॥ कृतपुण्याः
स्मभद्रंतेमुनिर्यन्नोऽनुकंपते ॥ इतितौपुरुषव्याघ्रौमंत्रयित्वामनस्विनौ ॥ १२ ॥ सीतामेवाग्रतःकृत्वाकालिंदींजग्मतुर्नदीम् ॥ अथा
साद्यतुकालिंदींशीघ्रस्रोतस्विनींनदीम् ॥ १३ ॥ चिंतामापेदिरेसद्योनदीजलतितीर्षवः ॥ तौकाष्ठसंघाटमथोचक्रतुःसुमहाप्लवम् ॥ १४ ॥
शुष्कैर्वंन्यैःसमाकीर्णमुशीरैश्चसमावृतम् ॥ ततोवैतसशाखाश्चजंबुशाखाश्चवीर्यवान् ॥ १५ ॥ चकारलक्ष्मणश्छित्त्वासीतायाःसुख
मासनम् ॥ तत्रश्रियमिवाचिंत्यांरामोदाशरथिः प्रियाम् ॥ १६ ॥ ईषत्सलज्जमानांतामध्यारोपयतप्लवम् ॥ पार्श्वेतत्रचवैदेह्यावसने
भूषणानिच ॥ १७ ॥ प्लवेकठिनकाजंचरामश्चक्रेसमाहितः ॥ आरोप्यसीतांप्रथमंसंघाटंपरिगृह्यतौ ॥ १८ ॥ ततःप्रतेरतुर्यत्तौप्रीतौद
शरथात्मजौ ॥ कालिंदीमध्यमायातासीतात्वेनामवंदत ॥ १९ ॥ स्वस्तिदेवितरामित्वांपारयेन्मेपतिर्व्रतम् ॥ यक्ष्येत्वांगोसहस्रेणसुरा
घटशतेनच ॥ २० ॥ स्वस्तिप्रत्यागतेरामेपुरीमिक्ष्वाकुपालिताम् ॥ कालिंदीमथसीतातुयाचमानाकृतांजलिः ॥ २१ ॥ तीरमेवाभिसं
प्राप्तादक्षिणंवरवर्णिनी ॥ ततः प्लवेनांशुमतींशीघ्रगामूर्मिमालिनीम् ॥ २२ ॥ तीरजैर्बहुभिर्वृक्षैःसंतेरुर्यमुनांनदीम् ॥ तेषुतेप्लवमुत्सृज्य
प्रस्थाययमुनावनात् ॥ २३ ॥ श्यामंन्यग्रोधमासेदुःशीतलंहरितच्छदम् ॥ न्यग्रोधंसमुपागम्यवैदेहीचाभ्यवंदत ॥ २४ ॥ नमस्ते
ऽस्तुमहावृक्षपारयेन्मेपतिर्व्रतम् ॥ कौसल्यांचैवपश्येमसुमित्रांचयशस्विनीम् ॥ २५ ॥ इतिसीतांजलिंकृत्वापर्यगच्छन्मनस्विनी ॥
अवलोक्यततः सीतामायाचंतीमनिंदिताम् ॥ २६ ॥ दयितांचविधेयांचरामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ सीतामादायगच्छत्वमग्रतोभरता
नुज ॥ २७ ॥ पृष्ठतोऽनुगमिष्यामिसायुधोद्विपदांवर ॥ यद्यत्फलंप्रार्थयतेपुष्पंवाजनकात्मजा ॥ २८ ॥ तत्तत्प्रयच्छवैदेह्यायत्रास्यार

एतच्छ्रुत्वाशुभंवाक्यंभरद्वाजोमहामुनिः ॥ राघवस्यतुतद्वाक्यमर्थग्राहकमब्रवीत् ॥ २७ ॥ दशक्रोशइतस्तातगिरिर्यस्मिन्निवत्स्यसि ॥
महर्षिसेवितःपुण्यःपर्वतःशुभदर्शनः ॥२८॥ गोलांगूलानुचरितोवानरर्क्षनिषेवितः ॥ चित्रकूटइतिख्यातोगंधमादनसन्निभः ॥ २९ ॥
यावताचित्रकूटस्यनरःशृंगाण्यवेक्षते ॥ कल्याणानिसमाधत्तेनमोहेकुरुतेमनः ॥ ३० ॥ ऋषयस्तत्रबहवोविहृत्यशरदांशतम् ॥ तपसा
दिवमारूढाःकपालशिरसासह ॥ ३१ ॥ प्रविविक्तमहंमन्येतंवासंभवतःसुखम् ॥ इहवावनवासायवसराममयासह ॥ ३२ ॥ सरामंसर्व
कामैस्तंभरद्वाजःप्रियातिथिम् ॥ सभार्यंसहचभ्रात्राप्रतिजग्राहहर्षयन् ॥ ३३ ॥ तस्यप्रयागेरामस्यतंमहर्षिमुपेयुषः ॥ प्रपन्नारजनी
पुण्याचित्राःकथयतःकथाः ॥ ३४ ॥ सीतातृतीयःकाकुत्स्थःपरिश्रांतःसुखोचितः ॥ भरद्वाजाश्रमेरम्येतांरात्रिमवसत्सुखम् ॥ ३५ ॥
प्रभातायांतुशर्वर्यांभरद्वाजमुपागमत् ॥ उवाचनरशार्दूलोमुनिंज्वलिततेजसम् ॥ ३६ ॥ शर्वरींभगवन्नद्यसत्यशीलतवाश्रमे ॥ उषि
ताःस्मोहवसतिमनुजानातुनोभवान् ॥ ३७ ॥ रात्र्यांतुतस्यांव्युष्टायांभरद्वाजोऽब्रवीदिदम् ॥ मधुमूलफलोपेतंचित्रकूटंव्रजेतिह ॥ ३८ ॥
वासमौपयिकंमन्येतवराममहाबल ॥ नानानगगणोपेतः किन्नरोरगसेवितः ॥ ३९ ॥ मयूरनादाभिरतोगजराजनिषेवितः ॥ गम्यतां
भवताशैलश्चित्रकूटःसविश्रुतः ॥ ४० ॥ पुण्यश्चरमणीयश्चबहुमूलफलैर्युतः ॥ तत्रकुंजरयूथानिमृगयूथानिचैवहि ॥ ४१ ॥ विचरंति
वनांतेषुतानिद्रक्ष्यसिराघव ॥ सरित्प्रस्रवणप्रस्थान्दरीकंदरनिर्झरान् ॥ ४२ ॥ चरतःसीतयासार्धंनंदिष्यतिमनस्तव ॥ ४३ ॥
प्रहृष्टकोयष्टिभकोकिलस्वनैर्विनोदयंतंचसुखंपरंशिवम् ॥ मृगैश्चमत्तैर्बहुभिश्चकुंजरैः सुरम्यमासाद्यसमावसाश्रयम् ॥ ४४ ॥ इत्यार्षे
श्रीम० वा० आ० अयोध्याकांडे चतुष्पंचाशः सर्गः ॥ ५४ ॥ उषित्वारजनींतत्रराजपुत्रावरिंदमौ ॥ महर्षिमभिवाद्याथजग्मतुस्तं
गिरिंप्रति ॥ १ ॥ तेषांस्वस्त्ययनंचैवमहर्षिःसचकारह ॥ प्रस्थितान्प्रेक्ष्यतांश्चैवपितापुत्रानिवौरसान् ॥ २ ॥ ततःप्रचक्रमेवक्तुंवचनं
समहामुनिः ॥ भरद्वाजोमहातेजारामंसत्यपराक्रमम् ॥ ३ ॥ गंगायमुनयोःसंधिमादायमनुजर्षभ ॥ कालिंदीमनुगच्छेतांनदींपश्चान्मु
खाश्रिताम् ॥ ४ ॥ अथासाद्यतुकालिंदींप्रतिस्रोतःसमागताम् ॥ तस्यास्तीर्थंप्रचरितंप्रकामंप्रेक्ष्यराघवौ ॥ ५ ॥ तत्रयूयंप्लुवंकृत्वातर

पिमनोहरान् ॥ अदृष्टपूर्वान्पश्यंतस्तत्रतत्रयशस्विनः ॥ ३ ॥ यथाक्षेमेणसंपश्यन्पुष्पितान्विविधान्द्रुमान् ॥ निवृत्तमात्रेदिवसेरामः
सौमित्रिमब्रवीत् ॥ ४ ॥ प्रयागमभितःपश्यसौमित्रेधूममुत्तमम् ॥ अग्नेर्भगवतःकेतुंमन्येसन्निहितोमुनिः ॥ ५ ॥ नूनंप्राप्ताःस्मसंभेदं
गंगायमुनयोर्वयम् ॥ तथाहिश्रूयतेशब्दोवारिणोवारिघर्षजः ॥ ६ ॥ दारूणिपरिभिन्नानिवनजैरुपजीविभिः ॥ छिन्नाश्चाप्याश्रमेचैतेदृ
श्यंतेविविधाद्रुमाः ॥ ७ ॥ धन्विनौतौसुखंगत्वालंबमानेदिवाकरे ॥ गंगायमुनयोःसंधौप्रापतुर्निलयंमुनेः ॥ ८ ॥ रामस्त्वाश्रममासा
द्यत्रासयन्मृगपक्षिणः ॥ गत्वामुहूर्तमध्वानंभरद्वाजमुपागमत् ॥ ९ ॥ ततस्त्वाश्रममासाद्यमुनेर्दर्शनकांक्षिणौ ॥ सीतयानुगतौवीरौदू
रादेवावतस्थतुः ॥ १० ॥ सप्रविश्यमहात्मानमृषिंशिष्यगणैर्वृतम् ॥ संशितव्रतमेकाग्रंतपसालब्धचक्षुषम् ॥ ११ ॥ हुताग्निहोत्रंदृष्ट्वैव
महाभागःकृतांजलिः ॥ रामःसौमित्रिणासार्धंसीतयाचाभ्यवादयत् ॥ १२ ॥ न्यवेदयतचात्मानंतस्मैलक्ष्मणपूर्वजः ॥ पुत्रौदशरथ
स्यावांभगवन्नामलक्ष्मणौ ॥ १३ ॥ भार्याममेयंकल्याणीवैदेहीजनकात्मजा ॥ मांचानुयाताविजनंतपोवनमनिंदिता ॥ १४ ॥ पित्रा
प्रव्राज्यमानंमांसौमित्रिरनुजःप्रियः ॥ अयमन्वगमद्भ्रातावनमेवधृतव्रतः ॥ १५ ॥ पित्रानियुक्ताभगवन्प्रवेक्ष्यामतपोवनम् ॥ धर्ममे
वाचरिष्यामस्तत्रमूलफलाशनाः ॥ १६ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाराजपुत्रस्यधीमतः ॥ उपानयतधर्मात्मागामर्घ्यमुदकंततः ॥ १७ ॥
नानाविधानन्नरसान्वन्यमूलफलाश्रयान् ॥ तेभ्योददौतप्ततपावासंचैवाभ्यकल्पयत् ॥ १८ ॥ मृगपक्षिभिरासीनोमुनिभिश्चसमंततः ॥
राममागतमभ्यर्च्यस्वागतेनागतंमुनिः ॥ १९ ॥ प्रतिगृह्यतुतामर्चामुपविष्टंसराघवम् ॥ भरद्वाजोऽब्रवीद्वाक्यंधर्मयुक्तमिदंतदा ॥ २० ॥
चिरस्यखलुकाकुत्स्थपश्याम्यहमुपागतम् ॥ श्रुतंतवमयाचैवविवासनमकारणम् ॥ २१ ॥ अवकाशोविविक्तोऽयंमहानद्योःसमागमे ॥
पुण्यश्चरमणीयश्चवसत्विहभवान्सुखम् ॥ २२ ॥ एवमुक्तस्तुवचनंभरद्वाजेनराघवः ॥ प्रत्युवाचशुभंवाक्यंरामःसर्वहितेरतः ॥ २३ ॥
भगवन्नितआसन्नःपौरजानपदोजनः ॥ सुदर्शमिहमांप्रेक्ष्यमन्येहमिममाश्रमम् ॥ २४ ॥ आगमिष्यतिवैदेहींमांचापिप्रेक्षकोजनः ॥
अनेनकारणेनाहमिहवासंनरोचये ॥ २५ ॥ एकांतेपश्यभगवन्नाश्रमस्थानमुत्तमम् ॥ रमतेतत्रवैदेहीसुखार्हाजनकात्मजा ॥ २६ ॥

अयोध्यामितएवत्वंकालेप्रविशलक्ष्मण ॥ १६ ॥ अहमेकोगमिष्यामिसीतयासहदंडकान् ॥ अनाथायाहिनाथस्त्वंकौसल्यायाभविष्यसि ॥ १७ ॥ क्षुद्रकर्माहिकैकेयीद्वेषादन्यायमाचरेत् ॥ परिदद्याद्धिधर्मज्ञगरंतेममातरम् ॥ १८ ॥ नूनंजात्यंतरेतातस्त्रियःपुत्रैर्वियोजिताः ॥ जनन्याममसौमित्रेतदद्यैतदुपस्थितम् ॥ १९ ॥ मयाहिचिरपुष्टेनदुःखसंवर्धितेनच ॥ विप्रायुज्यतकौसल्याफलकालेधिगस्तुमाम् ॥ २० ॥ मास्मसीमंतिनीकाचिज्जनयेत्पुत्रमीदृशम् ॥ सौमित्रेयोऽहमंबायादद्मिशोकमनंतकम् ॥ २१ ॥ मन्येप्रीतिविशिष्टासामत्तोलक्ष्मणसारिका ॥ यत्तस्याःश्रूयतेवाक्यंशुकपादमरेर्दंश ॥ २२ ॥ शोचंत्याश्चाल्पभाग्यायानकिंचिदुपकुर्वता ॥ पुत्रेणकिमपुत्रायामयाकार्यमरिंदम ॥ २३ ॥ अल्पभाग्याहिमेमाताकौसल्यारहितामया ॥ शेतेपरमदुःखार्तापतिताशोकसागरे ॥ २४ ॥ एकोह्यहमयोध्यांचपृथिवींचापिलक्ष्मण ॥ तरेयमिषुभिःक्रुद्धोननुवीर्यमकारणम् ॥ २५ ॥ अधर्मभयभीतश्चपरलोकस्यचानघ ॥ तेनलक्ष्मणनाद्याहमात्मानमभिषेचये ॥ २६ ॥ एतदन्यच्चकरुणंविलप्यविजनेबहु ॥ अश्रुपूर्णमुखोदीनोनिशितूष्णीमुपाविशत् ॥ २७ ॥ विलापोपरतंरामंगतार्चिषमिवानलम् ॥ समुद्रमिवनिर्वेगमाश्वासयतलक्ष्मणः ॥ २८ ॥ ध्रुवमद्यपुरीरामअयोध्यायुधिनांवर ॥ निष्प्रभात्वयिनिष्क्रांतेगतचंद्रेवशर्वरी ॥ २९ ॥ नैतदौपयिकंरामयदिदंपरितप्यसे ॥ विषादयसिसीतांचमांचैवपुरुषर्षभ ॥ ३० ॥ नचसीतात्वयाहीनानचाहमपिराघव ॥ मुहूर्तमपिजीवावोजलान्मत्स्याविवोद्धृतौ ॥ ३१ ॥ नहितातंनशत्रुघ्नंनसुमित्रांपरंतप ॥ द्रष्टुमिच्छेयमद्याहंस्वर्गंचापित्वयाविना ॥ ३२ ॥ ततस्तत्रसुखासीनौनातिदूरेनिरीक्ष्यताम् ॥ न्यग्रोधेसुकृतांशय्यांभेजातेधर्मवत्सलौ ॥ ३३ ॥ सलक्ष्मणस्योत्तमपुष्कलंवचोनिशम्यचैवंवनवासमादरात् ॥ समाःसमस्ताविदधेपरंतपःप्रपद्यधर्मंसुचिरायराघवः ॥ ॥ ३४ ॥ ततस्तुतस्मिन्विजनेमहाबलौमहावनेराघववंशवर्धनौ ॥ नतौभयंसंभ्रममभ्युपेयतुर्यथैवसिंहौगिरिसानुगोचरौ ॥ ३५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्वा० वा० आ० अयोध्याकांडे त्रिपंचाशः सर्गः ॥ ५३ ॥ तेतुतस्मिन्महावृक्षेउषित्वारजनींशुभाम् ॥ विमलेऽभ्युदितेसूर्येतस्माद्देशात्प्रतस्थिरे ॥ १ ॥ यत्रभागीरथीगंगायमुनाऽभिप्रवर्तते ॥ जग्मुस्तंदेशमुद्दिश्यविगाह्यसुमहद्वनम् ॥ २ ॥ तेभूमिभागान्विविधान्देशांश्चा

नहितावदतिक्रांताऽसुकराकाचनक्रिया ॥ अद्यदुःखंतुवैदेहीवनवासस्यवेत्स्यति ॥ ९७ ॥ प्रनष्टजनसंबाधंक्षेत्रारामविवर्जितम् ॥
विषमंचप्रपातंचवनमद्यप्रवेक्ष्यति ॥ ९८ ॥ श्रुत्वारामस्यवचनंप्रतस्थेलक्ष्मणोऽग्रतः ॥ अनंतरंचसीतायाराघवोरघुनंदनः ॥ ९९ ॥
गतंतुगंगापरपारमाशुरामंसुमंत्रःसततंनिरीक्ष्य ॥ अध्वप्रकर्षाद्विनिवृत्तदृष्टिर्मुमोचबाष्पंव्यथितस्तपस्वी ॥ १०० ॥ सलोकपालप्रति
मप्रभावस्तीर्त्वामहात्मावरदोमहानदीम् ॥ ततःसमृद्धाञ्छुभसस्यमालिनःक्षणेनवत्सान्मुदितानुपागमत् ॥ १०१ ॥ तौतत्रहत्वाचतु
रोमहामृगान्वराहमृश्यंपृषतंमहारुरुम् ॥ आदायमेध्यंत्वरितंबुभुक्षितौवासायकालेययतुर्वनस्पतिम् ॥ १०२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे
वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे द्विपंचाशःसर्गः ॥ ५२ ॥ सतंवृक्षंसमासाद्यसंध्यामन्वास्यपश्चिमाम् ॥ रामोरमयतांश्रेष्ठइति
होवाचलक्ष्मणम् ॥ १ ॥ अद्येयंप्रथमाराात्रिर्यातजनपदाद्बहिः ॥ यासुमंत्रेणरहितातांनोत्कंठितुमर्हसि ॥ २ ॥ जागर्तव्यमतंद्रिभ्या
मद्यप्रभृतिरात्रिषु ॥ योगक्षेमौहिसीतायावर्तेतेलक्ष्मणावयोः ॥ ३ ॥ रात्रिंकथंचिदेवेमांसौमित्रेवर्तयामहे ॥ अपवर्तामहेभूमावास्तीर्य
स्वयमर्जितैः ॥ ४ ॥ सतुसंविश्यमेदिन्यांमहार्हशयनोचितः ॥ इमाःसौमित्रयेरामोव्याजहारकथाः शुभाः ॥ ५ ॥ ध्रुवमद्यमहाराजो
दुःखंस्वपितिलक्ष्मण ॥ कृतकामातुकैकेयीतुष्टाभवितुमर्हति ॥ ६ ॥ साहिदेवीमहाराजंकैकेयीराज्यकारणात् ॥ अपिनच्यावयेत्प्रा
णान्दृष्ट्वाभरतमागतम् ॥ ७ ॥ अनाथश्चहिवृद्धश्चमयाचैवविनाकृतः ॥ किंकरिष्यतिकामात्माकैकेय्यावशमागतः ॥ ८ ॥ इदंव्यस
नमालोक्यराज्ञश्चमतिविभ्रमम् ॥ कामएवार्थधर्माभ्यांगरीयानितिमेमतिः ॥ ९ ॥ कोह्यविद्वानपिपुमान्प्रमदायाःकृतेत्यजेत् ॥ छन्दा
नुवर्तिनंपुत्रंतातोमामिवलक्ष्मण ॥ १० ॥ सुखीबतसभार्यश्चभरतःकैकयीसुतः ॥ मुदितान्कोसलानेकोयोभोक्ष्यत्यधिराजवत् ॥ ११ ॥
सहिराज्यस्यसर्वस्यसुखमेकंभविष्यति ॥ ताततुवयसातीतेमयिचारण्यमाश्रिते ॥ १२ ॥ अर्थधर्मौपरित्यज्ययः काममनुवर्तते ॥ एव
मापद्यतेक्षिप्रंराजादशरथोयथा ॥ १३ ॥ मन्येदशरथांतायममप्रव्राजनायच ॥ कैकेयीसौम्यसंप्राप्ताराज्यायभरतस्यच ॥ १४ ॥ अपी
दानींतुकैकेयीसौभाग्यमदमोहिता ॥ कौसल्यांचसुमित्रांचसाप्रबाधेतमत्कृते ॥ १५ ॥ मातास्मत्कारणाद्देवीसुमित्रादुःखमावसेत् ॥

मव्यग्रः सभार्यः सहलक्ष्मणः ॥ ७३ ॥ सतुदृष्ट्वानदीतीरेनावमिक्ष्वाकुनंदनः ॥ तितीर्षुः शीघ्रगांगंगामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ७४ ॥
आरोहत्वंनरव्याघ्रस्थितांनावमिमांशनैः ॥ सीतांचारोपयान्वक्षंपरिगृह्यमनस्विनीम् ॥ ७५ ॥ सभ्रातुःशासनं श्रुत्वासर्वमप्रतिकूल
यन् ॥ आरोप्यमैथिलींपूर्वमारुरोहात्मवांस्ततः ॥ ७६ ॥ अथारुरोहतेजस्वीस्वयंलक्ष्मणपूर्वजः ॥ ततोनिषादाधिपतिर्गुहोज्ञातीनचो
दयत् ॥ ७७ ॥ राघवोऽपिमहातेजानावमारुह्यतांततः ॥ ब्रह्मवत्क्षत्रवच्चैवजजापहितमात्मनः ॥ ७८ ॥ आचम्यचयथाशास्त्रंनदींतांस
हसीतया ॥ प्रणमत्प्रतिसंतुष्टोलक्ष्मणश्चमहारथः ॥ ७९ ॥ अनुज्ञायसुमंत्रंचसबलंचैवतंगुहम् ॥ आस्थायनावंरामस्तुचोदयामासना
विकान् ॥ ८० ॥ ततस्तैश्चालितानौकाकर्णधारसमाहिता ॥ शुभस्फ्यवेगाभिहताशीघ्रंसलिलमत्यगात् ॥ ८१ ॥ मध्यंतुसमनुप्राप्य
भागीरथ्यास्त्वनिंदिता ॥ वैदेहीप्रांजलिर्भूत्वातांनदीमिदमब्रवीत् ॥ ८२ ॥ पुत्रोदशरथस्यायंमहाराजस्यधीमतः ॥ निदेशंपालयत्वे
मंगंगेत्वदभिरक्षितः ॥ ८३ ॥ चतुर्दशहिवर्षाणिसमग्राण्युष्यकानने ॥ भ्रात्रासहमयाचैवपुनःप्रत्यागमिष्यति ॥ ८४ ॥ ततस्त्वांदेवि
सुभगेक्षेमेणपुनरागता ॥ यक्ष्येप्रमुदितागंगेसर्वकामसमृद्धिनी ॥ ८५ ॥ त्वंहित्रिपथगेदेविब्रह्मलोकंसमीक्षसे ॥ भार्याचोदधिराजस्य
लोकेऽस्मिन्संप्रदृश्यसे ॥ ८६ ॥ सात्वांदेविनमस्यामिप्रशंसामिचशोभने ॥ प्राप्तराज्येनरव्याघ्रेशिवेनपुनरागते ॥ ८७ ॥ गवांशतस
हस्रंचवस्त्राण्यन्नंचपेशलम् ॥ ब्राह्मणेभ्यःप्रदास्यामितवप्रियचिकीर्षया ॥ ८८ ॥ सुराघटसहस्रेणमांसभूतौदनेनच ॥ यक्ष्येत्वांप्रीयतां
देविपुरींपुनरुपागता ॥ ८९ ॥ यानित्वत्तीरवासीनिदैवतानिचसंतिहि ॥ तानिसर्वाणियक्ष्यामितीर्थान्यायतनानिच ॥ ९० ॥ पुन
रेवमहाबाहुर्मयाभ्रात्राचसंगतः ॥ अयोध्यांवनवासात्तुप्रविशत्वनघोऽनघे ॥९१॥ तथासंभाषमाणासासीतागंगामनिंदिता ॥ दक्षिणा
दक्षिणंतीरंक्षिप्रमेवाभ्युपागमत् ॥ ९२ ॥ तीरंतुसमनुप्राप्यनावंहित्वानरर्षभः ॥ प्रातिष्ठतसहभ्रात्रावैदेह्याचपरंतपः ॥ ९३ ॥ अथाब्र
वीन्महाबाहुःसुमित्रानंदवर्धनम् ॥ भवसंरक्षणार्थायसजनेविजनेऽपिवा ॥ ९४ ॥ अवश्यंरक्षणंकार्यमद्विधैर्विजनेवने ॥ अग्रतोगच्छसौ
मित्रेसीतात्वामनुगच्छतु ॥ ९५ ॥ पृष्ठतोऽनुगमिष्यामिसीतांत्वांचानुपालयन् ॥ अन्योन्यस्यहिनोरक्षाकर्तव्यापुरुषर्षभ ॥ ९६ ॥

मात्रइहत्वया ॥ ४९ ॥ भविष्यंतिवनेयानितपोविघ्नकराणिते ॥ रथेनप्रतिबाधिष्येतानिसर्वाणिराघव ॥ ५० ॥ त्वत्कृतेनमयाप्राप्तं
रथचर्याकृतंसुखम् ॥ आशंसेत्वत्कृतेनाहंवनवासकृतंसुखम् ॥ ५१ ॥ प्रसीदेच्छामितेऽरण्येभवितुंप्रत्यनंतरः ॥ प्रीत्याभिहितमिच्छा
मिभवमेप्रत्यनंतरः ॥ ५२ ॥ इमेऽपिचहयावीरयदितेवनवासिनः ॥ परिचर्यांकरिष्यंतिप्राप्स्यंतिपरमांगतिम् ॥ ५३ ॥ तवशुश्रूषणं
मूर्ध्नाकरिष्यामिवनेवसन् ॥ अयोध्यांदेवलोकंवासर्वथाप्रजहाम्यहम् ॥ ५४ ॥ नहिशक्याप्रवेष्टुंसामयाऽयोध्यात्वयाविना ॥ राजधा
नीमहेंद्रस्ययथादुष्कृतकर्मणा ॥ ५५ ॥ वनवासेक्षयंप्राप्तेममैषहिमनोरथः ॥ यदनेनरथेनैवत्वांवहेयंपुरींपुनः ॥ ५६ ॥ चतुर्दशहिवर्षा
णिसहितस्यत्वयावने ॥ क्षणभूतानियास्यंतिशतसंख्यानिचान्यथा ॥ ५७ ॥ भृत्यवत्सलतिष्ठंतंभर्तृपुत्रगतेपथि ॥ भक्तंभृत्यंस्थितं
स्थित्यानमांत्वंहातुमर्हसि ॥ ५८ ॥ एवंबहुविधंदीनंयाचमानंपुनःपुनः ॥ रामोभृत्यानुकम्पीतुसुमंत्रमिदमब्रवीत् ॥ ५९ ॥ जानामिपर
मांभक्तिमहंतेभर्तृवत्सल ॥ शृणुचापियदर्थंत्वांप्रेषयामिपुरीमितः ॥ ६० ॥ नगरींत्वांगतंदृष्ट्वाजननीमेयवीयसी ॥ कैकेयीप्रत्ययं
गच्छेदितिरामोवनंगतः ॥ ६१ ॥ विपरीतेतुष्टिहीनावनवासंगतेमयि ॥ राजानंनातिशंकेतमिथ्यावादीतिधार्मिकम् ॥ ६२ ॥ एषमे
प्रथमःकल्पोयदंबामेयवीयसी ॥ भरतारक्षितंवृत्तंपुत्रराज्यमवाप्स्यते ॥ ६३ ॥ ममप्रियार्थंराज्ञश्चसुमंत्रत्वंपुरींव्रज ॥ संदिष्टश्चापिया
नर्थांस्तांतान्ब्रूयास्तथातथा ॥ ६४ ॥ इत्युक्त्वावचनंसूतंसांत्वयित्वापुनःपुनः ॥ गुहंवचनमक्लीबोरामोहेतुमदब्रवीत् ॥ ६५ ॥ नेदा
नींगुहयोग्योऽयंवासोमेसजनेवने ॥ अवश्यमाश्रमेवासःकर्तव्यस्तद्गतोविधिः ॥ ६६ ॥ सोऽहंगृहीत्वानियमंतपस्विजनभूषणम् ॥ हित
कामःपितुर्भूयःसीतायालक्ष्मणस्यच ॥ ६७ ॥ जटाःकृत्वागमिष्यामिन्यग्रोधक्षीरमानय॥तत्क्षीरंराजपुत्रायगुहः क्षिप्रमुपाहरत् ॥ ६८॥
लक्ष्मणस्यात्मनश्चैवरामस्तेनाकरोज्जटाः ॥ दीर्घबाहुर्नरव्याघ्रोजटिलत्वमधारयत् ॥ ६९ ॥ तौतदाचीरसंपन्नौजटामंडलधारिणौ ॥
अशोभेतामृषिसमौभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ ७० ॥ ततोवैखानसंमार्गमास्थितःसहलक्ष्मणः ॥ व्रतमादिष्टवान्रामःसहायंगुहमब्रवीत्॥७१॥
अप्रमत्तोबलेकोशेदुर्गेजनपदेतथा ॥ भवेथागुहराज्यंहिदुरारक्षतमंमतम् ॥ ७२ ॥ ततस्तंसमनुज्ञाप्यगुहमिक्ष्वाकुनंदनः ॥ जगामतूर्ण

यद्यथासमहाराजोनालीकमधिगच्छति ॥ नचताम्यतिशोकेनसुमंत्रकुरुतत्तथा ॥ २६ ॥ अदृष्टदुःखंराजानंवृद्धमार्यंजितेंद्रियम् ॥ ब्रूया
स्त्वमभिवाद्यैवममहेतोरिदंवचः ॥ २७ ॥ नचाहमनुशोचामिलक्ष्मणोनचशोचति ॥ अयोध्यायाश्च्युताश्चेतिवनेवत्स्यामहेतिवा ॥२८॥
चतुर्दशसुवर्षेषुनिवृत्तेषु पुनः पुनः॥ लक्ष्मणंमां च सीतांचद्रक्ष्यसे शीघ्रमागतान् ॥२९॥ एवमुक्त्वातुराजानंमातरंचसुमंत्रमे॥ अन्याश्च
देवीःसहिताःकैकेयींचपुनः पुनः ॥ ३० ॥ आरोग्यंब्रूहिकौसल्यामथपादाभिवंदनम् ॥ सीतायाममचार्यस्यवचनाल्लक्ष्मणस्यच ॥३१॥
ब्रूयाश्चापिमहाराजंभरतंक्षिप्रमानय ॥ आगतश्चापिभरतःस्थाप्योनृपमतेपदे ॥ ३२ ॥ भरतंचपरिष्वज्ययौवराज्येऽभिषिच्यच ॥
अस्मत्संतापजंदुःखंनत्वामभिभविष्यति॥ ३३ ॥ भरतश्चापिवक्तव्योयथाराजनिवर्तसे ॥ तथामातृषुवर्तेथाः सर्वास्वेवाविशेषतः ॥३४॥
यथाचतवकैकेयीसुमित्राचविशेषतः ॥ तथैवदेवीकौसल्याममातावि‍शेषतः ॥ ३५ ॥ तातस्यप्रियकामेनयौवराज्यमवेक्षता ॥ लोक
योरुभयोःशक्यंनित्यदासुखमेधितुम् ॥ ३६ ॥ निवर्त्यमानोरामेणसुमंत्रःप्रतिबोधितः ॥ तत्सर्ववचनंश्रुत्वास्नेहात्काकुत्स्थमब्रवीत् ॥
॥ ३७ ॥ यदहंनोपचारेणब्रूयांस्नेहादविक्लवम् ॥ भक्तिमानितितत्तावद्वाक्यंत्वंक्षंतुमर्हसि ॥ ३८ ॥ कथंहित्वद्विहीनोऽहंप्रतियास्यामि
तांपुरीम् ॥ तवताततवियोगेनपुत्रशोकातुरामिव ॥ ३९ ॥ सराममपितावन्मेरथंदृष्ट्वातदाजनः ॥ विनारामंरथंदृष्ट्वाविदीर्येतापि सापुरी ॥
॥ ४० ॥ दैन्यंहिनगरीगच्छेद्दृष्ट्वाशून्यमिमंरथम् ॥ सूतावशेषंस्वंसैन्यंहतवीरमिवाहवे ॥ ४१ ॥ दूरेऽपिनिवसंतंत्वांमानसेनाग्रतः
स्थितम् ॥ चिंतयंतोऽद्यनूनंत्वांनिराहाराः कृताःप्रजाः ॥४२॥ दृष्टंतदैत्वयारामयादृशंत्वत्प्रवासने ॥ प्रजानांसंकुलंवृत्तंत्वच्छोकक्लां
तचेतसाम् ॥ ४३ ॥आर्तनादोहियःपौरैरुन्मुक्तस्त्वत्प्रवासने ॥ सरथंमांनिशाम्यैवकुर्युःशतगुणंततः ॥ ४४ ॥ अहंकिंचापिवक्ष्यामिदे
वींतवसुतोमया ॥ नीतोऽसौमातुलकुलंसंतापंमाकृथाइति ॥४५॥ असत्यमपिनैवाहंब्रूयांवचनमीदृशम्॥ कथमप्रियमेवाहंब्रूयांसत्यमिदं
वचः ॥ ४६ ॥ ममतावन्नियोगस्थास्त्वद्बंधुजनवाहिनः ॥ कथंरथंत्वयाहीनंप्रवाह्यंतिहयोत्तमाः ॥ ४७ ॥ तन्नशक्ष्याम्यहंगंतुमयो
ध्यात्वदृतेऽनघ ॥ वनवासानुयानायमामनुज्ञातुमर्हसि ॥ ४८ ॥ यदिमेयाचमानस्यत्यागमेवकरिष्यसि ॥ सरथोऽग्निंप्रवेक्ष्यामित्यक्त

असौसुकृष्णोविहगःकोकिलस्तातकूजति ॥२॥ बर्हिणानांचनिर्घोषःश्रूयतेनदतांवने ॥ तरामजाह्नवींसौम्यशीघ्रगांसागरंगमाम् ॥ ३ ॥
विज्ञायरामस्यवचःसौमित्रिर्मित्रनंदनः ॥ गुहमामंत्र्यसूतंचसोऽतिष्ठद्भ्रातुरग्रतः ॥ ४ ॥ सतुरामस्यवचनंनिशम्यप्रतिगृह्यच ॥ स्थपति
स्तूर्णमाहूयसचिवानिदमब्रवीत्॥५॥ अस्यवाहनसंयुक्तांकर्णग्राहवतींशुभाम् ॥ सुप्रतारांदृढांतीर्थेशीघ्रंनावमुपाहर ॥ ६ ॥ तंनिश
म्यगुहादेशंगुहामात्योगतोमहान् ॥ उपोह्यरुचिरांनावंगुहायप्रत्यवेदयत् ॥ ७ ॥ ततःसप्रांजलिर्भूत्वागुहोराघवमब्रवीत् ॥ उपस्थिते
यंनौर्देवभूयःकिंकरवाणिते ॥ ८ ॥ तवामरसुतप्रख्यतर्तुंसागरगामिनीम् ॥ नौरियंपुरुषव्याघ्रशीघ्रमारोहसुव्रत ॥ ९ ॥ अथोवाचमहा
तेजारामोगुहमिदंवचः॥कृतकामोऽस्मिभवताशीघ्रमारोप्यतामिति ॥ १० ॥ ततःकलापान्सन्नह्यखड्गौबद्ध्वाचधन्विनौ ॥ जग्मतुर्येन
तांगंगांसीतयासहराघवौ ॥ ११ ॥ राममेवंतुधर्मज्ञमुपागत्यविनीतवत् ॥ किमहंकरवाणीतिसूतःप्रांजलिरब्रवीत् ॥ १२ ॥ ततोऽब्रवी
द्दाशरथिःसुमंत्रंस्पृशन्करेणोत्तमदक्षिणेन ॥ सुमंत्रशीघ्रंपुनरेवयाहिराज्ञःसकाशेभवचाप्रमत्तः ॥ १३ ॥ निवर्तस्वेत्युवाचैनमेतावद्धि
कृतंमम ॥ रथंविहायपद्भ्यांतुगमिष्यामोमहावनम् ॥ १४ ॥ आत्मानंत्वभ्यनुज्ञातमवेक्ष्यार्तःससारथिः ॥ सुमंत्रःपुरुषव्याघ्रमैक्ष्वा
कमिदमब्रवीत् ॥१५॥नातिक्रांतमिदंलोकेपुरुषेणेहकेनचित् ॥ तवसभ्रातृभार्यस्यवासःप्राकृतवद्वने ॥ १६ ॥ नमन्येब्रह्मचर्येवास्व
धीतेवाफलोदयः॥मार्दवार्जवयोर्वापित्वांचेद्व्यसनमागतम् ॥ १७ ॥ सहराघववैदेह्याभ्रात्राचैववनेवसन् ॥ त्वंगतिंप्राप्स्यसेवीरत्रींल्लो
कांस्तुजयन्निव ॥ १८ ॥ वयंखलुहतारामयत्त्वयाह्युपवंचिताः ॥ कैकेय्यावशमेष्यामःपापायादुःखभागिनः ॥ १९ ॥ इतिब्रुवन्ना
त्मसमंसुमंत्रःसारथिस्तथा ॥ दृष्ट्वादूरगतंरामंदुःखार्तोरुरुदेचिरम् ॥ २० ॥ ततस्तुविगतेबाष्पेसूतंस्पृष्टोदकंशुचिम् ॥ रामस्तुमधुरं
वाक्यंपुनःपुनरुवाचतम् ॥ २१ ॥ इक्ष्वाकूणांत्वयातुल्यंसुहृदंनोपलक्षये ॥ यथादशरथोराजामांनशोचेत्तथाकुरु ॥ २२ ॥ शोकोपह
तचेताश्चवृद्धश्चजगतीपतिः ॥ कामभारावसन्नश्चतस्मादेतद्ब्रवीमिते ॥ २३ ॥ यद्यथाज्ञापयेत्किंचित्समहात्मामहीपतिः ॥ कैकेय्याः
प्रियकामार्थंकार्यंतदविकांक्षया ॥ २४ ॥ एतदर्थंहिराज्यानिप्रशासतिनराधिपाः ॥ यदेषांसर्वकृत्येषुमनोनप्रतिहन्यते ॥ २५ ॥

स्त्यविदितंकिंचिद्वनेऽस्मिंश्चरतः सदा ॥ चतुरंगंह्यतिबलंसुमहत्संतरेमहि ॥ ७ ॥ लक्ष्मणस्तुततोवाचरक्ष्यमाणास्त्वयानघ ॥ नात्रभी
तावयंसर्वेधर्ममेवानुपश्यता ॥ ८ ॥ कथंदाशरथौभूमौशयानेसहसीतया ॥ शक्यानिद्रामयालब्धुंजीवितंवासुखानिवा ॥ ९ ॥ योन
देवासुरैःसर्वैःशक्यःप्रसहितुंयुधि ॥ तंपश्यसुखसंसुप्तंतृणेषुसहसीतया ॥ १० ॥ योमंत्रतपसालब्धोविविधैश्चपराक्रमैः ॥ एकोदश
रथस्यैषपुत्रःसदृशलक्षणः ॥ ११ ॥ अस्मिन्प्रव्राजितेराजानचिरंवर्तयिष्यति ॥ विधवामेदिनीनूनंक्षिप्रमेवभविष्यति ॥ १२ ॥ विन
द्यसुमहानादंश्रमेणोपरताः स्त्रियः ॥ निर्घोषोपरतंतातं तमन्येराजनिवेशनम् ॥ १३ ॥ कौसल्याचैवराजाचतथैवजननीमम ॥ नाशंसेय
दिजीवंतिसर्वेतेशर्वरीमिमाम् ॥ १४ ॥ जीवेदपिहिमेमाताशत्रुघ्नस्यान्ववेक्षया ॥ तद्दुःखंयदिकौसल्यावीरसूर्विनशिष्यति ॥ १५ ॥
अनुरक्तजनाकीर्णासुखालोकप्रियावहा ॥ राजव्यसनसंसृष्टासापुरीविनशिष्यति ॥ १६ ॥ कथंपुत्रंमहात्मानंज्येष्ठपुत्रमपश्यतः ॥
शरीरंधारयिष्यंतिप्राणाराज्ञोमहात्मनः ॥ १७ ॥ विनष्टेनृपतौपश्चात्कौसल्याविनशिष्यति ॥ अनंतरंचमातापिममनाशमुपैष्यति ॥
॥ १८ ॥ अतिक्रांतमतिक्रांतमनवाप्यमनोरथम् ॥ राज्येराममनिक्षिप्यपितामेविनशिष्यति ॥ १९ ॥ सिद्धार्थाःपितरंवृत्तंतस्मिन्का
लेह्युपस्थिते ॥ प्रेतकार्येषुसर्वेषुसंस्करिष्यंतिराघवम् ॥ २० ॥ रम्यचत्वरसंस्थानांसंविभक्तमहापथाम् ॥ हर्म्यप्रासादसंपन्नांगणि
कावरशोभिताम् ॥ २१ ॥ रथाश्वगजसंबाधांतूर्यनादनिनादिताम् ॥ सर्वकल्याणसंपूर्णांहृष्टपुष्टजनाकुलाम् ॥ २२ ॥ आरामोद्या
नसपन्नांसमाजोत्सवशालिनीम् ॥ सुखिताविचरिष्यंतिराजधानींपितुर्मम ॥ २३ ॥ अपिजीवेद्दशरथोवनवासात्पुनर्वयम् ॥ प्रत्याग
म्यमहात्मानमपिपश्यामसुव्रतम् ॥ २४ ॥ अपिसत्यप्रतिज्ञेनसार्धंकुशलिनोवयम् ॥ निवृत्तेवनवासेऽस्मिन्नयोध्यांप्रविशेमहि ॥ २५ ॥
परिदेवयमानस्यदुःखार्तस्यमहात्मनः ॥ तिष्ठतोराजपुत्रस्यशर्वरीसाऽत्यवर्तत ॥ २६ ॥ तथाहिसत्यंब्रुवतिप्रजाहितेनरेंद्रसूनौगुरुसौहृदा
द्गुहः ॥ मुमोचबाष्पंव्यसनाभिपीडितोज्वरातुरोनागइवव्यथातुरः ॥२७॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० आ०अ०एकपंचाशःसर्गः॥५१॥
प्रभातायांतुशर्वर्यांपृथुवक्षामहायशाः ॥ उवाचरामःसौमित्रिंलक्ष्मणंशुभलक्षणम् ॥ १ ॥ भास्करोदयकालोऽसौगताभगवतीनिशा ॥

रवाणिते ॥ ३६ ॥ ईदृशंहिमहाबाहोकःप्राप्स्यत्यतिथिंप्रियम् ततोगुणवदन्नाद्यमुपादायपृथग्विधम् ॥ ३७ ॥ अर्घ्यंचोपानयच्छी
घ्रंवाक्यंचेदमुवाचह ॥ स्वागतंतेमहाबाहोतवेयमखिलामही ॥ ३८ ॥ वयंप्रेष्याभवान्भर्तासाधुराज्यंप्रशाधिनः ॥ भक्ष्यंभोज्यंचपेयं
चलेह्यंचैतदुपस्थितम् ॥ ३९ ॥ शयनानिचमुख्यानिवाजिनांखादनंचते ॥ गुहमेवंब्रुवाणंतुराघवःप्रत्युवाचह ॥ ४० ॥ अर्चिताश्चैव
हृष्टाश्चभवतासर्वदावयम् ॥ पद्भ्यामभिगमाच्चैवस्नेहसंदर्शनेनच ॥ ४१ ॥ भुजाभ्यांसाधुवृत्ताभ्यांपीडयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ दिष्ट्या
त्वांगुहपश्यामिह्यरोगंसहबांधवैः ॥ ४२ ॥ अपितेकुशलंराष्ट्रेमित्रेषुचवनेषुच ॥ यत्त्विदंभवताकिंचित्प्रीत्यासमुपकल्पितम् ॥ ४३ ॥
सर्वंतदनुजानामिनहिवर्तेप्रतिग्रहे ॥ कुशचीराजिनधरंफलमूलाशनंचमाम् ॥ ४४ ॥ विद्धिप्रणिहितंधर्मेतापसंवनगोचरम् ॥ अश्वानां
खादनेनाहमर्थीनान्येनकेनचित् ॥ ४५ ॥ एतावतात्रभवताभविष्यामिसुपूजितः ॥ एतेहिदयिताराज्ञः पितुर्दशरथस्यमे ॥ ४६ ॥
एतैःसुविहितैरश्वैर्भविष्याम्यहमर्चितः ॥ अश्वानांप्रतिपानंचखादनंचैवसोऽन्वशात् ॥ ४७ ॥ गुहस्तत्रैवपुरुषांस्त्वरितंदीयतामिति ॥
ततश्चीरोत्तरासंगःसंध्यामन्वास्यपश्चिमाम् ॥ ४८ ॥ जलमेवाददेभोज्यंलक्ष्मणेनाहृतंस्वयम् ॥ तस्यभूमौशयानस्यपादौप्रक्षाल्यल
क्ष्मणः ॥ ४९ ॥ सभार्यस्यततोऽभ्येत्यतस्थौवृक्षमुपाश्रितः ॥ गुहोऽपिसहसूतेनसौमित्रिमनुभाषयन् ॥ अन्वजाग्रत्ततोराममप्रमत्तोध
नुर्धरः ॥ ५० ॥ तथाशयानस्यततोयशस्विनोमनस्विनोदाशरथेर्महात्मनः ॥ अदृष्टदुःखस्यसुखोचितस्यसातदाव्यतीतासुचिरेणश
र्वरी ॥ ५१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे पंचाशः सर्गः ॥ ५० ॥ तंजाग्रतमदंभेनभ्रातुरर्थाय
लक्ष्मणम् ॥ गुहःसंतापसंतप्तोराघवंवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ इयंतातसुखाशय्यात्वदर्थमुपकल्पिता ॥ प्रत्याश्वसिहिसाध्वस्यांराजपुत्र
यथासुखम् ॥ २ ॥ उचितोऽयंजनःसर्वः क्लेशानांत्वंसुखोचितः ॥ गुप्त्यर्थंजागरिष्यामःकाकुत्स्थस्यवयंनिशाम् ॥ ३ ॥ नहिरामात्प्रि
यतमोममास्तेभुविकश्चन ॥ ब्रवीम्येवचतेसत्यंसत्येनैवचतेशपे ॥ ४ ॥ अस्यप्रसादादाशंसेलोकेऽस्मिन्सुमहद्यशः ॥ धर्मावाप्तिंचवि
पुलामर्थकामौचपुष्कलौ ॥ ५ ॥ सोऽहंप्रियसखंरामंशयानंसहसीतया ॥ रक्षिष्यामिधनुष्पाणिःसर्वथाज्ञातिभिः सह ॥ ६ ॥ नमेऽ

शिवाम् ॥ १३ ॥ देवदानवगंधर्वैः किन्नरैरुपशोभिताम् ॥ नागगंधर्वपत्नीभिःसेवितांसततंशिवाम् ॥ १४ ॥ देवाक्रीडशताकीर्णांदेवो
द्यानयुतांनदीम् ॥ देवार्थमाकाशगतांविख्यातांदेवपद्मिनीम् ॥ १५ ॥ जलाघाताट्टहासोग्रांफेननिर्मलहासिनीम् ॥ क्वचिद्वेणीकृतज
लांक्वचिदावर्तशोभिताम् ॥ १६ ॥ क्वचित्स्तिमितगम्भीरांक्वचिद्वेगसमाकुलाम् ॥ क्वचिद्गंभीरनिर्घोषांक्वचिद्भैरवनिःस्वनाम् ॥ १७ ॥
देवसंघाप्लुतजलांनिर्मलोत्पलसंकुलाम् ॥ क्वचिदाभोगपुलिनांक्वचिन्निर्मलवालुकाम् ॥ १८ ॥ हंससारससंघुष्टांचक्रवाकोपशोभि
ताम् ॥ सदामत्तैश्चविहगैरभिपन्नामनिंदिताम् ॥ १९ ॥ क्वचित्तीररुहैर्वृक्षैर्मालाभिरिवशोभिताम् ॥ क्वचित्फुल्लोत्पलच्छन्नांक्वचित्पद्म
वनाकुलाम् ॥ २० ॥ क्वचित्कुमुदखंडैश्चकुड्मलैरुपशोभिताम् ॥ नानापुष्परजोध्वस्तांसमदामिवचक्वचित् ॥ २१ ॥ व्यपेतमलसं
घातांमणिनिर्मलदर्शनाम् ॥ दिशागजैर्वनगजैर्मत्तैश्चवरवारणैः ॥ २२ ॥ देवराजोपवाह्यैश्चसन्नादितवनांतराम् ॥ प्रमदामिवयत्नेनभू
षितांभूषणोत्तमैः ॥ २३ ॥ फलपुष्पैःकिसलयैर्वृतांगुल्मैर्द्विजैस्तथा ॥ विष्णुपादच्युतांदिव्यामपापांपापनाशिनीम् ॥ २४ ॥ शिंशु
मारैश्चनक्रैश्चभुजंगैश्चसमन्विताम् ॥ शंकरस्यजटाजूटाद्भ्रष्टांसागरतेजसा ॥ २५ ॥ समुद्रमहिषीगंगांसारसक्रौंचनादिताम् ॥ आस
सादमहाबाहुःशृंगबेरपुरंप्रति ॥ २६ ॥ तामूर्मिकलिलावर्तामन्ववेक्ष्यमहारथः ॥ सुमंत्रमब्रवीत्सूतमिहैवाद्यवसामहे ॥ २७ ॥ अविदू
रादयंनद्याबहुपुष्पप्रवालवान् ॥ सुमहानिंगुदीवृक्षोवसामोऽत्रैवसारथे ॥ २८ ॥ प्रेक्षामिसरितांश्रेष्ठांसंमान्यसलिलांशिवाम् ॥ देव
मानवगंधर्वमृगपन्नगपक्षिणाम् ॥ २९ ॥ लक्ष्मणश्चसुमंत्रश्चबाढमित्येवराघवम् ॥ उक्त्वातमिंगुदीवृक्षंतदोपययतुर्हयैः ॥ ३० ॥
रामोऽभियायतंरम्यंवृक्षमिक्ष्वाकुनंदनः ॥ रथादवातरत्तस्मात्सभार्यःसहलक्ष्मणः ॥ ३१ ॥ सुमंत्रोऽप्यवतीर्याथमोचयित्वाहयोत्तमान्॥
वृक्षमूलगतंराममुपतस्थेकृतांजलिः ॥ ३२ तत्रराजागुहोनामरामस्यात्मसमःसखा ॥ निषादजात्योबलवान्स्थपतिश्चेतिविश्रुतः ॥
॥३३॥ सश्रुत्वापुरुषव्याघ्रंरामंविषयमागतम् ॥ वृद्धैःपरिवृतोऽमात्यैर्ज्ञातिभिश्चाप्युपागतः ॥ ३४ ॥ ततोनिषादाधिपतिंदृष्ट्वादूरादु
पस्थितम् ॥ सहसौमित्रिणारामःसमागच्छद्गुहेनसः ॥ ३५ ॥ तमार्तः संपरिष्वज्यगुहोराघवमब्रवीत् ॥ यथायोध्यातथेदंतेरामकिंक

श्रुतिंनामशिववारिवहांनदीम् ॥ उत्तीर्याभिमुखः प्रायादगस्त्याध्युषितांदिशम् ॥ ९ ॥ गत्वातुसुचिरंकालंततःशीतवहांनदीम् ॥ गोम
तींगोयुतानूपामतरत्सागरंगमाम् ॥ १० ॥ गोमतींचाप्यतिक्रम्यराघवःशीघ्रगैर्हयैः ॥ मयूरहंसाभिरुतांततारस्यंदिकांनदीम् ॥ ११ ॥
समहींमनुनाराज्ञादत्तामिक्ष्वाकवेपुरा ॥ स्फीतांराष्ट्रवृतांरामोवैदेहीमन्वदर्शयत् ॥ १२ ॥ सूत३इत्येवचाभाष्यसारथिंतमभीक्ष्णशः ॥
हंसमत्तस्वरःश्रीमानुवाचपुरुषोत्तमः ॥ १३ ॥ कदाहंपुनरागम्यसरय्वाः पुष्पितेवने ॥ मृगयांपर्यटिष्यामिमात्रापित्राचसंगतः ॥१४॥
नात्यर्थमभिकांक्षामिमृगयांसरयूवने ॥ रतिर्ह्येषाऽतुलालोकेराजर्षिगणसंमता ॥ १५ ॥ राजर्षीणांहिलोकेऽस्मिन्नत्यर्थंमृगयावने ॥
कालेकृतांतांमनुजैर्धन्विनामभिकांक्षिताम् ॥ १६ ॥ सतमध्वानमैक्ष्वाकःसूतंमधुरयागिरा ॥ तंतमर्थमभिप्रेत्यययौवाक्यमुदीर
यन् ॥ १७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे एकोनपंचाशः सर्गः ॥ ४९ ॥ ७ ॥
विशालान्कोसलान्रम्यान्यात्वालक्ष्मणपूर्वजः ॥ अयोध्यामुन्मुखोधीमान्प्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ आपृच्छेत्वांपुरिश्रेष्ठेकाकु
त्स्थपरिपालिते ॥ दैवतानिचयानित्वांपालयंत्यावसंतिच ॥ २ ॥ निवृत्तवनवासस्त्वामनृणोजगतीपतेः ॥ पुनर्द्रक्ष्यामिमात्राचपित्रा
चसहसंगतः ॥ ३ ॥ ततोरुचिरताम्राक्षोभुजमुद्यम्यदक्षिणम् ॥ अश्रुपूर्णमुखोदीनोऽब्रवीज्जानपदंजनम् ॥ ४ ॥ अनुक्रोशोदयाचैवयथा
र्हंमयिवःकृतः ॥ चिरंदुःखस्यपापीयोगम्यतामर्थसिद्धये ॥ ५ ॥ तेऽभिवाद्यमहात्मानंकृत्वाचापिप्रदक्षिणम् ॥ विलपंतोनराघोरंव्य
तिष्ठंश्चक्वचित्क्वचित् ॥ ६ ॥ तथाविलपतांतेषामतृप्तानांचराघवः ॥ अचक्षुर्विषयंप्रायाद्यथार्कःक्षणदामुखे ॥ ७ ॥ ततोधान्यधनो
पेतान्दानशीलजनाञ्शिवान् ॥ अकुतश्चिद्भयान्रम्यांश्चैत्ययूपसमावृतान् ॥ ८ ॥ उद्यानाम्रवणोपेतान्संपन्नसलिलाशयान् ॥ तुष्टपुष्ट
जनाकीर्णान्गोकुलाकुलसेवितान् ॥ ९ ॥ रक्षणीयान्नरेंद्राणांब्रह्मघोषाभिनादितान् ॥ रथेनपुरुषव्याघ्रःकोसलानत्यवर्तत ॥ १० ॥
मध्येनमुदितंस्फीतंरम्योद्यानसमाकुलम् ॥ राज्यंभोज्यंनरेन्द्राणांययौधृतिमतांवरः ॥११॥ तत्रत्रिपथगांदिव्यांशीततोयामशैवलाम् ॥
ददर्शराघवोगंगांरम्यामृषिनिषेविताम् ॥ १२ ॥ आश्रमैरविदूरस्थैःश्रीमद्भिःसमलंकृताम् ॥ कालेऽप्सरोभिर्हृष्टाभिःसेवितांभोह्रदां

कैकेय्यास्तुकृतेसर्वंविनाशमुपयास्यति ॥ २५ ॥ नहिप्रव्रजितेरामेजीविष्यतिमहीपतिः ॥ मृतेदशरथेव्यक्तंविलोपस्तदनंतरम् ॥ २६॥
तेविषंपिबतालोड्यक्षीणपुण्याःसुदुःखिताः ॥ राघवंवानुगच्छध्वमश्रुतिंवापिगच्छत ॥२७॥ मिथ्याप्रव्राजितोरामःसभार्यःसहलक्ष्मणः॥
भरतेसन्निबद्धाःस्मःसौनिगेपशवोयथा ॥२८॥पूर्णचंद्राननःश्यामोगूढजत्रुररिंदमः ॥ आजानुबाहुःपद्माक्षोरामोलक्ष्मणपूर्वजः ॥ २९ ॥
पूर्वाभिभाषीमधुरःसत्यवादीमहाबलः ॥ सौम्यश्चसर्वलोकस्यचंद्रवत्प्रियदर्शनः ॥ ३० ॥ नूनंपुरुषशार्दूलोमत्तमातंगविक्रमः ॥
शोभयिष्यत्यरण्यानिविचरन्समहारथः ॥ ३१॥ तास्तथाविलपंत्यस्तुनगरेनागरस्त्रियः ॥ चुक्रुशुर्दुःखसंतप्तामृत्योरिवभयागमे ॥३२॥
इत्येवंविलपंतीनांस्त्रीणांवेश्मसुराघवम् ॥ जगामास्तंदिनकरोरजनीचाभ्यवर्तत ॥ ३३ ॥ नष्टज्वलनसंतापाप्रशांताध्यायसत्कथा
तिमिरेणानुलिप्तेवतदासानगरीबभौ ॥ ३४ ॥ उपशांतवणिक्पण्यानष्टहर्षानिराश्रया ॥ अयोध्यानगरीचासीन्नष्टतारमिवांबरम् ॥३५॥
तदास्त्रियोरामनिमित्तमातुरायथासुतेभ्रातरिवाविवासिते ॥ विलप्यदीनारुरुदुर्विचेतसःसुतैर्हितासामधिकोऽपिसोऽभवत् ॥ ३६ ॥
प्रशांतगीतोत्सवनृत्यवादनाविभ्रष्टहर्षापिहितापणोदया ॥ तदाह्ययोध्यानगरीबभूवसामहार्णवःसंक्षपितोदकोयथा ॥ ३७ ॥ इत्यार्षे
श्रीमद्रामायणे वाल्मी० आदिकाव्ये अयोध्याकांड अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥ रामोऽपिरात्रिशेषेणतेनैवमहदंतरम् ॥ जगाम
पुरुषव्याघ्रःपितुराज्ञामनुस्मरन् ॥ १ ॥ तथैवगच्छतस्तस्यव्यपायाद्रजनीशिवा ॥ उपास्यतुशिवांसंध्यांविषयानत्यगाहत ॥ २ ॥
ग्रामान्विकृष्टसीमान्तान्पुष्पितानिवनानिच ॥ पश्यन्नतिययौशीघ्रंशनैरिवहयोत्तमैः ॥ ३ ॥ शृण्वन्वाचोमनुष्याणांग्रामसंवासवा
सिनाम् ॥ राजानंधिग्दशरथंकामस्यवशमास्थितम् ॥ ४ ॥ हानृशंसाद्यकैकेयीपापापापानुबंधिनी ॥ तीक्ष्णासंभिन्नमर्यादातीक्ष्णकर्म
णिवर्तते ॥ ५ ॥ यापुत्रमीदृशंराज्ञःप्रवासयतिधार्मिकम् ॥ वनवासेमहाप्राज्ञंसानुक्रोशंजितेंद्रियम् ॥ ६ ॥ (कथंनाममहाभागासीता
जनकनन्दिनी ॥ सदासुखेष्वभिरतादुःखान्यनुभविष्यति ॥ १) अहोदशरथोराजानिःस्नेहःस्वसुतंप्रति ॥ प्रजानामनघंरामं
परित्यक्तुमिहेच्छति ॥ ७ ॥ एतावाचोमनुष्याणांग्रामसंवासवासिनाम् ॥ शृण्वन्नतिययौवीरः कोसलान्कोसलेश्वरः ॥ ८ ॥ ततोवेद

अभिगम्यनिवृत्तानांरामंनगरवासिनाम् ॥ उद्भतानीवसत्त्वानिबभूवुरमनस्विनाम् ॥ २ ॥ स्वंस्वंनिलयमागम्यपुत्रदारैःसमावृताः ॥
अश्रूणिमुमुचुः सर्वेबाष्पेणपिहिताननाः ॥ ३ ॥ नचाहृष्यन्नचामोदन्वणिजोनप्रसारयन् ॥ नचाशोभंतपण्यानिनापचन्गृहमेधिनः ॥४॥
नष्टंदृष्ट्वानाभ्यनंदन्विपुलंवाधनागमम् ॥ पुत्रंप्रथमजंलब्ध्वाजननीनाप्यनंदत ॥ ५ ॥ गृहेगृहेरुदंत्यश्चभर्तारंगृहमागतम् ॥ व्यगर्हयंतदुः
खार्तावाग्भिस्तोत्रैरिवद्विपान् ॥ ६ ॥ किंनुतेषांगृहैःकार्यंकिंदारैःकिंधनेनवा ॥ पुत्रैर्वापिसुखैर्वापियेनपश्यंतिराघवम् ॥ ७ ॥ एकः स
त्पुरुषोलोकेलक्ष्मणः सहसीतया ॥ योऽनुगच्छतिकाकुत्स्थंरामंपरिचरन्वने ॥८॥ आपगाःकृतपुण्यास्ताःपद्मिन्यश्चसरांसिच ॥ येषुया
स्यतिकाकुत्स्थोविगाह्यसलिलंशुचि ॥९॥ शोभयिष्यंतिकाकुत्स्थमटव्योरम्यकाननाः ॥ आपगाश्चमहानूपाःसानुमंतश्चपर्वताः ॥१०॥
काननंवापिशैलंवायंरामोऽनुगमिष्यति ॥ प्रियातिथिमिवप्राप्तंनैनंशक्ष्यंत्यनर्चितुम् ॥ ११ ॥ विचित्रकुसुमापीडाबहुमंजरिधारिणः ॥
राघवंदर्शयिष्यंतिनगाभ्रमरशालिनः ॥ १२ ॥ अकालेचापिमुख्यानिपुष्पाणिचफलानिच ॥ दर्शयिष्यंत्यनुक्रोशाद्गिरयोराममा
गतम् ॥ १३ ॥ प्रस्रविष्यंतितोयानिविमलानिमहीधराः ॥ विदर्शयंतोविविधान्भूयश्चित्रांश्चनिर्झरान् ॥ १४ ॥ पादपाःपर्वताग्रेषुरम
यिष्यंतिराघवम् ॥ यत्ररामोभयंनात्रनास्तितत्रपराभवः ॥ १५ ॥ सहिशूरोमहाबाहुः पुत्रोदशरथस्यच ॥ पुराभवतिनोदूरादनुगच्छाम
राघवम् ॥ १६ ॥ पादच्छायासुखंभर्तुस्तादृशस्यमहात्मनः ॥ सहिनाथोजनस्यास्यसगतिःसपरायणम् ॥ १७ ॥ वयंपरिचरिष्या
मः सीतांयूयंचराघवम् ॥ इतिपौरस्त्रियोभर्तॄन्दुःखार्तास्तत्तदब्रुवन् ॥ १८॥ युष्माकंराघवोऽरण्येयोगक्षेमंविधास्यति ॥सीतानारीज
नस्यास्ययोगक्षेमंकरिष्यति ॥ १९ ॥ कोन्वनेनाप्रतीतेनसोत्कंठाजनेनेनच ॥ संप्रीयेतामनोज्ञेनवासेनहृतचेतसा ॥ २० ॥ कैकेय्या
यदिचेद्राज्यंस्यादधर्म्यमनाथवत् ॥ नहिनोजीवितेनार्थः कुतः पुत्रैःकुतोधनैः ॥२१॥ ययापुत्रश्चभर्ताचत्यक्तावैश्वर्यकारणात् ॥ कंसा
परिहरेदन्यंकैकेयीकुलपांसनी ॥ २२ ॥ कैकेय्यानवयंराज्येभृतकाहिवसेमहि ॥ जीवंत्याजातुजीवंत्यः पुत्रैरपिशपामहे ॥ २३ ॥
यापुत्रंपार्थिवेंद्रस्यप्रवासयतिनिर्घृणा ॥ कस्तांप्राप्यसुखंजीवेदधर्म्यांदुष्टचारिणीम् ॥ २४ ॥ उपद्रुतमिदंसर्वमनालंभमनायकम् ॥

ततःसमास्थायरथंमहारथःससारथिर्दाशरथिर्वनंययौ ॥ उदङ्मुखंतंतुरथंचकारप्रयाणमांगल्यनिमित्तदर्शनात् ॥ ३४ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥ प्रभातायांतुशर्वर्यांपौरास्तेराघवं
विना ॥ शोकोपहतनिश्चेष्टाबभूवुर्हतचेतसः ॥ १ ॥ शोकजाश्रुपरिद्युनावीक्षमाणास्ततस्ततः ॥ आलोकमपिरामस्यनपश्यंतिस्मदुः
खिताः ॥ २ ॥ तेविषादार्तवदनारहितास्तेनधीमता ॥ कृपणाःकरुणावाचोवदंतिस्ममनीषिणः ॥ ३ ॥ धिगस्तुखलुनिद्रांतांययाऽप
हतचेतसः ॥ नाद्यपश्यामहेरामंपृथूरस्कंमहाभुजम् ॥ ४ ॥ कथंरामोमहाबाहुःसतथावितथक्रियः ॥ भक्तंजनमभित्यज्यप्रवासंतापसो
गतः ॥ ५ ॥ योनःसदापालयतिपितापुत्रानिवौरसान् ॥ कथंरघूणांचश्रेष्ठस्त्यक्त्वानोविपिनंगतः ॥ ६ ॥ इहैवनिधनंयामोमहाप्रस्था
नमेववा ॥ रामेणरहितानांनोकिमर्थंजीवितंहितम् ॥ ७ ॥ संतिशुष्काणिकाष्ठानिप्रभूतानिमहांतिच ॥ तैःप्रज्वाल्यचितांसर्वेप्रविशामो
ऽथवावयम् ॥८॥ किंवक्ष्यामोमहाबाहुरनसूयःप्रियंवदः ॥ नीतःसराघवोऽस्माभिरितिवक्तुंकथंक्षमम् ॥ ९ ॥ सानूनंनगरीदीनादृष्ट्वा
स्मान्राघवंविना ॥ भविष्यतिनिरानंदासस्त्रीबालवयोऽधिका ॥ १० ॥ निर्यातास्तेनवीरेणसहनित्यंमहात्मना ॥ विहीनास्तेनचपुनः
कथंद्रक्ष्यामतांपुरीम् ॥ ११ ॥ इतीवबहुधावाचोबाहुमुद्यम्यतेजनाः ॥ विलपंतिस्मदुःखार्ताहृतवत्साइवाग्र्यगाः ॥ १२ ॥ ततोमार्गा
नुसारेणगत्वाकिंचित्ततःक्षणम् ॥मार्गनाशाद्विषादेनमहतासमभिप्लुताः ॥ १३ ॥ रथमार्गानुसारेणन्यवर्ततमनस्विनः ॥ किमिदंकिं
करिष्यामोदैवेनोपहताइति ॥१४॥ तदायथागतेनैवमार्गेणक्लांतचेतसः ॥ अयोध्यामगमन्सर्वेपुरींव्यथितसज्जनाम् ॥ १५ ॥ आलो
क्यनगरींतांचक्षयव्याकुलमानसाः ॥ आवर्तयंततेऽश्रूणिनयनैःशोकपीडितैः ॥ १६ ॥ एषारामेणनगरीरहितानातिशोभते ॥ आपगा
गरुडेनेवह्रदादुद्धृतपन्नगा ॥ १७ ॥ चंद्रहीनमिवाकाशंतोयहीनमिवार्णवम् ॥ अपश्यन्निहतानंदंनगरंतेविचेतसः ॥ १८ ॥ तेतानिवे
श्मानिमहाधनानिदुःखेनदुःखोपहताविशंतः ॥ नैवप्रजग्मुःस्वजनंपरंवानिरीक्षमाणाःप्रविनष्टहर्षाः ॥१९॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा० वाल्मी०
आ० अयो० सप्तचत्वारिंशःसर्गः ॥ ४७ ॥ तेषामेवंविषण्णानांपीडितानामतीवच ॥ बाष्पविप्लुतनेत्राणांसशोकानांमुमूर्षया ॥ १ ॥

मित्रिंसुमंत्रमपिराघवः ॥ अप्रमत्तस्त्वमश्वेषुभवसौम्येत्युवाचह ॥ ११ ॥ सोऽश्वान्सुमंत्रःसंयम्यसूर्येऽस्तंसमुपागते ॥ प्रभूतयवसान्कृ
त्वाबभूवप्रत्यनंतरः ॥ १२ ॥ उपास्यतुशिवांसंध्यांदृष्ट्वारात्रिमुपागताम् ॥ रामस्यशयनंचक्रेसूतःसौमित्रिणासह ॥ १३ ॥ तांशय्यां
तमसातीरेवीक्ष्यवृक्षदलैर्वृताम् ॥ रामःसौमित्रिणासार्धंसभार्यःसंविवेशह ॥ १४ ॥ सभार्यंसंप्रसुप्तंतुश्रांतंसंप्रेक्ष्यलक्ष्मणः॥कथयामा
ससूतायरामस्यविविधान्गुणान् ॥ १५ ॥ जाग्रतोरेवतांरात्रिंसौमित्रेरुदितोरविः ॥ सूतस्यतमसातीरेरामस्यब्रुवतोगुणान् ॥ १६ ॥
गोकुलाकुलतीरायास्तमसायाविदूरतः ॥ अवसत्तत्रतांरात्रिंरामःप्रकृतिभिःसह ॥ १७ ॥ उत्थायचमहातेजाःप्रकृतीस्तानिशाम्यच ॥
अब्रवीद्भ्रातरंरामोलक्ष्मणंपुण्यलक्षणम् ॥ १८ ॥ अस्मद्व्यपेक्षान्सौमित्रेनिर्व्यपेक्षान्गृहेष्वपि ॥ वृक्षमूलेषुसंसक्तान्पश्यलक्ष्मणसांप्र
तम् ॥ १९ ॥ यथैतेनियमंपौराःकुर्वंत्यस्मन्निवर्तने ॥ अपिप्राणान्न्यसिष्यंतिनतुत्यक्ष्यंतिनिश्चयम् ॥ २० ॥ यावदेवतुसंसुप्तास्तावदे
ववयंलघु ॥ रथमारुह्यगच्छामःपंथानमकुतोभयम् ॥ २१ ॥ अतोभूयोऽपिनेदानीमिक्ष्वाकुपुरवासिनः ॥ स्वपेयुरनुरक्तामांवृक्षमूलेषु
संश्रिताः ॥ २२ ॥ पौराह्यात्मकृताद्दुःखाद्विप्रमोच्यानृपात्मजैः ॥ नतुखल्वात्मनायोज्यादुःखेनपुरवासिनः ॥ २३ ॥ अब्रवील्लक्ष्म
णोरामंसाक्षाद्धर्ममिवस्थितम् ॥ रोचतेमेतथाप्राज्ञक्षिप्रमारुह्यतामिति ॥ २४ ॥ अथरामोऽब्रवीत्सूतंशीघ्रंसंयुज्यतांरथः ॥ गमिष्यामि
ततोऽरण्यंगच्छशीघ्रमितःप्रभो ॥ २५ ॥ सूतस्ततःसंत्वरितःस्यंदनंतैर्हयोत्तमैः ॥ योजयित्वातुरामस्यप्रांजलिःप्रत्यवेदयत् ॥ २६ ॥
अयंयुक्तोमहाबाहोरथस्तेरथिनांवर ॥ त्वरयाऽऽरोहभद्रंतेससीतः सहलक्ष्मणः ॥२७ ॥तंस्यंदनमधिष्ठायराघवःसपरिच्छदः ॥ शीघ्रगा
माकुलावर्तांतमसामतरन्नदीम् ॥ २८ ॥ ससंतीर्यमहाबाहुःश्रीमाञ्शिवमकंटकम् ॥ प्रापद्यतमहामार्गमभयंभयदर्शिनाम् ॥ २९ ॥
मोहनार्थंतुपौराणांसूतंरामोऽब्रवीद्वचः ॥ उदङ्मुखःप्रयाहित्वंरथमारुह्यसारथे ॥ ३० ॥ मुहूर्तंत्वरितंगत्वानिवर्तयरथंपुनः ॥
यथानविद्युःपौरामांतथाकुरुसमाहितः ॥ ३१ ॥ रामस्यतुवचःश्रुत्वातथाचक्रेचसारथिः ॥ प्रत्यागम्यचरामस्यस्यंदनंप्रत्यवेद
यत् ॥ ३२ ॥ तौसंप्रयुक्तंतुरथंसमास्थितौतदाससीतौरघुवंशवर्धनौ ॥ प्रचोदयामासततस्तुरंगमान्ससारथिर्येनपथातपोवनम् ॥ ३३ ॥

त्वमी ॥ २१ ॥ वाजपेयसमुत्थानिच्छत्राण्येतानिपश्यनः ॥ पृष्ठतोनुप्रयातानिमेघानिवजलात्यये ॥ २२ ॥ अनवाप्तातपत्रस्य
रश्मिसंतापितस्यते ॥ एभिश्छायांकरिष्यामःस्वैश्छत्रैर्वाजपेयकैः ॥ २३ ॥ याहिनःसततंबुद्धिर्वेदमंत्रानुसारिणी ॥ त्वत्कृतेसाकृता
वत्सवनवासानुचारिणी ॥ २४ ॥ हृदयेष्ववतिष्ठंतेवेदायेनपरंधनम् ॥ वत्स्यंत्यपिगृहेष्वेवदाराश्चारित्ररक्षिताः ॥ २५ ॥ पुनर्ननि
श्चयःकार्यस्त्वद्गतौसुकृतामतिः ॥ त्वयिधर्मव्यपेक्षेतुकिंस्याद्धर्मपथेस्थितम् ॥ २६ ॥ याचितोनोनिवर्तस्वहंसशुक्लशिरोरुहैः ॥ शिरो
भिर्निभृताचारमहीपतनपांसुलैः ॥ २७ ॥ बहूनांविततायज्ञाद्विजानांयइहागताः ॥ तेषांसमाप्तिरायत्तातववत्सनिवर्तने ॥ २८ ॥ भक्ति
मंतीहभूतानिजंगमाजंगमानिच ॥ याचमानेषुतेषुत्वंभक्तिंभक्तेषुदर्शय ॥ २९ ॥ अनुगंतुमशक्तास्त्वांमूलैरुद्धतवेगिनः ॥ उन्नतावायुवेगे
नविक्रोशंतीवपादपाः ॥ ३० ॥ निश्चेष्टाहारसंचारावृक्षैकस्थाननिश्चिताः ॥ पक्षिणोऽपिप्रयाचंतेसर्वभूतानुकंपनम् ॥ ३१ ॥ एवंविक्रो
शतांतेषांद्विजातीनांनिवर्तने ॥ ददृशेतमसातत्रवारयंतीवराघवम् ॥ ३२ ॥ ततःसुमंत्रोऽपिरथाद्विमुच्यश्रांतान्हयान्संपरिवर्त्यशीघ्रम् ॥
पीतोदकांस्तोयपरिप्लुतांगानचारयद्वैतमसाविदूरे ॥ ३३ ॥इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकांडे पंचच
त्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥ ततस्तुतमसातीरंरम्यमाश्रित्यराघवः ॥सीतामुद्वीक्ष्यसौमित्रिमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ इयमद्यनिशापूर्वा
सौमित्रेप्रहितावनम् ॥ वनवासस्यभद्रंतेनचोत्कंठितुमर्हसि ॥ २ ॥ पश्यशून्यान्यरण्यानिरुदंतीवसमंततः ॥ यथानिलयमायद्भिर्निली
नानिमृगद्विजैः ॥ ३ ॥ अद्यायोध्यातुनगरीराजधानीपितुर्मम ॥ सस्त्रीपुंसागतानस्मान्शोचिष्यतिनसंशयः ॥ ४ ॥ अनुरक्ताहिमनु
जराजानंबहुभिर्गुणैः ॥ त्वांचमांचनरव्याघ्रशत्रुघ्नभरतौतथा ॥ ५ ॥ पितरंचानुशोचामिमातरंचयशस्विनीम् ॥ अपिनांधौभवेतांनौ
रुदंतौतावभीक्ष्णशः ॥ ६ ॥ भरतःखलुधर्मात्मापितरंमातरंचमे ॥ धर्मार्थकामसहितैर्वाक्यैराश्वासयिष्यति ॥ ७ ॥ भरतस्यानृशंस
त्वंसंचिंत्याहंपुनःपुनः ॥ नानुशोचामिपितरंमातरंचमहाभुज ॥ ८ ॥ त्वयाकार्यंनरव्याघ्रमामनुव्रजताकृतम् ॥ अन्वेष्टव्याहिवैदेह्या
रक्षणार्थसहायता ॥ ९ ॥ अद्भिरेवहिसौमित्रेवत्स्याम्यद्यनिशामिमाम् ॥ एतद्धिरोचतेमह्यंवन्येऽपिविधेसति ॥१०॥ एवमुक्त्वातुसौ

वध्वा ॥ रामस्यतांमातरमेवमुक्त्वादेवीसुमित्राविररामरामा ॥ ३० ॥ निशम्यतल्लक्ष्मणमातृवाक्यंरामस्यमातुर्नरदेवपत्न्याः ॥ सद्यः
शरीरेविननाशशोकःशरद्गतोमेघइवाल्पतोयः ॥ ३१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आ०अयो० चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥४४॥
अनुरक्तामहात्मानंरामंसत्यपराक्रमम् ॥ अनुजग्मुःप्रयांतंतंवनवासायमानवाः ॥ १ ॥ निवर्तितेऽतीवबलात्सुहृद्धर्मेणराजनि ॥ नैवते
संन्यवर्तन्तरामस्यानुगतारथम् ॥ २ ॥ अयोध्यानिलयानांहिपुरुषाणांमहायशाः ॥ बभूवगुणसंपन्नःपूर्णचन्द्रइवप्रियः ॥ ३ ॥ सयाच्य
मानः काकुत्स्थस्ताभिः प्रकृतिभिस्तदा ॥ कुर्वाणः पितरंसत्यंवनमेवान्वपद्यत ॥ ४ ॥ अवेक्षमाणः सस्नेहंचक्षुषाप्रपिबन्निव ॥उवाच
रामः सस्नेहंताःप्रजाः स्वाःप्रजाइव ॥५॥ याप्रीतिर्बहुमानश्चमय्ययोध्यानिवासिनाम् ॥ मत्प्रियार्थंविशेषेणभरतेसाविधीयताम् ॥६॥
सहिकल्याणचारित्रःकैकेय्यानंदवर्धनः॥ करिष्यतियथावद्वः प्रियाणिचहितानिच ॥ ७ ॥ ज्ञानवृद्धोवयोबालोमृदुर्वीर्यगुणान्वितः ॥
अनुरूपःसवोभर्ताभविष्यतिभयापहः ॥ ८ ॥ सहिराजगुणैर्युक्तोयुवराजः समीक्षितः ॥ अपिचापिमयाशिष्टैःकार्यंवोभर्तृशासनम् ॥९॥
नसंतप्येद्यथाचासौवनवासंगतेमयि ॥ महाराजस्तथाकार्योममप्रियचिकीर्षया ॥ १० ॥ यथायथादाशरथिर्धर्ममेवाश्रितोभवेत् ॥ तथा
तथाप्रकृतयोरामंपतिमकामयन् ॥ ११ ॥ बाष्पेणपिहितंदीनंरामःसौमित्रिणासह ॥ चकर्षेवगुणैर्बद्धंजनंपुरनिवासिनम् ॥ १२ ॥
तेद्विजास्त्रिविधंवृद्धाज्ञानेनवयसौजसा ॥ वयःप्रकंपशिरसोदूरादूचुरिदंवचः ॥ १३ ॥ वहंतोजवनारामंभोभोजात्यास्तुरंगमाः ॥
निवर्तध्वंनगंतव्यंहिताभवतभर्तरि ॥ १४ ॥ कर्णवंतिहिभूतानिविशेषेणतुरंगमाः ॥ यूयंतस्मान्निवर्तध्वंयाचनांप्रतिवेदिताः ॥ १५ ॥
धर्मतःसविशुद्धात्मावीरःशुभदृढव्रतः ॥ उपवाह्यस्तुवोभर्तानापवाह्यःपुराद्वनम् ॥ १६ ॥ एवमार्तप्रलापांस्तान्वृद्धान्प्रलपतोद्विजान् ॥
अवेक्ष्यसहसारामोरथादवततारह ॥ १७ ॥ पद्भ्यामेवजगामाथससीतः सहलक्ष्मणः ॥ सन्निकृष्टपदन्यासोरामोवनपरायणः ॥ १८ ॥
द्विजातीन्हिपदातींस्तान्रामश्चारित्रवत्सलः ॥ नशशाकघृणाचक्षुःपरिमोक्तुंरथेनसः ॥ १९ ॥ गच्छंतमेवतंदृष्ट्वारामंसंभ्रांतमानसाः ॥
ऊचुः परमसंतप्तारामंवाक्यमिदंद्विजाः ॥ २० ॥ ब्राह्मण्यंकृत्स्नमेतत्त्वांब्रह्मण्यमनुगच्छति ॥ द्विजस्कंधाधिरूढास्त्वामग्नयोऽप्यनुयां

शिवः सर्वेषु कालेषु काननेभ्यो विनिःसृतः ॥ राघवं युक्तशीतोष्णः सेविष्यति सुखोऽनिलः ॥ ९ ॥ शयानमनघं रात्रौ पितेवाभिपरिष्व
जन् ॥ घर्मघ्नः संस्पृशञ्शीतश्चन्द्रमाह्लादयिष्यति ॥ १० ॥ ददौ चास्त्राणि दिव्यानि यस्मै ब्रह्मा महौजसे ॥ दानवेन्द्रं हतं दृष्ट्वा तिमिध्वजसु
तं रणे ॥ ११ ॥ स शूरः पुरुषव्याघ्रः स्वबाहुबलमाश्रितः ॥ असंत्रस्तो ह्यरण्येऽसौ वेश्मनीव निवत्स्यते ॥ १२ ॥ यस्येषुपथमासाद्य वि
नाशं यांति शत्रवः ॥ कथं न पृथिवी तस्य शासने स्थातुमर्हति ॥ १३ ॥ या श्रीः शौर्यं च रामस्य या च कल्याणसत्त्वता ॥ निवृत्तारण्यवासः
स्वं क्षिप्रं राज्यमवाप्स्यति ॥ १४ ॥ सूर्यस्यापि भवेत्सूर्यो ह्यग्नेरग्निः प्रभोः प्रभुः ॥ श्रियाः श्रीश्च भवेदग्र्या कीर्त्याः कीर्तिः क्षमाक्षमा ॥ १५ ॥
दैवतं देवतानां च भूतानां भूतसत्तमः ॥ तस्य के ह्यगुणा देवि वने वाप्यथवा पुरे ॥ १६ ॥ पृथिव्या सह वैदेह्या श्रिया च पुरुषर्षभः ॥ क्षिप्रं ति
सृभिरेताभिः सह रामोऽभिषेक्ष्यते ॥ १७ ॥ दुःखजं विसृजत्यश्रु निष्क्रामंतमुदीक्ष्य यम् ॥ अयोध्यायां जनः सर्वः शोकवेगसमाहतः ॥ १८ ॥
कुशचीरधरं वीरं गच्छन्तमपराजितम् ॥ सीतेवानुगता लक्ष्मीस्तस्य किं नाम दुर्लभम् ॥ १९ ॥ धनुर्ग्रहवरो यस्य बाणखड्गास्त्रभृत्स्वयम् ॥
लक्ष्मणो व्रजति ह्यग्रे तस्य किं नाम दुर्लभम् ॥ २० ॥ निवृत्तवनवासं तं द्रष्टासि पुनरागतम् ॥ जहि शोकं च मोहं च देवि सत्यं ब्रवीमि ते ॥ २१ ॥
शिरसा चरणावेतौ वंदमानमनिंदिते ॥ पुनर्द्रक्ष्यसि कल्याणि पुत्रं चंद्रमिवोदितम् ॥ २२ ॥ पुनः प्रविष्टं दृष्ट्वा तमभिषिक्तं महाश्रियम् ॥
समुत्स्रक्ष्यसि नेत्राभ्यां शीघ्रमानंदजं जलम् ॥ २३ ॥ मा शोको देवि दुःखं वा न रामे दृश्यतेऽशिवम् ॥ क्षिप्रं द्रक्ष्यसि पुत्रं त्वं ससीतं सह
लक्ष्मणम् ॥ २४ ॥ त्वयाशेषो जनश्चायं समाश्वास्यो यतोऽनघे ॥ किमिदानीमिदं देवि करोषि हृदि विक्लवम् ॥ २५ ॥ नार्हा त्वं शोचितुं
देवि यस्यास्ते राघवः सुतः ॥ न हि रामात्परो लोके विद्यते सत्पथे स्थितः ॥ २६ ॥ अभिवादयमानं तं दृष्ट्वा ससुहृदं सुतम् ॥ मुदाश्रु मोक्ष्यसे
क्षिप्रं मेघरेखेव वार्षिकी ॥ २७ ॥ पुत्रस्ते वरदः क्षिप्रमयोध्यां पुनरागतः ॥ कराभ्यां मृदुपीनाभ्यां चरणौ पीडयिष्यति ॥ २८ ॥ अभिवा
दनमस्यंतं शूरं ससुहृदं सुतम् ॥ मुदास्रैः प्रोक्षसे पुत्रं मेघराजिरिवाचलम् ॥ २९ ॥ आश्वासयंती विविधैश्च वाक्यैर्वाक्योपचारे कुशलाऽन

कथंवत्स्यंतिकृपणाःफलमूलैःकृताशनाः ॥ ८ ॥ अपीदानींसकालःस्यान्ममशोकक्षयःशिवः ॥ सहभार्यंसहभ्रात्रापश्येयमिहराघ
वम् ॥९॥ श्रुत्वैवोपस्थितौवीरौकदाऽयोध्याभविष्यति ॥ यशस्विनीहृष्टजनासूच्छ्रितध्वजमालिनी ॥ १० ॥ कदाप्रेक्ष्यनरव्याघ्रा
वरण्यात्पुनरागतौ ॥ भविष्यतिपुरीहृष्टासमुद्रइवपर्वणि ॥ ११ ॥ कदाऽयोध्यांमहाबाहुःपुरीं वीरःप्रवेक्ष्यति ॥ पुरस्कृत्यरथेसीतांवृष
भोगोवधूमिव ॥ १२ ॥ कदाप्राणिसहस्राणिराजमार्गेममात्मजौ ॥ लाजैरवकरिष्यंतिप्रविशंतावरिंदमौ ॥ १३ ॥ प्रविशंतौकदाऽयो
ध्यांद्रक्ष्यामिशुभकुण्डलौ॥उदग्रायुधनिस्त्रिंशौसशृंगाविवपर्वतौ ॥ १४ ॥ कदासुमनसःकन्याद्विजातीनांफलानिच ॥ प्रदिशन्तःपुरीं
हृष्टाःकरिष्यंतिप्रदक्षिणम् ॥ १५ ॥ कदापरिणतौबुद्ध्यावयसाचामरप्रभः ॥ अभ्युपैष्यतिधर्मात्मासुवर्षइवलालयन् ॥ १६ ॥
निःसंशयंमयामन्येपुरावीरकदर्यया ॥ पातुकामेषुवत्सेषुमातॄणांशातिताःस्तनाः ॥ १७ ॥ साहंगौरिवसिंहेनविवत्सावत्सलाकृता ॥
कैकेय्यापुरुषव्याघ्रबालवत्सेवगौर्बलात् ॥१८॥नहितावद्गुणैर्जुष्टंसर्वशास्त्रविशारदम् ॥ एकपुत्राविनापुत्रमहंजीवितुमुत्सहे ॥ १९ ॥
नहिमेजीवितेकिंचित्सामर्थ्यमिहकल्प्यते ॥ अपश्यंत्याःप्रियंपुत्रंलक्ष्मणंचमहाबलम् ॥ २० ॥ अयंहिमांदीपयतेद्यवह्निस्तनूजशो
कप्रभवोमहाहितः ॥ महीमीमांरश्मिभिरुत्तमप्रभोयथानिदाघेभगवान्दिवाकरः ॥ २१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीये आदि
काव्येअयोध्याकांडे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४३ ॥ विलपंतींतथातांतुकौसल्यांप्रमदोत्तमाम् ॥ इदं धर्मेस्थिताधर्म्यंसुमित्रावाक्यम
ब्रवीत् ॥ १ ॥ तवार्येसद्गुणैर्युक्तःसपुत्रःपुरुषोत्तमः ॥ किंतेविलपितेनैवंकृपणंरुदितेनवा ॥ २ ॥ यस्तवार्येगतःपुत्रस्त्यक्त्वाराज्यंम
हाबलः ॥ साधुकुर्वन्महात्मानंपितरंसत्यवादिनम् ॥ ३ ॥ शिष्टैराचरितेसम्यक्शश्वत्प्रेत्यफलोदये ॥ रामोधर्मेस्थितःश्रेष्ठोनसशो
च्यःकदाचन ॥ ४ ॥ वर्ततेचोत्तमांवृत्तिंलक्ष्मणोऽस्मिन्सदानघः ॥ दयावान्सर्वभूतेषुलाभस्तस्यमहात्मनः ॥ ५ ॥ अरण्यवासेयद्दुः
खंजानंत्येवसुखोचिता ॥ अनुगच्छतिवैदेही धर्मात्मानंतवात्मजम् ॥ ६ ॥ कीर्तिभूतांपताकांयोलोकेभ्रामयतिप्रभुः ॥ धर्मःसत्यव्रत
परःकिंनाप्राप्तस्तवात्मजः ॥ ७ ॥ व्यक्तंरामस्यविज्ञाय शौचंमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ नगात्रमंशुभिःसूर्यःसंतापयितुमर्हति ॥ ८ ॥

सकामा भवकैकेयिविधवाराज्यमावस ॥ नहितंपुरुषव्याघ्रंविनाजीवितुमुत्सहे ॥ २१ ॥ इत्येवंविलपन्राजाजनौघेनाभिसंवृतः ॥ अप
स्नातइवारिष्टंप्रविवेशगृहोत्तमम् ॥ २२ ॥ शून्यचत्वरवेश्मांतांसंवृतापणवेदिकाम् ॥ क्लांतदुर्बलदुःखार्तांनात्याकीर्णमहापथाम् ॥ २३ ॥
तामवेक्ष्यपुरींसर्वांराममेवानुचिंतयन् ॥ विलपन्प्राविशद्राजागृहंसूर्यइवांबुदम् ॥ २४ ॥ महाह्रदमिवाक्षोभ्यंसुपर्णेनहतोरगम् ॥ रामे
णरहितंवेश्मवैदेह्यालक्ष्मणेनच ॥ २५ ॥ अथगद्गदशब्दस्तुविलपन्वसुधाधिपः ॥ उवाचमृदुमंदार्थंवचनंदीनमस्वरम् ॥ २६ ॥ कौस
ल्यायागृहंशीघ्रंराममातुर्नयंतुमाम् ॥ नह्यन्यत्रममाश्वासोहृदयस्यभविष्यति ॥ २७ ॥ इतिब्रुवंतंराजानमनयन्द्वारदर्शिनः ॥ कौस
ल्यायागृहंतत्रन्यवेश्यतविनीतवत् ॥ २८ ॥ ततस्तत्रप्रविष्टस्यकौसल्यायानिवेशनम् ॥ अधिरुह्यापिशयनंबभूवलुलितंमनः ॥ २९ ॥
पुत्रद्वयविहीनंचस्नुषयाचविवर्जितम् ॥ अपश्यद्भवनंराजानष्टचंद्रमिवांबरम् ॥ ३० ॥ तच्चदृष्ट्वामहाराजोभुजमुद्यम्यवीर्यवान् ॥ उच्चैः
स्वरेणप्राक्रोशद्धारामविजहासिनौ ॥ ३१ ॥ सुखिताबततंकालंजीविष्यंतिनरोत्तमाः ॥ परिष्वजंतोयेरामंद्रक्ष्यंतिपुनरागतम् ॥ ३२ ॥
अथरात्र्यांप्रपन्नायांकालरात्र्यामिवात्मनः ॥ अर्धरात्रेदशरथःकौसल्यामिदमब्रवीत् ॥ ३३ ॥ नत्वांपश्यामिकौसल्येसाधुमांपाणिना
स्पृश ॥ रामंमेऽनुगताद्दृष्टिरद्यापिननिवर्तते ॥ ३४ ॥ तंराममेवानुविचिंतयंतंसमीक्ष्यदेवीशयनेनरेंद्रम् ॥ उपोपविश्याधिकमार्तरूपा
विनिःश्वसंतंविललापकृच्छ्रम् ॥३५ ॥इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० आ० च० सा० अयोध्याकांडे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥
ततःसमीक्ष्यशयनेसन्नंशोकेनपार्थिवम् ॥ कौसल्यापुत्रशोकार्तातमुवाचमहीपतिम् ॥ १ ॥ राघवेनरशार्दूलविषंमुक्त्वाहिजिह्मगा ॥
विचरिष्यतिकैकेयीनिर्मुक्तेवहिपन्नगी ॥२॥ विवास्यरामंसुभगालब्धकामासमाहिता ॥ त्रासयिष्यतिमांभूयोदुष्टाहिरिववेश्मनि ॥ ३ ॥
अथास्मिन्नगरेरामश्चरन्भैक्षंगृहेवसेत् ॥ कामकारोवरंदातुमपिदासंममात्मजम् ॥ ४ ॥ पातयित्वातुकैकेय्यारामंस्थानाद्यथेष्टतः ॥
प्रवृद्धोरक्षसांभागःपर्वणीवाहिताग्निना ॥ ५ ॥ नागराजगतिर्वीरोमहाबाहुर्धनुर्धरः ॥ वनमाविशतेनूनंसभार्यःसहलक्ष्मणः ॥ ६ ॥
वनेत्वदृष्टदुःखानांकैकेय्यनुमतेत्वया ॥ त्यक्तानांवनवासायकान्ववस्थाभविष्यति ॥ ७ ॥ तेरत्नहीनास्तरुणाःफलकालेविवासिताः ॥

मेवान्वचिंतयन् ॥ १८ ॥ येतुरामस्यसुहृदः सर्वेतंमूढचेतसः ॥ शोकभारेणचक्रांताःशयनंनैवभेजिरे ॥ १९ ॥ ततस्त्वयो ध्यारहिता
महात्मनापुरंदरेणेवमहीसपर्वता ॥ चचालघोरंभयशोकदीपितासनागयोधाश्वगणाननादच ॥ २० ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मी
कीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥ यावत्तुनिर्यतस्तस्यरजोरूपमदृश्यत ॥ नैवेक्ष्वाकुवरस्ताव
त्संजहारात्मचक्षुषी ॥ १ ॥ यावद्राजाप्रियंपुत्रंपश्यत्यत्यंतधार्मिकम् ॥ तावद्व्यवर्धतेवास्यधरण्यांपुत्रदर्शने ॥ २ ॥ नपश्यतिरजोऽप्य
स्ययदारामस्यभूमिपः ॥ तदार्तश्चविषण्णश्चपपातधरणीतले ॥ ३ ॥ तस्यदक्षिणमन्वागात्कौसल्याबाहुमंगना ॥ परंचास्यान्वगात्पा
र्श्वंकैकेयीसासुमध्यमा ॥ ४ ॥ तांनयेनचसंपन्नोधर्मेणविनयेनच ॥ उवाचराजाकैकेयींसमीक्ष्यव्यथितेंद्रियः ॥ ५ ॥ कैकेयिमामकाङ्गा
निमास्प्राक्षीः पापनिश्चये ॥ नहित्वांद्रष्टुमिच्छामिनभार्यानचबांधवी ॥ ६ ॥ येचत्वामनुजीवंतिनाहंतेषांनतेमम ॥ केवलार्थपरांहि
त्वांत्यक्तधर्मांत्यजाम्यहम् ॥ ७ ॥ अगृह्णांयच्चतेपाणिमग्निंपर्यणयंचयत् ॥ अनुजानामितत्सर्वमस्मिंल्लोकेपरत्रच ॥ ८ ॥ भरतश्चेत्प्र
तीतः स्याद्राज्यंप्राप्यैतदव्ययम् ॥ यन्मेसदद्यात्पित्रर्थंमामांतद्दत्तमागमत् ॥ ९ ॥ अथरेणुसमुद्ध्वस्तंतंसमुत्थाप्यनराधिपम् ॥ न्यवर्तत
तदादेवीकौसल्याशोककर्शिता ॥ १० ॥ हत्वेवब्राह्मणंकामात्स्पृष्ट्वाग्निमिवपाणिना ॥ अन्वतप्यतधर्मात्मापुत्रंसंचिन्त्यराघवम् ॥ ११ ॥
निवृत्यैवनिवृत्यैवसीदतोरथवर्त्मसु ॥ राज्ञोनातिबभौरूपंग्रस्तस्यांशुमतोयथा ॥ १२ ॥ विललापसदुःखार्तःप्रियंपुत्रमनुस्मरन् ॥
नगरांतमनुप्राप्तंबुद्ध्वापुत्रमथाब्रवीत् ॥ १३ ॥ वाहनानांचमुख्यानांवहतांतंममात्मजम् ॥ पदानिपथिदृश्यंतेसमहात्मानदृश्यते ॥ १४ ॥
यः सुखेनोपधानेषुशेतेचंदनरूषितः ॥ वीज्यमानोमहार्हाभिःस्त्रीभिर्ममसुतोत्तमः ॥ १५ ॥ सनूनंक्वचिदेवाद्यवृक्षमूलमुपाश्रितः ॥ काष्ठं
वायदिवाश्मानमुपधायशयिष्यते ॥ १६ ॥ उत्थास्यतिचमेदिन्याःकृपणः पांसुगुंठितः ॥ विनिःश्वसन्प्रस्रवणात्करेणूनामिवर्षभः ॥ १७ ॥
द्रक्ष्यंतिनूनंपुरुषादीर्घबाहुंवनेचराः ॥ राममुत्थायगच्छंतंलोकनाथमनाथवत् ॥ १८ ॥ सानूनंजनकस्येष्टासुतासुखसदोचिता ॥
कंटकाक्रमणक्लान्तावनमद्यगमिष्यति ॥ १९ ॥ अनभिज्ञावनानांसानूनंभयमुपैष्यति ॥ श्वापदानर्दितंश्रुत्वागंभीरंरोमहर्षणम् ॥ २० ॥

न्शीघ्रंचोदयामाससारथिः ॥ ४८ ॥ न्यवर्ततजनोराज्ञोरामंकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥ मनसाप्याशुवेगेननन्यवर्ततमानुषम् ॥ ४९ ॥ यमि
च्छेत्पुनरायातंनैनंदूरमनुव्रजेत् ॥ इत्यमात्यामहाराजमूचुर्दशरथंवचः ॥ ५० ॥ तेषांवचःसर्वगुणोपपन्नःप्रस्विन्नगात्रःप्रविषण्णरूपः ॥
निशम्यराजाकृपणः सभार्योव्यवस्थितस्तंसुतमीक्षमाणः ॥५१॥ इत्यार्षे श्रीम०वा०आदि०च०सा०अयो०चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥
तस्मिंस्तुपुरुषव्याघ्रेनिष्क्रामतिकृतांजलौ ॥ आर्तशब्दोहिसंजज्ञेस्त्रीणामंतःपुरेमहान् ॥ १ ॥ अनाथस्यजनस्यास्यदुर्बलस्यतप
स्विनः ॥ योगतिःशरणंचासीत्सनाथः क्वनुगच्छति ॥ २ ॥ नक्रुध्यत्यभिशस्तोऽपिक्रोधनीयानिवर्जयन् ॥ क्रुद्धान्प्रसादयन्सर्वान्सम
दुःखःक्वगच्छति ॥ ३ ॥ कौसल्यायांमहातेजायथामातरिवर्तते॥तथायोवर्ततेऽस्मासुमहात्माक्वनुगच्छति ॥ ४ ॥कैकेय्याक्लिश्यमानेन
राज्ञासंचोदितोवनम् ॥ परित्राताजनस्यास्यजगतः क्वनुगच्छति ॥ ५ ॥ अहोनिश्चेतनोराजाजीवलोकस्यसंक्षयम् ॥धर्म्यंसत्यव्रतंरा
मंवनवासेप्रवत्स्यति ॥ ६ ॥ इतिसर्वामहिष्यस्ताविवत्साइवधेनवः ॥ रुरुदुश्चैवदुःखार्ताःसस्वरंचविचुक्रुशुः ॥ ७ ॥ सतमंतःपुरेघो
रमार्तशब्दंमहीपतिः ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तः श्रुत्वाचासीत्सुदुःखितः ॥ ८ ॥ नाग्निहोत्राण्यहूयंतनापचन्गृहमेधिनः ॥ अकुर्वन्नप्रजाः
कार्यंसूर्यश्चांतरधीयत ॥ व्यसृजन्कवलान्नागागावोवत्सान्नपाययन् ॥ ९ ॥ (पुत्रंप्रथमजंलब्ध्वाजननीनाभ्यनन्दत ॥) त्रिशंकुर्लो
हितांगश्चबृहस्पतिबुधावपि ॥ दारुणाः सोममभ्येत्यग्रहाः सर्वेव्यवस्थिताः ॥ १० ॥ नक्षत्राणिगतार्चींषिग्रहाश्चगततेजसः ॥विशाखा
श्चसधूमाश्चनभसिप्रचकाशिरे ॥ ११ ॥ कालिकानिलवेगेनमहोदधिरिवोत्थितः ॥ रामेवनंप्रव्रजितेनगरंप्रचचालतत् ॥ १२ ॥
दिशः पर्याकुलाः सर्वास्तिमिरेणेवसंवृताः ॥ नग्रहोनापिनक्षत्रंप्रचकाशेनकिंचन ॥ १३ ॥ अकस्मान्नागरःसर्वोजनोदैन्यमुपागमत् ॥
आहारेवाविहारेवानकश्चिदकरोन्मनः ॥ १४ ॥ शोकपर्यायसंतप्तःसततंदीर्घमुच्छ्वसन् ॥ अयोध्यायांजनःसर्वश्चुक्रोशजगतीप
तिम् ॥ १५ ॥ बाष्पपर्याकुलमुखोराजमार्गगतोजनः ॥ नहृष्टोलभ्यतेकश्चित्सर्वः शोकपरायणः ॥ १६ ॥ नवातिपवनःशीतोनशशी
सौम्यदर्शनः ॥ नसूर्यस्तपतेलोकंसर्वंपर्याकुलंजगत् ॥ १७ ॥ अनर्थिनः सुताः स्त्रीणां भर्तारोभ्रातरस्तथा ॥ सर्वेसर्वंपरित्यज्यराम

णसिद्धार्थःसततंप्रियवादिनम् ॥ भ्रातरंदेवसंकाशंयस्त्वंपरिचरिष्यसि ॥ २५ ॥ महत्येषाहितेबुद्धिरेषचाभ्युदयोमहान् ॥ एषस्वर्गस्य मार्गश्चयदेनमनुगच्छसि ॥ २६ ॥ एवंवदंतस्तेसोढुंनशेकुर्बाष्पमागतम् ॥ नरास्तमनुगच्छंतिप्रियमिक्ष्वाकुनंदनम् ॥ २७ ॥ अथराजावृतःस्त्रीभिर्दीनाभिर्दीनचेतनः ॥ निर्जगामप्रियंपुत्रंद्रक्ष्यामीतिब्रुवन्गृहात् ॥ २८ ॥ शुश्रुवेचाग्रतःस्त्रीणांरुदंतीनांमहास्वनः ॥ यथानादः करेणूनांबद्धेमहतिकुंजरे ॥ २९ ॥ पिताहिराजाकाकुत्स्थःश्रीमान्सन्नस्तदाबभौ ॥ परिपूर्णःशशीकालेग्रहेणोपप्लुतो यथा ॥ ३० ॥ सचश्रीमानचिंत्यात्मारामोदशरथात्मजः ॥ सूतंसंचोदयामासत्वरितंवाह्यतामिति ॥ ३१ ॥ रामोयाहीतितंसूतंतिष्ठे तिचजनस्तथा ॥ उभयंनाशकत्सूतःकर्तुमध्वनिचोदितः ॥ ३२ ॥ निर्गच्छतिमहाबाहौरामेपौरजनाश्रुभिः ॥ पतितैरभ्यवहितंप्रणना शमहीरजः ॥ ३३ ॥ रुदिताश्रुपरिद्यूनंहाहाकृतमचेतनम् ॥ प्रयाणेराघवस्यासीत्पुरं परमपीडितम् ॥ ३४ ॥ सुस्रावनयनैःस्त्रीणामस्र मायाससंभवम् ॥ मीनसंक्षोभचलितैःसलिलंपंकजैरिव ॥ ३५ ॥ दृष्ट्वातुनृपतिःश्रीमानेकचित्तगतंपुरम् ॥ निपपातैवदुःखेनकृत्तमूल इवद्रुमः ॥ ३६ ॥ ततोहलहलाशब्दोजज्ञेरामस्यपृष्ठतः ॥ नराणांप्रेक्ष्यराजानंसीदंतंभृशदुःखितम् ॥ ३७ ॥ हारामेतिजनाःकेचिद्रामा मातेतिचापरे ॥ अंतःपुरसमृद्धंचक्रोशंतंपर्यदेवयन् ॥ ३८ ॥ अन्वीक्षमाणोरामस्तुविषण्णंभ्रांतचेतसम् ॥ राजानंमातरंचैवददर्शानुगतौ पथि ॥ ३९ ॥ सबद्धइवपाशेनकिशोरोमातरंयथा ॥ धर्मपाशेनसंयुक्तःप्रकाशंनाभ्युदैक्षत ॥४०॥ पदातिनौचयानार्हावदुःखार्हौसुखो चितौ ॥ दृष्ट्वासंचोदयामासशीघ्रंयाहीतिसारथिम् ॥ ४१ ॥ नहितत्पुरुषव्याघ्रोदुःखजंदर्शनंपितुः ॥ मातुश्चसहितुंशक्तस्तोत्रैर्नु न्नइवद्विपः ॥ ४२ ॥ प्रत्यगारमिवायांतीसवत्सावत्सकारणात् ॥ बद्धवत्सायथाधेनूराममाताऽभ्यधावत ॥ ४३ ॥ तथारुदंतींकौसल्यां रथंतमनुधावतीम् ॥ क्रोशंतींरामरामेतिहासीतेलक्ष्मणेतिच ॥ ४४ ॥ रामलक्ष्मणसीतार्थंस्रवंतींवारिनेत्रजम् ॥ असकृत्प्रैक्षतसतांनृत्यं तीमिवमातरम् ॥४५॥ तिष्ठेतिराजाचुक्रोशयाहियाहीतिराघवः ॥ सुमंत्रस्यबभूवात्माचक्रयोरिवचांतरा ॥ ४६ ॥ नाश्रौषमितिराजा नमुपालब्धोऽपिवक्ष्यसि ॥ चिरंदुःखस्यपापिष्ठमितिरामस्तमब्रवीत् ॥४७ ॥ सरामस्यवचः कुर्वन्ननुज्ञाप्यचतंजनम् ॥ व्रजतोऽपिहया

गृध्रराजानंचक्रुर्दीनाःप्रदक्षिणम् ॥ १ ॥ तंचापिसमनुज्ञाप्यधर्मज्ञःसहसीतया ॥ राघवःशोकसंमूढोजननीमभ्यवादयत् ॥ २ ॥ अन्व
क्षंलक्ष्मणोभ्रातुःकौसल्यामभ्यवादयत् ॥ अपिमातुःसुमित्रायाजग्राहचरणौपुनः ॥ ३ ॥ तंवंदमानंरुदतीमातासौमित्रिमब्रवीत् ॥
हितकामामहाबाहुंमूर्ध्न्युपाघ्रायलक्ष्मणम् ॥ ४ ॥ सृष्टस्त्वंवनवासायस्वनुरक्तःसुहृज्जने ॥ रामेप्रमादंमाकार्षीःपुत्रभ्रातरिगच्छति ॥
॥ ५ ॥ व्यसनीवासमृद्धोवागतिरेषतवानघ ॥ एषलोकेसतांधर्मोयज्ज्येष्ठवशगोभवेत् ॥ ६ ॥ इदंहिवृत्तमुचितंकुलस्यास्यसनातनम् ॥
दानंदीक्षाचयज्ञेषुतनुत्यागोमृधेषुहि ॥७॥ लक्ष्मणंत्वेवमुक्त्वासौसंसिद्धंप्रियराघवम् ॥ सुमित्रागच्छगच्छेतिपुनःपुनरुवाचतम् ॥ ८ ॥
रामंदशरथंविद्धिमांविद्धिजनकात्मजाम् ॥ अयोध्यामटवींविद्धिगच्छतातयथासुखम् ॥ ९ ॥ ततःसुमंत्रःकाकुत्स्थंप्राञ्जलिर्वाक्यमब्र
वीत् ॥ विनीतोविनयज्ञश्चमातलिर्वासवंयथा ॥ १० ॥ रथमारोहभद्रंतेराजपुत्रमहायशः ॥ क्षिप्रंत्वांप्रापयिष्यामियत्रमांरामव
क्ष्यसे ॥११॥ चतुर्दशहिवर्षाणिवस्तव्यानिवनेत्वया ॥ तान्युपक्रमितव्यानियानिदेव्याप्रचोदितः ॥ १२ ॥ तंरथंसूर्यसंकाशंसीता
हृष्टेनचेतसा ॥ आरुरोहवरारोहाकृत्वालंकारमात्मनः ॥ १३ ॥ वनवासंहिसंख्यायवासांस्याभरणानिच ॥ भर्तारमनुगच्छन्त्यैसीतायै
श्वशुरोददौ ॥ १४ ॥ तथैवायुधजातानिभ्रातृभ्यांकवचानिच ॥ रथोपस्थेप्रविन्यस्यसचर्मकठिनंचयत् ॥ १५ ॥ अथोज्वलनसंकाशं
चामीकरविभूषितम् ॥ तमारुरुहतुस्तूर्णंभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ १६ ॥ सीतातृतीयानारूढान्दृष्ट्वारथमचोदयत् ॥ सुमंत्रःसंमतानश्वा
न्वायुवेगसमाञ्जवे ॥ १७ ॥ प्रयातेतुमहारण्यंचिररात्रायराघवे ॥ बभूवनगरेमूर्च्छाबलमूर्च्छाजनस्यच ॥ १८ ॥ तत्समाकुलसंभ्रां
तंमत्तसंकुपितद्विपम् ॥ हयशिंजितनिर्घोषंपुरमासीन्महास्वनम् ॥ १९ ॥ ततःसबालवृद्धासापुरीपरमपीडता ॥ राममेवाभिदुद्राव
घर्मार्तःसलिलंयथा ॥ २० ॥ पार्श्वतःपृष्ठतश्चापिलंबमानास्तदुन्मुखाः ॥ बाष्पपूर्णमुखाःसर्वेतमूचुर्भृशनिःस्वनाः ॥ २१ ॥ संयच्छ
वाजिनांरश्मीन्सूतयाहिशनैःशनैः ॥ मुखंद्रक्ष्यामरामस्यदुर्दर्शनोभविष्यति ॥ २२ ॥ आयसंहृदयंनूनंराममातुरसंशयम् ॥ यद्देवगर्भ
प्रतिमेवनंयातिनभिद्यते ॥ २३ ॥ कृतकृत्याहिवैदेहीछायेवानुगतापतिम् ॥ नजहातिरताधर्मेमेरुमर्कप्रभायथा ॥ २४ ॥ अहोलक्ष्म

तेविनिपातगतंस्त्रियः ॥ २० ॥ एषस्वभावोनारीणामनुभूयपुरासुखम् ॥ अल्पामप्यापदंप्राप्यदुष्यंतिप्रजहत्यपि ॥ २१ ॥ असत्य शीलाविकृतादुर्गाअहृदयाःसदा ॥ असत्यःपापसंकल्पाःक्षणमात्रविरागिणः ॥ २२ ॥ नकुलंनकृतंविद्यानदत्तंनापिसंग्रहः ॥ स्त्रीणां गृह्णातिहृदयमनित्यहृदयाहिताः ॥ २३ ॥ साध्वीनांतुस्थितानांतुशीलेसत्येश्रुतेस्थिते ॥ स्त्रीणांपवित्रंपरमंपतिरेकोविशिष्यते ॥२४॥ सत्वयानावमंतव्यःपुत्रःप्रव्राजितोवनम् ॥ तवदेवसमस्त्वेषनिर्धनःसधनोऽपिवा ॥ २५ ॥ विज्ञायवचनंसीतातस्याधर्मार्थसंहितम् ॥ कृत्वांजलिमुवाचेदंश्वश्रूमभिमुखेस्थिता ॥ २६ ॥ करिष्येसर्वमेवाहमार्यायदनुशास्तिमाम् ॥ अभिज्ञास्मियथाभर्तुर्वर्तितव्यंश्रुतं चमे ॥ २७ ॥ नमामसज्जनेनार्यासमानयितुमर्हति ॥ धर्माद्विचलितुंनाहमलंचंद्रादिवप्रभा ॥ २८ ॥ नातंत्रीविद्यतेवीणानाचक्रोवि द्यतेरथः ॥ नापतिःसुखमेधेतयास्यादपिशतात्मजा ॥ २९ ॥ मितंददातिहिपितामितंभ्रातामितंसुतः ॥ अमितस्यतुदातारंभर्त्तारंकान पूजयेत् ॥ ३० ॥ साहमेवंगता श्रेष्ठा श्रुतधर्मपरावरा ॥ आर्येकिमवमन्येयंस्त्रियाभर्ताहिदैवतम् ॥३१ ॥ सीतायावचनंश्रुत्वाकौसल्या हृदयंगमम् ॥ शुद्धसत्त्वामुमोचाश्रुसहसादुःखहर्षजम् ॥३२ ॥ तांप्रांजलिरभिप्रेक्ष्यमातृमध्येऽतिसत्कृताम् ॥ रामःपरमधर्मात्मामातरं वाक्यमब्रवीत् ॥ ३३ ॥ अंबमादुःखिताभूत्वापश्येस्त्वंपितरंमम ॥ क्षयोऽपिवनवासस्यक्षिप्रमेवभविष्यति ॥ ३४ ॥ सुप्तायास्तेगमि ष्यंतिनववर्षाणिपंचच ॥ समग्रमिहसंप्राप्तंमांद्रक्ष्यसिसुहृद्वृतम् ॥ ३५ ॥ एतावदभिनीतार्थमुक्त्वासजननींवचः ॥ त्रयःशतशतार्धा हिददर्शावेक्ष्यमातरः ॥ ३६ ॥ ताश्चापिसतथैवार्तामातॄर्दशरथात्मजः ॥ धर्मयुक्तमिदंवाक्यंनिजगादकृतांजलिः ॥ ३७ ॥ संवासा त्परुषंकिंचिदज्ञानादपियत्कृतम् ॥ तन्मेसमुपजानीतसर्वाश्चामंत्रयामिवः ॥ ३८ ॥ वचनंराघवस्यैतद्धर्मयुक्तंसमाहितम् ॥ शुश्रुवु स्ताःस्त्रियःसर्वाःशोकोपहतचेतसः ॥३९॥ जज्ञेऽथतासांसन्नादःक्रौंचीनामिवनिःस्वनः ॥ मानवेंद्रस्यभार्याणामेवंवदतिराघवे ॥ ४० ॥ मुरजपणवमेघघोषवद्दशरथवेश्मबभूवयत्पुरा ॥ विलपितपरिदेवनाकुलंव्यसनगतंतदभूत्सुदुःखितम् ॥ ४१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९ ॥ अथरामश्चसीताचलक्ष्मणश्चकृतांजलिः ॥ उपसं

(पुत्रशोकंयथानर्च्छेत्त्वयापूज्येनपूजिता ॥ मांहिसश्चिन्तयंतीसात्वयिजीवेत्तपस्विनी॥ १ ॥) इमांमहेंद्रोपमजातगार्धिनींतथाविधातुं
जननींममार्हसि ॥ यथावनस्थेमयिशोककार्शितानजीवितंन्यस्ययमक्षयंव्रजेत् ॥ १५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदि
काव्ये च० सा० अयोध्याकांडे अष्टात्रिंशः सर्गः ॥ ३८ ॥ रामस्यतुवचःश्रुत्वामुनिवेषधरंचतम् ॥ समीक्ष्यसहभार्याभीराजाविगत
चेतनः ॥ १ ॥ नैनंदुःखेनसंतप्तःप्रत्यवैक्षतराघवम् ॥ नचैनमभिसंप्रेक्ष्यप्रत्यभाषतदुर्मनाः ॥ २ ॥ समुहूर्तमिवासंज्ञोदुःखितश्चम
हीपतिः ॥ विललापमहाबाहूराममेवानुचिंतयन् ॥ ३ ॥ मन्येखलुमयापूर्वंविवत्साबहवः कृताः ॥ प्राणिनोहिंसितावापितन्मामिदमु
पस्थितम् ॥ ४ ॥ नत्वेवानागतेकालेदेहाच्च्यवतिजीवतम् ॥ कैकेय्याक्लिश्यमानस्यमृत्युर्ममनविद्यते ॥ ५ ॥ योऽहंपावकसंकाशं
पश्यामिपुरतः स्थितम् ॥ विहायवसनेसूक्ष्मेतापसाच्छादमात्मजम् ॥ ६ ॥ एकस्याःखलुकैकेय्याःकृतेऽयंविद्यतेजनः ॥ स्वार्थेप्रयत
मानायाःसंश्रित्यनिकृतिंत्विमाम् ॥७॥ एवमुक्त्वातुवचनंबाष्पेणविहतेंद्रियः ॥ रामेतिसकृदेवोक्त्वाव्याहर्तुंनशशाकसः ॥ ८ ॥
संज्ञांतुप्रतिलभ्यैवमुहूर्तात्समहीपतिः ॥ नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यांसुमंत्रमिदमब्रवीत् ॥ ९ ॥ औपवाह्यंरथंयुक्त्वात्वमायाहिहयोत्तमैः ॥
प्रापयैनंमहाभागमितोजनपदात्परम् ॥ १० ॥ एवंमध्येगुणवतांगुणानांफलमुच्यते ॥ पित्रामात्राचयत्साधुर्वीरोनिर्वास्यतेवनम् ॥११॥
राज्ञोवचनमाज्ञायसुमंत्रःशीघ्रविक्रमः ॥ योजयित्वाययौतत्ररथमश्वैरलंकृतम् ॥ १२ ॥ तंरथंराजपुत्रायसूतःकनकभूषितम् ॥ आच
चक्षेंऽजलिंकृत्वायुक्तंपरमवाजिभिः ॥ १३ ॥ राजासत्वरमाहूयव्यापृतं वित्तसंचये ॥ उवाचदेशकालज्ञोनिश्चितंसर्वतःशुचि ॥ १४ ॥
वासांसिचवरार्हाणिभूषणानिमहांतिच ॥ वर्षाण्येतानिसंख्यायवैदेह्याःक्षिप्रमानय ॥ १५ ॥ नरेंद्रेणैवमुक्तस्तुगत्वाकोशगृहंततः ॥
प्रायच्छत्सर्वमाहृत्यसीतायैक्षिप्रमेवतत् ॥ १६ ॥ सासुजातासुजातानिवैदेहीप्रस्थितावनम् ॥ भूषयामासगात्राणितैर्विचित्रैर्विभू
षणैः ॥ १७ ॥ व्यराजयतवैदेहीवेश्मतत्सुविभूषिता ॥ उद्यतोंऽशुमतःकालेखंप्रभेवविवस्वतः ॥ १८ ॥ तांभुजाभ्यांपरिष्वज्यश्वश्रूर्व
चनमब्रवीत् ॥ अनाचरंतींकृपणंमूर्ध्न्युपाघ्रायमैथिलीम् ॥ १९ ॥ असत्यःसर्वलोकेऽस्मिन्सततंसत्कृताःप्रियैः ॥ भर्तारंनाभिमन्यं

न्यवारयत्तद्वसनंवसिष्ठः ॥ ३४ ॥ एकस्यरामस्यवनेनिवासस्त्वयावृतःकेकयराजपुत्रि ॥ विभूषितेयंप्रतिकर्मनित्यावसत्वरण्येसहरा
घवेण ॥ ३५ ॥ यानैश्चमुख्यैःपरिचारकैश्चसुसंवृतागच्छतुराजपुत्री ॥ वस्त्रैश्चसर्वैःसहितैर्विधानैर्नेयंवृतातेवरसंप्रदाने ॥ ३६ ॥ तस्मि
स्तथाजल्पतिविप्रमुख्येगुरौनृपस्याप्रतिमप्रभावे ॥ नैवस्मसीताविनिवृत्तभावाप्रियस्यभर्तुःप्रतिकारकामा ॥ ३७ ॥ इत्यार्षे श्रीम०
वाल्मीकीये आ० च० सा० अयो० सप्तत्रिंशः सर्गः ॥३७॥ तस्यां चीरंवसानायांनाथवत्यामनाथवत् ॥ प्रचुक्रोशजनःसर्वोधिक्त्वां
दशरथंत्विति ॥ १ ॥ तेनतत्रप्रणादेनदुःखितःसमहीपतिः ॥ (चिच्छेदजीवितेश्रद्धांधर्मेयशसिचात्मनः) सनिःश्वस्योष्णमैक्ष्वाक
स्तांभार्यामिदमब्रवीत् ॥ २ ॥ (कैकेयिकुशचीरेणनसीतागंतुमर्हति ॥) सुकुमारीचबालाचसततंचसुखोचिता ॥ नेयंवनस्ययोग्येति
सत्यमाहगुरुर्मम ॥ ३ ॥ इयंहिकस्यापकरोतिकिंचित्तपस्विनीराजवरस्यपुत्री ॥ याचीरमासाद्यवनस्यमध्येजाताविसंज्ञाश्रमणीवका
चित् ॥ ४ ॥ चीराण्यपास्याज्जनकस्यकन्यानेयंप्रतिज्ञाममदत्तपूर्वा ॥ यथासुखंगच्छतुराजपुत्रीवनंसमग्रासहसर्वरत्नैः ॥ ५ ॥ अजीव
नार्हेणमयानृंशसाकृताप्रतिज्ञानियमेनतावत् ॥ त्वयाहिबाल्यात्प्रतिपन्नमेतत्तन्मादहेद्वेणुमिवात्मपुष्पम् ॥ ६ ॥ रामेणयदितेपापेकिंचि
त्कृतमशोभनम् ॥ अपकारःकइहतेवैदेह्यादर्शितोऽधमे ॥ ७ ॥ मृगीवोत्फुल्लनयनामृदुशीलामनस्विनी ॥ अपकारंकमिवतेकरोतिज
नकात्मजा ॥ ८ ॥ ननुपर्याप्तमेवंतेपापेरामविवासनम् ॥ किमेभिःकृपणैर्भूयःपातकैरपितेकृतैः ॥ ९ ॥ प्रतिज्ञातंमयातावत्त्वयोक्तंदेवि
शृण्वता ॥ रामंयदभिषेकायत्वमिहागतमब्रवीः ॥ १० ॥ तत्त्वेतत्समतिक्रम्यनिरयंगंतुमिच्छसि ॥ मैथिलीमपियाहित्वमीक्षसेचीरवा
सिनीम् ॥ ११ ॥ (इतीवराजाविलपन्महात्माशोकस्यनांतंसददर्शकिंचित् ॥ भृशातुरत्वाच्चपपातभूमौतेनैवपुत्रव्यसनेनमग्नः ॥१॥)
एवम्ब्रुवंतंपितरंरामःसंप्रस्थितोवनम् ॥ अवाक्शिरसमासीनमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥ इयंधार्मिककौसल्याममातायशस्विनी ॥
वृद्धाचाक्षुद्रशीलाचनचत्वांदेवगर्हते ॥ १३ ॥ मयाविहीनांवरदप्रपन्नांशोकसागरम् ॥ अदृष्टपूर्वव्यसनांभूयःसंमंतुमर्हसि ॥ १४ ॥

नेत्राचधर्मज्ञाधर्मदर्शिनी ॥ गंधर्वराजप्रतिमंभर्तारमिदमब्रवीत् ॥ ११ ॥ कथंनुचीरंबध्नंतिमुनयोवनवासिनः ॥ इतिह्यकुशलासीता
सामुमोहमुहुर्मुहुः ॥ १२ ॥ कृत्वाकंठेस्मसाचीरमेकमादायपाणिना ॥ तस्थौह्यकुशलातत्रव्रीडिताजनकात्मजा ॥ १३ ॥ तस्यास्त
त्क्षिप्रमागत्यरामोधर्मभृतांवरः ॥ चीरंबबंधसीतायाःकौशेयस्योपरिस्वयम् ॥ १४ ॥ रामंप्रेक्ष्यतुसीतायाबध्नंतंचीरमुत्तमम् ॥ अंतः
पुरचरानार्योमुमुचुर्वारिनेत्रजम् ॥ १५ ॥ ऊचुश्चपरमायत्तारामंज्वलिततेजसम् ॥ वत्सनैवंनियुक्तेयंवनवासेमनस्विनी ॥ १६ ॥ पितु
र्वाक्यानुरोधनगतस्यविजनंवनम् ॥ तावद्दर्शनमस्यानः सफलंभवतुप्रभो ॥१७॥ लक्ष्मणेनसहायेनवनंगच्छस्वपुत्रक ॥ नेयमर्हति
कल्याणीवस्तुंतापसवद्वने ॥ १८ ॥ कुरुनोयाचनांपुत्रसीतातिष्ठतुभामिनी ॥ धर्मनित्यःस्वयंस्थातुंनहीदानींत्वमिच्छसि ॥ १९ ॥
तासामेवंविधावाचः शृण्वन्दशरथात्मजः ॥ बबंधैवतथाचीरंसीतयातुल्यशीलया ॥२०॥ चीरेगृहीतेतुतयासबाष्पोनृपतेर्गुरुः ॥ निवा
र्यसीतांकैकेयींवसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥२१॥ अतिप्रवृत्ते दुर्मेधेकैकेयिकुलपांसनि ॥ वंचयित्वातुराजानंनप्रमाणेऽवतिष्ठसि ॥ २२ ॥
नगंतव्यंवनंदेव्यासीतयाशीलवर्जिते ॥ अनुष्ठास्यतिरामस्यसीताप्रकृतमासनम् ॥ २३ ॥ आत्माहिदाराः सर्वेषांदारसंग्रहवर्तिनाम्॥
आत्मेयमितिरामस्यपालयिष्यतिमेदिनीम् ॥ २४ ॥ अथयास्यतिवैदेहीवनंरामेणसंगता॥वयमत्रानुयास्यामःपुरंचेदंगमिष्यति ॥२५॥
अंतपालाश्चयास्यंतिसदारोयत्रराघवः ॥ सहोपजीव्यंराष्ट्रंचपुरंचसपरिच्छदम् ॥ २६ ॥ भरतश्चसशत्रुघ्नश्चीरवासावनेचरः ॥ वनेवसंतं
काकुत्स्थमनुवत्स्यतिपूर्वजम् ॥ २७ ॥ ततः शून्यांगतजनांवसुधांपादपैः सह ॥ त्वमेकाशाधिदुर्वृत्ताप्रजानामहितेस्थिता ॥ २८ ॥ नहि
तद्भविताराष्ट्रंयत्ररामोनभूपतिः ॥ तद्वनंभविताराष्ट्रंयत्ररामोनिवत्स्यति ॥ २९ ॥ नह्यदत्तांमहींपित्राभरतःशास्तुमिच्छति ॥ त्वयिवा
पुत्रवद्वस्तुंयदिजातोमहीपतेः ॥ ३० ॥ यद्यपित्वंक्षितितलाद्गगनंचोत्पतिष्यसि ॥ पितृवंशचरित्रज्ञःसोऽन्यथानकरिष्यति ॥ ३१ ॥
तत्त्वयापुत्रगर्धिन्यापुत्रस्यकृतमप्रियम् ॥ लोकेनहिसविद्येतयोनराममनुव्रतः ॥ ३२ ॥ द्रक्ष्यस्यद्यैवकैकेयिपशुव्यालमृगद्विजान् ॥
गच्छतःसहरामेणपादपांश्चतदुन्मुखान् ॥ ३३ ॥ अथोत्तमान्याभरणानिदेविदेहिस्नुषायैव्यपनीयचीरम् ॥ नचीरमस्याःप्रविधीयतेति

क्रीडतस्त्वेषनःपुत्रान्बालानुद्भ्रांतचेतसः ॥सरय्वांप्रक्षिपन्मौर्ख्यादतुलांप्रीतिमश्नुते ॥ २२ ॥ सतासांवचनंश्रुत्वाप्रकृतीनांनराधिपः ॥
तंतत्याजाहितंपुत्रंतासांप्रियचिकीर्षया ॥ २३ ॥ तंयानंशीघ्रमारोप्यसभार्यंसपरिच्छदम् ॥ यावज्जीवंविवास्योऽयमितितानन्वशा
त्पिता ॥ २४ ॥ सकालपिटकंगृह्यगिरिदुर्गाण्यलोकयत् ॥ दिशःसर्वास्त्वनुचरन्सयथापापकर्मकृत् ॥ २५ ॥ इत्येनमत्यजद्राजास
गरोवैसुधार्मिकः ॥ रामःकिमकरोत्पापंयेनैवमुपरुध्यते ॥ २६ ॥ नहिकंचनपश्यामोराघवस्यागुणंवयम् ॥ दुर्लभोह्यस्यनिरयःशशां
कस्येवकल्मषम् ॥ २७ ॥ अथवादेवित्वंकंचिद्दोषंपश्यसिराघवे॥तमद्यब्रूहितत्त्वेनतदारामोविवास्यते ॥ २८ ॥ अदुष्टस्यहिसंत्यागः
सत्पथेनिरतस्यच ॥ निर्दहेदपिशक्रस्यद्युतिंधर्मविरोधवान् ॥ २९ ॥ तदलंदेविरामस्यश्रियाविहतयात्वया ॥ लोकतोऽपिहितेरक्ष्यः
परिवादःशुभानने ॥ ३० ॥ श्रुत्वातुसिद्धार्थवचोराजाश्रांततरस्वरः ॥ शोकोपहतयावाचाकैकेयीमिदमब्रवीत् ॥ ३१ ॥ एतद्वचोने
च्छसिपापरूपेहितंनजानासिममात्मनोऽथवा ॥ आस्थायमार्गंकृपणंकुचेष्टाचेष्टाहितेसाधुपथादपेता ॥ ३२ ॥ अनुव्रजिष्याम्यहमद्य
रामंराज्यंपरित्यज्यसुखंधनंच ॥ सर्वैश्चराज्ञाभरतेनचत्वंयथासुखंभुंक्ष्वचिरायराज्यम् ॥ ३३ ॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणे वा०आ०च०
सा० अयो० षट्त्रिंशःसर्गः ॥३६॥ महामात्रवचःश्रुत्वारामोदशरथन्तदा ॥ अभ्यभाषतवाक्यंतुविनयज्ञोविनीतवत् ॥ १ ॥ त्यक्तभो
गस्यमेराजन्वनेवन्येनजीवतः ॥ किंकार्यमनुयात्रेणत्यक्तसंगस्यसर्वतः ॥ २ ॥ योहिदत्त्वाद्विपश्रेष्ठंकक्ष्यायांकुरुतेमनः ॥ रज्जुस्नेहे
नकिंतस्यत्यजतःकुंजरोत्तमम् ॥ ३ ॥ तथाममसतांश्रेष्ठकिंध्वजिन्याजगत्पते ॥ सर्वाण्येवानुजानामिचीराण्येवानयंतुमे ॥ ४ ॥
खनित्रपिटकेचोभे समानयतगच्छतः ॥ चतुर्दशवनेवासंवर्षाणिवसतोमम ॥ ५ ॥ अथचीराणिकैकेयीस्वयमाहृत्यराघवम् ॥ उवाच
परिधत्स्वेतिजनौघेनिरपत्रपा ॥ ६ ॥ सचीरेपुरुषव्याघ्रःकैकेय्याःप्रतिगृह्य तु ॥ सूक्ष्मवस्त्रमवक्षिप्यमुनिवस्त्राण्यवस्तह ॥ ७ ॥ लक्ष्म
णश्चापितत्रैवंविहायवसनेशुभे ॥ तापसाच्छादनेचैवजग्राहपितुरग्रतः ॥ ८ ॥ अथात्मपरिधानार्थंसीताकौशेयवासिनी ॥ सम्प्रेक्ष्यचीरं
संत्रस्तापृषतीवागुरामिव ॥ ९ ॥ साव्यपत्रपमाणेवप्रगृह्यचसुदुर्मनाः ॥ कैकेय्याःकुशचीरेतेजानकीशुभलक्षणा ॥ १० ॥ अश्रुसंपूर्ण

यामाससुमंत्रस्तुकृतांजलिः ॥ ३६ ॥ नैवसाक्षुभ्यतेदेवीनचस्मपरिदूयते ॥ नचास्यामुखवर्णस्यलक्ष्यतेविक्रियातदा ॥ ३७ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सं० अयोध्याकाण्डे पंचत्रिंशःसर्गः ॥ ३५ ॥ ततःसुमंत्रमैक्ष्वाकःपीडितोऽत्रप्रति
ज्ञया॥सबाष्पमतिनिःश्वस्यजगादेदंपुनर्वचः ॥ १ ॥ सूतरत्नसुसंपूर्णाचतुर्विधबलाचमूः ॥ राघवस्यानुयात्रार्थंक्षिप्रंप्रतिविधीय
ताम् ॥ २ ॥ रूपाजीवाश्चवादिन्योवणिजश्चमहाधनाः ॥ शोभयंतुकुमारस्यवाहिनीःसुप्रसारिताः ॥ ३ ॥ येचैनमुपजीवंतिरमतेयैश्च
वीर्यतः ॥ तेषांबहुविधंदत्त्वातानप्यत्रनियोजय ॥ ४ ॥ आयुधानिचमुख्यानिनागराःशकटानिच ॥ अनुगच्छंतुकाकुत्स्थंव्याधाश्चा
रण्यकोविदाः ॥ ५ ॥ निघ्नन्मृगान्कुंजरांश्चपिबंश्चारण्यकंमधु ॥ नदीश्चविविधाःपश्यन्नराज्यंसंस्मरिष्यति ॥ ६ ॥ धान्यकोशश्चयः
कश्चिद्धनकोशश्चमामकः ॥ तौराममनुगच्छेतांवसंतंनिर्जनेवने ॥ ७ ॥ यजन्पुण्येषुदेशेषुविसृजंश्चाप्तदक्षिणाः ॥ ऋषिभिश्चापिसं
गम्यप्रवत्स्यतिसुखंवने ॥८॥ भरतश्चमहाबाहुरयोध्यांपालयिष्यति ॥ सर्वकामैःपुनःश्रीमान्रामःसंसाध्यतामिति ॥ ९ ॥ एवंब्रुवति
काकुत्स्थेकैकेय्याभयमागतम् ॥ मुखंचाप्यगमच्छोषंस्वरश्चापिव्यरुध्यत ॥ १० ॥ साविषण्णाचसंत्रस्तामुखेनपरिशुष्यता ॥ राजा
नमेवाभिमुखीकैकेयीवाक्यमब्रवीत् ॥ ११ ॥ राज्यंगतधनंसाधोपीतमंडांसुरामिव ॥ निरास्वाद्यतमंशून्यंभरतोनाभिपत्स्यते ॥ १२ ॥
कैकेय्यांमुक्तलज्जायांवदंत्यामतिदारुणम् ॥ राजादशरथोवाक्यमुवाचायतलोचनाम् ॥ १३ ॥ वहंतंकिंतुदसिमांनियुज्यधुरिमाऽहिते॥
अनार्यैकृत्यमारब्धंकिन्तुपूर्वमुपारुधः ॥ १४ ॥ तस्यैतत्क्रोधसंयुक्तमुक्तंश्रुत्वावरांगना॥कैकेयीद्विगुणंक्रुद्धाराजानमिदमब्रवीत् ॥ १५ ॥
तवैववंशेसगरोज्येष्ठपुत्रमुपारुधत् ॥ असमंजइतिख्यातंतथायंगंतुमर्हति ॥ १६ ॥ एवमुक्तोधिगित्येवराजादशरथोऽब्रवीत् ॥ व्रीडित
श्चजनः सर्वः साचतन्नावबुध्यत ॥ १७ ॥ तत्रवृद्धोमहामात्रः सिद्धार्थोनामनामतः ॥ शुचिर्बहुमतोराज्ञः कैकेयीमिदमब्रवीत् ॥ १८ ॥
असमंजोगृहीत्वातुक्रीडतः पथिदारकान् ॥ सरय्वांप्रक्षिपन्नप्सुरमतेतेनदुर्मतिः ॥ १९ ॥ तंदृष्ट्वानागराःसर्वेक्रुद्धाराजानमब्रुवन् ॥ अस
मंजंवृणीष्वैकमस्मान्वाराष्ट्रवर्धन ॥ २० ॥ तानुवाचततोराजाकिंनिमित्तमिदंभयम्॥ ताश्चापिराज्ञासंपृष्टावाक्यंप्रकृतयोऽब्रुवन् ॥२१॥

काप्रीतीराज्यलाभेनतवदेविभविष्यति ॥ तादृशंत्वममर्यादंकर्मकर्तुंचिकीर्षसि ॥ १३ ॥ आश्चर्यमिवपश्यामियस्यास्तेवृत्तमीदृशम् ॥ आचरंत्यानविदतासद्योभवतिमेदिनी ॥ १४ ॥ महाब्रह्मर्षिसृष्टावाज्वलंतोभीमदर्शनाः ॥ धिग्वाग्दण्डानहिंसंतिरामप्रव्राजनेस्थिताम् ॥ १५ ॥ आम्रंछित्त्वाकुठारेणनिंबंपरिचरेत्तुकः ॥ यश्चैनंपयसासिंचेन्नैवास्यमधुरोभवेत् ॥ १६ ॥ आभिजात्यंहितेमन्येयथामातुस्तथैवच ॥ नहिनिंबात्स्रवेत्क्षौद्रंलोकेनिगदितंवचः ॥ १७ ॥ तवमातुरसद्ग्राहंविद्मपूर्वंयथाश्रुतम् ॥ पितुस्तेवरदःकश्चिद्ददौवरमनुत्तमम् ॥ १८ ॥ सर्वभूतरुतंतस्मात्संजज्ञेवसुधाधिपः ॥ तेनतिर्यग्गतानांचभूतानांविदितंवचः ॥ १९ ॥ ततोजृंभस्यशयनेविरुताद्भूरिवर्चसः ॥ पितुस्तेविदितोभावःसतत्रबहुधाहसत् ॥ २० ॥ तत्रतेजननीक्रुद्धामृत्युपाशमभीप्सती ॥ हासंतेनृपतेसौम्यजिज्ञासामीतिचाब्रवीत् ॥ २१ ॥ नृपश्चोवाचतांदेवींहासंशंसामितेयदि ॥ ततोमेमरणंसद्योभविष्यतिनसंशयः ॥ २२ ॥ मातातेपितरंदेवीपुनःकेकयमब्रवीत् ॥ शंसमेजीववामावानमांत्वंप्रहसिष्यसि ॥ २३ ॥ प्रियायाचतथोक्तःसन्केकयःपृथिवीपतिः ॥ तस्मैतंवरदायार्थंकथयामासतत्त्वतः ॥ २४ ॥ ततःसवरदःसाधूराजानंप्रत्यभाषत ॥ म्रियतांध्वंसतांवेयंमाशंसीस्त्वंमहीपते ॥ २५ ॥ सतच्छ्रुत्वावचस्तस्यप्रसन्नमनसोनृपः ॥ मातरंतेनिरस्याशुविजहारकुबेरवत् ॥ २६ ॥ तथात्वमपिराजानंदुर्जनाचरितेपथि ॥ असद्ग्राहमिमंमोहात्कुरुषेपापदर्शिनी ॥ २७ ॥ सत्यश्चात्रप्रवादोऽयंलौकिकःप्रतिभातिमा ॥ पितॄन्समनुजायंतेनरामातरमंगनाः ॥ २८ ॥ नैवंभवगृहाणेदंयदाहवसुधाधिपः ॥ भर्तुरिच्छामुपास्येहजनस्यास्यगतिर्भव ॥ २९ ॥ मात्वंप्रोत्साहितापापैर्देवराजसमप्रभम् ॥ भर्तारंलोकभर्तारमसद्धर्ममुपादध ॥ ३० ॥ नहिमिथ्याप्रतिज्ञातंकरिष्यतितवानघः ॥ श्रीमान्दशरथोराजादेविराजीवलोचनः ॥ ३१ ॥ ज्येष्ठोवदान्यःकर्मण्यःस्वधर्मस्यापिरक्षिता ॥ रक्षिताजीवलोकस्यबलीरामोऽभिषिच्यताम् ॥ ३२ ॥ परिवादोहितेदेविमहाँल्लोकेचरिष्यति ॥ यदिरामोवनंयातिविहायपितरंनृपम् ॥ ३३ ॥ स्वराज्यंराघवःपातुभवत्वंविगतज्वरा ॥ नहितेराघवादन्यःक्षमःपुरवरेवसन् ॥ ३४ ॥ रामेहियौवराज्यस्थेराजादशरथोवनम् ॥ प्रवेक्ष्यतिमहेष्वासःपूर्ववृत्तमनुस्मरन् ॥ ३५ ॥ इतिसांत्वैश्चतीक्ष्णैश्चकैकेयींराजसंसदि ॥ भूयःसंक्षोभ

येनसंस्तंभनीयोऽयंसर्वोबाष्पाकुलोजनः ॥ सत्वंपुरुषशार्दूलकिमर्थंविक्रियांगतः ॥ ५४ ॥ पुरंचराष्ट्रंचमहीचकेवलामयाविसृष्टाभरता
यदीयताम् ॥ अहंनिदेशंभवतोऽनुपालयन्वनंगमिष्यामिचिरायसेवितुम् ॥ ५५ ॥ मयाविसृष्टांभरतोमहीमिमांसशैलखंडांसपुरोपका
ननाम् ॥ शिवासुसीमास्वनुशास्तुकेवलंत्वयायदुक्तंनृपतेतथास्तुतत् ॥५६॥ नमेतथापार्थिवदीयतेमनोमहत्सुकामेषु नचात्मनःप्रिये ॥
यथानिदेशेतवशिष्टसंमतेव्यपैतुदुःखंतवमत्कृतेऽनघ ॥ ५७ ॥ तदद्यनैवानघराज्यमव्ययंनसर्वकामान्वसुधांनमैथिलीम् ॥ नचिंतितं
त्वामनृतेनयोजयन्वृणीयसत्यंव्रतमस्तुतेतथा ॥ ५८ ॥ फलानिमूलानिचभक्षयन्वनेगिरींश्चपश्यन्सरितःसरांसिच ॥ वनंप्रविश्यैववि
चित्रपादपंसुखीभविष्यामितवास्तुनिर्वृतिः ॥ ५९ ॥ एवंसराजाव्यसनाभिपन्नस्तापेनदुःखेनचपीड्यमानः ॥ आलिंग्यपुत्रंसुविनष्टसं
ज्ञोभूमिंगतोनैवचिचेतकिंचित् ॥ ६० ॥ देव्यःसमस्तारुरुदुःसमेतास्तांवर्जयित्वानरदेवपत्नीम् ॥ रुदन्सुमंत्रोऽपिजगाममूर्च्छांहाहाकृतं
तत्रबभूवसर्वम् ॥ ६१ ॥ इत्यार्षेश्रीम० वा० आ० च० सा० अयोध्याकांडेचतुस्त्रिंशःसर्गः ॥ ३४ ॥ ततोनिर्धूयसहसाशिरोनिः
श्वस्यचासकृत् ॥ पाणिंपाणौविनिष्पिष्यदंतान्कटकटाय्यच ॥ १ ॥ लोचनेकोपसंरक्तेवर्णंपूर्वोचितंजहत् ॥ कोपाभिभूतःसहसासं
तापमशुभंगतः ॥ २ ॥ मनःसमीक्षमाणश्चसूतोदशरथस्यच ॥ कंपयन्निवकैकेय्याहृदयंवाक्शरैःशितैः ॥ ३ ॥ वाक्यवज्रैरनुपमैर्निर्भिंद
न्निवचाशुभैः ॥ कैकेय्याःसर्वमर्माणिसुमंत्रःप्रत्यभाषत ॥ ४ ॥ यस्यास्तवपतिस्त्यक्तोराजादशरथःस्वयम् ॥ भर्तासर्वस्यजगतःस्था
वरस्यचरस्यच ॥ ५ ॥ नह्यकार्यतमंकिंचित्तवदेवीहविद्यते ॥ पतिघ्नींत्वामहंमन्येकुलघ्नीमपिचांततः ॥ ६ ॥ यन्महेंद्रमिवाजय्यंदुष्प्र
कंप्यमिवाचलम् ॥ महोदधिमिवाक्षोभ्यंसंतापयसिकर्मभिः ॥ ७ ॥ मावमंस्थादशरथंभर्तारंवरदंपतिम् ॥ भर्तुरिच्छाहिनारीणांपुत्र
कोट्याविशिष्यते ॥ ८ ॥ यथावयोहिराज्यानिप्राप्नुवंतिनृपक्षये ॥ इक्ष्वाकुकुलनाथेऽस्मिंस्तंलोपयितुमिच्छसि ॥ ९ ॥ राजाभवतु
तत्पुत्रोभरतःशास्तुमेदिनीम् ॥ वयंतत्रगमिष्यामोयत्ररामोगमिष्यति ॥ १० ॥ नचतेविषयेकश्चिद्ब्राह्मणोवस्तुमर्हति ॥ तादृशंत्वम
मर्यादमद्यकर्मकरिष्यसि ॥ ११ ॥ नूनंसर्वेगमिष्यामोमार्गंरामनिषेवितम् ॥ त्यक्तायाबांधवैःसर्वैर्ब्राह्मणैःसाधुभिः सदा ॥ १२ ॥

पाशेनसंयतः ॥ कैकेय्याचोद्यमानस्तुमिथोराजातमब्रवीत् ॥ ३० ॥ श्रेयसेवृद्धयेतातपुनरागमनायच ॥ गच्छस्वारिष्टमव्यग्रःपंथानम
कुतोभयम् ॥ ३१ ॥ नहिसत्यात्मनस्तातधर्माभिमनसस्तव ॥ सन्निवर्तयितुंबुद्धिः शक्यतेरघुनंदन ॥ ३२ ॥ अद्यत्विदानींरजनींपुत्र
मागच्छसर्वथा ॥ एकाहदर्शनेनापिसाधुतावच्चराम्यहम् ॥ ३३ ॥ मातरंमांचसंपश्यन्वसेमामद्यशर्वरीम् ॥ तर्पितःसर्वकामैस्त्वंश्वः
कल्येसाधयिष्यसि ॥ ३४ ॥ दुष्करंक्रियतेपुत्रसर्वथाराघवप्रिय ॥ त्वयाहिमत्प्रियार्थंतुवनमेवमुपाश्रितम् ॥ ३५ ॥ नचैतन्मेप्रियं
पुत्रशपेसत्येनराघव ॥ छन्नयाचलितस्त्वस्मिस्त्रियाभस्माग्निकल्पया ॥ ३६ ॥ वंचनायातुलब्धामेतांत्वंनिस्तर्तुमिच्छसि ॥ अनया
वृत्तसादिन्याकैकेय्याभिप्रचोदितः ॥ ३७ ॥ नचैतदाश्चर्यतमंयत्त्वंज्येष्ठः सुतोमम ॥ अपानृतकथंपुत्रपितरंकर्तुमिच्छसि ॥ ३८ ॥
अथरामस्तदाश्रुत्वापितुरार्तस्यभाषितम् ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रादीनोवचनमब्रवीत् ॥ ३९ ॥ प्राप्स्यामियानद्यगुणान्कोमेश्वस्तान्प्रदा
स्यति ॥ अपक्रमणमेवातः सर्वकामैरहंवृणे ॥ ४० ॥ इयंसराष्ट्रासजनाधनधान्यसमाकुला ॥ मयाविसृष्टावसुधाभरतायप्रदीयताम् ॥
॥ ४१ ॥ वनवासकृताबुद्धिर्नचमेऽद्यचलिष्यति ॥ यस्तुयुद्धेवरोदत्तः कैकेय्यैवरदत्वया ॥ ४२ ॥ दीयतांनिखिलेनैवसत्यस्त्वंभवपा
र्थिव ॥ अहंनिदेशंभवतोयथोक्तमनुपालयन् ॥ ४३ ॥ चतुर्दशसमावत्स्येवनेवनचरैःसह॥ माविमर्शोवसुमतीभरतायप्रदीयताम् ॥ ४४॥
नहिमेकांक्षितंराज्यंसुखमात्मनिवाप्रियम् ॥ यथानिदेशंकर्तुंवैतवैवरघुनंदन ॥ ४५ ॥ अपगच्छतुतेदुःखंमाभूर्बाष्पपरिप्लुतः ॥ नहिक्षु
भ्यतिदुर्धर्षः समुद्रःसरितांपतिः ॥४६॥ नैवाहंराज्यमिच्छामिनसुखंनचमेदिनीम् ॥ नैवसर्वानिमान्कामान्नस्वर्गंनचजीवितुम् ॥ ४७ ॥
त्वामहंसत्यमिच्छामिनानृतंपुरुषर्षभ ॥ प्रत्यक्षंतवसत्येनसुकृतेनचतेशपे ॥ ४८ ॥ नचशक्यंमयातातस्थातुंक्षणमपिप्रभो ॥
सशोकंधारयस्वेमंनहिमेऽस्तिविपर्ययः॥४९॥अर्थितोह्यस्मिकैकेय्यावनंगच्छेतिराघव॥ मयाचोक्तंव्रजामीतितत्सत्यमनुपालये ॥ ५० ॥
माचोत्कंठांकुथादेववनेरंस्यामहेवयम् ॥ प्रशांतहरिणाकीर्णेनानाशकुनिनादिते ॥ ५१ ॥ पिताहिदैवतंतातदेवतानामपिस्मृतम् ॥
तस्माद्दैवतमित्येवकरिष्यामिपितुर्वचः ॥ ५२ ॥ चतुर्दशसुवर्षेषुगतेषुनृपसत्तम ॥ पुनर्द्रक्ष्यसिमांप्राप्तंसंतापोऽयंविमुच्यताम् ॥ ५३ ॥

सत्वांपश्यतुभद्रंतेरामः सत्यपराक्रमः ॥ सर्वान्सुहृदआपृच्छ्यत्वांहीदानींदिदृक्षते ॥ ७ ॥ गमिष्यतिमहारण्यंतंपश्यजगतीपते ॥
वृतंराजगुणैः सर्वैरादित्यमिवरश्मिभिः ॥ ८ ॥ ससत्यवाक्योधर्मात्मागांभीर्यात्सागरोपमः ॥ आकाशइवनिष्पंकोनरेंद्रःप्रत्युवाच
तम् ॥ ९ ॥ सुमंत्रानयमेदारान्येकेचिदिहमामकाः॥दारैःपरिवृतः सर्वैर्द्रष्टुमिच्छामिराघवम् ॥ १० ॥ सोऽन्तःपुरमतीत्यैवस्त्रियस्तावा
क्यमब्रवीत् ॥ आर्योह्वयतिवोराजागम्यतांतत्रमाचिरम् ॥ ११ ॥ एवमुक्ताः स्त्रियः सर्वाःसुमंत्रेणनृपाज्ञया ॥ प्रचक्रमुस्तद्भवनंभर्तुराज्ञा
यशासनम् ॥ १२ ॥ अर्धसप्तशतास्तत्रप्रमदास्ताम्रलोचनाः ॥ कौसल्यांपरिवार्याथशनैर्जग्मुर्धृतव्रताः ॥ १३ ॥ आगतेषुचदारेषुस
मवेक्ष्यमहीपतिः ॥ उवाचराजातंसूतंसुमंत्रानयमेसुतम् ॥ १४ ॥ ससूतोराममादायलक्ष्मणंमैथिलीन्तथा ॥ जगामाभिमुखस्तूर्णंसका
शंजगतीपतेः ॥ १५ ॥ सराजापुत्रमायांतंदृष्ट्वाचारात्कृतांजलिम् ॥ उत्पपातासनात्तूर्णमार्तः स्त्रीजनसंवृतः ॥ १६ ॥ सोऽभिदुद्राववे
गेनरामंदृष्ट्वाविशांपतिः ॥ तमसंप्राप्यदुःखार्तः पपातभुविमूर्च्छितः ॥ १७ ॥ तंरामोऽभ्यपतत्क्षिप्रंलक्ष्मणश्चमहारथः॥ विसंज्ञमिवदुः
खेनसशोकंनृपतिंतदा ॥ १८ ॥ स्त्रीसहस्रनिनादश्चसंजज्ञेराजवेश्मनि ॥ हाहारामेतिसहसाभूषणध्वनिमिश्रितः॥ १९ ॥ तंपरिष्वज्य
बाहुभ्यांतावुभौरामलक्ष्मणौ ॥ पर्यंकेसीतयासार्धंरुदंतः समवेशयन् ॥ २० ॥ अथरामो मुहूर्तस्यलब्धसंज्ञंमहीपतिम् ॥ उवाचप्रांज
लिर्बाष्पशोकार्णवपरिप्लुतम् ॥ २१ ॥ आपृच्छेत्वांमहाराजसर्वेषामीश्वरोऽसिनः ॥ प्रस्थितंदंडकारण्यंपश्यत्वंकुशलेनमाम् ॥ २२ ॥
लक्ष्मणंचानुजानीहिसीताचान्वेतुमांवनम् ॥ कारणैर्बहुभिस्तथ्यैर्वार्यमाणौनचेच्छतः ॥ २३ ॥ अनुजानीहिसर्वान्नःशोकमुत्सृज्यमा
नद ॥ लक्ष्मणंमांचसीतांचप्रजापतिरिवात्मजान् ॥ २४ ॥ प्रतीक्षमाणमव्यग्रमनुज्ञांजगतीपतेः ॥ उवाचराजासंप्रेक्ष्यवनवासायराघ
वम् ॥ २५ ॥ अहंराघवकैकेय्यावरदानेनमोहितः ॥ अयोध्यायांत्वमेवाद्यभवराजानिगृह्यमाम् ॥ २६ ॥ एवमुक्तोनृपतिनारामोधर्म
भृतांवरः ॥ प्रत्युवाचांजलिंकृत्वापितरंवाक्यकोविदः ॥ २७ ॥ भवान्वर्षसहस्रायपृथिव्यानृपतेपतिः ॥ अहंत्वरण्येवत्स्यामिनमेराज्य
स्यकांक्षिता ॥ २८ ॥ नवपंचचवर्षाणिवनवासेविहृत्यते ॥ पुनः पादौग्रहीष्यामिप्रतिज्ञांतेनराधिप ॥ २९ ॥ रुदन्नार्तः प्रियंपुत्रंसत्य

सहबांधवाः ॥ गच्छंतमनुगच्छामोयेनगच्छतिराघवः ॥ १६ ॥ उद्यानानिपरित्यज्यक्षेत्राणिचगृहाणिच ॥ एकदुःखसुखारामममनुग
च्छामधार्मिकम् ॥ १७ ॥ समुद्धृतनिधानानिपरिध्वस्ताजिराणिच ॥ उपात्तधनधान्यानिहतसाराणिसर्वशः ॥ १८ ॥ रजसाभ्यवकी
र्णानिपरित्यक्तानिदैवतैः ॥ मूषकैःपरिधावद्भिरुद्बिलैरावृतानिच ॥ १९ ॥ अपेतोदकधूमानिहीनसंमार्जनानिच ॥ प्रनष्टबलिकर्मे
ज्यामंत्रहोमजपानिच ॥ २० ॥ दुष्कालेनेवभग्नानिभिन्नभाजनवंतिच ॥ अस्मत्त्यक्तानिकैकेयीवेश्मानिप्रतिपद्यताम् ॥ २१ ॥ वनं
नगरमेवास्तुयेनगच्छतिराघवः ॥ अस्माभिश्चपरित्यक्तंपुरंसंपद्यतांवनम् ॥ २२ ॥ बिलानिदंष्ट्रिणःसर्वेसानूनिमृगपक्षिणः ॥ त्यजंत्व
स्मद्भयाद्भीतागजाःसिंहावनान्यपि ॥ २३ ॥ अस्मत्त्यक्तंप्रपद्यंतांसेव्यमानंत्यजंतुच ॥ तृणमांसफलादानंदेशंव्यालमृगद्विजम् ॥ २४ ॥
प्रपद्यतांहिकैकेयीसपुत्रासहबांधवैः ॥ राघवेणवयंसर्वेवनेवत्स्यमनिर्वृताः ॥ २५ ॥ इत्येवंविविधावाचोनानाजनसमीरिताः ॥ शुश्रा
वराघवःश्रुत्वानविचक्रेऽस्यमानसम् ॥ २६ ॥ सतुवेश्मपुनर्मातुःकैलासशिखरप्रभम् ॥ अभिचक्रामधर्मात्मामत्तमातंगविक्रमः॥२७ ॥
विनीतवीरपुरुषंप्रविश्यतुनृपालयम् ॥ ददर्शावस्थितंदीनंसुमंत्रमविदूरतः ॥ २८ ॥ प्रतीक्षमाणोऽभिजनंतदार्तमनार्तरूपःप्रहसन्निवाथ ॥
जगामरामःपितरंदिदृक्षुःपितुर्निदेशंविधिवच्चिकीर्षुः ॥ २९ ॥ तत्पूर्वमैक्ष्वाकसुतोमहात्मारामोगमिष्यन्नृपमार्तरूपम् ॥ व्यतिष्ठतप्रेक्ष्य
तदासुमंत्रंपितुर्महात्माप्रतिहारणार्थम् ॥ ३० ॥ पितुर्निदेशेनतुधर्मवत्सलोवनप्रवेशेकृतबुद्धिनिश्चयः ॥ सराघवःप्रेक्ष्यसुमंत्रमब्रवीन्नि
वेदयस्वागमनंनृपायमे ॥ ३१ ॥इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे त्रयस्त्रिंशः सर्ग ॥ ३३ ॥
ततःकमलपत्राक्षःश्यामोनिरुपमोमहान् ॥ उवाचरामस्तंसूतंपितुराख्याहिमामिति ॥ १ ॥ सरामप्रेषितःक्षिप्रंसंतापकलुषेंद्रियम् ॥
प्रविश्यनृपतिंसूतोनिःश्वसंतंददर्शह ॥ २ ॥ उपरक्तमिवादित्यंभस्मच्छन्नमिवानलम् ॥ तटाकमिवनिस्तोयमपश्यज्जगतीपतिम् ॥ ३ ॥
आबोध्यचमहाप्राज्ञःपरमाकुलचेतनम् ॥ राममेवानुशोचंतंसूतःप्रांजलिरब्रवीत् ॥ ४ ॥ तंवर्धयित्वाराजानंपूर्वंसूतोजयाशिषा ॥
भयविक्लवयावाचामंदयाश्लक्ष्णयाब्रवीत् ॥५॥ अयंसपुरुषव्याघ्रोद्वारितिष्ठतितेसुतः ॥ ब्राह्मणेभ्योधनंदत्त्वासर्वंचैवोपजीविनाम् ॥ ६ ॥

मम ॥ ४१ ॥ इदंहितेजस्तवयद्दुरत्ययंतदेवजिज्ञासितुमिच्छतामया ॥ इदंभवानर्थमभिप्रचोदितोवृणीष्वकिंचेदपरंव्यवस्यसि ॥ ४२ ॥
ब्रवीमिसत्येननतेस्मयंत्रणाधनंहियद्यन्ममविप्रकारणात् ॥ भवत्सुसम्यक्प्रतिपादनेनमयार्जितंचैवयशस्करंभवेत् ॥ ४३ ॥ ततःसभा
र्यस्त्रिजटोमहामुनिर्गवामनीकंप्रतिगृह्यमोदितः ॥ यशोबलप्रीतिसुखोपबृंहिणीस्तथाशिषःप्रत्यवदन्महात्मनः ॥ ४४ ॥ सचापिरामः
प्रतिपूर्णपौरुषोमहाधनंधर्मबलैरुपार्जितम् ॥ नियोजयामाससुहृज्जनेचिराद्यथार्हसंमानवचःप्रचोदितः ॥ ४५ ॥ द्विजःसुहृद्भृत्यजनो
ऽथवातदादरिद्रभिक्षाचरणश्चयोभवेत् ॥ नतत्रकश्चिन्नबभूवतर्पितोयथार्हसंमाननदानसंभ्रमैः ॥ ४६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मी
कीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे द्वात्रिंशः सर्गः ॥ ३२ ॥ दत्त्वातुसहवैदेह्याब्राह्मणेभ्योधनंबहु ॥ जग्मतुःपितरंद्रष्टुंसीतया
सहराघवौ ॥ १ ॥ ततोगृहीतेप्रेष्याभ्यामशोभेतांतदायुधे ॥ मालादामभिरासक्तेसीतयासमलंकृते ॥ २ ॥ ततःप्रासादहर्म्याणिविमा
नशिखराणिच ॥ अधिरुह्यजनःश्रीमानुदासीनोव्यलोकयत् ॥ ३ ॥ नहिरथ्याःस्मशक्यंतेगंतुंबहुजनाकुलाः ॥ आरुह्यतस्मात्प्रासा
दादीनाःपश्यंतिराघवम् ॥ ४ ॥ पदातिंसानुजंदृष्ट्वाससीतंचजनास्तदा ॥ ऊचुर्बहुजनावाचःशोकोपहतचेतसः ॥ ५ ॥ यंयांतमनु
यातिस्मचतुरंगबलंमहत् ॥ तमेकंसीतयासार्धमनुयातिस्मलक्ष्मणः ॥ ६ ॥ ऐश्वर्यस्यरसज्ञःसन्कामानांचाकरोमहान् ॥ नेच्छत्येवानृतं
कर्तुंवचनंधर्मगौरवात् ॥ ७ ॥ यानशक्यापुराद्रष्टुंभूतैराकाशगैरपि ॥ तामद्यसीतांपश्यंतिराजमार्गगताजनाः ॥ ८ ॥ अंगरागोचितां
सीतांरक्तचंदनसेविनीम् ॥ वर्षमुष्णंचशीतंचनेष्यत्याशुविवर्णताम् ॥ ९ ॥ अद्यनूनंदशरथःसत्त्वमाविश्यभाषते ॥ नहिराजाप्रियंपुत्रं
विवासयितुमर्हति ॥ १० ॥ निर्गुणस्यापिपुत्रस्यकथंस्याद्विनिवासनम् ॥ किंपुनर्यस्यलोकोऽयंजितोवृत्तेनकेवलम् ॥ ११ ॥ आनृ
शंस्यमनुक्रोशः श्रुतंशीलंदमःशमः ॥ राघवंशोभयंत्येतेषड्गुणाःपुरुषर्षभम् ॥ १२ ॥ तस्मात्तस्योपघातेनप्रजाःपरमपीडिताः ॥
औदकानीवसत्त्वानिग्रीष्मेसलिलसंक्षयात् ॥ १३ ॥ पीडयापीडितंसर्वंजगदस्यजगत्पतेः ॥ मूलस्येवोपघातेनवृक्षःपुष्पफलो
पगः ॥ १४ ॥ मूलंह्येषमनुष्याणांधर्मसारोमहाद्युतिः ॥ पुष्पंफलंचपत्रंचशाखाश्चास्येतरेजनाः ॥ १५ ॥ तेलक्ष्मणइवक्षिप्रंसपत्न्यः

श्वसर्वाभिर्गवांदशशतेनच ॥ येचमेकठकालापाबहवोदंडमाणवाः ॥ १८ ॥ नित्यस्वाध्यायशीलत्वान्नान्यत्कुर्वंतिकिंचन ॥ अलसाः
स्वादुकामाश्चमहतांचापिसंमताः ॥ १९ ॥ तेषामशीतियानानिरत्नपूर्णानिदापय ॥ शालिवाहसहस्रंचद्वेशतेभद्रकांस्तथा ॥ २० ॥
व्यंजनार्थंचसौमित्रेगोसहस्रमुपाकुरु ॥ मेखलीनांमहासंघःकौसल्यांसमुपस्थितः ॥ २१ ॥ तेषांसहस्रंसौमित्रेप्रत्येकंसंप्रदापय ॥
अंबायथानोनंदेच्चकौसल्याममदक्षिणाम् ॥ २२ ॥ तथाद्विजातींस्तान्सर्वाँल्लक्ष्मणार्चयसर्वशः ॥ ततः पुरुषशार्दूलस्तद्धनंलक्ष्मणःस्व
यम् ॥ २३ ॥ यथोक्तंब्राह्मणेंद्राणामददाद्धनदोयथा ॥ अथाब्रवीद्बाष्पगलांस्तिष्ठतश्चोपजीविनः ॥ २४ ॥ सम्प्रदायबहुद्रव्यमेकैकस्यो
पजीवनम् ॥ लक्ष्मणस्यचयद्वेश्मगृहंचयदिदंमम ॥ २५ ॥ अशून्यंकार्यमेकैकंयावदागमनंमम ॥ इत्युक्त्वादुःखितंसर्वंजनंतमुपजी
विनम् ॥ २६ ॥ उवाचेदंधनाध्यक्षंधनमानीयतांमम ॥ ततोऽस्यधनमाजह्रुःसर्वमेवोपजीविनः ॥ २७ ॥ सराशिःसुमहांस्तत्रदर्शनीयो
ह्यदृश्यत ॥ ततःसपुरुषव्याघ्रस्तद्धनंसहलक्ष्मणः ॥ २८ ॥ द्विजेभ्योबालवृद्धेभ्यःकृपणेभ्योह्यदापयत् ॥ तत्रासीत्पिंगलोगार्ग्यस्त्रिज
टोनामवैद्विजः ॥ २९ ॥ क्षतवृत्तिर्वनेनित्यंफालकुद्दाललांगली ॥ तंवृद्धंतरुणीभार्याबालानादायदारकान् ॥ ३० ॥ अब्रवीद्ब्राह्मणं
वाक्यंस्त्रीणांभर्ताहिदेवता ॥ अपास्यफालंकुद्दालंकुरुष्ववचनंमम ॥ ३१ ॥ रामंदर्शयधर्मज्ञंयदिकिंचिदवाप्स्यसि ॥ सभार्यायावचः
श्रुत्वाशाटीमाच्छाद्यदुश्छदाम् ॥ ३२ ॥ सप्रातिष्ठतपंथानंयत्ररामनिवेशनम् ॥ भृग्वंगिरःसमंदीप्त्यात्रिजटंजनसंसदि ॥ ३३ ॥ आपं
चमायाःकक्ष्यायानैनंकश्चिदवारयत् ॥ सराममासाद्यतदात्रिजटोवाक्यमब्रवीत् ॥ ३४ ॥ निर्धनोबहुपुत्रोऽस्मिराजपुत्रमहाबल ॥ क्षत
वृत्तिर्वनेनित्यंप्रत्यवेक्षस्वमामिति ॥ ३५ ॥ तमुवाचततोरामःपरिहाससमन्वितम् ॥ गवांसहस्रमप्येकंनचविश्राणितंमया ॥ ३६ ॥
परिक्षिपसिदंडेनयावत्तावदवाप्स्यसि ॥ सशाटींपरितःकट्यांसंभ्रांतःपरिवेष्ट्यताम् ॥ ३७ ॥ आविध्यदंडंचिक्षेपसर्वप्राणेनवेगतः ॥
सतीर्त्वासरयूपारंदंडस्तस्यकराच्च्युतः ॥ ३८ ॥ गोव्रजेबहुसाहस्रेपपातोक्षाणसन्निधौ ॥ तंपरिष्वज्यधर्मात्माआवाप्यसरयूतटात् ॥ ३९ ॥
आनयामासतागावस्त्रिजटस्याश्रमंप्रति ॥ उवाचचतदारामस्तंगार्ग्यमभिसांत्वयन् ॥ ४० ॥ मन्युर्नखलुकर्तव्यःपरिहासोह्ययं

सत्कृतंमाल्यभूषितम् ॥ रामायदर्शयामाससौमित्रिःसर्वमायुधम् ॥ ३३ ॥ तमुवाचात्मवान्रामःप्रीत्यालक्ष्मणमागतम् ॥ कालेत्वमा
गतःसौम्यकांक्षितेममलक्ष्मण ॥ ३४ ॥ अहंप्रदातुमिच्छामियदिदंमामकंधनम् ॥ ब्राह्मणेभ्यस्तपस्विभ्यस्त्वयासहपरंतप ॥ ३५ ॥
वसंतीहदृढंभक्त्यागुरुषुद्विजसत्तमाः ॥ तेषामपिचमेभूयःसर्वेषांचोपजीविनाम् ॥ ३६ ॥ वसिष्ठपुत्रंतुसुयज्ञमार्यंत्वमानयाशुप्रवरंद्वि
जानाम् ॥ अपिप्रयास्यामिवनंसमस्तानभ्यर्च्यशिष्टानपरान्द्विजातीन् ॥ ३७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
च०सा० अयोध्याकांडे एकत्रिंशः सर्गः ॥ ३१ ॥ ततःशासनमाज्ञायभ्रातुःप्रियकरंहितम् ॥ गत्वासप्रविवेशाशुसुयज्ञस्यनिवेश
नम् ॥ १ ॥तंविप्रमग्न्यगारस्थंवंदित्वालक्ष्मणोऽब्रवीत्॥सखेऽभ्यागच्छपश्यत्वंवेश्मदुष्करकारिणः ॥ २ ॥ ततःसंध्यामुपस्थायगत्वा
सौमित्रिणासह ॥ ऋद्धंसप्राविशल्लक्ष्म्यारम्यंरामनिवेशनम् ॥ ३ ॥ तमागतंवेदविदंप्रांजलिःसीतयासह ॥ सुयज्ञमभिचक्रामराघवोऽग्नि
मिवार्चितम् ॥ ४ ॥ जातरूपमयैर्मुख्यैरंगदैःकुंडलैःशुभैः॥ सहेमसूत्रैर्मणिभिःकेयूरैर्वलयैरपि ॥ ५ ॥ अन्यैश्चरत्नैर्बहुभिःकाकुत्स्थः
प्रत्यपूजयत् ॥ सुयज्ञंसतदोवाचरामःसीताप्रचोदितः ॥ ६ ॥ हारंचहेमसूत्रंचभार्यायैसौम्यहारय ॥ रशनांचाथसासीतादातुमिच्छति
तेसखी ॥ ७ ॥ अंगदानिचचित्राणिकेयूराणिशुभानिच ॥ प्रयच्छतिसखीतुभ्यंभार्यायैगच्छतीवनम् ॥ ८ ॥ पर्यंकमग्र्यास्तरणंनाना
रत्नविभूषितम् ॥ तमपीच्छतिवैदेहीप्रतिष्ठापयितुंत्वयि ॥ ९ ॥ नागःशत्रुंजयोनाममातुलोयंददौमम ॥ तंतेनिष्कसहस्रेणददामिद्वि
जपुंगव ॥ १० ॥ इत्युक्तःसतुरामेणसुयज्ञःप्रतिगृह्यतत् ॥ रामलक्ष्मणसीतानांप्रयुयोजाशिषःशिवाः ॥ ११ ॥ अथभ्रातरमव्यग्रंप्रियं
रामःप्रियंवदम् ॥ सौमित्रिंतमुवाचेदंब्रह्मवत्रिदशेश्वरम् ॥ १२ ॥ अगस्त्यंकौशिकंचैवतावुभौब्राह्मणोत्तमौ ॥ अर्चयाहूयसौमित्रेरत्नैः
सस्यमिवांबुभिः ॥ १३ ॥ तर्पयस्वमहाबाहोगोसहस्रेणराघव ॥ सुवर्णरजतैश्चैवमणिभिश्चमहाधनैः ॥ १४ ॥ कौसल्यांचयआशी
र्भिर्भक्तःपर्युपतिष्ठति ॥ आचार्यस्तैत्तिरीयाणामभिरूपश्चवेदवित् ॥ १५ ॥ तस्ययानंचदासीश्चसौमित्रेसंप्रदापय ॥ कौशेयानिचवस्त्रा
णियावत्तुष्यतिसद्विजः ॥ १६ ॥ सूतश्चित्ररथश्चार्यःसचिवःसुचिरोषितः ॥ तोषयैनंमहार्हैश्चरत्नैर्वस्त्रैर्धनैस्तथा ॥ १७ ॥ पशुकाभि

सततंसत्पथेस्थितः ॥ प्रियःप्राणसमोवश्योविधेयश्चसखाचमे ॥ १० ॥ मयाद्यसहसौमित्रेत्वयिगच्छतितद्वनम् ॥ कोभजिष्यतिकौ
सल्यांसुमित्रांवायशस्विनीम् ॥ ११ ॥ अभिवर्षतिकामैर्यःपर्जन्यःपृथिवीमिव ॥ सकामपाशपर्यस्तोमहातेजामहीपतिः ॥ १२ ॥
साहिराज्यमिदंप्राप्यनृपस्याश्वपतेःसुता ॥ दुःखितानांसपत्नीनांनकरिष्यतिशोभनम् ॥ १३ ॥ नस्मरिष्यतिकौसल्यांसुमित्रांचसु
दुःखिताम् ॥ भरतोराज्यमासाद्यकैकेय्यांपर्यवस्थितः ॥ १४ ॥ तामार्यांस्वयमेवेहराजानुग्रहणेनवा ॥ सौमित्रेभरकौसल्यामुक्तमर्थ
मसुंचर ॥ १५ ॥ एवंमयिचतेभक्तिर्भविष्यतिसुदाशिता ॥ धर्मज्ञगुरुपूजायांधर्मश्चाप्यतुलोमहान् ॥ १६ ॥ एवंकुरुष्वसौमित्रेमत्कृते
रघुनंदन ॥ अस्माभिर्विप्रहीणायामातुर्नोनभवेत्सुखम् ॥ १७ ॥ एवमुक्तस्तुरामेणलक्ष्मणःश्लक्ष्णयागिरा ॥ प्रत्युवाचतदारामंवाक्य
ज्ञोवाक्यकोविदम् ॥ १८ ॥ तवैवतेजसावीरभरतः पूजयिष्यति ॥ कौसल्यांचसुमित्रांचप्रयतोनास्तिसंशयः ॥ १९ ॥ यदिदुःस्थो
नरक्षेतभरतोराज्यमुत्तमम् ॥ प्राप्यदुर्मनसावीरगर्वेणचविशेषतः ॥ २० ॥ तमहंदुर्मतिंक्रूरंवधिष्यामिनसंशयः ॥ तत्पक्ष्यानपितान्स
र्वांस्त्रैलोक्यमपिकिंतुसा ॥ २१ ॥ कौसल्याबिभृयादार्यासहस्रंमद्विधानपि ॥ यस्याःसहस्रंग्रामाणांसंप्राप्तमुपजीविनाम् ॥ २२ ॥
तदात्मभरणेचैवममातुस्तथैवच ॥ पर्याप्तामद्विधानांचभरणायमनस्विनी ॥ २३ ॥ कुरुष्वमामनुचरंवैधर्म्यंनेहविद्यते ॥ कृतार्थोऽहं
भविष्यामितवचार्थःप्रकल्प्यते ॥ २४ ॥ धनुरादायसगुणंखनित्रपिटकाधरः ॥ अग्रतस्तेगमिष्यामिपंथानंतवदर्शयन् ॥ २५ ॥
आहरिष्यामितेनित्यंमूलानिचफलानिच ॥ वन्यानिचतथान्यानिस्वाहार्हाणितपस्विनाम् ॥ २६ ॥ भवांस्तुसहवैदेह्यागिरिसानुषु
रंस्यते ॥ अहंसर्वंकरिष्यामिजाग्रतःस्वपतश्चते ॥ २७ ॥ रामस्त्वनेनवाक्येनसुप्रीतःप्रत्युवाचतम् ॥ व्रजापृच्छस्वसौमित्रेसर्वमेवसु
हृज्जनम् ॥ २८ ॥ येचराज्ञोददौदिव्येमहात्मावरुणःस्वयम् ॥ जनकस्यमहायज्ञेधनुषीरौद्रदर्शने ॥ २९ ॥ अभेद्यकवचेदिव्येतूणी
चाक्षय्यसायकौ ॥ आदित्यविमलाभौद्वौखड्गौहेमपरिष्कृतौ ॥ ३० ॥ सत्कृत्यनिहितंसर्वमेतदाचार्यसद्मनि ॥ सर्वमायुधमादायक्षिप्र
माव्रजलक्ष्मण ॥ ३१ ॥ ससुहृज्जनमामंत्र्यवनवासायनिश्चितः ॥ इक्ष्वाकुगुरुमागम्यजग्राहायुधमुत्तमम् ॥ ३२ ॥ तद्दिव्यंराजशार्दूलः

नौवायज्ञोवाप्यात्पदक्षिणः ॥ तथाबलकराःसीतेयथासेवापितुर्मता ॥ ३५ ॥ स्वर्गोधनंवाधान्यंवाविद्याःपुत्राःसुखानिच ॥ गुरुवृत्त्य
नुरोधेननकिंचिदपिदुर्लभम् ॥ ३६ ॥ देवगंधर्वगोलोकान्ब्रह्मलोकांस्तथापरान् ॥ प्राप्नुवंतिमहात्मानोमातापितृपरायणाः ॥ ३७ ॥
समांपितायथाशास्तिसत्यधर्मपथेस्थितः ॥ तथावर्तितुमिच्छामिसहिधर्मःसनातनः ॥ ३८ ॥ ममसन्नामतिःसीतेनेतुंत्वांदंडकावनम् ॥
वसिष्यामीतिसात्वंमामनुयातुंसुनिश्चिता ॥ ३९ ॥ साहिदिष्टानवद्यांगिवनायमदिरेक्षणे ॥ अनुगच्छस्वमांभीरुसहधर्मचरीभव॥ ४० ॥
सर्वथासदृशंसीतेममस्वस्यकुलस्यच ॥ व्यवसायमनुक्रांताकांतेत्वमतिशोभनम् ॥ ४१ ॥ आरभस्वशुभश्रोणिवनवासक्षमाः क्रियाः ॥
नेदानींत्वदृतेसीतेस्वर्गोऽपिममरोचते ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणेभ्यश्चरत्नानिभिक्षुकेभ्यश्चभोजनम् ॥ देहिचाशंसमानेभ्यःसंत्वरस्वचमाचि
रम् ॥ ४३ ॥ भूषणानिमहार्हाणिवरवस्त्राणियानिच ॥ रमणीयाश्चये केचित्क्रीडार्थाश्चाप्युपस्कराः ॥ ४४ ॥ शयनीयानियानानि
ममचान्यानियानिच ॥ देहिस्वभृत्यवर्गस्यब्राह्मणानामनंतरम् ॥ ४५ ॥ अनुकूलंतुसाभर्तुर्ज्ञात्वागमनमात्मनः ॥ क्षिप्रंप्रमुदितादेवी
दातुमेवप्रचक्रमे ॥ ४६ ॥ (ततः प्रहृष्टाप्रतिपूर्णमानसायशस्विनीभर्तुरवेक्ष्यभाषितम् ॥ धनानिरत्नानिचदातुमंगनाप्रचक्रमेधर्मभृतांम
नस्विनी ॥१॥) इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडेत्रिंशःसर्गः ॥ ३० ॥ एवं श्रुत्वाससंवादंल
क्ष्मणः पूर्वमागतः ॥ बाष्पपर्याकुलमुखः शोकंसोढुमशक्नुवन् ॥ १ ॥ सभ्रातुश्चरणौगाढं निपीड्यरघुनंदनः ॥ सीतामुवाचातिशयांरा
घवंचमहाव्रतम् ॥ २ ॥ यदिगंतुंकृताबुद्धिर्वनंमृगगजायुतम् ॥ अहंत्वाऽनुगमिष्यामिवनमग्रेधनुर्धरः ॥ ३ ॥ मयासमेतोऽरण्यानि
रम्याणि विचरिष्यसि ॥ पक्षिभिर्मृगयूथैश्चसंघुष्टानिसमंततः ॥ ४ ॥ नदेवलोकाक्रमणंनामरत्वमहंवृणे ॥ ऐश्वर्यंचापिलोकानांकामये
नत्वयाविना ॥ ५ ॥ एवंब्रुवाणःसौमित्रिर्वनवासाय निश्चितः ॥ रामेणबहुभिःसांत्वैर्निषिद्धःपुनरब्रवीत् ॥ ६ ॥ अनुज्ञातस्तुभवता
पूर्वमेवयदस्म्यहम् ॥ किमिदानींपुनरपिक्रियतेमेनिवारणम् ॥ ७ ॥ यदर्थंप्रतिषेधोमेक्रियतेगंतुमिच्छतः ॥ एतदिच्छामिविज्ञातुंसंश
योहिममानघ ॥ ८ ॥ ततोऽब्रवीन्महातेजारामोलक्ष्मणमग्रतः ॥ स्थितंप्राग्गामिनंधीरंयाचमानंकृतांजलिम् ॥९॥ स्निग्धोधर्मरतोधीरः

१

त्याविहारशयनेष्विव ॥ ११ ॥ कुशकाशशरेषीकायेचकंटकिनोद्रुमाः ॥ तूलाजिनसमस्पर्शामार्गेममसहत्वया ॥ १२ ॥ महावातस
मुद्धूतंयन्मामवकरिष्यति ॥ रजोरमणतन्मन्येपरार्घ्यमिवचंदनम् ॥ १३ ॥ शाद्वलेषुयदाशिश्येवनांतर्वनगोचरा ॥ कुथास्तरणयुक्ते
षुकिंस्यात्सुखतरंततः ॥ १४ ॥ पत्रंमूलंफलंयत्तुअल्पंवायदिवाबहु ॥ दास्यसेस्वयमाहृत्यतन्मेऽमृतरसोपमम् ॥ १५ ॥ नमातुर्नपि
तुस्तत्रस्मरिष्यामिनवेश्मनः ॥ आर्तवान्युपभुंजानापुष्पाणिचफलानिच ॥ १६ ॥ नचतत्रततःकिंचिद्द्रष्टुमर्हसिविप्रियम् ॥ मत्कृते
नचतेशोकोनभविष्यामिदुर्भरा ॥ १७ ॥ यस्त्वयासहसस्वर्गोनिरयोयस्त्वयाविना ॥ इतिजानन्परांप्रीतिंगच्छराममयासह ॥ १८ ॥
अथमामेवमव्यग्रांवनंनैवनयिष्यसि ॥ विषमद्यैवपास्यामिमावशंद्विषतांगमम् ॥ १९ ॥ पश्चादपिहिदुःखेनममनैवास्तिजीवितम् ॥
उज्झितायास्त्वयानाथतदैवमरणंवरम् ॥ २० ॥ इमंहिसहितुंशोकंमुहूर्तमपिनोत्सहे ॥ किंपुनर्दशवर्षाणित्रीणिचैकंचदुःखिता ॥ २१ ॥
इतिसाशोकसंतप्ताविलप्यकरुणंबहु ॥ चुक्रोशपतिमायस्ताभृशमालिंग्यसुस्वरम् ॥ २२ ॥ साविद्धाबहुभिर्वाक्यैर्दिग्धैरिवगजांगना ॥
चिरसंनियतंबाष्पंमुमोचाग्निमिवारणिः ॥ २३ ॥ तस्याःस्फटिकसंकाशंवारिसंतापसंभवम् ॥ नेत्राभ्यांपरिसुस्रावपंकजाभ्यामिवोद
कम् ॥ २४ ॥ तत्सितामलचंद्राभंमुखमायतलोचनम् ॥ पर्यशुष्यतबाष्पेणजलोद्धृतमिवांबुजम् ॥ २५ ॥ तांपरिष्वज्यबाहुभ्यांविसं
ज्ञामिवदुःखिताम् ॥ उवाचवचनंरामःपरिविश्वासयंस्तदा ॥ २६ ॥ नदेवितवदुःखेनस्वर्गमप्यभिरोचये ॥ नहिमेऽस्तिभयंकिंचित्स्वयं
भोरिवसर्वतः ॥ २७ ॥ तववसर्वमभिप्रायमविज्ञायशुभानने ॥ वासंनरोचयेऽरण्येशक्तिमानपिरक्षणे ॥ २८ ॥ यत्सृष्टासिमयासार्धंव
नवासायमैथिलि ॥ नविहातुंमयाशक्याप्रीतिरात्मवतायथा ॥ २९ ॥ धर्मस्तुगजनासोरुसद्भिराचरितःपुरा ॥ तंचाहमनुवर्तिष्येयथा
सूर्यंसुवर्चला ॥ ३० ॥ नखल्वहंनगच्छेयंवनंजनकनंदिनि ॥ वचनंतन्नयतिमांपितुःसत्योपबृंहितम् ॥ ३१ ॥ एषधर्मश्चसुश्रोणिपि
तुर्मातुश्चवश्यता ॥ आज्ञांचाहंव्यतिक्रम्यनाहंजीवितुमुत्सहे ॥ ३२ ॥ अस्वाधीनंकथंदैवंप्रकारैरभिराध्यते ॥ स्वाधीनंसमतिक्रम्य
मातरंपितरंगुरुम् ॥ ३३ ॥ यत्रत्रयंत्रयोलोकाःपवित्रंतत्समंभुवि ॥ नान्यदस्तिशुभापांगेतेनेदमभिराध्यते ॥ ३४ ॥ नसत्यंदानमा

वासःश्रुतोमया ॥ भिक्षिण्याःशमवृत्तायाममममातुरिहाग्रतः ॥ १३ ॥ प्रसादितश्चवैपूर्वंत्वंमेबहुतिथंप्रभो ॥ गमनंवनवासस्यकांक्षितं
हिसहत्वया ॥ १४ ॥ कृतक्षणाहंभद्रंतेगमनंप्रतिराघव ॥ वनवासस्यशूरस्यममचर्याहिरोचते ॥ १५ ॥ शुद्धात्मन्प्रेमभावाद्धिभवि
ष्यामिविकल्मषा ॥ भर्तारमनुगच्छंतीभर्ताहिपरदैवतम् ॥ १६ ॥ प्रेतभावेहिकल्याणःसंगमोमेसदात्वया ॥ श्रुतिर्हिश्रूयतेपुण्याब्राह्म
णानांयशस्विनाम् ॥ १७ ॥ इहलोकेचपितृभिर्यास्त्रीयस्यमहाबल ॥ अद्भिर्दत्तास्वधर्मेणप्रेत्यभावेऽपितस्यसा ॥ १८ ॥ एवमस्मात्स्व
कांनारींसुवृत्तांहिपतिव्रताम् ॥ नाभिरोचयसेनेतुंत्वंमांकेनेहहेतुना ॥ १९ ॥ भक्तांपतिव्रतांदीनांमांसमां सुखदुःखयोः ॥ नेतुमर्हसिका
कुत्स्थसमानसुखदुःखिनीम् ॥ २० ॥ यदिमांदुःखितामेवंवनंनेतुंनचेच्छसि ॥ विषमग्निंजलंवाहमास्थास्येमृत्युकारणात् ॥ २१ ॥
एवंबहुविधंतंसायाचतेगमनंप्रति ॥ नानुमेनेमहाबहुस्तांनेतुंविजनंवनम् ॥ २२ ॥ एवमुक्तातुसाचिंतांमैथिलीसमुपागता ॥ स्नापयं
तीवगामुष्णैरश्रुभिर्नयनच्युतैः ॥ २३ ॥ चिंतयंतींतदातांतुनिवर्तयितुमात्मवान् ॥ क्रोधाविष्टांतुवैदेहींकाकुत्स्थोबह्वसांत्वयत् ॥ २४ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे एकोनत्रिंशः सर्गः ॥ २९ ॥ सांत्व्यमानातुरामेणमैथिली
जनकात्मजा ॥ वनवासनिमित्तार्थंभर्तारमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ सातमुत्तमसंविग्नासीताविपुलवक्षसम् ॥ प्रणयाच्चाभिमानाच्चपरिचिक्षे
पराघवम् ॥ २ ॥ किंत्वामन्यतवैदेहःपितामेमिथिलाधिपः ॥ रामजामातरंप्राप्यस्त्रियंपुरुषविग्रहम् ॥३ ॥ अनृतंबतलोकोऽयमज्ञाना
द्यदिवक्ष्यति ॥ तेजोनास्तिपरंरामेतपतीवदिवाकरे ॥ ४ ॥ किंहिकृत्वाविषण्णस्त्वंकुतोवाभयमस्तिते ॥ यत्परित्यक्तुकामस्त्वंमामन
न्यपरायणाम् ॥ ५ ॥ द्युमत्सेनसुतंवीरंसत्यवंतमनुव्रताम् ॥ सावित्रीमिवमांविद्धित्वमात्मवशवर्तिनीम् ॥ ६ ॥ नत्वहंमनसात्वन्यं
द्रष्टास्मित्वदृतेऽनघ ॥ त्वयाराघवगच्छेयंयथान्याकुलपांसनी ॥ ७ ॥ स्वयंतुभार्यांकौमारींचिरमध्युषितांसतीम् ॥ शैलूषइवमांराम
परेभ्योदातुमिच्छसि ॥ ८ ॥ यस्यपथ्यचरामात्थयस्यचार्थेऽवरुध्यसे ॥ त्वंतस्यभवेवश्यश्चविधेयश्चसदानघ ॥ ९ ॥ समामनादाय
वनंनत्वंप्रस्थितुमर्हसि ॥ तपोवायदिवारण्यंस्वर्गोवास्यात्त्वयासह ॥ १० ॥ नचमेभवितातत्रकश्चित्पथिपरिश्रमः ॥ पृष्ठतस्तवगच्छं

न्धेनकर्तव्यःसंतोषस्तेनमैथिलि ॥ यथाहारैर्वनचरैःसीतेदुःखमतोवनम् ॥ १७ ॥ अतीववातस्तिमिरंबुभुक्षाचास्तिनित्यशः भया
निचमहांत्यत्रअतोदुःखतरंवनम् ॥ १८ ॥ सरीसृपाश्चबहवोबहुरूपाश्चभामिनि ॥ चरंतिपथितेदर्पात्ततोदुःखतरंवनम् ॥ १९ ॥ नदी
निलयनाःसर्पानदीकुटिलगामिनः ॥ तिष्ठंत्यावृत्यपंथानमतोदुःखतरंवनम् ॥ २० ॥ पतंगावृश्चिकाःकीटादंशाश्चमशकैःसह ॥ बाधं
तेनित्यमबलेसर्वंदुःखमतोवनम् ॥२१॥ द्रुमाःकंटकिनश्चैवकुशाःकाशाश्चभामिनि ॥ वनेव्याकुलशाखाग्रास्तेनदुःखमतोवनम् ॥ २२ ॥
कायक्लेशाश्चबहवोभयानिविविधानिच ॥ अरण्यवासेवसतोदुःखमेवसदावनम् ॥ २३ ॥ क्रोधलोभौविमोक्तव्यौकर्तव्यातपसेमतिः ॥
नभेतव्यंचभेतव्येदुःखंनित्यमतोवनम् ॥ २४ ॥ तदलंतेवनंगत्वाक्षमंनहिवनेतव ॥ विमृशन्निवपश्यामिबहुदोषकरंवनम् ॥ २५ ॥
वनंतुनेतुंनकृतामतिर्यदाबभूवरामेणतदामहात्मना ॥ नतस्यसीतावचनंचकारतंततोऽब्रवीद्राममिदंसुदुःखिता ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीम
द्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येच० सा०अयोध्याकांडे अष्टाविंशः सर्गः ॥२८॥ एतत्तुवचनंश्रुत्वासीतारामस्यदुःखिता ॥ प्रसक्ता
श्रुमुखीमंदमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ येत्वयाकीर्तितादोषावनेवस्तव्यतांप्रति ॥ गुणानित्येवतान्विद्धितवस्नेहपुरस्कृता ॥ २ ॥ मृगाः
सिंहागजाश्चैवशार्दूलाःशरभास्तथा ॥ चमराःसृमराश्चैवयेचान्येवनचारिणः ॥ ३ ॥ अदृष्टपूर्वरूपत्वात्सर्वेतेतवराघव ॥ रूपंदृष्ट्वा
पसर्पेयुस्तवसर्वेहिबिभ्यति ॥ ४ ॥ त्वयाचसहगंतव्यंमयागुरुजनाज्ञया ॥ त्वद्वियोगेनमेरामत्यक्तव्यमिहजीवितम् ॥ ५ ॥ नहिमां
त्वत्समीपस्थामपिशक्रोऽपिराघव ॥ सुराणामीश्वरःशक्तःप्रधर्षयितुमोजसाः ॥ ६ ॥ पतिहीनातुयानारीनसाशक्ष्यतिजीवितुम् ॥ काम
मेवंविधंरामत्वयाममनिदर्शितम् ॥ ७ ॥ अथापिचमहाप्राज्ञब्राह्मणानांमयाश्रुतम् ॥ पुरापितृगृहे सत्यंवस्तव्यंकिलमेवने ॥ ८ ॥
लक्षणिभ्योद्विजातिभ्यःश्रुत्वाहंवचनंगृहे ॥ वनवासकृतोत्साहानित्यमेवमहाबल ॥ ९ ॥ आदेशोवनवासस्यप्रातव्यःसमयाकिल ॥
सात्वयासहभर्त्राहंयास्यामिप्रियनान्यथा ॥ १० ॥ कृतादेशाभविष्यामिगमिष्यामित्वयासह ॥ कालश्चायंसमुत्पन्नःसत्यवान्भ
वतुद्विजः ॥ ११ ॥ वनवासंहिजानामिदुःखानिबहुधाकिल ॥ प्राप्यंतेनियतंवीरपुरुषैरकृतात्मभिः ॥ १२ ॥ कन्ययाचपितुर्गेहेवन

याविशालाक्षरंस्येपरमनंदिनी ॥ एवंवर्पसहस्राणिशतंवापित्वयासह ॥ २० ॥ व्यतिक्रमंनवेत्स्यामिस्वर्गोऽपिहिनमेमतः ॥ स्वर्गेऽपिच
विनावासो भवितायदिराघव ॥ त्वयाविनानरव्याघ्रनाहंतदपिरोचये ॥ २१ ॥ अहंगमिष्यामिवनंसुदुर्गमंमृगायुतंवानरवारणैश्च ॥
वनेनिवत्स्यामियथापितुर्गृहे तवैवपादावुपगृह्यसंमता ॥ २२ ॥ अनन्यभावामनुरक्तचेतसंत्वयावियुक्तांमरणायनिश्चिताम् ॥ नयस्वमां
साधुकुरुष्वयाचनांनातोमयातेगुरुताभविष्यति ॥२३॥ तथाब्रुवाणामपिधर्मवत्सलांनचस्मसीतांनृवरोनिनीपति ॥ उवाचचैनांबहुसन्नि
वर्तनेवनेनिवासस्यचदुःखितांप्रति ॥२४॥ इत्यार्षेश्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडेसप्तविंशःसर्गः॥२७॥
सएवंब्रुवतींसीतांधर्मज्ञांधर्मवत्सलः ॥ ननेतुंकुरुतेबुद्धिंवनेदुःखानिचिंतयन् ॥ १ ॥ सांत्वयित्वाततस्तांतुबाष्पदूषितलोचनाम् ॥
निवर्तनार्थेधर्मात्मावाक्यमेतदुवाचह ॥ २ ॥ सीतेमहाकुलीनासिधर्मेचनिरतासदा ॥ इहाचरस्वधर्मंत्वंयथामेमनसःसुखम् ॥ ३ ॥
सीतेयथात्वांवक्ष्यामितथाकार्यंत्वयाऽबले ॥ वनेदोषाहिबहवोवसतस्तान्निबोधमे ॥ ४ ॥ सीतेविमुच्यतामेषावनवासकृतामतिः ॥
बहुदोषंहिकांतारंवनमित्यभिधीयते ॥ ५ ॥ हितबुद्ध्याखलुवचोमयैतदभिधीयते ॥ सदासुखंनजानामिदुःखमेवसदावनम् ॥ ६ ॥
गिरिनिर्झरसंभूतागिरिनिर्दरिवासिनाम् ॥ सिंहानांनिनदादुःखाःश्रोतुंदुःखमतोवनम् ॥ ७ ॥ क्रीडमानाश्चविस्रब्धामत्ताःशून्येतथा
मृगाः ॥ दृष्ट्वासमभिवर्ततेसीतेदुःखमतोवनम् ॥ ८ ॥ सग्राहाःसरितश्चैवपंकवत्यस्तुदुस्तराः ॥ मत्तैरपिगजैर्नित्यमतोदुःखतरंव
नम् ॥ ९ ॥ लताकंटकसंकीर्णाःकृकवाकूपनादिताः ॥ निरपाश्चसुदुःखाश्चमार्गादुःखमतोवनम् ॥ १० ॥ सुप्यतेपर्णशय्यासुस्वयं
भग्नासुभूतले ॥ रात्रिषुश्रमखिन्नेनतस्माद्दुःखमतोवनम् ॥ ११ ॥ अहोरात्रंचसंतोषःकर्तव्योनियतात्मना ॥ फलैर्वृक्षावपतितैःसीतेदुः
खमतोवनम् ॥ १२ ॥ उपवासश्चकर्तव्योयथाप्राणेनमैथिलि ॥ जटाभारश्चकर्तव्योवल्कलांबरधारणम् ॥ १३ ॥ देवतानांपितॄणांच
कर्तव्यंविधिपूर्वकम् ॥ प्राप्तानामतिथीनांचनित्यशःप्रतिपूजनम् ॥ १४ ॥ कार्यस्त्रिरभिषेकश्चकालेकालेचनित्यशः ॥ चरतांनियमे
नैवतस्माद्दुःखतरंवनम् ॥ १५ ॥ उपहारश्चकर्तव्यःकुसुमैःस्वयमाहृतैः ॥ आर्षेणविधिनावेद्यांसीतेदुःखमतोवनम् ॥ १६ ॥ यथाल

सीदंतिप्रकुप्यंतिविपर्यये ॥ ३५ ॥ औरस्यानपिपुत्रान्हित्यजंत्यहितकारिणः ॥ समर्थान्संप्रगृह्णन्तिजनानपिनराधिपाः ॥३६॥ सात्वं
वसेहकल्याणिराज्ञःसमनुवर्तिनी ॥ भरतस्यरताधर्मेसत्यव्रतपरायणा ॥ ३७ ॥ अहंगमिष्यामिमहावनंप्रियेत्वयाहिवस्तव्यमिहैवभा
मिनि॥यथाव्यलीकंकुरुषेनकस्यचित्तथात्वयाकार्यमिदंवचो मम ॥३८॥ इत्यार्षे श्रीम०वा०आ०च०सा०अयो०षड्विंशः सर्गः ॥२६॥
एवमुक्ता तुवैदेहीप्रियार्हाप्रियवादिनी ॥ प्रणयादेवसंक्रुद्धाभर्तारमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ किमिदंभाषसेरामवाक्यंलघुतया ध्रुवम् ॥ त्वया
यदपहास्यंमे श्रुत्वानरवरोत्तम ॥ २ ॥ वीराणांराजपुत्राणांशस्त्रास्त्रविदुषांनृप ॥ अनर्हमयशस्यंचनश्रोतव्यंत्वयेरितम् ॥ ३ ॥ आर्य
पुत्रपितामाताभ्रातापुत्रस्तथास्नुषा ॥ स्वानिपुण्यानिभुंजानाःस्वंस्वंभाग्यमुपासते ॥ ४ ॥ भर्तुर्भाग्यंतुनार्येकाप्राप्नोतिपुरुषर्षभ ॥
अतश्चैवाहमादिष्टावनेवस्तव्यमित्यपि ॥ ५ ॥ नपितानात्मजोवात्मानमातानसखीजनः ॥ इहप्रेत्यचनारीणांपतिरेकोगतिःसदा॥६॥
यदित्वंप्रस्थितोदुर्गंवनमद्यैवराघव ॥ अग्रतस्तेगमिष्यामिमृद्नतीकुशन्दकंटकान् ॥ ७ ॥ ईर्ष्यारोषंबहिष्कृत्यभुक्तशेषमिवोदकम् ॥
नयमांवीरविस्रब्धः पापं मयिनविद्यते ॥ ८ ॥ प्रासादाग्रेविमानैर्वावैहायसगतेनवा ॥ सर्वावस्थागताभर्तुःपादच्छायाविशिष्यते ॥९॥
अनुशिष्टास्मिमात्राचपित्राचविविधाश्रयम् ॥ नास्मिसंप्रतिवक्तव्यावर्तितव्यंयथामया ॥ १० ॥ अहंदुर्गंगमिष्यामिवनंपुरुषवर्जितम् ॥
नानामृगगणाकीर्णंशार्दूलगणसेवितम् ॥ ११ ॥ सुखंवनेनिवत्स्यामियथैवभवनेपितुः ॥ अचिंतयंतीत्रींल्लोकांश्चिन्तयंतीपतिव्रतम् ॥
॥ १२ ॥ शुश्रूषमाणातेनित्यंनियताब्रह्मचारिणी ॥ सहरंस्ये त्वयावीरवनेषुमधुगंधिषु ॥ १३ ॥ त्वंहिकर्तुंवनेशक्तोरामसंपरिपाल
नम् ॥ अन्यस्यापिजनस्येहकिंपुनर्ममानद ॥ १४ ॥ साहंत्वयागमिष्यामिवनमद्यनसंशयः ॥ नाहंशक्यामहाभागनिवर्तयितुमु
द्यता ॥ १५ ॥ फलमूलाशनानित्यंभविष्यामिनसंशयः ॥ नतेदुःखंकरिष्यामिनिवसंतीत्वयासह ॥ १६ ॥ अग्रतस्तेगमिष्यामि
भोक्ष्येभुक्तवतित्वयि ॥ इच्छामिपरतःशैलान्पल्वलानिसरांसिच ॥ १७ ॥ द्रष्टुंसर्वत्रनिर्भीतात्वयानाथेनधीमता ॥ हंसकारंडवाकी
र्णाः पद्मिनीः साधुपुष्पिताः॥१८॥इच्छेयंसुखिनीद्रष्टुंत्वयावीरेणसंगता ॥ अभिषेकंकरिष्यामितासुनित्यमनुव्रता ॥ १९ ॥ सहत्व

ननम् ॥ ११ ॥ वाग्मिनोबंदिनश्चापिप्रहृष्टास्त्वांनरर्षभ ॥ स्तुवंतोनाद्यदृश्यंतेमंगलैः सूतमागधाः ॥ १२ ॥ नतेक्षौद्रंचदधिचब्राह्मणा
वेदपारगाः ॥ मूर्ध्निमूर्धाभिषिक्तस्यददतिस्मविधानतः ॥ १३ ॥ नत्वांप्रकृतयः सर्वाःश्रेणीमुख्याश्चभूषिताः ॥ अनुव्रजितुमिच्छंतिपौ
रजानपदास्तथा ॥ १४ ॥ चतुर्भिर्वेगसंपन्नैर्हयैःकांचनभूषणैः ॥ मुख्यःपुष्यरथोयुक्तःकिंनगच्छतितेऽग्रतः ॥ १५ ॥ नहस्तीचाग्रतः
श्रीमान्सर्वलक्षणपूजितः ॥ प्रयाणेलक्ष्यतेवीरकृष्णमेघगिरिप्रभः ॥ १६ ॥ नचकांचनचित्रंतेपश्यामिप्रियदर्शन ॥ भद्रासनंपुरस्कृ
त्ययांतंवीरपुरःसरम् ॥ १७ ॥ अभिषेकोयदासज्जः किमिदानीमिदंतव ॥ अपूर्वोमुखवर्णश्च नप्रहर्षश्चलक्ष्यते ॥ १८ ॥ इतीवविलपं
तींतांप्रोवाचरघुनंदनः ॥ सीतेतत्रभवांस्तातः प्रव्राजयतिमांवनम् ॥ १९ ॥ कुलेमहतिसंभूतेधर्मज्ञेधर्मचारिणि॥शृणुजानकियेनेदंक्रमे
णाद्यागतंमम ॥ २० ॥ राज्ञासत्यप्रतिज्ञेनपित्रादशरथेनवै ॥ कैकेय्यैममतुपुरादत्तौमहावरौ ॥ २१ ॥ तयाद्यममसज्जेऽस्मिन्नभिषे
केनृपोद्यते ॥ प्रचोदितःससमयोधर्मेणप्रतिनिर्जितः ॥ २२ ॥ चतुर्दशहिवर्षाणिवस्तव्यंदंडकेमया ॥ पित्रामेभरतश्चापियौवराज्येनि
योजितः ॥ २३॥सोऽहंत्वामागतोद्रष्टुंप्रस्थितोविजनंवनम् ॥ भरतस्यसमीपेतेनाहंकत्थ्यः कदाचन ॥ २४ ॥ ऋद्धियुक्ताहिपुरुषान
सहंतेपरस्तवम् ॥ तस्मान्नतेगुणाः कत्थ्याभरतस्याग्रतोमम ॥ २५ ॥ अहंतेनानुवक्तव्योविशेषेणकदाचन ॥ अनुकूलतयाशक्यंसमीपे
तस्यवर्तितुम् ॥ २६ ॥ तस्मैदत्तंनृपतिनायौवराज्यंसनातनम् ॥ सप्रसाद्यस्त्वयासीतेनृपतिश्चविशेषतः ॥ २७ ॥ अहंचापिप्रतिज्ञांतां
गुरोः समनुपालयन् ॥ वनमद्यैवयास्यामिस्थिरीभवमनस्विनि ॥ २८ ॥ यातेचमयिकल्याणिवनंमुनिनिषेवितम् ॥ व्रतोपवासपर
याभवितव्यंत्वयानघे ॥२९ ॥ कल्यमुत्थायदेवानांकृत्वापूजांयथाविधि ॥ वंदितव्योदशरथः पितामजनेश्वरः ॥ ३० ॥ माताचम
मकौसल्यावृद्धासंतापकर्शिता ॥ धर्ममेवाग्रतःकृत्वात्वत्तः संमानमर्हति ॥ ३१ ॥ वंदितव्याश्चतेनित्यंयाःशेषाममातरः ॥ स्नेहप्रणय
संभोगैः समाहिममातरः ॥ ३२ ॥ भ्रातृपुत्रसमौचापिद्रष्टव्यौचविशेषतः ॥ त्वयाभरतशत्रुघ्नौप्राणैः प्रियतरौमम ॥ ३३ ॥ विप्रियंच
नकर्तव्यंभरतस्यकदाचन ॥ सहिराजाचवैदेहिदेशस्यचकुलस्यच ॥ ३४ ॥ आराधिताहिशीलेनप्रयत्नैश्चोपसेविताः ॥ राजानःसंप्र

मंगलानिमहाबाहोदिशंतुशुभमंगलम् ॥ इतिपुत्रस्यशेषाश्चकृत्वाशिरसिभामिनी ॥ ३७ ॥ गंधैश्चापिसमालभ्यराममायतलोचना ॥
औषधींचसुसिद्धार्थांविशल्यकरणींशुभाम् ॥३८॥ चकाररक्षांकौसल्यामंत्रैरभिजजापच ॥ उवाचापिप्रहृष्टेवसादुःखवशवर्तिनी ॥३९॥
वाङ्मात्रेणनभावेनवाचासंसज्जमानया ॥ आनम्यमूर्ध्निचाघ्रायपरिष्वज्ययशस्विनी ॥४०॥ अवदत्पुत्रमिष्टार्थोगच्छरामयथासुखम् ॥
अरोगंसर्वसिद्धार्थमयोध्यांपुनरागतम् ॥ ४१ ॥ पश्यामित्वासुखंवत्ससंधितंराजवर्त्मसु ॥ (भद्रासनगतंरामवनवासादिहागतम् ॥
द्रक्ष्यामिचपुनस्त्वांतुतीर्णवंतंपितुर्वचः ॥ १ ॥) मंगलैरुपसंपन्नोवनवासादिहागतः ॥वध्वाश्चममनित्यंत्वंकामान्संवर्धयाहिभो ॥ ४२ ॥
मयार्चितादेवगणाःशिवादयोमहर्षयोभूतगणाःसुरोरगाः ॥ अभिप्रयातस्यवनंचिरायतेहितानिकांक्षंतुदिशश्चराघव ॥ ४३ ॥ इतीवचा
श्रुप्रतिपूर्णलोचनासमाप्यचस्वस्त्ययनंयथाविधि ॥ प्रदक्षिणंचापिचकारराघवंपुनःपुनश्चापिनिरीक्ष्यसस्वजे ॥ ४४ ॥ तयाहिदेव्या
चकृतप्रदक्षिणोनिपीडचमातुश्चरणौपुनःपुनः ॥ जगामसीतानिलयंमहायशाःसराघवःप्रज्वलितस्तयाश्रिया ॥ ४५ ॥ इत्यार्षेश्रीम
द्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे पंचविंशतितमःसर्गः ॥ २५ ॥ अभिवाद्यतुकौसल्यांरामःसंप्रस्थितो
वनम् ॥ कृतस्वस्त्ययनोमात्राधर्मिष्ठेवर्त्मनिस्थितः ॥ १ ॥ विराजयन्राजसुतोराजमार्गंनरैर्वृतम् ॥ हृदयान्याममंथेवजनस्यगुणव
त्तया ॥ २ ॥ वैदेहीचापितत्सर्वंनशुश्रावतपस्विनी ॥ तदेवहृदितस्याश्चयौवराज्याभिषेचनम् ॥ ३ ॥ देवकार्यंस्मसाकृत्वाकृतज्ञाहृष्टचे
तना॥अभिज्ञाराजधर्माणांराजपुत्रीप्रतीक्षती ॥ ४ ॥ प्रविवेशाथरामस्तुस्वंवेश्मसुविभूषितम् ॥ प्रहृष्टजनसंपूर्णंह्रियाकिंचिदवाङ्मुखः
॥ ५ ॥ अथसीतासमुत्पत्यवेपमानाचतंपतिम् ॥ अपश्यच्छोकसंततंचिताव्याकुलितेंद्रियम् ॥ ६ ॥ तांदृष्ट्वासहिधर्मात्मानशशाकम
नोगतम् ॥ तंशोकंराघवःसोढुंततोविवृततांगतः ॥ ७ ॥ विवर्णवदनंदृष्ट्वातंप्रस्विन्नममर्षणम् ॥ आहदुःखाभिसंतप्ताकिमिदानीमिदं
प्रभो ॥ ८ ॥अद्यबार्हस्पतःश्रीमान्युक्तःपुष्येणराघव ॥ प्रोच्यतेब्राह्मणैःप्राज्ञैःकेनत्वमसिदुर्मनाः ॥ ९ ॥ नतेशतशलाकेनजलफेननिभे
नच ॥ आवृतंवदनंवल्गुच्छत्रेणाभिविराजते ॥ १० ॥ व्यजनाभ्यांचमुख्याभ्यांशतपत्रनिभेक्षणम् ॥ चंद्रहंसप्रकाशाभ्यांवीज्यतेनतवा

शैलाः सर्वेसमुद्राश्चराजावरुणएवच ॥ १३ ॥ द्यौरंतरिक्षंपृथिवीवायुश्चसचराचरः ॥ नक्षत्राणिचसर्वाणिग्रहाश्चसहदैवतैः ॥ १४ ॥
अहोरात्रेतथासंध्येपांतुत्वांवनमाश्रितम् ॥ ऋतवश्चापिषट्चान्येमासाः संवत्सरास्तथा ॥ १५ ॥ कलाश्चकाष्ठाश्चतथातवशर्मदिशन्तुते॥
महावनेऽपिचरतोमुनिवेषस्यधीमतः॥१६॥तथादेवाश्चदैत्याश्चभवंतुसुखदाःसदा ॥ राक्षसानांपिशाचानांरौद्राणांक्रूरकर्मणाम् ॥ १७ ॥
क्रव्यादानांचसर्वेषांमाभूत्पुत्रकतेभयम् ॥ प्लवगावृश्चिकादंशामशकाश्चैवकानने ॥ १८ ॥ सरीसृपाश्चकीटाश्चमाभूवन्गहनेतव ॥ महा
द्विपाश्चसिंहाश्चव्याघ्राऋक्षाश्चदंष्ट्रिणः ॥ १९ ॥ महिषाः शृंगिणोरौद्रानतेद्रुह्यंतुपुत्रक ॥ नृमांसभोजनारौद्रायेचान्येसर्वजातियाः ॥
॥ २० ॥ माचत्वांहिंसिषुः पुत्रमयासंपूजितास्त्विह॥आगमास्तेशिवाः संतुसिध्यंतुचपराक्रमाः ॥ २१ ॥ सर्वसंपत्तयोरामस्वस्तिमा
गच्छपुत्रक ॥ स्वस्तितेऽस्त्वांतरिक्षेभ्यः पार्थिवेभ्यः पुनः पुनः ॥ २२ ॥ सर्वेभ्यश्चैवदेवेभ्योयेचतेपरिपंथिनः ॥ शुक्रःसोमश्चसूर्यश्च
धनदोऽथयमस्तथा ॥ २३ ॥ पांतुत्वामर्चितारामदंडकारण्यवासिनम् ॥ अग्निर्वायुस्तथाधूमोमंत्राश्चर्षिमुखच्युताः ॥ २४ ॥ उपस्पर्श
नकालेतुपांतुत्वांरघुनंदन ॥ सर्वलोकप्रभुर्ब्रह्माभूतकर्तृतथर्षयः ॥ २५ ॥ येचशेषाःसुरास्तेतुरक्षन्तुवनवासिनम् ॥ इतिमाल्यैःसुरगणान्
गंधैश्चापियशस्विनी ॥ २६ ॥ स्तुतिभिश्चानुरूपाभिरानर्चायतलोचना ॥ ज्वलनंसमुपादायब्राह्मणेनमहात्मना ॥ २७ ॥ हावयामा
सविधिनाराममंगलकारणात् ॥ घृतंश्वेतानिमाल्यानिसमिधश्चैवसर्षपान् ॥ २८ ॥ उपसंपादयामासकौसल्यापरमांगना ॥ उपाध्यायः
सविधिनाहुत्वाशांतिमनामयम् ॥ २९ ॥ हुतहव्यावशेषेणबाह्यंबलिमकल्पयत् ॥ मधुदध्यक्षतघृतैःस्वस्तिवाच्यांद्विजांस्ततः ॥ ३० ॥
वाचयामासरामस्यवनेस्वस्त्ययनक्रियाम् ॥ ततस्तस्मैद्विजेंद्रायराममातायशस्विनी ॥ ३१ ॥ दक्षिणांप्रददौकाम्यांराघवंचेदमब्रवीत् ॥
यन्मंगलंसहस्राक्षेसर्वदेवनमस्कृते ॥ ३२ ॥ वृत्रनाशेसमभवत्तत्तेभवतुमंगलम् ॥ यन्मंगलंसुपर्णस्यविनताऽकल्पयत्पुरा ॥ ३३ ॥
अमृतंप्रार्थयानस्यतत्तेभवतुमंगलम् ॥ अमृतोत्पादनेदैत्यान्घ्नतोवज्रधरस्ययत् ॥ ३४ ॥ अदितिर्मंगलंप्रादात्तत्तेभवतुमंगलम् ॥ त्रिवि
क्रमान्प्रक्रमतोविष्णोरतुलतेजसः ॥ ३५ ॥ यदासीन्मंगलंरामतत्तेभवतुमंगलम् ॥ ऋषयःसागराद्वीपावेदालोकादिशश्चताः ॥ ३६ ॥

नियतानियताहाराभर्तृशुश्रूषणेरता ॥ प्राप्स्यसेपरमंकाममयिपर्यागतेसति ॥ ३० ॥ यदिधर्मभृतांश्रेष्ठोधारयिष्यतिजीवितम् ॥ एवं मुक्तातुरामेणबाष्पपर्याकुलेक्षणा ॥ ३१ ॥ कौसल्यापुत्रशोकार्तारामंवचनमब्रवीत् ॥ गमनेसुकृतांबुद्धिंनतेशक्नोमिपुत्रक ॥ ३२ ॥ विनिवर्तयितुंवीरनूनंकालोदुरत्ययः ॥ गच्छपुत्रत्वमेकाग्रोभद्रंतेऽस्तुसदाविभो ॥ ३३ ॥ पुनस्त्वयिनिवृत्तेतुभविष्यामिगतक्लमा ॥ प्रत्यागतेमहाभागेकृतार्थेचरितव्रते ॥ ३४ ॥ पितुरानृण्यतांप्राप्तेस्वपिष्येपरमंसुखम् ॥ कृतांतस्यगतिःपुत्रदुर्विभाव्यासदाभुवि ॥ ३५ ॥ यस्त्वांसंचोदयतिमेवचआविद्धराघव ॥ गच्छेदानींमहाबाहोक्षेमेणपुनरागतः ॥ ३६ ॥ नंदयिष्यसिमांपुत्रसाम्नाश्लक्ष्णेनचारुणा ॥ अपीदानींसकालःस्याद्वनात्प्रत्यागतंपुनः ॥ यत्त्वांपुत्रकपश्येयंजटावल्कलधारिणम् ॥ ३७ ॥ तथाहिरामंवनवासनिश्चितंददर्शदेवी परमेणचेतसा ॥ उवाचरामंशुभलक्षणंवचोबभूवचस्वस्त्ययनाभिकांक्षिणी ॥ ३८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे चतुर्विंशःसर्गः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ साविनीयतमायासमुपस्पृश्यजलंशुचि ॥ चकारमातारामस्यमंगलानिमनस्विनी ॥ १ ॥ नशक्यतेवारयितुंगच्छेदानींरघूत्तम ॥ शीघ्रंचविनिवर्तस्ववर्तस्वचसतांक्रमे ॥ २ ॥ यंपालयसिधर्मंत्वंप्रीत्याचनियमेनच ॥ सवैराघवशार्दूलधर्मस्त्वामभिरक्षतु ॥ ३ ॥ येभ्यःप्रणमसेपुत्रदेवेष्वायतनेषुच ॥ तेचत्वामभिरक्षंतुवनेसहमहर्षिभिः ॥ ४ ॥ यानिदत्तानितेऽस्त्राणिविश्वामित्रेणधीमता ॥ तानित्वामभिरक्षंतुगुणैःसमुदितंसदा ॥ ५ ॥ पितृशुश्रूषयापुत्रमातृशुश्रूषयातथा ॥ सत्येनचमहाबाहोचिरंजीवाभिरक्षितः ॥ ६ ॥ समित्कुशपवित्राणिवेद्यश्चायतनानिच ॥ स्थंडिलानिचविप्राणांशैलावृक्षाःक्षुपाह्रदाः ॥ ७ ॥ पतंगाःपन्नगाःसिंहास्त्वांरक्षंतुनरोत्तम ॥ स्वस्तिसाध्याश्वविश्वेचमरुतश्चमहर्षिभिः ॥ ८ ॥ स्वस्तिधाताविधाताचस्वस्तिपूषाभगोर्यमा ॥ लोकपालाश्चतेसर्वेवासवप्रमुखास्तथा ॥ ९ ॥ ऋतवःषट्चतेसर्वेमासाःसंवत्सराःक्षपाः ॥ दिनानिचमुहूर्ताश्चस्वस्तिकुर्वंतुतेसदा ॥ १० ॥ श्रुतिःस्मृतिश्चधर्मश्चपातुत्वांपुत्रसर्वतः ॥ स्कंदश्चभगवान्देवःसोमश्चसबृहस्पतिः ॥ ११ ॥ सप्तर्षयोनारदश्चतेत्वांरक्षंतुसर्वतः ॥ तेचापिसर्वतःसिद्धादिशश्चसदिगीश्वराः ॥ १२ ॥ स्तुतामयावनेतस्मिन्पांतुत्वांपुत्रनित्यशः ॥

मारुतः ॥ विलापदुःखसमिधोरुदिताश्रुहुताहुतिः ॥ ६ ॥ चिंताबाष्पमहाधूमस्तवागमनचिंतजः ॥ कर्शयित्वाधिकंपुत्रनिःश्वासायासंसंभवः ॥ ७ ॥ त्वयाविहीनामिहमांशोकाग्निरतुलोमहान् ॥ प्रधक्ष्यतियथाकक्ष्यंचित्रभानुर्हिमात्यये ॥ ८ ॥ कथंहिधेनुःस्वंवत्सं गच्छंतमनुगच्छति ॥ अहंत्वानुगमिष्यामियत्रवत्सगमिष्यसि ॥ ९ ॥ यथानिगदितंमात्रातद्वाक्यंपुरुषर्षभः ॥ श्रुत्वारामोऽब्रवीद्वाक्यंमातरंभृशदुःखिताम् ॥ १० ॥ कैकेय्यावंचितोराजामयिचारण्यमाश्रिते ॥ भवत्याचपरित्यक्तोननूनंवर्तयिष्यति ॥ ११ ॥ भर्तुः पुनःपरित्यागोनृशंसःकेवलंस्त्रियाः ॥ सभवत्यानकर्तव्योमनसापिविगर्हितः ॥ १२ ॥ यावज्जीवतिकाकुत्स्थःपितामेजगतीपतिः॥ शुश्रूषाक्रियतांतावत्सहिधर्मः सनातनः ॥ १३ ॥ एवमुक्तातुरामेणकौसल्याशुभदर्शना ॥ तथेत्युवाचसुप्रीतारामसक्लिष्टकारिणम् ॥ १४ ॥ एवमुक्तस्तुवचनंरामोधर्मभृतांवरः ॥ भूयस्तामब्रवीद्वाक्यंमातरंभृशदुःखिताम् ॥ १५ ॥ मयाचैवभवत्याचकर्तव्यंवचनंपितुः ॥ राजाभर्तागुरुःश्रेष्ठःसर्वेषामीश्वरःप्रभुः ॥ १६ ॥ इमानितुमहारण्येविहृत्यनवपंचच ॥ वर्षाणिपरमप्रीत्यास्थास्यामिवचनेतव ॥ १७ ॥ एवमुक्ताप्रियंपुत्रंबाष्पपूर्णाननातदा ॥ उवाचपरमार्तातुकौसल्यासुतवत्सला ॥ १८ ॥ आसांरामसपत्नीनांवस्तुंमध्येनमेक्षमम् ॥ नयमामपिकाकुत्स्थवनंवन्यांमृगीमिव ॥ १९ ॥ यदितेगमनेबुद्धिःकृतापितुरपेक्षया ॥ तांतथारुदतींरामोऽरुदन्वचनमब्रवीत् ॥ २० ॥ जीवंत्याहिस्त्रियाभर्तादैवतंप्रभुरेवच ॥ भवत्याममचैवाद्यराजाप्रभवतिप्रभुः ॥ २१ ॥ नह्यनाथावयंराज्ञालोकनाथेनधीमता ॥ भरतश्चापिधर्मात्मासर्वभूतप्रियंवदः ॥ २२ ॥ भवतीमनुवर्तेतसहिधर्मरतःसदा ॥ यथामयितुनिष्क्रांतेपुत्रशोकेनपार्थिवः ॥ २३ ॥ श्रमंनावाप्नुयात्किंचिदप्रमत्तातथाकुरु ॥ दारुणश्चाप्ययंशोकोयथैनंनविनाशयेत् ॥ २४ ॥ राज्ञोवृद्धस्यसततंहितंचरसमाहिता ॥ व्रतोपवासनिरतायानारीपरमोत्तमा ॥ २५ ॥ भर्तारंनानुवर्तेतसाचपापगतिर्भवेत् ॥ भर्तुःशुश्रूषयानारीलभतेस्वर्गमुत्तमम् ॥ २६ ॥ अपियानिर्नमस्कारानिवृत्तादेवपूजनात् ॥ शुश्रूषामेवकुर्वीतभर्तुःप्रियहितेरता ॥ २७ ॥ एषधर्मःस्त्रियानित्योवेदेलोकेश्रुतःस्मृतः ॥ अग्निकार्येषुचसदासुमनोभिश्चदेवताः ॥ २८ ॥ पूज्यास्तेमत्कृतेदेविब्राह्मणाश्चैवसत्कृताः ॥ एवंकालंप्रतीक्षस्वममागमनकांक्षिणी ॥ २९ ॥

पुत्राःकरिष्यंतिवनवासंगतेत्वयि ॥ २६ ॥ पूर्वैराजर्षिवृत्त्याहिवनवासोऽभिधीयते ॥ प्रजानिक्षिप्यपुत्रेषुपुत्रवत्परिपालने ॥ २७ ॥
सचेद्राजन्यनेकाग्रेराज्यविभ्रमशंकया ॥ नैवमिच्छसिधर्मात्मन्राज्यंरामत्वमात्मनि ॥ २८ ॥ प्रतिजानेचतेवीरमाभूवंवीरलोलभाक् ॥
राज्यंचतवरक्षेयमहंवेलेवसागरम् ॥ २९ ॥ मंगलैरभिषिंचस्वतत्रत्वंव्यापृतोभव ॥ अहमेकोमहीपालानलंवारयितुंबलात् ॥ ३० ॥
नशोभार्थाविमौबाहूनधनुर्भूषणायमे ॥ नासिराबंधनार्थायनशराःस्तंभहेतवः ॥ ३१ ॥ अमित्रमथनार्थायसर्वमेतच्चतुष्टयम् ॥ नचाहं
कामयेऽत्यर्थंयःस्याच्छत्रुर्मतोमम ॥ ३२ ॥ असिनातीक्ष्णधारेणविद्युच्चलितवर्चसा ॥ प्रगृहीतेनवैशत्रुंवज्रिणंवानकल्पये ॥ ३३ ॥ खड्ग
निष्पेषनिष्पिष्टैर्गहनादुश्चराचमे ॥ हस्त्यश्वरथिहस्तोरुशिरोभिर्भवितामही ॥ ३४ ॥ खड्गधाराहतामेऽद्यदीप्यमानाइवाग्नयः ॥ पति
ष्यंतिद्विषोभूमौमेघाइवसविद्युतः ॥ ३५ ॥ बद्धगोधांगुलित्राणेप्रगृहीतशरासने ॥ कथंपुरुषमानीस्यात्पुरुषाणांमयिस्थिते ॥ ३६ ॥
बहुभिश्चैकमत्यस्यन्नेकेनचबहूञ्जनान् ॥ विनियोक्ष्याम्यहंबाणान्नृवाजिगजमर्मसु ॥ ३७ ॥ अद्यमेऽस्त्रप्रभावस्यप्रभावःप्रभविष्यति॥
राज्ञश्चाप्रभुतांकर्तुंप्रभुत्वंचतवप्रभो ॥ ३८ ॥ अद्यचंदनसारस्यकेयूरामोक्षणस्यच ॥ वसूनांचविमोक्षस्यसुहृदांपालनस्यच ॥ ३९ ॥
अनुरूपाविमौबाहूरामकर्मंकरिष्यतः ॥ अभिषेचनविघ्नस्यकर्तॄणांतेनिवारणे ॥ ४० ॥ ब्रवीहिकोऽद्यैवमयावियुज्यतांतवासुहृत्प्राणय
शःसुहृज्जनैः ॥ यथातवेयंवसुधावशाभवेत्तथैवमांशाधितवास्मिकिंकरः ॥ ४१ ॥ विमृज्यबाष्पंपरिसांत्व्यचासकृत्सलक्ष्मणंराघववं
शवर्धनः ॥ उवाचपित्रोर्वचनेव्यवस्थितंनिबोधमामेषहिसौम्यसत्पथः ॥ ४२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
च० सा० अयो०कां० त्रयोविंशः सर्गः ॥२३॥ तंसमीक्ष्यव्यवसितंपितुर्निर्देशपालने॥ कौसल्याबाष्पसंरुद्धावचोधर्मिष्ठमब्रवीत् ॥१॥
अदृष्टदुःखोधर्मात्मासर्वभूतप्रियंवदः ॥ मयिजातोदशरथात्कथमुञ्छेनवर्तयेत् ॥ २ ॥ यस्यभृत्याश्चदासाश्चमृष्टान्यन्नानिभुंजते ॥
कथंसभोक्ष्यतेरामोवनेमूलफलान्ययम् ॥ ३ ॥ कएतच्छ्रद्दधेच्छ्रुत्वाकस्यवानभवेद्भयम् ॥ गुणवान्दयितोराज्ञःकाकुत्स्थोयद्विवा
स्यते ॥ ४ ॥ नूनंतुबलवाँल्लोकेकृतांतः सर्वमादिशन् ॥ लोकेरामाभिरामस्त्वंवनंयत्रगमिष्यसि ॥ ५ ॥ अयंतुमामात्मभवस्तवादर्शन

रोषितः ॥ २ ॥ तस्यदुष्प्रतिवीक्ष्यंतद्भ्रुकुटीसहितंतदा ॥ बभौक्रुद्धस्यसिंहस्यमुखस्यसदृशंमुखम् ॥ ३ ॥ अग्रहस्तंविधुन्वंस्तुहस्ती
हस्तमिवात्मनः ॥ तिर्यगूर्ध्वंशरीरेचपातयित्वाशिरोधराम् ॥ ४ ॥ अग्राक्ष्णावीक्षमाणस्तुतिर्यग्भ्रातरमब्रवीत् ॥ अस्थानेसंभ्रमो
यस्यजातोवैसुमहानयम् ॥ ५ ॥ धर्मदोषप्रसंगेनलोकस्यानतिशंकया ॥ कथंह्येतदसंभ्रांतस्त्वद्विधोवक्तुमर्हति ॥ ६ ॥ यथाह्येवमशौं
डीरंशौंडीरःक्षत्रियर्षभः ॥ किंनामकृपणंदैवमशक्तमभिशंससि ॥ ७ ॥ पापयोस्तेकथंनामतयोःशंकानविद्यते ॥ संतिधर्मोपधासक्ता
धर्मात्मन्किंनबुध्यसे ॥ ८ ॥ तयोःसुचरितंस्वार्थं शाठ्यात्परिजिहीर्षतोः ॥ यदिनैवंव्यवसितंस्याद्धिप्रागेवराघव ॥ ९ ॥ तयोः
प्रागेवदत्तश्चस्याद्वरःप्रकृतश्चसः ॥ १० ॥ लोकविद्विष्टमारब्धंत्वदन्यस्याभिषेचनम् ॥ नोत्सहेसहितुंवीरतत्रमेक्षंतुमर्हसि ॥ ११ ॥
येनैवमागताद्वैधंतवबुद्धिर्महामते ॥ सोऽपिधर्मोममद्वेष्योयत्प्रसंगाद्विमुह्यसि ॥ १२ ॥ कथंत्वंकर्मणाशक्तःकैकेयीवशवर्तिनः ॥ करिष्य
सिपितुर्वाक्यमधर्मिष्ठंविगर्हितम् ॥ १३ ॥ यदयंकिल्बिषाद्भेदःकृतोऽप्येवंनगृह्यते ॥ जायतेतत्रमेदुःखंधर्मसंगश्चगर्हितः ॥ १४ ॥ तवा
यंधर्मसंयोगोलोकस्यास्यविगर्हितः ॥ मनसापिकथंकामंकुर्यात्त्वांकामवृत्तयोः ॥ तयोस्त्वाहितयोर्नित्यंशत्र्वोःपित्रभिधानयोः ॥१५॥
यद्यपिप्रतिपत्तिस्तेदैवीचापितयोर्मतम् ॥ तथाप्युपेक्षणीयंतेनमेतदपिरोचते ॥ १६ ॥ विक्लवोवीर्यहीनोयःसदैवमनुवर्तते ॥ वीरा
स्संभावितात्मानोनदैवंपर्युपासते ॥ १७ ॥ दैवंपुरुषकारेणयःसमर्थःप्रबाधितुम् ॥ नदैवेनविपन्नार्थःपुरुषःसोऽवसीदति ॥ १८ ॥द्रक्ष्य
न्तित्वद्यदैवस्यपौरुषंपुरुषस्यच ॥ दैवमानुषयोरद्यव्यक्ताव्यक्तिर्भविष्यति ॥१९॥ अद्यमेपौरुषहतंदैवंद्रक्ष्यंतिवैजनाः ॥ यैर्दैवादाहतं
तेऽद्यदृष्टंराज्याभिषेचनम् ॥ २० ॥ अत्यंकुशमिवोद्दामंगजंमदजलोद्धतम् ॥ प्रधावितमहंदैवंपौरुषेणनिवर्तये ॥ २१ ॥ लोकपालाः
समस्तास्तेनाद्यरामाभिषेचनम् ॥ नचकृत्स्नास्त्रयोलोकाविहन्युःकिंपुनः पिता ॥ २२ ॥ यैर्विवासस्तवारण्येमिथोराजन्समर्थितः ॥
अरण्येतेविवत्स्यंतिचतुर्दशसमास्तथा ॥ २३ ॥ अहंतदाशांधक्ष्यामिपितुस्तस्याश्चयातव ॥ अभिषेकविघातेनपुत्रराज्यायवर्तते॥२४॥
मद्बलेनविरुद्धायनस्याद्दैवबलंतथा ॥ प्रभविष्यतिदुःखाययथोग्रंपौरुषंमम ॥ २५ ॥ ऊर्ध्ववर्षसहस्रांतेप्रजापाल्यमनंतरम् ॥ आर्य

तापस्तपेच्चमाम् ॥ १० ॥ अभिषेकविधानंतुतस्मात्संहृत्यलक्ष्मण ॥ अन्वगेवाहमिच्छामिवनंगंतुमितःपुरः ॥ ११ ॥ समप्रव्राजनाद्द्य
कृतकृत्यानृपात्मजा ॥ सुतंभरतमव्यग्रममिषेचयतांततः ॥ १२ ॥ मयिचीराजिनधरेजटामंडलधारिणि ॥ गतेऽरण्यंचकैकेय्याभवि
ष्यतिमनःसुखम् ॥ १३ ॥ बुद्धिःप्रणीतायेनेयंमनश्चाप्युसमाहितम् ॥ तंतुनार्हामिसंक्लेष्टुंप्रव्रजिष्यामिमाचिरम् ॥ १४ ॥ कृतांतएवसौमि
त्रेद्रष्टव्योमत्प्रवासने ॥ राज्यस्यचवितीर्णस्यपुनरेवनिवर्तने ॥ १५ ॥ कैकेय्याःप्रतिपत्तिर्हिकथंस्यान्ममवेदने ॥ यदितस्यानभावोऽयं
कृतांतविहितोभवेत् ॥ १६ ॥ जानासिहियथासौम्यनमातृषुममांतरम् ॥ भूतपूर्वंविशेषोवातस्यामयिसुतेऽपिवा ॥१७ ॥ सोऽभिषेकनि
वृत्त्यर्थैःप्रवासार्थैश्चदुर्वचैः ॥ उग्रैर्वाक्यैरहंतस्यानान्यद्दैवात्समर्थये ॥ १८ ॥ कथंप्रकृतिसंपन्नाराजपुत्रीतथागुणा ॥ ब्रूयात्साप्राकृतेवस्त्री
मत्पीडचंभर्तृसन्निधौ ॥ १९ ॥ यदचिंत्यंतुतद्दैवंभूतेष्वपिनहन्यते ॥ व्यक्तंमयिचतस्यांचपतितोहिविपर्ययः ॥ २० ॥ कश्चदैवेनसौ
मित्रेयोद्धुमुत्सहतेपुमान् ॥ यस्यनुग्रहणंकिंचित्कर्मणोऽन्यन्नदृश्यते ॥ २१ ॥ सुखदुःखेभयक्रोधौलाभालाभौभवाभवौ ॥ यस्यकिंचित्त
थाभूतंननुदैवस्यकर्मतत् ॥ २२ ॥ ऋषयोऽप्युग्रतपसोदैवेनाभिप्रचोदिताः ॥ उत्सृज्यनियमांस्तीव्रान्भ्रश्यंतेकाममन्युभिः ॥ २३ ॥
असंकल्पितमेवेहयदकस्मात्प्रवर्तते ॥ निवर्त्यारब्धमारंभैर्ननुदैवस्यकर्मतत् ॥ २४ ॥ एतयातत्त्वयाबुद्ध्यासंस्तभ्यात्मानमात्मना ॥
व्याहतेऽप्यभिषेकेमेपरितापोनविद्यते ॥ २५ ॥ तस्मादपरितापःसंस्त्वमप्यनुविधायमाम् ॥ प्रतिसंहारयक्षिप्रमाभिषेचनिकींक्रियाम्
॥ २६ ॥ एभिरेवघटैःसर्वैरभिषेचनसंभृतैः ॥ ममलक्ष्मणतापस्येव्रतस्नानंभविष्यति ॥ २७ ॥ अथवाकिंममैतेनराज्यद्रव्यमयेनतु ॥
उद्धृतंमेस्वयंतोयंव्रतादेशंकरिष्यति ॥ २८ ॥ माचलक्ष्मणसंतापंकार्षीर्लक्ष्म्याविपर्यये ॥ राज्यंवावनवासोवावनवासोमहोदयः ॥२९॥
नलक्ष्मणास्मिन्ममराज्यविघ्नेमातायवीयस्यभिशंकितव्या ॥ दैवाभिपन्नानपिताकथंचिज्जानासिदैवंहितथाप्रभावम् ॥ ३० ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये च० सा० अयोध्याकांडे द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥ इतिब्रुवतिरामेतुलक्ष्मणोऽवाक्
शिराइव ॥ ध्यात्वामध्यंजगामाशुसहसादैन्यहर्षयोः ॥ १ ॥ तथातुबद्ध्वाभ्रुकुटींभ्रुवोर्मध्येनरर्षभः ॥ निशश्वासमहासर्पोबिलस्थइव

भिप्रततम् ॥ धर्मेस्थितोधर्म्यंसुवाचवाक्यंयथासएवार्हतितत्रवक्तुम् ॥ ५५ ॥ अहंहितेलक्ष्मणनित्यमेवजानामिभक्तिंचपराक्रमंच ॥
ममत्वभिप्रायमसंनिरीक्ष्यमात्रासहाभ्यर्दसिमांसुदुःखम् ॥ ५६ ॥ धर्मार्थकामाःखलुजीवलोकेसमीक्षिताधर्मफलोदयेषु ॥ येतत्रसर्वे
स्युरसंशयंमेभार्येववश्याभिमतासपुत्रा ॥ ५७ ॥ यस्मिंस्तुसर्वेस्युरसन्निविष्टाधर्मोयतःस्यात्तदुपक्रमेत ॥ द्वेष्योभवत्यर्थपरोहिलोकेका
मात्मताखल्वतिनप्रशस्ता ॥ ५८ ॥ गुरुश्चराजाचपिताचवृद्धःक्रोधात्प्रहर्षादथवापिकामात् ॥ यद्व्यादिशेत्कार्यमवेक्ष्यधर्मकस्तंनकु
र्यादनृशंसवृत्तिः ॥ ५९ ॥ नतेनशक्नोमिपितुःप्रतिज्ञामिमांनकर्तुंसकलांयथावत् ॥ सह्यावयोस्तातगुरुर्नियोगेदेव्याश्चभर्तासगतिश्च
धर्मः ॥ ६० ॥ तस्मिन्पुनर्जीवतिधर्मराजेविशेषतःस्वेपथिवर्तमाने ॥ देवीमयासार्धमितोऽभिगच्छेत्कथंस्विदन्याविधवेवनारी ॥ ६१ ॥
सामानुमन्यस्ववनंव्रजंतंकुरुष्वनःस्वस्त्ययनानिदेवि ॥ यथासमातेपुनराव्रजेयंयथाहिसत्येनपुनर्ययातिः ॥ ६२ ॥ यशोह्यहंकेवल
राज्यकारणान्नपृष्ठतःकर्तुमलंमहोदयम् ॥ अदीर्घकालेनतुदेविजीवितेवृणेऽवरामद्यमहीमधर्मतः ॥ ६३ ॥ प्रसादयन्नरवृषभःसमातरंपरा
क्रमाज्जिगमिषुरेवदंडकान् ॥ अथानुजंभृशमनुशास्यदर्शनंचकारतांहृदिजननींप्रदक्षिणम् ॥ ६४ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा०
आ० का० च० सा० अयो० कां० एकविंशः सर्गः ॥ २१ ॥ अथतंव्यथयादीनंसविशेषममर्षितम् ॥ सरोषमिवनागेंद्ररोषविस्फारिते
क्षणम् ॥१॥ आसाद्यरामःसौमित्रिंसुहृदंभ्रातरंप्रियम् ॥ उवाचेदंसधैर्येणधारयन्सत्त्वमात्मवान् ॥ २ ॥ निगृह्यरोषंशोकंचधैर्यमाक्रम्य
केवलम् ॥ अवमानंनिरस्यैनंगृहीत्वाहर्षमुत्तमम् ॥ ३ ॥ उक्लृप्तंयदेतन्मेअभिषेकार्थमुत्तमम् ॥ सर्वंनिवर्तयक्षिप्रंकुरुकार्यंनिरव्य
यम् ॥ ४ ॥ सौमित्रेयोऽभिषेकार्थेममसंभारसंभ्रमः ॥ अभिषेकनिवृत्त्यर्थेसोऽस्तुसंभारसंभ्रमः ॥ ५ ॥ यस्यामदभिषेकार्थेमानसंपरि
तप्यति ॥ मातानःसायथानस्यात्सविशंकातथाकुरु ॥ ६ ॥ तस्याःशंकामयंदुःखंमुहूर्तमपिनोत्सहे ॥ मनसिप्रतिसंजातंसौमित्रेऽहमु
पेक्षितुम् ॥ ७ ॥ नबुद्धिपूर्वंनाबुद्धंस्मरामीहकदाचन ॥ मातॄणांवापितुर्वाहंकृतमल्पंचविप्रियम् ॥ ८ ॥ सत्यःसत्याभिसंधश्चनित्यं
सत्यपराक्रमः ॥ परलोकभयाद्भीतोनिर्भयोस्तुपितामम ॥ ९ ॥ तस्यापिहिभवेदस्मिन्कर्मण्यप्रतिसंहृते ॥ सत्यंनेतिमनस्तापस्तस्य

मेणरेणुकाजननीस्वयम् ॥ कृत्तापरशुनाऽरण्येपितुर्वचनकारणात् ॥ ३३ ॥ एतैरन्यैश्चबहुभिर्देविदेवसमैःकृतम्॥पितुर्वचनमक्लीबंक
रिष्यामिपितुर्हितम् ॥ ३४ ॥ नखल्वेतन्मयैकेनक्रियतेपितृशासनम् ॥ एतैरपिकृतंदेवियेमयापरिकीर्तिताः ॥ ३५ ॥ नाहंधर्ममपूर्वंते
प्रतिकूलंप्रवर्तये ॥ पूर्वैरयमभिप्रेतोगतोमार्गोऽनुगम्यते ॥ ३६ ॥ तदेतत्तुमयाकार्यंक्रियतेभुविनान्यथा ॥ पितुर्हिवचनंकुर्वन्नकश्चिन्ना
महीयते ॥ ३७ ॥ तामेवमुक्त्वाजननींलक्ष्मणंपुनरब्रवीत् ॥ वाक्यंवाक्यविदांश्रेष्ठः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ ३८ ॥ तवलक्ष्मणजाना
मिमयिस्नेहमनुत्तमम् ॥ विक्रमंचैवसत्त्वंचतेजश्चसुदुरासदम् ॥ ३९ ॥ ममामातुर्महद्दुःखमतुलंशुभलक्षण ॥ अभिप्रायंनविज्ञायसत्य
स्यचशमस्यच ॥ ४० ॥ धर्मोहिपरमोलोकेधर्मेसत्यंप्रतिष्ठितम् ॥ धर्मसंश्रितमप्येतत्पितुर्वचनमुत्तमम् ॥ ४१ ॥ संश्रुत्यचपितुर्वा
क्यंमातुर्वाब्राह्मणस्यवा ॥ नकर्तव्यंवृथावीरधर्ममाश्रित्यतिष्ठता ॥ ४२ ॥ सोऽहंनशक्ष्यामिपुनर्नियोगमतिवर्तितुम् ॥ पितुर्हिवचना
द्वीरकैकेय्याहंप्रचोदितः ॥ ४३ ॥ तदेतांविसृजानार्यां क्षत्त्रधर्माश्रितांमतिम् ॥ धर्ममाश्रयमातैक्ष्ण्यंमद्बुद्धिरनुगम्यताम् ॥ ४४ ॥
तमेवमुक्त्वासौहार्दाद्भ्रातरंलक्ष्मणाग्रजः ॥ उवाचभूयःकौसल्यांप्रांजलिः शिरसानतः ॥ ४५ ॥ अनुमन्यस्वमांदेविगमिष्यंतमितोव
नम् ॥ शापितासिममप्राणैः कुरुस्वस्त्ययनानिमे ॥ ४६ ॥ तीर्णप्रतिज्ञश्चवनात्पुनरेष्याम्यहंपुरीम् ॥ ययातिरिवराजर्षिःपुराहित्वापुन
र्दिवम् ॥ ४७ ॥ शोकः संधार्यतांमातर्हृदयेसाधुमाशुचः॥वनवासादिहैष्यामिपुनःकृत्वापितुर्वचः ॥ ४८ ॥ त्वयामयाचवैदेह्यालक्ष्मणे
नसुमित्रया ॥ पितुर्नियोगेस्थातव्यमेषधर्मः सनातनः ॥४९॥ अंबसंभृत्यसंभारान्दुःखंहृदिनिगृह्यच ॥ वनवासकृताबुद्धिर्ममधर्म्या
नुवर्त्यतम् ॥ ५० ॥ एतद्वचस्तस्यनिशम्यमातासुधर्म्यमव्यग्रमविक्लवंच॥मृतेवसंज्ञांप्रतिलभ्यदेवीसमीक्ष्यरामंपुनरित्युवाच ॥ ५१ ॥
यथैवतेपुत्रपितातथाहंगुरुः स्वधर्मेणसुहृत्तयाच ॥ नत्वानुजानामिनमांविहायसुदुःखितामर्हसिपुत्रगंतुम् ॥ ५२ ॥ किंजीवितेनेहविना
त्वयामेलोकेनवाकिंस्वधयाऽमृतेन ॥ श्रेयोमुहूर्तंतवसन्निधानंममैवकृत्स्नादपिजीवलोकात् ॥ ५३ ॥ नरैरिवोल्काभिरपोह्यमानोमहा
गजोध्वांतमभिप्रविष्टः ॥ भूयः प्रजज्वालविलापमेवंनिशम्यरामःकरुणंजनन्याः ॥ ५४ ॥ समातरंचैवविसंज्ञकल्पामार्तंचसौमित्रिम

तस्येवतिष्ठतः ॥ ९ ॥ निर्मनुष्यामिमांसर्वामयोध्यांमनुजर्षभ ॥ करिष्यामिशरैस्तीक्ष्णैर्यदिस्थास्यतिविप्रिये ॥ १० ॥ भरतस्या
थपक्ष्योवायोवाऽस्यहितमिच्छति ॥ सर्वांस्तांश्चवधिष्यामिमृदुर्हिपरिभूयते ॥ ११ ॥ प्रोत्साहितोऽयंकैकेय्यासंतुष्टोयदिनःपिता ॥
अमित्रभूतोनिःसंगबध्यतांवध्यतामपि ॥ १२ ॥ गुरोरप्यवलिप्तस्यकार्याकार्यमजानतः॥ उत्पथंप्रतिपन्नस्यकार्यंभवतिशासनम् ॥१३॥
बलमेपकिमाश्रित्यहेतुंवापुरुषोत्तम ॥ दातुमिच्छतिकैकेय्याउपस्थितमिदंतव ॥ १४ ॥ त्वयाचैवमयाचैवकृत्वावैरमनुत्तमम् ॥ काऽस्य
शक्तिःश्रियंदातुंभरतायारिशासन ॥ १५ ॥ अनुरक्तोऽस्मिभावेनभ्रातरंदेवितत्त्वतः ॥ सत्येनधनुपाचैवदत्तेनेष्टेनतेशपे ॥ १६ ॥
दीप्तमग्निमरण्यंवायदिरामःप्रवेक्ष्यति ॥ प्रविष्टंतत्रमांदेवित्वंपूर्वमवधारय ॥ १७ ॥ हरामिवीर्याद्दुःखंतेतमःसूर्यइवोदितः ॥ देवीपश्य
तुमेवीर्यंराघवश्चैवपश्यतु ॥ १८ ॥ हरिष्येपितरंवृद्धंकैकेय्यासक्तमानसम् ॥ कृपणंचस्थितंबाल्येवृद्धभावेनगर्हितम् ॥ १९ ॥ एतत्तु
वचनंश्रुत्वालक्ष्मणस्यमहात्मनः ॥ उवाचरामंकौसल्यारुदंतीशोकलालसा ॥ २० ॥ भ्रातुस्तेवदतःपुत्रलक्ष्मणस्यश्रुतंत्वया ॥ यद
त्रानन्तरंतत्त्वंकुरुष्वयदिरोचते ॥ २१ ॥ नचाधर्म्यंवचःश्रुत्वासपत्न्याममभाषितम् ॥ विहायशोकसंतप्तांगंतुमर्हसिमामितः ॥ २२ ॥
धर्मज्ञइतिधर्मिष्ठधर्मंचरितुमिच्छसि ॥ शुश्रूपमामिहस्थस्त्वंचरधर्ममनुत्तमम् ॥ २३ ॥ शुश्रूषुर्जननींपुत्रस्वगृहेनियतोवसन् ॥ परेण
तपसायुक्तःकाश्यपस्त्रिदिवंगतः ॥ २४ ॥ यथैवराजापूज्यस्तेगौरवेणतथाह्यहम् ॥ त्वांसाहंनानुजानामिनगंतव्यमितोवनम् ॥ २५ ॥
त्वद्वियोगान्नमेकार्य्यंजीवितेनसुखेनच ॥ त्वयासहममश्रेयस्तृणानामपिभक्षणम्॥२६॥ यदित्वंयास्यसिवनंत्यक्त्वामांशोकलालसाम् ॥
अहंप्रायमिहासिष्येनचशक्ष्यामिजीवितुम् ॥ २७ ॥ ततस्त्वंप्राप्स्यसेपुत्रनिरयंलोकविश्रुतम् ॥ ब्रह्महत्यामिवाधर्मात्समुद्रःसरितां
पतिः ॥ २८ ॥ विलपंतींतथादीनांकौसल्यांजननींततः ॥ उवाचरामोधर्मात्मावचनंधर्मसंहितम् ॥ २९ ॥ नास्तिशक्तिःपितुर्वाक्यंसम
तिक्रमितुंमम ॥ प्रसादयेत्वांशिरसागंतुमिच्छाम्यहंवनम् ॥ ३० ॥ ऋषिणाच पितुर्वाक्यंकुर्वतावनचारिणा ॥ गौर्हताजानताधर्मंकंडु
नाचविपश्चिता ॥ ३१ ॥ अस्माकंतुकुलेपूर्वंसागरस्याज्ञयापितुः ॥ खनद्भिःसागरैर्भूमिमवाप्तःसुमहान्वधः ॥ ३२ ॥ जामदग्न्येनरा

गेता ॥ ४४ ॥ दशसप्तचवर्षाणिजातस्यतवराघव ॥ अतीतानिप्रकांक्षन्त्यामयादुःखपरिक्षयम् ॥ ४५ ॥ तदक्षयंमहद्दुःखंनोत्सहेसहितुं
चिरात् ॥ विप्रकारंसपत्नीनामेवंजीर्णापिराघव ॥ ४६ ॥ अपश्यंतीतवमुखंपरिपूर्णशशिप्रभम् ॥ कृपणावर्तयिष्यामिकथंकृपणजी
विका ॥ ४७ ॥ उपवासैश्चयोगैश्चबहुभिश्चपरिश्रमैः ॥ दुःखसंवर्धितोमोघंत्वंहिदुर्गतयामया ॥ ४८ ॥ स्थिरंतुहृदयंमन्येममेदंयन्नदी
र्यते ॥ प्रावृषीवमहानद्यास्पृष्टंकूलंनवांभसा ॥ ४९ ॥ ममैवनूनंमरणंनविद्यतेनचावकाशोस्तियमक्षयेमम ॥ यदंतकोऽद्यैवनमांजिहीर्षति
प्रसह्यसिंहोरुदतीं मृगीमिव ॥ ५० ॥ स्थिरंहिनूनंहृदयंममायसंनभिद्यतेयद्भुविनोविदीर्यते ॥ अनेनदुःखेनचदेहमर्पितंध्रुवंह्यकालेम
रणंनविद्यते ॥ ५१ ॥ इदंतुदुःखंयदनर्थकानिमेव्रतानिदानानिचसंयमाश्चहि ॥ तपश्चतप्तंयदपत्यकाम्ययासुनिष्फलंबीजमिवोप्तमू
षरे ॥ ५२ ॥ यदिह्यकालेमरणंयदृच्छयालभेतकश्चिद्गुरुदुःखकर्शितः ॥ गताहमद्यैवपरेतसंसदंविनात्वयाधेनुरिवात्मजेनवै ॥ ५३ ॥
अथापिकिंजीवितमद्यमेवृथात्वयाविनाचंद्रनिभाननप्रभ ॥ अनुव्रजिष्यामिवनंत्वयैवगौःसुदुर्बलावत्समिवाभिकांक्षया ॥ ५४ ॥
भृशमसुखममर्षितायदाबहुविललापसमीक्ष्यराघवम् ॥ व्यसनमुपनिशाम्यसामहत्सुतमिवबद्धमवेक्ष्यकिंनरी ॥ ५५ ॥ इत्यार्षे श्रीम
द्रामायणे वाल्मीकीये आ० च० स० अयोध्याकांडेविंशःसर्गः ॥२०॥ तथातुविलपंतींतांकौसल्यांराममातरम् ॥ उवाचलक्ष्मणोदीन
स्तत्कालसदृशंवचः ॥ १ ॥ नरोचतेममाप्येतदार्येयद्राघवोवनम् ॥ त्यक्त्वाराज्यश्रियंगच्छेत्स्त्रियावाक्यवशंगतः ॥ २ ॥ विपरी
तश्चवृद्धश्चविषयैश्चप्रधर्षितः ॥ नृपःकिमिवनब्रूयाच्चोद्यमानःसमन्मथः ॥ ३ ॥ नास्यापराधंपश्यामिनापिदोषंतथाविधम् ॥ येननिर्वा
स्यतेराष्ट्राद्वनवासायराघवः ॥ ४ ॥ (अहंहनिष्येपितरंवृद्धंकामवशंगतम् ॥ स्त्रियायुक्तंचनिर्लज्जंधर्मायुक्तंनृपंयथा ॥ १ ॥) नतंपश्या
म्यहंलोकेपरोक्षमपियोनरः ॥ स्वमित्रोऽपिनिरस्तोऽपियोऽस्यदोषमुदाहरेत् ॥५॥ देवकल्पमृजुंदांतंरिपूणामपिवत्सलम् ॥ अवेक्षमाणः
कोधर्मंत्यजेत्पुत्रमकारणात् ॥ ६ ॥ तदिदंवचनंराज्ञःपुनर्बाल्यमुपेयुषः ॥ पुत्रःकोहृदयेकुर्याद्राजवृत्तमनुस्मरन् ॥ ७ ॥ यावदेवनजा
नातिकश्चिदर्थमिमंनरः ॥ तावदेवमयासार्धमात्मस्थंकुरुशासनम् ॥८॥ मयापार्श्वेसधनुषातवगुप्तस्यराघव ॥कःसमर्थोऽधिकंकर्तुंकृतां

संगृह्यराघवः ॥ परिष्वक्तश्चबाहुभ्यामवघ्रातश्चमूर्धनि ॥ २१ ॥ तमुवाचदुराधर्षंराघवंसुतमात्मनः ॥ कौसल्यापुत्रवात्सल्यादिदंप्रिय
हितंवचः ॥ २२ ॥ वृद्धानांधर्मशीलानांराजर्षीणांमहात्मनाम् ॥ प्राप्नुह्यायुश्चकीर्तिंचधर्मंचाप्युचितंकुले ॥ २३ ॥ सत्यप्रतिज्ञंपितरं
राजानंपश्यराघव ॥ अद्यैवत्वांसधर्मात्मायौवराज्येऽभिषेक्ष्यति ॥ २४ ॥ दत्तमासनमालभ्यभोजनेननिमंत्रितः ॥ मातरंराघवः किं
चित्प्रसार्याञ्जलिमब्रवीत् ॥ २५ ॥ सस्वभावविनीतश्चगौरवाच्चतथानतः ॥ प्रस्थितोदंडकारण्यमाप्रष्टुमुपचक्रमे ॥ २६ ॥ देविनूनं
नजानीषेमहद्भयमुपस्थितम् ॥ इदंतवचदुःखायवैदेह्यालक्ष्मणस्यच ॥ २७ ॥ गमिष्येदंडकारण्यंकिमनेनासनेनमे ॥ विष्टरासनयो
ग्योहिकालोऽयंमामुपस्थितः ॥ २८ ॥ चतुर्दशहिवर्षाणिवत्स्यामिविजनेवने ॥ कंदमूलफलैर्जीवन्हित्वामुनिवदामिषम् ॥ २९ ॥
भरतायमहाराजोयौवराज्यंप्रयच्छति ॥ मांपुनर्दंडकारण्येविवासयतितापसम् ॥ ३० ॥ सषट्चाष्टौचवर्षाणिवत्स्यामिविजनेवने ॥
आसेवमानोवन्यानिफलमूलैश्चवर्तयन् ॥ ३१ ॥ सानिकृत्तेवसालस्ययष्टिःपरशुनावने ॥ पपातसहसादेवीदेवतेवदिवश्च्युता ॥ ३२ ॥
तामदुःखोचितांदृष्ट्वापतितांकदलीमिव ॥ रामस्तूत्थापयामासमातरंगतचेतसम् ॥ ३३ ॥ उपावृत्योत्थितांदीनांवडवामिववाहिताम् ॥
पांसुगुंठितसर्वांगींविममर्शचपाणिना ॥ ३४ ॥ साराघवमुपासीनमसुखार्तासुखोचिता ॥ उवाचपुरुषव्याघ्रमुपशृण्वतिलक्ष्मणे ॥३५॥
यदिपुत्रनजायेथाममशोकायराघव ॥ नस्मदुःखमतोभूयःपश्येयमहमप्रजाः ॥ ३६ ॥ एकएवहिवंध्यायाःशोकोभवतिमानसः ॥ अप्र
जास्मीतिसंतापोनह्यन्यः पुत्रविद्यते ॥ ३७ ॥ नदृष्टपूर्वंकल्याणंसुखंवापतिपौरुषे ॥ अपिपुत्रेविपश्येयमितिरामास्थितंमया ॥ ३८ ॥
साबहून्यमनोज्ञानिवाक्यानिहृदयच्छिदाम् ॥ अहंश्रोष्येसपत्नीनामवराणांपुरासती ॥ ३९ ॥ अतोदुःखतरंकिंनुप्रमदानांभविष्यति॥
ममशोकोविलापश्चयादृशोऽयमनंतकः ॥ ४० ॥ त्वयिसन्निहितेऽप्येवमहमासंनिराकृता ॥ किंपुनःप्रोषितेतातध्रुवंमरणमेवहि ॥ ४१ ॥
अत्यंतंनिगृहीतास्मिभर्तुर्नित्यमसंमता ॥ परिवारेणकैकेय्याःसमावाप्यथवावरा ॥४२ ॥ योहिमांसेवतेकश्चिदपिवाप्यनुवर्तते ॥
कैकेय्याःपुत्रमन्वीक्ष्यसजनोनाभिभाषते ॥ ४३ ॥ नित्यक्रोधतयातस्याःकथंनुखरवादिनम् ॥ कैकेय्यावदनंद्रष्टुंपुत्रशक्ष्यामिदु

पुलविक्रमः ॥ सौमित्रिरनुवव्राजधारयन्दुःखमात्मजम् ॥ ३९ ॥ प्रविश्यवेश्मातिभृशंमुदायुतंसमीक्ष्यतांचार्थविपत्तिमागताम् ॥
नचैवरामोऽत्रजगामविक्रियांसुहृज्जनस्यात्मविपत्तिशंकया ॥ ४० ॥ इत्यार्षे श्रीम० वा० आदिकाव्ये च० सा० अयो० एकोनविंशः
सर्गः ॥ १९ ॥ तस्मिंस्तुपुरुषव्याघ्रेनिष्क्रामतिकृताञ्जलौ ॥ आर्तशब्दोमहाञ्जज्ञेस्त्रीणामंतःपुरेतदा ॥ १ ॥ कृत्येष्वचोदितःपित्रासर्वे
स्यांतःपुरस्यच ॥ गतिश्चशरणंचासीत्सरामोऽद्यप्रवत्स्यति ॥ २ ॥ कौसल्यायांयथायुक्तोजनन्यांवर्ततेसदा ॥ तथैववर्ततेऽस्मासुजन्म
प्रभृतिराघवः ॥ ३ ॥ नक्रुध्यत्यभिशप्तोऽपिक्रोधनीयानिवर्जयन् ॥ क्रुद्धान्प्रसादयन्सर्वान्सइतोऽद्यप्रवत्स्यति ॥ ४ ॥ अबुद्धिर्बतनो
राजाजीवलोकंचरत्ययम् ॥ योगतिंसर्वभूतानांपरित्यजतिराघवम् ॥ ५ ॥ इतिसर्वामहिष्यस्ताविवत्साइवधेनवः ॥ पतिमाचुक्रुशुश्चा
पिसस्वनंचापिचुक्रुशुः ॥ ६ ॥ सहिचांतःपुरेघोरमार्तशब्दंमहीपतिः ॥ पुत्रशोकाभिसंतप्तःश्रुत्वाव्यालीयतासने ॥ ७ ॥ रामस्तुभृश
मायस्तोनिःश्वसन्निवकुञ्जरः ॥ जगामसहितोभ्रात्रामातुरंतःपुरंवशी ॥ ८ ॥ सोऽपश्यत्पुरुषंतत्रवृद्धंपरमपूजितम् ॥ उपविष्टंगृहद्वारिति
ष्ठतश्चापरान्बहून् ॥ ९ ॥ दृष्ट्वैवतुतदारामंतेसर्वेसमुपस्थिताः ॥ जयेनजयतांश्रेष्ठंवर्धयंतिस्मराघवम् ॥ १० ॥ प्रविश्यप्रथमांकक्ष्यां
द्वितीयायांददर्शसः ॥ ब्राह्मणान्वेदसंपन्नान्वृद्धान्राज्ञाभिसत्कृतान् ॥ ११ ॥ प्रणम्यरामस्तान्वृद्धांस्तृतीयायांददर्शसः ॥ स्त्रियोबाला
श्चवृद्धाश्चद्वाररक्षणतत्पराः ॥ १२ ॥ वर्धयित्वाप्रहृष्टास्ताःप्रविश्यचगृहंस्त्रियः ॥ न्यवेदयंतत्वरितंराममातुःप्रियंतदा ॥ १३ ॥
कौसल्यापितदादेवीरात्रिंस्थित्वासमाहिता ॥ प्रभातेचाकरोत्पूजांविष्णोःपुत्रहितैषिणी ॥ १४ ॥ साक्षौमवसनाहृष्टानित्यंव्रतपरा
यणा ॥ अग्निंजुहोतिस्मतदामंत्रवत्कृतमंगला ॥ १५ ॥ प्रविश्यतुतदारामोमातुरंतःपुरंशुभम् ॥ ददर्शमातरंतत्रहावयन्तींहुताश
नम् ॥ १६ ॥ देवकार्यनिमित्तंचतत्रापश्यत्समुद्यतम् ॥ दध्यक्षतंघृतंचैवमोदकान्हविषस्तथा ॥ १७ ॥ लाजान्माल्यानिशुक्लानिपा
यसंकृसरंतथा ॥ समिधःपूर्णकुंभांश्चददर्शरघुनंदनः ॥ १८ ॥ तांशुक्लक्षौमसंवीतांव्रतयोगेनकर्शिताम् ॥ तर्पयन्तींददर्शाद्भिर्देवतांवर
वर्णिनीम् ॥ १९ ॥ साचिरस्यात्मजंदृष्ट्वामातृनंदनमागतम् ॥ अभिचक्रामसंहृष्टाकिशोरंवडवायथा ॥ २० ॥ समातरमुपक्रांतामुप

पितातावन्नतेरामस्नास्यतेभोक्ष्यतेऽपिवा ॥ १६ ॥ धिक्कष्टमितिनिःश्वस्यराजाशोकपरिप्लुतः ॥ मूर्च्छितोन्यपतत्तस्मिन् पर्यंङ्केहेमभू
षिते ॥ १७ ॥ रामोऽप्युत्थाप्यराजानंकैकेय्याभिप्रचोदितः ॥ कशयेवाहतो वाजीवनंगन्तुंकृतत्वरः ॥ १८ ॥ तदप्रियमनार्यायावचनं
दारुणोदयम् ॥ श्रुत्वागतव्यथोरामःकैकेयींवाक्यमब्रवीत् ॥ १९ ॥ नाहमर्थपरोदेविलोकमावस्तुमुत्सहे ॥ विद्धिमामृषिभिस्तुल्यं
विमलंधर्ममास्थितम् ॥ २० ॥ यत्तत्रभवतःकिंचिच्छक्यंकर्तुंप्रियंमया ॥ प्राणानपिपरित्यज्यसर्वथाकृतमेवतत् ॥ २१ ॥ नह्यतोधर्म
चरणंकिंचिदस्तिमहत्तरम् ॥ यथापितरिशुश्रूषातस्यवावचनक्रिया ॥ २२ ॥ अनुक्तोऽप्यत्रभवताभवत्यावचनादहम् ॥ वनेवस्यामि
विजनेवर्षाणीहचतुर्दश ॥ २३ ॥ ननूनंमयिकैकेयिकिञ्चिदाशंससेगुणान् ॥ यद्राजानमवोचस्त्वंममेश्वरतरासती ॥ २४ ॥ यावन्मा
तरमापृच्छेसीतांचानुनयाम्यहम् ॥ ततोऽद्यैवगमिष्यामिदंडकानांमहद्वनम् ॥ २५ ॥ भरतःपालयेद्राज्यंशुश्रूषेच्चपितुर्यथा ॥ तथाभ
वत्याकर्तव्यंसहिधर्मःसनातनः ॥२६॥ रामस्यतुवचःश्रुत्वाभृशंदुःखगतःपिता ॥ शोकादशक्नुवन्वक्तुंप्ररुरोदमहास्वनम् ॥ २७ ॥
वंदित्वाचरणौराज्ञोविसंज्ञस्यपितुस्तदा ॥ कैकेय्याश्चाप्यनार्यायानिष्पपातमहाद्युतिः ॥ २८ ॥ सरामःपितरं कृत्वाकैकेयींचप्रदक्षि
णम् ॥ निष्क्रम्यांतःपुरात्तस्मात्स्वंददर्शसुहृज्जनम् ॥ २९ ॥ तंबाष्पपरिपूर्णाक्षःपृष्ठतोऽनुजगामह ॥ लक्ष्मणःपरमक्रुद्धःसुमित्रानंदव
र्धनः ॥ ३० ॥ आभिषेचनिकंभांडंकृत्वारामःप्रदक्षिणम् ॥ शनैर्जगामसापेक्षो दृष्टिंतत्राविचालयन् ॥ ३१ ॥ नचास्यमहतींलक्ष्मीं
राज्यनाशोऽपकर्षति ॥ लोककान्तस्यकांतत्वाच्छीतरश्मेरिवक्षयः ॥ ३२ ॥ नवनंगंतुकामस्यत्यजतश्चवसुंधराम् ॥ सर्वलोकातिगस्ये
वलक्ष्यतेचित्तविक्रिया ॥ ३३ ॥ प्रतिविद्धचशुभंछत्रंव्यजनेचस्वलंकृते ॥ विसर्जयित्वास्वजनंरथंपौरांस्तथाजनान् ॥ ३४ ॥ धार
यन्मनसादुःखमिंद्रियाणिनिगृह्यच ॥ प्रविवेशात्मवान्वेश्ममातुरप्रियशंसिवान् ॥ ३५ ॥ सर्वोऽप्यभिजनःश्रीमाञ्छ्रीमतःसत्यवा
दिनः ॥ नालक्षयतरामस्याकिंचिदाकारमानने ॥ ३६ ॥ उचितंचमहाबाहुर्नजहौहर्षमात्मवान् ॥ शारदःसमुदीर्णांशुश्चंद्रस्तेजइवात्म
जम् ॥ ३७ ॥ वाचामधुरयारामःसर्वंसंमानयञ्जनम् ॥ मातुःसमीपं धर्मात्माप्रविवेशमहायशाः ॥ ३८ ॥ तंगुणैःसमतांप्राप्तोभ्रातावि

शृणु ॥३४॥ सन्निदेशेपितुस्तिष्ठयथानेनप्रतिश्रुतम् ॥ त्वयारण्यंप्रवेष्टव्यंनववर्षाणिपंचच ॥३५॥ भरतश्चाभिषिच्येतयदेतदभिषेचनम्॥
त्वदर्थैविहितंराज्ञातेनसर्वेणराघव ॥ ३६ ॥ सप्तसप्तचवर्षाणिदंडकारण्यमाश्रितः ॥ अभिषेकमिदंत्यक्त्वाजटाचीरधरोभव ॥ ३७ ॥
भरतःकोसलपतेःप्रशास्तुवसुधामिमाम् ॥ नानारत्नसमाकीर्णांसवाजिरथसंकुलाम् ॥ ३८ ॥ एतेनत्वांनरेंद्रोऽयंकारुण्येनसमाप्लुतः ॥
शोकसंक्लिष्टवदनोनशक्नोतिनिरीक्षितुम् ॥ ३९ ॥ एतत्कुरुनरेंद्रस्यवचनंरघुनंदन ॥ सत्येनमहतारामतारयस्वनरेश्वरम् ॥ ४० ॥ इती
वतस्यांपरुषंवदंत्यांनचैवरामःप्रविवेशशोकम् ॥ प्रविव्यथेचापिमहानुभावोराजाचपुत्रव्यसनाभितप्तः ॥ ४१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामा
यणे वल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा०सं० अयोध्याकांडे अष्टादशः सर्गः ॥ १८ ॥ तदप्रियममित्रघ्नोवचनंमरणोपमम् ॥
श्रुत्वानविव्यथेरामःकैकेयींचेदमब्रवीत् ॥ १ ॥ एवमस्तुगमिष्यामिवनंवस्तुमहंत्वितः ॥ जटाचीरधरोराज्ञःप्रतिज्ञामनुपालयन् ॥ २ ॥
इदंतुज्ञातुमिच्छामिकिमर्थंमांमहीपतिः ॥ नाभिनंदतिदुर्धर्षोयथापूर्वमरिंदमः ॥ ३ ॥ मन्युर्नचत्वयाकार्योदेविब्रूमितवाग्रतः ॥ यास्या
मिभवसुप्रीतावनंचीरजटाधरः ॥ ४ ॥ हितेनगुरुणापित्राकृतज्ञेननृपेणच ॥ नियुज्यमानोविस्रब्धःकिंनकुर्यामहंप्रियम् ॥ ५ ॥ अली
कंमानसंत्वेकंहृदयंदहतेमम ॥ स्वयंयन्नाहमांराजाभरतस्याभिषेचनम् ॥ ६ ॥ अहंहिसीतांराज्यंचप्राणानिष्टान्धनानिच ॥ हृष्टोभ्रात्रे
स्वयंदद्यांभरतायप्रचोदितः ॥ ७ ॥ किंपुनर्मनुजेंद्रेणस्वयंपित्राप्रचोदितः ॥ तवचप्रियकामार्थंप्रतिज्ञामनुपालयन् ॥ ८ ॥ तथाश्वास
यह्रीमन्तंकिंत्विदंयन्महीपतिः ॥ वसुधासक्तनयनोमंदमश्रूणिमुंचति ॥ ९ ॥ गच्छंतुचैवानयितुंदूताःशीघ्रजवैर्हयैः ॥ भरतंमातुलकु
लादद्यैवनृपशासनात् ॥ १० ॥ दंडकारण्यमेषोऽहंगच्छाम्येवहिसत्वरः ॥ अविचार्यपितुर्वाक्यंसमावस्तुंचतुर्दश ॥ ११ ॥ साहृष्टात
स्यतद्वाक्यंश्रुत्वारामस्यकैकयी ॥ प्रस्थानंश्रद्दधानासात्वरयामासराघवम् ॥ १२ ॥ एवंभवतुयास्यंतिदूताःशीघ्रजवैर्हयैः ॥ भरतंमा
तुलकुलादिहावर्तयितुंनराः ॥ १३ ॥ तवत्वहंक्षमंमन्येनोत्सुकस्यविलंबनम् ॥ रामतस्मादितःशीघ्रंवनंत्वंगंतुमर्हसि ॥ १४ ॥
व्रीडान्वितःस्वयंयच्चनृपस्त्वांनाभिभाषते ॥ नैतत्किंचिन्नरश्रेष्ठमन्युरेषोपनीयताम् ॥ १५ ॥ यावत्त्वंनवनंयातःपुरादस्मादतित्वरन् ॥

कच्चिन्मयानापराद्धमज्ञानाद्येनमेपिता ॥ कुपितस्तन्ममाचक्ष्वत्वमेवैनंप्रसादय ॥ ११ ॥ अप्रसन्नमनाःकिंनुसदामांप्रतिवत्सलः ॥
विषण्णवदनोदीनःसदामांप्रतिभाषते ॥१२॥ शारीरोमानसोवापिकच्चिदेनंनबाधते ॥ संतापो वाभितापोवादुर्लभंहिसदासुखम् ॥१३॥
कच्चिन्नकिंचिद्भरतेकुमारेप्रियदर्शने ॥ शत्रुघ्नेवामहासत्त्वेमातॄणांवाममाशुभम् ॥ १४ ॥ अतोषयन्महाराजमकुर्वन्वापितुर्वचः ॥ मुहूर्त
मपिनेच्छेयंजीवितुंकुपितेनृपे ॥ १५ ॥ यतोमूलंनरःपश्येत्प्रादुर्भावमिहात्मनः ॥ कथंतस्मिन्नवर्तेतप्रत्यक्षेसतिदैवते ॥ १६ ॥ कच्चित्ते
परुषंकिंचिदभिमानात्पितामम ॥ उक्तोभवत्यारोषेणयेनास्यलुलितंमनः ॥ १७ ॥ एतदाचक्ष्वमेदेवितत्त्वेनपरिपृच्छतः ॥ किंनिमि
त्तमपूर्वोऽयंविकारोमनुजाधिपे ॥ १८ ॥ एवमुक्तातुकैकेयीराघवेणमहात्मना ॥ उवाचेदंसुनिर्लज्जाधृष्टमात्महितंवचः ॥ १९ ॥ नरा
जाकुपितोरामव्यसनंनास्यकिंचन ॥ किंचिन्मनोगतंत्वस्यत्वद्भयान्नानुभाषते ॥ २० ॥ प्रियंत्वामप्रियंवक्तुंवाणीनास्यप्रवर्तते ॥
तदवश्यंत्वयाकार्यंयदनेनश्रुतंमम ॥ २१ ॥ एषमह्यंवरंदत्त्वापुरामामभिपूज्यच ॥ सपश्चात्तप्यतेराजायथाऽन्यःप्राकृतस्तथा ॥ २२ ॥
अतिसृज्यददानीतिवरंममविशांपतिः ॥ सनिरर्थंगतजलेसेतुंबंधितुमिच्छति ॥ २३ ॥ धर्ममूलमिदंरामविदितंचसतामपि ॥ तत्स
त्यंनत्यजेद्राजाकुपितस्त्वत्कृतेयथा ॥ २४ ॥ यदितद्वक्ष्यतेराजाशुभंवायदिवाशुभम् ॥ करिष्यसिततःसर्वमाख्यास्यामिपुनस्त्व
हम् ॥ २५ ॥ यदित्वभिहितंराज्ञात्वयितन्नविपत्स्यते ॥ ततोऽहमभिधास्यामिनह्येषत्वयिवक्ष्यति ॥ २६ ॥ एतत्तुवचनंश्रुत्वाकै
केय्यासमुदाहृतम् ॥ उवाचव्यथितोरामस्तांदेवींनृपसन्निधौ ॥ २७ ॥ अहोधिङ्नार्हसेदेविवक्तुंमामीदृशंवचः ॥ अहंहिवचनाद्राज्ञःपते
यमपिपावके ॥ २८ ॥ भक्षयेयंविषंतीक्ष्णंपतेयमपिचार्णवे ॥ नियुक्तोगुरुणापित्रानृपेणचहितेनच ॥ २९ ॥ तद्ब्रूहिवचनंदेविराज्ञोय
दभिकांक्षितम् ॥ करिष्येप्रतिजानेचरामोद्विर्नाभिभाषते ॥ ३० ॥ तमार्जवसमायुक्तमनार्यासत्यवादिनम् ॥ उवाचरामंकैकेयीवच
नंभृशदारुणम् ॥ ३१ ॥ पुरादेवासुरेयुद्धेपित्रातेममराघव ॥ रक्षितेनवरौदत्तौसशल्येनमहारणे ॥ ३२ ॥ तत्रमेयाचितोराजाभरतस्या
भिषेचनम् ॥ गमनंदंडकारण्येतवचाद्यैवराघव ॥ ३३ ॥ यदिसत्यप्रतिज्ञंत्वंपितरंकर्तुमिच्छसि ॥ आत्मानंचनरश्रेष्ठममवाक्यमिदं

ततोहिनःप्रियतरंनान्यत्किंचिद्भविष्यति ॥ यथाभिषेकोरामस्यराज्येनामिततेजसः ॥ ११ ॥ एताश्चान्याश्चसुहृदामुदासीनःशुभाः
कथाः ॥ आत्मसंपूजनीःशृण्वन्ययौरामोमहापथम् ॥ १२ ॥ नहितस्मान्मनःकश्चिच्चक्षुषीवानरोत्तमात् ॥ नरःशक्नोत्यपाक्रष्टुम
तिक्रांतेऽपिराघवे ॥ १३ ॥ यश्चरामंनपश्येत्तुयंचरामोनपश्यति ॥ निंदितःसर्वलोकेषुस्वात्माप्येनंविगर्हते ॥ १४ ॥ सर्वेषुसहिधर्मात्मा
वर्णानांकुरुतेदयाम् ॥ चतुर्णांहिवयःस्थानांतेनतेतमनुव्रताः ॥ १५ ॥ चतुष्पथान्देवपथांश्चैत्यान्यायतनानिच ॥ प्रदक्षिणंपरिहरञ्ज
गामनृपतेःसुतः ॥ १६ ॥ सराजकुलमासाद्यमेघसंघोपमैःशुभैः ॥ प्रासादशृंगैर्विविधैः कैलासशिखरोपमैः ॥ १७ ॥ आवारयद्भिर्ग
गनंविमानैरिवपांडुरैः ॥ वर्धमानगृहैश्चापिरत्नजालपरिष्कृतैः ॥ १८ ॥ तत्पृथिव्यांगृहवरंमहेंद्रसदनोपमम् ॥ राजपुत्रःपितुर्वेश्मप्र
विवेशश्रियाज्वलन् ॥ १९ ॥ सकक्ष्याधन्विभिर्गुप्तास्तिस्रोऽतिक्रम्यवाजिभिः ॥ पदातिरपरेकक्ष्येद्वेजगामनरोत्तमः ॥ २० ॥ ससर्वाः
समतिक्रम्यकक्ष्यादशरथात्मजः ॥ सन्निवर्त्यजनंसर्वंशुद्धांतःपुरमत्यगात् ॥ २१ ॥ तस्मिन्प्रविष्टेपितुरंतिकंतदाजनःससर्वोमुदितो
नृपात्मजे ॥ प्रतीक्षतेतस्यपुनःस्मनिर्गमंयथोदयंचंद्रमसःसरित्पतिः ॥ २२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतु
र्विंशतिसा० सं० अयोध्याकांडे सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥ सददर्शासनेरामोविषण्णंपितरंशुभे ॥ कैकेय्यासहितंदीनंमुखेनपरिशु
ष्यता ॥ १ ॥ सपितुश्चरणौपूर्वमभिवाद्यविनीतवत् ॥ ततोववंदेचरणौ कैकेय्याःसुसमाहितः ॥ २ ॥ रामेत्युक्त्वातुवचनंबाष्पपर्या
कुलेक्षणः ॥ शशाकनृपतिर्दीनोनेक्षितुंनाभिभाषितुम् ॥ ३ ॥ तदपूर्वंनरपतेर्दृष्ट्वारूपंभयावहम् ॥ रामोऽपिभयमापन्नः पदास्पृष्ट्वेवपन्न
गम् ॥ ४ ॥ इंद्रियैरप्रहृष्टैस्तंशोकसंतापकर्शितम् ॥ निःश्वसंतंमहाराजंव्यथिताकुलचेतसम् ॥ ५ ॥ ऊर्मिमालिनमक्षोभ्यंक्षुभ्यंतमिव
सागरम् ॥ उपप्लुतमिवादित्यमुक्तानृतमृषिंयथा ॥ ६ ॥ अचिंत्यकल्पंनृपतेस्तंशोकमुपधारयन् ॥ बभूवसंरब्धतरःसमुद्रइवपर्वणि॥ ७ ॥
चिंतयामासचतुरोरामःपितृहितेरतः ॥ किंस्विदद्यैवनृपतिर्नमांप्रत्यभिनंदति ॥ ८ ॥ अन्यदामांपिताहृष्ट्वाकुपितोऽपिप्रसीदति ॥ तस्य
मामद्यसंप्रेक्ष्यकिमायासःप्रवर्तते ॥ ९ ॥ सदीनइवशोकार्तोविषण्णवदनद्युतिः ॥ कैकेयीमभिवाद्यैवरामोवचनमब्रवीत् ॥ १० ॥

कीर्यमाणः सुपुष्पौघैर्ययौस्त्रीभिररिंदमः ॥ रामंसर्वानवद्यांग्योरामपिप्रीषयाततः ॥ ३८ ॥ वचोभिरग्र्यैर्हर्म्यस्थाःक्षितिस्थाश्चववंदिरे ॥ नूनंनंदतितेमाताकौसल्यामातृनंदन ॥ ३९ ॥ पश्यंतीसिद्धयात्रंत्वां पित्र्यंराज्यमुपस्थितम् ॥ सर्वसीमंतिनीभ्यश्चसीतासीमंतिनी वरा ॥ ४० ॥ अमन्यंतहितानार्योरामस्यहृदयप्रियाम् ॥ तयासुचरितंदेव्यापुरानूनंमहत्तपः ॥ ४१ ॥ रोहिणीवशशांकेनरामसंयोग मापया ॥ इतिप्रासादशृंगेषुप्रमदाभिर्नरोत्तमः ॥ शुश्रावराजमार्गस्थःप्रियावाचउदाहृताः ॥ ४२ ॥ सराघवस्तत्रतदाप्रलापान्छुश्राव लोकस्यसमागतस्य ॥ आत्माधिकाराविविधाश्चवाचःप्रहृष्टरूपस्यपुरेजनस्य ॥ ४३ ॥ एषश्रियंगच्छतिराघवोऽद्यराजप्रसादाद्विपुलां गमिष्यन् ॥ एतेवयंसर्वसमृद्धकामायेषामयंनोभविताप्रशास्ता ॥ ४४ ॥ लाभोजनस्यास्ययदेषसर्वंप्रपत्स्यतेराष्ट्रमिदंचिराय ॥ नह्य प्रियंकिंचनजातुकश्चित्पश्येन्नदुःखंमनुजाधिपेऽस्मिन् ॥ ४५ ॥ सघोषवद्भिश्चहयैःसनागैःपुरःसरैःस्वस्तिकसूतमागधैः ॥ महीयमानः प्रवरैश्चवादिकैरभिष्टुतोवैश्रवणोयथाययौ ॥ ४६ ॥ करेणुमातंगरथाश्वसंकुलंमहाजनौघैःपरिपूर्णचत्वरम् ॥ प्रभूतरत्नंबहुपण्यसंचयंद दर्शरामोविमलंमहापथम् ॥ ४७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० सं० अयोध्याकांडे षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥ सरामोरथमास्थायसंप्रहृष्टसुहृज्जनः ॥ पताकाध्वजसंपन्नंमहार्हागुरुधूपितम् ॥ १ ॥ अपश्यन्नगरंश्रीमान्नानाजनसमन्वि तम् ॥ सगृहैरभ्रसंकाशैःपांडुरैरुपशोभितम् ॥ २ ॥ राजमार्गंययौरामोमध्येनागुरुधूपितम् ॥ चंदनानांचमुख्यानामगुरूणांचसं चयैः ॥ ३ ॥ उत्तमानांचगंधानांक्षौमकौशांबरस्यच ॥ आविद्धाभिश्चमुक्ताभिरुत्तमैःस्फाटिकैरपि ॥ ४ ॥ शोभमानमसंबाधंतंराजप थमुत्तमम् ॥ संवृतंविविधैःपुष्पैर्भक्ष्यैरुच्चावचैरपि ॥ ५ ॥ ददर्शतंराजपथंदिविदेवपतिर्यथा ॥ दध्यक्षतहविर्लाजैर्धूपैरगुरुचंदनैः ॥ ६ ॥ नानामाल्योपगंधैश्चसदाभ्यर्चितचत्वरम् ॥ आशीर्वादान्बहूञ्छृण्वन्बहुभिः समुदीरितान् ॥ ७ ॥ यथार्हंचापिसंपूज्यसर्वानेवनरा न्ययौ ॥ पितामहैराचरितंतथैवप्रपितामहैः ॥ ८ ॥ अद्योपादायतं मार्गमभिषिक्तोऽनुपालय ॥ यथास्मपोषिताःपित्रायथासर्वैःपिता महैः ॥ ततःसुखतरंसर्वेरामेवत्स्यामराजनि ॥ ९ ॥ अलमद्यहिभुक्तेनपरमार्थैरलंचनः ॥ यदिपश्यामनिर्यांतंरामंराज्येप्रतिष्ठितम् ॥ १० ॥

वाचह ॥ १४ ॥ देविदेवश्चदेवीचसमागम्यमदंतरे ॥ मंत्रयेतेध्रुवंकिंचिदभिषेचनसंहितम् ॥ १५ ॥ लक्षयित्वाह्यभिप्रायंप्रियकामासु
दक्षिणा ॥ संचोदयतिराजानंमदर्थमसितेक्षणा ॥ १६ ॥ साप्रहृष्टामहाराजंहितकामानुवर्तिनी ॥ जननीचार्थकामामेकेकयाधिपतेः
सुता ॥ १७ ॥ दिष्ट्याखलुमहाराजोमहिष्याप्रिययासह ॥ सुमंत्रंप्राहिणोद्दूतमर्थकामकरंमम ॥ १८ ॥ यादृशीपरिषत्तत्रतादृशोदूत
आगतः ॥ ध्रुवमद्यैवमांराजायौवराज्येऽभिषेक्ष्यति ॥ १९ ॥ हंतशीघ्रमितोगत्वा द्रक्ष्यामिचमहीपतिम् ॥ सहत्वंपरिवारेणसुखमा
स्स्वरमस्वच ॥ २० ॥ पतिसंमानितासीताभर्तारमसितेक्षणा ॥ आद्वारमनुवव्राजमंगलान्यभिदध्युषी ॥ २१ ॥ राज्यंद्विजातिभि
र्जुष्टंराजसूयाभिषेचनम् ॥ कर्तुमर्हतितेराजावासवस्येवलोककृत् ॥ २२ ॥ दीक्षितंव्रतसंपन्नंवराजिनधरंशुचिम् ॥ कुरंगशृंगपाणिं
चपश्यंतीत्वांभजाम्यहम् ॥ २३ ॥ पूर्वांदिशंवज्रधरोदक्षिणांपातुतेयमः ॥ वरुणःपश्चिमामाशांधनेशस्तूत्तरांदिशम् ॥ २४ ॥
अथसीतामनुज्ञाप्यकृतकौतुकमंगलः ॥ निश्चक्रामसुमंत्रेणसहरामोनिवेशनात् ॥ २५ ॥ पर्वतादिवनिष्क्रम्यसिंहोगिरिगुहाशयः ॥
लक्ष्मणंद्वारिसोऽपश्यत्प्रह्वांजलिपुटंस्थितम् ॥ २६ ॥ अथमध्यमकक्ष्यायांसमागच्छत्सुहृज्जनैः ॥ ससर्वानर्थिनोदृष्ट्वासमेत्यप्रतिनं
द्यच ॥ २७ ॥ ततःपावकसंकाशमारुरोहरथोत्तमम् ॥ वैयाघ्रंपुरुषव्याघ्रोराजितंराजनंदनः ॥ २८ ॥ मेघनादमसंबाधंमणिहेमविभूषि
तम् ॥ मुष्णंतमिवचक्षूंषिप्रभयामेरुवर्चसम् ॥ २९ ॥ करेणुशिशुकल्पैश्चयुक्तंपरमवाजिभिः ॥ हरियुक्तंसहस्राक्षोरथमिंद्रइवाशु
गम् ॥ ३० ॥ प्रययौतूर्णमास्थायराघवोज्वलितःश्रिया ॥ सपर्जन्यइवाकाशेस्वनवानभिनादयन् ॥ ३१ ॥ निकेतान्निर्ययौश्रीमान्म
हाभ्रादिवचन्द्रमाः ॥ चित्रचामरपाणिस्तुलक्ष्मणोराघवानुजः ॥ ३२ ॥ जुगोपभ्रातरंभ्रातारथमास्थयपृष्ठतः ॥ ततोहलहलाशब्दस्तु
मुलःसमजायत ॥ ३३ ॥ तस्यनिष्क्रममाणस्यजनौघस्यसमंततः ॥ ततोहयवरामुख्यानागाश्चगिरिसंनिभाः ॥ ३४ ॥ अनुजग्मु
स्तथारामंशतशोऽथसहस्रशः ॥ अग्रतश्चास्यसन्नद्धाश्चंदनागुरुभूषिताः ॥ ३५ ॥ खड्गचापधराःशूराजग्मुराशंसवोजनाः ॥ ततोवादि
त्रशब्दाश्चस्तुतिशब्दाश्चबंदिनाम् ॥ ३६ ॥ सिंहनादाश्चशूराणांततःशुश्रुविरेपथि ॥ हर्म्यवातायनस्थाभिर्भूषिताभिःसमंततः ॥ ३७ ॥

क्ष्यास्त्रिदशालयोपमाः ॥ प्रियान्नरान्नाममतेस्थितान्बहून्व्यपोह्यशुद्धांतमुपस्थितोरथी ॥ ४२ ॥ सतत्रशुश्रावचहर्षयुक्तारामाभिषेकार्थ
कृताजनानाम् ॥ नरेंद्रसूनोरभिमंगलार्थाःसर्वस्यलोकस्यगिरःप्रहृष्टाः ॥ ४३ ॥ महेंद्रसद्मप्रतिमंचवेश्मरामस्यरम्यंमृगपक्षिजुष्टम् ॥
ददर्शमेरोरिवशृंगमुच्चंविभ्राजमानंप्रभयासुमंत्रः ॥ ४४ ॥ उपस्थितैरंजलिकारिभिश्चसोपायनैर्जानपदैर्जनैश्च ॥ कोटयापरार्धैश्चविमुक्त
यानैःसमाकुलंद्वारपदंददर्श ॥ ४५ ॥ ततोमहामेघमहीधराभंप्रभिन्नमत्यंकुशमप्रसह्यम् ॥ रामोपवाह्यंरुचिरंददर्शशत्रुंजयंनागमुदग्र
कायम् ॥ ४६ ॥ स्वलंकृतान्साश्वरथान्सकुंजरानमात्यमुख्यांश्चददर्शवल्लभान् ॥ व्यपोह्यसूतःसहितान्समंततः समृद्धमंतःपुरमाविवेशह
॥ ४७ ॥ ततोऽद्रिकूटाचलमेघसन्निभंमहाविमानोपमवेश्मसंयुतम्॥अवार्यमाणःप्रविवेशसारथिःप्रभूतरत्नंमकरोयथाऽर्णवम् ॥ ४८ ॥
इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येचतुर्विंशतिसा० सं० अयोध्याकांडेपंचदशःसर्गः ॥१५॥ सतदंतःपुरद्वारंसमतीत्यजनाकु
लम् ॥ प्रविविक्तांततःकक्ष्यामाससादपुराणवित् ॥१॥ प्रासकार्मुकबिभ्रद्भिर्युवभिर्मृष्टकुंडलैः ॥ अप्रमादिभिरेकाग्रैःस्वानुरक्तैरधिष्ठि
ताम् ॥ २ ॥ अत्रकाषायिणोवृद्धान्वेत्रपाणीन्स्वलंकृतान् ॥ ददर्शविष्ठितान्द्वारिस्त्र्यध्यक्षान्सुसमाहितान् ॥ ३ ॥ तेसमीक्ष्यसमायांतं
रामप्रियचिकीर्षवः ॥ सहसोत्पतिताःसर्वेह्यासनेभ्यःससंभ्रमाः ॥ ४ ॥ तानुवाचविनीतात्मासूतपुत्रःप्रदक्षिणः ॥ क्षिप्रमाख्यातरामा
यसुमंत्रोद्वारितिष्ठति ॥ ५ ॥ तेराममुपसंगम्यभर्तुःप्रियचिकीर्षवः ॥ सहभार्यायरामायक्षिप्रमेवाचचक्षिरे ॥ ६ ॥ प्रतिवेदितमाज्ञाय
सूतमभ्यंतरंपितुः ॥ तत्रैवानाययामासराघवःप्रियकाम्यया ॥ ७ ॥ तंवैश्रवणसंकाशमुपविष्टंस्वलंकृतम् ॥ ददर्शसूतःपर्यंकेसौवर्णेसो
त्तरच्छदे ॥ ८ ॥ वराहरुधिराभेणशुचिनाचसुगंधिना ॥ अनुलिप्तंपरार्घ्येणचंदनेनपरंतपम् ॥ ९ ॥ स्थितयापार्श्वतश्चापिवालव्यज
नहस्तया ॥ उपेतंसीतयाभूयश्चित्रयाशशिनंयथा ॥ १० ॥ तंतपंतमिवादित्यमुपपन्नंस्वतेजसा ॥ ववंदेवरदंबंदीविनयज्ञोविनीतवत
॥ ११ ॥ प्रांजलिःसुमुखंदृष्ट्वाविहारशयनाशने ॥ राजपुत्रमुवाचेदंसुमंत्रोराजसत्कृतः ॥ १२ ॥ कौसल्यासुप्रजारामपितात्वांद्रष्टुमि
च्छति ॥ महिष्यापिहिकैकेय्यागम्यतांतत्रमाचिरम् ॥ १३ ॥ एवमुक्तस्तुसंहृष्टोनरसिंहोमहाद्युतिः ॥ ततःसंमानयामाससीतामिदमु

वेशह ॥ तुष्टावास्यतदावंशंप्रविश्यसविशांपतेः ॥ १९ ॥ शयनीयंनरेंद्रस्यतदासाद्यव्यतिष्ठत ॥ सोऽत्यासाद्यतुतद्वेश्मतिरस्करणिमं
तरा ॥ २० ॥ आशीर्भिर्गुणयुक्ताभिरभितुष्टावराघवम् ॥ सोमसूर्यौचकाकुत्स्थशिववैश्रवणावपि ॥ २१ ॥ वरुणश्चाग्निरिंद्रश्चविजयं
प्रदिशंतुते ॥ गताभगवतीरात्रिरहःशिवमुपस्थितम् ॥ २२ ॥ बुद्ध्यस्वराजशार्दूलकुरुकार्यमनंतरम् ॥ ब्राह्मणाबलमुख्याश्चनैगमाश्चा
गतास्त्विह ॥ २३ ॥ दर्शनंतेऽभिकांक्षंतेप्रतिबुद्ध्यस्वराघव ॥ स्तुवंतंतंतदासूतंसुमंत्रंमंत्रकोविदम् ॥ २४ ॥ प्रतिबुद्ध्यततोराजाइदं
वचनमब्रवीत् ॥ राममानयसूतेतियदस्यभिहितोमया ॥ २५ ॥ किमिदंकारणंयेनममाज्ञाप्रतिवाह्यते ॥ नचैवंसंप्रसुप्तोऽहमानयेहाशुरा
घवम् ॥ २६ ॥ इतिराजादशरथःसूतंतत्रान्वशात्पुनः ॥ सराजवचनंश्रुत्वाशिरसाप्रतिपूज्यतम् ॥ २७ ॥ निर्जगामनृपावासान्मन्य
मानःप्रियंमहत् ॥ प्रपन्नोराजमार्गंचपताकाध्वजशोभितम् ॥ २८ ॥ हृष्टःप्रमुदितःसूतोजगामाशुविलोकयन् ॥ ससूतस्तत्रशुश्रावरा
माधिकरणाःकथाः ॥ २९ ॥ अभिषेचनसंयुक्ताःसर्वलोकस्यहृष्टवत् ॥ ततोददर्शरुचिरंकैलाससदृशप्रभम् ॥ ३० ॥ रामवेश्मसुमंत्र
स्तुशक्रवेश्मसमप्रभम् ॥ महाकपाटपिहितंवितर्दिशतशोभितम् ॥ ३१ ॥ कांचनप्रतिमैकाग्रंमणिविद्रुमतोरणम् ॥ शारदाभ्रघनप्रख्यं
दीप्तंमेरुगुहासमम् ॥ ३२ ॥ मणिभिर्वरमाल्यानांसुमहद्भिरलंकृतम् ॥ मुक्तामणिभिराकीर्णंचंदनागुरुभूषितम् ॥ ३३ ॥ गंधान्मनोज्ञा
न्विसृजद्दार्दुरंशिखरंयथा ॥ सारसैश्चमयूरैश्चविनदद्भिर्विराजितम् ॥ ३४ ॥ सुकृतेहामृगाकीर्णंसूत्कीर्णंभक्तिभिस्तथा ॥ मनश्चक्षुश्चभू
तानामाददत्तिग्मतेजसा ॥ ३५ ॥ चंद्रभास्करसंकाशंकुबेरभवनोपमम् ॥ महेंद्रधामप्रतिमंनानापक्षिसमाकुलम् ॥ ३६ ॥ मेरुशृंगसमं
सूतोरामवेश्मददर्शह ॥ उपस्थितैःसमाकीर्णंजनैरंजलिकारिभिः ॥ ३७ ॥ उपादायसमाक्रांतैस्तदाजानपदैर्जनैः ॥ रामाभिषेकसुमुखै
रुन्मुखैःसमलंकृतम् ॥ ३८ ॥ महामेघसमप्रख्यमुदग्रंसुविराजितम् ॥ नानारत्नसमाकीर्णंकुब्जकैरपिचावृतम् ॥३९॥सवाजियुक्तेनरथे
नसारथिःसमाकुलंराजकुलंविराजयन् ॥ वरूथिनाराजगृहाभिपातिनापुरस्यसर्वस्यमनांसिहर्षयन् ॥ ४० ॥ ततःसमासाद्यमहाधनंमह
त्प्रहृष्टरोमासबभूवसारथिः ॥ मृगैर्मयूरैश्चसमाकुलोल्बणंगृहंवरार्हस्यशचीपतेरिव ॥ ४१ ॥ सतत्रकैलासनिभाःस्वलंकृताःप्रविश्यक

सागरह्रदसंकाशात्सुमंत्रोऽन्तःपुराच्छुभात् ॥ (निष्क्रम्यजनसंबाधंददर्शद्वारमग्रतः ॥) ॥ ६६ ॥ ततःपुरस्तात्सहसाविनिःसृतोमहीपते
र्द्वारगतान्विलोकयन् ॥ ददर्शपौरान्विविधान्महाधनानुपस्थितान्द्वारमुपेत्यविष्ठितान् ॥ ६७ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणेवाल्मीकीये
आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा०सं० अयोध्याकांडे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥ तेतुतांरजनीमुष्यब्राह्मणावेदपारगाः ॥ उपतस्थुरुपस्थानं
सहराजपुरोहिताः ॥ १ ॥ अमात्याबलमुख्याश्चमुख्यायेनिगमस्यच ॥ राघवस्याभिषेकार्थंप्रीयमाणाःसुसंगताः ॥ २ ॥ उदितेविमले
सूर्येपुष्येचाभ्यागतेऽहनि ॥ लग्नेकर्कटकेप्राप्तेजन्मरामस्यचस्थिते ॥३॥ अभिषेकायरामस्यद्विजेन्द्रैरुपकल्पितम् ॥ कांचनाजलकुंभा
श्चभद्रपीठंस्वलंकृतम् ॥ ४ ॥ रथश्चसम्यगास्तीर्णोभास्वताव्याघ्रचर्मणा ॥ गंगायमुनयोःपुण्यात्संगमादाहृतंजलम् ॥५ ॥ याश्चान्याः
सरितःपुण्याह्रदाःकूपाःसरांसिच ॥ प्राग्वहाश्चोर्ध्ववाहाश्चतिर्यग्वाहाश्चक्षीरिणः ॥ ६ ॥ ताभ्यश्चैवाहृतंतोयंसमुद्रेभ्यश्चसर्वशः ॥ क्षौद्रं
दधिघृतंलाजादर्भाःसुमनसःपयः ॥ ७ ॥ (वेश्याश्चैवशुभाचाराःसर्वाभरणभूषिताः ॥) अष्टौचकन्यारुचिरामत्तश्चवरवारणः ॥ सज
लाः क्षीरिभिश्छन्नाघटाःकांचनराजताः ॥ ८ ॥ पद्मोत्पलयुताभांतिपूर्णाःपरमवारिणा ॥ चंद्रांशुविकचप्रख्यंपांडुरंरत्नभूषितम् ॥ ९ ॥
सज्जंतिष्ठतिरामस्यवालव्यजनमुत्तमम् ॥ चंद्रमंडलसंकाशमातपत्रंचपांडुरम् ॥ १० ॥ सज्जंद्युतिकरंश्रीमदभिषेकपुरःसरम् ॥ पांडु
रश्चवृषःसज्जःपांडुरोऽश्वश्चसंस्थितः ॥ ११ ॥(प्रसृतश्चगजः श्रीमानौपवाह्यःप्रतीक्षते ॥ अष्टौचकन्यामांगल्याःसर्वाभरणभूषिताः॥१॥)
वादित्राणिचसर्वाणिबंदिनश्चतथापरे ॥ इक्ष्वाकूणांयथाराज्येसंभ्रियेताभिषेचनम् ॥ १२ ॥ तथाजातीयमादायराजपुत्राभिषेचनम् ॥
तेराजवचनात्तत्रसमवेतामहीपतिम् ॥ १३ ॥ अपश्यंतोऽब्रुवन्कोनुराज्ञोनःप्रतिवेदयेत् ॥ नपश्यामश्चराजानमुदितश्चदिवाकरः ॥ १४॥
यौवराज्याभिषेकश्चसज्जोरामस्यधीमतः ॥ इतितेषुब्रुवाणेषुसर्वांस्तांश्चमहीपतीन् ॥ १५ ॥ अब्रवीत्तानिदंवाक्यंसुमंत्रोराजसत्कृतः ॥
रामंराज्ञोनियोगेनत्वरयाप्रस्थितोह्यहम् ॥ १६ ॥ पूज्याराज्ञोभवंतश्चरामस्यतुविशेषतः ॥ अयंपृच्छामिवचनात्सुखमायुष्मतामहम् ॥
॥ १७ ॥ राज्ञःसंप्रतिबुद्धस्यचानागमनकारणम् ॥ इत्युक्त्वांतःपुरद्वारमाजगामपुराणवित् ॥ १८ ॥ सदासक्तंचतद्वेश्मसुमंत्रःप्रवि

ससमीपस्थितोराज्ञस्तामवस्थामजज्ञिवान् ॥ वाग्भिःपरमतुष्टाभिरभिष्टोतुंप्रचक्रमे ॥ ४५ ॥ ततःसूतोयथापूर्वंपार्थिवस्यनिवेशने ॥ सुमंत्रःप्रांजलिर्भूत्वातुष्टावजगतीपतिम् ॥ ४६ ॥ यथानंदतितेजस्वीसागरोभास्करोदये ॥ प्रीतःप्रीतेनमनसातथानंदयनस्ततः ॥४७॥ इन्द्रमस्यांतुवेलायामभितुष्टावमातलिः ॥ सोऽजयद्दानवान्सर्वांस्तथात्वांबोधयाम्यहम् ॥ ४८ ॥ वेदाःसहांगाविद्याश्चयथाह्यात्मभुवंप्र भूम् ॥ ब्रह्माणंबोधयंत्यद्यतथात्वांबोधयाम्यहम् ॥ ४९ ॥ आदित्यःसहचंद्रेणयथाभूतधरांशुभाम् ॥ बोधयत्यद्यपृथिवींतथात्वांबोध याम्यहम् ॥ ५० ॥ उत्तिष्ठाशुमहाराजकृतकौतुकमंगलः ॥ विराजमानोवपुषामेरोरिवदिवाकरः ॥ ५१ ॥ (सोमसूर्यौचकाकुत्स्थ शिववैश्रवणावपि ॥ वरुणश्चाग्निरिन्द्रश्चविजयंप्रदिशन्तुते ॥ १ ॥ गताभगवतीरात्रिःकृतंकृत्यमिदंतव ॥ बुध्यस्वनृपशार्दूलकुरुका र्यमनंतरम् ॥ २ ॥) उदतिष्ठतरामस्यसमग्रमभिषेचनम् ॥ पौरजानपदैश्चापिनैगमैश्चकृतांजलिः ॥ ५२ ॥ अयंवसिष्ठोभगवान्ब्राह्मणैः सहतिष्ठति ॥ क्षिप्रमाज्ञाप्यतां राजन्राघवस्याभिषेचनम् ॥ ५३ ॥ यथाह्यपालाःपशवोयथासेनाह्यनायका ॥ यथाचंद्रंविनारात्रिर्यथा गावोविनावृषम् ॥५४॥ एवंहिभवितासराष्ट्रंयत्रराजानदृश्यते ॥ एवंतस्यवचः श्रुत्वासांत्वपूर्वमिवार्थवत् ॥ ५५ ॥ अभ्यकीर्यतशोकेन भूयएवमहीपतिः ॥ ततस्तुराजातंसूतंसन्नहर्षःसुतंप्रति ॥ ५६ ॥ शोकरक्तेक्षणःश्रीमानुद्वीक्ष्योवाचधार्मिकः ॥ वाक्यैस्तुखलुमर्माणि ममभूयोनिकृन्तसि ॥ ५७ ॥ सुमंत्रःकरुणंश्रुत्वादृष्ट्वादीनंचपार्थिवम् ॥ प्रगृहीतांजलिःकिंचित्तस्माद्देशादपाक्रमत् ॥ ५८ ॥ यदावक्तुं स्वयंदैन्यान्नशशाकमहीपतिः ॥ तदासुमंत्रंमंत्रज्ञाकैकेयीप्रत्युवाचह ॥ ५९ ॥ सुमंत्रराजारजनींरामहर्षसमुत्सुकः ॥ प्रजागरपरिश्रांतोनि द्रावशमुपागतः ॥ ६० ॥ तद्गच्छत्वरितंसूतराजपुत्रंयशस्विनम् ॥ राममानयभद्रंतेनात्रकार्याविचारणा ॥ ६१ ॥ अश्रुत्वाराजवचनं कथंगच्छामिभामिनि ॥ तच्छ्रुत्वामंत्रिणोवाक्यंराजामंत्रिणमब्रवीत् ॥ ६२ ॥ सुमंत्ररामंद्रक्ष्यामिशीघ्रमानयसुन्दरम् ॥ समन्यमानः कल्याणंहृदयेननंनंदच ॥ ६३ ॥ निर्जगामचसंप्रीत्यात्वरितोराजशासनात् ॥ सुमंत्रश्चिंतयामासत्वरितश्चोदितस्तया ॥ ६४ ॥ व्यक्तंरामाभिषेकार्थेइहायास्यतिधर्मराट् ॥ इतिसूतोमतिंकृत्वाहर्षेणमहतापुनः ॥ ६५ ॥ निर्जगाममहातेजाराघवस्यदिदृक्षया ॥

मक्लिष्टंपुत्ररामिहार्हसि ॥ २१ ॥ स्थाप्यराज्ये ममसुतंकृत्वारामंवनेचरम् ॥ निःसपत्नांचमांकृत्वाकृतकृत्योभविष्यसि ॥ २२ ॥
सतुन्नइवतीक्ष्णेनप्रतोदेनहयोत्तमः ॥ राजाप्रचोदितोऽभीक्ष्णंकैकेय्यावाक्यमब्रवीत् ॥ २३ ॥ धर्मबंधनबद्धोऽस्मिनष्टाचममचेतना ॥
ज्येष्ठंपुत्रं प्रियंरामंद्रष्टुमिच्छामिधार्मिकम् ॥ २४ ॥ ततःप्रभातांरजनीमुदितेचदिवाकरे ॥ पुण्येनक्षत्रयोगेचमुहूर्तेचसमागते ॥ २५ ॥
वसिष्ठोगुणसंपन्नःशिष्यैःपरिवृतस्तथा ॥ उपगृह्याशुसंभारान्प्रविवेशपुरोत्तमम् ॥ २६ ॥ सिक्तसंमार्जितपथांपताकोत्तमभूषिताम् ॥
(विचित्रकुसुमाकीर्णां नानास्रग्भिर्विराजिताम् ॥) संहृष्टमनुजोपेतांसमृद्धविपणापणाम् ॥ २७ ॥ महोत्सवसमायुक्तांराघवार्थे समुत्सु
काम् ॥ चंदनागुरुधूपैश्चसर्वतःपरिधूपिताम् ॥ २८ ॥ तांपुरींसमतिक्रम्यपुरंदरपुरोपमाम् ॥ ददर्शांतःपुरंश्रीमान्नानाध्वजगणायु
तम् ॥ २९ ॥ पौरजानपदाकीर्णंब्राह्मणैरुपशोभितम् ॥ यष्टिमद्भिःसुसंपूर्णंसदश्वैःपरमार्चितैः ॥ ३० ॥ तदंतःपुरमासाद्यव्यतिचक्रामतं
जनम् ॥ वसिष्ठःपरमप्रीतः परमर्षिभिरावृतः ॥ ३१ ॥ सत्वपश्यद्विनिष्क्रांतंसुमंत्रं नामसारथिम् ॥ द्वारेमनुजसिंहस्यसचिवंप्रियदर्श
नम् ॥ ३२ ॥ तमुवाचमहातेजाःसूतपुत्रं विशारदम् ॥ वसिष्ठःक्षिप्रमाचक्ष्वनृपतेर्मामिहागतम् ॥३३॥ इमेगंगोदकघटाःसागरेभ्यश्चकां
चनाः ॥ औदुंबरंभद्रपीठमभिषेकार्थमाहृतम् ॥ ३४ ॥ सर्वबीजानिगंधाश्चरत्नानिविविधानिच ॥ क्षौद्रंदधिघृतंलाजादर्भाःसुमनसः
पयः ॥ ३५ ॥ अष्टौचकन्यारुचिरामत्तश्चवरवारणः ॥ चतुरश्वोरथःश्रीमान्निस्त्रिंशोधनुरुत्तमम् ॥३६॥ वाहनंनरसंयुक्तंछत्रंचशशिसन्नि
भम् ॥ श्वेतेचवालव्यजनेभृंगारंचहिरण्मयम् ॥३७॥ हेमदामपिनद्धश्चककुद्मान्पांडुरो वृषः ॥ केसरीच चतुर्दंष्ट्रोहरिश्रेष्ठोमहाबलः॥३८॥
सिंहासनंव्याघ्रतनुःसमिधश्चहुताशनः॥सर्वेवादित्रसंघाश्चवेश्याश्चालंकृताःस्त्रियः ॥ ३९ ॥ आचार्याब्राह्मणागावःपुण्याश्चमृगपक्षिणः ॥
पौरजानपदश्रेष्ठानैगमाश्चगणैःसह ॥ ४० ॥ एतेचान्येचबहवः प्रीयमाणाःप्रियंवदाः ॥ अभिषेकायरामस्यसहतिष्ठंतिपार्थिवैः ॥४१॥
त्वरयस्वमहाराजंयथासमुदितेऽहनि ॥ पुष्येनक्षत्रयोगेचरामो राज्यमवाप्नुयात् ॥ ४२ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वासूतपुत्रो महाबलः ॥
स्तुवन्नृपतिशार्दूलंप्रविवेशनिवेशनम् ॥ ४३ ॥ तंतुपूर्वोदितंवृद्धंद्वारस्थाराजसंमताः ॥ नशेकुरभिसंरोद्धुंराज्ञःप्रियचिकीर्षवः ॥ ४४ ॥

विसंज्ञोनिपपातदुःखितः ॥ २५ ॥ इतीवराज्ञोव्यथितस्यसा निशाजगामघोरंश्वसतोमनस्विनः ॥ विबोध्यमानःप्रतिबोधनंतदानिवार
यामाससराजसत्तमः ॥२६॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा०सं०अयोध्याकांडे त्रयोदशः सर्गः॥१३॥
पुत्रशोकार्दितंपापाविसंज्ञंपतितंभुवि ॥ विचेष्टमानमुत्प्रेक्ष्यऐक्ष्वाकमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ पापंकृत्वैवकिमिदंममसंश्रुत्यसंश्रवम् ॥ शेषे
क्षितितलेसन्नःस्थित्यांस्थातुंत्वमर्हसि ॥ २ ॥ आहुःसत्यंहिपरमंधर्मंधर्मविदोजनाः ॥ सत्यमाश्रित्यचमयात्वंधर्मंप्रतिचोदितः ॥ ३ ॥
संश्रुत्यशैब्यः श्येनायस्वांतनुंजगतीपतिः ॥ प्रदायपक्षिणेराजाजगामगतिमुत्तमाम् ॥ ४ ॥ तथाह्यलर्कस्तेजस्वीब्राह्मणेवेदपारगे ॥
याचमानेस्वकेनेत्रेउद्धृत्याविमनाददौ ॥ ५ ॥ सरितां तुपतिःस्वल्पांमर्यादांसत्यमन्वितः ॥ सत्यानुरोधात्समयेवेलांस्वांनातिवर्तते॥६॥
सत्यमेकपदंब्रह्मसत्येधर्मःप्रतिष्ठितः ॥ सत्यमेवाक्षयावेदाःसत्येनावाप्यतेपरम् ॥ ७ ॥ सत्यंसमनुवर्तस्वयदिधर्मेधृतामतिः ॥ सवरः
सफलोमेऽस्तुवरदोह्यसिसत्तम ॥ ८ ॥ धर्मस्यैवाभिकामार्थंममचैवाभिचोदनात् ॥ प्रव्राजयसुतंरामंत्रिःखलुत्वांब्रवीम्यहम् ॥ ९ ॥
समयंचममार्येमंयदित्वंनकरिष्यसि ॥ अग्रतस्तेपरित्यक्तापरित्यक्ष्यामिजीवितम् ॥ १० ॥ एवंप्रचोदितोराजाकैकेय्यानिर्विशंकया ॥
नाशकत्पाशमुन्मोक्तुंबलिरिंद्रकृतंयथा ॥ ११ ॥ उद्भ्रांतहृदयश्चापिविवर्णवदनोऽभवत् ॥ सधुर्योवैपरिस्पंदन्युगचक्रांतरंयथा ॥१२॥
विकलाभ्यांचनेत्राभ्यामपश्यन्निवभूमिपः ॥ कृच्छ्राद्धैर्येणसंस्तभ्यकैकेयीमिदमब्रवीत् ॥ १३ ॥ यस्तेमंत्रकृतःपाणिरग्नौपापेमया
धृतः ॥ संत्यजामिस्वजंचैवतवपुत्रंसहत्वया ॥ १४ ॥ प्रयातारजनीदेविसूर्यस्योदयनंप्रति ॥ अभिषेकायहिजनस्त्वरयिष्यतिमांध्रु
वम् ॥ १५ ॥ रामाभिषेकसंभारैस्तदर्थमुपकल्पितैः ॥ रामःकारयितव्योमेमृतस्यसलिलक्रियाम् ॥ १६ ॥ सपुत्रयात्वयानैवकर्त
व्यासलिलक्रिया ॥ व्याहंतास्यशुभाचारेयदिरामाभिषेचनम् ॥ १७ ॥ नशक्तोऽद्यास्म्यहंद्रष्टुंदृष्ट्वापूर्वंतथामुखम् ॥ हतहर्षंतथानंदंपुन
र्जनमवाङ्मुखम् ॥ १८ ॥ तांतथाब्रुवतस्तस्यभूमिपस्यमहात्मनः ॥ प्रभाताशर्वरीपुण्याचंद्रनक्षत्रमालिनी ॥ १९ ॥ ततः पापसमा
चाराकैकेयीपार्थिवंपुनः ॥ उवाचपरुषंवाक्यंवाक्यज्ञारोषमूर्च्छिता ॥ २० ॥ किमिदंभाषसेराजन्वाक्यंगररुजोपमम् ॥ आनाययितु

ह्वलन्निव ॥ ४ ॥ मृतेमयिगतेरामेवनंमनुजपुंगवे ॥ हंतानार्ये ममामित्रेसकामासुखिनीभव ॥ ५ ॥ स्वर्गेऽपिखलुरामस्यकुशलंदैव
तैरहम् ॥ प्रत्यादेशादभिहितंधारयिष्येकथंवत ॥ ६ ॥ कैकेय्याःप्रियकामेनरामःप्रव्राजितोवनम् ॥ यदिसत्यंब्रवीम्येतत्तदसत्यंभवि
ष्यति ॥ ७ ॥ अपुत्रेणमयापुत्रःश्रमेणमहतामहान् ॥ रामोलब्धोमहातेजाःसकथंत्यज्यतेमया ॥ ८ ॥ शूरश्चकृतविद्यश्चजितक्रोधः
क्षमापरः ॥ कथंकमलपत्राक्षोमयारामोविवास्यते ॥ ९ ॥ कथमिंदीवरश्यामंदीर्घबाहुंमहाबलम् ॥ अभिराममहंरामंस्थापयिष्यामि
दंडकान् ॥ १० ॥ सुखानामुचितस्यैव दुःखैरनुचितस्यच ॥ दुःखंनामानुपश्येयंकथंरामस्यधीमतः ॥ ११ ॥ यदिदुःखमकृत्वातुम
मसंक्रमणं भवेत् ॥ अदुःखार्हस्यरामस्यततःसुखमवाप्नुयाम् ॥ १२ ॥ नृशंसेपापसंकल्पेरामंसत्यपराक्रमम् ॥ किंविप्रियेणकैकेयिप्रियं
योजयसेमम ॥ १३ ॥ अकीर्तिरतुलालोकेध्रुवंपरिभविष्यति ॥ तथाविलपतस्तस्यपरिभ्रमितचेतसः ॥ १४ ॥ अस्तमभ्यागमत्सू
र्योरजनीचाभ्यवर्तत ॥ सात्रियामातदार्तस्यचंद्रमण्डलमण्डिता ॥ १५ ॥ राज्ञोविलपमानस्यनव्यभासतशर्वरी ॥ सदैवोष्णंविनिः
श्वस्यवृद्धोदशरथोनृपः ॥ १६ ॥ विललापार्तवद्दुःखंगगनासक्तलोचनः ॥ नप्रभातंत्वयेच्छामिनिशेनक्षत्रभूषिते ॥ १७ ॥ क्रियतां
मेदयाभद्रेमयायंरचितोंजलिः ॥ अथवागम्यतांशीघ्रंनाहमिच्छामिनिर्घृणाम् ॥ १८ ॥ नृशंसांकैकयींद्रष्टुंयत्कृतेव्यसनंमम ॥ एवमु
क्त्वाततोराजाकैकेयींसंयतांजलिः ॥ १९ ॥ प्रसादयामासपुनःकैकेयींराजधर्मवित् ॥ साधुवृत्तस्यदीनस्यत्वद्गतस्यगतायुषः ॥ २० ॥
प्रसादःक्रियतांभद्रेदेविराज्ञोविशेषतः ॥ शून्येनखलुसुश्रोणिमयेदंसमुपागतम् ॥ २१ ॥ कुरुसाधुप्रसादंमेबालेसहृदयाह्यसि ॥ प्रसीद
देविरामोमेत्वद्दत्तंराज्यमव्ययम् ॥ २२ ॥ लभतामसितापांगेयशःपरमवाप्स्यसि ॥ ममरामस्यलोकस्यगुरूणांभरतस्यच ॥ प्रियमे
तद्गुरुश्रोणिकुरुचारुमुखेक्षणे ॥ २३ ॥ विशुद्धभावस्यहिदुष्टभावादीनस्यताम्राश्रुकलस्यराज्ञः ॥ श्रुत्वाविचित्रंकरुणंविलापंभर्तु
र्नृशंसानचकारवाक्यम् ॥ २४ ॥ ततः सराजापुनरेवमूर्च्छितःप्रियामतुष्टांप्रतिकूलभाषिणीम् ॥ समीक्ष्यपुत्रस्यविवासनंप्रतिक्षितौ

कस्येदंदारुणंवाक्यमेवंविधमपीरितम् ॥ रामस्यारण्यगमनं भरतस्याभिषेचनम् ॥ ९९ ॥ धिगस्तुयोषितोनामशठाःस्वार्थपरायणाः॥
नब्रवीमिस्त्रियःसर्वाभरतस्यैवमातरम् ॥ १०० ॥ अनर्थभावेऽर्थपरेनृशंसे ममानुतापायनिवेशितासि ॥ किमप्रियंपश्यसिमन्निमित्तंहि
तानुकारिण्यथवापिरामे ॥ १०१ ॥ परित्यजेयुःपितरोऽपिपुत्रान्भार्याःपतींश्चापिकृतानुरागाः ॥ कृत्स्नंहिसर्वंकुपितंजगत्स्याद्दृष्ट्वैवरा
मंव्यसनेनिमग्नम् ॥ १०२ ॥ अहंपुनर्देवकुमाररूपमलंकृतंतंसुतमाव्रजंतम् ॥ नंदामिपश्यन्निवदर्शनेनभवामिदृष्ट्वैवपुनर्युवेव ॥ १०३ ॥
विनाहिसूर्येणभवेत्प्रवृत्तिरवर्षतावज्रधरेणवापि ॥ रामंतुगच्छंतमितःसमीक्ष्यजीवेन्नकश्चित्त्वितिचेतनामे ॥ १०४ ॥ विनाशकामामहि
ताममित्रामावासयंमृत्युमिवात्मनस्त्वाम् ॥ चिरंबतांकेनधृतासिसर्पीमहाविषातेनहतोऽस्मिमोहात् ॥ १०५ ॥ मयाचरामेणचलक्ष्मणे
नप्रशास्तुहीनोभरतस्त्वयासह ॥ पुरंचराष्ट्रंचनिहत्यबांधवान्ममाहितानांचभवाभिभाषिणी ॥ १०६ ॥ नृशंसवृत्तेव्यसनप्रहारिणि
प्रसह्यवाक्यंयदिहाद्यभाषसे ॥ ननामतेकेनमुखात्पतंत्यधोविशीर्यमाणादशनाःसहस्रधा ॥ १०७ ॥ नकिंचिदाहाहितमप्रियंवचोनवे
त्तिरामःपरुषाणिभाषितुम् ॥ कथंतुरामेह्यभिरामवादिनिब्रवीषिदोषान्गुणनित्यसंमते ॥ १०८ ॥ प्रताम्यवाप्रज्वलवाप्रणश्यवासह
स्रशोवास्फुटितामहींव्रज ॥ नतेकरिष्यामिवचःसुदारुणंसमाहितंकेकयराजपांसने ॥ १०९ ॥ क्षुरोपमांनित्यमसत्प्रियंवदांप्रदुष्टभा
वांस्वकुलोपघातिनीम् ॥ नजीवितुंत्वांविषहेऽमनोरमांदिधक्षमाणांहृदयंसबंधनम् ॥ ११० ॥ नजीवितंमेऽस्तिकुतःपुनःसुखंविनात्मजे
नात्मवतांकुतोरतिः ॥ ममाहितंदेविनकर्तुमर्हसिस्पृशामिपादावपितेप्रसीदमे ॥ १११ ॥ सभूमिपालोविलपन्ननाथवत्स्त्रियागृहीतोहृदये
ऽतिमात्रया ॥ पपातदेव्याश्चरणौप्रसारितावुभावसंप्राप्ययथातुरस्तथा ॥ ११२ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
चतुर्विंशतिसा० सं० अयोध्याकांडे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥ ॥ अतदर्हंमहाराजंशयानमतथोचितम् ॥ ययातिमिवपुण्यांतेदेवलो
कात्परिच्युतम् ॥ १ ॥ अनर्थरूपाऽसिद्धार्थाह्यभीताभयदर्शिनी ॥ पुनराकारयामासतमेववरमंगना ॥ २ ॥ त्वंकत्थसेमहाराजस
त्यवादीदृढव्रतः ॥ ममचेदंवरंकस्माद्विधारयितुमिच्छसि ॥ ३ ॥ एवमुक्तस्तुकैकेय्याराजादशरथस्तदा ॥ प्रत्युवाचततःक्रुद्धोमुहूर्तंवि

विकरिष्यति
सांत्वयंतीस्मभाषसे ॥ गीतशब्देनसंरुद्धचलुब्धोमृगमिवावधीः ॥ ७७ ॥ अनार्यइतिमामार्याःपुत्रविक्रायकं ध्रुवम् ॥ विकरिष्यति
रथ्यासुसुरापंब्राह्मणंयथा ॥ ७८ ॥ अहोदुःखमहोकृच्छ्रंयत्रवाचःक्षमेतव ॥ दुःखमेवंविधंप्राप्तंपुराकृतमिवाशुभम् ॥ ७९ ॥ चिरख
लुमयापापेत्वंपापेनाभिरक्षिता ॥ अज्ञानादुपसंपन्नारज्जुरुद्बंधनीयथा ॥ ८० ॥ रममाणस्त्वयासार्धंमृत्युंत्वांनाभिलक्षये ॥ बालो
रहसिहस्तेनकृष्णसर्पमिवास्पृशम् ॥ ८१ ॥ तंतुमांजीवलोकोऽयंनूनमाक्रोष्टुमर्हति ॥ मयाह्यपितृकःपुत्रःसमहात्मादुरात्मना ॥ ८२ ॥
बालिशोबतकामात्मा राजादशरथोभृशम् ॥ स्त्रीकृतेयःप्रियंपुत्रंवनंप्रस्थापयिष्यति ॥ ८३ ॥ वेदैश्चब्रह्मचर्यैश्चगुरुभिश्चोपकर्शितः ॥
भोगकालेमहत्कृच्छ्रंपुनरेवप्रपत्स्यते ॥ ८४ ॥ नालंद्वितीयंवचनंपुत्रोमांप्रतिभाषितुम् ॥ सवनंप्रव्रजेत्युक्तोबाढमित्येववक्ष्यति ॥ ८५ ॥
यदिमेराघवःकुर्याद्वनंगच्छेतिचोदितः ॥ प्रतिकूलप्रियंमेस्यान्नतुवत्सःकरिष्यति ॥ ८६ ॥ (शुद्धभावोहिभावंमेनतुज्ञास्यति राघवः ॥
सवनंप्रव्रजेत्युक्तोबाढमित्येववक्ष्यति ॥ १ ॥) राघवेहिवनंप्राप्तेसर्वलोकस्यधिक्कृतम् ॥ मृत्युरक्षमणीयंमांनयिष्यतियमक्षयम् ॥८७॥
मृतेमयिगतेरामेवनंमनुजपुंगवे ॥ इष्टेममजनेशेषेकिंपापंप्रतिपत्स्यसे ॥ ८८ ॥ कौसल्यामांचरामंचपुत्रौचयदिहास्यति ॥ दुःखान्यस
हतीदेवीमामेवानुगमिष्यति ॥ ८९ ॥ कौसल्यांचसुमित्रांचमांचपुत्रैस्त्रिभिःसह ॥ प्रक्षिप्यनरकेसात्वंकैकेयीसुखिताभव ॥ ९० ॥
मयारामेणच त्यक्तंशाश्वतंसत्कृतंगुणैः ॥ इक्ष्वाकुकुलमक्षोभ्यमाकुलंपालयिष्यसि ॥ ९१ ॥ प्रियंचेद्भरतस्यैतद्रामप्रव्राजनंभवेत् ॥
मास्ममेभरतःकार्षीत्प्रेतकृत्यंगतायुषः ॥ ९२ ॥ (हंतानार्येममामित्रे सकामाभवकैकयि ॥) मृतेमयिगतेरामेवनंपुरुषपुंगवे ॥ सेदा
नींविधवाराज्यंसपुत्राकारयिष्यसि ॥ ९३ ॥ त्वंराजपुत्रिदैवेनन्यवसोममवेश्मनि ॥ अकीर्तिश्चातुलालोकेध्रुवःपरिभवश्चमे ॥ ९४ ॥
सर्वभूतेषुचावज्ञायथापापकृतस्तथा ॥ कथंरथैर्विभुर्यात्वागजाश्वैश्चमुहुर्मुहुः ॥ पद्भ्यांरामोमहारण्येवत्सोमेविचरिष्यति ॥ ९५ ॥
यस्यचाहारसमयेसूदाःकुंडलधारिणः ॥ अहंपूर्वाःपचंतिस्मप्रसन्नाःपानभोजनम् ॥ ९६ ॥ सकथंनुकषायाणितिक्तानिकटुकानिच ॥
भक्षयन्वन्यमाहारंसुतोमेवर्तयिष्यति ॥ ९७ ॥ महार्हवस्त्रसंबद्धोभूत्वाचिरसुखोचितः ॥ काषायपरिधानस्तुकथंरामोभविष्यति ॥९८॥

सायंचघोरंचशपथंकृतम् ॥ ध्यात्वारामेऽतिनिःश्वस्यच्छिन्नस्तरुरिवापतत् ॥ ५४ ॥ नष्टचित्तोयथोन्मत्तोविपरीतोयथातुरः ॥ हृतते
जायथासर्पोबभूवजगतीपतिः ॥ ५५ ॥ दीनयातुरयावाचाइतिहोवाचकैकयीम् ॥ अनर्थमिममर्थाभंकेनत्वमुपदेशिता ॥ ५६ ॥
भूतोपहतचित्तेवब्रुवंतीमांनलज्जसे ॥ शीलव्यसनमेतत्तेनाभिजानाम्यहंपुरा ॥ ५७ ॥ बालायास्तत्त्विदानींतलक्षयेविपरीतवत ॥
कुतोवातेभयंजातंयात्वमेवंविधंवरम् ॥ ५८ ॥ राष्ट्रेभरतमासीनंवृणीषेराघवंवने ॥ विरमैतेनभावेनत्वमेतेनानृतेनच ॥ ५९ ॥ यदिभर्तुः
प्रियंकार्यंलोकस्यभरतस्यच ॥ नृशंसेपापसंकल्पेक्षुद्रेदुष्कृतकारिणि ॥ ६० ॥ किन्नुदुःखमलीकंवामयिरामेचपश्यसि ॥ नकथंचि
दृतेरामाद्भरतोराज्यमावसेत् ॥ ६१ ॥ रामादपिहितंमन्येधर्मतोबलवत्तरम् ॥ कथंवक्ष्यसिरामस्यवनंगच्छेतिभाषिते ॥ ६२ ॥ मुख
वर्णंविवर्णंतुयथैवेंदुमुपप्लुतम् ॥ तांतुमेसुकृतांबुद्धिंसुहृद्भिःसहनिश्चिताम् ॥ ६३ ॥ कथंद्रक्ष्याम्यपावृत्तांपरैरिवहतांचमूम् ॥ किंमां
वक्ष्यंतिराजानोनानादिग्भ्यःसमागताः ॥ ६४ ॥ बालोबतायमैक्ष्वाकश्चिरंराज्यमकारयत् ॥ यदाहिबहवोवृद्धागुणवंतोबहुश्रुताः॥६५॥
परिप्रक्ष्यंतिकाकुत्स्थंवक्ष्यामीहकथंतदा ॥ कैकेय्याक्लिश्यमानेनपुत्रःप्रव्राजितोमया ॥ ६६ ॥ यदिसत्यंब्रवीम्येतत्तदसत्यंभविष्यति ॥
किंमांवक्ष्यतिकौसल्याराघवेवनमास्थिते ॥ ६७ ॥ किंचैनांप्रतिवक्ष्यामिकृत्वाविप्रियमीदृशम् ॥ यदायदाचकौसल्यादासीवचसखी
वच ॥ ६८ ॥ भार्यावद्भगिनीवच्चमातृवच्चोपतिष्ठति ॥ सततंप्रियकामामेप्रियपुत्राप्रियंवदा ॥ ६९ ॥ नमयासत्कृतादेवीसत्कारार्हा
कृतेतव ॥ इदानींतत्तपतिमांयन्मयासुकृतंत्वयि ॥ ७० ॥ अपथ्यव्यंजनोपेतंभुक्तमन्नमिवातुरम् ॥ विप्रकारंचरामस्यसंप्रयाणंवन
स्यच ॥ ७१ ॥ सुमित्राप्रेक्ष्यवैभीताकथंमेविश्वसिष्यति ॥ कृपणंबतवैदेहीश्रोष्यतिद्वयमप्रियम् ॥ ७२ ॥ मांचपंचत्वमापन्नंरामंचव
नमास्थितम् ॥ वैदेहीबतमेप्राणाञ्छोचंतीक्षपयिष्यति ॥ ७३ ॥ हीनाहिमवतःपार्श्वेकिन्नरेणेवकिन्नरी ॥ नहिराममहंदृष्ट्वाप्रवसंतंमहा
वने ॥ ७४ ॥ चिरंजीवितुमाशंसेरुदंतींचापिमैथिलीम् ॥ सानूनंविधवाराज्यंसपुत्राकारयिष्यसि ॥ ७५ ॥ (नहि प्रव्राजितेरामे
देविजीवितुमुत्सहे ॥) सतींत्वामहमत्यंतंव्यवस्याम्यसतींसतीम् ॥ रूपिणींविषसंयुक्तांपीत्वेवमदिरांनरः ॥ ७६ ॥ अनृतैर्बतमांसांत्वैः

राघवे ॥ ३० ॥ तस्मिन्नार्जवसंपन्नेदेविदेवोपमेकथम् ॥ पापमाशंससेरामेमहर्षिसमतेजसि ॥३१॥ नस्मराम्यप्रियंवाक्यंलोकस्यप्रियवा
दिनः ॥ सकथंत्वत्कृतेरामंवक्ष्यामिप्रियमप्रियम् ॥ ३२ ॥ क्षमायस्मिंस्तपस्त्यागःसत्यंधर्मःकृतज्ञता ॥ अप्यहिंसाचभूतानांतमृतेका
गतिर्मम ॥ ३३ ॥ ममवृद्धस्यकैकेयिगतांतस्यतपस्विनः ॥ दीनंलालप्यमानस्यकारुण्यंकर्तुमर्हसि ॥ ३४ ॥ पृथिव्यांसागरांतायांयत्किं
चिदधिगम्यते ॥ तत्सर्वंतवदास्यामिमाचत्वंमृत्युमाविश ॥ ३५ ॥ अंजलिंकुर्मिकैकेयिपादौचापिस्पृशामिते ॥ शरणंभवरामस्य
माधर्मोमामिहस्पृशेत ॥ ३६ ॥ इतिदुःखाभिसंतप्तंविलपंतमचेतनम् ॥ घूर्णमानंमहाराजंशोकेनसमभिप्लुतम् ॥ ३७ ॥ पारंशोकार्ण
वस्याशुप्रलपंतंपुनःपुनः ॥ प्रत्युवाचाथकैकेयीरौद्राद्रौद्रतरंवचः ॥ ३८ ॥ यदिदत्त्वावरौराजन्पुनःप्रत्यनुतप्यसे ॥ धार्मिकत्वंकथंवीर
पृथिव्यांकथयिष्यसि ॥३९॥ यदासमेताबहवस्त्वयाराजर्षयःसह ॥ कथयिष्यंतिधर्मज्ञतत्रकिंप्रतिवक्ष्यसि ॥ ४० ॥ यस्याःप्रसादे
जीवामियाचमामभ्यपालयत् ॥ तस्याःकृतामयामिथ्याकैकेय्याइतिवक्ष्यसि ॥ ४१ ॥ किल्बिषंत्वंनरेंद्राणांकरिष्यसिनराधिप ॥
योदत्त्वावरमद्यैवपुनरन्यानिभाषसे ॥ ४२ ॥ शैब्यःश्येनकपोतीयेस्वमांसंपक्षिणेददौ ॥ अलर्कश्चक्षुषीदत्त्वाजगामगतिमुत्तमाम् ॥४३॥
सागरःसमयंकृत्वानवेलामतिवर्तते ॥ समयंमाऽनृतंकार्षीःपूर्ववृत्तमनुस्मरन् ॥ ४४ ॥ सत्वंधर्मंपरित्यज्यरामंराज्येऽभिषिच्यच ॥
सहकौसल्ययानित्यंरंतुमिच्छसिदुर्मते ॥ ४५ ॥ भवत्वधर्मोधर्मोवासत्यंवायदिवानृतम् ॥ यत्त्वयासंश्रुतंमह्यंतस्यनास्तिव्यति
क्रमः ॥ ४६ ॥ अहंहिविषमद्यैवपीत्वाबहुतवाग्रतः ॥ पश्यतस्तेमरिष्यामिरामोयद्यभिषिच्यते ॥ ४७ ॥ एकाहमपिपश्येयंयद्यहंराम
मातरम् ॥ अंजलिंप्रतिगृह्णंतींश्रेयोननुमृतिर्मम ॥ ४८ ॥ भरतेनात्मनाचाहंशपेतेमनुजाधिप ॥ यथानान्येनतुष्येयमृतेरामविवास
नात् ॥ ४९ ॥ एतावदुक्त्वावचनंकैकेयीविररामह ॥ विलपंतंचराजानंनप्रतिव्याजहारसा ॥ ५० ॥ कृत्वातुराजाकैकेय्यावाक्यंपर
मशोभनम् ॥ रामस्यचवनेवासमैश्वर्यंभरतस्यच ॥ ५१ ॥ नाभ्यभाषतकैकेयींमुहूर्तंव्याकुलेंद्रियः ॥ प्रैक्षतानिमिषोदेवींप्रियामप्रिय
वादिनीम् ॥ ५२ ॥ तांहिवज्रसमांवाचमाकर्ण्यहृदयाप्रियाम् ॥ दुःखशोकमयींश्रुत्वाराजानसुखितोऽभवत् ॥ ५३ ॥ सदेव्यान्व

त्क्रुद्धो निर्दहन्निवतेजसा ॥ नृशंसेदुष्टचारित्रेकुलस्यास्यविनाशिनि ॥ ७ ॥ किंकृतंतवरामेणपापेपापंमयाथवा ॥ सदातेजननीतुल्यां
वृत्तिंवहतिराघवः ॥ ८ ॥ तस्यैवंत्वमनर्थायकिंनिमित्तमिहोद्यता ॥ त्वंमयात्मविनाशायभवनंस्वंनिवेशिता ॥ ९ ॥ अविज्ञानान्नृप
सुताव्यालीतीक्ष्णविषायथा ॥ जीवलोकोयदासर्वोरामस्याहगुणस्तवम् ॥ १० ॥ अपराधंकमुद्दिश्यत्यक्ष्यामीष्टमहंसुतम् ॥ कौसल्यां
चसुमित्रां चत्यजेयमपिवाश्रियम् ॥ ११ ॥ जीवितंचात्मनारामंनत्वेवपितृवत्सलम् ॥ पराभवतिमेप्रीतिर्दृष्ट्वातनयमग्रजम् ॥ १२ ॥
अपश्यतस्तुमेरामंनष्टंभवतिचेतनम् ॥ तिष्ठेल्लोकोविनासूर्यंसस्यंवासलिलंविना ॥ १३ ॥ नतुरामंविनादेहेतिष्ठेत्तुममजीवितम् ॥
तदलंत्यज्यतामेषनिश्चयःपापनिश्चये ॥ १४ ॥ अपितेचरणौमूर्ध्नास्पृशाम्येषप्रसीदमे ॥ किमर्थंचिंतितंपापेत्वयापरमदारुणम् ॥१५॥
अथजिज्ञाससेमांत्वंभरतस्यप्रियाप्रिये ॥ अस्तुयत्तत्त्वयापूर्वंव्याहृतंराघवंप्रति ॥ १६ ॥ समेज्येष्ठसुतःश्रीमान्धर्मज्येष्ठइतीवमे ॥
तत्त्वयाप्रियवादिन्यासेवार्थंकथितंभवत् ॥ १७ ॥ तच्छ्रुत्वाशोकसंतप्तासंतापयसिमांभृशम् ॥ आविष्टासिगृहेशून्येसात्वंपरवशं
गता ॥ १८ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेदेविसंप्राप्तः सुमहानयम् ॥ अनयोनयसंपन्नेयत्रतेविकृतामतिः ॥ १९ ॥ नहिकिंचिदयुक्तंवाविप्रियंवापु
रामम ॥ अकरोस्त्वंविशालाक्षितेननश्रद्दधामिते ॥ २० ॥ ननुतेराघवस्तुल्योभरतेनमहात्मना ॥ बहुशोहिस्मबालेत्वंकथाः कथय
सेमम ॥ २१ ॥ तस्यधर्मात्मनोदेविवनेवासंयशस्विनः ॥ कथंरोचयसेभीरुनववर्षाणिपंचच ॥ २२ ॥ अत्यंतसुकुमारस्यतस्यधर्मेकृ
तात्मनः ॥ कथंरोचयसेवासमरण्येभृशदारुणे ॥ २३॥ रोचयस्यभिरामस्यरामस्यशुभलोचने ॥ तवशुश्रूषमाणस्यकिमर्थंविप्रवासनम्॥
॥ २४ ॥ रामोहिभरताद्भूयस्तवशुश्रूषतेसदा ॥ विशेषंत्वयितस्मात्तुभरतस्यनलक्षये ॥ २५ ॥ शुश्रूषांगौरवंचैवप्रमाणंवचनक्रियाम् ॥
कस्तुभूयस्तरंकुर्यादन्यत्रपुरुषर्षभात् ॥ २६ ॥ बहूनांस्त्रीसहस्राणांबहूनांचोपजीविनाम् ॥ परिवादोपवादोवाराघवेनोपपद्यते ॥ २७ ॥
सांत्वयन्सर्वभूतानिरामःशुद्धेनचेतसा ॥ गृह्णातिमनुजव्याघ्रः प्रियैर्विषयवासिनः ॥ २८ ॥ सत्त्वेनलोकाञ्जयतिद्विजान्दानेनराघवः ॥
गुरूञ्छुश्रूषयावीरोधनुषायुधिशात्रवान् ॥ २९ ॥ सत्यंदानंतपस्त्यागोमित्रताशौचमार्जवम् ॥ विद्याचगुरुशुश्रूषाध्रुवाण्येतानि

चंद्रादित्यौनभश्चैवग्रहारात्र्यहनीदिशः ॥ जगच्चपृथिवीचेयंसगंधर्वासराक्षसा ॥ १४ ॥ निशाचराणिभूतानिगृहेषुगृहदैवताः ॥ यानि
चान्यानिभूतानिजानीयुर्भाषितंतव ॥ १५ ॥ सत्यसंधोमहातेजाधर्मज्ञःसत्यवाक्छुचिः ॥ वरंममददात्येषसर्वेशृण्वंतुदेवताः ॥ १६ ॥
इतिदेवीमहेष्वासंपरिगृह्याभिशस्यच ॥ ततःपरमुवाचेदंवरदंकाममोहितम् ॥ १७॥ स्मरराजन्पुरावृत्तंतस्मिन्देवासुरेरणे ॥ तत्रत्वांच्या
वयच्छत्रुस्तवजीवितमंतरा ॥ १८ ॥ तत्रचापिमयादेवयत्त्वंसमभिरक्षितः ॥ जाग्रत्यायतमानायास्ततोमेप्रददौवरौ ॥ १९ ॥ तौदत्तौ
चवरौदेवनिक्षेपौमृगयाम्यहम् ॥ तवैवपृथिवीपालसकाशेरघुनंदन ॥ २० ॥ तत्प्रतिश्रुत्यधर्मेणनचेद्दास्यसिमेवरम् ॥ अद्यैवहिप्रहा
स्यामिजीवितंत्वद्विमानिता ॥ २१ ॥ वाङ्मात्रेणतदाराजाकैकेय्यास्ववशंकृतः ॥ प्रचस्कंदविनाशायपाशंमृगइवात्मनः ॥ २२ ॥
ततःपरमुवाचेदंवरदंकाममोहितम् ॥ वरौदेयौत्वयादेवतदादत्तौमहीपते ॥ २३ ॥ तौतावदहमद्यैववक्ष्यामि शृणुमेवचः ॥ अभिषेकस
मारंभोराघवस्योपकल्पितः ॥ २४ ॥ अनेनैवाभिषेकेणभरतोमेऽभिषिच्यताम् ॥ योद्वितीयोवरोदेवदत्तःप्रीतेनमेत्वया ॥ २५ ॥
तदादेवासुरेयुद्धेतस्यकालोऽयमागतः ॥ नवपंचचवर्षाणिदंडकारण्यमाश्रितः ॥ २६ ॥ चीराजिनधरोधीरोरामोभवतुतापसः ॥ भर
तोभजतामद्ययौवराज्यमकंटकम् ॥ २७ ॥ एषमेपरमःकामोदत्तमेववरंवृणे ॥ अद्यचैवहिपश्येयंप्रयांतंराघवंवने ॥ २८ ॥ सराजरा
जोभवसत्यसंगरःकुलंचशीलंचहिजन्मरक्षच ॥ परत्रवासेहिवदंत्यनुत्तमंतपोधनाःसत्यवचोहितंनृणाम् ॥ २९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामा
यणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा०सं०अयोध्याकांडे एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥ ॥ ततः श्रुत्वामहाराजःकैकेय्यादारु
णंवचः ॥ चिंतामभिसमापेदेमुहूर्तंप्रततापच ॥ १ ॥ किंनुमेऽयंदिवास्वप्नश्चित्तमोहोपिवाममम ॥ अनुभूतोपसर्गोवामनसोवाप्युप
द्रवः ॥ २ ॥ इतिसंचिंत्यतद्राजानाध्यगच्छत्तदासुखम् ॥ प्रतिलभ्यततःसंज्ञांकैकेयीवाक्यतापितः ॥ ३ ॥ व्यथितोविक्लवश्चैवव्याघ्रीं
दृष्ट्वायथामृगः ॥ असंवृतायामासीनोजगत्यांदीर्घमुच्छ्वसन् ॥ ४ ॥ मंडलेपन्नगोरुद्धोमंत्रैरिवमहाविषः ॥ अहोधिगितिसामर्षोवाच
मुक्त्वानराधिपः ॥ ५ ॥ मोहमापेदिवान्भूयःशोकोपहतचेतनः ॥ चिरेणतुनृपःसंज्ञांप्रतिलभ्यसुदुःखितः ॥ ६ ॥ कैकेयीमब्रवी

प्रियम् ॥ मारौत्सीर्मांचकार्पीस्त्वंदेविसंपरिशोपणम् ॥ ३२ ॥ अवध्योवध्यतांकोवावध्यःकोवाविमुच्यताम् ॥ दरिद्रःकोभवेदाढचोद्र
व्यवान्वाप्यकिंचनः ॥ ३३ ॥ अहंचहिमदीयाश्चसर्वेतववशानुगाः ॥ नतेकंचिदभिप्रायंव्याहंतुमहमुत्सहे ॥ ३४ ॥ आत्मनोजीविते
नापिब्रूहियन्मनसिस्थितम् ॥ बलमात्मनिजानंतीनमांशङ्कितुमर्हसि ॥ ३५ ॥ करिष्यामितवप्रीतिंसुकृतेनापितेशपे ॥ यावदावर्तते
चक्रंतावतीमेवसुन्धरा ॥ ३६ ॥ द्राविडाःसिंधुसौवीराःसौराष्ट्रादक्षिणापथाः ॥ वंगांगमगधामत्स्याःसमृद्धाःकाशिकोशलाः ॥ ३७ ॥
तत्रजातंबहुद्रव्यंधनधान्यमजाविकम् ॥ ततोवृणीष्वकैकेयियत्तत्त्वंमनसेच्छसि ॥ ३८ ॥ किमायासेनतेभीरुउत्तिष्ठोत्तिष्ठशोभने ॥
तत्त्वंमेब्रूहिकैकेयियतस्तेभयमागतम् ॥ ३९ ॥ तत्तेव्यपनयिष्यामिनीहारमिवरश्मिवान् ॥ तथोक्तासासमाश्वस्तावक्तुकामातदप्रि
यम् ॥ ४० ॥ परिपीडयितुंभूयोभर्तारमुपचक्रमे ॥ ४१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० सं०
अयोध्याकांडे दशमः सर्गः ॥ १० ॥ तंमन्मथशरैर्विद्धंकामवेगवशानुगम् ॥ उवाचपृथिवीपालंकैकेयीदारुणंवचः ॥ १ ॥ नास्मि
विप्रकृतादेवकेनचिन्नावमानिता ॥ अभिप्रायस्तुमेकश्चित्तमिच्छामित्वयाकृतम् ॥ २ ॥ प्रतिज्ञांप्रतिजानीष्वयदित्वंकर्तुमिच्छसि ॥
अथतेव्याहरिष्यामियथाभिप्रार्थितंमया ॥ ३ ॥ तामुवाचमहाराजःकैकेयीमीषदुत्स्मयः ॥ कामीहस्तेनसंगृह्यमूर्धजेषुभुविस्थि
ताम् ॥ ४ ॥ अवलिप्तेनजानासित्वत्तःप्रियतरोमम ॥ मनुजोमनुजव्याघ्राद्रामादन्योनविद्यते ॥ ५ ॥ तेनाजय्येनमुख्येनराघवेण
महात्मना ॥ शपेतेजीवनार्हेणब्रूहियन्मनसेप्सितम् ॥ ६ ॥ यंमुहूर्तमपश्यंस्तुनजीवेयमहंध्रुवम् ॥ तेनरामेणकैकेयिशपेतेवचनक्रि
याम् ॥७॥ आत्मनाचात्मजैश्चान्यैर्वृणेयंमनुजर्षभम् ॥ तेनरामेणकैकेयिशपेतेवचनक्रियाम् ॥८॥ भद्रेहृदयमप्येतदनुमृश्योद्धरस्वमे ॥
एतत्समीक्ष्यकैकेयिब्रूहियत्साधुमन्यसे ॥ ९ ॥ बलमात्मनिपश्यंतीनविशंकितुमर्हसि ॥ करिष्यामितवप्रीतिंसुकृतेनापितेशपे ॥ १०॥
सातदर्थमनादेवीतमभिप्रायमागतम् ॥ निर्माध्यस्थ्याच्चहर्षाच्चबभाषेदुर्वचंवचः ॥ ११ ॥ तेनवाक्येनसंहृष्टातमभिप्रायमात्मनः ॥
व्याजहारमहाघोरमभ्यागतमिवांतकम् ॥ १२ ॥ यथाक्रमेणशपसेवरंममददासिच ॥ तच्छृण्वंतुत्रयस्त्रिंशद्देवाःसेंद्रपुरोगमाः ॥ १३ ॥

एकवेणींदृढांबद्ध्वागतसत्त्वेवकिन्नरी ॥ आज्ञाप्यतुमहाराजोराघवस्याभिषेचनम् ॥ ९ ॥ उपस्थानमनुज्ञाप्यप्रविवेशनिवेशनम् ॥
अद्यरामाभिषेकोवैप्रसिद्धइतिजज्ञिवान् ॥ १० ॥ प्रियार्हांप्रियमाख्यातुंविवेशांतःपुरंवशी॥ सकैकेय्यागृहश्रेष्ठंप्रविवेशमहायशाः ॥११॥
पांडुराभ्रमिवाकाशंराहुयुक्तंनिशाकरः ॥ शुकबर्हिसमायुक्तंक्रौंचहंसरुतायुतम् ॥ १२ ॥ वादित्ररवसंघुष्टंकुब्जावामनिकायुतम् ॥
लतागृहैश्चित्रगृहैश्चंपकाशोकशोभितैः ॥ १३ ॥ दांतराजतसौवर्णवेदिकाभिःसमायुतम् ॥ नित्यपुष्पफलैर्वृक्षैर्वापीभिरुपशोभि
तम् ॥ १४ ॥ दांतराजतसौवर्णैःसंवृतंपरमासनैः ॥ विविधैरन्नपानैश्चभक्ष्यैश्चविविधैरपि ॥ १५ ॥ उपपन्नंमहार्हैश्चभूषणैस्त्रिदिवोप
मम् ॥ सप्रविश्यमहाराजःस्वमंतःपुरमृद्धिमत् ॥ १६ ॥ नददर्शस्त्रियंराजाकैकेयींशयनोत्तमे ॥ सकामबलसंयुक्तोरत्यर्थीमनुजा
धिपः ॥ १७ ॥ अपश्यन्दयितांभार्यांपप्रच्छविषसादच ॥ नहितस्यपुरादेवीतांवेलामत्यवर्तत ॥ १८ ॥ नचराजागृहंशून्यंप्रविवेश
कदाचन ॥ ततोगृहगतोराजाकैकेयींपर्यपृच्छत ॥ १९ ॥ यथापुरमविज्ञायस्वार्थलिप्सुमपंडिताम् ॥ प्रतिहारीत्वथोवाचसंत्रस्तातुकृ
तांजलिः ॥ २० ॥ देवदेवीभृशंक्रुद्धाक्रोधागारमभिद्रुता ॥ प्रतीहार्यावचःश्रुत्वाराजापरमदुर्मनाः ॥ २१ ॥ विषसादपुनर्भूयोलुलित
व्याकुलेंद्रियः ॥ तत्रतांपतितांभूमौशयानामतथोचिताम् ॥ २२ ॥ प्रतप्तइवदुःखेनसोऽपश्यज्जगतीपतिः ॥ सवृद्धस्तरुणींभार्यांप्राणेभ्यो
पिगरीयसीम् ॥ २३ ॥ अपापःपापसंकल्पांददर्शधरणीतले ॥ लतामिवविनिष्कृत्तांपतितांदेवतामिव ॥ २४ ॥ किन्नरीमिवनिर्धूतां
च्युतामप्सरसंयथा ॥ मायामिवपरिभ्रष्टांहरिणीमिवसंयताम् ॥ २५ ॥ करेणुमिवदिग्धेनविद्धांमृगयुनावने ॥ महागजइवारण्येस्नेहा
त्परमदुःखिताम् ॥ २६ ॥ परिमृज्यचपाणिभ्यामभिसंत्रस्तचेतनः ॥कामीकमलपत्राक्षीमुवाचवनितामिदम् ॥ २७ ॥ नतेऽहमभिजा
नामिक्रोधमात्मनिसंश्रुतम् ॥ देविकेनाभियुक्तासिकेनवासिविमानिता ॥ २८ ॥ यदिदंममदुःखायशेषेकल्याणिपांसुषु ॥ भूमौशेषे
किमर्थंत्वंमयिकल्याणचेतसि ॥ २९ ॥ भूतोपहतचित्तेवममचित्तप्रमाथिनि ॥ संतिमेकुशलावैद्यास्त्वभितुष्टाश्चसर्वशः ॥ ३० ॥
सुखितांत्वांकरिष्यंतिव्याधिमाचक्ष्वभामिनि ॥ कस्यवापिप्रियंकार्यंकेनवाविप्रियंकृतम् ॥ ३१ ॥ कःप्रियंलभतामद्यकोवासुमहद

गारंविशालाक्षीसौभाग्यमदगर्विता ॥ ५५ ॥ अनेकशतसाहस्रंमुक्ताहारंवरांगना ॥ अवमुच्यवरार्हाणिशुभान्याभरणानिच ॥ ५६ ॥
तदाहेमोपमातत्रकुब्जावाक्यवशंगता ॥ संविश्यभूमौकैकेयीमंथरामिदमब्रवीत् ॥ ५७ ॥ इहवामांमृतांकुब्जेनृपायावेदयिष्यसि ॥
वनंतुराघवेप्राप्तेभरतःप्राप्स्यतेक्षितिम् ॥ ५८ ॥ सुवर्णेननमेह्यर्थोनरत्नैर्नचभोजनैः ॥ एषमेजीवितस्यांतोरामोयद्यभिषिच्यते ॥ ५९ ॥
अथोपुनस्तांमहिषींमहीक्षितोवचोभिरत्यर्थमहापराक्रमैः ॥ उवाचकुब्जाभरतस्यमातरंहितंवचोराममुपेत्यचाहितम् ॥ ६० ॥ प्रपत्स्य
तेराज्यमिदंहिराघवोयदिध्रुवंत्वंससुताचतप्स्यसे ॥ ततोहिकल्याणियतस्वतत्तथायथासुतस्तेभरतोऽभिषेक्ष्यते ॥ ६१ ॥ तथातिविद्धा
महिषीतिकुब्जयासमाहतावागिषुभिर्मुहुर्मुहुः ॥ विधायहस्तौहृदयेऽपिविस्मिताशशंसकुब्जांकुपितापुनःपुनः ॥ ६२ ॥ यमस्यवामां
विषयंगतामितोनिशाम्यकुब्जेप्रतिवेदयिष्यसि ॥ वनंगतेवासुचिरायराघवेसमृद्धकामोभरतोभविष्यति ॥ ६३ ॥ अहंहिनैवास्तर
णानिनस्रजोनचंदनंनांजनपानभोजनम् ॥ नकिंचिदिच्छामिनचेहजीवनंनचेदितोगच्छतिराघवोवनम् ॥ ६४ ॥ अथैवमुक्त्वावचनं
सुदारुणंनिधायसर्वाभरणानिभामिनी ॥ असंस्कृतामास्तरणेनमेदिनींतदाधिशिश्येपतितेवकिन्नरी ॥ ६५ ॥ उदीर्णसंरंभतमोवृताननाः
तदावमुक्तोत्तममाल्यभूषणा ॥ नरेंद्रपत्नीविमनाबभूवसातमोवृताद्यौरिवमग्नतारका ॥ ६६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० सं० अयोध्याकांडे नवमःसर्गः ॥ ९ ॥ विदर्शितायदादेवीकुब्जयापापयाभृशम् ॥ तदाशेतेस्मसाभू
मौदिग्धविद्धेवकिन्नरी ॥ १ ॥ निश्चित्यमनसाकृत्यंसासम्यगितिभामिनी ॥ मंथरायैशनैःसर्वमाचचक्षेविचक्षणा ॥ २ ॥ सादीनानि
श्चयंकृत्वामंथरावाक्यमोहिता ॥ नागकन्येवनिःश्वस्यदीर्घमुष्णंचभामिनी ॥ ३ ॥ मुहूर्तंचिंतयामाससमार्गमात्मसुखावहम् ॥ सासुहृ
च्चार्थकामाचतंनिशम्यविनिश्चयम् ॥ ४ ॥ बभूवपरमप्रीतासिद्धिंप्राप्येवमंथरा ॥ अथसारुषितादेवीसम्यक्कृत्वाविनिश्चयम् ॥ ५ ॥
संविवेशाबलाभूमौनिवेश्यभ्रुकुटिंमुखे ॥ ततश्चित्राणिमाल्यानिदिव्यान्याभरणानिच ॥ ६ ॥ अपविद्धानिकैकेय्यातानिभूमिंप्रपेदिरे ॥
तयातान्यपविद्धानिमाल्यान्याभरणानिच ॥ ७ ॥ अशोभयंतवसुधांनक्षत्राणियथानभः ॥ क्रोधागारेचपतितासाबभौमलिनाम्बरा ॥ ८ ॥

रामप्रव्राजनंचैवदेवियाचस्वतंवरम् ॥ एवंसेत्स्यंतिपुत्रस्यसर्वार्थास्तवकामिनि ॥ ३२ ॥ एवंप्रव्राजितश्चैवरामोऽरामोभविष्यति ॥
भरतश्चगतामित्रस्तवराजाभविष्यति ॥ ३३ ॥ येनकालेनरामश्चवनात्प्रत्यागमिष्यति ॥ अंतर्बहिश्चपुत्रस्तेकृतमूलोभविष्यति ॥३४॥
संगृहीतमनुष्यश्चसुहृद्भिःसाकमात्मवान् ॥ प्राप्तकालंनुमन्येऽहंराजानंवीतसाध्वसा ॥ ३५ ॥ रामाभिषेकसंकल्पान्निगृह्यविनिवर्तय ॥
अनर्थमर्थरूपेणग्राहितासाततस्तया ॥ ३६ ॥ हृष्टाप्रतीताकैकेयीमंथरामिदमब्रवीत् ॥ साहिवाक्येनकुब्जायाःकिशोरीवोत्पथं
गता ॥ ३७ ॥ कैकेयीविस्मयंप्राप्यपरंपरमदर्शना ॥ प्रज्ञांतेनावजानामिश्रेष्ठेश्रेष्ठाभिधायिनि ॥ ३८ ॥ पृथिव्यामसिकुब्जानामुत्त
माबुद्धिनिश्चये ॥ त्वमेवतुममार्थेषुनित्ययुक्ताहितैषिणी ॥ ३९ ॥ नाहंसमवबुध्येयंकुब्जेराज्ञश्चिकीर्षितम् ॥ संतिदुःसंस्थिताःकुब्जे
वक्राःपरमपापिकाः ॥ ४० ॥ त्वंपद्ममिववातेनसन्नताप्रियदर्शना ॥ उरस्तेऽभिनिविष्टंवैयावत्स्कंधात्समुन्नतम् ॥ ४१ ॥ अधस्ताच्चो
दरंशांतंसुनाभमिवलज्जितम् ॥ प्रतिपूर्णंचजघनंसुपीनौचपयोधरौ ॥ ४२ ॥ विमलेन्दुसमंवक्त्रमहोराजसिमंथरे ॥ जघनंतवमिर्मृष्टंरश
नादामभूषितम् ॥ ४३ ॥ जंघेभृशमुपन्यस्तेपादौचव्यायतावुभौ ॥ त्वमायताभ्यांसक्थिभ्यांमंथरेक्षौमवासिनि ॥ ४४ ॥ अग्रतो
ममगच्छन्तीराजसेऽतीवशोभने ॥ आसन्याःशंबरेमायाःसहस्रमसुराधिपे ॥ ४५ ॥ हृदयेतेनिविष्टास्ताभूयश्चान्याःसहस्रशः ॥ तदेव
स्थगुयदीर्घंरथघोणमिवायतम् ॥ ४६ ॥ मतयःक्षत्रविद्याश्चमायाश्चात्रनसन्तिते ॥ अत्रतेऽहंप्रमोक्ष्यामिमालांकुब्जेहिरण्मयीम् ॥ ४७॥
अभिषिक्तेचभरतेराघवेचवनंगते ॥ जात्येनचसुवर्णेनसुनिष्टप्तेनसुन्दरि ॥ ४८ ॥ लब्धार्थाचप्रतीताचलेपयिष्यामितेस्थगु ॥ मुखेचति
लकंचित्रंजातरूपमयंशुभम् ॥ ४९ ॥ कारयिष्यामितेकुब्जेशुभान्याभरणानिच ॥ परिधायशुभेवस्त्रेदेवतेवचरिष्यसि ॥ ५० ॥
चंद्रमाह्वयमानेनमुखेनाप्रतिमानना ॥ गमिष्यसिगतिंमुख्यांगर्वयंतीद्विषज्जने ॥ ५१ ॥ तवापिकुब्जाःकुब्जायाःसर्वाभरणभूषिताः ॥
पादौपरिचरिष्यंतियथैवत्वंसदामम ॥ ५२ ॥ इतिप्रशस्यमानासाकैकेयीमिदमब्रवीत् ॥ शयानांशयनेशुभ्रेवेद्यामग्निशिखामिव॥५३॥
गतोदकेसेतुबंधोनकल्याणिविधीयते ॥ उत्तिष्ठकुरुकल्याणंराजानमनुदर्शय ॥ ५४ ॥ तथाप्रोत्साहितादेवीगत्वामन्थरयासह ॥ क्रोधा

कयी ॥ किंचिदुत्थायशयनात्स्वास्तीर्णादिदमब्रवीत् ॥ ८ ॥ कथयस्वममोपायंकेनोपायेनमंथरे ॥ भरतःप्राप्नुयाद्राज्यंनतुरामःकथं
चन ॥ ९ ॥ एवमुक्तातदादेव्यामंथरापापदर्शिनी ॥ रामार्थमुपहिंसंतीकैकेयीमिदमब्रवीत् ॥ १० ॥ पुरादेवासुरेयुद्धेसहराजर्षिभिः
पतिः ॥ अगच्छत्त्वामुपादायदेवराजस्यसाह्यकृत् ॥ ११ ॥ दिशामास्थायकैकेयिदक्षिणांदंडकान्प्रति ॥ वैजयंतमितिख्यातंपुरंयत्र
तिमिध्वजः ॥ १२ ॥ सशंबरइतिख्यातःशतमायोमहासुरः ॥ ददौशक्रस्यसंग्रामंदेवसंघैरनिंदितः ॥ १३ ॥ तस्मिन्महतिसंग्रामेपुरु
षान्क्षतविक्षतान् ॥ रात्रौप्रसुप्तान्घ्नंतिस्मतरसाऽपास्यराक्षसाः ॥ १४ ॥ तत्राकरोन्महायुद्धंराजादशरथस्तदा ॥ असुरैश्चमहाबाहुः
शस्त्रैश्चशकलीकृतः ॥ १५ ॥ अपवाह्यत्वयादेविसंग्रामान्नष्टचेतनः ॥ तत्रापिविक्षतःशस्त्रैःपतिस्तेरक्षितस्त्वया ॥ १६ ॥ तुष्टेनतेनद
त्तौतेद्वौवरौशुभदर्शने ॥ सत्वयोक्तःपतिर्देवियदिच्छेयंतदावरम् ॥ १७ ॥ गृह्णीयांतुतदाभर्तस्तथेत्युक्तंमहात्मना ॥ अनभिज्ञाह्यहंदेवि
त्वयैवकथितंपुरा ॥ १८ ॥ कथैषातवतुस्नेहान्मनसाधार्यतेमया ॥ रामाभिषेकसंभारान्निगृह्यविनिवर्तय ॥ १९ ॥ तौचयाचस्वभर्तारं
भरतस्याभिषेचनम् ॥ प्रव्राजनंचरामस्यवर्षाणिचचतुर्दश ॥ २० ॥ चतुर्दशहिवर्षाणिरामेप्रव्राजितेवनम् ॥ प्रजाभावगतस्नेहःस्थिरः
पुत्रोभविष्यति ॥ २१ ॥ क्रोधागारंप्रविश्याद्यक्रुद्धेवाश्वपतेःसुते ॥ शेष्वानंतर्हितायांत्वंभूमौमलिनवासिनी ॥ २२ ॥ मास्मैनंप्रत्युदी
क्षेथामाचैनमभिभाषथाः ॥ रुदंतीपार्थिवं दृष्ट्वाजगत्यांशोकलालसा ॥ २३ ॥ दयितात्वंसदाभर्तुरत्रमेनास्तिसंशयः ॥ त्वत्कृतेच
महाराजोविशेदपिहुताशनम् ॥ २४ ॥ नत्वांक्रोधयितुंशक्तोनक्रुद्धांप्रत्युदीक्षितुम् ॥ तवप्रियार्थंराजातुप्राणानपिपरित्यजेत् ॥ २५ ॥
नह्यतिक्रमितुंशक्तस्तववाक्यंमहीपतिः ॥ मंदस्वभावेबुध्यस्वसौभाग्यबलमात्मनः ॥ २६ ॥ मणिमुक्तासुवर्णानिरत्नानिविविधानिच ॥
दद्याद्दशरथोराजामास्मतेषुमनःकृथाः ॥ २७ ॥ यौतौदेवासुरेयुद्धेवरौदशरथोददौ ॥ तौस्मारयमहाभागेसोऽर्थोनत्वाक्रमेदति ॥ २८ ॥
यदातुतेवरंदद्यात्स्वयमुत्थाप्यराघवः ॥ व्यवस्थाप्यमहाराजंत्वमिमं वृणुयावरम् ॥ २९ ॥ रामप्रव्रजनंदूरंनववर्षाणिपंचच ॥ भरतः
क्रियतांराजापृथिव्याः पार्थिवर्षभ ॥ ३० ॥ चतुर्दशहिवर्षाणिरामेप्रव्राजितेवनम् ॥ रूढश्चकृतमूलश्चशेषंस्थास्यतितेसुतः ॥ ३१ ॥

प्राप्तात्वंतुमांनावबुध्यसे ॥ सपत्निवृद्धौयामेत्वंप्रदेयंदातुमर्हसि ॥ २६ ॥ ध्रुवंतुभरतंरामःप्राप्यराज्यमकंटकम् ॥ देशांतरंनाययिता
लोकांतरमथापिवा ॥ २७ ॥ बालएवतुमातुल्यंभरतोनायितस्त्वया ॥ सन्निकर्षाच्चसौहार्दंजायतेस्थावरेष्विव ॥ २८ ॥ भरतानुव
शात्सोऽपिशत्रुघ्नस्तत्समंगतः ॥ लक्ष्मणोहियथारामंतथायंभरतंगतः ॥ २९ ॥ श्रूयतेहिद्रुमःकश्चिच्छेत्तव्योवनजीवनैः ॥ सन्नि
कर्षादिषीकाभिर्मोचितःपरमाद्भयात् ॥ ३० ॥ गोप्ताहिरामंसौमित्रिर्लक्ष्मणंचापिराघवः ॥ अश्विनोरिवसौभ्रात्रंतयोर्लोकेषुविश्रु
तम् ॥ ३१ ॥ तस्मान्नलक्ष्मणेरामःपापंकिंचित्करिष्यति ॥ रामस्तुभरतेपापंकुर्यादेवनसंशयः ॥ ३२ ॥ तस्माद्राजगृहादेववनंगच्छतुरा
घवः ॥ एतद्धिरोचतेमह्यंभृशंचापिहितंतव ॥ ३३ ॥ एवंतेज्ञातिपक्षस्यश्रेयश्चैवभविष्यति ॥ यदिचेद्भरतोधर्मात्पित्र्यंराज्यमवा
प्स्यति ॥ ३४ ॥ सतेसुखोचितोबालोरामस्यसहजोरिपुः ॥ समृद्धार्थस्यनष्टार्थोजीविष्यतिकथंवशे ॥ ३५ ॥ अभिद्रुतमिवारण्ये
सिंहेनगजयूथपम् ॥ प्रच्छाद्यमानंरामेणभरतंत्रातुमर्हसि ॥ ३६ ॥ दर्पान्निराकृतापूर्वंत्वयासौभाग्यवत्तया ॥ राममातासपत्नीतेकथंवैरं
नयापयेत् ॥ ३७ ॥ यदाचरामःपृथिवीमवाप्स्यतेप्रभूतरत्नाकरशैलसंयुताम् ॥ तदागमिष्यस्यशुभंपराभवंसहैवदीनाभरतेनभा
मिनि ॥ ३८ ॥ यदाहिरामःपृथिवीमवाप्स्यतेध्रुवंप्रनष्टोभरतोभविष्यति ॥ अतोहिसंचिंतयराज्यमात्मजेपरस्यचैवास्यविवासकार
णम् ॥ ३९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्येचतुर्विंशतिसा०सं०अयोध्याकांडे अष्टमःसर्गः ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥
एवमुक्तातुकैकेयीक्रोधेनज्वलितानना ॥ दीर्घमुष्णंविनिःश्वस्यमंथरामिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ अद्यराममितःक्षिप्रंवनंप्रस्थापयाम्यहम् ॥
यौवराज्येचभरतंक्षिप्रमद्याभिषेचये ॥ २ ॥ इदंत्विदानींसंपश्यकेनोपायेनसाधये ॥ भरतःप्राप्नुयाद्राज्यंनतुरामःकथंचन ॥ ३ ॥
एवमुक्तातुसादेव्यामंथरापापदर्शिनी ॥ रामार्थमुपहिंसंतीकैकेयीमिदमब्रवीत् ॥ ४ ॥ हंतेदानींप्रपश्यत्वंकैकेयिश्रूयतांवचः ॥ यथाते
भरतोराज्यंपुत्रःप्राप्स्यतिकेवलम् ॥ ५ ॥ किंनस्मरसिकैकेयिस्मरंतीवानिगूहसे ॥ यदुच्यमानमात्मार्थंमत्तस्त्वंश्रोतुमिच्छसि ॥ ६ ॥
मयोच्यमानंयदितेश्रोतुंछंदोविलासिनि ॥ श्रूयतामभिधास्यामिश्रुत्वाचैतद्विधीयताम् ॥ ७ ॥ श्रुत्वैवंवचनंतस्यामंथरायास्तुकै

दिंतासती ॥ यच्छोचितव्येहृष्टासिप्राप्यत्वंव्यसनंमहत् ॥ ३ ॥ शोचामिदुर्मतित्वंतेकाहिप्राज्ञाप्रहर्षयेत् ॥ अरेः सपत्नीपुत्रस्यवृद्धिंमृत्योरिवागताम् ॥ ४ ॥ भरतादेवरामस्यराज्यसाधारणाद्भयम् ॥ तद्विचिंत्यविषण्णास्मिभयंभीताद्धिजायते ॥ ५ ॥ लक्ष्मणोहिमहाबाहूरामंसर्वात्मनागतः ॥ शत्रुघ्नश्चापिभरतंकाकुत्स्थंलक्ष्मणोयथा ॥ ६ ॥ प्रत्यासन्नक्रमेणापिभरतस्यैवभामिनि ॥ राज्यक्रमोविसृष्टस्तुतयोस्तावद्यवीयसोः ॥ ७ ॥ विदुषःक्षत्रचारित्रेप्राज्ञस्यप्राप्तकारिणः ॥ भयात्प्रवेपेरामस्यचिंतयंतीतवात्मजम् ॥ ८ ॥ सुभगाकिलकौसल्यायस्याःपुत्रोऽभिषेक्ष्यते ॥ यौवराज्येनमहताश्वःपुष्येणद्विजोत्तमैः ॥ ९ ॥ प्राप्तांवसुमतींप्रीतिंप्रतीतांहतविद्विषम् ॥ उपस्थास्यसिकौसल्यांदासीवत्त्वंकृतांजलिः ॥ १० ॥ एवंचत्वंसहास्माभिस्तस्याःप्रेष्याभविष्यसि ॥ पुत्रश्चतवरामस्यप्रेष्यत्वंहिगमिष्यति ॥ ११ ॥ हृष्टाःखलुभविष्यंतिरामस्यपरमाःस्त्रियः ॥ अप्रहृष्टाभविष्यंतिस्नुषास्तेभरतक्षये ॥ १२ ॥ तांदृष्ट्वापरमप्रीतांब्रुवन्तींमंथरांततः ॥ रामस्यैवगुणान्देवीकैकेयीप्रशशंसह ॥ १३ ॥ धर्मज्ञोगुणवान्दांतःकृतज्ञःसत्यवाञ्छुचिः ॥ रामोराजसुतोज्येष्ठोयौवराज्यमतोऽर्हति ॥ १४ ॥ भ्रातॄन्भृत्यांश्चदीर्घायुःपितृवत्पालयिष्यति ॥ संतप्यसेकथंकुब्जेश्रुत्वारामाभिषेचनम् ॥ १५ ॥ भरतश्चापिरामस्यध्रुवंवर्षशतात्परम् ॥ पितृपैतामहंराज्यमवाप्स्यतिनरर्षभः ॥ १६ ॥ सात्वमभ्युदयेप्राप्तेदह्यमानेवमंथरे ॥ भविष्यतिचकल्याणेकिमिदंपरितप्यसे ॥ १७ ॥ यथावैभरतोमान्यस्तथाभूयोऽपिराघवः ॥ कौसल्यातोऽतिरिक्तंचममशुश्रूषतेबहु ॥ १८ ॥ राज्यंयदिहिरामस्यभरतस्यापितत्तदा ॥ मन्यतेहियथात्मानंतथाभ्रातॄंस्तुराघवः ॥ १९ ॥ कैकेय्यावचनंश्रुत्वामंथराभृशदुःखिता ॥ दीर्घमुष्णंविनिःश्वस्यकैकेयीमिदमब्रवीत् ॥ २० ॥ अनर्थदर्शिनीमौर्ख्यान्नात्मानमवबुद्ध्यसे ॥ शोकव्यसनविस्तीर्णेमज्जंतीदुःखसागरे ॥ २१ ॥ भविताराघवोराजाराघवस्यचयःसुतः ॥ राजवंशात्तुभरतःकैकेयिपरिहास्यते ॥ २२ ॥ नहिराजसुताःसर्वेराज्येतिष्ठंतिभामिनि ॥ स्थाप्यमानेषुसर्वेषुसुमहाननयोभवेत् ॥ २३ ॥ तस्माज्ज्येष्ठेहिकैकेयिराज्यतंत्राणिपार्थिवाः ॥ स्थापयंत्यनवद्यांगिगुणवत्स्वितरेष्वपि ॥ २४ ॥ असावत्यंतनिर्भग्नस्तवपुत्रोभविष्यति ॥ अनाथवत्सुखेभ्यश्चराजवंशाच्चवत्सले ॥ २५ ॥ साहंत्वदर्थेसं

विषण्णवदनांहित्वांलक्षयेभृशदुःखिताम् ॥ १७ ॥ मंथरातुवचःश्रुत्वाकैकेय्यामधुराक्षरम् ॥ उवाचक्रोधसंयुक्तावाक्यंवाक्यविशा
रदा ॥ १८ ॥ साविषण्णतराभूत्वाकुब्जातस्याहितैषिणी ॥ विषादयंतीप्रोवाचभेदयंतीचराघवम् ॥ १९ ॥ अक्षयंसुमहद्देविप्रवृत्तं
त्वद्विनाशनम् ॥ रामंदशरथोराजायौवराज्येऽभिषेक्ष्यति ॥ २० ॥ साऽस्म्यगाधेभयेमग्नादुःखशोकसमन्विता ॥ दह्यमानाऽनलेने
वत्वद्धितार्थमिहागता ॥ २१ ॥ तवदुःखेनकैकेयिममदुःखं महद्भवेत् ॥ त्वद्वृद्धौममवृद्धिश्चभवेदिहनसंशयः ॥ २२ ॥ नराधिपकुले
जातामहिषीत्वंमहीपतेः॥ उग्रत्वंराजधर्माणांकथंदेविनबुध्यसे ॥ २३ ॥ धर्मवादीशठोभर्ताश्लक्ष्णवादीचदारुणः ॥ शुद्धभावेनजानी
षेतेनैवमतिसंधिता ॥ २४ ॥ उपस्थितःप्रयुंजानस्त्वयिसांत्वमनर्थकम् ॥ अर्थेनैवाद्यतेभर्ताकौसल्यांयोजयिष्यति ॥ २५ ॥ अपवाह्य
तुदुष्टात्मा भरतंतवबंधुषु ॥ काल्येस्थापयितारामंराज्येनिहतकंटके ॥ २६ ॥ शत्रुःपतिप्रवादेनमात्रेवहितकाम्यया ॥ आशीविष
इवांगेनबालेपरिधृतस्त्वया ॥ २७ ॥ यथाहिकुर्याच्छत्रुर्वासर्पोवाप्रत्युपेक्षितः ॥ राज्ञादशरथेनाद्यसपुत्रात्वंतथाकृता ॥ २८ ॥ पापे
नानृतसांत्वेनबालेनित्यंसुखोचिता ॥ रामंस्थापयताराज्येसानुबंधाहताह्यसि ॥ २९ ॥ साप्राप्तकालंकैकेयिक्षिप्रंकुरुहितंतव ॥ त्राय
स्वपुत्रमात्मानंमांचविस्मयदर्शने ॥ ३० ॥ मंथरायावचःश्रुत्वाशयनात्साशुभानना ॥ उत्तस्थौहर्षसंपूर्णाचंद्रलेखेवशारदी ॥ ३१ ॥
अतीवसातुसंतुष्टाकैकेयीविस्मयान्विता ॥ दिव्यमाभरणंतस्यैकुब्जायैप्रददौशुभम् ॥ ३२ ॥ दत्त्वात्वाभरणंतस्यैकुब्जायैप्रमदोत्तमा ॥
कैकेयीमंथरांहृष्टापुनरेवाब्रवीदिदम् ॥ ३३ ॥ इदंतुमंथरेमह्यमाख्यातंपरमंप्रियम् ॥ एतन्मेप्रियमाख्यातंकिंवाभूयःकरोमिते ॥ ३४ ॥
रामेवाभरतेवाहंविशेषंनोपलक्षये ॥ तस्मात्तुष्टास्मियद्राजारामंराज्येऽभिषेक्ष्यति ॥ ३५ ॥ नमेपरंकिंचिदितोवरंपुनः प्रियंप्रियार्हेसु
वचंवचोऽमृतम् ॥ तथाह्यवोचस्त्वमतःप्रियोत्तरंवरंपरंतेप्रददामितंवृणु ॥ ३६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतु
र्विंशतिसा० सं० अयोध्याकांडे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ मंथरात्वभ्यसूय्यैनामुत्सृज्याभरणंहितत् ॥ उवाचेदंततोवाक्यंकोपदुःखसम
न्विता ॥ १ ॥ हर्षंकिमर्थमस्थानेकृतवत्यसिबालिशे ॥ शोकसागरमध्यस्थंनात्मानमवबुध्यसे ॥ २ ॥ मनसाप्रहसामित्वांदेविदुःखा

दिग्भ्योविश्रुतवृत्तांताः
राजादशरथोऽनघः ॥ यत्प्रसादेनाभिषिक्तंरामंद्रक्ष्यामहेवयम् ॥ २४ ॥ एवंविधंकथयतांपौराणांशुश्रुवुःपरे ॥ दिग्भ्योविश्रुतवृत्तांताः
प्राप्ताजानपदाजनाः ॥ २५ ॥ तेतुदिग्भ्यःपुरींप्राप्ताद्रष्टुंरामाभिषेचनम् ॥ रामस्यपूरयामासुःपुरींजानपदाजनाः ॥ २६ ॥ जनौघैस्तै
र्विसर्पद्भिःशुश्रुवेतत्रनिःस्वनः ॥ पर्वसूदीर्णवेगस्यसागरस्येवनिःस्वनः ॥ २७ ॥ ततस्तदिंद्रक्षयसन्निभंपुरंदिदृक्षुभिर्जानपदैरुपाहितैः ॥
समंततःसस्वनमाकुलंबभौसमुद्रयादोभिरिवार्णवोदकम् ॥ २८ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा०
अयोध्याकांडे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ ज्ञातिदासीयतोजाताकैकेय्यातुसहोषिता ॥ प्रासादंचंद्रसंकाशमारुरोहयदृच्छया ॥ १ ॥
सिक्तराजपथांकृत्स्नांप्रकीर्णकमलोत्पलाम् ॥ अयोध्यांमंथरातस्मात्प्रासादादन्ववैक्षत ॥ २ ॥ पताकाभिर्वरार्हाभिर्ध्वजैश्चसमलं
कृताम् ॥ "कृतांछन्नपथैश्चापिस्वच्छंदकपथैर्वृताम्" ॥ सिक्तांचंदनतोयैश्चशिरःस्नातजनैर्युताम् ॥ ३ ॥ माल्यमोदकहस्तैश्चद्विजेंद्रैरभि
नादिताम् ॥ शुक्लदेवगृहद्वारांसर्ववादित्रनादिताम् ॥ ४ ॥ संप्रहृष्टजनाकीर्णांब्रह्मघोषनिनादिताम् ॥ प्रहृष्टवरहस्त्यश्वांसंप्रणर्दितगो
वृषाम् ॥ ५ ॥ हृष्टप्रमुदितैःपौरैरुच्छ्रितध्वजमालिनीम् ॥ अयोध्यांमंथरादृष्ट्वापरंविस्मयमागता ॥ ६ ॥ साहर्षोत्फुल्लनयनांपांडुर
क्षौमवासिनीम् ॥ अतिदूरेस्थितांदृष्ट्वाधात्रींपप्रच्छमंथरा ॥ ७ ॥ उत्तमेनाभिसंयुक्ताहर्षेणार्थपरासती ॥ राममाताधनंकिंनुजनेभ्यः
संप्रयच्छति ॥ ८ ॥ अतिमात्रप्रहर्षःकिंजनस्यास्यचशंसमे ॥ कारयिष्यतिकिंवापिसंप्रहृष्टोमहीपतिः ॥ ९ ॥ विदीर्यमाणाहर्षेणधा
त्रीतुपरयामुदा ॥ आचचक्षेऽथकुब्जायैभूयसींराघवश्रियम् ॥ १० ॥ श्वःपुष्येणजितक्रोधंयौवराज्येनचानघम् ॥ राजादशरथोरा
ममभिषेक्ताहिराघवम् ॥ ११ ॥ धात्र्यास्तुवचनंश्रुत्वाकुब्जाक्षिप्रममर्षिता ॥ कैलासशिखराकारात्प्रासादादवरोहत ॥ १२ ॥
सादह्यमानाक्रोधेनमंथरापापदर्शिनी ॥ शयानामेवकैकेयीमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १३ ॥ उत्तिष्ठमूढेकिंशेषेभयंत्वामभिवर्तते ॥ उपप्लुत
मघौघेनात्मानमवबुध्यसे ॥ १४ ॥ अनिष्टेसुभगाकारेसौभाग्येनविकत्थसे ॥ चलंहितवसौभाग्यंनद्याःस्रोतइवोष्णगे ॥ १५ ॥
एवमुक्तातुकैकेयीरुष्टयापरुषंवचः ॥ कुब्जयापापदर्शिन्याविषादमगमत्परम् ॥ १६ ॥ कैकेयीत्वब्रवीत्कुब्जांकच्चित्क्षेमंनमंथरे ॥

गतेपुरोहितेरामःस्नातोनियतमानसः ॥ सहपत्न्याविशालाक्ष्यानारायणमुपागमत् ॥ १ ॥ प्रगृह्यशिरसापात्रींहविषोविधिवत्ततः ॥
महतेदैवतायाज्यंजुहावज्वलितानले ॥ २ ॥ शेषंचहविषस्तस्यप्राश्याशास्यात्मनःप्रियम् ॥ ध्यायन्नारायणंदेवंस्वास्तीर्णेकुशसं
स्तरे ॥ ३ ॥ वाग्यतःसहवैदेह्याभूत्वानियतमानसः ॥ श्रीमत्यायतनेविष्णोःशिश्येनरवरात्मजः ॥ ४ ॥ एकयामावशिष्टायांरात्र्यांप्र
तिविबुद्धचसः ॥ अलंकारविधिंसम्यक्कारयामासवेश्मनः ॥ ५ ॥ तत्रशृण्वन्सुखावाचःसूतमागधबंदिनाम् ॥ पूर्वांसंध्यामुपासीनोज
जापसुसमाहितः ॥ ६ ॥ तुष्टावप्रणतश्चैवशिरसामधुसूदनम् ॥ विमलक्षौमसंवीतोवाचयामाससद्विजान् ॥ ७ ॥ तेषांपुण्याहघोषोऽथ
गंभीरमधुरस्तथा ॥ अयोध्यांपूरयामासतूर्यघोषानुनादितः ॥ ८ ॥ कृतोपवासंतुतदावैदेह्यासहराघवम् ॥ अयोध्यानिलयःश्रुत्वा
सर्वःप्रमुदितोजनः ॥ ९ ॥ ततःपौरजनःसर्वःश्रुत्वारामाभिषेचनम् ॥ प्रभातांरजनींदृष्ट्वाचक्रेशोभयितुंपुरीम् ॥ १० ॥ सिताभ्रशिख
राभेषुदेवतायतनेषुच ॥ चतुष्पथेषुरथ्यासुचैत्येष्वट्टालकेषुच ॥ ११ ॥ नानापण्यसमृद्धेषुवणिजामापणेषुच ॥ कुटुम्बिनांसमृद्धेषु
श्रीमत्सुभवनेषुच ॥ १२ ॥ सभासुचैवसर्वासुवृक्षेष्वालक्षितेषुच ॥ ध्वजाःसमुच्छ्रिताःसाधुपताकाश्चाभवंस्तथा ॥ १३ ॥ नटनर्तक
संघानांगायकानांचगायताम् ॥ मनःकर्णसुखावाचः शुश्रावजनतातततः ॥ १४ ॥ रामाभिषेकयुक्ताश्चकथाश्चक्रुर्मिथोजनाः ॥ रामा
भिषेकेसंप्राप्तेचत्वरेषुगृहेषुच ॥ १५ ॥ बालाअपिक्रीडमानागृहद्वारेषुसंघशः ॥ रामाभिषेकसंयुक्ताश्चक्रुरेवकथामिथः ॥ १६ ॥ कृतपु
ष्पोपहारश्चधूपगंधाधिवासितः ॥ राजमार्गःकृतःश्रीमान्पौरैरामाभिषेचने ॥ १७ ॥ प्रकाशीकरणार्थंचनिशागमनशंकया ॥ दीपवृक्षां
स्तथाचक्रुरनुरथ्यासुसर्वशः ॥ १८ ॥ अलंकारंपुरस्यैवंकृत्वातत्पुरवासिनः ॥ आकांक्षमाणारामस्ययौवराज्याभिषेचनम् ॥ १९ ॥
समेत्यसंघशःसर्वेचत्वरेषुसभासुच ॥ कथयंतोमिथस्तत्रप्रशशंसुर्जनाधिपम् ॥ २० ॥ अहोमहात्माराजायमिक्ष्वाकुकुलनंदनः ॥
ज्ञात्वावृद्धंस्वमात्मानंरामंराज्येऽभिषेक्ष्यति ॥ २१ ॥ सर्वेह्यनुगृहीताःस्मयन्नोरामोमहीपतिः ॥ चिरायभवितागोप्ताहृष्टलोकपरा
वरः ॥ २२ ॥ अनुद्धतमनाविद्वान्धर्मात्माभ्रातृवत्सलः ॥ यथाचभ्रातृषुस्निग्धस्तथास्मास्वपिराघवः ॥ २३ ॥ चिरंजीवतुधर्मात्मा

तमागतमृषिंरामस्त्वर
स्थायसुधृतव्रतः ॥ ४ ॥ सरामभवनंप्राप्यपांडुराभ्रघनप्रभम् ॥ तिस्रःकक्ष्यारथेनैवविवेशमुनिसत्तमः ॥ ५ ॥ ततोवतारयामासप
न्निवसंभ्रमम् ॥ मानयिष्यन्समानार्हंनिश्चक्रामनिवेशनात् ॥ ६ ॥ अभ्येत्यत्वरमाणोऽथरथाभ्याशंमनीषिणः ॥ प्रसन्नस्तेपितारामा
रिगृह्यरथात्स्वयम् ॥ ७ ॥ सचैनंप्रश्रितंदृष्ट्वासंभाष्याभिप्रसाद्यच ॥ प्रियार्हंहर्षयन्राममित्युवाचपुरोहितः ॥ ८ ॥ प्रसन्नस्तेपिताराम
यत्त्वंराज्यमवाप्स्यसि ॥ उपवासंभवानद्यकरोतुसहसीतया ॥ ९ ॥ प्रातस्त्वामभिषेक्ताहियौवराज्येनराधिपः ॥ पितादशरथःप्रीत्या
ययातिंनहुषोयथा ॥ १० ॥ इत्युक्त्वासतदारामसुपवासंयतव्रतः ॥ मंत्रवत्कारयामासवैदेह्यासहितंशुचिः ॥ ११ ॥ ततोयथावद्रामे
णसराज्ञोगुरुरर्चितः ॥ अभ्यनुज्ञाप्यकाकुत्स्थंययौरामनिवेशनात् ॥ १२ ॥ सुहृद्भिस्तत्ररामोऽपिसहासीनःप्रियंवदैः ॥ सभाजितोवि
वेशाथतानतुज्ञाप्यसर्वशः ॥ १३ ॥ हृष्टनारीनरयुतंरामवेश्मतदाबभौ ॥ यथामत्तद्विजगणंप्रफुल्लनलिनंसरः ॥ १४ ॥ सराजभवन
प्रख्यात्तस्माद्रामनिवेशनात् ॥ निर्गत्यददृशेमार्गंवसिष्ठोजनसंवृतम् ॥ १५ ॥ वृंदवृंदैरयोध्यायांराजमार्गाः समंततः ॥ बभूवुरभिसं
बाधाःकुतूहलजनैर्वृताः ॥ १६ ॥ जनवृन्दोर्मिसंघर्षहर्षस्वनवृतस्तदा ॥ बभूवराजमार्गस्यसागरस्येवनिःस्वनः ॥ १७ ॥ सिक्तसंमृष्ट
रथ्याहितथाचवनमालिनी ॥ आसीदयोध्यातदहःसमुच्छ्रितगृहध्वजा ॥ १८ ॥ तदाह्ययोध्यानिलयःसस्त्रीबालाकुलोजनः ॥ रामा
भिषेकमाकांक्षन्नाकांक्षन्नुदयंरवेः ॥ १९ ॥ प्रजालंकारभूतंचजनस्यानंदवर्धनम् ॥ उत्सुकोऽभूज्जनोद्रष्टुंतमयोध्यामहोत्सवम् ॥ २० ॥
एवंतज्जनसंबाधंराजमार्गंपुरोहितः ॥ व्यूहन्निवजनौघंतंशनैराजकुलंययौ ॥ २१ ॥ सिताभ्रशिखरप्रख्यंप्रासादमधिरुह्यच ॥ समीया
यनरेन्द्रेणशक्रेणेवबृहस्पतिः ॥ २२ ॥ तमागतमभिप्रेक्ष्यहित्वाराजासनंनृपः ॥ पप्रच्छस्वमतंतस्मैकृतमित्यभिवेदयत् ॥ २३ ॥ तेनचै
वतदातुल्यंसहासीनाःसभासदः ॥ आसनेभ्यःसमुत्तस्थुःपूजयंतःपुरोहितम् ॥ २४ ॥ गुरुणात्वभ्यनुज्ञातोमनुजौघंविसृज्यतम् ॥ विवे
शांतःपुरंराजासिंहोगिरिगुहामिव ॥ २५ ॥ तदग्र्यवेषप्रमदाजनाकुलंमहेंद्रवेश्मप्रतिमंनिवेशनम् ॥ व्यदीपयंश्चारुविवेशपार्थिवः शशी
वतारागणसंकुलंनभः ॥ २६ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वा० आ० चतुर्विंशतिसा० सं० अयोध्याकाण्डे पंचमः सर्गः ॥ ५ ॥

इत्युक्तः सोऽभ्यनुज्ञातः श्वोभाविन्यभिषेचने ॥ व्रजेतिरामः पितरमभिभाष्याभ्ययाद्गृहम् ॥२८॥ प्रविश्यचात्मनोवेश्मराज्ञादिष्टेऽभिषे
चने ॥ तत्क्षणादेवनिष्क्रम्यमातुरंतःपुरंययौ ॥ २९ ॥ तत्रतांप्रवणामेवमातरंक्षौमवासिनीम् ॥ वाग्यतांदेवतागारेददर्शायाचतींश्रि
यम् ॥ ३० ॥ प्रागेवचागतातत्रसुमित्रालक्ष्मणस्तथा ॥ सीताचानायिताश्रुत्वाप्रियंरामाभिषेचनम् ॥ ३१ ॥ तस्मिन्कालेऽपिकौस
ल्यातस्थावामीलितेक्षणा ॥ सुमित्रयान्वास्यमानासीतयालक्ष्मणेनच ॥ ३२ ॥ श्रुत्वापुष्येचपुत्रस्ययौवराज्येऽभिषेचनम् ॥ प्राणाया
मेनपुरुषंध्यायमानाजनार्दनम् ॥ ३३ ॥ तथासनियमामेवसोऽभिगम्याभिवाद्यच ॥ उवाचवचनंरामोहर्षयंस्तामिदंवरम् ॥ ३४ ॥
अंबपित्रानियुक्तोऽस्मिप्रजापालनकर्मणि ॥ भविताश्वोऽभिषेकोमेयथामेशासनंपितुः ॥ ३५ ॥ सीतयाप्युपवस्तव्यारजनीयंमयासह ॥
एवमुक्तमुपाध्यायैःसहिमामुक्तवान्पिता ॥ ३६ ॥ यानियान्यत्रयोग्यानिश्वोभाविन्यभिषेचने ॥ तानिमेमंगलान्यद्यवैदेह्याश्चैवका
रय ॥ ३७ ॥ एतच्छ्रुत्वातुकौसल्याचिरकालाभिकांक्षितम् ॥ हर्षबाष्पाकुलंवाक्यमिदंराममभाषत ॥ ३८ ॥ वत्सरामचिरंजीवहता
स्तेपरिपंथिनः ॥ ज्ञातीन्मेत्वंश्रियायुक्तःसुमित्रायाश्चनंदय ॥ ३९ ॥ कल्याणेबतनक्षत्रेमयाजातोऽसिपुत्रक ॥ येनत्वयादशरथोगुणैरा
राधितःपिता ॥ ४० ॥ अमोघंबतमेक्षांतंपुरुषेपुष्करेक्षणे ॥ येयमिक्ष्वाकुराज्यश्रीःपुत्रत्वांसंश्रयिष्यति ॥ ४१ ॥ इत्येवमुक्तोमात्रातुरा
मोभ्रातरमब्रवीत् ॥ प्रांजलिंप्रह्वमासीनमभिवीक्ष्यस्मयन्निव ॥ ४२ ॥ लक्ष्मणेमांमयासार्धंप्रशाधित्वंवसुंधराम् ॥ द्वितीयंमेऽन्तरात्मा
नंत्वामियंश्रीरुपस्थिता ॥ ४३ ॥ सौमित्रेभुंक्ष्वभोगांस्त्वमिष्टान्राज्यफलानिच ॥ जीवितंचापिराज्यंचत्वदर्थमभिकामये ॥ ४४ ॥
इत्युक्त्वालक्ष्मणंरामोमातरावभिवाद्यच ॥ अभ्यनुज्ञाप्यसीतांचययौस्वंचनिवेशनम् ॥ ४५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये
आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा० सं० अयोध्याकांडे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥ संदिश्यरामंनृपतिःश्वोभाविन्यभिषेचने ॥ पुरोहितंसमाहूय
वसिष्ठमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥ गच्छोपवासंकाकुत्स्थंकारयाद्यतपोधन ॥ श्रेयसेराज्यलाभायवध्वासहयतव्रत ॥ २ ॥ तथेतिचसराजा
नमुक्त्वावेदाविदांवरः ॥ स्वयंवसिष्ठोभगवान्ययौरामनिवेशनम् ॥ ३ ॥ उपवासयितुंवीरंमंत्रविन्मंत्रकोविदम् ॥ ब्राह्मंरथवरंयुक्तमा

वनशीघ्ररामममानयितुंपुनः ॥ ४ ॥ द्वाःस्थैरावेदितंतस्यरामायागमनंपुनः ॥ श्रुत्वैवचापिरामस्तंप्राप्तंशंकान्वितोऽभवत् ॥ ५ ॥ प्रवे
श्यचैनंत्वरितोरामोवचनमब्रवीत् ॥ यदागमनकृत्यंतेभूयस्तद्ब्रूह्यशेषतः ॥ ६ ॥ तमुवाचततःसूतो राजात्वांद्रष्टुमिच्छति ॥ श्रुत्वा
प्रमाणंतत्रत्वंगमनायेतरायवा ॥ ७ ॥ इतिसूतवचःश्रुत्वारामोऽपित्वरयान्वितः ॥ प्रययौराजभवनंपुनर्द्रष्टुंनरेश्वरम् ॥ ८ ॥ तंश्रु
त्वासमनुप्राप्तंरामंदशरथोनृपः ॥ प्रवेशयामासगृहंविवक्षुःप्रियमुत्तमम् ॥ ९ ॥ प्रविशन्नेवचश्रीमान्राघवोभवनंपितुः ॥ ददर्शपितरंदूरा
त्प्रणिपत्यकृतांजलिः ॥ १० ॥ प्रणमंतंसमुत्थाप्यसंपरिष्वज्यभूमिपः ॥ प्रदिश्यचासनंचास्मैरामंचपुनरब्रवीत् ॥ ११ ॥ रामवृद्धो
ऽस्मिदीर्घायुर्भुक्ताभोगायथेप्सिताः ॥ अन्नवद्भिःक्रतुशतैर्यथेष्टंभूरिदक्षिणैः ॥ १२ ॥ जातमिष्टमपत्यंमेत्वमद्यानुपमंभुवि ॥ दत्तमिष्ट
मधीतंचमयापुरुषसत्तम ॥ १३ ॥ अनुभूतानिचेष्टानिमयावीरसुखान्यपि ॥ देवर्षिपितृविप्राणामनृणोऽस्मितथात्मनः ॥ १४ ॥
नकिंचिन्ममकर्तव्यंतवान्यत्राभिषेचनात् ॥ अतोयत्त्वामहंब्रूयांतन्मेत्वंकर्तुमर्हसि ॥ १५ ॥ अद्यप्रकृतयःसर्वास्त्वामिच्छंतिनराधि
पम् ॥ अतस्त्वायुवराजानमभिषेक्ष्यामिपुत्रक ॥ १६ ॥ अपिचाद्याशुभान्रामस्वप्नान्पश्यामिराघव ॥ सनिर्घातादिवोल्काश्चपतंति
हिमहास्वनाः ॥ १७ ॥ अवष्टब्धंचमेरामनक्षत्रंदारुणग्रहैः ॥ आवेदयंतिदैवज्ञाःसूर्यांगारकराहुभिः ॥ १८ ॥ प्रायेणचनिमित्तानामी
दृशानांसमुद्भवे ॥ राजाहिमृत्युमाप्नोतिघोरांचापदमृच्छति ॥ १९ ॥ तद्यावदेवमेचेतोनविमुह्यतिराघव ॥ तावदेवाभिषिंचस्वचलाहि
प्राणिनांमतिः ॥ २० ॥ अद्यचंद्रोऽभ्युपगमत्पुष्यात्पूर्वंपुनर्वसुम् ॥ श्वःपुष्ययोगंनियतंवक्ष्यंतेदैवचिंतकाः ॥ २१ ॥ तत्रपुष्येऽभिषिंच
स्वमनस्त्वरयतीवमाम् ॥ श्वस्त्वाहमभिषेक्ष्यामियौवराज्येपरंतप ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वयाद्यप्रभृतिनिशेयंनियतात्मना ॥ सहवध्वोपवस्त
व्यादर्भप्रस्तरशायिना ॥ २३ ॥ सुहृदश्चाप्रमत्तास्त्वांरक्षंत्वद्यसमंततः ॥ भवंतिबहुविघ्नानिकार्याण्येवंविधानिहि ॥ २४ ॥ विप्रोषि
तश्चभरतोयावदेवपुरादितः ॥ तावदेवाभिषेकस्तेप्राप्तकालोमतोमम ॥ २५ ॥ कामंखलुसतांवृत्तेभ्रातातेभरतःस्थितः ॥ ज्येष्ठानुवर्ती
धर्मात्मासानुक्रोशोजितेंद्रियः ॥ २६ ॥ किंनुचित्तंमनुष्याणामनित्यमितिमेमतम् ॥ सतांचधर्मनित्यानांकृतशोभिचराघव ॥ २७ ॥

द्रष्टुंसहसातेनराघवः ॥ सप्रांजलिरभिप्रेत्यप्रणतःपितुरंतिके ॥ ३२ ॥ नामस्वंश्रावयन्रामोववंदेचरणौपितुः ॥ तंदृष्ट्वाप्रणतंपार्श्वेकृतां
जलिपुटंनृपः ॥ ३३ ॥ गृह्यांजलौसमाकृष्यसस्वजेप्रियमात्मजम् ॥ तस्मैचाभ्युदितंसम्यङ्मणिकांचनभूषितम् ॥ ३४ ॥ दिदेश
राजारुचिरंरामायपरमासनम् ॥ तथाऽऽसनवरंप्राप्यव्यदीपयतराघवः ॥ ३५ ॥ स्वयैवप्रभयामेरुमुदयेविमलोरविः ॥ तेनविभ्राजिता
तत्रसासभापिव्यरोचत ॥ ३६ ॥ विमलग्रहनक्षत्राशारदीद्यौरिवेंदुना ॥ तंपश्यमानोनृपतिस्तुतोषप्रियमात्मजम् ॥ ३७ ॥ अलंकृत
मिवात्मानमादर्शतलसंस्थितम् ॥ सतंसुस्थितमाभाष्यपुत्रंपुत्रवतांवरः ॥ ३८ ॥ उवाचेदंवचोराजादेवेंद्रमिवकश्यपः ॥ ज्येष्ठाया
मसिमेपत्न्यांसदृश्यांसदृशःसुतः ॥ ३९ ॥ उत्पन्नस्त्वंगुणज्येष्ठोममरामात्मजःप्रियः ॥ त्वयायतःप्रजाश्चेमाःस्वगुणैरनुरंजिताः ॥ ४० ॥
तस्मात्त्वंपुष्ययोगेनयौवराज्यमवाप्नुहि ॥ कामतस्त्वंप्रकृत्यैवनिर्णीतोगुणवानिति ॥ ४१ ॥ गुणवत्यपितुस्नेहात्पुत्रवक्ष्यामितेहि
तम् ॥ भूयोविनयमास्थायभवनित्यंजितेंद्रियः ॥ ४२ ॥ कामक्रोधसमुत्थानित्यजस्वव्यसनानिच ॥ परोक्षयावर्त्तमानोवृत्त्याप्रत्य
क्षयातथा ॥ ४३ ॥ अमात्यप्रभृतीःसर्वाःप्रजाश्चैवानुरंजय ॥ कोष्ठागारायुधागारैःकृत्वासन्निचयान्बहून् ॥ ४४ ॥ इष्टानुरक्तप्रकृ
तिर्यः पालयतिमेदिनीम् ॥ तस्यनंदंतिमित्राणिलब्ध्वाऽमृतमिवामराः ॥ ४५ ॥ तस्मात्पुत्रत्वमात्मानंनियम्यैवंसमाचर ॥ तच्छ्रुत्वा
सुहृदस्तस्यरामस्यप्रियकारिणः ॥ ४६ ॥ त्वरिताःशीघ्रमागत्यकौसल्यायैन्यवेदयन् ॥ साहिरण्यंचगाश्चैवरत्नानिविविधानिच ॥४७॥
व्यादिदेश प्रियाख्येभ्यःकौसल्याप्रमदोत्तमा ॥ अथाभिवाद्यराजानंरथमारुह्यराघवः ॥ ययौस्वंद्युतिमद्वेश्मजनौघैःप्रतिपूजितः ॥४८॥
तेचापिपौरानृपतेर्वचस्तच्छ्रुत्वातदालाभमिवेष्टमाशु ॥ नरेंद्रमामंत्र्यगृहाणिगत्वादेवान्समानर्चुरभिप्रहृष्टाः ॥ ४९ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रा
मायणेवाल्मीकीयेआदिकाव्येचतुर्विंशतिसा० सं० अयोध्याकांडे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥ गतेष्वथनृपोभूयःपौरेषुसहमंत्रिभिः ॥
मंत्रयित्वाततश्चक्रेनिश्चयज्ञःसनिश्चयम् ॥ १ ॥ श्वएवपुष्योभविताश्वोऽभिषेच्यस्तुमेसुतः ॥ रामोराजीवपत्राक्षोयुवराजइतिप्रभुः ॥२॥
अथांतर्गृहमाविश्यराजादशरथस्तदा ॥ सूतमामंत्रयामासरामं पुनरिहानय ॥ ३ ॥ प्रतिगृह्यतुतद्वाक्यंसूतःपुनरुपाययौ ॥ रामस्यभ

चामरव्यजनेचोभेध्वजंछत्रंचपांडु
सर्पिषी ॥ अहतानिचवासांसिरथंसर्वायुधान्यपि ॥ ९ ॥ चतुरंगबलंचैवगजंचशुभलक्षणम् ॥ चामरव्यजनेचोभेध्वजंछत्रंचपांडु
रम् ॥ १० ॥ शतंचशातकुंभानांकुंभानामग्निवर्चसाम् ॥ हिरण्यशृंगमृषभंसमग्रंव्याघ्रचर्मच ॥ ११ ॥ यच्चान्यत्किंचिदेष्टव्यंतत्सर्वं
मुपकल्प्यताम् ॥ उपस्थापयतप्रातरग्न्यागारेमहीपतेः ॥ १२ ॥ अंतःपुरस्यद्वाराणिसर्वस्यनगरस्यच ॥ चंदनस्रग्भिरर्च्यंतांधूपैश्च
घ्राणहारिभिः ॥ १३ ॥ प्रशस्तमन्नंगुणवद्दधिक्षीरोपसेचनम् ॥ द्विजानांशतसाहस्रंयत्प्रकाममलंभवेत् ॥ १४ ॥ सत्कृत्यद्विजमुख्या
नांश्वःप्रभातेप्रदीयताम् ॥ घृतंदधिचलाजाश्चदक्षिणाश्चापिपुष्कलाः ॥ १५ ॥ सूर्येऽभ्युदितमात्रेश्वोभवितास्वस्तिवाचनम् ॥ ब्राह्म
णाश्चनिमंत्र्यंतांकल्प्यंतामासनानिच ॥ १६ ॥ आबध्यंतांपताकाश्चराजमार्गश्चसिच्यताम् ॥ सर्वेचतालापचरागणिकाश्चस्वलं
कृताः ॥ १७ ॥ कक्ष्यांद्वितीयामासाद्यतिष्ठंतुनृपवेश्मनः ॥ देवायतनचैत्येषुसान्नभक्ष्याःसदक्षिणाः ॥ १८ ॥ उपस्थापयितव्याःस्यु
र्माल्ययोग्याःपृथक्पृथक् ॥ दीर्घासिबद्धगोधाश्चसन्नद्धामृष्टवाससः ॥ १९ ॥ महाराजांगणंशूराःप्रविशंतुमहोदयम् ॥ एवंव्यादिश्यवि
प्रौतुक्रियास्तत्रविनिष्ठितौ ॥ २० ॥ चक्रतुश्चैवयच्छेषंपार्थिवायनिवेद्यच ॥ कृतमित्येवचाब्रूतामभिगम्यजगत्पतिम् ॥ २१ ॥ यथो
क्तंवचनंप्रीतौहर्षयुक्तौद्विजोत्तमौ ॥ ततःसुमंत्रंद्युतिमान्राजावचनमब्रवीत् ॥ २२ ॥ रामःकृतात्माभवताशीघ्रमानीयतामिति ॥ सत
थेतिप्रतिज्ञायसुमंत्रोराजशासनात् ॥ २३ ॥ रामंतत्रानयांचक्रेरथेनरथिनांवरम् ॥ अथतत्रसहासीनास्तदादशरथंनृपम् ॥ २४ ॥
प्राच्योदीच्याःप्रतीच्याश्चदाक्षिणात्याश्चभूमिपाः ॥ म्लेच्छाश्चार्याश्चयेचान्येवनशैलांतवासिनः ॥ २५ ॥ उपासांचक्रिरेसर्वेतंदेवा
वासवंयथा ॥ तेषांमध्येसराजर्षिर्मरुतामिववासवः ॥ २६ ॥ प्रासादस्थोदशरथोददर्शायांतमात्मजम् ॥ गंधर्वराजप्रतिमंलोकेविख्या
तपौरुषम् ॥ २७ ॥ दीर्घबाहुंमहासत्त्वंमत्तमातंगगामिनम् ॥ चंद्रकांताननंराममतीवप्रियदर्शनम् ॥ २८ ॥ रूपौदार्यगुणैःपुंसांदृष्टि
चित्तापहारिणम् ॥ घर्माभितप्ताःपर्जन्यंह्लादयंतमिवप्रजाः ॥ २९ ॥ नततर्पसमायांतंपश्यमानोनराधिपः ॥ अवतार्यसुमंत्रस्तुराघवं
स्यंदनोत्तमात् ॥ ३० ॥ पितुःसमीपंगच्छंतंप्रांजलिःपृष्ठतोऽन्वगात् ॥ सतंकैलासशृंगाभंप्रासादंरघुनंदनः ॥ ३१ ॥ आरुरोहनृपं

सर्वात्मनाश्रितः ॥ सम्यग्योक्ताश्रेयसांचनविगृह्यकथारुचिः ॥ ४२ ॥ उत्तरोत्तरयुक्तौचवक्तावाचस्पतिर्यथा ॥ सुभ्रूरायतताम्राक्षः
साक्षाद्विष्णुरिवस्वयम् ॥ ४३ ॥ रामोलोकाभिरामोऽयंशौर्य्यवीर्यपराक्रमैः ॥प्रजापालनसंयुक्तोनरागोपहतेंद्रियः ॥ ४४ ॥ शक्तस्त्रैलो
क्यमप्येषभोक्तुंकिंनुमहीमिमाम् ॥ नास्यक्रोधःप्रसादश्चनिरर्थोऽस्तिकदाचन ॥ ४५ ॥ हंत्येष नियमाद्वध्यानवध्येषुनकुप्यति ॥ युन
क्त्यर्थैःप्रहृष्टश्चतमसौयत्रतुष्यति ॥ ४६ ॥ दांतैःसर्वप्रजाकांतैःप्रीतिसंजननैर्नृणाम् ॥ गुणैर्विरोचतेरामोदीप्तःसूर्यइवांशुभिः ॥ ४७ ॥
तमेवंगुणसंपन्नंरामंसत्यपराक्रमम् ॥ लोकपालोपमंनाथमकामयतमेदिनी ॥ ४८ ॥ वत्सःश्रेयसिजातस्तेदिष्ट्याऽसौतवराघवः ॥
दिष्ट्यापुत्रगुणैर्युक्तोमारीचइवकश्यपः ॥ ४९ ॥ बलमारोग्यमायुश्चरामस्यविदितात्मनः ॥ देवासुरमनुष्येषुसगंधर्वोरगेषुच ॥ ५० ॥
आशंसन्तेजनाःसर्वेराष्ट्रेपुरवरेतथा ॥ आभ्यंतराश्चबाह्याश्चपौरजानपदाजनाः ॥ ५१ ॥ स्त्रियोवृद्धास्तरुण्यश्चसायंप्रातःसमाहिताः ॥
सर्वान्देवान्नमस्यंतिरामस्यार्थेमनस्विनः ॥ ५२ ॥ तेषांतद्याचितंदेवत्वत्प्रसादात्समृद्ध्यताम् ॥ राममिंदीवरश्यामंसर्वशत्रुनिबर्ह
णम् ॥ ५३ ॥ पश्यामोयौवराज्यस्थंतवराजोत्तमात्मजम् ॥ ५४ ॥ तंदेवदेवोपममात्मजंतेसर्वस्यलोकस्यहितेनिविष्टम् ॥ हितायनः
क्षिप्रमुदारजुष्टंमुदाभिषेक्तुंवरदत्वमर्हसि ॥ ५५ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आ० चतुर्विंशतिसा० सं० अयोध्याकांडे
द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥ तेषामंजलिपद्मानिप्रगृहीतानिसर्वशः ॥ प्रतिगृह्याब्रवीद्राजातेभ्यःप्रियहितंवचः ॥ १ ॥ अहोऽस्मिपरमप्री
तःप्रभावश्चातुलोमम ॥ यन्मेज्येष्ठंप्रियंपुत्रंयौवराज्यस्थमिच्छथ ॥ २ ॥ इतिप्रत्यर्चितान्राजाब्राह्मणानिदमब्रवीत् ॥ वसिष्ठंवामदेवं
चतेषामेवोपशृण्वताम् ॥ ३ ॥ चैत्रःश्रीमानयंमासःपुण्यःपुष्पितकाननः ॥ यौवराज्यायरामस्यसर्वमेवोपकल्प्यताम् ॥ ४ ॥ राज्ञ
स्तूपरतेवाक्येजनघोषोमहानभूत् ॥ शनैस्तस्मिन्प्रशांतेचजनघोषेजनाधिपः ॥ ५ ॥ वसिष्ठंमुनिशार्दूलंराजावचनमब्रवीत् ॥ अभिषे
कायरामस्ययत्कर्मसपरिच्छदम् ॥ ६ ॥ तदद्यभगवन्सर्वमाज्ञापयितुमर्हसि ॥ तच्छ्रुत्वाभूमिपालस्यवसिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ ७ ॥
आदिदेशाग्रतोराज्ञःस्थितान्युक्तान्कृतांजलीन् ॥ सुवर्णादीनिरत्नानिबलीन्सर्वौषधीरपि ॥ ८ ॥ शुक्लमाल्यानिलाजांश्चपृथक्चमधु

कंपयन्निव ॥ १८ ॥ तस्यधर्मार्थविदुषोभावमाज्ञायसर्वशः ॥ ब्राह्मणाबलमुख्याश्चपौरजानपदैःसह ॥ १९ ॥ समेत्यतेमंत्रयितुंसमता
गतबुद्धयः ॥ ऊचुश्चमनसाज्ञात्वावृद्धंदशरथंनृपम् ॥ २० ॥ अनेकवर्षसाहस्रोवृद्धस्त्वमसिपार्थिव ॥ सरामंयुवराजानमभिषिंचस्व
पार्थिवम् ॥ २१ ॥ इच्छामोहिमहाबाहुंरघुवीरंमहाबलम् ॥ गजेनमहतायांतंरामंछत्रावृताननम् ॥ २२ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाराजातेषां
मनःप्रियम् ॥ अजानन्निवजिज्ञासुरिदंवचनमब्रवीत् ॥ २३ ॥ श्रुत्वैतद्वचनंयन्मेराघवंपतिमिच्छथ ॥ राजानः संशयोऽयंमेतदिदंब्रूतत
त्त्वतः ॥ २४ ॥ कथंनुमयिधर्मेणपृथिवीमनुशासति ॥ भवंतोद्रष्टुमिच्छंतियुवराजंमहाबलम् ॥ २५ ॥तेतमूचुर्महात्मानःपौरजानपदैः
सह ॥ बहवोनृपकल्याणगुणाःसंतिसुतस्यते ॥ २६ ॥ गुणान्गुणवतोदेवदेवकल्पस्यधीमतः ॥ प्रियानानंदनान्कृत्स्नान्प्रवक्ष्यामोऽद्यता
न्छृणु ॥ २७ ॥ दिव्यैर्गुणैःशक्रसमोरामःसत्यपराक्रमः ॥ इक्ष्वाकुभ्योऽपिसर्वेभ्योह्यतिरिक्तोविशांपते ॥ २८ ॥ रामःसत्पुरुषोलोके
सत्यःसत्यपरायणः ॥ साक्षाद्रामाद्विनिर्वृत्तोधर्मश्चापिश्रियासह ॥ २९ ॥ प्रजासुखत्वेचंद्रस्यवसुधायाःक्षमागुणैः ॥ बुद्ध्याबृहस्पते
स्तुल्योवीर्येसाक्षाच्छचीपतेः ॥ ३० ॥ धर्मज्ञःसत्यसंधश्चशीलवाननसूयकः ॥ क्षांतःसांत्वयिताश्लक्ष्णःकृतज्ञोविजितेंद्रियः ॥ ३१ ॥
मृदुश्चस्थिरचित्तश्चसदाभव्योऽनसूयकः ॥ प्रियवादीचभूतानांसत्यवादीचराघवः ॥ ३२ ॥ बहुश्रुतानांवृद्धानांब्राह्मणानामुपासिता ॥
तेनास्येहातुलाकीर्तिर्यशस्तेजश्चवर्धते ॥३३॥ देवासुरमनुष्याणांसर्वास्त्रेषुविशारदः ॥ सम्यग्विद्याव्रतस्नातोयथावत्सांगवेदवित् ॥३४॥
गांधर्वेचभुविश्रेष्ठोबभूवभरताग्रजः ॥ कल्याणाभिजनःसाधुरदीनात्मामहामतिः ॥ ३५ ॥ द्विजैरभिविनीतश्चश्रेष्ठैर्धर्मार्थनैपुणैः ॥
यदाव्रजतिसंग्रामंग्रामार्थेनगरस्यवा ॥ ३६ ॥ गत्वासौमित्रिसहितोनाविजित्यनिवर्तते ॥ संग्रामात्पुनरागत्यकुंजरेणरथेनवा ॥
॥ ३७ ॥ पौरान्स्वजनवन्नित्यंकुशलंपरिपृच्छति ॥ पुत्रेष्वग्निषुदारेषुप्रेष्यशिष्यगणेषुच ॥ ३८ ॥ निखिलेनानुपूर्व्याचपितापुत्रानिवौ
रसान् ॥ शुश्रूषंतेचवःशिष्याःकच्चिद्वर्मसुदंशिताः ॥ ३९ ॥ इतिवःपुरुषव्याघ्रःसदारामोऽभिभाषते ॥ व्यसनेषुमनुष्याणांभृशंभवति
दुःखितः ॥ ४० ॥ उत्सवेषुचसर्वेषुपितेवपरितुष्यति ॥ सत्यवादीमहेष्वासोवृद्धसेवीजितेंद्रियः ॥ ४१ ॥ स्मितपूर्वाभिभाषीचधर्मं

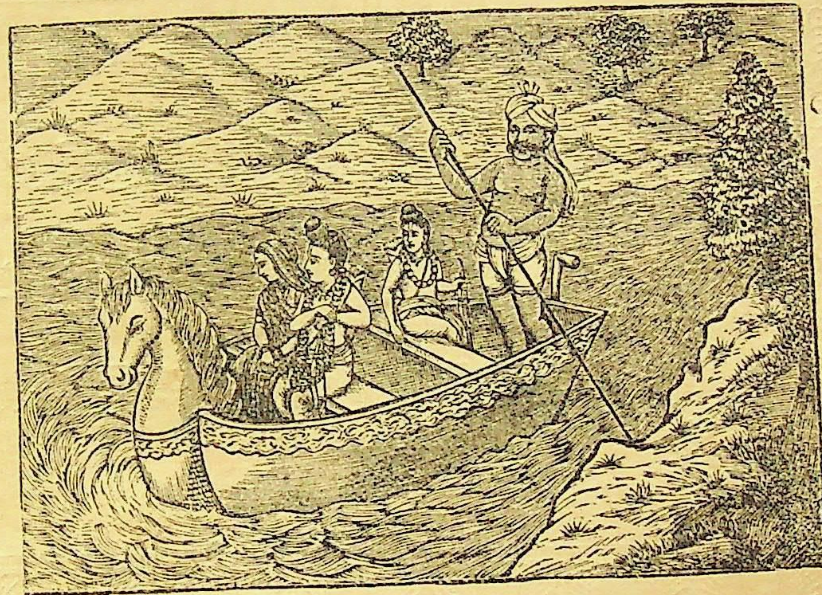
रिवप्रजा ॥ ४७ ॥ नतुकेकयराजानंजनकंवानराधिपः ॥ त्वरयाचानयामासपश्चात्तौ श्रोष्यतःप्रियम् ॥ ४८ ॥ अथोपविष्टेनृपतौत
स्मिन्परपुरार्दने ॥ ततः प्रविविशुःशेषाराजानोलोकसंमताः ॥ ४९ ॥ अथराजवितीर्णेषुविविधेष्वासनेषुच ॥ राजानमेवाभिमु
खानिषेदुर्नियतानृपाः ॥ ५० ॥ सलब्धमानैर्विनयान्वितैर्नृपैःपुरालयैर्जानपदैश्चमानवैः ॥ उपोपविष्टैर्नृपतिर्वृतोबभौसहस्रचक्षुर्भग
वानिवामरैः ॥ ५१ ॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसा॰ सं॰ अयोध्याकांडे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥
ततः परिषदंसर्वामामंत्र्यवसुधाधिपः ॥ हितमुद्धर्षणंचैवमुवाचप्रथितं वचः ॥ १ ॥ दुंदुभिस्वरकल्पेनगंभीरेणानुनादिना ॥ स्वरेणम
हताराजाजीमूतइवनादयन् ॥ २ ॥ राजलक्षणयुक्तेनकांतेनानुपमेनच ॥ उवाचरसयुक्तेनस्वरेणनृपतिर्नृपान् ॥ ३ ॥ विदितंभवतामेत
द्यथामेराज्यमुत्तमम् ॥ पूर्वकैर्ममराजेंद्रैःसुतवत्परिपालितम् ॥ ४ ॥ सोऽहमिक्ष्वाकुभिःसर्वैर्नरेंद्रैःप्रतिपालितम् ॥ श्रेयसायोक्तुमिच्छा
मिसुखार्हमखिलंजगत् ॥ ५ ॥ मयाप्याचरितंपूर्वैःपंथानमनुगच्छता ॥ प्रजानित्यमनिद्रेणयथाशक्त्याभिरक्षिताः ॥ ६ ॥ इदंशरीरं
कृत्स्नस्यलोकस्यचरताहितम् ॥ पांडुरस्यातपत्रस्यच्छायायांजरितंमया ॥ ७ ॥ प्राप्यवर्षसहस्राणिबहून्यायूंषिजीवतः ॥ जीर्णस्या
स्यशरीरस्यविश्रांतिमभिरोचये ॥ ८ ॥ राजप्रभावजुष्टांचदुर्वहामजितेंद्रियैः ॥ परिश्रांतोऽस्मिलोकस्यगुर्वीं धर्मधुरंवहन् ॥ ९ ॥
सोऽहंविश्राममिच्छामिपुत्रंकृत्वाप्रजाहिते ॥ संनिकृष्टानिमान्सर्वाननुमान्यद्विजर्षभान् ॥ १० ॥ अनुजातोहिमांसर्वैर्गुणैः श्रेष्ठोममा
त्मजः ॥ पुरंदरसमोवीर्येरामःपरपुरंजयः ॥ ११ ॥ तंचंद्रमिवपुष्येणयुक्तंधर्मभृतांवरम् ॥ यौवराज्येनियोक्तास्मिप्रातःपुरुषपुंगवम् ॥ १२ ॥
अनुरूपःसर्वोनाथोलक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणाग्रजः ॥ त्रैलोक्यमपिनाथेनयेनस्यान्नाथवत्तरम् ॥ १३ ॥ अनेनश्रेयसासद्यःसंयोक्ष्येहमिमांम
हीम् ॥ गतक्लेशोभविष्यामिसुतेतस्मिन्निवेश्यवै ॥ १४ ॥ यदिदंमेऽनुरूपार्थंमयासाधुसुमंत्रितम् ॥ भवंतोमेऽनुमन्यंतांकथंवाकरवाण्य
हम् ॥ १५ ॥ यद्यप्येषाममप्रीतिर्हितमन्यद्विचिंत्यताम् ॥ अन्यामध्यस्थचिंतातुविमर्दाभ्यधिकोदया ॥ १६ ॥ इतिब्रुवंतंमुदिताः
प्रत्यनंदन्नृपानृपम् ॥ वृष्टिमंतंमहामेघंनर्दंतइवबर्हिणः ॥ १७ ॥ स्निग्धोऽनुनादःसंजज्ञेततोहर्षसमीरितः ॥ जनौघोद्घुष्टसन्नादोमेदिनीं

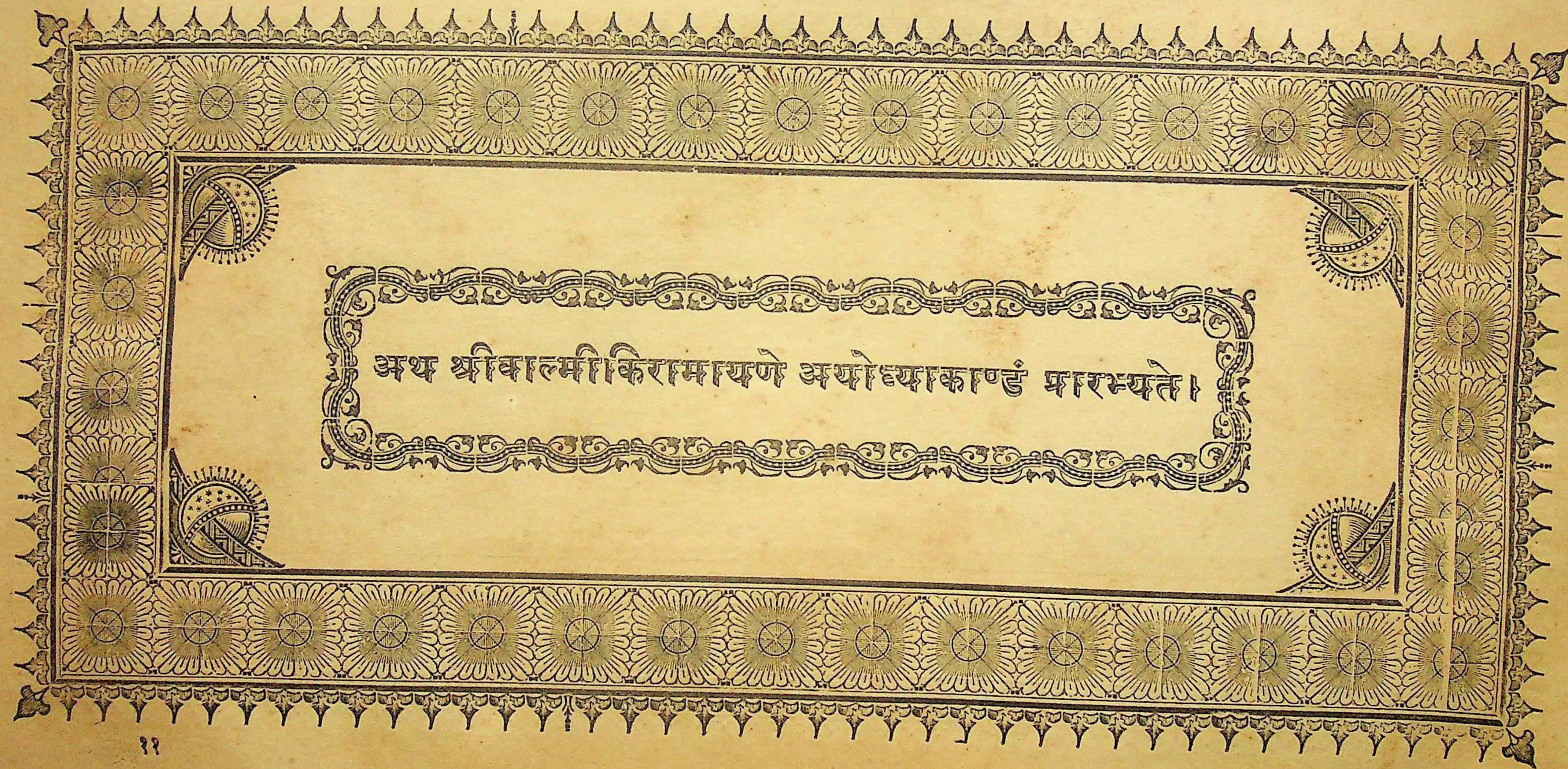
हीनदुर्वचाः ॥ निस्तन्द्रिरप्रमत्तश्चस्वदोषपरदोषवित् ॥ २४ ॥ शास्त्रज्ञश्चकृतज्ञश्चपुरुषांतरकोविदः ॥ यःप्रग्रहानुग्रहयोर्यथान्यायं
विचक्षणः ॥ २५ ॥ सत्संग्रहानुग्रहणेस्थानविन्निग्रहस्यच ॥ आयकर्मण्युपायज्ञः संदृष्टव्ययकर्मवित् ॥ २६ ॥ श्रैष्ठ्यंचास्त्रसमूहेषु
प्राप्तोव्यामिश्रकेषुच ॥ अर्थधर्मौचसंगृह्यसुखतंत्रोनचालसः ॥ २७ ॥ वैहारिकाणांशिल्पानांविज्ञातार्थविभागवित् ॥ आरोहेविनये
चैवयुक्तोवारणवाजिनाम् ॥ २८ ॥ धनुर्वेदविदांश्रेष्ठोलोकेऽतिरथसंमतः ॥ अभियाताप्रहर्ताचसेनानयविशारदः ॥ २९ ॥ अप्रधृ
ष्यश्चसंग्रामेक्रुद्धैरपिसुरासुरैः ॥ अनसूयोजितक्रोधोनदृप्तोनचमत्सरी ॥ ३० ॥ नावज्ञेयश्चभूतानांनचकालवशानुगः ॥ एवंश्रेष्ठैर्गुणै
र्युक्तःप्रजानांपार्थिवात्मजः ॥ ३१ ॥ संमतस्त्रिषुलोकेषुवसुधायाः क्षमागुणैः ॥ बुद्ध्याबृहस्पतेस्तुल्योवीर्येचापिशचीपतेः ॥ ३२ ॥
तथासर्वप्रजाकांतैःप्रीतिसंजननैः पितुः ॥ गुणैर्विरुरुचेरामोदीप्तःसूर्यइवांशुभिः ॥ ३३ ॥ तमेवंवृत्तसंपन्नमप्रधृष्यपराक्रमम् ॥ लोक
नाथोपमंनाथमकामयतमेदिनी ॥ ३४ ॥ एतैस्तुबहुभिर्युक्तंगुणैरनुपमैःसुतम् ॥ दृष्ट्वादशरथोराजाचक्रेचिंतांपरंतपः ॥ ३५ ॥ अथरा
ज्ञोबभूवैववृद्धस्यचिरजीविनः ॥ प्रीतिरेषाकथंरामोराजास्यान्मयिजीवति ॥ ३६ ॥ एषाह्यस्यपराप्रीतिर्हृदिसंपरिवर्तते ॥ कदा
नामसुतंद्रक्ष्याम्यभिषिक्तमहंप्रियम् ॥ ३७ ॥ वृद्धिकामोहिलोकस्यसर्वभूतानुकंपकः ॥ मत्तः प्रियतरोलोकेपर्जन्यइववृष्टिमान् ॥३८॥
यमशक्रसमोवीर्येबृहस्पतिसमोमतौ ॥ महीधरसमोधृत्यांमत्तश्चगुणवत्तरः ॥ ३९ ॥ महीमहमिमांकृत्स्नामधितिष्ठंतमात्मजम् ॥
अनेनवयसादृष्ट्वायथास्वर्गमवाप्नुयाम् ॥ ४० ॥ इत्येवंविविधैस्तैस्तैरन्यपार्थिवदुर्लभैः ॥ शिष्टैरपरिमेयैश्चलोकेलोकोत्तमैर्गुणैः ॥ ४१ ॥
तंसमीक्ष्यतदाराजायुक्तंसमुदितैर्गुणैः ॥ निश्चित्यसचिवैःसार्धंयौवराज्यममन्यत ॥ ४२ ॥ दिव्यंतरिक्षेभूमौचघोरमुत्पातजंभयम् ॥
संचचक्षेऽथमेधावीशरीरेचात्मनोजराम् ॥ ४३ ॥ पूर्णचंद्राननस्याथशोकापनुदमात्मनः॥ लोकेरामस्यबुबुधेसंप्रियत्वंमहात्मनः ॥४४॥
आत्मनश्चप्रजानांचश्रेयसेचप्रियेणच ॥ प्राप्तेकालेसधर्मात्माभक्त्यात्वरितवान्नृपः ॥ ४५ ॥ नानानगरवास्तव्यान्पृथग्जानपदा
नपि ॥ समानिनायमेदिन्यांप्रधानान्पृथिवीपतिः ॥ ४६ ॥ तान्वेश्मनानाभरणैर्यथार्हंप्रतिपूजितान् ॥ ददर्शालंकृतोराजाप्रजापति

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ ॐगच्छतामातुलकुलंभरतेनतदानघः ॥ शत्रुघ्नोनित्यशत्रुघ्नोनीतःप्रीतिपुरस्कृतः ॥ १ ॥ सतत्रन्यवस
द्भ्रात्रासहसत्कारसत्कृतः ॥ मातुलेनाश्वपतिनापुत्रस्नेहेनलालितः ॥ २ ॥ तत्रापिनिवसंतौतौतर्प्यमाणौचकामतः ॥ भ्रातरौस्मरतांवी
रौवृद्धंदशरथंनृपम् ॥ ३ ॥ राजापितौमहातेजाःसस्मारप्रोषितौसुतौ ॥ उभौभरतशत्रुघ्नौमहेंद्रवरुणोपमौ ॥ ४ ॥ सर्वएवतुतस्येष्टाश्च
त्वारःपुरुषर्षभाः ॥ स्वशरीराद्विनिर्वृत्ताश्चत्वारइवबाहवः ॥ ५ ॥ तेषामपिमहातेजारामोरतिकरःपितुः ॥ स्वयंभूरिवभूतानांबभूव
गुणवत्तरः ॥ ६ ॥ सहिदेवैरुदीर्णस्यरावणस्यवधार्थिभिः ॥ अर्थितोमानुषेलोकेजज्ञेविष्णुः सनातनः ॥ ७ ॥ कौसल्याशुशुभेतेनपु
त्रेणामिततेजसा ॥ यथावरेणदेवानामदितिर्वज्रपाणिना ॥ ८ ॥ सहिरूपोपपन्नश्चवीर्यवाननसूयकः ॥ भूमावनुपमःसूनुर्गुणैर्दशरथो
पमः ॥ ९ ॥ सचनित्यंप्रशांतात्मामृदुपूर्वंचभाषते ॥ उच्यमानोऽपिपरुषंनोत्तरंप्रतिपद्यते ॥ १० ॥ कदाचिदुपकारेणकृतेनैकेनतु
ष्यति ॥ नस्मरत्यपकाराणांशतमप्यात्मवत्तया ॥ ११ ॥ शीलवृद्धैर्ज्ञानवृद्धैर्वयोवृद्धैश्चसज्जनैः ॥ कथयन्नास्तवैनित्यमस्त्रयोग्यांतरे
ष्वपि ॥ १२ ॥ बुद्धिमान्मधुराभाषीपूर्वभाषीप्रियंवदः ॥ वीर्यवान्नचवीर्येणमहतास्वेनविस्मितः ॥ १३ ॥ नचानृतकथोविद्वान्वृद्धा
नांप्रतिपूजकः ॥ अनुरक्तःप्रजाभिश्चप्रजाश्चाप्यनुरज्यते ॥ १४ ॥ सानुक्रोशोजितक्रोधोब्राह्मणप्रतिपूजकः ॥ दीनानुकम्पीधर्मज्ञोनि
त्यंप्रग्रहवाञ्छुचिः ॥ १५ ॥ कुलोचितमतिःक्षात्त्रंस्वधर्मंबहुमन्यते ॥ मन्यतेपरयाप्रीत्यामहत्स्वर्गफलंततः ॥ १६ ॥ नाश्रेयसिरतो
यश्चनविरुद्धकथारुचिः ॥ उत्तरोत्तरयुक्तीनांवक्तावाचस्पतिर्यथा ॥ १७ ॥ अरोगस्तरुणोवाग्मीवपुष्मान्देशकालवित् ॥ लोकेपुरुष
सारज्ञःसाधुरेकोविनिर्मितः ॥ १८ ॥ सतुश्रेष्ठैर्गुणैर्युक्तःप्रजानांपार्थिवात्मजः ॥ बहिश्चरइवप्राणोबभूवगुणतःप्रियः ॥ १९ ॥ सर्ववि
द्याव्रतस्नातोयथावत्सांगवेदवित् ॥ इष्वस्त्रेचापितुःश्रेष्ठोबभूवभरताग्रजः ॥ २० ॥ कल्याणाभिजनःसाधुरदीनःसत्यवागृजुः ॥ वृद्धै
रभिविनीतश्चद्विजैर्धर्मार्थदर्शिभिः ॥ २१ ॥ धर्मकामार्थतत्त्वज्ञःस्मृतिमान्प्रतिभानवान् ॥ लौकिकेसमयाचारेकृतकल्पोविशा
रदः ॥ २२ ॥ निभृतःसंवृताकारोगुप्तमंत्रःसहायवान् ॥ अमोघक्रोधहर्षश्चत्यागसंयमकालवित् ॥ २३ ॥ दृढभक्तिःस्थिरप्रज्ञोनासद्ग्रा

अयोध्याकाण्डम्–२.

अथ श्रीवाल्मीकिरामायणे अयोध्याकाण्डं प्रारभ्यते।

इदं पुस्तकं वाल्मीकीये रामायणे अयोध्याकाण्डात्मकं मुम्बय्यां
क्षेमराज-श्रीकृष्णदासश्रेष्ठिना स्वकीये "श्रीवेंकटेश्वर"
(स्टीम्) मुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाशितम्।

संवत् १९९०, शके १८५५.

थिव्या भूमिः ईश्वरः स्वामी पार्थिवः राजा सुरथः सततं निरन्तर[illegible]त्यर्थः ॥ १५ ॥ तत्रेति हे विप्र
सः तत्र आश्रमाभ्यासे एकं वैश्यं ददर्श तेन सः पृष्टः भो त्वं कः असि किञ्च अत्र आगमने कः हेतुः
भवति सः राजा सुरथः तत्र तस्मिन् आश्रमाभ्यासे [illegible]मस्य अभ्यासः आश्रमाभ्यासः तस्मिन्
आश्रमाभ्यासे अभ्यासः निकटं तत्र तस्मिन् आश्रमाभ्यासे तेन राज्ञा सुरथेन सः वैश्यः कः हेतुः
भवति किं प्रयोजनं भवति ॥ १६ ॥ * * * * *
सशोक इति किञ्च मया त्वं कस्मात् सशोकः इव किञ्च दुर्मनाः इव लक्ष्यसे प्रणयोदितं भूपतेः

तत्रविप्राश्रमाभ्यासेवैश्यमेकंददर्शसः सपृष्टस्तेनकस्त्वंभोहेतु-
श्चागमनेचकः ॥ १६ ॥ सशोकइवकस्मात्त्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे इ-
त्याकर्ण्यवचस्तस्यभूपतेःप्रणयोदितं ॥ १७ ॥

तस्य इति वचः आकर्ण्य प्रश्रयावनतः स वैश्यः नृपं तं प्रत्युवाच कस्मात् कस्मादितोः सशोकः
शोकेन सह वर्त्तमानः सशोकः सहवर्त्तमानः युक्तः दुर्मनाः दुःखितं मनो यस्य सः दुर्मनाः मनः
अन्तःकरणं प्रणयोदितं प्रणयेन प्रीत्या उदितं उक्तं भूपतेः भुवः पतिः भूपतिः तस्य भूपतेः भुवः
पृथिव्याः पतिः स्वामी तस्य राज्ञः सुरथस्य वचः वाक्यं आकर्ण्य श्रुत्वा प्रश्रयावनतः प्रश्रयेण अव-
नतः प्रश्रयावनतः प्रश्रयेण विनयेन अवनतः नम्री भूतः नृपं नॄन् पातीति नृपः तं नृपं नॄन् ज-

भ्रातर: नि–

नान् पाति ब्रवीत तं राजानं सुरथं ॥ १७ ॥ मार्कण्डेयेति सुरथे प्रतिवच्युक्ता वनु वनुदि-
तायाभागरे: किं वैश्यउवाचेति जिज्ञासामालक्ष्य मार्कण्डेयमाह वैश्यउवाच समाधिरिति हे रा-
जन् अहं समाधिर्नाम वैश्य विशो भवरिति वैश्य: भवादर्थे अण् प्रत्यय: धनमस्ति येषां ते धनिन:
तथा धनिनां धनिनां धनाढ्यानां कुले वंशे उत्पन्नप्रादुर्भव: पुन: कथं भूत: असाधुभि: न साधव:
असाधव: तै: असाधुभि: साधव: सज्जना: असाधुभि: दुष्टै: पुत्रदारै: पुत्राश्चदाराश्च ते पुत्रदारा:
तै: पुत्रदारै: दारा: कलत्राणि धनलोभात् धनस्य लोभ: धनलोभ: तस्मात्धनलोभात् धनस्य द्र-

प्रत्युवाचसतंवैश्य:प्रश्रयावनतोनृपं वैश्यउवाच, समाधिर्नामवै
श्योहमुत्पन्नोधनिनांकुले ॥ १८ ॥ पुत्रदारैर्निरस्तश्चधनलोभा
दसाधुभि: ॥ विहीन:स्वजनैर्दारै:पुत्रैरादायमेधनं ॥ १९ ॥

व्यस्य निरस्त: तिरस्कृत: ॥ १८ ॥
विहीनश्चेति हे राजन् अहं दु:खी सन् वनं आगत: कथं भूत: अहं दारै: किञ्च पुत्रै: मे धनं आ-
दाय निरस्त: पुन: कथं भूत: अहं धनै: विहीन: पुन: क[illegible] भूत: अहं धनहीनत्वात् आप्तबंधुभि:
निरस्तरित्यन्वय: आगत: आगतोस्मि दारै: कलत्रै: मे मम [illegible]दाय गृहीत्वा निरस्त: त्यक्त: धनै:
द्रव्यै: विहीन: रहित: आप्तबंधुभि: चाप्ताश्च बंधवश्च ते आप्तबन्धु[illegible]: तै: आप्तबंधुभि: आप्ता मित्रा-

गि बन्धवः भ्रातरः निरस्तः दूरीकृतः ॥ १९ ॥ सोहमिति हे राजन् सः अहं अत्र संस्थितः सन्
पुत्राणां किंच स्वजनानां किञ्च दाराणां कुशलाकुशलात्मिकां प्रवृत्तिं न वेद्मि अत्र अस्मिन् आ-
श्रमे दाराणां कलत्राणां कुशलाकुशलात्मिकां कुशलस्य अकुशलस्य कुशलाकुशलौ कुशलाकुशलौ आ-
त्मानौ यस्याः सा कुशलाकुशलात्मिका ताम् कुशलाकुशलात्मिकाम् कुशलः शुभः अकुशलः अ-
शुभः आत्मानौ स्वरूपे प्रवृत्तिं वार्तां न वेद्मि न जानामि ॥ २० ॥ तामेव विवृणोति कि-
न्विति हे राजन् सांप्रतं तेषां गृहे क्षेमं अस्ति किन्नु, कथं ते मे सुताः सद्वृत्ताः सन्ति किन्नु

वनमभ्यागतोदुःखौनिरस्तश्चाप्तबंधुभिः सोहंनवेद्मिपुत्रा[illegible]कु-
शलाकुशलात्मिकां ॥ २० ॥ प्रवृत्तिंस्वजनानांचदारा[illegible]चात्रसं-
स्थितः किन्नुतेषांगृहेक्षेममक्षेमंकिन्नुसांप्रतं ॥ २१ ॥

दुर्वृत्ताः सन्ति किन्नु, सांप्रतं इदानीं तेषां पुत्रदारस्वजनानां क्षेमं कुशलं अक्षेमं अकुशलं कथं कि-
स्विधा मे मम सुताः पुत्राः सत् वृत्तं येषां ते सद्वृत्ताः सत् समीचीनं वृत्तं व्यवहारः दुर्वृत्ताः दुष्ट
वृत्तं येषां ते दुर्वृत्ताः वृत्तं व्यवहारः ॥ २१ ॥
राजोवाच । यैरिति हे वैश्यवर्य धनैः पुत्रदारादिभिः यैः भवान् निरस्तः तेषु भवतः मानसं
स्नेहं किं अनुबध्नाति धनैः द्रव्यैः लुब्धैः लोभापमानैः पुत्रदारादिभिः पुत्राश्च दाराश्च ते पुत्रदा-

रा: पुत्रदारा: ...दर्थवां ते पुत्रदारादय: तै: पुत्रदारादिभि: दारा: कलत्राणि भवान् त्वं निरस्त: दूरीकृत: तिरस्कृत: तेषु पुत्रदारस्वजनेषु भवत: तव मानसं मन: अन्त:करणं स्नेहं प्रीतिं किं अनुबध्नाति, वैश्यउवाच, अहं किं करोमि भवान् त्वं अस्मद्गतं अस्मदीय विषयकं वच: वाक्यं यथा प्राह कथितवान् एवं एतत् तथैवास्ति मन: अन्त:करणं निष्ठुरतां निष्ठुरस्यभाव: निष्ठुरता

कथन्तेकिन्नु सद्वृत्तादुर्वृत्ता:किन्नुमेसुता: ॥ राजोवाच, यैर्निरस्तोभवांल्लुब्धै:पुत्रदारादिभिर्धनै: ॥ २२ ॥ तेषुकिंभवत:स्नेहमनुबध्नातिमानसं, वैश्यउवाच, एवमेतद्यथाप्राहभवानस्मद्गतं वच: ॥ २३ ॥ किंकरोमिनवध्नातिममनिष्ठुरतांमन: यै:संत्यज्य पितृस्नेहंधनलुब्धैर्निराकृत: ॥ २४ ॥ * * *

तां निष्ठुरतां निष्ठुरस्य कठोरस्य भाव: धर्म: न बध्नाति न करोति किं करोमि ॥ २३ ॥ यैरिति हे राजन् धनलुब्धै: यै: पितृस्नेहं किंच पतिस्वजनहार्दं सन्त्यज्य अहं निराकृत: तेषु मे मन: हार्दैव धनलुब्धै: धनै: लुब्धा: धनलुब्धा: तै: धनलुब्धैर्लुब्धा लोभ्यमाना: यै: पुत्रदारस्वजनै: पितृस्नेहं पितु: स्नेह: पितृस्नेह: तं पितृस्नेहं स्नेह: प्रीति: पतिस्वजनहार्दं पतिश्च स्वजनश्च पति-

स्वजनौ पतिस्वजनयोः हार्दं पतिस्वजनहार्दं पतिः स्वामी स्वज[illegible] वंधुवर्गः हार्दं स्नेहः सन्त्यज्य त्यक्ता निराकृतः दूरीकृतः तेषु पुत्रदारस्वजनेषु मत्तः अन्तःकरणं हार्देव स्नेहयुक्तमेव ॥ २४ ॥ - किमेतदिति हे महामते हे राजन् तेषां दोषं जानन्नपि अहं यत् विगुणेषु अपि वंधुषु प्रेमप्रवणं चित्तं करोमि एतत् किं अहं न अभिजानामि हे महामते महती मतिर्यस्य सः महामतिः तत्स-म्बोधने हे महामते मतिः बुद्धिः तेषां पुत्रदारस्वजनानां जानन् जानातीति जानन् विगुणेषु विगतः गुणो येभ्यः ते विगुणाः तेषु विगुणेषु वंधुषु भ्रातृषु प्रेमप्रवणं प्रेम्णा प्रवणं प्रेमप्रवणं तत्

पतिस्वजनहार्दं चहार्दिं तेष्वेवमेमनः ॥ किमेतन्नाभिजानामि जानन्नपिमहामते ॥ २५ ॥ यत्प्रेमप्रवणंचित्तंविगुणेष्वपिवंधुषुतेषांकृतेमेनिःश्वासोदौर्मनस्यञ्चजायते ॥ २६ ॥ * *

प्रेमवणं प्रेम्णा प्रीत्या प्रवणं आसक्तं चित्तं अन्तःकरणं किं किमस्ति न अभिजानामि न जानामि ॥ २५ ॥ तेषामिति हे राजन् तेषां कृते मे निःश्वासः किञ्च दौर्मनस्यं जायते यत् अप्रीतिषु तेषु अपि मनः निष्ठुरं न भवति किं करोमि तेषां पुत्रदारस्वजनानां कृते निमित्तं अर्थे मे मम दुःखितं मनो यस्य सः दुर्मनाः दुर्मनसः भावः दौर्मनस्यं मनः अन्तःकरणं अप्रीतिषु नास्ति प्रीति-र्येषां ते [illegible] तेषु अप्रीतिषु तेषु पुत्रदारस्वजनेषु मनः अन्तःकरणं निष्ठुरं कठोरं न भवति ॥

२६ ॥ म[illegible]उवाच, ततइति हे विप्र हे द्विज हे मुने ततः तौ सहितौ मुनिं तं समुपस्थितौ तौ कौ एकः समाधिः नाम असौ वैश्यः किञ्च अपरः पार्थिवसत्तमः स इत्यन्वयः ततः तदनन्तरं परस्परावभाषणानन्तरं सहितौ मित्रत्वेन सङ्गतौ तौ द्वौ तं मेधसं समुपस्थितौ सप्रसन्नौ प्राप्तौ समाधिर्नाम समाधिनामा:अपरः अन्यः पार्थिवसत्तमः पृथिव्याः ईश्वराः पार्थिवा पार्थिवेषु सत्तमः पार्थिवसत्तमः पृथिव्याः भूमेः ईश्वराः स्वामिनः पार्थिवेषु राजसु सत्तमः श्रेष्ठः सः राजा सुरथ-रित्यर्थः ॥ २७ ॥

करोमिकिंयन्नमनस्तेष्वप्रीतिषुनिष्ठुरं, मार्कण्डेयउवाच, ततस्तौसहितौविप्रतंमुनिंसमुपस्थितौ ॥ २७ ॥ समाधिर्नामवैश्योसौसचपार्थिवसत्तमः कृत्वातुतौयथान्यायंयथार्हंतेनसंविदं २८

कृत्वेति हे मुने यथान्यायं तु पुनः यथार्हं तेन सह सम्विदं कृत्वा उपविष्टौ तौ वैश्यपार्थिवौ कास्त्रिकथाः चक्रतुः यथान्यायं यथाशास्त्रं यथायोग्यं तेन मुनिना सम्विदं भाषणं उपविष्टौ संस्थितौ पृथिव्याः ईश्वरः पार्थिवः वैश्यश्च पार्थिवश्च तौ वैश्यपार्थिवौ पृथिव्याः भूमेः ईश्वरः स्वामी पार्थिवः राजासुरथः काश्चित् स्वपरविषयाः कथा वार्त्ताः ॥ २८ ॥ राजोवाच, भगवन्निति हे भगवन् अहं त्वां एकं प्रष्टुं इच्छामि तदाह स्वचित्तायत्ततां विना [illegible]मनसः यत् दुःखं भवति तत्

त्वं वदस्व हे मुने एकं रहस्यं तदाह स्वचितायततांविना [illegible]ज्यतस्य भावः आयतता स्वस्य चित्तं स्वचित्तं स्वचित्तस्य आयत्ततां स्वचित्तायततां आयतस्य पराधीनस्य भावः धर्मः चित्तं अन्तःकरणं आयतता निरोधः विना रहितः मे मम मनसः अन्तःकरणस्य वदस्व कथय ॥ २९ ॥ दुःखहेतुमा-ह ममत्वमिति हे मुनिसत्तम राज्यस्य किञ्च अखिलेषु अमदीयत्वं जानतः अपि मम अज्ञस्य यथा मम त्वं भवति एतत् किं भवतीत्यन्वयः मुनिषु सत्तमः मुनिसत्तमः तत्सम्बोधने हे मुनिसत्तम सत्तमः श्रेष्ठः राज्यस्येति सप्तम्यर्थस्य शेषत्वविवक्षायां षष्ठी राज्ये इत्यर्थः राज्यस्य राज्ये अखिलेषु

उपविष्टौकथाःकाश्चिच्चक्रतुर्वैश्यपार्थिवौ, राजोवाच, भगवंस्त्वा
महंप्रष्टुमिच्छाम्येकंवदस्वतत् ॥ २९ ॥ दुःखाययन्मेमनसःस्वचि-
त्तायततांविना ममत्वंममराज्यस्यराज्यांगेष्वखिलेष्वपि ॥ ३० ॥

समस्तेषु राज्यांगेषु राज्यस्य अङ्गानि राज्यांगानि तेषु राज्यांगेषु अङ्गानि स्वाम्यमात्यादीनि अम-दीयत्वं नमदीयः अमदीयः अमदीयस्य भावः धर्मः जानतः जानातीति जानन् तस्य जानतः जा-नातीति ज्ञः अज्ञः तस्य अज्ञस्य तथा युवार्थे ममता ॥ ३० ॥

नाहमेव तथा अयमपीत्याह अयंचेति हे मुने यद्यपि पुत्रैः किञ्च दारैः निरस्तः तथा भृत्यैः उ-ज्झितः [illegible]ाभिमतो[illegible]जनेन सन्त्यक्तः अयं तथापि तेषु अतिहार्दी भवति इत्यन्वयः दारैः कलत्रैः नि-

कृता [illegible] भृत्यैः सेवकैः उज्झितः त्यक्तः स्वजनेन बन्धुजनेन सन्त्यक्तः दूरीकृतः अयं वैश्यः तेषु पुत्रदारस्वजनादिषु अति अत्यन्तं हार्दी स्नेहयुक्तः ॥ ३१ ॥ एवमिति हे मुने एवं दृष्टदोषे अपि विषये ममत्वाकृष्टमानसौ अपि द्वौ अत्यन्तदुःखितौ भवतः द्वौ कौ एकः एषः तथा च अपरः अहं इत्यन्वयः एवं पूर्वोक्तप्रकारेण दृष्टः दोषो यस्मिन्सः दृष्टदोषः तस्मिन् दृष्टदोषे विषये राज्यपुत्रादौ ममत्वाकृष्टमानसौ ममत्वेन आकृष्टं मानसं ययोः तौममत्वाकृष्टमानसौ ममत्वेन ममतया आ-

जानतोपियथाज्ञस्यकिमेतन्मुनिसत्तम ॥ अयञ्चनिकृतःपुत्रैर्दारै र्भृत्यैस्तथोज्झितः ॥ ३१ ॥ स्वजनेनचसंत्यक्तस्तेषुहार्दीतथाप्य ति एवमेषतथाहंचद्वावप्यत्यन्तदुःखितौ॥ ३२ ॥ दृष्टदोषेपिवि षयेममत्वाकृष्टमानसौ तत्कि नैतन्महाभागयन्मोहोज्ञानिनोर-

कृष्टं विषयाधीनं कृतं मानसं अन्तःकरणं एकः एषः वैश्यः तथाच तथैव अपरः अन्यः ॥ ३२ ॥ तत् किमिति हे महाभाग हे मुने ज्ञानिनो अपि मम किञ्च अस्य यत् मोहः भवति एषा एतत् केन भवति एषा एतत् मूढता अविवेकांधस्य भवति ज्ञानमस्ति ययोः तौ ज्ञानिनौ तयोः ज्ञानिनोः अस्य वैश्यस्य मोहः अज्ञानं केन प्रकारेण एतत् एतत्ज्ञातीया मूढता मूढस्य भावः मूढता मूढस्य अज्ञानिनः भावः धर्मः अविवेकांधस्य न विवेकः अ मनुजेन अन्धः अविवेकांधः तस्य अ-

विवेकांधस्य ॥ ३३ ॥ अत्रोत्तरमाह, ऋषिरुवाच, हे महाभाग हे राजन् विषएवतिविषयिनमनुव-
ध्नातीति विषयः गोसु इन्द्रियमार्गेषु चरतीति गोचरः वि[illegible]ष्यासौ गोचरश्च विषयगोचरः तस्मिन्
विषयगोचरे समस्तस्य जन्तोः ज्ञानं अस्ति एवं विषयः समस्तस्य सर्वस्य जन्तोः प्राणिनः एवं व-
क्ष्यमाण प्रकारेण पृथक् भिन्नप्रकारेण याति ज्ञानविषयत्वं प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥
तदेवाह दिवांध इति हे राजन् केचित् प्राणिनः दिवा अन्धा भवन्ति तथा अपरे प्रा-

पि ॥ ३३ ॥ ममास्यचभवत्येषाविवेकांधस्यमूढता ऋषिरुवाच,
ज्ञानमस्तिसमस्तस्यजन्तोर्विषयगोचरे ॥ ३४ ॥ विषयश्चमहा
भागयातिस्चैवंपृथक्पृथक् दिवांधाःप्राणिनःकेचिद्रात्रावन्धास्त
थापरे ॥ ३५ ॥ * * * * * *

णिनः रात्रौ अन्धाः भवन्ति केचित् प्राणिनः दिवा तथा रात्रौ तुल्यदृष्टयः भवन्ति प्राणिनः
प्राणोस्ति येषां ते प्राणिनः प्राणिनः उलूकादयः दिवा दिवसे अन्धाः ज्ञानभाववन्तः अपरे अन्ये
प्राणिनः काकादयः रात्रौ अन्धाः ज्ञानभाववन्तः प्राणिनःमार्जारादय रात्रौ दिवसे तुल्यदृष्टयः तु-
ल्या दृष्टिर्येषां ते तुल्यदृष्टयः तुल्या समाना तुल्यदृष्टयः अन्धाः अनन्धाश्च ॥ ३५ ॥ ननु मनुष्या
एव [illegible] प्रत्युत्तेनाभिमताश्चित्तत्राह ज्ञानिन इति हे राजन् मनुजाः ज्ञानिनः भवन्ति ते मतं सत्यं

भवन्ति पशुभिःसम[illegible]ानः केवलं हि न भवन्ति किन्तु भवन्तीत्यर्थः किन्तु अज्ञानसम्वलितज्ञानिनः भवन्तीत्यर्थः कुतः यतः सर्वे पशुपक्षिमृगादयः हि ज्ञानिनः भवन्तीत्यन्वयः मनुजा मनुष्या ज्ञानमस्ति येषां ते ज्ञानिनः ते तत्र ते मनुजाः मनुष्याः ज्ञानिनः केवलं ज्ञानिनः एव हीति निश्चयेन न भवन्तीत्यर्थः अज्ञानसम्वलितज्ञानिनः भवन्तीत्यर्थः कुतः कस्मात् कारणात् यतः यस्मात् कारणात् सर्वे सम्पूर्णाः पशुपक्षिमृगादयः पशुश्च पक्षीच मृगश्च ते पशुपक्षिमृगाः पशुपक्षिमृगाः आदिर्येषां ते पशुपक्षिमृगादयः हीति निश्चयेन ज्ञानिनः भवन्तीत्यर्थः ॥ ३६ ॥

केचिद्दिवातथारात्रौप्राणिनस्तुल्यदृष्टयः ज्ञानिनोमनुजाःसत्यं किन्तुतेनहिकेवलं ॥ ३६ ॥ यतोहिज्ञानिनःसर्वेपशुपक्षिमृगाद यः ज्ञानंचतन्मनुष्याणांयत्तेषांमृगपक्षिणां ॥ ३७ ॥ * *

ज्ञानंचेति हे राजन् किञ्च यत् ज्ञानं मनुष्याणां भवति तत् ज्ञानं तेषां मृगपक्षिणां भवति किञ्च यत् मनुष्याणां भवति तत्तेषां भवति तथा अन्यत् उभयोः तुल्यं भवति यत् यादृशं ज्ञानं तत् तादृशं ज्ञानं तेषां मृगपक्षिणां मृगाश्च पक्षिणश्च ते मृगपक्षिणः तेषां मृगपक्षिणां किञ्च यत् गमनादिकं तत् गमनादिकं तेषां मृगपक्षिणां अन्यत् आहारादिकं उभयोः मनुष्यपक्षिणोः तुल्यं धारणं सदृशमित्यर्थः तथा आहारनिद्राभयमैथुनं च समानमेतत्पशुभिर्नराणां ज्ञानविशेषोप्यधिकोनराणांज्ञानेन-

हीनः पशुभिः समानरित्यर्थः ॥ ३७ ॥ अर्थक्रियासाम्यान्तरयोरस्तीत्याह ज्ञानेपीति हे राजन् ज्ञाने
सत्यपि त्वं एतान् पतङ्गान् पश्य कथं भूतान् पतङ्गान् मोहात् शावचंचुषु कणमोक्षादृतान् पुनः
कथं भूतान् क्षुधा अपिपीड्यमानान् इत्यन्वयः पतङ्गान् पक्षिणः पश्य अवलोकय शावचञ्चुषु शावा-
नां चञ्चवः शावचञ्चवः तेषु शावचंचुषु शावानां बालकानां कणमोक्षादृतान् कणानां मोक्षः कणा-
मोक्षः कणमोक्षे आदृताः कणमोक्षादृताः तान् कणमोक्षादृतान् मोक्षः दानं आदृता तत्पराः पी-
ड्यमानान् पीड्यन्ते इतिपीड्यमानाः तान् पीड्यमानान् ॥ ३८ ॥

मनुष्याणांचयत्तेषांतुल्यमन्यतथोभयोः ज्ञानेपिसतिपश्यैतान्
पतङ्गाञ्छावचंचुषु ॥ ३८ ॥ कणमोक्षादृतान्मोहात्पीड्यमानान
क्षुधा ॥ मानुषामनुजव्याघ्रसाभिलाषाःसुतान्प्रति ॥ ३९ ॥

स्वशरीरापेक्षया बहिरंगेष्वपि अतिप्रीतिरिति तेषु मोहज्ञानयोः समानाधिकरण्यमुपपाद्य मनु-
ष्येष्वप्याह मानुषा इति हि मनुजव्याघ्र हे राजन् मानुषाः लोभात्सुतान् प्रति साभिलाषाः भ-
वन्ति एतेन प्रत्युपकाराय न भवन्ति इदं त्वं किं न पश्यसि हे मनुजव्याघ्र मनुजेषु व्याघ्रः मनु-
जव्याघ्रः तत्सम्बोधने हे मनुजव्याघ्र मनुजेषु मनुष्येषु व्याघ्रः श्रेष्ठः मानुषाः मनुष्याः लोभात्
प्रत्युपकारलोभात् सुतान् पुत्रान् साभिलाषाः वर्त्तमानाः युक्ताः एते सुताः पुत्राः ननु निश्चयेन

अत्र अन्येन वर्

न पश्यसि नै इच्छासि ॥ ३९ ॥ नन्वेवं विध व्यवहारादर्शिनां संसारे विरतिः कुतो नेत्यत आह तथापीति हे राजन् एवम्विधलोकव्यवहारसाचात्कारो भवति यद्यपि तथापि महामायाप्रभावेण ममतावर्त्ते मोहगर्त्ते निपातिता: मनुष्याः संसारस्थितिकारिणः भवन्ति इत्यन्वयः महती माया यस्याः सा महामाया महामायायाः प्रभावः महामायाप्रभावः तेन महामायाप्रभावेण प्रभावः अनुभावः ममतावर्त्ते ममतैव आवर्त इव आवर्तो यस्मिन्सः ममतावर्तः तस्मिन्ममतावर्त्ते आवर्तः भ्रमः मोहगर्त्ते मोह एव गर्तः मोहगर्तः तस्मिन्मोहगर्त्ते गर्तः ह्रदः मानुषाः मनुष्याः संसारस्थितिकारिणः

लोभात्प्रत्युपकारायनन्वेतेकिन्नपश्यसि तथापिममतावर्त्तेमो हगर्त्तेनिपातिताः ॥ ४० ॥ महामायाप्रभावेणसंसारस्थिति कारिणः ॥ तन्नात्रविस्मयःकार्योयोगनिद्राजगत्पतेः ॥ ४१ ॥

संसारे स्थितिः संसारस्थितिः संसारस्थितिं कुर्वंतीति संसारस्थितिकारिणः संसारे भवसागरे ॥ ४० ॥ ननु मायाया आश्चर्यं सत्तिरत आह तदिति हे राजन् तत् त्वया अत्र विस्मयः न कार्यः किंच जगत्पतेः हरेः या योगनिद्रा महामाया या भवति तया एतत्जगत्सम्मोह्यते तत् तस्मात्कारणात् अत्र अस्मिन् विषये विस्मयः आश्चर्यः जगत्पतेः जगतां पतिः जगत्पतिः तस्य जगत्पतेः जगतां चतुर्दश-लोकानां पतिः स्वामी हरेः विष्णोः या योगनिद्रा तमप्रधानशक्तिः महामाया महती माया यस्याः

सा महामाया तया महामायया ॥ ४१ ॥ भवादृशानां संसारिणां कावार्त्ता अपक्वकषायाणां यो-
गिनां अपि सा मोहिकेत्याह ज्ञानिनामपीति हे राजन् देवी भगवती महामाया ज्ञानिनां अपि चे-
तांसि बलात् मोहाय हि प्रयच्छति दीव्यन्ते इति देवी दीव्यते दीप्यमाने भगवती भगमस्ति यस्याः
सा भगवती भगं षडैश्वर्यं महामाया महती माया यस्याः सा महामाया महती अघटितघटना
पटीयसी ज्ञानिनां ज्ञानमस्ति येषां ते ज्ञानिनः तेषां ज्ञानिनां चेतांसि मनांसि बलात् बलात्कारात्
हीति निश्चयेन प्रयच्छति मोहायत्तानि करोतीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ तत्कुत इत्यत आह तयेति हे राजन् तया

महामायाहरेश्चैतत्तयासम्मोह्यतेजगत् ज्ञानिनामपिचेतांसि
देवीभगवतीहिसा ॥ ४२ ॥ बलादाकृष्यमोहायमहामायाप्र
यच्छति तयाविसृज्यतेविश्वंजगदेतच्चराचरं ॥ ४३ ॥ *

विश्वं चराचरं एतत् जगत् विसृज्यते किञ्च सा एषा मुक्तये उपासनादिभिः स्वार्पितनित्यकर्मादि-
भिश्च प्रसन्ना सती नृणां वरदा भवतीत्यन्वयः तया महामायया विश्वं समस्तं चराचरं स्थावरजङ्ग-
मात्मकं विसृज्यते उत्पाद्यते एषा महामाया मुक्तये मोचाय नृणां मनुष्याणां वरदा वरं ददातीति
वरदा वरं वरदानमित्यर्थः ॥ ४३ ॥ * * *
नन्वेकस्यैव [illegible]नो बन्धमोचोभयहेतुतानुपपन्नेत्यत आह साविद्येति हे राजन् सा परमा विद्या

भवति किञ्च [illegible] हेतुभूता भवति किञ्च सनातनी भवति संसारबन्धहेतुः भवति सा एव सर्वेश्वरेश्वरी भवतीत्यन्वयः सा महामाया परमा उत्तमपुरुषार्थसाधनीभूता विद्या ब्रह्मज्ञानरूपा सनातनी अनादिः संसारबन्धहेतुः संसारस्य बन्धः संसारबन्धः संसारबन्धस्य हेतुः संसारबन्धहेतुः हेतुः हेतुभूता सा एव महामाया एव सर्वेश्वरेश्वरी सर्वेषां ईश्वरः सर्वेश्वरः सर्वेश्वरस्य ईश्वरी सर्वेश्वरेश्वरी सर्वेषां ब्रह्मादीनां ईश्वरः स्वामी सर्वेश्वरस्तस्य सदाशिवस्य ईश्वरी ईश्वरत्वसंपादिका इत्यर्थः ॥ ४४ ॥ विशेषजिज्ञासया पुनः पृच्छतीति, राजोवाच, हे भगवन् हे द्विज भगवन् यां देवीं

सैषाप्रसन्नावरदानृणांभवतिमुक्तये साविद्यापरमामुक्तेर्हेतुभूतासनातनी ॥ ४४ ॥ संसारबन्धहेतुश्चसैवसर्वेश्वरेश्वरी, राजोवाच, भगवन्काहिसादेवीमहामायेतियांभवान् ॥ ४५ ॥ *

महामाया इति हि ब्रवीति सा का भवति किञ्च सा कथं उत्पन्ना भवति अस्याः कर्म किं भवतीत्यन्वयः भवान् त्वं यां देवीं होति निश्चयेन सा देवी कथं केन प्रकारेण अस्याः देव्याः ॥ ४५ ॥ यत्प्रभावेति हे ब्रह्मविदांवर सा देवी यत्प्रभावा भवति किञ्च यत्स्वरूपा भवति किञ्च यदुद्भवा भवति तत्सर्वं अहं त्वत्तः श्रोतुं इच्छामीत्यन्वयः हे ब्रह्मविदांवर ब्रह्मविदन्तीति ब्रह्मविदः तेषां ब्रह्मविदां विदन्ति जानन्ति वरः श्रेष्ठः तत्सम्बोधने हे ब्रह्मविदांवर यत्प्रभावा यत् प्रभावो यस्याः सा

यत्प्रभावा यत् ईदृशः यत्स्वरूपा यत् स्वरूपं यस्याः सा यत्स्वरूपा यत् ईदृशं यदुद्भवा यत् उद्भवो
यस्याः सा यदुद्भवा यत् ईदृशः उद्भवः प्रादुर्भावः तत्सर्वं ॥ ४६ ॥
उत्तरयति, ऋषिरुवाच, नित्यैवसेति हे राजन् जगन्मूर्त्तिः सा नित्या एव भवति तया यद्यपि
सर्वं इदं ततं तथापित्वया तत्समुत्पत्तिः बहुधा मम श्रूयतां इत्यन्वयः जगन्मूर्त्तिः जगदाश्रयभूता
शक्तिः सा महामाया तया महामायया सर्वं समस्तं इदं जगत् ततं विस्तारितं तत्समुत्पत्तिः तस्याः
समुत्पत्तिः तस्याः महामायायाः समुत्पत्तिः प्रादुर्भावः बहुधा अनेकप्रकारेण मम मत्तः समेत्यपा-

ब्रवीतिकथमुत्पन्नासाकर्मास्याश्चकिंद्विज यत्स्वभावाचसादेवीय
त्स्वरूपायदुद्भवा ॥ ४६ ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोब्रह्मविदांव
र ऋषिरुवाच, नित्यैवसाजगन्मूर्त्तिस्तयासर्वमिदंततं ॥ ४७

दानस्य शेषत्वविवक्षायां षष्ठी मत्त इत्यर्थः ॥ ४७ ॥ देवानां कार्यसिद्ध्यर्थमिति हे राजन् यदा सा
देवानां कार्यसिद्ध्यर्थं आविर्भवति तदा लोके जनैः नित्या अपि सा उत्पन्ना इति अभिधीयते इ-
त्यन्वयः सा महामाया आविर्भवति प्रकटी भवति सा महामाया अभिधीयते कथ्यते ॥ ४८ ॥ क-
थंकेन कया प्रार्थनया तत्कार्यसिद्ध्यर्थमवतार इति जिज्ञासां निवर्तयितुं मोहकारस्यैव च राजा-
पृष्टत्वेनादौ [illegible]कायास्तमोगुणप्रधानाया अवतारं वक्तुमितिहासमाह योगनिद्रामिति हे राज-

न् यदा कल्प[illegible]र्णांत एकार्णवीकृते सति भगवान्प्रभुः शेषं आस्तीर्य योगनिद्रां अभजन् कल्यां-ते ब्रह्मदिनांते एकार्णवीकृते सति एकः अर्णवो यस्मिन् सः एकार्णवी कृतः तस्मिन् एकार्णवीकृते अर्णवः समुद्रः सप्तसमुद्रः मिलित्वा एकार्णवः कृतः जातः भगवान् भगं विद्यते यस्य सः भगवान् भगं षडैश्वर्यं प्रभुः कर्तुं अकर्तुं अन्यथाकर्तुं समर्थः आस्तीर्य शय्यां योगनिद्रां तमःप्रधानां शक्तिं ॥ ४९ ॥

तथापितत्समुत्पत्तिर्बहुधाश्रूयतांमम देवानांकार्यसिद्ध्यर्थमावि र्भवतिसायदा ॥ ४८ ॥ उत्पन्नेतितदालोकेसानित्याप्यभिधी- यतेयोगनिद्रांयदाविष्णुर्जगत्येकार्णवीकृते ॥ ४९ ॥ आस्तीर्यशेष मभजत्कल्पांतेभगवान्प्रभुः तदाद्वावसुरौघोरौविख्यातौमधुकै

तदेति हे राजन् तदा विष्णुकर्णमलोद्भूतौ मधुकैटभौ विख्यातौ घोरौ द्वौ असुरौ ब्रह्माणं हन्तुं उद्यतौ विष्णुकर्णमलोद्भूतौ विष्णोः कर्णौ विष्णुकर्णौ विष्णुकर्णयोः मलं विष्णुकर्णमलं विष्णुकर्णम- लात् उद्भूतौ विष्णुकर्णमलोद्भूतौ कर्णौ श्रवणौ उद्भूतौ उत्पन्नौ मधुकैटभौ मधुश्च कैटभश्च तौ मधु- कैटभौ मधुः मधुनामकैटभः कैटभनामाविख्यातौ प्रसिद्धौ घोरौ भयंकरौ द्वौ असुरौ दैत्यौ हंतुं

प्रहर्तुं उद्यतौ तत्परौ जातौ ॥ ५० ॥ ब्रह्माणमित्यत आह सनाभीति हे राजन् विष्णोः नाभिकमले स्थितः प्रजापतिः सः ब्रह्मा उग्रौ तौ असुरौ दृष्ट्वा जनार्दनं प्रसुप्तं दृष्ट्वा एकाग्रहृदयः स्थितः सन् हरेर्विबोधनार्थाय हरिनेत्रकृतालयां तां योगनिद्रां तुष्टाव नाभिकमले नाभौ कमलं नाभिकमलं तस्मिन् नाभिकमले कमलं पद्मं प्रजानां पतिः प्रजापतिः प्रजानां जनानां लोकानां पतिः स्वामी उग्रौ भयङ्करौ तौ असुरौ दैत्यौ जनार्दनः जनान् अर्दयति जनार्दनः तं जनार्दनं जनान् दुष्टज-

टभौ ॥ ५० ॥ विष्णुकर्णमलोद्भूतौ हन्तुं ब्रह्माणमुद्यतौ स नाभिकमले विष्णोः स्थितो ब्रह्मा प्रजापतिः ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वा तावसुरौ चोग्रौ प्रसुप्तं च जनार्दनम् तुष्टाव योगनिद्रां तामेकाग्रहृदयस्थितः ॥ ५२ ॥ विबोधनार्थाय हरेर्हरिनेत्रकृतालयाम् । विश्वेश्व-

नान् अर्दयति जनार्दनं विष्णुं प्रसुप्तं त्यक्तपालनव्यवहारं एकाग्रहृदयस्थितः सन् एकाग्रं हृदयं यस्य सः एकाग्रहृदयः एकाग्रं अनन्यनिष्ठं हरेर्विष्णोः प्रबोधनार्थाय पालनव्यवहारप्रवृत्त्यर्थं हरिनेत्रकृतालयां हरेः नेत्रे हरिनेत्रे हरिनेत्रयोः कृतः आलयो यया सा हरिनेत्रकृतालया तां हरिनेत्रकृतालयां हरेः विष्णोः आलयः स्थानं तां योगनिद्रां तमःप्रधानांशक्तिं तुष्टाव स्तुतिं चकार ॥ ५१ ॥

योगनिद्रायाः [illegible]शक्त्या भेदं मत्वा विशेषयति विश्वेश्वरीमिति कथं भूतः ब्रह्मा तेजसः प्रभुः

समर्थः कथं [illegible] योगनिद्रां जगद्धात्रीम् जगतां धात्री जगद्धात्री ताम् जगद्धात्रीम् जगतां चतुर्दशलोकानां धात्री जननी माता पुनः कथं भूतां योगनिद्रां स्थितिसंहारकारिणीम् स्थितिश्च संहारश्च स्थितिसंहारौ करोतीति स्थितिसंहारकारिणी ताम् स्थितिसंहारकारिणीम् पुनः कथं भूतां योगनिद्रां भगवतीम् भगं विद्यते यस्याः सा भगवती ताम् भगवतीम् भगं षडैश्वर्यम् पुनः कथं भूतां योगनिद्रां विष्णोः अतुलां निद्रां अतुलां महतीम् ॥ ५३ ॥ कथं तुष्टावेत्याह, ब्रह्मोवाच, त्वमिति हे अक्षरे नित्ये त्वं स्वाहा असि हे अक्षरे उपचयापचयहीने हे नित्ये जन्मनाश-

रींजगद्धात्रींस्थितिसंहाकारिणीं ॥ ५३ ॥ निद्रांभगवतींविष्णो-रतुलांतेजसःप्रभुः, ब्रह्मोवाच, त्वंस्वाहात्वंस्वधात्वंहिवषट्का-रःस्वरात्मिका ॥ ५४ ॥

* * * *

हीने स्वाहा देवहविर्दानमंत्रः अग्निपत्नी असि त्वं स्वधा असि स्वधा पितृहविर्दानमन्त्रः पितृपत्नी च स्वधा असि त्वं वषट्कारः हि असि वषट्क्रियते यत्र सः वषट्कारः वषट्कारः यज्ञः असि यज्ञदेवाह्वानमन्त्रश्च असि त्वं स्वरात्मिका असि स्वराः आत्मा यस्याः सा स्वरात्मिका स्वराः षोडशाः च आत्मा स्वरूपं त्वं सुधा असि सुधा देवान्नं त्वं त्रिधा मात्रात्मिका स्थिता असि त्रिधा मात्राः आत्मा यस्याः सा त्रिधा मात्रात्मिका त्रिधा मात्रात्मिकया स्थिता त्रिधा तिस्रः

मात्रा: ह्रस्वदीर्घप्लुता: आत्मा स्वरूपं ॥ ५४ ॥ अर्द्धमात्रया स्थिता अर्द्धमात्रास्थिता त्वं अर्द्धमात्रास्थिता असि अर्द्धा चासौ मात्रा च अर्द्धमात्रा अर्द्धमात्रया व्यञ्जनरूपया त्वं नित्या असि नित्या परिणामादिरहिता या त्वं विशेषत: अनुच्चार्या अनुच्चार्या असि विशेषत: मात्रात्रयवैलक्षण्येन अनुच्चार्या उच्चारितुं योग्या उच्चार्या न उच्चार्या सा त्वं एव सावित्री असि सावित्री सवितु: प्रकाशिका सूर्यमण्डलस्थिता सूर्यप्रकाशिका असि सूर्यमण्डलस्थिता असि हे देवि त्वं परा जननी असि परा उत्कृष्टा जननी माता ॥ ५५ ॥ हे

अर्द्धमात्रास्थिता-

स्वधात्वमक्षरेनित्येत्रिधामात्रात्मिकास्थिता
नित्यायानुच्चार्याविशेषत: ॥ ५५ ॥ त्वमेवसात्वंसावित्रीत्वंदेविज
ननीपरा त्वयैवधार्यतेसर्वंत्वयैतत्सृज्यतेजगत् ॥ ५६ ॥ *

देवि त्वया सर्वदा सर्वं एतत् जगत् धार्यते त्वया सर्वदा सर्वं एतत् जगत्सृज्यते त्वया सर्वदा सर्वं एतत् जगत् पाल्यते त्वं अन्ते सर्वदा सर्वं एतत् जगत् अत्सि सर्वदा सदा सर्वं समस्तं धार्यते भ्रियते सर्वदा सदा सर्वं समस्तं सृज्यते उत्पाद्यते सर्वदा सदा सर्वं समस्तं पाल्यते रक्षते अन्ते प्रलये संहारे सर्वदा सदा सर्वं समस्तं अत्सि भक्षयसि अग्निरूपेण आत्मसात्करोषि ॥ ५६ ॥ सृष्ट्यादि[illegible]प्रिल्वमेवेत्याह विसृष्टाविति जगन्मये त्वं विसृष्टौ अस्य जगत: सृष्टिरूपा असि

किन्तु त्वं [illegible] जगतः स्थितिरूपा असि ॥ ५७ ॥ तथेति हे जगन्मये तथा त्वं अन्ते अस्य जगतः संहृति रूपा अपि हे जगन्मये जगत् मयते इति जगन्मया तत्सम्बोधनं महाविद्या महावाक्यलक्षणा महती चासौ विद्याच महाविद्या महामाया हरेर्जगज्जननीशक्तिः महती चासौ माया च महामाया महामेधा धारणवतीबुद्धिः महती चासौ मेधा च महामेधा स्मृतिः अतीतानागतानेककल्पस्मरणरूपा महती चासौ स्मृतिश्च महास्मृतिः ॥ ५८ ॥

त्वयैतत्पाल्यतेदेवित्वमत्स्यन्तेचसर्वदा विसृष्टौसृष्टिरूपात्वंस्थितिरूपाचपालने ॥५७॥ तथासंहृतिरूपांतेजगतोस्यजगन्मये महाविद्यामहामायामहामेधामहास्मृतिः ॥५८॥ महामोहाचभवतीमहादेवीमहासुरी प्रकृतिस्त्वं चसर्वस्यगुणत्रयविभावि

महामोहा भवती त्वं महान्मोहो यस्याः सकाशात् सा महामोहा महादेवीमहादेवस्य भार्या महासुरी महदासुरी शक्तिस्त्वमेव सर्वस्य जगतः त्वं प्रकृतिः कारणभूता कीदृशी गुणत्रयविभाविनी गुणत्रयं सत्वरजस्तमोरूपं विभावयितुं शीलं यस्याः सा गुणत्रयं विभाविनी ॥ ५९ ॥ कालरात्रिः यमभगिनी प्रलयकाले महारात्रिः मोहरात्रिः महामोहरात्रिः महामोहकाले मोहरात्रिः अत एव

दारुणा भयानका त्वं श्रीः लक्ष्मीरूपा त्वमीश्वरी ऐश्वर्ययुक्ता त्वं ह्रीः मंत्रविशेषरूपा त्वं बुद्धि-रूपा कीदृशी बोधलक्षणा बोधो निर्णयात्मकं ज्ञानं लक्षणं रूपं यस्याः सा बोधलक्षणा ॥ ६० ॥ तथा लज्जा लज्जारूपा पुष्टिः पोषणस्वरूपा तुष्टिः सन्तोषस्वरूपा त्वमेव शांतिः विषयेभ्यः इन्द्रियो परतिस्वरूपाक्षांतिः सामर्थ्ये सत्यपि परापराधसहिष्णुत्वस्वरूपा खड्गिनी खड्गयुक्ता खड्गोऽस्ति यस्याः

नी ॥ ५९ ॥ कालरात्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिश्चदारुणा त्वंश्री स्त्वमीश्वरीत्वंह्रीस्त्वं बुद्धिर्बोधलक्षणा ॥ ६० ॥ लज्जापुष्टिस्तथा तुष्टिस्त्वंशान्तिःक्षांतिरेवच खड्गिनीशूलिनीघोरागदिनीचक्रि णीतथा ॥ ६१ ॥ शङ्खिनीचापिनीबाणाभुशुण्डीपरिघायुधा सौ-म्यासौम्यतराशेषसौम्येभ्यस्त्वतिसुन्दरी ॥ ६२ ॥ * *

सा खड्गिनी शूलिनी शूलमस्ति यस्याः सा शूलिनी घोरा एकहस्तस्थितिशिरसा भयङ्करी गदिनी गदा अस्ति यस्याः सा गदिनी तथा चक्रिणी चक्रमस्ति यस्याः सा चक्रिणी ॥ ६१ ॥ शङ्खिनी श-ङ्खोऽस्ति यस्याः सा शङ्खिनी चापिनी चापोऽस्ति यस्याः सा चापिनी बाणा बाणोऽस्ति यस्याः सा बाणा सर्वं आद्य[illegible] बाणभुशुण्डीपरिघायुधेतिपाठः बाणश्च भुशुण्डी च परिघश्च आयुधानि यस्याः

सा वाणभुशुण्डीपरिघायुधा सौम्या मनोज्ञा सौम्यतरा अतिशयेन सौम्यतरा सौम्येभ्यस्त्वतिसुन्दरी सर्वसौम्येभ्य: अतिसुन्दरी त्वमसि अशेषसौम्येभ्य: अशेषास्च ते सौम्याश्च अशेषसौम्या: तेभ्य: अशेषसौम्येभ्य: अतिसुन्दरी अतिशयेन सुन्दरी अतिसुन्दरी ॥ ६२ ॥ * * * *

परा त्वं परा असि परा श्रेष्ठा पराणां परमा त्वमेवासि पराणां उत्कृष्टानां परमा प्रधाना त्वमेवासि परमा स्यात्प्रधानायामिति धरणीकोश: कुत इत्यत आह परमेश्वरी यतस्त्वं परमेश्वरी असि परमा चासौ ईश्वरी च परमेश्वरी हे अखिलात्मिके यत्किञ्चिद्वस्तु सदसद्वा तच्च त्वमेवासि अखि-

परापराणांपरमात्वमेवपरमेश्वरी यच्चकिञ्चित्क्वचिद्वस्तुसदसद्वाखिलात्मिके ॥ ६३ ॥ तस्यसर्वस्ययाशक्तिःसात्वंकिंस्तूयसेतदा ययात्वयाजगत्स्रष्टाजगत्पातात्तियोजगत् ॥ ६४ ॥ *

लं सर्वंआत्मास्वरूपं यस्या: सा अखिलात्मिका तत्सम्बोधनं अखिलात्मिके वस्तु प्रमेयं सत्चेतनवर्ग: असत्जडवर्ग: ॥ ६३ ॥ तस्येति तस्य सर्वस्य या शक्ति: सा त्वं तस्य सर्वस्य सदसद्रूपस्य वस्तुत: या शक्ति: सामर्थ्यं सा त्वमेवासि तदा किं स्तूयसे अपि तु स्तुत्यै वास्मदादीनां भवसि स्तोतृस्तुत्यतच्छक्तिस्तुतीनां त्वत्तोन्यत्वाभावाद्भेदनिबन्धनास्तुति: कथंस्यादितिभाव: स्तुत्यत्वाभावमेवपुनराह ययेति यया त्वया जगत्स्रष्टा जगत: स्रष्टा जगत्स्रष्टा ब्रह्मरूपेण उत्पादक: जगत्पाता जगत:

पाता जगत्पाता विष्णुरूपेण रक्षकः यः विष्णुः जगत् अत्ति रुद्ररूपेण संहरति ॥ ६४ ॥ सोपीति सः अपि यया त्वया निद्रावशं नीतः इह कः त्वां स्तोतुं ईश्वरः भवति हे देवि त्वया यतः विष्णुः किञ्च ईशानः एव ते शरीरग्रहणं कारिताः निद्रावशं नीतः निद्रायाः वशः निद्रावशः तं निद्राव- शं नीतः प्रापितः इह अस्मिन् स्तुतिविषये स्तोतुं स्तुतिः ईश्वरः समर्थः न कोपीत्यर्थः यतः यस्मात् कारणात् अहं ब्रह्मा ईशानः शिवः ते सर्वे शरीरग्रहणं शरीरस्य ग्रहणं शरीरग्रहणं तत् शरीरग्र-

सोपिनिद्रावशंनीतःकस्त्वांस्तोतुमिहेश्वरः विष्णुःशरीरग्रहण- महमीशानएवच ॥ ६५ ॥ कारितास्तेयतोतस्त्वांकःस्तोतुंशक्ति मान्भवेत् सात्वमित्थंप्रभावैःस्वैरुदारैर्देविसंस्तुता ॥ ६६ ॥ मोहयैतौदुराधर्षावसुरौमधुकैटभौ प्रबोधंचजगत्स्वामीनीय

हणं कारिताः ॥ ६५ ॥ अतः कः त्वां स्तोतुं शक्तिमान् भवेत् हे देवि इत्थं उदारैः स्वैः प्रभावैः संस्तुता वा त्वं एतौ दुराधर्षौ मधुकैटभौ मोहय अतः अस्मात्कारणात् स्तोतुं स्तुतिशक्तिमान् समर्थः न कोपीत्यर्थः इत्थं एवं विधौः उदारैः असाधारणैः स्वकीयैः प्रभावैः महात्म्यैः संस्तुता स्तुतिः दुराधर्षौ मदोन्मत्तौ मधुकैटभौ असुरौ दैत्यौ ॥ ६६ ॥ हे देवि त्वया जगत्स्वामी अच्युतः

लघु प्रबोधं नीयतां किञ्च एतौ महासुरौ हंतुं अस्य बोधः क्रियतां लघु शीघ्रं जगत्स्वामी जगतां स्वामी जगत्स्वामी जगतां चतुर्दशलोकानां स्वामी ईश्वरः अच्युतः विष्णुः प्रबोधं जागरणं पालनीयमरूपं नीयतां प्रापय एतौ महासुरौ मधुकैटभौ दैत्यौ हंतुं प्रहर्तुं अस्य विष्णोः बोधः प्रवृत्तिः ॥ ६७ ॥ ऋषिरुवाच नेत्रास्येति हे राजन् तदा तत्र वेधसा विष्णोः प्रबोधनार्थाय मधुकैटभौ हंतुं एवं स्तुता तामसी देवी नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यः तथा उरसः निर्गत्य अव्यक्तजन्मनः ब्रह्मणः

तामच्युतोलघु ॥ ६७ ॥ बोधश्चक्रियतामस्यहंतुमेतौमहासुरौ ऋषिरुवाच, एवंस्तुतातदादेवीतामसीतत्रवेधसा ॥ ६८ ॥ विष्णोःप्रबोधनार्थायनिहंतुंमधुकैटभौ नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यस्तथोरसः ॥ ६९ ॥ * * * * *

दर्शने तस्थौ तत्र तस्मिन्समये वेधसा ब्रह्मणा प्रबोधनार्थाय निहंतुं प्रहर्तुं एवं पूर्वोक्तप्रकारेण तामसी तमः प्रधानाशक्तिः नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यः नेत्रे नयने आस्यं मुखं उरसः वक्षस्थलात् अव्यक्तजन्मनः अव्यक्तात् जन्म यस्य सः अव्यक्त जन्मा तस्य अव्यक्तजन्मनः अव्यक्तात् ईश्वरात् जन्म प्रादुर्भावः ६८ । ६९ ॥

उत्तस्थौचेति हे राजन् तया मुक्तः जगन्नाथः जनार्दनः एकार्णवे अहिशयनात् उत्तस्थौ ततः सः तौ मधुकैटभौ ददृशे किञ्च तौ मधुकैटभौ तं ददृशाते तया योगनिद्रया मुक्तः त्यक्तः जगन्नाथः जगतां नाथः जगन्नाथः जगतां चतुर्दशलोकानां नाथः स्वामी जनार्दनः विष्णुः एकार्णवे एकश्चासौ अर्णवश्च एकार्णवः तस्मिन् एकार्णवे अर्णवः समुद्रः अहिशयनात् शेषशयनात् ततः तदनन्तरं उत्थानानन्तरं सः जनार्दनः विष्णुः तौ मधुकैटभौ तं जनार्दनं ॥ ७० ॥ तौ विशेषयति मध्विति कथं भूतौ मधुकैटभौ दुरात्मानौ पुनः कथंभूतौ मधुकैटभौ अतिवीर्य्यपराक्रमौ पुनः कथं भूतौ मधु-

निर्गम्यदर्शनेतस्थौब्रह्मणोव्यक्तजन्मनः ॥ उत्तस्थौचजगन्नाथस्त यामुक्तोजनार्दनः ॥ ७० ॥ एकार्णवेहिशयनात्ततःसददृशेचतौ मधुकैटभौदुरात्मानावतिवीर्यपराक्रमौ ॥ ७१ ॥ * *

कैटभौ क्रोधरक्तेक्षणौ पुनः कथं भूतौ मधुकैटभौ ब्रह्माणं अत्तुं जनितोद्यमौ दुष्टः आत्मा ययोः तौ दुरात्मानौ दुष्टः कुटिलः आत्मा अन्तःकरणं अतिवीर्यपराक्रमौ वीर्यञ्च पराक्रमश्च तौ वीर्यपराक्रमौ अतिवीर्यपराक्रमौ ययोः तौ अतिवीर्यपराक्रमौ वीर्यं उत्साहः पराक्रमः शक्त्यतिशयः अति अत्यन्तं क्रोधरक्तेक्षणौ ययोः तौ क्रोधरक्तेक्षणौ ईक्षणे नेत्रे अत्तुं ग्रसितुं जनितोद्यमौ जनितः उद्यमौ याभ्यां तौ जनितोद्यमौ जनितः कृतः उद्यमः उद्योगः ॥ ७१ ॥ समुत्थायेति कालाध्वनोद्वितीया

...व अन्येन व...

हे राजन् प्रीतः समुत्थाय विभुः भगवान् हरिः वाहुप्रहरणः सन् पञ्चवर्षसहस्राणि ताभ्यां सह युयुधे ततः तदनन्तरं परस्परावलोकानन्तरं विभुः व्यापकः वाहुप्रहरणः वाहवः एव प्रहरणो यस्य सः वाहुप्रहरणः वाहवः एव भुजा एव पञ्चवर्षसहस्राणि पञ्चवर्षसहस्रपर्यन्तं ताभ्यां मधुकैटभाभ्यां ॥ ७२ ॥ * * * * * * * * * *

तावपीति अतिबलोन्मतौ महामायाविमोहितौ तौ अपि केशवं इति उक्तवन्तौ इतीति किं हे

क्रोधरक्तेक्षणावत्तुंब्रह्माणंजनितोद्यमौ समुत्थायततस्ताभ्यांयु
युधेभगवान्हरिः ॥ ७२ ॥ पंचवर्षसहस्राणिवाहुप्रहरणोविभुः
तावप्यतिवलोन्मत्तौमहामायाविमोहितौ ॥ ७३ ॥ उक्तवन्तौ
वरोस्मत्तोव्रियतामितिकेशवं, श्रीभगवानुवाच, भवेतामद्यमे

केशव त्वया अस्मत्तः वरः व्रियताम् अतिवलोन्मत्तौ अतिवलेन उन्मत्तौ अतिवलोन्मत्तौ अतिवलेन उन्मत्तौ गर्वितौ महामायाविमोहितौ महामायया विमोहितौ महामायाविमोहितौ तौ मधुकैटभौ केशवं के शेते असौ केशवः तं केशवं के जले अस्मत्तः आवाभ्यां वः इष्टोर्थः व्रियतां गृह्यतां ॥ ७३ ॥ भगवानुवाच, भवेतामिति हे मधुकैटभौ भवन्तौ अद्य मे तुष्टौ भवतः तदा उभौ अपि मम वध्यौ

भवेताम् अत्र अन्येन वरेण किं मम एतावत् हि वृत्तं अद्य यदा मे मद्यं तुष्टौ प्रसन्नौ उभौ द्वौ वध्यौ हंतुं योग्यौ वध्यौ हंतुं प्रहंतुं अत्र अस्मिन् वरदानविषये किं किम्प्रयोजनमस्ति मम मया वृत्तं इष्टं ममेति कर्तुः शेषत्वविवक्षायां षष्ठी ॥ ७४ ॥ ऋषिरुवाच, वञ्चिताभ्यामिति हे राजन् तदा वंचिताभ्यां ताभ्यां सर्वं जगत् आपोमयं विलोक्य कमलेक्षणः भगवान् गदितः इत्यन्वयः तदा तस्मिन्समये इतिपूर्वोक्तप्रकारेण ताभ्यां मधुकैटभाभ्यां सर्वं समस्तं आपोमयं आपोमयं

तुष्टौममवध्यावुभावपि ॥ ७४ ॥ किमन्येनवरेणात्रएतावद्धिवृ
तंमम, ऋषिरुवाच, वञ्चिताभ्यामितितदासर्वमापोमयंजगत्
७५ ॥ विलोक्यताभ्यांगदितोभगवान्कमलेक्षणः आवांजहिन
यत्रोर्वीसलिलेनपरिप्लुता ॥ ७६ ॥ * * *

अद्भिः प्रचुरं अपोमयं अद्भिः जलैः प्रचुरं व्याप्तं विलोक्य दृष्ट्वा कमलेक्षणः कमलमिव ईक्षणे यस्य सः कमलेक्षणः कमलमिव पद्ममिव ईक्षणे नेत्रे भगवान् भगं विद्यते यस्य सः भगवान् भगं षडैश्वर्यं भगवान् हरिः विष्णुः जनार्दनः गदितः उक्तः ॥ ७५ ॥

किङ्गदितस्तत्राह आवामिति हे केशव यत्र उर्वी सलिलेन परिप्लुता न भवति तत्र त्वं आवां

जहि हे केशव के शेते यसौ केशवः तत्सम्बोधने हे केशव उर्वी पृथिवी सलिलेन परिप्लुता व्याप्ता जहि प्रहरेत्यर्थः ॥ ७६ ॥ ऋषिरुवाच, तथेति हे राजन् तथा इति उक्त्वा शङ्खचक्रगदाभृता भगवता तयोः शिरसी जघने कृत्वा चक्रेण वै छिन्ने इत्यन्वयः तथा तथास्तु शङ्खचक्रगदाभृता शङ्खश्च चक्रश्च गदा च ताः शङ्खचक्रगदाः शङ्खचक्रगदाः बिभर्तीति शङ्खचक्रगदाभृत् तेन शङ्खचक्रगदाभृता

ऋषिरुवाच, तथेत्युक्त्वाभगवताशङ्खचक्रगदाभृता कृत्वाचक्रेण वैछिन्नेजघनेशिरसीतयोः ॥ ७७ ॥ एवमेषासमुत्पन्नाब्रह्मणा संस्तुतास्वयं प्रभावमस्यादेव्यास्तुभूयःशृणुवदामिते ॥ ७८ ॥

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वन्तरेदेवीमहात्म्येमधुकैटभवधनामप्रथमोध्यायः ॥ १ ॥ * * * *

बिभर्ति धारयति भगवता विष्णुना तयोः शिरसी मस्तके वै इति निश्चयेन ॥ ७७ ॥ उपसंहरति एवमेषेति हे राजन् एवं ब्रह्मणा स्वयं संस्तुता एषा समुत्पन्ना भवति त्वं अस्याः देव्याः तु प्रभावं भूयः शृणु अहं ते वदामि एवं पूर्वोक्तप्रकारेण स्वयं स्वयमेव एषा देवी समुत्पन्ना प्रादुर्भूता प्रभावं महात्म्यं भूयः पुनः ते तुभ्यमित्यर्थः ॥ ७८ ॥ इति श्रीनागोजीभट्टसम्मतकृते सप्तशतीव्याख्याने

मधुकैटभवधो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ * * * * * * *

भूयः शृण्वित्युक्तं तत्रेतिहासमाह, ऋषिरुवाच, ऋषिः सुरथं प्राह देवासुरमिति हे राजन् पुरा महिषे असुराणां अधिपे सति किञ्च पुरन्दरे देवानां अधिपे सति पूर्णं अब्दशतं देवासुरं युद्धं अभूत् इत्यन्वयः पुरा पूर्वं महिषे महिषासुरे अधिपे सति किञ्च पुरन्दरे इन्द्रे अधिपे सति राज्ञे सति अब्दशतं अब्दानां शतं अब्दशतं अब्दानां वर्षाणां अब्दशतं शतवर्षपर्यंतं देवासुरं देवाश्च असुराश्च ते देवासुराः देवासुराः प्रहर्तारो यत्र तत् देवासुरयुद्धं संग्रामं ॥ १ ॥ तत्रेति हे राजन् तत्र

ऋषिरुवाच, देवासुरमभूद्युद्धं पूर्णमब्दशतंपुरा महिषेसुराणा मधिपेदेवानांचपुरन्दरे ॥ १ ॥ तत्रासुरैर्महावीर्यैर्देवसैन्यंप- राजितं जित्वाचसकलान्देवानिन्द्रोभून्महिषासुरः ॥ २ ॥

महावीर्यैः असुरैः देवसैन्यं पराजितं किञ्च सकलान् देवान् जित्वा महिषासुरः इन्द्रः अभूत् तत्र तस्मिन् युद्धे महावीर्यैः महत् वीर्यं येषां ते महावीर्याः तैः महावीर्यैः वीर्यं पराक्रमः असुरैः दैत्यैः देवानां सैन्यं देवसैन्यं किञ्च सकलान् समस्तान् इन्द्रः सुरराट् ॥ २ ॥ हे राजन् ततः पराजिताः देवाः प्रजापतिं पद्मयोनिं पुरस्कृत्य तत्र गताः तत्र कुत्र यत्र ईशगरुडध्वजौ तिष्ठतः ततः तदनन्तरं पलायन[illegible] प्रजापतिं प्रजानां पतिः प्रजापतिः तं प्रजापतिं प्रजानां लोकानां ज-

नानां पतिः [illegible] पद्मयोनिं पद्मं योनिर्यस्य सः पद्मयोनिः तं पद्मयोनिं पद्मं कमलं योनिः उ-
त्पत्तिस्थानं पद्मयोनिं ब्रह्माणं पुरस्कृत्य अग्रे कृत्य ईशगरुडध्वजौ ईशश्च गरुडध्वजश्च तौ ईशगरुड-
ध्वजौ ईशः शिवो गरुडध्वजः विष्णुरित्यर्थः ॥ ३ ॥ * * * * * *
यथावृत्तमिति हे भगवन्तौ त्रिदशाः तयोः तद्वत् यथावृत्तं देवाभिभवविस्तरं महिषासुरचेष्टितं क-
थयामासुः त्रिदशाः तिस्रः दशाः येषां ते त्रिदशाः तिस्रः दशाः अवस्थाः तयोः शिवविष्णो देवाभि-

ततःपराजितादेवाःपद्मयोनिंप्रजापतिं पुरस्कृत्यगतास्तत्रयत्रे-
शगरुडध्वजौ ॥ ३ ॥ यथावृत्तंतयोस्तद्वन्महिषासुरचेष्टितं त्रि
दशाःकथयामासुर्देवाभिभवविस्तरं ॥ ४ ॥ सूर्येन्द्राग्न्यनिलेंदू
नांयमस्यवरुणस्यच अन्येषाञ्चाधिकारान्सस्वयमेवाधितिष्ठति

भवविस्तरं देवानांमभिभवः देवाभिभवः देवाभिभवस्य विस्तरो यस्मिन् तत् देवोभिभवविस्तरं दे-
वानां इन्द्रादीनां अभिभवः पराभवः विस्तरः विस्तारः महिषासुरचेष्टितं महिषासुरस्य चेष्टितं चे-
ष्टितं कर्म ॥ ४ ॥ सूर्येन्द्रे ति हे भगवन्तौ सः स्वयं एव सूर्येन्द्राग्न्यनिलेन्दूनां किञ्च यमस्य किञ्च व-
रुणस्य किञ्च अन्येषां अधिकारान् अधितिष्ठति सः महिषासुरः सूर्येन्द्राग्न्यनिलेन्दूनां सूर्यस्य इन्द्रस्य-

अग्निश्च अनिलश्च इन्दुश्च ते सूर्येन्द्राग्न्यनिलेन्दवः तेषां सूर्येन्द्राग्न्यनिलेन्दूनाम् अनिलः वायुः इन्दुः चन्द्रः अन्येषां देवानां अधिकारान् इत्यत्र सप्तम्यर्थे द्वितीया ॥ ५ ॥ स्वर्गादिति हे भगवन्तौ दुरात्मना तेन महिषासुरेण स्वर्गात् निराकृताः सर्वे देवगणाः भुवि विचरन्ति के इव मर्त्याः यथा यथा शब्दो इवार्थे दुष्टः आत्मा यस्य सः दुरात्मा तेन दुरात्मना दुष्टः कुटिलः आत्मा अन्तःकरणं तेन महिषेन महिषासुरेण स्वर्गात् निराकृताः निस्सारिताः सर्वे समस्ताः देवगणाः देवानां इन्द्रादीनां गणाः समूहाः भुवि पृथिव्यां ॥ ६ ॥ * * * * * * *

५ ॥ स्वर्गान्निराकृताःसर्वेतेनदेवगणाभुवि विचरन्तियथामर्त्या महिषेणदुरात्मना ॥ ६ ॥ एतद्वःकथितंसर्वममरारिविचेष्टितं शरणंवःप्रपन्नास्मोवधस्तस्यविचिंत्यतां ॥ ७ ॥ * *

एतद इति हे भगवन्तौ अस्माभिः सर्वं एतत् अमरारिविचेष्टितं वः कथितं वयं वः शरणं प्रपन्नास्मः युवाभ्यां तस्य वधः विचिन्त्यतामित्यर्थः सर्वं समस्तं अमरारिविचेष्टितं अमराणां अरिः अमरारिः अमरारेः विचेष्टितं अमरारिविचेष्टितं अमराणां देवानां अरिः शत्रुः अमरारिः महिषासुरस्य विचेष्टितं कर्म वः युष्माकं प्रपन्नाः आगताः प्राप्ताः स्मः भवामः युवाभ्यां तस्य महिषासुरस्य वधः प्रहारं [illegible] त्यतां विचार्यतामित्यर्थः ॥ ७ ॥ इत्थमिति हे राजन् इत्थं देवानां वचांसि नि-

शम्भू भ्रुकुटीकुटिलाननौ एकः मधुसूदनः किञ्च अपरः शंभुः कोपं चकार इत्थं अनेन प्रकारेण देवानामिन्द्रादीनां वचांसि वाक्यानि निशम्य श्रुत्वा भ्रुकुटीकुटीलाननौ भ्रुवोः कुटी भ्रुकुटी भ्रुकुट्या कुटिले आनने ययोः तौ भ्रुकुटीकुटिलाननौ कुटी कौटिल्यं कुटिले वक्रे आनने मुखे मधुसूदनः विष्णुः अपरः अन्यः शंभुः शिवः कोपं क्रोधं ॥ ८ ॥ तत इति हे राजन् अति कोपपूर्णस्य चक्रिणः ततः वदनात् किञ्च अतिकोपपूर्णस्य ब्रह्मणः ततः वदनात् किञ्च अतिकोपपूर्णस्य शं-

इत्थंनिशम्यदेवानांवचांसिमधुसूदनः चकारकोपंशंभुश्चभ्रुकुटी कुटिलाननौ ॥८ ॥ ततोतिकोपपूर्णस्यचक्रिणोवदनात्ततः नि श्चक्राममहत्तेजोब्रह्मणःशङ्करस्यच ॥ ९ ॥ अन्येषांचैवदेवानां शक्रादीनांशरीरतः निर्गतंसुमहत्तेजस्तच्चैक्यंसमगच्छत १० ।

करस्य ततः वदनात् महत् तेजः निश्चक्राम अतिकोपपूर्णस्य अतिकोपेन पूर्णः अतिकोपपूर्णः तस्य अति कोपपूर्णस्य अतिकोपेन अतिक्रोधेन पूर्णः व्याप्तः चक्रिणः चक्रमस्यास्तीति चक्री तस्य चक्रिणः चक्रिणः विष्णोः तस्मादिति ततः वदनान्मुखादित्यर्थः ॥ ९ ॥ * * * * *

अन्येषांचेति हे राजन् किञ्च कुपितानां अन्येषां देवानां किञ्च शक्रादीनां देवानां शरीरतः एव

निर्गतं तत्सुमहत् तेजः ऐक्यं समगच्छत शक्रः आदिर्येषां ते शक्रादयः तेषां शक्रादीनां शक्रः इन्द्रः शरीरतः शरीरादिति शरीरतः पञ्चम्यास्तसिल्प्रत्ययः ऐक्यं एकत्वं समगच्छत प्राप ॥ १० ॥ अतीवेति हे राजन् तत्र ते सुराः ज्वालाव्याप्तदिगन्तरं अतीवतेजसः कूटं ज्वलंतं पर्वतं इव ददृशुः तत्रतस्मिन्काले सुराः देवाः ज्वालाव्याप्तदिगन्तरं दिशां अन्तरं दिगन्तरं ज्वालया व्याप्तं दिगन्तरं येन तत् ज्वालाव्याप्तदिगन्तरं अन्तरं मध्ये अतीति अत्यन्तमेव कूटं समूहं ज्वलन्तं ज्वलतीति ज्वलन् ज्वलंतमित्यर्थः ॥ ११ ॥ अतुलमिति हे राजन् तत्र सर्वदेवशरीरजं अतुलं तत् तेजः एकस्थं सत्

अतीवतेजसःकूटंज्वलन्तमिवपर्वतं ददृशुस्तेसुरास्तत्रज्वालाव्याप्तदिगन्तरं ॥ ११ ॥ अतुलंतत्रतत्तेजःसर्वदेवशरीरजं एकस्थंतदभून्नारीव्याप्तलोकत्रयंत्विषा ॥ १२ ॥ * * *

स्थित्वा व्याप्तलोकत्रयं सत् नारी अभूत् तत्र तस्मिन् काले सर्वदेवशरीरजं सर्वेच ते देवाश्च सर्वदेवाः सर्वदेवानां शरीरं सर्वदेवशरीरं सर्वदेवशरीरात् जातं सर्वदेवशरीरजं सर्वं समस्ताः अतुलं महत् एकस्थं सत् एकाकारेण स्थितं सत् त्विषा कांत्या व्याप्तलोकत्रयं लोकानां त्रयं लोकत्रयं व्याप्तं लोकत्रयं येन तत् व्याप्तलोकत्रयं लोकानां स्वर्गमर्त्यपातालानां त्रयं समूहः नारी स्त्री अभूत् ॥ १२ ॥ तेजो विभागेनांगविभागमाह यदिति हे राजन् शांभवं यत् तेजो अभूत् तेन ते-

देहा...

जसा तन्मु[illegible]ायत किञ्च याम्येन तेजसा केशाः अभवन् किञ्च विष्णुतेजसा बाहवः अभवन् शांभवं शम्भोः इदं शांभवं शम्भोः शिवस्य तन्मुखं तस्या मुखं तन्मुखं तस्याः नार्याः यमस्य इदं याम्यं तेन याम्येन विष्णुतेजसा विष्णोः तेजः विष्णुतेजः तेन विष्णुतेजसा बाहवः अष्टादशभुजाः १३ ॥ सौम्येनेति हे राजन् सौम्येन तेजसा स्तनयोः युग्मं अभवत् किञ्च ऐंद्रेण तेजसा मध्यं अभवत् किञ्च वारुणेन तेजसा जङ्घोरू अभवतां किञ्च भुवः तेजसा नितम्बः अभवत् सौम्येन सोमस्य इदं

यदभूच्छांभवन्तेजस्तेनाजायततन्मुखं याम्येनचाभवन्केशावाहवोविष्णुतेजसा ॥ १३ ॥ सौम्येनस्तनयोर्युग्मं मध्यंचैंद्रेणचाभवत् वारुणेनचजङ्घोरूनितंबस्तेजसाभुवः ॥ १४ ॥ ब्रह्मणस्तेजसापादौतदंगुल्योर्कतेजसा वसूनांचकरांगुल्यःकौवेरेणचनासि

सौम्यं तेन सौम्येन सोमस्य चन्द्रस्य युग्मं इंद्रं ऐन्द्रेण इन्द्रस्य इदं ऐन्द्रं तेन ऐन्द्रेण मध्यं उदरभागः वारुणेन वरुणस्य इदं वारुणं तेन वारुणेन जङ्घोरू जंघे च ऊरू च प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भावः जङ्घोरू भुवः पृथिव्याः नितम्बः कटिपश्चाद्भागः ॥ १४ ॥ ब्राह्मणेति हे राजन् ब्रह्मणः तेजसा पादौ अभवतां किञ्च अर्कतेजसा तदंगुल्यः अभवन् किञ्च वसूनां तेजसा करांगुल्यः अभवन् किञ्च

कौवेरेण तेजसा नासिका अभवत् पादौ चरणौ अर्कस्य तेजः अर्कतेजः तेन अर्कतेजसा अर्कस्य सूर्यस्य तदंगुल्यः तयोः अंगुल्यः तदंगुल्यः तयोः पादयोः वसूनां अष्टवसूनां करांगुल्यः कराणां अंगुल्यः करांगुल्यः कराणां हस्तानां कौवेरेण कुवेरस्य इदं कौवेरं तेन कौवेरेण ॥ १५ ॥ तस्या इति हे राजन् प्राजापत्येन तेजसा तस्याः दन्ताः तु संभूताः किञ्च तथा पावकतेजसा नयनत्रितयं जज्ञे प्राजापत्येन प्रजानां पतिः प्रजापतिः प्रजापतेः इदं प्राजापत्यं तेन प्राजापत्येन प्रजानां लोकानां जनानां पतिः स्वामी प्रजापतेः दक्षस्य तस्याः नार्याः सम्भूता जाताः पावकतेजसा

का ॥ १५ ॥ तस्यास्तुदंताःसंभूताःप्राजापत्येनतेजसा नयनत्रितयंजज्ञेतथापावकतेजसा ॥ १६ ॥ भ्रुवौचसंध्ययोस्तेजःश्रवणावनिलस्यच अन्येषांचैवदेवानांसंभवस्तेजसांशिवा ॥ १७ ॥ *

पावकस्य तेजः पावकतेजः तेन पावकतेजसा पावकस्य अग्नेः नयनत्रितयं नयनानां त्रितयं नयनत्रितयं नयनानां नेत्राणां जज्ञे जातं ॥ १६ ॥ * * * * * *

भ्रुवौचेति हे राजन् किञ्च सन्ध्ययोः तेजः भ्रुवौ अभूतां किञ्च अनिलस्य तेजः श्रवणौ अभूतां किञ्च अन्येषां देवानां तेजसां सम्भवः शिवा अभवत् अनिलस्य वायोः श्रवणौ कर्णौ सम्भवः एकीभावः शिवा [illegible]वेति प्रसिद्धौ ॥ १७ ॥ तत इति हे राजन् ततः महिषार्दिताः अमराः सम-

…ः पूर्णे बाणपूर्णे

… निषङ्गौ ॥

स्तदेवानां ते… …सभुद्भवां तां विलोक्य मुदं प्रापुरित्यन्वयः ततः तदनन्तरं शिवाप्रादुर्भावानन्त-रं महिषार्दिताः महिषेण अर्दिताः महिषार्दिताः महिषासुरेण अर्दिताः पीडिताः अमराः देवाः समस्तदेवानां समस्ताश्च ते देवाश्च समस्तदेवाः तेषां समस्तदेवानां समस्ताः सम्पूर्णाः तेजोराशिस-मुद्भवां तेजसां राशिः तेजोराशिः तेजोराशिभिः समुद्भवो यस्याः सा तेजोराशिसमुद्भवा तां तेजो-राशिसमुद्भवां राशिः पमूहः समुद्भवः प्रादुर्भावः तां शिवां देवीं विलोक्य दृष्ट्वा मुदं हर्षं ॥ १८ ॥ शूलमिति हे राजन् पिनाकधृक् शूलात् शूलं विनिष्कृष्य तस्यै ददौ किञ्च कृष्णः स्वचक्रतः चक्रं

ततःसमस्तदेवानांतेजोराशिसमुद्भवां तांविलोक्यमुदंप्रापुरमरा महिषार्दिताः ॥ १८ ॥ शूलंशूलाद्विनिष्कृष्यददौतस्यैपिनाकधृक् चक्रंचदत्तवान्कृष्णःसमुत्पाद्यस्वचक्रतः ॥ १९ ॥ * *

समुत्पाद्य तस्यै दत्तवानित्यन्वयः पिनाकं धत्ते इति पिनाकधृक् पिनाको धनुः धत्ते धार्यते पिना-कधृक् शिवः शूलात् त्रिशूलात् शूलं त्रिशूलं विनिष्कृष्य आकृष्य तस्यै देव्यै कृष्णः विष्णुः स्वचक्रतः स्वस्य चक्रं स्वचक्रं स्वचक्रादिति स्वचक्रतः स्वस्य स्वकीयस्य समुत्पाद्य जनीयत्वेत्यर्थः ॥ १९ ॥ *

शङ्खञ्चेति हे राजन् किञ्च वरुणः शङ्खं तस्यै ददौ हुताशनः शक्तिं ददौ मारुतः चापं तथा बाण-पूर्णे इषुधी दत्तवान् तस्यै देव्यै हुताशनः अग्निः तस्यै देव्यै मारुतो वायुः चापं धनुः बाणपूर्णे

बाणैः पूर्णे बाणपूर्णे इषुधी इषवो धीयन्ते ययोः तौ इषुधी इषवः बाणाः धीयन्ते स्थाप्यन्ते इषुधी निषङ्गौ ॥ २० ॥ वज्रमिति देयभेदादेकस्यैव दातुः पुनरुपादानेपि न दोषः हे राजन् अमराधिपः इन्द्रः कुलिशात् वज्रं समुत्पाद्य तस्मै ददौ किञ्च सहस्राक्षः ऐरावतात् गजात् घण्टां समुत्पाद्य तस्मै ददौ अमराधिपः न म्रियंते इति अमराः अमराणां अधिपः अमराधिपः अमराणां देवानां अधिपः स्वामी कुलिशात् वज्रात् वज्रं समुत्पाद्यजनयित्वेत्यर्थः सहस्राक्षः सहस्राणि अ-

शङ्खवरुणःशक्तिंदौतस्मै हुताशनः मारुतोदत्तवांश्चापंबा-
णपूर्णौतथेषुधी ॥ २० ॥ वज्रमिन्द्रःसमुत्पाद्यकुलिशादमराधि-
पः ददौतस्मै सहस्राक्षोघण्टामैरावताद्गजात् ॥ २१ ॥ कालद
ण्डाद्यमोदण्डंपाशञ्चांबुपतिर्द्ददौ प्रजापतिश्चाक्षमालांददौब्र

क्षीणि यस्य सः सहस्राक्षः अक्षीणि नेत्राणि सहस्राक्षः इन्द्रः ॥ २१ ॥ कालेति हे राजन् यमः कालदण्डात् दण्डं समुत्पाद्य तस्मै ददौ किञ्च अंबुपतिः पाशं तस्मै ददौ किञ्च प्रजापतिः ब्रह्मा अक्षमालां किञ्च कमण्डलुं तस्मै ददौ यमः कालः दण्डं कालदण्डं समुत्पाद्य जनयित्वेत्यर्थः अंबु- पतिः अंबुनां पतिः अंबुपतिः अंबुनां जलानां पतिः स्वामी तस्मै देव्यै प्रजापतिः प्रजानां पतिः

[illegible]धः कर्ता

[illegible]

प्रजापतिः प्रजानां लोकानां जनानां पतिः स्वामी अक्षमालां अक्षैः निर्मितां माला अक्षमाला तां अक्षमालाम् अक्षैः रुद्राक्षैः निर्मिता रचिता तस्यै देव्यै ॥ २२ ॥ * * * *
समस्तेति हे राजन् दिवाकरः समस्तरोमकूपेषु निजरश्मीं तस्यै ददौ किञ्च कालः खड्गं किञ्च निर्मलं चर्म तस्याः दत्तवान् दिवाकरः सूर्यः समस्तरोमकूपेषु रोम्णां कूपाः रोमकूपाः समस्ताश्च ते रोमकूपाश्च समस्तरोमकूपाः तेषु समस्तरोमकूपेषु समस्ताः संपूर्णाः निजरश्मीन् निजाश्च ते रश्मयश्च निजरश्मयः तान् निजरश्मीन् निजाः स्वकीयाः रश्मयः किरणाः कालः निमेषाद्यभिमानि-

ह्याक्षमण्डलुं ॥ २२ ॥ समस्तरोमकूपेषुनिजरश्मीन्दिवाकरः
कालश्चदत्तवान्खड्गन्तस्याश्चर्मचनिर्मलं ॥ २३ ॥ क्षीरोदश्चाम
लंहारमजरेचतथांवरेचूडामणिंतथादिव्यंकुण्डलेकटकानिच

नीदेवता निर्मलं स्वच्छं रत्नजडितं तस्याः देव्यैः तस्या इतिसम्बन्धितेन विवक्षायां षष्ठी २३ क्षीरोद- श्चेति अंगुलीयकरत्नदानांतं क्षीरोदः कर्ता हे राजन् क्षीरोदः तस्यै क्षीरोदः समुद्र अमलं शुभ्रं हारं मुक्ताहारं अजरे नवीने अम्बरे वस्त्रे तथा च तथैव दिव्य रमणीयं चूडामणिं शिरोभूषणं कुण्डले कर्णभूषणे कटकानि करभूषणानि ॥ २४ ॥ अर्द्धचन्द्रमिति तथा शुभ्रं अर्द्धचन्द्रं ददौ सर्व- बाहुषु केयूरान् ददौ किञ्च विमलौ नूपुरौ ददौ तद्वत् अनुत्तमं ग्रैवेयकं ददौ शुभ्रं स्वच्छं निर्मलं

अर्द्धचन्द्रं अर्द्धश्चासौ चन्द्रश्च अर्द्धचन्द्रः तं अर्द्धचन्द्रं सर्ववाहुषु सर्वाश्च ते वाहवश्च सर्ववाहवः तेषु सर्ववाहुषु सर्वे संपूर्णा वाहवः अष्टादशभुजाः केयूरान् अङ्गदानि वाहुभूषणानि विमलौ स्वच्छौ नूपुरौ पादभूषणौ नूपुरौजात्याभिप्रायेण द्विवचनांतं तद्वत्तथैव अनुत्तमं श्रेष्ठं ग्रैवेयकं ग्रीवायां भवं ग्रैवेयकं ग्रीवाभूषणं ॥ २५ ॥ * * * * * * *

अंगुलीयकरत्नानीति किञ्च समस्तासु अंगुलीषु अंगुलीयकरत्नानि समस्तासु संपूर्णासु अंगुलीयकर-त्नानि अंगुलीषु भवानि अंगुलीयकानि अंगुलीयकानि च तानि रत्नानि च अंगुलीयकरत्नानि तानि

॥ २४ ॥ अर्द्धचन्द्रंतथाशुभ्रं केयूरान्सर्ववाहुषु नूपुरौविमलौत द्वद्ग्रैवेयकमनुत्तमं ॥ २५ ॥ अंगुलीयकरत्नानिसमस्तास्वंगु लीषुच विश्वकर्माददौतस्यै परशुंचाति निर्मलं ॥ २६ ॥

अंगुलीयकरत्नानि कवचदानांतं विश्वकर्माणः कर्त्तृत्वं हे राजन् विश्वकर्मा तस्यै अतिनिर्मलं परशुं ददौ तस्यै देव्यै अतिनिर्मलं अतिस्वच्छं ॥ २६ ॥ अस्त्राणि तथा अनेकरूपाणि ददौ अस्त्राणि ददौ किञ्च अभेद्यं दंशनं ददौ अनेकं रूपं येषां तानि अनेकरूपाणि रूपं स्वरूपं अस्त्राणि पाशुपतास्त्रादीनि अभेद्यं भेदितुं योग्यं भेद्यं न भेद्यं अभेद्यं दंशनं कवचं अम्लानेत्यारभ्यपंकजदानांतं जलधिः कर्त्ता हे राजन् जलधिः तस्यै अम्लानपंकजां मालां शिरसि अददत् अपरां मालां उरसि

अददत् जलधिः समुद्रः तस्यै देव्यै अम्लानपङ्कजाम् अम्लानानि पङ्कजानि यस्यां सा अम्लानपङ्क-जा ताम् अम्लानपङ्कजाम् पङ्कजानि कमलानि शिरसि मस्तके अपरां अन्यां मालां उरसि वक्षस्थले २७ ॥ अददादिति किञ्च अतिशोभनं पङ्कजं अददादित्यन्वयः अतिशोभनं अतिमनोहरं पङ्कजं-कमलमित्यर्थः पूर्वसंबंधः रत्नसिंहयोर्दाने हिमवान् कर्त्ता हे राजन् हिमवान् तस्यै सिंहवाहनं किञ्च विविधानि रत्नानि ददौ हिमवान् हिमाचलः तस्यै देव्यै विविधानि अनेकानि ॥ २८ ॥ * *

अस्त्राण्यनेकरूपाणितथाभेद्यंचदंशनं अम्लानपङ्कजांमालांशि रस्युरसिचापरां ॥ २७ ॥ अददज्जलधिस्तस्यैपङ्कजंचातिशो भनं हिमवान्वाहनंसिंहंरत्नानिविविधानिच ॥ २८ ॥ ददाव शून्यंसुरयापानपात्रंधनाधिपः शेषश्चसर्वनागेशोमहामणिविभू

ददाविति हे राजन् धनाधिपः तस्यै सुरया अशून्यं पानपात्रं ददौ किञ्च सर्वनागेशः सः शेषः महा-मणिविभूषितं नागहारं ददौ सः कः यः इमां पृथिवीं धत्ते सार्द्धश्लोकेनान्वयः धनाधिपः धनानां अधिपः धनाधिपः धनानां द्रव्याणां अधिपः स्वामीधनाधिपः कुबेरः तस्यै देव्यै सुरया मदिरया अशून्यं न शून्यं अशून्यं शून्यरहितं अशून्यं पूर्णं पानपात्रं पानस्य पात्रं पानपात्रं तत् पानपात्रं

पानस्य मधुपानस्य सर्वनागेशः सर्वे च ते नागाश्च सर्वनागाः सर्वनागानां ईशः सर्वनागेशः सर्वे-
संपूर्णाः नागाः सर्पा ईशः स्वामी सः शेषः तस्यै देव्यै महांतश्च ते मणयश्च महामणयः महामणि-
भिः विभूषितः महामणिविभूषितः तं महामणिविभूषितं महांतः श्रेष्ठाः विभूषितं शोभायमानं
नागहारं नागैर्निर्मितहारः नागहारः तं नागहारं नागैः सर्पैः निर्मितः रचितः सः शेषः धत्ते धा-
रयतीत्यर्थः ॥ २८ ॥ अन्यैरिति अन्यैः अपि सुरैः भूषणैः तथा आयुधैः सम्मानिता देवी उच्चैः सा-
ट्टहासं यथा स्यात्तथा मुहुर्मुहुः ननाद सुरैः देवैः भूषणैः आभरणैः आयुधैः शस्त्रास्त्रैः सम्मानिता-

षितं ॥ २९ ॥ नागहारं ददौ तस्यै धत्ते यः पृथिवीमिमां अन्यैरपि
सुरैर्देवी भूषणैरायुधैस्तथा ॥ ३० ॥ सम्मानिता ननादोच्चैः साट्ट
हासं मुहुर्मुहुः तस्या नादेन घोरेण कृत्स्नमापूरितं नभः ॥ ३१ ॥

सत्कृता उच्चैः उच्चस्वरेण साट्टहासं अट्टहासेन अत्यर्थहासेन वर्त्तमानं युक्तं मुहुर्मुहुः वारंवारमित्य-
र्थः ननाद शब्दंकृतवती सार्द्धश्लोकार्थः ॥ ३० ॥ तस्यारिति हे राजन् तस्या घोरेण नादेन कृत्स्नं
नभः आपूरितं तस्याः घोरेण भयंकरेण नादेन शब्देन कृत्स्नं समस्तं नभः आकाशं आपूरितं व्या-
प्तं अर्द्धश्लोकार्थः ॥ ३१ ॥ * * * * * * * *

अमायेति हे राजन् अमायता अतिमहता तेन महान् प्रतिशब्दः बभूत किञ्च सकलाः लोकाः

क्षुक्षुभुः किञ्च समुद्राः चकम्पिरे अमायता मयतीति मयन् न मयन् अमयन् तेन अमायता अप-रिमितेन तेन नादेन अतिशब्दः प्रतिध्वनिः सकलाः सम्पूर्णाः लोका जनाः क्षुक्षुभुः क्षुभितवन्तः चकम्पिरे कम्पिते ॥ ३२ ॥ चचालेति हे राजन् वसुधा चचाल किञ्च सकलाः महीधराः चेलुः किञ्च देवाः सिंहवाहिनीं तां मुदा जय इति ऊचुरित्यन्वयः वसुधा पृथिवी चचाल चलिता बभूव सकलाः सम्पूर्णाः महीधराः धरन्तीति धराः मह्याधराः महीधराः धरन्ति धारयन्ति मह्याः पृ-

अमायतातिमहताप्रतिशब्दोमहानभूत् क्षुक्षुभुःसकलालोकाः समुद्राश्चचकंपिरे ॥ ३२ ॥ चचालवसुधाचेलुःसकलाश्चमहीध-राः जयेतिदेवाश्चमुदातामूचुःसिंहवाहिनीं ॥ ३३ ॥ तुष्टुवुर्मु-नयश्चैनांभक्तिनम्रात्ममूर्त्तयः दृष्ट्वासकस्तंसंक्षुब्धंत्रैलोक्यमम-

थिव्याः महीधराः पर्वताः चेलुः चलिताः बभूवुः देवाः इन्द्रादयः सिंहवाहिनीं सिंहं वाहितुं शीलं यस्याः सा सिंहवाहिनी ताम् सिंहवाहिनीम् वाहितुं प्राप्तुं शीलं स्वभावः तां देवीं मुदा हर्षेण प्रीत्या जयजय इति ऊचुः कथितवन्तरित्यर्थः ॥ ३३ ॥ तुष्टुवुरिति हे राजन् भक्तिनम्रात्ममूर्तयः मुनयः एनां तुष्टुवुः किञ्च अमरारयः समस्तं त्रैलोक्यं संक्षुब्धं दृष्ट्वा भक्तिनम्रात्ममूर्तयः आत्मा च

मूर्त्तिश्च आत्ममूर्त्ती भक्त्या नम्रे आत्ममूर्त्तिः येषां ते भक्तिनम्रात्ममूर्त्तयः आत्मा अन्तःकरणं मूर्तिं शरीरं नम्रेन नम्रीभूतेन एनां देवीं तुष्टुवुः स्तुतवन्तः अमरारयः अमराणां अरयः अमरारयः अमराणां देवानां अरयः शत्रवः अमरारयः दैत्याः समस्तं सम्पूर्णं त्रैलोक्यं त्रयो लोकाः त्रैलोक्यं संक्षुब्धं क्षुभितं व्याकुलं ॥ ३४ ॥ * * * *

सन्नद्धेति हे राजन् सन्नद्धाखिलसैन्याः ते उद्यायुधाः सन्तः समुत्तस्थुः आः एतत् किं इति क्रोधात् आभाष्य महिषासुरः अशेषैः असुरैः वृतः सन्तः शब्दं अभ्यधावत् ततः सः त्विषा व्याप्तलो-

रारयः ॥ ३४ ॥ सन्नद्धाखिलसैन्यास्तेसमुत्तस्थुरुद्यायुधाः आः
किमेतदितिक्रोधादाभाष्यमहिषासुरः ॥ ३५ ॥ अभ्यधावततं
शब्दमशेषैरसुरैर्वृतः सददर्शततोदेवींव्याप्तलोकत्रयांत्विषा ॥

कत्रयां तां देवीं ददर्श अखिलानि च तानि सैन्यानि च अखिलसैन्यानि सन्नद्धानि अखिलसैन्यानि येषां ते सन्नद्धाऽखिलसैन्याः अखिलानि समस्तानि सन्नद्धानि धृतसन्नद्धानि उद्यायुधाःसन्तः समुत्तस्थुः धावन्तः आः इति क्रोधाविष्करणेन किं किमस्ति आभाष्य उक्त्वा अशेषैः सम्पूर्णैः असुरैः दैत्यैः वृतः सन् वेष्टितः सन् तं शब्दं अभिलक्षीकृत्य अभ्यधावत् ततः तदनन्तरं धावनानन्तरं सः महिषासुरः त्विषा कान्त्या व्याप्तलोकत्रयां लोकानां त्रयं लोकत्रयं व्याप्तं लोकत्रयं यया सा

व्याप्तलोकत्रया ताम् व्याप्तलोकत्रयाम् लोकानां स्वर्गमर्त्यपातालानां त्रयं समूहः ॥ ३५ ॥ देवीं विशेषयति सार्द्धपादेति कथंभूतां देवीं पादाक्रान्त्यानतभुवम् पादाभ्यां आक्रांतिःपादाक्रान्तिः तया पादाक्रान्त्या आनताभू यया सा पादाक्रान्त्यानतभूः ताम् पादाक्रान्त्यानतभुवम् पादाभ्यां चरणाभ्यां आक्रान्तिः आक्रमणं आनता नम्रीकृता भूः पृथिवी पुनः कथं भूतां देवीं किरीटोल्लिखितांवराम् किरीटेन उल्लितं अम्बरं यया सा किरीटोल्लिखितांवरा ताम् किरीटोल्लिखितांवराम् किरीटेन मुकुटेन उल्लिखितं स्पृष्टं अम्बरं आकाशं पुनः कथं भूतां देवीं धनुर्ज्यानिस्वनेन क्षोभिताऽशेषपाता-

३६ ॥ पादाक्रांत्यानतभुवंकिरीटोल्लिखितांवरां क्षोभिताशेषपा तालांधनुर्ज्यानिःस्वनेनतां ॥ ३७ ॥ दिशोभुजसहस्रेणसमन्ता द्व्याप्यसंस्थितां ततःप्रववृतेयुद्धं तयादेव्यासुरद्विषां ॥ ३८ ॥

लाम् धनुषः ज्या धनुर्ज्या धनुर्ज्यायाः निःस्वनः धनुर्ज्यानिःस्वनः तेन धनुर्ज्यानिःस्वनेन ज्या प्रत्यञ्चा निःस्वनः टङ्कारशब्दः अशेषाणि च तानि पातालानि च अशेषपातालानि क्षोभितानि अशेषपातालानि क्षुभितानि ॥ ३७ ॥ * * *

दिशइति पुनः कथं भूतां देवीं भुजसहस्रेण दिशः समन्ताद्व्याप्य संस्थिताम् भुजसहस्रेण भुजानां सहस्रं भुजसहस्रं तेन भुजसहस्रेण समन्तात्सर्वतः हे राजन् ततः वहुधा मुक्तैः शस्त्रास्त्रैः आदी-

पितदिगन्तरं सुरद्विषां तया देव्या सह युद्धं प्रवृत्ते ततः तदनन्तरं देवीदर्शनानन्तरं बहुधा अने-
कप्रकारेण मुक्तैः क्षिप्तैः शस्त्रास्त्रैः शस्त्राणि च अस्त्राणि च तानि शस्त्रास्त्राणि तैः शस्त्रास्त्रैः शस्त्रा-
णि बाणाः अस्त्राणि पाशुपतास्त्रादीनि आदीपितदिगन्तरं दिशां अन्तरं दिगन्तरं आदीपितं दिग-
न्तरं यस्मिन् तत् आदीपितदिगन्तरं अन्तरं मध्य आदीपितं प्रकाशितं सुरद्विषां दैत्यानां प्रवृत्ते प्र-
वृत्तं समहिषासुरसेनानीः महासुरः चिक्षुराख्यः किञ्च अन्यैः सहितः चामरः चतुरङ्गबलान्वितः

शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितदिगन्तरं महिषासुरसेनानीश्चि
क्षुराख्योमहासुरः ॥ ३९ ॥ युयुधेचामरश्चान्यैश्चतुरङ्गबलान्वि
तः रथानामयुतैःषड्भिरुदग्राख्योमहासुरः ॥ ४० ॥ अयुध्यता
युतानांचसहस्रेणमहाहनुः पञ्चाशद्भिश्चनियुतैरसिलोमामहा

सन् तया सह युयुधे महिषासुरस्य सेनानीः महासुरः चत्वारि अङ्गानि यस्य तत् चतुरङ्गं चतुर-
ङ्गं च तत् बलं च चतुरङ्गबलं चतुरङ्गबलेन अन्वितः चतुरङ्गबलान्वितः अङ्गानि रथनागहयपदात-
यः बलं सैन्यं तया देव्या ॥ ४० ॥ अयुध्यतेति हे राजन् उदग्राख्यः महासुरः षड्भिः रथानां अयुतैः
तया सह अयुध्यत किञ्च महाहनुः अयुतानां रथानां सहस्रेण तया सह अयुध्यत उदग्राख्यः उद-

यनामा महासुरः महादैत्यः तया देव्या महाहनुः महाहनुनामादैत्यः ॥ ४१ ॥

किञ्च असिलोमा महासुरः पञ्चाशद्भिः रथानां नियुतैः षड्भिः अयुतानां रथानां शतैः तया सह रणे युयुधे असिलोमा असिलोमनामा महासुरः महादैत्यः तया देव्या रणे संग्रामे एकंदशशतंचैवसहस्रमयुतंतथा लक्षंचनियुतंचैवकोटिरर्बुदमेवच वृन्दंखर्वोनिखर्वश्चसङ्कम्पद्मौचसागरं महापद्मंपरार्द्धंचदशावृत्यायथाक्रममिति ब्रह्माण्डपुराणे ॥ ४२ ॥ अनेकैः गजवाजिसहस्रौघैः परिवारि-

सुरः ॥ ४१ ॥ अयुतानांशतैःषड्भिर्बाष्कलोयुयुधेरणे गजवाजिसहस्रौघैरनेकैःपरिवारितः ॥ ४२ ॥ वृतोरथानांकोट्याचयुद्धे तस्मिन्नयुध्यत विडालाख्योयुतानांचपञ्चाशद्भिरथायुतैः ॥ ४३ ॥ युयुधेसंयुगेतत्ररथानांपरिवारितः अन्येचतत्रायुतशोरथनाग

तः किञ्च रथानां कोट्या वृतः बाष्कलः तया सह तस्मिन् युद्ध अयुध्यत अनेकैः असंख्यातैः गजवाजिसहस्रौघैः गजाश्च वाजिनश्च ते गजवाजिनः गजवाजिनां सहस्राणि गजवाजिसहस्राणि गजवाजिसहस्राणां ओघाः गजवाजिसहस्रौघाः तैः गजवाजिसहस्रौघैः गजाः हस्तिनः वाजिनः अश्वाः ओघाः समूहाः परिवारितः वेष्टितः वृतः वेष्टितः बाष्कलनामादैत्यः तया देव्या ॥ ४३ ॥

अथ अयुतानाख्यानां पञ्चाशद्भिः अयुतैः परिवारितः विडालाख्यः विडालनामादैत्यः तया देव्या तत्र तस्मिन् संयुगे तस्मिन् संग्रामे ॥ ४४ ॥ युयुधुरिति रथनागाहयैर्वृताः अयुतशः अन्ये महासुराः देव्या सह तत्र संयुगे युयुधुः अस्य पूर्वेणान्वयः रथाश्च नागाश्च हयाश्च रथनागहयाः तैः रथनागाहयैः नागाः हस्तिनः हयाः अश्वाः वृताः परिवेष्टिताः संयुगे तस्मिन् संग्रामे ॥ ४५ ॥ *
रथानांचेति उत्तरार्द्धमुत्तरान्वयि हे राजन् रथानां तथा दन्तिनां किञ्च हयानां कोटिसहस्रैः वृ-

हयैर्वृताः ॥ ४४ ॥ युयुधुःसंयुगेदेव्यासहतत्रमहासुराः कोटिकोटिसहस्रैस्तुरथानांदन्तिनांतथा ॥ ४५ ॥ हयानांचवृतोयुद्धेतत्राभून्महिषासुरः तोमरैर्भिन्दिपालैश्चशक्तिभिर्मुसलैस्तथा ॥ ४६ ॥ युयुधुःसंयुगेदेव्याखड्गैःपरशुपट्टिशैः केचिच्चचिक्षि

तः महिषासुरः तु तत्र युद्धे अभूत् दन्तिनां हयानां अश्वानां कोटिसहस्रैः कोटीनां कोटयः कोटिकोटयः कोटिकोटीनां सहस्राणि कोटिकोटिसहस्राणि तैः कोटिकोटिसहस्रैः वृतः वेष्टितः रचितः अभूत् स्थितो बभूव ॥ ४६ ॥ युयुधुरिति उत्तरार्द्धमुत्तरान्वयि हे राजन् केचित् दैत्याः तोमरैः भिन्दिपालैः किञ्च शक्तिभिः तथा मुसलैः खड्गैः परशुपट्टिशैः देव्या सह तत्र संयुगे युयुधुः

तोमरैः शर्वा[illegible] भिन्दिपालैः हस्तप्रमाणकांडैः शक्तिभिः सर्वजनप्रसिद्धिभिः परशुपट्टिशैः परशवश्च पट्टिशाश्च ते परशुपट्टिशोः तैः परशुपट्टिशैः परशुः कुठारः पट्टिशः खड्गविशेषः तत्र संयुगे तस्मिन् संग्रामे केचित् दैत्याः शक्तीः चिक्षिपुः तथा केचित् पाशान् चिक्षिपुः ॥ ४७ ॥ देवीमिति हे राजन् अपरे ते तु खड्गप्रहारैः तां देवीं हंतुं प्रचक्रमुः अपरे ते प्रसिद्धादैत्याः खड्गैः प्रहाराः खड्गप्रहाराः तैः खड्गप्रहारैः हंतुं प्रहर्तुं प्रचक्रमुः उद्यमं कृतवन्तः ततः सा चण्डिका देवी अपि ता-

पुःशक्तीःकेचित्पाशांस्तथापरे ॥ ४७ ॥ देवीखड्गप्रहारैस्तुते तांहंतुंप्रचक्रमुः सापिदेवीततस्तानिशस्त्राण्यस्त्राणिचण्डिका ॥ ४८ ॥ लीलयैवप्रचिच्छेदनिजशस्त्रास्त्रवर्षिणी अनायस्ताननादेवीस्तूयमानासुरर्षिभिः ॥ ४९ ॥ * * * *

नि शस्त्राण्यस्त्राणि लीलया एव प्रचिच्छेद ततः तदनन्तरं शस्त्राणि हस्तक्षेप्यानि अस्त्राणि मन्त्रक्षेप्याणि तानि शस्त्राण्यस्त्राणि लीलया एव क्रीडया एव ॥ ४८ ॥ * * * *

उत्तरार्द्धमुत्तरान्वयि लीलया एवेति हे राजन् कथं भूता देवी निजशस्त्रास्त्रवर्षिणी शस्त्राणि च अस्त्राणि च तानि शस्त्रास्त्राणि निजानि च तानि शस्त्रास्त्राणि निजशस्त्रास्त्राणि वर्षितुं शीलं

यस्याः सा निजशस्त्रास्त्रवर्षिणी निजानि स्वकीयानि शीलं स्वभावः पुनः कथं भूता देवी अना-
यस्तानना अनायस्तं आननं यस्याः सा अनायस्तानना अनायस्तं प्रयासरहितं श्रमरहितं आननं
मुखं पुनः कथं तभूा देवी दीव्यते इति देवी पुनः कथं भूता देवी सुरर्षिभिः स्तूयमाना सुरर्षिभि-
र्नारदादिभिः स्तूयमाना स्तूयते इति स्तूयमाना ॥ ४९ ॥ मुमोचेति उत्तरार्द्धमुत्तरान्वयि हे रा-
जन् किञ्च ईश्वरी असुरदेहेषु शस्त्राण्यस्त्राणि मुमोच ईश्वरी असुरदे[illegible] असुराणां देहाः असुर-
देहाः तेषु असुरदेहेषु असुराणां दैत्यानां शस्त्राणि च अस्त्राणि च तानि शस्त्राण्यस्त्राणि क्रुद्धः सः

मुमोचासुरदेहेषुशस्त्राण्यस्त्राणिचेश्वरी सोपिक्रुद्धोधुतसटोदे
व्यावाहनकेसरी ॥ ५० ॥ चचारासुरसैन्येषुवनेष्विवहुताशनः
निश्वासान्मुमुचेयांश्चयुध्यमानारणेऽम्बिका ॥ ५१ ॥ * *

देव्याः वाहनकेसरी अपि धुतसटः सन् असुरसैन्येषु चचार क्रुद्धः जातं क्रोधः वाहनकेसरी वाह-
नभूतोऽसौ केसरी च वाहनकेसरी केसरी सिंहः धुतसटः धुताः सटाः येन सः धुतसटः धुताः क-
म्पिताः सटाः ग्रीवाकेशाः केषु क इव वनेषु हुताशनः इव हुताशनः दावानलः ॥ ५० ॥ चचा-
रेति उत्तरार्द्धमुत्तरान्वयि हे राजन् रणे युद्धमाना अम्बिका यान् निश्वासान्मुमुचे रणे संग्रामे
युध्यमाना युध्यते इति युध्यमाना अम्बिका देवी यान् यावन्तः ॥ ५१ ॥ * * *

तएवेति हे राजन् ते एव सद्यः शतसहस्रशः गणा संभूताः ते निश्वासात्सद्यः तत् क्षणं संभूताः जाताः ते परशुभिः भिन्दिपालासिपट्टिशैः युयुधुः ते गणाः भिन्दिपालासिपट्टिशैः भिन्दिपालाश्च असयश्च पट्टिशाश्च ते भिन्दिपालासिपट्टिशाः तैः भिन्दिपालासिपट्टिशैः असयः खड्गाः पट्टिशाः खड्गविशेषाः ॥ ५२ ॥ नाशयन्त इति हे राजन् कथं भूता ते असुरगणान्नाशयंतः असुराणां गणाः असुरगणाः तान् असुरगणान् असुराणां दैत्यानां गणाः समूहाः नाशयन्त नाशयन्तीति नाशयन्तः पुनः कथंभूता ते देवीशक्त्युपबृंहिताः देव्याः शक्तिः देवीशक्तिः देवीशक्त्या उपबृंहिताः देवीशक्त्युप-

तएवसद्यःसंभूतागणाःशतसहस्रशः युयुधुस्तेपरशुभिर्भिन्दि
पालासिपट्टिशैः ॥ ५२ ॥ नाशयन्तोसुरगणान्देवीशक्त्युपबृं-
हिताः अवादयन्तःपटहान्गणाःशङ्खांस्तथापरे ॥ ५३ ॥ *

बृंहिताः शक्तिः प्रभावः उपबृंहिताः आप्यायिताः वर्द्धिताः अस्मिन् युद्धमहोत्सवे केचित् गणाः पटहान् आवादयंतः युद्ध एव महोत्सवः युद्धमहोत्सवः तस्मिन् युद्धमहोत्सवे पटहान् आनकान् आवादयंत अवादीतवन्त इत्यर्थः तथा अपरे गणाः शङ्खान् अवादयन्त अपरे अन्ये अवादयन्त अवादितवन्त इत्यर्थः ॥ ५३ ॥ मृदङ्गांश्चेति तथैव अन्येच मृदङ्गान् अवादयन्त हे राजन् ततः देवी त्रिशूलेन गदया शक्तिवृष्टिभिः किञ्च खड्गादिभिः शतशः महासुरान् निजघान ततः तदनन्तरं

युद्धमहोत्सवप्राप्त्यनंतरं देवी अम्बिका शक्तिवृष्टिभिः शक्तीनां वृष्टयः शक्तिवृष्टयः ताभिः शक्तिवृष्टि-
भिः वृष्टयः वर्षाणि महासुरान् महादैत्यान् किञ्च घण्टास्वनविमोहितान् अन्यान् एव असुरान्
पातयामास घण्टायाः स्वनः घण्टास्वनः घण्टास्वनेन विमोहिताः घण्टास्वनविमोहिताः तान् घं-
टास्वनविमोहितान् स्वनः शब्दः विमोहिताः मूर्छिताः ॥ ५५ ॥ * * * *

मृदङ्गांश्च तथैवान्ये तस्मिन्युद्धमहोत्सवे ततो देवी त्रिशूलेन गदया
शक्तिवृष्टिभिः ॥ ५४ ॥ खड्गादिभिश्च शतशो निजघान महासुरा
न् पातयामास चैवान्यान् घण्टास्वनविमोहितान् ॥ ५५ ॥ असु
रान्भुवि पाशेन वध्वा चान्यानकर्षयत् केचिद्द्विधा कृतास्तीक्ष्णैः
खड्गपातैस्तथापरे ॥ ५६ ॥ विपोथिता निपातेन गदया भुवि शेर

असुरानिति किञ्च अन्यान् असुरान् पाशेन वध्वा भुवि अकर्षयत् भुवि पृथिव्यां केचित् दैत्याः
तीक्ष्णैः खड्गपातैः द्विधाकृताः तीक्ष्णैः तीक्ष्णधारैः खड्गैः पाताः खड्गपाताः तैः खड्गपातैः पाता
प्रहाराः पतनानि द्विधा द्विभागीकृताः ॥ ५६ ॥ विपोथिता इति हे राजन् अपरे गदया विपोथि-
ताः सन्तः निपातेन भुवि शेरते अपरे अन्ये दैत्याः विपोथिताः आमर्दिताः ताडिताः निपातेन भुवि

देवी [illegible]

पृथिव्यां वर्त्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा इत्यनेन सूत्रेण भूते लट् केचित् दैत्या मुसलेन भृशं हताः संतः रुधिरं वेमुः भृशं अत्यंतं हताः ताडिताः ॥ ५७ ॥ केचिदिति हे राजन् केचित् दैत्याः शूलेन वक्षसि भिन्नाः सन्तः भूमौ निपातिताः शूलेन त्रिशूलेन वक्षसि वक्षस्थले भिन्नाः ताडिताः भूमौ पृथिव्यां निपातिताः निपेतुरित्यर्थः केचित् दैत्याः रणाजिरे शरौघेण निरन्तराः कृताः रणाजिरे रणांगणे शराणां ओघः शरौघः तेन शरौघेण शराणां बाणानां ओघः समूहः निरन्तराः अंगुलिमात्रावका-

ते वेमुश्चकेचिद्रुधिरंमुशलेनभृशंहताः ॥ ५७ ॥ केचिन्निपतिताभूमौभिन्नाःशूलेनवक्षसि निरन्तराःशरौघेणकृताःकेचिद्रणाजिरे ॥ ५८ ॥ सेनानुकारिणःप्राणान्मुमुचुस्त्रिदशार्द्दनाः केषांचिद्बाहवःछिन्नाश्छिन्नग्रीवास्तथापरे ॥ ५९ ॥ * *

शरहिताः कृता इत्यर्थः ॥ ५८ ॥ सेनेति हे राजन् त्रिदशार्दनाः सेनानुकारिणः सन्तः प्राणान्मुमुचुः त्रिदशार्दनाः दैत्याः सेनानुकारिणः केषांचित् बाहवः छिन्नाः सन्तः प्राणान्मुमुचुः केषांचित् दैत्यानां तथा अपरे छिन्नग्रीवाः सन्तः प्राणान्मुमुचुः अपरे अन्ये दैत्याः छिन्नाः ग्रीवाः येषां ते छिन्नग्रीवाः ॥ ५९ ॥ * * * * * * *

शिरांसीति हे राजन् अन्येषां छिन्नानि शिरांसि भूमौ पेतुः अन्येषां दैत्यानां शिरांसि मस्तकानि भूमौ पृथिव्यां अन्ये मध्ये विदारिताः सन्तः भूमौ पेतुः अन्ये दैत्याः मध्ये शरीरमध्यभागे विदारिताः सन्तः ताडिताः सन्तः खंडखंडीकृताः सन्तः भूमौ पृथिव्यां अपरे महासुराः तु विच्छिन्नजङ्घाः सन्तः उर्व्यां पेतुः अपरे महासुराः दैत्याः विच्छिन्नाः जङ्घा येषां ते विच्छिन्नजङ्घा उर्व्यां पृथिव्याम् ॥ ६० ॥ एकेति हे राजन् देव्या केचित् एकबाह्वक्षिचरणाः कृताः केचित् दैत्या बाहू च अक्षिणी च चरणौ

शिरांसिपेतुरन्येषामन्येमध्येविदारिताः विच्छिन्नजङ्घास्त्वपरे-
पेतुरुर्व्यांमहासुराः ॥ ६० ॥ एकबाह्वक्षिचरणाःकेचिद्देव्याद्वि-
धाकृताः छिन्नेपिचान्येशिरसिपतिताःपुनरुत्थिताः ॥ ६१ ॥
कबन्धायुयुधुर्देव्यागृहीतपरमायुधाः ननृतुश्चापरेतत्रयुद्धे तूर्य-

च प्राप्यङ्गत्वादेकवद्भावः बाह्वक्षिचरणं एकं बाह्वक्षिचरणं येषां ते एकबाह्वक्षिचरणाः अक्षिणी नेत्रे चरणौ पादौ देव्या केचित् द्विधाकृताः केचित् दैत्याः द्विधा द्विभागौ कृताः किञ्च शिरसि छिन्ने अपि सति अन्ये पतिताः सन्तः पुनः उत्थिताः शिरांसि मस्तके अन्ये दैत्याः ॥ ६१ ॥ कबन्धा इति हे राजन् कबन्धाः गृहीतपरमायुधाः सन्तः देव्या सह युयुधुः परमं च तत् आयुधं च परमायुधं गृहीतं

परमायुधं यैः ते गृहीतपरमायुधाः परमं उत्कृष्टं आयुधं शस्त्रं अपरे छिन्नशिरसः कबन्धाः तूर्यलयाश्रिताः सन्तः तत्र युद्धे ननृतुः अपरे अन्ये छिन्नानि शिरांसि येषां ते छिन्नशिरसः तूर्याणां लयः तूर्यलयः तूर्यलयेन आश्रिताः तूर्यलयाश्रिताः तूर्याणां आनकानां लयः वाद्यं आश्रिताः ॥ ६२ ॥ हे राजन् अन्ये महासुराः खड्गशक्त्यृष्टिपाणयः सन्तः देवीं तिष्ठ तिष्ठ इति भाषन्तः अन्ये महासुराः महादैत्याः खड्गश्च शक्तिश्च ऋष्टिश्च ताः खड्गशक्त्यृष्टयः खड्गशक्त्यृष्टयः पाणिषु येषां ते खड्गशक्त्यृ-

लयाश्रिताः ॥ ६२ ॥ कबन्धाश्छिन्नशिरसः खड्गशक्त्यृष्टिपाण-
यः तिष्ठतिष्ठेतिभाषंतोदेवीमन्ये महासुराः ॥ ६३ ॥ पातितै र
थनागाश्वैरसुरैश्ववसुन्धरा अगम्यासाभवत्तत्रयत्राभूत्समहार
णः ॥ ६४ ॥ शोणितौघामहानद्यःसद्यस्तत्रविसुस्रुवुः मध्येचा

ष्टिपाणयः ऋष्टिः उभयतोधाराखड्गः पाणिषु हस्तेषु ॥ ६३ ॥ * * * *

पातितैरिति हे राजन् तत्र सा वसुन्धरा पातितैः रथनागाश्वैः किञ्च असुरैः अगम्या अभवत् तत्र यत्र महारणः अभूत् वसुन्धरा पृथिवी रथाश्च नागाश्च अश्वाश्च ते रथनागाश्वाः तैः रथनागाश्वैः नागाः हस्तिनः गंतुं योग्या गम्या न गम्या अगम्या महांश्चासौ रणश्च महारणः रणः संग्रामः ॥ ६४ ॥

शोणितेति हे राजन् तत्र सद्यः असुरसैन्यस्य मध्ये वारणासुरवाजिनां शोणितौघा महानद्यः प्र-
सुस्रुवुः तत्र तस्मिन् संग्रामे सद्यःतत्क्षणां असुराणां सैन्यं असुरसैन्यं तस्य असुरसैन्यस्य असुराणां
दैत्यानां वारणाश्च असुराश्च वाजिनश्च ते वारणासुरवाजिनः तेषां वारणासुरवाजिनां वारणाः हस्तिनः
असुराः दैत्याः वाजिनः अश्वाः शोणितानां ओघो यासु ताः शोणितौघाः शोणितानां रुधिराणां
ओघः प्रवाहः महत्यश्च ताः नद्यश्च महानद्यः ॥ ६५ ॥ क्षणेनेति हे राजन् तथा अम्बिका असुरा-
णां तत् महासैन्यं क्षणेन क्षयं निन्ये अम्बिका देवी असुराणां दैत्यानां महच्च तत् सैन्यं च महासै-

सुरसैन्यस्यवारणासुरवाजिनां ॥ ६५ ॥ क्षणेनतन्महासैन्यमसुरा
णांतथांविका निन्येक्षयंयथावह्निस्तृणदारुमहाचयं ॥ ६६ ॥
सचसिंहोमहानादमुत्सृजन्धुतकेसरः शरीरेभ्योमरारीणा

न्यं क्षणेन क्षणमात्रेण क्षयं नाशं निन्ये प्राप्तवती कं कः इव तृणदारुमहाचयं वह्निः यथा तृणानि
च दारूणि च तृणदारूणि तृणदारूणां महाचयः तृणदारुमहाचयः दारूणि काष्ठानि महाचयः
समूहः वह्निः अग्निः यथा इव ॥ ६६ ॥ * * * *
सचेति किञ्च सः सिंहः महानादं उत्सृजन् सन् अमरारीणां शरीरेभ्यः असून् विचिन्वति इव
महांश्चासौ नादश्च महानादः तं महानादं नादः शब्दः उत्सृजन् सन् कुर्वन् मन् अमराणां अरयः

दैत्यः सैनं

अमरारयः तथा अमरारीणां अमराणां देवानां अरयः शत्रवः अमरारीणां दैत्यानां असून् प्राणान्
कथं भूतः सिंहः धुतकेसरः धुताः केसराः येन सः धुतकेसरः धुताः कम्पिताः केसरा ग्रीवाके-
शाः ॥ ६७ ॥ देव्येति हे राजन् तत्र देव्याः किञ्च तैः गणैः असुरैः तथा युद्धं कृतं तथा यथा एषां
देवाः दिवि पुष्पवृष्टिमुचः सन्तः तुतुषुः तत्र तस्मिन् संग्रामे देव्या इति कर्तुः असुरैर्दैत्यैः तथा ते-
न प्रकारेण यथा येन प्रकारेण एषां देवाः सुरगणा दिवि स्वर्गे पुष्पाणां वृष्टिः पुष्पवृष्टिः पुष्पवृष्टिं

मसूनिर्वविचिन्वति ॥ ६७ ॥ देव्यागणैस्तैस्तत्रकृतंयुद्धं तथासुरैः
यथैषांतुतुषुर्देवाःपुष्पवृष्टिमुचोदिवि ॥ ६८ ॥ इतिश्रीमार्कण्डे
यपुराणेसावर्णिकेमन्वन्तरेदेवीमाहात्म्ये महिषासुरवधोनाम
द्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ * * ऋषिरुवाच, *

मुञ्चन्ति वर्षन्ति ते पुष्पवृष्टिमुचः तुतुषुः सन्तुष्टाः बभवुः प्रसन्नाः बभूवुः ॥ ६८ ॥ इति श्रीनागोजी-
भट्टमस्तकृते सप्तसतीव्याख्याने महिषासुरसैन्यवधोनाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ * *
ऋषिरुवाच, निहन्यमानमिति हे राजन् अथमहासुरः सेनानीचिक्षुरः तत् सैन्यं निहन्यमानं
अवलोक्य कोपात् अम्बिकां योद्धुं ययौ अथ अथेत्यनन्तरं सैन्यनाशानन्तरं महांश्चासौ असुरश्च महा-

सुरः असुरः दैत्यः सेनांनयतीति सेनानीः नयति प्राप्नोति सेनानीः सेनापतिः निहन्यते इति नि-
हन्यमानं अवलोक्य दृष्ट्वा कोपात् क्रोधात् अम्बिकां देवीं ययौ आजगाम ॥ १ ॥ * *
सइति हे राजन् सः असुरः देवीं शरवर्षेण ववर्ष कः केन कमिव तोयवर्षेण मेरुगिरेः शृङ्गं तो-
यदः यथा सः असुरः चिक्षुराख्यः दैत्यः शराणां वर्षं शरवर्षं तेन शरवर्षेण शराणां बाणानां वर्षं
वृष्टिः तोयं ददातीति तोयदः तोयं जलं तोयदः मेघः तोयानां वर्षं तोयवर्षं तेन तोयवर्षेण तो-

निहन्यमानंतत्सैन्यमवलोक्यमहासुरः सेनानीश्चिक्षुरःकोपा-
द्ययौयोद्धुमथाम्बिकां ॥ १ ॥ सदेवींशरवर्षेणववर्षसमरेसुरः
यथामेरुगिरेःशृङ्गंतोयवर्षेणतोयदः ॥ २ ॥ तस्यच्छित्वाततोदे
वीलीलयैवशरोत्करान् जघानतुरगान्बाणैर्यंतारंचैववाजिनां

यानां जलानां वर्षं वृष्टिः मेरुश्चासौ गिरिश्च मेरुगिरिः तस्य मेरुगिरेः मेरुः सुमेरुः गिरिः पर्वतः
शृङ्गं शिखरं यथा इव ॥ २ ॥ तस्येति हे राजन् ततः देवी तस्य शरोत्करान् लीलया एव छित्वा
तुरगान् किञ्च वाजिनां यन्तारं एव बाणैः जघान ततः तदनन्तरं बाणवृष्ट्यनन्तरं तस्य चिक्षुरस्य
शराणां उत्कराः शरोत्कराः तान्शरोत्करान् शराणां बाणानां उत्कराः समूहाः लीलया एव क्री-

दुर्गा० सप्त०

डया एव अनायांसेन एव तुरगान् अश्वान् वाजिनां अश्वानां यंतारं सारथिं चिच्छेदेति हे राजन् आशुगैः सद्यः धनुः किञ्च अति समुच्छ्रितं ध्वजं चिच्छेद किञ्च गात्रेषु छिन्नधन्वान एव विव्याध आशु गच्छन्तीति आशुगाः तैः आशुगैः आशु शीघ्रं आशुगैः बाणैः सद्यः तत्क्षणं अतिसमुच्छ्रितं अत्युन्नतं गात्रेषु हस्तपादादिषु छिन्नं धनुर्यस्य सः छिन्नधन्वा तं छिन्न धन्वानं ॥ ४ ॥ *

सः असुरः खड्गचर्मधरः सन् तां देवीं अभ्यधावत असुरः चिक्षुराख्यः दैत्यः धारयतीति धरः ख-

॥ ३ ॥ चिच्छेदचधनुःसद्योध्वजञ्चातिसमुच्छ्रितं विव्याधचैवगात्रे षुछिन्नधन्वानमाशुगैः ॥ ४ ॥ सछिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहत सारथिः अभ्यधावततांदेवींखड्गचर्मधरोसुरः ॥ ५ ॥ सिंहमा हत्यखड्गेनतीक्ष्णधारेणमूर्द्धनि आजघानभुजेसव्येदेवीमप्यति

ड्गश्च चर्म च ते खड्गचर्मणी खड्गचर्मणोः धरः खड्गचर्मधरः धरति धारयति कथं भूतः असुरः छिन्न धन्वा छिन्नं धनुर्यस्य सः छिन्नधन्वा पुनः कथं भूतः असुरः विगतः रथो यस्य सः विरथः नष्टः पुनः कथं भूतः अ-सुरःहताः अश्वाः यस्य सः हताश्वः पुनः कथं भूतः असुरः हतः सारथिर्यस्य सः हतसारथिः ॥ ५ ॥ सिंहमिति हे राजन् अतिवेगवान् अपि सः तीक्ष्णधारेण खड्गेन सिंहं मूर्द्धनि आहत्य देवीं सव्ये

भुजे आजघान अतिवेगो विद्यते यस्य सः अतिवेगवान् सः चिक्षुरासुरः तीक्ष्णः धारो यस्य सः तीक्ष्णधारः तेन तीक्ष्णधारेण मूर्द्धनि मस्तके आहत्य ताडयित्वा सव्ये वामे ॥ ६ ॥ तस्य इति हे नृपनन्दन हे राजन् खङ्गः तस्याः भुजं प्राप्य पफाल ततः कोपात् अरुणलोचनः सः शूलं जग्राह नॄन् पालयतीति नृपः नृपस्य नन्दनः नृपनन्दनः तत्सम्बोधने हे नृपनन्दन नॄन् जनान् पालयति रक्षति नृपस्य राज्ञः नन्दनः पुत्रः तस्याः देव्याः पफाल विशीर्णः ततः तदनन्तरं खङ्गविशीर्णानंतरं कोपात् क्रोधात् अरुणे लोचने यस्य सः अरुणलोचनः अरुणे रक्ते लोचने नेत्रे सः चिक्षुरः ७ ॥

वेगवान् ॥ ६ ॥ तस्याःखड्गोभुजंप्राप्यपफालनृपनन्दन ततो जग्राहशूलंसकोपादरुणलोचनः ॥ ७ ॥ चिक्षेपचततस्तत्तुभद्रकाल्यांमहासुरः जाज्वल्यमानंतेजोभीरविबिंबमिवांबरात् ॥

चिक्षेपेति हे राजन् ततः महासुरः तु ततः भद्रकाल्यां चिक्षेप कमिव तेजोभिः जाज्वल्यमानं अंबरात् आगच्छत् रविबिम्बमिव ततः तदनंतरं शूलग्रहणानंतरं महासुरः चिक्षुरः तत् शूलं चिक्षेप प्रक्षिप्तवान् जाज्वल्यते इति जाज्वल्यमानं जाज्वल्यते दीप्यते अम्बरात् आकाशात् रवेः बिंबं रविबिंबं रवेः सूर्यस्य बिंबं मण्डलं ॥ ८ ॥ दृष्ट्वेति हे राजन् तदादेवी तत् शूलं आपतत् दृष्ट्वा शूलं अमुञ्चत तदा तस्मिन् काले आपतत् आगच्छत् शूलं त्रिशूलं महासुरः सः तत् शूलं तेन शतधा-

नीतं स चिक्षुरः तेन शूलेन शतधा शतखण्डेन नीतं प्रापितं ॥ ९ ॥ हते इति हे राजन् महावी-
र्ये महिषस्य चमूपतौ तस्मिन् हते सति त्रिदशार्दनः चामरः गजारूढः सन् आजगाम महत् वीर्यं
यस्य सः महावीर्यः तस्मिन् महावीर्ये वीर्यं पराक्रमः महिषस्य महिषासुरस्य चम्वाः पतिः चमूप-
तिः तस्मिन् चमूपतौ चम्वाः सेनायाः पतिः स्वामी तस्मिन् चिक्षुरासुरे त्रिदशान् अर्दयतीति
त्रिदशार्दनः त्रिदशान् देवान् अर्दयति मर्दयति पीडयति चामरः चामरासुरः गजे आरूढः गजा-

८ ॥ दृष्ट्वातदापतच्छूलंदेवीशूलममुञ्चत तच्छूलंशतधातेनन्नी
तंसचमहासुरः ॥ ९ ॥ हतेतस्मिन्महावीर्येमहिषस्यचमूपतौ
आजगामगजारूढश्चामरस्त्रिदशार्दनः ॥ १० ॥ सोपिशक्तिंमुमो
चाथदेव्यास्तामंबिकाद्रुतं हुंकाराभिहतांभूमौपातयामासनि-

रूढः गजे हस्तिनि आरूढः स्थितः आजगाम आगच्छत् ॥ १० ॥ सोपि हे राजन् सः अपि देव्याः
शक्तिं मुमोच अथ अम्बिका द्रुतं तां भूमौ पातयामास कथं भूतां तां हुङ्काराभिहतां पुनः कथं
भूतां तां निष्प्रभां सः चामरासुरः अथ अथेत्यनंतरं शक्तिप्रक्षेपणानंतरं अम्बिका देवी द्रुतं शीघ्रं
तां शक्तिं भूमौ पृथिव्यां हुङ्कारेण अभिहतां हुङ्काराभिहतां ताम् हुङ्काराभिहताम् अभिहतां ता-

डितां निष्प्रभां निर्गता प्रभा यस्याः सा निष्प्रभा तां निष्प्रभां प्रभा कांतिः ॥ ११ ॥ *
भग्नामिति हे राजन् निपतितां शक्तिं भग्नां दृष्ट्वा क्रोधसमन्वितः चामरः शूलं चिक्षेप सा अपि-
तत् वाणैः अच्छिनत् भग्नां त्रुटितां क्रोधेन समन्वितः क्रोधसमन्वितः समन्वितः युक्तः चामरासुरः
सा देवी तत् शूलं ॥ १२ ॥ तत इति हे राजन् ततः सिंहः समुत्पत्य गजकुम्भांतरस्थितः सन् त्रि-
दशारिणा तेन सह उच्चैः वाहुयुद्धेन युयुधे ततः तदनन्तरं शूलभग्नानन्तरं समुत्पत्य आप्लुत्य गज-

ष्प्रभां ॥ ११ ॥ भग्नांशक्तिंनिपतितांदृष्ट्वाक्रोधसमन्वितः चिक्षेप
चामरःशूलंवाणैस्तदपिसाच्छिनत् ॥ १२ ॥ ततःसिंहःसमुत्पत्य
गजकुम्भांतरस्थितः वाहुयुद्धेनयुयुधेतेनोच्चैस्त्रिदशारिणा ॥ १३
युद्ध्यमानौततस्तौतुतस्मान्नागान्महींगतौ युयुधातेतिसंरब्धौप्र

स्य कुम्भौ गजकुम्भौ गजकुम्भयोः अन्तरं गजकुम्भांतरं गजकुम्भांतरे स्थितः गजकुम्भांतरस्थितः गजस्य
हस्तिनः कुम्भौ गण्डस्थलौ अन्तरं मध्यं त्रिदशानां अरिः त्रिदशारिः तेन त्रिदशारिणा त्रिदशानां
देवानां अरिः शत्रुः तेन चामरासुरेण उच्चैः महता वाहुभ्यां युद्धं वाहुयुद्धं तेन वाहुयुद्धेन ॥ १३ ॥
युद्ध्यमानाविति हे राजन् ततः युद्ध्यमानौ तौ तु तस्मात् नागात् महीं गतौ सन्तौ अति दारुणैः

देहा...

प्रहारैः युयु[illegible] कथं भूतौ तौ अतिसंरब्धौ ततः तदनन्तरं बाहुयुद्धानन्तरं युध्येते इति युद्धमा-
नौ तौ सिंहचामरासुरौ नागात् गजात् महीं पृथिव्यां गतौ सन्तौ प्राप्तौ सन्तौ अतिसंरब्धौ अति-
क्रोधाविष्टौ ॥ १४ ॥ तत इति हे राजन् ततः मृगारिणा वेगात् खं उत्पत्य किञ्च निपत्य करप्र-
हारेण चामरस्य शिरः पृथक् कृतं ततः तदनन्तरं युद्धानन्तरं मृगाणां अरिः मृगारिः तेन मृगारि-
णा मृगाणां हरिणानां अरिः शत्रुः मृगारिणा सिंहेन खं आकाशं उत्पत्य गत्वा निपत्य अवतीर्य
करेण प्रहारः करप्रहारः तेन करप्रहारेण करो हस्तः चामरासुरस्य शिरः मस्तकं पृथक् भिन्नं १५

हारैरतिदारुणैः ॥ १४ ॥ ततोवेगात्खमुत्पत्यनिपत्यचमृगारिणा
राकरप्रहारेणशिरश्चामरस्यपृथक्कृतं ॥ १५ ॥ उदग्रश्चरणेदे
व्याशिलावृक्षादिभिर्हतः दन्तमुष्टितलैश्चैवकरालश्चनिपातितः

उदग्रश्चेति हे राजन् देव्या रणे उदग्रः शिलावृक्षादिभिः हतः किञ्च करालः एव दन्तमुष्टितलैः
निपातितः रणे संग्रामे उदग्रः उदग्रासुरः शिला च वृक्षश्च तौ शिलावृक्षौ शिलावृक्षौ आदिर्येषां
ते शिलावृक्षादयः तैः शिलावृक्षादिभिः शिला पाषाणः हतः प्रहारितः कराल एव करालासुरः
एव दन्ताश्च मुष्टयश्च तलाश्च ते दन्तमुष्टितलाः तैः दन्तमुष्टितलैः दन्ताः गजदन्तनिर्मितायुधानि
तलाः चपेटाः निपातितः प्रहारितः ॥ १६ ॥ देवीति हे राजन् देवी क्रुद्धा सती उद्धतं गदापातैः

चूर्णयामास किञ्च वाष्कलं भिन्दिपालेन चूर्णयामास तांश्च तथा अन्धकं वाणैः चूर्णयामास उद्धतं उद्धतासुरं गदाभिः पाताः गदापाताः तैः गदापातैः पाताः प्रहाराः वाष्कलं वाष्कलासुरं तांश्च ताम्रासुरं अन्धकं अन्धकासुरं हतः प्रहारितः ॥ १७ ॥ उग्रास्येति हे राजन् त्रिनेत्रा परमेश्वरी उग्रास्यं किञ्च उग्रवीर्यं तथैव च महाहनुं त्रिशूलेन जघान त्रीणि नेत्राणि यस्याः सा त्रिनेत्रा परा मा येषां ते परमाः परमाणां ईश्वरी परमेश्वरी परा उत्कृष्टा मा लक्ष्मीः परमाणां ब्रह्मादीनां ई-

॥ १६ ॥ देवीक्रुद्धागदापातैश्चूर्णयामासचोद्धतं वाष्कलंभिन्दिपा लेनवाणैस्ताम्रंतथांधकं ॥ १७ ॥ उग्रास्यमुग्रवीर्यंचतथैवचमहा हनुंत्रिनेत्राचत्रिशूलेनजघानपरमेश्वरी ॥ १८ ॥ विडालस्यासि नाकायात्पातयामासवैशिरः दुर्द्धरंदुर्मुखंचोभौशरैर्निन्येयम-

श्वरी नियन्त्री उग्रं आस्यं यस्य सः उग्रास्यः तं उग्रास्यं उग्रं भयङ्करं आस्यं मुखं उग्रनामानं दैत्यं उग्रंवीर्यं यस्य स उग्रवीर्यः तं उग्रवीर्यं उग्रं महत् वीर्यं पराक्रमः उग्रवीर्यनामानं दैत्यं महत् हनुर्यस्य सः महाहनुः महाहनुं महाहनुनामानं दैत्यं ॥ १८ ॥ * * विडालस्येति हे राजन् विडालस्य कायात् शिरः असिना पातयामास वै दुर्द्धरं किञ्च दुर्मुखं उ-

देहात् [illegible]

विदारिता

भौ शरैः यमस्य निन्ये विडालस्य विडालासुरस्य कायात् शिरः मस्तकं असिना खड्गेन वै इति निश्चयेन दुर्द्धरं दुर्द्धरासुरं दुर्मुखं दुर्मुखासुरं उभौ द्वौ शरैः बाणैः यमक्षयं यमगृहं निन्ये प्रापितवती ॥ १९ ॥ एवमिति हे राजन् एवं स्वसैन्ये संक्षीयमाणे सति महिषासुरः तु माहिषेणस्वरूपेण तान् गणान् त्रासयामास एवं अनेन प्रकारेण स्वस्य सैन्यं स्वसैन्यं तस्मिन् स्वसैन्ये महिषस्य इदं माहिषं तेन माहिषेण स्वरूपेण आकारेण तान् निश्वाससम्भवान् ॥ २० ॥ कांश्चिदिति हे राजन् महिषासुरः कांश्चित् तुण्डप्रहारेण भूतले पातयामास तथा अपरान् खुरक्षेपैः भूतले पातयामास किञ्च

क्षयं ॥ १९ ॥ एवंसंक्षीयमाणेतुस्वसैन्येमहिषासुरः माहिषेण स्वरूपेणत्रासयामासतान्गणान् ॥ २० ॥ कांश्चित्तुण्डप्रहारेण खुरक्षेपैस्तथापरान् लांगूलताडितांश्चान्यान्शृङ्गाभ्यांचविदा-

लांगूलताडितान् कांश्चित् भूतले पातयामास किञ्च शृङ्गाभ्यां विदारितान् अन्यान् भूतले पातयामास कांश्चित् वेगेन भूतले पातयामास अपरान् नादेन किञ्च भ्रमणेन भूतले पातयामास अन्यान् निश्वासपवनेन भूतले पातयामास कांश्चित् गणान् तुण्डेन प्रहारः तुण्डप्रहारः तेन तुण्डप्रहारेण तुंडेन मुखेन अपरान् अन्यान् गणान् खुरैः क्षेपाः खुरक्षेपाः तैः खुरक्षेपैः क्षेपाः क्षेपणानि लांगूलेन ताडिताः लांगूलताडिताः तान् लांगूलताडितान् लांगूलः पुच्छः ताडिताः प्रहारिताः कां-

श्चित् गणान् विदारितान् प्रहारितान् अन्यान् गणान् कांश्चित् गणान् अपरान् अन्यान् गणान् नादेन शब्देन भ्रमणेन मण्डलाकारगमनेन अन्यान् गणान् निःश्वासस्य पवनः निःश्वासपवनः तेन निःश्वासपवनेन पवनः वायुः भूतले पृथिवीतले ॥ २१ । २२ ॥ * * * *

निपात्येति हे राजन् सः असुरः प्रमथानीकं निपात्य महादेव्याः सिंहं हन्तुं अभ्यधावत ततः अम्बिका कोपं चक्रे असुरः महिषासुरः प्रमथानां अनीकं प्रमथानीकं तत् प्रमथानीकं प्रमथानां ग-

रितान् ॥ २१ ॥ वेगेनकांश्चिदपरान्नादेनभ्रमणेनच निःश्वास पवनेनान्यान्पातयामासभूतले ॥ २२ ॥ निपात्यप्रमथानीकम भ्यधावतसोसुरः सिंहंहंतुमहादेव्याःकोपंचक्रेततोंबिका २३ सोपिकोपान्महावीर्यःखुरक्षुण्णमहीतलः शृङ्गाभ्यांपर्वतानुच्चां

णानां अनीकं सैन्यं निपात्य प्रहृत्य महती चासौ देवी च महादेवी तस्याः महादेव्याः महती उत्कृष्टा हंतुं प्रहर्तुं ततः तदनन्तरं अभ्यधावनानन्तरं अम्बिका देवी कोपं क्रोधंचक्रे कृतवती ॥ २३ ॥

सोपीति हे राजन् महावीर्यः अपि सः कोपात् खुरक्षुण्णमहीतलः सन् उच्चान् पर्वतान् शृङ्गाभ्यां चिक्षेप क्षिप्त ननाद महत् वीर्यं यस्य सः महावीर्यः वीर्यः पराक्रमः सः महिषासुरः कोपात् क्रोधात्

…सचार…
देहा… शरीरा…

मह्याः तलं महीतलं खुरैः क्षुण्णं महीतलं येन सः खुरक्षुण्णमहीतलः मह्याः पृथिव्याः तलं तलभागः क्षुण्णं विदारितं ननाद शब्दं कृतवान् ॥ २४ ॥ वेगेति हे राजन् तस्य वेगभ्रमणविक्षुण्णा मही व्यशीर्यत लांगूलेन आहतः अब्धिः जलेन सर्वतः प्लावयामास तस्य महिषासुरस्य वेगेन युक्तं वेगयुक्तं वेगयुक्तं च तत् भ्रमणं च वेगभ्रमणं वेगभ्रमणेन विक्षुण्णा वेगभ्रमणविक्षुण्णा विक्षुण्णा कुण्ठिता शिथिलामही पृथिवी आहतः ताडितः अब्धिः समुद्रः सर्वतः सर्वंजगत् ॥ २५ ॥ हे राजन् घनाः धुतशृङ्गविभिन्नाः संतः खंडं खंडं यथास्यात्तथा ययुः किञ्च शतशः अचलाः श्वासानिलास्ताः सन्तः पुनः नभ-

स्क्षिपचननादच ॥ २४ ॥ वेगभ्रमणविक्षुण्णामहीतस्यव्यशीर्यत
लांगूलेनाहतश्चाब्धिःप्लावयामाससर्वतः ॥ २५ ॥ धुतशृङ्गविभि
न्नाश्चखण्डखण्डंययुर्घनाःश्वासानिलास्ताःशतशोनिपेतुर्नभसो

सः निपेतुः घनाः मेघाः धुते च ते शृङ्गे च धुतशृङ्गे धुतशृङ्गाभ्यां विभिन्नाः धुतशृङ्गविभिन्नाः धुते कम्पिते विभिन्नाः पृथक्भूता खण्डस्य खण्डाः यस्यां क्रियायां तत् खण्डखण्डं ययुः प्रापुः अचलाः पर्वताः श्वासस्य अनिलः श्वासानिलः श्वासानिलेन अस्ताः श्वासानिलास्ताः अनिलः वायुः अस्ताः आकाशं प्रति गताः नभसः आकाशात् ॥ २६ ॥ इति हे राजन् इति क्रोधसमाध्मातं आपतंतं महासुरं दृष्ट्वा सा चण्डिका तदा तद्वधाय कोपं चकरोत् इति अनेन प्रकारेण क्रोधेन समा-

ध्यात: क्रोधसमाध्यात: तं क्रोधसमाध्यातं समाध्यात: उद्दीपित: आपततीति आपतत् तं आपतं-
तं आपतति आगच्छति महासुरं महिषासुरं सा चण्डिका तदा तस्मिन्काले तस्य वध: तद्वध: त-
स्मै तद्वधाय तस्य महिषासुरस्य कोपं क्रोधं ॥ २७ ॥ सेति हे राजन् सा तस्य उपरि पाशं क्षित्वा
तं महासुरं ववन्ध किन्तु वद्ध: अपि स: महामृधे माहिषं रूपं तत्याज तस्य महिषासुरस्य महासुरं
महिषासुरं स: महिषासुर: महामृधे महासंग्रामे महिषस्य इदं माहिषं तत् माहिषं रूपं स्वरूपं ॥

चला: ॥ २६ ॥ इतिक्रोधसमाध्यातमापतंतंमहासुरं दृष्ट्वासाच
ण्डिकाकोपंतद्वधायतदाकरोत् ॥ २७ ॥ साक्षिप्त्वातस्यवैपाशंतं
ववन्धमहासुरं तत्याजमाहिषंरूपंसोपिवद्धोमहामृधे ॥ २८ ॥
तत:सिंहोभवत्सद्योयावत्तस्यांविकाशिर: छिनत्तितावत्पुरुष:

२८ ॥ तत् इति हे राजन् तत: स: सद्य: सिंह: अभवत् अम्बिका तस्य शिर: यावत् छिनत्ति ता-
वत् देव्या खड्गपाणि: पुरुष: अदृश्यत तत: तदनन्तरं माहिषरूपत्यागानन्तरं स: महिषासुर: सद्य:
तत्क्षणं अम्बिका देवी तस्य महिषासुरस्य शिर: मस्तकं खड्ग: पाणौ यस्य स: खड्गपाणि: पाणौ
हस्ते ॥ २९ ॥ * * * * * * * * * *

[illegible]कोद्धसचा[illegible]
[illegible]: देहा: [illegible]

तत इति हे राजन् ततः देवी आशु एव खड्गचर्मणा सार्द्धं तं पुरुषं सायकैः चिच्छेद ततः सः महागजः अभूत् ततः तदनन्तरं पुरुषदेहत्यागानन्तरं आशु एव शीघ्रमेव खड्गश्च चर्म च ते खड्गचर्मणी खड्गचर्मणोः समाहारः खड्गचर्म तेन खड्गचर्मणा सार्द्धं सह सायकैः वाणैः ततः तदनन्तरं पुरुषदेहच्छिन्नानन्तरं सः महिषासुरः महांश्चासौ गजश्च महागजः गजः हस्ती ॥ ३० ॥ करेणेति हे राजन् किञ्च सः तं महासिंहं करेण चकर्ष किञ्च जगर्ज्ज देवी तु कर्षतः करं खड्गेन निरकृन्तत

खड्गपाणिरदृश्यत २९ ततएवाशुपुरुषंदेवीचिच्छेदसायकैः तं खड्गचर्मणासार्द्धं ततःसोभून्महागजः ॥ ३० ॥ करेणचमहासिंहं तंचकर्ष जगर्ज्ज चकर्षतस्तुकरंदेवीखड्गेननिरकृन्तत ॥ ३१ ततोमहासुरोभूयोमाहिषंवपुरास्थितः तथैवक्षोभयामासत्रै-

सः महिषासुरः महांश्चासौ सिंहश्च महासिंहः तं महासिंहं करेण शुण्डादण्डेन कर्षतीति कर्षन् तस्य कर्षतः कर्षतः महागजस्य करं शुण्डादण्डं ॥ ३१ ॥ तत इति हे राजन् ततः महासुरः महिषं वपुः आस्थितः सन् भूयः तथैव सचराचरं त्रैलोक्यं क्षोभयामास ततः तदनन्तरं गजदेहत्यागानन्तरं महासुरः महिषासुरः महिषस्य इदं माहिषं तत् माहिषं वपुः शरीरं भूयः पुनः चराश्च अचराश्च ते

चराचरा: चराचरै: सह वर्तमानं सचराचरं चरा: जङ्गमा: मनुष्यादय: अचरा: स्थावरा: वृक्षपर्वतादय: सह वर्तमानं युक्तं त्रयो लोका: त्रैलोक्यं तत् त्रैलोक्यं ॥ ३२ ॥ तत इति हे राजन् तत: जगन्माता चण्डिका क्रुद्धा सती उत्तमं पानं पपौ किन्तु पुन:पुन: एव जहास कथं भूता चण्डिका अरुणलोचना तत: तदनन्तरं त्रैलोक्यव्याकुलावलोकनानन्तरं जगतां माता जगन्माता जगतां चतुर्दशलोकानां माता जननी उत्तमं श्रेष्ठं पानं मद्यपानं अरुणे लोचने यस्या: सा अरुणलोचना

लोक्यंसचराचरं ॥ ३२ ॥ तत:क्रुद्धाजगन्माताचण्डिकापानमुत्तमं पपौपुन:पुनश्चैवजहासारुणलोचना ॥ ३३ ॥ ननर्दचासुर:सोपिवलवीर्यमदोद्धत: विषाणाभ्यांचचिक्षेपचंडिकांप्रतिभूधरान् ॥ ३४ ॥ साचतान्प्रहितांस्तेनचूर्णयन्तीशरोत्करै:

अरुणे अरुणवर्णे लोचने नेत्रे ॥ ३३ ॥ * * * * * * *

ननर्देति हे राजन् वलवीर्यमदोद्धत: अपि स: असुर: ननर्द किन्तु विषाणाभ्यां चण्डिकां प्रति भूधरान् चिक्षेप वलं च वीर्यं च वलवीर्ये वलवीर्याभ्यां मद: वलवीर्यमद: वलवीर्यमदेन उद्धत: वलवीर्यमदोद्धत: वलंशारीरं वीर्यं उत्साह: उद्धत: उन्मत्त: असुर: महिषासुर: विषाणाभ्यां शृङ्गाभ्यां भूधरान् पर्वतान् ॥

कोङ्गसचार

: देहा: शरीरा

३४ ॥ साचोत हे राजन् किञ्च सा तेन प्रहितान् शरोत्करैः चूर्णयन्ती सती तं आकुलाचरं यथा स्यात्तथा उवाच कथं भूता सा मदोद्भूतमुखरागा सा चण्डिका तेन महिषासुरेण प्रहितान् चिप्ता-न् भूधरान् शराणां उत्कराः शरोत्कराः तैः शरोत्करैः शराणां वाणानां उत्कराः समूहाः चूर्णयन्ती इति चूर्णयती तं महिषासुरं आकुलानि अक्षराणि यस्यां क्रियायां तत् आकुलाचरं आकुलानि अर्द्धोच्चारितानि अक्षराणि वर्णानि मदेन उद्भूतः मुखे रागो यस्याः सा मदोद्भूतमुखरागा मदेन म-

उवाचतंमदोद्धूतमुखरागाकुलाक्षरं ३५। देव्युवाच, गर्ज्ज गर्ज्ज क्षणंमूढमधुयावत्पिबाम्यहं मयात्वयिहतेत्रैवगर्ज्जिष्यंत्याशुदेवताः ॥ ३६ ॥ ऋषिरुवाच, एवमुक्त्वासमुत्पत्यसारूढातंमहासुरं पादेनाक्रम्यकण्ठे चशूलेनैनमताडयत् ३७ ॥ * *

देन उद्भूतः अतिशयेन जातः रागः आरुण्यं ॥ ३५ ॥ देव्युवाच, हे मूढ अहं मधु यावत् पिबामि तावत् त्वं क्षणं गर्ज गर्ज मया त्वयि अत्र हते सति आशु एव देवताः गर्जिष्यन्ति मधु मद्यं क्षणं क्षणमात्रं अत्र अस्मिन् संग्रामे हते सति पञ्चत्वतां नीते सति आशु शीघ्रमेव देवता देवाः ॥ ३६ ॥ ऋषिरुवाच, एवमिति हे राजन् एवं उक्त्वा समुत्पत्य तं महासुरं आरूढा पादेन आक्रम्य

शूलेन कण्ठे एनं अताडयत् एवं अनेन प्रकारेण समुत्पत्य कूर्दनं कृत्वा तं महासुरं सा चण्डिका पादेन आक्रम्य दृढं वध्वा ॥ ३७ ॥ * * * * * * *

हे राजन् ततः तया पदा आक्रांतः अपि सः ततः निजमुखात् अर्द्धनिष्क्रांतः एव देव्याः वीर्येण अतिसंवृतः ततः तदनन्तरं शूलताडनानन्तरं तया देव्या पदा पादेन आक्रान्तः दृढं धृतः सः महिषासुरः ततः तस्मात् इति ततः निजं च तत् मुखं च निजमुखं तस्मात् निजमुखात् निजं स्वकीयं अर्द्धः निष्क्रांतः अर्द्धनिष्क्रान्तः एव निःसृतार्द्धकायः एव वीर्येण पराक्रमेण अति अतिश-

ततःसोपिपदाक्रांतस्तयानिजमुखात्ततः अर्द्धनिष्क्रांतएवातिदेव्यावीर्येणसंवृतः ॥३८॥ अर्द्धनिष्क्रांतएवासौयुद्ध्यमानोमहासुरः तयामहासिनादेव्याशिरश्छित्वानिपातितः ॥ ३९

येन संवृतः प्रतिवद्धोभूत् ॥ ३८ ॥ अर्द्धेति हे राजन् तया देव्या अर्द्धनिष्क्रान्तः एव युध्यमानो असौ महासुरः शिरः महासिना छित्वा निपातितः अर्द्धनिष्क्रान्तः एव निःसृतार्द्धकायः एव युद्ध्यमानः महासुरः महिषासुरः महांश्चासौ असिश्च महासिः तेन महासिना असिः खड्गः शिरः मस्तकं निपातितः नाशितः ॥ ३९ ॥ तत इति हे राजन् ततः सर्वं तत् ततः सर्वं तत् दैत्यसैन्यं हाहाकृतं सत् ननाद्भ किञ्च सकलाः देवतागणाः परं प्रहर्षं जग्मुः ततः तदनन्तरं महिषासुरवधानन्तरं

…क्रोद्गते…

…र्: देहाः शरीर…

सर्वं यथावद्वि० दैत्यानां सैन्यं दैत्यसैन्यं ननाश पलायितं सकलाः समस्ताः देवतानां गणाः देवतागणाः गणाः समूहाः परं अत्यन्तं प्रहर्षं आनन्दं जग्मुः प्रापुः ॥ ४० ॥ * * *
तुष्टुवुरिति हे राजन् सुराः तां देवीं दिव्यैः महर्षिभिः सह तुष्टुवुः किञ्च गन्धर्वपतयः जगुः किञ्च अप्सरोगणाः ननृतुः सुराः देवाः इन्द्रादयः दिवि भवाः दिव्याः तैः दिव्यैः दिवि स्वर्गे महांतश्च ते

ततोहाहाकृतंसर्वंदैत्यसैन्यंननाशतत् प्रहर्षंचपरंजग्मुःसकलादेवतागणाः ॥ ४० ॥ तुष्टुवुस्तांसुरादेवींसहदिव्यैर्महर्षिभिः जगुर्गन्धर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ४१ ॥ इति श्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वन्तरेदेवीमाहात्म्ये महिषासुरवधःतृतीयोध्यायः ॥ ३

ऋषिरुवाच,

ऋषयश्च महर्षयः तैः महर्षिभिः महांतः श्रेष्ठाः तुष्टुवुः स्तुतवन्तः गन्धर्वाणां पतयः गन्धर्वपतयः पतयः स्वामिनः अप्सरसां गणाः अप्सरोगणाः अप्सरसां स्वर्वेश्यानां गणाः समूहाः ननृतुः नृत्यवन्तः ४१ ॥ इति श्रीनागोजीभट्टसम्मतकृते सप्तशतीव्याख्याने महिषासुरवधोनाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥
स्तुतिमाह ऋषिरुवाच, शक्रादयः इति हे राजन् देव्या अतिवीर्ये दुरात्मनि तस्मिन् किञ्च सुरारि-

बले निहते सति शक्रादयः सुरगणाः तां वाग्भिः तुष्टुवुः कथं भूताः सुरगणाः प्रणतिनम्रशिरोधरां-
साः पुनः कथं भूताः सुरगणाः प्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः अतिवीर्यं यस्य सः अतिवीर्यः तस्मिन्
अतिवीर्ये अति अत्यन्तं वीर्यं पराक्रमः दुष्टः आत्मा यस्य सः दुरात्मा तस्मिन् दुरात्मनि दुष्टः कु-
टिलः आत्मा अन्तःकरणं तस्मिन् महिषासुरे सुराणां अरयः सुरारयः सुरारीणां बलं सुरारिबलं त-
स्मिन् सुरारिबले सुराणां देवानां अरयः शत्रवः दैत्याः बलं सैन्यं निहते सति प्रहारिते सति शक्रः
आदिर्येषां ते शक्रादयः शक्रः इन्द्रः सुराणां गणाः सुरगणाः सुराणां देवानां गणाः समूहाः तां

शक्रादयःसुरगणानिहतेतिवीर्येतस्मिन्दुरात्मनि सुरारिबलेच
देव्या तांतुष्टुवुःप्रणतिनम्रशिरोधरांसा वाग्भिःप्रहर्षपुलकोद्ग
मचारुदेहाः ॥ १ ॥ * * * * * *

देवीं तुष्टुवुः स्तुतवन्तः शिरोधराः अंसाश्च प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भावः शिरोधरांसं प्रणत्या नम्रं शिरोध-
रांसं येषां ते प्रणतिनम्रशिरोधरांसाः शिरोधराः ग्रीवाः अंसाः स्कन्धाः नम्रं नम्रीभूतं पुलकानां
उद्गमः पुलकोद्गमः प्रहर्षेण पुलकोद्गमः प्रहर्षपुलकोद्गमः प्रहर्षपुलकोद्गमेन चारवश्च देहाः येषां ते
प्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः पुलकानां रोमांचानां उद्गमः प्रादुर्भावः प्रहर्षेण आनन्देन चारवः म-
नोहराः देहाः शरीराणि ॥ १ ॥ * * * * * * *

देव्येति नि[illegible]णशक्तिसमूहमूर्त्या यया देव्या आत्मशक्त्या इदं जगत् ततं वयं अखिलदेवम-
हर्षिपूज्यां तां अम्बिकां भक्त्या नताः स्मः सा नः शुभानि विदधातु देवानां गणाः देवगणाः निःशे-
षाश्च ते देवगणाश्च निःशेषदेवगणाः निःशेषदेवगणानां शक्तयः निःशेषदेवगणशक्तयः निःशेषदेवग-
णशक्तीनां समूहः निःशेषदेवगणशक्तिसमूहः निःशेषदेवगणशक्तिसमूह एव मूर्तिर्यस्याः सा निःशेषदे-
वगणशक्तिसमूहमूर्तिः तया निःशेषदेवगणशक्तिसमूहमूर्त्या देवानां इन्द्रादीनां गणाः समूहाः निः-
शेषाः समस्ताः मूर्तिः विग्रहः देह आत्मनः शक्तिः आत्मशक्तिः तया आत्मशक्त्या ततं विस्तारितं

**देव्याययाततमिदंजगदात्मशक्त्यानिःशेषदेवगणशक्तिसमूहमू
र्त्यां तामंबिकामखिलदेवमहर्षिपूज्यांभक्त्यानताःस्मविदधातु-
शुभानिसानः ॥ २॥ यस्याःप्रभावमतुलंभगवाननंतोब्रह्माहरश्च-**

देवाश्च महर्षयश्च ते देवमहर्षयः अखिलाश्च देवमहर्षयश्च अखिलदेवमहर्षयः अखिलदेवमहर्षिभिः
पूज्या अखिलदेवमहर्षिपूज्या तां अखिलदेवमहर्षिपूज्याम् देवा इन्द्रादयः महर्षयः नारदादयः
अखिलाः समस्ताः तां प्रसिद्धां अम्बिकां देवीं नताःस्मः प्रणताःस्मः सा देवी नः अस्माकं विदधा-
तु करोतु ॥ २ ॥ यस्या इति भगवान् अनन्तः किञ्च ब्रह्मा किञ्च हरः एते यस्याः अतुलं प्रभावं
किञ्च अतुलं बलं वक्तुं हि न अलं सा चण्डिका अखिलजगत्परिपालनाय किञ्च अशुभभयस्य

नाशाय मतिं करोतु अनन्तः सहस्रास्यः ब्रह्मा स्रष्टा हरः सर्वशक्तिशिवः यस्याः चण्डिकायाः अतुलं महान्तं प्रभावं तेजः अतुलं महत् बलं शारीरं हीति निश्चयेन न अलं न पर्याप्ताः न समर्थाः भवन्ति सा चण्डिका अखिलं च तत् जगच्च अखिलजगत् अखिलजगतः परिपालनं अखिलजगत्परिपालनं तस्मै अखिलजगत्परिपालनाय अखिलं समस्तं परिपालनं रक्षणं अशुभेभ्यः भयं अशुभभयं तस्य अशुभभयस्य मतिं बुद्धिं ॥ २ ॥ * * * * * * * *

या श्रीरिति या स्वयं सुकृतिनां भवनेषु श्रीः भवति या स्वयं पापात्मनां भवनेषु अलक्ष्मीः भव-

नहिवक्तुमलंबलंच साचण्डिकाखिलजगत्परिपालनाय नाशा-
यचाशुभभयस्यमतिंकरोतु ॥ २ ॥ याश्रीःस्वयंसुकृतिनांभवने-
ष्वलक्ष्मीः पापात्मनांकृतधियांहृदयेषुबुद्धिः श्रद्धासतांकुल-

ति या स्वयं कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः भवति या स्वयं सतां हृदयेषु श्रद्धा भवति या स्वयं कुलजनप्रभवस्य हृदयेषु लज्जा भवति वयं तां त्वां नताःस्मः हे देवि त्वं विश्वं परिपालय या देवी स्वयं स्वयमेव सुकृतमस्ति येषां ते सुकृतिनः तेषां सुकृतिनां सुकृतं पुण्यं सुकृतिनां पुण्यात्मनां भवनेषु गृहेषु श्रीः लक्ष्मीः या देवी स्वयं स्वयमेव पापं विद्यते येषां ते पापात्मानः तेषां पापात्मनां भवनेषु गृहेषु अलक्ष्मीः ज्येष्ठा दरिद्रा या देवी स्वयं स्वयमेव कृतधियां निर्मलान्तःकरणानां बुद्धिः स्वर्गाप-

वर्गसाधनं स्तुति या देवी स्वयं स्वयमेव सतां सज्जनानां श्रद्धा आस्तिक्या बुद्धिः या देवी स्वयमेव कुले जनः कुलजनः कुलजनात् प्रभवो यस्य सः कुलजनप्रभवः तस्य कुलजनप्रभवस्य प्रभवः जन्म कुलजनप्रभवस्य शुद्धवंशजन्मनः लज्जा अकरणीयाप्रवृत्तिजनकान्तःकरणवृत्तिविशेषः तां देवीं नताः स्मः प्रणताःस्मः विश्वं जगत् ॥ ४ ॥ किमिति हे देवि वयं सर्वेषु असुरदेवगणादिकेषु अचिंत्यं एतत् तव रूपं किं वर्णयामः किंच असुरक्षयकारिभूरि अचिन्त्यं अतिवीर्यं किंवर्णयामः किञ्च अन्यदपि आहवेषु अति यानि अचिन्त्यानि तव चरितानि तानि किं वर्णयामः सर्वेषु समस्तेषु असुराश्च

जनप्रभवस्यलज्जा तांत्वांनताःस्मपरिपालयदेविविश्वं ॥ ४ ॥ किं
वर्णयामतवरूपमचिंत्यमेतत्किञ्चातिवीर्यमसुरक्षयकारिभूरि
किञ्चाहवेषुचरितानितवातियानिसर्वेषुदेव्यसुरदेवगणादिकेषु

देवाश्च गणाश्च ते असुरदेवगणाः असुरदेवगणाः आदिर्येषां ते असुरदेवगणादिकाः तेषु असुरदेवगणादिकेषु असुराः दैत्याः देवाः शिवादयः गणाः प्रमथाः अचिन्त्यं चिन्तितुं योग्यं चिन्त्यं न चिंत्यं अचिन्त्यं तत् अचिन्त्यं अचिन्त्यं सर्वोत्कृष्टत्वात् अनिरूपणीयं रूपं स्वरूपं किं केन प्रकारेण किं केन प्रकारेणेति सर्वत्र असुराणां क्षयः असुरक्षयः असुरक्षयं करोतीति असुरक्षयकारि तत् असुरक्षयकारि क्षयः नाशः भूरि महत् अति अत्युत्कृष्टं वीर्यं पराक्रमं आहवेषु युद्धेषु अति यानि अत्यु-

तृप्तिहेतुः भवति सा स्वधा त्वमेवासि अत एव जनैः देवकर्मणि त्वं स्वाहा उच्चार्यसे किञ्च पितृकर्मणि त्वं स्वधा उच्चार्यसे सुराणां समूहः सुरता समस्ता चासौ सुरता च समस्तसुरता सुराणां देवानां समस्ता सम्पूर्णा समस्तसुरता सकलसुरसमूहः यस्याः स्वाहायाः समुदीरणेन उच्चारणेन सकलेषु समस्तेषु मखेषु यज्ञेषु प्रयाति प्राप्नोति पितॄणां गणः पितृगणः तस्य पितृगणस्य गणः समूहः तृप्तेः हेतुः तृप्तिहेतुः हेतुः कारणं ॥ ७ ॥ * * * * * *

हे देवि अविचिन्त्यमहाव्रता या विद्या मुक्तिहेतुः भवति भगवती परमा सा विद्या त्वमेवासि

तिसकलेषुमखेषुदेवि स्वाहासिवैपितृगणस्यचतृप्तिहेतु रुच्चार्यसेत्वमतएवजनैःस्वधाच ॥ ७ ॥ यामुक्तिहेतुरविचिंत्यमहाव्रताच अभस्यसेसुनियतेंद्रियतत्वसारैः मोक्षार्थिभिर्मुनिभिर-

हि अस्तसमस्तदोषैः सुनियतेंद्रियतत्वसारैः मोक्षार्थिभिः मुनिभिः त्वं अभ्यस्यसे महच्च तत् व्रतं च महाव्रतं विशेषेण चिन्तितुं योग्यं विचिन्त्यं न विचिन्त्यं अविचिन्त्यं अविचिन्त्यं महाव्रतं यस्याः सा अविचिन्त्यमहाव्रता अविचिन्त्यं अनुष्ठेयत्वञ्चिन्त्यं चिन्ताया अविषयं महाव्रतं अहिंसासत्यमस्तेयब्रह्मचर्यपरिग्रहरूपं योगशास्त्रप्रसिद्धं भगवती भव्यवद्विषया परमा उत्कृष्टा विद्या तद्विषया वरणभक्तिका ब्रह्मज्ञानरूपा हि यतः समस्ताश्च ते दोषाश्च समस्तदोषाः अस्ताः समस्तदोषाः येषां तैर-

त्कृष्टानि चरितानि कर्माणि ॥ ५ ॥ * * * * * * *

हेतुरिति हे देवि त्वं समस्तजगतां हेतुः भवसि किञ्च हरिहरादिभिः अपि त्रिगुणा अपि अपारा त्वं दोषैः न ज्ञायसे किञ्च त्वं सर्वाश्रया भवसि किञ्च अखिलं इदं जगत् तव अंशभूतं भवति किञ्च त्वं अव्याकृता भवसि हि किञ्च परमा त्वं सर्वस्य आद्या प्रकृतिः भवसि समस्तानि जगन्ति च समस्तजगति तेषां समस्तजगतां समस्तानि संपूर्णानि जगन्ति चतुर्दशलोकाः हेतुः मूलकारणं हरिश्च हरश्च तौ हरिहरौ हरिहरौ आदिर्येषां ते हरिहरादयः तैः हरिहरादिभिः हरिः विष्णुः हरः शिवः च-

५ हेतुःसमस्तजगतांत्रिगुणापिदोषैर्नज्ञायसेहरिहरादिभिरप्यपा
रा सर्वाश्रयाखिलमिदंजगदंशभूत मव्याकृताहिपरमाप्रकृति
स्त्वमाद्या ॥ ६ ॥ यस्याःसमस्तसुरतासमुदीरणेन तृप्तिं प्रया-

यो गुणाः यस्याः सा त्रिगुणा गुणाः सत्वरजस्तमांसि नास्ति पारो यस्याः सा अपारा पारः अन्तः दोषैः रागादिभिः सर्वः आश्रयो यस्याः सा सर्वाश्रया आश्रयः कार्यं अखिलं समस्तं अव्याकृता षड्विधविकाररहिता नामरूपरहिता हीति निश्चयेन परा मा यस्याः सा परमा परा उत्कृष्टा मा माया अद्या प्रथमा प्रकृतिः सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था ॥ ६ ॥ यस्या इति हे देवि समस्तसुरता यस्याः समुदीरणेन सकलेषु मखेषु तृप्तिं प्रयाति सा स्वाहा त्वमेवासि किञ्च या स्वधा पितृगणस्य

स्तसमस्तदोषा: तै: अस्तसमस्तदोषै: समस्ता: सम्पूर्णा: दोषा: रागादय: अस्ता: नष्टा: तत्वं सारो ये-
षां ते तत्वसारा: सुनियतानि इन्द्रियाणि यै: ते सुनियतेंद्रिया: सुनियतेंद्रिया: अत एव तत्वसा-
रा: ते सुनियतेंद्रियतत्वसारा: तै: सुनियतेंद्रियतत्वसारै: तत्वं ब्रह्मैव सुनियतानि वशीकृतानि
इन्द्रियाणि मनश्चक्षुरादीनि मोक्ष एव अर्थ: मोक्षार्थोऽस्ति येषां ते मोक्षार्थिन: तैर्मोक्षार्थिभि: अर्थ:
प्रयोजनं मननशीला: मुनय: तै: मुनिभि: ॥ ८ ॥ *

शब्देति हे देवि त्वं शब्दात्मिका भवसि त्वं सुविमलर्ग्यजुषां किञ्च उद्गीथरम्यपदपाठवतां साम्नां

स्तसमस्तदोषैर्विद्यासिसाभगवतीपरमाहिदेवि ॥ ८ ॥ शब्दा
त्मिकासुविमलर्ग्यजुषांनिधान मुद्गीथरम्यपदपाठवतांचसाम्नां
देवीत्रयीभगवतीभवभावनाय वार्त्ताचसर्वजगतांपरमार्त्तिहं-

निधानं भवसि या देवी भगवती त्रयी भवति सा त्वमेवासि या वार्त्ता भवभावनाय भवति सा
वार्त्ता त्वमेवासि त्वं सर्वजगतां परमार्तिहंत्री भवसि शब्द: आत्मा यस्या: सा शब्दात्मिका आत्मा
स्वरूपं शब्दात्मिका शब्दब्रह्मरूपा ऋक् च यजूंषि च तानि ऋग्यजूंषि सुविमलानि च तानि ऋग्य-
जूंषि च सुविमलर्ग्यजूंषि तेषां सुविमलर्ग्यजुषां ऋक् ऋक्वेदशाखा: यजु: यजुर्वेदशाखा: सुविम-
लानि अपौरुषेयत्वेन दोषरहितानि पदानां पाठ: पदपाठ: उद्गीथेन रम्य: उद्गीथरम्य: उद्गीथरम्य-

चासौ पदपाठश्च उद्गीथरम्यपदपाठः उद्गीथरम्यपदपाठो विद्यते येषां ते उद्गीथरम्यपदपाठवन्ति तेषां उद्गीथरम्यपदपाठवताम् उद्गीथेन भक्तिविशेषेण रम्यः मनोहरः साम्नाम् सामवेदशाखानाम् देवीद्योतनशीला भगवती भगवद्विषया वेदत्रयी सा वेदत्रयी त्रयी वार्ता कृषिवाणिज्यपशुपालनरूपा भवन्तीति भवाः भवानां भावनं भवभावनं तस्मै भवभावनाय भवानां प्राणिनां भावनं जीवनं सर्वाणि च तानि जगन्ति सर्वजगन्ति तेषां सर्वजगताम् सर्वाणि समस्तानि जगन्ति चतुर्दशलोकाः परमा चासौ अर्तिश्च परमार्त्तिः परमार्त्तेः हन्त्री परमार्त्तिहन्त्री परमा अतिशयिता उत्कृष्टा अर्त्तेः पीडाहन्त्री ॥ ९ ॥

मेधासि देवि विदिताखिलशास्त्रसारा दुर्गासि दुर्गभवसागरनौरसङ्गा श्रीः कैटभारिहृदयैककृताधिवासा गौरी त्वमेव शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा ॥ १० ॥

* * * *

* * *

मेधासीति हे देवि विदिताखिलशास्त्रसारा या मेधा भवति सा मेधा त्वमेवासि त्वं दुर्गा असि असङ्गा त्वं दुर्गभवसागरनौ असि कैटभारिहृदयैककृताधिवासा या श्रीः भवति सा श्रीः त्वमेवासि शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा या गौरी भवति सा गौरी त्वमेवासि अखिलानि च तानि शास्त्राणि च अखिलशास्त्राणि अखिलशास्त्राणां सारः अखिलशास्त्रसारः विदितः अखिलशास्त्रसारो यया सा

विदिताखिलशास्त्रसारा अखिलानि समस्तानि शास्त्राणि व्याकरणादीनि सारः तत्वं विदितः
ज्ञातः मेधा सरस्वती सा मेधा त्वं त्वमेवासि दुर्गा दुर्जया दुःखेन जेतुं अशक्या दुर्जया नास्ति संगो
यस्याः सा असङ्गा सङ्गः सम्बन्ध भव एव सागरः भवसागरः दुर्गश्चासौ भवसागरश्च दुर्गभवसागरः
दुर्गभवसागरस्य नौः दुर्गभवसागरनौः भव एव संसार एव सागरः समुद्रः दुर्गः गहनः नौः ज्ञान-
हारा कैटभारिः हृदयं कैटभारिहृदयं तस्मिन्कैटभारिहृदये एकः कृतः अधिवासो यया सा कैटभा-
रिहृदयैककृताधिवासा कैटभारिः विष्णोः अधिवासः स्थानं श्रीः लक्ष्मीः शशिःमौलौ यस्य सः शशि-

ईषत्सहासममलंपरिपूर्णचन्द्र बिम्बानुकारिकनकोत्तमकांति
कांतं अत्यद्भुतंप्रहृतमात्तरुषातथापिवक्त्रं विलोक्यसहसामहि
षासुरेण ॥ ११ ॥ * * * * *

मौलिः मस्तकं शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा शशी चन्द्रः मौलिः मस्तकं शशिमौ-
मौलिः शशिमौलौ कृता प्रतिष्ठा यया * * * * *
लौ शिवे प्रतिष्ठा स्थितिः गौरी [illegible]र्वती ॥ १० ॥
ईषदिति हे देवि तव वक्त्रं विलोक्यापि आत्तरुषा महिषासुरेण सहसा तथा यत् प्रहृतं तत् अ-
त्यद्भुतं भवति कथं भूतं वक्त्रं ईषत्सहासं पुनः कथं भूतं वक्त्रं अमलं पुनः कथं भूतं वक्त्रं परिपूर्ण-
चन्द्रविम्बानुकारि पुनः कथं भूतं वक्त्रं कनकोत्तमकांति पुनः कथं भूतं कांतं वक्त्रं मुखं विलोक्यापि

दृष्ट्वापि आत्ता रुट् यस्य सः आत्तरुट् तेन आत्तरुषा आत्ता प्राप्ता रुट् क्रोधः सहसा दर्शनसमकाल-मेव तथा अति निष्ठुरं अत्यद्भुतं अत्याश्चर्यं ईषद्धासेन सह वर्त्तमानं ईषत्सहासं तत् ईषत्सहासं ईष-द्धासेन स्वल्पहासेन सह वर्तमानं युक्तं अमलं स्वच्छं परिपूर्णश्चासौ चन्द्रश्च परिपूर्णचन्द्रः परिपूर्ण-चन्द्रस्य बिम्बः परिपूर्णचन्द्रबिम्बः परिपूर्णचन्द्रबिम्बं अनुकरोतीति परिपूर्णचन्द्रबिम्बानुकारि तत् परिपूर्णचन्द्रबिम्बानुकारि बिम्बः मण्डलं अनुकरोति सदृशी करोति कनकेषु उत्तमः कनकोत्तमः कनकोत्तमस्य कांतिरिवकांतिर्यस्य तत् कनकोत्तमकांति कनकेषु सुवर्णेषु उत्तमः श्रेष्ठः कांतं म-

दृष्ट्वातुदेविकुपितंभ्रुकुटीकरालं मुद्यच्छशांकसदृशच्छवियन्नस-द्यः प्राणान्मुमोचमहिषस्तदतीवचित्रं कैर्जीव्यतेहिकुपितांतक दर्शनेन ॥ १२ ॥

* * * * *

नोहरं ॥ ११ ॥

* *

दृष्ट्वात्विति हे देवि तव वक्त्रं दृष्ट्वा महिषः तु प्राणान् सद्यः यत् न मुमोच तत् अतिविचित्रं भ-वति कथं भूतं वक्त्रं कुपितं पुनः कथं भूतं भ्रुकुटीकरालं पुनः कथं भूतं वक्त्रं उद्यच्छशांकसदृशच्छ-वि कुतः कस्माद्धेतोः हि यतः हेतोः कैः कुपितांतकदर्शनेन जीव्यते न जीव्यते इति भावः वक्त्रं मुखारविन्दं महिषः महिषासुरः सद्यः तत्क्षणं अतीवचित्रं अतीवाश्चर्यं कुपितं क्रोधयुक्तं भ्रुवोः कुटी

भ्रुकुटी भृकुत्या करालं तत् भृकुटीकरालं कुटी वक्रता करालं भीषणं भयङ्करं उद्यतीति उद्यत्
शगश्चासौ शशांकश्च उद्यच्छशांकः उद्यच्छशांकस्य सदृशी छविर्यस्य तत् उद्यच्छशांकसदृशीछवि श-
शांकः चन्द्रः सदृशी तुल्या छविः कांतिः कुपितश्चासौ अन्तकश्च कुपितांतकः कुपितांतकस्य दर्शनं
कुपितांतकदर्शनं तेन कुपितान्तकदर्शनेन कुपितः क्रोधायमानः अन्तकः कालः ॥ १२ ॥ देवीति हे
देवि त्वं प्रसीद परमा भवती त्वं कोपवती सती सद्यः भवाय कुलानि विनाशयसि त्वया महिषा-
सुरस्य सुविपुलं एतत् वलं अस्तं यत् नीतं अस्माभिः अधुनैव एतत् विज्ञातं प्रसीद प्रसन्ना भव परा

देविप्रसीदपरमाभवतीभवाय सद्योविनाशयसिकोपवतीकुला-
निविज्ञातमेतदधुनैवयदस्तमे तन्नीतंवलंसुविपुलंमहिषासुर-
स्य ॥ १३ ॥ * * * * * * *

मा यस्याः सा परमा परा मा सानुग्रहा मा बुद्धिः कोपोस्ति यस्याः सा कोपवती कोपः क्रोधः सद्यः
तत्क्षणं भवाय संसाराय कुलानि सुविपुलं महत् वलं सैन्यं अस्तं नाशं नीतं प्रापितं ॥ १३ ॥
तत इति हे देवि अभ्युदयदा भवती येषां सदा प्रसन्ना भवति ते जनपदेषु सम्मताः भवन्ति तेषां
धनानि भवन्ति तेषां यशांसि भवन्ति किञ्च तेषां धर्मवर्गः न सीदति निभृतात्मजभृत्यदाराः ते ए-
व धन्याः भवन्ति अभ्युदयं ददातीति अभ्युदयदा अभ्युदयं सर्वमनोरथं येषां जनानां सदा सर्वदा ते

जनाः जनपदेषु देशेषु सम्मताः महाजनाङ्गीकृताः तेषां जनानां धनानि तेषां जनानां यशांसि कीर्त्तयः तेषां जनानां धर्मवर्गः धर्मघटितोवर्गः धर्मवर्गः धर्मवर्गः धर्मार्थकाममोक्षरूपः न सीदति न नष्टो भवति अत्मजाश्च भृत्याश्च दाराश्च ते चात्मजभृत्यदाराः निभृताः आत्मजभृत्यदाराः येषां ते निभृतात्मजभृत्यदाराः आत्मजाः पुत्राः भृत्याः सेवकाः दाराः कलत्राणि निभृताः नितरां पोषिताः नितरां

तेसम्मताजनपदेषुधनानितेषां तेषांयशांसिनचसीदतिधर्मवर्गः धन्यास्तएवनिभृतात्मजभृत्यदारा येषांसदाभ्युदयदाभवतीप्रसन्ना ॥ १४ ॥ धर्म्याणिदेविसकलानिसदैवकर्माण्यत्याहृतःप्रतिदिनंसुकृतीकरोति स्वर्गंप्रयातिचततोभवतीप्रसादाल्लोकत्रयेपिफलदाननुदेवितेन ॥ १५ ॥ * * *

अत्यतं ते एवजनाः धन्याः पुण्यवत्वेन प्रसिद्धाः ॥ १४ ॥ धर्म्याणीति हे देवि भवतीप्रसादात् यः सुकृती अत्याहृतः सन् धर्म्याणि सकलानि कर्माणि प्रतिदिनं सदैवकरोति सः सुकृती ततः स्वर्गं प्रयाति हे देवि तेन अस्माभिः त्वं लोकत्रये अपि ननु फलदा इति ज्ञायसे भवत्याः प्रसादः भवती प्रसादः यस्मात् भवतीप्रसादात् प्रसादः प्रसन्नता सुकृती प्राग्जन्मार्जितपुण्यवान् अत्याहृतः सन्

अतिश्रद्धावान् सन् धर्मादनुपेतानि धर्म्याणि तानि धर्म्याणि अनुपेतानि युक्तानि सकलानि नित्यनैमित्तिकादीनि दिनं दिनं प्रतीति प्रतिदिनं सदैव सर्वदैव ततः तदनन्तरं नित्यनैमित्तिककर्मानुष्ठानानन्तरं प्रयाति प्राप्नोति तेन कारणेन लोकानां त्रयं लोकत्रयं तस्मिन् लोकत्रये लोकानां स्वर्गमर्त्यपातालानां त्रयं समूहः ननु इति निश्चयेन फलं ददातीति फलदा फलं स्वर्गादिफलं १५

दुर्गेति हे दुर्गे जनैः त्वं स्मृता सती अशेषजन्तोः भीतिं हरसि स्वस्थैः त्वं स्मृता सती अतीव शुभां मतिं ददासि हे दारिद्र्यदुःखभयहारिणि सर्वोपकारकरणाय सदार्द्रचिता त्वत् अन्या का

दुर्गेस्मृताहरसिभीतिमशेषजन्तोः स्वस्थैःस्मृतामतिमतीवशुभांददासि दारिद्र्यदुःखभयहारिणिकात्वदन्या सर्वोपकारकरणायसदार्द्रचित्ता ॥ १६ ॥

* * * *

भवति न कापीत्यर्थः अशेषश्चासौ जंतुश्च अशेषजन्तुः तस्य अशेषजन्तोः अशेषः संपूर्णः जन्तुः प्राणी भीतिं भयं स्वस्थैः स्वस्थचित्तैः जनैः अतीव अत्यन्तमेव शुभां कल्याणकारिणीं मतिं बुद्धिं दरिद्रस्य भावः दारिद्र्यं दारिद्र्यात् दुःखं दारिद्र्यदुखं ते दारिद्र्यदुःखात् भयं दारिद्र्यदुःखभयं दारिद्र्यदुःखभयं तं हरतीति दारिद्र्यदुःखभयहारिणी तत्सम्बोधने हे दारिद्र्यदुःखभयहारिणि भावः धर्मः अयं चासः सर्वेषां उपकारः सर्वोपकारः सर्वोपकारस्य करणं सर्वोपकारकरणं तस्मै सर्वोपकारकरणाय

कान स्व
सर्वेषां जनानां सदा आर्द्रं चित्तं यस्याः सा सदार्द्रचित्ता सदा सर्वदा आर्द्रं कोमलं चित्तं अन्तः करणं त्वत् त्वत्तः ॥ १६ ॥ एभिरिति हे देवि जगत् हतैः एभिः सुखं उपैति एते नाम नरकाय चिराय पापं कुर्वन्तु तथा संग्राममृत्युं अधिगम्य दिवं प्रयान्तु इति मत्वा त्वं अहितान् नूनं विनिहंसि हतैः प्रहारितैः एभिः दैत्यैः उपैति प्राप्नोति उपैतीत्यर्थः एते दैत्याः नाम इति अभ्युपगमे नरकायचिरकालपर्यन्तं संग्रामे मृत्युः संग्राममृत्युः तं संग्राममृत्युं मृत्युः मरणं अधिगम्य प्राप्य दिवं स्वर्गं प्रयान्तु गच्छन्तु इति हेतुद्वयं मत्वा मनसि विचार्य अहितान् शत्रून् दैत्यान् नूनं निश्चयेन वि-

एभिर्हतैर्जगदुपैतिसुखन्तथैते कुर्वंतुनामनरकायचिरायपापं संग्राममृत्युमधिगम्यदिवंप्रयांतु मत्वेतिनूनमहितान्विनिहंसि-देवि ॥ १७ ॥ * * * * * *

निहंसि नाशयसि ॥ १७ ॥ * * *

हे देवि भवती सर्वासुरान् दृष्ट्वा एव भस्म किन्न प्रकरोति त्वं अरिषु शस्त्रं यत् प्रहिणोषि तत् रिपवः अपि शस्त्रपूताः सन्तः लोकान् हि प्रयान्तु इत्यं तेषु अपि ते मतिः अति साध्वी भवति सर्वे च ते असुराश्च ते सर्वासुराः तान् सर्वासुरान् सर्वे समस्ताः असुराः दैत्याः दृष्ट्वैव दर्शनमात्रेणैव अरिषु शत्रुषु दैत्येषु प्रहिणोषि पातयसि रिपवः शत्रवः दैत्याः शस्त्रैः पूताः शस्त्रपूताः पूताः पवि-

चाः लोकान् स्वर्गादिलोकान् ह्ये ति निश्चयेन प्रयांतु गच्छन्तु इत्थं अनेन प्रकारेण तेषु रिपुषु दै-
त्येषु ते तव मतिः बुद्धिः अतिसाध्वी अतिसमीचीना ॥ १८ ॥ खड्गे ति हे देवि असुराणां दृशः खड्गप्र-
भानिकरविस्फुरणैः तथा उग्रशूलाग्रकांतिनिवहेन विलयं यत् न आगताः सत् एतत् तव अंशुमत् इ-
न्दु खण्डयोग्याननं विलोयकतां चक्षुषां आश्रयः भवति असुराणां दैत्यानां दृशः दृष्टः खड्गस्य प्रभाः

दृष्ट्वैव किन्नभवतीप्रकरोतिभस्मसर्वासुरानरिषुयत्प्रहिणोषिशस्त्रं लोकान्प्रयांतुरिपवोपिहिशस्त्रपूता इत्थंमतिर्भवतितेष्वपितेऽतिसाध्वी ॥ १८ ॥ खड्गप्रभानिकरविस्फुरणैस्तथोग्रैः शूलाग्रकांतिनिवहेनदृशोसुराणां यन्नागताविलयमंशुमदिंदुखण्डयोग्याननंतवविलोकयतांतदेतत् ॥ १९ ॥ * *

खड्गप्रभाः खड्गप्रभाणां निकरः खड्गप्रभानिकरः खड्गप्रभानिकरस्य विस्फुरणाः तै खड्गप्रभानिकरवि-
स्फुरणैः प्रभाः कांतयः निकरः समूहः विस्फुरणाः सर्वत्रप्रसरणाः स्फुलिङ्गाः शूलस्य अग्रं शूलाग्रं
उग्रं च तत् शूलाग्रं च उग्रशूलाग्रं उग्रशूलाग्रस्य कांतयः उग्रशूलाग्रकांतयः उग्रशूलाग्रकांतीनां निव-
हः उग्रशूलाग्रकांतिनिवहः तेन उग्रशूलाग्रकांतिनिवहेन अग्रं अग्रभागः उग्रं भयानकं निवहः समूहः

विलयं नाशं नै आगताः न प्राप्ताः अंशवो विद्यन्ते यस्मिन् तत् अंशुमत् अंशवः कांतयः इन्दोः खण्डः इंदुखण्डः इंदुखण्डस्य योग्यं इंदुखण्डयोग्यं इंदुखण्डयोग्यं च तत् आननं च इंदुखण्डयोग्याननं तत् इन्दुखण्डयोग्याननं इन्दोः चन्द्रस्य खण्डः अर्द्धभागः योग्यं सदृशं आननं मुखारविंदं विलोकयतीति विलोकयन् तेषां विलोकयतां विलोकयन्ति पश्यन्ति चक्षुषा नेत्राणां आश्रयः आधारः ॥ १९ ॥

* *

दुर्वृत्तेति हे देवि तव शीलं दुर्वृत्तवृत्तशमनं भवति तथा अन्यैः अतुल्यं एतत् तव रूपं अविचि-

दुर्वृत्तवृत्तशमनंतवदेविशीलं रूपंतथैतदविचिंत्यमतुल्यमन्यैः
वीर्यंचहंतृहृतदेवपराक्रमाणां वैरिष्वपिप्रकटितैवदयात्वयेत्थं

न्त्यं भवति किञ्च तव वीर्यं हृतदेवपराक्रमाणां हंतृ भवति इत्थं त्वया दया एव वैरिषु अपि प्रकटिता शीलं स्वभाविकोगुणः दुष्टं वृत्तं येषां ते दुर्वृत्ताः दुर्वृत्तानां वृत्तं दुर्वृत्तवृत्तं दुर्वृत्तवृत्तस्य शमनं दुर्वृत्तवृत्तशमनं वृत्तं आचरणं दुर्वृत्तानां पापात्मनां वृत्तं पापं शमनं नाशः अतुल्यं असाधारणं रूपं आकृतिः विशेषेण चिन्तितुं योग्यं विचिन्त्यं न विचिन्त्यं अविचिन्त्यं वीर्यं पराक्रमः देवानां पराक्रमः देवपराक्रमः हृतः देवपराक्रमो यैः ते हृतदेवपराक्रमाः तेषां हृतदेवपराक्रमाणां हृतदेवपराक्रमाणां दैत्यानां हंतृनाशकं इत्थं अनेन प्रकारेण वैरिषु शत्रुषु दैत्येषु प्रकटिता प्रक-

टीकृता ॥ २० ॥ केनेति हे देवि वरदे ते अस्य पराक्रमस्य उपमा केन भवतु किञ्चतव रूपं कुत्र शत्रुभयकारि भवति कुत्र अतिहारि भवति अस्माभिः भुवनत्रये अपि एव चित्ते कृपा दृष्टा किञ्च समरनिष्ठुरता दृष्टा ते तव वरं ददातीति वरदा तत्सम्बोधने हे वरदे वरं वरदानं ते तव रूपं स्व-रूपं कुत्रापि शत्रूणां भयं शत्रुभयं शत्रुभयं करोतीति शत्रुभयकारि भयं त्रासः कुत्र कुत्रापि अति-हारि अतिमनोहरं भुवनानां त्रयं भुवनत्रयं तस्मिन्भुवनत्रये भुवनानां स्वर्गमर्त्यपातालानां त्रयं समूहः चित्ते अन्तःकरणे कृपा दया निष्ठुरस्य भावः निष्ठुरता समरेनिष्ठुरता समरनिष्ठुरता

२० ॥ केनोपमाभवतुतेस्यपराक्रमस्य रूपंचशत्रुभयकार्यतिहा-
रिकुत्रचित्ते कृपासमरनिष्ठुरताचदृष्टा त्वय्येवदेविवरदेभुवन-
त्रयेपि ॥ २१ ॥ त्रैलोक्यमेतदखिलंरिपुनाशनेन त्रातंत्वयास-

निष्ठुरस्य कठोरस्य भावः धर्मः समरे संग्रामे ॥ २१ ॥ * * *

त्रैलोक्यमिति हे देवि त्वया अखिलं एतत् त्रैलोक्यं रिपुनाशनेन त्रातं समरमूर्द्धनि तान् हत्वा ते रिपुगणाः अपि दिवं नीताः उन्मदसुरारिभवं अस्माकं भयं अपि अपास्तं अतः ते नमः अखिलं समस्तं त्रयो लोकाः त्रैलोक्यं रिपूणां नाशनं रिपुनाशनं तेन रिपुनाशनेन रिपूणां शत्रूणां दैत्यानां नाशनं नाशः त्रातं रचितं समरस्य मूर्द्धा समरमूर्द्धा तस्मिन् समरमूर्द्धनि समरस्य संग्रामस्य मूर्द्धा प्र-

ध्यानस्थानं यान् रिपुगणान् रिपूणां गणा रिपुगणाः रिपूणां शत्रूणां दैत्यानां गणाः समूहाः दिवं स्वर्गं नीताः प्रापिताः सुराणां अरयः सुरारयः उन्मदाश्च ते सुरारयश्च उन्मदसुरारयः उन्मदसुरारिभ्यः भवतीति उन्मदसुरारिभवं सुराणां देवानां अरयः शत्रवः दैत्याः उन्मदाः मदांधाः भयं त्रासः अपास्तं दूरी कृतं अतः अस्मात् कारणात् ते तुभ्यं नमः नमस्कारोऽस्तु ॥ २२ ॥ शूलेनेति हे देवि त्वं नः शूलेन पाहि नः अस्मान् शूलेन त्रिशूलेन पाहि रक्ष किञ्च हे अम्बिके त्वं नः खड्गेन पाहि नः अस्मान् खड्गेन असिना पाहि रक्ष किञ्च त्वं नः घण्टास्वनेन पाहि न अस्मान् घण्टायाः

मरमूर्द्धनितेपिहत्वा नीता दिवंरिपुगणाभयमप्यपास्त मस्माक
मुन्मदसुरारिभवंनमस्ते ॥ २२ ॥ शूलेनपाहिनोदेविपाहिखड्गे
नचाम्बिके घण्टास्वनेननःपाहिचापज्यानिःस्वनेनच ॥ २३ ॥

स्वनः घण्टास्वनः तेन घण्टास्वनेन स्वनः शब्दः पाहि रक्ष किञ्च त्वं नः चापज्यानिःस्वनेन पाहि नः अस्मान् चापस्य ज्या चापज्या चापज्यायाः निःस्वनः चापज्यानिःस्वनः तेन चापज्यानिःस्वनेन चापस्य धनुषः ज्याप्रत्यञ्चा निःस्वनः टङ्कारशब्दः ॥ २३ ॥ * * *

प्राच्यामिति हे देवि त्वं प्राच्यां स्थितान् नः रक्ष प्राच्यां पूर्वस्यां दिशि नः अस्मान् किञ्च हे चण्डिके त्वं प्रतीच्यां स्थितान् नः रक्ष प्रतीच्यां पश्चिमायां दिशि नः अस्मान् किञ्च त्वं दक्षिणे स्थि-

तान् नः रक्ष दक्षिणे दक्षिणदिग्भागे नः अस्मान् हे ईश्वरि तथा त्वं उत्तरस्यां स्थितान् नः आ-
त्मशूलस्य भ्रामणेन रक्ष उत्तरस्यां उदीच्यां दिशि नः अस्मान् आत्मनः शूलं आत्मशूलं तस्य आ-
त्मशूलस्य ॥ २४ ॥ सौम्यानीति हे देवि ते सौम्यानि यानि रूपाणि किञ्च अत्यर्थघोराणि यानि
रूपाणि त्रैलोक्ये विचरन्ति तैः त्वं अस्मान् तथा भुवं रक्ष ते तव सौम्यानि सृष्टिस्थितिव्यापारा-

प्राच्यांरक्षप्रतीच्यांचचण्डिकेरक्षदक्षिणे भ्रामणेनात्मशूलस्य-
उत्तरस्यांतथेश्वरि ॥ २४ ॥ सौम्यानियानिरूपाणित्रैलोक्येवि-
चरन्तिते यानिचात्यर्थघोराणितैरक्षास्मांस्तथाभुवं ॥ २५ ॥
खड्गशूलगदादीनियानिचास्त्राणितेम्बिके करपल्लवसंगीनि-
तैरस्मान्रक्षसर्वतः ॥ २६ ॥

* * *

णि यानि रूपाणि स्वरूपाणि अत्यर्थघोराणि संहारव्यापाराणि यानि रूपाणि स्वरूपाणि त्रयो लो-
काः त्रैलोक्यं तस्मिन् त्रैलोक्ये विचरन्ति गच्छन्ति तैः रूपैः भुवं पृथिवीं ॥ २५ ॥ खड्गेति हे अ-
म्बिके किञ्च करपल्लवसङ्गीनि खड्गशूलगदादीनि ते यानि अस्त्राणि भवन्ति तैः त्वं अस्मान् सर्वतः
रक्ष करा एव पल्लवाः करपल्लवाः करपल्लवानां सङ्गः करपल्लवसङ्गः करपल्लवसङ्गोऽस्ति येषां तानि

करपल्लवसङ्गीन करा एव अष्टादशभुजा एवपल्लवा: किशलयानि पत्राणि सङ्ग: संसर्ग: सम्बन्ध: खड्गश्च शूलं च गदाच ता: खड्गशूलगदा: खड्गशूलगदाचादिर्येषां तानि खड्गशूलगदादीनि खड्ग: असि: ते तव शूलं त्रिशूलं तै: अस्त्रै: सर्वत: सर्वंच ॥ २६ ॥ * * * *

ऋषिरुवाच, एवमिति हे राजन् त्रिदशै: समस्तै: सुरै: तु एव स्तुता जगतां धात्री प्रसादसुमुखी सती प्रणतान् समस्तान् सुरान् प्राह कथं भूता जगतां धात्री भक्त्या दिव्यै: नन्दनोद्भवै: कुसुमै: तथा गन्धानुलेपनै: अर्चिता पुन: कथं भूता जगतां धात्री दिव्यै: धूपै: धूपिता: तिस्र: दशा: येषां ते

ऋषिरुवाच, एवंस्तुतासुरैर्दिव्यै:कुसुमैर्नन्दनोद्भवै: अर्चिताजगतांधात्रीतथागन्धानुलेपनै: ॥ २७ ॥ भक्त्यासमस्तैस्त्रिदशैर्दिव्यैर्धूपैस्तुधूपिता प्राहप्रसादसुमुखीसमस्तान्प्रणतान्सुरा-

त्रिदशा: तै: त्रिदशै: दशा: अवस्था: समस्तै: संपूर्णै: सुरैर्देवै: एवं पूर्वोक्तप्रकारेण जगतां चतुर्दशलोकानांधात्री जननी देवी सुष्टुमुखं यस्या: सा सुमुखी प्रसादेन सुमुखी प्रसादसुमुखी सुष्टु शोभनं आननं प्रसादेन प्रसन्नतया प्रणतान् कृतनमस्कारान् समस्तान् संपूर्णान् सुरान् देवान् प्राह उवाच दिवि भवानि दिव्यानि तै: दिव्यै: दिवि स्वर्गे भवानि उत्पन्नानि दिव्यै: उत्कृष्टै: नन्दनात् उद्भवो येषां तानि नन्दनोद्भवानि तै: नन्दनोद्भवै: नन्दनात् देवोद्यानात् उद्भव: प्रादुर्भाव: कुसुमै: पुष्पै:

गन्धाश्च अनुलेपनानि च तानि गन्धानुलेपनानि तैः गन्धानुलेपनैः गन्धाः श्रीरागादयः अनुलेपना-
नि श्रीचन्दनादीनि अर्चिता पूजिता दिव्यैः मनोज्ञैः ॥ २७ । २८ ॥ देव्युवाच, व्रियतामिति
देवा ऊचुः भगवत्येति हे सर्वे त्रिदशाः भवतां अस्मत्तः यत् अभिवाञ्छितं भवति तत् भवद्भिः
व्रियतां अभिवांछितं इच्छितः व्रियतां याच्यतां देवा ऊचुः हे देवि भगवत्या अस्माकं शत्रुः अयं
महिषासुरः यत् निहतः तत् सर्वं कृतं किञ्चित् न अवशिष्यते भगवत्या त्वया शत्रुः वैरी निहतः
प्रहारितः न अवशिष्यते न अवशिष्टो भवति ॥ २९ ॥ * * * * *

न्, २८ देव्युवाच, व्रियतांत्रिदशाःसर्वैर्यदस्मत्तोभिवांछितं, दे-
वाऊचुः, भगवत्याकृतंसर्वंनकिञ्चदवशिष्यते ॥ २९ ॥ यदयंनिह
तःशत्रुरस्माकंमहिषासुरःयदिचापिवरोदेयस्त्वयास्माकंमहेश्व-

यदिति हे महेश्वरि यदि चापि त्वया अस्माकं वरः देयः तर्हि त्वं संस्मृता सती नः परमापद
हिंसेथाः यदिचापि यद्येवं सत्यपि अस्माकं अस्मभ्यं ततः अस्माकं परमाश्च ताः आपदश्च परमापदः
परमाः उत्कृष्टाः आपदः आपत्तयः हिंसेथाः नाशय ॥ ३० ॥ उत्तरार्द्धमुत्तरान्वयि य इति हे अम-
लानने हे अम्बिके यः मर्त्यः त्वां एभिः स्तवैः स्तोष्यति तस्य त्वं वित्तर्द्धिविभवैः सह धनदारादिस-
स्पृहां किञ्च [illegible] हृदये सर्वप्रसन्नाभवेथाः अमलं आननं यस्याः सा अमलानना तत्सम्बोधने हे

अमलानने ! अमलं प्रहृष्टं आननं मुखारविन्दं तस्य मर्त्यस्य मनुष्यस्य वित्तस्य ऋद्धिः वित्तर्द्धिः वित्तर्द्धेः विभवाः वित्तर्द्धिविभवाः तैः वित्तर्द्धिविभवैः वित्तस्य ज्ञानस्य ऋद्धिः उपचयः विभवाः ऐश्वर्यादयः धनानि च दाराश्च धनदाराः धनदाराः आदिर्येषां ते धनदारादयः धनदारादीनां सम्पदः धनदारादिसम्पदः तासां धनदारादिसम्पदाम् धनानि द्रव्याणि दाराः कलत्राणि सम्पदः अनुरूपात्मभाव अस्म-

रि ॥ ३० ॥ संस्तुतासंस्तुताभिर्नोहिंसेथाःपरमापदः यश्चमर्त्यः स्तवैरेभिस्त्वांस्तोष्यत्यमलानने ॥ ३१ ॥ तस्यवित्तर्द्धिविभवैर्धन दारादिसम्पदां वृद्धयेऽस्मत्प्रसन्नात्वं भवेथाःसर्वदाम्बिके ॥ ३२ ॥ ऋषिरुवाच, इतिप्रसादितादेवैर्जगतोऽर्थेतथात्मनः तथेत्युक्त्वाभ द्रकालीवभूवांतर्हितानृप ॥ ३३ ॥ * * * *

त् अस्माकं वृद्धये उपचयाय सर्वदा भवेथाः भव ॥ ३२ ॥ ऋषिरुवाच इतीति हे नृप हे राजन् देवैः जगतः तथा आत्मनः अर्थे इति प्रसादिता भद्रकाली तथा इति उक्त्वा अन्तर्हिता बभूव नॄन् पातीति नृपः तत्सम्बोधने हे नृप नॄन् जनान् पाति रक्षति देवैः इन्द्रादिभिः इति पूर्वोक्तप्रकारेण प्रसादिता प्रसन्नीकृता भद्रं कालयतीति भद्रकाली भद्रं कल्याणं कालयति वर्द्धयति तथा तथास्तु

अन्तर्हिता अदृश्या ॥ ३३ ॥ * * * * * * *

इतीति हे भूप हे राजन् पुराजगत्त्रयहितैषिणी सा देवी देवशरीरेभ्यः यथा संभूता बभूव तथा
मया ते इति एतत् कथितं भुवं पातीति भूपः तत्सम्बोधने हे भूप भुवं पृथिवीं पाति रक्षति जग-
तां त्रयं जगत्त्रयं जगत्त्रयस्य हितैषिणी जगत्त्रयहितैषिणी जगतां स्वर्गमर्त्यपातालानां हितैषिणी
हितकर्त्री देवानां शरीराणि देवशरीराणि तेभ्यः देवशरीरेभ्यः देवानां इन्द्रादीनां शरीराणि देहाः
यथा येनप्रकारेण संभूता प्रकटीभूता तथा तेन प्रकारेण ते तुभ्यं ॥ ३४ ॥ पुनश्चेति हे राजन्

**इत्येतत्कथितंभूपसंभूतासायथापुरा देवीदेवशरीरेभ्योजगत्त्र-
यहितैषिणी ॥ ३४ ॥ पुनश्चगौरीदेहासासमुद्भूतायथाभवत्
वधायदुष्टदैत्यानांतथाशुम्भनिशुम्भयोः ॥ ३५ रक्षणायचलोका-**

पुनश्च देवानां उपकारिणी गौरीदेहा सा दुष्टदैत्यानां तथा शुम्भनिशुम्भयोः वधाय किञ्च लोकानां
रक्षणाय यथा संमुद्भूता अभवत् तथा मयाऽख्यातं तत् त्वं शृणुष्व अहं तथावत् ते कथयामि
देवानां इन्द्रादीनां उपकारिणी उपकारकर्त्री गौर्याः देहः गौरीदेहः गौरीदेहः कारणं यस्याः सा
गौरीदेहा गौर्याः पार्वत्याः देहः शरीरं कारणं हेतुः दुष्टाश्च ते दैत्याश्च दुष्टदैत्याः तेषां दुष्टदैत्यानां दुष्टाः
कुटिलाः शुम्भश्च निशुम्भश्च तौ शुम्भनिशुम्भौ तयोः शुम्भनिशुभयोः लोकनां जनानाम् सा देवी यथा

राजन् म...

येन प्रकारेण ...भूता प्रकटीभूता तथा तेन प्रकारेण मया मत्तः ख्यातं लोकप्रसिद्धं तत् त्वं प्रकारं
यथावत् यथार्थं ते तुभ्यं कथयामि कथयिष्ये वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा इत्यनेन सूत्रेण भूते
लृट् ॥ ३५ । ३६ ॥ इति श्रीनागोजीभट्टसम्मतकृते सप्तशतीव्याख्याने शक्रादिस्तुतिर्नामचतुर्थो-
ऽध्यायः ॥ ४ ॥ * * * * * * * * * * *

यथावत्कथयामीति प्रतिज्ञातमितिहासमाह, ऋषिरुवाच, पुरेति हे राजन् पुरा असुराभ्यां

नां देवानामुपकारिणी तच्छृणुष्व मयाख्यातं यथावत्कथयामि ते ॥
३६ ॥ इति मार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये
शक्रादिस्तुतिः समाप्तः चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ऋषिरुवाच,
पुरा शुम्भनिशुम्भाभ्यामसुराभ्यां शचीपतेः त्रैलोक्यं यज्ञभागाश्च-

शुम्भनिशुम्भाभ्यां मदबलाश्रयात् शचीपतेः त्रैलोक्यं हृतं किञ्च यज्ञभागाः हृताः पुरा पूर्वं असु-
राभ्यां दनुजाभ्यां शुम्भश्च निशुम्भश्च तौ शुम्भनिशुम्भौ ताभ्यां शुम्भनिशुम्भाभ्यां मदश्च बलं च ते
मदबले मदबलयोः आश्रयः मदबलाश्रयः तस्मात् मदबलाश्रयात् मदः गर्वः बलं शक्तिः आश्रयः
आधारः शच्याः पतिः शचीपतिः तस्य शचीपतेः शच्याः इन्द्राण्याः पतिः स्वामी इन्द्रः त्रयोलोकाः

त्रैलोक्यं लोकाः स्वर्गमर्त्यपातालानि हृतं स्वाधीनं कृतं यज्ञे भागाः यज्ञभागाः हृताः स्वाधीनी
कृताः ॥ १ ॥ तावेवेति हे राजन् तौ एव सूर्यतां तद्वत् ऐन्दवं अधिकारं तथा कौबेरं अधिकारं
अथ च याम्यं अधिकारं किञ्च वरुणस्य अधिकारं चक्राते तौ एव शुम्भनिशुम्भौ एव सुवतीति सूर्यः
सूर्यस्य भावः सूर्यता तां सूर्यतां सुवति कर्मणि लोकं प्रेरयति भावः धर्मः सूर्यतां सर्वलोककर्म-
प्रेरकतां अधिकारं तद्वत् तथैव ऐन्दवं इन्दोः अयं ऐन्दवः तं ऐन्दवं इन्दोः चन्द्रस्य कुबेरस्य अयं
कौबेरं यमस्य अयं याम्यः तं याम्यं ॥ २ ॥ तावेवेति हे राजन् तौ एवं किञ्च पवनर्द्धिं किञ्च वह्नि-

हृतामदबलाश्रयात् ॥ १ ॥ तावेवसूर्यतांतद्वदधिकारंतथैन्दवं
कौबेरमथयाम्यंचचक्रातेवरुणस्यच २ ॥ तावेवपवनर्द्धिंचचक्र
तुर्वह्निकर्मच ततोदेवाविनिर्धूताभ्रष्टराज्याःपराजिताः ॥ ३ ॥

कर्म चक्रतुः तौ एव शुम्भनिशुम्भौ एव पवनः ऋध्यते अनेनेति पवनर्द्धिः तं पवनर्द्धिं पवनः वायुः
ऋध्यते वर्द्धते पवनर्द्धिं पवनाधिकारं वन्हेः कर्म वन्हिकर्म तत् वन्हिकर्म अग्न्यधिकारं ततः विनि-
र्धूताः देवाः पराजिताः सन्तः भ्रष्टराज्याः जाता इत्यर्थः ततः तदनन्तरं स्वस्वाधिकारगतानन्तरं
विनिर्धूताः कम्पिताः देवा इन्द्रादयः परै आजिताः पराजिताः परैः शत्रुभिः आ सर्वतः ॥ ३ ॥
हृतेति हे राजन् महासुराभ्यां ताभ्यां निराकृताः सर्वे त्रिदशाः हृताधिकाराः सन्तः अपराजितां

तां देवीं संस्मरन्ति महांतौ च तौ असुरौ च महासुरौ ताभ्यां महासुराभ्यां महांतौ बलवन्तौ असु-
रौ दैत्यौ ताभ्यां शुम्भनिशुम्भाभ्यां निराकृताः स्वर्गात् निःसारिताः सर्वे समस्ताः तिस्रः दशाः ये-
षां ते त्रिदशाः दशाः अवस्थाः त्रिदशाः देवाः हृतः अधिकारो येषां ते हृताधिकाराः हृतः गतः
अधिकारः सर्वाधिकारः अपरैः अजिता अपराजिता तां अपराजितां अपरैः शत्रुभिः संस्मरंति
स्मृतवन्तः वर्तमानसामीप्ये भूतेलट् ॥ ४ ॥ तत्र हेतुमाह तयेति तया अस्माकं इति यथा वरः

हृताधिकारास्त्रिदशास्ताभ्यांसर्वैनिराकृताः महासुराभ्यांतां-
देवींसंस्मरंत्यपराजितां ॥ ४ ॥ तयास्माकंवरोदत्तोयथापत्सु-
स्मृताखिलाः भवतांनाशयिष्यामितत्क्षणात्परमापदः ॥ ५ ॥
इतिकृत्वामतिंदेवाहिमवंतंनगेश्वरं जग्मुस्तत्रततोदेवींविष्णु-

दत्तः इतीति किं हे त्रिदशाः भवद्भिः अहं आपत्सु स्मृता सती तत्क्षणात् भवतां अखिलाः पर-
मापदः नाशयिष्यामि तया देव्या यथा यथार्थः इतीति किं अखिलाः समस्ताः परमाश्च ताः आ-
पदश्च परमापदः परमाः उत्कृष्टाः आपत्तयः ॥ ५ ॥ इतीति देवाः इति मतिं कृत्वा नगेश्वरं हि-
मवन्तं जग्मुः तत्र विष्णुमायां देवीं प्रतुष्टुवुः देवाः इन्द्रादयः मतिं बुद्धिं नगानां ईश्वरः नगेश्वरः

तं नगेश्वरं नगानां पर्वतानां ईश्वरः स्वामी हिमवन्तं हिमाचलं ततः तदनन्तरं हिमवत्गमना-
नन्तरं तत्र हिमवति विष्णोः माया विष्णुमाया तां विष्णुमायां विष्णोः हरेः माया शक्तिः ॥ ६ ॥
प्रशब्दद्योतितां सर्वात्मना स्तुतिमाह देवा ऊचुः नम इति देव्यै सततं नमः महादेव्यै सततं नमः
शिवायै सततं नमः प्रकृत्यै सततं नमः भद्रायै सततं नमः वयं नियताः सन्तः तां प्रणताः स्म दे-
व्यै द्युत्यादिमत्यै सततं निरन्तरं नमः नमस्कारोऽस्तु महा देव्यै ब्रह्मादिदेवसर्गादिव्यवहारः प्रवर्तत
देव्यै शिवायै मुक्तिरूपायै प्रकृत्यै सृष्टिशक्तौ भद्रायै सवाशक्तौ नियताः समाहितचित्ताः स्म इति

मायांप्रतुष्टुवुः ॥ ६ ॥ देवाऊचुःनमोदेव्यैमहादेव्यैशिवायैस

ततंनमः नमःप्रकृत्यैभद्रायैनियताःप्रणताःस्मतां ॥ ७ ॥

रौद्रायैनमोनित्यायैगौर्यैधात्र्यैनमोनमः ज्योत्स्नायैचेंदुरूपि-

पादपूरणे ॥ ७ ॥
रौद्रायै इति रौद्रायै नमः नित्यायैः नमः गौर्यै नमः धात्र्यै नमः किञ्च इन्दुरूपिण्यै ज्योत्स्नायै
नमः सुखायै सततं नमः नमः सर्वजनबोध्यं रौद्रायै संहारशक्तौ नित्यायै कालानवच्छिन्नायै यद्वा
नित्याख्यशक्तिरूपायै गौर्यै गौरवर्णायै धात्र्यै जगदाधारायै ज्योत्स्नायै चन्द्रकिरणायै सुखायै पर-
मानन्दरूपायै ॥ ८ ॥ कल्याणीति कल्याण्यै नमः वृद्ध्यै नमः सिध्यै नमः वयं प्रणताः सन्तः ताभ्यः

नमः नमः कुमः कल्याण्यै कल्याणकर्त्र्यै वृद्ध्यै उपचयरूपायै सिद्ध्यै अणिमाद्यष्टविधरूपायै प्रणताः नम्राः नैरृत्यै नमः भूभृतां लक्ष्म्यै नमः शर्वाण्यै ते नमः नैरृत्यै राक्षसलक्ष्म्यै यद्वा नैरृत्यै रक्षःशक्त्यै भूभृतां राज्ञां शर्वाण्यै शिवशक्त्यै ते तुभ्यं ॥ ९ ॥ दुर्गायै इति दुर्गायै नमः दुर्गपारायै नमः सारायै नमः सर्वकारिण्यै नमः तथैव ख्यात्यै नमः कृष्णायै नमः धूम्रायै नमः सततं नमः दुर्गायै दुःखक्षयायै दुर्गः पारो यस्याः सा दुर्गपारा तस्यै दुर्गपारायै दुर्गः दुरधिगमः पारः परिच्छेदः यद्वा दु-

ण्यैसुखायैसततंनमः ॥ ८ ॥ कल्याण्यैप्रणतावृद्ध्यै सिद्ध्यै कुर्मो-

नमोनमः नैरृत्यै भूभृतांलक्ष्म्यै शर्वाण्यैतेनमोनमः ॥ ९ ॥

दुर्गायैदुर्गपारायैसारायैसर्वकारिण्यै ख्यात्यै तथैवकृष्णायैधूम्रा

यैसततंनमः ॥ १० ॥ * * *

र्गात् पारं करोतीति दुर्गपारा तस्यै दुर्गपारायै दुर्गात् संसारात् सारायै बलवत्यै सर्वकारिण्यै सर्वजननि स्वतन्त्रायै ख्यात्यै प्रकृतिपुरुषभेदज्ञानरूपायै यद्वा ख्यात्यै प्रसिद्ध्यै कृष्णायै कृष्णवर्णायै यद्वा कृष्णशक्त्यै धूम्रायै धूम्रवर्णायै यद्वा धूमावत्यै शक्त्यै ॥ १० ॥ * *

अतीति वयं नताः सन्तः अतिसौम्यातिरौद्रायै तस्यै नमः नमः कुर्मः नताः यद्वा अतिसौम्याचा-

ता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः बुद्धिरूपेण सविकल्पकज्ञानरूपेण ॥ १४ ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु निद्रारूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः निद्रारूपेण सुषुप्त्यवस्थारूपेण यद्वा स्वप्नावस्थारूपेण ॥ १५ ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु क्षुधारूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः क्षुधारूपेण अभ्यवजिहीर्षारूपेण १६

बुद्धिरूपेणसंस्थितानमस्तस्यैनमस्तस्यै० ॥ १४ ॥ यादेवीसर्वभू-तेषुनिद्रारूपेण संस्थितानमस्तस्यैनमस्तस्यै० ॥ १५ ॥ यादेवी-सर्वभूतेषुक्षुधारूपेणसंस्थिता नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यै-नमोनमः ॥ १६ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुच्छायारूपेण संस्थितानम-स्तस्यैनमस्तस्यै० ॥ १७ ॥

* * * * *

येति या देवी सर्वभूतेषु छायारूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः छायारूपेण संस्थिता संसारातपाभावरूपेण यद्वा वर्णप्रमादरूपेण ॥ १७ ॥ येति या देवी सर्वभूते-षु शक्तिरूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः शक्तिरूपेण कार्यज-ननसामर्थ्यरूपेण ॥ १८ ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु तृष्णारूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै

नमः तस्यै नमः नमः नमः तृष्णारूपेण अनात्मीयस्वीकारेच्छारूपेण ॥ १९ ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु क्षान्तिरूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः क्षान्तिरूपेण सामर्थ्ये सत्यपि अपकारिणि अपकाराचिकीर्षारूपेण ॥ २० ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु जातिरूपेण

यादेवीसर्वभूतेषुभ्रान्तिरूपेण संस्थितानमस्तस्यै नमस्तस्यै०१८।
यादेवीसर्वभूतेषुतृष्णारूपेण संस्थितानमस्तस्यै नमस्तस्यै० १९।
यादेवीसर्वभूतेषुक्षान्तिरूपेण संस्थितानमस्तस्यै नमस्तस्यै० ॥
२० ॥ यादेवीसर्वभूतेषुजातिरूपेण संस्थितानमस्तस्यै नमस्तस्यै० ॥ २१ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुलज्जारूपेण संस्थितानमस्तस्यै नमस्तस्यै० ॥ २२ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुशान्तिरूपेणसंस्थिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ॥ २३ ॥

संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः जातिरूपेण गोत्वादिरूपेण ॥ २१ येति या देवी सर्वभूतेषु लज्जारूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः लज्जारूपेण स्वकार्यविषयाऽन्यज्ञानमयरूपेण ॥ २२ ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु शान्तिरूपेण संस्थि-

ता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः शांतिरूपेण इन्द्रियसंयमविषयोपरति-
रूपेण ॥ २३ ॥ * * *

येति या देवी सर्वभूतेषु श्रद्धारूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः
श्रद्धारूपेण श्रुत्यायुक्तेर्थेआस्तिक्यरूपेण ॥ २४ ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु कांतिरूपेण संस्थिता भ-

यादेवीसर्वभूतेषुश्रद्धारूपेण संस्थितानमस्तस्यै नमस्तस्यै० ॥ २४ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुकांतिरूपेण संस्थितानमस्तस्यै नमस्तस्यै० ॥ २५ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुलक्ष्मीरूपेण संस्थितानमस्तस्यै-नमस्तस्यै० ॥ २६ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुवृत्तिरूपेण संस्थितानम-स्तस्यै नमस्तस्यै० ॥ २७ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुस्मृतिरूपेणसंस्थिता

वति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः कांतिरूपेण शोभारूपेण ॥ २५ ॥ येति या दे-
वी सर्वभतेषु लक्ष्मीरूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः लक्ष्मी-
रूपेण धनादिसम्पत्रूपेण यद्वा मोक्षप्राप्तिरूपेण ॥ २६ ॥ येति या देवी सर्वभतेषु वृत्तिरूपेण सं-
स्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः वृत्तिरूपेण जीविकारूपेण यद्वा प्रवृत्तिरू-

पेण ॥ २७ ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु स्मृतिरूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै
नमः नमः नमः स्मृतिरूपेण अनुभूतविषयज्ञानरूपेण ॥ २८ ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु दयारूपेण
संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः दयारूपेण परदुःखप्रहारेच्छारूपे-
ण ॥ २९ ॥ येति या देवी सर्वभूतेषु तुष्टिरूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः

नमस्तस्यै नमस्तस्यै० ॥ २८ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुदयारूपेण सं-
स्थितानमस्तस्यै नमस्तस्यै० ॥ २९ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुतुष्टिरूपे-
णसंस्थिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ॥ ३० ॥
यादेवीसर्वभूतेषुमातृरूपेण संस्थितानमस्तस्यैनमस्तस्यै० ३१ ॥
यादेवीसर्वभूतेषुभ्रांतिरूपेण संस्थितानमस्तस्यैनमस्तस्यै० ३२ ॥

नमः नमः तुष्टिरूपेण अधिगताधिकानभिलाषारूपेण ॥ ३० ॥ * * * *
येति या देवी सर्वभूतेषु मातृरूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः
मातृरूपेण पालयित्रीरूपेण यद्वा मातृकाधिष्ठात्रीदेवतारूपेण ॥ ३१ ॥ या देवी सर्वभूतेषु भ्रांति-
रूपेण संस्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः भ्रांतिरूपेण अतद्वतितद्बुद्ध्य-

यद्रूपेण ॥ ३२ ॥ इन्द्रियेति या अखिलेषु भूतेषु अन्तर्यामितया स्थिता भवति इन्द्रियाणां किञ्च भूतानां अधिष्ठात्री भवति तस्यै व्याप्तिदेव्यै सततं नमः अखिलेषु समस्तेषु भूतेषु जनेषु इन्द्रिया-णां ज्ञानकारणानां भूतानां ज्ञानविषयाणां सूक्ष्मस्थूलानां अधिष्ठात्री प्रवर्तिका निवर्तिका च व्याप्ति-दिव्यै व्याप्तियुक्तदेव्यै व्यापिकायै इत्यर्थः ॥ ३३ ॥ चितिरूपेति या चितिरूपेण कृत्स्नं एतत् जग-त् व्याप्य स्थिता भवति तस्यै नमः तस्यै नमः तस्यै नमः नमः नमः चितिः चपनं बुद्धिः तद्रूपेण। ३४ ॥ नम इत्यनेन नमो नमः मन्त्रस्वरूपत्वं इदमुपलक्षणं सर्वमन्त्रस्वरूपत्वस्येति कश्चित् अत्रायं

इन्द्रियाणामधिष्ठात्री भूतानां चाखिलेषु या भूतेषु सततं तस्यै व्या-प्तिदेव्यै नमो नमः ॥ ३३ ॥ चितिरूपेण या कृत्स्नमेतद्व्याप्य स्थि-ता जगत् नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ॥ ३४ ॥ *

संग्रहः विष्णुमाया चेतना च बुद्धिर्निद्रा क्षुधा तथा छाया शक्तिस्तृष्णा च क्षान्तिर्जातिस्ततः परं ॥ १ ॥ ल-ज्जा शांतिस्ततः श्रद्धा कांतिर्लक्ष्मीस्ततः परा वृत्तिः स्मृतिर्दया चैव तुष्टिर्माता ततः परं ॥ २ ॥ भ्रांतिर्व्या-प्तिश्चितिश्च वचर्यो विंशतिसंख्यका: इतोधिकमनार्षं स्यात्तच्चैकात्यायनेस्फुटं ॥ ३ ॥ * *

स्तुतेति सुरैः पूर्वं स्तुता तथा सुरेंद्रेण अभीष्टसंश्रयात् दिनेषु सेविता शुभहेतुः सा ईश्वरी नः शुभानि भद्राणि करोतु किञ्च आपदः अभिहन्तु सुरैः ब्रह्मादिभिः सुराणां इन्द्रः सुरेन्द्रः तेन सुरे-

द्रेण सुराणां देवानां इन्द्रः श्रेष्ठः अभीष्टस्य संश्रयः अभीष्टसंश्रयः तस्मात् अभीष्टसंश्रयात् संश्रयः प्राप्तिः
दिनेषु प्रतिदिनं सेविता आराधिता शुभस्य हेतुः शुभहेतुः कारणं ईश्वरी देवी नः अस्माकं शु-
भानि भद्राणि अतिशयिता शुभानि आपदः आपत्तिः अभिहन्तु नाशयतु ॥ ३५ ॥ येति उद्धतदै-
त्यतापितैः सुरैः अस्माभिः सांप्रतं या ईशा नमस्यते किञ्च भक्तिविनम्रमूर्तिभिः अस्माभिः या च
[illegible]ती तत्क्षण एव नः सर्वापदः हन्ति उद्धताश्च ते दैत्याश्च उद्धतदैत्याः उद्धतदैत्यैः तापिताः

स्तुतासुरैःपूर्वमभीष्टसंश्रयात्तथासुरेन्द्रेणदिनेषुसेविता करोतु
सानःशुभहेतुरीश्वरीशुभानिभद्राण्यभिहन्तुचापदः ॥ ३५ ॥
यासांप्रतंचोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशाचसुरैर्नमस्यते याच
स्मृतातत्क्षणमेवहन्तिनःसर्वापदोभक्तिविनम्रमूर्त्तिभिः ॥ ३६

उद्धतदैत्यतापिताः तैः उद्धतदैत्यतापितैः उद्धताः मदांधाः दैत्याः असुराः तापिताः पीडिताः सुरै-
र्देवैः सांप्रतं वर्त्तमानकाले ईशा देवी भक्त्या विनम्रा मूर्तिर्येषां ते भक्तिविनम्रमूर्त्तयः तैः भक्तिवि-
नम्रमूर्तिभिः नम्रा नम्रीभूता मूर्तिः तनुः या देवी सर्वाश्च ताः आपदश्च सर्वापदः सर्वाः समस्ताः
आपदः आ[illegible]यः हन्ति नाशयति ॥ ३६ ॥ ऋषिरुवाच, एवमिति हे राजन् हे नृपनन्दन तत्र पा-

र्वती जाह्नव्याः तोये स्नातुं एवं स्तवादियुक्तानां देवानां अभि आययौ तत्र देवसन्निहिते देशे जा-
ह्नव्याः गङ्गायाः तोये जले स्नातुं स्नातुमिव एवं अनेन प्रकारेण स्तवादिभिः युक्ताः स्तवादियुक्ताः
तेषां स्तवादियुक्तानां स्तोत्रस्तवनयुक्तानां देवानां इन्द्रादीनां अभिसन्मुखं ॥ ३७ ॥ * *
सेति हे राजन् सा सुभ्रूः तान् सुरान् इति अब्रवीत् इतीति किं हे सुराः भवद्भिः अत्र का स्तू-
यते किञ्च अस्याः शरीरकोशतः समुद्भूता शिवा अब्रवीत् शोभने भ्रुवौ यस्याः सा सुभ्रूः शोभने

ऋषिरुवाच, एवंस्तवादियुक्तानांदेवानांतत्रपार्वती स्नातुमभ्या
ययौतोयेजाह्नव्यान्नृपनन्दन ॥ ३७ ॥ साब्रवीत्तान्सुरान्सुभ्रू-
र्भवद्भिःस्तूयतेचका शरीरकोशतश्चास्याःसमुद्भूताब्रवीच्छिवा ॥
३८ ॥ स्तोत्रंममैतत्क्रियतेशुम्भदैत्यनिराकृतैः देवैःसमेतैःसम-

मनोहरे सुभ्रूः देवी तान् प्रसिद्धान् सुरान् इन्द्रादीन् अत्र अस्मिन् स्थले आत्म पार्वत्याः शरीर
एव कोशः शरीरकोशः शरीरकोशादिति शरीरकोशतः शरीर एव देह एव कोशः गृहं समुद्भूता
सत्वप्रधानांशेन प्रादुर्भूता शिवा देवी ॥ ३८ ॥ किमब्रवीत्तदाह स्तोत्रमिति समेतैः समरे निशुम्भेन
पराजितैः शुम्भदैत्यनिराकृतैः देवैः मम एतत् स्तोत्रं क्रियते समेतैः मिलितैः समरे रणे शुम्भदैत्येन

निराकृता: शुम्भदैत्यनिराकृता: तै: शुम्भदैत्यनिराकृतै: निराकृता: स्वर्गात् नि:सारिता: देवै: इ-
न्द्रादिभि: स्तोत्रं स्तुति: ॥ ३९ ॥ शरीरेति अम्बिका तस्या: पार्वत्या: शरीरकोशात् यत् नि:सृता
तत: जनै: समस्तेषु लोकेषु कौशिकी इति गीयते अम्बिका देवी शरीर एव कोश: शरीरकोश:
तस्मात् शरीरकोशात् शरीर एव देह एव कोश: गृहं तत: तत् कौशिकी कोशात् जाता कौशिकी
गीयते कथ्यते ॥ ४० ॥ तस्यामिति तस्यां तु विनिर्गता पार्वती अपि कृष्णा अभूत् जनैर्हिमाचल

र्दैर्निशुम्भेनपराजितै: ॥ ३९ ॥ शरीरकोशाद्यत्तस्या:पार्वत्या-

नि:सृतांबिका कौशिकीतिसमस्तेषुततोलोकेषुगीयते ॥ ४० ॥

तस्यांविनिर्गतायांतुकृष्णाभूत्सापिपार्वती कालिकेतिसमाख्या-

ताहिमाचलकृताश्रया ॥ ४१ ॥ * * * *

कृताश्रया अम्बिका कालिका इति समाख्याता तस्यां अम्बिकायां विनिर्गतायां नि:सृतायां कृष्णा
कृष्णवर्णा हिमाचले कृत: आश्रयो यया हिमाचलकृताश्रया आश्रय: स्थानं समाख्याता
कथिता ॥ ४१ ॥ * *
तत इति तत: शुम्भनिशुम्भयो: भृत्यौ चण्ड: किञ्च मुण्ड: सुमनोहरं परं रूपं बिभ्राणां अम्बि-

कां ददर्श ततः तदनन्तरं हिमाचलकृताश्रयानन्तरं शुम्भस्य निशुम्भस्य तौ शुम्भनिशुम्भौ तयोः शुम्भनिशुम्भयोः भृत्यौ सेवकौ सुमनोहरं अतिरमणीयं परं उत्कटं रूपं स्वरूपं बिभ्राणां धारयन्तीं अम्बिकां देवीं ॥ ४२ ॥ ताभ्यामिति किञ्च ताभ्यां शुम्भाय इति आख्याता इतीति किं हे महाराज हिमाचलं भासयन्ती अतीव सुमनोहरा कापि स्त्री आस्ते ताभ्यां चण्डमुण्डाभ्यां आख्याता कथिता भासयन्ती प्रकाशयन्ती अतीव अत्यन्तमेव सुमनोहरा रमणीया कापि अनिर्वाच्या ॥ ४३ ॥

ततोऽम्बिकां परं रूपं बिभ्राणां सुमनोहरम् ।
ददर्श चण्डो मुण्डश्च भृत्यौ शुम्भनिशुम्भयोः ॥ ४२ ॥
ताभ्यां शुम्भाय चाख्याता अतीव सुमनोहरा ।
काप्यास्ते स्त्री महाराज भासयन्ती हिमाचलम् ॥ ४३ ॥
नैव तादृक् क्वचिद्रूपं दृष्टं केनचिदुत्तमम् ।
ज्ञायतां काप्यसौ देवी गृह्य-

नैवेति हे असुरेश्वर केनचित् उत्तमं तादृक् रूपं नैव दृष्टं अतः त्वया असौ देवी अपि का भवति इति ज्ञायतां किञ्च गृह्यतां असुराणां ईश्वरः असुरेश्वरः तत्सम्बोधने हे असुरेश्वर असुराणां दैत्यानां ईश्वरः स्वामी उत्तमं श्रेष्ठं रूपं स्वरूपं अतः अस्मात् कारणात् ज्ञायतां दूतद्वारा तत्स्वरूपं विचार्यतां गृह्यताम् अङ्गीक्रियताम् ॥ ४४ ॥ ननु किमर्थोऽङ्गीकारस्तस्या इत्यत आह स्त्रीरत्नमिति हे

असुरेश्वर तत्र अतिचार्वंगी त्विषा दिशः द्योतयन्ती सा स्त्रीरत्नं तु तिष्ठति हे दैत्येन्द्र भवान् तां द्रष्टुं
अर्हति तत्र तस्मिन् हिमाद्रौ अतिचारु अङ्गं यस्याः सा अतिचार्वंगी अतिचारु अतिमनोहरं अङ्गं
शरीरं त्विषा दीप्त्या द्योतयन्ती प्रकाशयन्ती स्त्रीरत्नं उत्तमस्त्रीत्यर्थः दैत्यानां इन्द्रः दैत्येन्द्रः तत्स-
म्बोधने हे दैत्येन्द्र इन्द्रः स्वामी तां स्त्रियं अर्हति योग्यो भवति ॥ ४५ ॥ * * *
ननु यदि सा रत्नभूता कथमस्माकं स्यादत आह यानीति हे प्रभो त्रैलोक्ये तु समस्तः गजाश्वा-

तांचासुरेश्वर ॥ ४४ ॥ स्त्रीरत्नमतिचार्वंगीद्योतयन्तीदिश-
स्त्विषा सातुतिष्ठतिदैत्येन्द्रतांभवान्द्रष्टुमर्हति ॥ ४५ ॥ *
यानिरत्नानिमणयोगजाश्वदीनिवैप्रभो त्रैलोक्येतुसमस्तानिसां-
प्रतंभांतितेगृहे ॥ ४६ ॥ ऐरावतःसमानीतोगजरत्नंपुरन्द-

दीनि यानि रत्नानि भवन्ति समस्तानि तानि सांप्रतं ते गृहे भांति वै त्रैलोकाः त्रैलोक्यं तस्मिन्
त्रैलोक्ये गजश्च अश्वश्च गजाश्वौ गजाश्वौ आदिर्येषां तानि गजाश्वादीनि गजः हस्ती रत्नानि स्व-
जातिश्रेष्ठानि समस्तानि संपूर्णानि तानि रत्नानि सांप्रतं वर्त्तमानकाले ते तव गृहे भवने भांति
शोभन्ते वै इति निश्चयेन अत इयमपि तव भविष्यते वेति भावः ॥ ४६ ॥ तदेवाह विहसोतिऐ-

रावतइति हे प्रभो त्वया पुरन्दरात् ऐरावतः गजरत्नं समानीतः किञ्च अयं पारिजाततरुः तथैव उच्चैःश्रवाः हयः समानीतः पुरन्दरात् इन्द्रात् गजरत्नं गजश्रेष्ठः समानीतः हृतः पारिजातश्चासौ तरुश्च पारिजाततरुः तरुः वृक्षः हयः अश्वः समानीतः हृतः ॥ ४७ ॥ विमानमिति वेधसः अद्भुतं हंससंयुक्तं यत् एतत् विमानं रत्नभूतं आसीत् तत् विमानं ते इह अङ्गणे आनीतं सत् तिष्ठति वेधसः ब्रह्मणः अद्भुतं आश्चर्यकारकं हंसैः संयुक्तं हंससंयुक्तं ते तव इह अस्मिन् ॥ ४८ ॥

रात् पारिजाततरुश्चायंतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥ ४७ ॥ विमानं-
हंससंयुक्तमेतत्तिष्ठतितेंगणे रत्नभूतमिहानीतंयदासीद्वेध-
सोऽद्भुतं ॥ ४८ ॥ निधिरेषमहापद्मःसमानीतोधनेश्वरात् कि-
ञ्जल्किनींददौचाब्धिर्मालामम्लानपङ्कजां ॥ ४९ ॥ *

निधिरिति हे प्रभो त्वया धनेश्वरात् महापद्मः एषः निधिः समानीतः किञ्च अब्धिः अम्लानपङ्कजाम् किञ्जल्किनीं मालां तुभ्यं ददौ धनेश्वरात् कुबेरात् महापद्मः महापद्मनामा निधिः अब्धिः क्षीरसमुद्रः न म्लानानि पङ्कजानि यस्याः सा अम्लानपङ्कजा ताम् अम्लानपङ्कजाम् म्लानानि मलीनानि कमलानि किञ्जल्किनीं तन्नामिकां ॥ ४९ ॥ * *

छत्रमिति हे प्रभो कांचनस्रावि वारुणं छत्रं ते गेहे तिष्ठति तथा अयं स्यन्दनवरः तिष्ठति अयं कः
यः पुरा प्रजापतेः आसीत् कांचनं स्रवतीति काञ्चनस्रावि काञ्चनं सुवर्णं स्रवति वर्षति वरुणस्य
इदं वारुणं ते तव गेहे गृहे स्यन्दनः वरः रथश्रेष्ठः पुरा पूर्वं प्रजापतेः दक्षस्य ॥ ५० ॥ मृत्योरिति
हे प्रभो हे ईश त्वया मृत्योः उत्क्रांतिदानाम शक्तिः हृता सलिलराजस्य पाशः तव भ्रातुः परिग्रहे
तिष्ठति मृत्योः यमस्य उत्क्रांतिदा उत्क्रांतिं मरणं सलिलानां राजा सलिलराजः तस्य सलिलराज-

छत्रंतेवारुणंगेहेकांचनस्रावितिष्ठति तथायंस्यंदनवरोयःपुरा-
सीत्प्रजापतेः ॥ ५० ॥ मृत्योरुत्क्रान्तिदानामशक्तिरीशत्वया-
हृता पाशःसलिलराजस्यभ्रातुस्तवपरिग्रहे ॥ ५१ ॥ निशुम्भ-
स्याब्धिजाताश्चसमस्तारत्नजातयः वह्निरपिददौतुभ्यमग्निशौ-

स्य सलिलानां जलानां सलिलराजस्य वरुणस्य भ्रातुः निशुम्भस्य परिगृह्यते अनेनेति परिग्रहः ह-
स्तः तस्मिन् परिग्रहे हस्ते ॥ ५१ ॥ निशुम्भस्येति हे ईश किञ्च अब्धिजाताः समस्ताः रत्नजातयः
निशुम्भस्य परिग्रहे तिष्ठन्ति किञ्च वह्निः अपि अग्निशौचे वाससी तुभ्यं ददौ अब्धेः जाताः अ-
ब्धिजाः अब्धेः क्षीरसमुद्रात् जाताः उत्पन्नाः समस्ताः संपूर्णाः रत्नजातयः रत्नश्रेष्ठाः परिग्रहे हस्ते

ति प्राप्ते

वह्निः अग्निः अग्निरेवशौचं ययोः ते अग्निशौचे शौचं नैर्मल्यकरणं वाससी वस्त्रे ॥ ५२ ॥ एवमिति हे दैत्येंद्र ते एवं समस्तानि रत्नानि आहृतानि त्वया कल्याणी एषा स्त्रीरत्नं कस्मात् न गृह्यते ते त्वया एवं अनेन प्रकारेण समस्तानि संपूर्णानि कल्याणी कल्याणकारिणी ॥ ५३ ॥
ऋषिरुवाच, निशम्येति हे राजन् चण्डमुण्डयोः इति वचः निशम्य तदा महासुरः सः शुम्भः

चेचवाससी ॥ ५२ ॥ एवंदैत्येंद्ररत्नानिसमस्तान्याहृतानिते स्त्रीरत्नमेषाकल्याणीत्वयाकस्मान्नगृह्यते ॥ ५३ ॥ *

ऋषिरुवाच, निशम्येतिवचःशुम्भःसतदाचण्डमुण्डयोः प्रेषयामाससुग्रीवंदूतंदेव्यामहासुरं ॥ ५४ ॥ इतिचेतिचवक्तव्यासागत्वावचनान्मम यथाचाभ्येतिसंप्रीत्यातथाकार्यंत्वयालघु ॥ ५५

सुग्रीवं दूतं देव्याः प्रेषयामास चण्डश्च मुण्डश्च तौ चण्डमुण्डौ तयोः चण्डमुण्डयोः वचः वाक्यं निशम्य श्रुत्वा तदा तस्मिन् काले महांश्चासौ असुरश्च महासुरः असुरः दैत्यः सः प्रसिद्धः सुग्रीवनामकं देव्याः समीपे ॥ ५४ ॥ इतिचेति हे सुग्रीव त्वया गत्वा मम वचनात् इति च इति च सा वक्तव्या यथा च सा संप्रीत्या अभ्येति तथा त्वया लघुकार्यं वचनात् वाक्यात् इदं चेत्यर्थः सा देवी

अभ्येति प्राप्नोति लघुशीघ्रं कार्यं कर्तव्यं ॥ ५५ ॥ स इति सः ततः अतिशोभने यत्रशैलेन्द्रे सा देवी आस्ते तत्र गत्वा तां मधुरया गिरा श्लक्ष्णं यथास्यात्तथा प्राह सः दूतः ततः शुम्भसकाशात् अतिशोभने अतिमनोहरे यत्र यस्मिन् शैलेन्द्रे पर्वतप्रांते आस्ते तिष्ठति तत्र तस्मिन् शैलेन्द्रे शे तां देवीं मधुरया कोमलया गिरा वाण्या श्लक्ष्णं अनुत्कटं प्राह उवाच ॥ ५६ ॥ दूत उवाच देवी-ति हे देवि दैत्येश्वरः त्रैलोक्यपरमेश्वरः शुम्भः भवति तेन त्वत्सकाशं प्रेषितः दूतः अहं इह आ-

सतत्रगत्वायत्रास्तेशैलेन्द्रेऽतिशोभने सादेवीतांततःप्राहश्ल-क्ष्णं मधुरयागिरा ॥ ५६ ॥ दूतउवाच, देविदैत्येश्वरःशुम्भस्त्रै-लोक्येपरमेश्वरः दूतोऽहंप्रेषितस्तेनत्वत्सकाशमिहागतः ५७
अव्याहताज्ञःसर्वासुयःसदादेवयोनिषु निर्जिताखिलदैत्यारिः-

गतः दैत्यानां ईश्वरः दैत्येश्वरः ईश्वरः स्वामी त्रयो लोका इति त्रैलोक्यं त्रैलोक्यस्य परमेश्वरः त्रैलोक्यपरमेश्वरः तेन शुम्भेन त्वत्सकाशं त्वत्समीपं इह अस्मिन् हिमाद्रौ आगतः प्राप्तः ॥ ५७ ॥ तदेवोपपादयति अव्याहतेति हे देवि निर्जिताखिलदैत्यारिः सर्वासु देवयोनिषु यः सदा अव्या-हताज्ञः भवति सः यत् आह तत् त्वं शृणुष्व दैत्यानां अरयः दैत्यारयः अखिलाश्च ते दैत्यारयश्च

शीभूता

अखिलदैत्य र्थः निर्जिताः अखिलदैत्यारयो येन सः निर्जिताखिलदैत्यारिः अरयः शत्रवः देवाः अखिलाः समस्ताः सर्वासु समस्तासु देवयोनिषु विद्याधरादिषु यः शुम्भः सदा सर्वदा न व्याहता आज्ञा यस्य सः अव्याहताज्ञः अव्याहता अप्रतिहता सः शुम्भः तत् वाक्यं आह उवाच तत् वाक्यं ५८ ॥ तदुक्तिमाह ममेति हे देवि अखिलं त्रैलोक्यं मम वश्यं भवति देवाः मम वशानुगाःभवन्ति अहं सर्वान् यज्ञभागान् पृथक् पृथक् उपाश्नामि अखिलं समस्तं त्रयो लोकाः त्रैलोक्यं देवाः इन्द्रा-

सयदाहशृणुष्वतत् ॥ ५८ ॥ ममत्रैलोक्यमखिलंममदेवावशा
नुगाः यज्ञभागानहंसर्वानुपाश्नामिपृथक्पृथक् ॥ ५९ ॥ त्रै-
लोक्येवररत्नानिममवश्यान्यशेषतः तथैवगजरत्नानिहृत्वादेवें-
द्रवाहनं ॥ ६० ॥ * * * * *

दयः वशा अत एव अनुगाः वशानुगाः अनुगाः भृत्याः सर्वान् समस्तान् यज्ञे भागाः यज्ञभागाः तान् यज्ञभागान् पृथक् इन्द्राद्यधिकारभेदेन उपाश्नामि गृह्णामि ॥ ५९ ॥ त्रैलोक्य इति हे देवि त्रैलोक्ये अशेषतः वरः रत्नानि मम वश्यानि भवन्ति हृत्वेत्याद्युत्तरान्वयि मया तथैव गजरत्नानि देवेन्द्रवाहनं हृत्वा त्रयो लोकाः त्रैलोक्यं तस्मिन् त्रैलोक्ये अशेषाणि सकलानि वररत्नाश्रेष्ठानि

वश्यानि वशीभूतानि गजरत्नानि गजश्रेष्ठं देवानां इन्द्रः देवेंद्रः देवेन्द्रस्य वाहनं देवेन्द्रवाहनं इन्द्रः
श्रेष्ठः देवेंद्रवाहनं ऐरावतं हृत्वा हृतः अर्थवशात् विभक्तिविपरिणामः ॥ ६० ॥ * *
क्षीरोदेति हे देवि अमरैः प्रणिपत्य उच्चैःश्रवससंज्ञं तत् अश्वरत्नं मम समर्पितं कथं भूतं अश्व-
रत्नं क्षीरोदमथनोद्भूतं अमरैः देवैः प्रणिपत्य नमस्कृत्य उच्चैःश्रवस इति संज्ञा यस्य तत् उच्चैःश्रव-
ससंज्ञः उच्चैःश्रवसि इत्यत्र पृषोदरादित्वादागमस्थितः समर्पितं दत्तं क्षीरोदस्य मथनं क्षीरोदम-
थनं क्षीरोदमथनात् उद्भूतं क्षीरोदमथनोद्भूतं क्षीरोदस्य क्षीरसमुद्रस्य मथनं विलोडनं उद्भूतं प्रादु-

क्षीरोदमथनोद्भूतमश्वरत्नं ममामरैः उच्चैःश्रवससंज्ञं तत्प्रणि-
पत्यसमर्पितं ॥ ६१ ॥ यानिचान्यानिदेवेषुगन्धर्वेषुरगेषुच र-
त्नभूतानिभूतानितानिमय्येवशोभने ॥ ६२ ॥ स्त्रीरत्नभूतां-

भूतं ॥ ६१ ॥ यानिचेति हे शोभने देवेषु किञ्च गन्धर्वेषु किंच उरगेषु अन्यानि यानि रत्नभूतानि
भूतानि भवन्ति तानि मयि एव तिष्ठन्ति हे शोभने हे मनोहरे देवेषु इन्द्रादिषु उरगेषु सर्पेषु
रत्नभूतानि भूतानि रत्नरूपाणि तानि रत्नानि मयि एव मद्गृहे चतिष्ठन्ति स्थितानीत्यर्थः ॥ ६२ ॥
स्त्रीति हे देवि लोके वयं त्वां स्त्रीरत्नभूतां मन्यामहे अतः सा त्वं अस्मान् उपागच्छ अतः कुतः
यतः वयं रत्नभुजः भवाम स्त्रीरत्नं भवतीति स्त्रीरत्नभूतां त्वाम् स्त्रीरत्नभूतां मन्यामहे जानीमः

यतः अस्मात् कारणात् उपागच्छ आश्रय रत्नं भुजन्तीति रत्नभुजः वयमित्यात्मगौरवार्थंबहुवचनं ॥ ६३ ॥ मांवेति हे चञ्चलापांगि त्वं मां वा मम अनुजं उरुविक्रमं निशुम्भं वापि भज कुतः यतः त्वं रत्नभूता वै असि चञ्चलौ अपांगौ यस्याः सा चञ्चलापांगी तत्सम्बोधने हे चञ्चलापांगि अपांगौ नेत्रांते अनुजं कनिष्ठं भ्रातरं उरुविक्रमो यस्य सः उरुविक्रमः तं उरुविक्रमं उरु महान् विक्रमः पराक्रमः यतः यस्मात् कारणात् वै इति निश्चयेन ॥ ६४ ॥ * * *

त्वांदेविलोकेमन्यामहेवयं सात्वमस्मानुपागच्छयतोरत्नभुजोव-यं ॥ ६३ ॥ मांवाममानुजम्वापिनिशुम्भमुरुविक्रमं भजत्वंचञ्चलापांगीरत्नभूतासिवैयतः ॥ ६४ ॥ परमैश्वर्यमतुलंप्राप्स्यतेमत्परिग्रहात् एतद्बुद्ध्यासमालोच्यमत्परिग्रहतांव्रज ॥ ६५ ॥

परमेति हे देवि त्वं अतुलं परमैश्वर्यं मत्परिग्रहात् प्राप्स्यसि एतत् बुद्ध्या समालोच्य मत्परिग्रहतां व्रज अतुलं महत् परमं च तत् ऐश्वर्यं च परमैश्वर्यं परमं उत्कृष्टं मत्परिग्रहात् समालोच्य विचार्य मत्परिग्रहतां सत्पत्नीत्वं व्रज प्राप्नुहि ॥ ६५ ॥ ऋषिरुवाच, इतीति हे राजन् इति उक्ता सा देवी तदा अन्तःस्थिता सती जगौ सा का यया इदं जगत् धार्यते कथं भूता देवी गम्भीरा पुनः

कथं भूता अन्तःस्मिता पुनः कथं भूता देवी दुर्गा पुनः कथं भूता भगवती पुनः कथं भूता देवी भद्रा इति अनेन प्रकारेण उक्ता कथिता तदा तस्मिन् काले अन्तः स्मितं यस्याः सा अन्तः करणे स्मितं ईषद्धास्यं जगौ उवाच यया देव्या गम्भीरा निश्चला दुर्ज्ञेया भगं अस्ति यस्याः सा भगवती भगं षडैश्वर्यं भद्रमस्ति यस्याः सा भद्रा भद्रं कल्याणं ॥ ६६ ॥ देव्युवाच, सत्यमिति हे दूत त्वया अत्र सत्यं उक्तं त्वया उदितं किञ्चित् मिथ्या न भवति शुम्भः किञ्च तादृशः निशुम्भः अपि

ऋषिरुवाच, इत्युक्तासातदादेवीगम्भीरांतःस्मिताजगौ दुर्गा भगवतीभद्राययेदंधार्यतेजगत् ६६ ॥ देव्युवाच, सत्यमुक्तंत्वया नात्रमिथ्याकिंचित्त्वयोदितं त्रैलोक्याधिपतिःशुम्भोनिशुम्भश्चापि तादृशः ॥ ६७ ॥ किंत्वत्रयत्प्रतिज्ञातंमिथ्यातत्क्रियतेकथं श्रू-

त्रैलोक्याधिपतिः भवति अत्र शुम्भविषये सत्यं यथार्थं उक्तं कथितं उदितं कथितं त्रयो लोकाः त्रैलोक्यं त्रैलोक्यस्य अधिपतिः त्रैलोक्याधिपतिः अधिपतिः स्वामी ॥ ६७ ॥ किंत्विति हे दूत किन्तु अत्र मया यत्प्रतिज्ञातं तत् मिथ्या कथं क्रियते मया पुरा अल्पबुद्धित्वात् या प्रतिज्ञा कृता सा त्वया श्रूयतां अत्र परिग्रहत्वविषये तत् प्रतिज्ञातं पुरा पूर्वं अल्पा बुद्धिर्यस्याः सा अल्पबुद्धिः

अल्पबुद्धिः भावः अल्पबुद्धित्वं तस्मात् अल्पबुद्धित्वात् अल्पा स्वल्पा भावः धर्मः सा प्रतिज्ञा ॥ ६८
प्रतिज्ञातमाह यो मामिति हे दूत संग्रामे यः मां जयति यः मे दर्पं व्यपोहति यः लोके प्रतिब-
लः भवति सः मे भर्ता भविष्यति मे मम दर्पं बलत्वाभिमानं व्यपोहति दूरी करोति मे मम प्र-
तिबलः समानबलः मे मम भर्ता स्वामी ॥ ६९ ॥ तदिति हे दूत तत् अत्र शुम्भः वा महासुरः
निशुम्भः आगच्छतु मां जित्वा लघु मे पाणिं गृह्णातु अत्र चिरेण किं भवति तत् तस्मात् कार-

यतामल्पबुद्धित्वात्प्रतिज्ञायाकृतापुरा ॥ ६८ ॥ योमांजयतिसं
ग्रामेयोमेदर्पंव्यपोहति योमेप्रतिबलोलोकेसमेभर्त्ताभविष्यति
॥ ६९ ॥ तदागच्छतुशुम्भोचनिशुम्भोवामहासुरः मांजित्वाकिं-
चिरेणाचपाणिंगृह्णातुमेलघु ॥ ७० ॥ दूतउवाच, अवलिप्तासि

णात् अत्र अस्मिन् स्थले वा अथवा महांश्चासौ असुरश्च महासुरः असुरः दैत्यः लघु शीघ्रं मे मम
पाणि हस्तं अत्र अस्मिन् विषये चिरेण बहुकालेन किं किम्प्रयोजनं पाणिग्रहणात्पूर्वं मम गमनम-
नुचितमिति भावः ॥ ७० ॥ दूतउवाच, अवलिप्तेति हे देवि त्वं अवलिप्ता असि मम अग्रतः एवं
मा ब्रूहि त्रैलोक्ये कः पुमान् शुम्भनिशुम्भयोः अग्रे तिष्ठेत् अवलिप्ता गर्विता एवं अनेन प्रकारे-

न सा ब्रूहि न कथय त्रयो लोकाः त्रैलोक्यं तस्मिन् त्रैलोक्ये शुम्भश्च निशुम्भश्च तौ शुम्भनिशुम्भौ तयोः शुम्भनिशुम्भयोः ॥ ७१ ॥ नन्वहं देवीत्यतः स्थास्यामीत्यत आह अन्येषामपीति हे देवि युधि सर्वे देवाः अन्येषां अपि दैत्यानां सन्मुखे न तिष्ठन्ति एकिका स्त्री त्वं तिष्ठेः किं पुनः वै युधि संग्रामे सर्वे समस्ताः एकिका एकाकिनी किं पुनः किं वक्तव्या वै इति निश्चयेन ॥ ७२ ॥ *

इन्द्राद्या इति हे देवि इन्द्राद्याः सकलाः देवाः येषां संयुगे न तस्थुः शुम्भादीनां तेषां सन्मुखं स्त्री

नैवंत्वंदेविब्रूहिमत्समायतः त्रैलोक्येकःपुमांस्तिष्ठेदग्रे शुम्भनिशुम्भयोः ॥ ७१ ॥ अन्येषामपिदैत्यानांसर्वेदेवानवैयुधि तिष्ठन्ति संमुखेदेविकिंपुनःस्त्रीत्वमेकिका ॥ ७२ ॥ इन्द्राद्याःसकलादेवास्तस्थुर्येषांनसंयुगे शुम्भादीनांकथंतेषांस्त्रीप्रयास्यसिसंमुखं ७३

कथं प्रयास्यसि इन्द्रः आद्यो येषां ते इन्द्राद्याः सकलाः समस्ताः येषां दैत्यानां संयुगे संग्रामे शुम्भः आदिर्येषां ते शुम्भादयः तेषां शुम्भादीनां तेषां दैत्यानां प्रयास्यसि तिष्ठसि गमिष्यसि ॥ ७३ ॥ उपसंहरति सात्वमिति हे देवि मया एवं उक्ता सा त्वं शुम्भनिशुम्भयोः पार्श्वं गच्छ विपश्चिद्वाधकमाह त्वं केशाकर्षणनिर्धूतगौरवा सती प्रागमिष्यसि उक्ता कथिता शुम्भश्च निशुम्भश्च तौ शुम्भनिशु-

भ्यौ तयोः शुम्भनिशुम्भयोः पार्श्वं पार्श्वभागं केशानां आकर्षणं केशाकर्षणं केशाकर्षणेन निर्धूतं गौरवं यस्याः सा केशाकर्षणनिर्धूतगौरवा निर्धूतं खण्डितं गौरवं गुरुत्वं ॥ ७४ ॥ देव्युवाच एवमेतदिति हे दूत शुम्भः किञ्च अतिवीर्यवान् निशुम्भः एवं एतत् बली भवति अहं किं करोमि यत् मे पुरा अनालोचिता प्रतिज्ञा कृता अतिवीर्यं विद्यते यस्य सः अतिवीर्यवान् एवं अनेन प्रकारेण एतत् बलमस्यास्तीति बली यत् यस्मात् कारणात् मे मया पुरा पूर्वं अनालोचिता अविचारिता ॥ ७५ ॥

सा त्वं गच्छ मयैवोक्ता पार्श्वं शुम्भनिशुम्भयोः केशाकर्षणनिर्धूतगौरवा मागमिष्यसि ॥ ७४ ॥ देव्युवाच, एवमेतद्बली शुम्भो निशुम्भश्चातिवीर्यवान् किं करोमि प्रतिज्ञा मे यदनालोचिता पुरा ७५ सत्वं गच्छ मयोक्तं ते यदेतत्सर्वमादृतः तदाचक्ष्वासुरेन्द्राय स च-

सत्वमिति हे दूत सः त्वं गच्छ मया ते यत् एतत् उक्तं तत् सर्वं आदृतः सन् असुरेंद्राय आचक्ष्व किञ्च यत् युक्तं भवति सः तत् करोतु ते तुभ्यं उक्तं कथितं आदृतः सन् आदरवान् सन् असुराणां इन्द्रः असुरेन्द्रः तस्मै असुरेन्द्राय असुराणां दैत्यानां इन्द्रः श्रेष्ठः आचक्ष्व कथय युक्तं योग्यं ७६ ॥ इति श्रीनागोजीभट्टसम्मतकृतसप्तशतीव्याख्याने देवीदूतसम्वादो नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

ऋषिरुवाच, इतीति हे राजन् देव्याः इति वचः आकर्ण्य अमर्षपूरितः सः दूतः समागम्य दैत्य-
राजाय विस्तरात् समाचष्ट वचः वाक्यं आकर्ण्य श्रुत्वा अमर्षेण पूरितः अमर्षपूरितः अमर्षेण क्रो
धेन पूरितः व्याप्तः समागम्य शुम्भसमीपं गत्वा दैत्यानां राजा दैत्यराजः तस्मै दैत्यराजाय विस्त-
रात् वाहुल्येन समाचष्ट उक्तवान् ॥ १ ॥ तस्येति तस्य दूतस्य तत् वाक्यं आकर्ण्य ततः सक्रोधः

युक्तंकरोतुयत् ॥ ७६ ॥ इति मार्कण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्व-
न्तरे देवीमाहात्म्ये देव्यादूतसम्वादोनामपञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ।
ऋषिरुवाच, इत्याकर्ण्यवचोदेव्याःसदूतोमर्षपूरितः समाच-
ष्टसमागम्यदैत्यराजायविस्तरात् ॥ १ ॥ तस्यदूतस्यतद्वाक्यमा-
कर्ण्यासुरराट्ततः सक्रोधःप्राहदैत्यानामधिपंधूम्रलोचनं २

असुरराट् दैत्यानां अधिपं धूम्रलोचनं प्राह तत् पूर्वोक्तं आकर्ण्य श्रुत्वा ततः तदनन्तरं दूतवाक्य-
श्रवणानन्तरं क्रोधेन सह वर्तमानः सक्रोधः सह वर्तमानः युक्तः असुराणां राट् असुरराट् असुरा-
णां दैत्यानां राट् राजा शुम्भः अधिपं सेनापतिं प्राह उवाच ॥ २ ॥ * *
हे इति हे धूम्रलोचन त्वं स्वसैन्यपरिवारितः सन् आशु केशाकर्षणविह्वलां दुष्टां तां बलात् आ-

नय स्वस्य सैन्यं स्वसैन्यं स्वसैन्येन परिवारितः स्वसैन्यपरिवारितः परिवारितः युक्तः केशानां आ-
कर्षणं केशाकर्षणं केशाकर्षणेन विह्वला केशाकर्षणविह्वला ताम् केशाकर्षणविह्वलां विह्वलां आकु-
लां दुष्टां दुर्वचनां तां देवीं बलात् बलात्कारात् आनय प्रापय ॥ ३ ॥ तदिति हे धूम्रलोचन त-
त्परित्राणदः कश्चित् अपरः यदि च उत्तिष्ठते तर्हि त्वया अमरः वा यक्षः अपि वा गन्धर्वः एव सः
हंतव्यः तस्याः परित्राणं तत्परित्राणं तत्परित्राणं ददातीति तत्परित्राणदः तस्याः देव्याः परित्राणं

हेधूम्रलोचनाशुत्वंस्वसैन्यपरिवारितः तामानयबलाद्दुष्टांके-
शाकर्षणविह्वलां ॥ ३ ॥ तत्परित्राणदःकश्चिद्यदिवोत्तिष्ठतेपरः
सहन्तव्योमरोवापियक्षोगन्धर्वएववा ॥ ४ ॥ ऋषिरुवाच, ते-
नाज्ञप्तस्ततःशीघ्रं सदैत्योधूम्रलोचनः वृतःषष्ट्यासहस्राणामसु-

रक्षणं अपरः अन्यः अमरः देवः ॥ ४ ॥ ऋषिरुवाच, तेनेति हे राजन् शीघ्रं तेन आज्ञप्तः धूम्रलो-
चनः सः दैत्यः सहस्राणां असुराणां षष्ट्या वृतः सन् ततः द्रुतं ययौ तेन शुम्भेन आज्ञप्तः प्राप्ताज्ञः
असुराणां दैत्यानां वृतः युक्तः ततः तदनन्तरं शुम्भाज्ञाग्रहीतानन्तरं द्रुतं शीघ्रं ययौ जगाम ॥ ५ ॥
स इति हे राजन् ततः सः तुहिनाचलसंस्थितां तां देवीं दृष्ट्वा उच्चैः इति जगाद इतीति किं हे

देवि त्वं शुम्भनिशुम्भयोः मूलं प्रयाहि ततः तदनन्तरं गमनानन्तरं सद्दूतः तुहिनाचले संस्थिता तुहिनाचलसंस्थिता तां तुहिनाचलसंस्थितां तुहिनाचले हिमाचले तां प्रसिद्धां उच्चैः उच्चस्वरेण जगाद उवाच शुम्भस्य निशुम्भस्य तौ शुम्भनिशुम्भौ तयोः शुम्भनिशुम्भयोः मूलं समीपं प्रयाहि गच्छ विपक्षेबाधकमाह ॥ ६ ॥ * * * * * नचेदिति हे देवि भवती अथ प्रीत्या मद्भर्तारं न उपैष्यति चेत् ततः एषः अहं केशाकर्षणविह्वलां

राणांद्भुतंययौ ॥ ५ ॥ सद्दृष्ट्वातांततोदेवींतुहिनाचलसंस्थितां-

जगादोच्चैःप्रयाहीतिमूलंशुम्भनिशुम्भयोः ॥ ६ ॥ *

नचेत्प्रीत्याद्यभवतीमद्भर्तारमुपैष्यति ततोबलान्नयाम्येषके-

शाकर्षणविह्वलां ॥ ७ ॥ देव्युवाच, दैत्येश्वरेणप्रहितोबलवा-

त्वां बलात् नयामि अद्य इदानीं मम भर्ता मद्भर्तारं भर्तारं स्वामिनं शुम्भं चेत् यदि ततः तर्हि एषः विद्यमानः बलात् बलात्कारात् ॥ ७ ॥ देव्युवाच, दैत्येश्वरेणेति हे दूत दैत्येश्वरेण प्रहितः बलवान् बलसंवृतः त्वं एवं मां बलात् नयसि ततः अहं ते किं करोमि दैत्यानां ईश्वरः दैत्येश्वरः तेन दैत्येश्वरेण शुम्भेन प्रहितः प्रेषितः बलं विद्यते यस्य सः बलवान् बलेन संवृतः बलसंवृतः बलेन सैन्ये-

न संवृत: युक्त: एवं यदि बलात्कारात् नयसि प्रापयसि ततः तर्हि ते तव ॥ ८ ॥ ऋषिरुवाच, इतीति हे राजन् उक्त: सः धूम्रलोचनः असुरः तां अभ्यधावत् तदा सा अम्बिका तं हुङ्कारेण एव भस्म चकार उक्त: कथित: असुरः दैत्यः तां देवीं तदा तस्मिन् काले अम्बिका देवी तं धूम्रलोचनं ॥ ९ ॥ अथेति हे राजन् अथ अम्बिका तथा क्रुद्धं असुराणां महासैन्यं तीक्ष्णैः शायकैः तथा शक्तिपरश्वधैः ववर्ष अथ अथेत्यनन्तरं धूम्रलोचनवधानन्तरं अम्बिका देवी असुराणां दैत्यानां महच्च

न्त्वलसंवृत: बलान्नयसिमामेवन्ततःकिंतेकरोम्यहं ८ ऋषिरुवाच, इत्युक्तःसोभ्यधावत्तामसुरोधूम्रलोचनः हुङ्कारेणैवतं भस्मसाचकारांबिकाततः ॥ ९ ॥ अथक्रुद्धं महासैन्यमसुराणां तथांबिका ववर्षसायकैस्तीक्ष्णैस्तथाशक्तिपरश्वधैः ॥ १० ॥ *

तत् सैन्यं च महासैन्यं तत् महासैन्यं सायकैः बाणैः शक्तयश्च परश्वधाश्च ते शक्तिपरश्वधाः तैः शक्तिपरश्वधैः ॥ १० ॥ * *

निर्नायकसैन्ये देव्याः प्रयासे व्यर्थं इति मत्वा सिंहो युयुधे तत इति हे राजन् ततः देव्याः स्ववाहनः सिंहः धुतसटः सन् कोपात् सुभैरवं नादं कृत्वा असुरसेनायां पपात ततः तदनन्तरं नि-

नायकसैन्यदर्शनानंतरं स्वस्य वाहनः स्ववाहनः धुताः सटाः येन सः धुतसटः धुताः कम्पिताः सटाः ग्रीवाकेशाः कोपात् क्रोधात् सुभैरवं महांतं नादं शब्दं असुराणां सेना असुरसेना तस्यां असुरसेनायां असुराणां दैत्यानां पपात प्राविशत् स्ववाहन इति अर्शाद्यादित्वात् पुंस्त्वीयवाहनद्रूत्यर्थः ॥ ११ ॥ कांश्चिदिति हे राजन् सः कांश्चित् दैत्यान् करप्रहारेण जघान किञ्च अपरान् दैत्यान् आस्येन जघान किञ्च अन्यान् महासुरान् अधरेण आक्रांत्या जघान सः सिंहः करेण प्रहारः

ततोधुतसटःकोपात्कृत्वानादंसुभैरवं पपातासुरसेनायांसिंहोदेव्याःस्ववाहनः ॥ ११ ॥ कांश्चित्करप्रहारेणदैत्यानास्येनचापरान् आक्रांत्याचाधरेणान्यान्जघानसुमहासुरान् ॥ १२
केषांचित्पाटयामासनखैःकोष्ठानिकेसरी तथातलप्रहारेणशि

करप्रहारः तेन करप्रहारेण करो हस्तः अपरान् अन्यान् आस्येन मुखेन् अधरेण अधरकायेन यद्वा अधरोष्ठेन आक्रान्त्या आक्रमणेन ॥ १२ ॥ केषामिति हे राजन् केसरी केषांचित् कोष्ठानि नखैः पाटयामास तथा तलप्रहारेण शिरांसि पृथक् कृतवान् केसरी सिंहः कोष्ठानि उदरमध्यानि तलेन प्रहारः तलप्रहारः तेन तलप्रहारेण तलेन विस्तृतांगुलिपाणिना शिरांसि मस्तकानि पृथक् देहात्

भिन्नानि ॥ १३ ॥ विच्छिन्नेति हे राजन् तथा तेन अपरे विच्छिन्नबाहुशिरसः कृताः किञ्च धुतकेसरः सः अन्येषां कोष्ठात् रुधिरं पपौ तेन सिंहेन अपरे अन्ये दैत्याः बाहवश्च शिरांसि बाहुशिरांसि विच्छिन्नानि बाहुशिरांसि येषां ते विच्छिन्नबाहुशिरसः सः सिंहः अन्येषां दैत्यानां कोष्ठात् उदरमध्यात् ॥ १४ ॥ * * *

क्षणेनेति हे राजन् महात्मना देव्या वाहनेन अतिकोपिना तेन केसरिणा सर्वं तत् बलं क्षणेन

रांसि कृतवान्पृथक् ॥ १३ ॥ विच्छिन्नबाहुशिरसः कृतास्तेन तथापरे पपौ च रुधिरं कोष्ठादन्येषां धुतकेसरः ॥ १४ ॥ *

क्षणेन तद्बलं सर्वं क्षयं नीतं महात्मना तेन केशरिणा देव्या वाहनेनातिकोपिना ॥ १५ ॥ श्रुत्वा तमसुरं देव्या निहतं धूम्रलोचनं

क्षयं नीतं महात्मना बलवता अतिकोपोऽस्यास्तीति अतिकोपी तेन अतिकोपिना अतिकोपः अतिक्रोधः केसरिणा सिंहेन सर्वं समस्तं बलं सैन्यं क्षणेन क्षणमात्रेण क्षयं नाशं नीतं प्रापितं ॥ १५

श्रुत्वेति हे राजन् देव्या निहतं तं धूम्रलोचनं असुरं श्रुत्वा किञ्च देवीकेसरिणा कृत्स्नं बलं क्षपितं श्रुत्वा ततः दैत्याधिपतिः शुम्भः प्रस्फुरिताधरः सन् चुकोप किञ्च तौ महासुरौ चण्डमुण्डौ आ-

ज्ञापयामास निहतं प्रहारितं असुरं दैत्यं देव्याः केसरी देवीकेसरी तेन देवीकेसरिणा केसरी सिंहः
कृत्स्नं समस्तं वलं सैन्यं क्षपितं नाशितं ततः तदनन्तरं धूम्रलोचनवधश्रवणानन्तरं दैत्यानां अधिपतिः
दैत्याधिपतिः अधिपतिः स्वामी प्रस्फुरितः अधरो यस्य सः प्रस्फुरिताधरः प्रस्फुरितः कम्पितः
अधरः अधरौष्ठः तौ पूर्वोक्तौ महांतौ च तौ असुरौ च महासुरौ असुरौ दैत्यौ चण्डश्च मुण्डश्च तौ
चण्डमुण्डौ ॥ १६ ॥ हे चंडेति हे चण्ड हे मुण्ड युवां वहुलैः वलैः परिवारितौ सन्तौ तत्र गच्छ-

वलंचक्षपितंकृत्स्नं देवीकेसरिणाततः ॥ १६ ॥ चुकोपदैत्याधि
पतिःशुम्भःप्रस्फुरिताधरः आज्ञापयामासचतौचण्डमुण्डौम-
हासुरौ ॥ १७ ॥ हेचण्डहेमुण्डवलैर्वहुलैःपरिवारितौतत्रग
च्छतगत्वाचसासमानीयतांलघु ॥ १८ ॥

*

त किञ्च गत्वा युवाभ्यां लघु सा समानीयतां वहुलैः वहुभिः वलैः सैन्यैः परिवारितौ सन्तौ रक्षि-
तौ तत्र तस्मिन् देवीनिकटे गच्छत गच्छतं छन्दोनुरोधाद्बिन्दुलोपः लघु शीघ्रं सा देवी ॥ १८ ॥
आनयने प्रकारद्वयमाह केशेष्विति हे चण्ड हे मुण्ड केशेषु आकृष्य वा वध्वा यदि वः युधि संश-
यः भवति तदा अशेषायुधैः सर्वैः असुरैः सा विनिहन्यतां केशेषु केशैरित्यर्थः वाथवा वः वाम् यु-

वयो: युधि संग्रामे संशय: संदेह: तदा तर्हि अशेषाणि आयुधानि येषां ते अशेषायुधा: तै: अशेषायुधै: अशेषाणि समस्तानि आयुधानि शस्त्राणि सर्वै: समस्तै: असुरै: दैत्यै: सा देवी विनिहन्यतां मार्य्यतामित्यर्थ: ॥ १९ ॥ उपसंहरति तस्यामिति हे चण्ड हे मुण्ड युवाभ्यां दुष्टायां तस्यां हतायां सत्यां किञ्च सिंहे विनिपातिते सति अथ तां अम्बिकां बध्वा वा गृहीत्वा शीघ्रं आगम्यतां

केशेष्वाकृष्यबध्वावायदिव:संशयोयुधि तदाशेषायुधै:सर्वैरसुरैर्विनिहन्यतां ॥ १९ ॥ तस्यांहतायांदुष्टायांसिंहेचविनिपातिते शीघ्रमागम्यतांबध्वागृहीत्वातामथांबिकां ॥ २० ॥ इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिकेमन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये धूम्रलोचनवध: षष्ठोऽध्याय: ॥ ६ ॥ * * *

दुष्टायां दुर्वचनायां तस्यां अम्बिकायां हतायां सत्यां प्राप्तायां सत्यां विनिपातिते सति प्रहारिते सति अथेति पक्षांतरे अम्बिकां देवीं वा अथवा ॥ २० ॥ इति श्रीनागोजीसम्मतकृते सप्तशतीव्याख्याने धूम्रलोचनवधोनाम षष्ठोऽध्याय: ॥ ६ ॥ * * *

ऋषिरुवाच, आज्ञप्ता इति हे राजन् तत: आज्ञप्ता: चण्डमुण्डपुरोगमा: चतुरङ्गबलोपेता: दैत्या:

तु अभ्युद्यतायुधाः सन्तः ययुः ततः तेन शुम्भेन आज्ञप्ता आज्ञाकृताः चण्डश्च मुण्डश्च चण्डमुण्डौ चण्डमुण्डौ पुरोगमौ येषां ते चण्डमुण्डपुरोगमाः पुरोगमौ अग्रसरौ चत्वारि अङ्गानि यस्य तत् चतुरङ्गं चतुरङ्गं च तत् बलं च चतुरङ्गबलं चतुरङ्गबलेन उपेताः चतुरङ्गबलोपेताः चतुरङ्गं हस्त्यश्वरथपादात्तं बलं सैन्यं उपेताः उक्ताः अभ्युद्यतायुधाः निष्काशितायुधाः ययुः जग्मुः ॥ १ ॥ *

ऋषिरुवाच, आज्ञप्तास्तेततोदैत्याश्चंडमुण्डपुरोगमाः चतुरङ्गबलोपेताययुरभ्युद्यतायुधाः ॥ १ ॥ * * *

ददृशुस्तेततोदेवीमीषद्धासांव्यवस्थितां सिंहस्योपरिशैलेंद्रशृङ्गे महतिकांचने ॥ २ ॥ तेदृष्ट्वातांसमादातुमुद्यमञ्चक्रुरुद्यताः आकृष्टचापासिधरास्तथान्येतत्समीपगाः ॥ ३ ॥ ततःकोपंच-

ददृशुरिति शैलेंद्रशृङ्गे हिमाचलशृङ्गे सिंहस्योपरि स्थितामित्यन्वयः ॥ २ ॥ ते इति चण्डादयः प्रधानाः समादातुं ग्रहीतुं उद्यमं उद्योगं उद्यताः उत्साहवन्तो जाताः आकृष्टं कोशादुद्धृतश्च तत्समीपगाः ग्रहीतुमुद्यतानां रक्षणार्थं समीपगा इत्यर्थः ॥ ३ ॥ अनेन चण्डादीनामपि तामसत्वं ध्वनितं अतस्तद्वधार्थमिति तामसी प्रादुर्भावमाह तत इति मसी लिपिसाधनद्रव्यं तद्वत् श्यामव-

यां निःसरत्कालो प्रतिबिम्बादिति भावः भृकुटीति तस्या कुपितदेव्याः विनिष्क्रान्ता निःसृता ५
विचित्रेति कथं भूता काली विचित्रखट्वाङ्गधरा धरतीति धरा विचित्रं च तत् खट्वांगं च विचित्रखट्वांगं विचित्रखट्वाङ्गस्य धरा विचित्रखट्वाङ्गधरा धारयति विचित्रं नानाविधं खट्वाङ्गं पट्टिकाकङ्कालं यद्वा पञ्जरास्थि पुनः कथं भूता काली नरमालाविभूषणा नरमालाविभूषणं यस्याः सा नर-

कारोच्चैरम्बिकातानरोन्प्रति कोपेनचास्यावदनंमसीवर्णमभूत्तदा ॥ ४ ॥ भृकुटीकुटिलात्तस्याललाटफलकाद्द्रुतं काली-करालवदनाविनिष्क्रांतासिपाशिनी ॥ ५ ॥ * *
विचित्रखट्वाङ्गधरानरमालाविभूषणा द्वीपिचर्मपरीधानाशुष्कमांसातिभैरवा ॥ ६ ॥ अतिविस्तारवदनाजिह्वाललनभीष-

मालाविभूषणा नरमाला मुण्डमाला नरमाले इत्यत्र नरशब्दस्तु मुण्डलाक्षणिकः पुनः कथं भूता काली द्वीपिचर्मपरीधाना द्वीपिनः चर्म द्वीपिचर्म द्वीपिचर्मपरीधानं यस्याः सा द्वीपिचर्मपरीधाना द्वीपी व्याघ्रः परीधानं वस्त्रं पुनः कथं भूता काली शुष्कमांसा शुष्कं मांसं यस्याः सा शुष्कमांसा अर्थात् निर्मांसदेहा पुनः कथं भूता काली अतिभैरवा अतिभयं रवो यस्याः सा अतिभैरवा अति

अत्यन्तं भयं भयंकरं रवः शब्दः ॥ ६ ॥ अतीति पुनः कथं भूता काली अतिविस्तारवदना अति-
विस्तारो यस्य तत् अतिविस्तारं अतिविस्तारं वदनं यस्याः सा अतिविस्तारवदना अति अतिशयि-
तः वदनं मुखं पुनः कथं भूताकाली जिह्वाललनभीषणा जिह्वायाः ललनंजिह्वाललनं जिह्वाललनेन
भीषणा जिह्वाललनभीषणा ललनं चालनं भीषणा भयङ्करी पुनः कथं भूता काली निमग्नारक्त-
नयना आरक्तानि च नयनानि च आरक्तनयनानि निमग्नानि आरक्तनयनानि यस्याः सा निमग्ना-
रक्तनयना आरक्तानि अरुणानि नयनानि नेत्राणि निमग्नानि अन्तः प्रविष्टानि पुनः कथं भूता

णा निमग्नारक्तनयनानादापूरितदिङ्मुखा ॥ ७ ॥ *
सावेगेनाभिपतिताघातयंतीमहासुरान् सैन्येतत्रसुरारीणा-
मभक्षयततद्बलं ॥ ८ ॥ पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहियोधघण्टासम-

काली नादापूरितदिङ्मुखा दिशां मुखं दिङ्मुखं नादेन आपूरितं दिङ्मुखं यया सा नादापूरित-
दिङ्मुखा नादेन शब्देन आपूरितं व्याप्तं ॥ ७ ॥ * * *
सेति हे राजन् सुरारीणां तत्र सैन्ये वेगेन अभिपतिता सा महासुरान् घातयन्ती सती तत् बलं
अभक्षयत सुराणां अरयः सुरारयः तेषां सुरारीणां सुराणां देवानां अरयः शत्रवः दैत्याः तत्र तस्मिन्
सैन्ये सा देवी महासुरान् महा दैत्यान् बलं सैन्यं ॥ ८ ॥ पार्ष्णीति हे राजन् सा पार्ष्णिग्राहां

कुशग्राहियोधघण्टासमन्वितान् वारणान् एकहस्तेन समादाय मुखे चिक्षेप सा देवी घण्टाभिः समन्विताः घण्टासमन्विताः पार्ष्णिग्राहाश्च अंकुशग्राहिणश्च योधाश्च घण्टासमन्विताश्च ते पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहियोधघण्टासमन्विताः तान् पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहियोधघण्टासमन्वितान् समन्विताः युक्ताः पार्ष्णिग्राहाः गजपार्श्वरक्षकाः अंकुशग्राहिणः महामात्राः योधाः गजारूढावीराः वारणान् हस्तिनः एकश्चासौ हस्तश्च एकहस्तः तेन एकहस्तेन समादाय गृहीत्वा ॥ ९ ॥ तथैवेति

न्वितान् समादायैकहस्तेनमुखेचिक्षेपवारणान् ॥ ९ ॥ तथैवयोधंतुरगैरथंसारथिनासह निःक्षिप्यवक्त्रेदशनैश्चर्वयत्यतिभैरवं ॥ १० ॥ एकंजग्राहकेशेषुग्रीवायामथचापरं पादेनाक्रम्यचैवान्यमुरसान्यमपोथयत् ॥ ११ ॥

* *

हे राजन् तथैव योधं तुरगैः सारथिना सह रथं वक्त्रे निक्षिप्य दशनैः अति भैरवं यथास्यात्तथा चर्वयति योधं योद्धारं योधमिति जातावेकवचनं तुरगैः अश्वैः वक्त्रे मुखे निक्षिप्य गृहीत्वा दशनैः दंतैः अतिभैरवं यथास्यात्तथा अतिभयङ्करं यथास्यात्तथा चर्वयतीति वर्तमानसामीप्ये भूतेलट् ॥ १० एकमिति हे राजन् सा एकं केशेषु जग्राह अथ च अपरं अन्यं ग्रीवायां जग्राह किञ्च अ-

न्यथा पादेन एव आक्रम्य उरसा अपीथयत् सा काली ग्रीवायांकण्ठे पादेन चरणेन उरसा वक्ष-
स्थलेन अपीथयत् अवधीत् ॥ ११ ॥ * * * *
तैरिति हे राजन् सा तैः असुरैः मुक्तानि शस्त्राणि तथा महास्त्राणि मुखेन रुषा जग्राह किञ्च द-
शनैः मथितान्यपि तैः प्रसिद्धैः असुरैः दैत्यैः मुक्तानि क्षिप्तानि महास्त्राणि ब्रह्मास्त्रादीनि रुषा क्रो-
धेन दशनैः दंतैः मथितान्यपि मथितानीव चकारेत्यर्थः ॥ १२ ॥ बलिनामिति हे राजन् सा ब-

तैर्मुक्तानिचशस्त्राणिमहास्त्राणितथासुरैः मुखेनजग्राहरुषा-
दशनैर्मथितान्यपि ॥ १२ ॥ बलिनांतद्बलंसर्वमसुराणांमहा-
त्मनां ममर्दाभक्षयच्चान्यानन्यांश्चाताडयत्तथा ॥ १३ ॥ असि-
नानिहताःकेचित्केचित्खट्वांगताडिताः जग्मुर्विनाशमसु-

लिनां महात्मनां असुराणां सर्वं तत् बलं ममर्द किञ्च अन्यान् अभक्षयत् तथा च अन्यान् अता-
डयत् सा काली बलमस्ति येषां ते बलिनः तेषां बलिनां बलं पराक्रमः महात्मनां महादेहानां
असुराणां दैत्यानां सर्वं समस्तं बलं सैन्यं ममर्द असर्दयत् अन्यान् दैत्यान् ॥ १३ ॥ असिनेति हे
राजन् तया केचित् दैत्याः असिना निहताः सन्तः विनाशं जग्मुः तथा केचित् असुराः दन्ता-

ग्राभिहताः सन्तः विनाशं जग्मुः तया काल्या असिना खड्गेन निहताः सन्तः प्रहारिताः सन्तः
खट्वाङ्गेन ताडिताः खट्वाङ्गेन पट्टिकया यद्वा नरास्थिपञ्जरेण ताडिताः सन्तः प्रहारिताः सन्तः अ-
सुराः दैत्याः दन्तानां अग्राणि दन्ताग्राणि दन्ताग्रैः अभिहताः दन्ताग्राभिहताः अभिहताः ताडि-
ताः विनाशं मरणं जग्मुः प्रापुः ॥ १४ ॥ क्षणेनेति तया असुराणां सर्वं तत् बलं क्षणेन निपाति-
तं दृष्ट्वा चण्डः अतिभीषणां तां कालीं अभिदुद्राव तया काल्या असुराणां दैत्यानां सर्वं समस्तं

रादन्ताग्राभिहतास्तथा ॥ १४ ॥ क्षणेनतद्बलंसर्वमसुराणां-
निपातितं दृष्ट्वाचण्डोभिदुद्रावतांकालीमतिभीषणां ॥ १५ ॥
शरवर्षैर्महाभीमैर्भीमाक्षींतांमहासुरः छादयामासचक्रैश्च-
मुण्डक्षिप्तैःसहस्रशः ॥ १६ ॥ तानिचक्राण्यनेकानिविशमा-

बलं सैन्यं क्षणेन क्षणमात्रेण निपातितं प्रहारितं अतिभीषणां अतिभयङ्करीं तां प्रसिद्धां ॥ १५ ॥
शरेति हे राजन् महासुरः चण्डः महाभीमैः शरवर्षैः किञ्च मुण्डः सहस्रशः क्षिप्तैः चक्रैः भी
माक्षीं तां छादयामास महासुरः महादैत्यः महाभीमैः महाभयङ्करैः शराणां वर्षाणि शरवर्षाणि
तैः शरवर्षैः शराणां बाणानां वर्षाणि वृष्टयः भीमानि अक्षीणि यस्याः सा भीमाक्षी ताम् भीमा-

चौम् भीसानि भयङ्कराणि अचीणि नेत्राणि तां देवीं ॥ १६ ॥ तानीति हे राजन् तन्मुखं विशमानानि अनेकानि तानि चक्राणि घनोदरं विशमानानि सुवह्ननि अर्कविम्बानि यथा बभुः तस्याः मुखं तन्मुखं तस्याः काल्याः विशमानानि प्रविष्टानि घनस्य उदरं घनोदरं तत् घनोदरंघनस्य मेघस्य उदरं मध्यं विशमानानि प्रविष्टानि सुवह्ननि अनेकानि अर्कस्य विम्बानि अर्कविंबानि अर्कस्य सूर्यस्य विम्बानि मण्डलानि यथा इव बभुः शुशुभिरे ॥ १७ ॥ तत इति हे राजन् ततः तदनन्तरं साकाली अतिरुषा भीमं यथास्यात्तथा जहास अतिरुषा अतिक्रोधेन भीमं भयङ्करं

नानितन्मुखं बभुर्यथार्कविम्बानिसुवह्ननिघनोदरं ॥ १७ ॥ ततोजहासातिरुषाभीमम्भैरवनादिनी कालीकरालवक्त्रान्तर्दुर्दर्शदशनोज्ज्वला ॥ १८ ॥

* *

यथास्यात्तथा कथं भूता काली भैरवनादिनी भैरवः नादो यस्याः सा भैरवनादिनी भैरवःभयङ्करः नादः शब्दः पुनः कथं भूता काली करालवक्त्रांतर्दुर्दर्शदशनोज्ज्वला दुर्दर्शाश्च ते दशनाश्च दुर्दर्शदशनाः करालं च तत् वक्त्रं च करालवक्त्रं करालवक्त्रस्य अन्तः करालवक्त्रान्तः करालवक्त्रांते दुर्दर्शदशनाः करालवक्त्रान्तर्दुर्दर्शदशनाः करालवक्त्रांतर्दुर्दर्शदशनैः उज्ज्वला करालवक्त्रांत दुर्दर्शदशनोज्ज्वला दुर्दर्शाः भयङ्कराः दशनाः दन्ताः करालं भयङ्करं वक्त्रं मुखं अन्तः मध्यं उज्ज्वला तेजोमया ॥ १८

दुर्गा

टी०

७३

उत्थाय चेति हे राजन् देवी महासिं उत्थाय इमित्युक्त्वा चण्डं अधावत किञ्च केशेषु गृहीत्वा
अस्य शिरः तेन असिना अच्छिनत् महांसासौ असिश्च महासिः तं महासिं असिः खड्गः केशेषु
केशान् अस्य चण्डस्य शिरः मस्तकं असिना खड्गेन ॥ १९ ॥ अथेति हे राजन् अथ चण्डं निपाति-
तं दृष्ट्वा मुण्डः तां अभ्यधावत सा रुषा खड्गाभिहतं अपि भूमौ अपातयत् अथ अथेत्यनन्तरं च-
ण्डवधानन्तरं निपातितं प्रहारितं तां कालीं सा काली रुषा क्रोधेन खड्गेन अभिहतः खड्गासि-

उत्थायचमहासिंहंदेवीचण्डमधावत गृहीत्वाचास्यकेशेषुशि-
रस्तेनासिनाच्छिनत् ॥ १९ ॥ अथमुण्डोऽभ्यधावत्तांदृष्ट्वाचण्डं-
निपातितं तमप्यपातयद्भूमौसाखड्गाभिहतंरुषा ॥ २० ॥ हत
शेषंततःसैन्यं दृष्ट्वाचण्डन्निपातितं मुण्डंचसुमहावीर्यंदिशो-

तः तं खड्गाभिहतं अभिहतः ताडितः तं मुंडं ॥ २० ॥ हत इति हे राजन् ततः हतशेषं सैन्यं च-
ण्डं किञ्च सुमहावीर्यं मुण्डं निपातितं दृष्ट्वा दिशः भयातुरं यथास्थानस्तथा भेजे ततः तदनन्तरं च-
ण्डमुण्डवधानन्तरं हतात्शेषं हतशेषं हतात् प्रहारितात् शेषं अवशिष्टं महत्वीर्यं यस्य सः महावीर्यः
तं महावीर्यं वीर्यं पराक्रमः निपातितं प्रहारितं भयेन आतुरं भयातुरं आतुरं व्याकुलं २१ ॥ शिर

इति हे राजन् काली चण्डस्य शिरः किञ्च मुण्डं एव गृहीत्वा चण्डिकां अभ्येत्य चण्डाट्टहाससमि-
श्रं यथास्यात्तथा प्राह शिरः मस्तकं मुण्डं सशिरस्कं एवचण्डिकां देवीं अभ्येत्य अभिमुखमागत्य
प्रचण्डश्चासौ अट्टहासश्च प्रचण्डाट्टहासः प्रचण्डाट्टहासेन मिश्रं प्रचण्डाट्टहासमिश्रं प्रचण्डः महान्
मिश्रं युक्तं प्राह उवाच ॥ २२ ॥ * * * *

मयेति हे देवि मया महापशू चण्डमुण्डौ तव उपहृतौ अत्र युद्धयज्ञे स्वयं शुम्भं किञ्च निशुंभं

भेजेभयातुरं ॥ २१ ॥ शिरश्चण्डस्यकालीचगृहीत्वामुण्डमेवच
प्राहप्रचण्डाट्टहाससमिश्रमभ्येत्यचण्डिकां ॥ २२ ॥ *
मयातवात्रोपहृतौचण्डमुण्डौमहापशू युद्धयज्ञे स्वयंशुम्भंनिशु-
म्भंचहनिष्यसि ॥ २३ ॥ ऋषिरुवाच, तावानीतौततोदृष्ट्वाच-

हनिष्यसि महांतौ च तौ पशू च महापशू चण्डस्य मुण्डस्य तौ चण्डमुण्डौ उपहृतौ उपहारीकृतौ
अत्र अस्मिन् युद्ध एव यज्ञः युद्धयज्ञः तस्मिन् युद्धयज्ञे ॥ २३ ॥ ऋषिरुवाच, ताविति हे राजन् त-
तः आनीतौ महासुरौ तौ चण्डमुण्डौ दृष्ट्वा कल्याणी चण्डिका काली ललितं वचः उवाच ततः
तदनन्तरं कालीवाक्यश्रवणानन्तरं महांतौ च तौ असुरौ च महासुरौ असुरौ दैत्यौ तौ प्रसिद्धौ

चण्डश्च मुण्डश्च तौ चण्डमुण्डौ कल्याणी कल्याणकर्त्री चण्डिका कौशिकी कालीं ललाटभवां देवीं ललितं मनोहरं वचः वाक्यं ॥ २४ ॥ यस्मादिति हे देवि यस्मात् त्वं चण्डं किञ्च मुण्डं गृहीत्वा उपागता ततः त्वं लोके चामुण्डा इति ख्याता भविष्यसि यस्मात् यस्मात्कारणात् उपागता प्राप्ता ततः तस्मात् कारणात् ॥ २५ ॥ इति श्रीनागोजीभट्टसम्मतकृते सप्तशतीव्याख्याने च-

ण्डमुण्डौ महासुरौ उवाच कालीं कल्याणी ललितं चण्डिका व-
चः ॥ २४ ॥ यस्माच्चण्डञ्च मुण्डं च गृहीत्वा त्वमुपागता चामुण्डे
ति ततो लोके ख्याता देवि भविष्यसि ॥ २५ ॥ इति मार्कण्डेयपु
राणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये चण्डमुण्डवधो नाम सप्त
मोऽध्यायः ॥ ७ ॥

* *

ण्डमुण्डवधोनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ * * *

ऋषिरुवाच, चंडे इति हे राजन् दैत्ये चंडे निहते सति किञ्च मुंडे विनिपातिते सति किञ्च बहुलेषु सैन्येषु क्षपितेषु सत्सु कोपपराधीनचेताः प्रतापवान् असुरेश्वरः ततः शुम्भः सर्वसैन्यानां दैत्यानां उद्योगं आदिदेशह निहते सति प्रहारिते सति विनिपातिते सति मृते सति बहुलेषु अने-

केषु क्षपितेषु सत्सु क्षीणेषु सत्सु कोपेन पराधीनं चेतो यस्य सः कोपपराधीनचेताः कोपेन क्रो-
धेन पराधीनं परतन्त्रं चेतः अन्तःकरणं प्रतापो विद्यते तस्य सः प्रतापवान् प्रतापः तेजः असुराणां
ईश्वरः असुरेश्वरः असुराणां दैत्यानां ईश्वरः स्वामी सः इति ततः सर्वाणि सैन्यानि येषां ते सर्व-
सैन्याः तेषां सर्वसैन्यानां सर्वाणि समस्तानि उद्योगं उद्यमं आदिदेश आज्ञापयामास हेति पाद-
पूरणे ॥ १ । २ ॥ अद्येति अद्य सर्ववलैः सहिताः दैत्याः निर्यांतु उदायुधाः षट्अशीतिः दैत्या नि-

ऋषिरुवाच, चंडेचनिहतेदैत्येमुंडेचविनिपातिते वहुलेषुच-
सैन्येषुक्षपितेष्वसुरेश्वरः ॥ १ ॥ ततःकोपपराधीनचेताःशुम्भः-
प्रतापवान् उद्योगंसर्वसैन्यानांदैत्यानामादिदेशह ॥ २ ॥ अ-
द्यसर्ववलैर्दैत्याःषडशीतिरुदायुधाः कंवूनांचतुराशीतिर्निर्यां-

यान्तु किञ्च कंवूनां चतुः अशीतिः दैत्याः स्ववलैः हृताः सन्तः निर्यान्तु अद्य इदानीं वर्तमानकाले
सर्वाणि च तानि वलानि च सर्ववलानि तैः सर्ववलैः सर्वाणि समस्तानि वलानि सैन्यानि सहिताः
युक्ताः निर्यान्तु निर्गच्छन्तु उदायुधाः उदायुधनामानः कंवूनां कंवुनाम्नां स्वस्य वलानि स्ववलानि
तैः स्ववलैः वलानि सैन्यानि हृताः सन्तः वेष्टिताः सन्तः निर्यान्तु निर्गच्छन्तु ॥ ३ ॥ कोटीति मम

आज्ञया कोटिवीर्याणि असुराणां पञ्चाशत् कुलानि वै निर्गच्छन्तु धौम्राणां शतं कुलानि निर्गच्छन्तु कोटिवीर्याणि कोटिवीर्यनामानः दैत्याः असुराणां दैत्यानां कुलानि वृन्दानि वै इति निश्चयेन धौम्राणां धूम्रवंशोद्भवानां दैत्यानां कुलानि वृन्दानि ॥ ४ ॥ * * *

कालकादाविति कालकाः दौर्हृदाः मौर्याः तथा कालकेयाः असुराः युद्धाय सज्जाः सन्तः मम आज्ञयात्वरिता निर्यान्तु कालकाः कालकानामानः दैत्याः दौर्हृदाः दुर्हृदवंशजाः दैत्याः मौर्याः

तुस्ववलैर्वृताः ॥ ३ ॥ कोटिवीर्याणिपञ्चाशदसुराणांकुलानिवै शतंकुलानिधौम्राणांनिर्गच्छन्तुममाज्ञया ॥ ४ ॥ *

कालकादौर्हृदामौर्याःकालकेयास्तथासुराः युद्धायसज्जानिर्यान्तुआज्ञयात्वरितामम ॥ ५ ॥ इत्याज्ञाप्यासुरपतिःशुम्भोभै-

मौर्यनामानः दैत्याः कालकायाः अपत्यानि पुमान् सः कालकेयाः असुराः दैत्या युद्धाय संग्रामाय सज्जाः सन्तः ससामग्रीकाः सन्तः त्वरिता शीघ्रं निर्यान्तु निर्गच्छन्तु ॥ ५ ॥ इतीति हे राजन् इति आज्ञाप्य भैरवशासनः असुरपतिः शुम्भः बहुभिः महासैन्यसहस्रैः वृतः सन् निर्जगाम इति अनेन प्रकारेण आज्ञाप्य आज्ञां कृत्वा भैरवं शासनं यस्य सः भैरवशासनः भैरवं उग्रशासनं आज्ञा असु-

राणां पतिः असुरपतिः असुराणां दैत्यानां पतिः स्वामी बहुभिः असंख्यातैः महांति च तानि सैन्यानि च महासैन्यानि महासैन्यानां सहस्राणि महासैन्यसहस्राणि तैः महासैन्यसहस्रैः वृतः सन् वेष्टितः सन् ॥ ६ ॥ आयातमिति हे राजन् चण्डिका अतिभीषणं तत् सैन्यं आयातं दृष्ट्वा धरणीगगनान्तरं ज्यास्वनैः पूरयामास चण्डिका देवी अतिभीषणं अतिभयङ्करं तत् प्रसिद्धं आयातं आगतं धरणी च गगनं च धरणीगगनं तयोः अन्तरं धरणीगगनांतरं धरणी पृथ्वी गगनं आकाशं

खशासनः निर्ज्जगाममहासैन्यसहस्रैर्बहुभिर्वृतः ॥ ६ ॥

आयातञ्चण्डिकादृष्ट्वातत्सैन्यमतिभीषणं ज्यास्वनैःपूरयामा-
सधरणीगगनांतरं ॥ ७ ॥

* *

ततःसिंहोमहानादमतीवकृतवान्नृप घण्टास्वनेनतन्नादानं-

अन्तरं मध्यं ज्यायाः स्वनाः ज्यास्वनाः तैः ज्यास्वनैः ज्यायाः प्रत्यञ्चायाः स्वनाः शब्दा पूरयामास व्याप्तंचकार ॥ ७ ॥

* * *

तत इति हे नृप ततः सिंहः अतीव महानादं कृतवान् अम्बिका घण्टास्वनेन तन्नादान् उपबृं-हयत् ततः तदनन्तरं ज्यास्वनैः धरणीगगनांतरं व्याप्तानन्तरं अतीव अत्यन्तमेव महानादं महांश्चा-

सौ नादश्च महानादः तं महानादं नादः शब्दः अम्बिका देवी घण्टायाः स्वनः घण्टास्वनः तेन घण्टास्वनेन स्वनः शब्दः तस्य नादाः तन्नादाः तान् तन्नादान् तस्य सिंहस्य नादाः शब्दाः उपबृंहयत् वर्द्धयत् ॥ ८ ॥ धनुरिति हे राजन् धनुर्ज्यासिंहघण्टानां भीषणैः निनादैः नादापूरितदिङ्मुखा विस्फारिताननना काली जिग्ये धनुषः ज्या धनुर्ज्या धनुर्ज्या च सिंहश्च घण्टा च ताः धनुर्ज्यासिंहघण्टाः तासां धनुर्ज्यासिंहघण्टानाम् ज्या प्रत्यञ्चा भीषणैः भयङ्करैर्निनादैः शब्दैः दिशां मुखं दिङ्मुखं

विकाचोपबृंहयत् ॥ ८ ॥ धनुर्ज्यासिंहघण्टानांनादापूरित-
दिङ्मुखा निनादैर्भीषणैःकालीजिग्येविस्फारितानना ॥ ९ ॥
तंनिदानमुपश्रुत्यदैत्यसैन्यैश्चतुर्दिशं देवीसिंहस्तथाकालीस-
रोषैःपरिवारिताः ॥ १० ॥ * *

नादैः आपूरितं दिङ्मुखं यया सा नादापूरितदिङ्मुखा नादैः शब्दैः आपूरितं व्याप्तं विस्फारितं आननं यया विस्फारितानना आननं मुखं जिग्ये जिता देव्या धनुरादिशब्दैः कालीशब्दो जित इति भावः ॥ ९ ॥ तदिति हे राजन् तन्निनादं उपश्रुत्य चतुर्दिशं सरोषैः दैत्यसैन्यैः देवीसिंहः तथा काली परिवारिताः तेषां निनादः तन्निनादः तं तन्निनादं तेषां धनुर्ज्यासिंहघण्टानां निनादः शब्दः उप-

स्तुत्य स्तुत्वा चतुर्दिशं चतुर्दिक्षु रोषेण सह वर्त्तमानानि सरोषाणि तैः सरोषैः रोषेण क्रोधेन सह वर्त्तमानानि तानि दैत्यानां सैन्यानि दैत्यसैन्यानि तैः दैत्यसैन्यैः देवी चण्डी काली ललाटजा परिवारिता वेष्टिता ॥ १० ॥ * * *

एतस्मिन्निति हे भूप एतस्मिन् अन्तरे सुरद्विषां विनाशाय अमरसिंहानां भवाय अतिवीर्यबला-न्विताः ब्रह्मेशगुहविष्णूनां तथा च इन्द्रस्य शक्तयः शरीरेभ्यः विनिष्क्रम्य तद्रूपैः चण्डिकां ययुः एतस्मिन् अन्तरे देवीदानवसम्पातावसरे सुरद्विषां दैत्यानां अमरसिंहानां अमरश्रेष्ठानां भवाय

एतस्मिन्नंतरेभूपविनाशायसुरद्विषां भवायामरसिंहानामति-वीर्यबलान्विताः ॥ ११ ॥ ब्रह्मेशगुहविष्णूनांतथेंद्रस्यचशक्तयः शरीरेभ्योविनिष्क्रम्यतद्रूपैश्चण्डिकांययुः ॥ १२ ॥ यस्यदेवस्यय-

सम्पदे अतिवीर्यं च बलं च ते अतिवीर्यबले अतिवीर्यबलाभ्यां अन्विताः अतिवीर्यबलान्विताः अ-तिवीर्यं अतितेजः बलं सामर्थ्यं अन्विताः युक्ताः ब्रह्मा च ईशश्च गुहश्च विष्णुश्च ते ब्रह्मेशगुहविष्ण-वः तेषां ब्रह्मेशगुहविष्णूनां ईशः शिवः गुहः कार्तिकेयः विष्णुशब्देन वराहनृसिंहावपि शक्तयः स्वा-व्यतिरेकिणो देवताः शरीरेभ्यः ब्रह्मादिदेहेभ्यः विनिष्क्रम्य निर्गत्य तेषां रूपाणि तद्रूपाणि तैः तद्रूपैः तेषां ब्रह्मादीनां रूपाणि स्वरूपाणि चण्डिकां देवीं ययुः प्रापुः ॥ ११ । १२ ॥ यस्येति

हे राजन् यस्य देवस्य यत् रूपं भवति भूषणवाहनं भवति तद्वत् एव तच्छक्तिः असुरान् योद्धुं हि
आययौ रूपं स्वरूपं भूषणं च वाहनं च भूषणवाहनं तयोः समाहारः भूषणवाहनं तद्वत् एव
तथाविधरूपभूषणवाहनेत्यर्थः तेषां शक्तिः तच्छक्तिः तेषां ब्रह्मादीनां शक्तिः स्वाव्यतिरेकिणी
देवता असुरान् दैत्यान् हीति निश्चयेन ॥ १३ ॥ * *
हंसेति हे राजन् हंसयुक्तविमानाग्रे स्थिता साक्षसूत्रकमण्डलुः सा ब्रह्मणः शक्तिः आयाता सा

द्रूपं यथाभूषणवाहनं   तद्वदेव हि तच्छक्तिरसुरान्योद्धुमाय-
यौ ॥ १३ ॥ हंसयुक्तविमानाग्रे साक्षसूत्रकमण्डलुः आयाताब्र
ह्मणः शक्तिर्ब्रह्माणी साभिधीयते ॥ १४ ॥ माहेश्वरीवृषारूढात्रि
शूलवरधारिणी महाहिवलयाप्राप्ताचन्द्ररेखाविभूषणा ॥ १५

का या जनैः ब्रह्माणी अभिधीयते हंसैः युक्तं हंसयुक्तं हंसयुक्तं च तत् विमानं च हंसयुक्तविमानं
हंसयुक्तविमानस्य अग्रं हंसयुक्तविमानाग्रं तस्मिन् हंसयुक्तविमानाग्रे अक्षसूत्रं च कमण्डलुश्च अ-
क्षसूत्रकमण्डलू अक्षसूत्रकमण्डलुभ्यां सह वर्तमाना साक्षसूत्रकमण्डलुः अक्षसूत्रं जपमाला सह
वर्तमाना युक्ता शक्तिः स्वाव्यतिरेकिणी देवता आयाता आगता अभिधीयते कथ्यते ॥ १५ ॥ मा-

हेश्वरीति हे राजन् वृषारूढा त्रिशूलवरधारिणी महाहिवलया चन्द्ररेखाविभूषणा माहेश्वरी प्रा-
प्ता वृषे आरूढा वृषारूढा आरूढा स्थिता त्रिशूलं च वरश्च त्रिशूलवरौ त्रिशूलवरयोः धारिणी
त्रिशूलवरधारिणी महाहीवलयौ यस्याः सा महाहिवलया महाही तच्चानन्तौ वलयौ कङ्कणौ च-
न्द्रस्य रेखा चन्द्ररेखा चन्द्ररेखा विभूषणं यस्याः सा चन्द्ररेखाविभूषणा रेखा कला ॥ १५ ॥ कौ-
मारीति हे राजन् शक्तिहस्ता मयूरवरवाहना गुहरूपिणी कौमारी अम्बिका दैत्यान् योद्धुं अभ्याय-
यौ शक्तिः हस्ते यस्याः सा शक्तिहस्ता मयूरवरं वाहनं यस्याः सा मयूरवरवाहना मयूरवरं मयूरश्रेष्ठं

कौमारीशक्तिहस्ताचमयूरवरवाहना योद्धुमभ्याययौदैत्यान-
म्बिकागुहरूपिणी ॥ १६ ॥ तथैववैष्णवीशक्तिर्गरुडोपरिसंस्थि-
ताशङ्खचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ ॥ १७ ॥ * *

गुहरूपिणी गुहसमानाकारा कौमारी कुमारसम्बन्धिनी अम्बिका शक्तिः ॥ १६ ॥ *

तथैवेति हे राजन् तथैव गरुडोपरि संस्थिता शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ता वैष्णवी शक्तिः अभ्युपा-
ययौ गरुडस्य उपरि गरुडोपरि शङ्खश्च चक्रं च गदा च शार्ङ्गं च खड्गश्च ते शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गखड्गाः
शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गखड्गाः हस्तेषु यस्याः सा शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ताः शार्ङ्गं धनुः अत्र शार्ङ्गपदेन
वाणोऽप्युच्यते वैष्णवी विष्णुसम्बन्धिनी बाहुभिर्गरुडारूढाशङ्खचक्रगदासिनी शार्ङ्गबाणधराजाता

सर्पा
कृष्णरः

वैष्णवीरूपशालिनीति वामनपुराणात् एतेनास्या षट्भुजत्वं ॥ १७ ॥ यज्ञेति हे राजन् अतुलं
यज्ञवाराहं रूपं बिभ्रतः हरेः वाराहीं तनुं बिभ्रती या शक्तिः भवति सा अपि तत्र आययौ अतुलं
महत् यज्ञवाराहं यज्ञाङ्गकल्पितवाराहाकारं रूपं स्वरूपं बिभ्रतीति बिभ्रन् तस्या बिभ्रतः बिभ-
र्तिं धारयति हरेः विष्णोः वाराहीं वराहसम्बन्धिनीं तनुं मूर्तिं बिभ्रती बिभर्ति धारयति तत्र त-
स्मिन् संग्रामे आययौ आगता ॥ १८ ॥ नारसिंहीति हे राजन् सटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः नृसिंहस्य
सदृशं वपुर्बिभ्रती नारसिंही तत्र प्राप्ता सटानां आक्षेपः सटाक्षेपः सटाक्षेपेण क्षिप्ता नक्षत्रसंहति-

यज्ञवाराहमतुलंरूपंयाबिभ्रतोहरेः शक्तिःसाप्याययौतत्रवा-
राहींबिभ्रतीतनुं ॥ १८ ॥ नारसिंहीनृसिंहस्यबिभ्रतीसदृशं-
वपुः प्राप्तातत्रसटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः ॥ १९ ॥ * *

र्यया सा सटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः सटानां ग्रीवाकेशानां आक्षेपः क्षिप्ता इतः ततः पातिताः न-
क्षत्राणां संहतिः नक्षत्रसंहतिः नक्षत्रसमूहः सदृशं तुल्यं वपुः शरीरं बिभ्रतीति बिभर्ति धारयति
नारसिंही नृसिंहसम्बन्धिनी शक्तिः तत्र तस्मिन् युद्धे ॥ १९ ॥ *
वज्रेति हे राजन् तथैव वज्रहस्ता गजराजोपरिस्थिता सहस्रनयना ऐन्द्री शक्तिः तत्र प्राप्ता यथा
शक्रः भवति तथैव सा भवति वज्रं हस्ते यस्याः सा वज्रहस्ता गजराजस्य उपरि गजराजोपरि गज

राजस्य ऐरावतस्य सहस्राणि नयनानि यस्याः सा सहस्रनयना नयनानि नेत्राणि ऐन्द्री इन्द्रसम्ब-
न्धिनी तत्र तस्मिन् युद्धे शक्रः इन्द्रः सा इन्द्राणी ॥ २० ॥ अतिविशिष्टतेजसः कौशिक्याः सविधे
स्वयं गन्तुमशक्यस्ता देवशक्तीः ईशानो देव्यै दर्शितवानित्याह तत इति हे राजन् ततः ताभिः प-
रिवृतः ईशानः इति चण्डिकां आह इतीति किं हे चण्डिके त्वया देवशक्तिभिः सह असुराः मम
प्रीत्या शीघ्रं हन्यताम् ततः तदनन्तरं देवशक्ति एकत्र गमनानन्तरं ताभिः देवशक्तिभिः परिवृतः

वज्रहस्तातथैवैंद्रीगजराजोपरिस्थिता प्राप्तासहस्रनयनायथा-
शक्रस्तथैवसा ॥ २० ॥ ततःपरिवृतस्ताभिरीशानोदेवशक्तिभिः-
हन्यन्तामसुराःशीघ्रंममप्रीत्याहचण्डिकां ॥ २१ ॥ ततोदेवी
शरीरात्तुविनिष्क्रांतातिभीषणा चण्डिकाशक्तिरत्युग्राशिवा-

वेष्टितः ईशानः शिवः आह उवाच देवानां शक्तयः देवशक्तयः ताभिः देवशक्तिभिः देवानां ब्रह्मा-
दीनां शक्तयः देव्यः असुराः दैत्याः हन्यतां प्रहार्यतां ॥ २१ ॥ स्वस्यापि सहायगदर्शनेन यद्दृष्टा
भगवती तस्योत्तरमाह किन्तु काचिच्छक्तिरित्याह तत इति हे राजन् ततः देवीशरीरात्तु अतिभी-
षणा अत्युग्रा शिवाशतनिनादिनी चण्डिका शक्तिः विनिःक्रांताः ततः तदनन्तरं शिववाक्यश्रवणा-

पं

ईश्वरः

न्तरं देव्याः शरीरं देवीशरीरं तस्मात् देवीशरीरात् अतिभीषणा दर्शनमात्राद्भयङ्करी अत्युग्रा रौद्रस्वभावा शिवानां शतं शिवाशतं शिवाशतेन निनदतीति शिवाशतनिनादिनी शिवानां शृगालीनां निनदति शब्दंकरोति चण्डिका अत्यन्तकोपना शक्तिः देवीं विनिष्क्रांता निःसृता ॥ २२ ॥

सा चेति हे राजन् अपराजिता सा धूम्रजटिलं ईशानं इति आह इतीति किं हे भगवन् त्वं दूतः सन् शुम्भनिशुम्भयोः पार्श्वं गच्छ अपरैः अजिता अपराजिता अपरैः शत्रुभिः सा देवी धूम्रजटिलं धूम्रवर्णजटावन्तं ईशानं शिवं आह उवाच शुम्भश्च निशुम्भश्च तौ शुम्भनिशुम्भौ तयोः शुम्भनिशुम्भयोः पार्श्वं निकटं ॥ २३ ॥ ब्रूहीति हे भगवन् त्वं अतिगर्वितौ दानवौ शुम्भं किञ्च निशुम्भं किञ्च तान् ब्रूहि तान् कान् ये अन्ये दानवाः तत्र युद्धाय समुपस्थिताः तान् दानवान् तत्र शुम्भान्तिके समुपस्थिताः आगताः ॥ २४ ॥ वचनमाह त्रैलोक्यमिति हे शुम्भादयः इन्द्रः त्रैलोक्यं लभ-

शतनिनादिनी ॥ २२ ॥ साचाहधूम्रजटिलमीशानमपराजिता दूतत्वंगच्छभगवन्पार्श्वंशुम्भनिशुम्भयोः ॥ २३ ॥ ब्रूहिशुम्भंनिशुम्भञ्चदानवावतिगर्वितौ येचान्येदानवास्तत्रयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ २४ ॥ त्रैलोक्यमिंद्रोलभतांदेवाःसन्तुहविर्भुजः यूयंप्रया-

तां देवाः हविर्भुजः सन्तु यूयं जीवितुं इच्छथ तर्हि पातालं प्रयातलभतां प्राप्नुयात् हविःभुजन्तीति
हविर्भुजः हविः शाकल्यं प्रयात गच्छत ॥ २५ ॥ वलेति हे शुम्भादयः अथ भवन्तः वलावलेयात् यु-
द्धकांक्षिणः भवन्ति [illegible]त् यूयं आगच्छत मच्छिवाः वः पिशितेन तृप्यन्तु अथवा वलस्य अवलेयः वला-
वलेयः तस्मात् वलावलेयात् अवलेयः गर्वः युद्धं कांक्षन्तीति युद्धकांक्षिणः चेत् यदि तत् तर्हि मम
शिवाः मच्छिवाः शिवाः देव्याः वः युष्माकं पिशितेन मांसेन ॥ २६ ॥ यत इति हे राजन् यतः त-

तपातालंयदिजीवितुमिच्छथ ॥ २५ ॥ वलावलेयादथचेद्भवन्तो

युद्धकांक्षिणः तदागच्छततृप्यंतुमच्छिवाःपिशितेनवः ॥ २६ ॥

यतोनियुक्तोदौत्येनतयादेव्याशिवःस्वयं शिवदूतीतिलोकेस्मि-

न्स्ततःसाख्यातिमागता ॥ २७ ॥ * * * *

या देव्या स्वयं शिवः दौत्येन नियुक्तः ततः अस्मिन् लोके सा शिवदूती इति ख्यातिं आगता यतः
यस्मात् कारणात् दूतस्य भावः दूत्यं दूत्यमेव दौत्यं तेन दौत्येन भावः धर्मः नियुक्तः प्रेरितः ततः
तस्मात् कारणात् सा देवी ख्यातिं प्रसिद्धिं आगता प्राप्ता ॥ २७ ॥ * * *
तस्मात् कारणात् सा देवी ख्यातिं प्रसिद्धिं आगता प्राप्ता ॥ २७ ॥ * * *

ग्मुः यतः कात्यायनी स्थिता भवति शर्वेण आख्यातं शर्वाख्यातं शर्वेण शिवेन आख्यातं कथितं व चः वाक्यं ते प्रसिद्धाः महासुराः महादैत्याः अमर्षेण आपूरिताः अमर्षापूरिताः अमर्षेण क्रोधेन आपूरिताः व्याप्ताः ततः तं देशं तं कं यतः यं देशं कात्यायनी देवी ॥ २८ ॥ तत इति हे राजन् तत अमरारयः उद्धतामर्षाः सन्तः प्रथमं एव अग्रे तां देवीं शरशक्तृष्टिवृष्टिभिः ववर्षुः ततः तदनन्तरं देवीनिकटगमनानन्तरं अमराणां अरयः अमरारयः अमराणां देवानां अरयः शत्रवः दैत्याः उद्धतः अमर्षो येषां ते उद्धतामर्षाः उद्धतः वर्द्धितः अमर्षः क्रोधः प्रथमं एव पूर्वमेव अग्रे सन्मुखे तां प्रसिद्धां

तेपिश्रुत्वावचोदेव्याःशर्वाख्यातंमहासुराः अमर्षापूरिताजग्मु-
र्यतःकात्यायनीस्थिता ॥ २८ ॥ ततःप्रथममेवाग्रेशरशक्तृष्टि-
वृष्टिभिः ववर्षुरुद्धतामर्षास्तांदेवीममरारयः ॥ २९ ॥ साचता-

शराश्च शक्तयश्च ऋष्टयश्च ताः शरशक्तृष्टयः शरशक्तृष्टीनां वृष्टयः शरशक्तृष्टिवृष्टयः ताभिः शरशक्तृष्टिवृष्टिभिः शराः बाणाः ऋष्टयः एकधारखड्गाः ॥ २९ ॥ सेति हे राजन् सा लीलया आध्मातधनुर्मुक्तैः महेषुभिः प्रहितान् बाणान् किञ्च शूलशक्तिपरश्वधान् चिच्छेद सा चण्डिका लीलया अनायासेन आध्मातं च तत् धनुश्च आध्मातधनुः आध्मातधनुषः मुक्ताः आध्मातधनुर्मुक्ताः तैः आध्मातधनुर्मुक्तैः आध्मातं सशब्दं धनुः कार्मुकं मुक्ताः प्रेरिताः महांतश्च ते इषवश्च महेषवः तैः

मद्देषुभिः इषवः बाणाः प्रहितान् प्रक्षिप्तान् तान् प्रसिद्धान् शूलं च शक्तिश्च परश्वधश्च ते शूलश-
क्तिपरश्वधाः तान् शूलशक्तिपरश्वधान् शूलं त्रिशूलं परश्वधः कुठारः ॥ ३० ॥ * *

तस्येति हे राजन् तस्याः अग्रतः तथा तदा काली शूलपातविदारितान् किञ्च खट्वाङ्गपोथितान्
अरीन् कुर्वती सती व्यचरत तस्याः कौशिक्याः अग्रतः अग्रे छन्दसः सन्धिः तथा चण्डीवत् तदा
तस्मिन् देव्याशस्त्रच्छेदे काली ललाटजा देवी शूलेन पातः शूलपातः शूलपातेन विदारिताः शूलपा-

प्रहितान्बाणान्शूलशक्तिपरश्वधान् चिच्छेदलीलयाध्मात-
धनुर्मुक्तैर्महेषुभिः ॥ ३० ॥ तस्याग्रतस्तथाकालीशूलपातविदा-
रितान् खट्वाङ्गपोथितांश्चारीन्कुर्वतीव्यचरत्तदा ॥ ३१ ॥ कम
ण्डलुजलाक्षेपहतवीर्यान्हतौजसः ब्रह्माणीचाकरोच्छत्रून्येन-

तविदारिताः तान् शूलपातविदारितान् शूलेन त्रिशूलेन पातः प्रहारः विदारिताः मारिताः खट्वा-
ङ्गेन पोथिताः खट्वाङ्गपोथिताः तान् खट्वाङ्गपोथितान् खट्वांगेन नरास्थिपञ्जरेण पोथिताः प्रहारिताः
अरीन् शत्रून् दैत्यान् करोतीति कुर्वती करोति भक्षणं करोति ॥ ३१ ॥ कमण्डल्विति हे राजन्
ब्रह्माणी शत्रून् कमण्डलुजलाक्षेपहतवीर्यान् हतौजसः अकरोत् किञ्च शत्रवः येन येन धावंति

स्म तेन सा धावति स्म कमण्डलोः जलं कमण्डलुजलं कमण्डलुजलस्य आक्षेपः कमण्डलुजलाक्षे-
पः कमण्डलुजलाक्षेपेण हतं वीर्यं येषां ते कमण्डलुजलाक्षेपहतवीर्याः तान् कमण्डलुजलाक्षेपहत-
वीर्यान् आक्षेपः प्रक्षेपः हतं नष्टं वीर्यं बलं हतं ओजो येषां ते हतौजसः तान् हतौजसः हतं नष्टं
ओजः पराक्रमः शत्रवः दैत्याः येन मार्गेण तेन मार्गेण सा ब्रह्माणी ॥ ३२ ॥ माहेश्वरीति हे रा-
जन् माहेश्वरी त्रिशूलेन दैत्यान् जघान तथा वैष्णवी चक्रेण दैत्यान् जघान तथा अतिकोपना
कौमारी शक्त्या दैत्यान् जघान माहेश्वरी महेश्वरसम्बन्धिनीशक्तिः वैष्णवी विष्णुसम्बन्धिनीशक्तिः

येनास्मधावति ॥ ३२ ॥ माहेश्वरीत्रिशूलेनतथाचक्रेणवैष्णवीदै
त्यान् जघानकौमारीतथाशक्त्यातिकोपना ॥ ३३ ॥ ऐन्द्रीकुलि-
शपातेनशतशोदैत्यदानवाः पेतुर्विदारिताःपृथ्व्यांरुधिरौघप्र-

अतिकोपोऽस्ति यस्याः सा अतिकोपना अतिकोपः अतिक्रोधा कौमारी कुमारसम्बन्धिनीशक्तिः ३३
ऐन्द्रीति हे राजन् ऐन्द्री कुलिशपातेन विदारिताः शतशः दैत्यदानवाः रुधिरौघप्रवर्षिणः रक्ताः
पृथ्व्यां पेतुः ऐन्द्र्याः कुलिशं ऐन्द्रीकुलिशं ऐन्द्रीकुलिशस्य पातः ऐन्द्रीकुलिशपातः तेन ऐन्द्रीकु-
लिशपातेन ऐन्द्र्याः इन्द्राण्याः कुलिशं वज्रं पातः प्रक्षेपः विदारिताः प्रहारिताः दैत्याश्च दानवाश्च
ते दैत्यदानवाः रुधिराणां ओघः रुधिरौघः रुधिरौघं प्रवर्षितुं शीलं येषां ते रुधिरौघप्रवर्षिणः

ओघः समूहः शीलं स्वभावः पृथ्व्यां भूमौ पेतुः पतिताः ॥ ३४ ॥ तुंडेति हे राजन् वाराह-
मूर्त्या केचित् दैत्याः तुण्डप्रहारविध्वस्ताः सन्तः भूमौ न्यपतन् केचित् दैत्याः दंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः
सन्तः भूमौ न्यपतन् किञ्च केचित् दैत्याः चक्रेण विदारिताः सन्तः भूमौ न्यपतन् वाराही चासौ
मूर्तिश्च वाराहमूर्तिः तया वाराहमूर्त्या देव्या तुंडेन प्रहारः तुण्डप्रहारः तुंडप्रहारेण विध्वस्ताः
तुंडप्रहारविध्वस्ताः तुंडेन मुखेन विध्वस्ताः नाशिताः दंष्ट्रायाः अग्रं दंष्ट्राग्रं दंष्ट्राग्रेण क्षतं वक्षो
येषां ते दंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः अग्रं अग्रभागः क्षतं विदीर्णं वक्षः वक्षस्थलं विदारिताः प्रहारिताः भूमौ

वर्षिणः ॥ ३४ ॥ तुण्डप्रहारविध्वस्तादंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः वारा-
हमूर्त्यान्यपतंश्चक्रेणचविदारिताः ॥ ३५ ॥ नखैर्विदारितांश्चा
न्यान्भक्षयन्तीमहासुरान् नारसिंहीचचाराजौनादापूर्ण-

पृथिव्यां न्यपतत् पतिताः ॥ ३५ ॥ नखैरिति हे राजन् आजौ नादापूर्णदिगंबरा नारसिंही नखैः
विदारितान् अन्यान् महासुरान् भक्षयन्ती सती चचार आजौ संग्रामे दिक् च अम्बरं च दिग-
म्बरं तस्मिन् दिगम्बरे नादेन आपूर्णे दिगम्बरे यया सा नादापूर्णदिगम्बरा दिक् दिशा अम्बरं
चाकाशं नादेन शब्देन आपूर्णे व्याप्ते नारसिंही नृसिंहसम्बन्धिनीशक्तिः विदारितान् प्रहारितान्
महासुरान् महादैत्यान् ॥ ३६ ॥ * * * *

चंडेति हे राजन् चण्डाट्टहासैः शिवदूत्यभिदूषिताः असुराः पृथिव्यां पेतुः अथ सा तदा पतितान् तान् चखाद अट्टाश्च ते हासाश्च अट्टहासाः चण्डाश्च ते अट्टहासाश्च चंडाट्टहासाः तैः चंडाट्टहासैः अट्टाः महांतः चंडाः उत्कटाः शिवदूत्या अभिदूषिताः शिपदूत्यभिदूषिताः अभिदूषिताः प्रापितमूर्च्छाः असुराः दैत्याः पृथिव्यां भूमौ पेतुः पतिताः अथ अथेत्यनन्तरं दैत्यपतनानन्तरं सा शिवदूती तदा तस्मिन्काले तान् दैत्यान् चखाद भक्षितवती ॥ ३७ ॥ इतीति हे राजन् इति विविधैः अभ्युपायैः महासुरान् मर्दयंतं क्रुद्धं मातृगणं दृष्ट्वा देवारिसैनिकैः नेशुः इति पूर्वोक्तैः विविधैः

दिगम्बरा ॥ ३६ ॥ चण्डाट्टहासैरसुराःशिवदूत्यभिदूषिताःपेतुः
पृथिव्यांपतितांस्तांश्चखादाथसातदा ॥ ३७ ॥ इतिमातृगणं-
क्रुद्धं मर्दयंतंमहासुरान् दृष्ट्वाभ्युपायैर्विविधैर्नेशुर्देवारिसैनि-

अनेकैः अभ्युपायैः संग्रामसाधनैः महासुरान् महादैत्यान् मर्दयतीति मर्दयन् तं मर्दयंतं क्रुद्धं क्रोधयुक्तं मातृणां गणः मातृगणः तं मातृगणं मातृणां ब्रह्माण्याद्दीनां गणः समूहः देवानां अरयः देवारयः देवारीणां सैनिकाः देवारिसैनिकाः देवानां इन्द्रादीनां अरयः शत्रवः दैत्याः नेशुः पलायिताः ॥ ३८ ॥ पलायनेति हे राजन् मातृगणार्दितान् दैत्यान् पलायनपरान् दृष्ट्वा महासुरः रक्तबीजः क्रुद्धः सन् योद्धुं अभ्याययौ मातृणां गणः मातृगणः मातृगणेन अर्दिताः मातृगणार्दिताः

तान् मातृगणार्दितान् मातॄणां ब्रह्माण्याद्यीनां गणाः समूहः अर्दिताः पीडिताः पलायने पराः पलायनपराः तान् पलायनपरान् पराः तत्पराः महासुरः महादैत्यः रक्तं वीजं यस्य सः रक्तवीजः वीजं कारणं अभ्याययौ आगतः ॥ ३९ ॥ * *

तदेवाह रक्तेति हे राजन् यदा अस्य शरीरतः रक्तविंदुः भूमौ पतति तदा तत्प्रमाणः असुरः मेदिन्याः समुत्पतति अस्य रक्तवीजस्य शरीरादिति शरीरतः रक्तविंदुः तत्प्रमाणः स एव प्रमाणं यस्य

काः ॥ ३८ ॥ पलायनपरान्दृष्ट्वादैत्यान्मातृगणार्दितान् यो-
द्धुमभ्याययौक्रुद्धोरक्तवीजोमहासुरः ॥ ३९ ॥ रक्तविंदुर्यदाभू
मौपतत्यस्यशरीरतः समुत्पततिमेदिन्यास्तत्प्रमाणस्तदासुरः
॥ ४० ॥ युयुधेसगदापाणिरिन्द्रशक्त्यामहासुरः ततश्चैंद्रीस्ववज्रे

सः तत्प्रमाणः स एव रक्तवीज एव असुरः दैत्यः मेदिन्याः मेदिनीं आश्रित्य समुत्पतति उत्तिष्ठतीत्यर्थः ॥ ४० युयुधे इति हे राजन् महासुरः सः गदापाणिः सन् इन्द्रशक्त्या सह युयुधे ततः ऐन्द्री स्ववज्रेण रक्तवीजं अताडयत् महासुरः महादैत्यः सः रक्तवीजः गदापाणौ यस्य सः गदापाणिः पाणौ हस्ते इन्द्रस्य शक्तिः इन्द्रशक्तिः तया इन्द्रशक्त्या ततः तदनंतरं युद्धप्रारम्भानन्तरं ऐन्द्री इन्द्र-

सम्बम्धनीशक्ति: स्वस्य वज्रं स्ववज्रं तेन स्ववज्रेण ॥ ४१ ॥ कुलिशेनेति हे राजन् आशु कुलिशेन आहतस्य शोणितं सुस्राव ततः तद्रूपाः तत्पराक्रमाः योधाः समुत्तस्थुः आशु शीघ्रं कुलिशेन वज्रेण आहतस्य ताडितस्य तस्य रक्तबीजस्य शोणितं रुधिरं ततः तदनन्तरं रुधिरस्रावा-नन्तरं तद्रूपाः रक्तबीजरूपाः तत्पराक्रमाः रक्तबीजपराक्रमाः समुत्तस्थुः उत्थितवन्तः ॥ ४२ ॥ या-वन्त इति हे राजन् तस्य शरीरात् यावन्तः रक्तबिंदवः पतिताः तावन्तः तद्वीर्यबलविक्रमाः पुरुषाः

णा रक्तबीजमताडयत् ॥ ४१ ॥ कुलिशेनाहतस्याशुतस्यसुस्राव-
शोणितं समुत्तस्थुस्ततोयोधास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः ॥ ४२ ॥
यावन्तःपतितास्तस्यशरीराद्रक्तबिन्दवः तावन्तःपुरुषाजातास्त
द्वीर्यबलविक्रमाः ॥ ४३ ॥ * * * * *

जाताः तस्य रक्तबीजस्य शरीरात् देहात् यावन्तः यावत् संख्याकाः रक्तस्य बिन्दवः रक्तबिन्दवः तावन्तः तावत् संख्याकाः वीर्यं च बलं च विक्रमश्चेति वीर्यबलविक्रमाः तस्य वीर्यबलविक्रमा इव वीर्यबलविक्रमा येषां ते तद्वीर्यबलविक्रमाः वीर्यं प्रभावः बलं शारीरं विक्रमः पराक्रमः उत्साहरूपः तस्य रक्तबीजस्य ॥ ४३ ॥ * * *

णा ईश्वरः असुरेश्वरः तं असुरेश्वर असुराणां दैत्यानां ईश्व : स्वामी त र

ते इति हे राजन् रक्तसंभवाः ते पुरुषाः अपि तत्र मातृभिः समं अत्युग्रशस्त्रपातातिभीषणं यथा-स्यात्तथा युयुधुः रक्तात् सम्भवो येषां ते रक्तसम्भवाः रक्तात् रुधिरात् सम्भवः प्रादुर्भावः ते प्रसिद्धाः तत्र तस्मिन् संग्रामे मातृभिः ब्रह्माण्याद्याटिभिः समं सह शस्त्राणां पातः शस्त्रपातः शस्त्रपातेन अतिभीषणं शस्त्रपातातिभीषणं पातः प्रक्षेपः अतिभीषणं अतिभयङ्करं ॥ ४४ ॥ पुनश्चेति हे राजन् पुनः यदा वज्रपातेन क्षतं अस्य शिरः रक्तं ववाह तदा ततः सहस्रशः पुरुषा जाताः वज्रस्य पातः वज्रपातः

तेचापियुयुधुस्तत्रपुरुषा रक्तसम्भवाः समम्मातृभिरत्युग्रशस्त्र-
पातातिभीषणं ॥ ४४ ॥ पुनश्चवज्रपातेनक्षतमस्यशिरोयदा ववा
हरक्तंपुरुषास्ततोजाताःसहस्रशः ॥ ४५ ॥ वैष्णवीसमरेचैनं-
चक्रेणाभिजघानह गदयाताडयामासऐन्द्रीतमसुरेश्वरं ४६

तेन वज्रपातेन पातः प्रक्षेपः क्षतं विदीर्णं अस्य रक्तवीजस्य शिरः मस्तकं रक्तं रुधिरं ततः रक्तात् ४५ वैष्णवीति हे राजन् समरे वैष्णवी एनं चक्रेण अभिजघान किन्तु ऐन्द्री असुरेश्वरं तं गदया पातया-मास समरे संग्रामे वैष्णवी विष्णुसम्बन्धिनीशक्तिः एनं रक्तवीजं ऐन्द्री इन्द्रसम्बन्धिनी [illegible] णां ईश्वरः असुरेश्वरः तं असुरेश्वरं असुराणां दैत्यानां ईश्व[illegible]ः स्वामी तं [illegible]

वीति हे राजन् वैष्णवी चक्रभिन्नस्य तस्य रुधिरस्रावसम्भवैः तत्प्रमाणैः सहस्रशः महासुरैः [illegible]
व्याप्तं वैष्णव्याः चक्रं वैष्णवीचक्रं वैष्णवीचक्रेण भिन्नः वैष्णवीचक्रभिन्नः तस्य वैष्णवीचक्रभिन्नस्य
भिन्नः विदीर्णः तस्य रक्तबीजस्य रुधिरस्य स्रावः रुधिरस्रावः रुधिरस्रावात् सम्भवो येषां ते रुधिर-
स्रावसम्भवाः तैः रुधिरस्रावसम्भवैः स्रावः प्रवाहः सम्भवः प्रादुर्भावः स एव प्रमाणं येषां ते तत्प्रमा-
णाः तैः तत्प्रमाणैः सः एव रक्तबीज एव महासुरैः महादैत्यैः ॥ ४७ ॥ *

वैष्णवीचक्रभिन्नस्य रुधिरस्रावसम्भवैः सहस्रशो जगद्व्याप्तं तत्प्र
माणैर्महासुरैः ॥ ४७ ॥ शक्त्या जघान कौमारी वाराही च तथा-
सिना माहेश्वरी त्रिशूलेन रक्तबीजं महासुरं ॥ ४८ ॥ स चापि
गदया दैत्यः सर्वा एवाहन[illegible]पृथक् मातृः कोपसमाविष्टो रक्तबीजो

शक्त्येति हे राजन् कौमारी महासुरं रक्तबीजं शक्त्या जघान तथा च वाराही असिना जघान मा
हेश्वरी त्रिशूलेन जघान कौमारी कुमारसम्बन्धिनी शक्तिः महासुरं महादैत्यं वाराही वाराहसम्ब-
न्धिनी शक्तिः असिना खड्गेन माहेश्वरी महेश्वरसम्बन्धिनी शक्तिः ॥ ४८ ॥ स चापीति हे राजन्
कोपसमाविष्टः महासुरः दैत्यः सः रक्तबीजः सर्वा एव मातृः पृथक् पृथक् गदया अहनत् कोपेन

